Sv. Aurelius Augustín

Boží štát

I. a II. SVÄZOK

1948
SPOLOK SV. VOJTECHA V TRNAVE

Sv. Aurelius Augustín: Boží štát (Ad Marcellinum DE CIVITATE DEI contra paganos libri viginti duo), vychádza v preklade *Dr. Mateja Pätoprstého, Štefana Diana a Jána Kováča* ako 9. a 10. sväzok edície *Svet,* seria B, ktorú vydáva *Spolok sv. Vojtecha v Trnave*. Cirkevné schválenie udelil Biskupský úrad v Spišskej Kapitule p. č. 749/1948 a 1149/1948. Vytlačilo Nakladateľské družstvo v Prešove. Roku Pána 1948.

Po Vyznaniach, ktoré by sme mohli pomenovať osobnou spoveďou sv. Augustína, dostávajú slovenskí čitatelia do rúk druhé dielo sv. Augustína: Boží štát. Zatiaľ čo sa sv. Augustín vo Vyznaniach ukazuje ako človek, pokorne hľadajúci Boha, človek Jób svojho veku, so všetkými svojimi túžbami a nádejami, ale aj so svojimi slabosťami, zatiaľ sa v Božom štáte predstavuje ako filozof, mysliteľ, kresťanský veľduch, ukazujúci cestu správneho a spravodlivého života na tejto zemi nielen svojim súčasníkom, ale všetkým ľuďom dobrej vôle všetkých vekov a pokolení. Nie je nijako čudné, že v stredoveku, nazývanom od niekoľkých nechápavcov tmavým a čiernym, v epoche, v ktorej sa ľudstvo pokúsilo žiť životom naozaj kresťanským a veľmi sa priblížilo ideálu kresťanského života, v tom stredoveku sa Boží štát hojne čítal a študoval. Ani to nás nemôže pomýliť, že od prvého vydania Božieho štátu prešlo už vyše tisíc päťsto rokov. Nemyslime si, že taká stará kniha nemá už naozaj čo hľadať v modernom dvadsiatom storočí. Jej ustavičné prekladanie do všetkých svetových rečí, jej čítanie a študovanie dokazuje, že naozaj má čo povedať všetkým ľuďom a tak patrí vlastne k večným knihám ľudstva, ktoré nestratia nikdy svoju platnosť, kým len ľudstvo bude žiť na tejto zemi. Aj slovenský preklad je toho dôkazom. Po Vyznaniach, ktoré s božou pomocou vyšly už v treťom vydaní, čo by naznačovalo nevšedný záujem širokej katolíckej verejnosti o dielo s hlbšou tematikou, žiadalo sa, aby aj druhé dielo sv. Augustína uzrelo svetlo sveta v slovenskom národe, známom vernosťou ku kresťanským ideálom aj v časoch najťažších. Žiadal sa preklad Božieho štátu, aby sa najmä slovenskej katolíckej inteligencii dostalo do rúk dielo, ktoré by napomáhalo budovať pevnú stavbu viery, podopretú silným svetonáhľadovým zdôvodnením. Nie je náhodou ani to, že dielo vychádza v SSV, a to v edícii KMKK, ktorá je určená predovšetkým slovenskej katolíckej inteligencii. Dnešný katolícky inteligent sa už vymanil z bežného priemeru a chce byť inteligentom hlboko presvedčeným a nábožensky vzdelaným, aby na základe rozumového presvedčenia mohol viesť kresťanský život a svojím príkladom obrodiť ľudskú spoločnosť, aby bol naozaj svetlom sveta a soľou zeme. V knihe nemožno hľadať politikum. Kto by niečo takého hľadal, kto by za každú cenu chcel objaviť, prečo vychádza práve táto kniha s týmto obsahom a v tomto čase, ten by sám seba klamal a ukázal by sa človekom, ktorý nemá dobrej vôle, aby pochopil smysel knihy. Boží štát nie je nijakým receptom, nijakým návodom, ako zariadiť štát, nie je nijakou špekuláciou o tom, ktorý a aký štátny režim je pravý a výlučne kresťanský a katolícky. Kresťanstvo nepokladá nijaký režim za absolútne dobrý alebo absolútne zlý. Kresťanstvo napríklad nikdy nekánonizovalo nijaký chrámový sloh za výlučne kresťanský a katolícky. Všetky chrámové slohy sú dobré, kým slúžia na oslavu Boha. A tak aj všetky režimy sú dobré, kým slúžia na oslavu Boha na tejto zemi. Boží štát sv. Augustína sa neviaže na nijakú vonkajšiu formu, ani nemá v úmysle predpisovať vonkajšiu organizáciu, ale ide mu najmä o ducha režimu, ktorý je dušou každého štátu, a ten duch režimu má byť podľa sv. Augustína kresťanský, má mať za cieľ oslavu Boha na zemi a v praxi uskutočňovať učenie Ježiša Krista. Jedine na takom štáte môže spočívať božie oko s láskavým pohľadom. Pri čítaní Božieho štátu treba teda prizerať na ducha, v akom bol napísaný, lebo len tak mu možno správne rozumieť.

Nie nadarmo povedal G. Papini o Božom štáte, že je to kniha-prales. V nijakej inej knihe nie je nasnášané toľko rozmanitého materiálu, z toľkých rozmanitých odborov ako práve v tejto knihe. Nie je to len dielo čisto filozofické a nie je to dielo výlučne teologické. Mohli by sme ho nazvať encyklopediou svojho veku. Dočítame sa v ňom skoro o všetkom, čo môže zaujímať ľudského ducha. Vidíme v ňom nielen dejiny židovského národa, ale aj dejiny všetkých ostatných starovekých národov. Hovorí nielen o kresťanskom Bohu, ale s veľkou dôkladnosťou spomína pohanských bohov a ich funkcie. Spomína nielen pohanských hrdinov, ale pripomína aj kresťanských mučeníkov a ich hrdinskú smrť za Krista. Uvádza nielen kresťanský svetonáhľad, ale hovorí aj o učení starých Egypťanov, spomína Platóna, Sokrata, Aristotela a celý rad starovekých vedcov a filozofov.

Kriticky osvetľuje pohanskú bohoslužbu a poukazuje na jej nebezpečenstvo pre ľudské mravy. Dokazuje, že nijaké skvostné bohoslužby nevedely usmieriť bohov, aby zachránili svojich ctiteľov. Zavrhuje nesmyselnú vieru v astrologiu a na jasných dôkazoch vyvracia jej neopodstatnenosť. Osvetľuje jestvovanie a poslanie démonov a zavrhuje ich ako prostredníkov medzi bohmi a ľuďmi. Hovorí o stvorení anjelov a ľudí, o páde oboch a treste. Tajomstvo smrti vysvetľuje ako trest za Adamov hriech. Poukazuje na pôvod vášní v ľudskej bytosti. Popisuje dejiny ľudského pokolenia od Kaina a Ábela až po potopu, od potopy do čias izraelských kráľov a odtiaľ až po príchod Ježiša Krista. Veľkú znalosť ukazuje v nevšednom porovnaní svetských dejín s dejinami, ktoré opisuje Písmo. Spomína nielen proroctvá Písma, ale aj Sibyly. Hovorí o cieli dvoch štátov, svetského a božieho, ako aj o cieli dobrých a zlých. Strhujúcim spôsobom rozpráva o poslednom súde a všetkom, čo s týmto súdom súvisí. Nevercom a pochybovačom dokazuje jestvovanie pekla a večného trestu a svoju knihu zakončuje krásnym obrazom nového Jeruzalema, večnou odmenou všetkých spravodlivých, keď naveky v nebi oslavujú Boha v radosti, láske a kráse. V krátkom prehľade nemožno zachytiť celé bohatstvo knihy. Každý kresťan katolík, ale aj inoverec a neverec, ktorý pristúpi ku knihe bez predpojatia a s dobrým úmyslom nájsť vysvetlenie a poučenie, nájde v knihe odpoveď na veľa otázok, ktoré sú aj dnes časové. Sú totiž na zemi v ľudstve aj večné otázky, na ktoré nik z ľudí neodpovie s konečnou platnosťou tak, aby všetci prijali jeho odpoveď za svoju. Súvisí to s jestvovaním slobodnej vôle.

Hoci na mnoho otázok už odpovedalo veľa ľudí v minulosti, predsa sa ľudstvo opäť a opäť dáva do riešenia večných otázok, ako sú: záhada života a smrti, otázka duše, duševného života, posmrtného života, Boha, odmeny a trestu, smyslu pozemského života a mnoho iných. V tom je aj časovosť Božieho štátu, že mnoho z nadhodených otázok spomína a rieši. Žijeme v časoch neistoty, nejednotnosti a najmä hľadania určitého pevného bodu aj v duševnom živote, na ktorý by sa mohlo ľudstvo pevne postaviť. Hľadá sa nielen vonkajšia forma, ale najmä určitá pevná duchovná línia, podľa ktorej by sa dalo naozaj ľudsky žiť, kým ešte nie je neskoro, kým si ľudstvo samo nevykope svoj vlastný hrob a nepochová sa v ňom. Táto kniha, tento preklad chce byť jedným kamienkom na stavbe šťastného a pokojného ľudského života, založeného na uholnom základnom kameni, ktorým je Ježiš Kristus. Chce byť výstražným výkrikom minulosti do našich čias, aby sme nezabúdali byť ľuďmi a bratmi, aby sme nezabudli, že sme dietkami jedného, spoločného, nebeského Otca.

OBSAH

Venovanie
Predhovor
Slovo prekladateľa
O božom štáte

KNIHA PRVÁ
Prehľad prvej knihy
Úvod
1. Nepriatelia Kristovho mena, ktorých barbari ušetrili pre Krista
2. V nijakých predošlých vojnách víťazi nešetrili porazených pre ich bohov
3. Rimania neboli dosť rozumní, keď mysleli, že im budú pomáhať domáci bohovia, ktorí nevedeli ochrániť Tróju
4. Chrám Junonin nikoho nezachránil pred Grékmi, ale baziliky apoštolov zachránily každého, kto sa do nich skryl pred barbarmi
5. Mienka Cézarova o ničení podmanených obcí
6. Ani Rimania nešetrili premožených v chrámoch
7. Čo zlého sa stalo pri dobytí Ríma, stalo sa podľa vojnovej obyčaje. Lež čo dobrého sa stalo, stalo sa pre meno Kristovo
8. Osoh a škoda často postihujú spoločne dobrých aj zlých
9. Príčiny navštívení, ktoré prichádzajú na dobrých aj zlých
10. Strata časných vecí neškodí svätým
11. O konci časného života, dlhého aj krátkeho
12. Kresťanovi nemôže škodiť zákaz pochovať telo
13. Prečo pochovávame telá svätých

14. Svätým v zajatí nikdy nechýbala božia útecha
15. Príklad Regulov hovorí, že ani dobrovoľné zajatie pre vieru v bohov nemôže osožiť
16. Či sa mohla poškvrniť čistota panien, znásilnených v zajatí?
17. Dobrovoľná smrť zo strachu pred trestom alebo hanbou
18. Cudzia rozkoš, ktorú na znásilnenom tele znáša duch proti svojej vôli
19. Samovražda Lucretie pre znásilnenie
20. Kresťania sa v nijakých okolnostiach nemôžu zavraždiť
21. Kedy je vražda bez viny
22. Samovražda nie je hrdinstvom
23. Cato sa zavraždil, lebo nevedel zniesť Cézarovo víťazstvo
24. Kresťania vynikajú ešte väčšmi v čnosti, ktorou Regulus prevyšuje Catona.
25. Hriech nemožno prekaziť opäť hriechom
26. Ako treba chápať, keď sa svätým osobám stalo niečo neprístojného
27. Či možno žiadať smrť, aby sme vyhli hriechom?
28. Prečo dopustil Boh znásilňovanie veriacich?
29. Čo majú kresťania povedať na námietku, prečo ich Kristus nezachránil pred zúrivosťou nepriateľov?
30. Žalobcovia na kresťanské časy chceli by hýriť v hojnosti
31. Stupne neprávosti, po ktorých stúpala rímska panovačnosť
32. Zavedenie divadelných hier
33. Ani podmanenie vlasti nevedelo napraviť Rimanov
34. Len božia láskavosť zachránila mesto pred zničením
35. Skrytí synovia Cirkvi medzi jej nepriateľmi a falošní kresťania v nej
36. Predmet ďalšieho rokovania

KNIHA DRUHÁ

Prehľad druhej knihy
1. O spôsobe rokovania
2. Prehľad prvej knihy
3. Dejiny učia, aké nešťastia stíhaly Rimanov za čias modloslužby, ešte pred kresťanstvom
4. Ctitelia bohov nedostávali od nich príkazy statočnosti
5. Oplzlosti, ktorými uctievali matku bohov
6. Bohovia nikdy nedali pravidlá správneho života
7. Náuka filozofov je neužitočná bez božej autority
8. Oplzlosti divadelných hier bohov neurážaly, ale ich usmierovaly
9. Ako súdili Rimania o obmedzovaní básnickej slobody, ktorú Gréci chceli mať podľa príkladu bohov celkom voľnú
10. Zlí démoni chceli, aby sa o nich rozprávaly skutočné, aj vymyslené neprávosti
11. Gréci vzali do verejnej služby hercov, lebo ľudia nimi neprávom pohŕdali
12. Rimania tým, že zakázali básniť o ľuďoch, kým o bohoch to dovolili, lepšie smýšľali o sebe ako o bohoch
13. Rimania mali prísť na to, že si nezaslúžia úctu bohovia, ktorí sa dajú oslavovať takými hrami
14. Platón, ktorý do usporiadaného štátu nepripustil básnikov, bol lepší ako bohovia, ktorí sa dali oslavovať divadelnými hrami
15. Rimania si ustanovili niektorých bohov nie z rozumových dôvodov, ale zo zaliečania sa
16. Keby sa bohovia boli starali o spravodlivosť, boli by dali Rimanom zákony dobrého života
17. Únos Sabiniek a iné neprávosti, páchané v Ríme aj vo vychválených dobrých časoch
18. Sallustiovo svedectvo o tom, ako strach a bezpečnosť účinkovaly na Rimanov

19. Mravný úpadok v rímskom štáte pred odstránením modlárstva Kristom
20. Po akom šťastí a mravoch túžia odporcovia kresťanského náboženstva?
21. Cicerónov náhľad o rímskom štáte
22. Rímski bohovia sa nestarali, aby štát nezahynul pre zlé mravy
23. Časné zmeny nezávisia od priazne alebo hnevu démonov
24. Sullovi pomáhali démoni
25. Zlí duchovia zvádzajú ľudí a predstierajú, že sú bohovia
26. Ako možno rozumieť tajným napomenutiam démonov na dobré mravy
27. Rimania chceli smieriť bohov hrami pochybnej mravnej hodnoty
28. Spasiteľnosť kresťanského náboženstva
29. Povzbudenie Rimanov, aby zavrhli kult bohov

KNIHA TRETIA

Prehľad tretej knihy
1. Protivenstvá doliehaly na svet aj vtedy, keď uctieval bohov
2. Či bohovia, rovnako uctievaní Rimanmi aj Grékmi, mali dôvod, aby dopustili zničenie Tróje?
3. Bohov nemohlo uraziť Paridovo cudzoložstvo, lebo vraj aj oni sami to robili
4. Podľa Varra je vraj užitočné, keď sa ľudia mylne pokladajú za potomkov bohov
5. Nemožno hovoriť, že bohovia potrestali cudzoložstvo Paridovo, keď za to nepotrestali Romulovu matku
6. Romulova bratovražda, ktorú bohovia nepotrestali
7. Dobytie Tróje vojvodcom Máriovým Fimbriom
8. Či bolo treba sveriť Rím do ochrany trójskych bohov?
9. Či treba pokladať za dar bohov pokoj za panovania Numu?
10. Či bolo potrebné zväčšovať rímsku ríšu ukrutnými vojnami, keď mohla požívať pokoj a bezpečnosť, ktorú poskytli bohovia za Numu?
11. Socha Apolla Kumanského predpovedala svojím plačom porážku Grékov, ale im nepomohla
12. Hoci Rimania pridali ešte ďalších bohov ku tým, ktorých zaviedol Numa, predseda im nič nepomohli
13. Akým právom a na základe akej smluvy získali Rimania prvé manželky?
14. Bezbožná vojna s Albánmi a víťazstvo z túžby po panovačnosti
15. Život a smrť rímskych kráľov
16. Z prvých rímskych konzulov jeden vyhnal druhého z vlasti a potom po veľkom vraždení sám bol zabitý od raneného nepriateľa
17. Po zavedení konzulského úradu býval rímsky štát ťažko navštívený, ale bohovia boli k tomu ľahostajní
18. Za púnskych vojen mali Rimania veľké straty, teda márne prosili svojich bohov o pomoc
19. Druhá púnska vojna vyčerpala sily oboch strán
20. Zánik mesta Saguntum, ktorému rímski bohovia nepomohli
21. Nevďačnosť Ríma voči Scipiovi a mravy, ktoré Sallustius pokladá za najlepšie
22. Rozkaz Mitridatov na zavraždenie všetkých rímskych občanov v Ázii
23. Vnútorné ťažkosti ríše a čudné úkazy
24. Občianske nepokoje, vyvolané Gracchovcami
25. Senát navrhol, aby sa na mieste nepokojov vystaval chrám Concordii
26. Ešte aj po vystavaní chrámu Concordii prišly rozmanité vojny
27. Občianska vojna medzi Máriom a Sullom
28. Sullovo víťazstvo
29. Porovnanie gótskeho vpádu s údermi, ktoré dostali Rimania od Galov a pôvodcov

občianskych vojen
30. Vojny pred Kristovým narodením
31. Pohani pripisujú terajšie nepohody Kristovi, a zabúdajú, že aj keď uctievali bohov, zastihly ich mnohé porážky

KNIHA ŠTVRTÁ

Prehľad štvrtej knihy
1. Prehľad prvej knihy
2. Prehľad druhej a tretej knihy
3. Či múdri a šťastní môžu pokladať za dobrú ríšu tú, ktorá sa šíri jedine vojnami?
4. Štáty bez spravodlivosti sa podobajú lúpežníckym bandám
5. Moc gladiátorov sa podobala moci kráľovskej
6. Kráľ Ninus napadol prvý svojich susedov z chtivosti vlády
7. Či rozmach a úpadok pozemských kráľovstiev je v rukách bohov?
8. Ktorí bohovia — podľa mienky Rimanov — svojou ochranou zveľadili a udržovali rímsku ríšu?
9. Či možno rozľahlosť ríše rímskej pripisovať Jupiterovi?
10. Niektorí si mysleli, že na rozmanitých častiach sveta vládnu rozmanití bohovia
11. Pohanskí spisovatelia pokladajú množstvo bohov za jedného a toho istého Jupitera
12. Mienka, podľa ktorej Boh je dušou sveta a svet telom Boha
13. Mienka, podľa ktorej len rozumné bytosti sú časťou Boha
14. Rozšírenie ríše netreba pripisovať Jupiterovi, lebo ak je Victoria bohyňou, sama na to stačí
15. Či služí dobrým túžba po širšej nadvláde?
16. Prečo určili Rimania všetkým veciam a dejom osobitných bohov a chrám Pokoja postavili za hradbami?
17. Ak mal Jupiter najvyššiu moc, či bolo treba uctievať Victoriu?
18. Aký je rozdiel medzi Fortunou (osud) o Felicitou (šťastie)?
19. Ženská Fortuna
20. V chrámoch uctievali Virtus a Fides, hoci aj iné dobré vlastnosti by boli mali uctiť
21. Pohani nedošli k poznaniu pravého Boha, ale sa uspokojili s bohyňami Virtus o Felicitas
22. Varro sa chvastá, že naučil Rimanov úcte bohov
23. Felicitas, ktorú Rimania prijali dosť neskoro medzi bohov, sama by bola za všetkých stačila
24. Pohani tvrdia, že v množstve bohov uctievajú vlastne dary božie
25. Len jedného Boha treba uctievať ako darcu všetkého šťastia
26. Divadelné hry, ktoré požadovali bohovia
27. Tri druhy bohov, ktoré spomína kňaz Scaevola
28. Či úcta bohov napomáhala rozšírenie ríše?
29. Veštba o sile a stálosti rímskej ríše bola falošná
30. Ako smýšľali o bohoch ich ctitelia?
31. Hoci Varro nedošiel k poznaniu pravého Boha, predsa si myslel, že treba uctievať jedného Boha
32. Prečo chceli panovníci, aby poddaní zostali pri falošnom náboženstve?
33. Moc a rozhodnutia pravého Boha opravovaly čas všetkých kráľov a kráľovstiev
34. Jedine židovské kráľovstvo založil a ochraňoval jediný a pravý Boh

KNIHA PIATA

Prehľad piatej knihy
Predslov

1. Pôvod rímskej ríše a všetkých kráľovstiev nie je náhodný a nezávisí od polohy hviezd
2. Podobné a nepodobné zdravie dvojčat
3. Dôkaz hvezdára Nigidiusa z podobenstva o hrnčiarskom kruhu
4. Ezau a Jakub mali veľmi odlišný život a mravy
5. Ako sa vyvracia planá múdrosť hvezdárov?
6. Dvojčatá rozdielneho pohlavia
7. Voľba dňa na ženitbu, sejbu a sadenie
8. O tých, ktorí osudom volajú príčinnú súvislosť podľa božej vôle, a nie polohu hviezd
9. Predvedomosť božia a ľudská slobodná vôľa
10. Či ľudská vôľa podlieha nejakej nevyhnutnosti?
11. Všeobecná božia predvídavosť, ktorej zákony obopínajú všetko
12. Čím si zaslúžili starí Rimania, že pravý Boh rozširoval ich ríšu?
13. Túžba po sláve nie je čnosťou, ale ak prekáža väčším neprávostiam, pokladá sa za česť
14. Spravodliví premáhajú túžbu po ľudskej sláve
15. Časná odplata božia Rimanom za ich čnosti
16. Odplata svätých občanov večného štátu, ktorým osožily čnostné príklady Rimanov
17. S akým úžitkom viedli Rimania vojny a ako to osožilo porazeným
18. Kresťania sa nemali chvastať, ak niečo vykonali pre večnú vlasť, keď Rimania pre ľudskú chválu a pozemskú vlasť vykonali také skutky
19. Čím sa líši túžba po sláve a túžba po vláde?
20. Rovnako hanebné je, keď čnosti slúžia ľudskej sláve alebo rozkoši
21. Ríšu dal Rimanom pravý Boh, od ktorého pochádza všetká moc a jeho prozreteľnosť všetko riadi
22. Trvanie a výsledok vojen závisí od božieho rozhodnutia
23. V jednej vojne bol gótsky kráľ Radagaisus premožený so všetkým vojskom za jediný deň
24. V čom spočíva pravé šťastie kresťanských panovníkov?
25. Úspechy kresťanského panovníka Konštantína
26. Viera a zbožnosť cisára Teodózia

KNIHA ŠIESTA

Prehľad šiestej knihy
Predslov
1. Niektorí tvrdia, že uctievajú bohov nie pre časný, ale pre večný život
2. Ako smýšľal Varro o pohanských bohoch
3. Rozdelenie Varrovho spisu »Starožitnosti«
4. Podľa Varra u ctiteľov bohov sú ľudské veci staršie ako božské
5. Tri druhy teologie podľa Varra, bájna, prirodzená a štátna
6. Rozprava s Varrom o mytickej a štátnej teologii
7. Podobnosť bájnej teologie so štátnou
8. Výklad pohanských učencov o prirodzenej podstate bohov
9. Úlohy jednotlivých bohov
10. Seneka rozhodnejšie zatracoval štátnu teologiu ako Varro bájnu
11. Ako smýšľal Seneka o Židoch
12. Pohanskí bohovia nemôžu darovať večný život, lebo ani v časnom nepomáhajú

KNIHA SIEDMA

Prehľad siedmej knihy
Predslov
1. Nakoľko v štátnej teologii niet božskosti, je otázne, či ju treba hľadať medzi vybranými bohmi

2. Ktorí sú vybraní bohovia a či sú zbavení povinnosti obyčajných bohov?
3. Niet dôvodu pre jestvovanie vybraných bohov, keď aj nižší bohovia zastávajú dôležité úlohy
4. Lepšie sa zaobchádzalo s nižšími bohmi, ktorí sa nepoškvrnili nijakými hanebnosťami, ako s vybranými, ktorých toľké neresti sa oslavovaly
5. Pohanská tajná náuka a prírodné dôkazy
6. Varrov náhľad, podľa ktorého Boh je dušou sveta
7. Či bolo potrebné z Termina a Jánusa urobiť dve božstvá?
8. Prečo sa Jánus zobrazuje s dvoma alebo štyrmi tvármi?
9. Jupiterova moc a jeho porovnanie s Jánusom
10. Či je správne rozlišovanie Jánusa a Jupitera?
11. Mená Jupitera, ktoré nepatria viacerým bohom, ale jedinému
12. Jupiter sa označuje aj menom Pecunia
13. Saturnus a Genius sú vlastne jedným bohom Jupiterom
14. Úlohy Mercuria a Marsa
15. Pohani pomenovali niektoré hviezdy menami svojich bohov
16. Apollo, Diana a ostatní vybraní bohovia, ktorých pokladali za časť sveta
17. Sám Varro pokladá svoje mienky o bohoch za nie celkom isté
18. Prečo sa rozrástol pohanský blud?
19. Výklad, ktorým sa odôvodňuje úcta Saturna
20. Bohoslužby Eleuzinskej Ceres
21. Hanebné bohoslužby, ktorými sa uctieval Liber
22. Neptun, Salacia a Venilia
23. Varro tvrdí o zemi, že je bohyňou
24. Meno Tellus a jeho význam
25. Ako vysvetľovali grécki filozofi vyrezanie Atysa?
26. Hanebnosť modloslužieb Veľkej Matky
27. Pohanskí modlári sa neklaňajú ani pravému Bohu ani pravým spôsobom
28. Náuka Varrova je plná protirečenia
29. Čo vzťahovali fyziologovia na svet a jeho časti, mali vzťahovať na jediného, pravého Boha
30. Treba rozonávať stvoriteľa od stvorení, aby sa miesto jedného Boha neuctievalo toľko bohov, koľko je stvorení
31. Ktoré osobitné božie dobrodenia požívali nasledovníci pravdy
32. Kristovo vykúpenie v minulosti bolo naznačované najrozmanitejšími znakmi
33. Len kresťanské náboženstvo mohlo odhaliť klamstvá zlých duchov
34. O knihách Numu Pompilia, ktoré dal senát spáliť
35. Numa sa zaoberal čarami s vodou

KNIHA ÔSMA

Prehľad ôsmej knihy
1. Vzhľadom na prirodzenú teologiu treba sa zaoberať s významnými filozofmi
2. Italská a iónska filozofia a jej zakladatelia
3. Sokratova škola
4. O Platónovi, najslávnejšom žiakovi Sokratovom
5. Teologické otázky treba prerokovať najmä s platónikmi
6. Náhľady platónikov v oblasti fyziky
7. Náhľady platónikov v oblasti logiky
8. Platónici zaslúžia prvé miesto aj v etike
9. Ktorá filozofia sa najväčšmi priblížila kresťanskej pravde?

10. Prednosť zbožného kresťana pred filozofiou
11. Odkiaľ mohol získať Platón svoj náhľad blízky kresťanstvu?
12. Platónici mysleli, že obety treba prinášať viacerým bohom
13. Platón učil, že všetci bohovia sú dobrí a priatelia čnosti
14. Náhľad o troch druhoch rozumných duší
15. Démoni ani telom ani bývaním neprevyšujú ľudí
16. Náhľad Apuleiov o mravnosti démonov
17. Duchov, plných nerestí, nemožno uctievať
18. Aké je to náboženstvo, ktoré vyžaduje príhovor démonov u dobrých bohov?
19. Bezbožnosť mágie, chránenej zlými duchmi
20. Je neuveriteľné, aby sa bohovia stretali radšej s démonmi než s ľuďmi
21. Či bohovia používajú démonov za poslov a prostredníkov?
22. Náhľad Apuleiov na kult démonov treba zavrhnúť
23. Hermes Trismegistus a jeho náhľad na modlárstvo
24. Hermes priznáva poblúdenia svojich predkov
25. V čom sú anjeli s ľuďmi rovnakí?
26. Pohanské náboženstvo sa zaoberalo zomretými
27. Ako uctievajú kresťania mučeníkov?

KNIHA DEVIATA

Prehľad deviatej knihy
1. Krátky prehľad dosiaľ prebratej látky
2. Sú azda aj dobrí démoni?
3. Apuleius neupiera démonom rozum, ale nepripisuje im čnosť
4. Náhľad peripatetikov a stoikov na vášne
5. Vášne neženú kresťanov do nerestí, ale slúžia na cvičenie v čnostiach
6. Ktoré vášne, podľa Apuleia, ovládajú démonov?
7. Platónici tvrdia, že básnici doniesli bohov do zlého chýru
8. Apuleiova definícia bohov, démonov a ľudí
9. Či príhovor démonov môže ľuďom získať priateľstvo s bohmi?
10. Podľa Plotinovej mienky ľudia sú vo svojom smrteľnom tele blaženejší, ako démoni vo večnom
11. Platónici myslia že sa ľudské duše po smrti menia na démonov
12. Mienka platónikov, že sa trojako rozlišuje prirodzenosť ľudí a démonov
13. Ako môžu byť démoni prostredníkmi, keď sú nie ani blažení ani biedni?
14. Či smrteľní ľudia môžu byť naozaj blažení?
15. Človek Ježiš Kristus, prostredník medzi Bohom a ľuďmi
16. Či platónici rozumne učili o vlastnostiach bohov?
17. Na dosiahnutie večnej blaženosti je potrebný Prostredník Ježiš Kristus, a nie démon
18. Démoni chcú človeka odviesť s cesty pravdy
19. Ani ctitelia démonov tým slovom neoznačujú niečo dobrého
20. Vedomosť robí démonov pyšnými
21. Nakoľko sa chcel dať Pán poznať démonom
22. Aký rozdiel je medzi poznaním anjelov a démonov
23. Pohanskí bohovia sa neprávom volajú bohmi

KNIHA DESIATA

Prehľad desiatej knihy
1. Platónici učili, že anjeli aj ľudia majú pravú blaženosť jedine od Boha
2. Plotinov náhľad o nebeskom osvietení

3. Platónici sa odchýlili od správnej úcty Boha
4. Len pravý Boh má právo na obetu
5. Boh nežiada obety, ale chce, aby sa nimi vyjadrilo vnútorné smýšľanie
6. Opravdivá a dokonalá obeta
7. Láska anjelov voči nám žiada, aby sme nie ich, ale Boha uctievali
8. Niektoré zázraky učinil Boh prostredníctvom anjelov, aby posilnil zbožných vo viere
9. Nedovolený kult démonov podľa Porphýria
10. Teurgia sľubuje očistenie duše pomocou démonov
11. List Porphyria Anebontovi o druhoch démonov
12. Zázraky, ktoré učinil Boh prostredníctvom anjelov
13. Neviditeľný Boh sa niekedy zjavil ľuďom vo viditeľnej podobe
14. Jedného Boha treba uctievať pre večné aj časné dobro
15. Anjeli v službe božej prozreteľnosti
16. Ktorým anjelom treba veriť, aby sme dosiahli večný život?
17. Archa úmluvy a zázraky, ktoré urobil Boh na potvrdenie Zákona
18. Niektorí popierajú hodnovernosť zázrakov v cirkevných knihách
19. Smysel viditeľnej obety, ktorá sa obetuje pravému a neviditeľnému Bohu
20. Najvyššia a opravdivá obeta, ktorú vykonal Prostredník Boha a ľudí
21. Moc, daná démonom, aby svätí znášaním utrpenia došli slávy
22. Odkiaľ majú svätí moc nad démonmi
23. Príčiny očistenia duší podľa platónikov
24. Jediná a pravá príčina, ktorá očisťuje ľudskú prirodzenosť
25. Všetci veriaci v čase Zákona, aj pred ním, boli ospravedlnení vierou v Krista
26. Porphyrius sa nevedel rozhodnúť medzi úctou Boha a démonov
27. Porphyrius prevýšil blud Apuleiov
28. Prečo nemohol Porphyrius poznať Krista?
29. Platónici neuznávali vtelenie nášho Pána Ježiša Krista
30. Porphyrius niektoré časti Platónovho učenia zavrhol, niektoré opravil
31. Mylné učenie Platónikov o súvečnosti ľudskej duše s Bohom
32. Všeobecná cesta spásy, ktorú nenašiel Porphyrius

KNIHA JEDENÁSTA

Prehľad jedenástej knihy
1. Časť, v ktorej sa začína hovoriť o začiatku a konci dvoch štátov
2. Poznanie Boha, ktoré dosiahneme len od Prostredníka Ježiša Krista
3. Hodnovernosť kánonických kníh sv. Písma
4. Stvorenie sveta nie je nejakým novým rozhodnutím božím, ako by Boh niečo chcel, čo prv nechcel
5. Pred stvorením sveta nebolo času ani miesta
6. Stvorenie sveta a začiatok času boly súčasne
7. Dni, ktoré maly ráno a večer prv, ako bolo slnko
8. Význam božieho odpočinku v siedmy deň po stvorení
9. Svedectvo Písma o stvorení anjelov
10. Jednotná a nemeniteľná Trojica Otca, Syna a Ducha Svätého
11. Či aj zlí duchovia pred pádom požívali takú blaženosť, ako dobrí
12. Blaženosť ospravedlneného človeka a blaženosť prvého človeka pred pádom
13. Či boli anjeli tak stvorení, že padnutí pred pádom nevedeli, že padnú, a dobrí zas len po páde zlých sa dozvedeli o svojej vytrvalosti?
14. Ako rozumieť slovám »Nezostal v pravde, lebo niet v ňom pravdy«
15. Ako rozumieť slovám: »Diabol hreší od počiatku«

16. Stupne a rozdiely stvorení podľa ich úžitku a podľa rozumu
17. Zlo nie je prirodzenosťou, ale je proti prirodzenosti
18. Krása vesmíru sa len stupňuje protikladmi vo svete
19. Význam slov: »Rozdelil Boh svetlo od tmy«
20. Význam slov: »A videl Boh svetlo, že je dobré«
21. Večná a nemeniteľná vôľa a vedomosť božia
22. Niektorým sa stvorenia nepáčia o myslia si, že sú aj zlé stvorenia
23. Origenesov blud
24. Božia Trojica zanecháva vo všetkých dielach svoje stopy
25. Trojdielnosť filozofie
26. Obraz Trojice v prirodzenosti ešte neblaženého človeka
27. Bytie a vedomosť a láska k obom
28. Či máme milovať aj lásku, ktorou milujeme aj bytie a poznanie
29. Anjelská vedomosť pozná Trojicu v jej božstve
30. Dokonalosť čísla šesť
31. Siedmy deň, v ktorom sa odporúča plnosť a odpočinok
32. Mienka, že anjeli boli stvorení pred stvorením sveta
33. Dva druhy anjelov znázornené rečou Písma o svetle a tme
34. Niektorí myslia, že pod stvorením nebeskej oblohy a rozdelenia vôd treba rozumieť anjelov

KNIHA DVANÁSTA

Prehľad dvanástej knihy
1. Dobrí a zlí anjeli majú jednakú prirodzenosť
2. Nijaká bytosť nie je oprotivná Bohu, lebo takou by mohla byť len nejestvujúca
3. Niet božích nepriateľov podľa prirodzenosti, ale len podľa vôle
4. Nerozumné a neživé bytosti nerušia krásu a poriadok vesmíru
5. Každý druh a tvar hlása Stvoriteľovou slávu
6. Príčina blaženosti dobrých a nešťastia zlých anjelov
7. Netreba hľadať účinnú príčinu zlej vôle
8. Prevrátená láska, ktorá sa obracia od nemeniteľného dobra k meniteľnému
9. Stvoriteľ anjelskej prirodzenosti je súčasne pôvodcom ich dobrej vôle
10. Falošný náhľad, že ľudské pokolenie a svet vždy jestvovaly
11. Niektorí tvrdia, že svet nie je večný, ale v časových intervaloch vzniká a zaniká
12. Čo povedať tým, ktorí myslia, že človek bol stvorený prineskoro
13. Niektorí učia o večnom kolobehu časov
14. Boh stvoril ľudské pokolenie v čase, nie však novým rozhodnutím, ktoré by znamenalo zmenu vôle
15. Nakoľko je Boh Pánom, či azda vždy muselo byť stvorenie, nad ktorým by bol panoval?
16. Ako mohol Boh sľúbiť človekovi večný život pred večnými časmi?
17. Božia vôľa a rozhodnutia sú nemeniteľné
18. Niektorí tvrdia, že nekonečnosť nemôže pochopiť ani Boh
19. Význam slov »na veky vekov«
20. Bezbožný náhľad, že blažené duše sa musia v istom kolobehu časov vrátiť do tej istej biedy a práce
21. Stav prvého človeka a ľudského pokolenia v ňom
22. Boh už pred stvorením človeka vedel, že človek zhreší
23. Prirodzenosť ľudskej duše, stvorenej na boží obraz
24. Anjeli nemajú stvoriteľskú moc
25. Každá bytosť a druh vzniká jedine božou činnosťou

26. Mienka platónikov o anjelskej moci
27. V prvom človekovi vzniklo celé ľudské pokolenie a Boh predvídal, ktorá časť pokolenia dostane odmenu a ktorá trest

KNIHA TRINÁSTA

Prehľad trinástej knihy
1. Smrteľnosť zapríčinil pád prvého človeka
2. Smrť duše a smrť tela
3. Či smrť, ktorá hriechom prvých ľudí prešla na všetkých, je trestom za hriech aj u svätých?
4. Prečo sú nie pozbavení smrti tí, ktorí boli milosťou znovuzrodenia pozbavení hriechu?
5. Ako nespravodliví zneužívajú dobrý zákon, tak spravodliví dobre používajú zlú smrť
6. Hlavné zlo smrti je v tom, že duša sa odlúči od tela
7. Smrť, ktorú za Krista podstúpia nepokrstení
8. Pre pravdu zakusujú svätí prvú smrť, ale sú oslobodení od druhej
9. Vzťahuje sa čas smrti na zomierajúcich alebo zomretých?
10. Život smrteľníkov je skôr zomieraním ako životom
11. Možno byť súčasne živým aj mŕtvym?
12. Akou smrťou pohrozil Boh ľuďom, ak prekročia jeho zákaz
13. Priestupok prvých ľudí a prvý trest
14. Akého človeka stvoril Boh a ako upadol používaním slobodnej vôle
15. Adam v hriechu prv opustil Boha ako Boh jeho
16. Filozofi, ktorí odlúčenie duše od tela nepokladajú za trest
17. Námietky proti tým, ktorí tvrdia, že pozemské telo sa nemôže stať neporušiteľným a večným
18. Filozofi namietajú, že pozemské telá nemôžu byť v nebi, lebo všetko pozemské svojou váhou padá k zemi
19. Proti tým, ktorí neveria, že by prví ľudia boli bývali nesmrteľnými, keby neboli zhrešili
20. Telá svätých po vzkriesení budú krajšie, ako boly telá pred pádom
21. Raj okrem dejinnej skutočnosti sa môže chápať aj obrazne
22. Telá svätých po vzkriesení budú duchovné, ale nezmenia sa na ducha
23. Čo je telo živočíšne a čo duchovné, ktoré zomiera v Adamovi a kto žije v Kristovi
24. Ako treba chápať dych, ktorým bol stvorený prvý človek so živou dušou, a dych, pri ktorom Pán povedal: »Prijmite Ducha Svätého«

KNIHA ŠTRNÁSTA

Prehľad štrnástej knihy
1. Pre neposlušnosť prvého človeka by všetci boli museli podstúpiť večnú smrť, keby mnohých nebola zachránila milosť božia
2. Život podľa tela zahrnuje nielen telesné bolesti, ale aj duševné
3. Hriech pochádza z duše, a nie z tela
4. Čo znamená žiť podľa človeka a čo podľa Boha?
5. Platónska mienka o prirodzenosti duše a tela je prijateľnejšia ako manichejská
6. Vôľa rozhoduje o duševných hnutiach, či sú dobré alebo zlé
7. Slová »amor« a »dilectio« sa používajú v Písme v dobrom i zlom smysle
8. Stoici priznávajú v duši múdrych troje hnutí, ale nie bolesť a smútok
9. Správne duševné hnutia v živote spravodlivých
10. Či boli prví ľudia pred pádom znepokojovaní hnutiami?
11. Dobrú ľudskú prirodzenosť, skazenú pádom prvého človeka, môže napraviť len Boh
12. Akosť prvého hriechu
13. Adamov pád predchádzala jeho zlá vôľa

14. Pýcha v prestúpení bola horšia ako samo prestúpenie
15. Odplata za neposlušnosť prvých ľudí bola spravodlivá
16. Slovo žiadostivosť sa najčastejšie používa na označenie telesných hnutí
17. Nahota prvých ľudí a hanblivosť po hriechu
18. Cit hanblivosti pri súloži
19. Hnev a žiadostivosť po páde sú také, že ich treba krotiť
20. Šialená nehanebnosť cynikov
21. Hriech nezničil požehnanú ľudskú plodnosť
22. Manželský sväzok ustanovil a požehnal sám Boh
23. Či by sa v raji boli rodili ľudia, keby nik nebol zhrešil?
24. Keby ľudia boli v raji poslúchali, boli by mohli svoje rodné údy ovládať vôľou
25. V pozemskom živote sa nedosiahne opravdivá blaženosť
26. V šťastnom rajskom živote by sa bol manželský akt vykonal bez žiadostivosti
27. Hriešni ľudia a anjeli nepomýlia božiu Prozreteľnosť
28. O vlastnosti pozemského a nebeského štátu

KNIHA PÄTNÁSTA

Prehľad pätnástej knihy
1. Od začiatku badať v ľudstve dva rady pokolení, ktoré smerujú k rozdielnym cieľom
2. Synovia tela a synovia prisľúbenia
3. Neplodnosť Sáry, zrušená božou milosťou
4. Boj o pokoj pozemského štátu
5. Podobnosť zakladateľov pozemského štátu a mesta Ríma, bratovrahov
6. Aj občania božieho štátu za svojho pozemského putovania musia trpieť pre trest za hriech
7. Príčina a vytrvalosť Kainovho zločinu
8. Prečo Kain na začiatku ľudského pokolenia založil štát
9. Dĺžka života a mohutnosť ľudského tela pred potopou
10. Rozdiel v počítaní rokov v hebrejských a našich knihách
11. Matuzálem by mal žiť po potope ešte štrnásť rokov
12. Náhľad že prví ľudia nežili tak dlho, ako sa píše
13. Či sa pri počítaní rokov má veriť skôr hebrejskému textu ako Septuaginte?
14. Roky v starších časoch a terajšie sú rovnaké
15. Či sa dá veriť, že mužovia prvých vekov sa zdržovali telesného obcovania až do času, kým nesplodili synov?
16. Platné právo prvých manželstiev bolo odlišné od neskoršieho
17. Dvaja praotcovia a dvaja vodcovia pokolení, pochádzajúci od jedného otca
18. V čom predstavujú Ábel, Set, Enos Krista a Cirkev?
19. Význam Enochovho prenesenia
20. Prečo Kainovo pokolenie v ôsmom pokolení od Adama zaniká a Noe sa počíta ako desiate pokolenie?
21. Prečo Písmo spomína Enocha, syna Kainovho, a hovorí o celom Kainovom pokolení až do potopy, a prečo, spomenúc Enosa, syna Setovho, sa vracia až ku začiatkom ľudského pokolenia?
22. Pád božích synov pre lásku k cudzinkám, pre ktorú pri potope museli zahynúť všetci, okrem ôsmich ľudí
23. Či možno veriť, že anjeli sa zamilovali do krásnych žien, s nimi sa ženili a plodili obrov?
24. Ako treba rozumieť slovám: »Dní jeho bude 120 rokov«?
25. Boží hnev nijako nenarúša nemeniteľný boží pokoj
26. Noemov koráb predobrazuje Krista a Cirkev

27. Koráb a potopa majú aj svoj obrazný smysel, pritom však nemožno poprieť ich dejinnú skutočnosť

KNIHA ŠESTNÁSTA

Prehľad šestnástej knihy
1. Či po potope od Noema až po Abraháma nájdeme niektoré rodiny, ktoré žijú podľa Boha?
2. Noemovi synovia ako prorocké predobrazy
3. Pokolenie troch synov Noemových
4. Odlišnosť jazykov a založenie Babylonu
5. Sostúpenie Pánovo pri pomätení jazykov
6. Ako hovorí Boh k anjelom?
7. Či sa zvieratá, ktoré zostaly v korábe, dostaly aj na vzdialenejšie ostrovy?
8. Či ľudské obludy pochádzajú z pokolenia Adamovho alebo zo synov Noemových?
9. Či sa má veriť, že na spodnej časti zeme, t. j. pod nami, žijú ľudia obrátení k nám nohami?
10. Pokolenie Semovo, v ktorom boží štát došiel až k Abrahámovi
11. Do rozdelenia jazykov hovorilo ľudstvo rečou, ktorú neskôr po Heberovi pomenovali hebrejskou
12. Abrahámom sa začína nový rad svätých pokolení
13. Prečo Písmo pri vysťahovaní sa Tareho z chaldejskej krajiny do Mezopotamie nespomína syna Nachora?
14. Tareho vek, ktorý svoj život dokončil v Charra
15. Čas, v ktorom sa Abrahám vysťahoval zo zeme Charra
16. Poradie a povaha božích prisľúbení, daných Abrahámovi
17. Tri najvýznamnejšie ríše, z ktorých asýrska vynikala už za čias Abrahámových
18. Opätovné prisľúbenie Abrahámovi, v ktorom sa jemu a jeho pokoleniu sľubuje krajina Chanaan
19. Abrahám v Egypte označuje Sáru za svoju sestru
20. Abrahám sa rozišiel s Lotom v láske a pokoji
21. Tretie božie prisľúbenie, v ktorom Boh sľubuje Abrahámovi a jeho potomstvu krajinu Chanaan naveky
22. Víťazstvo Abrahámovo nad Sodomitmi a vyslobodenie Lota zo zajatia
23. Boh sľubuje Abrahámovi toľko potomkov ako hviezd na nebi
24. Význam obety, ktorú priniesol Abrahám z božieho rozkazu, keď žiadal poučenie vo veciach viery
25. Sárrina slúžka, ktorú si Abrahám vzal za manželku
26. Boh sľubuje Abrahámovi vo vysokom veku syna z neplodnej Sárry
27. Duša neobrezaného chlapca sa vyhladí, lebo porušil boží zákon
28. Boh mení meno Abrahámovi aj Sáre
29. Traja mužovia alebo anjeli, ktorí sa ukázali Abrahámovi pri dube Mambre
30. Záchrana Lota pri spálení Sodomy a prípad Abimelechov
31. Izák, syn prisľúbenia, a jeho meno
32. Abrahámova ochota obetovať syna a smrť Sáry
33. Izák si vzal za manželku Rebeku, Nachorovu vnučku
34. Po Sárrinej smrti si vzal Abrahám za manželku Ceturu
35. Čo povedal Boh o dvojčatách, keď boly ešte v matkinom živote?
36. Izák dostáva od Boha to isté požehnanie ako jeho otec Abrahám
37. Tajomstvá, znázorňované v Ezauovi a Jakubovi
38. Jakub ide do Mezopotamie hľadať si ženu
39. Prečo sa Jakub menuje aj Izraelom
40. Ako sa má chápať Jakubov vchod do Egypta so sedemdesiatimi piatimi osobami

41. Jakub požehnáva svojho syna Judu
42. Jakub požehnáva Jozefových synov
43. Časy Mojžišove, Jozuove, sudcov a kráľov, z ktorých Saul bol prvý a Dávid najvznešenejší

KNIHA SEDEMNÁSTA

Prehľad sedemnástej knihy
1. Čas prorokov
2. Kedy sa splnilo božie prisľúbenie o zemi Chanaan?
3. Trojaký význam proroctiev, ktoré sa vzťahujú raz na pozemský, raz na nebeský a raz na oba Jeruzalemy
4. Predobraz zmeny izraelského kňazstva a kráľovstva a proroctvá Anny o Cirkvi
5. Proroctvo božieho muža k Helimu
6. Židovské kňazstvo a kráľovstvo, hoci bolo prisľúbené ako večné, predsa sa nezachovalo, lebo bolo len obrazom iného večného kňazstva a kráľovstva
7. Rozštiepenie izraelského kráľovstva, ktoré predobrazuje trvalé rozdelenie duchovného a telesného Izraela
8. Prisľúbenia, dané Dávidovi, sa celkom splnily v Kristovi, a nie v Šalamúnovi
9. Proroctvo v 88. žalme o Kristovi sa podobá proroctvu Nátanovmu
10. V kráľovstve pozemského Jeruzalema sa prihodily veci rozdielne od božieho prisľúbenia, aby sa videlo, že pravdivosť prisľúbenia sa týka iného Kráľa a kráľovstva
11. Podstata božieho ľudu, ktorá je aj v Kristovi pre jeho vtelenie
12. Koho mieni prorok v žalme: »Kde sú, Pane, tvoje starodávne milosrdenstvá?«
13. Prisľúbený pokoj platil azda len pre dobu Šalamúnovu?
14. Dávidova horlivosť v skladaní žalmov
15. Azda treba uviesť všetko, čo žalmy prorokujú o Kristovi a Cirkvi
16. Čo sa hovorí v 44. žalme o Kristovi a Cirkvi otvorene a obrazne?
17. Žalm 109. hovorí o Kristovom kňazstve a žalm 21. o jeho utrpení
18. Proroctvá o smrti a zmŕtvychvstaní Pána v žalmoch 3, 40, 15 a 67
19. V 68. žalme sa predpovedá vytrvalá nevera Židov
20. Dávidove zásluhy a Šalamúnove proroctvá o Kristovi
21. Judskí a izraelskí králi po Šalamúnovi
22. Jeroboam sa oddal bezbožnému modlárstvu
23. Osudy oboch kráľovstiev až do babylonského zajatia a potom do podmanenia Rimanmi
24. Poslední židovskí proroci a tí, ktorí žili za čias Kristových

KNIHA OSEMNÁSTA

Prehľad osemnástej knihy
1. Prehľad dosiaľ podanej látky
2. Králi pozemského štátu od narodenia Abrahámovho
3. Asýrski a sicyonskí králi v čase, keď sa storočnému Abrahámovi narodil syn Izák
4. Doba Jakubova a Jozefova
5. Argívsky kráľ Apis, ktorému preukazovali Egypťania božskú úctu
6. Argívski a sýrski králi v čase Jakubovej smrti
7. Králi v čase Jozefovej smrti v Egypte
8. Králi v čase Mojžišovho narodenia
9. Založenie Atén a pôvod ich mena
10. Varrov náhľad o Aeropagu a Deucalionovej potope
11. Deje od vysťahovania sa Židov z Egypta až po smrť Jesusa Nave
12. Kult falošných bohov, ktorý zaviedli grécki králi v čase vysťahovania sa Židov z Egypta

až po smrť Jesusa Nave
13. Bájoslovie v čase sudcov
14. Teologizujúci básnici
15. Zánik argívskej ríše
16. Dioméda po zničení Tróje prijali medzi bohov
17. Neuveriteľné premeny ľudí, ako ich spomína Varro
18. Čo povedať o premenách, ktoré sa staly na zákrok démonov
19. Aeneas prišiel do Itálie, keď bol Labdon sudcom
20. U Izraelitov nasledovalo kráľovstvo po sudcoch
21. Z latinských kráľov Aeneasa a Aventina zaradili medzi bohov
22. Zánik asýrskej ríše spadá časovo so založením Ríma a s vládou Ezechiáša v Judsku
23. Nápadné proroctvo erytrejskej Sibylly o Kristovi
24. Za panovania Romulovho žilo sedem mudrcov a Izraelci sa dostali do chaldejského zajatia
25. Slávnejší filozofi za Tarquinia Prisca a judského kráľa Sedechiáša
26. Po oslobodení Židov z babylonského zajatia aj Rimania sa vyslobodili zpod vlády kráľov
27. Čas prorokov spadá do začiatku rímskej a do zániku asýrskej ríše
28. Proroctvo Ozeášovo a Amosovo
29. Izaiášovo proroctvo o Kristovi a Cirkvi
30. Proroctvo Micheáša, Jonáša a Joela
31. Proroctvo Abdiáša, Nauma a Ambakuma
32. Proroctvo v modlitbe a piesni Ambakumovej
33. Proroctvo Jeremiáša a Sofoniáša o Kristovi
34. Danielovo a Ezechielovo proroctvo o Kristovi
35. Proroctvo Aggeovo, Zachariášovo a Malachiášovo
36. Ezdráš a Machabejské knihy
37. Proroci sú starší ako všetka pohanská múdrosť
38. Niektoré spisy svätých mužov neboly prijaté do počtu kánonických kníh pre ich starobylosť
39. Písmo v hebrejskej reči je najstaršie
40. Egypťania neprávom pripisujú svojej vede vek stotisíc rokov
41. Nejednotnosť učenia filozofov a jednotnosť Písma
42. Preklad Písma z hebrejskej do gréckej reči sa stal riadením božím
43. Medzi prekladmi Písma prvé miesto zasluhuje Septuaginta
44. Nejednotnosť hebrejského textu a Septuaginty ohľadom Ninive
45. Po obnovení chrámu prestali mať Židia prorokov
46. Príchod Vykupiteľa vtelením Slova
47. Či boli v predkresťanských časoch príslušníci božieho štátu aj mimo židovského pokolenia?
48. Aggeovo proroctvo o sláve božieho domu
49. Zmohutnenie Cirkvi, pri ktorom sa zavrhnutí pomiešali s vyvolenými
50. Utrpením kazateľov získalo hlásanie evanjelia slávu a moc
51. Katolícku vieru posilňujú aj neshody bludárov
52. Náhľad, že po desiatich prenasledovaniach bude nasledovať už len jedenáste v dobe Antikristovej
53. Posledné prenasledovanie je tajomstvom božej prozreteľnosti
54. Hlúpa lož pohanov, že kresťanstvo nepotrvá viac ako tristo šesťdesiatpäť rokov

KNIHA DEVÄTNÁSTA

Prehľad devätnástej knihy
1. Podľa Varra v otázke dobra a zla je možných 288 filozofických náhľadov

2. Ako došiel Varro k trom definíciam najvyššieho dobra, z ktorých si možno vybrať len jednu
3. V otázke najvyššieho dobra sleduje Varro mienku starej Akadémie
4. Kresťanský náhľad o najvyššom dobre a zle
5. Spoločný život, aj keď je chvályhodný, predsa trpí rozličnými údermi
6. Ľudské súdy sú mylné, ak pravda nie je dosť jasná
7. Reč rozdeľuje ľudskú spoločnosť a aj spravodlivé vojny sú príčinou nešťastia
8. Ani priateľstvo dobrých ľudí nie je bezpečné
9. Priateľstvo anjelov k ľuďom sa na tomto svete nemôže ukázať celkom zreteľne
10. Aká odmena čaká svätých za premáhanie pokušení
11. Blaženosť večného pokoja
12. Všetky vojny a nepokoje smerujú vlastne k pokoju
13. Všeobecný pokoj, ktorý nemôže zničiť nijaká vzbura
14. Poriadok a zákon, či už božský alebo ľudský, slúži spoločnosti
15. Sloboda má príčinu v prirodzenom zákone a otroctvo v hriechu
16. Spravodlivé právo na vládu
17. Odkiaľ je pokoj a nesvornosť zemskej a nebeskej spoločnosti
18. Istota kresťanskej viery a pochybovačnosť novej Akadémie
19. Kresťanské zvyky a mravy
20. Spoluobčania svätých sú v tejto časnosti blažení nádejou
21. Či možno podľa Scipiovej definície Rím nazvať štátom?
22. Je kresťanský Boh opravdivým Bohom?
23. Proroctvá bohov o Kristovi, podľa Porphyria
24. Meno národa a štátu možno dať aj iným národom okrem Rimanov
25. Niet pravých čností tam, kde niet pravého náboženstva
26. Pokoj bezbožníkov slúži aj božiemu štátu
27. Pokoj sluhov božích a jeho nedokonalosť na tejto zemi
28. Koniec bezbožných

KNIHA DVADSIATA

Prehľad dvadsiatej knihy
1. Hoci Boh stále súdi, predsa v tejto knihe chce byť reč o poslednom súde
2. Rozdielnosť ľudských osudov má príčinu v božom súde
3. Šalamúnova mienka o dobrých a zlých z knihy Kazateľ
4. Svedectvo Starého i Nového zákona o poslednom súde
5. Spasiteľove výroky o poslednom súde
6. Prvé a druhé zmŕtvychvstanie
7. Čo hovorí Zjavenie Jánovo o dvoch zmŕtvychvstaniach a o tisíc rokoch?
8. Priviazanie a odviazanie diabla
9. Tisícročná ríša svätých s Kristom
10. Zmŕtvychvstanie sa vraj týka len tela, a nie duše
11. Gog a Magog sa pričinením diabla ukážu na konci sveta, aby prenasledovali Cirkev
12. Podľa Zjavenia oheň sostúpi s neba, aby zničil bezbožných
13. Nevedno, či Antikristovo prenasledovanie treba pripočítať k tisícim rokom
14. Odsúdenie diabla a telesné zmŕtvychvstanie všetkých zomretých
15. Kto sú mŕtvi, ktorých vydá more, smrť a podsvetie?
16. Nové nebo a nová zem
17. Večné oslávenie Cirkvi po konci sveta
18. Slová apoštola Petra o poslednom súde
19. Pavol apoštol hovorí o Antikristovi

20. Apoštol Pavol hovorí o zmŕtvychvstaní
21. Izaiáš hovorí o súde a zmŕtvychvstaní
22. Príchod svätých, aby uvideli potrestanie zlých
23. Danielovo proroctvo o Antikristovi a súde
24. Proroctvo Dávidových žalmov o konci sveta a súde
25. Proroctvo Malachiášovo o poslednom súde
26. Obety, ktoré prinesú svätí
27. Oddelenie dobrých od zlých pri poslednom súde
28. Mojžišov zákon treba chápať duchovne
29. Eliášov príchod pred súdom a obrátenie Židov
30. V Starom zákone nie je celkom zreteľne povedané, že súdiť bude Kristus, ale z niektorých výpovedí sa dá celkom určite uzatvárať na Krista

KNIHA DVADSIATA PRVÁ

Prehľad dvadsiatej prvej knihy
1. O čom bude reč v tejto knihe?
2. Ako môžu telá v ohni večne žiť
3. Či po telesných bolestiach nasleduje vždy telesná smrť
4. Príklady z prírody, že aj v mukách môže telo žiť
5. Príčinu mnohých úkazov nemožno spoznať a predsa ich skutočnosť je nepochybná
6. Nie všetky divy sú prirodzené: niektoré sú dielom ľudského ducha, niektoré zas diabla
7. Božia všemohúcnosť je dostatočnou príčinou viery v neobyčajné veci
8. Nie je protiprirodzené ak v nejakej veci, ktorej prirodzenosť je známa, začne byť niečo odlišné od toho, čo je známe
9. Peklo a večné tresty
10. Či pekelný oheň páli aj zlých duchov, ktorý nemajú telá?
11. Či spravodlivosť žiada, aby dĺžka trestov bola toľká ako dĺžka hriechov?
12. Pre veľkosť prvého hriechu všetci zasluhujú večný trest
13. Niektorí myslia, že vinníci trpia po smrti len preto, aby sa očistili
14. Časné tresty tohto života
15. Milosť božia, ktorá nás vytrhuje zo starého zla, súvisí s novým životom
16. Zákony milosti pre jednotlivé vekové stupne znovuzrodených
17. Niektorí si myslia, že nikto nebude naveky zatratený
18. Mienka niektorých, že na poslednom súde nebude nikto odsúdený pre príhovor svätých
19. Niektorí aj bludárom pripisujú beztrestnosť všetkých hriechov
20. Niektorí sľubujú odpustenie len tým, ktorí boli po katolícky pokrstení
21. Mienka, že spasení budú len tí, ktorí vytrvali v katolíckej viere
22. Náhľad, že skutky, konané súčasne so skutkami milosrdenstva, nebudú predmetom súdu
23. Vyvrátenie mienky, že trest nebude večný ani pre diablov, ani pre ľudí
24. Vyvrátenie mienky, že pri poslednom súde budú všetci oslobodení na príhovor svätých
25. Vyvrátenie námietky, ako by sviatosti samy vsebe mohly zachrániť človeka pred zatratením
26. Čo znamená mať Krista za základ?
27. Vyvrátenie náhľadu, že odpustenie hriechov možno dosiahnuť len skutkami milosrdenstva, bez nápravy vlastného života

KNIHA DVADSIATA DRUHÁ

Prehľad dvadsiatej druhej knihy
1. Položenie anjelov a ľudí
2. Večnosť a nemeniteľnosť božej vôle

3. Prisľúbenie večnej blaženosti svätým a zatratenia bezbožným
4. Vyvrátenie námietky, že sa ľudské telo nemôže preniesť do neba
5. Niektorí neveria v zmŕtvychvstanie tiel, hoci skoro celý svet v to verí
6. Rím vyhlásil Romula, svojho zakladateľa za boha, Cirkev však miluje Krista pre jeho božstvo
7. Viera v Krista je dielom božím
8. Zázraky sa staly preto, aby svet uveril v Krista, ale neprestávajú sa diať aj ďalej
9. Zázraky na príhovor mučeníkov sú svedectvom viery v Krista
10. Zázraky mučeníkov si zaslúžia skôr úctu ako zázraky démonov
11. Platónici myslia, že udržanie zemského tela v nebi je neslučiteľné s prirodzenou váhou
12. Neverci sa vysmievajú z viery v zmŕtvychvstanie
13. Či vstanú zmŕtvych aj predčasne narodení?
14. Aké telo budú mať deti pri zmŕtvychvstaní
15. Či telá vzkriesených budú mať rozmery tela Pánovho?
16. Ako treba rozumieť podobnosť vzkriesených s obrazom Syna Božieho?
17. Či ženy vstanú vo svojom tele, rozdielnom podľa pohlavia
18. O dokonalom mužovi Kristovi a o jeho tele, Cirkvi
19. Pri zmŕtvychvstaní sa stratia všetky telesné vady
20. Pri zmŕtvychvstaní sa k telu vráti všetko to, čo k nemu patrilo
21. Nové duchovné telo: na ktoré sa zmení telo svätých
22. Bieda a zlo, do ktorého upadlo ľudské pokolenie po hriechu
23. Zvláštne útrapy spravodlivých, okrem tých, ktoré majú dobrí a zlí spoločné
24. Aj tento biedny pozemský život obdaroval Boh mnohými dobrami
25. Zanovitosť tých, ktorí nechcú uveriť v zmŕtvychvstanie
26. Porphyriov náhľad, že blažení duchovia nemôžu mať telo, vyvracia Platón
27. Platón a Porphyrius by boli našli pravdu, keby sa boli shodli v tom, čo ich rozdeľuje
28. Keby sa náhľady Platóna, Varra a Labea doplnily v jeden náhľad, došlo by sa k viere v zmŕtvychvstanie
29. Spôsob a podstata videnia Boha v blaženom živote
30. Večná blaženosť a večný odpočinok božieho štátu

VŠETKÝM ĽUĎOM DOBREJ VÔLE
KTORÍ V ZÁPASE POZEMSKÉHO ŠTÁTU
(PLNÉHO ZMÄTKOV, ŠAĽBY A LŽI)
S BOŽÍM ŠTÁTOM,
CHCÚ PRIVIESŤ K VÍŤAZSTVU
SPRAVODLIVÝ, BRATSKÝ, POKOJNÝ, BOŽÍ ŠTÁT.

PREDHOVOR

Augustínovo hlavné dielo »Boží štát« porozumieme plne len vtedy, keď sa oboznámime s okolnosťami, v ktorých vzniklo, a s pohnútkami, pre ktoré sa svätý spisovateľ rozhodol podať základné myšlienky o smysle ľudských dejín.

Rímsky občan bol hlboko presvedčený o nepremožiteľnosti svetovej rímskej ríše a o večnosti a nedotknuteľnosti hlavného mesta Ríma. To presvedčenie zdedil po svojich slávnych predkoch ako najsvätejšiu tradíciu. Na nej sa zakladala hrdosť a sebavedomie občianstva, na nej budovali svoje smelé plány rímski štátnici a vojvodcovia, o nej spievali básnici, rečnili rétori a písali rímski dejepisci. Roma aeterna et intangibilis! Rím je stredobodom kultúry a civilizácie, je matkou a ochrankyňou národov, preto nemôže nikomu podľahnúť. Presvedčenie

o večnosti Ríma bolo u rímskeho občana samozrejmosťou, kým bol ešte pohanom. A nerád by ho bol menil ani vtedy, keď sa stal kresťanom.

No r. 410 sa stala príhoda, čo v základoch otriasla vierou rímskeho človeka v nedotknuteľnosť Ríma. Rímsky občan stál ako by ochromený v krútňave dejov. Rím padol! Vizigóti pod vedením kráľa Alaricha zaujali večné mesto a v južnej Galii a severnom Španielsku — teda na území rímskej ríše — založili svoj prvý germánsky štát.

To ešte neznamenalo koniec svetovej rímskej ríše, len začiatok konca. Rím neostal nadlho v rukách nepriateľa. Cisár Honorius si ešte načas podržal korunu. No, idea nedotknuteľného Ríma sa zatemnila a viera v nepremožiteľnosť ríše sa podkopala. Štát utrpel obrovské hmotné škody, zámožným patricijom a drobnému občianstvu sa zmarily obchodné plány a výpočty. Ale nie to bolelo najviac Rimana. Najciteľnejším úderom preň bolo, že ríša utrpela na svetovej prestíži.

Rím padol vtedy, keď už rímsky štát nebol pohanským, ale kresťanským. Sotva tridsať rokov uplynulo od vtedy, ako Teodozius Veľký vyhlásil kresťanstvo za úradné a jediné náboženstvo rímskej ríše. Hoci kresťanské náboženstvo bolo už od Konštantína Veľkého dovoleným a od Teodozia predpísaným náboženstvom Rimanov, jednako ešte celkom neformovalo a neusmerňovalo smýšľanie všetkého občianstva. Kresťanstvo ešte neprešlo do krvi rímskeho občana a tradičný kult rímskych bohov mu ešte nevymizol z pamäti. Rímski bohovia mali ešte mnohých tajných ctiteľov aj medzi jednoduchým ľudom, najmä medzi poprednými Rimanmi, ktorí medzi osobným blahobytom i slávou vlasti na jednej strane a kultom bohov na druhej strane videli príčinný súvis.

Uprostred tohto položenia ľahko bolo siať kúkoľ pochybnosti o pravdivosti nového náboženstva tomu, komu záležalo na kompromitovaní kresťanstva. Medzi rímskym ľudom vyvolal pád večného mesta nespokojnosť a obavu o ďalší osud vlasti. Tajní prívrženci pohanstva to obratne využili a vštepovali do ľudu nenávisť a pochybnosť ku kresťanstvu. Kým ochraňovali ríšu a Rím naši bohovia — hovorievali, — Rím prekvital a nepriateľ ho rešpektoval. Či by nemohol Rimanov ochraňovať aj kresťanský Roh? Drobný rímsky človek sa nad tým zamyslel. A vzdelaný Riman začal uvažovať a kresťanskej náuke. Kresťanstvo hlása pokoj a samé odpustenie. Tým vlastne podlomilo výbojnosť a podnikavosť Rimanov. Zbavilo ich sily, na ktorej spočívala veľkosť Ríma. Preto padlo večné mesto.

Sv. Augustín vedel, čo sa šíri medzi ľudom a ako vysvetľujú kresťanstvo niektorí učenci. V svojich kázňach často poukazoval na mylné chápanie kresťanstva a podvracal námietky pohanov. No cítil a videl, že otras, ktorý zapríčinil v smýšľaní Rimanov pád večného mesta, je väčší, než by mu stačil čeliť kázňami, povedanými v užšom kruhu. Videl, že je otrávená rímska verejná mienka, ktorú možno zmeniť len obšírnejším dielom a dôkladným kresťanským poučením o dobrom a zlom, o providenciálnom riadení ľudských dejín. Vynorila sa mu myšlienka napísať dielo »De civitate Dei«. Teraz mu už nestačilo vyvrátiť len pohanské výčitky, ktoré súvisely s Alarichovým pokorením Ríma, ale raz navždy chcel vyriešiť pomer medzi kresťanstvom a pohanstvom. Prísnemu kritickému rozboru podrobil minulosť a prítomnosť, aby zo zistených kritérií určil smer, ktorým sa bude uberať kresťanská budúcnosť.

Dielo venoval priateľovi Marcellinovi Fláviovi, tribúnovi v Kartágu, ktorý ho po páde Ríma požiadal o dôkladné vyvrátenie výčitiek pohanov proti kresťanom. Rozvrhol si ho na 22 kníh. Keď dokončil prvé tri sväzky, hneď ich uverejnil (r. 414). Dbal na to, aby dielo bolo časové, aby veci, spomínané v prvých knihách, nestratily aktuálnosť, kým bude môcť dokončiť ostatné

knihy. Aj ďalšie knihy uverejňoval postupne a s poslednými troma sväzkami bol hotový r. 426. Jeho priateľ Marcellinus Flavius sa nedožil uverejnenia ani prvých troch kníh, lebo krátko pred ich dokončením podľahol ranám, ktoré dostal pri politických šarvátkach v Kartágu.

Keďže sv. Augustín pracoval na diele »Boží štát« trinásť rokov a uverejňoval ho po čiastkach, jednotlive uverejnené skupiny kníh javia istú ucelenosť a mohly by sa pokladať za samostatné dielo. Vypuklejšie a zaokrúhlenejšie vypracoval v nich myšlienky, podvrátil výčitky, ktoré boly momentálne naliehavé a s ktorými chcel oboznámiť verejnosť skôr, než by jej bol mohol prezentovať celé dielo. Práve pre túto okolnosť sa na prvý pohľad zdá, že Augustínov »Boží štát« nie je dosť jednotným a v celku zaokrúhleným dielom. No, len zdanlivo, lebo plán, aspoň v hlavných črtách, mal Augustín hotový na začiatku diela a vedúca myšlienka sa markantne vinie celým dielom. Augustínovo dielo »Boží štát«, složené z dvadsiatich dvoch kníh, aj pri častých a značných odbočovaniach od hlavnej myšlienky je predsa len jednotným a uzavretým celkom.

Sv. Augustín chcel podvrátiť nielen argumenty nepriateľov kresťanstva, ale aj kresťanov chcel poučiť o hlbšom smysle ich náboženstva. Podľa toho v diele »Boží štát« môžeme rozoznávať časť apologeticko-polemickú (od 1. do 10. knihy), v ktorej kriticky rozoberá a podvracia výčitky pohanov, a od 11. do 22. knihy časť pozitívno-špekulatívnu.

V apologeticko-polemickej časti šlo sv. Augustínovi o podvrátenie pohanských výčitiek kresťanstvu a o vyvrátenie nebezpečnej a úlisnej náuky novoplatonikov. Do smýšľania mnohých Rimanov sa vkradlo presvedčenie a predsudok, že všetky nešťastia, ktoré v posledných časoch zastihly Rím, zavinilo kresťanstvo, lebo znemožnilo kult bohov a odstránilo tradičné rímske náboženstvo.

Sv. Augustín poprel kauzálnu súvislosť medzi nešťastiami Ríma a kresťanstvom. Konkrétnym poukazom na rímske dejiny dokázal, že veľkosť a blahobyt rímskej ríše nevyplývaly z kultu bohov, ale z bezohľadných útočných vojen, ktorými si Rimania podmanili susedné národy a vykorisťovali ich. Práve za tieto neprávosti v minulosti musí terajší Rím pykať. Kult bohov a tradičné rímske náboženstvo nenapomáhaly tuzemský blahobyt Rimanov, priamo podkopávaly mravnosť obyvateľstva a prázdnym a bezútešným robily jeho vnútorný, náboženský život.

To platilo o pohanoch vo všeobecnosti.

Novoplatonici pripúšťali, že nešťastia u pozemčanov sú prirodzené, že vždy boly a budú; jednako len — podľa nich — kult mnohých bohov a najmä obety, ktoré sa im prinášajú, sú potrebné a osožné pre záhrobný život Rimanov. Sv. Augustín dokázal, že rímski bohovia sú bezmocní a nemôžu pomôcť človekovi ani v tuzemskom, ani v budúcom živote.

V pozitívno-špekulatívnej časti diela líči sv. Augustín kresťanský náhľad na ľudský život a jeho sprievodné zjavy.

Útoky pohanov na kresťanstvo, ktorým boli v posledných časoch vystavení veriaci — hovorí sv. Augustín — sú vlastne len jednou epizódou v ustavičnom boji medzi spoločnosťou dobrých a spoločnosťou zlých. Dobrí ľudia tvoria organizovanú spoločnosť, ako by boží štát (civitas Dei), v ktorom vládne láska k bližnému a spája jednotlivcov až po opovrhnutie sebou samými. Aj zlí tvoria spoločnosť, pozemský štát (civitas terrena), kde má prevahu sebaláska až po opovrhnutie Bohom. Ustavičné napätie a nepretržitý zápas medzi spoločnosťou Bohu oddaných a synmi tohto sveta vypĺňa ľudské dejiny. O ňom hovorí každá chvíľa prežitej

ľudskej minulosti, oň ide aj dnes. Obe spoločnosti budú medzi sebou zápasiť až do skončenia sveta. Hoci boj oboch štátov má v ľudských dejinách rozličné spády, kde zlo často víťazí nad dobrom, jednako len na konci zvíťazí dobro, boží štát. Svoje dielo pomenoval sv. Augustín podľa víťaznej strany boja.

Výraz »Civitas Dei«, boží štát, božia obec, božie mesto, božia pospolitosť, božie spoločenstvo, čerpal sv. Augustín zo sv. Písma. Aj Platón rozlišuje medzi doménou viditeľného a neviditeľného sveta; novoplatonici a stoici robia ešte ostrejší rozdiel medzi panstvom dočasných, tuzemských vecí a panstvom večných hodnôt. Sv. Augustín sa v upotrebení výrazu opieral jedine o Písmo, a to o žalmy (86, 3), kde tento výraz značí božie mesto Jeruzalem, ako protivu Babylonu, mesta diablovho. Podľa žalmistu dve mestá značia súhrn dobrých a svätých na zemi i vo večnosti a súhrn bezbožníkov, žijúcich na zemi a aj zatratených. Dve spoločnosti, štáty, v smysle svätého Písma sa rozprestierajú na časnosť a večnosť.

Aj sv. Pavol v liste Rimanom (10—11) zadeľuje ľudstvo do dvoch skupín, spravodlivých a hriešnikov, ktorí, hoci žijú pomiešano, predsa sa značne líšia od seba. Jedni zostávajú pod mocou hriechu, ktorý uviedol na svet prarodič Adam, druhí sa zúčastňujú na milosti skrze vieru v Ježiša Krista. Podobné výrazy vo svojich kázňach upotrebujú sv. Ambróz (civitas Dei, regnum peccati) a aj sv. Augustín upotreboval ten výraz vo svojich kázňach skôr, než by ho bol dôkladne a obšírne vylíčil vo svojom hlavnom diele.

V Augustínovom poňatí »civitas« znamená denne sa opakujúce soskupovanie ľudí, jedných, ktorých život sa riadi podľa božej vôle, druhých, u ktorých prevládajú zvrátené ľudské záujmy. Dve ľudské skupiny menuje mysticky »civitates« (quas mystice apellamus civitates duas). Obe spoločnosti, symbolické štáty, tu na zemi sa vzájomne prenikajú, aspoň podľa ľudského pozorovania sú smiešané, vzájomne poprestýkané a tak zostanú až do posledného súdu. Miestami ich sv. Augustín porovnáva, ba do istej miery stotožňuje s jestvujúcimi ustanovizňami alebo historickými danosťami. Civitas divina je kolektivita, ktorú tvoria duše, milosťou božou zbavené hriechu; je to spoločnosť vyvolených, no môže byť aj bojujúca Cirkev, ktorá za svojho tuzemského putovania zápasí s nepriateľmi v pevnom očakávaní svojho víťazstva. A civitas terrena je spoločnosť bezbožných, no môže znamenať pohanský alebo iný štát, keď sa nositelia štátnej moci neriadia podľa večných zásad spravodlivosti.

Spomínané dva štáty vznikly ešte pred začiatkom viditeľného sveta. Boží štát vznikol stvorením anjelov a štát sveta sa začína pádom anjelov, neposlušnosťou anjelov. Protiklad dvoch svetov sa dostal na zem naším praotcom Adamom. V bratovražednom boji Kaina s Ábelom je prvá srážka dvoch svetov. Tento dramatický zápas pokračuje v ich potomkoch a napĺňa ďalšie dejiny. Len tým, že boží štát je vmiešaný do pozemského štátu a že ho preniká — uprostred zlých žijú aj dobrí, — možný je na zemi ľudský život a udržiava sa akýsi poriadok. Prechodom času do večnosti, pri poslednom súde, sa oba štáty ostro odlúčia. V pozemskom štáte bude panovať len neporiadok, skaza, rozvrat bez konca. Jeho občania prepadnú večnému súženiu a mukám. Občania božieho štátu vyviaznu z tejto pohromy a svetového požiaru neporušení, obkľúčia svojho Stvoriteľa a v jeho spoločnosti, v čistej radosti a nikým nerušenej blaženosti budú sláviť večný Sabat.

Nesmieriteľnosť dvoch štátov alebo svetov, ktorú sv. Augustín už v prvej knihe jasne naznačil, dôsledne sa vinie celým jeho dielom a postupne rastie, priberá na presvedčivosti a zdôvodnenosti. Autor sa na všetko díva s tohto zorného uhla a všetko hodnotí podľa príslušnosti k tomu, alebo onomu štátu. Na všetkom, čo patrí k božiemu štátu, Augustín ako by už videl odrážať sa lúče slnka nebeskej milosti, kým z pozemského štátu ako by už vanulo

povetrie a pach pekla. Nie je čudné, keď sa niektorým čitateľom tohto diela zdalo, že sa v Augustínovi pri líčení dvoch štátov ozývaly, hoci v podvedomí, manicheistické reminiscencie a dualistické predpojatosti o ríši svetla a ríši tmy, ktorými bola zaujatá jeho mladosť. (Porovnaj: Fliche—Martin, Histoire de L'Eglise, IV, 56; aj poznámku č. 6 ku 14. knihe.)

Vyhranená kontrastnosť, ktorou líči dva štáty, miestami samému zapríčiňovala ťažkosti, keď ju chcel ozrejmiť realizáciami z histórie. Napríklad: Societas impiorum mu bolo treba časom identifikovať s rímskym impériom. Pravda, nemyslel to doslovne a na iných miestach sa usiloval otupiť ostrie podobného porovnania. Ani Civitas Dei sa nedá stotožniť s Cirkvou. Augustínom myslený boží štát jestvoval skôr, ako bola Cirkev založená a do Cirkvi za jej tuzemského putovania patria aj takí ľudia, ktorí sú ináč občanmi svetského štátu. (Viď poznámku č. 11 ku prvej knihe.)

V súvise s Augustínovými konkrétnymi poukazmi na príklady z histórie treba sa zastaviť pri otázke, či nebol svätý spisovateľ nepriateľsky naladený proti štátu, proti civilne organizovanej verejnej moci vôbec. Či sa odmietavé výroky, ktoré miestami používa o rímskom pohanskom štáte, nemajú vzťahovať na každú politickú organizáciu, ktorá sleduje len dočasné ľudské ciele? Či sv. Augustín nepohŕda svetskou vládou vôbec a nehorlí za nejakú teokraciu alebo kňazskú vládu?

Pri všetkých príkrych výrokoch, ktoré sv. Augustín používa v súvise s rímskym pohanským štátom, jeho postoj k štátnej moci je celkom kladný. Pre štát a jeho moc má nie menšie porozumenie ako sv. Pavol (Rim. 13), o ktorého sa v tejto veci opiera, a aké sa javí vo sv. Písme vôbec. Štátu pripisuje istú civilnú spravodlivosť, ktorú velebí ako záruku verejného poriadku. Kresťanom ukladá povinnosť, aby sa poslušne podrobili civilnej vrchnosti aj vtedy, keď je nedokonalá, ba aby ju trpeli aj vtedy.

Pravda, v Augustínovom »Božom štáte« sa nemá hľadať nejaká presná politická teória, lebo na takú nemieril. Jeho dielo je mravno-náboženskou úvahou o ľudskom údeli. Politickej organizácie štátu a jeho sociálneho zariadenia sa Augustín nechcel priamo dotýkať. Nech je politická štruktúra štátu akákoľvek a nech je hocaké jeho sociálne ústrojenstvo, podľa sv. Augustína kresťan má v ňom vždy možnosť starať sa o svoje duševné spasenie a pracovať na božej sláve. A to je hlavné. Úsilie kresťana nemá smerovať k tomu, aby menil štruktúry štátov, ale k tomu, aby zlepšoval seba, aby sa zdokonaľoval v tých okolnostiach, v ktorých práve žije. Augustínov »Boží štát« očakáva od kresťana, aby žil v mieri so štátnou vrchnosťou, aby ju poslúchal, dokiaľ nežiada od neho niečo, čo sa neshoduje s jeho vierou a svedomím. Keby sa predsa malo určiť, aký štát si želá Augustín, za predlohu by mohol slúžiť rímsky štát za Teodozia Veľkého alebo Teodozia II. Je to štát kresťanský, v ktorom sa pravá viera uplatňuje do všetkých dôsledkov. Štát, v ktorom sa Cirkev teší slobode, je strážkyňou mravnosti a voči nepriateľom pravej viery a rušiteľom mravného poriadku môže rátať s pomocnou rukou svetskej moci.

Hoci sv. Augustín venuje pozornosť najmä veciam nadprirodzeného poriadku, jednako hlboko začiera aj do problémov tohto sveta, ktoré stoja v popredí ľudských záujmov a pozornosti. Ide tu najmä o otázku vojny a mieru. Vojnu samu v sebe neodsudzuje. Zatracuje však vojnu útočnú, v ktorej rozhoduje jedine právo päsť a právo silnejšieho. Takú volá veľkým zločinom (grande latrocinium). Jeho osobným ideálom je svetový mier, ktorý pokladá za svrchované dobro, o ktoré sa má človečenstvo usilovať v svojom tuzemskom živote. Túžba po svetovom mieri má zapojiť ľudstvo do náboženského života.

Podľa sv. Augustína mier možno docieliť zachovaním poriadku vo všetkom. Vo fyzickom svete vzniká pokoj a vyrovnanosť, keď sú veci na mieste, ktoré im patrí, keď je medzi jednotlivými orgánmi šťastná rovnováha. Duševný pokoj vyviera zo súladu medzi svedomím a skutkami. Domáci pokoj a pokoj spoločnosti sa opiera o harmóniu medzi predstavenými a podriadenými. Všetok tuzemský mier má svoj ideál a svoje dovŕšenie nachodí v nebeskej ríši, v radostnom spojení a sjednotení stvorenstva so Stvoriteľom.

Sv. Augustín sa vo viacerých svojich dielach dotýka mnohých problémov ľudského života, lúšti záhady, objasňuje tajomstvá prírody aj nadprírody.. V mnohých veciach je dodnes neprekonaný a azda nikdy nebude prekonaný. Vo viacerých sa už sám opravoval (Retractationes), v iných ho korigovali jeho prívrženci a ctitelia (Prosper z Akvitánie, Hilarius).

Podobne je to aj s jeho hlavným dielom »Boží štát«. Nie všetky state tohto veľdiela sú dnes rovnako presvedčivé. V častiach, v ktorých sa priveľmi opieral o vtedajší stav vedy, o všeobecné presvedčenie a mienky vedcov, mohol byť a postupom času aj bol opravovaný a doplňovaný. Augustínovmu úprimnému duchu sa nič väčšmi neprotivilo, ako stavať na predpokladoch. (Hovorieval: Mihi quisquam non videtur errare, cum aliquid nescire se scit, sed cum se putat scire, quod nescit.) Predsa v niektorých veciach buduje iba na vlastných náhľadoch, ktorým veda len neskoršie poskytla solídny podklad.

Aj pritom je Augustínovo dielo »Boží štát« obrovskou syntézou kresťanskej vedy, pred ktorou sa koril celý stredovek, ktorú obdivuje a z ktorej čerpá aj dnešná doba.

Spišské Kapitula 15. januára 1948.

Dr. Jozef Špirko.

SLOVO PREKLADATEĽA

Niektorí sa azda zaradujú tomuto prekladu, iní zas budú hádam aj sklamaní. Možno sa im nebude páčiť spôsob prekladu, možno uvidia v ňom ako by torzo, čosi, čo sa s tak slávnym dielom nemá robiť. Myslím tu na to, že nie je preložené celé dielo úplne, ale že z niektorých hláv sú iba obsahy. Prečo je to tak, a nie ináč? Pri vydaní tohto rozsiahleho diela rozhodovalo niekoľko závažných skutočností, z ktorých aspoň niektoré spomeniem. Celé dielo je veľmi rozsiahle, znamená veľký výdavok pre nakladateľa. Je nedostatok papieru. Čitatelia neradi kupujú obsiahle a drahé knihy, ba dnešný znervoznelý čitateľ sa nerád chytá do čítania objemných kníh. Pre širokú čitateľskú pospolitosť nie je dnes všetko natoľko dôležité, aby sa to všetko prekladalo doslova. Napokon, kto na knihu hľadí s odborného stanoviska, má vždy poruke latinský originál, z ktorého si môže chýbajúce časti ľahko doplniť. Keď sme predsa uviedli obsahy z tých hláv, ktoré nie sú preložené doslova, bolo to preto, aby čitateľ mal jednako len jasný obraz o celom diele.

O knihe samej netreba veľa písať. Na ukážku spomeniem dve svedectvá, jedno katolícke a jedno evanjelické. G. Papini: »Goethe povedal, že príležitostná lyrika je najkrajšia. Aj dvadsaťdva kníh Božieho štátu, ktoré sú najkrajšou epopejou v próze, akú poznám, vzniklo príležitostne, a nikdy by sa neboly napísaly, keby nie zločin Alarichov. Ale vyplienenie Ríma bolo len popudom. Od tejto skutočnosti, nijako výnimočnej — tisíce miest bolo vypálených vo všetkých časoch —, vedel sa Augustínov duch povzniesť k syntéze ľudskej a božskej

histórie, v ktorej náš rod, rozdelený na dve armády, bije sa pred zrakom božím, vízia, ktorá po tisícročia osvecovala a formovala kresťanstvo.

Táto kniha, prales, obsahuje apologetiku, teologiu, filozofiu dejín a morálku. Vzniká z vyplienenia mesta a končí sa vzkriesením tiel pod novým nebom. Hovorí o čase, keď ešte nebolo zeme, a končí sa, keď zeme už niet. Je líčením vojny, a ukazuje sa v nej mier. Zaoberá sa ľudskými osudmi, a hlavným činiteľom je Boh. Je to epopej, ale je to aj dráma. Zápas sa neodohráva len medzi hrdinom a fátom, osudom, ako v gréckej tragédii, ale medzi človekom a satanom, medzi človekom a Bohom. Je to dráma, a súčasne encyklopedia. Všetka veda staroveku v nej figuruje, zvyky barbarov a filozofické systémy, najtemnejšia povera a vojny národov, anjelské hierarchie a časové anekdoty. Je to encyklopedia, a okrem toho súhrn teologie. Všetky dogmy kresťanské od dedičného hriechu až po vzkriesenie tela sú v nej definované a dokázané.« (Pp 178.)

Svedectvo evanjelické vyslovuje Fr. Oehler v knihe: Bibliothek der Kirchenväter (Teil I. Gregor von Nyssa. Band 1. Leipzig 1858 Vorvort S. VIII.): »Pri cirkevnom živote, dnes už konečne vzbudenom, je dôležité, aby sme ho priviedli bližšie ku vzorom starej kresťanskej bezprostrednosti viery a pravdy, ktorá sa zračí z týchto spisov. Synovia, vráťme sa s láskou nazpät ku svätým Otcom svojej cirkvi a počúvajme ich živé slovo. Čo sme zdedili od nich, chopme sa toho, aby sa to stalo naším majetkom«. Toľko azda stačí na ukážku.

Slovenský preklad diela sa rodil ťažko, ale s pomocou božou sa dielo dokončilo také, aké je. Ako preklad vyžadoval veľa času, trpezlivosti a lásky, tak aj čítanie knihy bude vyžadovať od každého veľa spokojného času, trpezlivosti a lásky, aby z čítania mohol byť osoh.

Prekladali: Dr. Matej Pätoprstý, štátny zástupca v Bratislave, Štefan Dian, profesor v Trenčíne, Ján Kováč, kaplán vo Východnej. Preklad upravil a poznámky urobil Ján Kováč. Prekladalo sa z originálu: J. P. Migne: Patrologiae cursus completus: S. Aurelii Augustini Hipponensis episcopi ad Marcellinum De civitate Dei contra paganos libri viginti duo. Parisiis 1861. Prihliadlo sa k týmto inojazyčným prekladom: Św. Augustyn: Państwo bože. Poznaň 1937, Sw. Augustina: O městě božjm, kněh dwamecjtma, W Praze 1830.

Z latinského gazyka podle Maurinského wydánj přeložil Fr. Lad. Čelakowský.

Des heiligen Kirchenvaters Aurelius Augustinus zveiundzvanzig Bücher über den Gottesstaat. Kempten und München 1911. Verlag der Jos. Köselschen Buchhandlung.

Poznámky sú väčšinou prebraté. V zátvorke za každou poznámkou udáva sa prameň v skratke; číslo značí stranu patričnej knihy.

Pramene:

G. Papini: **Svätý Augustin.** Nakladateľstvo Bohuslav Rupp, Praha 1947. Citované Pp.

Etiene Gilson: **Der heilige Augustin.** Bei Jakub Hegner in Hellerau 1930. Eine Einführung in seine Lehre. Cit. Gs.

Dr. Fr. Šanc S. J.: **Dejiny filozofie.** Posol B. Srdca v Trnave 1946. Citované Šc.

Jozef Hanko: **Rozumná viera,** Trenčín 1944. Citované Hk.

Patrologiae cursus completus, accurante J. P. Migne: **S. Aurelii Augustini ad Marcellinum De civitate Dei contra paganos**, libri viginti duo. Citované Mg.

Pravopis mien sme sa usilovali ponechať v pôvodnom znení, lebo o niektorých menách ťažko rozhodnúť, či sú už vžité, a či nie. Upozorňujeme tiež, že sv. Augustín cituje Písmo podľa Septuaginty, a preto nie vždy sa kryjú citované miesta doslovne s naším najnovším úradným prekladom Písma. Pokladám si za milú povinnosť poďakovať sa vdp. kanonikovi, Dr. Jozefovi Špirkovi, profesorovi na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule, za láskavú radu a pomoc pri preklade. Vo svojich prednáškach neprestával povzbudzovať bohoslovcov, aby sa venovali prekladaniu svätých Otcov. Oživovať, objasňovať svoju vieru z najstarších prameňov kresťanstva, to stále zdôrazňoval. Aj tento preklad je ovocím jeho povzbudzovania. Dúfame, že v tomto úsilí nezostane sám, ale najmä od Teologickej fakulty bratislavskej univerzity čakáme, že vychová pracovníkov v tomto smere. Preklad s jazykovej stránky ochotne prezrel a opravil vdp. Jozef Kútnik Šmálov, profesor, ktorému vyslovujeme svoju srdečnú vďaku. Napokon ďakujeme všetkým, ktorí sa akokoľvek pričinili o vydanie tohto prekladu. Najmä Spolku sv. Vojtecha, že sa podobral na túto nákladnú prácu. Všetkým, ktorí budú túto knihu čítať, žičíme, aby ich prenikol augustínovský duch, duch porozumenia, svornosti a lásky, a najmä lásky, ktorej je nateraz tak veľmi treba nielen na celom svete, ale najmä v našom milom malom slovenskom národe.

Toľko som pokladal za potrebné povedať v mene prekladateľov.

Východná v januári 1948.

Ján Kováč.

O BOŽOM ŠTÁTE. *Krátky prehľad celého diela.*

Hoci kresťanstvo získavalo stále viac duší a krajín, predsa sa zle vodilo rímskej ríši. Ba prichodily nešťastia na samotný Rím. Pohani začali vyčitovať kresťanstvu, že je príčinou všetkého nešťastia. Vraj sa už neobetuje natoľko bohom, a preto sú bohovia zlí a hnevajú sa. Augustín spomína, ako sa ozývaly čoraz väčšmi hlasy: »Keď sme ešte prinášavali obety svojim bohom, bol Rím silný a šťastný. Teraz, keď sa všade rozšírila obeta ich Bohu, a nám sa zakázala obetovať naša, hľaďte, koľko musí trpieť Rím« (Sermo 296, 9). V takýchto okolnostiach pohani využívali vec pre seba a niektorí slabší kresťania začali pochybovať a upadať vo viere. V povetrí vírilo veľa životne dôležitých otázok, veľa námietok proti kresťanstvu, čo zapríčinilo istú stiesnenosť aj u kresťanov. Najmä škodilo, že kazatelia v kázňach neodpovedali na tieto otázky. Tak sa žiadalo, aby vystúpila nejaká silná osobnosť, ktorá by vedela obrániť kresťanstvo a odpovedať na najnaliehavejšie otázky. Jej hlavnou úlohou by bolo dokázať božský pôvod kresťanstva proti pohanstvu. Vtedy na radu Marcellina, notára a tribúna v Kartágu, svojho priateľa, Augustín začal písať dielo, v ktorom chcel zodpovedať všetky vtedajšie časové otázky a zavrátiť pohanov a posilniť kresťanov. Augustín začal pracovať na diele, ktorému dal meno: »Ad Marcellinum, De civitate Dei, contra paganos, libri viginti duo«, asi r. 413. S prestávkami dokončil dielo asi r. 426.

V diele sa zmocňuje najčasovejších otázok a sleduje ich do ich najvnútornejších dôsledkov a príčin. Pritom stále poukazuje na nadprirodzený charakter kráľovstva božieho. Pretože odhaľuje najvnútornejšie a posledné príčiny mnohých otázok, veľmi dôležitých v každom čase, jeho dielo nemá ráz pominuteľnej časovosti, ale ráz univerzálnej platnosti na všetky časy a veky.

Dielo sa delí na dve časti. Prvá časť, kniha I.—X., je apologeticko-polemická. Odpovedá na obžaloby pohanov. Bohovia nepriniesli nijaké šťastie, ani pozemské (kniha I.—V.), ani večné. (kniha VI.—X.). Kresťanské náboženstvo si nenárokuje, že zachráni človeka pred pozemským nešťastím, ale poukazom na večný život, pomáha mu preklenúť akékoľvek nešťastie. Augustín sa nechcel obmedziť len na zodpovedanie niekoľkých otázok pohanských námietok, ale celú vec chcel prerokovať na širšom základe, ako stály boj pohanstva s kresťanstvom, ktorý potrvá až do posledného súdu. Je to boj dvoch štátov, božieho a svetského. Protiklad oboch štátov sa mu javí v protiklade neba a zeme (XI.— XXII.). Začína začiatkami oboch štátov, hovorí o anjeloch a ľuďoch (XI.—XIV.), pokračuje od Kaina a Ábela až po vtedajší čas (XV.—XVIII.) a končí poukazom na konečný cieľ oboch štátov (XIX.—XXII.).

Kniha prvá

Prehľad prvej knihy

Po zničení Ríma mnohí opovrhovali Kristom, hoci mu vlastne mali ďakovať za to, že vyviazli so životom. Veď pre meno Kristovo barbari mnohých ušetrili. Nebolo zvykom, aby víťaz šetril porazených pre ich božstvá, hoci božstvá samé často prevzal, alebo aspoň ušetril. Gréci pri zaujatí Tróje uchránili jej božstvá. Podobne aj Rimania prevzali božstvá z Tróje a pod ich ochranou pokladali Rím za nepremožiteľný.

V chráme bohyne Juno opatrovali Gréci, po zaujatí Tróje, ukoristené poklady a zajatcov. Pri najnovšom zaujatí Ríma barbari pokladali kostoly apoštolov za miesta záchrany a ochrany života. Rímski občania pri katilínskych nepokojoch rabovali rímske svätyne a pri zaujatí nepriateľských miest nepriznávali nepriateľským chrámom právo azylu. Neobyčajná miernosť barbarov sa dá vysvetliť jedine ako ovocie kresťanstva. Pod tlakom vojnových udalostí zastihlo nešťastie dobrých aj zlých, lebo Boh podľa svojich múdrych úmyslov a rozhodnutí rozdeľuje dobro aj zlo. Dobrí pokorne uznávajú, že si svojimi hriechami zaslúžili časné navštívenie. Strata majetku u tých, ktorí ho používali podľa vôle Pánovej, nebola im na škodu, ale skôr na osoh, lebo si uvedomili svoju hriešnosť. Prenasledovania naučily kresťanov nebáť sa smrti, ale báť sa smrti po zlom živote. Viera v zmŕtvychstanie im dodávala útechy aj vtedy, keď ich telá zostaly nepochované, hoci starosť o pochovávanie pokladá sa za milú Bohu. Vo väzení sa potešovali, že Boh je všade s nimi. Regulus, horlivý ctiteľ bohov, pre svoju vieru musel odísť do vyhnanstva a tam zomrieť. Úcta bohov teda nechráni nikoho pred životnými útrapami. Znásilňovanie žien nemohlo im porušiť čistotu a poctivosť. Keď sa niektoré chcely vyhnúť potupeniu samovraždou, je to pochopiteľné, ale nie dovolené a rozumné. Čnosť čistoty je duchovným majetkom ako každá iná čnosť, a preto sa nemôže nikomu vziať násilím. Neprávom oslavujú Lucretiu pre samovraždu, lebo to neurobila z lásky k čistote, ale zo slabosti a hanby. Desatoro zakazuje samovraždu, a nemôže sa pokladať za hrdinstvo ani v prípade Catona. Väčším hrdinom bol Regulus, ktorý pre vieru v bohov odišiel do vyhnanstva. Samovražda sa nedovoľuje ani vtedy, keď sa niekto obáva, že ináč by musel privoliť k hriechu. Keď sa v Cirkvi uctievajú niektoré ženy ako mučenice, pretože na záchranu svojej poctivosti skočily do vody a tam našly smrť, to možno urobily na rozkaz boží. Inšie totiž nemôže byť dostatočným dôvodom na samovraždu. Ba ani úmysel vyhnúť sa všetkým hriechom nemôže ospravedlniť samovraždu. Podľa plánu božieho znásilnenie ženy má posilniť jej pokoru a zdôrazniť, že čistota nie je majetkom telesným, ale duchovným, ktorý posväcuje telo. Pri všetkých navštíveniach Boh má v úmysle večné dobro svojich verných. Pohanských posmeškárov, ktorých tiež postihlo nejaké nešťastie, sa možno opýtať, či pre šťastie uctievajú svojich bohov.

Napokon celý plač nad zánikom Ríma pochodí odtiaľ, že za cieľ života sa pokladá rozkoš a požívačnosť, čoho sa Scipio Nasica, najlepší rímsky občan, najväčšmi obával ako národného nešťastia. Neopovážil sa však odstrániť nemravné hry, ktoré pokladal za dielo bohov. On, ktorý sa usiloval obmedziť návštevu hier, bol by si zaslúžil božskú poctu skôr ako démoni, ktorí sľubovali potlačiť telesný mor pri zavedení divadla. Nie kresťanstvo priviedlo Rím k pádu, ale jeho skazené mravy, ktoré sa nenapravily ani pádom Ríma, hoci mnohí môžu ďakovať za svoju záchranu kresťanskému Bohu, ktorý im tak pripomenul pokánie. Kresťania môžu byť spokojní s vedomím, že aj medzi pohanmi sú občania božieho štátu. Napokon nasleduje rozčlenenie celého diela.

ÚVOD

Preslávny boží štát,[1]) či už v tomto plynutí časov žijúci z viery medzi bezbožníkmi, či už v onej stálosti večného sídla, ktorú aj tu, kým sa spravodlivosť nepremení na súd, trpezlivo očakáva, lež po konečnom víťazstve, keď nastane dokonalý pokoj, slávnostne aj dosiahne, preslávny štát boží som ti sľúbil a podujal som sa ho týmto spisom brániť, — na tvoj popud, najmilší syn Marcellinus — proti tým, čo uprednostňujú svojich bohov pred Stvoriteľom. Práca je to obrovská a ťažká, ale Boh je naším pomocníkom. Viem, ako ťažko možno presvedčovať pyšných o pokore, ktorá zapríčiňuje, že vznešenosť, nezískaná ľudskou nadutosťou, ale dosiahnutá z božej milosti, prevyšuje všetko vrtkavé, svetské povýšenie. Kráľ a Zakladateľ tohto štátu, o ktorom chcem hovoriť, v Písme objasnil svojim národom smysel božieho zákona, hovoriac: »Boh sa pyšným protiví, ale pokorným dáva milosť« (Jak. 4, 6). Lež za tým, čo patrí jedine Bohu, ženie sa aj pyšný ľudský duch a obľubuje si chválu, ktorá o ňom hovorí: »Šetriť podmanených a krotiť pyšných« (Aeneis 6, 854). Nechceme vynechať zmienku — keď to bude cieľ tohto diela vyžadovať a keď sa naskytne príležitosť — ani o pozemskom štáte, ktorý chce vládnuť a hoci by mu všetky národy slúžily, vždy ho ešte ovláda túžba po vláde.

1.1. Nepriatelia Kristovho mena, ktorých barbari ušetrili pre Krista.

Z pozemského štátu pochádzajú nepriatelia, proti ktorým treba brániť boží štát. Mnohí z nich, ak napravia omyl bezbožnosti, stanú sa jeho dosť užitočnými občanmi. Mnohí však vzplanuli proti nemu nenávisťou tak, že sa stávajú nehodnými zjavných dobrodení Vykupiteľových a dnes by svojím jazykom nepohli proti nemu, keby si útekom pred nepriateľským mečom neboli na jeho posvätných miestach zachránili život, ktorým sa teraz honosia. Či aj tí Rimania zanevreli na meno Kristovo, ktorých pre neho barbari ušetrili? Dosvedčujú to hroby mučeníkov a baziliky apoštolov, ktoré pri pustošení mesta poskytly útočište ako svojim tak aj cudzím.[2]) Až sem zúril krvilačný nepriateľ, a tu sa skrotil jeho vražedný hnev. Sem privádzali milosrdní nepriatelia tých, ktorých mimo týchto miest ušetrili, aby sa nedostali do rúk iných, čo nepoznali podobné milosrdenstvo.[3]) Aj tí, ktorí inde vraždili a nepriateľsky zúrili, keď prišli na tieto miesta, kde bolo zakázané, čo inde vedenie vojny dovoľovalo, skrotili všetku zúrivú divosť a udusili túžbu po lúpeži. Takto sa mnohí zachránili, a teraz hromžia na kresťanské časy. Škodu, ktorú mesto utrpelo, pripisujú Kristovi, avšak dobro života, ktoré pre Krista dosiahli, nepripisujú Kristovi, ale svojmu šťastiu. Lenže, ak majú zdravý rozum, by sa patrilo, aby všetko, čo surového a zlého vytrpeli od nepriateľa, pripisovali božej prozreteľnosti, ktorá napravuje a krotí vojnami skazené ľudské mravy, navštevuje takýmito utrpeniami život spravodlivých a milých a vyskúšaný alebo prenáša do lepšej vlasti, alebo udržuje tu na zemi na osoh iných. To, že ich vražední barbari proti vojnovým obyčajom pre meno Kristovo ušetrili, kdekoľvek boli na miestach, jemu zasvätených, priestranných a kvôli hojnejšiemu milosrdenstvu zvolených na prijatie množstva ľudí, to nech pripisujú

kresťanským časom, ďakujú za to Bohu a úprimne sa utiekajú k jeho menu, žeby sa vyhli trestu večného ohňa. Mnohí z nich totiž, aby sa vyhli trestu časnej smrti, podvodne používali to meno. Mnohí veru, ktorí teraz smelo a bezočivo napádajú Kristových služobníkov, neboli by vtedy unikli smrti a záhube, keby sa neboli vydávali za Kristových služobníkov. Teraz však v nevďačnej nadutosti a šialenej bezbožnosti nerozumným srdcom odporujú jeho menu tak, že budú potrestaní večnými temnotami. K jeho menu sa utiekali ústami a podvodom, aby mohli užívať časné svetlo.

1.2. V nijakých predošlých vojnách víťazi nešetrili porazených pre ich bohov.

Opísané je veľa vojen, vedených pred založením Ríma a aj po jeho založení a získaní moci. Nech teda naši protivníci čítajú a povedia nám, či kedy po dobytí niektorého mesta nepriateľ ušetril tých, ktorí sa ukryli do chrámov svojich bohov, alebo či by niektorý barbarský vojvodca bol nariadil, aby po dobytí mesta nezabili nikoho, koho nájdu v tom alebo onom chráme.[4]) Či Aeneas nevidel Priama pri oltári, znesvätujúceho krvou oheň, ktorý sám bol zasvätil? Či Diomedes a Ulixes, keď zabili hradné stráže, nevzali posvätný obraz a krvavými rukami sa neodvážili dotknúť i panenskej stuhy bohyne? A predsa, čo nasleduje, nie je pravda: »Povstala z toho a opäť klesla nádej Danaov.« (Aeneid. kn. 2. verš 166—170.) Potom zvíťazili potom zničili Tróju ohňom a mečom, potom zabili Priama, ktorý sa utiahol k oltáru. Trója nepadla preto, že stratila Minervu. Čo teda stratila Minerva, že zahynula, či azda svojich strážcov? Tých iste, lebo keď strážcov zavraždili, ju mohli uniesť. Božstvo nechránilo ľudí, ale ľudia božstvo. Ako ju mohli teda uctievať, aby chránila vlasť a občanov, keď nevládala zachrániť ani len svojich strážcov?

1.3. Rimania neboli dosť rozumní, keď mysleli, že im budú pomáhať domáci bohovia, ktorí nevedeli ochrániť Tróju. (Obsah.)

Keď si Rimania mysleli, že ich budú chrániť bohovia, ktorých doniesli z Tróje, tak sa veľmi mýlili. Ako ich mohli ochrániť bohovia, ktorí sa sami dali premôcť? Ani nie je pravda, ako by Kristus bol príčinou všetkého zla, keď nastupuje na miesto pohanských bohov. Podrobnejšie sa to však ukáže v ďalšom.

1.4. Chrám Junonin nikoho nezachránil pred Grékmi, ale baziliky apoštolov zachránily každého, kto sa do nich skryl pred barbarmi. (Obsah.)

V Tróji si vybrali za azyl chrám Junonin, do neho posnášali všetky bohatstvá z horiacich chrámov, v ňom sa chcely zachrániť ženy a deti pred víťazmi. Jednako Gréci neušetrili ani toto posvätné miesto. Porovnajme teraz toto miesto s bazilikami svätých apoštolov, a vidíme, že v nich aj tí najhorší barbari ušetrili nielen majetok, ale aj ľudí.[5])

1.5. Mienka Cézarova o ničení podmanených obcí. (Obsah.)

Sallustius zaznamenáva, že Cézar v senáte v reči nad sprisahancami spomína, čo robili. Hovorí, že pália dediny, mestá, lúpia, vraždia, znásilňujú, ba aj svätyne znesvätujú. Keby nebol spomenul svätyne boli by sme si mohli myslieť, že nepriatelia chránili aspoň príbytky božie.

1.6. Ani Rimania nešetrili premožených v chrámoch.

Prečo by sme šírili reč o mnohých národoch, ktoré vzájomne viedly vojny, a nikdy neušetrily premožených v božích stánkoch. Pozrime na samotných Rimanov, povedal som samotných Rimanov, na ktorých osobitnú chválu bolo povedané, že šetrili premožených a krotili pyšných, že radšej zabúdali na spáchané krivdy, ako by vyhľadávali pomstu (Sallustius De conjur. Catilinae, cap. 9). Nech nám povedia, keď dobýjali a pustošili toľko miest pre rozšírenie svojej vlády, koľko chrámov ušetrili, keď sa do nich utiahli ľudia, aby si zachránil slobodu? Či tak robievali, a dejepisci to zamlčali? Je to možné, aby tí, ktorí veľmi vyhľadávali veci, slúžiace na chválu, aby si tí nevšimli zbožné činy, podľa ich mienky tak veľmi slávne? O šľachetnom Rimanovi Marcovi Marcellovi, ktorý dobyl najkrajšie miesto Syrakúzy,[6]) sa hovorí, že plakal nad skazou mesta, že prv ronil slzy nad mestom, ako ono vylievalo svoju krv. Postaral sa, aby sa poctivosť chránila aj u nepriateľa, a prv, ako dal rozkaz vtrhnúť do mesta, verejne zakázal poškvrňovať slobodné osoby. Mesto však podľa vojnovej obyčaje vyvrátil, a nikde sa nedočítame, že by tento čistý a láskavý vojvodca bol nariadil, že ten, kto by sa uchýlil do toho alebo onoho chrámu, má zostať nedotknutý. Iste by sa to nebolo zamlčalo, keď sa nemohol zamlčať jeho plač a rozkaz na ohľaduplnosť čistoty. Chváli sa aj zdržanlivosť Fabia, dobyvateľa Tarentu,[7]) že neolúpil sochy bohov. Na otázku pisára, čo by sa malo robiť so sochami bohov, ktorých našli mnoho, svoju zdržanlivosť okrášlil žartom. Spýtal sa totiž, ako vyzerajú sochy a keď mu povedali, že ich je mnoho nielen veľkých, ale aj ozbrojených, vravel: »Zanechajme Tarenťanom rozhnevaných bohov«. Keď teda rímski dejepisci nemohli zamlčať plač prvého, ani posmešok tohto, ani zmilovanie sa nad čistotou prvého, ani žartovnú zdržanlivosť druhého, ako by neboli zaznamenali, keby boli ušetrili niektorých ľudí pre úctu k ich božstvám tak, že by boli v niektorom chráme zakázali vraždiť a brať ľudí do zajatia?

1.7. Čo zlého sa stalo pri dobytí Ríma, stalo sa podľa vojnovej obyčaje. Lež čo dobrého sa stalo, stalo sa pre meno Kristovo.

Čo sa týka plienenia, vraždenia, lúpenia, podpaľačstva a nivočenia, ktoré sa prihodily pri poslednom dobytí Ríma, tie plynuly z povahy vojny. Čo sa však stalo podľa nového spôsobu, ako nikdy predtým, že ukrutnosť divých nepriateľov sa ukázala tak krotká, že boly vybraté a určené najpriestrannejšie chrámy na ochranu ľudu, ktorý mal zostať ušetrený; kde nikoho nezavraždili, odkiaľ nikoho neodvliekli, kam milosrdní nepriatelia mnohých zaviedli, aby ich takto zachránili a odkiaľ ani tvrdý nepriateľ nebral zajatcov, kto by nevidel, že to treba pripísať menu Kristovmu a kresťanským časom, ten je slepý. Kto to vidí, a neďakuje Bohu, ten je nevďačný. Kto by však vďačnému prekážal, ten je blázon. Bože uchovaj, aby to niekto pripisoval barbarskej zúrivosti. Ukrutné a zúrivé mysle Ten postrašil, skrotil a podivne zjemnil, o ktorom prorok dávno predpovedal: »Navštívim ich neprávosti metlou a ich krivdy bitkou. Ale svoju milosť od nich neodvrátim« (Žalm 88, 33—34).

1.8. Osoh a škoda často postihujú spoločne dobrých aj zlých. (Obsah.)

Božie milosrdenstvo požívajú všetci ľudia, dobrí aj zlí. Boh dáva pršať svoj dážď na dobrých aj zlých, svoje slnko dáva dobrým aj zlým. Svojím milosrdenstvom a dobrotou zlých volá na pokánie a dobrých k trpezlivosti. V tomto svete dobrí aj zlí užívajú spoločne dobro aj zlo, ale každý s iným výsledkom. V budúcnosti je pre každého prichystané niečo iné. Aj utrpenie znášajú s nerovnakým výsledkom. Dobrých utrpenie očistí a posilní, zlých však odsúdi tak, ako oheň očisťuje zlato a odstraňuje špinu.

1.9. Príčiny navštívení, ktoré prichádzajú na dobrých aj zlých.

Čo teda vytrpeli kresťania pri spomenutej pohrome, čo by im — ak úprimne o tom uvažujú — nebolo na osoh? Najprv sa pokorne zamysleli nad hriechami, pre ktoré rozhnevaný Boh navštívil svet takými pohromami, a spoznali, — hoci nie sú nešľachetníkmi, zlosynmi a bezbožníkmi — že nie sú bez viny natoľko, žeby nezaslúžili trpieť ani len časné tresty. Nehľadiac na to, že každý, hoci vedie život hodný chvály, niekedy klesá pod telesnými žiadosťami, a hoci neupadol do náramnej neprávosti, do priepasti zločinectva alebo do ohavnej bezbožnosti, predsa časom klesá pod niektorými hriechami, ktoré bývajú tým častejšie, čím sú menšie. Nehľadiac, teda na to, kde bez ťažkostí nájdeme človeka, ktorý by sa k tým istým, pre ktorých mrzkú pýchu, bujnosť tela, lakomosť a ošemetné neprávosti, Boh podľa svojej predpovedi ničí zem, kde nájdeme človeka, ktorý by sa k nim tak správal, tak s nimi zaobchádzal, ako by sa patrilo? V poučovaní, napomínaní, niekedy aj karhaní a trestaní sa veľmi často nepekne pretvarujeme alebo preto, že nás to mrzí, alebo že sa im to bojíme povedať do očú, aby sme ich neurazili, alebo sa vyhýbame ich nepriateľstvu, aby nám neprekážali a neškodili v časných veciach, ktoré ešte naša žiadostivosť chce dosiahnuť, alebo o ktoré sa naša nemohúcnosť bojí, že ich stratí. Hoci život zlých sa dobrým nepáči, a preto s nimi neupadajú do večného zatratenia, pripraveného po tomto živote, predsa keď trpia ich hriechy hodné trestu, aj keď sa sami zdržujú malých hriechov, právom si s nimi zasluhujú časný trest, hoci ich nezastihnú večné tresty. Právom však pociťujú horkosť tohto života, keď sa ich a oných dotýka ruka Pánova, lebo priveľmi milovali sladkosti života, a nechceli byť trpkými voči hriešnikom.

Ak niekto nenapráva a nekarhá tých, čo páchajú zlé, lebo vyhľadáva príhodnejší čas, alebo sa strachuje, by sa nepohoršili a neprekážali iným slabým v cvičení dobrého a zbožného života, aby ich neutláčali a neodvracali od viery, nezdá sa, že by tak robil z túžby po zisku, ale z presvedčenej lásky. To je hriešne, že tí, ktorí nežijú ako zlí a vyhýbajú sa skutkom zlých, odpúšťajú cudzie hriechy, od ktorých by mali odvracať a pre ne karhať. Boja sa ich uraziť, aby si neškodili v tých veciach, ktoré dobrí dovolene a spravodlivo užívajú, ale na nich lipnú viac, ako sa svedčí na putujúcich na tomto svete a radujúcich sa z nádeje večného života. Nielen tí totiž slabší, žijúci v stave manželskom, majúci deti alebo túžiaci po nich, vlastniaci domy a čeľaď, ku ktorým hovorí apoštol v Cirkvách, učiac a napomínajúc, ako majú žiť manželky s mužmi, deti s rodičmi, rodičia s deťmi, panstvo s čeľaďou a čeľaď s panstvom, ktorí túžia po časnom a zemskom bohatstve a ťažko znášajú jeho stratu, a preto sa neopovážia uraziť ľudí, ktorých potupný a ohyzdný život sa im protiví; ale ani tí im nedohovárajú, ktorí dosiahli vyšší stupeň života, nie sú spútaní sväzkom manželským a uspokojujú sa skromným pokrmom a odevom, obyčajne natoľko dbajú na svoju povesť a zdravie, že sa obávajú útokov a osídel zlých. I keď sa ich neobávajú natoľko, aby aby podľahli akýmkoľvek ich hrozbám a neprávostiam a dopúšťali sa podobných vecí, predsa nechcú obyčajne karhať to, čo s nimi nepáchajú, hoci by azda mohli niektorých aj napraviť. Sú v pomykove, aby neprišli so svojím zdravím a dobrým menom do nebezpečenstva, ak by sa im to nepodarilo. Nerobia to s úmyslom, ako by svoj život a povesť pokladali za osožnejšie na výchovu ľudí, ale skôr pre slabosť, ktorá sa rada baví lahodnými rečami a behom sveta, ale sa bojí ľudského súdu, múk a časnej smrti, t. j. pre akési putá žiadostivosti, a nie z povinnej lásky.

Nezdá sa mi byť malou príčinou, pre ktorú bývajú trestaní so zlými aj dobrí, keď sa zachce Bohu trestať zvrátené ľudské mravy dopustením časných ťažkostí. Spolu sú trestaní nie preto, že vedú rovnako zlý život, ale preto, že dočasný život milujú podobne, keď aj nie rovnako. Dobrí by ním mali pohŕdať, aby tak zlí, napomenutí a napravení, dosiahli večný život. Ak by však zlí v túžbe po večnom živote nechceli byť spoločníkmi, nech ich dobrí znášajú a milujú ako nepriateľov, lebo kým žijú, je stále neisté, či nezmenia vôľu k lepšiemu. Lež v tom nie rovnaká, ale ťažšia zodpovednosť padá na tých, ktorým sa hovorí rečou proroka: »Ten je

zachvátený pre neprávosť svoju, ale krv jeho požadovať budem z ruky strážneho« (Ezech. 33, 6). Strážcovia,[8]) t. j. predstavení národov, ustanovení sú v cirkvách nato, aby neustávali vyčítať hriechy. Ale preto jednako nie je bez viny, kto nájde príležitosť na napomenutie a karhanie u tých, s ktorými ho viaže nevyhnutnosť života, hoci by aj nebol predstaveným, a zanedbáva ju, vyhýbajúc sa urážkam pre veci, z ktorých sa, hoci dovolene, ale predsa priveľmi raduje. Konečne dobrých aj dočasné zlá zastihujú pre inú príčinu, pre ktorú to zasiahlo aj Jóba, aby totiž ľudský duch sám na sebe skúsil a sám sebe spoznal, koľkou silou zbožnosti Boha bez ohľadu na odmenu miluje.

1.10. Strata časných vecí neškodí svätým.

Po správnom preskúmaní a uvážení týchto vecí sa pozri, či sa veriacim a bohabojným prihodilo niečo zlého, čo by sa im nebolo obrátilo na dobré, len ak by sa niekto domnieval, že apoštolove slová sú jalové, keď hovorí: »Vieme, že tým, čo milujú Boha, všetky veci sú na osoh« (Rim. 8, 28). Stratili všetko, čo mali. Ale či aj vieru, aj nábožnosť, aj bohatstvo vnútorného človeka, ktorý je pred Bohom bohatý? Toto je bohatstvo kresťanov, o ktorom oplývajúci apoštol hovorí: »A náboženstvo, prinášajúc spokojnosť, aj je veľkým ziskom, lebo nič sme si na tento svet nepriniesli, ani si nič nemôžeme odniesť. Uspokojme sa teda s tým, že máme pokrm a odev! Lebo tí, čo chcú zbohatnúť, upadajú do pokušenia a osídel, do nerozumných a škodlivých žiadostí, ktoré ľudí pohružujú do záhuby a zatratenia. Koreňom všetkého zla je túžba po peniazoch, za ktorými niektorí zabažili, a tak zblúdili od viery a zavinili si mnohé bolesti« (I. Tim. 6, 6—10).

Komu sa teda pri plienení stratilo pozemské bohatstvo, ak ho pokladal za to, ako počul od apoštola, navonok chudobného, ale vnútri veľmi bohatého, t. j. ak užívali svet, ako by ho neužívali, mohli povedať, čo ťažko skúšaný, a vôbec nepremožený Jób: »Nahý som vyšiel zo života svojej matky a nahý sa navrátim opäť do zeme. Pán dal, Pán vzal, ako sa mu páčilo, tak sa stalo, nech je meno Pánovo pochválené« (Jób 1, 21). Ako dobrý sluha cenil si vôľu svojho Pána nad možnosti zbohatnutia, jemu v duchu slúžil, bohatol, a nesmútil, že zaživa stratil to, čo by bol po smrti hneď opustil. Lenže tí slabší, ktorí predsa lipli na pozemskom majetku akousi príchylnosťou, hoci mu nedávali prednosť pred Kristom, nakoľko sa touto láskou prehrešili, pocítili stratou. Zakúsili také bolesti, aké si sami zavinili, podľa vyššie povedaných slov apoštolových. Bolo potrebné, aby tí, čo tak dlho nedbali na slovné napomenutia, zakúsili napomenutie skutkami. Keď apoštol hovorí: »Tí, čo chcú zbohatnúť, upadajú do pokušenia«, iste sa dotýka túžby po bohatstve, a nie možnosti zbohatnúť, ako na inom mieste rozkazuje a hovorí: »Tým, čo sú bohatí v tomto veku, prikazuj, aby neboli namyslení a nemali nádej v neistom bohatstve, ale v Bohu, ktorý nám štedre dáva, čo nám je na úžitok! Nech konajú dobré a oplývajú dobrými skutkami! Nech sú štedrí a vľúdni voči všetkým! Tak si nashromaždia pre budúcnosť dobrý základ a dosiahnu naozajstný život« (I. Tim. 6, 17—19). Kto takto naložil so svojím bohatstvom, veľkým ziskom sa potešil za svoje nepatrné škody. A väčšiu radosť mali z toho, čo ochotne rozdajúc, si bezpečnejšie uložili, než zármutok z toho, čo úzkostlivo držiac, tým ľahšie stratili. Na zemi mohli stratiť len to, čo sa hanbili preniesť do neba. Ktorí sa spravovali radou Pána, hovoriaceho: »Neshromažďujte si poklady na tomto svete, kde moľ a hrdza ich kazia a kde sa môžu zlodeji vlámať a ukradnúť ich. Ale shromažďujte si poklady v nebi, kde ich ani moľ ani hrdza neničia, ani zlodeji sa nevlamujú, ani ich nekradnú. Lebo kde je tvoj poklad, tam bude aj tvoje srdce« (Mat. 6, 19—21), v strastiach spoznali, ako dobre urobili, keď nezavrhli najpravdomluvnejšieho učiteľa, najvernejšieho a nepremožiteľného strážcu svojho pokladu. Ak sa mnohí radovali, že tam mali svoje bohatstvo, kam sa nepriateľ náhodou nedostal, čím istejšie a bezpečnejšie sa mohli radovať tí, ktorí na pokyn svojho Boha išli ta, kam nemá prístup nijaký škodca. Preto náš

Paulinus, biskup nolenský, z najväčšieho boháča sa dobrovoľne stal najchudobnejším a svätým. Keď barbari plienili mesto Nolu,[9]) zatkli aj jeho a on sa vo svojom srdci modlil tak, ako sme sa to od neho neskôr dozvedeli: »Pane, nedaj, aby som sa trápil pre zlato alebo striebro, lebo Ty vieš, kde je moje všetko«. Tam mal totiž všetok svoj majetok, kam mu ho kázal uschovať a uložiť Ten, ktorý predpovedal svetu aj túto pohromu. Tak sa stalo, že tí, čo poslúchli svojho Pána, ukazujúceho, kde a ako by mali bohatnúť, pri barbarskom vpáde nestratili ani časné majetky. Lež tí, ktorí ľutovali, že neposlúchli, naučili sa, čo mali robiť s takými vecami, ak nie z predošlej múdrosti, tak istotne z neskoršej skúsenosti.

Aj niektorých dobrých kresťanov trýznili, aby vyzradili nepriateľom svoj majetok. Títo veru nemohli vyzradiť ani stratiť Dobro, ktoré ich robilo dobrými. Ak totiž radšej podstúpili muky, ako by vyzradili mamon neprávosti, neboli dobrí. Tým, ktorí toľko vytrpeli pre zlato, bolo treba pripomenúť, koľko by mali trpieť pre Krista, aby sa neučili milovať skôr Toho, ktorý večnou blaženosťou odpláca utrpenie pre Neho, a nie pre zlato a striebro, pre ktoré trpieť bolo veľmi mizerné, či už zostalo zatajené lžou alebo ulúpené vyjavením pravdy. Zaiste nikto nestratil Krista, kto ho v mukách vyznal, ale zlato nik nezachránil, len zatajením. Užitočnejšie boly muky, ktoré učily milovať neporušiteľný majetok, ako ten majetok, ktorý láskou k sebe trýznil svojich pánov. Aj takých mučili, ktorí nemali čo vyzradiť, keď sa im neverilo. Azda túžili, aby mali a neboli chudobnými podľa svätej vôle, preto im bolo treba pripomenúť, že nielen samotné bohatstvo, ale aj túžba po ňom zasluhuje takú trýzeň. Ak však so zreteľom na lepší život nemali skryté ani zlato ani striebro, neviem, či sa niekomu z nich prihodilo, aby bol mučený pre údajný majetok. Ak by sa to však bolo prihodilo, ten, kto pri mučení vyznával svätú chudobu, vyznal Krista. Hoci mu aj nepriatelia neverili, vyznavač svätej chudoby nemohol podstúpiť muky bez nebeskej odplaty.

Hovorí sa, že mnoho kresťanov zahynulo aj hladom. Zbožní veriaci nábožným znášaním obrátili i toto na svoj osoh. Ktorých totiž hlad usmrtil, vytrhol ich zo súženia tohto života ako telesná nemoc, ktorých neusmrtil, tých naučil skromnejšie žiť, a hojnejšie sa postiť.

1.11. O konci časného života, dlhého aj krátkeho. (Obsah.)

Každý, kto sa narodí, musí zomrieť. Na človeka čaká mnoho spôsobov smrti, kým ho niektorý zastihne. A jednako každý radšej žije v tom hrozivom ovzduší, než zomiera. Smrti sa bojí len smyslový život, kým rozum hovorí, že ak smrť predchádzal dobrý život, niet sa čoho báť. Kto teda má zomrieť, nemá sa strachovať, akou smrťou zomrie, ale má sa zaujímať o to, kam pôjde po smrti. Kresťania vedia, že smrť nábožného žobráka, ktorému psy olizovaly vredy, je lepšia, než smrť bezbožného boháča, ktorý zomieral v purpure.

1.12. Kresťanovi nemôže škodiť zákaz pochovať telo. (Obsah.)

V prenasledovaní zomrelo toľko kresťanov, že sa všetky telá nemohly pochovať. Ale to nijako neskľúči kresťanskú útechu. Vieme, že nezáleží na tom, či sa telo pochovalo, alebo nie, lebo Kristus povedal: »Nebojte sa tých, čo zabíjajú telo, dušu však zabiť nemôžu«. Hoci telá často dávali šelmám, hoci ich nepochovávali, predsa vzácna je smrť spravodlivých pred Pánom. Obrady a celá pohrebná sláva slúži viac na potechu živým než na pomoc mŕtvym. Bezbožný boháč mal iste slávny pohreb, s veľkou parádou, ale anjeli prichystali väčšiu slávu nábožnému chudákovi, keď ho vzali a doniesli do lona Abrahámovho.

1.13. Prečo pochovávame telá svätých? (Obsah.)

To, čo sme dosiaľ povedali o pochovávaní, nemá sa tak rozumieť, ako by pochovávanie tiel s náležitou úctou bolo celkom nepotrebným. Telo bolo príbytkom Ducha Svätého, patrí k podstate človeka, nie je niečím takým ako šaty, preto si zaslúžia náležitú úctu aj po smrti. Veď aj v Písme sa chváli Tobiáš za to, že pochovával telá svojich bližných. Aj v evanjeliu sa pochvalne spomínajú tí, ktorí pochovali Ježišovo telo.

1.14. Svätým v zajatí nikdy nechýbala božia útecha.

Namietajú, že aj mnoho kresťanov bolo zajatých. To by bolo iste veľké zlo, ak by ich mohli odvliecť niekam, kde by nenašli svojho Boha. V takých pohromách aj Písmo dáva hojné útechy. Boli v zajatí traja chlapci, bol Daniel, boli aj iní proroci, a nechýbal im Boh Utešiteľ. A tak svojich verných ani pod vládou barbarov predsa len neopustil Ten, ktorý neopustil proroka ani v útrobách morskej obludy. Ale aj tomuto sa skôr vysmejú, než uveria tí, s ktorými máme dočinenia. Svojim spisovateľom však veria, že Ariona Methymnejského, vznešeného citaristu, vzal na chrbát delfín a odniesol ho na breh, keď ho vyhodili z lode. Či náš príbeh o prorokovi Jonášovi je neuveriteľnejší? Iste neuveriteľnejší, lebo podivuhodnejší, a podivuhodnejší lebo mocnejší.

1.15. Príklad Regulov hovorí, že ani dobrovoľné zajatie pre vieru v bohov nemôže osožiť. (Obsah.)

Marka Attilia Regula zajali vo vojne s Kartagincami. Od Rimanov chceli nazpäť svojich zajatcov, preto poslali zajatého Regula do Ríma, aby šiel o tom vyjednávať. Prv ho však zaviazali prísahou bohom, že sa vráti do zajatia. On prisahal, ale keď bol v rímskom senáte, odporúčal, aby nevymieňali zajatcov, lebo to nebude osožiť rímskemu národu. Lenže podľa svojej prísahy sa vrátil a Kartaginci ho hrozne umučili. Iste to bola od neho čnosť, aj keď sa mýlil vo viere v bohov. Svojím príkladom ukázal, že bohov nemožno uctievať pre časné šťastie tohto života, lebo on sám prišel o také šťastie. Iste len z nádeje v odmenu bohov urobil taký hrdinský skutok. Nemôžu sa teda naši nepriatelia vysmievať, že nešťastia postihujú aj kresťanov, hoci ctia svojho Boha Krista. Ani sa nemôžu vysmievať z toho, že kresťania čakajú odmenu na druhom svete, veď sami tak čakali. Ani sa nemôžu pozastaviť nad tým, že kresťania padajú do zajatia, veď vierou očakávajú nebeskú vlasť, a tu sa pokladajú len za pútnikov.

1.16. Či sa mohla poškvrniť čistota panien, znásilnených v zajatí?

Myslia si, že kresťanom vyhadzujú na oči velikánske zlo, keď zveličujú ich zajatie a pripomínajú páchané násilia nielen na manželkách a nevestách, ale aj na niektorých pannách, zasvätených Bohu. Lež tu prichodí do akýchsi ťažkostí nie viera, nie zbožnosť, nie ona čnosť, nazvaná čistotou, ale skôr rozpor medzi studom a rozumom. Nestaráme sa však natoľko o odpoveď cudzím, ako o útechu svojim. Najmä hovoríme a tvrdíme, že čnosť, na ktorej sa zakladá dobrý život, vládne duchom nad údmi tela a telo sa posväcuje vôľou; keď ona zostáva pevnou a nepoddajnou a keď sa pred tým nemožno ináč vyhnúť bez vlastného hriechu, nech iný telu alebo na tele robí hocičo, znásilnenému to nemožno pričítať za vinu. Nakoľko však na cudzom tele možno spôsobiť nielen bolesť, ale aj smyselné vzrušenie — keď sa niečo takého stalo, hoci neruší čistotu, zachovanú pevným úmyslom, jednako len uráža stud —, nech sa nemyslí, že sa to stalo so svolením ducha, čo sa azda nemohlo stať bez telesnej rozkoše.

1.17. Dobrovoľná smrť zo strachu pred trestom alebo hanbou. (Obsah.)

Nik nemá práva vziať si život. Nik nemá práva zabiť, a preto neslobodno ani seba samého zabiť. Každý, kto sa zabíja, je vrahom a jeho vina je tým väčšia, čím menšia je príčina samovraždy. Judáš tým, že sa obesil, nezmenšil svoju vinu, ale ju zväčšil, lebo zúfal nad božím milosrdenstvom. Nik sa nesmie dopustiť vlastného hriechu preto, aby sa vyhol cudziemu hriechu.

1.18. Cudzia rozkoš, ktorú na znásilnenom tele znáša duch proti svojej vôli. (Obsah.)

Cudzia rozkoš, násilne spáchaná na niekom, nemôže poškvrniť. Preto nemôže stratiť panenstvo dievča, ktoré bolo násilím olúpené o túto čnosť. Nezáleží na tom, či je telo porušené, záleží jedine na duchu. Ak niekto má pevnú vôľu odporovať zvodcovi, vtedy, aj keď sa poruší telo, zachová sa panenská čistota. Ak by sa však telo azda vôbec neporušilo, ale niekto by si v duchu želal urobiť zle, vtedy by sa porušilo panenstvo a čistota. Veď nemožno povedať, že panenskú čistotu stratilo dievča, ktorému zo zdravotných dôvodov lekársky zákrok porušil telo. Ani nemožno povedať, že dievča, ktoré, hoci má telesnú celistvosť, a dobrovoľne ide ku svojmu zvodcovi, nemožno povedať, že by už na tejto ceste bolo ešte panenské a čisté. Veď duchom už hreší. Nik teda nemá právo vziať si život, ak by sa mu v tejto veci stalo na tele násilie.

1.19. Samovražda Lucretie pre znásilnenie. (Obsah.)

Niektorí napádajú kresťanské ženy, že sa v zajatí daly znásilniť. Takým pripomínam prípad Lucretie, rímskej panej. Keď ju znásilnil syn kráľa Tarquinia, od hanby spáchala samovraždu. Či možno nazvať túto ženu čistou, a či cudzoložnicou? Ktosi veľmi múdro povedal, že boli dvaja, a len jeden cudzoložil. Bola teda čistá. Ako je to teda, že čistá žena bola väčšmi potrestaná než jej násilník? Ona musela zomrieť, a násilník odišiel do vyhnanstva. Podľa rímskeho zákona nik nesmie byť odsúdený na smrť pre akýkoľvek zločin, kým sa mu vec pred súdom nedokáže. Keby teda niekto predniesol žalobu, že nevinná a čistá žena bola zabitá bez súdu, či by sudcovia nepotrestali vinníka? A tu Lucretia zabila vlastne Lucretiu čistú a nevinnú. Sudcovia, vyneste rozsudok! Ak to nemôžete, prečo vychvaľujete vraha nevinnej osoby? To je ťažká vec na riešenie, lebo ak sa zmenšuje vina vraždy, zväčšuje sa vina cudzoložstva, a naopak. Spomínam to však preto, aby som obhájil kresťanské ženy, znásilnené v zajatí. Lucretia sa vlastne preto zavraždila, lebo nemohla zniesť, aby ju niekto mohol nazvať cudzoložnicou. Kresťanské ženy však trpezlivo niesly krivdu a potupenie, nezabily sa, hriech nezväčšovaly novým hriechom, ale v nádeji spravodlivého posúdenia Bohom trpezlivo znášaly svoj ťažký údel.

1.20. Kresťania sa v nijakých okolnostiach nemôžu zavraždiť.

Nie nadarmo v kánonických svätých knihách niet božieho rozkazu alebo súhlasu, aby sme sa sami usmrtili, či už pre dosiahnutie nesmrteľnosti alebo pre zbavenia sa, prípadne pre vyhnutie sa nejakému zlu. Máme vedieť, že aj nám zákon prikazuje: »Nezabiješ«, najmä keď sa nepridáva: bližného svojho, ako sa pridáva tam, kde sa zakazuje krivé svedectvo: »Neprehovoríš kvivého svedectva proti bližnému svojmu«. Kto vydáva proti sebe krivé svedectvo, nech si nemyslí, že je bez hriechu, lebo milujúci dostal pravidlo lásky k bližnému podľa seba, nakoľko je napísané: »Milovať budeš bližného svojho ako seba samého« (Mat. 22, 39). Nie menej krivým svedkom je ten, kto svedčí krivo na seba, ako keď to robí proti bližnému, hoci v príkaze, v ktorom sa zakazuje krivé svedectvo, zakazuje sa proti bližným. Tým však, ktorí smysel tohto nechápu správne, mohlo by sa stať, že sa nezakazuje krivo

svedčiť proti sebe samému. Aj to treba vyrozumieť, že človek sa nesmie sám zabíjať, lebo z prikázania »Nezabiješ« sa nevyníma nikto, ani ten, komu sa prikazuje. Preto sa toto prikázanie niektorí usilujú vzťahovať aj na zvieratá a dobytok, ako by sa podľa neho nedovoľovalo zabíjať zvieratá. Prečo to teda nevzťahujú aj na byliny a na všetko, čo zapúšťa korene do zeme a čo z nej žije? Veď aj o rastlinách, hoci necítia, sa celkom správne hovorí, že žijú. Teda môžu zomrieť a možno ich aj násilne zabiť. Preto aj apoštol hovorí o semenách: »Čo ty seješ, neožije, ak prv nezomrie!« (I. Kor. 15, 36.) Aj v žalmoch je napísané: »Kamencom zničil ich vinice« (Žalm 77, 47). Či azda preto, že počujeme »Nezabiješ«, vytrhnutie prútia by sme pokladali za hriech a smiešne sa dopúšťali bludu manichejcov? Ak bez podobných žartov čítame »Nezabiješ« a ak si uvedomíme, že sa to nevzťahuje na rastliny, lebo nemajú cit, ani na nerozumné zvieratá, vtáky, ryby, dobytok a zemeplazy, lebo nie sú s nami spojené rozumom, nie je im to dané spoločne s nami, a tak podľa najspravodlivejšieho riadenia Stvoriteľovho aj ich život a smrť podliehajú nášmu úžitku, potom to »Nezabiješ« treba rozumieť iba o človeku, totiž (nezabiješ) ani druhého, ale ani seba. Veď kto zabije seba, čo iného zabíja, ako človeka?

1.21. Kedy je vražda bez viny?

Tá istá božská moc, ktorá zakazuje vraždiť, urobila niektoré výnimky. To je vtedy, keď Boh sám — buď zákonom, buď rozkazom, daným niektorej osobe — káže niekoho zabiť. Ten, kto je Rozkazovateľovi zaviazaný službou a poslušnosťou, vlastne nezabíja, ale je ako meč, ktorý musí byť po vôli tomu, kto ho používa. Preto nekonali proti prikázaniu »Nezabiješ« tí, ktorí na boží rozkaz viedli vojny, alebo ktorí, pretože mali moc od štátu alebo úradu podľa zákonov božích, t. j. podľa rozkazu najspravodlivejšieho rozumu, trestali smrťou zločincov. Ani Abraháma nemožno obviňovať z ukrutnosti, ale treba ho chváliť pre zbožnosť, že chcel zabiť svojho syna nie zločinne, lež z poslušnosti. Správne sa pýtame, či treba pokladať za boží príkaz, keď Jefte zabil svoju dcéru, ktorá mu pribehla v ústrety, pretože prv sľúbil Bohu, že mu obetuje, čo mu ako víťazovi, vracajúcemu sa z boja, príde prvé do cesty. Ani Samson nemá iné ospravedlnenie, že seba samého aj s nepriateľmi zavalil pod zboreným domom, len ak by mu to vnuknutím bol kázal Duch Svätý, ktorý robil skrze neho divy. Okrem prípadov, keď alebo spravodlivé právo vôbec alebo osobitne sám Boh, ktorý je prameňom všetkej spravodlivosti, rozkazuje zabíjať, každý človek, ktorý zbavuje života seba alebo iného, dopúšťa sa vraždy.

1.22. Samovražda nie je hrdinstvom. (Obsah.)

Niektorí pokladajú samovraždu za hrdinstvo. Keď sa však rozumne pozrieme na vec, vidíme, že práve samovražda je istý druh zbabelosti alebo pýchy. Niekto nevie zniesť utrpenie alebo poníženie, a preto sa zmárni. Ak by sme pripustili, že aj z veľkosti ducha môže niekto spáchať samovraždu, azda by sme mohli uviesť príklad Cleombrota, ktorý sa po prečítaní Platónovej knihy O nesmrteľnosti tak nadchol, že skočil s múra, a zabil sa. Chcel totiž byť čím skôr v tej krásnej nesmrteľnosti. Lenže keby bol dobre a pozorne čítal, bol by tam našiel, že také počínanie nie je rozumné. Keďže ani proroci, ani apoštolovia, ba ani sám Kristus neučil nič takého, aby sme sa samovraždou vyhli nešťastiam, musíme prijať mienku, že samovražda je zlom, hriechom. Veď Kristus kázal trpezlivo znášať protivenstvá.

1.23. Cato sa zavraždil, lebo nevedel zniesť Cézarovo víťazstvo. (Obsah.)

Nielen Lucretia spáchala samovraždu, ale aj Cato v Uttike. Aj keď to bol veľmi múdry muž, skončil samovraždou, lebo nemohol zniesť Cézarovo víťazstvo. Ale svojmu synovi radil, aby

dúfal v milosrdenstvo Cézarovo. Tým vlastne potvrdil, že samovražda nie je dobrou vecou, lebo ak by bola dobrou, iste by ju bol doprial a odporúčal svojmu synovi a nebol by mu radil žiť pod víťazom.

1.24. Kresťania vynikajú ešte väčšmi v čnosti, ktorou Regulus prevyšuje Catona. (Obsah.)

Podľa našich kníh Jób si zaslúžil väčšiu chválu tým, že trpel, ako keby sa bol samovraždou vyslobodil z utrpenia. Aj v rímskych dejinách sa dáva prednosť Regulovi pred Catonom. Cato sa zavraždil, avšak Regulus sa nezabil, hoci prehral vojnu s Púnmi, lež šiel ochotne do zajatia a tam trpel. Bol naozaj slávnym mužom, ktorého nezlákalo ani bohatstvo, veď po toľkých víťazstvách ostal chudobným, ani nešťastie ho nezlomilo, lebo smelo išiel do istej záhuby, do zajatia. Keď už pohan takto urobil a jemu je to na chválu, o čo väčšmi sa zločinu samovraždy majú zdržovať kresťania, keď ich Boh načas dáva do područia nepriateľa alebo nešťastia, aby ich skúšal. Vždy si máme uvedomiť, že Najvyšší, ktorý k nám prišiel v toľkej pokore a chudobe, neopustí nás ani v najhoršom.

1.25. Hriech nemožno prekaziť opäť hriechom. (Obsah.)

Niektorí si myslia, že hriechu smyselnosti a iným hriechom, by sa človek najľahšie vyhol tak, že by vopred spáchal samovraždu, lebo potom vraj už nemôže vôbec upadnúť do nijakého hriechu. Je to omyl, lebo nemožno robiť jeden hriech, aby sme sa tak vyhli inému hriechu. Lepšie je žiť v neistote a v akejsi stálej obave z budúceho hriechu, ako spáchať celkom určitý, hoci aj jediný hriech. Napríklad, neistému cudzoložstvu treba dať prednosť pred istou vraždou.

1.26. Ako treba chápať, keď sa svätým osobám stalo niečo neprístojného.

Niektorí tvrdia, že sväté ženy, aby sa vyhly uchvatiteľom svojej čistoty, vrhly sa v čase prenasledovania do dravej rieky, kde našly smrť, a ich pamiatka ako mučeníc sa predsa slávnostne uctieva v katolíckej Cirkvi. Neodvážim sa o tom opovážlivo súdiť. Neviem, či božia prozreteľnosť nejako hodnoverne nevnukla Cirkvi, aby sa ich pamiatka takto slávila. Možno, že je tomu tak. Čo ak to urobily nie z ľudského omylu, ale z božieho príkazu, neblúdiac, ale poslúchajúc? Ani o Samsonovi si nemáme ináč myslieť. Ak Boh rozkazuje a svoje rozkazy celkom zreteľne vyjavuje, kto by nazval poslúchanie previnením, kto by obvinil pre zbožnú poslušnosť? Nebol by však bez hriechu, kto by sa rozhodol obetovať Bohu svojho syna zato, že aj Abrahám tak urobil. Ani vojaka, ktorý poslúcha zákonitú vrchnosť, a zabije človeka, nemožno obviňovať z vraždy podľa zákonov jeho štátu. Ba ak by to neurobil, previnil by sa, že nesplnil a pohrdol vodcovským rozkazom. Ak by to však urobil svojvoľne a bez povolenia, bol by vinným z preliatej ľudskej krvi. A tak raz by ho stihol trest, že urobil bez rozkazu, inokedy by bol trestaný, že neurobil podľa rozkazu. Keď je tomu tak s rozkazom vojvodcu, čím väčšmi je tak s rozkazom Stvoriteľa? Kto teda počul, že nie je dovolené zabiť, a ak predsa ten, koho rozkazmi neslobodno pohŕdať, dal príkaz, nech počúvne. Lenže má dbať na to, či boží rozkaz nie je neurčitý. My posudzujeme svedomie podľa počutej vedomosti a nenárokujeme si posudzovať nijaké skryté veci. »Veď ktože z ľudí vie, čo je v človeku, ak nie duch človeka, ktorý je v ňom?« (I. Kor. 2, 11.) To vravíme, to vyslovujeme a na každý prípad to tvrdíme, že nikto sa nemá svojvoľne zabíjať. Ani pre únik z časných ťažkostí, aby neupadol do večných, ani pre cudzí hriech, aby najťažší hriech nespáchal ten, koho nepoškvrnil cudzí hriech. Ani pre svoje minulé hriechy, pre ktoré je potrebnejší tento život, aby sa pokáním

zničily, ani z túžby po lepšom živote, ktorý sa očakáva po smrti, lebo lepší život po skončení tohto neprijíma tých, čo si sami zapríčinili svoju smrť.

1.27. Či možno žiadať smrť, aby sme vyhli hriechom? (Obsah.)

Keby malo byť pravdou, že človek má spáchať samovraždu, aby sa vyhol hriechom, iste najvhodnejšia chvíľa by bola po krste alebo po spovedi. Vtedy by človek prišiel celkom čistý pred Boha. Lež my kážeme podľa Krista, aby sa ľudia zapierali, aby boli verní, aby sa chránili hriechov. To by sa nemohlo kázať, keby samovražda bola lepšia. Nikomu nemožno kázať, aby sa zabil, tak isto nemožno kázať spáchať samovraždu. Kristus to nikde nekázal, ba kázal byť trpezlivým.

1.28. Prečo dopustil Boh znásilňovanie veriacich? (Obsah.)

Možno sa niektoré ženy honosily a pochvaľovaly svoju čistotu, preto začala v nich rásť pýcha. Pýchu zlomilo potom znásilnenie a ukázalo, že človek nemá byť pyšný, ale má stále prosiť Boha o pomoc. Ak sa niektoré nepýšily, a zo strachu privolily násiliu, zle urobily, a Boh ich bude súdiť. Ak sa niektoré ani nepýšily, ani nesúhlasily s násilím, a predsa sa im stala potupa, nech nezúfajú, Boh sám vie, od akých iných hriechov ich takto uvaroval, keď ich napomenul k pokore a poníženosti. Možno si niektoré myslely, že čistota zostáva len tak dlho, kým sa telo neporuší. Aj tieto boly vyvedené zo svojho omylu. Boh by totiž nemohol dopustiť na svojich svätých to, čím by sa svätosť mohla celkom stratiť, lebo on svätosť miluje.

1.29. Čo majú kresťania povedať na námietku, prečo ich Kristus nezachránil pred zúrivosťou nepriateľov?

Celá rodina najvyššieho a pravého Boha má neklamnú útechu, nezakladajúcu sa na nádeji vo veci vrtkavé a pominuteľné. Tento časný život, v ktorom sa pripravuje na večný, ani najmenej neľutuje. Pozemské majetky, na ktorých nelipne, používa ako v pohostinstve a zlými príhodami sa skúša alebo napráva. Ale tí, čo sa jej vysmievajú zo skúšok, keď upadne do nejakého časného zla, a hovoria, kde je tvoj Boh, nech povedia sami, kde sú ich bohovia, keď trpia to, za odvrátenie čoho uctievajú bohov alebo aspoň tvrdia, že ich treba uctievať. Táto rodina odpovie, Boh môj je všade prítomný, všade celý, nikde neobmedzený, môže byť prítomný tajne, vzdialený, a pritom nemení miesto. Keď ma navštevuje nešťastím, skúša moje čnosti, alebo tresce hriechy. Ak pokorne prekonám tieto časné ťažkosti, pripravuje mi večnú odmenu. Lež kto ste vy, s ktorými by bolo hodno hovoriť o vašich bohoch ako o mojom, »ktorý je veľký a nadmieru chvályhodný: hrozný je nad všetkých bohov. Lebo všetci bohovia pohanskí sú démoni, ale Pán nebesá stvoril« (Žalm 95, 4, 5).

1.30. Žalobcovia na kresťanské časy chceli by hýriť v hojnosti. (Obsah.)

Prečo sa ponosujete na kresťanské časy, ktorí ste teraz v nešťastí a túžite po pokoji? Či neviete, že práve v pokojných časoch mnohí mravne veľmi upadli? Veď aj váš kňaz Scipio Nasica radil, aby vojsko neničilo Kartágo, lebo je lepšie mať stáleho nepriateľa, ako žiť v bezstarostnosti, z ktorej pochádza nemravnosť a hýrenie a tým väčšia škoda národu ako vojna. A mal pravdu, lebo po dobytí Kartága povstaly občianske vojny, škriepky, neporiadky, nesvornosť, a tým nešťastie. Medzi občanmi skrsla túžba po odplate, kradnutí, konfiškáciách, ohováraniach, udávaniach, čo škodilo pokoju väčšmi ako vojna.

1.31. Stupne neprávosti, po ktorých stúpala rímska panovačnosť. (Obsah.)

Tým, že sa stúpalo v hodnostiach, rástla panovačnosť, ktorá pochádza z ctižiadosti. Ctižiadosť zas bujnie v národe, skazenom lakomstvom a hýrením. Do toho sa však vojde nerozumným užívaním pokoja. Preto Scipio Nasica vystríhal pred zničením Kartága, aby sa bázňou krotila rozpustilosť a kvitly občianske čnosti. Svojou opatrnosťou dosiahol v senáte súhlas na to, aby sa do divadla nenosily stoličky, aby sa nepodporovala tak pohodlnosť, ale aby sa cvičily vojenské čnosti, t. j. vytrvalosť.

1.32. Zavedenie divadelných hier. (Obsah.)

Hovoríte, že sa divadlá nezaviedly pre ľudské chyby, ale kvôli bohom. Boli by ste múdrejšie urobili, keby ste boly počúvaly svojho Scipia Nasicu, ako takých bohov. Bohovia kázali hrať divadlá na utíšenie telesných žiadostí, a váš kňaz zakazoval stavať divadlá, aby sa tak zabránilo duševnej nákaze. Ak dávate prednosť rozumu pred telom, iste viete, komu v tej veci dať prednosť, či Nasicovi, a či bohom. Divadelná horúčka tak zachvátila občanov, že ešte aj po zničení Ríma chodievali do Kartága, aby tam uvideli divadelné hry.

1.33. Ani podmanenie vlasti nevedelo napraviť Rimanov.

Mysle nesmyselné, aké je to bláznovstvo, a nie blud, keď vašu záhubu, ako sme počuli, oplakávaly východné národy a najväčšie mestá v ďalekých krajinách vás ľutovaly verejným smútkom a žiaľom, kým ste vy vyhľadávaly divadlá a hrnuly sa do nich, preplňovaly ich a dopúšťaly sa mnoho väčších pochabostí, ako kedykoľvek predtým. Tohto pádu a moru všetkých myslí, tejto straty počestnosti a šľachetnosti sa obával Scipio, keď zabraňoval stavať divadlá. Poznal vás v šťastí priveľmi náchylných k pádu a skaze, preto nechcel, aby ste boli bezpeční pred strachom z nepriateľa. Istotne nepokladal za šťastnú takú obec, kde múry stoja, a mravy padajú. Lenže vám bola vzácnejšia úlisnosť bezbožných démonov, ako starostlivosť opatrných mužov. Zlo, ktoré páchate, nechcete pripočítať sebe, zlo však, ktoré musíte skusovať, pripisujete kresťanským časom. Nehľadáte bezpečnosť, aby ste mali pokojný štát, ale aby ste mohli beztrestne hýriť. Vy, šťastím pokorení, ktorých nešťastie nemohlo napraviť. Scipio vás chcel strašiť nepriateľom, aby ste sa neoddali hýreniu, lež vy, porazení nepriateľom, nepotlačili ste hýrivosť, prepásli ste užitočné súženie, upadli ste do veľkej biedy a vytrvali ste vo svojej zlobe.

1.34. Len božia láskavosť zachránila mesto pred zničením.

Váš život je darom Boha, ktorý vás ušetril a ktorý vás napomína, aby ste sa polepšili pokáním. Vám, nevďačníkom, doprial, aby ste vyviazli z rúk nepriateľa buď ako jeho služobníci, buď na hroboch jeho mučeníkov. Hovorí sa, že Romulus a Remus určili azyl, do ktorého keď sa niekto uchýlil, vyhol každému trestu. Chceli tak rozmnožiť obyvateľstvo novej obce. Podivuhodný to príklad predchádzal ku cti Kristovej. To isté ustanovili dobyvatelia mesta, čo prv zariadili jeho zakladatelia. Ale veľké je to, že prví to robili, aby doplnili počet svojich občanov, druhí, aby zachovali väčší počet svojich nepriateľov.

1.35. Skrytí synovia Cirkvi medzi jej nepriateľmi a falošní kresťania v nej.

Takto a podobne, ak môže aj hojnejšie a dôkladnejšie, nech odpovie svojim nepriateľom vykúpená rodina Krista Pána a putujúca pospolitosť Krista Kráľa. Nech však nezabúda, že aj

medzi nepriateľmi sú jej budúci občania, a nech nepokladá za neužitočné snášať sa s nimi, kým sa nestanú jej vyznavačmi.[10]) Tak isto boží štát, kým putuje na tomto svete, má v sebe mnohých, spojených sviatosťami, ktorých však nebude mať so sebou vo večnom dedičstve svätých, ktorí sú čiastočne skrytí, čiastočne zjavní, ktorí sa opovažujú s nepriateľmi reptať proti Bohu, ktorého svätosť v sebe nosia. S nimi chodia do divadiel, s nami zas do kostola. Ale ani nad obrátením týchto sa nemá zúfať, lebo aj medzi najotvorenejšími nepriateľmi sa nájdu vyvolení priatelia, ktorí ani sami o tom nevedia. Na tomto svete sú oba štáty zapletené do seba a vzájomne pomiešané, kým sa na poslednom súde nerozdelia. O počiatku, rozšírení a patričnom konci oboch, čo som si zaumienil povedať a kým s božou pomocou budem môcť, poviem pre slávu božieho štátu, ktorý sa v porovnaní so štátom našich odporcov zaskvie tým slávnejšie.[11])

1.36. Predmet ďalšieho rokovania. (Obsah.)

V ďalších knihách treba vyvrátiť námietku tých, ktorí tvrdia, že nešťastie ide na rímsky národ preto, lebo kresťanstvo prestalo uctievať bohov. Na to odpoviem, že nešťastia boly aj vtedy, keď sa uctievali pohanskí bohovia. Poukážem aj na príčiny, prečo Boh napomáhal rozširovať rímsku ríšu. Napokon musíme odpovedať aj tým, ktorí tvrdia, že bohov uctievame nie pre tento život, ale pre budúci, posmrtný. Táto námietka bude azda najobsažnejšia, lebo musíme rokovať s ich filozofmi, ktorí sa v niektorých veciach veľmi priblížili našej pravde. To všetko s pomocou božou chceme vykonať, aby sme u všetkých občanov božieho štátu utvrdili a upevnili vieru v Boha.

1.

Vieme, že slovo civitas sa nekryje v preklade celkom so slovom štát. Jednako zo všetkých možných slov, ako obec, štát, mesto, pospolitosť, uznali sme za najvhodnejšie slovo štát, lebo zahrnuje širšiu spoločnosť ľudí ako obec. Výraz civitas slovom štát prekladajú aj inojazyčné preklady.

2.

Orosius, kn. 7, hl. 39, píše, že Alarich po zaujatí mesta vydal rozkaz, »aby najmä tých chránili a tým neubližovali, ktorí sa utiahnu na sväté miesta, hlavne do bazilík sv. Petra a Pavla« (Mg 13).

3.

Túto šľachetnosť barbarov skúsila Marcella a jej dcéra Principia, ktoré vojaci našli v ich domoch a odviedli ich do baziliky sv. Pavla. Hovorí o tom sv. Hieronym v 154. liste **ad Principiam.** Inú ženu, ktorú nepriateľský vojak doviedol do baziliky sv. Petra, aby ju tak zachránil, spomína Sozomenus, kn. 9., hl. 10 (Mg 13.)

4.

Augustínovej pozornosti ušly niektoré prípady, ktoré spomínajú svetskí spisovatelia. Napríklad Arianus v 2. knihe **De rebus gestis Alexandri,** hl. 24, spomína, že keď Alexander zajal Týrus, ušetril všetkých, ktorí sa utiahli do chrámu Herkulovho (Mg 15).

5.

Drahocenné nádoby, ktoré vzala do svojej ochrany panna, zasvätená Bohu, a ktoré u nej našiel vojak, na rozkaz Alarichov odniesli do baziliky sv. Petra, keď sa dozvedel, že sú odtiaľ. Píše o tom Orosius, kn. 7., hl. 39 (Mg 18).

6.

Syrakúzy, mesto na Sicílii. Marcellus obliehal toto mesto, Archimedovými strojmi ho často zahnali, až napokon v treťom roku zaujal mesto. Livius, kn. 25., hl. 24 (Mg 19).

7.

Tarent, mesto v Kalabrii, ktoré kedysi prešlo od Rimanov k Hanibalovi (Mg 19).

8.

Speculatores doslovný preklad gréckeho episcopi.

9.

Góti sa po spustošení Ríma rozišli po celej Itálii a rozvrátili Nolu, mesto v Kampanii (Mg 24).

10.

Vyznavačov nie podľa posledného súdu, keď sa v budúcom živote vyjaví svedomie, ale podľa vyznania kresťanskej viery v tomto živote, ktoré je nevyhnutné, aby sa mohli počítať do Kristovej rodiny.

11.

Musíme si uvedomiť, že u sv. Augustína sa pochopy štát a svetský štát, boží štát a Cirkev nekryjú. Svetský štát nie je identický s konkrétnym štátom na tejto zemi. Všetci členovia svetského štátu sú určení do večného zatratenia. Avšak budúci vyvolení nevyhnutne patria k nejakému konkrétnemu štátu na tejto zemi, v ktorom sa narodili a žili. Svetský štát v ponímaní sv. Augustína nemožno teda zamieňať s nejakým štátom, uskutočneným v čase a priestore. Obrátene, aj keď je to azda čudné, Cirkev nie je totožná s božím štátom. Boží štát je totiž pospolitosť vyvolených, minulých, súčasných aj budúcich. Je zjavné, že spravodliví boli aj pred založením Cirkvi. Ba možno aj medzi terajšími nepriateľmi Cirkvi sú budúci vyvolení, ktorí sa azda len tesne pred smrťou podriadia jej vedeniu. Aj v Cirkvi samej žije veľa ľudí, ktorí nepatria do počtu vyvolených. Habet secum, quamdiu peregrinatur in mundo, connexos communione sacramentorum, nec secum futuros in aeterna sorte sanctorum. Kým putuje na tomto svete, má so sebou takých, ktorí s ňou spojení vysluhovaním sviatostí, ktorých však nebude mať vo večnom dedičstve svätých. Sv. Augustín vyjadruje túto myšlienku, keď hovorí, že oba štáty sú pomiešané na zemi, a tak zostanú, kým posledný súd s konečnou platnosťou neoddelí jedných od druhých. Čo zostane po súde, je celkom zjavne nie štát ani Cirkev, ale len božia pospolitosť (boží štát) vyvolených a satanská pospolitosť, (svetský štát) zatratených. Cirkev na zemi je teda vlastne len časťou božieho štátu, nie celým. Boží štát na zemi tvoria teda všetci spravodliví vyvolení nielen v Cirkvi, ale aj mimo nej (Gs 318).

Kniha druhá

Prehľad druhej knihy

Na všetky námietky nemôžem podrobnejšie odpovedať. Na niektoré otázky som už odpovedal v prvej knihe. Teraz chcem z dejín poukázať na to, že Rím aj pod vládou svojich božstiev zažil veľké nešťastia, najmä veľkú skazu mravov.

Bohovia ani zákonmi ani napomenutím nikdy verejne nevyzvali svojich ctiteľov k lepším mravom. Naopak, úcta bohov trpí najhoršími priestupkami proti cti, mravnosti a počestnosti. Pri oslave bohov mravné predpisy nemaly miesta. Tento nedostatok nemohly nahradiť špekulácie filozofov, lebo príklad bohov bol účinnejší než ľudské slovo filozofov. Divadlá predkladaly divákom pred oči príklad smyselných bohov a divadelné hry celkom ovládly ducha Rimanov. V Ríme bolo dovolené posmievať sa na javisku bohom, predvádzaním ich skutkov, ale na podobný výsmech občana básnikmi bol ustanovený trest smrti. Darmo sa usilovali zachrániť česť bohov s poukazom na to, že základ divadelných hier sú bájky. Gréci zas priznávali aj hercom všetku občiansku česť. Rimania však nielen, že určili trest smrti na zneuctenie občana, ale aj hercov vylúčili z občianskej cti. Patrilo sa teda dôsledne, aby sa neuctievaly ani božstvá, ktoré hry predstavovaly. Básnikov práve tak ako hercov by bolo treba vyhlásiť za ľudí bez cti, alebo podľa Platóna vyhnať ich z riadne usporiadaného štátu. Platón, ktorý sa usiloval odstrániť zo štátu pramene mravnej skazy, bol by si zaslúžil božskú úctu skôr ako bohovia, ktorí pre svoju záľubu v hanebnostiach neboli schopní zákonmi upevniť mravnosť v štáte. Podobne nezaslúžil božskú úctu ani Romulus, ktorý zaviedol len hanebné kamarátstvo. Rimania si vypožičali štátne zákony od Aténčanov. Lež ich božstvá sa veľmi málo staraly o to, aby vzdialily čím ďalej mravné škody od svojich ctiteľov. Mohlo by sa myslieť, že Rimania nemali hneď zákony preto, lebo ich smysel pre právo a mravnosť bol od prírody veľmi silný. To je však fráza, ktorú potvrdzuje únos Sabiniek, zajatie konzula Tarquinia Collatina a nevďak voči Camillovi. Sallustius doznáva, že právo a dobrá životná úroveň vládly len krátko, aj to iba v prvých rokoch republiky pod tlakom strachu a od čias zničenia Kartága nemravnosť priviedla štát na pokraj záhuby. Ale to sa nepripisuje bohom, lež Kristovi, hoci on sa postavil proti mravnému rozkladu. Naši nepriatelia si nechcú vziať k srdcu mravnú biedu, im stačí, že sami žijú v hojnosti a blahobyte. To už bolo aj pred Kristom. Cicero sa žaluje, že Rimania majú už len meno od štátu, ale spravodlivosť a mrav že už skoro celkom zmizly. Bohovia sa tak málo starali, že pre nemravnosť nechali štát dôjsť skoro celkom do záhuby. Bohovia sa však starali o všelijakých surových dobyvateľov, ako o Maria. Pravda, vždy len toľko vykonali, koľko im Boh dovolil. Predpovedaním Sullovho víťazstva nabádali vlastne k hroznému zločinu, miesto toho, aby pred zločinom varovali, čo by sa iste shodovalo s ich božskou podstatou. Vojnami medzi sebou dali bohovia veľmi zlý príklad. Preto im však nikto nerobil výčitky a Kristovi, ktorý učil mravnosti, začali všeličo vyčitovať. Bohovia, ktorých uctievali Rimania s toľkou slávou a divadlami, učili zväčša zlu a nečistote, lebo boli vlastne démonmi. Aké je to bláznivé pohŕdať kresťanstvom za to, že oslobodilo ľudí od vlády démonov. Rimania by sa mali obrátiť od svojich zlých božstiev k pravému Bohu a svoju ríšu by mali vidieť v nebeskej otčine.

2.1. O spôsobe rokovania.

Keby sa slabý cit ľudského návyku neopovažoval protiviť dôvodom jasnej pravdy, ale by sa vo svojej slabosti oddal spasiteľnému učeniu ako lekárovi, kým by sa neuzdravil vierou pobožnosti, dosiahnuc pomoc božiu, nebolo by treba mnoho rečí na vyvrátenie hocakého

omylu márnych mienok u tých, ktorí smýšľajú správne a svoje myšlienky vyjadrujú vhodnými slovami. Nakoľko je však teraz väčšia a horšia choroba nemúdrych sŕdc, v ktorej svoje pochabé nápady aj po úplnom vysvetlení, aké je človek povinný dať človekovi buď z náramnej zaslepenosti, pre ktorú nevidia ani celkom zrejmé veci, buď z tvrdošijnej zaťatosti, pre ktorú aj čo vidia, neuznávajú, ako by samotnú rozumnosť a pravdu obhajovali, je potrebné viac rozprávať a veci často jasne predkladať už nie ako divákom na prezretie, ale akosi ohmatávajúcim a prezerajúcim na dotknutie. Lež aký by bol koniec debát a rečí, keby bolo treba odpovedať na všetky odpovede? Tí, ktorí alebo nemôžu rozumieť, o čom je reč, alebo pre zátvrdlivosť srdca sú takí nepoddajní, že aj keby porozumeli, nepovolia, ale odpovedajú, ako je napísané: »Hovoria neprávosti a chodia neúnavne v márnostiach.« Keby sme mali toľko ráz vyvracať ich námietky, koľko ráz sa im zapáči nerozmýšľať, čo vravia s povýšeným čelom, len aby našim vývodom odporovali, je zjavné, aké by to bolo nekonečné, namáhavé a neosožné. Preto by som si prial, milý môj Marcellinus, aby si ty alebo iní, ktorým toto dielo z lásky ku Kristu predkladáme na úžitok a osoh, aby ste boli takými posudzovateľmi mojich spisov, že by ste vždy žiadali odpoveď, keď počujete, že sa odporuje tomu, čo čítate; aby ste sa nepodobali žienkam, o ktorých hovorí apoštol, že »stále sa učia, ale nikdy nemôžu dôjsť k jasnému poznaniu pravdy« (II. Tim. 3, 7).

2.2. Prehľad prvej knihy. (Obsah.)

V prvej knihe sme hovorili o námietkach, ktoré prinášajú proti kresťanskému náboženstvu, ako by ono bolo príčinou vojen, plienenia mesta Ríma a iných nešťastí len preto, že zakazuje úctu bohov. Bola reč o tom, prečo nešťastia postihujú nielen zlých, ale aj dobrých, ba aj kresťanov. Nešťastné, znásilnené kresťanské ženy som posilnil, aby si nezúfaly, ale verily, že násilím nestratily čistotu.

2.3. Dejiny učia, aké nešťastia stíhaly Rimanov za čias modloslužby, ešte pred kresťanstvom.

Poznaj, že pri spomínaní na tie veci si uvedomujem, že mám dočinenia s neskúsenými ľuďmi. Z ich nemúdrych úst vyšlo aj všeobecné porekadlo: »Neprší, kresťania sú na vine«. Sú medzi nimi vyučení v slobodných umeniach, milujúci dejiny, z ktorých sa to najľahšie dozvedia. Avšak, aby mohli neučené masy proti nám nahuckať, náročky sa robia nevedomými a usilujú sa presvedčiť prostý ľud, že nehody, ktoré s času na čas alebo raz tu, raz inde musia zastihnúť ľudstvo, dejú sa vraj pre meno kresťanské, ktoré sa s veľkou slávou šíri všade po zemi proti ich bohom. Nech sa teda rozpomenú s nami, aké strasti mnohonásobne a rozmanite postihly rímsku ríšu pred Kristovým vtelením a pred zjavením sa jeho mena medzi národmi v sláve, proti ktorej je márna ich závisť, a nech zastávajú svojich bohov — ak vedia —, ak ich preto uctievajú, aby ich ctitelia netrpeli také zlá, z ktorých keby teraz niektoré museli trpieť, príčinu by iste zvalili na nás. Prečo teda veci, o ktorých budem hovoriť, bohovia dopustili na svojich ctiteľov, veď vtedy ich ešte meno Kristovo neurážalo, ani im nezakazovalo obetovať?

2.4. Ctitelia bohov nedostávali od nich príkazy statočnosti. (Obsah.)

Prečo sa bohovia nepostarali o odstránenie nemravnosti alebo aspoň o jej zmiernenie? Ak niekto povie, že zlým je každý zo svojej vlastnej slobodnej vôle, potom sa treba spýtať, prečo nepoukazovali teda aspoň na mravnosť, prečo nepomáhali mravným a nesľubovali odmenu za počestnosť? Miesto toho sa dali oslavovať vyloženou nemravnosťou, oplzlosťou. Tak napríklad oslavovali verejne bohyňu Celestis verejným umývaním tejto bohyne. Herci pred ňou spievali hnusné piesne a robili také skutky, za ktoré by sa boli hanbili pred vlastnou

matkou. Ba aj tí z divákov, čo mali citlivejšie svedomie, od hanby odchádzali z tejto modloslužby. To vlastne zlí duchovia klamali ľud, aby im vzdával pocty ako by bohom.

2.5. Oplzlosti, ktorými uctievali matku bohov. (Obsah.)

Volám za svedka Scipia Nasicu, nech povie, či by si želal, aby jeho matku niekto uctieval takými poctami, ako uctievali matku bohov. Bol to muž veľmi vážny, a nikdy by nebol dovolil, aby jeho matku uctievali takými oplzlosťami. Radšej by bol pristal, aby jeho matka práchnivela v hrobe celkom neznáma, ako by mala patriť medzi bohov a byť uctievaná vecami, za ktoré by sa každá statočná a šľachetná žena vo svojom živote musela hanbiť.

2.6. Bohovia nikdy nedali pravidlá správneho života.

Božstvá sa nestaraly o život a mravy národov i miest, ktoré ich uctievaly, ba strašnými nehodami a ohavným zlom ich navštevovaly, nie na poliach a viniciach, nie na domoch a dobytku, nie na duchu, poddanom tele, ale na samotnom duchu, na rozume, na tomto správcovi tela, a bez pohrozenia trestom pripúšťaly, že sa oddávaly neprávostiam a mravne sa kazily. Ak im v tom azda bránily, nech sa to najprv ukáže a dokáže. Nechváľte sa nám, šeptajúc do ušú len niektorým ľuďom, že ste boli oddaní akémusi tajomnému náboženstvu, od ktorého sa môže spravodlivý a čistý život učiť. Ukážte a pomenujte nám miesta, zasvätené na také schôdzky, kde sa nekonaly obrady oplzlými slovami a posunkami tela, kde sa neslávily sviatky Fugálie[1]) (úteku) s popustením uzdy všetkým hanebným rozpustilostiam. Boly to sviatky úteku, ale úteku od stydlivosti a počestnosti. Ukážte miesta, kde by ľud bol počul, čo bohovia prikazujú o lakomstve, čo na zamedzenie ctižiadosti, čo na krotenie telesnej bujnosti a kde by sa nešťastníci boli naučili, čo Persius predkladá na učenie, hovoriac: »Učte sa, bedári, poznať základ všetkých vecí, čo sme a prečo sa na tento svet rodíme, aký máme cieľ, ako ľahko sa ho možno spustiť, učte sa zachovať mieru v žiadostiach a zlate, poznajte, aký úžitok donáša drahý peniaz, čím máte podporovať vlasť a svojich milých priateľov a čím vás tu chce mať Boh a akú tu máte úlohu« (Satira 3. vers. 66—72).

Nech nám povedia, na ktorých miestach sa čítaly tieto prikázania poučujúcich bohov a kde ich počúvaly hojné zástupy ich ctiteľov, ako my všade, kam sa dostala kresťanská viera, môžeme poukazovať kostoly, popostavované na tento cieľ.

2.7. Náuka filozofov je neužitočná bez božej autority. (Obsah.)

Mnohí filozofi svojím ostrovtipom a umom prišli na skryté veci v prírode a učili, po čom by sa malo v mravnosti túžiť a čomu vyhýbať. Niektorí naozaj prišli na veľké a neobyčajné veci. Právom by sa niekedy mohla božská pocta vzdávať filozofom, ktorí pobádali k mravnosti, a nie bohom, ktorí sa dali uctievať nemravnosťou. Iste by bolo osožnejšie čítať spisy Platónove[2]) v chráme, postavenom na jeho počesť, ako uctievať bohov všelijakými nemravnosťami. Ľudia sú už takí, že radšej pozerajú na to, čo bohovia robia, ako by mali počúvať na to, čo učia filozofi. Istý mládenec, ktorý videl namaľovaný obraz Jupitera, ako sype zlatý dážď do lona Danai, vystatoval sa svojou hanebnosťou, že vraj tým len boha napodobňuje. Dal viac na zlý príklad boha, ako na múdru reč filozofovu.

2.8. Oplzlosti divadelných hier bohov neurážaly, ale ich usmierovaly. (Obsah.)

Rimania nezaviedli divadelné hry zo svojej vôle, ale bohovia akousi nevyhnutnosťou si vymohli hry na svoju oslavu. Keďže boly hry na rozkaz bohov a začínaly sa na pokyn kňazov,

ľudia radšej nasledovali to, čo videli v hrách, ako by boli chceli poslúchať zákony, vynesené ľudským rozumom. Preto ani náuku filozofov nenasledovali tak ako divadelné hry.

2.9. Ako súdili Rimania o obmedzovaní básnickej slobody, ktorú Gréci chceli mať podľa príkladu bohov celkom voľnú.

Ako smýšľali starí Rimania o tejto veci, rozpráva Cicero vo svojej knihe »O štáte«,[3]) kde Scipio hovorí: »Veselohry, predstavujúce neprávosti, by sa nikdy neboly mohly na divadle tak páčiť, ak by ich nebola trpela obyčaj života«. Aj starší Gréci z chybnej mienky zachovávali akúsi umiernenosť, ba aj podľa zákona dovoľovali, aby veselohra, čo chcela a o kom chcela, mohla aj po mene hovoriť. A tak — ako Scipio Africký[4]) hovorí v tej istej knihe — koho sa ona nedotkla, koho netrýznila, komu odpustila? Keď ľudí všeobecne nečestných, zapríčiňujúcich v obci rozbroje, ako Kleona, Kleofanta a Hyperbola, urazila, odpusťme to, povedal, hoci lepšie je takých ľudí napomínať trestajúcou vrchnosťou ako básnikmi; ale urážať Perikla, ktorý svoju obec spravoval mnoho rokov s najväčšou slávou v pokoji aj vo vojnách, veršami a na divadle ho predstavovať, to sa už nepatrilo. To je tak, ako keby náš Plautus[5]) alebo Naevius chcel pohaniť Publia alebo Gnea Scipiona, prípadne Cecilius Marca Catona. A hneď potom vraví: »Našich dvanásť dosák, hoci nie na mnoho previnení vyslovujú trest smrti, predsa ustanovujú ten trest vtedy, ak by niekto iného pohanil veršami, alebo složil pieseň, ktorá by iného doniesla do zlej povesti alebo do zneuctenia. Výborne, život má podliehať právnym rozsudkom podľa rozhodnutia vrchnosti, a nie výmyslom básnikov. Nemusíme počúvať pohanenie, okrem prípadu, že zákon dovoľuje odpovedať a brániť sa pred súdom«. Toto som pokladal za potrebné doslovne vybrať zo štvrtej knihy Cicerónovej »O štáte« a niečo pre ľahšie porozumenie som vypustil, prípadne trocha zmenil, lebo sa to veľmi týkalo môjho predmetu, ktorý, ak to bude možno, chcem objasniť. Hovorí aj o iných veciach a uzavierajúc toto miesto, ukazuje, ako sa starým Rimanom nepáčilo, keď niekoho živého na javisku chválili alebo hanili. Ako som povedal, hoci sa toto zdalo Grékom nestydatejším, predsa len vhodnejším, keď videli, že bohovia mali záľubu v hanebnostiach nielen ľudských ale aj svojich vlastných, predstavovaných divadelnými hrami, či ich už básnici vymysleli, či sa už v hrách spomínaly a predstavovaly ich skutočné chyby. Bodaj by ctitelia bohov boli pokladali ich skutky za hodné posmechu, a nie nasledovania! Veľmi honosné by to bolo bývalo, keby boli šetrili dobré meno predstavených a občanov, keď už božstvá nechcely šetriť svoju povesť.

2.10. Zlí démoni chceli, aby sa o nich rozprávali skutočné aj vymyslené neprávosti. (Obsah.)

Niektorí chránia a bránia svojich bohov tým, že vraj neprávosti, šírené o nich, nie sú pravdivé, ale vymyslené. Je to tým horšie, keď sa o niekom šíri nepravda a stavia sa tak do zlého svetla. Zlí duchovia sa však pokladajú za bohov a chcú hoci vymyslenými historkami chytať svoje obety ako by do siete a tak ich strhnúť do záhuby.

2.11. Gréci vzali do verejnej služby hercov, lebo ľudia nimi neprávom pohŕdali (Obsah.)

Spomína sa, že niektorých hercov mali vo veľkej úcte a dávali im čestné miesta vo verejnej správe. Tak herec Aeschines zastával štátny úrad, tragéd Aristodém býval vyslancom v mierových rokovaniach. Keď si mysleli, že bohovia majú záľubu v divadelných hrách, bolo to celkom správne, keď predpokladali u bohov osobitnú priazeň ku hercom ich obľúbených hier.

Keď sa majú ctiť kňazi, ktorí prinášajú bohom obety, prečo by sa nemali ctiť herci, ktorí spôsobujú bohom radosť a pobavenie? Labeo,[6]) majster veľmi slávny, hovorí, že zlých bohov treba usmierniť zabíjaním obiet, a dobrých bohov veselými a radostnými obradmi. Preto sa žiadajú divadelné hry na pobavenie dobrých bohov.

2.12. Rimania tým, že zakázali básniť o ľuďoch, kým o bohoch to dovolili, lepšie smýšľali o sebe ako o bohoch. (Obsah.)

Rimania nedovolili, aby sa zlé ľudské chyby spomínaly v básňach. Dovoľovali však, aby sa zlé vlastnosti bohov v básňach spomínaly. Tým vlastne cenili seba viac ako bohov. Tým, že básnici hanili v básňach bohov, dával sa zlý príklad a podporovala sa nemravnosť.

2.13. Rimania mali prísť na to, že si nezaslúžia úctu bohovia, ktorí sa dajú oslavovať takými hrami. (Obsah.)

Pri zdravom uvažovaní Rimania by boli prišli na to, že netreba uctievať bohov, ktorí žiadajú nemravné hry. Veď náhľad Rimanov na hercov bol ten, že herec strácal občiansku česť, ba bol vyhodený z občianskych tried. Herectvo bolo teda čímsi potupným. Gréci však hovorili, že keď herec oslavuje hrami bohov, aj sám musí byť v úcte. Kresťania z toho uzatvárajú, že vlastne bohov vôbec netreba uctievať.

2.14. Platón, ktorý do usporiadaného štátu nepripustil básnikov, bol lepší ako bohovia, ktorí sa dali oslavovať divadelnými hrami.

Pýtame sa, prečo básnici, skladatelia takých bájok, ktorým zákony XII. tabúľ zakazujú urážať občanov, a bohom pripisujú tak hanebné neprávosti, prečo sa nepokladajú tak isto za nečestných ako herci? Ako možno ospravedlniť, že predstavitelia básnických výmyslov, potupných bohom, strácajú česť, a ich pôvodcovia si ju rozmnožujú? Či azda netreba chváliť Gréka Platóna, ktorý ukázal rozumne, ako by mal vyzerať štát, a bol presvedčený, že básnikov treba z neho vyhnať ako nepriateľov pravdy.[7]) Pokladal za nedôstojné urážať bohov a nechcel, aby sa výmyslami kazily a podvádzaly mysle občanov. Porovnaj teraz Platónovu ľudskosť, keď z obavy pred klamstvom občanov vyhnal básnikov z mesta, porovnaj s božskosťou bohov, žiadajúcich na svoju oslavu divadelné hry. Platón presviedčal ľahkomyseľných a prostopašných Grékov, hoci ich svojimi dôvodmi nepresvedčil, aby sa takéto veci ani neopisovaly. Bohovia zas na prísnych a triezvych Rimanoch vynútili, aby sa hry konaly a nielen konaly, ale aby im boly zasvätené, obetované a slávnostne predvádzané. Komu by teda obec čestnejšie prisúdila božskú poctu, či Platónovi, zakazujúcemu mrzkosti a hanebnosti, alebo diablom radujúcim sa z oklamaného ľudu, ktorý Platón nemohol presvedčiť o pravde?

Labeo[8]) myslel, že Platóna treba rátať medzi polobohov, ako Hercula a Romula. Polobohom dáva prednosť pred hérosmi, ale oboch pokladá za božstvá. Toho, ktorého on volá polobohom, ja sa nerozpakujem uprednostniť nielen pred hérosmi, ale aj pred samotnými bohmi. Rímske zákony sa blížia náuke Platónovej. On zamieta všetky básnické výmysly, ony zas berú možnosť aspoň skladateľom, aby si z iných nemohli posmech robiť. On zabraňuje básnikom bývať v štáte, ony vylučujú z pospolitosti aspoň predstaviteľov bájok a keby nadobudly viac smelosti proti bohom, žiadajúcim divadelné hry, azda by odstránily oboje. Rimania teda nemohli dúfať, že dostanú od svojich bohov zákony na zriadenie dobrých a na nápravu zlých mravov, lebo svojimi zákonmi vynikajú nad bohov a prevyšujú ich. Títo chcú

mať na svoju poctu hry, tieto odnímajú hercom všetku česť; títo nariaďujú oslavovať svoju hanebnosť básnickými výmyslami, ony zdržujú nestydatosť básnikov pred kazením ľudu. Poloboh Platón odporoval žiadostiam takých bohov a ukázal Rimanom, čo by podľa svojej povahy mali urobiť, a nechcel pripustiť, aby v usporiadanom štáte smeli bývať básnici, ktorí si obľubujú klamstvo a predkladajú oklamanému ľudu ohyzdné skutky bohov ako by na nasledovanie. Lež my nepokladáme Platóna ani za boha ani za poloboha a neporovnávame ho s nijakým svätým anjelom najvyššieho Boha, ani s pravdomluvným prorokom, ani s jedným apoštolom alebo Kristovým mučeníkom, prípadne s hociktorým kresťanom. Ak Boh dá, svoj dôvod na patričnom mieste vyložíme. Sme toho presvedčenia — nakoľko ho volajú polobohom — že mu treba dať prednosť, aj keď nie pred Romulom a Heraclom (hoci nijaký historik o ňom nehovorí, že zabil brata, alebo spáchal iné zločiny), ale celkom iste pred Priappom alebo Cynocephalom (psohlavcom) alebo pred Febrou (zimnicou), ktoré božstvá prevzali Rimania čiastočne od iných národov a čiastočne si sami zasvätili. Ako by teda odstraňovali dobrými príkazmi a zákonmi také veľké zlo, hroziace dušiam a mravom, alebo ak sa už vkradlo, ako by sa starali o jeho vykorenenie takí bohovia, ktorí sa starali o zaštepenie a vzrast neprávostí, žiadajúc, aby sa divadelnými hrami buď ich, buď ako by ich skutky predvádzali národom, aby sa tak pod rúškom božskej velebnosti v ľuďoch samovoľne roznecovala a vzmáhala smyselnosť. Nadarmo zvolal Cicero, keď hovoril o básnikoch: »Ak dostanú súhlas a pochvalu od ľudu ako by nejakého veľkého a múdreho učiteľa, aké mravy naň uvalia? Aký naženú strach a aké rozpália žiadosti?«

2.15. Rimania si ustanovili niektorých bohov nie z rozumných dôvodov, ale zo zaliečania sa. (Obsah.)

Nevedno, podľa akých zásad ustanovovali Rimania svojich bohov. Romula vyniesli do neba medzi najvyššie božstvá, hoci aj Platón by si bol zaslúžil aspoň takú úctu. Platóna však mali len za poloboha. Romulovi sa chceli zalichotiť, preto ho tak vysoko vyniesli.

2.16. Keby sa bohovia boli starali o spravodlivosť, boli by dali Rimanom zákony dobrého života. (Obsah.)

Rimania nemohli dostať zákony usporiadaného života od svojich bohov. Niekoľko rokov po založení Ríma prevzali zákony Solónove z Atén a usilovali sa sami tieto zákony zdokonaliť. Bohovia sa veľmi nestarali o poriadok, lebo účinok zlých mravov bol taký, že hoci múry obcí stoja, obce same pre zlé mravy padajú.

2.17. Únos Sabiniek a iné neprávosti, páchané v Ríme aj vo vychválených dobrých časoch.

Či azda rímsky národ nedostal od bohov zákony — ako vraví Sallustius — preto, že právo a dobrota neplatila u neho väčšmi zo zákona ako z prirodzenej náklonnosti? Myslím, že podľa toho práva a dobroty boly unesené aj Sabinky. Čo môže byť spravodlivejšie a lepšie, ako násilím podľa možnosti uniesť cudzie dcéry, prilákané úskočne na divadlo, a nepožiadať o ruku rodičov? Ak sa prehrešili Sabini, že nedali požadované dcéry, omnoho väčšia je krivda lúpiť násilím. Spravodlivejšia vojna by sa mohla viesť s národom, ktorý by odoprel dať svojim susedom dcéry, požiadané za manželky, ako s tým, ktorý žiada unesené späť. To by bolo spravodlivejšie a Mars by bol svojmu bojujúcemu synovi pomáhal v boji, aby zbraniami pomstil neprávosť, zavinenú nedožičením manželiek, a tak by bol prišiel k ženám, ktoré chcel. Aspoň by sa bol ako víťaz nejakým vojenným právom zmocnil tých, ktoré mu boly

odopreté a s ich rodičmi, pokojne súhlasiacimi, nebol by viedol nespravodlivú vojnu. Hoci sa to aj podarilo a na pamiatku zostalo divadlo hier, predsa v rímskom štáte a obci sa nepáčil tento príklad. Rimania skôr poblúdili, že po tejto neprávosti zbožňovali Romula, ako poblúdili v tom, že by boli dopustili nasledovanie jeho skutku, t. j. únos Sabiniek, nejakým zákonom alebo obyčajou. Podľa tejto spravodlivosti, a práva, po vyhnatí kráľa Tarquinia s jeho deťmi, — jeho syn znásilnil Lucretiu — Junius Brutus prinútil Lucia Tarquinia Collatina, manžela Lucretie, svojho kolegu, dobrého a nevinného muža, pre meno a príbuznosť s Tarquiniovcami vzdať sa úradu a nedovolil mu bývať v meste. Tento zločin spáchal so súhlasom a trpením národa, od ktorého mal konzulát tak Collatinus ako aj Brutus. Podľa tejto spravodlivosti a práva Marca Camilia, muža vo svojom čase veľmi význačného, ktorý Veianov, najúhlavnejších nepriateľov rímskeho národa, po desaťročnej vojne, — v ktorej rímske vojsko v nešťastných bitkách toľko ráz bolo premožené, že aj sám Rím sa triasol a zúfal nad svojím osudom — bez ťažkostí premohol a zmocnil sa ich prebohatého mesta, závistliví ohovárači a pyšní tribúnovia ľudu obvinili a musel skúsiť nevďačnosť mesta, ktoré oslobodil. Predvídajúc však svoje odsúdenie, dobrovoľne odišiel do vyhnanstva a v jeho neprítomnosti ho odsúdili na zaplatenie 10.000, hoci onedlho mu bolo určené vyslobodiť nevďačnú vlasť z moci Gallov. Príkro mi je pripomínať viac krívd a bezprávia, ktoré sa dialo v tomto štáte, kde sa mocní usilovali nakloniť si ľud, a ľud sa nechcel podrobiť, kde obrancov oboch strán viac hnala túžba po víťazstve ako myšlienka na niečo spravodlivého a dobrého.

2.18. Sallustiovo svedectvo o tom, ako strach a bezpečnosť účinkovaly na Rimanov. (Obsah.)

Sallustius je svedkom, že Rimania vždy vtedy žili vo väčšej mravnosti, keď mali akúsi obavu o budúcnosť. Keď žili v pokoji, rozmohly sa všelijaké neresti, nespravodlivosti, ba až občianske nepokoje. Tak bolo už po vyhnatí kráľov,[9]) keď vznikly všelijaké roztržky medzi ľudom a senátom. Najlepšie mravy a svornosť panovaly medzi druhou a poslednou púnskou vojnou. Príčinou bol strach, že kým stojí Kartágo, nemožno sa oddať bezstarostnému životu. Preto aj Nasica varoval, aby sa Kartágo nezničilo. Keď sa Kartágo zničilo, nadišiel pokoj, ale s ním aj úpadok mravov. Tak aj Sallustius potvrdzuje, že Rimania žili v nerestiach[10]) aj pred príchodom Krista. Vtedy sa to neopovažovali pripisovať svojim bohom, a teraz by to chceli pripísať Kristovi, ktorý zakazuje úctu falošných bohov a svojich verných vytrhuje zo sveta, aby s nimi založil nový slávny štát.

2.19. Mravný úpadok v rímskom štáte pred odstránením modlárstva Kristom.

Hľa, rímsky štát (čo netvrdím ja prvý, ale dávno pred Kristovým narodením povedali ich spisovatelia, od ktorých sme sa to za plat naučili) sa pomaly zmenil z najkrajšieho a najlepšieho na najhorší a najhanebnejší. Pred príchodom Krista, po zničení Kartága, mravy predkov sa kazily nie postupne, ako prv, ale naraz tak, že aj mládež posadly rozkoše a lakomstvo. Nech nám prečítajú prikázania svojich bohov, dané rímskemu národu proti rozkošníctvu a lakomstvu. Bárs by boli pred ním zatajili aspoň pravidlá čistoty a miernosti, a nežiadali od neho neslušné a potupné veci, pre ktoré si získavali záhubnú vážnosť svojím falošným božstvom. Lež nech čítajú naše knihy, prorokov, sv. evanjelia, skutky apoštolské, epištoly! Všade aká hojnosť vznešeného, božského učenia proti lakomstvu a rozkošiam ľudu, na ten cieľ shromaždenému, neozýva sa hádkami mudrcov, ale znie ako božie proroctvá, ako hlas z nebeských oblakov. Hoci sa pre hýrivosť, lakomstvo, kruté a hnusné mravy pred príchodom Kristovým štát stal najhorším a najhanebnejším, nepripisujú to svojim bohom; avšak súženie, ktoré zakúsili v tomto čase, ako pokutu za pýchu a smyselnosť, vyčítajú kresťanskému náboženstvu. Keby však prikázania tohto náboženstva o spravodlivých a

náboženských mravoch poslúchali a chránili všetci králi zeme, všetky národy, knieža, všetci sudcovia, mládenci, panny, starci s mládežou, každý dospelý vek a každé pohlavie, aj tí, ktorých volá sv. Ján Krstiteľ colníkmi a žoldniermi, vtedy by blaženosť ozdobovala krajiny už v tomto pozemskom živote a v budúcom by dosiahly vrchol blahoslavenstva a panovaly by v ňom naveky. Kým ich jeden poslúcha, a druhý zavrhuje, kým má väčšina radšej lahodnejšie, hoci zlé cesty hriechu, ako drsnú a užitočnú cestu čnosti, Kristovým služobníkom sa nariaďuje, či sú už kráľmi, sudcami, bojovníkmi, miestodržiteľmi, boháčmi, chudobnými, slobodnými, otrokmi a či obojeho pohlavia, aby aj najhorší, ak treba aj najničomnejší štát trpezlivo znášali a tak si pripravovali skvelý stánok v najsvätejšej a najslávnejšej ríši nebeského dvora, kde zákonom je vôľa božia.

2.20. Po akom šťastí a mravoch túžia odporcovia kresťanského náboženstva?

Ctitelia a milovníci bohov, ktorí sa pýšia, nasledujú ich v neprávostiach a mrzkostiach, nestarajú sa vôbec o štát, aby nebol najhorší a najničomnejší. Hovoria, nech sa len drží, nech len prekvitá v hojnom bohatstve a víťazosláve, alebo čo je šťastnejšie, nech je v mieri bezpečný. Čo nám je do ostatných vecí, nám záleží viac na tom, aby každý rozmnožoval svoje majetky, ktoré by mu dostačovaly na každodenné rozhadzovanie a aby si mocnejší mohol nimi podrobiť slabšieho. Chudoba nech slúži boháčom, aby sa u nich do sýtosti najedla a požívala ich ochranu v pohodlnom leňošení. Chudobní sú na to, aby ich boháči používali k svojim službám a na zvýšenie svojej slávy. Národy neoslavujú tých, ktorí sa starajú o ich úžitok ale tých, ktorí rozdávajú rozkoše. Nech sa neprikazuje nič nepríjemného, nezakazuje nič nečistého, králi nech sa nestarajú, či vládnu nad dobrými, ale nad koľkými poddanými. Krajiny, slúžte kráľom nie ako správcom mravov, ale ako majiteľom všetkých vecí, ktorí sa starajú o vaše potešenie, a neuctievajte ich úprimnou láskou, ale úskočne a otrocky sa ich bojte. Zákony nech sa nestarajú o to, či niekto škodí viac cudziemu vinohradu ako svojmu životu. Nikoho nech nevolajú na súd, len toho, kto poškodzuje majetok, príbytok a zdravie bližného, alebo mu násilne škodí a ubližuje, pritom však so svojím a zo svojho a s každým povolným nech každý zaobchádza tak, ako sa mu páči. Nech je mnoho verejných žien pre tých, ktorým sa to zachce, ale hlavne pre tých, ktorí nemôžu mať súkromné. Nech sa stavajú veľké a krásne domy, nech sa v nich vystrájajú kráľovské hostiny, kde by sa každý slobodne a podľa možnosti vo dne i v noci hral, pil, dával a tackal sa. Všade nech víria tancovačky a divadlá, nech hýria hukom rozpustilej veselosti a všetkou ukrutnou alebo hanebnou rozkošnosťou. Toho treba pokladať za nepriateľa spoločného dobra, komu sa toto šťastie nepáči, kto by sa ho opovážil meniť alebo rušiť, toho nech slobodný národ nepočúva, ale vyženie zo štátu a vykorení z počtu živých. Tých treba pokladať za pravých bohov, ktorí napomáhajú ľudu k takému šťastiu, a keď ho už dosiahol, tak mu ho aj zachovávajú. Nech sa potom uctievajú, ako chcú, nech požadujú hry, aké chcú a aké so svojimi a od svojich ctiteľov môžu dostať, len nech dokážu, aby sa toto šťastie nemuselo strachovať pred nepriateľom, morom a inými pohromami. Kto so zdravým rozumom by chcel porovnať taký štát, nehovorím s rímskou ríšou, ale s domom Sardanapalovým,[11]) ktorý kráľ bol kedysi natoľko oddaný rozkošiam, že dal napísať na svoj hrob, že po smrti má len to, čo užila jeho smyselnosť za jeho života. Títo keby mali kráľa v takom ohľade povolného a v ničom im prísne neodporujúceho, oveľa ochotnejšie by mu zasvätili chrám a kňaza ako starí Rimania Romulovi.

2.21. Cicerónov náhľad o rímskom štáte.

Či pohrdnú tým, ktorý rímsky štát nazval najhorším a najskazenejším, a nedbajú na poškvrnu a hnus najhorších a ohyzdných mravov, ktorými prekypuje, len nech stojí a trvá? Nech už

nepočúvajú, čo hovorí Sallustius o ich skazenosti a neprávostiach, ale čo povedal Cicero, že štát už vtedy zahynul, a viac netrvá. Spomína totiž Scipia, toho, ktorý zničil Kartágo, čo hovorí o vtedajšom štáte, keď sa už všeobecne tušilo, že už už zanikne pre skazenosť, ktorú opisuje Sallustius. Rozprava sa koná v čase, keď jeden z Grachov bol už zabitý a potom hneď — ako píše Sallustius[12]) — začaly veľké nepokoje. Vo svojej knihe sa zmieňuje aj o jeho smrti. Na konci druhej knihy Scipio uvádza, že ako pri hraní a pískaní, v speve a hlasoch treba dodržovať istý súzvuk rozličných hlasov, ak monotónnosť a chrapot nemá urážať cvičené ucho — súzvuk sa dá zladiť a usporiadať z najrozmanitejších hlasov — tak isto z najvyšších, stredných a najnižších stavov na spôsob spomenutých súzvukov aj štát možno rozumným rozvrstvením a jednomyseľnosťou najrozdielnejších údov usporiadať a čo hudobníci v speve menujú súzvukom, to isté je medzi občanmi svornosť, ktorá v každom štáte pôsobí najpevnejšie a najlepšie puto neporušiteľnosti, ale nijako sa nemôže udržať bez spravodlivosti. Potom začal trochu širšie a dôkladnejšie vykladať, ako spravodlivosť osoží štátu a aká škoda vzniká, keď jej niet, lebo prítomný Pilus na učenej rozprave požiadal, aby sa táto otázka podrobnejšie prebrala a aby sa hovorilo viac o spravodlivosti, lebo medzi ľudom sa už všeobecne roznášalo, že štát nemožno spravovať bez spravodlivosti. Scipio súhlasil s rozvinutím tejto otázky a odpovedal, že podľa jeho mienky sa dosiaľ nič nepovedalo o štáte a ak sa má dôjsť k cieľu, najprv treba vysvetliť, ako je nielen nepravdivé tvrdenie, že bez nespravodlivosti nemožno spravovať štát, ale ako sú nanajvýš pravdivé slová, že bez najvyššej spravodlivosti štát nemožno vôbec spravovať. Výklad o tejto otázke odložili na druhý deň a v tretej knihe je opísané, ako živo debatovali. Pilus zastáva mienku tých, ktorí si mysleli, že bez nespravodlivosti nemožno spravovať štát, ale si vyhradil, aby sa o ňom nemyslelo, že aj on tak smýšľa. Zastával potom vytrvalo nespravodlivosť proti spravodlivosti a pravdepodobnými dôvodmi a príkladmi sa usiloval dokázať, že nespravodlivosť je štátu na osoh a spravodlivosť že mu škodí. Vtedy na žiadosť všetkých Laelius začal brániť spravodlivosť a presviedčal, ako vedel, o tom, že štátu nič väčšmi neškodí ako nespravodlivosť a že štát vôbec nemožno spravovať bez veľkej spravodlivosti, ba že bez spravodlivosti ani neobstojí.

Po osvetlení tejto otázky sa vrátil Scipio k veci, zopakoval a pripomenul svoju krátku definíciu štátu, že štát je vecou národa a za národ označuje nie shromaždenie všetkých občanov, ale spoločnosť, spojenú súhlasným právom a spoločným úžitkom. Potom učí, aké užitočné sú pri dišputách definície a podľa svojich definícií vymedzuje pochop štátu, t. j. keď verejné veci vedie spravodlivo a dobre buď jeden kráľ, buď niekoľkí predáci alebo celý národ. Keď je kráľ nespravodlivý, ktorého podľa gréckeho spôsobu nazýva tyranom, alebo predáci sú nespravodliví, ktorých spoločnosť menuje cháskou, alebo sám národ je nespravodlivý, pre ktorí nenachodí priliehavejšieho mena ako tyranský, potom už nie je reč o skazenom štáte, ako sa včera hovorilo, ale podľa prirodzeného úsudku z predošlých zásad niet tu vôbec štátu. Niet už verejných vecí, keď sa ich zmocnil tyran, a národ nie je národom, keď sa stal nespravodlivým, lebo nie je viac spoločenstvom, združeným na základe súhlasného práva a spoločného úžitku, ako bol národ definovaný.

Keď bol teda rímsky štát taký, ako ho Sallustius opísal, nebol najhorší a najskazenejší, ako on hovorí, ale podľa úsudku, plynúceho z učenej dišputy o štáte medzi vtedajšími jeho predákmi, nebol už ničím. Tak isto aj Tullius na začiatku piatej knihy nie v osobe Scipia alebo niekoho iného, ale vo svojom vlastnom mene po pripomenutí verša Enniovho: »Rímsky štát stojí na základe starých mravov a udatnosti«, povedal, že sa mu zdá, ako by pre svoju krátkosť a pravdivosť pochádzal z výroku niektorého boha. Totiž ani mužovia, keby štát nebol býval taký, ani mravy, keby ho neboli takí mužovia spravovali, neboli by mohli toľkú a nad toľkými krajinami spravodlivo vládnucu ríšu ani založiť, ani tak dlho udržať. Preto od nepamäti

vlastenecká obyčaj povolávala k vláde znamenitých mužov a veľkí mužovia zachovávali staré obyčaje a ustanovenia predkov. Naše časy, ktoré prevzaly štát ako vynikajúci, ale starobou ošumelý obraz, neusilovaly sa ho pôvodnými farbami obnoviť, ba ani len zachovať aspoň jeho podobu a vonkajšiu líniu. Čo zostalo zo starých mravov, na základe ktorých, ako hovorí básnik, stojí rímsky štát? Vidíme ich natoľko zastaralé, že nik si ich nectí, ba ani ich len nepozná. A čo máme povedať o mužoch? Také mravy vznikly z chýb mužov a patrí sa, aby sme aj príčinu takého nešťastia uviedli a nad previnilcami vyniesli nejaký výrok. Veru svojimi nepravosťami, a nie náhodou, máme štát podľa mena, ale v skutočnosti sme ho už dávno stratili.

Toto vyznal Cicero neskoro po smrti Afrického, ktorého uvádza vo svojich knihách ako vedúceho rozhovoru o štáte, ale pred príchodom Krista.[13]) Čo keby sa teraz pri rozšírení a zosilnení viery Kristovej hovorilo a myslelo, kto z nich by sa nedomnieval, že to treba pričítať kresťanom? Prečo sa teda ich bohovia vtedy nepostarali, aby sa štát nestratil a nezahynul, ktorého záhubu Cicero tak žalostne dávno pred vtelením Krista oplakáva? Nech sa pozrú ich oslavovatelia, ako bol zriadený za starých mravov a za života starých mužov, či prekvitala v ňom pravá spravodlivosť, či azda aj vtedy nežil podľa mravov, ale bol len farebne kreslený. Aj Cicero, hoci si to neuvedomuje, to isté vyslovuje, keď mu dáva prednosť. Inokedy, ak bude božia vôľa, lepšie sa na vec pozrieme. Na svojom mieste sa pousilujeme poukázať podľa Cicerónových definícií, ktorými v krátkosti určil, čo je štát a národ, keď hovoril, v osobe Scipia a iných, že podľa jeho svedectva a podľa úsudku mnohých iných, na tejto učenej rozprave prítomných, tento štát nikdy neexistoval, lebo nikdy nebolo v ňom pravej spravodlivosti. Podľa prijateľnejších definícií, rímsky štát svojím spôsobom kedysi jestvoval a starí Rimania ho lepšie spravovali ako ich potomci. Pravá spravodlivosť je len v tom štáte, ktorý založil a riadi Kristus, ak takto chceme pomenovať jeho ríšu, lebo sa nedá poprieť, že aj ona je vecou ľudu. Lež ak by toto meno, ktoré sa inde ináč používa, bola azda nezvyčajné nášmu spôsobu reči, určite v tom štáte je pravá spravodlivosť, o ktorom hovorí Písmo sväté: »Slávne veci povedali o tebe, štát boží« (Žalm 86, 3).

2.22. Rímski bohovia sa nestarali, aby štát nezahynul pre zlé mravy. (Obsah.)

Mravy pred príchodom Krista v rímskom štáte boly tak zlé, že podľa svedectva spisovateľov štát pre ne vlastne už zanikol. Predsa Rimania uctievali tak mnoho bohov! Prečo teda dopustili bohovia zánik štátu? Nemožno tvrdiť, že bohovia preto odišli a vzdialili sa od štátu, lebo ich urazilo kresťanské náboženstvo. Kdeže boli dávno pred tým bohovia, keď Gallovia dobyli Rím okrem Kapitola. Či azda spali? Len husi bdely a chránily Kapitol. Preto im potom vzdávali božskú úctu. Akí to teda boli bohovia, ktorí nechceli s národom žiť a nechceli národ poučiť, aký má byť, aby mohly s ním bohovia zostať?

2.23. Časné zmeny nezávisia od priazne alebo hnevu démonov.

Čo na tom, že sa nám vidí, ako by bohovia pomáhali pri ukájaní zlých žiadostí, keď je zjavné, že pri ich krotení im odopreli svoju pomoc? Kto pomáhal Máriovi, človekovi bezvýznamnému a nízkeho pôvodu, ukrutnému pôvodcovi a vodcovi občianskych vojen, aby sa stal sedem ráz konzulom a pri siedmom konzuláte zomrel ako starec, a neupadol do rúk Sullu, už už budúceho víťaza? Ak mu teda bohovia v tomto pomáhali, naši odporcovia musia priznať, že časné šťastie, po ktorom veľmi túžia, môže človek dosiahnuť aj bez milosti bohov a že ľudia ako Márius[14]) môžu oplývať zdravím, silou, bohatstvom, poctami, hodnosťami a dlhým vekom a tieto veci užívať aj proti hnevu bohov, a naopak, že mužov, ako bol Regulus, zajatím, otroctvom, núdzou, bdením a mukami možno usmrtiť aj s priazňou bohov. Keď

pripúšťajú, že je tomu tak, krátko, že v ničom, nie sú osožní, vyznávajú, že ich uctievanie je celkom zbytočné. Ak čnostiam ducha a spravodlivosti života, za ktoré čakáme po smrti odplatu, nevyučovali ľud, ale radšej zavádzali na náprotivnú stranu, ak v tom pominuteľnom šťastí neškodia tým, ktorých nenávidia, ani nepomáhajú tým, ktorých milujú, prečo ich teda ešte uctievať a prečo vyžadujú toľkú úctu? Prečo nadávate, že sa vzdialili v zlých a smutných časoch ako by urazení a prečo kvôli nim urážate najhoršími urážkami kresťanské náboženstvo? Ak majú moc robiť dobré alebo zlé, prečo pomáhali najhoršiemu človekovi Máriovi, a šľachetného Regula opustili? Či z toho nevyplýva, že sami sú najnespravodlivejší a najhorší? Či preto sa treba pred nimi strachovať a uctievať ich? Veru nie! Veď Regulus ich neuctieval menej ako Márius. Či preto nemožno u nás dať prednosť zlému životu pred dobrým, že sa zdalo, ako by bohovia viac žičili Máriovi ako Regulovi? Či Riman Metellus, muž slávny, majúci piatich synov, ktorí dosiahli konzulskú hodnosť, či bol šťastný aj v časných veciach, a zlosyn Catilina, trpiaci núdzu vo vojne, vyvolanej svojimi zločinmi, či preto nešťastne zahynul? Zaiste opravdivou a najistejšou blaženosťou oplývajú len dobrí, čo uctievajú Boha, ktorý jediný ju môže uštedriť.

Keď sa štát pre zlé mravy chýlil k pádu, bohovia nič nepodnikli na úpravu alebo nápravu mravov, aby nezanikol, ale sami sa pousilovali, aby pre zlé mravy zanikol. Nech sa nepretvarujú, že sa vzdialili, ako by urazení neprávosťami občanov. Naopak! Tam boli a dokázal som, že nemohli pomôcť dobrými príkazmi, ani sa utajiť mlčaním. Nevšímam si povesť o Máriovi, ako ho minturnenskí, milosrdenstvom nad ním pohnutí, obetovali bohyni Marici v jej háji, aby ho vo všetkom jeho konaní podporovala; ako sa potom vrátil z preveľkých strastí bez úrazu a ukrutník so surovým vojskom tiahol na Rím, kde dobyl krvavé víťazstvo; ako zúril proti občanom väčšmi než hocktorý nepriateľ; kto chce, môže sa o tomto všetkom dočítať v knihách. Avšak tohto, ako som povedal, si nevšímam a neviem, akej bohyni Marici pripisujú túto krvavú radosť Máriovu. Treba to však pripísať tajnej prozreteľnosti božej, aby sa jedným ústa zavreli, a druhí sa z bludu vytrhli, ktorí nezotrvávajú svojvoľne vo svojich omyloch a tieto veci múdro rozvažujú. Keď aj démoni môžu niečo v týchto veciach urobiť, je toho len toľko, koľko im dovolia tajné rozhodnutia Všemohúceho, aby sme si neváţili priveľmi zemské šťastie, ktoré sa dáva často aj zlým, ako napríklad Máriovi. Nemyslime si však, že by ono bolo samo vsebe niečo zlého, keď vidíme, že ním aj mnoho dobrých a nábožných ctiteľov jediného a pravého Boha, proti vôli démonov, ním oplýva a ani si nemyslime, že nečistých duchov si treba nakloňovať na udeľovanie dobrého alebo zlého, prípadne, že sa ich treba báť. Ako zlí ľudia nemôžu robiť všetko zlé, čo sa im zapáči, podobne aj tí duchovia môžu jedine z vôle a dopustenia toho, ktorého rozhodnutie nikto nepochopuje celkom a nikto neodsudzuje spravodlivo.

2.24. Sullovi pomáhali démoni. (Obsah.)

Hoci bohovia mohli predvídať, aké skutky bude Sulla[15]) robiť a do akého nešťastia donesie veľa občanov, predsa mu svojím veštením predpovedali veľa víťazstiev, čo mu dodalo veľa sebadôvery a smelosti. V Terente pribehol k nemu nejaký otrok a predstavil sa mu ako posol Bellony a hovoril: »Víťazstvo je tvoje«. Pridal k tomu, že Kapitol zhorí. Sullu táto veštba posmelila do boja. Bohovia miesto toho, aby ho varovali pred neresťami a násilnosťami, posmelili ho k víťazstvu. Je zjavné, že mu pomáhali démoni, aby takto rozmnožili počet svojich služobníkov, aby sami premohli toho, ktorý toľkých iných premohol.

2.25. Zlí duchovia zvádzajú ľudí a predstierajú, že sú bohovia. (Obsah.)

Zlí duchovia dávali vždy zlý príklad, ale dávali svojmu konaniu nádych božskosti, aby tak naviedli iných skôr k nasledovaniu. Tak sa rozpráva, že na rovine v Kampanii občania chceli medzi sebou bojovať. Počuli však ako sa bohovia medzi sebou perú, ba videli aj znaky na zemi, podobné ľudským a konským šľapajám. Keď teda bohovia predstierali bitku, nič iného nechceli, len aby ich občania nasledovali a viedli občianske vojny. Vtedy povstaly občianske vojny, v ktorých často došlo k veľmi smutným a tragickým prípadom. Ktosi chcel okradnúť mŕtvolu, a tu naraz zbadal, že je to mŕtvola vlastného brata. Zo zúfalstva a pohnutia spáchal samovraždu, a padol vedľa brata. Takto zlí duchovia podnecovali k zlu. Podnecovali svojím príkladom, ale aj divadelnými hrami. Nemožno všetku vinu váľať na Krista. Kristus dal predsa mnoho dobrých prikázaní, ktorými sa má viesť mravný, usporiadaný a šľachetný život. O bohoch nič takého nevieme. Nemožno ani to povedať, že bohovia sa ako by skryli preto, že sa už nemohli dívať na nemravné vystrájanie národa. Veď predpovede veštcov tvrdia, že boli prítomní. Teda je jasné, že bohovia sami, t. j. zlí duchovia podpichovali ku všetkému zlému.

2.26. Ako možno rozumieť tajným napomenutiam démonov na dobré mravy.

Keď je tomu teda tak, že navonok a verejne pri istých a stálych slávnostiach sa oslavovaly, zasväcovaly a pred oči všetkých ako by na nasledovanie predkladaly hanebnosti, spojené s ukrutnosťou, hanba bohov a ich zločiny, či už skutočné alebo vymyslené, na ich žiadosť, a ak by sa tak nebolo stalo, boli by sa urazili, ako je to, že samotní títo démoni, ktorí takými a podobnými oplzlosťami dokazujú, že sú nečistými duchmi, ktorí svojou nešľachetnosťou a zločinmi, či už skutočnými alebo vymyslenými, žiadajú oslavovanie necudnosti od nehanebných osôb a na statočných ho vynucujú, tým dokazujú, že sú pôvodcami nečistého a hriešneho života, predsa vraj niekoľkým svojim vyvoleným a zasväteným v skrytých príbytkoch svojich chrámov dávali akési dobré prikázania o mravoch. Keď je tomu tak, tým jasnejšie sa ukazuje a potvrdzuje zlomyseľnosť zlých duchov. Čistota a nevinnosť má totiž takú moc, že pri ich chvále sa pohne každé alebo skoro každé ľudské srdce a ľudskú prirodzenosť nemožno natoľko skaziť, aby stratila všetok cit studu. Preto aj zlí duchovia, ak sa niekedy nepremenia na anjelov svetla, ako čítame v našich Písmach, neprevedú svoje podvody. Vonku v slávnostnom burácaní zaznieva ľudu ohavná bezbožnosť a vnútri sotva niekoľkým znie predstieraná čistota. Hanebnostiam sa poskytuje verejnosť, čnostiam skrytosť, neslušné veci sú prístupné, slušné zatajené. Ak sa koná niečo zlého, svolajú sa všetci diváci, ak sa hovorí niečo dobrého, sotva sa nájde niekoľko poslucháčov, ako by sa za počestnosť bolo treba hanbiť, a s nečestnosťou honosiť. A kde inde sa to koná, ak nie v chrámov démonov, príbytkov všetkej šaľby. Jedno sa učí súkromne, aby sa omámili a i niektorí ušľachtilejší, ktorých nie je mnoho, druhé zas verejne, aby mnohí neprišli k náprave svojich preveľkých hanebností.

Kde a kedy počuli zasvätení Celestíni[16]) prikázania čistoty, nevieme. Vieme však, ako pred chrámom, kde bolo vidieť modlu, — v zástupoch, nahrnutých sem zovšadiaľ, a na možnom obstaranom mieste — dívali sme sa tu na hry, prevádzané s najväčšou pozornosťou, tu, blúdiac okom, na okrasu predajných žien, tam zas, hľadiac na panenskú bohyňu, ako prijímala poníženú úctu, keď sa pred ňou konaly hanebnosti. Nebolo tu vidieť stydlivých hercov, nevideli sme nijakú hanblivejšiu predstaviteľku hry, všetky obrady sa hemžily mrzkou oplzlosťou. Vedelo sa, v čom má panenská bohyňa záľubu, a predstavovaly sa veci, o ktoré múdrejšie išly ženy z chrámov domov. Niektoré cudnejšie odvracaly tvár od necudných pohybov hercov a len ukradomky sa učily rozpustilému umeniu, hanbily sa pred ľuďmi a nechcely slobodne a smelo pozerať na necudné pohyby, ale nemaly dosť smelosti, aby čistým srdcom odsúdily slávnosti bohyne, ktorú uctievaly. Toto sa učilo verejne v chráme, pričom sa doma vyhľadáva aspoň skrytý kút a ľudský stud, ak ešte nejaký bol, musel sa čudovať, že

ľudia sa slobodne dopúšťajú neprávostí, ktorým ich naučili bohovia, čo by sa hnevali, ak by sa o ich skutky nik nezaujímal. Aký iný duch, tajným pudom vládnuci nad skazenými mysľami, mohol doliehať na to, aby sa páchalo cudzoložstvo a pri jeho páchaní sa plesalo, ak nie ten, ktorý má v týchto slávnostiach záľubu, v chrámoch stavia modly diablov, pri hrách miluje vyobrazenie neprávosti, tajne čosi šepká o spravodlivosti na oklamanie aj tých niekoľkých dobrých, a verejne vystiera siete nemravnosti na lov nespočetných zlosynov.

2.27. Rimania chceli smieriť bohov hrami pochybnej mravnej hodnoty. (Obsah.)

Vážny muž Tullius, keď sa mal stať edilom, vyhlásil pred celou obcou, že si chce hrami získať priazeň bohyne Fortuny. Lenže na hrách sa popáchalo toľko nemravného a zlého, že to škodilo národu väčšmi ako nepriateľské zbrane. Čnosť v mysliach občanov bola totiž prv porazená ako ich telá od nepriateľov. Hrami sa len dával zlý príklad, ktorý mnoho občanov aj nasledovalo ako príklad bohov.

2.28. Spasiteľnosť kresťanského náboženstva.

Nespravodlivci a nevďačníci, posadnutí zlým duchom, sa ponosujú a reptajú na vymanenie ľudí z pekelného jarma zločinnej spoločnosti, na prenesenie z mrákav a najzáhubnejšej bezbožnosti do sveta spasiteľnej zbožnosti menom Kristovým, na to, že sa ľud čisto a slávne hrnie do chrámu, kde oboje pohlavie v slušnom oddelení od seba počúva, ako treba náležite zariadiť tento časný život, aby si po ňom zaslúžili stály blažený život, kde sa s vyvýšeného miesta prednáša pred všetkými Písmo sväté a pravidlá spravodlivosti. Ktorí sa nimi riadia, počúvajú ich na odplatu, ktorí nie, na súd. Ak sa ta dostanú aj niektorí posmievači takýchto prikázaní, všetka ich samopašnosť zmizne ako by v náhlej premene alebo v strachu a hanbe. Nič hanebného a nič ošklivého sa nepredkladá očiam a na nasledovanie, kde sa ohlasujú prikázania pravého Boha alebo kde sa rozpráva o zázrakoch a kde ľud ďakuje za dary a prosí o dobrodenia.

2.29. Povzbudenie Rimanov, aby zavrhli kult bohov.

Za týmto nech sa nesie tvoja túžba, ušľachtilá rímska myseľ, národ Regulov, Scaevolov, Scipionov, Fabríciov, po tomto dychti najskôr, toto rozlišuj od ošklivej prázdnoty a podvodnej zločinnosti démonov. Ak ťa krášli niečo prirodzeného a chvályhodného, a neočistí sa to pravou zbožnosťou a nezdokonalí, bezbožnosťou dôjde ku skaze a trestu. Teraz si vyvoľ, čoho sa budeš pridržať, aby ťa neomylne chválili nie pre teba, ale pre pravého Boha. Vtedy si mal svetskú slávu, ale podľa tajných ciest riadenia božieho nedostávalo sa ti pravého náboženstva, ktoré by si si bol vyvolil. Preber sa, je deň, ako sa prebrali niektorí z teba, ktorých dokonalé čnosti a utrpenie za pravú vieru oslavujeme a ktorí všade bojovali proti nepriateľským mocnostiam, smrťou ich premáhali a svojou krvou nám získali túto vlasť. Do tejto vlasti voláme aj teba a napomíname ťa, aby si sa pridal k jej občianstvu, kde nájdeš aj isté útočište v odpustení hriechov. Nepočúvaj svojich odrodilcov, hanobiacich Krista a kresťanov, obviňujúcich ich zo zla, odrodilcov, netúžiacich po časoch pokojného života, ale žiadajúcich časy bezstarostnej rozpustilosti. Toto sa ti nikdy nepáčilo ani v pozemskej vlasti. Teraz už siahni po nebeskej vlasti, pre ktorú keď budeš aj najmenej pracovať, zaiste navždy budeš v nej kráľovať. Tam nebude oheň Vestin[17]) ani kapitolský kameň, ale jediný a pravý Boh, ktorý neurčí hranice miesta a času a dá panovanie bez konca.

Nevyhľadávaj falošných a podvodných bohov, radšej ich zavrhni a pohrdni nimi, aby si sa zaskvel v pravej slobode. Nie sú bohmi, sú to zlí duchovia, ktorým tvoje večné šťastie je vlastne trestom. Ani Juno Trojcom, z ktorých krvi pochádzaš, zdá sa, nezávidela toľko rímske hradby, ako títo démoni, ktorých dosiaľ pokladáš za bohov, závidia večné sídla celému ľudskému pokoleniu. Aj ty si zväčša o nich rozumne usudzoval, keď si ich usmieroval hrami, a osoby, ktoré predvádzaly hry, si vyhlásil za nečestné. Daj sa oslobodiť od zlých duchov, ktorí uvaľovali na tvoju šiju hanbu, a ty si ich svätil a oslavoval. Predstaviteľov božských neprávostí si vylúčil zo všetkých hodností, vzývaj pravého Boha, aby odstránil od teba bohov, ktorí majú záľubu vo svojich zločinoch, či už skutočných alebo vymyslených, čo je ešte horšie. Dobre si urobil, že zo spoločenstva občanov sám si vylúčil šašov a hercov, prebuď sa celkom a vedz, že božskú velebnosť nemožno usmierovať takým umením, ktorým sa zneuctieva aj ľudská dôstojnosť. Ako si si mohol myslieť, že by bohovia, ktorí majú záľubu v takých službách, boli v počte svätých nebeských mocností, keď ľudí, konajúcich obrady, pokladal si za nehodných zaradiť do niektorej triedy rímskeho občianstva. Neporovnateľne vznešenejší je nebeský štát, kde je pravda víťazstvom, dôstojnosť svätosťou, pokoj šťastím, život večnosťou. Ak sa hanbíš takých ľudí trpieť medzi sebou, tým menej má on vo svojom spoločenstve takých bohov. Ak sa chceš dostať do šťastného štátu, varuj sa démonov. Je neslušné, aby počestní uctievali tých, ktorí sa dajú usmierovať hanebnosťami. Odstráň ich zo svojej nábožnosti očistením vierou Kristovou, ako cenzorovo rozhodnutie odstránilo hercov z tvojej počestnosti. Nad telesným majetkom, ktorí zlí túžia užívať, a nad zlom tohto života, ktoré nechcú znášať, ani démoni nemajú takú moc, aká sa im pripisuje, a keby aj mali, mali by sme ňou radšej pohŕdať, ako pre ňu ich uctievať a ich uctievaním zbavovať sa blaženosti, ktorú nám závidia. Avšak, že ani nad tými vecami nemajú moci, ako tvrdia ich ctitelia, čo hovoria, že preto sa im má vzdávať česť, uvidíme neskoršie, lebo túto knihu chceme skončiť.

1.

Fugalia, sviatok a slávnosť na pamiatku vyhnatia kráľov a oslobodenie republiky. Slávievaly sa vo februári. (Mg 51.)

2.

Augustín často spomína platonikov a chváli ich blízkosť ku kresťanstvu. To viedlo niektorých skúmateľov Augustína k tomu, že tvrdili, ako by Augustín chcel nahradiť filozofiu platonikov filozofiou kresťanskou. Zabúdajú však na to, že platonici popri svojej veľkej blízkosti ku kresťanstvu zostávajú predsa len pohanmi, čo Augustín dostatočne dokázal. Zabúdajú aj na to, že kresťanstvo je viac než filozofia, že kresťanstvo je sama múdrosť, plný život, cesta, ktorá vedie ľudí k blaženosti na zemi a aj na druhom svete. (Gs 72.)

3.

Kniha ako celok sa nezachovala. Spomína ju však okrem Augustína ešte Seneca, Nonius, Lactantius. (Mg 53.)

4.

Scipio Aemilianus, ktorý dobyl Numatiu a Kartágo. (Mg 54.)

5.

Scipio preto menuje Plauta »náš«, hoci ho nikdy nevidel, lebo Plautus bol Latinik. (Mg 54.)

6.

Labeovci boli traja, všetci boli slávni svojou zbehlosťou a vedomosťami v občianskom práve. Najslávnejší z nich bol Antistius Labeo, ktorý žil za Cézara Augusta a bol odborníkom aj v histórii. Tohto tu myslí Augustín. (Mg 56.)

7.

Dôvod bol ten, že básnici predstavovali vo svojich dielach nemravnosť bohov, a tým dávali zlý príklad občanom. Nemravnosť občanov zas zapríčiňuje rozklad štátu a keďže teda básnici napomáhali takto rozklad štátu, mali byť zo štátu vyhnatí.

8.

Podľa Varrona sú tri druhy bohov. Bohovia, polobohovia a hérosi. Polobohovia mali jedného z rodičov smrteľníka, ako: Romulus, Hercules. Hérosi mali oboch rodičov smrteľníkov. (Mg 58.)

9.

V šestnástom roku po vyhnatí kráľov sa ľud vysťahoval na Svätú horu. Menenius Agrippa rozprávkou o žalúdku a údoch priviedol ľud nazpäť. Ľud si však vtedy vymohol úrad tribúnov ľudu, ktorí mali brániť záujmy ľudu. (Mg 63.)

10.

Vojny a s tým spojené strasti medzi senátom a Gracchami, Máriom a Sullom, Cézarom a Pompeiom. (Mg 63.)

11.

Sardanapalus, posledný asýrsky kráľ, ktorého spomína Cicero v **Tusc. Quest.** kn. 5, hl. 35. (Mg 66.)

12.

Rozumie tu Tiberia Graccha, ktorý ako tribún navrhol prvý agrárny zákon, že nik nesmie mať v úžitku viac ako 1.000 jutár poľa. Pre veľkú dôslednosť v prevádzaní zákona nepriatelia ho zabili. (Mg 66.)

13.

Totiž šesťdesiateho roku pred Kristom. Od konzulátu Cicerónovho, v ktorom vydal knihy **De republica,** až do tridsiateho roku vlády Augustovej, keď sa narodil Kristus, prešlo šesťdesiat rokov. (Mg 68.)

14.

C. Marius, výborný vojvodca, ktorého sedem ráz zvolili za konzula, premohol Jugurta, Cimbrov, Teutonov. Na sklonku života, v občianskej vojne so Sullom, si zachránil život útekom do Afriky. (Mg 69.)

15.

Po premožení Mária odišiel Sulla do vojny s Mitridatom a doma zanechal dvoch konzulov: Cornelia Cinnu a Cn. Octaviana. Cornelius Cinna však zavolal z Afriky Mária a spolu urobili odboj proti Rímu. Zaujali Rím a krvavo sa pomstili na svojich protivníkoch. Poriadok urobil Sulla, keď sa vrátil. (Mg 69.)

16.

Celestíni, ctitelia bohyne Celesty, panny, ktorú s veľkou slávou oslavovali a uctievali Kartáginci a Afrovia. (Mg 75.)

17.

Ak niekedy vyhasol večný oheň, zasvätený bohyni Veste, bolo to znakom budúcich nešťastí. (Mg 77.)

Kniha tretia

Prehľad tretej knihy

Bohovia vôbec nevedeli odvrátiť od ľudí vonkajšie zlo. To najlepšie dokazujú dejiny Ríma a rímskej ríše. Sama Trója, z ktorej prevzali Rimania bohov, skúsila slabosť a nevládnosť bohov. Bohovia mali na svedomí veľmi zlé skutky, ako napríklad krivú prísahu Laomedona, cudzoložstvo Paridovo, ba ešte horšie veci. Keď najnovšie Fimbria zničil Tróju, bolo to pre vernosť k smluve. Rím potom sverili do ochrany trójskym bohom. Zavedenie mnohých slávnosti na počesť bohov odmenili vraj bohovia dlhým pokojom, ktorý bol za panovania Numu Pompilia. Keby to bola pravda, potom by aj Jánusov chrám boli museli viac ráz zavrieť odvtedy, ako sa jeho slávnosť pravidelne zadržiavala. Lež bohovia nemali vo svojej moci ani vojnu ani pokoj, čo je zjavné z toho, že vojny sa rozpútaly aj proti ich vôli. Bohovia nemohli v tom rozhodovať, veď Rím mal čím ďalej, tým viac bohov, a predsa ho stíhaly nešťastia. Juno a Venuša nezaobstarávaly ženy Rimanom, ale si ich museli vydobíjať často v dlhých urputných bitkách. Vojna Ríma proti Albe Longe bola neprirodzeným zúrením dcéry proti matke. Materská kolónia Ríma bola zničená a v nej pochovaní tretí raz bohovia, ktorí mali chrániť Rím. Z kráľov len niektorí zomreli prirodzenou smrťou. Ba ani zbožný Romulus nezomrel prirodzene. Posledný z kráľov sa dostal na trón vraždou svojho svokra bez toho, aby ho bohovia potrestali, alebo aspoň z protestu opustili Rím. Už prvý rok, hneď po zavedení konzulského úradu, bol reťazou nezdravých zjavov a bol poškvrnený násilím konzula Bruta proti konzulovi Collatinovi. Odvtedy až do púnskych vojen Rím navštevovaly často boje a vnútorné vrenia, choroby, prírodné nešťastia, a bohovia predsa nikoho od toho nezachránili. Slabosť bohov sa očividome ukázala v púnskych vojnách, v osude Regula, v krvavom kúpeli u Cann, v zániku Sagunta, v dobrovoľnom vyhnanstve Scipia Africana staršieho. Z neskorších nešťastí stačí spomenúť vraždenie Rimanov v Ázii na rozkaz Mitridata. Ešte strašnejšie zúrily

občianske vojny, ku ktorým dali podnet Gracchovci. Čo pomohlo stavať chrám Concordii (svornosti)? Najprv mali usmieriť Discordiu (nesvornosť) nejakým chrámom! Nasledovaly nové občianske vojny, vojny gladiátorov a otrokov. Strašná občianska metelica vyvrcholila za vojny medzi Máriom a Sullom. Tak bezohľadne nezúrili proti Rímu ani barbari, ani Gallovia, ani Góti, ako teraz občan proti občanovi. Občianske vojny sa tiahly až do čias Augusta, keď sa narodil Kristus. Naši nepriatelia vo svojej pomýlenej logike vyhlasujú svojich bohov za nevinných v takých neznesiteľných nešťastiach a prírodných pohromách, ktoré boly pred príchodom Krista. A teraz omnoho menšie nešťastia pripisujú Kristovi miesto, aby sa mu poďakovali za ochranu.

3.1. Protivenstvá doliehaly na svet aj vtedy, keď uctieval bohov.

Myslím, že som už dosť povedal o skaze myslí a mravov, ktorých sa treba chrániť, a že falošní bohovia sa nestarali o pomoc národu, ale skôr sa usilovali, aby čím viac trpel. Teraz pokladám za potrebné prehovoriť o zlu, ktoré nechcú znášať, ako je hlad, nemoc, vojna, lúpež, zajatie, vraždy a iné podobné, čo sme už v prvej knihe spomínali. Zlí pokladajú jedine tieto veci za zlé, hoci človeka nezhoršujú. Nehanbia sa za to, že popri dobru, ktoré vychvaľujú, samotní chváliaci sú zlí a viac sa trápia nad chatrným majetkom ako chatrným životom, ako by najvyššia ľudská blaženosť bola v tom, že človek má všetko dobré pre seba. Ale ani pred takýmto zlom, ktorého jediného sa obávajú, ich bohovia nezachránili, aj keď ich slobodne uctievali. Ak v rozmanitých časoch a na rozličných miestach pred príchodom nášho Vykupiteľa nespočetné a niekedy aj neuveriteľné nešťastia postihovaly ľudské pokolenie, akých bohov uctieval vtedajší svet, ak len nie týchto, pravda, okrem židovského národa a niektorých osôb mimo tohto národa, ktoré sa staly hodnými milosti božej hocikde, podľa tajných a spravodlivých úsudkov božích. Nechcem sa priveľmi rozširovať, preto nespomeniem preťažké súženia iných pranárodov tejto zeme, a prehovorím len o tom, čo sa vzťahuje na Rím a rímsku ríšu, t. j. čo samo mesto a iné krajiny a mestá, — buď priazňou s ním spojené alebo smluvou podrobené — musely vytrpieť pred príchodom Kristovým, keď už vtedy patrily ako by k telu ríše.

3.2. Či bohovia, rovnako uctievaní Rimanmi a Grékmi, mali dôvod, aby dopustili zničenie Tróje? (Obsah.)

Prečo mohli Gréci dobyť Tróju? Bohovia sa vraj chceli pomstiť Priamovi pre krivú prísahu jeho otca Laomedonta. Totiž Laomedont prisahal Apollovi a Neptúnovi, že im dá plácu, a potom nedal. Teda krivo prisahal. Lež Neptún a Apollo boli bohovia, nuž mali vopred vedieť, že ich Laomedont oklame. Či nie je väčším hriechom veriť v takých bohov, ako falošne prisahať? Ba aj Homér dáva bojovať Neptúnovi proti Trójі, hoci povesť hovorí, že sa obaja bohovia urazili pre krivú prísahu. Je v tom nedôslednosť a svedčí o tom, že nehodno veriť v takých bohov.[1])

3.3. Bohov nemohlo uraziť Paridovo cudzoložstvo, lebo vraj aj oni sami to robili. (Obsah.)

Nemožno tvrdiť, že by sa bohovia hnevali na Tróju pre Paridovo cudzoložstvo. Veď bohovia sami skôr učili hriechom, než by boli od nich odrádzali. Ak by sa boli hnevali na cudzoložstvo, potom by sa boli museli aj na to hnevať, že Venuša mala pomer s Anchysom, z ktorého sa narodil Aeneas. Prečo mohol byť Romulus synom Martovým? Či azda to, čo je dovolené bohom, nie je dovolené ľuďom? To predsa nemožno predpokladať.[2])

3.4. Podľa Varra je vraj užitočné, keď sa ľudia mylne pokladajú za potomkov bohov. (Obsah.)

Varro, muž vzdelaný a učený, hovorí, že pre obec je veľmi užitočné, ak si udatní mužovia myslia, že sú božského pôvodu. Tak sa vraj ľahšie osmelia aj na ťažšie a väčšie skutky a udatnejšie ich aj dokončia. Táto mienka dokazuje, že sa o bohoch vymýšľaly lži, len keď to osožilo obci.

3.5. Nemožno hovoriť, že bohovia potrestali cudzoložstvo Paridovo, keď za to nepotrestali Romulovu matku. (Obsah.)

Nejdem odpovedať na otázky, či Venuša mohla porodiť Aenea, alebo Mars splodiť Romula. Je to podobná otázka, ako v našich knihách, či neposlušní anjeli nesúložili s ľudskými dcérami a nesplodili obrov. Teraz len to chcem dokázať, že bohovia sa nemohli hnevať na ľudské cudzoložstvá, keď sami medzi sebou také trpeli. Ba bohovia by boli museli väčšmi trestať hriech vestálky Rhey Silvie na Rimanoch, než Paridovo cudzoložstvo na Trójcoch. Veď Rimania sami trestali neveru vestálok smrťou, kým cudzoložstvo len menším trestom. Prečo by teda bohovia mali byť v tej veci opačného smýšľania?

3.6. Romulova bratovražda, ktorú bohovia nepotrestali.

Ešte spomeniem iné. Keby sa ľudské hriechy boly znepáčily bohom natoľko, že urazení Paridovým skutkom, vydali skaze opustenú Tróju, skôr sa mali nahnevať na Rimanov pre zabitie Romulovho brata, ako na Trójcov pre gréckeho manžela;[3]) väčšmi ich mala nahnevať vražda v rodiacej sa obci ako cudzoložstvo v obci už kvitnúcej. Netýka sa to veci, o ktorej rokujeme, či Romulus len nariadil spáchať vraždu, alebo či ju sám aj spáchal, ako to mnohí bezočivo zapierajú, mnohí o tom v hanbe pochybujú a mnohí pre bolesť taja. Ani my nechceme pri tejto veci meškať starostlivým obzeraním sa po vážnych svedectvách mnohých spisovateľov, lebo je všeobecne známe, že Romulov brat bol zabitý, a to nie nepriateľmi a cudzincami. Ak to Romulus urobil sám, alebo nariadil urobiť, možno o ňom skôr povedať, že bol hlavou Rimanov, ako Paris hlavou Trójcov. Prečo teda únosca cudzej manželky privolal na Tróju hnev bohov a čím zaslúžil ochranu tých istých bohov[4]) bratovrah? Ak ten zločin Romulus neurobil, ani ho nekázal urobiť, a ak predsa len mal byť pomstený, celá obec urobila to, čím celá opovrhla a nie brata, ale čo je horšie, otca zabila. Obaja boli zakladateľmi mesta, a keby nebol býval jeden zločinne odstránený, bol by býval spoluvládcom. Nedá sa teda určite povedať, čím by sa bola Trója previnila, aby ju bohovia museli opustiť a vydať skaze, ani čím by si bol Rím získal priazeň, že bohovia sa v ňom usadili na jeho osoh, iba ak by premožení utiekli odtiaľ k Rimanom, aby aj tých rovnako klamali. Lenže zostali aj v Tróji, aby podľa svojej obyčaje klamali aj nové obyvateľstvo týchto krajín. Ale tu používali ešte ľstivejšie a podvodnejšie úskoky a nadobudli väčšiu česť a slávu.

3.7. Dobytie Tróje vojvodcom Máriovým Fimbriom. (Obsah.)

Zastancovia bohov hovoria, že Gréci dobyli Tróju pre cudzoložstvo. Prečo však bohovia dopustili aj druhé dobytie Tróje, omnoho horšie a ničivejšie, najhorším Rimanom Fimbriom? Prečo vtedy nezakročili? Prečo nechránili obyvateľstvo, ktoré sa pridávalo k Sullovi, nakoľko ho pokladalo za lepšieho človeka? Či sa aj tu neukázali bohovia skôr priateľmi zlých ako ochrancami nešťastných? V meste zostala vraj jediná socha Minervy. To démoni chceli upozorniť tak na svoju prítomnosť, aby sa nemohlo povedať, že všetci bohovia opustili Tróju.

3.8. Či bolo treba sveriť Rím do ochrany trójskych bohov? (Obsah.)

Rimania boli veľmi neopatrní, keď sverili Rím do ochrany trójskych bohov. Ako mohli takí bohovia chrániť Rím, keď nevedeli uchrániť Tróju? Niekto azda povie, že vtedy, keď bol Fimbria v Tróji, bohovia boli už v Ríme. Potom by musel povedať, že kým Gallovia boli v Ríme, bohovia boli zas v Tróji. Podľa toho by bohovia mali veľmi dobrý sluch a vedeli by sa veľmi chytro pohybovať.

3.9. Či treba pokladať za dar bohov pokoj za panovania Numu?

Myslí sa tiež, že bohovia tak pomáhali Numovi Pompiliovi, nástupcovi Romulovmu, že za celý čas jeho panovania bol mier a dvere Jánusovho chrámu boly stále zavreté — počas vojen bývaly otvorené —, vraj preto, lebo Numa zaviedol mnoho bohoslužieb. Tomu človekovi by sa malo blahoželať za tak dlhý mier, keby ho bol vedel využiť na osožné veci, keby bol zanechal škodlivé mudrovanie, a pravou nábožnosťou hľadal pravého Boha. Lenže bohovia mu nedopriali pokoja. Menej by ho boli klamali, keby ho boli viac zamestnávali. Čím menej ho videli zamestnaného, tým väčšmi ho sami zamestnávali. O čo sa totiž on usiloval a ako sa mu podarilo spolčiť sa s takými bohmi, alebo bohov spolčiť s mestom, to udáva Varro, a ak to bude vôľa božia, na svojom mieste aj my o tom širšie pohovoríme. Tu hovoríme len o dobrodeniach a uznávame, že pokoj je veľké dobrodenie, avšak dobrodenie pravého Boha, ktorý slnko, dážď a iné dary udeľuje aj nevďačným a nehodným. Ak teda bohovia Pompiliovi alebo Rímu udelili toto veľké dobrodenie, prečo ho neudelili neskôr v časoch omnoho chvályhodnejších? Či bolo osožnejšie sviatky zakladať, ako ich svätiť? Najprv neboly, ešte sa len zavádzaly, keď sa už zaviedly, chránily sa pre svoju osožnosť. Ako sa teda stalo, že 43 rokov, alebo ako iní tvrdia 39 rokov vlády Numu prešlo v takom mieri a potom po zavedení sviatkov a bohoslužieb a po pozvaní bohov týmito obradmi do ríše, aby ju riadili a opatrovali, po tak mnohých rokoch od založenia Ríma až po Augusta ako veľký div sotva jediný rok sa pripomína, keď po prvej púnskej vojne mohli Rimania zavrieť dvere Jánusovho chrámu.

3.10. Či bolo potrebné zväčšovať rímsku ríšu ukrutnými vojnami, keď mohla požívať pokoj a bezpečnosť, ktorú poskytli bohovia za Numu? (Obsah.)

Niektorí hovoria, že by sa nebola mohla rímska ríša zveľadiť, keby nebola viedla vojny. Z toho by nasledovalo, že vojny sú potrebné na zveľadenie ríše. To nie je pravda; Veď aj Sallustius hovorí, že za prvých kráľov boly časy pokojné, lebo každý bol spokojný s tým, čo mal svojho. Ešte sa nerozmohla natoľko závisť a lakomstvo. Len neskoršie, keď si susedia začali závidieť, začaly vojny, najprv ako nevyhnutná obrana, neskôr ako výboj. Za Numu bol pokoj a mier, lebo nepriatelia nenapádali ríšu, ba Rimania smierovali aj susedov. Pokoj v Ríme nebol však dotiaľ, kým chceli bohovia, ale len dotiaľ, kým chceli susedia. Démonom záležalo na tom, aby rozoštvávali ľudí a podnecovali nedorozumenia.

3.11. Socha Apolla Kumanského predpovedala svojím plačom porážku Grékov, ale im nepomohla. (Obsah.)

Apollo Kumanský vraj plakal za štyri dni, keď sa bojovalo proti kráľovi Aristonicovi. Hádači chceli sochu hodiť do mora, ale potom ju predsa ponechali, lebo vraj plače nad svojou vlasťou, Gréckom, odkiaľ ju odniesli. Podľa toho to mal byť dobrý znak pre Rimanov. Numa Pompilius, keď videl, ako dlho je už pokoj, premýšľal, akým bohom by mal dať mesto do

ochrany. Spomenul si na trójskych bohov, lenže tí nevedeli ochrániť, preto hľadal nových bohov, ktorých by pridelil starým za pomocníkov.

3.12. Hoci Rimania pridali ešte ďalších bohov ku tým, ktorých zaviedol Numa, predsa im nič nepomohli.

S božstvami, ktoré zaviedol v toľkom počte Pompilius, Rím sa ešte neuspokojil, lebo ani Jupiter nemal ešte svoj najvyšší chrám. Až kráľ Tarquinius vystaval Kapitol. Aj Aesculap sa presťahoval z Epidauru do Ríma, aby v tomto najvznešenejšom meste, ako slávny lekár, priviedol svoje umenie k oslave. Odkiaľsi z Pesinunta prišla aj Matka bohov. Bolo by bývalo neslušné, aby sa skrývala v chatrnom príbytku, kým jej syn sedel na kapitolskom vŕšku na prvom mieste. Ako matka všetkých bohov, nešla do Ríma len za niektorými synmi, ale predišla ostatných, ktorí ju mali nasledovať. Som zvedavý, či ona porodila aj Cynocefala, ktorý prišiel omnoho neskoršie z Egypta. Či sa aj bohyňa Zimnica z nej narodila, nech vystupuje jej pravnuk Aesculap. Nech sa už narodila z kohokoľvek, myslím, že cudzí bohovia sa neopovážia bohyňu Zimnicu, ako rímsku občianku, pokladať za takú, ktorá by pochádzala z nízkeho rodu. Pod ochranou toľkých bohov, kto by ich mohol všetkých spočítať, domácich, cudzích, nebeských, pozemských, pekelných, morských, studničných, riečnych a ako Varro hovorí, istých a neistých, podľa rozdielnosti pohlavia, ako u zvierat, mužských a ženských — pod ochranou toľkých bohov, ako mohly Rím navštíviť také veľké a hrozné rany? (Z mnohých potom niektoré spomeniem.) Veľké množstvo bohov veľkým dymom,[5]) ako znamením, dávaným na svoju ochranu, shromaždili a zasvätili im chrámy a oltáre, bohoslužby a kňazov, a urážali najvyššieho Boha, ktorému jedinému sa má preukazovať taká pocta. A naozaj, s menším počtom bohov Rím žil šťastnejšie a väčšmi sa šíril. Mysleli si však, že ako veľká loď potrebuje veľa námorníkov, oni potrebujú veľa bohov. Podľa mojej mienky mysleli tak z obavy, že málo bohov, pod ktorými bolo lepšie v porovnaní s neskorším horším životom, nebolo by stačilo na udržanie jeho veľkosti. Na začiatku kráľov okrem Numu Pompilia, o ktorom som už vyššie hovoril, koľké zlo nesvorného zápolenia už bolo, ktoré donútilo zavraždiť aj Romulovho brata?!

3.13. Akým právom a na základe akej smluvy získali Rimania prvé manželky?

Prečo ani Juno, ktorá so svojím Jupiterom bola priaznivá svetovládnym a do tógy zahaleným Rimanom, ba prečo ani Venuša nemohla pomôcť svojim Aeneovským potomkom, aby si správne a čestne nadobudli manželky? Pre nedostatok manželiek predsa vzniklo také záhubné zlo, že keď ich ľstivo získali, boli prinútení dať sa čoskoro do boja so svojimi svokrami. Úbohé manželky, ešte ani dobre nesmierené pre krivdu manželov, už dostávaly do vena krv otcov. Hoci Rimania zvíťazili v boji so svojimi susedmi, predsa koľké a aké rany a bolesti stálo víťazstvo obe strany príbuzných a susedov! Pre jediného svokra Cézara a jediného zaťa Pompeja, už po smrti Cézarovej dcéry, manželky Pompejovej, zvolal Lucanus, zachvátený veľkou a spravodlivou bolesťou: »Viac ako vojny občianske ospevujem vojny, vedené na poliach amatijských, a právo zločinu«.

Rimania teda zvíťazili, aby si po porážke svokrov krvavými rukami vynútili od ich dcér žalostné objímanie. Nesmely oplakávať zabitých otcov z obavy, aby neurazily víťazných manželov, a kým mužovia bojovali, ženy nevedely, ku komu sa majú utiekať. Takéto sňatky darovala Rimanom Bellona skôr ako Venuša alebo azda Alecto, tá pekelná fúria, ktorá aj popri Junoninej priazni mala väčšiu možnosť, ako keď ju tá istá bohyňa popudzovala prosbami proti Aeneovi. Andromacha[6]) bola v zajatí šťastnejšia ako ženy, zasnúbené Rimanom, lebo po sobáši s Pyrhom, hoci boli otrokmi, predsa nijakého Trójana viac nezabil.

Lež Rimania zabíjali v boji svojich svokrov, ktorých dcéry objímali už na lôžkach. Ona, poddaná víťazovi, oplakávajúca smrť príbuzných, nemusela sa báť novej. Ony, spojené s mužmi bojovnými, pri ich odchode do vojny sa musely obávať o život svojich rodičov a pri ich návrate smútily, ale slobodne sa nesmely ani obávať, ani smútiť. Totiž pre záhubu svojich krajanov a príbuzných, bratov a rodičov alebo z vernej lásky žialily, alebo neľudsky plesaly nad víťazstvom svojich manželov. Aj to sa stávalo — vojnové šťastie býva vrtkavé —, že niektoré stratily mužov rodičovským mečom a niektoré mečom oboch strán aj mužov aj rodičov. Ani Rimania nemali malé ťažkosti, lebo obležení vo vlastnom meste, bránili sa iba zatvorením brán a keď sa nepriateľ ľstivo brán zmocnil a vnikol do mesta, na samom námestí sa strhla bezbožná a ukrutná bitka medzi svokrami a zaťmi. Lúpežníci boli premožení, rýchle poutekali do svojich domovov a hrubo poškvrnili predošlé, hoci tiež neslávne a žalostné víťazstva. Avšak Romulus, zúfalý nad udatnosťou svojich, prosil Jupitera, aby sa zastavili a podľa toho ho pomenovali Statorom (Zastaviteľom). Nebolo by bývalo konca nešťastiu, keby sa tie isté ukradnuté ženy neboly zjavily s rozstrapatenými vlasmi a neboly sa vrhly k nohám otcov, a tak neskrotily ich najspravodlivejší hnev nie víťaznými zbraňami, ale zbožnými prosbami. Romulus, ktorý nevedel zniesť svojho vlastného brata, musel potom prijať za spoluvládcu Tita Tacia, kráľa Sabinov. Ako dlho ho však mal znášať, keď nevedel zniesť svojho vlastného brata? Zabil aj toho, a aby sa stal niekedy väčším bohom, sám si podržal vládu. Aké je to manželské právo, aké príčiny k vojnám, aké sväzky bratstva, pokrvnosti, spoločenstva, aká dohoda s božstvom? A napokon, aký život mesta pod ochranou toľkých bohov! Vidíš, ako mnoho a čo všetko by sa dalo o tom povedať, ak by sa náš zrak neobracal na iné, o čom treba hovoriť, keby sa naša reč k tomu nenáhlila.

3.14. Bezbožná vojna s Albánmi a víťazstvo z túžby po panovačnosti. (Obsah.)

Zdá sa, že dlhý pokoj omrzel národy a vypukla vojna medzi Rímom a Albou. Hoci to boly príbuzné mestá, Alba ako matka a Rím ako dcéra, predsa začaly vražedné boje z túžby po moci. Po dlhej vojne o výsledku rozhodly tri rímske trojčatá, Horáciovci, a tri albánske trojčatá, Kuraciovci, bitkou medzi sebou. V tejto bitke traja Kuraciovci zabili dvoch Horaciovcov a jeden Horaciovec troch Kuraciovcov. Tak sa rozhodlo víťazstvo v prospech Rimanov. Lež víťazstvo znamenalo zničenie Alby. Tak bohovia, ktorí odišli z Tróje do Lavinia a odtiaľ do Alby, už tretí raz dopustili nešťastie, alebo ho vlastne nevládali prekaziť. Nijako neslúži na slávu také víťazstvo, kde premožený je zničený a vyvrátený až do koreňa. Ako by to vyzeralo na aréne, keby prišiel na zápas otec so synom, a syn zabil otca? Kto by sa mohol na to dívať a schvaľovať to? Také bolo víťazstvo Rimanov. Bohovia teda utiekli aj z Alby a múdri Rimania sa im dali do ochrany. Takto túžba po moci a sláve privádza ľudské pokolenie do veľkej biedy a nešťastia.

3.15. Život a smrť rímskych kráľov.

Aký bol koniec rímskych kráľov? Čo sa týka Romula, je to chvála povestí, podľa ktorých bol vzatý do neba. U niektorých spisovateľov sa možno dočítať, že niektorí senátori ho pre ukrutnosť roztrhali a potom nastolili akéhosi Júlia Procula, aby rozhlasoval, že sa mu zjavil Romulus a odkazuje rímskemu národu, aby ho národ uctieval ako boha. Takto ľud, začínajúc sa hnevať na senát, dal sa opäť uspokojiť a utíšiť. Zatmelo sa aj slnko, čo si ľud nevedel vysvetliť z prirodzeného behu slnečného, a preto pripisoval Romulovi za zásluhu, ako by zatmenie slnka bolo na znamenie smútku nad smrťou Romulovou. Na ohavnosť skutku poukazovala strata denného svetla, ako sa skutočne stalo, keď nášho Pána ukrižovala židovská ukrutnosť a bezbožnosť. Toto zatmenie slnka sa nestalo podľa hvezdárskych zákonov, dokazuje to dostatočne aj tá skutočnosť, že bola židovská Veľká noc, ktorá sa slávila

za splnu, a prirodzené zatmenie slnka sa stáva len pri novom mesiaci. Aj Cicero poukazuje dostatočne na to, že prijatie Romula medzi bohov je viac vymyslenina, ako skutočnosť, keď ho vychvaľuje vo svojej knihe »O štáte« ústami Scipiona a hovorí: »Až tak sa vyvýšil, že pri zatmení slnka náhle zmizol a vzbudil dojem, že bol prijatý medzi bohov. Takúto povesť sa nepodarilo dosiahnuť nijakému smrteľníkovi bez veľkého oslávenia sa čnosťou«. Keď teda hovorí, že náhle zmizol, akiste sa tým rozumie náhlosť búrky alebo tajomstvo nejakej vraždy a hanebnosti. Aj iní rímski spisovatelia hovoria, že pri zatmení slnka sa strhla búrka, ktorá akiste dala príležitosť k zločinu, alebo sama zničila Romula. O Tuliovi Hostiliovi, treťom kráľovi po Romulovi, ktorý zahynul rovnako bleskom, píše Cicero v tej istej knihe, že o ňom sa neverilo, ako by takou istou smrťou bol prijatý medzi bohov. Rimania možno nechceli pripustiť to, o čom boli presvedčení u Romula, aby to nezovšednelo vzdávaním podoby úcty aj inému. Vo svojich dôrazných rečiach hovorí otvorene: »Jeho, ktorý toto mesto založil, Romula, povýšili sme medzi nesmrteľných bohov z lásky a pre chýr«. Tým ukazuje, že nie ako by sa to bolo stalo, ale že sa tak rozprávalo len pre jeho zásluhy, z obľuby a vychvaľovania. V »Hortensiovi«, keď spomína pravidelné zatmenie slnka, hovorí: »Aby nastalo to isté zatmenie, ako pri záhube Romula, ktorá sa stala pri slnečnom zatmení«. Tu azda skôr ako mudrc než chválorečník nebál sa hovoriť o jeho zahynutí ako obyčajného človeka.

Ostatní rímski králi, okrem Numu Pompilia a Anca Martia, ktorí zomreli po chorobe, ako hrozne dokonávali? Tullia Hostilia, ako som už spomenul, podmaniteľa a víťaza nad mestom Albou, spálil blesk s celým jeho domom. Tarquinia Prisca zahubili synovia jeho predchodcu. Servia Tullia zabil nepekným zločinom zať Tarquinia Superba, jeho nástupca vo vláde. Bohovia však neopustili svoje chrámy a oltáre ani po zavraždení najlepšieho kráľa národa, hoci vraj pre Paridovo cudzoložstvo sa tak rozhnevali, že sa pomstili na úbohej Trói a vydali ju Grékom na zničenie a spálenie. Okrem toho Tarquinius po zabití svokra sa sám ujal vlády. Na tohto bezbožného vraha, panujúceho po smrti svokra, ktorý sa pýšil mnohými víťazstvami vo vojnách a z koristi postavil Kapitol, na tohto bohovia pokojne hľadeli a nevzdialili sa, ba aj na to privolili, aby ich kráľ Jupiter nad nimi vládol a ich spravoval v tom prevznešenom chráme, totiž v budove, postavenej vrahom. Keď staval Kapitol, nebol nevinnejší ako potom, keď si zlom zaslúžil, že ho vyhnali, lebo vlády, za ktorej postavil Kapitol, sa zmocnil spáchaním ukrutnej neprávosti. Keď ho potom Rimania vypovedali zo zeme a vyhnali zo svojho mesta, stalo sa to pre násilie jeho syna na Lucretii, a nie z jeho viny, lebo táto neprávosť sa stala bez vedomia a v neprítomnosti otcovej. Práve vtedy dobýval mesto Ardeu, bojoval za rímsky národ, a nevieme, čo by bol urobil, keby sa bol dozvedel o synovej ohavnosti. Národ však nečakal na jeho úsudok, ani sa naň nepýtal, vzal mu vládu a vojsku nariadil, aby ho opustilo a tiahlo späť, zamkli pred ním brány a nedovolili mu viac prístup do mesta. Tento kráľ potom v ťažkých vojnách, do ktorých popudil susedov, trápil Rimanov a keď ho napokon opustili spoločníci, na ktorých pomoc sa spoliehal, po znovuzískaní trónu sa utiahol do mestečka Tusculum, neďaleko Ríma, a tam žil spokojne so svojou manželkou za štrnásť rokov a túžil viac po smrti ako jeho svokor, ktorého vraj zabil s vedomím jeho dcéry. Rimania nepomenovali tohto Tarquinia ukrutným alebo zločinným, ale pyšným azda preto, že nevedeli znášať jeho kráľovskú nádheru pre inú pýchu. Jeho zločinom — vraždou svokra a najlepšieho kráľa — tak málo opovrhovali, že ho povýšili na trón, a čudujeme sa, či oni sami takou odmenou za zločin nesplatili jeho veľkú nešľachetnosť. A bohovia predsa neušli, nezanechali oltár a chrám. Azda by niekoho napadlo zastávať bohov tak, že preto zostali v Ríme, aby tým viac mohli trestať Rimanov, a nie pomáhať im dobrodením, zvádzať ich márnivými víťazstvami a v ťažkých vojnách strojiť im záhubu. Takýto bol život Rimanov za vychváleného veku, keď štát spravovali králi až do vyhnania Tarquinia Superba, skoro 243 rokov, a všetky tieto víťazstvá vykúpené mnohou krvou a nespočetnými pohromami, rozšírily

ríšu sotva 20 míľ od Ríma. Tento obvod nemožno porovnať s predmestím hocktorého mesta v Getúlii.

3.16. Z prvých rímskych konzulov jeden vyhnal druhého z vlasti a potom po veľkom vraždení sám bol zabitý od raneného nepriateľa. (Obsah.)

Rok po vyhnatí kráľov, keď sa začal úrad konzulský, to bol neslávny rok. Hneď prví dvaja konzuli, Június Brutus a Lucius Tarquinius Collatin, sa dostali do nepriateľstva až natoľko, že Brutus vyhnal Tarquinia z vlasti. Onedlho však sám padol v boji s prívržencami Tarquiniovými, zabil ho syn Tarquiniov. Vergilius, keď spomína tento prípad, dodáva, ako by na vysvetlenie, že láska k vlasti a túžba po sláve premáhajú všetko. Tým chcel povedať, že Brutus to urobil z lásky k vlasti a z túžby po sláve. Avšak nijako nie je na slávu Brutovi, že počestného občana vyhnal z vlasti, a tak zapríčinil napokon aj sebe smrť. Vôbec prvý rok konzulský bol bohatý na pohreby a vystriedalo sa v ňom päť konzulov.

3.17. Po zavedení konzulského úradu býval rímsky štát ťažko navštívený, ale bohovia boli k tomu ľahostajní. (Obsah.)

Darmo mali Rimania všelijakých bohov, tí ich nevedeli nijako uchrániť od nešťastia. Nechcem tu spomínať všetko, ale stačí uviesť len niektoré veci. Sallustius sám hovorí, že »veľmi mnoho nepokojov, rozbrojov a napokon aj občianskych vojen povstalo, keď niektorí mocní menom senátu alebo menom ľudu túžili po moci, a zlí občania sa volali dobrými nie pre zásluhy o štát, lebo všetci boli skazení, ale podľa bohatstva a neprávom získanej moci«. Kde teda boli bohovia, keď sa zle robilo? Kde boli, keď bol konzul Valerius zabitý, keď obec bola prinútená poslať poslov do Atén požičať si zákony, keď obec a ľud, trápený hladom, vyvolil si správcu zásobovania a keď Spurius Melius rozdal zásoby hladujúcim a neskôr bol zabitý. Kde boli, keď národ sužoval strašný mor, kde boli, keď Gallovia dobyli Rím, kde boli, keď strašný mor kántril vojakov a museli privolať Aesculapa, aby chránil Rím. Kde boli, keď ľud ako nepriateľ vyšiel z mesta na vrch Janicul? Kde boli, keď víťazil Pyrhus? Kde boli, keď napadol sneh a neuveriteľná zima zúrila za štyridsať dní tak, že aj Tibera zamrzla? Kde boli pri tom všetkom bohovia? Keď videl ľud, že bohovia nepomáhajú, začal hľadať pomoc v knihách Sybilliných. Ochrancovia bohov miesto, aby pomáhali, usilovali sa bohov ospravedlňovať.

3.18. Za púnskych vojen mali Rimania veľké straty, teda márne prosili svojich bohov o pomoc.

Už za púnskych vojen, keď víťazstvo medzi oboma ríšami bolo dlho neisté a nerozhodné, lebo dva veľmi mocné národy urputne na seba útočily, koľko menších kráľovstiev, koľko ľudnatých a slávnych miest bolo zničených, koľko obcí sužovaných, koľko zničených a aké množstvo krajín a zemí široko-ďaleko vyplienených? Koľko ráz tu premožení, a inde víťazí, koľko ľudí zahynulo z bojujúceho vojska alebo z neozbrojených? Aká sila loďstva bola zničená v námorných bitkách a potopená pri rozličných búrkach? Keby sme chceli všetko vyrozprávať a pospomínať, boli by sme tiež dejepiscami. Vtedy veľmi prestrašený Rím sa utiekal k veľmi chabým a smiešnym prostriedkom. Na základe Sibilliných kníh sa opäť zaviedly storočné hry (sekulárne), ktoré sa slávievaly po sto rokoch a za lepších čias sa na ne zabúdalo. Najvyšší kňazi obnovili aj hry, zasvätené pekelným bohom, ktoré za lepších čias tiež zanikly. Pekelní bohovia sa akiste tešili z tejto obnovy hier, keď bohatli z veľkého počtu zomierajúcich, lebo úbohí ľudia pre zúrivé vojny, ľúty hnev a obojstranné vražedné víťazstvá

chystali pekelným bohom veľké dary a bohaté hostiny. Nič horšieho nemohlo zastihnúť Rimanov v prvej púnskej vojne nad to, že boli natoľko premožení, že sa dostal do zajatia aj Regulus, o ktorom sme sa už zmienili v prvej a druhej knihe, muž veľký a víťazný, predtým pokoriteľ Kartágincov, ktorý by bol prvú púnsku vojnu iste slávne zakončil, keby nebol v túžbe po cti a sláve dával Kartágincom tvrdšie podmienky, ako mohli zniesť. Ak nedojalo bohov ani nečakané zajatie, nezaslúžená poroba, verné dodržanie prísahy a preukrutná smrť tohto muža, sú naozaj z medi a nemajú krvi.

V tom čase ani v samotnom meste nechýbaly veľké strasti. Tibera sa veľmi rozvodnila, skoro všetky nížiny sa v meste zatopily a domy čiastočne pováľaly prívalom vody, čiastočne dlho trvajúcim vlhkom. Po tomto nešťastí nasledoval zhubnejší oheň, ktorý zachvátil niektoré vyvýšenejšie stavby na námestí a neodpustil ani svojmu príbuznému chrámu Vestinmu, v ktorom ho ako by večne bedlivým prikladaním dreva udržovaly, nie tak uctievané, ako skôr odsúdené panny. Vtedy dal živel najavo nielen svoju živosť, ale aj svoju zúrivosť. Keď panny, prestrašené prudkosťou ohňa, nemohly z plameňov vyslobodiť neblahú modlu, ktorá už na tri mestá, bývajúc v nich, uviedla skazu, najvyšší kňaz Metellus, nedbajúc na svoj život, vrhol sa do plameňov a sám skoro zpolovice obhorený ju zachránil. Ani jeho nechcel oheň akosi poznať, také to bolo božstvo, že by samotné nebolo ušlo skaze bez cudzej pomoci. Skôr teda pomohol človek bohyni Veste, ako ona jemu. Keď teda sami bohovia nevedeli zastaviť oheň, či mohli pomáhať mestu, ktoré sa sverilo do ich ochrany, keď ho zastihly zátopy a ohne? Tak sa skutočne ich bezvládnosť jasne ukázala. Nevyčítali by sme tieto veci svojim odporcom, keby uznávali, že tieto modly nie sú ustanovené na ochranu časných majetkov, ale na označenie večného blaha, a preto, ak sa stratilo, čo bolo telesné a viditeľné, nič sa nestratilo stratou vecí, pre ktoré boly určené, a znova sa mohly na ten istý cieľ obnoviť. Oni však, zaslepení, si myslia, že tieto zničiteľné modly majú moc urobiť, aby pozemské dobro a časná blaženosť niektoré mestá nepominula. Ak sa im ukáže, ako pri všetkom zachovaní modiel sa tratila blaženosť a zovšadiaľ sa hrnulo nešťastie, hanbia sa, že musia zanechať náhľad, ktorý nemôžu zastávať.

3.19. Druhá púnska vojna vyčerpala sily oboch strán. (Obsah.)

V druhej púnskej vojne oba národy urputne bojovaly. Lež mohlo by sa celkom dobre povedať, že oba utrpely veľké straty a porážky. Hanibalovo vojsko tak ťažko porážalo na svojej ceste Pyrenejami a Alpami až do Itálie všetko, čo mu prišlo do cesty, že všetci Rimania sa už videli v otroctve. Porážka pri Kannách r. 216 pr. Kr. bola taká strašná, že Rimania z nedostatku vojska prepúšťali už otrokov a väzňov, aby z nich mohli postaviť nové vojská. Po tomto víťazstve poslal Hanibal do Kartága tri merice zlatých prsteňov, aby sa z toho dalo posúdiť, koľko asi mohlo padnúť vojska z vyšších vrstiev. Ba vec došla až tak ďaleko, že Rimania pobrali zbrane z chrámov a ozbrojili nimi otrokov, ako by chceli bohom povedať: Keď ste nás vy nechránili, nech nás chránia aspoň otroci.

3.20. Zánik mesta Saguntum, ktorému rímski bohovia nepomohli. (Obsah.)

Mesto Saguntum bolo v priateľstve s Rimanmi, malo s nimi aj priateľskú smluvu. Keď hľadal Hanibal zádrapku k vojne s Rímom, začal obliehať mesto Saguntum.[7]) Sagunťania prosili o pomoc Rimanov. Rím poslal poslov k Hanibalovi, ale tí nepochodili dobre. Hanibal obliehal mesto ďalej a obyvatelia veľmi trpeli. Niektorí, aby sa nedostali do zajatia a otroctva, sami sa zabíjali, zabíjali svojich príbuzných a hádzali ich do ohňa, iní zas jedli od hladu aj svojich príbuzných. Bolo to strašné, a bohovia sa len prizerali a nič nepomáhali, hoci v takej núdzi by boli mali pomôcť. Svojimi hrami nijako nezastrašili Hanibala, a nechali mesto vyhubiť aj s

jeho obyvateľmi. Keby v Sagunte boli bývali kresťania, neboli by sa museli báť, aj keby boli zahynuli, lebo by boli mali nádej na večný život. Obyvatelia mesta však zahynuli s vierou v ničomných bohov. Všetci, čo sa hneváte na kresťanstvo, že preň sa zanedbala služba bohom, a preto vraj ide nešťastie na národ, vy všetci si spomeňte na obyvateľov Sagunta, ako ich chránili bohovia, ktorým vtedy predsa slúžili. Aj keby tu boli teraz bohovia, mohlo by sa ľahko prihodiť to isté, čo sa stalo v Sagunte.

3.21. Nevďačnosť Ríma voči Scipiovi a mravy, ktoré Sallustius pokladá za najlepšie.

Medzi druhou a poslednou púnskou vojnou, keď podľa Sallustia Rimania mali najlepšie mravy a najväčšiu svornosť, (mnoho vecí nespomeniem vzhľadom na cieľ predsavzatého diela), teda v čase najlepších mravov a najväčšej svornosti, Scipio, osloboditeľ Ríma a celej Itálie, slávny a obdivovaný dovŕšiteľ tak hroznej druhej púnskej vojny, víťaz nad Hanibalom, premožiteľ Kartága, ktorého život — ako sa píše — bol už za mladosti obetovaný bohom a v chrámoch pestovaný, podľahol žalobám svojich nepriateľov a pozbavený vlasti, ktorú svojou udatnosťou zachránil a oslobodil, v mestečku Linterne strávil a doplnil ostatok svojho života. Nikdy nedal najavo túžbu po meste, v ktorom slávil triumf, ba naopak, zakázal vraj, aby ani jeho telo nebolo pochované v nevďačnej vlasti. Až Gneus Manlius prokonzul, víťaz nad ázijskými Galmi (Galaťanmi), zaviedol do Ríma ázijskú hýrivosť, horšiu od každého nepriateľa. Vtedy, vraj, prvý raz bolo vidieť postele, obité kovom, a skvostné koberce, vtedy zaviedli na hostinách speváčky a iné márnivosti. Ja som si však zaumienil pripomenúť zlo, ktoré ľudia ťažko znášajú, nie to, ktoré si svojvoľne pripravujú. Čo som povedal o Scipiovi, že ustúpil pred nepriateľmi a zomrel mimo vlasti, ktorú oslobodil, to tým skôr patrí do tejto rozpravy, lebo rímske božstvá — od ich chrámov odvrátil Hanibala — ho neodmenily, hoci sa uctievajú pre časnú blaženosť. Keďže podľa Sallustia v tom čase boly najlepšie mravy, pokladal som za potrebné spomenúť ázijskú roztopašnosť, aby sa rozumelo, že Sallustius o tom hovorí len v prirovnaní s inými časmi, v ktorých mravy boly skazenejšie a v nesvornosti horšie. Medzi druhou a poslednou púnskou vojnou bol vynesený zákon Vokoniov, aby nikto neustanovil za dediča ženskú osobu, ba ani jedinú svoju dcéru. Neviem, čo by sa malo pokladať za nespravodlivejšie od tohto zákona. V celom medzidobí dvoch púnskych vojen nešťastie bolo znesiteľnejšie. Hoci sa vojnami za hranicami vojsko umenšovalo, predsa víťazstvami sa obrodzovalo a doma nezúrily vadenice ako inokedy. V poslednej púnskej vojne jedinou ranou iného Scipia, ktorý dostal prímenie Africký, sokyňa rímskej ríše bola zničená a Rím bol potom zastihnutý toľkým návalom nešťastí, že sa ukázalo, ako z veľkého šťastia a bezpečnosti, z nesmiernej skazenosti mravov vyplynuly nehody, že viac škodilo Kartágo, tak náhle pokorené, ako Kartágo, dlho odporujúce. Cez celý čas — až do Cézara Augusta, ktorý vyrval Rimanom, podľa ich mienky, nie už slávnu, ale rozvadenú, skonávajúcu, celkom vysilenú a zomdletú slobodu, všetko riadil na kráľovský spôsob, ako by sa usiloval opraviť a obnoviť starobou chorľavejúcu a klesajúcu obec — cez celý čas nespomínam množstvo vojnových strastí a hanebnú i nečestnú smluvu numantínsku.[8]) Z priekopy vraj vyletely kuriatka a konzulovi Mancinovi zvestovaly zlú veštbu, ako by toto nepatrné mesto, toľko rokov obliehané, zapríčinilo rímskemu vojsku veľké škody, ba už aj samotnému Rímu začínalo hroziť a pre zlú veštbu aj ostatní vystúpili proti nemu.

3.22. Rozkaz Mitridatov na zavraždenie všetkých rímskych občanov v Ázii. (Obsah.)

Keď Mitridates, kráľ Ázie, vydal rozkaz pozabíjať všetkých rímskych občanov, mnoho rímskych občanov bolo vtedy v Ázii za svojimi záujmami. Iste to bolo strašné, keď ich z

ničoho nič začali zabíjať azda aj tí, u ktorých boli hosťami. Títo všetci Rimania mali svojich bohov, a mohli sa predsa s nimi poradiť pred nastúpením cesty, aby nemuseli vojsť do istej záhuby. Bohovia celkom nič neporadili a neupozornili svojich ctiteľov na nešťastie. Ak sa vtedy stalo tak, teraz niet vôbec príčiny ponosovať sa, že nešťastia idú na ľudí pre malú úctu bohov.

3.23. Vnútorné ťažkosti ríše a čudné úkazy. (Obsah.)

Z väčších nešťastí tu spomínam množstvo občianskych nepokojov, v ktorých oprotivné strany nielen na seba vykrikovaly, ale sa aj medzi sebou bily. Mnoho krvi vytieklo. Raz sa aj zvieratá z neznámej príčiny poplašily a behaly po poliach, najmä domáce zvieratá, a boly ako by divé. Nik sa k nim nemohol priblížiť bez obavy o svoj život. To všetko sa dialo, hoci sa bohovia uctievali.

3.24. Občianske nepokoje, vyvolané Gracchovcami. (Obsah.)

Spomeniem aj to, koľko krvi vytieklo pre agrárne zákony, keď sa niektorí pokúšali rozdeliť majetky šľachticov medzi ľud. V týchto nepokojoch zahynuli dvaja bratia Gracchovci a víťaz nad nimi, konzul Lucius Optimus, dal odsúdiť okolo tri tisíc ľudí. Z toho vidno, koľko ich mohlo padnúť v bojoch. Pritom všetkom sa bohovia uctievali.

3.25. Senát navrhol, aby sa na mieste nepokojov vystaval chrám Concordii. (Obsah.)

Senát sa rozhodol postaviť na mieste nepokojov a vrážd chrám Concordii, bohyni svornosti. Nebolo to celkom múdre, lebo veď bitky a vraždy boly príčinou, že táto bohyňa nebola prítomná. Prečo sa jej teda zavďačovať? Či nebolo treba skôr postaviť chrám bohyni nesvornosti, veď táto bola príčinou zlého a túto bolo treba nejako usmieriť. Ba postavením chrámu Concordii mohli si popudiť proti sebe Discordiu (nesvornosť), lebo na mieste, kde pôsobila Discordia, postavili chrám jej sokyni. Zlo pochodilo z hnevu Discordie aj v Trói, keď Nesvornosť hodila jablko medzi tri bohyne;[9]) a z toho bol spor a napokon aj skaza Tróje. Aj tu je zjavné, aký nerozum je uctievať takých bohov, ktorí nevedia zachrániť národ od bojov a nešťastí.

3.26. Ešte aj po vystavaní chrámu Concordii prišly rozmanité vojny.

Mysleli si, že chrám Svornosti urobí koniec rozbrojom a že bude svedkom vraždy Gracchovcov, búriacich ľud. Čo sa však stalo, ukáže nasledovné väčšie zlo. Buriči začali opäť pracovať, nie že by sa vyhýbali príkladu Gracchov, ale ich chceli ešte aj prevýšiť. Hneď nato Lucius Saturninus, tribún a prétor Gaius Servilius, neskôr zas Marcus Drusus vyvolali rozbroje a obnovili ukrutné vraždenie. Potom vznikly občianske vojny, pre ktoré Itália veľmi trpela a zažila hrozné pustošenie a plienenie. Nato nasledovala vojna s otrokmi a občianske vojny, v ktorých sa vybojovalo tak mnoho bitiek, toľko krvi prelialo, že sa už videlo, ako by všetky národy Itálie, medzi ktorými vynikala rímska ríša, ako by všetkých posadla zúrivá besnota. Vojnu začalo málo ľudí, menej ako sedemdesiat gladiátorov, a ako veľmi sa rozrástla a rozdivočela, koľko rímskych vojvodcov porazil tento dav, ktoré mestá a krajiny spustošil, sotva budú môcť dejepisci zaznamenať. A to nebola jediná vojna otrokov, lebo už prv vydrancovali macedónsku krajinu a neskôr Sicíliu s celým prímorím. Akých veľkých a hroznych lúpeží sa už predtým dopustili, z ktorých vznikly aj vojny morských lúpežníkov, kto by vedel vyrozprávať pre rozsiahlosť veci?

3.27. Občianska vojna medzi Máriom a Sullom. (Obsah.)

Občianska vojna medzi Máriom a Sullom a všetko, čo s ňou súviselo, priniesla ohromné škody na životoch a majetkoch. Márius bol krutý, nijako nevedel zniesť svojich odporcov, dával všetkých vraždiť. Vtedy zahynuli veľmi slávni mužovia rímski. Potom chcel Sulla pomstiť Máriovu ukrutnosť, aj ju pomstil, lenže pri vykonávaní pomsty zas zahynulo množstvo ľudí. Lucanus hovorí, že pre Rím by bolo bývalo lepšie, keby zločiny boly zostaly nepotrestané. Veď mŕtvolami boly vraj preplnené všetky ulice Ríma. A bohovia aj na to spokojne hľadeli.

3.28. Sullovo víťazstvo. (Obsah.)

Sullovo víťazstvo neznamenalo vlastne nič iného, len nové vraždy. Keď vošiel so svojím vojskom do mesta, vraždil kade koho. Keď sa už mnoho vraždilo, ktosi navrhol Sullovi, aby už prestal s vraždami, aby bolo komu vládnuť. Tak sa potom vybralo dvetisíc osôb, z ktorých boli odsúdení niektorí na smrť iní zas do vyhnanstva. Lež tých, čo boli odsúdení na smrť, tak neľudsky trápili, že sa na to nedalo hľadieť. Niektorých zaživa trhali, iným odtínali údy, iným vylupovali oči. Toto všetko sa konalo vlastne už v pokoji, keď vojna pominula. Víťazi sa totiž nazdávali, že premožení nemôžu zostať nažive, lebo sú vždy nebezpeční a mohli by sa raz postaviť na odpor. Takto štát trpel a oslaboval sa vzájomnými vraždami, kým sa bohovia spokojne prizerali.

3.29. Porovnania gótskeho vpádu s údermi, ktoré dostali Rimania od Galov a pôvodcov občianskych vojen. (Obsah.)

Veľkým nešťastím pre Rím boly vpády Gótov a Galov. Vtedy prišlo mnoho ľudí o život. Jednako sa však musí priznať, že ani tí barbari a cudzinci sa nedopúšťali takých ohavných vrážd, ako prívrženci Sullu a Mária v občianskych vojnách. Góti mnohým senátorom darovali život. Tak isto Galovia. Len Márius a Sulla nechceli svojim nepriateľom darovať život a poškvrnili si ruky krvou vlastného národa. Cudzí nepriateľ bol ľudskejší, ako sami domáci ľudia voči sebe. Ba Máriovi prívrženci sa nebáli zabiť ani najvyššieho kňaza, Mucia Scaevolu. Zavraždili ho práve vtedy, keď sa pridŕžal oltára v chráme Vesty, kde panny udržovaly večný oheň, ktorý on svojou krvou zahasil.

3.30. Vojny pred Kristovým narodením.

Aké pyšné čelo musí mať, aké srdce, aký nehanebný a nemúdry byť ľud, ba skôr bláznivý, keď tieto súženia nepripisuje svojim bohom, ale nášmu Kristovi. Aj podľa priznania ich spisovateľov občianske vojny boly ukrutnejšie, ako vojny s nepriateľmi. Nimi štát neoslabol, ale bol celkom zničený, a vznikaly dávno pred príchodom Krista a pre čudné spájanie hriešnych príčin prešlo sa z vojny Máriovej a Sullovej do vojny Setoria a Katilinu, z ktorých Sulla jedného podporoval a druhého vypovedal, z čoho vznikla vojna medzi Lepidom a Katulom, z ktorých sa jeden usiloval Sullove nariadenia zavrhnúť a druhý zachovať, z toho vznikla vojna medzi Pompejom a Cézarom. Pompejus bol nasledovníkom Sullovým a dosiahol, ba azda aj prevýšil jeho moc. Cézar nemal takú moc, nenávidel Pompeja a nehľadel na to, že po jeho porážke a po smrti ho ešte prevyšoval v moci. Potom skrsly vojny iného Cézara, ktorý sa neskôr volal Augustus a za ktorého vlády sa narodil Kristus. Aj tento Augustus viedol mnoho občianskych vojen, v ktorých zahynulo veľa slávnych mužov, medzi nimi aj Cicero, muž veľmi výrečný a zbehlý v spravovaní rímskeho štátu. Gaia Cézara, ktorý zvíťaził nad Pompejom a svoje víťazstvo užíval tak mierne, že svojim odporcom ponechal

životy a hodnosti, tohto niektorí urazení senátori, ktorí sa spikli proti nemu, ako uchvatiteľovi kráľovskej moci, predstierajúc obhajovanie rímskej slobody, tohto zabili v senáte. Potom sa videlo, ako by nápadníkom jeho moci chcel byť Antonius, ktorý sa mu mravmi nevyrovnal, mal mnoho chýb, proti ktorému sa zo všetkej sily postavil Cicero, lebo chcel ubrániť slobodu vlasti. Tu sa vynoril druhý Cézar, mladík, nadaný všetkými schopnosťami, osvojenec Gaia Cézara, a ktorý sa neskôr menoval Augustus, ako som už spomenul. Cicero žičil tomuto mladíkovi Cézarovi, aby sa zveľaďovala jeho moc proti Antoniovi, lebo dúfal, že po zlomení a potlačení Antoniovej moci obnoví slobodu štátu. Bol natoľko zaslepený a nepredvídavý, že ten istý mladík, ktorého moc a hodnosť on podporoval, že ten napokon aj jeho, Cicera, pri svojom smierení s Antoniom vydá na smrť, a potom aj slobodu rímskeho štátu, za ktorú on brojil do zachrípnutia, podriadil pod svoju moc.

3.31. Pohani pripisujú terajšie nepohody Kristovi, a zabúdajú, že aj keď uctievali bohov, zastihly ich mnohé porážky.

Nech obviňujú svojich bohov zo zla, ktorí sú nevďační nášmu Kristovi za dobrodenia. Akiste za zlých čias nevychladly oltáre bohov, dýchaly sabejským kadidlom a čerstvými vencami, kňazstvo oplývalo hojnosťou, chrámy sa skvely, konaly sa obety, hry a veštby, a to všetko vtedy, keď sa vzájomne prelievala krv občanov nielen na iných miestach, ale aj pri samotných oltároch. Tullius nehľadal útočište v chráme, lebo ani Mucius ho tam nenašiel. Lež tí, ktorí sa teraz omnoho hriešnejšie rúhajú kresťanským časom, utiekajú sa na miesta, zasvätené Kristovi, alebo aj barbari niektorých ta odniesli, aby si zachránili svoje životy. To viem, a každý nezaujatý rád mi prisvedčí (aby som vynechal to, o čom som už hovoril, a mnoho iného, o čom som musel dlho rozprávať), že keby ľudia boli prijali kresťanskú vieru pred púnskymi vojnami a keby bolo nasledovalo také pustošenie, aké zastihlo vtedy Europu a Afriku, iste by ani jeden z rúhačov nepripisoval nehody niečomu inému, ale len kresťanskému náboženstvu. Kým ide o Rimanov, ich hlasy by sa omnoho ťažšie znášaly, keby po prijatí a rozšírení kresťanskej viery bol nasledoval vpád Galov alebo spustošenie Ríma ohňom a povodňou rieky Tibery, alebo občianske vojny, čo prevyšuje všetky spomenuté nešťastia. Aj iné zlé príhody, ktoré sa staly, tak čudne, že sa pokladajú za zázraky, keby sa boly staly v kresťanských časoch, komu inému by ich boli pripisovali za príčinu, ako kresťanom! Nespomeniem ani tie veci, ktoré spôsobily skôr údiv ako škodu, že voly hovorily, že nemluvňatá v živote matiek kričaly niektoré slová, že plazy lietaly, ženy a sliepky si premieňaly pohlavie na mužské a samčie a mnoho podobných vecí, o ktorých sa dočítame v historických knihách, a nie v bájkach, — ktoré nech sú aj pravdivé alebo vymyslené — ľuďom zapríčiňujú hrôzu, ale neprinášajú záhubu, ako keď pršala zem, krieda a kamenie, nie ľadovec, ako sa tiež týmto slovom nazýva, ale skutočné kamene, keď mohli byť iste veľmi poškodení. V ich knihách sa dočítame, že ohňom, vychádzajúcim z temena hory Etny, more až k najbližšiemu pobrežiu tak rozovrelo, že sa skaly pukaly a smola na lodiach sa zahrievala, čo tiež nemálo škodilo, hoci je to čudné a neuveriteľné. Pri opätovnom soptení, vraj, toľko popola zakrylo celú Sicíliu, že v Katine sa pod ním rúcaly domy, ktorá nehoda prinútila Rimanov, aby v ten rok odpustili obyvateľom daň. V knihách je tiež zapísané, že v Afrike, ktorá bola vtedy rímskou provinciou, sa zjavilo množstvo kobyliek, ktoré sožraly listy a ovocie na stromoch, a potom sa vo veľkom a hustom mraku vrhly do mora. Ich utopením a vyvŕhnutím na breh sa vzduch tak skazil a taký mor prišiel, že len v Massinosovom kráľovstve zahynulo 80.000 ľudí a v prímorských končinách ešte viac. Vtedy aj z 30.000 vojska, ktoré bolo v Utike, zostalo vraj len desať mužov nažive. Čo by taká pochabosť našich odporcov, ktorú spomíname a proti ktorej sa musíme brániť, čo by nepripisovala kresťanskému náboženstvu, keby sa dialo za čias kresťanských? A predsa tie nehody nepripisujú svojim bohom, ktorých uctievajú preto, aby odvrátili od nich podobné a menšie

nehody; lebo ich predkovia, ktorí tiež uctievali tých istých bohov, museli skusovať aj horšie nehody.

1.

Mienky spisovateľov o čase založenia Ríma a Homérovi sa rozchodia. Pravdepodobné je, že Homér žil asi 160 rokov po trójskej vojne a asi 1.000 rokov pred Kristom, za panovania Šalamúna v Júdsku. Homér bol teda starší ako Rím. (Mg 80.)

2.

Aeneova matka bola Venuša, Vulcanus bol manžel Venušin, Romulus bol syn Martov a Illie Silvie, vestálky. (Mg 81.)

3.

Menelaus, manžel Helenin, ktorú uniesol Paris, syn Priamov, a tým dal podnet k trójskej vojne. (Mg 82.)

4.

Trójskych bohov do Lavinia doniesol Aeneas, odtiaľ do Alby Ascanius a napokon odtiaľ do Ríma Romulus. (Mg 82.)

5.

Fumo, dym, naznačuje márnivosť obiet a nerozumnosť pýchy. (Mg 87.)

6.

Andromache, manželka Hektorova; po dobytí Tróje zajal ju Pyrhus a vzal si ju za manželku. (Mg 88.)

7.

Saguntum, Sagunt, kedysi slávne mesto v Španielsku, neďaleko terajšej Valencie. O dobytí tohto mesta Hanibalom píše Livius kn. 21, kap. 6—15.

8.

Numantia, mesto v Španielsku, ktoré zničil Scipio Africanus. (Mg 103.)

9.

Junonu, Pallas a Venušu. (Mg 105.)

Kniha štvrtá

Prehľad štvrtej knihy

Nevzdelancom, ktorí sa po páde Ríma ľahko dali poštvať proti kresťanskému náboženstvu, musel som z dejín dokázať, že rímsky štát aj v predkresťanských časoch býval ťažko navštívený. Poukázal som na to, že bohovia sú vlastne nečistí duchovia, démoni. Na mravné zlo v pohanskom Ríme som poukázal v druhej knihe a na vonkajšie v tretej. Teraz ešte treba sa zaoberať otázkou, či dlhé trvanie a vzrast rímskej ríše možno pripisovať bohom. Obrovská ríša a jej dlhé trvanie naplňovaly Rimanov pýchou. Nemá sa však zabudnúť na to, že veľkosť ríše bola vykúpená pokojom a šťastím občanov, že štáty, ktoré nedbajú na spravodlivosť, sú len vykorisťovateľskými bandami, že moc gladiátorov vzrástla natoľko, že začali byť nebezpeční ríši, že iné svetové ríše, napríklad asýrska, vznikly lúpežnými vojnami a hoci sa mohly pokladať za dielo bohov, predsa zanikly prv, ako kresťanstvo mohlo zatisnúť kult bohov. Napokon v prítomnosti rímska ríša bola len silnejšie otrasená, čo sa jej aj v minulosti stávalo. Ktoré z mnohých rímskych božstiev by sa malo teraz vzývať, aby rozšírilo a udržalo rímsku ríšu? Iste nie niektoré z menších božstiev, ktorým sa sverovaly len menšie veci, ale niektoré z väčších. Prirodzene, že Jupiter, hoci jeho príbytkom je vzduch (éter), kým na iných miestach vládly iné božstvá. Niektorí obratnejší si pomohli tvrdením, že všetky ostatné božstvá majú len časť Jupitera, on sám že je dušou sveta. Týmto sa došlo iba k najťažším nesmyselnostiam. Keďže Jupiter je kráľom bohov, jemu by bolo treba pripísať rozšírenie ríše. Jupiter však nebol potrebný, kým Victoria bola priaznivá. Keby boli uctili ako bohyňu Nespravodlivosť, ktorá podnecovala susedné národy Ríma k prehmatom a Rimanom dávala príležitosť k spravodlivým vojnám, vtedy by azda bolo bývalo načas postarané o ríšu. V skutočnosti Victoria je tak málo bohyňou ako aj vlády, ktoré sa musia pokladať za dar najvyššieho Boha. Pre pokoj, ktorý sľúbil božský lekár, nenájde sa medzi múrami Ríma nijaký chrám. Ak je Jupiter kráľom bohov, potom Victoria musí plniť jeho rozkazy. Lenže potom by stačilo sa obmedziť na úctu jediného Jupitera. Vedľa Felicitas nemá miesta Fortuna, ktorá tiež vedela poskytnúť šťastie. Čnosť uctievali ako bohyňu, hoci je zjavné, že je božím darom ako aj štyri hlavné čnosti, ktoré sa predsa neuctievaly, ako bohyne. Ak teda čnosť a šťastie sú božstvami, potom všetky ostatné božstvá treba nechať stranou, lebo nemôžu nič iného dať ako tie dve. Ba, keď čnosť je najvyšším šťastím, mala by sa očakávať od bohyne šťastia. Bola to teda celkom zbytočná námaha, keď sa Varro usiloval presne vymedziť činnosť jednotlivých božstiev. Felicitas (šťastie) uctievali len neskoršie ako podriadené božstvo, hoci ona jediná by bola celkom stačila. Naši protivníci hovoria, že nepokladali šťastie za bohyňu, ale za dar božstva. Keďže však meno dotyčného daru nepoznali, nazvali ho šťastím. Lež potom sa bolo treba držať tohto neznámeho boha, ktorý dal šťastie, aké nečakali ani od Jupitera. Hlavný kňaz Scaevola označil spôsob úcty bohov, zavedený básnikmi, za nehodný, nedôstojný, a práve tento spôsob bol bohmi v hrách oslavovaný. Takým božstvám nemôže Rím ďakovať za svoje rozšírenie a moc. Keď sa poukazuje na príklad Marsa, Terminusa a Juventusa a im sa pripisuje rozvoj rímskej ríše, dejiny ukážu neudržateľnosť takej mienky. Vzdelanejší Rimania už dávnejšie spoznali nesmyselnosť viery v bohov, ba niektorí, ako napríklad Varro, vo svojom náhľade veľmi pokročili, ale proti kultu bohov sa ukázali bezmocnými. Jedine kresťanstvo našlo odvahu postaviť sa proti bohom. Pospolitý ľud sa nemohol vymaniť zpod nadvlády démonov, keď vládcovia sami v záujme vlastnom podporovali kult bohov. Uštedrovateľ každej moci a každého dobra je jedine pravý Boh, o čom svedčia najlepšie dejiny rímskeho národa.

4.1. Prehľad prvej knihy (Obsah.)

Na začiatku knihy »O božom štáte« som chcel poukázať najmä na tie ohovárania kresťanského náboženstva, že ono je príčinou všetkého nešťastia, doliehajúceho na rímsku

ríšu. Ctitelia bohov všelijako zavádzajú ľud, ktorý nemá možnosť dobre poznať minulosť. Preto bolo potrebné poukázať na to, ako aj v minulosti tie najrozmanitejšie nešťastia stíhaly rímsky národ, hoci vtedy uctieval bohov a ešte nebolo kresťanstva, ktoré by úctu bohov bolo zakazovalo. Ľud sa má dozvedieť, že všetci bohovia, ktorí sa uctievali alebo uctievajú, sú vlastne škodliví démoni, ktorí majú zaľúbenie v skutočných alebo vymyslených zločinoch a neporiadkoch.

4.2. Prehľad druhej a tretej knihy. (Obsah.)

Zaumienil som si vyvrátiť najmä tie námietky ohováračov kresťanstva, ktorými chceli kresťanstvo znevážiť v očiach ľudu. V druhej knihe som poukázal na zlé mravy a v tretej na utrpenie a nešťastia, ktoré postihujú dobrých aj zlých. Zlí sa však nešťastí boja, a dobrí si v nich nezúfajú. Nechcel som spomínať všetky nešťastia minulosti, pochádzajúce buď z občianskych rozbrojov alebo živelných pohrôm. Stačí poukázať na spis Apuleiov »O svete«, kde spomína živelné pohromy, ktoré muselo zakúsiť ľudstvo, kým uctievalo bohov. Napokon ešte treba hovoriť o vzraste ríše.

4.3. Či múdri a šťastní môžu pokladať za dobrú ríšu tú, ktorá sa šíri jedine vojnami?

Pozrime sa na príčiny, pre ktoré sa Rimania opovážili rozsiahlosť a trvanlivosť svojej ríše pripisovať bohom, ktorých, ako sami tvrdia, uctievali predvádzaním hanebných hier a ich predstavovaním nečestnými osobami. Chcel by som najprv trocha vyskúmať, aký je to rozum a aká múdrosť honosiť sa veľkosťou a rozsiahlosťou ríše, keď nemožno dokázať, že ľudské šťastie záleží na ustavičných bitkách a prelievaní občianskej alebo nepriateľskej, vždy však ľudskej krvi, ako aj v neistom strachu a krvilačnosti. Taká nestála radosť sa podobá krehkému sklu, budí obavu, aby sa náhle nerozbila. Aby sme to ľahšie posúdili, nedajme sa omámiť prázdnymi dohadmi, nezatemňujme bystrosť svojich úsudkov menami vecí zvysoka znejúcich, ako sú: národy, kráľovstvá, krajiny, ale predstavme si dvoch ľudí (ako písmená v reči, tak isto každý človek je čiastkou obce a kráľovstva, nech by bolo akokoľvek rozsiahle), že jeden z nich je chudobný alebo má aspoň stredný majetok, druhý že je veľmi bohatý. Boháča tiesni strach, morí zármutok, páli žiadostivosť, nikdy nie je bezpečný, stále je nespokojný, večne zápasí s úkladmi nepriateľov, svoj majetok zveľaďuje do nekonečna a každým zväčšením majetku rozmnožuje aj svoje veľmi trpké starosti. Človek stredného majetku sa však uspokojuje so skromným dôchodkom, milujú ho svoji, príbuzní, susedia a priatelia, raduje sa z najsladšieho pokoja, okrem toho je nábožný, dobrotivej mysli, má zdravé telo, vedie triezvy život, jeho mravy sú čisté a je spokojný so svojím svedomím. Neviem, či by niekto bol taký nerozumný, rozmýšľal by, komu z tých dvoch dať prednosť. Ako u tých dvoch ľudí, tak aj v rodinách, v dvoch národoch a kráľovstvách rovnako platí to isté pravidlo, ktoré ak budeme starostlivo používať a myseľ oslobodíme od každého predsudku, skoro a ľahko zistíme, kde je márnivosť a kde blaženosť.[1]) Ak sa uctieva pravý Boh a jemu sa opravdivo slúži svätými službami a dobrými mravmi, je užitočné, aby dobrí vládli dlho, široko a ďaleko. To, pravda, nie je na osoh natoľko im, ako tým, nad ktorými vládnu. Pokiaľ ide o nich, nábožnosť a dobrota, tieto veľké dary božie, im stačia k pravému šťastiu, v ktorom aj tento život je dobrý a potom sa dosiahne večný. Vláda dobrých na tejto zemi neosoží natoľko im samým, ako ľudskému pokoleniu, vláda zlých zasa škodí väčšmi vládnucím, ktorí ničia svoje duše popúšťaním uzdy zločinnosti, avšak ich poddaným škodí len vlastná nešľachetnosť. Každé zlé zaobchádzanie nespravodlivých pánov so spravodlivými nie je trestom za zločin, ale skúšaním ich čnosti. Preto je dobrý slobodným, aj keď slúži, zlý je však služobníkom, aj keby kráľoval, a to nie jedného, ale čo je horšie, je služobníkom toľkých

pánov, koľko neprávostí spáchal. O tých neprávostiach Písmo hovorí takto: »Veď každý je otrokom toho, od koho bol premožený!« (2 Peter 2, 19.).

4.4. Štáty bez spravodlivosti sa podobajú lúpežníckym bandám.

Čím iným sú krajiny bez spravodlivosti, ak nie veľkým lúpežníctvom? Či lúpežnícke bandy nie sú malým kráľovstvom? Aj lúpežnícka banda sa riadi rozkazom svojho vodcu a podľa schváleného dohovoru sa delí o korisť. Ak sa toto zlo pridávaním sa zvrhnutých ľudí rozrastie natoľko, že obsadí isté miesta, zriadi si sídla, zaujme mestá, podrobí si národy, bez váhania prijíma aj meno ríše, ktoré jej pred svetom dáva nie uspokojená žiadostivosť, ale pridaná beztrestnosť. Vtipne a pravdivo odpovedal prichytený pirát Alexandrovi Veľkému, keď sa ho kráľ opýtal, odkiaľ má právo lúpiť na mori, smelo mu povedal, odkiaľ aj ty po celej zemi. Ja za to, že to robím nepatrnou lodičkou, som lúpežníkom, a ty robíš to isté veľkým loďstvom, a si za to panovníkom.

4.5. Moc gladiátorov sa podobala moci kráľovskej. (Obsah.)

Hoci rímska ríša bola strašlivou pre nepriateľov, predsa sa sama zatriasla, keď gladiátori zanechali svoje zamestnanie, sostavili vojsko a ničili a pálili krajinu. Nech niekto vysvetlí, ktorý boh pomohol tejto bande, aby sa stala obávanou pre slušných a pokojných občanov. Ak sa majú hoci aj krátke dobrodenia pripočítať k dobrodeniam bohov, potom bohovia museli pomáhať aj spomenutým gladiátorským bandám, ktoré aspoň načas žily skoro kráľovským životom.

4.6. Kráľ Ninus napadol prvý svojich susedov z chtivosti vlády. (Obsah.)

Spisovateľ Justinus spomína, že na začiatku vládli králi, nie však z moci ľudu, ale pre zachovanie spravodlivosti medzi dobrými. Nebolo zákonov, kráľove slová boly zákonom. Každý vládol v hraniciach svojej ríše a celá činnosť bola namierená na obranu vlasti. Prvý porušil tieto dobré staré obyčaje kráľ asýrsky, ktorý z chtivosti vlády napadol susedné, pokojné národy, a podmanil si ich. Tak rozširoval svoju ríšu. Lež vieme, že pokojným národom vypovedať vojny, napadať ich, okrádať ich a na ich škodu zveľaďovať svoju ríšu, to nie je nič iného, ako zbojnícka lúpež.

4.7. Či rozmach a úpadok pozemských kráľovstiev je v rukách bohov?

Ak bez všetkej pomoci bohov to kráľovstvo vzrástlo, rozšírilo sa, prečo sa pripočíta rímskym bohom rozľahlosť a trvanie rímskej ríše? Iste ani tam niet inej príčiny, ako tá, ktorá by mohla aj tu platiť. Ak tvrdia, že aj tá ríša sa udržovala pomocou bohov, pýtam sa, pomocou ktorých, či iné národy, ktoré podmanil Ninus a podrobil, či neuctievaly iných bohov? Ak Asýrania mali skúsenejších bohov ako umelcov v šírení a zveľadení ríše, či vtedy pomreli, keď stratili svoju ríšu, či pre zadržanú plácu alebo pre vyššiu plácu, sľúbenú Médmi, prešli radšej k tým a odtiaľ zas na Cyrovo pozvanie a sľubovanie lepšieho prešli k Peržanom? Ktorý východný národ od čias Alexandra Veľkého, za ktorého zmohutnel vo veľkú, ale krátko trvajúcu ríšu, ktorý národ dodnes udržuje svoju ríšu? Ak je tomu tak, buď bohovia sú neverní, keď opúšťajú svojich a prechádzajú k nepriateľovi, čo neurobil ani Kamillus, človek, ktorému sa Rím nevďačnosťou odplatil, pre ktorý zvíťazil premohol a dobyl najodbojnejšie mesto, on však zabudol na všetku nespravodlivosť a pamätal jedine na svoju vlasť, opäť oslobodil svoje mesto od Galov. Azda nie sú natoľko mocní, ako sa svedčí na bohov, keď ich možno premôcť ľudským rozumom alebo silou. Možno tak, ako na zemi vznikajú boje, tak bojujú bohovia

medzi sebou a sami sa porážajú, nakoľko chránia niektoré mesto a mávajú teda medzi sebou nepriateľstvá, ktoré vznikajú pre ich zverencov. Preto nijaké mesto by nemalo uctievať svojich bohov väčšmi ako cudzích, ktorí tiež pomáhajú svojim. Konečne nech je to s tým prechodom, útekom, sťahovaním alebo neprítomnosťou v bitkách bohov hocako, je isté, že v tých časoch a na tých miestach sa nezvestovalo meno Kristovo, keď ríše zanikaly a hynuly pre veľké vojenské porážky. Ak by po 1.200 rokoch a koľko ich bolo, práve vtedy, keď Asýrania stratili štát, kresťanské náboženstvo bolo hlásalo iný večný štát a bolo zabraňovalo vykonávať modloslužbu nepravým bohom, čo iného by povedali nemúdri ľudia toho národa, ak nie to, že tak dlho trvajúci štát nemohol zaniknúť pre inú príčinu, len preto, že opustil svoje a prestúpil na toto náboženstvo. Nech sa teda naši odporcovia vidia ako v zrkadle v týchto hlasoch, ktoré by boly už vtedy skrsly, ak majú trochu hanby nech sa hanbia ďalej sa ponosovať na podobné veci. Hoci rímska ríša sa skôr trápi, ako mení, čo sa jej naraz prihodilo aj pred hlásaním mena Kristovho, a opäť sa zotavila, ani za terajších čias netreba zúfať. Kto v tom pozná vôľu božiu?!

4.8. Ktorí bohovia — podľa mienky Rimanov — svojou ochranou zveľadili a udržovali rímsku ríšu?

Opýtajme sa, ak sa páči, ktorého alebo ktorých bohov z toľkého počtu uctievaných pokladali Rimania za rozširovateľa a udržovateľa rímskej ríše? Iste na tomto tak slávnom a vznešenom diele nebudú pripisovať nejakú účasť bohyni Cloacine alebo Volupii, ktorá sa volá tak podľa rozkoše, alebo Libentíne, pomenovanej podľa smyselnosti, alebo Vatikánovi, ktorý vládne nad kvílením nemluvniatok, alebo Kunine, ktorá sa stará o kolísky. Ako by bolo možné v tejto knihe na jednom mieste pospomínať všetky mená bohov a bohýň, na čo ich spisovateľom nestačily ani veľké sväzky, v ktorých opisujú osobitne vlastnosti každého božstva. Nemysleli, že iba jednému Bohu by mohli sveriť ochranu polí, preto nad roľami ustanovili bohyňu Rusinu, nad podhoriami boha Jugatina, nad pahorkami bohyňu Colatinu, nad dolinami Valoniu. Ani pre siatiny nevedeli nájsť jednu bohyňu, ktorej by sverili všetky siatiny, ale kým bolo zrno pod zemou, bolo sverené bohyni Sei, keď už bolo nad zemou a vzklíčilo, bohyni Segetii, keď sa obilie poviazalo a sviezlo, bohyni Tutuline. Kto by nesúhlasil, aby Segetia stačila od prvého vzklíčenia až po zrelé klasy? Ľudia, majúci záľubu v množstve bohov, nemali dosť na tom, že sa ich duša množstvom démonov prznila a činila nehodnou čistého objatia jediného, pravého Boha, vzchádzajúce obilie sverili Prosperine, kolienka a uzlíky stebiel bohu Nadotovi, klasové závitky bohyni Valutine, rozkladajúce sa listy, z ktorých sa vynárajú klasy bohyni Patelane, keď siatina dosahuje nové klasy, bohyni Hostiline, kvitnúce obilie bohyni Florentine, mäkké, ako by mliečne zrnká bohu Lacturnovi, dozrievajúce zrno bohyni Matutate a keď sa obilie sberalo, t. j. žalo, bohyni Runcine. Ani všetko nespomínam, lebo ma mrzí to, za čo sa oni nehanbia. Toto málo uviedol som preto, aby bolo jasné, že nemožno opovážlivo tvrdiť, že rímsku ríšu založily, rozšírily a udržovaly božstvá, ktoré svoje úlohy plnily tak, že ani jednému sa nemohlo sveriť to, čo malo všeobecnú povahu. Ako sa Segetia mala starať o ríšu, keď sa nemohla súčasne starať o siatiny a stromy? Ako Cunina mohla pomyslieť na zbrane, keď nemohla vystúpiť z medzí svojej starostlivostí o kolísky? Ako mohol Nodatus pomáhať vo vojne, ktorý okrem uzlíkov ani len s ostím klasov nemal nič do roboty? Každý si určí pre svoj dom len jedného vrátnika a keďže je to človek, obyčajne na to stačí. Oni si však určili troch bohov, Forcula ku dverám, Cardea k dverajám a Limentina k prahu. Či Forculus nemohol súčasne opatrovať dveraje aj prah?

4.9. Či možno rozľahlosť rímskej ríše pripisovať Jupiterovi? (Obsah.)

Odhliadnime od množstva menších bohov a hľadajme, ktorý boh to mohol byť, ktorý poskytol toľkú rozľahlosť a slávu rímskej ríši. Musíme povedať, že to bol najskôr Jupiter, najväčší z bohov, o ktorom básnik povedal, že Jupiterom je naplnený celý svet. Ba vraj aj národy, ktoré uctievajú jedného Boha, uctievajú vlastne Jupitera, len ho ináč volajú. Neuctievali ho však dobre, lebo mu postavili modlu, čo sa nepáči ani Varrovi, ktorí hovorí, že tí, čo kážu stavať modly, vedú národ do záhuby.

4.10. Niektorí si mysleli, že na rozmanitých častiach sveta vládnu rozmanití bohovia. (Obsah.)

Vo vymedzení činnosti a miesta účinkovania bohov sú isté nedorozumenia a nedôslednosti. Jupiterovu manželku menujú Juno. Jupiter vraj býva nad ovzduším a Juno v ovzduší. Ako potom môžu byť spolu? More pridelili Neptunovi a zem Plutonovi. Keďže ich nechceli nechať samotných, pridali im manželky, Neptunovi Salaciu a Plutonovi Prosperinu. Hornú časť vody má vraj Neptun a dolnú Salacia. Hornú časť zeme Pluton a vnútornú Prosperina. Je to istá nedôslednosť, lebo voda je taká istá hore ako dolu. Tak isto aj zem. Keď sa Minerva podľa básnikov narodila z hlavy Jupiterovej a vládne nad ovzduším, načo je potom Jupiter? Zem volajú Ceresou, Vestou, hoci Vesta je vlastne len oheň, patriaci na ohnisko, bez ktorého sa nezaobíde nijaká domácnosť. Preto aj panny, vestálky, stále strážia oheň, lebo vraj tak isto z panny ako aj z ohňa sa nič nenarodí. Túto mienku však vyvrátil Kristus, ktorý sa narodil z panny. Hoci Vestu uctievajú pannami, nehanbia sa ju menovať aj Venušou, ako by na posmech panenstva panien, ktoré strážia oheň. Veď čistota panien sa nijako nesnesie so skutkami Venuše. Nejdem ďalej spomínať ešte viac, lebo sa hnevajú, prečo to všetko vynášam. Mali by sa však skôr hnevať na seba, že v divadlách oslavujú zločiny svojich bohov.

4.11. Pohanskí spisovatelia pokladajú množstvo bohov za jedného a toho istého Jupitera. (Obsah.)

O Jupiterovi niektorí myslia, že naplňuje celú zem a že všetky božstvá sú vlastne jediným bohom Jupiterom. Nejdem vyratúvať všetkých bohov, ktorých uctievali Rimania, stačí pripomenúť, že keď niekto uctil jedného, uctil Jupitera a vlastne všetkých. Lež o čo rozumnejšie a správnejšie by bolo povedať, že jediným a opravdivým bohom je Boh na nebi a jedine toho treba uctievať a jemu slúžiť.

4.12. Mienka, podľa ktorej Boh je dušou sveta a svet telom Boha. (Obsah.)

Niektorí hovoria, že Boh je dušou sveta a svet telom Boha. Tí vlastne tvrdia, že Boh je z tela a duše. Telom je celá príroda a z duše, ktorá oživuje hmotu, že vznikajú všetky ostatné bytosti, a nič nie je takého, čo by nebolo časťou Boha. Ak by toto malo byť pravdou, došli by sme k nesmyselným záverom. Tak napríklad, kto by kročil, stúpil by na Boha, kto by zviera zabil, zabil by Boha. Nechcem ďalej o tom uvažovať, lebo by som došiel na všelijaké ešte horšie nesmysly.[2]).

4.13. Mienka, podľa ktorej len rozumné bytosti sú časťou Boha. (Obsah.)

Ak by sme len rozumné bytosti pokladali za časť Boha, aj potom by sme došli k nesmyslom. Môže azda niekto povedať, že bije Boha, keď bije chlapca? Či časti Boha môžu byť zlé, nečisté a zatratené? Prečo by sa potom mohol hnevať na tých, ktorí ho neuctia, keď ho neuctia

ani jeho vlastné časti? Zostáva napokon jedine to, že každý boh má svoj osobitný život, že ani jeden nie je časťou druhého, a preto treba podľa možnosti všetkých uctievať.

4.14. Rozšírenie ríše netreba pripisovať Jupiterovi, lebo ak je Victoria bohyňou, sama na to stačí.

Najprv sa pýtam, prečo aj samotné kráľovstvo nie je nejakým bohom? Prečo by to nemohlo byť, keď je aj Victoria bohyňou? Alebo načo je Jupiter, keď Victoria praje a je naklonená a vždy ide k tým, ktorých chce mať víťazmi? Pri priazni a náklonnosti tejto bohyne, aj keby Jupiter bol zamestnaný nejakou inou prácou, ktoré národy by ostaly nepodmanené, ktoré kráľovstvá by neustúpily? Azda sa nepáči dobrým, že vojny začínajú proste z nespravodlivosti a nešľachetnosti a že pokojní susedia bez toho, aby robili nejakú krivdu, len pre rozšírenie ríše sa svojvoľne vyzývajú k vojne. Ak takto smýšľajú, súhlasím s nimi a chválim ich.

4.15. Či sluší dobrým túžba po širšej nadvláde? (Obsah.)

Je otázka, či to pristane dobrým, aby sa radovali z veľkosti ríše. Vzrast ríše napomáhala totiž nespravodlivosť tých, s ktorými sa vojny viedly. Keby nebolo bývalo zlých a nespravodlivých susedov, ríša by sa nebola mohla šíriť, lebo by nebolo bývalo príčiny na vojnu. Tak by bolo bývalo na svete mnoho malých kráľovstiev, ktoré by boly žily v pokoji a blahobyte. Keďže teda ríša sa šírila vlastne nespravodlivosťou susedov, niet sa z čoho radovať, keď je veľká. Preto by sa mala uctievať ako bohyňa cudzia nespravodlivosť a Victoria, nie však Jupiter, ktorý toho aj tak mnoho neurobil, lebo aj bez neho prišlo víťazstvo.

4.16. Prečo určili Rimania všetkým veciam a dejom osobitných bohov a chrám Pokoja postavili za hradbami?

Veľmi sa čudujem, že všetkým veciam a skoro všetkým dejom určili osobitných bohov. Bohyňou Agenoriou nazvali tú, ktorá poháňa k činnosti, bohyňou Stimulou, ktorá poháňa nadmieru k činnosti, bohyňou Murciou, ktorá človeka proti obyčaju nepohýna, ako hovorí Pomponius, robí ho pomalým, t. j. veľmi lenivým a nečinným, bohyňou Streniou, ktorá robí udatným. Všetkým týmto bohom a bohyniam konali verejné bohoslužby, ale bohyňu Quies, ktorá donášala pokoj, keď jej postavili chrám za Kollinskou bránou, verejne nechceli prijať. Či to bolo znamenie nepokojnej mysle, radšej sa má tak vykladať, že tí, ktorí pri uctievaní tohto množstva nie bohov, ale démonov zotrvávajú, nemôžu dosiahnuť ten pokoj, ku ktorému povoláva pravý Lekár, hovoriac: »Učte sa odo mňa, lebo som tichý a ponížený srdcom a nájdete odpočinok svojim dušiam« (Mat. 11, 29).

4.17. Ak mal Jupiter najvyššiu moc, či bolo treba uctievať Victoriu? (Obsah.)

Možno povedia, že Victoriu posiela Jupiter a ona plní jeho rozkazy. Ide vraj ku tým, kam jej rozkáže Jupiter, kráľ bohov. To môže byť pravda jedine o Bohu, ktorý posiela svojho anjela na pomoc, komu chce. Ak je bohyňou Victoria, prečo nemá muža, brata? Ak je Jupiter, načo je ešte Victoria, keď Jupiter aj bez nej môže všetko urobiť?

4.18. Aký je rozdiel medzi Fortunou (osud) a Felicitou (šťastie)? (Obsah.)

Medzi Fortunou a Felicitou niet veľkého rozdielu, a predsa sa uctievajú dve bohyne. Šťastie môže byť dobré i zlé, osud môže byť dobrý aj zlý. Podľa Platóna a múdrych ľudí bohovia sú len dobrí. Ako teda môže byť zlý osud? Či je potom Fortuna zlá? Premení sa azda na démona? Ľudia bývajú šťastní aj nešťastní. Či to tá istá bohyňa raz dáva šťastie, a raz nešťastie? Ako je potom bohyňou šťastia? Napokon obe bohyne idú len tam, kam ich Jupiter posiela. Načo ich však má Jupiter posielať, keď môže aj sám všetko urobiť? Či im azda nemôže odporovať? Ako je potom najvyšším bohom?

4.19. Ženská Fortuna. (Obsah.)

Bohyni, ktorú volali ženskou Fortunou (osud), postavili sochu, ktorá vraj prevravela nie raz, ale viac ráz. Ak by to bola pravda, treba to vysvetliť úsilím démonov, ktorí by takú vec iste previedli. Fortuna hovorila, kým Felicitas mlčala, aby sa tým dalo najavo, že ľudia sa majú menej starať o poriadny život, ale tým viac o naklonenie Fortuny.

4.20. V chrámoch uctievali Virtus a Fides, hoci aj iné dobré vlastnosti by boli mali uctiť. (Obsah.)

Virtus (čnosť) uctievali ako osobitnú bohyňu, ktorá keby bola naozaj bohyňou, zaslúžila by si prednosť pred všetkými. Lenže ona je darom božím. Prečo okrem čnosti ustanovili aj Fides (viera) za bohyňu? Či viera nie je čnosť? Prečo potom nepostavili chrámy a oltáre aj iným čnostiam, napríklad udatnosti, opatrnosti, múdrosti, miernosti? Iste by boli našli vo svojom národe príklady miernych, múdrych a udatných mužov. Ťažko vysvetliť tieto otázky, keď sami na ne neodpovedajú.

4.21. Pohani nedošli k poznaniu pravého Boha, ale sa uspokojili s bohyňami Virtus a Felicitas.

Tieto bohyne neutvorila pravda, ale márnivosť, sú darmi pravého Boha, a nie bohyňami. Kde je čnosť a šťastie, čo sa ešte vyhľadáva? Čo stačí tomu, komu nestačí čnosť (Virtus) a šťastie (Felicitas)? Všetko, čo máme robiť, zahrnuje čnosť a čo si máme želať, zahrnuje šťastie. Ak Jupitera uctievali preto, aby ich dal, — ak totiž rozľahlosť a trvanie ríše je nejakým dobrom, patrí k šťastiu —, prečo ich nepokladali za božie dary, ale za bohyne? Ak ich však pokladali za bohov, nebolo treba vyhľadávať také množstvo bohov. Pozerajúc na úlohy všetkých bohov a bohýň, ktorých vymysleli, ako si sami želali, nech nám nájdu niečo, ak vedia, čo by niektorý boh mohol poskytnúť človekovi, ktorý má čnosť a žije v šťastí. Akú múdrosť treba žiadať od Minervy alebo Merkuria,[3]) keď čnosť všetko prináša so sebou? Starí pokladali čnosť za umenie dobre a správne žiť, domnievajúc sa, že Latini utvorili slovo »ars« z gréckeho slova »arété«, ktoré znamená čnosť. Ak čnosť môže dosiahnuť len múdry človek, načo bol potom boh Cacius, ktorý robil ľudí bystrými, t. j. ostrovtipnými, keď to mohlo urobiť šťastie? Šťastím je, keď sa niekto narodí vtipným. Hoci nenarodenci nemohli ešte uctievať Felicitu (šťastie), aby im bola naklonená a poskytla tento dar, predsa ich rodičom a svojim ctiteľom by bola spôsobila, aby sa im narodily nadané deti. Načo maly rodičky vzývať Lucinu, veď ak bolo s nimi šťastie, mohly rodiť ľahko a dobré deti. Načo bolo treba zasväcovať novorodeniatka bohyni Ope, plačúcich bohu Vaticanovi, v kolíske ležiacich bohyni Cunine, dojčence bohyni Rumine, stojacích bohu Statilionovi, prichádzajúcich bohyni Adeone, odchádzajúcich bohyni Abeone, bohyni Mente, aby dosiahli dobrý úmysel, bohu Volumnovi a Volumne, aby dobre chceli, svadobným bohom, aby sa dobre zasnúbili, poľným bohom a najmä bohyni Fructese, aby mali hojnosť plodov, Martovi a Belone, aby viedli šťastné vojny, Victorii, aby zvíťazili, Honoriovi, aby boli uctievaní, Pecunii, aby mali mnoho peňazí,

Aesculanovi a jeho synovi Argentinovi, aby mali medené a strieborné peniaze. Aesculana pokladali za otca Argentinovho preto, lebo naprv boly medené, a potom strieborné peniaze. Čudujem sa, že Argentinus nesplodil Aurina, lebo boly aj zlaté peniaze. Ak by boli mali aj tohto boha, tak ako nad Saturna Jupitera, nad otca Argentina a deda Aesculana boli by povýšili Aurina. Načo bolo treba uctievať a vzývať pre tieto duševné, telesné alebo zovnútorné majetky taký kŕdeľ bohov, ktorých som všetkých nespomenul, ani sami pohani ich nevedeli spočítať, uvedomujúc si, že každé ľudské osobitné a sebemenšie dobro má na zreteli nejaký drobnučký bôžik, keď jediná bohyňa šťastia mohla kratšou a ľahšou cestou všetky tie veci udeľovať, a nebolo treba nikoho, kto by mohol uštedriť dobré a odvrátiť zlé. Prečo sa mala vzývať za zamdletých Fessonia, na zahnatie nepriateľa Pelonia, za nemocných lekár Apollo a Aesculap, alebo vo veľkom nebezpečenstve obaja súčasne? Načo bol boh Spinensis na odstraňovanie tŕnia a bodľačia s poľa, načo bohyňa Rubigo, aby obilie nehrdzavelo? Ak šťastie bedlilo, nemohlo sa nič zlého stať, a ak sa aj stalo, ľahko sa mohlo odstrániť. Napokon, nakoľko rokujeme o dvoch bohyniach čnosti a šťastí, ak je šťastie odplata za čnosti, nie je bohyňou, ale božím darom. Ak by bolo bohyňou, prečo sa nehovorí, že aj ono udeľuje čnosť, keď aj dosiahnutie čnosti je veľkým šťastím?

4.22. Varro sa chvastá, že naučil Rimanov úcte bohov. (Obsah.)

Varro sa chvastá, ako by nejaké výnimočné dobrodenie priniesol Rimanom, keď ich učil nielen bohov poznávať, ale aj to, aká práca a smysel ktorému bohu patrí. Hovorí, že nestačí len vedieť o lekárovi, ale treba aj to vedieť, aké choroby ktorý lekár lieči. Nestačí vedieť vraj len, že Aesculap bol bohom, ale treba vedieť, že je bohom zdravia. Poznanie bohov je len vtedy užitočné, keď vieme, s ktorou vecou sa máme na ktorého boha obrátiť. Potom sa nám nemôže stať, že budeme žiadať niečo od takého boha, ktorý nám to nemôže dať, lebo nie je na to. Varro by bol lepšie urobil, keby bol učil Rimanov uctievať jedného a pravého Boha.

4.23. Felicitas, ktorú Rimania prijali dosť neskoro medzi bohov, sama by bola za všetkých stačila.

Ako to, ak ich knihy a tajomstvá sú pravdivé a Felicitas (šťastie) je bohyňou, ako to, že neustanovili uctievať ju jedinú, ktorá môže všetko dať, a tým urobiť človeka šťastným? Kto by si totiž niečo želal pre iné, ak nie preto, aby bol šťastným? Prečo konečne tak neskoro po toľkých rímskych panovníkoch Lucullus postavil chrám tejto veľkej bohyni? Prečo sám Romulus v snahe založiť šťastné mesto nezasvätil tejto bohyni chrám, prečo neprestal iných bohov prosiť, keby nič nebolo chýbalo, ak by táto bola bývala prítomná? Ani on by sa nebol stal najprv kráľom, a potom — ako oni myslia — aj bohom, keby mu táto bohyňa nebola žičila. Načo teda ustanovil Rimanom za bohov Jánusa, Jupitera, Marsa, Pika, Fauna, Tiberia, Hercula, iných? Načo pridal Titus Tatius ešte Saturna, Opa, Slnko, Mesiac, Vulcana, Svetlo a ešte iných, medzi nimi aj bohyňu Cloacinu, a Felicitas (šťastie) nie? Načo aj Numa zaviedol toľko bohov a bohýň, a ju predsa nie? Či ju azda v takom množstve nemohol zbadať? Kráľ Hostilius by iste nebol zaviedol nových bohov, Strach a Bledosť, keby bol poznal a uctieval túto bohyňu. V prítomnosti Šťastia by iste všetok strach a bledosť nielen usmiernený bol ustúpil, ale aj zahnaný utiekol.

Ako sa to stalo, že rímska ríša sa široko-ďaleko šírila, a nikto predsa neuctieval Šťastie? Či azda vtedy bola ríša skôr širšia ako šťastnejšia? Ako tu mohlo byť pravé šťastie, kde nebolo pravej pobožnosti? Pravá pobožnosť je uctievanie pravého Boha, a nie uctievanie toľkých falošných bohov, koľko démonov. Avšak aj neskôr, po prijatí Šťastia medzi bohov, nasledovalo veľké nešťastie občianskych vojen. Či sa azda Šťastie hnevalo spravodlivo preto,

že ho tak neskoro pozvali, a to nie na svoju oslavu, ale na potupenie, aby boli s ním uctievaní Priapus, Cloacina, Strach, Bledosť, Zimnica a iné bytosti, ktoré neboly božstvami, ktorým nepatrila úcta a boly len neprávosťami tých, ktorí túto úctu vzdávali.

Napokon, ako sa mala táto vznešená bohyňa uctievať s ostatnou nedôstojnou háveďou bohov, prečo ju v uctievaní nepovýšili nad iných? Kto by sa nepozastavil nad tým, že Šťastie nezaradili ani medzi bohov poradcov, s ktorými sa vraj Jupiter radí, ani medzi bohov, ktorých volajú vyvolenými. Mal sa jej postaviť chrám, ktorý by bol vynikal polohou miesta a staviteľským umením. Či jej nepatrilo niečo lepšieho ako Jupiterovi? Veď aj jemu kto pomohol k vláde, ak nie Šťastie? Pravda, ak len za svojej vlády bol šťastný! A šťastie je viac ako kráľovstvo. Nik nepochybuje, že ľahko sa nájde človek, ktorý by sa obával stať sa kráľom, ale nenájde sa vôbec, ktorý by sa nechcel stať šťastným. Keby sa aj samotní bohovia boli radili o tejto veci s augurmi alebo hocako ináč, či majú svoje miesto postúpiť Šťastiu a keby azda už všetky miesta boly zabraté svätyňami a oltármi, kde by pre ňu vystavili skvostnejší a vznešenejší chrám, iste sám Jupiter by ustúpil, aby sa Šťastie dostalo na vrchol Kapitolia. Nikto by sa neopovážil odporovať Šťastiu, okrem toho, — čo sa nemôže stať —, kto chce byť nešťastným. Nijako by neurobil Jupiter to, ak by ho o to požiadali, čo jemu urobili traja bohovia: Mars, Terminus a Juventas, ktorí nechceli svoje miesta postúpiť svojmu kráľovi. Podľa ich kníh, keď kráľ Tarquinius chcel utvoriť Kapitolium a miesto, ktoré sa mu videlo najslušnejším a najpríhodnejším, našiel už obsadené inými božstvami, neosmelil sa nič podnikať proti ich vôli, ale predpokladajúc, že vyššiemu božstvu a svojmu panovníkovi mileradi ustúpia (miesto, kde teraz stojí Kapitolium, opanovalo množstvo bohov), dal sa pýtať augurmi, či by sa nechceli vzdať svojho miesta v prospech Jupitera. Všetci s tým súhlasili, okrem troch: Marta, Termina a Juventasa, a preto Kapitolium bolo tak upravené, že títo traja boli na ňom ponechaní a tak tajomnými obradmi uctievaní, že aj najučenejší ľudia im sotva rozumeli. Jupiter by vôbec nebol odoprel Šťastiu to, čo jemu odopreli Mars, Terminus a Juventas. Ale aj tí, ktorí nechceli ustúpiť Jupiterovi, iste voči Šťastiu by boli bývali zdvorilejší, lebo ono urobilo aj Jupitera kráľom nad nimi. Ak by tie miesta azda nepostúpili, nerobili by to z nejakej nevážnosti, ale preto, že by v jej dome radšej zostali neslávnymi, ako by bez nej vynikali hoci v nádherných chrámoch.

Keby teda bohyňa Šťastie bola dostala priestranné a vznešené sídlo, všetci občania by vedeli, kde treba žiadať pomoc pri každom slušnom želaní a túžbe. Tak občania, ktorí by chceli byť šťastnými (a kto by nechcel), z prirodzenej pohnútky by všetko to zbytočné množstvo ostatných bohov opustili, a ctili by jedinú bohyňu Šťastie, ju jedinú by prosili o pomoc, jej chrám by navštevovali a prosili by ju o šťastie, o ktoré prv prosili všetkých bohov. Čo iného si chce každý žiadať od bohov, ak nie šťastie alebo veci, ktoré podľa jeho mienky patria k šťastiu. Ak teda Šťastie má vo svojej moci dať sa, komu chce, — a to iste má —, ak je bohyňou, aká to teda pochabosť prosiť šťastie od niektorého boha, keď ho môže dostať od nej samej. Túto bohyňu mali uctiť aj dôstojnosťou miesta nad iných bohov. U nich čítame, že starí Rimania akéhosi Summana, ktorému pripisovali nočné blesky, toho vraj viac ctili ako Jupitera, ktorému zas pripisovali denné blesky. Po vystavaní velebného a skvostného chrámu Jupiterovi, pre znamenitú výstavnosť také zástupy sa k nemu hrnuly, že ťažko nájsť pamätník, ktorý by bol meno Summana počul alebo aspoň čítal. Ak šťastie nie je bohyňou, lebo je pravda, že je darom božím, treba hľadať toho Boha, ktorý šťastie môže udeliť a treba opustiť škodlivé zástupy nepravých bohov, za ktorými sa ženie množstvo sprostých ľudí a robí si bohov z božích darov. Toho však, ktorému dary patria, toho uráža zátvrdlivosťou svojej pyšnej vôle. Tak sa veru nemôže zbaviť svojho nešťastia ten, kto sa klania šťastiu ako bohyni, a Boha, darcu šťastia, opúšťa. Rovnako sa nezbaví hladu ten, kto líže maľovaný chlieb, a nepýta si od toho, kto má skutočný chlieb.

4.24. Pohani tvrdia, že v množstve bohov uctievajú vlastne dary božie. (Obsah.)

Pohani vravia, že množstvo bohov vlastne znamená množstva božích darov. Vraj predkovia neboli natoľko nemúdri, aby nevedeli, že veci nie sú bohovia, ale božie dary. Keď teda hovorili, že Pecunia je bohyňa peňazí, nemysleli, že peniaze sú bohyňa, ale že bohyňa dáva peniaze.

4.25. Len jedného Boha treba uctievať ako darcu všetkého šťastia.

Po týchto dôvodoch azda omnoho ľahšie presvedčíme a na svoje nakloníme tých, ktorí nemajú pritvrdé srdcia. Aj ľudská slabosť pocítila, že šťastie nemôže pochádzať odinakiaľ, ako od niektorého Boha, a to cítili aj ľudia, ktorí uctievali toľkých bohov a medzi nimi aj ich kráľa Jupitera, lebo nepoznali meno toho, ktorý udeľoval šťastie. Menom samotnej veci, pochádzajúcej od neho, ho pomenovali, a tým dali najavo, že ani uctievaný Jupiter nemôže udeliť šťastie, ale ono pochádza od toho božstva, ktoré sa rozhodli uctievať pod menom šťastie. Celkom schvaľujem ich vieru, že darcom šťastia je Boh, ktorého nepoznali. Toho treba vyhľadávať, uctievať, a bude dobre. Treba zapudiť vravu nesčíselných démonov, lebo len tomu nestačí tento Boh, komu by nestačil jeho dar. Len tomu nestačí na uctievanie Boh, darca šťastia, komu nestačí jeho šťastie. Komu však stačí (niet ničoho viac pre človeka, po čom by mal viac túžiť), nech slúži jedinému Bohu, darcovi šťastia. A nie je to Boh, ktorého nazývajú Jupiterom, lebo uznávajúc za darcu šťastia jeho, nevyhľadávali by iného Boha a inú bohyňu, nedávali by im meno šťastia a neboli by o tom presvedčení, že Jupitera treba uctievať toľkými neprávosťami. Nazývajú ho zvodcom cudzích žien a nehanebným milovníkom a únoscom driečneho mládenca.

4.26. Divadelné hry, ktoré požadovali bohovia. (Obsah.)

Cicero spomína, že Homér povymýšľal ľudské veci a pripísal ich bohom. Lepšie by bol urobil, keby božské veci bol prenášal na ľudí. Proti hrám však nepovedal Cicero nič, hoci boly vlastne predstavením toho, čo básnici povymýšľali. Odvolávajú sa na to, že hry si vynútili a žiadali sami bohovia. Vidiečanovi Titovi Latiniovi bolo vo sne prikázané, aby oznámil senátu, že má obnoviť hry. Keď sa Titus neopovážil rozkaz splniť, stíhalo ho nešťastie až do toho času, kým neoznámil vec senátu. Stratil syna a napokon upadol do strašnej choroby. Potom sa dal na nosidlách doniesť pred senát a tam vyložil svoju záležitosť. Senát, pohnutý prípadom, ochotne obnovil hry. Je isté, že to bola práca démonov, ktorí si chceli hrami získať služobníkov, aby ľudia neslúžili pravému Bohu, ktorého také hry len urážajú. Ako bolo možno v tých hrách napríklad uctievať Jupitera, prznitel'a nevinnosti? Veď bol horší ako posledný rímsky občan.

4.27. Tri druhy bohov, ktoré spomína kňaz Scaevola. (Obsah.)

Kňaz Scaevola hovorí, že sú tri druhy bohov, a to: druh zavedený básnikmi, filozofmi a správcami mesta. Prvé je nedôstojné, druhé zas nesúce pre obce, lebo obsahuje škodlivosť pre ľud. Totiž nebolo by dobre, keby sa ľud dozvedel napríklad, že Aesculap, Hercules, Polux nie sú bohmi, ale že boli len ľuďmi. Básnici zas bohov vraj tak spotvorili, že ich nemožno porovnať ani len s priemernými ľuďmi, toľko zlého je v nich. A jednako bohov uctievajú hrami. Je to znak, že démoni chcú, aby boli oni sami uctievaní miesto bohov a tak si chcú získavať oddaných služobníkov.

4.28. Či úcta bohov napomáhala rozšírenie ríše? (Obsah.)

Takí bohovia nemohli nijako udržovať a rozširovať rímsku ríšu. Veď skôr by sa bolo muselo povedať, že bohovia udržujú grécku ríšu, lebo Gréci aj v hrách slušnejšie uctievali bohov, ba aj herci požívali úctu. Keby Rimania boli uctievali jedného a pravého Boha a boli by mu slúžili dobrými mravmi, boli by nadobudli aj rozšírenie ríše, aj jej udržanie a najmä po smrti večný život, aj keby pritom pozemskú ríšu boli azda stratili.

4.29. Veštba o sile a stálosti rímskej ríše bola falošná.

Aká je to veštba, ktorú pokladajú za najkrajšiu a ktorú som nedávno spomenul, že Mars, Terminus a Juventas ani len Jupiterovi, kráľovi bohov, nechceli ustúpiť a dať svoje miesta. Tým bolo vraj naznačené, že pokolenie Martovo, t. j. Rimania, svoje miesto, ktoré držia, nikomu nikdy nepopustia a pre boha Termina rímskymi hranicami nikto nepohne a rímska mládež pre bohyňu Juventas nikomu nepodľahne. Nech uvážia, ako môžu mať za kráľa svojich bohov a darcu svojho kráľovstva toho, o ktorom hovorí veštba ako o protivníkovi a ktorému by nesvedčalo, aby ustúpil. Aj keby to bola pravda, nemusia sa ničoho obávať, nevyznajú, že bohovia ustúpili Kristovi, keď nechceli ustúpiť Jupiterovi, hoci Kristovi mohli ustúpiť a zachovali by pritom aj pôvodné hranice ríše na svojich miestach a vo svojich srdciach. Dávno pred vtelením Kristovým a prv, ako sa toto zaznačilo, čo vyberáme z ich kníh, ale po veštbe za kráľa Tarquinia, rímske vojsko niekoľko ráz utekalo, t. j. dalo sa na útek, a veštba, podľa ktorej Juventas neustúpila Jupiterovi, ukázala sa falošnou, a pokolenie Martovo po páde a porážke od Galov bolo rozbité v samotnom Ríme a po odpadnutí mnohých miest k Hanibalovi hranice ríše sa veľmi scvrkly. Tak vyšumela krása veštby a proti Jupiterovi zostal odboj diablov, a nie bohov. Iné je totiž neustúpiť a iné vrátiť sa ta, odkiaľ si ustúpil. Hoci aj potom na rozkaz Hadriána na východe sa zmenily hranice ríše, keď tri znamenité zeme: Arméniu, Mezopotámiu a Sýriu odstúpil Peržanom, predsa sa zdá, ako by boh Terminus, ktorý podľa ich mienky chránil rímske hranice a podľa ich veľmi krásnej veštby neustúpil ani Jupiterovi, viacej sa obával Hadriána, kráľa ľudí, ako kráľa bohov. Po vrátení spomenutých provincií v inom čase, celkom za našich čias ustúpil zas Terminus, keď Julianus,[4]) veriac veštbám bohov, smelo rozkázal zapáliť lode, vezúce živnosť, čím a tiež aj preto, že on zahynul, zasiahnutý nepriateľským šípom, vojsko upadlo do takej biedy, že nik by nebol vyviazol, keď nepriatelia so všetkých strán doliehali na vojsko, prestrašené smrťou cisárovou, keby sa prímerím neboly určily hranice ríše tam, kde sú dnes; pravda, nie na takú škodu, akú spôsobil Hadrián, ale na polovičnú. Podľa prázdnej veštby boh Terminus neustúpil Jupiterovi, ale ustúpil vôli Hadriánovej, opovážlivosti Julianovej a potrebe Jovianovej. Múdrejší a rozumnejší Rimania to zbadali, ale proti obyčaju mesta, zaviazanému démonickými bohoslužbami, to málo platilo, lebo aj sami, hoci to pokladali za márnosť, neváhali preukazovať náboženskú úctu prirodzeným veciam, stojacím pod vládou a správou jediného Boha, ktorá len jemu prislúcha, ako hovorí apoštol, a slúžili radšej stvoreniu ako Stvoriteľovi, ktorý je požehnaný na veky. Pomoc pravého Boha bola potrebná, aby boli vyslaní svätí a naozaj nábožní mužovia, ktorí by zomierali za pravú vieru, aby zo sveta vymizla modloslužba.

4.30. Ako smýšľali o bohoch ich ctitelia? (Obsah.)

Cicero sa vysmieva vtákoveštcom, že z krákania a vresku vtákov by chceli poznať budúce veci.[5]) Vo svojej knihe »O prirodzenosti bohov« dáva hovoriť Lúciovi Balbovi v tom smysle, že bohov treba uctievať a chrániť. Vraj všetko to zlo, ktoré sa akosi javí na bohoch, to sa na nich nalepilo len ľudskou predstavou, totiž pripisovaním a privlastňovaním ľudských chýb a

zvykov bohom. Mnoho vecí pokladá za povery a hovorí, že filozofi, ale aj predkovia oddeľovali povery od náboženstva. My, kresťania ďakujeme pravému Bohu, nekoríme sa nebu a zemi, ale tomu, kto ich stvoril. Modly a ich úctu zavrhujeme, lebo šírime úctu jedného a pravého Boha.

4.31. Hoci Varro nedošiel k poznaniu pravého Boha, predsa si myslel, že treba uctievať jedného Boha.

Či Varro, ktorého ľutujeme, že divadelné hry zaradil medzi božské veci, — hoci nie z vlastnej vôle —, či nevyznáva, napomínajúc na mnoho miestach ako by z náboženského presvedčenia k uctievaniu bohov, že nekoná podľa svojho presvedčenia, keď hovorí o bohoslužobných úctach, ktoré zaviedla rímska ríša a či bez rozpakov nedáva najavo, že keby mal ríšu znova zakladať, že by bohov a ich mená nebral z prírody. Nakoľko však žije v starobylom národe, videlo sa mu potrebným zachovávať historické mená a priezviská, ako ich prevzala história, a preto vraj píše a skúma tie veci, aby vzbudil v ľuďoch skôr vážnosť ako pohŕdanie. Týmito slovami ostrovtipný muž dostatočne naznačuje, že neodhaľuje všetko, čo by nielen sám mal tupiť, ale čím by mal pohŕdať aj ľud, keby sa mu nezatajovalo. Mohlo by sa myslieť, že to ja sám namietam, keby on na inom mieste v rozhovore o náboženstve jasno nevravel, že mnoho vecí je pravdivých, o ktorých vedieť by bolo škodlivé pre ľud, ale aj keď sú falošné, prostým ľuďom stačia na vieru, preto vraj Gréci očisťovania a mystériá zahalili mlčanlivosťou a múrmi. Tu iste objavil všetky úmysly múdrych, ktorí vládnu nad mestami a národmi. Z tejto podivuhodnej falošnosti sa tešia zlí diabli, ktorí rovnako ovládajú klamárov aj oklamaných a z ich moci vyslobodzuje len milosť božia skrze Ježiša Krista Pána nášho.

Ten istý veľmi múdry a vtipný spisovateľ hovorí, že podľa neho len tí vystihli podstatu Boha, ktorí uverili, že je to duša, ktorá pohybom a rozumom spravuje svet. Z toho však vyplýva, že hoci sa k pravde nedostal, — pravý Boh nie je duša, ale tvorca a stvoriteľ duše —, predsa ak by sa bol oslobodil od zvykových predsudkov, bol by vyznával a radil, aby sa uctieval jeden Boh, spravujúci svet pohybom a rozumom, takže by mu bola zostala len jedna otázka, že Boh nie je dušou, ale stvoriteľom duše. Hovorí aj to, že starí Rimania viac ako 170 rokov uctievali svojich bohov bez vyobrazenia. Vraví, že keby to aj dnes tak bolo zostalo, čistejšie by sa im slúžilo.[6]) Na dosvedčenie svojho tvrdenia medziiným uvádza národ židovský a nerozpakuje sa svoje vývody zakončiť tvrdením, že tí, ktorí najprv postavili bohom modly, pozbavili bázne svoje mestá a rozmnožili bludy, múdro sa domnievajúc, že bohov možno ľahko znevažovať nespôsobilosťou modiel. Keď hovorí, že blud nezaviedli, ale rozmnožili, zjavne poukazuje na to, že už pred zavedením modiel panovaly bludy. Nakoľko hovorí, že len tí mohli pochopiť, čo by bol Boh, ktorí verili, že je dušou, spravujúcou tento svet, a že bez modiel by sa čistejšie zachovávalo náboženstvo, kto by nevedel, ako sa blíži k pravde. Keby bol mohol niečo podniknúť proti tak starodávnemu bludu, iste by bol vyznával jedného Boha, o ktorom veril, že spravuje celý svet, — aj k tomu sa pridával, aby sa bez obrazov uctieval —, a tak, blízky svojmu objavu, azda by bol pochopil a premenlivosť duše by ho bola upamätovala, že pravý Boh je bytosť nepodliehajúca zmenám, ktorá aj samotnú dušu stvorila. Ak je tomu tak, chápeme, že čokoľvek takí mužovia uviedli vo svojich spisoch na pohanu mnohých bohov, že tie vyznania urobili skôr donútení tajnou vôľou božou ako z vlastného presvedčenia. Keď uvádzam ich svedectvá, uvádzam ich ako dôvod na zahanbenie tých, ktorí nechcú poznať, z akej veľkej a zhubnej moci diablov nás vytrhla osobitná obeta presvätej krvi za nás vyliatej a dar udeleného nám Ducha Svätého.

4.32. Prečo chceli panovníci, aby poddaní zostali pri falošnom náboženstve?

Keď hovorí o rodoch bohov, tvrdí, že ľud sa klonil väčšmi k básnikom ako učiteľom o prírodných veciach, a preto starí Rimania, jeho predkovia, vraj pohlavie a rodenie bohov prijímali a uznávali aj ich manželstvá. Zdá sa, že pre nič iného sa to nekonalo, len že tí chytráci a mudrci mali z toho osoh, keď sa národy klamaly v náboženstve. Tým istým, aby sa nielen uctievali, ale aj nasledovali démoni, žiadostiví podvodu. Tak totiž ako démoni nikoho nedostanú do moci, len koho podvodne oklamú, tak aj nespravodliví mocnári a démonom nápomocné kniežatá vydávali veci, o ktorých márnivosti boli presvedčení, ako by boly pravdivé, — napríklad náboženstvo národom —, aby ich takto užšie viazali na občianske spoločenstvo a udržiavali ich vo svojej poddanosti. Kto teda zo slabších a neučených ľudí mohol vyviaznuť z dvojnásobných osídel mocnárov a démonov?!

4.33. Moc a rozhodnutia pravého Boha opravovaly čas všetkých kráľov a kráľovstiev.

Boh, ktorý je pôvodcom a darcom všetkého šťastia, nakoľko je sám pravým bohom, rozdáva pozemské kráľovstvo dobrým aj zlým, a to nie voslep a náhodne, — veď je Bohom a nie Fortunou —, ale podľa riadneho behu vecí a časov, nám neznámeho, sebe však veľmi dobre známeho. Sám tomuto poriadku neslúži, ale ako najvyšší pán ho riadi a rozumne upravuje. Šťastie dáva len dobrým a môžu ho požívať alebo nepožívať služobníci a panovníci, jeho úplnosť bude však len v tom živote, kde nebude nikto slúžiť. Pozemské kráľovstvá udeľuje dobrým aj zlým preto, aby jeho ctitelia, nakoľko sú v dospelosti ducha len maličkí, aby nežiadali tieto dary ako niečo veľkého. To je tajomstvo Starého zákona, v ktorom bol skrytý aj Nový, že tam sa sľubujú časné dobrodenia, o ktorých duchovnejší už vtedy poznali, hoci to ešte zjavne nehlásali, aj to, aké večné prednosti naznačujú tieto časné veci, aj to, v akých božích daroch spočíva pravá blaženosť.

4.34. Jedine židovské kráľovstvo založil a ochraňoval jediný a pravý Boh.

Aby bolo zjavné, že aj pozemské majetky, po ktorých túžia tí, ktorí nie sú schopní vyšších myšlienok, sú v moci jediného Boha, a nie v moci mnoho falošných bohov, o ktorých úctu sa Rimania natoľko starali, Boh v Egypte rozmnožil z hŕstky svoj ľud a podivnými zázrakmi ho odtiaľ vyslobodil. Ženy nevzývaly Lucinu, keď chránil ich pôrody, aby sa podivuhodne množily, a národ neuveriteľne rástol, keď sám vyslobodil z rúk egyptských utláčateľov, chcejúcich pobiť všetky ich nemluvňatá. Bez Ruminy kojily, bez Cuniny ukladaly do kolísky, bez Eduky a Potiny deti požívaly jedlo a nápoj, bez toľkých detských bohov sa odchovaly. Bez snubných bohov sa zasnubovali a bez uctievania Priapa svoje manželky poznávali. Bez vzývania Neptúna sa otvorilo pred nimi more a pohltilo vo vlnách nepriateľov, ženúcich sa za nimi. Neuctievali nijakú Maniu, keď dostávali s neba mannu, neuctievali Nymfy a Lymfy, keď si uhasili smäd vodou prýštiacou zo skaly. Bojovali bez nemúdreho sa zasväcovania Belone a Martovi, bez víťazstva nevíťazili, ale nepokladali ho za božstvo, ale dar svojho Boha. Bez Segetie siatiny, bez Bobony dobytok, bez Melony mäd, bez Pomony ovocie a vôbec každú vec, o ktorú Rimania pokladali za potrebné prosiť množstvo bohov, Židia dostávali omnoho štedrejšie od jedného a pravého Boha. Keby sa neboli prehrešili proti nemu bezbožnou všetečnosťou, zvedení čarami, a nelipli na cudzích bohoch a modlách, napokon aj zabitím Krista, boli by zostali v tom kráľovstve, hoci nie rozľahlejšom, ale šťastnejšom, ako bolo rímske. Teraz, že sú roztratení skoro po celej zemi a všetkých národoch, to zariadila prozreteľnosť jedného a pravého Boha, aby oni a ich knihy vydávali svedectvo, v ktorých bolo dávno prorokované, že všade sa budú rúcať obrazy, oltáre, háje a chrámy falošných bohov a že bude zakázané prinášať im obety, aby si niekto nemyslel, kto o tom číta v našich

knihách, že sme to azda my vymysleli. Viac bude v nasledovnej knihe, tu nech je už rozprave koniec.

1.

V ľudskej spoločnosti je to ako v divadle. Návštevníci divadla sa na začiatku predstavenia nepoznajú, netvoria jednotu. Neskôr za hry, ak sa hra niektorým páči, ich láska tvorí spoločnosť, pospolitosť, vedenú jednou myšlienkou, jednou vôľou a jednou láskou. Podobne je to vo svete. Svet možno rozdeliť na dve veľké skupiny, z ktorých každú vedie láska, ale lásky oboch skupín nie sú rovnaké. Jedna skupina, ktorá sa venuje len ľudským záujmom a žije len pre ne, tvorí svetský štát, druhá skupina, ktorá je spojená láskou k Bohu a pre Boha, tvorí boží štát. Človek je vlastne taký, aká je jeho vôľa a jeho láska. To možno povedať aj o národe, skupine ľudí, ba aj o štáte. (Gs 302.)

2.

Vonkajší svet sa nám javí ako deliteľná masa, ktorá sa v priestore uskutočňuje v čiastkach. Duša podľa svojej bytostnej povahy je nedeliteľná. Preto môže oživovať svoje telo a viesť ho. Z toho vyplýva, že duša stojí v poradí hodnôt vyššie ako telo. Keďže dušu zas vedie a oživuje Boh, musí stáť vyššie ako telo. Jednoznačná odpoveď všetkých vecí na otázku skúmavého ducha je, že veci nie sú Bohom, ale Boh je ich Stvoriteľ. (Viď »Vyznania« kn. X. hl. 6.) Na takú odpoveď bolo potrebné, aby sa nebo a zem zahľadely do svojej tvári a videly tam ustavičnú zmenu. Zmeniť sa znamená stratiť to, čo sme mali, a nadobudnúť to, čo sme nemali. Čo sa mení, stáva sa tým, čím nebolo a prestáva byť tým, čím bolo. Tým dosvedčuje, že nie je večné. Čo nie je večné, to nebolo vždy a čo nebolo vždy, to muselo byť stvorené. Čo bolo stvorené, muselo byť stvorené niekým iným, lebo najprv musí niečo jestvovať, aby mohlo samo seba stvoriť. Dať si bytie prv, ako sám mám bytie, to je nesmysel. Preto možno povedať, že prostý pohľad na svet je odpoveďou na otázku o jeho Stvoriteľovi. Boh stvoril svet. (Gs 331.)

3.

Mercurius bol bohom výrečnosti a Minerva vedy a umenia. (Mg 128.)

4.

Julián Apostata. (Mg 136.)

5.

Cicero sa sám priznáva k augurstvu v knihe »De regibus«. (Mg 136.)

6.

Plutarchus píše, že Numa zakázal Rimanom robiť sochy, aby si nemysleli, že bohovia sa podobajú ľuďom alebo zvieratám. V prvých 170 rokoch sa chrámy stavaly, ale nebolo v nich sôch. (Mg 138.)

Kniha piata

Prehľad piatej knihy

Prečo dožičil Boh rímskej ríši také rozšírenie a toľké trvanie? Nemá to nič spoločného s Fatumom, osudom, ktorý nemožno vážne pokladať, za príčinu nejakej činnosti. To je celkom zjavné, z osudu dvojčat. Podobenstvo o hrnčiarskom kruhu dokazuje mnoho aj málo. Príklad Ezaua a Jakuba vyvracia tiež tvrdenie o osude. Najmä na príkladoch dvojčat sa jasne ukazuje, ako astrologovia nemajú pravdu. Predsa sa však nájdu ľudia, ktorí veria predpovediam astrologov. Kto pod Fatumom rozumie nemeniteľný poriadok a spojenie príčin všetkého diania a pripisuje to vôli a moci Boha ako stoici, s tým sa shoduje aj kresťanský náhľad. Keď Boh predvída účinné príčiny, tým neničí slobodu vôle. Tento Boh vzal do plánov svojej prozreteľnosti aj svetové vlády. Svetová rímska ríša nie je dielom Fatumu alebo bohov, ale má svoje prirodzené základy v láske starých Rimanov ku slobode a sláve, alebo ešte väčšmi v silných vodcoch národa. Z lásky ku sláve dbali aj o čnosť a vyhýbali sa neprístojnostiam. Avšak aj túžba po sláve je nečnosť a kresťan podľa príkladu apoštolov a mučeníkov nad slávu vždy stavia bázeň božiu, lásku k Bohu, spravodlivosti a pravde. Pohani nepoznali nejakú inú vlasť, okrem pozemskej, preto túžili po oslávení v tejto vlasti. Za čnosti, ktoré Rimania konali z lásky po sláve, dostali svetovú vládu ako zaslúženú odmenu. Hrdinstvom a obetavosťou Rimanov za štát Boh chcel dať príklad kresťanom, ako majú milovať svoju nebeskú vlasť, aké obety majú za ňu prinášať. Úsilie za zemskou slávou je vždy spojené s čnosťou alebo aspoň s jej zdaním. Omnoho vyššie je však pohŕdanie slávou, keď človek všetku slávu necháva Bohu, pôvodcovi každej čnosti. Kto stavia túžbu po vláde nad slávu z čnosti, ten je schopný akéhokoľvek zla, to je tyran. Aj tyrani dostali svoju násilnícku vládu od Boha jedine pre zlé skutky ľudstva. Je nedôstojné robiť z čnosti slúžku chamtivosti za slávou. Aj keď nepoznáme úmysly božie, jednako aj násilnícku vládu dopúšťa Boh. Božia prozreteľnosť určuje beh a trvanie vojen. Za čias rímskej ríše boly aj veľmi dlhé vojny popri krátkych a v kresťanských časoch boly aj šťastné chvíle. To treba zdôrazniť najmä proti tým, ktorí sú v terajšom navštívení už veľmi netrpezliví a pozerajú za Martom a Bellonou. Podľa kresťanského učenia šťastie vladárovo nespočíva vo vonkajších úspechoch, ale v opravdivej čnosti. Boh však poskytol vonkajšie úspechy aj kresťanským panovníkom — napríklad Konštantínovi —, aby sa videlo, že úcta bohov nie je nevyhnutná k slávnej vláde. Iní kresťanskí vladári zas nemali také úspechy, aby sa ukázalo, že kresťanstvo nie je na zabránenie zemských neúspechov. Príkladným kresťanským vladárom je Teodosius.

Predslov

Nakoľko je známe, že plnosť všetkých vecí je v šťastí, ktoré nie je bohyňou, ale božím darom, ľudia nemajú uctievať nijakého boha, okrem Toho, ktorý ich môže urobiť šťastnými. Ak by šťastie bolo bohyňou, jedine ono by sa malo spravodlivo uctievať. Pozrime však, prečo Boh, ktorý môže dávať také dobro, ktoré môžu dosiahnuť aj nedobrí, a preto nešťastní, prečo Boh ráčil priviesť rímsku ríšu k toľkej veľkosti a trvalosti. Že k tomu neprispelo množstvo falošných bohov, ktorých uctievali, to sme už dosť osvetlili a keď bude treba, ešte osvetlíme.

5.1. Pôvod rímskej ríše a všetkých kráľovstiev nie je náhodný a nezávisí od polohy hviezd.

Príčinou veľkosti rímskej ríše nie je náhoda and osud (Fatum), ako si myslia ľudia, ktorí všetko menujú náhodou, čo buď nemá nijakej príčiny, alebo sa deje nepochopiteľným

spôsobom, a všetko menujú osudom, čo sa deje mimo božej a ľudskej vôle, z akejsi nevyhnutnosti. Ľudské kráľovstvá zakladá božia prozreteľnosť. Ak to niekto pričíta osudu, nazývajúc božiu vôľu a moc osudom, nech si presvedčenie drží, ale reč nech si opraví. Prečo nehovorí hneď tak, ako by hovoril, keby odpovedal na otázku, čo rozumie pod slovom osud. Ľudia tým slovom v bežnom smysle rozumejú moc polohy hviezd, aká je pri narodení alebo počatí niekoho. Jedni tvrdia, že nezávisí od božej vôle, druhí zas, že závisí. Tých, ktorí tvrdia, že hviezdy bez božej vôle riadia naše činy a zážitky dobrého alebo zlého, tých nemajú počúvať nielen pravoverní, ale ani tí, ktorí chcú byť ctiteľmi bársakých bohov, hoci aj falošných. Čo iného zapríčiňuje také presvedčenie, len aby sa neuctieval alebo neprosil nijaký boh. S týmito teraz nechceme dišputovať, ale sa obraciame proti tým, ktorí odporujú kresťanskému náboženstvu, vydávajúc sa za zástupcov tých, ktorých volajú bohmi. Lež tí, ktorí polohu hviezd, hocako určujúcich, aký kto má byť a čo sa mu má stať dobrého alebo zlého, pripisujú vôli božej, ak sa domnievajú, že hviezdy dostaly moc od jeho najvyššej moci, aby z vlastnej vôle o tom rozhodovaly, veľmi sa previňujú proti nebesám, domnievajúc sa, že v tomto ako by prejasnom sbore a milo ožiarenom dvore sa rozhoduje o tom, aké zločiny sa majú páchať. Ak by niektorý pozemský štát o takom niečom rozhodoval, zasluhoval by, aby bol podľa ľudského rozhodnutia zničený. Konečne, aký súd nad ľudskými skutkami sa ponechá Bohu, pánovi hviezd a ľudí, keď nebeská potreba núti človeka do činu. Alebo netvrdia, že hviezdy z moci, prijatej od najvyššieho Boha, svojvoľne v ničom nerozhodujú, ale že keď určujú osudy, akým sa nemožno vyhnúť, plnia jeho rozkazy. Či o samom Bohu sa má predpokladať, čo by bolo nedôstojné aj pre hviezdy? Ak sa povie, že hviezdy skôr niečo znamenajú, ako konajú, takže tá alebo oná poloha hviezd budúce veci len predpovedá, ale sama nepôsobí, ako sa o tom veľkí učenci vyslovili, — hoci hvezdári tak nerozprávajú, aby napríklad povedali, že Mars v tejto polohe znamená vraha, ale hovoria, že Mars robí vraha —, pripúšťame, že sa vhodne nevyslovujú a mali by sa učiť pravidlám vyjadrovania od filozofov, aby vedeli náležite vysloviť svoje domnelé poznatky z polohy hviezd. Nikto nevedel dosiaľ odpovedať, čím sa to stáva, že v živote dvojčat, v ich konaní, príhodách, zamestnaní, umení, v poctách a ostatných veciach, patriacich k všednému životu, ako aj v samotnej smrti je taká rozdielnosť, že — pokiaľ sa týka týchto vecí —, skôr sa podobajú cudzí ako dvojčatá, hoci pri narodení ich delil len veľmi malý časový rozdiel, pri počatí však jedným aktom a v jednej chvíli nadobudly svoju bytnosť.

5.2. Podobné a nepodobné zdravie dvojčat. (Obsah.)

Podľa Ciceróna lekár Hyppokrates vraj usudzoval o dvoch bratoch, ktorí súčasne ochoreli a ich nemoc sa súčasne horšila a zlepšovala, usudzoval, že sú dvojčatmi, avšak filozof Possidonius tvrdil, že ich spoločnú a súčasnú nemoc zapríčinila tá istá poloha hviezd, horoskop, pri ich narodení a počatí. Prijateľnejšia je mienka lekára ako filozofa, lebo dvojčatá sa mohly aj prirodzene tak vyvíjať, že maly podobné telesné vlohy, a preto mohly aj ochorieť súčasne. Mienka filozofova nie je správna, lebo pri tej istej polohe hviezd sa mohlo narodiť veľa ľudí s rozmanitými vlohami a životnými príhodami. Poznám dvojčatá, rozdielne nielen skutkami a behom života, ale líšiace sa aj podľa vytrpenej nemoci. Na rozdielnosť dvojčat nevplýva len zdravie, strava, sila, ale aj vôľa duše.

5.3. Dôkaz hvezdára Nigidiusa z podobenstva o hrnčiarskom kruhu. (Obsah.)

Keď hvezdár Nigidius nevedel odpovedať na otázky ohľadom dvojčat, vysvetľoval ich rozdielnosť názorne na hrnčiarskom kruhu. Rozkrútil silno hrnčiarsky kruh a dva razy sa ho rýchle za sebou dotkol černidlom. Keď sa kruh zastavil, bodky boly od seba v dosť veľkej vzdialenosti. Podľa toho tvrdil, že keby sa dvojčatá rodily aj tak rýchlo, ako sa on dotkol

kruhu, v nebeskej vzdialenosti by to veľa znamenalo. Keďže sa teda dvojčatá predsa len v rozdielnom čase narodily, majú rozdielny horoskop. Odtiaľ sa dá vysvetliť aj nerovnosť v mravoch a živote dvojčat. Tento dôkaz je tak veľmi krehký ako všetky hrnce, vykrútené na hrnčiarskom kruhu, lebo poloha hviezd pri narodení alebo počatí nemá nijakého vplyvu na život človeka.

5.4. Ezau a Jakub mali veľmi odlišný život a mravy. (Obsah.)

Z Písma poznáme dvojčatá, Ezaua a Jakuba, ktorí sa tak rýchlo za sebou rodili, že druhý držal za pätu prvého. Predsa však ich život a mravy boly veľmi odlišné. Ba rozdielnosť v živote a rodičovskej láske k nim bola toľká, že spôsobila nepriateľstvo medzi bratmi. Zas je zjavné z ich príkladu, že poloha hviezd pri narodení nemá vplyv na život človeka.

5.5. Ako sa vyvracia planá múdrosť hvezdárov? (Obsah.)

Podľa tvrdenia hvezdárov by mali mať rovnaké životné osudy ľudia, narodení v tej istej sústave hviezd. Mali by napríklad súčasne ochorieť, súčasne cestovať, ženiť sa, prípadne aj zomrieť. Každý však vie, že tomu nie je tak.

5.6. Dvojčatá rozdielneho pohlavia. (Obsah.)

Nakoľko sa dvojčatá počínajú v tom istom čase, v tej istej hviezdnej polohe, kto vysvetlí, prečo sa jeden narodí ako dievča, a druhý ako chlapec. Podľa horoskopu by mali mať jednaké pohlavie. Z toho je zas zjavné, že horoskop nič neznamená. Je pravda, že nebeské svetlá vplývajú na beh niektorých telies, ako napríklad približovaním a vzďaľovaním sa slnka menia sa ročné obdobia, alebo ubúdaním mesiaca sa deje morský príliv odliv, ľudská vôľa však nepodlieha nijakej zmene pričinením hviezd.

5.7. Voľba dňa na ženitbu, sejbu a sadenie. (Obsah.)

Nemožno tvrdiť, že zvolením si dňa na ženbu, sejbu a sadenie možno určiť osud. Veď v tom istom okamihu sa počína, rodí mnoho ľudí a vzniká mnoho vecí, a predsa nemajú jednaký osud. Zrná tiež, hoci sú zasiate v jednom čase, nemajú rovnaký osud. Jedno vzklíči a vyrastie v plný klas, iné pozobú nebeské vtáky a niektoré zničí hrdza.

5.8. O tých, ktorí osudom volajú príčinnú súvislosť podľa božej vôle, a nie polohu hviezd.

Ktorí osudom volajú príčinnú súvislosť všetkého, čo sa deje, a nie polohu hviezd pri narodení, počatí alebo vzniku vecí, s tými sa netreba dlho hádať a škriepiť, kým poriadok a istú príčinnú súvislosť pripisujú vôli a moci najvyššieho Boha. O ňom najlepšie a najpravdivejšie veríme, že všetko vie prv, ako sa stane, a že mimo jeho usporiadania sa nič nestáva, od neho pochádza všetka moc, ale nie vôľa všetkých. Že najmä túto vôľu najvyššieho Boha, ktorého moc vládne všade nepremožiteľne, volajú osudom, dôvodom sú tieto verše Enea Seneku, ak sa dobre pamätám:

»Veď ma, najvyšší otče a vládca najvyšších nebies,
kam sa ti páči, rozkazy hneď splním,
som ochotný, viem, že aj proti vôli žiaľ ma bude sprevádzať

a zlý musím robiť, čo sa zapáčilo dobrému;
povoľného osud vedie, odbojného vlečie«. (List 107.)

Tu v poslednom verši nazval osudom, čo vyššie vôľou najvyššieho otca, ktorú chce nasledovať, aby ho radšej viedla ako povoľného, než by ho ako odbojného vliekla. Podľa jeho slov totiž osud odbojných vlečie. O tom svedčia aj verše Homéra, ktoré Cicero takto uvádza:

»Úmysly ľudí sú také, akým kedy sám otec Jupiter
osvetľoval lúčom plodohojné zeme«. (Odyssea 18, 136.)

V tejto otázke básnikova mienka nemá váhy, ale nakoľko Cicero hovorí, že stoici zastávajú moc osudov a používajú Homérove verše, viac nám ide o mienku učencov, ako o básnikove slová, lebo veršami vo svojich sporoch o osude dávajú najavo jasne svoje smýšľanie, menujúc Jupiterom toho, ktorého pokladajú za najvyššieho Boha, od ktorého vraj závisí súvislosť osudov.

5.9. Predvedomosť božia a ľudská slobodná vôľa.

Týchto sa usiluje poraziť Cicero vo vedomí, že nezmôže mnoho proti nim, ak neodstráni hádačstvo. To sa usiluje odstrániť tak, že popiera vedomosť o budúcich veciach a všemožne dôvodí, že ani človek ani Boh nepozná budúce veci a že niet predpovedania vecí. Tak popiera aj božiu predvedomosť a rozmanitými dôkazmi sa usiluje vyvrátiť i nad svetlo jasnejšie proroctvo, predkladajúc niektoré veštby, ktoré sa dajú ľahko vyvrátiť, ale ani tie nevyvrátil. Pri vyvracaní hvezdárskych mienok víťazí jeho reč, lebo v skutočnosti sú také, že sa samy vyvracajú a zanikajú. Omnoho znesiteľnejší, ako tento odporca predvedomosti, sú tí, ktorí odvodzujú osudy z hviezd. Boha vyznávať, a pritom popierať, že vopred nepozná budúce veci, to je zjavná hlúposť. Hoci to aj sám nahliadol, predsa sa pokúšal dokazovať, ako hovorí Písmo. »Blázon povedal vo svojom srdci, niet Boha« (Žalm 13, 1.). Videl však, aké je to namáhavé a mrzké, preto to nerobí svojimi ústami, ale vo svojej knihe »O prirodzenosti bohov« dáva akéhosi Cotta škriepiť sa v tejto veci so stoikmi, sám sa však pridŕža Lucilia Balba, ktorého určil zastávať stanovisko stoikov, a nie Cotta, ktorý sa usiluje poprieť celú božiu bytosť. Vo svojich knihách »O veštbách« sám otvorene popiera predvedomosť budúcich vecí. Zdá sa, že to preto robí, aby nemusel pripustiť osud a poprieť slobodnú vôľu. Domnieva sa totiž, že ak pripustí predvedomosť budúcich vecí, že by z toho nevyhnutne vyplýval aj osud, ktorý by vôbec nebolo možno poprieť. Nech je už akokoľvek s týmito popletenými spormi a hádkami filozofov, nakoľko veríme v svrchovaného a pravého Boha, priznávame sa k jeho najvyššej vôli, moci a predvedomosti. Nebojíme sa, že sa nerobí bez vôle, čo robíme s vôľou, lebo naše skutky vopred poznal a jeho predvedomosť sa nemôže klamať, ako sa obával Cicero a stoici, keď ten všetku predvedomosť popieral a oni tvrdili, že všetko sa nedeje z nevyhnutnej potreby, hoci zastávali, že všetko sa deje podľa osudu.

Čoho sa obával Cicero, keď sa usiloval daromnými hádkami otriasť predvedomosť budúcich vecí? Asi toho, že ak sú všetky veci vopred poznané, uskutočnia sa v tom poriadku, v akom boly vopred poznané a keby prišly v tom poriadku, Boh vopred poznal ich poriadok. Ak je vo veciach poriadok, potom je poriadok aj v príčinách, lebo nič sa nemôže stať bez predchádzajúcej účinnej príčiny. Ak je istý poriadok v príčinách, podľa ktorého sa všetko deje, čo sa deje, potom vraj všetko, čo sa deje, deje sa podľa osudu. Keď je tomu tak, nič nie je v našej moci, a je veta po slobodnej vôli. Ak by sme na to pristali, hovorí, celý ľudský život by sa prevrátil, márne by sa vynášaly zákony, márne by sa trestalo, udeľovaly pochvaly, napomínalo, povzbudzovalo, márne by bola spravodlivým určená odmena, a zlým tresty. Aby

vraj odtiaľ neplynulo toľko neslušnosti, nerozumu, a záhuby pre ľudský život, popiera predvedomosť budúcich vecí a nábožného ducha sviera do takých úzkostí, že musí voliť jedno z dvoch: alebo uzná našu vôľu, alebo uzná predvedomosť budúcich vecí. Domnieva sa totiž, že oboje nemôže vedľa seba jestvovať. Ak uznáva prvé, ruší druhé. Ak uznávame predvedomosť budúcich vecí, neuznávame slobodu vôle. Ak uznávame slobodu vôle, neuznávame predvedomosť budúcich vecí. Lenže sám, ako muž veľký, učený, v ľudských veciach zbehlý a mnohostranný poradca, vybral si slobodnú vôľu z týchto dvoch a na potvrdenie svojej mienky zavrhol predvedomosť budúcich vecí. Keď chcel urobiť slobodných ľudí, narobil bezbožných rúhačov. Nábožná duša volí oboje, oboje vyznáva a oboje potvrdzuje zbožnou vierou. Ako? Ak predvedomosť budúcich vecí jestvuje, nasledujú všetky za sebou až potiaľ, že nič nezostane vo vôli. Ak jestvuje naša vôľa, nazpät idúc, sa dôjde až k tomu, že niet predvedomosti budúcich vecí. Všetko sa dá takto shrnúť: Ak je slobodná vôľa, nedeje sa všetko osudom; ak sa nedeje všetko osudom, všetky príčiny nemajú určitý poriadok; ak všetky príčiny nemajú určitý poriadok, potom niet určitého poriadku ani v božej predvedomosti, lebo veci by sa nemohly stať bez predchádzajúcich a účinných príčin; ak nie je určitý poriadok v božej predvedomosti, nedeje sa všetko tak, ako Boh vopred vedel; napokon ak sa nedeje všetko, ako Boh vopred vedel, potom v Bohu niet predvedomosti budúcich vecí.

Proti odvážnosti a bezbožnosti týchto rúhačov tvrdíme, že Boh vopred pozná všetko, čo sa stane, a všetko, o čom cítime a vieme, že sa preto deje, lebo to chceme. Netvrdíme, že všetko sa deje osudom, ale skôr, že osudom sa nič nedeje. Slovo osud, ak v reči predstavuje polohu hviezd pri počatí a narodení niekoho, nič neznamená. Poriadok príčin, kde najviac vládne božia vôľa, ani nepopierame, ani nemenujeme osudom, len ak by sme slovo fatum (osud) odvodzovali od fari, t. j. od hovorenia, lebo nemôžeme poprieť, čo je napísané v Písme: »Raz povedal Boh, toto dvoje som počul, nakoľko moc je božia, a Ty, Pane, máš milosrdenstvo, lebo odplácaš každému podľa jeho skutkov« (Žalm 61, 12, 15). Výrazom »raz povedal« sa rozumie, že nepohýbateľne, t. j. nemeniteľne povedal, ako nemeniteľne poznal všetky budúce veci, aj ktoré sám hodlá vykonať. Meno osudu by sa dalo tak používať, keby to neprivádzalo na myseľ aj inú vec, ku ktorej by sme neradi naklonili ľudské srdcia. Ak Boh pozná poriadok vecí, to ešte nie je dôvod, že nič nie je v moci našej slobodnej vôle. Aj naša vôľa je uložená v poriadku príčin, ktorú isto pozná Boh a zahrnuje ju jeho predvedomosť, lebo aj ľudská vôľa je príčinou ľudských skutkov. Preto, kto vopred poznal príčiny všetkých vecí, nemohol nepoznať medzi týmito príčinami našu vôľu, o ktorej vedel, že je príčinou našich skutkov.

Aj to, čo pripúšťa sám Cicero, že nič sa nedeje, ak nepredchádza účinná príčina, stačí na jeho vyvrátenie v tejto otázke. Čo mu to pomôže, ak tvrdí, že nie sa nedeje bez príčiny, ale že nie každá príčina záleží na osude, lebo sú príčiny náhodné, prirodzené a z vôle pochádzajúce. Stačí jeho priznanie, že všetko, čo sa deje, deje sa na základe predchádzajúcej príčiny. My však príčiny, ktoré sa volajú náhodnými, — z čoho vzniklo aj slovo náhoda — nepokladáme za nijaké, ale za skryté a pripisujeme ich vôli pravého Boha alebo ktorýchkoľvek duchov, a prirodzené príčiny nevylučujeme z vôle toho, ktorý je pôvodcom a tvorcom všetkej prirodzenosti. Príčiny, z vôle pochádzajúce, pochádzajú buď od Boha, buď od anjelov, buď od ľudí alebo aj od niektorých zvierat, ak možno vôľou nazvať hnutia nerozumných zvierat, podľa ktorých niečo vo svojej prirodzenosti konajú, žiadajú si alebo pred niečím utekajú. Keď hovoríme o vôli anjelov, anjelmi rozumieme ako dobrých, ktorých voláme anjelmi božími, tak aj zlých, ktorých voláme diablami alebo démonmi; podobne hovoríme aj o vôli dobrých a zlých ľudí. Z toho vyplýva, že všetko, čo sa deje, nemá iných účinných príčin, len z vôle pochádzajúce, t. j. z tej prirodzenosti, ktorá je duchom života. Aj povetrie a vánok voláme duchom, ale nakoľko sú hmotné, nie sú duchom života. Duch života, ktorý všetko oživuje a je

tvorcom všetkého tela a stvoreného ducha, je sám Boh, Duch nestvorený. V jeho vôli je tiež najvyššia moc, ktorá posilňuje dobré vôle stvorených duchov, zlé súdi a všetky usporaduje, niektorým moc udeľuje, niektorým neudeľuje. Ako je tvorcom všetkých bytostí, tak je aj darcom všetkej moci, nie však vôle, lebo zlá vôľa nepochádza od neho, keďže sa zlá vôľa stavia proti prirodzenosti, pochádzajúcej od neho. Telá teda podliehajú viac vôli, niektoré našej, t. j. všetkých smrteľných tvorov, viac ľudskej vôli, ako vôli zvierat, iné vôli anjelov, všetky najviac božej vôli, ktorej podlieha každá vôľa, lebo nemá inej moci, okrem Bohom danej. Príčina, tvoriaca vecí, a sama pritom nestvorená, je Boh. Ostatné príčiny aj tvoria, aj sú tvorené, ako sú všetci stvorení duchovia, najmä obdarení rozumom. Telesné príčiny, ktoré sú viac stvorené, ako samy tvoria, nemožno počítať k účinným príčinám, lebo nie sú ničím iným okrem toho, čo vôľa duchov z nich urobí. Ako teda poriadok príčin, ktorý isto pozná predvídavý Boh, mohol by pôsobiť, aby nič nezáviselo od našej vôle, keď v samotnom poriadku príčin vôľa zaberá značné miesto. Nech sa Cicero teda škriepi s tými, ktorí volajú tento poriadok príčin osudným alebo skôr osudom, čo nám je protivné, najmä už pre samotné meno, ktoré sa obyčajne nepoužíva v pravom smysle. Nakoľko popiera, že poriadok všetkých príčin, je najistejší a predvedomosti božej najznámejší, väčšmi sa nám hnusí než stoikom. Buď teda popiera jestvovanie Boha, ako sa o to pokúsil v knihe »O prirodzenosti bohov«, uvádzajúc, pravda, inú osobu, alebo ho vyznáva, mu upiera predvídavosť, a vtedy aj tak nič iného nehovorí, len to, čo povedal blázon vo svojom srdci: »Niet Boha« (Žalm 13, 1). Kto všetko budúce predvída, nie je Bohom. Preto aj naša vôľa len toľko môže, koľko Boh Chcel a predvídal, aby mohla; preto čo môže, môže skutočne, a čo bude robiť, skutočne sama bude robiť, lebo jej mohutnosť a činnosť vopred poznal ten, ktorého pred vedomosť sa nemôže klamať. Ak by som mal v istej súvislosti použiť slovo osudu, najskôr by som použil v tvrdení, že vôľa mocnejšieho je osudom slabšieho, ktorý podlieha jeho moci, než by som tvrdil, že slobodu našej vôle porušuje ten poriadok príčin, ktorý stoici nie všeobecne používaným, ale svojím spôsobom volajú osudom.[1])

5.10. Či ľudská vôľa podlieha nejakej nevyhnutnosti?

Netreba sa obávať ani nevyhnutnosti, ako stoici, ktorí z tejto obavy tak rozlišovali vecné príčiny, že niektoré vymaňovali zpod nevyhnutnosti, iné jej pod moc dávali a medzi tie, ktoré nechceli mať pod mocou nevyhnutnosti, umiestili aj našu vôľu, aby azda nestratili slobodu, ak by ju opanovala nevyhnutnosť. Keď máme svojou nevyhnutnosťou nazvať tú, ktorá nie je v našej moci a koná aj proti našej vôli, — ako je napríklad nevyhnutnosť zomrieť, — je jasné, že naša vôľa, ktorou žijeme dobre alebo zle, nepatrí pod takú nevyhnutnosť. Mnoho vecí robíme, ktoré by sme nerobili, keby sme nechceli. Sem patrí najprv samo chcenie, lebo ak chceme, je, ak nechceme, nie je, nebolo by chcenia, keby sme nechceli. Ak v tomto spočíva nevyhnutnosť, podľa ktorej hovoríme, že niečo musí byť, alebo sa musí stať, neviem, prečo by sme sa mali obávať, že nám odníme slobodnú vôľu. Ani život Boha a jeho predvedomosť nestaviame pod nevyhnutnosť, ak tvrdíme, že je nevyhnutné, aby Boh žil a všetko vopred vedel, ako sa neumenšuje jeho moc, keď hovorí, že nemôže zomrieť a byť oklamaný. To skutočne nemôže lebo ak by mohol, jeho moc by sa zmenšila. Právom sa volá všemohúcim ten, kto nemôže zomrieť, ani byť oklamaný. Hovoríme o ňom, že je všemohúci, a to preto, že robí, čo chce, nie že znáša, čo nechce; keby sa tak stalo, už by nebol všemohúcim. Teda preto niektoré veci nemôže, lebo je všemohúci. A tak podobne, keď hovoríme, že je nevyhnutné, aby sme slobodnou vôľou chceli, keď chceme, vtedy dozaista pravdu hovoríme a predsa slobodnú vôľu nepodrobujeme nevyhnutnosti, ktorá odníma slobodnú vôľu. Vôľa je teda naša a sama robí, čo chcením robíme, lebo by sa nestalo, keby sme nechceli. Čo však niekto vôľou iných ľudí nechtiac trpí, aj v tom je vôľa, hoci nie vlastná, ale moc božia. Keby bola iba vôľa a nemohlo by sa, čo by sa chcelo, mocnejšia vôľa by prekážala, hoci by vôľa neprestávala byť

vôľou, ani cudzou by sa nestávala, patrila by vždy tomu, kto chce, aj keby svoje chcenie nemohol splniť. Čo človek trpí proti svojej vôli, nemá sa pripočítať ľudskej vôli, anjelskej alebo vôli hocakého stvoreného ducha, ale radšej vôli toho, ktorý udeľuje moc chcejúcim.

Nie preto niet ničoho v moci našej vôle, lebo Boh vopred vedel, čo v nej bude v budúcnosti. Ten, ktorý vopred vedel, vedel vopred nie nič a keď vopred vedel, čo bude v moci našej vôle, nemohla to byť predvedomosť ničoho, ale niečoho, a iste ak vopred vedel, vedel vopred niečo, a to niečo je v moci našej vôle. Nič nás nenúti — pri zachovaní božej predvedomosti — zavrhnúť slobodu vôle, alebo pripustením slobodnej vôle poprieť božiu predvedomosť budúcich vecí, čo by bol hriech, ale k obojemu sa hlásime, oboje verne a pravdivo vyznávame, jedno, aby sme dobre verili, druhé, aby sme dobre živí boli. Zlý život je, ak je zlá viera v Boha. Nebudeme teda v úsilí po slobode popierať predvedomosť toho, ktorého pomocou sme alebo budeme slobodní. Zákony, disciplína, napomínania, chvála a hana nie sú daromné, lebo aj tieto veci v budúcnosti poznal Boh a majú práve takú platnosť, aká bola predvedomosť o ich platnosti. Ani modlitby nie sú bez platnosti na dosiahnutie tých vecí, o ktorých Boh vopred vedel, že ich chce udeliť prosiacim, ba aj odplata za dobré skutky a tresty za hriech sú uložené spravodlivo. Človek nehreší preto, lebo Boh vopred poznal jeho hriech, ale je nepochybné, že človek sám hreší v páchaní hriechov, nakoľko ten, ktorého predvedomosť sa nemôže klamať, vopred vedel, že nie osud, nie náhoda alebo niečo iného, ale že človek sám bude hrešiť. Ak nechce, nemusí hrešiť, ale aj toto nechcenie hriechu bolo už v božej predvedomosti.

5.11. Všeobecná božia predvídavosť, ktorej zákony obopínajú všetko.

Najvyšší a pravý Boh so svojím Slovom a Duchom Svätým, ktorí traja sú jedno, Boh všemohúci, stvoriteľ a tvorca každej duše a každého tela, z účastenstva na ktorom sú blažení, ktorí sú blažení opravdivo, a nielen naoko, ktorý stvoril človeka, rozumného tvora z ducha a tela, ktorý zhrešivšieho nenechal bez trestu a neopustil bez milosrdenstva, ten udelil bytosť dobrým aj zlým spolu s kameňmi, plodivý život spolu so stromami, smyslový život spolu so zvieratmi, duševný život spolu s jedinými anjelmi. Od neho pochádza každý účel, všetka krása, všetok poriadok, od neho je miera, počet, váha, od neho je čokoľvek je v prírode, hocakého druhu a ceny. Od neho sú semená foriem a formy semien, hnutia semien a foriem, ktorý dal telu pôvod, krásu, zdravie, možnosť rozmnožovania, používanie údov, blaho svornosti, ktorý dal nerozumnej duši pamäť, smysel a žiadosť, rozumnej duši okrem toho um, rozum a vôľu. On nielen nebo a zem, nielen anjela a človeka, ale ani vnútornosti najnepatrnejšieho a najmenšieho zvieratka, ani vtáčie pierko, ani bylinný kvietok, ani lístok stromu nenechal bez súladu v čiastkach a bez akéhosi pokoja. Nijako nemožno o ňom predpokladať, že by bol chcel nechať mimo zákonov svojej predvídavosti ľudské kráľovstvá a ich panovníkov ako aj poddaných.

5.12. Čím si zaslúžili starí Rimania, že pravý Boh rozširoval ich ríšu?

Pozrime, pre aké rímske mravy a pre aké príčiny pravý Boh, v ktorého moci sú všetky pozemské kráľovstvá, ráčil napomáhať rozšírenie rímskej ríše. Aby sme mohli o tom dôkladnejšie rokovať, spísali sme predošlú knihu a súčasne sme poukázali, že čo sa týka tej veci, ich bohovia, ktorých aj hlúposťami uctievali, nemali nijakú moc. V tejto knihe sme až dosiaľ rokovali o bezvýznamnosti osudu, aby azda niekto, kto by bol presvedčený, že rímska ríša sa nerozširovala a nezachovala pre úctu božstiev, aby to nepripisoval radšej neviem akému osudu, ako najmocnejšej vôli najvyššieho Boha. Starí a prví Rimania, ako učia a zaznamenávajú dejiny, hoci — ako iné národy, okrem židovského — uctievali falošných

bohov a neprinášali obety Bohu, ale démonom, predsa túžili po chvále, v peniazoch boli štedrí, túžili po veľkej sláve a počestnom bohatstve. Najviac milovali slávu, pre ňu boli ochotní žiť a pre ňu nerozmýšľali ani zomrieť. Všetky ostatné žiadostivosti potlačili touto jedinou nesmiernou. Nakoľko byť v poddanstve sa im videlo byť neslávnym, vládnuť a panovať však slávnym, usilovali sa svoju vlasť urobiť najprv slobodnou a potom vládkyňou. Keďže nezniesli kráľovskú moc, ročne striedali vládu a volili si dvoch vládcov, ktorých volali konzulmi, lebo boli poradcami, a nie kráľmi alebo pánmi, lebo nepanovali, ani nekráľovali. Zdá sa, že aj slovo kráľ (rex) pochádza od slova spravovať (regere), kráľovstvo od kráľov a králi od spravovania. Kráľovskú hrdosť nepokladali za požiadavku správcu ani za láskavosť poradcu, ale pýchu vládcu. Po vyhnatí kráľa Tarquinia a po zavedení konzulov nasledovalo, čo spisovateľ uviedol na chválu Rimanov, že obec nadobudnutím slobody až neuveriteľne vzrástla a zachvátila ju túžba po sláve. Táto túžba po chvále a žiadostivosť slávy spôsobily podľa ľudského usudzovania mnoho podivných, chvályhodných a slávnych vecí.

Ten istý Sallustius vychvaľuje veľkých a preslávnych mužov svojho veku, Marca Catona a Gaja Cézara, hovoriac, že Republika dlho nemala mužov, ktorí by čnosťami natoľko vynikali ako títo dvaja za jeho čias, hoci sa líšili mravmi. Na chválu Cézara uviedol, že si želal veľkú ríšu, vojsko, nové vojny, v ktorých by sa mohla zaskvieť čnosť. Mužovia veľkých čností si želali vo svojich srdciach, aby Bellona popudila do vojny úbohé národy a dohnala ich k tomu krvavým bičom, aby potom ich čnosť mala kde vyniknúť. Toto zapríčinila túžba po chvále a žiadostivosť slávy. Na začiatku z čírej lásky po slobode, neskôr z lásky ku panovaniu a z túžby po cti a sláve vykonali veľké skutky. Oboje spomína slávny ich básnik, hovoriac:

»Takisto Porsenna ničil obliehaním Rím,
chtiac vyhnaného Tarquinia priviesť k moci, ale
Rimania na obranu svojej slobody chytili sa mečov«. (Aeneis 8, 646—8.)

Vtedy sa pokladalo za niečo veľkého statočne zomrieť, alebo slobodne žiť. Keď dosiahli slobodu, taká ctižiadosť ich zachvátila, že sama sloboda sa im za málo videla, ak by nevyhľadávali aj vládu, o čom ten istý básnik takto hovorí, kladúc svoje slová ako by Jupiterovi do úst:

»Avšak aj rozjarená Juno, ktorá naplňuje strachom
more a zem a nebo sužuje, rozváži si vec a bude
so mnou chrániť svetovládnych Rimanov, národ
ozdobený túžbou. Tak bolo určené, po uplynutí
časov vráti sa vek, keď rod Asarakov podmaní
si povestné Myceny a bude vládnuť nad Fthiou
a porazeným Argom«. (Aeneis 1, 279—285.)

Čo tu Vergilius vložil do úst prorokujúceho Jupitera, sám už bol skúsil. O tom som sa chcel preto zmieniť, aby som ukázal, ako Rimanov po dosiahnutí slobody zachvátila túžba po panovaní, že sa nevedeli tým dosť vynachváliť. K tomu smeruje aj reč toho istého básnika, ktorý umenie Rimanov vo vládnutí, panovaní, podmaňovaní si iných a vo vedení vojen kladie vyššie nad umenia ostatných národov, hovoriac:

»Iní utvoria z kovu krajšie ako by dýchajúce
sochy a z mramoru ako by živú tvár vylúdia
dlátom, iní lepšie prevedú svoj súd a na
nebeskej klenbe rozpíšu vládu hviezd a ich

kolobeh. Ty, že máš vládnuť nad národami, Riman,
vedz, tvojím umením nech je rozdávať zákony
pokoja, premoženým dávať milosť a pyšným
pocítiť svoju moc«. (Aeneis 6, 847—853.)

Rimania toto umenie tým skúsenejšie vykonávali, čím menej holdovali rozkošiam, čím menej zoslabovali ducha a telo túžbami po rozmnožení bohatstva a skazou mravov ako aj olupovaním úbohých a hanebnou štedrosťou voči divadelným hercom. Keď o týchto veciach písal Sallustius a básnik Vergilius, vtedy sa rozmohla a panovala už taká skaza mravov, že nie týmto umením, ale ľsťou a podvodom sa prichádzalo k sláve a dôstojnostiam, o čom spomenutý spisovateľ takto píše: »Najprv ctižiadosť viac poháňala ľudské mysle ako lakomstvo. Táto neprávosť je predsa bližšia čnosti, lebo slávu, česť a moc rovnako vyhľadáva statočný s ničomníkom. Jeden kráča priamou cestou, druhý nemajúc čestných prostriedkov, používa klam a podvody« (Sall. in Cattil. c. 11). To sú dobré prostriedky, ak sa niekto usiluje čnosťou, a nie podvodnou ctižiadosťou prísť ku sláve, cti a moci, po čom túžia rovnako dobrí aj zlí. Prvý, t. j. dobrý, sa usiluje dosiahnuť ich správnou cestou. Čnosť mu je cestou, na ktorej si vydobýva základ všetkej majetnosti, totiž slávu, česť a moc. Že Rimania sa niekdy takto správali, to dosvedčujú aj chrámy božstiev, ktoré stavali vedľa seba Čnosti aj Cti, ktoré božie dary pokladali za bohyne. Z toho možno pochopiť, v čom záležal u nich účel všetkej čnosti a kam smerovali svojou čnosťou tí, ktorí sa volali dobrými, totiž ku cti. Zlí nemali čnosti, hoci si česť želali, usilujúc sa ju dosiahnuť zlými prostriedkami, t. j. podvodom a ľsťou.

Lepšie chváli Catona. O ňom hovorí, že čím menej túžil po sláve, tým viac ho ona sama nasledovala, lebo sláva, po ktorej tak túžobne dychtili, je iba úsudok ľudí dobre smýšľajúcich o iných. Preto je lepšia čnosť, ktorá sa neuspokojí s ľudským svedectvom, ale len so svedectvom vlastného svedomia. Aj apoštol hovorí: »Našou chválou je svedectvo vlastného svedomia« (II. Kor. 1, 12). A na inom mieste: »Nech si teda každý skúma skutky, aby mal chválu pred sebou, a nie pred iným« (Gal. 6, 4). Slávu, česť a moc, ktoré si želali a ktoré dobrí mohli dosiahnuť dobrými prostriedkami, nemá nasledovať čnosť, ale sláva má nasledovať čnosť. Okrem tej, ktorá smeruje k cieľu, v ktorom je najvyššie šťastie človeka, nejestvuje pravá čnosť. Preto ani Cato nemal vyhľadávať hodnosti, ktoré vyhľadával, ale svedčalo sa, aby mu ich mesto bez všetkého udelilo.

Hoci v jeho pamäti dvaja Rimania, Cézar a Cato, boli veľkí, predsa sa tak vidí, že Catova čnosť bola pravde omnoho bližšia ako Cézarova. Aká bola toho času rímska ríša a aká bývala predtým, usudzujeme z rečí Catona, keď hovorí: »Nemyslite si, že naši predkovia urobili ríšu veľkou zbraňami a bojom. Ak by tomu bolo tak, mali by sme ju omnoho krajšiu a mali by sme aj viac spojencov a občanov ako aj viac zbraní a koní ako iní. Ale iné prostriedky to boly, čo ich urobili veľkými, ktoré my nemáme, totiž doma pracovitosť, vonku spravodlivá vláda, slobodná myseľ pri rozhodovaní, nepodrobená zločinom ani vášňam. My sme miesto toho hýriví, lakomí, mesto je v núdzi, jednotlivci oplývajú hojnosťou, vychvaľujeme bohatstvo, oddávame sa záhaľke, či je niekto dobrý či zlý nerobí sa rozdiel a každú odmenu čnosti zachvátila ctižiadosť. Nie je čudné, že každý z vás len na svoj zisk pozerá, doma hovie rozkošiam, peniazom alebo priazni, potom nie je čudné, že na bezbrannú ríšu doliehajú útoky«. (Sall. in Catil. c. 52.)

Kto počúva tieto Catove či Sallustiove slová, mohol by sa domnievať, že všetci starí Rimania alebo ich väčšina boli takí, akých oni vychvaľujú. Nie je tomu však tak, lebo potom by nebola pravda, čo ten istý spisovateľ zaznamenal a čo som v druhej knihe tohto spisu uviedol, že bezprávie mocnejších a z toho vzniklé rozpory medzi ľudom a senátom a iné spory už od

začiatku panovaly v meste a že miernosť a šľachetné právo len vtedy platily, keď po vyhnatí kráľov mali strach z Tarquinia a kým sa ťažká vojna s Etruskami, kvôli nemu začatá, neskončila, potom, že senát otrocky spravoval ríšu, bičoval ako králi, zo živnosti vyháňal a všetkých ostatných vylučujúc, privlastňoval si sám pre seba vládu, a týmto škriepkam nebolo konca, lebo jedni chceli panovať, a druhí nechceli poslúchať. Len po druhej púnskej vojne, keď veľký strach začal opäť tlačiť nepokojné mysle a od sporov privádzať k občianskej svornosti, len potom utíchly škriepky. Niekoľkí, ktorí boli svojím spôsobom dobrí, vykonali veľké veci, a po prekonaní nehôd ríša zas pookriala opatrnosťou niekoľkých dobrých občanov, ako hovorí ten dejepisec, že čítajúc a počujúc o mnohých slávnych skutkoch, ktoré rímsky národ doma a v bitkách, na mori i na zemi vykonal, s láskou skúmal pôvod týchto činov. Zisťoval, že často malá hŕstka Rimanov sa stretla s plukmi nepriateľov, že malé vojsko bojovalo s mocnými kráľmi a priznáva sa, že po mnohom skúmaní prišiel na to, že to všetko spôsobila šľachetná čnosť niektorých občanov, takže chudoba premáhala bohatstvo a hŕstka vojakov veľké šíky. Keď napokon hýrivosť a roztopašnosť zachvátily ríšu, svojou veľkosťou stačila na vydržovanie cisárov a nešľachetných vrchností. Čnosť niekoľkých, ktorí vyhľadávali slávu, česť a moc riadnou cestou, t. j. čnosťou, vychvaľuje aj Cato. Preto bola doma taká usilovnosť, ktorú spomína Cato, a štátna pokladnica bohatla, kým súkromný majetok nebol neprimeraný. Teraz však pre prevrátené mravy aj čnosť sa obrátila v neprávosť, takže pri zbohatnutí niekoľkých upadol štátny majetok.

5.13. Túžba po sláve nie je čnosťou, ale ak prekáža väčším neprávostiam, pokladá sa za česť. (Obsah.)

Keďže na východe boly slávne kráľovstvá,[2]) zaľúbilo sa Bohu zriadiť kráľovstvo aj na západe, časovo neskoršie, ale rozlohou rozsiahlejšie a slávnejšie. Toto kráľovstvo sveril do moci ľudí, ktorí sa starali o vlasť a jej šťastiu dávali prednosť pred svojím vlastným. Jedinou svojou chybou, t. j. túžbou po sláve potláčali aj lakomosť a mnoho iných chýb. Tí, ktorí svoje vášne nevedia krotiť nábožnosťou skrze Ducha Svätého a láskou k najvyššej duchovnej kráse, aspoň touto túžbou po ľudskej sláve a cti sú menej zavrhnutia hodnými, aj keď nie sú svätými.

5.14. Spravodliví premáhajú túžbu po ľudskej sláve. (Obsah.)

Lepšie je odporovať slávybažnosti, ako sa jej poddávať. Každý sa totiž stáva tým Bohu podobnejším, čím je prostejší od tejto náruživosti. Hoci sa nedá v živote celkom zo srdca vykoreniť, predsa ju treba premáhať aspoň obľúbením si spravodlivosti. Dosiahnutie slávy netreba pokladať za svoju česť, ale za oslavu Boha, ako to robili svätí apoštoli, keď dobrými skutkami premohli tvrdé srdcia a uviedli do nich pokoj spravodlivosti.

5.15. Časná odplata božia Rimanom za ich čnosti. (Obsah.)

Nakoľko Boh nemohol dať Rimanom večný život, ak by im nebol doprial ani len pozemskej slávy, nebol by odmenil ich čnosti, ktorými sa usilovali dosiahnuť toľkú slávu. O tých, ktorí robia dobre preto, aby ich ľudia chválili, o tých hovorí Pán: »Veru, hovorím vám: Už majú svoju odmenu« (Mat. 6, 2). Pre ich čnosti temer všetky národy ich ctily, zákony svojej ríše rozširovali nad mnohé národy a dnes ich mnoho národov oslavuje v spisoch a dejinách. Rimania nemajú príčinu ponosovať sa na spravodlivosť najvyššieho a pravého Boha, veď dostali svoju odmenu.

5.16. Odplata svätých občanov večného štátu, ktorým osožily čnostné príklady Rimanov. (Obsah.)

Odmena svätých, znášajúcich pohanu pre boží štát, ktorý milovníci tohto sveta nenávidia, je celkom iná. Boží štát je večný, tam sa nikto nerodí, tam nikto neumiera. Tam je pravé a úplné šťastie, nie bohyňa, ale boží dar. Odkiaľ sme dostali záruku viery, kým putujeme v časnosti a vzdycháme po jeho kráse. Tam nevychádza slnko na dobrých a zlých, ale slnko spravodlivosti ochraňuje len dobrých. Tam nebudú starosti, ako svojím chatrným majetkom obohatiť verejnú pokladnicu, tam je poklad spoločnej pravdy. Rímska ríša sa rozšírila v ľudskej sláve nielen preto, aby ľudia boli odmenení, ale aj preto, aby občania večného štátu, kým tu putujú, aby sa starostlivo a usilovne dívali na tie príklady a videli, ako treba milovať nebeskú vlasť pre večný život, keď občania pre ľudskú chválu tak veľmi milujú pozemskú.

5.17. S akým úžitkom viedli Rimania vojny a ako to osožilo porazeným? (Obsah.)

Nakoľko ide o život smrteľníkov, nezáleží na tom, pod čiou vládou žije smrteľník, ak ho len vládca nenúti na niečo hriešneho a bezbožného. Rimania nepoškodzovali podmanené národy tým, že im dávali svoje zákony, ak sa tak len nedialo po strašných vojnách. Ak by tak boli robili pokojnou cestou, bolo by to bývalo užitočnejšie, ale bolo by to bez slávy triumfov a bez víťazov a premožených. Hneď sa mohlo uskutočniť, čo neskôr bolo pravidlom, že každý príslušník rímskej ríše bol zaradený do štátneho spoločenstva a stal sa rímskym občanom.[3]) Vedenie vojen slúžilo len márnivosti ľudskej slávy, ale nie bezúhonnosti, dobrým mravom a samotnej dôstojnosti ľudí.

5.18. Kresťania sa nemali chvastať, ak niečo vykonali pre večnú vlasť, keď Rimania pre ľudskú chválu a pozemskú vlasť vykonali také skutky.

Čo je na tom veľkého: pre večnú a nebeskú vlasť pohrdnúť všetkými príjemnými rozkošami tohto sveta, ak mohol Brutus pre časnú a pozemskú vlasť aj synov zabiť, keď aj vlasť nikoho k tomu nenúti? Ale iste je ťažšie zahubiť synov, ako plniť povinnosti voči večnej vlasti tým, že čo sme deťom nashromažďovali a uschovali, alebo chudobným rozdáme alebo stratíme, ak sa naskytne pokušenie, ktoré taký skutok vyžaduje pre vieru alebo spravodlivosť. Pozemské bohatstvo nedáva šťastie ani nám ani našim synom, lebo zažíva ho môžeme stratiť a po smrti poručiť niekomu, koho ani nepoznáme, alebo azda ani komu nechceme. Avšak Boh, ktorý je ozajstným bohatstvom duší, ten robí šťastným. O Brutovi, ktorý zabil svojich synov, aj chváliaci básnik dosvedčuje, že nebol šťastný, lebo hovorí: »Otec detí, ktoré rozpútaly opäť vojnu pre krásnu slobodu, trestá, nešťastný, čin tento, nech hocako posúdia potomci«. A v nasledovnom verši doložil ako na útechu nešťastného: »Láska k vlasti a nesmierna túžba po sláve premôže všetko«. (Aeneis 6, 820—823.) To sú tie dve pohnútky, sloboda a túžba po ľudskej sláve, ktoré nútily Rimanov k podivuhodným skutkom. Ak mohol otec pre slobodu smrteľníkov a túžbu po sláve zabiť svojich synov, čo je na tom veľkého, ak pre pravú slobodu, ktorá nás vyslobodzuje z poddanstva hriechu, smrti a moci diabla, ak z lásky k samým ľuďom, a nie z túžby po ľudskej chvále, aby boli oslobodení nie od kráľa Tarquinia, ale od diablov a ich kniežaťa, nikde sa tu nezabíjajú synovia, ale za synov sa prijímajú Kristovi chudobní.

Ak iný rímsky vladár menom Torquatus zabil svojho syna nie preto, že bojoval proti vlasti, ale za vlasť, preto však, že prestúpil rozkaz vojvodcov, t. j. čo rozkázal jeho otec ako

vojvodca, nepriateľom vyzvaný bojoval s mladíckym elánom a hoci zvíťazil, aby nevzniklo väčšie zlo z príkladu pohŕdania rozkazom, ako by bol úžitok víťazstva nad nepriateľom, kam sa podeje chvastúnstvo tých, ktorí pre zákony nesmrteľnej vlasti pohrdli všetkými pozemskými majetkami, ktoré omnoho menej milujú ako deti. Aj Furius Camillus svoju nevďačnú vlasť, z ktorej šije striasol jarmo najúpornejšieho nepriateľa Vejanov, hoci ho závistníci odsúdili, predsa tú istú vlasť oslobodil od Galov, lebo nemal lepšej, kde by mohol slávnejšie žiť. Prečo sa chvastá, ako by bol niečo veľkého urobil, kto utrpel azda v cirkvi pohanu a bezprávie od telesných nepriateľov, ak neprešiel k jej nepriateľom kacírom, alebo sám nezaložil nejaké kacírstvo, ale ju radšej podľa svojej možnosti zastával proti záhubnej zlobe kacírov, nemajúc inej cirkvi, kde by nežil na slávu ľudí, ale kde sa dosahuje večný život. Ak Mutius na dosiahnutie pokoja s kráľom Porsennom, ktorý sužoval Rimanov veľmi ťažkou vojnou, sám nemohol zabiť Porsennu a omylom miesto neho iného zabil, pred jeho očami vystrel svoju pravicu nad horiaci oltár a povedal, že je mnoho takých, akého tu vidí, ktorí sa proti nemu spikli. Tento sa spiknutia a udatnosti takýchto zhrozil, ihneď zanechal vojnu a uzavrel mier. Kto by si chcel privlastňovať zásluhy o kráľovstvo nebeské, ak by zaň nie jednu ruku, ale celé telo vrhol do plameňa, nie však dobrovoľne, ale prinútený od protivníkov? Ak Curtius v plnej výzbroji pohnal kone a vrhol sa do otvorenej priepasti, poslúchajúc rozkazy bohov, ktorí prikázali, aby Rimania vrhli do tejto priepasti, čo majú najlepšieho, kto povie, že pre večnú vlasť urobil niečo veľkého, ak upadne do rúk nepriateľa svojej viery a ak umiera v mukách, nevydávajúc sa sám do takej smrti, ale znáša ju od iného, lebo od svojho Pána a Kráľa vyššej vlasti dostal bezpečnejšiu záruku: »Nebojte sa tých, čo môžu telo, ale nie dušu zabiť« (Mat. 10, 28). Ak sa Deciovia zasvätili smrti akýmisi slovami, aby svojím pádom a krvou usmierili bohov a zachránili rímske vojsko, či svätí mučeníci spyšnejú preto, ako by boli urobili niečo dôstojného na účasti tej vlasti, kde je večné a pravé šťastie, keď až do vyliatia svojej krvi milovali nielen svojich bratov, za ktorých ju vyliali, ale aj tých, ktorí ju vyliali podľa príkazu, z láskavej viery a z vernej lásky. Ak Marcus Pulvillus, keď zasväcoval chrám Jupiterovi, Junóne a Minerve a súčasne mu protivníci oznámili falošne smrť jeho syna, aby dojatý zprávou, zanechal úkon a zasvätenie vykonal jeho kolega, pohrdol zprávou a rozhodol sa ponodiť nepochovanú synovu mŕtvolu a tak ctižiadosťou premohol bolesť z takej straty. Kto povie, že vykonal niečo veľkého pre zvestovanie evanjelia, ktorým sa občania nebeskej vlasti vytrhujú z rozmanitých bludov a privádzajú do jednoty, keď Pán hovorí každému, starajúcemu sa o pochovanie svojho otca: »Poď len za mnou a nechaj, aby mŕtvi pochovávali svojich mŕtvych« (Mt 8, 22). Ak Marcus Regulus, aby ani najukrutnejších nepriateľov neoklamal prísahou, vrátil sa k nim z Ríma a Rimanom, ktorí ho chceli vraj zadržať, odpovedal, že sa nesvedčí, aby u nich ďalej požíval práva počestného občana, nakoľko už bol kartaginským otrokom, ktorí ho potom prehrozne umučili, keďže on prv v rímskom senáte proti nim vystupoval. Nemali by sme pohŕdať týmito utrpeniami pre vieru v tú vlasť, do ktorej stánkov privádza viera. Čím sa odplatí človek Pánovi za všetko, čo mu poskytol, ak pre vieru, ktorá jemu patrí, toľko trpel, koľko trpel Regulus pre vieru, danú najúhlavnejším nepriateľom? Ako sa bu de môcť vychvaľovať kresťan dobrovoľnou chudobou, aby na púti tohto života kráčal voľnejšou a slobodnejšou cestou, vedúcou do tej vlasti, kde pravým bohatstvom je Boh, ak počuje alebo sa dočíta, že L. Valerius, ktorý zomrel ako konzul, bol natoľko chudobný, že musel byť pochovaný na verejné útraty? Ak sa dopočuje a dočíta, že Quintus Cincinatus mal štyri jutrá poľa, ktoré vlastnoručne obrábal a od pluha ho zavolali za diktátora, čo bola vyššia hodnosť ako konzulská, keď premohol nepriateľov a dosiahol veľkú slávu, zostal predsa v chudobe? Alebo ak sa niekto bude vystatovať ako by vzácnym skutkom, že sa nedal nijakou svetskou odmenou zlákať od spoločenstva večnej vlasti, keď sa učil, že Fabricius sa nedal od Ríma odtrhnúť darmi Pyrhovými, kráľa to epirského, ba ani sľubom štvrtiny kráľovstva, a radšej zostal v chudobe ako súkromník. Kým v štáte, t. j. v národnom majetku, vlasteneckom alebo pospolitom bola

hojnosť všetkého bohatstva, oni sami zostávali doma v chudobe, takže jeden z nich, ktorý bol už dvakrát konzulom, bol vylúčený zo senátu cenzormi, lebo sa zistilo, že má v pokladnici len desať libier striebra. Ak zostávali v chudobe tí, ktorých triumfami bohatla štátna pokladnica, či všetci kresťania, ktorí zo vznešenejšieho úmyslu dávajú svoje bohatstvá pre dobro spoločnosti, ako je napísané v Skutkoch apoštolských, aby sa nadelilo každému, koľko potrebuje a aby nikto nemenoval nič svojím, ale aby všetko mali spoločné, či by všetci kresťania nechápali, že sa nepatrí nafukovať, keď to robia pre dosiahnutie anjelského spolku, lebo tí druhí to isté konali pre zachovanie rímskej slávy.

Ak sú v ich spisoch tieto a iné veci, ako by sa boly staly známymi, ako by sa boly tak hlučne rozhlásily, keby rímska ríša, široko-ďaleko rozsiahla, nebola dosiahla slávu? Tak priestranné, upevnené a čnosťami veľkých mužov slávne a vynikajúce panstvo bolo odplatou, akú hľadali a aj my sme dostali príkazy potrebného napomenutia, aby sme sa od hanby červenali, ak čnosti, hoci ich čnostiam podobné a nimi na slávu pozemského štátu plnené, neplníme pre slávny boží štát a ak aj plníme, ale sa nimi pýšime, lebo apoštol hovorí: »Súdim však, že utrpenia terajšieho času nie sú rovné sláve, v ktorej sa máme zjaviť« (Rím. 8, 18). Na ľudskú a časnú chválu rímsky život sa vidí dosť dôstojným. Preto aj Židia, ktorí zabili Krista, lebo odhalil Nový zákon, ktorý v Starom ako pod rúškom bol zahalený, aby totiž nie pre časné a pozemské dobrodenie, aké božia prozreteľnosť udeľuje dobrým aj zlým, ale aby bol ctený a velebený jediný pravý Boh pre večný život a pre neskonalú odmenu v nebeskom štáte, židia boli spravodlivo vydaní Rimanom na zvýšenie ich slávy, aby tí, ktorí hocakými čnosťami vyhľadávali svetskú slávu, premohli tých, ktorí z veľkej neprávosti zabili a pohrdli darcom opravdivej slávy a večného štátu.

5.19. Čím sa líši túžba po sláve a túžba po vláde? (Obsah.)

Kto si veľmi zamiloval ľudskú slávu, ľahko túži aj po vláde. Kto túži po sláve ľudských chvál, usiluje sa, aby sa nezneľúbil tým, ktorí majú o ňom dobrý úsudok. Je totiž mnoho dobrého v mravoch a toto dobro pomáha mnohým k sláve, moci alebo vláde. Lež kto bez túžby po sláve, ktorá chráni človeka, aby sa neznepáčil tým, ktorí majú o ňom dobrý úsudok, kto tak dychtí po vláde a moci, svoj cieľ sa usiluje dosiahnuť aj zločinmi. Kto túži po sláve, usiluje sa ju dosiahnuť alebo správnou cestou, alebo podvodom a ľsťou, pritom však predstiera, že je dobrý.

5.20. Rovnako hanebné je, keď čnosti slúžia ľudskej sláve alebo rozkoši. (Obsah.)

Filozofi, ktorí vidia cieľ ľudského dobra v čnosti, aby pohanili iných filozofov, ktorí čnosti cenia podľa telesných rozkoší a myslia, že rozkoše treba vyhľadávať samy osebe, a čnosti len pre ne, — predstavujú pritom obraz, na ktorom rozkoš sedí na tróne ako kráľovná a čnosti ako slúžky ju poslúchajú, — tvrdia, že nič nie je hanebnejšie od spomenutého obrazu. O nič mrzkejší by nebol ani obraz, ktorý by zobrazoval, ako čnosti slúžia ľudskej sláve. Hoci sláva nie je natoľko zlá ako rozkoš, je však dosť nafúkaná a je v nej mnoho márnivosti, preto by bolo nedôstojné, aby jej maly slúžiť čnosti vo svojej pevnosti a stálosti.

5.21. Ríšu dal Rimanom pravý Boh, od ktorého pochádza všetka moc a jeho prozreteľnosť všetko riadi.

Ak je tomu tak, možnosť dať kráľovstvo a vládu nepripisujeme nijakej mocnosti okrem pravého Boha, ktorý šťastie v nebeskom kráľovstve udeľuje len zbožným, pozemské

kráľovstvá dáva však zbožným a bezbožným, ako sa mu páči, ktorému sa nič nespravodlivého nepáči. Hoci sme niečo povedali, o čom nám doprial vedomosť, predsa je pre nás veľa a veľmi presahuje naše sily rozoberať tajné ľudské skutky a jasným úsudkom preskúmavať zásluhy kráľovstiev. Tento teda jediný a pravý Boh, ktorý nenecháva ľudské pokolenie bez rady a pomoci, dal aj Rimanom kráľovstvo, kedy a ako chcel, ako urobil to isté aj Asýranom a Peržanom, ktorí uctievajú iba dvoch bohov, ako ich knihy uvádzajú, jedného dobrého a jedného zlého, ak nehovorím o židovskom národe, o ktorom som už podľa potreby povedal, že vo svojom kráľovstve uctieval len jediného Boha. Ten Boh teda, ktorý Peržanom uštedril osivo bez uctievania Segetie a aj iné zemské dary bez uctievania toľkých bohov, — Rimania nad každou vecou niektorého osobitne alebo aj viac ustanovili —, dal im kráľovstvo, hoci neuctievali tých bohov, pre ktorých úctu sa Rimania domnievali vládnuť. Tak isto, ktorý dal vládu Máriovi, ten istý ju udelil aj Gajovi Cézarovi, ktorý Augustovi, ten istý aj Nerónovi,[4]) ktorý Vespaziánovcom, otcovi a synovi, panovníkom veľmi milým, ten istý aj Domiciánovi ukrutníkovi a aby sme nemuseli vymenovať rad-radom všetkých, ktorý kresťanovi Konštantínovi, ten aj Juliánovi Odpadlíkovi, ktorého nevšedné dary ducha ľstivo a z lásky k vláde zaujala prekliata a ohavná všetečnosť, keď, oddaný nesmyselným veštbám, veril v isté víťazstvo a všetky lode, na ktorých sa viezly potrebné potraviny, zapálil, potom streštenec zaútočil a zaslúžene v pochabosti zahynul a vojsko zanechal na nepriateľských miestach vo veľkej núdzi. To nemohlo ináč vyviaznuť, len keď sa hranice ríše pohly proti proroctvu boha Termina, ako sme už v predošlej knihe poukázali. Boh Terminus ustúpil nevyhnutnej potrebe, hoci Jupiterovi nechcel ustúpiť. Všetko to isté riadi a spravuje jediný a pravý Boh podľa svojej vôle, aj keď pre nás spôsobom tajným, či azda preto nespravodlivým?

5.22. Trvanie a výsledok vojen závisí od božieho rozhodnutia.

Aj trvanie vojen je v jeho moci, a ako jeho spravodlivá prísnosť alebo milosrdenstvo uzná za dobré, či chce potrápiť ľudstvo alebo potešiť, jedny sa končia rýchlejšie, iné pomalšie. Pirátsku vojnu Pompejus a tretiu púnsku vojnu Scipio skončili neuveriteľne rýchlo a krátko. Vojna s ubehnutými gladiátormi, hoci boli premožení mnohí rímski vojvodcovia a dvaja konzulovia a italské krajiny zakúsily hrozné strasti a plienenia, predsa sa skončila po troch rokoch po smrti mnohých. Po uvrhnutí mnohých národov do rímskeho jarma a po zničení Kartága, Picenti, Marsovia a Pelignovia, italský ľud, a nie cudzinci, koriaci sa bez odporu a za dlhý čas rímskemu žezlu začali dvíhať svoje hlavy a pokúšali sa o oslobodenie. Po tejto italskej vojne Rimania boli často premožení, stratili aj dvoch konzulov a iných najvznešenejších senátorov, ale toto zlo sa neťahalo za dlhý čas, lebo po piatom roku sa skončilo. Druhá púnska vojna s najväčšími škodami a pohromami pre ríšu za 18 rokov trávila a skoro aj strávila sily Rimanov, v dvoch bitkách ich padlo skoro 70.000. Prvá púnska vojna trvala 23 rokov, vojna s Mitridatom 40 rokov. Aby si však niekto nemyslel, že Rimania boli napočiatku udatnejší a rýchlejší v končení vojen, nakoľko v predošlých časoch sa všetky ich čnosti veľmi vychvaľovaly, treba vedieť, že samnitská vojna trvala skoro 50 rokov a že v tejto vojne boli Rimania tak porazení, že boli odovzdaní aj do otroctva. Nakoľko nemilovali slávu pre spravodlivosť, ale iba naoko, spravodlivosť pre slávu, uzavreté smluvy a prímeria skoro porušili. Toto spomínam preto, lebo mnohí nepoznajú beh udalostí a mnohí tiež predstierajú neznalosť, ak sa za kresťanských čias niektorá vojna trochu dĺži, hanebne útočia na našu vieru, vykrikujúc, že keby nebola a keby sa konala bohoslužba starodávnym bohom, rímskou statočnosťou, ktorá inokedy pomocou Marta a Bellony končila také vojny rýchlejšie, aj táto vojna by sa už bola skončila. Nech čitatelia posúdia, aké dlhé vojny viedli Rimania, aké mali rozmanité úspechy a aké krvavé porážky prežívali, ako vôbec tento svet, podobne búrlivému moru, zmietajú rozličné nehody a protivenstvá a nech naši odporcovia raz vyznajú, k čomu sa

nechcú priznať, tým nemúdrym jazykom, ktorým povstávajú proti Bohu a klamú neskúsených.

5.23. V jednej vojne bol gótsky kráľ Radagaisus premožený so všetkým vojskom za jediný deň. (Obsah.)

Gótsky kráľ Radagaisus bol premožený v bitke za jediný deň, hoci ho chránili a podporovali pohanskí bohovia. Pohania si mysleli, že zvíťazí nad kresťanmi, ktorí neuctievali takých bohov.

5.24. V čom spočíva pravé šťastie kresťanských panovníkov?

Nie preto voláme niektorých kresťanských panovníkov šťastnými, že dlhšie panovali, že zomreli pokojnou smrťou a zanechali po sebe synov, že potlačili domácich nepriateľov, že sa im pošťastilo vyhnúť sa občianskym vojnám a potlačiť občianske nepokoje. Tieto a iné dary a útechy tohto strastného života si zaslúžili aj niektorí ctitelia démonov hoci nepatria do kráľovstva božieho, do ktorého patria kresťanskí panovníci. Stalo sa tak z božieho milosrdenstva preto, aby pravoverní netúžili po tých veciach. Kresťanských panovníkov voláme šťastnými, ak vládnu spravodlivo, ak nemajú záľubu v rečiach, až do neba ich vychvaľujúcich, a v kolenách až do prachu sa koriacich, ak sú si vedomí svojej ľudskosti, ak vykonávajú svoju moc na šírenie božej cti a slávy, činiac ju slúžkou najvyššej božej velebnosti; ak sa boja Boha, milujú ho a ctia, ak milujú väčšmi to kráľovstvo, kde sa netreba obávať nijakých sokov, ak sa nepomstia, a ľahko odpúšťajú; ak trestajú len pre ochranu a obranu štátu, a nesýtia sa hnevom voči protivníkom, ak sú mierni nie pre beztrestnosť neprávosti, ale v nádeji na polepšenie života; ak musia niekedy niečo príkreho nariadiť, príkrosť miernia láskavou povoľnosťou a udeľovaním dobrodení; tým viac sa stránia rozkoší, čím sú im prístupnejšie; ak radšej opanúvajú svoju žiadostivosť než cudzie národy a ak toto všetko konajú nie pre daromnú slávu, ale z lásky k večnému šťastiu a napokon, ak za svoje hriechy nezanedbávajú prinášať pravému Bohu obetu pokory, skrúšenosti a modlitby. Takých kresťanských panovníkov pokladáme za šťastných, a to už tu v nádeji, kým nebudú skutočne šťastnými, až sa naplnia tie veci, ktoré očakávame.

5.25. Úspechy kresťanského panovníka Konštantína.

Aby sa ľudia uctievajúci pravého Boha a v nádeji na večný život mu slúžiaci, aby sa nedomnievali, že nikto nemôže dosiahnuť povýšenie a svetskú vládu, ak nevzýva démonov, dobrotivý Boh udelil cisárovi Konštantínovi, ktorý nevzýval démonov, ale uctieval pravého Boha, takú hojnosť časných darov, akú by si nik ani len žiadať neopovážil. Dovolil mu založiť mesto ako dcéru mesta Ríma a spoločnicu rímskej ríše, kde však nebolo nijakého chrámu alebo modly démonov. Dlho panoval a ako neobmedzený mocnár sám udržoval a bránil celú rímsku ríšu, pri správe a vedení vojen nebolo víťaznejšieho človeka, jemu sa podarilo potlačiť tyranov a zomrel vo vysokom veku prirodzenou smrťou a zanechal krajinu svojim synom. Aby opäť niektorý cisár neprijímal kresťanstvo preto, aby si zaslúžil Konštantínovo šťastie, lebo každý má byť kresťanom z lásky k večnému životu, Boh povolal so sveta prv Joviana ako Juliána a dopustil, aby Gratianus padol tyranovým mečom, ale jeho skon bol blaženejší ako Pompejov, ctiteľov rímskych bohov. Tohto nemohol pomstiť Cato, ktorého on zanechal ako by dedičom občianskej vojny, toho však, hoci nábožné duše nevyhľadávajú také útechy, pomstil Teodózius, ktorého pre nedospelosť svojho brata urobil spoluvladárom, túžiac viac po vernom priateľstve ako po najvyššej moci.

5.26. Viera a zbožnosť cisára Teodózia.

Teodózius zachoval povinnú vernosť Gratianovi nielen za jeho života, ale aj po jeho smrti, ako kresťan prijal do svojej krajiny vrahom Maximom vyhnatého jeho maloletého brata Valentiniána a staral sa o neho s otcovskou láskou, hoci sa mohol veľmi ľahko zbaviť opusteného a všetkej pomoci zbaveného chlapca, ak by jeho srdce nebolo viac horelo sklonom k dobročinnosti než túžbou po vláde. Prijal ho a zachovajúc mu cisársku dôstojnosť, vľúdne a láskave ho potešoval. Potom, keď sa Maximus rozzúril pre jeho úspechy, v úzkostiach a starostiach sa neutiekal k prekliatym a nedovoleným veštbám, ale obrátil sa na púšť k Jánovi Pustovníkovi, o ktorom božom služobníkovi a jeho prorockom duchu sa vtedy šírily povesti a dostal od neho zprávu, že istotne zvíťazí. Keď zahubil tyrana Maxima, mladého Valentiniána uviedol nazpät do krajín, odkiaľ ho vyhnali, a v úctivej šetrnosti mu navrátil časť ríše a keď Valentinián úkladmi alebo pre inú príčinu zahynul, Teodózius po prijatom prorockom uistení v úplnej dôvere premohol tyrana Eugenia, ktorý sa nezákonite zmocnil jeho trónu a premohol jeho veľmi silné vojsko skôr modlitbou ako zbraňami. Vojaci, ktorí sa na tejto bitke zúčastnili, rozprávali nám, že prudký vietor im uchvátil z rúk strely a niesol proti nepriateľovi, ba vraj aj nepriateľské strely sa obracaly proti vlastným strelcom. O tom aj básnik Claudianus, hoci nebol kresťanom, na slávu cisárovu povedal:

»Boh ťa veľmi miluje, lebo Eolus ti púšťa z jaskýň
ozbrojenú zimu, bojuje za teba povetrie a zvuk
trúby volá do bitky aj spiknuté vetry«.
(In Panegrynico de tertio Honorii consulatu, v. 96—98.)

Potom po víťaznom návrate, ako bol predvídal a predpovedal, kázal zrúcať Jupiterove modly, ktoré boly proti nemu neviem akými obradmi zasvätené a v alpských horách postavené, zlaté blesky štedro a veselo rozdal svojim bežcom, ktorí žartovne hovorili, že takými bleskami by chceli byť zasiahnutí. Synov svojich nepriateľov, ktorí boli pobití nie z jeho rozkazu, ale zahynuli vo vojne, keď sa ešte ako nekresťania utiahli do kostolov, pri tej príležitosti obrátil na kresťanskú vieru, kresťanskou láskou ich miloval, nezhabal im majetky, ale aj hodnosťami ich poctil. Po víťaznej vojne nikomu nedovolil vybavovať súkromné účty. V občianskych vojnách sa správal ináč ako Cinna, Márius, Sulla a im podobní, ktorí nechceli ani dokončené ukončiť a viac žialil, keď niekde vznikly, ako by pri ich ukončení bol chcel niekomu škodiť. Pritom všetkom hneď od začiatku svojej vlády neprestával spravodlivými a milosrdnými zákonmi pomáhať Cirkvi, ktorú sužovali bezbožní protivníci, ako aj brániť proti útokom kacíra Valenta, priaznivca Arianovho, lebo milšie mu bolo byť údom Cirkvi, ako vládnuť nad celým svetom. Všade nariaďoval rúcať pohanské modly, lebo vedel, že démoni nevládnu nad pozemskými majetkami, ale že nad nimi vládne pravý Boh. Čo však bolo omnoho podivnejšie, to bola jeho zbožná pokora. Keď totiž na príhovor biskupa prisľúbil Tesaloničanom odpustenie ich zločinu, spáchaného proti nemu, a potom na nátlak niektorých dvoranov predsa sa na nich pomstil a keď ho zastihol cirkevný trest, také pokánie konal, že ľud, prosiaci za neho, väčšmi plakal, keď videl jeho cisársku dôstojnosť v prachu pokorenú, ako by sa bol obával po spáchaní zločinu jeho trestu. Tieto dobré skutky s inými podobnými, ktorých spomínanie by bolo dlhé, vzal so sebou z tohto časného dymu hocakej povýšenosti a ľudskej slávy a dostala sa mu za ne odmena vo večnej blaženosti, ktorú Boh udeľuje len naozaj zbožným. Všetko iné povyšovanie alebo pomoc v tomto živote, rovnako ako svet, svetlo, vzduch, zem, voda, plody aj ľudská duša, telo, smysly, pamäť a život, sa dáva dobrým aj zlým. K týmto hodnotám patrí aj sebeväčšia ríša, ktorú Boh načas sveruje jedným aj druhým do správy.

Vidí sa mi konečne potrebným odpovedať aj tým, ktorí premožení a zahanbení najjasnejšími dôkazmi, — lebo sa dokázalo, že k nadobudnutiu, časného blaha, po ktorom títo pochabí jedine túžia, neosožilo množstvo falošných bohov, —r chcú predsa dokazovať, že nie pre zisk tohto života, ale pre iný život, začínajúci po smrti, treba uctievať bohov. Týmto ctiteľom márnivosti pre priateľstvo k tomuto svetu a ponosujúcim sa detsky, že sa im v tom bráni, v týchto piatich knihách, ako sa mi vidí, dostatočne som odpovedal. Keď som vydal prvé tri knihy a keď sa dostaly do rúk mnohých, dopočul som sa, že niektorí sa chystajú napísať na ne akúsi odpoveď. Neskôr som sa dozvedel, že odpoveď aj napísali, ale čakajú na vhodnejší čas, aby ju mohli bezpečne vydať. Tých napomínam, aby si nežiadali, čo nevedia stráviť. Kto nechce mlčať, ľahké mu je zdať sa, že odpovedal. A čo je tlachavejšie ako márnivosť? Nikdy nedokáže to, čo pravda, hoci ak chce, narobí väčší krik ako pravda. Radím im, aby všetko starostlivo uvážili a keď nestranným usudzovaním zistia, že sa možno našim vývodom ľahšie vysmiať, ako ich vyvrátiť, nech krotia nehanebnú prostorekosť, satirickú a uštipačnú svojvôľu, nech nepredvádzajú svoje hry a nech sa radšej dajú poučiť múdrejšími, ako chváliť nemúdrymi. Ak čakajú čas na dovolené nadávanie, a nie na dovolené uvádzanie pravdy, aby sa im nestalo to, čo tomu, o ktorom, keď sa pokladal za šťastného, že mohol slobodne hrešiť, hovorí Cicero: »Bedár, ktorému bolo dovolené hrešiť«. Nech sa preto ktokoľvek domnieva, že pre voľnosť v hrešení je šťastný, omnoho šťastnejší by bol, ak by sa mu v tom zabránilo. Keď odloží márnu pýchu, v tej chvíli môže všetkým podľa ľúbosti odporovať ako by z úsilia po radení a tak isto v priateľskom rozhovore s tými, ktorými sa radí, môže sa slušne, vážne a slobodne dopočuť všetko, čo potrebuje.

1.

Je otázka, ako sa môže slobodná vôľa rozhodovať, keď na ňu pôsobí Boh. Sú možné dva spôsoby. Boh môže napríklad spôsobiť určité okolnosti a predvídať, že v nich sa ľudská vôľa rozhodne skôr tak, ako inak. Bez toho, aby zmenil našu vôľu, tým dosiahne slobodné konanie, ktoré od ľudskej vôle vyžaduje jeho spravodlivosť a múdrosť. Tiež môže vôli akosi podhodiť niektoré popudy milosti a predvídať, že vôľa bude súhlasiť. Keď chce teda zachrániť Boh nejakú dušu, buďto zvolí nejaké vonkajšie okolnosti alebo určité popudy milosti, ktorým má byť vôľa vystavená, aby súhlasila so spasiteľnou milosťou. Iných by mohol Boh tiež takto povolať, ale nerobí to. Preto je mnoho povolaných a málo vyvolených. Takto augustínovská milosť je nútivá, ale nie absolútne prinútivá. Predestinácia božia nie je teda vlastne nič iného, ako neomylné predvídanie budúcich skutkov, ktorým predvídaním pripravuje Boh svojim vyvoleným okolnosti a spasiteľné milosti. Keď hľadá Augustín súlad božej predestinácie s ľudskou slobodou v božom predvídaní, je si vedomý, že odpoveď na otázku, prečo Boh ospravedlní skôr toho, ako iného, že túto otázku nerieši, len odsunuje. Keď Boh vopred vie, ako môžu vyzerať všetky naše odpovede, musí nevyhnutne aj to vopred vedieť, aké milosti nám má pripraviť, aby sme s nimi spolupracovali. Jedno zostáva isté a pravdivé, že v Bohu niet nespravodlivosti. Keď Boh s jedným má súcit, a s druhým nie, robí to na základe skrytej a nepreniknuteľnej spravodlivosti, o ktorej jestvote vieme, ale nevieme preniknúť jej jednotlivé príčiny. V ľudských vzťahoch neobviňujeme z nespravodlivosti toho, kto sa zrieka svojich požiadaviek, tým menej toho, kto chce odpustiť dlh. Kto má právo súdiť o tom, či má byť dlh odpustený? Ten, kto dlhuje, alebo ten, komu sa dlhuje? Len ten, komu sa dlhuje. Po hriešnom páde v raji všetci ľudia sú hriešnou masou, ktorá zasluhuje trest. Či už Boh trest odpustí tým, že vinníkov ospravedlní, alebo si nárokuje trest tým, že vinníkov vydá trestu, nerobí nijakú nespravodlivosť. Kto sa má trestu podrobiť a kto má byť od trestu oslobodený, o tom nemôžeme rozhodovať my vinníci. Boh tým, že od niektorého človeka odstraňuje

hriech, ešte nenúti druhého človeka, aby hrešil. Niektorých pozbavuje hriechu z dôvodu nevyskumateľnej spravodlivosti, ktorej jednotlivosti sa vymykajú z našich možností. Teda posledné slovo Augustínovo v tejto veci je doznanie nevedomosti. Človek sa pokorne skloní pred tajomstvom, ktoré nikdy ľudsky nepochopí a neprenikne. — O veci možno prečítať aj Hk 106—109. (Gs 269—271.)

2.

Asýrov, Médov a Peržanov. (Mg 158.)

3.

Niektorí mali rímske občianstvo a boli zapísaní aj do počtu senátorov, hoci Rím nikdy nevideli. (Mg 161.)

4.

Spája vždy dvoch, jedného dobrého a druhého zlého. Ukrutný Márius, láskavý C. Cézar; najlepší Augustus, najhorší Nero.. (Mg 168.)

Kniha šiesta

Prehľad šiestej knihy

Doterajšie vývody mohly každého presvedčiť, že klaňanie sa bohom neosoží na zaistenie zemských výhod, a preto ani kresťanstvo nie je na vine zlých čias, že odstránilo úctu bohov. Treba poukázať aj na to, že úcta bohov nie je na osoh ani večnému životu. Bohovia nemajú nijakú moc, aby mohli darovať zemskú ríšu, tým menšiu moc majú, aby mohli darovať večnú ríšu. Najučenejší skúmateľ podstaty bohov je Varro. Svojím skúmaním chcel dať pevné základy úcte bohov. Robí to však spôsobom, z ktorého sa dá hneď poznať, že to robí len naoko, že sa len naoko skláňa pred všemocným štátnym náboženstvom. Vo svojom diele »Antiquitates«, Starožitnosti, nikde nehovorí o večnom živote, kult bohov predstavuje ako ľudskú ustanovizeň bohom nepripisuje skutočnú realitu. Rozoznáva trojakú teologiu: teologiu básnikov alebo bájok, teologiu filozofov alebo prirodzenú a teologiu štátnu alebo verejnú. Teologiu bájok zavrhuje ako nečestnú, teologia prirodzená mu je nesúca pre široké vrstvy ľudu, prijíma teologiu štátnu. Štátna teologia je však nerozlučne spojená s teologiou bájnou, lebo veď predvádzanie hier básnikov tvorí podstatnú časť verejnej, štátnej úcty bohov. Keď teda vytvára a zavrhuje teologiu bájnu, nepriamo zavrhuje aj teologiu štátnu. Príbuznosť a spojitosť oboch teologií je toľká, že nemožno zavrhnúť teologiu bájnu bez toho, aby sa tým nezavadilo aj o teologiu štátnu. Natoľko sú blízke obe teologie, že vlastne možno povedať, že Varro nerozlišoval oba druhy, lebo sa neopovážil priamo napadnúť štátnu teologiu, len preto radšej zavrhol bájnu a poukázal na jej príbuznosť so štátnou. Až Seneca mal odvahu zavrhnúť aj štátnu teologiu a oprávnenosť jej priznal len pre praktickú potrebu. Večný život nemožno dúfať ani od jednej teologie: ani od bájnej ani od štátnej. Večný život je večné šťastie. Lež bohovia nemôžu dať nijaké šťastie, čo sa už dokázalo v štvrtej knihe.

Predslov

Myslím, že v predošlých piatich knihách som dostatočne vyvrátil námietky tých, ktorí sa domnievajú, že pre osoh v smrteľnom živote a pozemských veciach treba vzývať a uctievať mnohých a ktomu falošných bohov takým spôsobom a službou, ktorá sa grécky volá latreia a patrí len jedinému a pravému Bohu. Treba vraj uctievať bohov, ktorí sú vlastne neužitočnými modlami, nečistými duchmi, škodlivými démonmi a napokon len stvoreniami, lebo kresťanská pravda nesmeruje proti Stvoriteľovi. Kto by nevedel, že na toľko hlúposti a tvrdohlavosti ani tých päť, ba ani hockoľko iných kníh nemôže stačiť! Ak si táto prázdna sláva myslí, že nemusí ustúpiť pred mocou pravdy, zahynie, lebo ju ovláda ohromný blud. Aj keď sa ošetrovateľ všemožne usiloval, nemoc predsa zvíťazila, nie však na škodu lekára, ale nevyliečiteľne chorého. Ktorí nad tým, čo čítajú, uvažujú nie s veľkou alebo aspoň nie priveľkou zátvrdlivosťou starého bludu, ale s rozumom a rozvahou, uvidia, že v dokončených piatich knihách sme uviedli skôr viac než menej, ako tá otázka vyžadovala. Nebudú môcť pochybovať ani o tom, že všetka nenávisť, pre ktorú sa neskúsení usilujú kresťanské náboženstvo urobiť zodpovedným za rany v tomto živote a pozemské trampoty a zmeny, — veria tomu nielen pokrytci, ale proti svojmu presvedčeniu aj učení, ktorých posadla šialená bezbožnosť —, že všetka nenávisť v správnom smýšľaní a chápaní je neodôvodnená a prekypuje lacnou opovážlivosťou a škodlivým zápalom.

6.1. Niektorí tvrdia, že uctievajú bohov nie pre časný, ale pre večný život.

Podľa požiadavky ustanoveného plánu treba vyložiť, ako sa má vec a vyvrátiť námietky tých, ktorí nie pre časný, ale pre budúci posmrtný život uctievajú pohanských bohov, ktorých zas hubí kresťanské náboženstvo. Svoje vývody začnem pravdivým výrokom svätého žalmu »Blahoslavený človek, ktorého nádejou je meno Pánovo: a (ktorý) neohliada sa po márnych veciach ani po klamných hlúpostiach« (Žalm 39, 5). Veru, pri všetkej márnivosti a klamavých hlúpostiach omnoho znesiteľnejší sú filozofi, ktorým sa znepáčily domnienky a omyly tých národov, ktoré ustanovily božstvám modly, a tých, ktorých volajú nesmrteľnými bohmi, mnohých buď klamne a nedôstojne vymyslely, buď vymysleným uverily a pribraly do svojich bohoslužieb a kultu. Nakoľko títo ľudia zjavne s nami nesúhlasia, hoci svoje presvedčenie verejne nehlásajú, ale pri jeho vyvracaní predsa šomrú, nebude od veci otázka, či sa pre budúci posmrtný život nemá uctievať jediný Boh, stvoriteľ všetkého duchovného a telesného. Niektorí zo spomínaných filozofov, vynikajúcejší a vznešenejší pokladali mnohých bohov za stvorených a povýšených od jediného Boha.

Kto súhlasí s tvrdením a uistením, že bohovia dajú niekomu večný život, bohovia, ktorí majú podelenú starostlivosť o rozmanité maličkosti? Či azda najskúsenejší a najmúdrejší mužovia, ktorí sa vychvaľujú dobrodením, že porozumeli spisom, že vedia, prečo treba prinášať tomu-ktorému bohu obety a čo sa má žiadať od toho-ktorého boha, aby sa šialene a potupne — ako to robievajú divadelní herci — nežiadala voda od Libera a víno od Lýmf, či poradia človekovi, prinášajúcemu obetu nesmrteľným bohom, ak by žiadal od Lýmf víno a tie mu odpovedaly, my máme vodu; víno žiadal od Libera, aby priamo žiadal, ak nemáte víno, dajte mi aspoň večný život? Čo je rozumnejšie nad túto hlúposť? Či s chichotom (veľmi radi sa totiž smejú) neodpovedia žiadajúcemu, ak nebudú chcieť klamať ako démoni: »Človeče, či si myslíš o nás, že máme v moci žitie, keď počúvaš, že ho máme, alebo že máme pitie?« (Slovná hra: nemáme vitam, ale vitem). Je nestydatá hlúposť žiadať si alebo očakávať večný život od takých bohov, ktorým — pokiaľ ide o tento strastiplný a prikrátky život — patrí vraj ochrana iba jednotlivých častí, totiž ak sa žiada od jedného, čo je pod ochranou druhého, je to tak nevhodné a nesmyselné, že sa to ponáša na herecké šašovstvo. Ak to robia obratní herci, v divadle sa im zaslúžene smejú, ale ak to robia nešikovní hlupáci, ešte zaslúženejšie sa im svet vysmeje. Pokiaľ ide o bohov a bohyne, tých ustanovily štáty a vtipne vynašli učenci a určili,

ktorého o čo treba žiadať. Napríklad čo sa má žiadať od Libera, čo od Lýmf a Vulkána ako aj ostatných, ktorých som čiastočne spomenul v štvrtej knihe a čiastočne snáď zamlčal. Ak je pomýlené Cereru žiadať o víno, Libera o chlieb, Vulkána o vodu a Lymfy o oheň, o čo nesmyselnejšie je žiadať od niektorého z nich večný život?

Preto, ak by sme sa pýtali, — čo sa týka pozemského kráľovstva — o ktorých bohoch alebo bohyniach treba predpokladať, že ho mohli dať ľuďom, po vyčerpávajúcej odpovedi som zistil, že je ďaleko od pravdy, aby niektorý z toľkých falošných bohov mohol udeliť pozemské kráľovstvo. Či nie je bláznivá bezbožnosť veriť, že niektorý z nich môže darovať večný život, ktorému celkom určite treba dať prednosť pred všetkými zemskými kráľovstvami? Bohovia sa ukázali takými, že vo svojej veľkosti a povýšenosti nemôžu dávať pozemské kráľovstvá pre ich malosť a nepatrnosť a že by bolo nedôstojné ich povýšenosti starať sa o také veci. Nakoľko každý s ohľadom na ľudskú krehkosť správne pohŕda pominuteľnou korunou pozemského kráľovstva, bohovia sa ukázali takými, že sa zdajú najnehodnejšími, aby sa im pozemské kráľovstvá maly dávať alebo sverovať. A preto — ako sa v predošlých dvoch knihách ukázalo — ak z tohto množstva nijaký boh, či už ako príslušník bohov plebejov alebo patricijov, nemôže dávať smrteľníkom pozemské kráľovstvá, tým menej môže robiť zo smrteľníkov nesmrteľných.

Ak už s tými hovoríme, ktorí nie pre tento, ale pre budúci posmrtný život sa domnievajú, že bohov treba nie preto, čo je pod moc takých bohov ako by pridelené a im vlastné, podľa márnej mienky, a nie podľa pravdy, ale že ich treba vôbec uctievať, ako sa domnievajú tí, ktorí myslia, že kult bohov osoží smrteľnému životu. S týmito som sa už v predošlých piatich knihách dostatočne potýkal, ako som vedel. Ak je to tak, ak vek tých, ktorí uctievajú Juventatu, by bol významnejší a tí, ktorí ňou pohŕdajú, by mreli v mladom veku, alebo by chradli stareckým sklesnutím; ak by bradatá Fortuna dávala svojim ctiteľom krajšie a pôvabnejšie tváre, tých však, ktorí ňou pohŕdajú, by sme videli holobradých alebo s mrzkými bradami, tak by sme najsprávnejšie povedali, že jednotlivé bohyne môžu byť vo svojich úlohách až natoľko obmedzené, a preto sa nesvedčí ani od Juventaty žiadať večný život, ak nevie dať bradu, a ani od bradatej Fortuny nemožno po tomto živote v nič dobré dúfať, keďže v tomto živote nemá nijakú moc, aby sama poskytla aspoň čas na narastenie brady. Tak ich uctievanie nie je potrebné ani na to, o čom si mysleli, že im je poddané, lebo okrem zdravých ctiteľov bohyne Juventaty aj mnohí iní, ktorí ju neuctievali, tešili sa zo sily mladosti, rovnako zas mnoho ctiteľov bradatej Fortuny nedostalo nijakú alebo len nepeknú bradu, a ak ju uctievali len pre narastenie brady, ich bradatí vrstovníci sa im vysmievali. Či ľudské srdce je natoľko nemúdre, že poznajúc, aká márna a smiešna je úcta bohov pre Časné a veľmi chytro pominuteľné dary, ktorými vraj vládnu jednotlivé božstvá, verí, že pre večný život je to užitočné? To sa neopovážili o nich tvrdiť ani tí, ktorí ich ako nemúdre národy uctievali a po kusoch im prideľovali časné majetky, aby niektorý z nich nezaháľal, lebo sa predpokladalo, že ich je veľmi mnoho.

6.2. Ako smýšľal Varro o pohanských bohoch. (Obsah.)

Marcus Varro bol veľký učenec, ktorý opísal veľmi dopodrobna všetkých pohanských bohov. Cicero o ňom tvrdí, že vysvetlil mená, povinnosti a príčiny všetkých božských a ľudských vecí. Pri opisovaní pohanských bohov uvádzal o nich aj smiešnosti, malichernosti a veci ponižujúce v predpoklade, že tak ich uctieva a chráni pred zahynutím pre občiansku ľahostajnosť.

6.3. Rozdelenie Varrovho spisu »Starožitnosti«. (Obsah.)

Marcus Varro napísal 41 kníh o »Staroţitnostiach«, Antiquitates, a rozdelil ich na 25 kníh o veciach ľudských a 16 o veciach božských. Knihy o ľudských veciach skladaly sa z jednej úvodnej a zo štyroch skupín po šiestich knihách. V jednotlivých skupinách rokuje o tom, kto robí (ľudia), kde robí (miesto), kedy robí (čas) a čo robí (veci). V knihách o božských veciach zachoval to isté rozdelenie. Okrem úvodnej knihy a troch kníh o bohoch, knihy o božských veciach rozdelil na štyri skupiny po troch a v prvej skupine rokoval o ľuďoch, v druhej o miestach, v tretej o časoch a v štvrtej o bohoslužbách.

6.4. Podľa Varra u ctiteľov bohov sú ľudské veci staršie ako božské. (Obsah.)

V celom podrobnom Varrovom rozdeľovaní márne by sa hľadal večný život, lebo ide o zariadenia buď ľudské alebo diabolské, t. j. nečistých duchov, ktorí bezbožníkom tajomne a niekedy aj otvorene vnukajú škodlivé myšlienky na pustnutie ľudskej duše. Preto aj Varro najprv hovorí o ľudských veciach, a až potom o božských, lebo najprv vraj vznikly štáty, a až potom si ustanovily božstvá. Pravé náboženstvo nezaložil nijaký štát, ale ono založilo nebeský štát. Toto náboženstvo vnuká svojim ctiteľom pravý Boh, darca večného života. Varro ďalej odôvodňuje prednosť ľudských vecí pred božskými takto: Ako je prv maliar než namaľovaný obraz, prv staviteľ ako budova, tak sú prv štáty než to, čo ony ustanovily a dodáva, že by bol dal prednosť bohom pred ľuďmi, ak by bol písal o celej ich prirodzenosti. O prirodzenosti bohov však vôbec nepísal, ale nechce to priznať, lebo dával prednosť ľudským veciam ako pravdivým pred božskými ako by falošnými a ľuďom dal prednosť ako tvorcom pred ich útvormi.

6.5. Tri druhy teologie podľa Varra, bájna, prirodzená a štátna.

Čo značí tvrdenie, že sú tri druhy teologie, t. j. trojaký výklad o bohoch: jeden mytický, druhý fyzický a tretí štátny. Prvý druh by sa mal volať rozpravným, ale hovoríme, že je bájny podľa bájok, lebo grécke slovo mythos značí bájku. Druhý druh prirodzený, čo už samotný názov vysvetľuje a tretí druh pomenoval štátnym. Hovorí: »Mytickou voláme teologiu, ktorú používajú básnici, fyzickou, ktorú používajú filozofi, a štátnou, ktorú používa ľud. V prvom druhu teologie je mnoho vymysleného proti dôstojnosti nesmrteľníkov. To totiž, že jeden boh povstal z hlavy, iný zo stehna, iný z kvapiek krvi, ďalej, že bohovia pre cudzoložstvá páchali zločiny a že slúžili ľuďom, konečne v tejto teologii sa pripisuje bohom všetko, čo nemožno pripísať nielen človeku, ale ani najpotupnejšiemu človeku«. Zaiste, kde mohol, sa opovážil a kde to pokladal za potrebné, veľmi jasne a zreteľne vyslovil, aká neprávosť sa deje na prirodzenosti bohov vo falošných bájkach. To netvrdil o prirodzenej ani štátnej teologii, ale len o bájnej, o ktorej sa domnieval, že sa jej možno beztrestne vysmievať.

Pozrime, čo hovorí o ďalšom druhu teologie: »Podľa druhu, ako som ukázal, o ktorom filozofi zanechali mnoho kníh o tom, kto sú bohovia, kde sú, akého sú rodu, od kedy jestvujú, či sú veční, či povstali z ohňa ako sa domnieva Heraklit či z čísel, ako myslí Pytagoras, či z atomov, ako tvrdí Epikur, čo ľahšie znesú uši medzi stenami školy než vonku na verejnosti«. Nič neprevinil v tom druhu teologie, ktorý volajú fyzický a patrí filozofom; len spomenul ich rozmanité náhľady, na ktorých základe vznikly potom mnohé sekty. Tento druh teologie vylúčil z verejnosti a zatvoril ho do školských siení. Avšak ten prvý, najfalošnejší a najpotupnejší druh teologie nevylúčil z verejnosti. O, nábožné uši ľudu rímskeho! Čo hovoria o nesmrteľných bohoch filozofi to nevedia zniesť, čo však o nich básnici spievajú a ako ich herci predstavujú, lebo sú vymyslené proti dôstojnosti a prirodzenosti smrteľníkov a môžu sa ukazovať nielen u človeka, ale aj u najhoršieho človeka, tieto nielen znášajú, ale aj so záľubou počúvajú. Ba tvrdia nielen to, ale že sa to všetko aj bohom páči a že tak sa vlastne usmierujú.

Niekto povie, tieto dva druhy teologie, mytický a fyzický, t. j. bájny a prirodzený, odlíšme od štátneho, o ktorom je teraz reč, ako ich aj Varro rozlišuje. Vidím, prečo bolo treba odlíšiť bájnu teologiu, lebo je falošná, potupná a nedôstojná. Odlíšiť však prirodzenú teologiu od štátnej, čo iného znamená, ako doznať, že aj štátna je falošná? Ak je prvý druh prirodzený, prečo sa má vylúčiť? Ak však ten druhý, ktorý sa volá štátnym, nie je prirodzený, pre aké zásluhy sa pripúšťa? To je príčina, prečo písal najprv o ľudských veciach a potom o božských, lebo pri božských veciach nesledoval prirodzenosť, ale ľudské zariadenia. Pozrime sa teraz na štátnu teologiu: »Tretí druh teologie, ktorý majú v mestách pestovať a poznať občania a najmä kňazi. Tento druh určuje, ktorí bohovia sa majú verejne uctievať a aké bohoslužby sa patrí konať tomu-ktorému bohu. Teda prvý druh teologie je prispôsobený najviac divadlu, druhý svetu a tretí mestu«. Kto by nevidel, ktorému druhu teologie dáva prednosť? Zaiste druhému, o ktorom povedal, že je filozofický. O tomto druhu teologie tvrdí, že patrí svetu a filozofi sa o ňom domnievajú, že medzi vecami okrem neho nie je nič vynikajúcejšieho. Dva druhy teologie, totiž prvý a tretí, spojil s divadlom a mestom. Vidíme, čo patrí mestu, nemôže ustavične patriť aj svetu, hoci mestá sú na svete, lebo sa môže stať, že v meste podľa falošných mienok sa to uctieva a tomu sa verí, čo vo svete alebo mimo sveta nie je prirodzené. A divadlo je kde, či nie v meste? Kto zriadil divadlá, či nie štát, a načo, či nie na divadelné hry? V čom sú divadelné hry, ak nie v božských veciach, o ktorých s toľkou usilovnosťou píšem tieto knihy?

6.6. Rozprava s Varrom o mytickej a štátnej teologii.

Marcus Varro, ako človek zo všetkých ľudí najvtipnejší a iste najučenejší, ale predsa len človek, a nie Boh, ani nie povolaný Duchom Božím k pravde a slobode vidieť a oznamovať božie veci, vidíš, ako treba oddeľovať božie veci od ľudských daromníc a klamstiev, ale bojíš sa napadnúť veľmi pochybné domnienky a zvyky ľudu, prejavené vo verejných poverách, hoci nesúhlasia s prirodzenosťou bohov alebo takých prvkov tohto sveta, ktoré im pripisuje slabosť ľudského ducha. Pri pozornom uvážení to sám cítiš, konečne aj všetka vaša literatúra o tom píše. Čo tu znamená hoci aj najvynikajúcejšie ľudské nadanie? Čo ti v týchto úzkostiach pomôže ľudská, mnohostranná a veľká učenosť? Usiluješ sa uctievať bohov prirodzených, a musíš uctievať bohov štátnych. Vynašiel si aj iných, bájnych, o ktorých ľahšie vyjavíš svoj náhľad, a rovnako si počínaš aj so štátnymi božstvami, či už chceš, alebo nie. Tvrdíš, že bájni bohovia sú prispôsobení divadlu, prirodzení svetu a štátni mestu, hoci svet je dielom božím, divadlo a mesto dielom ľudským. V divadlách sa neposmieva iným bohom, len ktorých v chrámoch uctievajú a ani pri hrách nevystupujú iní, len tí, ktorým sa prinášajú obety. Čím podrobnejšie a voľnejšie ich rozdelíš, hovoriac, že iní sú bohovia prirodzení, a iní ľuďmi ustanovení, že o ustanovených božstvách iné obsahujú knihy básnické, a iné knihy kňazské, oboje sú si však klamstvom tak podobné, že sú hodné démonov, ktorí náuku pravdy majú za nepriateľkyňu.

Po krátkom oboznámení sa s teologiou, ktorú volajú prirodzenou, o ktorej bude ešte neskoršie reč, nepáči sa azda žiadať alebo očakávať večný život od bohov bájnych, divadelných, cirkusových a hereckých? Zaiste nie! Pravý Boh nech odvráti takú prázdnu a bohorúhavú nerozumnosť! Ako možno žiadať večný život od bohov, ktorým sa také veci páčia a ktorí sa takými vecami usmierujú, kde sa zločiny rozmnožujú. Myslím, že nikto neklesol natoľko v šialenej bezbožnosti. Štátna teologia ani bájna nedá nikomu večný život. Bájna vymýšľa o bohoch potupné veci a tým ich rozsieva, štátna zas svojou podporou ich žnie. Tá klamstvá roztrusuje, táto ich sbiera. Tá prenasleduje božie veci falošnými zločinmi, táto včleňuje božie zločiny do hier o božích veciach. Tá v ľudských básňach ospevuje nepravé výmysly o bohoch, táto ich posväcuje na sviatky bohov. Tá ospevuje zločiny a neprávosti bohov, táto ich

miluje. Tá prezrádza alebo predstiera, táto zas prisvedčuje pravde, alebo sa teší aj z falše. Obe sú nemravné, obe odsúdenia hodné a ktorá je divadelná, verejne vyznáva nemravnosť, ktorá je mestská, nemravnosťou prvej sa zdobí. Či odtiaľ možno očakávať večný život, kde sa tento krátky a časný poškvrňuje? Či spoločenstvo bezbožníkov nepoškvrňuje život, ak s ním súhlasíme a ho schvaľujeme, a či život nepoškvrňuje spoločenstvo démonov, ktorí sa uctievajú vlastnými zločinmi? Keď skutočnými, akí sú zlí, — keď vymyslenými, ako zle sa uctievajú!

Niekomu by sa mohlo pri tejto reči azda pozdávať, najmä veci neznalému, že čo ospevujú básnici a predstavujú divadlá, je nedôstojné božského majestátu takých bohov, smiešne a nečestné a posvätné je len to, čo konajú nie herci, ale kňazi a že ich konanie je očistené a prosté od akejkoľvek nečestnosti. Ak by to bolo tak, nikto by nebol nikdy pokladal za potrebné prevádzať divadelné necudnosti, ba ani sami bohovia by si ich neboli nikdy rozkazovali. Nemôže byť necudnosťou konať bohom služby v divadlách, keď sa im podobné služby konajú aj v chrámoch. Konečne ak sa spomínaný autor usiluje oddeliť od bájnej a prirodzenej teologie teologiu štátnu ako akýsi tretí druh, chcel ju chápať viac oboma ovplyvnenú ako od oboch rozdielnu. Hovorí totiž, že to, čo píšu básnici, je menej ako to, čo majú národy nasledovať, čo však píšu filozofi je viac, ako by ľud skúmal. Natoľko sa vraj rozchádzajú, že z oboch druhov sa nie málo používa na štátne dôkazy. Preto, čo je spoločné s básnikmi, budeme opisovať spolu so štátnymi vecami a za lepšiu musíme pokladať spoločnosť filozofov ako básnikov, spoločnosť básnikov však nie za bezvýznamnú. Na inom mieste o rodoch bohov vraví, že národy boly skôr naklonené básnikom ako fyzikom. Tu teda povedal, čo sa má stať, a tam, čo sa stáva. O fyzikoch hovorí, že písali pre úžitok, a básnici zas pre potešenie a že básnické výmysly, ktoré ľudia nemajú nasledovať, sú zločinmi bohov, ktoré však potešujú aj ľud, aj bohov. Básnici píšu pre potešenie, ako hovorí, a nie pre úžitok a píšu to, čo si bohovia prajú a národy prejavujú.

6.7. Podobnosť bájnej teologie so štátnou.

Na štátnu teologiu sa odvoláva teologia bájna, herecká a divadelná, plná nedôstojnosti a nečestnosti. Táto celá, ktorú právom treba odmietnuť a zavrhnúť, je súčiastkou tej, ktorá sa má zachovávať a mať v úcte. Pravda, nie nevhodná a celkom cudzia súčiastka, ako som si zaumienil dokázať, ale celkom súhlasná, ako by bola údom jedného tela, najvhodnejšie zapojeným. Čo iného ukazujú modly, sochy, vek, pohlavie a šaty bohov? Či podľa básnikov je Jupiter bradatý, Mercurius holobradý, a podľa kňazov nie? Či herci aj kňazi Priapovi nekonali veľké necudnosti? Či sa má ináč uctievať na posvätných miestach, ináč pri divadelných výstupoch, keď sa mu posmievajú? Či postavy starca Saturna a mladíka Apolla na divadlách sú iné ako sochy v chrámoch? Prečo Forculus, ktorý vládne nad dverajmi, a Limentinus, ktorý vládne nad prahom, sú bohmi-mužmi a medzi nimi je Cardea žena, ktorá chráni dverné čapy? Či to, čo básnici pokladali za nevhodné svojich básní nie je v knihách o božích veciach? Či divadelná Diana nosí zbrane, a mestská je obyčajnou pannou? Či divadelný Apollo je citaristom, a pre to umenie sa volá delfským? Toto sú však veci počestnejšie v porovnaní s nečestnými. Čo si mysleli o samotnom Jupiterovi, keď jeho živiteľku (kozu Amaltheu) umiestili na Kapitoliu? Či neprisviedčajú Euhemerovi, ktorý popisuje všetkých takých bohov ako smrteľných ľudí, a to nie v bájnej táravosti, ale v historickej vernosti. Keď postavili hodovníkov ako bohov príživníkov k Jupiterovmu stolu, čo iného chceli, len aby boli divadelnými modlami? Ak herec povedal, že príživníci Jupiterovi na hostine sú žráči, iste vyvolal veľký smiech. Varro hovorí, že to napísal v knihách o veciach božských, nie ľudských, a divadelné hry tam neuvádzal, ale rokoval o kapitolských právach.

Konečne uznáva a priznáva sa, že uveril, keď urobili bohov na ľudskú podobu, že sa teda bohovia obveseľujú ľudskými rozkošami.

Ani zlí duchovia nezanedbali svoju úlohu, aby klamne neutvrdzovali škodlivé domnienky ľudských myslí. Tak sa mohlo stať, že strážca Herkulovho chrámu, krátiac si čas, hral sa sám so sebou na kocky, používal pritom striedavo obe ruky, z ktorých jedna predstavovala Herkula a druhá jeho. Ak sám vyhral, z chrámovej základiny si pripravil večeru a pozval na ňu aj svoju priateľku; ak však vyhral Herkules, urobil to isté na jeho počesť; konečne keď bol sám sebou premožený ako by Herkulom, dal Herkulovi povinnú večeru a najvznešenejšiu prostitútku Larentinu. Tá keď spala v chráme, vo sne videla, že Herkules s ňou obcoval a povedal jej, že keď pôjde z chrámu, od mládenca, ktorého prvého stretne, dostane odmenu, ktorú jej mal dať Herkules. Keď odchádzala z chrámu, stretol ju najbohatší mládenec Tarutius, ktorý žil s ňou začas ako s milenkou a po jeho smrti prijala všetok majetok, ktorý jej zanechal. Chcejúc sa za túto božskú mzdu nejako bohom odvďačiť, a rozmýšľajúc, čo by bolo bohom najprijateľnejšie, určila, že rímsky národ bude jej dedičom, ako vyšlo najavo zo záveti po jej smrti. Za túto vec si vraj zaslúžila božské pocty.

Ak by toto vymýšľali básnici a predstavovali herci, iste by sa tvrdilo, že to patrí do bájnej teologie a že treba oddeliť od dôstojnosti štátnej teologie. Nakoľko sa tie nečestnosti, podľa toho autora, netýkajú básnikov, ale národov, nie hercov, ale kňazov, nie divadiel, ale chrámov, t. j. nie bájnej ale občianskej teologie, herci nie nadarmo klamným umením predstierajú tak veľkú nečestnosť bohov, kňazi však nadarmo sa usilujú ako by posvätnými obradmi získať počestnosť bohom, ktorej tí nemajú. Sú sviatky Junóny, ktoré sa slávia na jej obľúbenom ostrove Samos, kde sa sobášila s Jupiterom. Má sviatky aj Ceres, kde sa hľadá Proserpina, unesená Plutom. Sú sviatky Venušine, kde sa oplakáva smrť jej milenca Adonisa, ktorý zahynul zubami diviaka ako najkrajší mládenec. Sú sviatky Matky bohov, kde sa oplakáva Artys, krásny mládenec, ňou milovaný a pre ženskú žiarlivosť kastrovaný, rovnako nešťastnými kastrátmi, ktorých volajú Galmi. Ak je toto všetko mrzkejšie ako divadelná necudnosť, prečo výmysly o bohoch, vybájené básnikmi, ktoré patria do divadiel, ako by sa usilovali odlúčiť od štátnej teologie, od ktorej chcú, aby patrila do miest, ako od počestnej a dôstojnej — nedôstojnú a nepočestnú. Tak sa stáva, že skôr sa ďakuje hercom, ktorí ušetrili ľudské oči, ak neodkryli všetko, čo sa skrýva za stenami svätých chrámov. Čo sa má ďalej myslieť o ich bohoslužbách, tajomne skrytých, keď už toľko ohavnosti obsahujú tie, ktoré sa vynášajú na svetlo? Nech sami odpovedia, čo tam páchajú kastrovanými hanebníkmi; ten nešťastne zlomený a zmrzačený ľud predsa nijako nemohli skryť. Nech vravia, komu chcú, že takými osobami konajú niečo posvätného, keď nemôžu poprieť, že patria do počtu posvätných vecí a používajú sa k obradom. Nevieme, čo sa tam robí, ale vieme, prostredníctvom koho. Vieme aj to, čo sa deje v divadlách, kde nijaký kastrát ani vášnivec nevystúpil v sbore prostitútok; hoci tieto veci sa konajú hanebnými a nečestnými ľuďmi, predsa to nemožno konať človeku počestnému. Aké sú to teda bohoslužby, na ktorých vykonávanie si vyvolila svätosť takých vývrheľov, akých by k sebe nepripustila ani herecká oplzlosť.

6.8. Výklad pohanských učencov o prirodzenej podstate bohov. (Obsah.)

Pohani vykladajú podstatu svojich bohov fyziologicky, t. j. podľa prirodzených príčin, ako by tu šlo o fyziologiu, a nie teologiu, nie o podstatu Boha, ale prírody. Pravý Boh je Bohom nie podľa presvedčenia, ale podľa prirodzenosti, celá príroda nie je bohom, nakoľko aj človek, aj dobytok, aj strom, aj kameň sú prirodzené, a predsa ani jedno z nich nie je Bohom. Ak podľa nich hlavnou zásadou je, že Matka bohov je zem, potom všetci pohanskí bohovia boli ľuďmi. Boli by pozemšťanmi ako aj ich Matka. Podľa pravej teologie zem je dielom božím, a nie

Matkou. Výkladom o prirodzených príčinách sami zavrhujú teologiu bájnu a tiež štátnu, lebo obe sú jednoduchými výmyslami.

6.9. Úlohy jednotlivých bohov. (Obsah.)

Rimania v rozmnožovaní bohov zašli tak ďaleko, že sa to musí zdať mnoho ráz až smiešnym, akých všelijakých bohov si vymysleli, a aké čudné úlohy im pripisovali. Keby len trocha múdrejšie boli smýšľali, boli by iste prišli na to, že toľko bohov vôbec netreba, ale stačil by menší počet. Načo napríklad sú dve bohyne pre nemluvňatá, Educa a Potina, jedna sa vraj stará o pevný pokrm dieťaťa a druhá o nápoj? Načo sa dávajú žene po pôrode až traja bohovia, aby vraj neprišiel boh Silvanus a netrápil ju? Z toho dôvodu vraj dom takej ženy obchodia traja strážcovia v noci, uderia na prah sekerou, tĺkom a metlou, aby vraj tými troma znakmi zabránili prístup Silvánovi. Podobne pri zasnúbení ľudí účinkuje vraj boh Jugatinus. Keď si muž odvádza už vydatú ženu do svojho domu, chráni ju vraj Domiducus. Keď je už v dome, opatruje ju Domicius. Ďalej vraj bohyňa Manturna jej pomáha, aby vytrvala pri svojom mužovi. Ďaleko by nás viedlo, keby sme chceli všetko pospomínať, ako nemúdre uctievali Rimania všelijakých bohov, ktorí vlastne bohmi nikdy neboli. Takto sa vlastne prichodí k záveru, že tak isto teologia bájna ako aj štátna nemá miesta v hlave rozumného človeka, ale udržať možno len prirodzenú teologiu, ktorá patrí filozofom. Zo všetkých spomínaných teologií, totiž zo štátnej, bájnej a prirodzenej, prirodzená sa najväčšmi blíži pravde.

6.10. Seneka rozhodnejšie zatracoval štátnu teologiu ako Varro bájnu. (Obsah.)

Eneas Seneka celkom smelo zatracoval teologiu štátnu, veľmi podobnú teologii bájnej. Zatracoval ju však ako spisovateľ, nie ako človek. Modly nazval svätými, nesmrteľnými a neporušiteľnými, pokiaľ išlo o hmotu, z ktorej boly urobené, a tvrdil, že ak by maly ducha boly by vraj netvormi. Posmieva sa aj modloslužbám, pritom však poznamenáva, že zblázniť sa raz do roka je znesiteľné, ale čo sa robí celý rok na Kapitoli to vraj rozumný človek neznesie. Varro sa postavil proti teologii bájnej a básnickej nie však proti štátnej, ktorú zatracoval len Seneka ako spisovateľ, nie však ako človek. Ako rímsky senátor uctieval to, čo ako spisovateľ zatracoval, konal, čo zavrhoval a čo hanil, tomu sa klaňal.

6.11. Ako smýšľal Seneka o Židoch.

Okrem povier štátnej teologie Seneka zavrhuje aj židovské bohoslužby, najmä soboty. Tvrdí, že konajú veľmi neužitočne, keď každý siedmy deň skoro sedminu svojho života strácajú odpočívaním a mnoho časovo súrnych potrieb zmeškajú nečinnosťou. Že už vtedy kresťania boli Židom najnepriateľskejší, neopovážil sa spomenúť, aby azda nechválil proti starej obyčaji svojej vlasti, alebo nehanil proti svojmu presvedčeniu. Keď hovorí o Židoch, vraví: »Keď obyčaj zločinného národa natoľko zmocnela, že bola prevzatá vo všetkých krajinách, premožení dávali víťazom zákony«. Čudoval sa tomu a nevedel, že sa tak deje riadením božím a o ich bohoslužbách sa vyslovil: »Oni poznajú príčinu svojej bohoslužby, väčšina národa však robí niečo, nevediac, prečo«. O židovských bohoslužbách, prečo a nakoľko boly ustanovené božou autoritou a prečo boly od božieho národa, ktorému bolo odhalené tajomstvo večného života, prečo boly vo vhodnom čase tou istou božou autoritou odňaté, aj inde sme hovorili, najmä v rozprave proti Manichejcom a aj v tomto diele na príhodnejšom mieste ešte rozpovieme.

6.12. Pohanskí bohovia nemôžu darovať večný život, lebo ani v časnom nepomáhajú.

O troch teologiách, ktoré volajú Gréci mytickou, fyzickou a politickou, po latinsky sa však menujú bájnou, prirodzenou a štátnou, nakoľko ani od bájnej, ktorú sami ctitelia mnohých falošných bohov ľahko zavrhli, ani od štátnej, ktorej je prvá časťou a sa jej podobá, ba je aj horšia, nakoľko teda nemožno očakávať večný život, ak sa niekomu zdá, že obsahom tejto knihy som dosť nepovedal, nech si pripojí aj to, čo som uviedol v predchádzajúcich knihách najmä vo štvrtej knihe, kde sa mnoho hovorilo o darcovi šťastia, Bohu. Komu by sa mali ľudia zasvätiť pre večný život, ak nie šťastiu, keby šťastie bolo bohyňou? Keďže však nie je bohyňou, ale božím darom, tomu Bohu, darcovi šťastia, sa máme zasvätiť, my, ktorí zbožnou láskou milujeme večný život, kde je úplné a opravdivé šťastie. Z toho, čo bolo povedané, myslím, nikto nebude pochybovať, že by darcom šťastia bol niektorý z bohov, ktorí sa uctievajú toľkou hanebnosťou a ak by sa neuctievali, omnoho hanebnejšie by sa hnevali, a tým by sa priznali, že sú nečistými duchmi. Kto však nedá šťastia, ako môže dať večný život? Večný život je predsa ten, kde je šťastie bez konca. Ak žije duša vo večnom treste, kde budú trápení aj nečistí duchovia, je to skôr večná smrť, ako večný život. Niet iste väčšej a horšej smrti nad tú, keď sama smrť nezomiera. Nakoľko prirodzenosť duše tým, že bola stvorená ako nesmrteľná, nemôže byť bez určitého života, jej najväčšou smrťou je odlúčenie od života v Bohu,[1)] vo večnom treste. Večný život, t. j. nekonečné šťastný, dáva jedine ten, ktorý dáva pravé šťastie, aké nemôžu dať tí, ktorých uctieva štátna teologia, preto ich netreba uctievať nielen pre časné a pozemské veci, ako sme ukázali v predošlých piatich knihách, ale omnoho viac pre večný život, ktorý nasleduje po smrti, ako sme ukázali v tejto jednej knihe, ktorá súvisí so spomínanými. Nakoľko však sila starej obyčaje má veľmi hlboké korene, ak sa niekomu pozdáva, že som o štátnej teologii, ktorú treba zavrhnúť a ktorej sa treba vyhnúť, málo hovoril, nech si všimne nasledovný sväzok, ktorý s pomocou božou pripojíme.

1.

Kým bol Augustín manichejcom, bol materialistom v náhľade na Boha. Podľa Maniho Boh je svetlom, t. j. svietivou a jemnou podstatou hmotnou. Táto svietivá podstata žiari v hviezdach, svieti v našej duši a na zemi bojuje proti temnosti. Keďže teda Boh je svetlom, všetko, čo má nejakú účasť na svetle, čo je nejako svetlom, všetko to musí byť nejakou časťou Boha. Reakciou na toto učenie bolo Augustínove učenie o stvorení z ničoho, ex nihilo. Podľa neho svet môže mať len dvojaký pôvod: Buď ho Boh stvoril z ničoho, alebo ho vyviedol zo svojej podstaty. Ak je pravdou druhé, potom by sme museli dopustiť, že časť božej podstaty je konečná, meniteľná, podliehajúca zmene a zničeniu. Táto myšlienka je však v sebe protikladná, sama si odporuje, preto musíme pripustiť stvorenie z ničoho. (Gs 332.)

Kniha siedma

Prehľad siedmej knihy

Možno vybraní bohovia sú darcami večného života. Tí však majú svoje vysoké postavenie nie pre nejaké osobitné úlohy, ale len pre úctu náhodne im pridelenú. Najvyššou z nich by mala byť Fortuna, lebo ona vlastne priniesla úctu všetkým. Vybranými sú len ich ohavné skutky, ktorými prevyšujú ostatné božstvá. Prirodzená teologia prináša vybrané božstvá do vzťahu s

prírodou, a tým jasne ukazuje, že nemajú nič spoločného s večným životom. Tak výklad o Janusovi a jeho zobrazenie s dvoma alebo štyrmi tvárami neobsahuje nijaký náznak večného života. Janus, nakoľko predstavuje začiatok všetkých vecí, nemá nijaké oprávnenie, ak sa vyhlási za príčinu všetkého diania na svete Jupiter. Ak Janus znamená svet, tak potom niet miesta pre Jupitera. Podľa toho by sa nemali Janus a Jupiter rozlišovať ako dve rozdielné božstvá. Keby to jednako len niekto chcel, potom by musel Jupitera rozložiť na toľko božstiev, koľko má Jupiter prímení, z ktorých najmä Rumina a Pecunia sú smiešne. Tak isto nemôžu popri Jupiterovi jestvovať Saturnus a Genius ako samostatné božstvá. Popri Jupiterovi nezostane roboty pre Mercuria a Mars je prekliaty boh, ktorý by mohol odpočívať, keď Felicitas splnila svoju úlohu. Keby chcel niekto dve hviezdy s menami Mars a Mercur pokladať za rovnocenné božstvá, vzniklo by z toho ľahko nedorozumenie a smiešnosť. Aj samému Varrovi sa vidí štátna teologia neistou. Pravdepodobne sa zakladá na zprávе o osudoch slávnych ľudí, všelijako poprekrúcaných. Takýto výklad je bližší pravde, ako výklad o prirodzených pochodoch, ktorý aj učených zavedie do protirečenia, ako dokazuje povesť o Saturnovi. Keď Saturn naozaj chránil semeno, načo sú potom Ceres a Liber? Načo okrem Neptuna a jeho manželky ešte Venilia ako osobitná bohyňa vĺn? Či sa v tomto bezúčelnom hromadení bohov nejaví práca démonov, ktorí chcú zamotať dušu mnohými sväzkami? Hoci je zem jednotná časť sveta, aj tú oživili množstvom bohov, takže aj Varro doznáva, že ich treba chápať ako prímenia jednej bohyne Tellus. Keby neboli pokladali zem za bohyňu, tak by pre Veľkú Matku neboli ustanovili ošklivú službu eunuchov podľa príkladu gréckeho Atys. Od takýchto bohov, ktorí podľa ich bohoslužby sú viac démonmi než bohmi, od tých nemožno očakávať večný život. Márna je snaha priviesť bohov do vzťahu s prírodnými vecami a pochodmi a tam hľadať príčiny ich jestvovania. Z tohto úsilia sa aj Varro zaplietol do mnohých protikladov. O úlohy, ktoré sa pripisujú vybratým bohom pre ich vzťah k prírode, sa stará jediný pravý Boh, od ktorého jediného očakávame večný život. Tajomstvo večného života je od začiatku zvestované a najmä v Písmach židovského národa predpovedané. Pravé náboženstvo zatracuje a vyvracia ošklivé mýty o bohoch tým, že bohov predstavuje ako falošné bytosti a utvory démonov. Kráľ Numa odôvodnil príčiny pohanského náboženstva, aj si ich spísal a keď sa náhodou našly jeho záznamy a dostaly sa do rúk senátu, senát dal zákony spáliť, aby neboly príčinou pohoršenia. Z toho sa dá uzatvárať, že príčiny pohanskej bohoslužby sú takého druhu, že neznesú jasné svetlo a kritiku, preto sa musely spáliť.

Predslov

Dôkladnejšie som sa pousiloval vyplieniť a vykoreniť starodávne domnienky, odporujúce pravdivej zbožnosti, ktoré do zatemnených duší hlboko a pevne zaštepil dlhotrvajúci ľudský blud. Milosťou a pomocou toho, ktorý ako pravý Boh môže všetko, koľko sám vládal, vykonal som, takže múdrejší a lepší, ktorým predošlé knihy vec dostatočne objasňujú, spokojne a s uznaním budú musieť zniesť aj toto. Nemyslite, že aj pre iných je zbytočnosťou, čo pre seba nepokladáte za potrebné. Ide o veľmi vážnu vec, lebo treba vyhľadávať a hlásať úctu k pravému a skutočne svätému Bohu, ktorý našej krehkosti aj v tomto živote poskytuje potrebnú pomoc, nie pre pominuteľný vánok smrteľného života, ale pre blažený život, ktorým nie je iný, ako večný.

7.1. Nakoľko v štátnej teologii niet božskosti, je otázne, či ju treba hľadať medzi vybranými bohmi.

Božstvosť alebo, aby som tak povedal božskosť, keďže naši na presnejšie vyjadrenie významu gréckeho slova theotéta používajú už aj toto slovo, nie je v štátnej teologii, o ktorej

napísal Marcus Varro šestnásť kníh. To znamená, že blaženosť večného života sa nedosahuje uctievaním takých bohov, ktorých ustanovily štáty. Koho nepresvedčí práve skončená šiesta kniha, ak ju azda prečíta, a žiadal by si v tejto otázke ešte ďalšie výklady, nenájde ich. Môže sa totiž stať, že aspoň vybraných a hlavných bohov, o ktorých Varro hovorí v poslednom sväzku a aj my sme už o nich povedali niečo, bude niekto pokladať za potrebné uctievať pre blažený život, ktorým nie je iný, ako večný. V tejto veci netvrdím, čo Tertulián hovorí azda vtipnejšie ako pravdivejšie, že ak sa bohovia vyberú ako cibuľa, ostatných treba určite zavrhnúť. Ja to netvrdím, lebo vidím, že aj z vybraných sa niektorí vyberajú na niečo väčšieho a dôležitejšieho, ako napríklad aj pri vojsku sa najprv vyberú nováčkovia, a potom sa z nich niektorí vyberú na vážne vojenské podujatia. Aj v Cirkvi pri voľbách za predstavených, či ostatní sa neodmietajú, hoci všetci dobrí veriaci sú vyvolení? Pri stavbách sa vyberajú uholné kamene, ostatné sa však nezahadzujú, ale dávajú sa do stavby na iných miestach. Aj strapce hrozna sa vyberajú na jedenie a tie, ktoré sa majú lisovať, sa predsa nezahodia. Keďže je vec jasná, netreba sa s ňou veľmi podrobne zaoberať. Nie preto, že bohovia sú vybraní z mnohých, bolo by treba pohŕdať tým, kto ich opísal, ich ctiteľmi alebo samými bohmi, ale skôr sa treba pozrieť, ktorí sú to bohovia a načo boli vybraní.

7.2. Ktorí sú vybraní bohovia a či sú zbavení povinnosti obyčajných bohov?

Varro v jednej svojej knihe uvádza týchto vybraných bohov: Janusa, Jupitera, Saturna, Genia, Mercuria, Apolla, Marsa, Vulcana, Neptuna, Slnko, Orca, Libera otca, Zem, Ceres, Junónu, Mesiac, Dianu, Minervu, Venušu a Vestu, medzi ktorými, počtom asi dvadsať, je dvanásť mužov a osem žien. Je otázka, či sa tieto božstvá volajú vybranými pre väčšie úlohy, ktoré majú vo svete, alebo preto, že boly národom známejšie, alebo že sa im vzdávala väčšia úcta. Ak boli vybraní preto, že mali na starosti väčšie úlohy vo svete, nemali sme ich nájsť medzi množstvom ako by plebejských bohov, ktorí mali na starosti menšie úlohy. Sám Janus, prvý pri počatí kde sa začínajú všetky ich úlohy otvára príchod prijatému semenu, je tam aj Saturn pre semeno samotné, aj Liber, ktorý po vliatí semena oslobodzuje muža, aj Libera, ktorá sa volá aj Venušou, to isté oslobodenie dopriava žene, aby sa aj ona po vydaní semena oslobodila. Všetci títo sú z vybraných bohov. Býva tam však aj bohyňa Mena, ktorá vládne nad periódou žien, hoci je Jupiterovou dcérou, patrí medzi obyčajných bohov. Varro v knihe, v ktorej rokuje o vybraných bohoch, prisudzuje starostlivosť o periódu samotnej Junóne, ktorá je kráľovnou medzi vybranými bohmi a ako Juno Lucina s Menou, jej pastorkyňou, vládne nad tou istou krvou. Sú tam aj dvaja, ani neviem akí tajomní bohovia, Vitumnus a Sentinus, z ktorých jeden dáva život pri počatí a druhý cit. Títo, hoci sú len obyčajní, majú omnoho vznešenejšie úlohy ako toľko vybraných. Bez života a citu, čo je to všetko, čo sa deje v ženinom živote, ak nie niečo, hodné zavrhnutia, podobné bahnu a prachu?

7.3. Niet dôvodu pre jestvovanie vybraných bohov, keď aj nižší bohovia zastávajú dôležité úlohy.

Prečo boly toľkým vybraným bohom pridelené také bezvýznamné úlohy, keď ich Vitumnus a Sentinus, zahalení tajomstvom, prevyšujú dôležitosťou svojich úloh. Vybraný Janus poskytuje príchod a ako by bránu semenu, Saturnus, tiež vybraný boh, poskytuje samotné semeno, vybraný Liber umožňuje mužom vyliať semeno, a to isté robí aj Libera, ktorú volajú aj Ceres alebo Venuša. Ženám zas vybraná Juno, a nielen ona sama, ale spolu s Menou, dcérou Jupiterovou, dávajú mesačnú krv na vzrast toho, čo bolo počaté. Tajomný a vznešený Vitumnus dáva život a tak isto tajomný a vznešený Sentinus dáva cit, ktoré dva veci vynikajú nad ostatnými darmi bohov nakoľko aj ich (t. j. život a cit) prevyšuje um a rozum. Podobne ako to, čo uvažuje a chápe, vyniká nad tým, čo žije a cíti bez umu a rozumu ako dobytok, tak

isto, čo žije a cíti, právom vyniká nad tým, čo ani nežije, ani necíti. Preto medzi vybranými bohmi darca života Vitumnus a darca citu Sentinus mali väčšiu vážnosť ako Janus, ktorý semeno pripúšťal, ako Saturnus, ktorý semeno daroval alebo stvoril, ako Liber a Libera, ktorí semeno pohli alebo vyslali. Tieto semená nestoja za reč, ak nespôsobily život a cit. Vybrané dary nedávajú vybraní bohovia, ale akísi neznámi a pre dôstojnosť vybraných zanedbávaní. Ak sa tvrdí, že Janus má moc nad začiatkom všetkého, a nie neprávom sa mu pripisuje, že dáva možnosť k počatiu, že nad všetkými semenami má moc Saturnus, takže od jeho vplyvu nemožno oddeliť rozmnožovanie ľudí, že nad všetkými v budúcnosti vyliatymi semenami vládnu Liber a Libera, a to nielen u ľudí, ale aj u iných tvorov, že nad všetkými rodičkami a čistiacimi sa vládne Juno, takže je prítomná pri očisťovaní žien a rodení ľudí, ak to všetko tvrdia, nech si rozmyslia, čo povedia o Vitumnovi a Sentinovi, či chcú, aby vládli nad všetkým, čo žije a cíti. Ak to pripustia, nech si uvedomia, ako vysoko by ich povýšili. Lebo rodiť sa zo semien, deje sa na zemi a zo zeme, ale aj o nebeských bohoch sa domnievajú, že žijú a cítia. Ak dávajú Vitumnovi a Sentinovi len tie prívlastky, že v tele žijú a citmi pomáhajú, prečo by to nemohol boh, ktorý všetkému dáva život a city, telu život a smysly a vo svojom diele udeľuje tento dar aj plodom? Načo tu treba Vitumna a Sentina? Ak od toho, kto vládne všeobecne nad životom a citmi tieto telesné veci, ako nízke a vedľajšie, boly sverené tým dvom bohom ako by sluhom, či vybraní bohovia nie sú potom opustení rodinou, keďže nenašli, komu by tieto veci s verili, ale celou svojou vznešenosťou, pre ktorú boli vybraní, sú nútení spolupracovať s bohmi nevznešenými. Juno, kráľovná bohov a vybraná bohyňa, Jupiterova sestra a manželka, je pre chlapcov Interducou, ktorá spolupracuje s dvoma bohyňami veľmi nízkeho pôvodu, s Abeonou a Adeonou. Umiestili tam aj bohyňu Mentu, ktorá dáva chlapcom dobrú myseľ a nepočíta sa medzi vybraných, ako by sa mohlo človeku dať niečo lepšieho. Je tam tiež Juno ako Interduca a Domiduca, ako by nejako osožila na ceste a pri vovedení do domu, ak nie je myseľ dobrá. A bohyňu s takou úlohou uvedení vyberači nezaradili medzi vybrané božstvá, hoci mala prednosť aj pred Minervou, ktorej v delení úloh pridelili starosť o detskú pamäť. Kto by pochyboval, že je omnoho lepšie mať dobrú myseľ, než hocako skvelú pamäť? Nikto nie je zlý, kto má dobrú myseľ. Niektorí veľmi zlí ľudia majú zasa výbornú pamäť, a sú tým horší, čím neskôr zabúdajú na to, na čo v zlom myslia. Minerva je medzi vybranými božstvami a bohyňa Menta sa stratila v húfe bohov. Čo povedať o Virtute, čo o Felicite, o ktorých som už v štvrtej knihe mnoho hovoril? Ak ich pokladali za božstvá, nechceli im dať miesto medzi vybranými božstvami, kam zaradili aj Marsa a Orca, jedného ktorý pôsobil smrť, a druhého, ktorý prijímal mŕtvych.

Ak pri menších úlohách, ktoré sú podelené medzi viaceré božstvá, vidíme aj vybraných bohov, ako by senát spolupracoval s ľuďmi, zisťujeme, že niektorí bohovia, ktorí neboli vôbec vybraní, zastávajú omnoho dôležitejšie a vážnejšie úlohy, ako tí, ktorí sú vybranými, nezostáva, než sa domnievať, že boli vybraní nie preto, že zastávali dôležité úlohy, ale preto, že boli známejší ľuďom. Preto aj Varro hovorí, že niektorým bohom, ako otcom, a niektorým bohyniam, ako matkám, podobne ako ľuďom, bol údelom nízky pôvod. Ak azda Felicitas nemala byť medzi vybranými bohmi preto, že na jej vznešený pôvod prišli iba náhodou, medzi nich ak nie nad nich mala sa zaradiť Fortuna, ktorá vraj nie podľa rozumu, ale náhodne udeľuje svoje dary. Tá mala mať medzi bohmi prvé miesto, lebo pri nich ukázala najviac, čo môže; vieme, že boli vybraní nie pre vynikajúce čnosti a rozumné šťastie, ale tajnou mocou Fortuny, ako sa domnievajú jej ctitelia. Aj muž veľmi výrečný, Sallustius, náhodou sa dotýka týchto bohov, keď hovorí: »Fortuna zaiste panuje nad všetkými vecami, ona o všetkých veciach rozhlasuje a zatajuje skôr podľa ľubovôle, ako pravdy«. Nevedia zistiť príčinu, prečo sa oslavuje Fortuna, a na Čnosť sa zabúda, nakoľko obom zasvätili modly, a ich zásluhy nemožno porovnať. Ak si táto zaslúžila vznešenejšie postavenie, ak ju viacerí vzývajú, — viacerí totiž vzývali Venušu ako Čnosť — prečo oslavovali bohyňu Minervu, a zabúdali na

bohyňu Pecuniu, keď z ľudí viacerých láka lakomstvo ako múdrosť a aj medzi umelcami zriedka možno nájsť človeka, ktorý by svoje umenie nepredával za peniaze. Viac sa vždy cení to, prečo sa niečo deje, ako to, čo sa deje pre niečo iného. Ak teda podľa úsudku nemúdreho tento výber bohov bol urobený z množstva, prečo bohyňa Pecunia nemá prednosť pre Minervou, keďže pre peniaze mnohí tvoria umenie? Ak toto rozlíšenie urobili niektorí múdri, prečo sa nedáva prednosť Čnosti pred Venušou, ktorá ju rozumom veľmi prevyšuje? Aspoň Fortuna, ako som povedal, ktorá podľa náhľadu tých, ktorí jej priznávajú čím najväčšiu moc, panuje vraj nad všetkými vecami a všetky veci rozhlasuje alebo zatajuje skôr podľa ľubovôle než podľa pravdy, ak by tak pôsobila aj u bohov, aby svojim nerozumom, koho by chcela rozhlásila a koho by chcela zatajila, mala by mať vynikajúce miesto medzi vybranými, ktorá má aj nad bohmi toľkú moc. Či preto, aby tam nemohla byť, azda aj sama Fortuna musela mať nepriaznivý osud? Bola teda sama proti sebe, keď robiac iných vznešenými, sama sa nestala vznešenou.

7.4. Lepšie sa zaobchádzalo s nižšími bohmi, ktorí sa nepoškvrnili nijakými hanebnosťami, ako s vybranými, ktorých toľké neresti sa oslavovaly.

Kto túži po vznešenosti a dobrom mene, tešil by sa z vybraných bohov a pokladal by ich za šťastných, keby nevidel, že boli vybraní skôr pre krivdu, ako pre česť. Množstvo nízkych bohov zakrýva neznámosť, takže ich nemožno ani haniť. Smejeme sa nad ľudskými výmyslami, podelené úlohy medzi nimi, ako by boli veľmi drobnými mýtnikmi alebo robotníkmi v striebornej dedinke,[1]) kde jedna nádoba, kým sa zhotoví, prejde rukami mnohých umelcov, hoci by ju aj jeden mohol urobiť. Ináč sa nedá vysvetliť spolupráca mnohých, len že jednotlivci sa ľahko a rýchlo naučili niektoré úseky umenia, aby sa všetci nemuseli ťažko a zdĺhavo zdokonaľovať v celom umení. Sotva sa nájde medzi nevybranými bohmi, ktorý by mal zlú povesť pre nejaký zločin, a sotva sa nájde medzi vybranými, ktorý by nebol označený zreteľne nejakou hanou. Veľkí sa snížili k nepatrným službám týchto, títo sa však nedopustili veľkých zločinov prvých. O Janusovi nemožno povedať niečo potupného. Možno aj bol prostý všetkej hany a žil nevinne, nepáchal nijaké zločiny a neprávosti. Saturnovi na úteku poskytol prístrešie a podelil sa s ním ako s hosťom o kráľovstvo, takže obaja založili mestá, prvý Janiculus a druhý Saturniu. Tí však, ktorí v posvätných veciach vyhľadávajú každú nečestnosť, keď zistili, že jeho život nebol natoľko nečestný, zohyzdili jeho obraz a urobili ho raz s dvoma, inokedy zas so štyrmi tvárami. Či azda chceli, — keďže väčšina bohov páchaním hanebností stratila tvár —, aby mal tým viac tvári, čím bol nevinnejší?

7.5. Pohanská tajná náuka a prírodné dôkazy.

Počujme prírodné vysvetľovania pohanov, ktorými sa usilujú okrášliť hanebnosť biedneho bludu ako druh vyššej náuky. Tieto vysvetľovania Varro zaznamenáva tak, že starí utvorili modly a obrazy božstiev ako aj ich okrasy, na ktoré keď sa dívajú tí, čo sa zaoberajú tajomnou náukou, v duchu môžu vidieť dušu sveta a jej časti, t. j. pravých bohov. Tie modly urobili na ľudskú podobu, aby sa videlo, že duch smrteľníkov, ktorý je v ľudskom tele, je najpodobnejší duchu nesmrteľníka, ako keby sa kládly nádoby na poznanie bohov, ktorých chceme tak naznačiť a v Liberovom chráme by sa postavila nádoba na víno, ktorá by predstavovala víno; teda nádobu si si vyjadril jej obsah. Rovnako, obraz na ľudskú podobu znamená rozumnú dušu, ktorá je obsiahnutá telom, ako by nádobou, a tou rozumnou dušou podľa nich by mal byť Boh alebo bohovia. (Rozumnou dušou, ktorú predstavuje modla. Pozn. prekl.) Toto sú tajomstvá náuky, do ktorých sa ponoril ten veľmi učený muž, aby ich vysvetlil. Človeče najmúdrejší, či si v tajomstvách náuky stratil múdrosť, ktorou si triezvo videl, že tí, ktorí prví

ustanovili národom modly, pozbavili občanov bázne a zaviedli bludy, a že starí Rimania uctievali bohov čistejšie bez modiel? Tí ti boli dôvodom, že si sa opovážil tak hovoriť proti neskorším Rimanom. Ak by aj najstarší Rimania boli uctievali modly, možno celé smýšľanie proti zavedeniu modiel, hoci správne, by si potlačil bázňou a v týchto škodlivých a daromných výmysloch výrečnejšie a vznešenejšie by si rozširoval tajomné náuky. Tvoja duša, natoľko učená a nadaná (ako ťa ľutujem), týmito tajomnými náukami nijako sa nemohla dostať k Bohu svojmu, t. j. ktorý ju stvoril, a nie, s ktorým je stvorená, ktorého je nie časťou, ale tvorom, ktorý nie je dušou všetkého, ale stvoril každú dušu, jedine jeho osvietením sa stáva duša blaženou, ak nie je nehodnou jeho milosti. Aké sú tajomné náuky a akú majú váhu, ukáže to, čo nasleduje. Spomenutý učenec doznáva, že duša sveta a jej časti sú pravými bohmi; podľa toho celá jeho teologia, totiž prirodzená, ktorej sa najviac venoval, mohla sa zaoberať prirodzenosťou rozumnej duše. O prirodzenej teologii hovorí veľmi málo v knihe, v ktorej uvidíme, či prírodnými výkladmi môže k prirodzenej teologii pripojiť aj štátnu, o ktorej napísal poslednú knihu o vybraných bohoch. Ak by sa mu to podarilo, celá teologia by bola prirodzená a načo bolo treba s toľkou starostlivosťou odlučovať od nej štátnu? Ak však bola správne odlúčená, — nakoľko ani tá nie je pravá, ktorá sa mu páči ako prirodzená, prišiel totiž až k duši, ale nie k Bohu, ktorý dušu stvoril, — tým zavrhnuteľnejšia a falošnejšia je štátna, ktorá najviac rokuje o telesnej prirodzenosti ako aj jej výklady, s toľkou starostlivosťou vybraté a vyjadrené, z ktorých niektoré musím spomenúť.

7.6. Varrov náhľad, podľa ktorého Boh je dušou sveta.

Varro v predslove o prirodzenej teologii hovorí, že podľa jeho mienky Boh je dušou sveta, ktorý sa grécky menuje kozmos a že samotný svet je vlastne bohom. Ako však pri múdrom človekovi, keďže je z tela a duše, len pre dušu sa hovorí, že je múdry, tak aj svet, hoci je z tela aj ducha, len pre ducha sa volá bohom. Tu sa zdá, ako by vyznával jedného Boha, ale aby mohol aj mnoho iných, pripojuje, že svet sa delí na dve časti, nebo a zem, nebo ďalej na nadvzdušie a ovzdušie, zem však na vodu a zem. Najvyššie je vraj položené nadvzdušie, potom nasleduje ovzdušie, potom voda a konečne zem. Vraj všetky tieto štyri časti sú plné duší, a to v nadvzduší a ovzduší nesmrteľných, vo vode a zemi smrteľných. Od najvyššej oblohy nebeskej až po okruh mesiaca, hviezdy a nebeské telesá sú duše nadvzdušné a týchto nebeských bohov možno nielen porozumieť, ale aj vidieť. Medzi okruhom mesiaca a dažďovými a veternými mrakmi sú vraj vzdušné duše, ktoré možno vidieť len duchom, a nie očami. Menujú sa Hérosi, Lari, a Geniovia. Toto je v krátkosti Varrova prirodzená teologia, uvedená v predslove, ktorá sa páčila nielen jemu, ale aj mnohým filozofom, o ktorej chceme ešte podrobnejšie hovoriť, keď s pomocou pravého Boha doplníme to, čo treba ešte hovoriť o vybraných bohoch zo štátnej teologie.

7.7. Či bolo potrebné z Termina a Jánusa urobiť dve božstvá? (Obsah.)

Ak je Janus svetom, prečo sú jeho moci sverené len počiatky vecí, a dokončenie patrí Terminovi? Či k svetu, t. j. Jánusovi, i patria len počiatky vecí, a nie veci hotové? Aký to nerozum pripisovať mu polovičnú moc, a vyobrazovať ho s dvoma tvárami! Či by sa jeho činnosť ako dvojtvároho nevysvetlila omnoho ľahšie, ak by sa Janus a Terminus pokladali za totožného a jedna tvár by sa pripisovala začiatku, a druhá dokončenej veci? Kto sa pri svojej činnosti nestará o začiatok, neuvidí jej výsledok. Preto treba pri uskutočňovaní každého podujatia pamätať na pôvodnú myšlienku, lebo komu sa stratí začiatok, ten nedokončí dielo. Aj blažený život, ak by sa na svete mal začínať a inde uskutočňovať a dokončiť, potom by sa dala prednosť Termínovi pred Jánusom, ako sa to aj robí, lebo väčšia je radosť z dokončeného diela ako z jeho začiatku.

7.8. Prečo sa Janus zobrazuje s dvoma alebo štyrmi tvárami? (Obsah.)

Janus má preto dve tváre, lebo vraj naše ústa sa podobajú svetu. Je v nich podnebie, pod ktorým sú dve cesty, jedna smerom cez zuby von a druhá smerom do hltanu, dnu. Zdá sa, že tohto boha uctievajú len pre sliny, ktoré prechodia pod podnebím, ako by dvoma bránami. Tento výklad je neprijateľný, lebo svet sa v skutočnosti nepodobá dvom bránam, z ktorých by sa jednou vchádzalo a druhou vychádzalo. Ak zobrazujú Janusa so štyrmi tvárami, odôvodňujú to štyrmi svetovými stranami. Potom však, ak je Janus svet s dvoma tvárami, nemôže mať štyri strany. Štvortvárnosť jeho nemožno vôbec vysvetliť štyrmi bránami, ako sa to vysvetľuje pri dvoch tvárach.

7.9. Jupiterova moc a jeho porovnanie s Janusom. (Obsah.)

O Jupiterovi sa tvrdí, že ako boh vládne nad príčinami, ktoré vo svete niečo pôsobia. Vergilius o ňom hovorí, že pozná príčiny veci. Prečo sa pritom všetkom dáva prednosť Janusovi pred Jupiterom, vysvetľuje Varro tak, že u Janusa je začiatok vecí, a u Jupitera ich dokonalosť. Tento výklad neobstojí, lebo príčiny, nad ktorými vládne Jupiter, sú tvorivé, nie stvorené. Prednejšia je vec, ktorá pôsobí, aby sa niečo stalo, ako tá vec, ktorá sa stáva.

7.10. Či je správne rozlišovanie Janusa a Jupitera?

Ak sú Janus a Jupiter svet a svet je len jeden, prečo sú potom dvaja bohovia? Či azda preto, že iná je podstata začiatku, a iná príčin, prvá sa menuje po Janusovi, a druhá po Jupiterovi? Či jeden človek, ak má v rozmanitých veciach dvojakú sudcovskú moc alebo dvojakú umnosť, nakoľko rozdielne veci podliehajú pod rozdielnu moc, či preto sa volá dvojakým sudcom alebo dvojakým umelcom? Tak aj jeden Boh, nakoľko je podstatou začiatku a príčin, či sa má pokladať za dvoch bohov preto, lebo začiatok a príčina sú dve veci? Ak toto pokladajú za správne, nech tvrdia aj o Jupiterovi, že je toľko ráz bohom, koľko dostal mien pre svoje mnohé moci. Keďže všetky veci, podľa ktorých ho pomenovali, sú mnohé a rozdielne, niektoré z nich pripomeniem.

7.11. Mená Jupitera, ktoré nepatria viacerým bohom, ale jedinému. (Obsah.)

Jupiter sa volá víťaz, nepremožiteľný, pomocník, návodca, udržovateľ, odvracač, živiteľ a všelijako ináč. Takto sa volal boh pre rozmanité príčiny, ktorými tvoril jednotlivé veci, a pre rozličnú moc, ktorú vykonával nad vecami. Pre každú vec sa pokladal za osobitného boha, lebo sám všetko premáhal a jeho nik nepremohol, núdznym pomáhal, všetko udržoval a posilňoval, zlo odvracal a ako by brvnom podopieral svet, všetko živil a nadájal živočíchy.

7.12. Jupiter sa označuje aj menom Pecunia. (Obsah.)

Menom Pecunia (peniaze) sa označuje Jupiter preto, lebo jeho je všetko. Aj to je dôvod na pomenovanie pohanského boha. Možno lakomstvo dalo Jupiterovi to meno, aby ten, kto miluje peniaze, nemiloval hocakého boha, ale kráľa bohov. Medzi bohatstvom a peniazmi je predsa len rozdiel. Bohatými, múdrymi, spravodlivými a dobrými menujeme aj tých, ktorí buď nemajú peňazí, alebo ich majú len veľmi málo, ale viac vynikajú čnosťami, pre ktoré sa uspokoja s danými hmotnými prostriedkami. Lakomci sú zas chudobní, lebo stále túžia po bohatstve, a stále nemajú dosť. Pravého Boha voláme správne bohatým, nie však peniazmi,

ale všemohúcnosťou. Kto má mnoho peňazí, je bohatý, ale čím väčšmi po nich túži, tým je vnútorne chudobnejší, a kto nemá peňazí, je chudobný, ale ak je múdry, vnútorne je bohatý.

7.13. Saturnus a Genius sú tiež vlastne jedným bohom Jupiterom. (Obsah.)

Saturnus je vraj boh, ktorý vládne nad všetkými siatinami a Genius vládne a má moc nad všetkými čo sa majú narodiť. Keďže sa však aj o Jupiterovi tvrdí, že je otcom a splodí telom sveta a ovláda aj úseky, pridelené spomenutým dvom bohom, ich moc je potom v Jupiterovi, a teda sú vlastne Jupiterom.

7.14. Úlohy Mercuria a Marsa. (Obsah.)

Keďže Mercurius a Mars nemajú účasť na správe sveta a jeho živlov, pripisovala sa im moc aspoň nad ľudskou činnosťou. Jednému nad rečou a druhému nad vedením vojen. Ak má Mercurius vládnuť nad ľudskou rečou, je neuveriteľné, aby sa Jupiter znížil len na živenie ľudí a zvierat materským mliekom a nebol by chcel vládnuť aj nad ľudskou rečou. Mercuriovi sa pripisuje aj moc nad obchodom, nakoľko vraj rečou sprostredkuje styk medzi ľuďmi. Mars je vraj bohom vojny, diela, ktoré si ľudia najmenej želajú. Ak však Šťastie dáva pokoj, Mars nie je vôbec potrebný.

7.15. Pohani pomenovali niektoré hviezdy menami svojich bohov. (Obsah.)

Pohani dali hviezdam mená, ako: Mars, Mercur, Jupiter, hoci všetky sú vlastne svetom, ktorý je Jupiter. Jednu hviezdu pomenovali Saturnom, inú zas Venušou, hoci aj mesiac by radi pomenovali Venušou. Dennicu raz volajú Venušou, raz zas Junónou. Jánus nemal nijakú hviezdu azda preto, že na zemi mal dve tváre.

7.16. Apollo, Diana a ostatní vybraní bohovia, ktorých pokladali za časť sveta. (Obsah.)

Apolla pokladali za slnko, jeho sestru Dianu za mesiac, Vulcana za oheň, Neptuna za more, Dita otca, t. j. Orca za pozemskú a najnižšiu časť sveta. Libera a Ceres ustanovili za bohov nad semenami, jeho nad mužskými a ju nad ženskými. Ceres pokladali aj za bohyňu zeme a menovali ju niekedy aj Junónou. Minerve pridelili moc nad nadvzduším, alebo ju pokladali za mesiac. Vestu pokladali za najväčšiu z bohýň a pripisovali jej moc nad zemou. Všetkých vybraných bohov chcú pokladať za tento svet, niektorých za celý, iných za jeho časti.

7.17. Sám Varro pokladá svoje mienky o bohoch za nie celkom isté.

Ako to, čo som uviedol za príklad a ani ostatné veci nevysvetľujú, ale skôr vedú do zmätku podľa toho, ako doliehal na nich nával bludov, tak aj Varro radšej pochyboval, ako by bol chcel niečo tvrdiť. Keď dokončil z posledných troch kníh prvú o istých bohoch, v druhej začal rozprávať o neistých a hovoril: »Ak uvediem v tejto knihe pochybné domnienky o bohoch, nemusím byť za to karhaný. Kto si myslí, že by sa o tom malo a dalo lepšie súdiť, nech tak urobí, keď ma vypočuje. Ja by som skôr mohol pochybovať o tom, čo som napísal v prvej knihe, ako by som to, o čom budem písať v tejto knihe, chcel priviesť k nejakému istému záveru«. Teda nielen tvrdenia o neistých, ale aj o istých urobil pochybnými. V tretej knihe o vybraných bohoch, keď povedal, čo chcel uviesť zo štátnej teologie, pričom ho neviedla pravdivosť, ale nútila vážnosť predkov, povedal: »O verejných bohoch rímskeho národa,

ktorým zasvätili chrámy a poznačili ich ozdobami mnohých znamení, budem písať v tejto knihe, ale ako hovorí Xenofanes Kolofonský, napíšem, čo myslím, a nie, čo viem. Človek sa má o tom domnievať a Boh má vedieť«. Sľubuje hovoriť o tých veciach nie ako o pochopených a pevne uverených, ale ako o mienených a pochybných, že povie, čo ľudia ustanovili. Ako vedel a pevnosťou ducha uveril, že je svet, nebo a zem, nebo žiariace hviezdami a zem plodná v semenách, ako všetko to množstvo a príroda je riadená a spravovaná akousi neviditeľnou a obrovskou silou tak mohol tvrdiť o Jánusovi, že on je svet, alebo o Saturnovi vynájsť, ako sa stal Jupiterovým otcom a jeho poddaným, ba aj viac tomu podobného.

7.18. Prečo sa rozrástol pohanský blud? (Obsah.)

Je pravdepodobnejšie, že bohovia boli najprv ľuďmi, a len od ich obdivovateľov a zbožňovateľov sa im pripisovali vlastnosti a činnosti božské. Básnici sa potom postarali, aby sa chýr o ich vlastnostiach ešte väčšmi rozšíril, ba ešte mnohé veci pridali sami. Tak vlastne u bohov sa oslavujú len ľudské vlastnosti, podávané vo svojich vrcholných výkonoch.

7.19. Výklad, ktorým sa odôvodňuje úcta Saturna. (Obsah.)

O Saturnovi tvrdí Varro, že všetko požieral, čo sa z neho narodilo. Keď mu miesto Jupitera podhodili hrudu, to malo mať ten význam, že ľudia najprv rukami zahrabávali poľné plodiny, kým ešte nepoznali orbu. Podľa toho by sa mala volať Saturnom sama zem, lebo ona istým spôsobom požiera všetky semená, ktoré z nej pochodia. Hovorí sa, že Saturnovi sa dáva kosák na znamenie roľníctva. To je však zasa nedôslednosť, lebo v tom čase, keď vládol Saturnus, ešte nekvitlo roľníctvo, ale ľudia žili z plodov zeme, ktoré sama poskytovala. Hovorí sa aj to, že Saturnovi niektoré národy obetovaly deti, niektoré aj dospelých, lebo vraj človek je najlepšie semeno, a to sa musí dať do zeme, ktorou je Saturnus. Isteže je to ukrutná vec. Ešte by sa dalo viac hovoriť o Saturnovi, ale nie je potrebné, lebo všetky ich tvrdenia sa samy vyvracajú. Ak by bol Saturnus naozaj pánom nad semenami, načo sú potom bohovia, ako Liber, Libera, Ceres?

7.20. Bohoslužby Eleuzinskej Ceres. (Obsah.)

Eleuzínske hry bohyne Ceres boly u Aténčanov naslávnejšie. Varro ich spomína len v súvislosti s obilím a Proserpinou, ktorú uniesol Orcus. Ceres znamená plodnosť semien. Ak niekedy chýbala, povedalo sa, že ju odniesol Orcus ako Proserpinu do podsvetia. Nedostatok plodnosti sa oslavoval smútkom a návrat plodnosti radosťou, ako by sa vrátila Proserpina z podsvetia. Na pamiatku návratu plodnosti sa slávievaly eleuzínske hry.

7.21. Hanebné bohoslužby, ktorými sa uctieval Liber. (Obsah.)

Okrem iných služieb Liber sa uctieval tak, že sa vzdávala úcta mužskému údu, čo sa konalo celkom verejne. Cez Liberove sviatky vozili najprv mužský pohlavný úd na vozíku po vidieckych rázcestiach a potom ho dopravili do mesta. V Laviniu trvaly Liberove sviatky cez celý mesiac a pri jeho prevážaní obyvateľstvo používalo najhanebnejšie poznámky a výrazy, ba najpočestnejšia pani musela pri tej príležitosti položiť veniec na prevážaný mužský úd. Takouto ohavnosťou teda uctievali svojho boha.

7.22. Neptun, Salacia a Venilia. (Obsah.)

Neptun mal za manželku Salaciu, ktorá vládla vraj nad spodnými vodami mora. Pridávala sa mu aj Venilia, ktorá mala byť vlnou, prichádzajúcou z mora ku brehu, a Salacia zas bola vlnou, ktorá prichádzala od brehu do mora. Načo boly tu dve bohyne pre jednu a tú istú vlnu?

7.23. Varro tvrdí o zemi, že je bohyňou. (Obsah.)

Zem pokladali za bohyňu azda preto, že je plodná. Prečo však nie sú bohmi aj ľudia, ktorí zem obrábajú, a tým zúrodňujú? Božskú moc zemi vraj dáva duch sveta, ktorý ju preniká. Varro v knihe o vybraných bohoch rozoznáva tri stupne duše[2]) v prírode. Prvý stupeň, ktorý preniká všetky časti živého tela a nemá cit, ako je to pri kostiach, vlasoch, nechtoch. Druhý stupeň, kde duša okrem života má aj cit, ktorý preniká päť smyslov. Tretí stupeň je vlastne duch, ktorý má rozum, a nikde nie je okrem ľudí. Tento tretí stupeň pokladá za boha a v ľuďoch ho volá nadaním. V zemi je bohyňa Tellus a v mori Neptun.

7.24. Meno Tellus a jeho význam. (Obsah.)

Zemi pre jej štvorakú silu sa maly dať štyri mená, a nie štyri božstvá. Podľa Varra zem je Veľkou Matkou, ktorú zobrazovali s bubnom, znázorňujúcim zemský okruh, a s vežou na hlave, znázorňujúcou mestá. Služba Gallov[3]) vraj znamenala, aby sa k nej obracali neplodní. Zvuk cymbalov znamená vraj, že pred vynájdením železa obrábali ju medeným pluhom. Skrotený a odviazaný lev pri nej vraj značí, že na zemi niet takej nedostupnej a ničomnej časti, ktorú by nebolo možno obrobiť. Tellus sa pokladá aj za boha Dielo, lebo vzdelávaním sa zlepšovala, volá sa Matkou, lebo rodila, Proserpinou, lebo dáva plody, Vestou, lebo odieva rastliny.

7.25. Ako vysvetľovali grécki filozofi vyrezanie Atysa? (Obsah.)

Filozof Porphyrius tvrdil, že Atys značí kvet, a preto ho vyrezali, lebo kvet odpadá pred dozretím plodu. Nie celého človeka Atysa prirovnávali ku svetu, ale len jeho prirodzenie, ktoré po odstránení nemohlo už viac plodiť. Ak Atys znamená kvet, čo potom mohlo značiť vyrezanie? O tom nik nehovorí, ani Varro to nezaznamenáva.

7.26. Hanebnosť modloslužieb Veľkej Matky. (Obsah.)

O spuste hanebností, konaných bez ohľadu na akýkoľvek mužský alebo ženský stud, Varro nič nespomína. Utiekol výklad, zahanbil sa rozum a ústa mu onemely. Veľká Matka neprevýšila všetkých svojich synov, ostatných bohov veľkosťou, ale skôr zločinnosťou. Bola takým netvorom, že sa jej ani obludný Janus nevyrovnal. Janus bol ohavný len podľa obrazu. Veľká Matka bola však ukrutná vo svojich modlosluzbách. On mal kamenné údy, táto ľudské údy ničila. On zvádzaním žien poškvrnil nebo jediným Ganymedom, táto úžasnou hanebnosťou poškvrnila zem a urobila hanbu aj nebu. Možno ukrutnosť Saturnova by sa dala prirovnať ukrutnosti Veľkej Matky. Pri Saturnovej modlosluzbe ľudí vraždili cudzími rukami, vlastnými rukami sa nezbavovali pohlavných orgánov. Tento zlý mrav zaviedla len Veľká Matka v predpoklade, že tak pomáha Rimanom. Jej zločinnosti sa nevyrovnajú zločiny všetkých ostatných bohov dokopy.

7.27. Pohanskí modlári sa neklaňajú ani pravému Bohu ani pravým spôsobom.

Vybraní bohovia boli známejší ako ostatní nie pre svoje zásluhy, ale preto, že sa nezakrývaly ich hanebnosti. Preto je skôr uveriteľné, že boli len ľuďmi, ako to tvrdia o nich nielen básnici, ale aj historici. Vergilius o nich hovorí: »Prvý ušiel so vzdušného Olympu Saturnus, utekajúci pred Jupiterovou zbraňou, vyhnanec zo svojho kráľovstva« (Aen. 8, 319). Čo sa týka tej veci, celú históriu uviedol Euhemerus a Ennius ju preložil do latinčiny. Keďže proti týmto bludom sa už dosť popísalo v gréčtine aj v latinčine, nechcem sa s tým zaoberať.

Pri porovnaní prirodzenej náuky, ktorou sa múdri a učení ľudia usilujú ľudské veci obrátiť na božské, nevidím ničoho, čo by sa nemohlo vzťahovať na časné a pozemské veci a telesnú prirodzenosť, hoci aj neviditeľnú, ale predsa len meniteľnú, ktorá nie je nijako pravým Bohom. Ak by sa to robilo pre zbožnosť aspoň vhodným znázornením, dalo by sa to zniesť, ale pravého Boha nemožno ani takto oznamovať a hlásať. Teraz, keď kvôli pravému Bohu, ktorého prebývaním v duši je ona blažená, neslobodno sa klaňať inému telu alebo duši, aký hriech je tak sa im klaňať, že ctiteľ nedosiahne ani spásu duše, ani ľudskú dôstojnosť. Ak sa chrámom, kňazom, bohoslužbou, ktoré patria pravému Bohu, ak sa uctieva nejaký živel sveta alebo niektorý stvorený duch, hoci aj nie čistý a zlý, nie to je zlé, že sa uctieva ako by zlými prostriedkami, ale zlé je to, že sa uctieva vecami, ktorými sa má uctievať ten, komu jedine patria taká úcta a služba. Ak chce niekto uctievať jediného a pravého Boha, t. j. Stvoriteľa každej duše a tela, ak ho chce uctievať nemotornosťou a príšernosťou modiel, ľudskými obetami, venčením mužského údu, mzdou smilstva, vyrezaním pohlavia, zasväcovaním slabochov a oslavami nečistých a oplzlých hier, nehreší len preto, že uctieva toho, koho nemá uctievať, ale že uctieva Boha tak, ako sa nemá uctievať. Kto však tak, t. j. hanebne a zločinne, uctieva nie pravého Boha, Stvoriteľa duše a tela, ale stvorenie, hoci aj nie hriešne, nech je už duchom alebo telom alebo oboma spoločne, prehrešuje sa proti pravému Bohu dvojnásobne, lebo miesto neho uctieva niečo, čím on nie je, a uctieva to tak, ako sa nemá uctievať ani on ani iná bytosť. Ako hanebne a bezbožne uctievali svoje božstvá, to je jasné. Čo alebo koho uctievali, bolo by zostalo v tajnosti, ak by o tom nehovorily ich dejiny, ktoré svedčia o hanebnostiach a neprávostiach božstiev, ktoré si ich vyžadovaly a ktoré ich aj dostávaly. Preto je nepochybne jasné, že v tejto štátnej teologii v bláznivých modlách a hlúpymi srdcami sa vzývali vlastne zločinní démoni a najnečistejší duchovia.

7.28. Náuka Varrova je plná protirečení.

Čo je platné, že najučenejší a najvtipnejší muž Varro podrobnými výkladmi sa usiluje všetkých bohov uviesť a umiestiť do neba a odtiaľ na zem? Nemôže to urobiť. Unikajú mu z rúk, vymykajú sa, padajú a tratia sa. Možno o ženách, bohyniach, chcel povedať, keď hovoril: »Ako som uviedol v prvej knihe o miestach, na počiatky bohov sa treba dvojako pozerať, s neba aj so zeme, jedni bohovia sú nebeskí, a druhí pozemskí. Aj v predchádzajúcich knihách sme začali s opisovaním neba, keď sme hovorili o Jánusovi, ktorého jedni pokladajú za nebo, a iní za svet. Tak aj pri opisovaní bohýň začínam s Tellurou«. Cítim, akú ťažkosť prekonáva také a toľké nadanie. Na základe akejsi pravdepodobnosti tvrdí, že nebo je niečo činného, a zem zas trpného, preto pripisuje nebu mužskú a zemi ženskú moc, a nevšimol si radšej toho, ktorý je Stvoriteľom oboch. V predošlej knihe vykladá aj slávne tajomstvá Samotrakov a sľubuje, že náležite objasní a doručí aj tie veci, ktoré sami nepoznajú a ponúka sa im ich akosi veľmi zbožne predložiť. Hovorí, že na základe mnohých zistených znakov na modlách vyskúmal, že iné značí nebo, a iné zem, a iné predstavy vecí, ktoré Platón volá ideami. Jupitera pokladá za nebo, Junónu za zem a Minervu za idey a má predstavovať nebo, ktoré niečo robí, zem, ktorou sa niečo robí, a vzor, podľa ktorého sa niečo robí. Neuvádzam tvrdenie Platónovo o ideách, že majú toľkú moc, že nielen nebo podľa nich niečo urobilo, ale aj samo bolo podľa nich urobené. Tvrdím že Varro v knihe o vybraných bohoch stratil smysel

troch bohov, ktorým akosi všetko pripisoval. Do neba umiestil mužských bohov, a na zem ženské bohyne, a medzi ne aj Minervu, ktorú prv umiesťoval nad samotné nebo. Mužského boha Neptuna umiestil do mora, ktoré patrí skôr k zemi ako k nebu. Konečne Dispatra, ktorý sa grécky volá Pluto a je mužským bohom, pokladá tiež za pozemského boha, ktorý vládne nad vyššou vrstvou zeme, nakoľko nad nižšou vládne jeho manželka Proserpina. Ako teda možno umiestiť bohov do neba, a bohyne na zem? Vidieť, ako je tento výklad nepevný, nestály, netriezvy a neurčitý. Počiatkom všetkých bohýň je Tellus, Veľká Matka, ktorá sa pýši úctou mrzkých slabochov a zjašených vyrezancov, čo si hanobia telá. Prečo musí byť hlavou bohov Janus, a hlavou bohýň Tellus? Tam nezostal blud pri jednej hlave, tu zas zdravé hlavy nezanechala šialenosť.[4]). Prečo sa usilujú toto pripísať svetu? Hoci to aj môžu, nikto sa nebude klaňať svetu ako pravému Bohu. Jasná pravda ukazuje, že ani to nemôžu. Nech to pripisujú radšej mŕtvym ľuďom a najhorším démonom, potom nebude viac otázok.

7.29. Čo vzťahovali fyziologovia na svet a jeho časti, mali vzťahovať na jediného, pravého Boha.

Nakoľko fyziologovia vo svojej teologii z akýchsi prírodných príčin vzťahujú všetko na svet a mali by radšej bez obáv z nejakého rúhania vzťahovať na pravého Boha, ktorý stvoril svet a každú dušu a telo, my sa držme tohto: Klaniame sa Bohu, a nie nebu a zemi, z ktorých sa tento svet skladá, ani duši alebo dušiam, prebývajúcim v živých bytostiach, ale Bohu, ktorý stvoril nebo a zem a všetko, čo je v nich, ktorý stvoril každú dušu, nech už žije hocako, či už bez smyslov a rozumu, alebo je obdarená smyslom a rozumom.

7.30. Treba rozoznávať Stvoriteľa od stvorení, aby sa miesto jedného Boha neuctievalo toľko bohov, koľko je stvorení.

Začnem už preberať diela jediného a pravého Boha, pre ktoré si pohani zaviedli mnoho falošných bohov, keď aj čestne usilovali sa vysvetľovať najhanebnejšie a najzločinnejšie modloslužby. My uctievame toho Boha, ktorý bytostiam, ním stvoreným, určil začiatok a koniec trvania a života; ktorý má v moci príčiny vecí, pozná ich a nimi nakladá; ktorý dal silu semenám; ktorý vložil rozumnú dušu alebo ducha živým bytostiam, ktorým chcel; ktorý daroval schopnosť a užívanie reči; ktorý uštedril dar predpovedania budúcich vecí sebe obľúbeným duchom; ktorý podľa ľubovôle volí tých, ktorí by nemoce zaháňali; ktorý riadi vznik, priebeh a koniec vojen, ak chcel takto trestať a napomínať ľudské pokolenie; ktorý stvoril a riadi veľmi mocný a aj veľmi škodlivý oheň tohto sveta na miernenie prírody; ktorý stvoril a vládne nad všetkými vodami; ktorý stvoril slnce, najjasnejšie zo všetkých telesných svetiel a dal mu patričnú silu a pohyb; ktorý sa nezrieka svojej moci a vlády ani nad peklom; ktorý dáva pôvod a živobytie smrteľníkom či už v tuhej alebo tekutej forme, podľa prirodzenej potreby; ktorý zem zakladá a zúrodňuje; ktorý ovocie zeme uštedruje živočíchom a ľuďom; ktorý spravuje a pozná nielen prvé, ale aj nasledujúce príčiny; ktorý určil mesiacu jeho beh; ktorý tvorí nebeské a pozemské cesty na pohyb s miesta na miesto; ktorý k ľudskému rozumu, ním stvorenému, pridal aj poznávanie rozmanitých umení ako pomoc životu a prírode; ktorý manželské spojenie muža a ženy ustanovil na udržanie a rozšírenie ľudského pokolenia; ktorý ľuďom udelil na ľahký úžitok dar pozemského ohňa, ktorý slúži v kozuboch a lampách. Toto sú veci, ktoré veľmi učený a múdry muž Varro sa usiloval pripísať vybraným bohom ani neviem akými prírodnými výkladmi, ktoré buď sám prevzal, alebo sám vymyslel. Avšak to všetko koná a robí jediný pravý Boh a ako Boh, t. j. všade celý, neuzavretý na nijaké miesto, nijakými sväzkami nespútanými, na nijaké časti nedeliteľný, vôbec nemeniteľný, nebo a zem naplňuje prítomnou svojou všemohúcnosťou, nie však z potreby svojej vlastnej prirodzenosti. Spravuje všetko, čo stvoril, ale dáva každému možnosť

vlastného konania a vlastnej pôsobnosti. Hoci nič nemôže byť bez neho, predsa nič nie je to, čo on. Mnoho koná prostredníctvom anjelov, ale anjelov oblažuje jedine on. Hoci z nejakých príčin posiela k ľuďom anjelov, neoblažuje ľudí anjelmi, ale sám sebou, rovnako ako anjelov. Od tohto jediného a pravého Boha dúfame večný život.

7.31. Ktoré osobitné božie dobrodenia požívali nasledovníci pravdy? (Obsah.)

Z dobrodení, ktoré sme spomínali a ktoré Boh uštedruje dobrým aj zlým, dokazuje sa jeho veľká a zvláštna láskavosť. Hoci nestačíme ďakovať za to, že žijeme, že vidíme nebo a zem, že máme pamäť a rozum, ktorým hľadáme Stvoriteľa všetkých vecí, predsa nás neopustil, zaťažených hriechmi, odvrátených od jeho svetla, zaslepených temnotami, t. j. milovaním neprávostí, ale poslal nám svoje Slovo, svojho jednorodeného Syna, aby sme z jeho vtelenia, narodenia a umučenia poznali, ako Boh veľmi miloval človeka. Poslal Syna, aby sme sa jeho obetou očistili od všetkých hriechov a láskou jeho Ducha vo svojich srdciach premohli všetky ťažkosti a dosiahli večný pokoj a nevýslovnú sladkosť videnia Boha. Koľko sŕdc a koľko jazykov by stačilo za to ďakovať?

7.32. Kristovo vykúpenie v minulosti bolo naznačované najrozmanitejšími znakmi.

Tajomstvo večného života už od počiatku ľudského pokolenia predpovedali anjeli rozmanitými, ako sa dalo časovo vhodnými znameniami a tajomnými úkonmi. Potom národ židovský, ktorý opatroval toto sväté tajomstvo, utvoril akýsi štát, kde niektorí vedome, niektorí nevedome predpovedali o príchode Kristovom, čo má prísť od začiatku až doteraz; potom sa národ rozptýlil medzi ostatné národy na svedectvo Písem, v ktorých sa predpovedala budúca večná spása v Kristu. Nielen všetky slovné proroctvá, nielen pravidlá života, ktoré upravujú mravy a zbožnosť a sú v tých knihách, ale aj bohoslužba, kňazská hodnosť, archa, chrám, oltáre, obety, obrady, sviatky a všetko, čo patrí k bohoslužbe pravého Boha a po grécky sa volá latreia, predobrazovaly a predpovedaly všetko, o čom veríme, že sa naplnilo v Kristu, aby veriaci dosiahli v ňom večný život, čo vidíme, že sa napĺňuje, a čoho úplné naplnenie očakávame.

7.33. Len kresťanské náboženstvo mohlo odhaliť klamstvá zlých duchov

Toto jediné a pravé náboženstvo mohlo odkryť, že pohanskí bohovia sú nečistí duchovia, ktorí túžia po tom, aby boli pokladaní za bohov miesto zomretých duší alebo v svetských stvoreniach, bohovia, ktorí sa v pyšnej nečistote radujú z pôct, preukazovaných im zločinnosťou a hanebnosťou, a ktorí závidia ľudským dušiam ich prítulnosť k pravému Bohu. Z ich hroznej a bezbožnej moci sa človek vyslobodí, ak uverí v toho, ktorý dal príklad toľkej pokory, s toľkou spupnosťou oni padli. Sú to nielen bohovia, o ktorých sme už hovorili, akých je mnoho v rozličných krajinách a u rozmanitých národov, ale aj vybraní ako by do senátu bohov, o ktorých teraz hovoríme, v skutočnosti vybraní podľa veľkosti zločinov, a nie podľa dôstojnosti čností. Varro sa usiluje vysvetliť ich tajomstva akýmisi prirodzenými príčinami, chtiac ospravedlniť hanebnosti, ale nevie, ako by ich mal usporiadať a upraviť, lebo príčiny tajomstiev nie sú tie, ktoré on za také pokladá alebo chce, aby sa za ne pokladaly. Tie príčiny, akéhokoľvek druhu sú, hoci sa netýkajú pravého Boha a večného života, ktorý sa má hľadať v náboženstve, predsa by akýmkoľvek dôvodom z prírody miernily pohoršenie, spôsobené hanebnosťou alebo nesmyslom, nepochopiteľným pri týchto tajomstvách. O čosi podobného sa usiloval Varro pri niektorých divadelných hrách a chrámových tajomstvách. Divadlá neospravedlňoval pre podobnosť s chrámom, ale z podobnosti divadiel skôr odsúdil

chrámy; predsa sa však usiloval výkladom prirodzených príčin napraviť cit, urazený týmito strašnými vecami.

7.34. O knihách Numu Pompilia, ktoré dal senát spáliť.

Zistili sme opak, ako ten najučennejší muž zaznamenal o knihách Numu Pompilia, že totiž Rimania nevedeli zniesť príčiny, v nich uvedené, zavedenia tajomstiev (bohoslužieb) a nepokladali ich za hodné, aby ich zbožní čítali, alebo aby sa vo tme skrývaly. Teraz poviem, čo som sľúbil povedať na svojom mieste v tretej knihe tohto diela. Varro v knihe o povinnej úcte bohov hovorí: »Istý Terentius mal na Janiculu pozemok a jeho voliar vyoral neďaleko Numovej hrobky Numove knihy, v ktorých boly zaznačené príčiny zavedenia jednotlivých bohoslužieb a tajomstiev. Voliar odniesol knihy do mesta a dal ich prétorovi. Tento, keď nazrel do kníh, oznámil vec senátu. Senátori prečítali niektoré príčiny zavedenia bohoslužieb, nebohému Numovi dali za pravdu a ako náboženskí predstavení nariadili prétorovi spáliť Numove knihy«. Nech si myslí, kto chce, čo chce, nech šialená horlivosť a hocktorý vynikajúci obranca takej bezbožnosti hovorí, čo chce, mne stačí, že kráľ Pompilius spísal príčiny bohoslužieb a posvätných zariadení, ktoré sám ustanovil a že nebolo potrebné, aby o nich vedel národ, senát a samotní kňazi a že Numa Pompilius získal tieto démonské tajnosti nedovolenou zvedavosťou, ktoré si spísal, aby si ich ľahšie zapamätal. Bol kráľom, ktorý sa nemusel nikoho obávať, a predsa sa neopovážil nikoho v nich poučovať alebo ich zničiť. Chcel, aby sa o obsahu kníh nik nedozvedel, aby ľudí neučil zlému a bál sa ich zničiť, aby nepopudil proti sebe démonov, zakopal knihy do zeme na miesto, ktoré pokladal za dosť bezpečné, nemysliac na to, že by sa niekedy k jeho hrobu priblížil pluh. Senát, nakoľko sa obával odsúdiť náboženské presvedčenie predkov, dal Numovi za pravdu v tom, že jeho knihy sú škodlivé pre národ a nerozkázal ich znova zakopať, aby ľudská zvedavosť ešte horlivejšie nesliedila za ich obsahom, ale rozhodol sa zničiť bezbožné pamiatky ohňom, nakoľko však pokladal za potrebné bohoslužby konať, radšej sa klamal bez poznania ich príčin, ako by ich poznaním sa mal rozboriť štát.

7.35. Numa sa zaoberal čarami s vodou. (Obsah.)

Numa, ku ktorému nebol poslaný nijaký prorok ani anjel, aby poznal podoby niektorých bohov, čaril s vodou (hydromantia), vlastne so samými démonmi, aby od nich počul, čo treba zariadiť a ustanoviť pre bohoslužby. Toto veštenie z vody priniesli podľa Varra z Perzie a okrem Numu zaoberal sa ním aj Pytagoras. Ak sa pridala do vody aj krv, mohli sa vyvolávať vraj aj mŕtvi. Z toho veštenia poznal Numa príčiny zavedenia bohoslužieb a o veci spísal knihy, ktoré rímsky senát nariadil spáliť, lebo obsahovaly škodlivé povery.

1.

Mieni sa tu mestská osada, v ktorej bývali remeselníci, zaoberajúci sa výrobou strieborných predmetov. (Mg 197.)

2.

Sv. Augustín na označenie duše používa dve slová: animus a anima. Anima značí oživujúci princíp telesný, v tom smysle aj zvieratá majú dušu. Animus je vyšší oživujúci princíp, ktorý

je súčasne rozumnou podstatou, a v tom smysle len človek má dušu. Teda animus je summus gradus animae a zdá sá, že sa kryje so slovom myseľ. (Gs 465.)

3.

Galli boli kňazi Matky bohov Cybeles alebo Berecynthie, meno mali od rieky Gally a boli vyrezaní. Podľa zákona Metellovho mohli žiadať poplatky pre Matku bohov. Aj Ovídius ich spomína v Fastorum lib. 4. vers. 350sqq. (Mg 52, 215.)

4.

Hoci mal dve hlavy, predsa sa mohol mýliť. Šialenosť zas u kňazov Veľkej Matky. (Mg 219.)

Kniha ôsma

Prehľad ôsmej knihy

Môže azda prirodzená teologia dokázať, že úcta bohov je potrebná ku blaženému životu po smrti? Ak chceme zodpovedať túto otázku, musíme sa zaoberať s filozofmi, najmä s tými, ktorí uznávajú nadsvetové božstvo ako príčinu všetkých vecí a darcu šťastia, t. j. obmedzíme sa na platónikov. Grécka filozofia až po Sokrata, Platónovho učiteľa, sa zaoberala prevažne fyzikou a usilovala sa všelijako vysvetliť pôvod sveta. Sokrates prvý založil filozofickú etiku, ale o cieľovom dobre sa tak nejasne vyslovil, že jeho škola v tejto veci zašla ďalej. Platón zdokonalil filozofiu a založil jej podelenie na tri časti, na fyziku, logiku a etiku. Platónici pokladali Boha za pôvodcu vecí, prameň pravdy a darcu šťastia. Oni sami vlastne odpovedali na otázku, či bohovia prirodzenej teologie môžu byť zdrojom blaženosti. Vo svojich prirodzených filozofických špekuláciách dopracovali sa k nadsvetovej, netelesnej, nemeniteľnej, jednoduchej a nestvorenej bytosti, ktorú pokladali za stvoriteľa všetkého viditeľného a časného. V logike okrem smyslového poznania pripúšťali aj čisté videnie a boha pokladali za svetlo ducha. V etike za posledný cieľ pokladali užívanie boha. Títo filozofi, ktorí Boha pokladali za účinnú príčinu všetkého stvoreného, za svetlo poznania a cieľ činnosti, stoja vysoko nad ostatnými a sú kresťanskej pravde najbližší. To vysvitá aj z toho, že každý kresťan vie, čo platónici učili, aj keď nikdy nepočul o platónikoch. Vysvetlenie nápadnej shody Platónovho učenia s kresťanským učením treba hľadať v tom, že Platón poznal židovské posvätné knihy. Teda s platónikmi, ktorí aj u pohanov požívajú veľkú úctu, chceme hovoriť o tom, či človek na dosiahnutie blaženého života po smrti má prinášať obety jednému Bohu, alebo viacerým bohom. Aj platónici totiž tvrdili, že obety treba prinášať viacerým bohom. Ktorým však? Azda tým, ktorí sa radujú z výmyslov básnických, Platónom tak veľmi odsudzovaných? Platónici delia rozumné bytosti na bohov v nebi, démonov vo vzduchu a ľudí na zemi. Bohovia sa nestýkajú s ľuďmi bezprostredne. Démoni zastávajú akési stredné postavenie medzi bohmi a ľuďmi. S bohmi majú spoločnú nesmrteľnosť, s ľuďmi náklonnosť k náruživostiam. Démoni sa radujú z básnických výmyslov a hier. Platón ich odsúdil, ba aj básnikov chcel vytvoriť zo svojho ideálneho štátu. Tiež Apuleius nič dobrého nevie povedať o démonoch. Démonov nemožno pokladať za dokonalejších od ľudí azda preto, že vyššie bývajú, alebo že majú vzdušné telo. Ba ani to, čo Apuleius hovorí o ich mravnosti, ani to ich neoprávňuje k božskej úcte. Bolo by proti rozumu uctievať démonov, ktorí sú vlastne pre svoje náruživosti nešťastnými bytosťami, kým pravé náboženstvo pokladá za povinnosť premáhanie náruživostí a napodobňovanie bytostí, uctievaných náboženstvom. Také zlé bytosti nemôžu byť prostredníkmi medzi dobrými bohmi a ľuďmi. Aj ich vzťah k mágii poukazuje na nesmyselnosť ich prostredníctva. Platónici sa zamotávajú do

neriešiteľných protikladov, keď pripúšťajú jestvovanie takých bytostí. Egypťan Hermes nevidí nijakú prekážku, aby tých démonov-bohov označil za ľudské dielo. Hoci narieka nad zánikom takej ľudskej bohovlády, predsa jasne vyslovuje, že takej nedôstojnej predstave o bohoch sa mohlo ľudstvo oddať len v nevere a blude. Podľa kresťanského náhľadu dobrí bohovia, s ktorými nás démoni privádzajú do styku, sú svätí anjeli. S nimi nás spája podobnosť slobodnej vôle. Keď Hermes so svojím nárekom, že Egypt, krajina chrámov, stal sa poľom, cintorínom mŕtvych, keď naráža na pamätné miesta mučeníkov, démonom tak protivné, treba poukázať na to, že podľa samého Hermesa egyptskí bohovia nie sú ničím iným, ako mŕtvymi ľuďmi, a ich chrámy len pamätnými miestami mŕtvych. Pritom nemožno porovnávať mučeníkov s božstvami, lebo úcta mučeníkov medzi kresťanmi sa podľa spôsobu, cieľa a druhu celkom odlišuje od úcty démonov.

8.1. Vzhľadom na prirodzenú teologiu treba sa zaoberať s významnými filozofmi.

Teraz musíme hlbšie uvažovať ako pri riešení predošlých otázok a vysvetľovaní doterajších kníh. O prirodzenej teologii budeme rokovať nie s hocakými ľuďmi — nie je to totiž bájna alebo štátna teologia, t. j. teologia divadla a mesta, z ktorých jedna popisuje zločiny bohov a druhá naznačuje zločinné žiadosti bohov, teda je to skôr teologia zlých démonov ako bohov —, ale budeme rokovať s filozofmi, ktorých už samo meno značí lásku k múdrosti, keď ho preložíme do svojho jazyka. Ak však múdrosť je Boh sám, od ktorého všetko pochádza, ako nám to dosvedčuje božia pravda (Múdr. 7, 24—27), potom každý ozajstný filozof je milovníkom Boha. Keďže vlastnosť, označená slovom filozof, nie je v každom nositeľovi toho mena — nie všetci filozofi sú milovníkmi pravej múdrosti —, preto zo všetkých, ktorých myšlienky a spisy sme mohli poznať, musíme vybrať niektorých s ktorými hodno rokovať o tejto otázke. V tomto diele nemienim vyvrátiť všetky falošné mienky všetkých filozofov, ale len tie, ktoré patria k teologii, t. j. aby sme porozumeli gréckemu slovu, ktoré patria k pochopu alebo učeniu o božstve. Ba aj tak sa musíme obmedziť len na mienku tých, ktorí sa s nami shodujú v učení, že jestvuje božstvo, ktoré sa stará o ľudské veci, ale sa s nami rozchodia v náhľade, že na dosiahnutie posmrtného blaženého života nestačí viera v jedného a nemeniteľného Boha, ale že treba uctievať mnoho bohov, aj keď tým jedným Bohom stvorených a ustanovených. Blízkosťou k pravde prevyšujú mienku aj samého Varra, ktorý s celou prirodzenou teologiou neprekročil viditeľný svet a jeho dušu. Vyznávajú Boha, ktorý je nad všetku prirodzenosť duše, ktorý stvoril nielen viditeľný svet, známy pod menom nebo a zem, ale stvoril každú jednu dušu, a to dušu rozumnú a chápavú, akou je ľudská duša, urobil ju blaženou v účasti na svojom nemeniteľnom a netelesnom svetle. Kto len trochu počul o týchto veciach, vie isto, že spomenutí filozofi sú platónici, meno odvodené od mena ich majstra Platóna. O Platónovi sa teda krátko zmienim aspoň v tom, čo pokladám za nevyhnutné, najprv však ešte spomeniem tých, ktorí písali pred ním.[1])

8.2. Italská a iónska filozofia a jej zakladatelia.

Ak máme na mysli grécku literatúru, ktorej jazyk je medzi národmi veľmi slávny, dejiny spomínajú dva smery filozofické: jeden italský z tej časti Itálie, ktorá sa kedysi volala Veľké Grécko (južná časť Itálie, ktorá bola gréckou kolóniou — pozn. prekl.), druhý iónsky, z tej krajiny, ktorá sa aj dnes volá Gréckom. Italskú školu založil Pytagoras zo Samosu, od ktorého — podľa podania — pochádza meno filozofie. Pred ním totiž tých, ktorí sa zdali nad ostatných vynikať zvláštnym spôsobom života, menovali múdrymi. Keď sa jeho pýtali, čím je vlastne, povedal, že je filozofom, totiž horlivcom alebo milovníkom múdrosti, lebo pokladal za veľkú opovážlivosť vyhlásiť sa za múdreho. Zakladateľom iónskej školy bol Thales z

Miletu,[2]) jeden zo siedmich mudrcov. Šiesti z nich sa vyznačovali len zvláštnym spôsobom života a istými predpismi správneho života. Thales však, ktorý mal v úmysle vyučiť aj nasledovníkov, skúmal najmä podstatu vecí a svoje náhľady aj spísal. Obdivovali ho hlavné preto, lebo rozumel hvezdárskym číslam a vedel predpovedať zatmenie slnka a mesiaca. Za pôvod všetkých vecí pokladal vodu a tvrdil, že z nej pochodia všetky živly sveta, ba aj sám svet a všetko, čo sa na ňom rodí. V tomto diele, ktoré v pozorovaní sveta sa javí tak zázračným, nepripustil nijaké stopy božského ducha.

Jeho žiakom a nástupcom bol Anaximander,[3]) ktorý utvoril nový náhľad na podstatu vecí. Tvrdil, že všetky veci nepochádzajú z jedného prameňa, z vlhkosti, ako učil Thales, ale každá vec má svoj vlastný základ. Základy jednotlivých vecí pokladal za nekonečné, ktoré podľa neho tvoria nespočetné svety a všetko, čo na nich vzniká. Tieto nové svety potom hynú a opäť povstávajú podľa toho, akého je ktorý trvania. Lež tie deje ani on nepripisoval nejakej božej činnosti. Zanechal žiaka a nasledovníka Anaximena,[4]) ktorý za príčinu vecí pokladal nekonečný vzduch a bohov ani nepoprel, ani ich neobišiel zmienkou, tvrdil, že vzduch nepochodí od bohov, ale bohovia zo vzduchu. Jeho poslucháč Anaxagoras[5]) pokladal za pôvodcu všetkého viditeľného sveta božieho ducha. Tvrdil, že všetky veci podľa svojho tvaru a druhu pochádzajú z nekonečnej hmoty, ktorá sa skladá z podobných čiastok, ale pričinením ducha božieho.

Druhý žiak Anaximenov bol Diogenes,[6]) ktorý učil, že pôvod všetkých vecí je vzduch, ale pripisoval mu božský rozum, bez ktorého sa nič nemôže diať. V šľapajách Anaxagorových kráčal jeho poslucháč Archelaus.[7]) Aj on učil, že všetko pochádza z čiastočiek podobných sebe, ale v nich je duch boží, ktorý spájaním a rozpájaním riadi večné telá, t. j. tie čiastočky. Jeho žiakom bol Sokrates,[8]) majster Platónov, pre ktorého vlastne som toto všetko krátko spomínal.

8.3. Sokratova škola.

Sokrates sa spomína ako prvý, ktorý celú filozofiu zameral na nápravu a usporiadanie mravov. Pred ním sa všetci venovali viac skúmaniu prírodných zjavov. Nezdá sa mi však celkom istým, či to urobil Sokrates preto, že si spríkril nejasné a neisté veci okolo seba, a chcel nájsť niečo jasného a istého, čo by prinieslo blažený život, ku ktorému — ako sa zdá — smerovaly práce a úsilia všetkých filozofov, alebo či nechcel — ako to ktosi o ňom láskavo pripúšťa —, aby sa duše poškvrnené zemskými žiadosťami, usilovaly dosiahnuť božské veci. Videl, ako filozofi hľadajú príčinu vecí, ktorú on kladol výlučne do Vôle jediného a najvyššieho Boha. Videl, že ju nemožno ináč pochopiť, ako očistenou mysľou, a preto dôvodil, že sa treba starať o očistu života dobrými mravmi, aby sa duch, odbremenený od tlačiacich náruživostí, prirodzenou silou vznášal k večnému, a očistenou mysľou uvidel podstatu netelesného a nemeniteľného svetla, v ktorom ustavične žijú príčiny všetkých stvorených bytostí. Je známe, že hlúposť neskúsených, ktorí si mysleli, že niečo vedia najmä v otázkach mravných, v ktorých mal osobitnú záľubu, odvracal a zneškodnil buďto priznanou alebo len predstieranou nevedomosťou, obdivuhodnou výrečnosťou a zdvorilým vtipom. Tým si získal nepriateľov, falošne ho obžalovali, odsúdili a potrestali trestom smrti. Potom však to isté mesto Atény, ktoré ho odsúdilo, verejne ho aj oplakalo a s toľkou nenávisťou sa obrátilo proti jeho dvom udavačom, že jeden zahynul hneď v rukách ľudu, druhý však len dobrovoľným vyhnanstvom vyhol podobnému osudu.[9]) Slávny chýr o živote a smrti Sokratovej získal mu mnoho nasledovníkov vo filozofii, ktorí sa s najväčším záujmom zaoberali mravnými otázkami, najmä otázkou najvyššieho dobra, ktoré môže priniesť človekovi blaženosť. Keďže v Sokratových rozprávách, v ktorých sa dotkol veľa vecí, veľa

tvrdil a zas zavrhol, nemožno získať ľahko jasný prehľad, každý si vybral, čo sa mu páčilo, a najvyššie dobro uložil do toho, čo sa mu za dobré videlo. Vrchol dobra je však len to, k čomu keď dôjde človek, stane sa blaženým. Sokratovi žiaci mali rozdielné náhľady o najvyššom dobru, — čo je dosť čudné, že žiaci jedného majstra mohli dôjsť k toľkým záverom — jedni pokladali za najvyššie dobro rozkoš, ako Aristipp,[10]) iní zas čnosť, ako Antistenes.[11]) Iní zas mali ešte rozdielnejšie mienky, ale všetkých spomínať bolo by veľmi zdĺhavé.

8.4. O Platónovi, najslávnejšom žiakovi Sokratovom.

Zo všetkých Sokratových žiakov nie bez príčiny najslávnejším bol Platón,[12]) ktorý celkom zatienil všetkých ostatných. Pochádzal z Atén, zo vznešenej rodiny a svojich spolužiakov prevyšoval neobyčajným nadaním. Bol presvedčený, že na založenie dokonalej filozofie nestačí ani nadanie ani Sokratova náuka, preto podnikal ďaleké cesty, kdekoľvek len počul, že by mohol získať nejakú vzácnu vedomosť. V Egypte sa naučil všetkému, čo sa tam pokladalo a učilo za významné. Potom prešiel do italského kraja, kde sa velebilo meno pytagorovcov,[13]) počúval významných filozofov italskej filozofie a ľahko si osvojil ich náuku. Pretože sa osobitnou láskou túlil k svojmu majstrovi Sokratovi, dával mu hovoriť skoro vo všetkých svojich rozpravách a vtipom a mravnou múdrosťou svojho majstra presadzoval aj poznatky, získané od iných, ba aj svojím úsilím nadobudnuté. Úsilie po múdrosti spočíva v konaní a uvažovaní, preto jedna jej zložka sa môže menovať činná a druhá rozjímavá. Činná zložka patrí k prežívaniu života, t. j. ustáleniu mravov, rozjímavá zas na zistenie bytostných príčin a nájdenie dokonalej pravdy. Sokrates vynikal v činnej zložke, ako sa spomína. Pytagoras sa zas so všetkými možnými silami venoval rozjímavej zložke. Platóna chvália preto, že spojením oboch zložiek zdokonalil filozofiu a rozdelil ju na tri časti: prvá mravná, zaoberajúca sa najmä činnosťou; druhá prirodzená, venovaná rozmýšľaniu; tretia rozumová, rozlišujúca pravdu od nepravdy. Táto posledná časť je potrebná obom prvým, t. j. činnosti a rozmýšľaniu, najmä rozmýšľanie si nárokuje poznanie pravdy. Toto trojzložkové podelenie neprotiví sa rozdeleniu, ktoré tvrdí, že všetko úsilie za múdrosťou spočíva v činnosti a rozmýšľaní. Čo myslel Platón o jednotlivých častiach, totiž, čo pokladal za cieľ všetkej činnosti, čo za príčinu všetkých bytostí, čo za svetlo všetkého rozumu, myslím, bolo by pridlhé vysvetľovať a nemyslím, že by bolo bezpečné niečo odvážne tvrdiť. Pretože sa Platón vedome pridržiaval metódy svojho majstra Sokrata, ktorého uvádza vo svojich dielach ako rozprávajúceho, metódy zatajovania svojho náhľadu a mienky, ktorá sa aj jemu zapáčila, aj Platónova mienka o najvážnejších veciach sa len veľmi ťažko dáva postrehnúť. Z toho všetkého, čo u neho čítame, či to už sám povedal, či od iných počul, alebo odpísal podľa svojho uváženia, musíme aspoň niečo spomenúť a uviesť v tomto diele. Najmä tie miesta, kde súhlasí s pravým náboženstvom, ktoré naša viera prijala a bráni, ale aj také, kde sa jej zdá protirečiť, keď ide o otázku jedného alebo viac bohov vzhľadom na budúci blažený život, ktorý má prísť po smrti. Tí, ktorí sa tešia slávnej povesti ako zvlášť vtipní a opravdiví znalci a nasledovníci Platóna, tí majú o Bohu náhľad, že v ňom je príčina bytia, dôvod poznania a zásady usporiadaného života. Prvé sa vzťahuje na prirodzenú časť filozofie, druhé na rozumovú a tretie na mravnú. Keďže človek je tak stvorený, že tým, čo je v ňom najvynikajúcejšieho, dotýka sa toho, čo je najvynikajúcejšie vo všeobecnosti, t. j. jedného, dobrého, pravého Boha, bez ktorého nejestvuje nijaká bytosť, nijaká náuka neučí, nijaký úžitok neosoží; jeho samého sa treba pýtať, v ktorom je všetko skutočne (fyzika), na neho samého hľadieť, v ktorom nám je všetko isté (logika), jeho samého milovať, v ktorom nám je všetko dobré (etika).

8.5. Teologické otázky treba prerokovať najmä s platónikmi.

Keď za znak múdreho Platón pokladá nasledovanie, poznanie a lásku k Bohu, čím vlastne dosahuje už blaženosť, načo sa máme ešte zaoberať s náhľadmi iných? Nikto sa k nám nepriblížil tak, ako platónici. Pred nimi nech ustúpi nielen bájna teologia, ktorá zločinmi bohov potešuje mysle bezbožníkov, nielen štátna teologia, kde nečistí démoni pod rúškom bohov zavádzali národy, oddané zemským radostiam, ľudské bludy chceli mať za svoju božskú úctu, svojich ctiteľov povzbudzovali na návštevu hier o svojich zločinoch, ako by to bola bohoslužba, pritom si však robili príjemnejšiu hru zo samých divákov. Keď sa aj v chrámoch predvádzalo niečo počestného, spojené s mrzkosťou divadiel, sa poškvrnilo, a čokoľvek hanebného sa predvádzalo v divadlách, v porovnaní s ohyzdnosťami v chrámoch mohlo sa ešte pochváliť. Pred nimi nech ustúpia aj Varrove výklady svätých obradov s ohľadom na zeme a nebo, semená a skutky smrteľníkov. Obradmi sa totiž nenaznačuje to, čo by on rád predstieral, preto pravda nesleduje jeho úsilie. Hoci by to boly aj tie isté veci, rozumná duša by nemohla ctiť ako svojho boha to, čo podľa prirodzeného poriadku stojí nižšie ako ona, nebola by povinná uznať nad sebou vládu tých vecí, nad ktorými vlastne vládne z vôle pravého Boha. Aj to nech ustúpi pred nimi, čo patrilo k svätým obradom a čo Numa Pompilius skryl a rozkázal pochovať so svojím telom, čo neskôr, keď sa vyoralo, dal senát spáliť. Podobného druhu, aby sme aj o Numovi priaznivejšie hovorili, je tajomstvo, o ktorom píše Alexander Macedo svojej matke, ktoré mu vyjavil nejaký Leo, vysoký egyptský kňaz, že nielen Picus a Faunus, Aeneas a Romulus, ale ani Hercules a Aesculap, Liber syn Semely, bratia Tyndaridi a iní smrteľníci pokladaní za bohov, ba aj bohovia, ktorých, hoci ich Cicero nespomína po mene, jednako naznačuje vo svojich »Dišputách tuskulánskych«: Jupiter, Juno, Saturn, Vulcan, Vesta a mnohí iní, z ktorých chcel mať Varro časti sveta alebo živly, tí všetci že boli len ľuďmi. Hlavný kňaz z obavy, že zradil tajomstvo, napomína Alexandra, že keď bude o tom písať matke, aby rozkázal listy spáliť. Teda nielen to, čo obe teologie, bájna a štátna, obsahujú, musí ustúpiť platónikom, ktorí tvrdia, že je jeden opravdivý Boh, Stvoriteľ vecí, osvietiteľ pravdy a darca blaženosti, ale týmto mužom, poznávateľom veľkého Boha, musia ustúpiť aj iní, ktorí za príčinu a počiatok všetkých vecí pokladali telesné živly, obdarené mysľou, ako Thales vlhkosť, Anaximenes vzduch, stoici oheň, Epikur[14]) atomy, t. j. veľmi malé čiastočky, ktoré sa nedajú deliť a necítia. Okrem toho ešte iní rozmanití filozofi musia ustúpiť, ktorých netreba všetkých spomínať, ktorí všetci za počiatok a príčinu všetkých vecí pokladali či už jednoduché alebo složené telesá, či neživé alebo živé, predsa však vždy len telesá. Niektorí z nich, napríklad epikurejci, verili, že živé môže vzniknúť z neživého. Iní zas, že zo živého môže vzniknúť aj živé aj neživé, ale tak, že telo vždy len z tela. Stoici zas oheň, jedno telo zo štyroch živlov, z ktorých je celý viditeľný svet, oheň pokladali za živý a múdry, za stvoriteľa sveta a všetkého, čo je na ňom, ba považovali ho za samého Boha. Títo a im podobní len to mohli myslieť, čo im nabájily ich srdcia, spútané telesnými smyslami. V sebe mali to, čo nevideli, alebo si namýšľali to, čo niekde videli, ba aj keď nevideli, ale len mysleli. Avšak pod zorným uhlom takého smýšľania už nie je to vec, ale len podoba veci. To, čo zapríčinilo v duši podobu veci, nie je ani vec, ani podoba veci. Čím sa vidí a posudzuje, či je niečo krásne alebo mrzké, to je iste dokonalejšie ako vec, o ktorej sa súdi. To však je ľudský duch a podstata rozumnej duše, ktorá iste nie je telom; ba ani podobou tela, ktorú duch mysliaceho človeka vidí a posudzuje, nie je nič telesného. Duch teda nie je zem, ani voda, ani vzduch, ani oheň, niktorá zo štyroch vecí, ktoré voláme živlami, z ktorých je celý viditeľný svet. Keď teda náš duch nie je telom, ako môže byť telom Boh, ktorý ducha stvoril? Teda aj oni musia ustúpiť platónikom. Musia ustúpiť aj tí, ktorí, hoci nezašli tak ďaleko, netvrdia, že Boh je telo, ale jednako len tvrdia, že je tej istej podstaty ako náš ľudský duch. Nijako ich nezarazila veľká meniteľnosť duše, ktorú predsa nemožno hlásať o Bohu. Hovoria, že telo je to, čo mení podstatu duše, ktorá sama v sebe je nemeniteľná. Tak isto by však mohlo povedať, že iným telom sa poraní telo, ktoré samo v sebe je neporaniteľné.

Čo sa nemôže meniť, ničím sa nemôže meniť. Tým, že sa niečo môže zmeniť iným telom, už sa môže niečím meniť, a teda nemôže sa právom pomenovať nemeniteľným.

8.6. Náhľady platónikov v oblasti fyziky. (Obsah.)

Platónici v hľadaní Boha prišli myslením na to, že bytosť, ktorá má byť Bohom, musí mať bytie sama v sebe, a nie mimo seba, totiž vo svojom bytí, nesmie byť na ničom a nikom závislá. Keď hľadeli okolo seba na veci prírody (náuku o tých veciach volali fyzikou), videli, že všetky sú meniteľné, preto nemôžu mať samobytné bytie, nemôžu byť Bohom. Prezreli vo svete všetky bytosti, tvary, akosti, telesá, prvky od neba po zem, prezreli rastliny, zvieratá, ľudí, anjelov, a prišli nato, že všetky spomenuté veci sú závislé vo svojom bytí. Lež bytosť, ktorá by mala bytie v sebe, teda najvyššie bytie, musela by byť taká, v ktorej byť a žiť, žiť a rozmýšľať, rozmýšľať a blaženou byť, by bolo tým istým a nedalo by sa jedno od druhého oddeľovať. Rozmýšľaním a následkovaním z prírody došli k záveru, že je určitá najvyššia bytosť. Na nich sa splnili slová sv. Pavla: »Je im predsa celkom zjavné, čo by mali o Bohu vedieť, lebo sám Boh im to zjavil! Jeho neviditeľná bytnosť dá sa totiž od počiatku sveta vybadať a spoznať zo stvorených vecí, aj jeho večná moc a božskosť, takže sa nikto nemôže vyhovárať« (Rim. 1, 19—20).

8.7. Náhľady platónikov v oblasti logiky. (Obsah.)

V náuke, ktorá sa volá logika t. j. rozumová, nemožno spájať platónikov s inými filozofmi, ako napríklad s epikurovcami alebo stoikmi. Epikurovci a stoici za základ poznania pokladali smyslové poznanie. Stoici mali radi dialektiku, t. j. skoro až vášeň dišputovať čiže vymieňať náhľady. Pôvod dialektiky videli v smysloch. Platónici mali správny postoj k poznaniu, lebo rozlišovali to, čo sa dá poznať smyslami, od toho, čo sa dá poznať rozumom, myslením. Tvrdili, že svetlom, ktoré osvetľuje ľudský rozum, aby mohol poznávať, je sám Boh, ktorý všetko stvoril.

8.8. Platónici zaslúžia prvé miesto aj v etike.

Napokon zostala ešte mravná časť filozofie označovaná gréckym slovom etika. V nej ide o najvyššie dobro, ku ktorému majú smerovať všetky naše skutky, za ktorým túžime len pre dobro samo a keď sme ho dosiahli, už netúžime po ničom inom, čím by sme sa stali blaženými. To dobro sa volá aj cieľom, lebo jedine preň chceme všetko ostatné, ba jedine preň chceme aj dobro samo. Toto blaživé dobro podľa jedných pochodí od tela, podľa druhých od ducha, podľa niektorých zas od oboch. Vedeli totiž, že človek je z tela aj duše, teda buď z jedného alebo z oboch môže byť blažený. Blaženosť chápali ako cieľové dobro, ku ktorému majú smerovať všetky skutky a nie je potrebné ďalej hľadať, kam smeruje ešte cieľové dobro. Tak aj tí, o ktorých sa hovorí, že ku dvom dobrám pridali ešte tretie, vonkajšie, ako česť, sláva, peniaze a tomu podobné nepridali to tak, aby to bolo dobrom cieľovým, ale pre iné dobro. Toto dobro by bolo dobrým a zlé zlým. Tí, čo ľudské dobro očakávali do tela alebo od duše alebo od oboch, očakávali ho len od človeka, avšak s tým rozdielom, že tí, ktorí očakávali od tela, očakávali od nižšej časti, a tí, ktorí od duše, od vyššej časti, od lepšej, ktorí však od oboch, tí od celého človeka. Hoci sú tu len tri rozdiely, neutvorily sa len tri ale mnoho náhľadov a skupín filozofických. Totiž o dobru tela, duše a oboch vzniklo mnoho rozdielnych náhľadov. Lež filozofom nech ustúpia všetci tí, ktorí tvrdili, že človek sa nestáva blaženým požívaním tela, ani požívaním ducha, ale požívaním Boha, a to nie tak ako duch telo alebo sám seba, prípadne nie tak ako priateľ priateľa, ale ako oko svetlo. Ak bude treba toto objasniť inými prirovnaniami, urobíme tak s božou pomocou na inom mieste. Tu si stačí

uvedomiť, že Platón videl cieľové dobro v tom: žiť čnostne, čo dokáže len ten, kto má znalosť o Bohu a túžbu ho nasledovať. Niet iného dôvodu pre blaženosť! Preto aj bez rozpakov tvrdí, že filozofovať znamená toľko ako milovať Boha, ktorého prirodzenosť je netelesná. Z toho všetkého vyplýva, že usilujúci sa za múdrosťou (toľko znamená slovo filozof), len potom bude blažený, keď začne užívať Boha. Nemusí byť ešte blažený, kto požíva to, čo miluje, lebo mnohí milujú to, čo sa nemá milovať, a preto nie sú blažení, ba menej blažení, keď dosiahli užívanie milovaného, ale jednako zas nie je blažený ten, kto neužíva, čo miluje. Ba aj milovníci toho, čo netreba milovať, vravia, že blaženými sú nie milovaním, ale užívaním. Kto teda užíva to, čo miluje a pritom miluje najvyššie dobro, o tom len najúbohejší človek môže tvrdiť, že nie je šťastný. Platón za najvyššie a opravdivé dobro pokladá Boha, preto tvrdí, že filozof je milovník Boha a pretože filozofia usiluje o šťastný život, jedine ten je v požívaní Boha blažený, kto Boha miluje.

8.9. Ktorá filozofia sa najväčšmi priblížila kresťanskej pravde? (Obsah.)

Niektorí filozofi tvrdia, že Boh je Stvoriteľ všetkých vecí, že je svetlom, ktoré osvetľuje, aby sa veci poznaly, že je najvyšším dobrom, že od neho máme podstatu prirodzenosti, opravdivosť vedy a šťastie života. Ktorákoľvek takto učili, nech sa už menovali akokoľvek, či už platónici, pytagorovci, či to boli filozofi egyptskí, indickí, perskí, chaldejskí, galskí, vôbec akíkoľvek, všetkým dávame prednosť pred ostatnými a uznávame, že sa najväčšmi priblížili kresťanskej pravde.

8.10. Prednosť zbožného kresťana pred filozofiou.

Hoci kresťan vzdelaný len v dielach cirkevných, možno nepozná ani meno platónikov, ba nevie ani to, že v gréckej literatúre jestvovaly dva filozofické smery, iónsky a italský, predsa nie je natoľko neskúsený vo svetských veciach, aby nevedel, že filozofi sa usilujú za múdrosťou, alebo múdrosť vyznávajú. Musí byť však opatrný voči tým, ktorí si za predmet svojho filozofovania zvolili živly sveta, a nie Boha, ktorý svet stvoril. Napomína ho príkaz apoštolov a verne počúva, čo bolo povedané: »Dajte pozor, aby vás niekto nezviedol múdrosťou sveta a márnym mámením podľa svetských zásad« (Kolos. 2, 8). Aby si však nemyslel, že všetci sú takí, počuje od toho istého apoštola, ako hovorí o niektorých: »Čo sa vie o Bohu, zjavné je u nich, lebo im Boh zjavil: veď jeho neviditeľná bytosť od stvorenia sveta z toho, čo je stvorené, rozumom spozorovaná býva i večná jeho moc a božstvo« (Rim. 1, 19—21). Aj to vie, že apoštol hovoril Aténčanom v Areopagu hlboko, a nie všetkým pochopiteľne o Bohu, totiž, že v ňom »žijeme, hýbame sa a sme« (Skut. 17, 28). Vie aj o tom, že sa má chrániť všetkého, v čom filozofi poblúdili. Na tom mieste, kde sa hovorí, že Boh skrze stvorené veci zjavil im svoje neviditeľné, rozumom poznateľné, tam sa aj to hovorí, že nesprávne uctievali Boha, lebo božskú úctu, ktorá patrí jedine Bohu, preukazovali aj iným veciam. »Preto, že hoci Boha poznali, neoslavovali ho ako Boha, ani mu neďakovali, ale zmĺkveli vo svojich rozumovaniach a zatemnilo sa im nemúdre srdce. Nuž keď hovorili, že sú múdri, ostali nemúdri. I zamenili slávu neporušiteľného Boha za vyobrazenú podobizeň porušiteľného človeka, a vtákov a štvornožcov a zemeplazov« (Rim. 1, 21—23). Tým rozumie apoštol Rimanov, Grékov a Egypťanov, ktorí sa honosili menom múdrosti. Lež o tomto bude reč neskoršie. V čom sa s nami shodujú, totiž v učení o jednom Bohu Stvoriteľovi všetkého, ktorý je nielen nad všetky telá, sám netelesný, ale je aj nad všetky duše, nemeniteľný, náš počiatok, naše svetlo, naše dobro, v tom im dávame pred inými prednosť.

Hoci kresťan nepozná ich spisy, v rozhovoroch nikdy nepoužíva slová, ktoré sa nikdy neučil, hoci tú časť filozofie, ktorá sa zaoberá skúmaním prírody, nevolá po latinsky prírodovedou

alebo po grécky fyzikou, hoci tú časť, ktorá sa zaoberá hľadaním pravdy, nevolá rozumárstvom alebo logikou, a hoci napokon tú časť, ktorá sa zaoberá mravmi a tým, že za dobrom sa treba usilovať a zlu vyhýbať, nevolá mravoukou alebo etikou, predsa len vie, že od jedného a najlepšieho Boha máme aj svoju bytosť, ktorou sme na obraz boží stvorení, od neho máme aj náuku, ktorou jeho i seba poznávame, napokon od neho máme aj milosť, ktorá nás s ním spája a robí blaženými. To je aj dôvod, prečo týmto filozofom dávame prednosť pred inými. Kým iní filozofi všetko svoje nadanie a usilovnosť vynaložili na to, aby vyskúmali príčiny vecí, správny spôsob poznania a mravného života, zatiaľ títo poznaním Boha našli príčinu celého stvorenstva, svetlo k poznaniu pravdy a prameň, z ktorého možno piť blaženosť. Či už platónici alebo filozofi ktoréhokoľvek národa mali taký náhľad o Bohu, v tom sa shodujú s nami. Jednako s platónikmi sa väčšmi zaoberáme preto, lebo ich spisy sú známejšie. Ako aj preto, lebo Gréci, ktorých reč prekvitá u mnohých národov, veľmi vychválili a preslávili spisy platónikov, ba aj Latinici pre ich výbornosť a slávny chýr sa im radšej učili a prekladom do latinskej reči urobili ich ešte známejšími a slávnejšími.

8.11. Odkiaľ mohol získať Platón svoj náhľad, blízky kresťanstvu? (Obsah.)

Mnohí sa čudujú, ako mohol Platón tak blízko dôjsť ku kresťanskej pravde o Bohu. Niektorí to vysvetľujú tak, že keď bol Platón v Egypte, buď počul samého proroka Jeremiáša,[15]) alebo aspoň čítal jeho spisy. Keď si však lepšie všimneme počítanie rokov, uvidíme, že Platón sa narodil skoro sto rokov neskoršie, ako začal Jeremiáš prorokovať. Platón žil osemdesiat jeden rokov.[16]) Od jeho smrti až do času, keď Ptolemeus, egyptský kráľ, rozkázal prekladať židovské knihy sedemdesiatim dvom mužom, znalým reč grécku a hebrejskú, uplynulo skoro šesťdesiat rokov. Teda Platón na svojej ceste Egyptom sa nemohol stretnúť s Jeremiášom, ba ani len jeho spisy čítať. Je však možné, že Platón sa naučil nielen egyptsky, ale azda pomocou tlmočníka mohol aspoň nejako porozumieť aj knihy hebrejské.[17]) Nasvedčovaly by tomu niektoré príklady. Písmo hovorí, že Boh stvoril na začiatku nebo a zem. Platón vo svojom diele Timaeus hovorí, že Boh na počiatku spojil oheň a zem. Písmo hovorí, že Boh povedal Mojžišovi: »Som, ktorý som. Povedz synom Izraela, ten ktorý je, posiela ma k vám« (Ex. 3, 14). Platón hovorí, že Boh má skutočné bytie preto, lebo je nemeniteľný, a čo je meniteľné vlastne nie je, totiž nemá opravdivého bytia.

8.12. Platónici mysleli, že obety treba prinášať viacerým bohom. (Obsah.)

Zo všetkých filozofov som si zvolil tých, ktorí svojou náukou stoja kresťanstvu najbližšie. Najmä však tých, ktorých aj neskoršie pokladali za najslávnejších. Hoci aj po Platónovi boli slávni vodcovia filozofie, ako napríklad Aristoteles,[18]) ktorý založil školu peripatetikov, keďže mal vo zvyku prechádzať sa pri vyučovaní, potom Xenocrates,[19]) ktorý učil v Akadémii a jeho prívrženci sa volali akademici, predsa však neskorší slávni filozofi sa nechceli volať peripatetikmi ani akadémikmi, ale platónikmi. Z nich vynikal najmä Plotinus,[20]), Porphyrius,[21]) Apuleius.[22]) Všetci títo slávni mužovia, ako aj ich predchodca Platón, všetci mysleli, že treba prinášať obety viacerým bohom.

8.13. Platón učil, že všetci bohovia sú dobrí a priatelia čností. (Obsah.)

Keďže filozofi tvrdia, že bohom treba prinášať obety, je otázka, či všetkým treba prinášať obety, či azda len dobrým, alebo zlým. Platón hovorí, že všetci bohovia sú dobrí. Z toho nasleduje, že len dobrým bohom treba prinášať obety. Veď neboli by bohmi, keby neboli dobrými. Otázka je však, akí sú tí bohovia, ktorí si želajú byť oslavovaní zlými divadelnými hrami? Platón bol osobne proti takým hrám, ba šiel tak ďaleko, že chcel vykázať von zo štátu

básnikov, ktorí také hry skladali. Ako je to potom, keď všetci bohovia sú dobrí a priatelia čností, ako je to, že si želajú zlé hry? Nech to platónici vysvetlia, ak vedia.

8.14. Náhľad o troch druhoch rozumných duší.

Niektorí hovoria: Všetky bytosti, ktoré majú rozumnú dušu, možno podeliť do troch skupín, a to bohovia, démoni a ľudia. Bohovia zaberajú najvyššie miesto, ľudia najnižšie a démoni stredné, lebo bohovia sú v nebi, ľudia na zemi a démoni vo vzduchu. Ako sú rozdielnej hodnosti podľa miesta, tak aj podľa prirodzenosti. Bohovia sú vznešenejší ako ľudia a démoni, ľudia sú nižšie pod bohmi a démoni ako poradím živlov tak aj rozdielnosťou zásluh. Stredné bytosti sú démoni, ktorí podľa poriadku idú za bohmi, pod ktorými bývajú, ale sú pred ľuďmi, nad ktorými sa vznášajú. S bohmi majú spoločnú telesnú nesmrteľnosť a s ľuďmi zas spoločné duševné hnutia. Nemožno sa teda čudovať, keď sa démoni radujú z oplzlých hier a básnických výmyslov, lebo sa dajú strhnúť ľudskými vášňami, od ktorých bohovia sú veľmi ďaleko, alebo ich vôbec nepoznajú. Z toho vyplýva, že keď Platón zavrhoval básnické výplody, rozkoše z divadelných hier nechcel pozbaviť bohov, ale len démonov.

Keď sa veci tak majú (hoci o tom aj iní autori píšu, ale Apuleius, platónik z Madaury, napísal o tejto jedinej veci knihu, ktorej dal meno: O bohu Sokratovom, v ktorej rozpráva a vykladá, akého druhu bolo božstvo, ktoré bolo v spojení a spriatelené so Sokratom, ktoré ho napomínalo a zdržovalo od činnosti vtedy, keď to, čo chcel urobiť, malo sa nešťastlivo skončiť; celkom otvorene a obšírne rozpráva, že to nebol Boh, ale démon, pričom veľmi starostlivo rozoberá náuku Platónovu o tom, že bohovia sú najvyššie, ľudia najnižšie a démoni v strede), keďže sa teda veci tak majú, z akých príčin sa opovážil Platón, i keď nie bohov, o ktorých hovorí, že nemajú nič spoločného s ľudskými slabosťami, celkom isto démonov pozbaviť rozkoše z divadiel tým, že vyhnal z mesta básnikov, ak len nie preto, aby napomenul ľudského ducha, aj keď zaťaženého ľudským telom, aby aspoň pre vznešenosť počestnosti pohrdol nečistými rozkazmi démonov a zošklivil si ich nečistotu? Keď Platón proti tomu tak čestne bojuje a karhá zlo, určite to (totiž hry) vyžadovali a rozkazovali démoni. Alebo sa teda mýli Apuleius, a Sokrates nemal za priateľa také božstvo, alebo si protirečí Platón, lebo raz uctí démonov a druhý raz odstraňuje z obce to, čo im spôsobuje radosť. Niet čo blahoželať Sokratovi za jeho priateľstvo s démonom, za ktoré sa aj Apuleius tak hanbil, že svojej knihe dal meno O bohu Sokratovom, hoci podľa toho, ako starostlivo rozlišoval bohov od démonov, mal skôr pomenovať knihu nie o bohu, ale o démonovi Sokratovom. Radšej to však urobil v rozprave knihy ako v názve. Vďaka zdravému učeniu, ktoré osvetľuje ľudské veci, všetci alebo väčšina ľudí sa hrozí natoľko mena démonovho, že ktokoľvek by pred čítaním Apuleiovej knihy, v ktorej sa chváli hodnosť démonov, prečítal nápis knihy o démonovi Sokratovom, sotva by ho mal za normálneho človeka. Avšak čo chvályhodného našiel aj Apuleius v démonoch, okrem jemnosti a pevnosti telesnej a vyššie položeného obyvacieho miesta? Keď len všeobecne hovorí o ich mravoch, nielen že nič dobrého nepovedal, ale mnoho zlého spomenul. Po prečítaní tej knihy napokon nik sa nečuduje, že chceli zaviesť divadelné oplzlosti do božieho sveta, a keď chceli byť pokladaní za bohov, mohli sa tešiť zo zločinov bohov a že všetko, čo pri bohoslužbe oslavovaním nečistoty alebo hanebnou krutosťou vzbudzuje smiech a zdesenie, že to vyhovuje ich záľubám.

8.15. Démoni ani telom ani bývaním neprevyšujú ľudí. (Obsah.)

Nemožno si myslieť, že démoni sú lepší zato, keď majú lepšie telá.[23]) Keby sme tak uvažovali, potom by sme museli priznať, že aj niektoré zvieratá sú lepšie ako ľudia, lebo majú napríklad dokonalejší zrak, alebo majú dokonalejší čuch, prípadne rýchlejšie sa pohybujú.

Zvieratá prevyšujeme myslením a rozumom, podobne aj démonov by sme mali prevyšovať čnostným životom. Boh dal démonom dokonalejšie telo preto, aby sme sa na sebe usilovali zdokonaliť tú časť, ktorou vynikáme nad démonov, aby sme nepreceňovali telo. Ani to nech nás nezarmucuje, že démoni sú vo vzduchu, a my na zemi, teda akosi nižšie. Aj vtáci sú nad nami, a predsa je človek viac ako vták. Niet nijakej príčiny k zármutku a smútku, ale zostáva pravdou, že človek prevyšuje démonov, lebo nádeji pozemčanov sa nijako nemôže vyrovnať zúfalstvo démonov.

8.16. Náhľad Apuleiov o mravnosti démonov.

Keď ten istý platónik hovorí o mravoch démonov, tvrdí, že podliehajú tým istým vášňam ako ľudia, že ich krivda poburuje, obety a dary zas udobrujú, že sa radujú z pocty, rozmanité posvätné obrady ich potešujú a pohoršujú sa, keď sa obrady zanedbávajú. (O bohu Sokratovom.) Medziiným spomína, že riadia veštby vtákoslovcov, hádačov, veštcov a vykladačov snov ako aj čudá čarodejníkov. Krátko ich však definuje takto: rodom sú démoni bytosti, obdarené dušou, podľa duše prístupní citom, podľa mysle rozumní, podľa tela vzdušní a podľa času veční. Z uvedených vlastností prvé tri sú spoločné aj nám ľuďom, štvrtá je len im vlastná, piatu majú spoločnú s bohmi. Vidím však, že z troch vlastností, ktoré majú spoločné s nami, dve sú spoločné aj s bohmi. Aj o bohoch hovorí, že sú bytosti, obdarené dušou, každej bytosti prideľuje jej vlastný živel, nás s ostatnými bytosťami, ktoré žijú a cítia na zemi, zadelil medzi pozemských živočíchov, ryhy a iné plávajúce zvieratá do vody, do vzduchu démonov a do éteru bohov. Tým však, že sú démoni živočíchovia, majú čosi spoločného nielen s ľuďmi, ale aj s bohmi, ba aj so zvieratmi. Nakoľko sú rozumné bytosti, majú čosi spoločného s ľuďmi aj s bohmi, nakoľko večné, len s bohmi, nakoľko vášnivé, len s ľuďmi, nakoľko sú vzdušného tela, tú vlastnosť majú len oni sami. To, že sú démoni živočíchovia, to nie je nič veľkého, veď to sú aj zvieratá. To, že sú bytosti rozumné, nie je nič viac ako my, lebo aj my sme rozumné bytosti. To, že sú večné bytosti, čo je to za dobrota, keď sú nie blažení? Lepšie je totiž časné šťastie, ako biedna večnosť. Tým, že sú prístupní citom, nijako nás neprevyšujú, lebo aj my sme a či by sme takí boli, keby sme neboli biedni? Ani to netreba priveľmi vynášať, že majú vzdušné telá, lebo ktorákoľvek duša podľa svojej bytosti stojí vyššie ako každé telo, preto aj náboženskú úctu, ktorá je úkonom duše, nemožno preukazovať nižšej bytosti ako je duša sama. Keby však medzi vlastnosťami démonov vyrátal aj čnosť, múdrosť, blaženosť a povedal by, že tieto vlastnosti majú večné a spoločné s bohmi, potom by povedal niečo veľmi žiadúceho a závažného. Ale ani potom by sme im pre tie vlastnosti nepreukazovali božskú úctu, ale skôr tomu, o kom by sme mysleli, že od neho tie vlastnosti pochádzajú. O čo menej zasluhujú božskú úctu vzdušné bytosti, ktoré sú preto rozumné, aby mohli byť biedne, nato obdarené citmi, aby boly naozaj biedne, nato večné, aby svoju biedu nemohli nikdy ukončiť.

8.17. Duchov, plných nerestí, nemožno uctievať. (Obsah.)

Apuleius tvrdí, že démoni s ľuďmi majú niektoré náruživosti spoločné. Je otázka, prečo démoni podliehajú náruživostiam? Grécke slovo pathos značí trpnosť ducha. Bohovia nepodliehajú náruživostiam, lebo sú blažení. Ľudia podliehajú, lebo ešte nie sú dokonalí, nie sú blažení, ale podliehajú utrpeniu. Démoni preto podliehajú vášňam, lebo nie sú blažení, ale podrobení ľudským starostiam. Bolo by nesmyselné, aby nejaké náboženstvo nútilo človeka vzdávať úctu démonom, keď pravé náboženstvo práve vystríha človeka od chýb, ktorým podliehajú démoni. Démoni sa hnevajú, pravé náboženstvo káže hnev krotiť. Démoni sa dajú podplatiť, pravé náboženstvo to zakazuje. Démoni niektorých milujú, niektorých nenávidia, pravé náboženstvo káže, aby sme sa chránili akéhokoľvek rozčuľovania, chýb, nedokonalostí

a zlých hnutí, ktoré zmietajú práve démonov. Bolo by naozaj bláznovstvom, keby sme sa v úcte korili pred tým, komu sa v živote nechceme podobať. Najvyšší cieľ náboženstva je to, aby sme nasledovali toho, komu sa klaniame.

8.18. Aké je to náboženstvo, ktoré vyžaduje príhovor démonov u dobrých bohov? (Obsah.)

Nadarmo chcel Apuleius a jemu podobní zachrániť položenie démonov tým, že ich umiestil do vzduchu, medzi bohov a ľudí. Podľa Platóna ľudia nikdy nemôžu prísť do styku s bohmi. Preto Apuleius tvrdí, že démoni sú prostredníkmi medzi bohmi a ľuďmi, ľudské prosby prednášajú bohom a božie milosti donášajú ľuďom. Je to nemúdra náuka, lebo ťažko veriť, aby šľachetný človek nemohol predstúpiť pred boha, zatiaľ čo nešľachetný démon by to mohol. Keby nevinnosť a stud chceli niečo dosiahnuť od bohov, nemohly by to svojou zásluhou, ale len prostredníctvom svojich nepriateľov. Námaha Apuleia je teda celkom zbytočná.

8.19. Bezbožnosť mágie, chránenej zlými duchmi. (Obsah.)

Mágiu, či čarodejníctvo zakazujú ľudské zákony. Nielen kresťanské zákony, ale už predtým napríklad Cicero spomína, že v zákonoch na dvanástich tabuliach bol za čary ustanovený trest smrti. Keď Apuleia obžalovali z čarodejníctva a pokladal ho za skutok, shodný s božskými mocnosťami, mal sa ho verejne zastať, verejne ho prevádzať a za jeho uznanie bojovať. Tak by bol alebo sudcu presvedčil, a tým získal, alebo by bol sudcu nepresvedčil, a tým život položil. Démoni iste by ho boli odmenili za tak hrdinské správanie. Kresťanskí mučeníci radšej položili život, ako by sa boli zriekli svojho presvedčenia. Apuleius sa však usiluje dostať sa zpod žaloby kvetnatou rečou, v ktorej popiera, že by bol čarodejom. Čarodejníctvo sa koná pri pomoci démonov. Ako potom môžu byť prostredníkmi medzi ľuďmi a bohmi, keď sú sami pôvodcami toho, čo sa nepáči bohom? Keby hriešnik, ktorého tlačí vina čarodejníctva, keby vzýval bohov o odpustenie, ako môže veriť, že jeho prosbu zanesú bohom démoni, ktorí sami sú pôvodcami čarodejníctva?

8.20. Je neuveriteľné, aby sa bohovia stretali radšej s démonmi než s ľuďmi. (Obsah.)

Filozofi tvrdia, že démoni sú potrební, lebo vraj bohovia nikdy nerokujú priamo s človekom. Je však čudné, že sa bohovia nemôžu stretnúť s pokorným človekom, zatiaľ čo sa môžu stretať s pyšným démonom. Nemôžu sa stretnúť s človekom, prosiacim o odpustenie hriechov, ale môžu sa stretnúť s démonom, ktorý navádza na hriech. Nemôžu sa stretnúť s ľuďmi, spravodlivo trestajúcimi nedovolené čary, a môžu sa stretnúť s démonmi, ktorí zavádzajú také čary. Nemôžu sa stretnúť s ľuďmi, ktorí vystríhajú pred zlými démonskými skutkami, ale môžu sa stretnúť s démonmi, ktorý chytajú ľudí do svojich zlých osídel. Iste, čudní sú to bohovia.

8.21. Či bohovia používajú démonov za poslov a prostredníkov?

Teraz sa už ukazuje naliehavá nevyhnutnosť reči a nemožno sa tejto absurdnosti a nehoráznosti vyhnúť, nech je už akákoľvek. Bohovia v éteri, starostliví o ľudské veci, iste by nevedeli, čo robia ľudia na zemi, keby im to nezvestovali vzdušní démoni. Éter je vysoko a ďaleko od zeme, vzduch je spojený so zemou aj éterom. Podivuhodná múdrosť! Jej

zastancovia myslia o bohoch, ktorí sú vraj dobrí, že sa starajú o ľudské veci, aby sa nezdalo, že si nezaslúžia ľudskú úctu. Pre veľkú vzdialenosť živlov by sa vraj nemohli dozvedieť o ľudských veciach, preto potrebujeme démonov, ktorých tiež treba uctievať, aby sa bohovia dozvedeli od nich, čo je s ľuďmi a čo ľudia potrebujú. Keby bolo tak, potom by bohom bol démon známejší pre svoje telo, blízke bohom, ako človek so svojou dobrou dušou. Nevyhnutnosť hodná poľutovania, či skôr smiešna a zavrhnuteľná márnosť, aby len božstvo nebolo niečím zbytočným! Ak telesní bohovia svojím duchom môžu vidieť nášho ducha, nepotrebujú démonov ako prostredníkov. Ak by však bohovia svojím telom mohli badať telesné znaky duší, ako je tvar, reč, pohyb, a len tak sa dozvedieť to, čo im démoni zvestujú, potom by ich démoni mohli prípadne aj oklamať. Ak však démoni nemôžu oklamať božstvo bohov, potom to isté božstvo nemôže nepoznať naše skutky.

Chcel by som, aby filozofi odpovedali, či oznámili démoni bohom, že sa Platónovi nepáčia básne o ich zločinoch, a démonom sa páčia? Či azda radšej oboje zamlčali a chceli, aby sa bohovia nedozvedeli o ničom? Či azda oboje oznámili, aj Platónovu nábožnú rozumnosť voči bohom, aj svoju nespravodlivú hanebnosť? Či azda pred bohmi chceli zamlčať Platónovu mienku, ktorou nechcel doniesť bohov do zlej povesti pre falošné zločiny, vymyslené básnikmi, a pritom sa nebáli a nehanbili prezradiť svoju neresť, že nemilujú hanebné hry, predstavujúce oplzlosti bohov? Nech si vyberú ktorúkoľvek zo štyroch nadhodených otázok a nech vidia, koľko zlého tvrdia o dobrých bohov v každej jednej. Ak zvolia prvé, musia priznať, že dobrí bohovia nemohli prebývať s dobrým Platónom vtedy, keď zakazoval ich neprávosti, ale bývali so zlými démonmi, plesajúcimi nad neprávosťami bohov. Dobrí bohovia by potom nemohli poznať dobrého človeka len prostredníctvom zlých démonov, ktorých ako susedov nemohli nepoznať. Keď si však zvolia druhé a povedia, že démoni oboje zamlčali, aby bohovia nevedeli ani o veľmi nábožnom Platónovom zákone ani o ich svätokrádežných záľubách, čo užitočného sa potom môžu dozvedieť od démonov o ľudských veciach, keď sa nedozvedia, čo nábožného ustanovia dobrí ľudia na úctu bohov proti hriešnym chúťkam démonov? Keby však vyvolili tretiu a tvrdili, že démoni oznámili bohom nielen mienku Platónovu, ktorou zakazuje neprávosť voči bohom, ale aj svoju hanebnú radosť z krivdenia bohom, či je to potom nie skôr posmievanie, ako zvestovanie? Bohovia oboje tak počúvajú a tak poznajú, že nielen neodženú od seba zlých démonov, ktorí si želajú a robia veci celkom opačné od Platónovej zbožnosti a hodnosti bohov, ale od týchto zlých susedov posielajú ešte aj dary dobrému Platónovi, veľmi vzdialenému. Sú teda živlami ako by reťazami sviazaní a môžu sa spojiť s tými, ktorí ich osočujú, s tými však, ktorí ich bránia, s tými nie. Oboje poznajú, ale nemôžu zmeniť váhu vzduchu a zeme. Napokon ak si zvolia štvrté, je to najhoršie zo všetkého. Nemožno myslieť, žeby démoni oznamovali bohom zločinné básnické výmysly o nesmrteľných bohoch, totiž divadelné hry, svoju najpríjemnejšiu záľubu a najväčšiu rozkoš, a zamlčali, že Platón naliehal celou váhou filozofie, aby sa to odstránilo z dobre usporiadaného štátu. Ako je to, že dobrí bohovia sa musia od takých poslov dozvedieť najhoršie neresti, a to nie cudzie, ale patriace tým istým poslom, a nemôžu sa dozvedieť o opačných dobrých zákrokoch filozofov, hoci sú na česť bohom, kým prvé len na hanbu.

8.22. Náhľad Apuleiov na kult démonov treba zavrhnúť.

Keďže ani jeden zo spomenutých spôsobov nemožno prijať, aby sme azda nemysleli zlé o bohoch, napokon zostáva neprijať ani to, o čom sa nás usilujú presvedčiť Apuleius a iní toho istého náhľadu, totiž, že démoni sú tak poslami a prostredníkmi medzi ľuďmi a bohmi, že bohom prinášajú naše žiadosti a od nich nám donášajú zas pomoc. Treba však veriť, že sú to duchovia veľmi záškodnícki, veľmi vzdialení, nadutí pýchou, zelení od závisti, prešibaní v

klamstve, ktorí bývajú vo vzduchu, lebo boli shodení s horného neba a boli odsúdení do toho položenia ako do väzenia. Hoci miesto vzduchu je nad vodami a nad zemou, démoni svojimi zásluhami neprevyšujú ľudí, ale skôr ľudia ich i keď nie telom, ale zbožnou mysľou, zvolením si pravého Boha za pomocníka. Nad mnohými, ktorí nie sú hodní pravého náboženstva, nad tými panujú ako nad poddanými a otrokmi, tých falošnými rečami a skutkami presvedčili, že sú bohmi. Niektorí zas, ktorí si bedlivejšie a lepšie povšimli neresti démonov, nemohli ich uznať za bohov, ale smysleli si, že sú len prostredníkmi medzi ľuďmi a bohmi a že ľuďom vyprosujú od bohov dobrodenia. Iní im zas nechceli priznať ani len toľkú česť, nepokladali ich za bohov, ale pokladali ich za zlých, a bohov predsa chceli mať dobrých. Jednako sa len neopovážili tvrdiť, že nezaslúžia božskú poctu, lebo nechceli pohoršiť národy, ktoré im podľa starodávnej modloslužby slúžily toľkými obetami a v toľkých chrámoch.

8.23. Hermes Trismegistus a jeho náhľad na modlárstvo.

Egypťan Hermes,[24]) ktorého volajú Trismegistus, celkom ináč myslel a písal o démonoch. Podľa Apuleia nie sú bohmi, ale akýmisi strednými bytosťami medzi ľuďmi a bohmi, takže vo vzťahu ľudí k bohom sa zdajú byť potrebnými bytosťami, a preto ich úctu neoddelil od úcty bohov. Tento Egypťan však tvrdí, že niektorých bohov stvoril najvyšší Boh, iných zas ľudia. Ak niekto počuje, ako je to tu napísané, myslí si, že je reč o modlách, ktoré sú dielom ľudských rúk. Hermes hovorí o viditeľných a hmatateľných modlách, že sú akýmisi telami bohov, v ktorých prebývajú duchovia a môžu alebo škodiť, alebo môžu splniť želania a túžby tých, ktorí im preukazujú božskú úctu a česť. Tých neviditeľných duchov viazať akýmsi osobitným umením na telesnú hmotu viditeľných vecí, takže im zasvätené a poddané modly sú ako by zduševnené telá, to sa podľa neho menuje bohov robiť. Túto nesmiernu a zázračnú moc robiť bohov dostali vraj ľudia. Uvediem slová Egypťanove, ako sú preložené do nášho jazyka: »Keďže rozprávame o príbuzenstve a spoločenstve bohov a ľudí, poznaj moc a silu ľudskú, Asclepius. Ako Pán a Otec, ba čo je najviac, Boh, je Stvoriteľom nebeských bohov, tak aj človek je tvorcom tých bohov, ktorí sú v chrámoch a v blízkosti ľudí«. O kúsok ďalej hovorí: »Ľudskosť, pamätlivá svojej prirodzenosti a svojho pôvodu, zotrváva v napodobňovaní božstva. Ako Otec a Pán stvoril večných bohov, aby mu boli podobní, tak si aj ľudstvo stvorilo svojich bohov na svoju podobu«. Keď sa ho Asclepius, ku ktorému najviac hovoril, keď sa ho spýtal, či myslí na modly odpovedal: »Isteže na modly, Asclepius! Ako málo si dôveruješ?! Zduševnené sochy sú to, majúce smysly a ducha, ktoré robia také a podobne veci, ako: predvídajú budúcnosť a ju aj predpovedajú pomocou lósov, veštby, snov a iných vecí, zapríčiňujú ľuďom choroby a ich aj liečia, navštivujú ľudí smútkom alebo veselosťou podľa zásluhy. Nevieš Asclepius, že Egypt je obrazom nebies alebo čo je správnejšie, je prenesenie a sostúpenie všetkého, čo sa v nebi robí a usporaďuje; alebo že naša zem je chrámom celého sveta? A keďže je slušné, aby rozumný vopred vedel o všetkých veciach, nechcem pred Vami zatajiť, že príde čas, keď sa ukáže, ako Egypťania úprimnou a zbožnou mysľou márne chránili svoje božstvo a keď všetka ich bohopocta vyjde nazmar«.

Potom sa Hermes naširoko rozpisuje o tej veci a zdá sa, že predpovedá čas, v ktorom kresťanské náboženstvo — keďže je opravdivejšie a svätejšie —, tým horlivejšie a slobodnejšie vyvracia všetky falošné modly, aby milosť najpravdivejšieho Spasiteľa oslobodila človeka od tých bohov, ktorých si sám urobil a podmanila tomu Bohu, ktorý stvoril aj človeka. Keď to Hermes spomína, hovorí ako priateľ démonských ošiaľov, a zreteľne nespomína kresťanské meno. Tak ľútostivo žiali nad budúcnosťou a v akejsi plačlivej predpovedi tak hovorí, ako by už boly odstránené a zničené tie veci, ktorých zachovaním sa v Egypte udržovala podoba nebies. Bol jedným z tých, o ktorých hovorí apoštol: »Hoci Boha poznali, neoslavovali ho ako Boha, ani mu neďakovali, ale zmĺkveli vo svojich

rozumovaniach a zatemnilo sa im nemúdre srdce. Nuž keď hovorili, že sú múdri, ostali nemúdri. I zamenili slávu neporušiteľného Boha za vyobrazenú podobizeň porušiteľného človeka« (Rim. 1, 21—23). Ešte aj mnoho iného je, čo by bolo pridlhé na spomínanie. Hermes hovorí mnoho správneho o jednom, pravom Bohu, Stvoriteľovi všetkých vecí, a čudujem sa, ako oslepenosťou mysle mohol tak klesnúť, že chcel naveky podrobiť ľudí bohom, ktorých pokladal za stvorených ľuďmi, a ako mohol oplakávať čas, v ktorom budú odstránení. Ako by mohlo byť niečo nešťastnejšieho od človeka, ktorému vládnu diela jeho rúk. Ľahšie je totiž, aby uctievaním bohov, ktorých si sám urobil, prestal byť človekom, ako by sa z diel, ktoré človek sám urobil, nejakým uctievaním stali bohovia. Skôr sa stane, že človek, postavený v úcte, nerozumejúci, býva prirovnaný zvieratám, ako by malo mať prednosť dielo človeka pred dielom božím, stvoreným na jeho obraz, t. j. pred samým človekom. Egypťan Hermes teda ľutoval márnivé, falošné, škodlivé a svätokrádežné modly, lebo vedel, že príde čas, keď sa odstránia. Jeho žiaľ bol práve tak nerozumný, ako bolo neosvietené jeho videnie. Jemu to totiž nezjavil Duch Svätý ako svätým prorokom, ktorí všetko predvídali a radostne aj predpovedali: »Tak si učiní človek bohov a hľa, to sú nie bohovia« (Jer. 16, 20). Na inom mieste: »Bude v onom dni, hovorí Pán, vymažem mená modiel so zeme a nebude viac ich pamiatka« (Zach. 13, 2). O Egypte, čo najmä sem patrí, takto prorokuje svätý Izaiáš: »Pohnú sa modly egyptské zpred jeho tváre a srdce ich bude v nich premožené« (Is. 19, 1). Sú ešte aj iné podobné miesta. Z toho pokolenia sú aj tí, ktorí vedeli, že príde a z prídeného sa radovali, ako Simeon a Anna z narodeného Ježiša, ako Alžbeta, ktorá aj to poznala, že je počatý z Ducha Svätého, ako Peter, osvietený Otcom, hovorí: »Ty si Kristus, Syn Boha živého« (Mat. 16, 16). Budúce časy svojej záhuby naznačovali Egypťanovi tí duchovia, ktorí v tele prítomného prestrašene hovorili Pánovi: »Prečo si nás prišiel pred časom zahubiť?« (Mat. 8, 29.) Buďto na nich prihrmelo to, o čom vedeli, že príde, ale mysleli, že neskoršie príde, buďto za svoju záhubu pokladali to, že boli poznaní a dostalo sa im pohrdnutia. A to bolo pred časom, totiž pred časom súdu, pri ktorom majú byť potrestaní večným zatratením aj s ľuďmi, spolčenými s nimi, ako o tom učí náboženstvo, ktoré neklame a nemôže byť oklamané. Nie tak, ako učí Hermes, každým vetrom učenia klátený, miešajúci falošné so správnym, bedákajúci nad náboženstvom ako by strateným, o ktorom neskoršie vyznáva, že je to blud.

8.24. Hermes priznáva poblúdenia svojich predkov. (Obsah.)

Hermes hovorí, že ľudia s ohľadu na bohov najprv blúdili a potom akýmsi hľadaním došli k umeniu, ako si tvoriť bohov. Do diel, urobených rukou, a postáv zvláštnym umením zaklínali démonov a duchov a potom sa im klaňali. Je to pomýlený náhľad, lebo k modlám sa dostali ľudia tým, že sa odchýlili od viery v jedného a pravého Boha, nie nejakým umením hľadať bohov. Bohu treba ďakovať, že pomohol vykoreniť modlárstvo a že ľudí priviedol k úcte jedného a pravého Boha, takže celá zem spieva novú pieseň, ako hovorí žalmista (Žalm 95). Novou piesňou sa rozumie viera, ktorú šíri Cirkev Kristova po celej zemi. A tak modly, ktoré majú oči, a nevidia, majú uši, a nepočujú, tie modly padajú a robia miesto pravej viere. Hermes hovorí, a to so žiaľom, že raz príde čas, keď modlárstvo celkom padne. To isté hovoria aj proroci, lenže s plesaním. Tak isto aj Duch Svätý v Písmach. Je zjavné, že modly, urobené ľudskou rukou, nemôžu mať nijakú moc, aj keby v nich hneď démoni účinkovali, ak by im len Boh nedal nejakú moc. Nemôžu byť preto nijakými prostredníkmi, nemôžu byť nijakými tvormi s mocou, lebo v poradí hodnôt nestoja vôbec vyššie ako ľudia.

8.25. V čom sú anjeli s ľuďmi rovnakí? (Obsah.)

Je zrejmé, že sa nemožno uchádzať o priazeň dobrých bohov, čiže anjelov, prostredníctvom démonov. Môžeme mať však dobrú vôľu, ako majú anjeli, a tou sa klaňať Bohu. Skutočnosť, že anjeli nemajú telo, kým my máme, nie je prekážkou, aby sme sa s nimi sjednotili v službe božej. Stačí, že máme spoločnú dobrú vôľu. Stačí, keď veríme, že dosiahneme blaženosť od toho, ktorý dožičil aj im blaženosť.

8.26. Pohanské náboženstvo sa zaoberalo zomretými.

Treba si všimnúť, ako Egypťan, oplakávajúci budúci čas, v ktorom sa z Egypta odstráni všetko, čo ustanovili blúdiaci, neveriaci a od bohoslužieb odvrátení predkovia, treba si všimnúť, ako medziiným hovorí: »Zem tá najsvätejšia, sídlo svätýň a chrámov, preplní sa hrobmi a mŕtvolami«. Z toho vyplýva, že ak by sa neodstránily spomenuté veci, ľudia by nemreli, alebo by boli inam pochovaní, nie do zeme. A tak čím viac času prejde, tým väčší je počet hrobov, lebo tým väčší je aj počet mŕtvych. Zdá sa oplakávať, že pamätné miesta našich mučeníkov zaujmú miesta ich svätýň a chrámov. Podáva to tak, aby od nás odvrátení a nám nepriateľskí ľudia veci rozumeli tak, že pohani v chrámoch uctievali bohov, my však že uctievame v hroboch mŕtvych. Vo svojej zaslepenosti bezbožní zavadia o vrchy, a nechcú vidieť, o čo im oči zavadily, len aby nemuseli priznať, že vo všetkých pohanských spisoch sa nájdu, alebo sotva nájdu bohovia, ktorí by neboli bývali ľuďmi a len po smrti sa im dostalo božskej pocty. Nespomínam, čo hovorí Varro, že pohani pokladali všetkých zomrelých za bohov podsvetia (Manes) a dokazuje to úctami, preukazovanými mŕtvym, a pohrebnými hrami, ako by to bol najväčší znak božstva, lebo takými hrami sa vraj oslavujú len božstvá.

Ten istý Hermes, o ktorom hovoríme, vo svojej knihe ľútostivo hovorí o budúcnosti, že zem tá najsvätejšia, sídlo svätýň a chrámov, preplní sa hrobmi a mŕtvolami. Tamtiež tvrdí, že egyptskí bohovia sú vlastne zomretí ľudia. Povedal, že jeho predkovia sa veľmi mýlili ohľadom podstaty bohov, boli neveriaci a nedbalí na úctu a náboženstvo, preto si vynašli umenie, ako robiť bohov. K vynájdenému umeniu pripojili vhodnú silu z prírody sveta a smiešali ju. Keďže nemohli utvoriť duše, vyvolali duše démonov alebo anjelov a pridali ich do svätých obrazov a božských tajomstiev, a tak potom modly mobily mať silu dobre i zle robiť. Potom pokračuje, ako by príkladmi chcel potvrdiť svoju mienku, a hovorí: »Tvoj dedo Asclepius, bol prvým vynálezcom lekárstva, jemu bol zasvätený chrám na líbyjskom vrchu neďaleko brehu Krokodílov, kde leží aj jeho svetský človek, t. j. jeho telo. Jeho ostatok, alebo radšej celý človek, keď pod menom života rozumieme celého človeka, lepší teda človek sa odobral do neba a aj teraz pomáha chorým ľuďom svojou božskou mocou tak, ako predtým pomáhal svojím lekárskym umením«. Hľa, ako tvrdí, že mŕtvy sa uctievajú za boha na tom mieste, kde mal hrob, a v tom je oklamaný a aj druhých klame, že sa mŕtvy odobral do neba. A potom ešte dodáva: »Či nepomáha a nezachováva všetkých smrteľníkov, odkiaľkoľvek pochádzajúcich, Hermes, ktorého zdedené meno aj ja nosím, ktorý prebývam v meste, pomenovanom podľa neho?« Tento starší Hermes, t. j. Mercurius, ktorého volá svojím dedom, musí prebývať v Hermopoli, v meste, ktoré nosí jeho meno. O dvoch bohoch teda tvrdí, že boli ľuďmi, a to Aesculap a Mercurius. O Aesculapovi jednako súdia Latinici aj Gréci, ale o Mercuriovi mnohí myslia, že nebol smrteľníkom, hoci ho Hermes pokladá za svojho deda. Možno boli dvaja toho istého mena, aj keď rozdielni. Nejdem sa o to hádať, nech sú oba rozdielni. Mercurius, tak isto ako Aesculap, z človeka sa stal bohom podľa svedectva muža, slávneho vo svojom národe, podľa svedectva Trismegista, svojho vnuka.

Ale ešte dodáva: »Či nevieme, koľké dobrodenia preukazuje Isis, manželka Osirisova, keď je milostivá, a koľko škodí, keď je rozhnevaná?« Aby však ukázal, že z toho rodu sú aj bohovia, ktorých už spomenutým umením urobili ľudia (dáva totiž rozumieť, že podľa jeho mienky

démoni povstali z duší zomretých ľudí a tých, ktorých umením, vynájdeným blúdiacimi ľuďmi, neveriacimi a bezbožnými, vtlačili do sôch, lebo ľudia, ktorí takto mohli urobiť bohov, nemohli urobiť duše), keď hovorí o Iside, čo som už spomenul, ako veľmi škodí, keď je rozhnevaná, ďalej ešte pokračuje: »Zemskí bohovia sa ľahko nahnevajú, veď ľudia ich učinili a slúčili z oboch prirodzeností«. Hovorí, že z oboch prirodzeností, totiž z tela aj duše, pričom dušou sa rozumie démon a telom modla. »Odtiaľ povstalo, že Egypťania pomenovali tieto ľudské útvory svätými bytosťami; v jednotlivých mestách uctievali duše tých, ktorí sa posväcovali za života a uctievali ich tak, že sa riadili ich zákonami a mestá pomenovali ich menami«. Kde je teda plačlivá žaloba Hermesova, že Egypt, najsvätejšie sídlo svätýň a chrámov, sa má preplniť hrobmi a mŕtvolami? Falošný duch, na ktorého popud Hermes tak hovoril, v samom Hermesovi je donútený vyznať, že už vtedy bola tá svätá zem plná hrobov a mŕtvol, ktoré oni uctievali za bohov. Z neho hovorí bolesť démonov, ktorí oplakávali svoje budúce pohromy, hroziace im na pamätných miestach svätých mučeníkov. Na mnohých takých miestach sú totiž trápení a donútení k priznaniu a vyháňaní z tiel obsadených ľuďmi.

8.27. Ako uctievajú kresťania mučeníkov?

My nestaviame mučeníkom nijaké chrámy, neustanovujeme nijakých kňazov ani obety, ani bohoslužby, lebo nie oni, ale ich Boh je naším Bohom. Uctievame ich pamiatku ako božích ľudí, ktorí až do svojej smrti bojovali za pravdu, aby po premožení falošného a vymysleného náboženstva zostalo zjavným pravé náboženstvo. Keď predtým niektorí smýšľali tak isto o tejto veci, jednako len zo strachu potlačili takú myšlienku. Či už niektorí veriaci počul niekedy kňaza, stojaceho pri oltári, hoci postavenom na slávu božiu nad telom mučeníka, modliť sa: Peter, Pavol, Cyprián, obetujem Ti obetu. Pri ich pamiatkach sa obetuje samému Bohu, ktorý ich stvoril aj ľuďmi, aj mučeníkmi a pripojil ich do spoločnosti svojich svätých anjelov, aby sme pri ich oslave ďakovali pravému Bohu za ich víťazstvo a aby sa pri obnovovaní ich pamiatky aj sami povzbudili na dosiahnutie takej odmeny a palmy. Akékoľvek prejavy úcty zbožní kresťania preukazovali na miestach mučeníkov, sú to vždy len vyznačenia pamätných miest, nie bohoslužby alebo obety, prinášané mŕtvym ako by bohom. Ba aj tí, ktorí donášajú ta svoje jedlá (skutočne dobrí kresťania to nerobia a vo väčšine krajín niet toho zvyku), po odložení jedla sa modlia a opäť ho berú, aby ho zjedli, alebo dali z neho chudobným, prípadne chcú, aby sa posvätilo zásluhami mučeníkov, v mene Pána mučeníkov. Kto pozná jedinú Obetu kresťanov, ktorá sa, pravda, aj tu obetuje, ten vie, že to nie sú obety prinášané mučeníkom.

My svojich mučeníkov neuctievame božskými poctami ani ľudskými zločinmi ako pohani. Ani im neprinášame obety, ani nemeníme ich nedostatky na bohoslužbu. O Iside, manželke Osirisovej, a o ich rodičoch, ktorí všetci boli vraj kráľmi, píšu, že keď Isis obetovala svojim rodičom, našla hrsť jačmeňa, vzala z neho niekoľko klasov a ukázala svojmu manželovi, kráľovi a jeho radcovi Mercuriovi, a preto jej dali meno Ceres. Koľko a aké zlo zaznačili o nich nie básnici, ale sväté knihy, o tom píše Alexander svojej matke Olympiáde, že mu sveril najvyšší kňaz Leo. O tom nech čítajú, ktorí chcú a môžu, nech si uvedomia a vidia, akým mŕtvym ľuďom a podľa akých skutkov im boli ustanovené bohoslužby. Božechráň, aby sa ich niekto opovážil porovnávať s našimi mučeníkmi, ktorých predsa nepokladáme za bohov, hoci oni ich pokladajú (mŕtvych) za bohov. Neustanovujeme im kňazov, ani obety neobetujeme mučeníkom, lebo to je neprípustné, nepotrebné a zakázané a len jedinému Bohu patričné. Nepotešujeme ich nijakými zločinmi, ani oplzlými hrami, zatiaľ, čo oni oslavujú hanebnosti svojich bohov, ktoré spáchali, keď ešte boli ľuďmi, alebo oslavujú vymyslené kratochvíle škodlivých démonov, ak neboli ľuďmi. Sokrates nemal z tohto druhu démonov boha, ak mal

nejakého boha. Možno však jemu, človekovi, vzdialenému od umenia, robiť bohov a takého boha pripísali nevinnému tí, ktorí chceli vynikať v tom umení.

Načo ešte o tom viac hovoriť? Nikto nemôže pripustiť, kto je aspoň len priemernej rozumnosti, že tých duchov treba uctievať pre večný, blažený život, ktorý príde po smrti. Možno však povedia, že bohovia sú všetci dobrí, démoni však aj dobrí aj zlí. Potom myslia, že treba tých uctievať, pomocou ktorých dosiahneme blažený život, a to sú vraj dobrí démoni. Ako sa veci majú v skutočnosti, uvidíme v nasledovnej knihe.

1.

U sv. Augustína niet rozporu medzi vierou a rozumom, podľa dnešného spôsobu reči medzi vierou a vedou. Viera a rozum u neho tvoria jednotu kresťanského života. Kto buduje jedine na rozume, ťažko dôjde k viere, a kto zas buduje výhradne na viere, ľahko sa dostane do herézy. Skutočnosť kresťanského života obopína oboje v súladnej jednote. Augustínovi nemožno vyčítať, že uprednostil vieru na úkor rozumu. Práve jemu šlo a rozumnú syntézu oboch. Podľa jeho poňatia kresťanský život zahrňuje v sebe tri zložky, ktoré my voláme osobitnými menami: filozofiu, teologiu a mystiku. Podľa neho opravdivým filozofom je ten, kto miluje Boha. Dokonalým zas ten, kto Boha požíva, lebo s dokonalou Múdrosťou vlastní najvyšší cieľ a blaženosť. (Gs 73—74.)

2.

Thales z Miletu žil asi r. 624—546. Na otázku, čo je to prvé, z čoho vznikol svet a všetko, odpovedal, že je to voda. Bol prírodovedec, zaoberal sa matematikou a astronomiou. Učil, že zem pláva na vode ako drevo. Vypočítal zatmenie slnka z 28. mája r. 585 pred Kristom. Od neho sa nezachoval nijaký spis, o jeho učení vieme len zo spisov Aristotelových. (Šc 25.) Thales žil za panovania Romula. Patril do počtu siedmich mudrcov, ktorí boli: Chilo Lacedemonský, Pittacus Mitylenský, Bias Prienský, Cleobulus Lindský, Periander Korintský, Solon Aténsky. (Mg 225.)

3.

Anaximandros bol Thaletovým žiakom. Narodil sa v Milete okolo r. 610 a zomrel asi r. 546. Za látku, z ktorej všetko pochádza a ktorá sa podľa neho volá apeiron, pokladal čosi neohraničeného, nezmerateľného, nevyčerpateľného čo nemá začiatok ani koniec, čosi nesmrteľného. Tomu neohraničenému pripisoval božskú moc. Tvrdil, že vyššie bytosti vnikajú z nižších. Aj človek vraj žil najprv ako ryba a keď dospel, vyšiel z vody, shodil rybie telo a vyšiel na suchú zem. Hlásal evolucionizmus, čím sa jeho náuka blíži darvinizmu. Od darvinizmu ho delí tá skutočnosť, že pripúšťa božskú moc, kým darvinizmus nie. Zaoberal sa astronomiou, objavil ekliptiku. O zemi učil, že je nehybná v strede vesmíru. Nakreslil prvú mapu zeme. Z jeho diela: Peri Fyseos, O prírode, sa zachovaly značné zlomky. (Šc 28.)

4.

Anaximenés, narodil sa v Milete, žil asi v rokoch 585—525. Bol žiakom Anaximandrovým. Napísal dielo: Peri Fyseos, O prírode, ako aj jeho učiteľ. Za látku, z ktorej všetko pochádza (principium), pokladá vzduch, a nie niečo neurčitého, ako jeho učiteľ. Vzduchu je veľmi

mnoho, je vo večnom pohybe a najľahšie sa mení. »Ako nás naša duša, ktorá je vzduch, drží pospolu tým, že nad nami vládne, tak dych a vzduch vypĺňajú celý vesmír.« — »Ak sa vzduch rozriedi, vznikne oheň. Ak zhustne, vzniká vietor, z neho oblaky, potom voda, potom zem a potom kamene. Z týchto vzniká všetko ostatné«. Teplotu rozriedeného vzduchu a chlad zhusteného dokazoval skúsenosťou, že ak fúkneme otvorenými ústami, máme pocit teplého vzduchu, ak fúkneme privretými ústami, máme pocit chladného vzduchu. Vzduch, z ktorého všetko vzniká, je Boh. O svete učil, že stále zaniká a prichádza ustavične nový, s novými bytosťami. Tento proces vraj nikdy neprestane. O nebeských telesách učil, že visia v povetrí ako lístie na strome. (Šc 29.)

5.

Anaxagoras pochádzal z maloázijského mesta Klazomenai, žil asi r. 500—428. Slávny čas svojho filozofovania prežil v Aténach. O vznikaní hovoril: »O vzniku a zániku Gréci nemyslia správne, lebo ani jedna vec nevzniká a nezaniká, ale sa len utvára soskupením vecí, ktoré už jestvujú, alebo sa na také rozpadáva. Správnejšie by bolo hovoriť o miešaní a rozpadávaní miesto vznikania a zanikania«. Veci, z ktorých všetko vzniklo a ktoré zostanú, aj keď sa všetko rozpadne, volá chrémata. Takých je vraj veľmi mnoho. Jestvovanie Boha dokazuje z poriadku, podľa ktorého sa deje všetko na svete. Príčinou poriadku je nús, rozum. Boh, Rozum je nezmerný, s ničím nie je pomiešaný, samostatný, nepremenlivý, vládne nad všetkým. Poriadok vo vesmíre je útvorom jeho rozumu a vôle. Tento Rozum je Duch. »Za blažených a šťastných považujem tých, čo mierne konajú spravodlivé a počestné skutky a zúčastňujú sa na akomsi videní Boha«. (Šc 46.)

6.

Diogenes z Apolonie bol žiakom Anaximenésovým, pripisoval vzduchu božské vlastnosti aj rozum. (Šc 31.)

7.

Archelaos pochádzal z Atén alebo Mileta, bol žiakom Anaxagorovým, líšil sa od neho tým, že rozum umiestil do matérie.

8.

Sokrates sa narodil v Aténach r. 469. Jeho otec Sófroniskos bol sochárom. Sokrates sa začal učiť sochárstvu, ale neskôr zmenil toto povolanie za vychovávateľstvo. Vychovával aténsku mládež, ktorá ho priam zbožňovala. Traja aténski občania, Meletos, Anytos a Lykon, ho obžalovali, že kazí mládež a neverí v štátnych bohov. Sudcovia ho odsúdili na smrť, mal vypiť jed. Priatelia mu radili, aby ušiel, a tak si zachránil život. Lež on povedal, že vrchnosť treba poslúchať, jed vypil a zomrel r. 399. Smrti sa nebál, bol presvedčený, že ten, kto dobre robí na zemi, nemá sa čoho báť, život ľudský je v rukách bohov. — Učil nie nejako systematicky alebo v školách, ale učil len v rozhovoroch a na uliciach. Podľa neho cieľom života je šťastie, eudaimonia. Šťastie spočíva v mravnej dokonalosti. Šťastie dosiahneme, ak žijeme čnostne. Čnostne žiť znamená ovládať sa, odriekať sa, ovládať seba samého. Čnosť je v poznaní, v triezvom smýšľaní čiže múdrosti. Najväčšie šťastie môžeme získať, keď poznáme poriadok, ustanovený Bohom, čím prichádzame do styku s akýmsi vyšším svetom. Túžba po takom poznaní je nielen dovolená, ale aj potrebná, je povinnosťou, diktovanou svedomím. (Šc 69.)

9.

Aj Meletos bol podľa podania po Sokratovej smrti odsúdený na smrť. Anytosa vypovedali z Atén, odišiel do Heraklei, kde ho ukameňovali.

10.

Aristippos bol žiakom Sokratovým, rodom z Kyreny. Učil, že nemôžeme poznať nič, okrem svojich hnutí — pathé. Nemôžeme poznať, či sú naše skutky dobré alebo zlé, len toľko, či sú príjemné alebo nepríjemné. Cieľom človeka je šťastie na zemi, ktoré spočíva v rozkoši — hedoné —, a tá zas v rozumnom užívaní tohto sveta. Všetko treba len natoľko ceniť, nakoľko prináša rozkoš. Táto náuka vo svojich dôsledkoch viedla k samovraždám. (Šc 77.)

11.

Antisthenés žil r. 440—370, bol najprv žiakom Gorgiasa, neskôr Sokrata. Učil v Kynosarges, v akomsi gymnáziu, kde mládež pestovala telocvik. Podľa miesta dostala škola meno Kyniké, t. j. cynická škola. Nemá teda meno od slova kyón, pes, ako by psia sloboda bola jej ideálom. Je pravda, že jeden príslušník tejto školy, Diogenes zo Sinopy, sa nazval psom a žil bez všetkej hanby a ohľadu na ľudí. Antisthenés nebol za takúto slobodu. Tvrdil, že šťastie je v čnosti. Ak chceme dosiahnuť čnosť, musíme sa zapierať, boriť, pracovať. Hlavný je rozum, fronésis, kto je múdry, sám sebe si stačí, nepotrebuje nikoho a ničoho. Múdry nemá závisieť od vonkajšieho dobra, ku ktorému počíta aj radosť. Hovorí, že radšej by chcel byť bláznivý ako veselý. Mravnú dokonalosť videl v uspokojení sa s málom. Chodieval často otrhaný a boso, mal len palicu a kapsu. Bola to náuka neprirodzená a nie pre všetkých prijateľná. (Šc 78.)

12.

Platón sa narodil v Aténach alebo na ostrove Aigina na jar r. 427. Jeho otec Ariston bol potomkom kráľa Kodra a matka Priktiona bola v príbuzenstve so Solonom. Venoval sa hudbe, maliarstvu a básnictvu. Dvadsaťročný poznal Sokrata a stal sa jeho žiakom. Po Sokratovej smrti precestoval veľkú časť vtedajšieho sveta, Egypt, južnú Itáliu. Napokon v Aténach založil školu Akadémiu, kde učil Sokratovým spôsobom. Jeho žiaci, akademici, chodili bezvadne oblečení, učesaní, čím sa veľmi líšili od svojich kolegov z cynickej školy, ktorí sa nestarali natoľko o zovňajšok. Zomrel asi r. 347.

Náuka. — Podľa Sokrata učí tým, že rozpráva, pestuje dialog, preto sa aj náuka menuje dialektika. Predmetom rozhovoru sú idey. Naše smyslové poznanie nemá trvácu cenu. Predstava vecí — fantázia — nám nemôže poskytnúť pravdivé poznanie. Túžba po poznaní je však dôkazom, že poznanie predsa len môžeme dosiahnuť. Opravdivé poznanie nemôže závisieť od smyslov. Ľudská duša jestvovala pred spojením s telom, vtedy hľadela na predmety, ktoré zodpovedajú nepremenlivému, večnému a nevyhnutnému poznaniu. Sú to čisto duchovné, rozumové bytosti. Dokonalé poznanie je vlastne rozpamätúvanie sa na to, čo videla duša prv, kým sa ešte nespojila s telom, v blaženom svete ideí. Keď poznávame, nepoznávame vo veciach idey, ale len sa na idey rozpamätávame a porovnávame ich s vecami. Idey sú vzory, podľa ktorých Demiurgos, Stvoriteľ, spravil jednotlivé veci. Idey sú cieľom, po ktorom túžia všetky veci, aby sa mu čím lepšie pripodobnily. Každá vec, ktorá nie je ideou, jestvuje tým, že má účasť na idee. Pomer medzi vecami a ideami vysvetľuje v Politei prirovnaním. V jaskyni sedia ľudia, ktorí nikdy nevideli slnko, mesiac, hviezdy, veci na zemi.

Pred otvorom jaskyne je vatra. Pred vatrou sa pohybujú ľudia s rozmanitými vecami v rukách. Tiene ľudí a vecí padajú otvorom do jaskyne takže tí, čo sú v jaskyni, vidia na oprotivnej stene jaskyne tiene ľudí a vecí. Vidia len tône, a preto si myslia, že len tône jestvujú. Keď ich však niekto vyslobodí a vyvedie z jaskyne na zemský povrch, uvidia celú krásu, a sú šťastní. Podobne aj my sme šťastní, keď sa pozdvihneme do sveta ideí, bez ktorých by iné bytosti na zemi nejestvovaly, ako nemôže jestvovať tôňa sama o sebe, bez veci, ktorá tôňu vrhá.

Teodicea. — Uznáva jestvovanie najvyššieho Boha. Všetky idey nepochádzajú od Boha, lebo idea dobra sa s Bohom stotožňuje. Uvádza päť dôkazov na jestvovanie Boha. 1. Jestvuje niečo, od čoho pochádza každý pohyb. 2. Zásada príčinnosti vedie nevyhnutne k uznaniu rozumu, ktorý spravuje celý svet. 3. Bytosť, ktorá nejestvuje nevyhnutne, predpokladá bytosť, ktorá jestvuje nevyhnutne. 4. Jestvovanie nedokonalých bytostí predpokladá jestvovanie dokonalej bytosti. 5. Jestvovanie poriadku vo svete predpokladá niekoho, kto ten poriadok založil a udržuje.

Kozmologia. — Svet stvoril Demiurgos. Je najväčším pánom, je nestvorený, sám od seba. Svet stvoril preto, lebo chcel, aby boly aj iné bytosti, ktoré by sa mu podobaly v dokonalosti a šťastí. Svet má podobu gule čo je najdokonalejší tvar. V strede sveta je duša sveta ako vo svojom tele. Dušu sveta stvoril Demiurgos.

Psychologia. — Naša duša je podobná duši sveta. Prirovnáva ju ku kormidelníkovi lode. Duša je v tele akosi násilne uzavretá za trest. Človek okrem rozumnej duše má ešte aj nerozumnú, smyslovú. Smyslová duša je z hnevu a žiadostivosti, takže celá duša je z rozumu, hnevu a žiadostivosti. Rozum prebýva v hlave, hnev v prsiach a žiadostivosť v bruchu. Žiadostivosť sa má starať o hmotné potreby, preto býva najnižšie ako nejaká kuchyňa. Duša je nesmrteľná.

Etika. — Posledným cieľom všetkého ľudského konania je dobro. Všetko treba pre dobro konať, aj príjemnosť. Máme sa stať podobní Bohu. Takými sa staneme ak sme spravodliví a zbožní.

Náuka o štáte. — Štát musí jestvovať, lebo nik z ľudí nie je samostačný, ale každý potrebuje pomoc druhého. V štáte sú tri zložky ľudí. Najnižšia zložka sú tí, čo sa starajú o potreby iných. Sú to robotníci, remeselníci, obchodníci. Druhá zložka sú vojaci, ktorých má byť najviac, lebo sú potrební na obranu. Najvyššia zložka, počtom najmenšia sú vodcovia štátu. Robotníci a obchodníci majú vynikať miernosťou, vojaci zmužilosťou, vodcovia rozumnosťou a všetci spolu spravodlivosťou. Vojaci a vodcovia štátu, ak majú splniť svoju povinnosť, nemajú mať nijaký vlastný majetok, majú mať všetko spoločné. Z umenia básnictvo pripúšťa veľmi obmedzene, má sa z neho vynechať všetko, čo dáva zlý príklad mládeži. Učil, že v dobre usporiadanom štáte básnici nemajú miesta. (Šc 81—120.)

13.

Pytagorovci majú meno od svojho učiteľa Pytagora. Žil asi r. 572—500 pochodil z ostrova Samos. Mnoho cestoval, bol aj v Egypte a osadil sa v Krotone, v juž. Itálii. Založil spolok, ktorého cieľom nebolo natoľko pestovať filozofiu, ako skôr obrodiť mravný život. Na ten cieľ maly slúžiť určité predpisy, ako mlčanie, pôst, slepá poslušnosť, spytovanie svedomia, vzájomná láska a pomáhanie. Jadro celej akcie spočívalo v náhľade na dušu, ktorá je od Boha a musí tak dlho chodiť po telách, kým sa celkom neočistí. Len očistená môže dôjsť k Bohu. Očistí sa spomenutými predpismi. Za základ všetkého poriadku vyhlásil číslo, preto sa on a

jeho žiaci veľmi zaoberali číslami a matematikou. Čísla vyhlásil za látku všetkých vecí, ktoré jestvujú. Od neho pochodí aj známa Pytagorova veta. (Šc 31.)

14.

Epikuros sa narodil okolo r. 342 na ostrove Samos. Zomrel v Aténach r. 271. Filozofiu podelil na tri diely: kanoniku, fyziku a etiku.

Kanonika. — Je vlastne logika, náuka o poznaní, kde základom poznania je smyslové poznanie. Cit ukazuje, čo je dobré a zlé. Cit však pokladá za dobré to, čo je príjemné, a to je potom aj dovolené. Nepríjemné je nedobré, a teda aj nedovolené.

Fyzika. — Svet je z atomov, ktoré sú vnútorne jednaké, navonok sa rozlišujú, sú samy od seba, bez príčiny.

Etika. — Cieľom ľudského života je blaženosť a pôžitok. Radosť môže byť telesná a duševná. Duševná radosť je väčšia, lebo sa vzťahuje na prítomnosť, minulosť a budúcnosť, kým telesná radosť sa vzťahuje len na prítomnosť. V živote sa máme tak správať, aby sme mali čím viac radosti a čím menej bôľu. Hoci sám neviedol pôžitkársky život, jeho obdivovatelia a nasledovníci upadli celkom do materialistického pôžitkárstva. (Šc 212.)

15.

Eusebius udáva v knihe Chronicus čas proroctva Jeremiášovho na rok 37 a 38 olympiády. Platónove narodenie na r. 88 olympiády. Podľa toho by sa Platón bol narodil viac ako 170 rokov po proroctve Jeremiáša. (Mg 235.)

16.

Platón zomrel v prvom roku 109 olympiády. Ptolomaeus Philadelphus dal preložiť Písmo z hebrejčiny do gréčtiny r. 124 olympiády. (Mg 235.)

17.

O tom, že Platón mnoho čerpal a prepísal zo svätých hebrejských kníh, svedčia: Justín martýr, Origenes, Klement Alexandrijský, Eusebius a Ambróz. Avšak Lactantius v 4. knihe De vera Sapientia, hl. 2. tvrdí, že Platón neprišiel so Židmi do styku. (Mg 236.)

18.

Aristoteles. — Život. — Narodil sa v Stageiros, na polostrove Chalkidickom okolo r. 384. Otec Nikomachos bol lekár. Ako sedemnásťročný odišiel do Atén, kde bol žiakom Platónovým celých dvadsať rokov. Bol vychovávateľom Alexandra Veľkého. Po dlhšom cestovaní sa vrátil druhý raz do Atén päťdesiatročný a založil školu, ktorá sa volá Lykeion — Lýceum. Volala sa aj školou peripatetickou, lebo učil tak, že sa prechádzal so žiakmi. Zomrel r. 322 v Chalkidike.

Logika. — Logiku volá organon, t. j. zbraň, nástroj. Je zastancom definícií, výmerov a sylogizmov. Myslenie musí byť presné, musí sa zakladať na istej závislosti sylogizmov, t. j. presných súdov, tak usporiadaných, že posledný nevyhnutne vyplýva z predchádzajúcich.

Uvádza tri druhy sylogizmov: Prvý: z dvoch predchádzajúcich súdov nevyhnutne nasleduje tretí. Druhý: z dvoch predchádzajúcich súdov tretí nasleduje pravdepodobne. Tretí: na základe prvých dvoch súdov sa myslí, že tretí je pravdivý. Spoľahlivý dôkaz je ten, kde na základe dvoch predchádzajúcich súdov tretí nasleduje celkom určite a jasne.

Kritika. — Prečo a kedy je myslenie pravdivé, vysvetľuje tak: Pravdu má ten, kto myslí, že je rozdelené, čo je rozdelené, a spojené, čo je spojené. Teda shoda myslenia a skutočnosti. Klame sa ten, kto ináč myslí, ako je vec. Nie preto si biely, lebo myslíme, že si biely, ale preto, že si biely, máme pravdu, keď hovoríme, že si biely. Je to realizmus miesto idealizmu.

Ontologia. — Skúma bytosť ako takú, t. j. samu v sebe. Pochop bytosti nie je takého druhu ako ostatné pochopy, ale jeho všeobecnosť je mimoriadna. Len tak možno porozumieť, že je množstvo bytostí, a predsa každá je bytosť. Hovorí, že pochop bytosti nie je jednoznačný (conceptus univocus), ale analogický (conceptus analogus, analogia entis). Iná bytosť je tá, ktorá už jestvuje (ens actu), a iná, ktorá je len možná (ens potentia). Každé vznikanie predpokladá bytosť, ktorá robí z bytosti možnej bytosť skutočnú. Pri vzniku nejakej bytosti pôsobia štyri príčiny: 1. To, z čoho niečo vzniká, t. j. materia, látka. 2. To, čo sa vznikom prijíma — forma. 3. Príčina, ktorá účinkuje. 4. Príčina, pre ktorú účinkuje. Tak všetko, čo vzniká, má svoju príčinu.

Kozmologia. — Miesto je prvý povrch, kde sa telesá vzájomne dotýkajú. Každá hmotná bytosť zaujíma miesto, nemôže byť »nikde«. Čas je počet pohybov vzhľadom na skôr a neskôr. Pohyb je zmena. Musí byť nejaká bytosť, ktorá je príčinou pohybu a zmeny, ktorá sa však nehýbe, teda nie je hmotnej povahy. Tento prvý nehybný Hýbateľ musí mať neohraničenú moc a musí byť jediný. Každá hmotná bytosť sa skladá z látky a tvaru — hyle a morfé. Látka prijíma tvar ako svoje určenie. Z látky povstáva nové pomocou tvaru. Látka je mohúcnosť a tvar čin. Táto náuka je hylemorfizmus.

Psychologia. — Každá živá hmotná bytosť okrem hmoty má aj dušu ako životný princíp. Podľa rozmanitých stupňov životnej činnosti sa rozoznávajú rastliny, zvieratá a ľudia. Podľa toho potom život vegetatívny, senzitívny a intelektívny. Ľudská duša je podstatnou fyzickou formou, lebo s telom, čiže látkou, tvorí ľudskú prirodzenosť. Zamieta teda materializmus. Okrem látky, tela, žiada aj formu, dušu. Čo konáme, slobodne konáme, lebo sme si to vybrali. Pred skutkom si musíme vybrať z rozmanitých prostriedkov a uvažovať, ktoré prostriedky slúžia cieľu. Vybrať si môžeme niečo dobrého, či už skutočne alebo len naoko dobrého, lebo zlo nemôže slúžiť cieľu, ktorý je vždy niečím dobrým. Z toho nasleduje, že skutok môže byť slobodný alebo neslobodný podľa toho, či nasleduje s poznaním alebo bez neho. Nevedomosť nemôže byť chcená. Skutok, ktorý sa koná pod nátlakom, nie je slobodný. Sloboda sa umenšuje afektom hnevu, náruživosti a strachu. Podľa stupňa slobody sa stanoví odmena a trest. Sloboda je vlastná len človekovi, nie rastlinám a zvieratám.

Teodicea. — Na podklade svojej vlastnej filozofie dokazuje, že Boh je, je sám, je len jeden, má vlastnosti, ktoré patria len Bohu, spravuje celý svet. Všetky hmotné telesá sa dávajú do pohybu vplyvom niečoho mimo nich. Musí byť bytosť, od ktorej všetky pohyblivé bytosti dostávajú popud k pohybu. Je teda prvý Hýbateľ Boh. Boh je jeden, lebo svet je jednotný. Pohyb je jednotný, keď vychádza od jedného Hýbateľa, od jednej bytosti, ktorá sa hýbe. Boh pozná a myslí seba samého. Všetko ostatné pozná v sebe. Boh má rozum a vôľu, najdokonalejší rozum a najdokonalejšiu vôľu. Je bytosť živá, lebo sa poznáva a raduje. »Hovoríme, že Boh je živá večná bytosť, najdokonalejšia. Teda u Boha trvá život neprestajne

a večne, lebo je s ním totožný«. Boh sa stará o svet. »Aký poriadok chce Boh, taký je vo vesmíre«.

Etika. — Naším najvyšším dobrom je šťastie, blaženosť. Blaženosť nie je v rozkoši, bohatstve, sláve, čnosti, ale »v dokonalej činnosti podľa dokonalej čnosti v dokonalom živote«. Čnosť je trvalá náklonnosť ochotne postupovať medzi dvoma krajnosťami medzi priveľmi a primálo, vyhýbajúc sa jednému i druhému. Dokonalá čnosť je múdrosť, lebo je najnezávislejšia a jej predmetom je posledná príčina všetkého, Boh. Rozvažovanie, výkon múdrosti, je spojené s najdokonalejšou radosťou, a preto človek môže byť blažený. K blaženosti však potrebuje aj iné čnosti a vonkajšie majetky, aby mohol lepšie uvažovať. Od kresťanskej filozofie ho delí to, že neriešil rozdiel medzi blaženosťou tuzemskou a posmrtnou.

Politika. — Štát je potrebný útvar na zemi, lebo človek je zoon politikon, prirodzene sa usiluje o život v štáte. V štáte je najlepšie, keď je silná rodina a keď má každý vlastný majetok. Štát je »množstvo takých občanov, ktorí sú potrební na samostatný život v pravom slova smysle«. Štátny občan je ten, »kto má právo spolurozhodovať o vedení štátu a súdiť«. »Ústava je usporiadanie, podľa ktorého sa má spravovať vláda a podriadené úrady pri vykonávaní moci«. »Správna ústava je tá, ktorá má na zreteli spoločné dobro«. Dobré vládne systémy sú: Monarchia, aristokracia a republika, keď majú na zreteli spoločné dobro všetkých občanov. Zlé sú tyrania a monarchia, keď pozerajú len na dobro a osoh tyrana a monarchu. Zlé sú ďalej oligarchia, ktorá hľadá osoh mocipánov, demokracia, ktorá sa stará len o chudobné vrstvy. Najlepší štátny systém je ten, ktorý umožňuje veľkej väčšine občianstva šťastný a spokojný život. Štát sa má chrániť krajností, lebo šťastie je v strede. Zákonodarná, administratívna a súdna moc má byť primerane rozdelená. Najväčší dôvod treníc v štáte je túžba po rovnosti. Šťastný je ten štát, kde vládne čnosť, vážnosť a spravodlivosť. Z vonkajších dobier má strednú mieru, nie primálo, nie priveľa, ale toľko, koľko stačí na dosiahnutie prirodzeného cieľa. Preto nemá mať veľký počet obyvateľov a priveľmi veľkú zem. Občania štátu majú byť rozumní a udatní, podelení do rozličných stavov. Potrební sú roľníci, remeselníci, vojaci, obchodníci, kňazi a sudcovia.

Výchova. — »Treba vedieť pracovať a bojovať: ale ešte viac žiť v pokoji a odpočívať. Treba konať, čo je potrebné a osožné, ale ešte väčšmi to, čo je pekné«. Pri výchove treba dbať nielen na telo, ale aj na dušu, rozum. Štát má zákonom určiť počet detí a starať sa, aby detí nebolo mnoho. Slabé deti možno aj vyložiť. Len tak bude mať štát silných občanov. Vychovávať treba od 7. do 21. roku. Predmety vyučovania: Gramatika, gymnastika, grafika, muzika. Má sa vyučovať nielen to, čo je potrebné a osožné, ale aj to, čo je šľachetné, teda grafika a muzika.

Retorika. — »Retorika je schopnosť vidieť v každom danom prípade čím sa môže dať niekto nahovoriť«. Každé umenie má svoj vlastný predmet, o ktorom rokuje. Tak predmetom lekárstva je zdravie a nemoc, geometrie náhodné vlastnosti rozličných veľkostí, aritmetiky čísla. Podobne aj druhé umenia majú svoj vlastný predmet. Retorika, ako sa zdá, vidí v každom danom prípade, čo sa môže získať. Rečník chce niekoho získať pre určitý cieľ. Znakom dobrej reči je jasnosť.

Aristoteles je veľký duch vo filozofii. Dante napísal o ňom, že je »učiteľom všetkých, čo sa zaoberajú múdrosťou«. Je to pravda. V týchto poznámkach sme aspoň letmo chceli poukázať na jeho učenie. (Šc 121—196.)

19.

Xenocrates bol nástupcom Speusippov v Akadémii.

20.

Plotin žil r. 203—269 po Kr. Narodil sa v Lykopolis v Egypte. Dvadsaťosemročný prišiel do Alexandrie. Tam mu bol učiteľom Ammonios Sakas, ktorého rodičia vychovali po kresťansky, ale neskôr sa oddal filozofii. Sakasovým žiakom okrem Plotina bol aj Origenes, cirkevný spisovateľ. Neskôr sa Plotin dostal do Ríma a tam si zaumienil, že treba ríšu vymaniť z mravného úpadku, aby sa zachránila. Myslel, že na to je súca jedine obnova filozofie. Zomrel v Kampanii. Jeho diela vydal Porphyrius. Plotinove rozpravy rozdelil na šesť skupín po deväť a nazval ich eneádami.

Teória poznania. — Vrchol poznania v tomto živote je v extáze. V extáze sa človek oslobodí od svojich smyslov, ako by vystúpil zo svojho tela. Vtedy sa rozum dokonale spojí so svojím predmetom, ktorý je Boh. Extázu možno v živote len výnimočne dosiahnuť. Možno sa na ňu pripraviť, že odstránime prekážky, nevedomosť a omyl, ktoré sú najväčšími prekážkami sjednotenia s Bohom.

Teodicea. — Boh je absolutný princíp každej bytosti. Obsahuje každú dokonalosť. Niet v ňom rozdielu medzi poznaním a predmetom poznania, medzi chcením a chceným, medzi jestvovaním a jestvujúcim. Niet v ňom nijakej zložitosti, je jedno. Je princípom všetkého, je dobrý, lebo dáva dobro iným bytostiam. Je cieľom každej bytosti. Bytosti vznikajú z Boha emanáciou. Potom sa však ťažko vysvetlí rozdielnosť bytostí a Boha.

Človek. — Človek je z látky a tvaru. Duša je najdokonalejším tvarom. Duša jestvuje pred spojením s telom, putuje z tela do tela, telo je žalárom, duša je od Boha a k Bohu sa vracia. Duša je v tele ako svetlo vo vzduchu.

Etika. — Najvyššie dobro je sjednotenie s Bohom. Treba sa oslobodiť od smyslových vecí a čím najtesnejšie spojiť s duchovným svetom. Dušu treba očistiť čnosťou. Šťastie je v čnosti, blaženosť po smrti v nazieraní na Boha. (Šc 233—244.)

21.

Porphyrius bol žiakom Plotinovým. Najprv písal proti nemu, neskôr sa stal jeho najvernejším žiakom. Napísal životopis Plotinov a vydal jeho dielo.

22.

Apuleius z Madaury narodil sa v Numidii okolo r. 124 po Kr. Jeho rozprávka Amor a Psycha vyšla aj v slovenčine. Vydala ju Obroda v Ružomberku r. 1944.

23.

Démonom pripisuje telo Origenes v 2. knihe 8. hlave **Peri archon.** Aj Tertulian v knihe **De carne Christi.** (Mg 239.)

24.

Hermes Trismegistos trikrát veľký, mal byť bohom Hermesom. Pokladali ho za dobrého rečníka, za prameň vedy, myslenia a umenia. Pripisovali mu okolo 7000 diel.

Kniha deviata

Prehľad deviatej knihy

Keď divadelní a mágii odovzdaní démoni nemohli byť sprostredkovateľmi medzi bohmi a ľuďmi, zostáva otázka, či azda nejestvujú dobrí démoni, ktorí by človekovi po smrti mohli poskytnúť večný život? Podľa Apuleia ani démoni nie sú šťastní, ale sa zmietajú v náruživostiach. Lenže podľa platónikov, peripatetikov a stoikov múdry človek ovláda svoje náruživosti a nedovolí im, aby ho ovládaly. Aj kresťania majú povinnosť zdôrazňovať vládu nad citmi, čiže podľa božieho ustanovenia city riadiť rozumom. Démoni, pretože sami podliehajú náruživostiam, nie sú príjemní bohom a nemôžu pomáhať ľuďom pri dosiahnutí dobrých mravov. Apuleius hovorí o stranní ckosti démonov, ba jeho definícia démonov nenecháva miesta dobrým démonom vedľa zlých. Podľa neho boli by veľmi zázračnými bytosťami s hlavou dolu obrátenou, lebo horná časť ich bytosti — duch — by bol spoločný s ľuďmi, a nižšia ich časť — telo — by bola spoločná s nesmrteľnými bohmi. Vo svojej nesmrteľnosti by boli biednejší ako ľudia, lebo ľudia sú len dočasne sviazaní so svojou telesnosťou a mizériou tohto života. Apuleiov náhľad, že ľudské duše sa po smrti obracajú na démonov, pre svoj demoralizujúci vplyv sa nedá nijako udržať. Z troch vlastností, ktorými sa ľudia a bohovia podstatne líšia, démoni len jednou stoja uprostred medzi ľuďmi a bohmi, totiž svojím bývaním. Druhé dve vlastnosti, blaženosť a nesmrteľnosť bohov, potom bieda a smrteľnosť ľudí, nepripúšťajú nijaký stred. Ak by mali démoni zaujať stredné postavenie, museli by mať jednu vlastnosť spoločnú s bohmi a druhú s ľuďmi. Keďže s bohmi majú spoločnú nesmrteľnosť, s ľuďmi im zostáva spoločná len bieda. Skôr by teda mohol byť sprostredkovateľom blaženosti človek, ktorý by spojoval so smrteľnosťou blaženosť. Podmienku opravdivého prostredníka splnil jedine Bohočlovek Ježiš Kristus, ktorý nevystúpil z blaženosti a z vlastnej svojej slobodnej vôle vzal na seba dočasne smrteľnosť. Tvrdenie Apuleia, že božstvo neprichádza do styku s ľuďmi, je plné protirečenia. Je nepochopiteľné, ako mohol Apuleius myslieť len na telesné a priestorové vzťahy bohov s ľuďmi, keď priblíženie sa k Bohu je pochod vnútorného pripodobnenia. Opravdivý prostredník musí byť s Bohom spojený nie v telesnej oblasti, ale v duchovnej. Démoni, ktorí sa podľa Apuleia poškvrnili stykom s ľuďmi, miesto aby ich očistili, nemôžu byť opravdivými prostredníkmi. Niektorí pohanskí spisovatelia pokladajú slovo »anjel« za rovnoznačné so slovom »dobrý démon«. Avšak podľa Písma, ktoré je pre nás smerodajné, niet nijakých dobrých démonov, lebo aj slovo »démon« všeobecne má smysel opovržlivý. Ba aj slovný smysel slova »démon« t. j. vediaci, poukazujú na pýchu tých duchov. Ich vedenie o Synovi Božom nepochodí z poznania jeho večnej slávy, ale z vnútorného bytia jeho moci. Vedenie anjelov je však neomylné videnie a usudzovanie prapríčiny všetkých vecí vo večnom Slove. Ak platónici chcú označiť anjelov ako démonov, musíme sa varovať, aby sa to ošklivé slovo nepoužívalo na anjelov.

9.1. Krátky prehľad dosiaľ neprebratej látky. (Obsah.)

Niektorí filozofi tvrdili, že jestvujú dobrí aj zlí bohovia. Niektorí zas tvrdili, že bohovia môžu byť len dobrí. Tí, ktorí delili bohov na dobrých a zlých, pripúšťali, že aj démoni sú bohovia, hoci aj zlí. O démonoch tvrdili, že sú prostredníkmi medzi bohmi a ľuďmi, lebo bohovia sa vraj priamo nestýkajú s ľuďmi. Všetky tieto mienky sme vyvrátili a dokázali ich nesprávnosť.

9.2. Sú azda aj dobrí démoni?

Táto kniha, ako sme to na konci predošlej sľúbili, bude rokovať o rozdielnosti (ak nejakú pripúšťajú) nie bohov medzi sebou, ktorých pokladajú za dobrých, ani nie o rozdielnosti bohov a démonov, lebo bohov pokladajú za veľmi vzdialených a odlišných od ľudí, démonov zas kladú uprostred medzi bohov a ľudí; ale tu bude reč o rozdielnosti samých démonov medzi sebou. Niektorí hovorievajú, že daktorí démoni sú zlí, iní zas dobrí. Nech je to už mienka platónikov alebo kohokoľvek, treba sa s ňou zaoberať, aby si niekto nenamýšľal, že musí nasledovať dobrých démonov, ak chce ich prostredníctvom získať priazeň dobrých bohov, aby mohol byť s nimi po smrti. Aby nebol oklamaný a zvedený falošnosťou zlých duchov a nevzdialil sa veľmi do pravého Boha, v ktorom, s ktorým a z ktorého jediného je blažená ľudská, t. j. rozumná a chápavá duša.

9.3. Apuleius neupiera démonom rozum, ale nepripisuje im čnosť. (Obsah.)

Apuleius hovorí o démonoch, že majú rozum, ale v ich duši niet ani toľko časti, aby sa vedeli vzoprieť vášňam, ktoré nimi hádžu, ako rozbúrené more. Sú teda démoni v istom smysle úbohejší ako ľudia, lebo ľudia pevnej vôle predsa sa len vedia postaviť proti vášňam a vedia ich aj premôcť.

9.4. Náhľad peripatetikov a stoikov na vášne.

Sú dve mienky filozofov o duševných hnutiach, ktoré Gréci menujú slovom páthé, niektorí z našich, ako Cicero, zas náruživosťami, niektorí zas citovosťami alebo citmi, iní zas, ako Apuleius, bližšie ku gréckemu volajú vášňami. Tieto teda náruživosti, či citovosti, či vášne, podľa niektorých filozofov zachvacujú aj múdreho, ale sú miernené a podriadené rozumu, že im myseľ akosi ukladá zákony, ktorými sa umierňujú na potrebnú mieru. Tí, čo tak myslia, sú platónici alebo aristotelicii, lebo Aristoteles bol žiakom Platónovým a založil peripatetickú školu. Iní zas, ako napríklad stoici, nijako nechcú pripustiť, že by spomenuté vášne mohly zachvátiť aj múdreho. Stoikov usvedčuje Cicero vo svojej knihe »O cieli dobra a zla«, že s platónikmi alebo peripatetikmi bojujú viac o slová ako o vec. Stoici nehovoria o dobrách, ale o vonkajšom telesnom pohodlí, lebo za dobro v človekovi pokladajú len čnosť, ktorá je vlastne umením dobre žiť a môže byť len v duchu. Avšak platónici a peripatetici menujú tie pohodlia podľa zvyčajného spôsobu hovorového dobrami, hoci v porovnaní s čnosťou, ktorou sa vedie správny život, dobrami len malými a nepatrnými. Z toho vyplýva, že obaja, či už niečo volajú dobrom alebo pohodlím, jednako oceňujú vec a stoici do celej otázky nevnášajú nič nového, okrem slova. Vidí sa mi, že aj v otázke, či vášne zasahujú alebo nezasahujú ducha múdreho, je vlastne väčšmi spor o slová ako o vec. Myslím, že nerozmýšľajú ináč ako platónici a peripatetici, kým máme pred očami podstatu veci, a nie zvuk slov.

Pre krátkosť vynechám iné a uvediem len jedno a najzreteľnejšie. V knihe »Aténske noci« píše A. Gellius, muž jedinečnej výrečnosti a veľkého a všestranného vzdelania, že cestoval raz na lodi s nejakým vznešeným stoickým filozofom. Filozof ten — len krátko spomeniem, čo A. Gellius naširoko opisuje —, zbledol od strachu, keď sa loď začala nebezpečne kymácať od silného víchra a vlnobitia. To pozorovali aj ostatní prítomní, ktorí, hoci aj boli pred tvárou smrti, jednako len boli zvedaví, či strach pochytí aj filozofa. Keď búrka prešla a bolo možno s istotou rozprávať a vymieňať náhľady, jeden z cestujúcich, akýsi bohatý a rozkošnícky Aziat, posmešne doberal filozofa, že sa poľakal a zbledol, kým on sám pokojne očakával svoju záhubu. Nato mu on odpovedal slovami Aristippa, Sokratovho žiaka, ktorý v podobnej príležitosti odpovedal posmievajúcemu sa človekovi: »Ty si sa nemal čo báť o dušu

ničomného zloducha, ale ja som sa musel báť o dušu Aristippa«. Keď bol boháč takouto odpoveďou odbavený, opýtal sa A. Gellius filozofa na príčinu jeho strachu, nie tak, aby sa mu vysmieval, ale aby sa poučil. Ten, aby poučil človeka, horiaceho túžbou po poučení, hneď vytiahol zo svojho batôžka knihu stoika Epikteta, v ktorej malo byť napísané, čo sa shoduje s náhľadmi Zenona[1]) a Chrysippa,[2]) o ktorých vieme, že boli vodcami stoikov. A. Gellius hovorí, že v tej knihe čítal ako stoici tvrdia, že videnia ducha, pomenované fantáziami, nie sú v našej moci, keď dôjdu na ducha, lebo nakoľko pochádzajú z vecí, vzbudzujúcich hrôzu a strach, je nevyhnutné, aby sa dotkly aj ducha múdreho človeka tak, aby čo len na chvíľu sa preľakol alebo zasmútil, lebo vraj tieto vášne predbehujú úkon rozumu a mysli. Lež v mysli nepovstáva predstava zla, ani s ním myseľ nesúhlasí, ani ho neschvaľuje. To je totiž v našej moci a rozlišuje múdreho človeka od hlúpeho, že duch hlúpeho sa poddáva vášňam a súhlasí s nimi, kým duch múdreho, aj keď sa ho z nevyhnutnosti dotknú, predsa si zachová správny a pevný postoj voči tomu, čo si má podľa rozumu želať, alebo pred čím sa má vyhnúť. Ako som mohol, aj keď nie tak zručne ako A. Gellius, ale iste kratšie a myslím aj srozumiteľnejšie, som vyložil všetko to, čo on čítal v spomenutej knihe Epiktetovej, ktorý to zas uviedol podľa učenia stoikov.

Keďže sa veci tak majú, niet vôbec alebo je len malý rozdiel v učení stoikov a iných filozofov o vášňach a duševných citoch. Oba smery filozofov nepripúšťajú nadvládu vášni nad rozumom a mysľou múdreho človeka. Stoici azda preto tvrdia, že vášne nezachvacujú múdreho človeka, lebo nijakým bludom nezatemňujú, ani záhubou neničia jeho múdrosť, ktorou je vlastne múdry. Pristupujú, pravda, aj k duchu múdreho, ale nezahalia jeho múdrosť pre výhody alebo nevýhody, ktoré filozofi nechcú pomenovať dobrými alebo zlými. Keby spomenutý filozof za nič bol pokladal svoj život a telesné zdravie, o ktorých myslel, že ich pri stroskotaní lode stratí, iste by ho nebezpečenstvo nebolo tak prestrašilo, čo celkom zreteľne prezradzovala jeho tvár. Pravda, mohol trpieť spomínané hnutie, a pritom mať pevné presvedčenie, že život a telesné zdravie, ktoré boly ohrozené morskou búrkou, nie sú takými dobrami, ktoré by urobily dobrými tých, v ktorých prebývajú, tak ako napríklad robí spravodlivosť. To však, že spomenuté veci neslobodno volať dobrami, ale skôr výhodami, patrí skôr ku škriepke o slová ako o podstatu vecí. Čo na tom záleží, či sa má niečo volať dobrom alebo výhodou, keď pri jeho ohrození jednako sa strachuje stoik ako peripatetik, aj keď to obaja nevolajú tým istým slovom, ale predsa to jednako hodnotia. Iste obaja, keby v nebezpečenstve dobier alebo výhod boli nútení do nejakého zločinu alebo neresti tak, že by si dobrá ináč nemohli uchrániť, radšej by sa rozhodli stratiť to, čím sa zachová zdravá a neporušená telesná prirodzenosť, ako by sa mali prehrešiť proti spravodlivosti. A tak myseľ, v ktorej je pevný náhľad, nijakým vášňam nedovoľuje účinkovať proti rozumu, aj keď sa dotýkajú len nižších častí ducha, ale sama im vládne a uskutočňuje čnosť nie súhlasom, ale odporom proti vášňam. Takého nám opisuje aj Vergilius Aeneasa, keď hovorí: »Myseľ nezlomná stojí, prúdom márne tečú slzy« (Aen. 4).

9.5. Vášne neženú kresťanov do neresti, ale slúžia na cvičenie v čnostiach.

Netreba obšírne a podrobne poukazovať na učenie Písma božieho o vášňach, v ktorom sú zásady kresťanského života. Podľa neho sa má myseľ poddať Bohu a vášne sa zas majú prispôsobiť a umierniť mysli, aby sa mohly obrátiť na úžitok spravodlivosti. Konečne v našej náuke nejde o to, či sa zbožný duch hnevá, ale o to, prečo sa hnevá. Nejde o to, či je smutný, ale prečo je smutný, nie o to, či sa bojí, ale čoho sa bojí. Neviem, či by niekto so zdravou rozvahou mohol vyčítať, že kto sa hnevá na hriešnika, aby sa napravil, že smúti nad nešťastím bližného, aby sa z neho vyslobodil, že sa strachuje o toho, kto je v nebezpečenstve, aby nezahynul. Stoici podceňujú milosrdenstvo. O čo čestnejšie by bolo bývalo, keby sa

spomenutý stoik bol dal pohnúť milosrdenstvom na záchranu spolucestujúcich, ako že sa dal zachvátiť strachom pred stroskotaním. Omnoho lepšie a ľudskejšie, ba zbožnému cíteniu primeranejšie to povedal Cicero, keď chválil Cézara: »Nijaká z tvojich čností nie je obdivuhodnejšia a vzácnejšia nad milosrdenstvo, ak len nie akýsi súcit v našom srdci s nešťastím iného, ktorý nás núti pomáhať, ak je to len trocha možné. Cit je podriadený rozumu, keď sa milosrdenstvo tak preukazuje, aby sa zachovala spravodlivosť, či sa už niečo udeľuje núdznemu, či sa odpúšťa ľutujúcemu. Cicero, výborný rečník, nerozmýšľal nazvať milosrdenstvo čnosťou, zatiaľ čo sa stoici nehanbili pripočítať ho k chybnej nedokonalosti. Títo, — ako učí kniha Epikteta, slávneho stoika, podľa zásad Zenona a Chrysippa, najvýznamnejších z tejto skupiny — títo pr púšťajú vášne v duchu múdreho človeka, hoci ho chcú mať slobodného od všetkých nerestí. Z toho nasleduje, že ich nepokladajú za neresti, ak pristupujú k múdremu tak, že nič nezmôžu proti pevnosti mysli a rozumu. V tomto sú jednej mienky platónici alebo peripatetici so stoikmi. Avšak, ako hovorí Tullius, slovný spor nedá pokoja Gréčikom, ktorým ide viac o hľadanie škriepky, ako o hľadanie pravdy (De oratore, lib. 1. cap. 11). Právom sa však možno pýtať, či nepatrí k nedostatkom tohto života, že aj pri vykonávaní niektorých dobrých skutkov cítievame spomenuté hnutia. Svätí anjeli aj bez hnevu trescú tých, ktorých večným zákonom božím dostali na potrestanie, pomáhajú núdznym aj bez spolucítenia núdze, v nebezpečenstve sa nachodiacim, ktorých milujú, pomáhajú bez strachu. Jednako mená tých citov podľa zvyku ľudskej reči používame aj v reči o anjeloch, pre akúsi podobnosť skutkov, a nie pre slabosť citov. Tým slovom sa naznačuje len výkon odplaty, ale nie cit nejakého nezriadeného vnútorného hnutia.

9.6. Ktoré vášne, podľa Apuleia, ovládajú démonov.

Zatiaľ nechajme stranou otázku o svätých anjeloch a viďme, čo hovoria platónici, že démoni, ustanovení za prostredníkov medzi bohmi a ľuďmi, sa zmietajú v rozmanitých vášňach. Lež keby sa ich myseľ ukázala slobodnou od hnutí a ovládala ich, potom by Apuleius nemohol tvrdiť, že démoni sú zmietaní tými istými hnutiami srdca a mysli (De Deo Socratis). Sama ich myseľ, t. j. vyššia časť duše, ktorou sú rozumní, v ktorej čnosť a múdrosť, ak by nejakú mali, by musela viesť a usmerňovať vášne, povstávajúce v nižšej časti duše, ich myseľ teda, ako hovorím, ako aj spomenutý platónik uznáva, je zmietaná vášňami. Tak myseľ démonov podlieha rozkošiam, strachu, hnevu a podobným nerestiam. Ktorá časť je potom v nich slobodná a schopná múdrosti, ktorou by sa páčili bohom a pomáhali ľuďom pri utváraní dobrých mravov, keď ich myseľ je podriadená a ovládaná vášňami a čokoľvek rozumného má v sebe od prírody, tým usilovnejšie to používa na klamanie a šudenie, čím väčšiu túžbu škodiť iným prechováva v sebe.

9.7. Platónici tvrdia, že básnici doniesli bohov do zlého chýru. (Obsah.)

Básnici vyberali niektorých démonov a dali im božské mená. Tak isto im pripisovali všelijaké vlastnosti, ustanovovali ich niektorým ľuďom za priateľov, iným za nepriateľov. Takto celkom ľudské vlastnosti vnášali medzi bohov a tak vlastne bohov predstavovali s ľudskými slabosťami a chybami, čím ich znižovali a akosi znevažovali. Pravdu mali jedine v tom, že démoni sú zmietaní vášňami a ich myseľ je ako rozbúrené more, dáva sa strhnúť osobnými citmi, a nie spravodlivosťou.

9.8. Apuleiova definícia bohov, démonov a ľudí.

Či netreba pozrieť trochu aj na samu definíciu démonov (do ktorej Apuleius určite zahrnul všetkých), podľa ktorej démoni sú bytosti, obdarené dušou, prístupné citom, rozumné,

vzdušného tela a večné? V piatich spomenutých vlastnostiach nie je ani jedna, ktorá by bola démonom a dobrým ľuďom tak spoločná, aby sa nenašla aj u zlých ľudí. Keď totiž v širšom opise spomínal ľudí, na patričnom mieste hovoril o nich ako o najnižších a zemských bytostiach, keď predtým bol hovoril o nebeských bohoch. Najprv teda spomína dve krajné časti, najvyššiu a najnižšiu, totiž bohov a ľudí, aby potom hovoril o strednej časti, totiž o démonoch. »Ľudia teda vynikajú rozumom, používajú reč, majúci nesmrteľnú dušu a smrteľné telo, mysľou ľahkou a úzkostlivou, ťažkopádnym a krehkým telom, rozmanitých mravov, podobných chýb, nezlomnou smelosťou, pevnou nádejou, vystavení ťažkej práci a nestálemu šťastiu, ako jednotlivci smrteľní, ako celok veční, meniaci sa v potomstve, strácajúci sa v čase, pomaly k múdrosti a rýchlo k smrti sa približujúci, žalostným životom obývajú túto zem« (De deo Socratis). Keď spomenul tak mnoho spoločného všetkým ľuďom, prečo nezamlčal, o čom vedel, že sa týka len niektorých, že sa pomaly približujú k múdrosti? Keby to však vôbec nebol spomenul, pri všetkej dôkladnosti by nebol celkom správne charakterizoval ľudský rod. Keď hovorí o vznešenosti bohov, chce poukázať najmä na ich blaženosť, ku ktorej sa aj ľudia chcú dostať múdrosťou. Keby bol teda chcel, že niektorých démonov treba mať za dobrých, iste by bol niečo uviedol pri ich opise, z čoho by sa dalo usudzovať, že aspoň nejakú časť blaženosti majú spoločnú s bohmi, alebo aspoň nejakú múdrosť spoločnú s ľuďmi. Lenže nespomína nijaké dobro, ktoré by odlišovalo dobrých démonov od zlých. A keď aj o ich nerestiach nechce slobodnejšie hovoriť, nerobí to kvôli nim, ale kvôli ich ctiteľom, ku ktorým hovorí, aby týchto azda nepohoršil. Rozumným však dostatočne naznačil, čo si majú o nich myslieť. Bohov, o ktorých chcel, aby sa všetci pokladali za dobrých a blažených, vylíčil ako prostých akejkoľvek vášne a nezriadeného hnutia, a len telesnú vlastnosť, nesmrteľnosť, nechal bohom a démonom spoločnú. Podľa ducha nie bohom, ale ľuďom že sa podobajú. Aj to nie múdrosťou, ktorú aj ľudia majú, ale nezriadenými vášňami, ktoré ovládajú len hlúpych a zlých, kým múdri a dobrí ich tak ovládajú že radšej by ich ani nemali, ako majú s nimi bojovať. Veď keby bol chcel, aby sa nie telá, ale duše démonov pokladaly za večné s bohmi, nebol by z toho spoločenstva vylúčil ľudí, lebo ako platónik nepochybne vedel, že aj ľudia majú večné duše. Ak teda ľudia nemajú spoločnú večnosť s bohmi preto, lebo majú smrteľné telo, potom démoni majú preto spoločnú večnosť, lebo majú nesmrteľné telo.

9.9. Či príhovor démonov môže ľuďom získať priateľstvo s bohmi? (Obsah.)

Ako môže príhovor démonov získať priateľstvo s bohmi? S bohmi majú démoni spoločné telo, a myseľ s ľuďmi. Sú teda akosi prevrátenými tvormi. Totiž v každom tvorovi telo predstavuje nižšiu časť, a duša a duch zas vyššiu. Telo má byť ovládané duchom a poddané duchu. V démonoch je to však naopak. Ich duša je ovládaná vášňami a podobá sa ľudskej, telo zas je pánom, lebo sa podobá bohom a je večné. Sú to vlastne poľutovania hodné bytosti, lebo ich telo je večným žalárom zakliatych bytostí. Keď sú teda natoľko prevrátenými bytosťami, nemôžu byť prostredníkmi medzi bohmi a ľuďmi, a to tým skôr, že práve vyššou časťou, t. j. mysľou, sú celkom podobní ľuďom. Ich prostredníctvo nijako teda nemôže ľuďom osožiť.

9.10. Podľa Plotinovej mienky ľudia sú vo svojom smrteľnom tele blaženejší ako démoni vo večnom. (Obsah.)

Plotin, jeden z tých, ktorí veľmi dobre pochopili Platóna, hovoril, že nebeský Otec z milosrdenstva vložil ľudskú dušu do smrteľného tela. Malo sa tomu tak rozumieť, že Boh nechcel, aby sa ľudská duša trápila vo večnom tele, ale skrátil telesný život a daroval mu smrteľnosť, a tým skrátil biedy duše v tele. Démoni však tým, že majú dušu podrobenú

vášňam ako ľudia, telo však večné, tým sú omnoho nešťastnejší ako ľudia. Nemajú totiž nijakú nádeji, že by sa zo svojho postavenia kedy vyslobodili, zatiaľ čo ľudia takú nádej majú. Ani to nie je pravdivé, že sa démoni po čase zmenia na bohov.

9.11. Platónici myslia, že sa ľudské duše po smrti menia na démonov. (Obsah.)

Platónici hovoria, že ľudské duše sa menia na démonov a že z ľudí sa po smrti stanú buď dobrí duchovia (Lares), buď zlí duchovia, strašidlá (Larvae) alebo domáci bôžkovia (Manes). Z dobrých ľudí sú dobrí duchovia, zo zlých zlí duchovia a z tých, o ktorých nie je isté, akí sú, z tých domáci bôžkovia. Z tejto viery vznikajú veľké mravné škody. Ľudia, ktorí sa nazdávajú, že budú raz zlými duchmi, ešte väčšmi sa kazia a z túžby škodiť iným sa ešte radujú, že budú zlými duchmi. Preto Gréci volali dobré duše eudaimones, dobrí démoni, lebo tým vraj chceli naznačiť, že z ľudských duší sú démoni.

9.12. Mienka platónikov, že sa trojako rozlišuje prirodzenosť ľudí a démonov.

Teraz rokujeme o démonoch, ktorých popisuje Apuleius ako stredné bytosti medzi bohmi a ľuďmi, podľa pôvodu bytosti, obdarené dušou, podľa mysle rozumné, podľa ducha podliehajúce citom, podľa tela vzdušné, podľa času večné. Keď podľa miesta a hodnosti oddelil bohov od ľudí a bohov umiestil do najvyššieho neba a ľudí na nízku zem, tak zakončil: »Máte dvojaké živé bytosti; bohov, veľmi sa odlišujúcich od ľudí vznešenosťou miesta, večným trvaním života, dokonalosťou prirodzenosti, ktorí neprichádzajú s ľuďmi do nijakého bližšieho styku, lebo aj ich vysoké bývanie je veľmi ďaleko od ľudských nížin, tam dokonalý a večný život, tu zas nestály a ochromený; tam sú duše pozdvihnuté k blaženosti, tu zas strhnuté k biede« (De deo Socratis). Ja vidím troje spomenutých protív v prirodzenosti dvoch krajných častí, najvyššej a najnižšej. Tie isté tri chvályhodné veci, ktoré povedal o bohoch, opakuje aj keď inými slovami, aby im mohol na strane ľudí postaviť oproti iné tri. Troje podstatných vlastností bohov je: vznešenosť miesta, večné trvanie života a dokonalosť prirodzenosti. Tieto tri opakuje tak, že im stavia oproti tri opačné vlastnosti ľudského bytia. Vyzdvihol vznešenosť bývania a hovorí, že »ich vysoké bývanie je ďaleko od nížin ľudských«. Vyzdvihol večné trvanie života a hovorí, že »tam dokonalý a večný život, tu zas nestály a ochromený«. Napokon vyzdvihol dokonalosť prirodzenosti a hovorí, že »tam sú duše pozdvihnuté k blaženosti, tu zas strhnuté k biede«. Troje vecí spomína na strane bohov: vznešenosť bývania, večnosť a blaženosť. Týmto na strane ľudí ako opačné vlastnosti spomína: najnižšie bývanie, smrteľnosť a bieda.

9.13. Ako môžu byť démoni prostredníkmi, keď sú nie ani blažení ani biedni?

Pretože medzi vyššie spomenuté tri vlastnosti bohov a ľudí umiestil démonov do stredu, nemôže byť nijaký spor o miesto. Medzi najvyšším a najnižším miestom jestvuje už len stredné. Zostávajú však ešte dve vlastnosti, ktoré si treba dôkladnejšie všimnúť, o ktorých treba dokázať buď že sú cudzie démonom, alebo tak sa im pripisujú, ako by to vyžadovalo ich stredné miesto. Cudzie im nemôžu byť. Ako hovoríme, že stredné miesto nie je ani najnižšie ani najvyššie, tak aj o démonoch, nakoľko sú rozumné bytosti, nemožno hovoriť, že nie sú ani blažení ani biedni, ako by sme to mohli povedať o zvieratách a stromoch, ktoré nemajú smysly alebo rozum. Rozumné bytosti musia teda byť alebo blažené, alebo biedne. Lenže podobne nemôžeme povedať o démonoch, že nie sú ani smrteľní ani veční. Každá živá bytosť alebo naveky žije, alebo sa jej smrťou končí život. Apuleius sám tvrdí, že démoni sú veční. Čo teda zostáva, len aby tie stredné bytosti mali jednu vlastnosť z dvoch najvyšších, a druhú z dvoch najnižších (božských-ľudských). Ak majú totiž obe vlastnosti z najnižších, alebo obe

vlastnosti z najvyšších, nemohly by byť strednými bytosťami, pridaly by sa buď k hornej, alebo dolnej časti. Ako sa už dokázalo, démoni nemôžu nemať naraz vlastnosti z oboch strán (z božskej a ľudskej), preto si vezmú z každej strany po jednej vlastnosti, a tak sa stanú strednými bytosťami. Keďže z najnižšej strany (ľudskej) nemôžu mať večnosť, lebo tam niet večnosti, môžu ju mať len z najvyššej. Avšak na zachovanie svojej stredovosti z najnižšej strany nemajú čo pribrať okrem biedy. Podľa platónikov majú bohovia alebo blaženú večnosť, ľudia zas alebo smrteľnú biedu alebo biednu smrteľnosť, démoni napokon alebo biednu večnosť alebo večnú biednosť. Piatimi vlastnosťami, ktoré uviedol v definíciách démonov, nedokázal, ako sľuboval, že sú strednými bytosťami, lebo povedal, že troje majú spoločne s nami: rodom dušou obdarené, mysľou rozumné a dušou podliehajúce citom; jedno s bohmi spoločné: časove večné; jedno zas len im vlastné: telom vzdušné. Ako môžu byť teda strednými bytosťami, keď majú jednu vlastnosť spoločnú s bohmi, a tri vlastnosti spoločné s ľuďmi? Kto by nevidel, že po zanechaní stredovosti veľmi silno padajú k najnižšiemu. Azda tak by mohli zostať strednými bytosťami, že jednu vlastnosť majú svojskú, totiž vzdušné telo, tak ako aj najvyšší a najnižší majú svojské vlastnosti, bohovia éterné telo, a ľudia zemské, ale dve vlastnosti majú spoločné všetkým, totiž že rodom sú bytosti, obdarené dušou, a mysľou rozumné. Aj spisovateľ, keď hovorí o bohoch a ľuďoch, povedal: »Máte dvojaké bytosti, obdarené dušou.« Platónici pokladajú bohov vždy za bytosti rozumné. Dvoje teda zostáva o démonoch: že majú dušu, prístupnú citom, a časove sú veční. Jednu vlastnosť majú teda spoločnú s najnižšími a jednu s najvyššími, aby primeraným dôvodom zachránená stredovosť nevystúpila hore, ani nespadla dolu. Stredovosť je však vlastne biedna večnosť a večná biednosť démonov. Kto totiž povie, že majú ducha, podliehajúceho citom, povedal by aj to, že sú biedni, keby sa nehanbil za ich ctiteľov. Ďalej, ako aj sami priznávajú, svet sa neriadi slepou náhodou, ale božou Prozreteľnosťou, preto ani démoni by nemali večnú biedu, keby nemali veľkú zlobu.

Keďže blažení sa správne volajú eudémones, nie sú eudémones démoni, ktorých umiestili do stredu medzi bohov a ľudí. Kde je teda miesto dobrých démonov, ktorí sú nad ľuďmi, ale pod bohmi, ľuďom pomáhajú a bohom slúžia? Ak sú dobrí a veční, iste sú aj blažení. Lež večná blaženosť ich nijako nerobí strednými bytosťami, lebo ich veľmi približuje k bohom, od ľudí ich však veľmi vzďaľuje. Márne sa teda namáhajú dokázať spomínaní, že dobrí démoni — aj keď sú nesmrteľní a blažení — sú opravdivými strednými bytosťami, medzi nesmrteľnými a blaženými bohmi a smrteľnými a biednymi ľuďmi. Keď teda oboje majú spoločné s bohmi, totiž blaženosť a nesmrteľnosť, a nič spoločného s ľuďmi, ani biedu ani smrteľnosť, či potom nie sú skôr ďalekí ľuďom, a blízki bohom, ako by mali byť strednými bytosťami medzi nimi? Vtedy by boli strednými, keby mali svoje dve vlastnosti, nie však spoločné s ľuďmi alebo obe s bohmi, ale od každého po jednej. Podobne aj človek je stredná bytosť medzi anjelmi a zvieratmi. Zviera je totiž bytosť nerozumná a smrteľná, anjel zas bytosť rozumná a nesmrteľná. Človek ako stredná bytosť by bol vlastne bytosť rozumná smrteľná, nižšia od anjelov, ale vyššia od zvierat, s anjelmi majúca rozum, so zvieratmi zas spoločnú smrteľnosť. Ak teda hľadáme strednú bytosť medzi blaženými nesmrteľnými a biednymi smrteľnými, museli by sme nájsť takú, ktorá by bola smrteľná a blažená, alebo by bola nesmrteľná a biedna.

9.14. Či smrteľní ľudia môžu byť naozaj blažení?

Je veľká otázka medzi ľuďmi, či môže byť človek naraz blaženým aj smrteľným? Niektorí totiž v pokore uvážili svoj stav a popierali, že by človek mohol byť blažený, kým žije ako smrteľník. Iní sa zas trochu povýšili a tvrdili, že smrteľníci, obdarení múdrosťou, môžu byť blažení. Ak je tomu tak, prečo sú teda nie strednými bytosťami medzi smrteľnými biednymi

(ľuďmi) a nesmrteľnými (bohmi), keď majú blaženosť spoločnú s nesmrteľnými blaženými, a smrteľnosť spoločnú so smrteľnými biednymi? Je isté, ak sú blažení, určite nikomu nezávidia (čo je biednejšie od závisti?!), ba ako len môžu, pomáhajú smrteľným biednym pri dosiahnutí blaženosti, aby mohli byť po smrti nesmrteľnými a stretnúť sa s nesmrteľnými a blaženými anjelmi.

9.15. Človek Ježiš Kristus prostredník medzi Bohom a ľuďmi.

Ak sú všetci ľudia, čo je veľmi hodnoverné a pravdepodobné, biedni, kým sú smrteľní, treba hľadať nejakého prostredníka, ktorý by nebol len človekom, ale aj Bohom, aby blažená smrteľnosť prostredníkova svojím zákrokom priviedla ľudí zo smrteľnej biedy do blaženej nesmrteľnosti. On sa musel stať smrteľným, nemusel však zostať smrteľným. Stal sa smrteľným nie tak, že by bol oslabil Božstvo Slova, ale tým, že vzal na seba slabosť tela. Nezostal smrteľný v tele, ako ho vzkriesil, lebo to je ovocie jeho prostredníctva, aby nezostali vo večnej alebo telesnej smrti tí, pre ktorých oslobodenie sa stal prostredníkom. Preto prostredník medzi nami a Bohom musel mať prechodnú smrteľnosť a ustavičnú blaženosť, aby tým, čo je prechodné, podobal sa smrteľným a zo smrti priviedol k tomu, čo zostáva. Dobrí anjeli teda nemôžu byť prostredníkmi medzi biednymi smrteľnými a blaženými nesmrteľnými, lebo sami sú aj blažení aj nesmrteľní. Môžu byť však zlí anjeli, lebo sú nesmrteľní, a pritom biedni. V protiklade voči nim je dobrý Prostredník, ktorý oproti ich nesmrteľnosti a biednosti chcel byť na čas smrteľným a mohol zotrvať blaženým vo večnosti. Pyšných nesmrteľných a biednych záškodníkov, aby nezvádzali ľudí do biedy svojou nesmrteľnosťou, spomenutý Prostredník svojou pokorou v smrti a dobrotou svojej blaženosti zneškodnil u tých, ktorých srdcia očistil svojou vierou a oslobodil od hanebnej nadvlády démonov.

Teda človek, smrteľný a biedny, veľmi vzdialený od blažených a nesmrteľných, aký prostriedok nájde, ktorý by ho urobil účastným na nesmrteľnosti a blaženosti? To, aby sa tešil z nesmrteľnosti démonov, to je biedne. Lež to, čo zaráža v Kristovej smrteľnosti, to sa už skončilo. V prvom sa treba chrániť večnej biedy, a v druhom sa netreba báť smrti, ktorá nemohla byť večná, ale treba milovať večnú blaženosť. O to sa zasadzuje prostredník nesmrteľný a biedny (démon), aby prekazil dôjsť k blaženej nesmrteľnosti, lebo v ňom samom je, čo prekáža, t. j. biednosť. O to sa však zasadil Prostredník smrteľný a blažený (Kristus) po premožení smrteľnosti, aby zo smrteľných urobil nesmrteľných, čo dokázal svojím zmŕtvychvstaním, a aby z biednych urobil blažených, z ktorých počtu sám nikdy nevypadol. Iný je prostredník zlý, ktorý rozbíja priateľov, a celkom iný Prostredník dobrý, ktorý smieruje nepriateľov. Mnoho je prostredníkov, ktorí sú vlastne rozbíjačmi, lebo množstvo blažených jedine účasťou na Bohu sa stáva blaženým. Množstvo zlých anjelov zbavené tejto účasti, anjelov, ktorí skôr kladú prekážky, ako by máli pomáhať k blaženosti, už samým svojím množstvom prekážajú, aby nemohli dôjsť ku jedinému, oblažujúcemu Dobru, na ktorého dosiahnutie nebolo treba mnoho prostredníkov, ale len jedného, a to toho, ktorého účasťou sme blažení, t. j. nestvoreného Slova Božieho, ktorým sa všetko stalo. Lenže nie je Prostredníkom preto, že je Slovom. Nesmrteľné a blažené Slovo je totiž veľmi ďaleko od smrteľných biednych. Prostredníkom je preto, lebo je človekom. Tým aj to dokazuje, že na dosiahnutie nielen blaženého, ale aj blaživého Dobra netreba hľadať iných prostredníkov, o ktorých by sme mysleli, že nám majú uľahčiť ako by po stupňoch našu cestu, lebo blažený a blaživý Boh, keď sa stal účastným na našej ľudskosti, poskytol nám kratšiu cestu na účasť v jeho božstve. Neurobil to tak, aby nás oslobodil od biedy a smrteľnosti a priviedol k nesmrteľným a blaženým anjelom, aby sme sa s nimi stali účastnými na blaženosti a nesmrteľnosti, ale priviedol nás k tej Trojici, účasťou na ktorej aj anjeli sa stávajú blaženými.

Keď bol v podobe sluhu ako Prostredník, chcel zostať nižší od anjelov, ale ako Boh zostal vyšší nad anjelmi. Ten istý, ktorý bol v nížinách cestou života, vo výšinách zostal životom.

9.16. Či platónici rozumne učili o vlastnostiach bohov? (Obsah.)

Nie je pravdou, čo tvrdí Platón podľa svedectva Apuleia, keď hovorí, že bohovia sa vôbec nestýkajú s ľuďmi, lebo tým by sa vraj poškvrnili. Keďže sa však stýkajú s démonmi, tiež sa poškvrňujú. Ba aj ľudia, ktorí démonom vzdávajú úctu, sa tiež poškvrnujú. Keby sa však démoni stykom s ľuďmi nepoškvrňovali, boli by lepší ako bohovia, lebo tí sa vraj poškvrňujú stykom s ľuďmi. O Bohu hovorí Platón, že on je jediným, ktorého nemožno dostatočne obsiahnuť a vyjadriť nijakým ľudským slovom, a len veľmi múdri ľudia pochopili na chvíľu Boha, ale aj to len ako záblesk vo tme. Keď sa však Boh, hoci len ako by v blesku videný, nepoškvrňuje, prečo by sa mali bohovia poškvrniť? Či sa ľudským zrakom poškvrňujú hviezdy, ktoré sa predsa pokladajú za viditeľných bohov? A či sa azda poškvrňujú len hlasom, a preto treba hlasu démonov? Či azda inými smyslami? Isté je to, keby sa bohovia mohli poškvrniť tým, čím sa nemôže démoni, boli by démoni vo výhode proti bohom a dokonalejší. To je však nemožné. Ak sa démoni môžu poškvrniť, zas nemôžu osožiť ľuďom, lebo by tak nemohli ľudí očistiť a priviesť bližšie k bohom. Iba ak by niekto povedal, že ľudí očisťujú podobne ako huba, ktorá sa pri čistení iného sama znečistí. Potom by však nečistí démoni boli bohom prijateľnejší ako čistí ľudia. Kto by mohol uveriť takýmto náhľadom, ak len nie ten, koho démoni celkom pobalamutili?

9.17. Na dosiahnutie večnej blaženosti je potrebný Prostredník Ježiš Kristus, a nie démon.

Veľmi sa čudujem, že tak učení ľudia, ktorí priznali, že všetko telesné a smyslové sa má podriadiť netelesnému a rozumovému, keď ide o blažený život, zmieňujú sa o telesných dotykoch. Kde sú slová Plotinove: »Utekajme do najmilšej vlasti, tam je i otec i všetko. Aká je to loď alebo útek? Stať sa podobným Bohu«. Čím je však niekto podobnejší Bohu, tým je mu bližší, lebo niet väčšej vzdialenosti od Boha, ako nepodobnosť s ním. Jemu, netelesnému, večnému a nezmeniteľnému je ľudská duša tým nepodobnejšia, čím väčšmi túži po časných a meniteľných veciach. Na uzdravenie tohto, — nakoľko nesmrteľnej čistote, ktorá je vo výškach, nemôže vyhovovať smrteľné a nečisté na zemi, — je potrebný Prostredník, nie však taký, aby mal nesmrteľné telo, blízke najvyšším bytostiam, a dušu zas chorú, podobnú nižším, lebo chorobou by nám skôr závidel, aby sme sa neuzdravili, ako by mal pomôcť uzdraviť. Lež treba takého Prostredníka, ktorý by bol nám, nízkym, prispôsobený v smrteľnosti tela nesmrteľnou spravodlivosťou ducha (ktorou nie pre vzdialenosť miesta, ale pre podobnosť vznešenosti zostal na výsosti) a nám, ktorí máme byť očistení a vyslobodení, preukazuje ozajstnú božiu pomoc. Nemožno dopustiť, aby sa tento nepoškvrnený Boh bál poškvrnenia z človeka, do ktorého bol oblečený, alebo poškvrnenia z ľudí, medzi ktorými sa ako človek pohyboval. Nie sú maličkosťou zatiaľ dve veci, ktoré jasne dokázal, totiž že telom sa nemôže poškvrniť opravdivé božstvo a že démoni nie sú lepší od nás preto, že nemajú tela. Lež tento je Prostredník, o ktorom hovorí sväté Písmo »Prostredník Boha a ľudí, človek Kristus Ježiš« (I. Tim. 2, 5). O jeho božstve, ktorým sa večne rovná Otcovi, ako aj o človečenstve, ktorým sa stal podobný nám, nie je teraz príležitosť, aby sme rozprávali náležite podľa svojej schopnosti.

9.18. Démoni chcú človeka odviesť s cesty pravdy. (Obsah.)

Démoni, sami zmietaní vášňami a poškvrnení, usilujú sa nás odviesť s cesty, ktorá vedie k Bohu. Nik rozumný sa nemôže utešovať nádejou, že by sa mohol očistiť tu, kde sa ľudia poškvrnujú, démoni sú poškvrnení a bohovia sa nemôžu poškvrniť. Či netreba skôr veriť a dať sa na tú cestu, ktorá vzďaľuje od poškvrnených démonov, kde sa ľudia očisťujú zo svojich škvrn skrze nepoškvrniteľného Boha, aby sa dostali do spoločnosti nepoškvrnených anjelov?

9.19. Ani ctitelia démonov tým slovom neoznačujú niečo dobrého. (Obsah.)

Niektorí tvrdia, že dobrí démoni sú vlastne anjeli. Treba však pripomenúť, že v Písme, podľa ktorého sme kresťanmi, nikdy sa nepoužíva slovo démon v tom smysle, aby sa ním naznačil dobrý anjel. Kedykoľvek sa v Písme použije slovo démon, vždy to značí zlého ducha. Ba aj u pohanských národov, ktoré uctievajú mnoho bohov, slovo démon sa používa v zlom smysle, t. j. na označenie zlého ducha.

9.20. Vedomosť robí démonov pyšnými. (Obsah.)

Démoni sa preto tak volajú, lebo podľa gréckeho slova to značí, že majú mnoho vedomostí. Apoštol však hovorí, že »veda nafukuje, a láska vzdeláva«. To značí toľko, že vedomosť a veda bez lásky plodí a rozmnožuje pýchu. V démonoch je veda bez lásky a sú pyšní, lebo si žiadajú také obety, ktoré náležia len Bohu.

9.21. Nakoľko sa chcel dať Pán poznať démonom.

Démoni to všetko vedeli a Pánovi, odetému do slabého tela, povedali: »Čo ťa je po nás a nás po tebe, Ježišu Nazaretský? Prišiel si nás zničiť pred časom?« (Mar. 1, 24.) Z tých slov je celkom zjavné, že hoci bola v nich vedomosť, predsa nebolo v nich lásky. Nemilovali v ňom spravodlivosť, ale obávali sa trestu. Natoľko sa im dal poznať, nakoľko sám chcel. Chcel zas natoľko, nakoľko to bolo potrebné. Nedal sa im však poznať tak ako svätým anjelom, ktorí sa tešia z účasti na večnosti preto, že je Slovom Božím. Dal sa im však poznať, nakoľko z ich zastrašenia bolo treba spoznať, že z ich násilnej vlády chce vyslobodiť určených pre svoje kráľovstvo a večne opravdivú a opravdivo večnú slávu. Nedal sa poznať démonom ako večný život a nemeniteľné svetlo, osvecujúce zbožných, ktorí aby videli, očisťovali si srdcia vierou založenou na ňom. Lež dal sa poznať akýmsi časným pôsobením svojej moci a znakom najtajnejšej svojej prítomnosti, čo všetko môže byť skôr poznaté smyslami anjelskými a smyslami zlých duchov ako ľudskou nedostatočnosťou. Neskôr, keď uznal, aby znaky božstva boly menej viditeľné a zostaly väčšmi skryté, sám knieža démonov mal o ňom pochybnosti a pokúšal ho, dozvedajúc sa, či je Kristus, pravda, len nakoľko sa dal pokúšať, aby miernil svoje človečenstvo, do ktorého bol odetý, a tým nám dal príklad. Po tom pokušení, ako je v Písme, keď mu anjeli posluhovali (Mat. 4, 11), — pravda, dobrí a svätí, preto zlým duchom hrozní a strašní —, viac a viac sa dával poznať démonom, že sa ani jeden neopovážil odporovať jeho rozkazom, hoci jeho telesná postava sa im zdala hodná opovrhutia.

9.22. Aký rozdiel je medzi poznaním anjelov a démonov?

Dobrí anjeli skoro za nič nemajú poznanie telesných a časných vecí, na ktoré sú démoni takí pyšní. Nie azda preto, že by sami nemali toto poznanie, ale preto, že im je milá láska božia, ktorou sa posväcujú. Pre jej nielen netelesnú, ale aj nemeniteľnú a nevýslovnú krásu, — ku ktorej horia svätou láskou —, pohŕdajú všetkým nízkym, ba aj sebou, aby len z toho dobra,

ktorým aj oni sami sa stali dobrými, mohli požívať. Isteže majú poznanie aj o veciach časných a meniteľných, lebo ich hlavné príčiny vidia v Božom Slove, ktorým sa stal svet. Tými príčinami niektoré veci sa schvaľujú, niektoré zavrhujú, ale všetky sa udržujú v poriadku. Lež démoni nevidia v božej múdrosti večné príčiny, povedali by sme základné príčiny časov, ale z niektorých znakov, nám známych, väčšou skúsenosťou môžu omnoho viac predvídať budúcnosť ako ľudia. Ba niekedy predpovedajú svoje vlastné rozhodnutia. Napokon démoni sa často mýlia, kým anjeli sa nikdy nemýlia. Iné je totiž uzatvárať z časných na časné a z meniteľných na meniteľné, a pritom im vtláčať ráz svojej časnej a meniteľnej vôle a schopnosti, celkom iné je vo večných a nemeniteľných zákonoch božích, ktoré žijú v božej múdrosti, predvídať zmeny časov, a účasťou na jeho Duchu poznávať božiu vôľu, najistejšiu a najmocnejšiu zo všetkých, čo je celkom spravodlivo dané svätým anjelom. Preto sú anjeli nielen veční, ale aj blažení. Lež dobro, ktorým sa stali blaženými, je sám Boh, ktorý ich stvoril. Blažení sú jeho videním a účasťou na ňom.

9.23. Pohanskí bohovia sa neprávom volajú bohmi.

Ak platónici tých, o ktorých píše ich učiteľ a zakladateľ, Platón, že boli najvyšším Boh stvorení, ak tých chcú radšej pomenovať bohmi ako démonmi, nech si hovoria, čo chcú. Nebudeme sa s nimi hádať o slová. Ak sú teda tak nesmrteľní, že sú predsa najvyšším Bohom stvorení a blažení nie sú sami od seba, ale pripojením sa k tomu, ktorý ich stvoril, potom hovoria to isté ako my, nech ich už volajú akýmkoľvek menom. Že všetci platónici alebo lepšia ich časť mali takú mienku, to sa dá dokázať z ich spisov. Ba aj o mene, ktorým nesmrteľnú a blaženú bytosť volajú Bohom, niet medzi nami sporu, lebo aj v našom Písme čítame: »Boh, bohov Pán povedal. Vyznajme sa Pánovi bohov. Kráľ veľký nad všetkých bohov« (Žalm 49, 1; 135, 2; 94, 3). Lež to, kde je napísané »Strašný je nad všetkých bohov«, hneď sa ukáže, prečo je tak napísané. Nasleduje totiž: »Lebo všetci bohovia národov démoni, Pán však stvoril nebo« (Žalm 95, 4). Hovorí, že nad všetkých bohov, ale bohov národov, totiž, ktorých národy pokladajú za bohov, t. j. démonov. Preto strašný, lebo v tomto strachu povedali Pánovi: »Prišiel si nás zničiť? (Mar. 1, 24.) Miesto, kde sa hovorí Boh bohov, nemôže sa rozumieť Boh démonov, a Kráľ veľký nad všetkých bohov nemožno povedať, že Kráľ veľký nad všetkými démonmi. Ba Písmo volá bohmi aj ľudí z ľudu božieho. »Povedal som, bohovia ste a synovia najvyššieho všetci« (Žalm 81, 6). Možno teda rozumieť Bohom bohov toho Boha, o ktorom sa hovorí Boh bohov, a menom veľkého Kráľa toho, o ktorom sa hovorí Kráľ veľký nad všetkých bohov.

Ak však skúmame, či sa ľudia menujú bohmi preto, že sú z ľudu božieho, ktorý Boh oslovuje pomocou anjelov alebo ľudí, omnoho viac si toto meno zaslúžia nesmrteľné bytosti, ktoré požívajú tú blaženosť, o ktorú sa usilujú ľudia uctievaním Boha. Čo teda odpovieme, ak len nie to, že v Písme nie nadarmo sa ľudia volajú radšej bohmi ako tie nesmrteľné a blažené bytosti, ktorým budeme rovní v zmŕtvychvstaní, aby si slabá ľudská viera neustanovila niektorého z nich za boha pre ich výnimočnosť. Keď ide o človeka, ľahko sa tomu možno vyhnúť. Tým zreteľnejšie bolo treba pomenovať ľudí z ľudu božieho bohmi, aby mali istotu a vieru, že ten je ich Bohom, o ktorom sa hovorí Boh bohov. Hoci by sa totiž bohmi nazvali aj nesmrteľní a blažení v nebi, neboli by predsa pomenovaní bohami bohov, t. j. ľudí, ktorým bolo povedané: »Povedal som bohovia ste a synovia Najvyššieho všetci«. A tu nasleduje, čo hovorí apoštol: »Lebo keď i sú, ktorí sa nazývajú bohmi, či to na nebi a či na zemi (keďže je mnoho bohov a mnoho pánov), my predsa máme len jedného Boha Otca, od ktorého je všetko a my pre neho, a jedného Ježiša Krista, skrze ktorého je všetko, i my skrze neho« (I. Kor. 8, 5—6).

Nehodno sa veľmi hádať o meno, keď je vec natoľko jasná, že nepripúšťa ani najmenšiu pochybnosť. To totiž, čo my hovoríme, že anjeli sú poslaní z počtu nesmrteľných blažených, aby ľuďom oznamovali vôľu božiu, to sa zas nevidí platónikom, lebo túto službu podľa nich nerobia bohovia, t. j. nesmrteľné a blažené bytosti, ale démoni, ktorých pokladajú za nesmrteľných, ale nie blažených, alebo len natoľko nesmrteľných a blažených, že sú to len dobrí démoni, a nie bohovia vo výšinách, vzdialení od akéhokoľvek styku s ľuďmi. Hoci sa zdá, že je tu spor len o slová, jednako je meno démonov natoľko ošklivé, že sa musíme zo všetkých síl strániť pomenovať tak svätých anjelov. Nech sa teda táto kniha skončí v tom smysle, aby sme vedeli, že nesmrteľní a blažení — nech sa už akokoľvek menujú —, ktorí sú však stvorení, nie sú nijakými prostredníkmi, potrebnými biednym smrteľným na ceste k blaženosti, od ktorých sa dvojako líšia, totiž úbohosťou a smrteľnosťou. Tí však, ktorí sú prostredníkmi a s vyššími bytosťami majú spoločnú nesmrteľnosť a s nižšími zas biednosť, ktorú si svojou zlobou zaslúžili, tí by nám blaženosť, ktorú nemajú, mohli skôr závidieť, ako poskytnúť. A tak priatelia démonov nemajú nič, čím by nás presvedčili, prečo máme uctievať démonov ako svojich pomocníkov, ktorých sa predsa máme skôr chrániť ako podvodníkov. Čo sa týka tých duchov, ktorých platónici pokladajú za dobrých, a teda nielen za nesmrteľných, ale aj blažených, ktorých treba uctievať obetami a bohoslužbou, aby sme tak aj my dosiahli blažený život po smrti, nech sú už akíkoľvek a akokoľvek sa volajú, sami chcú, aby nie oni, ale sám jediný Boh bol uctievaný bohoslužbou, Boh, ktorý aj ich stvoril a účasťou na ktorom sú blažení. O tomto s božou pomocou chceme rozprávať podrobnejšie v nasledovnej knihe.

1.

Zenon z Kitiona (334—262 pr. Kr) bol zakladateľom stoickej školy, ktorá dostala pomenovanie od toho, že učil na najväčšom aténskom námestí stoa, kde bolo stĺporadie. Opovrhoval jemnosťou v reči a správaní sa. Bol príkladom prostého života a skončil život v 72. roku svojho života. Logika Zenonova zahrňovala dialektiku, retoriku a náuku o definíciách. Každé poznanie pochádza zo smyslového poznania. Duša sa na začiatku podobá nepopísanému papieru, na ktorý smysly píšu svoje znaky. Nepoznali (stoici) všeobecné pochopy (conceptus universales), ktoré predstavujú jestvujúce veci, ale bez jednotlivostí, ktoré majú, keď jestvujú. Všetky bytosti sú z hmoty, aj Boh. Rozdiel je v tom, že vyššie bytosti sú z jemnejšej hmoty, a Boh z najjemnejšej. Všetko pochádza z ohňa a zas sa naň obracia. Oheň je Bohom, rozumom, dobrom a prozreteľnosťou. Hoci vládne nad svetom, aj on je podriadený osudu. Z božského ohňa je aj ľudská duša, preto sa podobá Bohu, má rozum a je nesmrteľná. Nesmrteľnosť jednotlivca neuznávajú, lebo všetko sa mení na oheň, ktorý zničí všetko a po čase z neho vznikne nový svet. Cieľom človeka je šťastie, blaženosť, ktoré spočíva v čnosti. Čnostný život je v súlade s prirodzeným zákonom a ten je totožný s vôľou božou. Čnostný človek má hľadieť na spravodlivosť u seba a u iných. To vie najlepšie filozof, je slobodný, preto je aj pánom nad svojím životom, môže si aj život vziať, kým druhým je to nie dovolené. (Šc 199—206.)

2.

Chrysippos (280—206) bol krajanom sv. Pavla, narodil sa v Soloi v Kilikii, Mal neobyčajne bystrý rozum, napísal asi 700 spisov. Vynikal v dialektike.

Kniha desiata

Prehľad desiatej knihy

Nadchodí otázka, či stredné bytosti medzi Bohom a človekom, nesmrteľné a blažené, ktoré platónici volajú raz bohmi, raz dobrými démonmi, raz anjelmi, či zasluhujú božskú úctu, t. j. to, čo Gréci vyjadrujú latreia, na čo niet v latinčine zodpovedného výrazu. Podľa Plotina Boh je prameňom blaženosti jedine pre rozumnú dušu, teda pre človeka a pre stredné bytosti, ktoré ak nás skutočne milujú, musia nás odkazovať na Boha ako jediný predmet úcty a nesmú ju pre seba požadovať. Špeciálne obeta je druh úcty, ktorá patrí jedine Bohu. Nie preto, ako by Boh potreboval naše dary, vyžaduje obety, lebo aj krvavé obety Starého zákona mu boly milé len ako prejav obetavosti, ako vonkajší znak lásky k Bohu a bližnému. Pravá obeta je odovzdanie vykúpenej spoločnosti Bohu od Prostredníka. Anjeli sprostredkovali Zákon, Písmo, v ktorom každá obeta, neprinášaná Bohu, je prísne zakázaná. Sväté Písmo je potvrdené radom zázrakov, pri ktorých často spolupôsobili anjeli. Táto služba anjelov nemá nič spoločného so zásahmi duchov, ktorých spomína teurgia. Sám Porphyrius doznáva, že bytosti vyvolané teurgiou na očistenie duše, sú neschopné spojiť nás s Bohom. Podľa neho účinok teurgie sa obmedzuje na smyslovú dušu a ľahko sa môže prekaziť opačným zaklínaním. Bytosti, ktoré sa dajú závistníkom zastrašiť od očistenia duše, sú nie bohovia, ale démoni. List Porphyria egyptskému kňazovi Anebonovi dáva tušiť, že aj on pokladá démonov za zhubných a za zhubné ich účinkovanie na človeka. V protiklade so zázrakmi démonov sú zázraky, ktoré pohýňajú človeka k úcte pravého Boha. Námietka, že neviditeľný Boh nemôže robiť viditeľné zázraky, má svoje najlepšie vyvrátenie v stvorení viditeľného sveta. Ba Boh sa zjavil ľuďom aj v postave chápanej smyslami, napríklad na hore Sinaj, a predsa on nebol tou postavou. Všetko zemské dobro má človek čakať od tohto jediného a pravého Boha, a nie od všelijakých medzibytostí. Anjeli sú len jeho sluhovia a poslovia. Otázku, ktorým anjelom má človek veriť, či tým, ktorí žiadajú obety pre seba, alebo tým, ktorí pripúšťajú a žiadajú latreutickú úctu pre Boha, túto otázku musí rozriešiť už prosté uvažovanie v prospech druhých. Zákon, sprostredkovaný anjelmi, a uložený v arche úmluvy, ktorý pripúšťa a káže obetovať jedine pravému Bohu, bol potvrdený najzázračnejšími príhodami. Hodnovernosť týchto zázrakov popierať majú najmenšie právo tí, ktorí svojim bohom pripisujú zázraky. Ak možno neviditeľného Boha uctievať viditeľnou obetou, to má svoj dôvod v tom, že viditeľná obeta je výrazom vnútornej obetavosti. Jedine opravdivá obeta je Prostredník Ježiš Kristus, Kňaz a obetný dar súčasne. Hoci démoni začas vládli nad Cirkvou Kristovou, tým sa naplnil počet mučeníkov, opravdivých hérosov, ktorí si zaslúžili to meno, lebo zvíťazili nad Herou, bohyňou vzduchu, ktorý je príbytkom démonov. Víťazstvo nad démonmi zaistí len milosť božia pomocou Prostredníka. Porphyrius vie o veštieckých predpovediach, podľa ktorých očistenie nenasleduje po sviatkoch očisťovania na počesť bohov, ale len účinkom prapríčiny, t. j. podľa neho Bohom Otcom a Bohom Synom. V skutočnosti prapríčina očisťuje dušu, t. j. Boh, Bohočlovek obetovaním svojho tela. Prijatím, vydaním a oslávením bezhriešneho tela ukázal, že nie hmota, ale hriech je zlo. Pýcha Porphyriova sa však zdráhala prijať ho ako prapríčinu očistenia. Aj spravodliví, ktorí žili pred zjavením sa Prostredníka, dosiahli očistenie len skrze neho. Tí, ktorí v Starom zákone pod rúškom zemských zasľúbení videli naznačené večné dobro a túžili po ňom, ako je to krásne vypovedané v 72. žalme. Je to Dobro, ktoré robí nebeských duchov šťastnými a ku ktorému nás chcú viesť nezištne a bez nárokovania si vlastnej úcty. Ako len mohol Porphyrius, ktorý uznáva jestvovanie anjelov, ako len mohol prísť na to, aby týchto »bohov« postavil na stranu teurgov? Apuleius myslel ešte dôslednejšie, keď odlíšil démonov príkro ba priestorovo od bohov. Aké je to nezodpovedné, všetkých ľudí, ktorí sa nemohli očistiť filozofiou, odkázať na očistenie démonom, aby sa očistili aspoň len podľa smyslovej duše, a to aj proti poznaniu, že len očistenie vyššej duše vedie k Bohu. Oproti tomu Kristus, už pohanskými veštiarňami a kumejskou Sybillou označený za spásu hriešnikov, očisťuje celého človeka, lebo vzal na seba

úplné človečenstvo. Hoci Porphyrius priznáva, že sa očistenie smyslovej duše môže uskutočniť aj zdržanlivosťou a vo svojich účinkoch pretrvá aj smrť, potom aj to, že očistenie od nerozumu sa stane len Duchom Otcovým, predsa mu pýcha nedovolila, aby uznal Krista za Ducha Otcovho a za pravého Osloboditeľa. Vidí dobre cieľ, ale pre Kristovu poníženosť pohŕda cestou, ktorá vedie k cieľu, hoci Kristovo vtelenie sa práve platónikom nemuselo zdať tak neprijateľným. Porphyrius zavrhol niečo aj z Platónovho učenia, ako napríklad sťahovanie duší. Práve tak neudržateľné je aj učenie o preexistencii duší. V takýchto veciach skrytých ľudskému pohľadu, musím dôverovať božej pravde, ako ju hlása kresťanské náboženstvo. Toto náboženstvo je jedine spoločná cesta na oslobodenie duší, ktorú Porphyrius hľadal, ale nikde nemohol nájsť.

10.1. Platónici učili, že anjeli aj ľudia majú pravú blaženosť jedine od Boha.

Je to všeobecný rozumný ľudský náhľad, že všetci ľudia chcú byť blažení. Ktorí sú to však, alebo ako sa stanú blaženými, keď sa spytujeme ľudskej nedokonalosti, vysvitne, že vzniklo mnoho a veľkých rozdielnych náhľadov, ktorým filozofi venovali svoju prácu a čas. Bolo by zdĺhavé a iste aj nepotrebné, aby sme všetky uviedli a o všetkých rokovali. Nech si pripomenie, kto toto číta, čo sme hovorili v ôsmej knihe o voľbe filozofov, s ktorými sa o blaženom živote, ktorý má prísť po smrti, preberala otázka, či blaženosť môžeme dosiahnuť bohoslužbou a obetami viacerým bohom, lebo len jedinému opravdivému Bohu, ktorý stvoril aj bohov? Čitateľ nech nečaká, aby sme opakovali, čo sme už raz povedali, lebo si môže ľahko osviežiť pamäť tým, že vec znova prečíta, ak by bol zabudol. Vybrali sme vtedy platónikov, zo všetkých filozofov najvznešenejších, lebo umom vedeli dôjsť nielen k tomu, že ľudská duša, aj keď nesmrteľná a rozumná, nemôže byť blažená ináč, len účasťou na svetle toho Boha, ktorý stvoril ju a svet, ale aj k tomu, že blažený život, po ktorom všetci ľudia túžia, nedosiahne nik, ak sa len čistou láskou neprimkne k jedinému najlepšiemu Dobru, ktorým je nemeniteľný Boh. Ale pretože aj oni sami buďto ustúpili márnosti a bludu národov, buďto, ako hovorí apoštol, »zmĺkveli vo svojich rozumovaniach« (Rim. 1, 21), mysleli, že treba uctievať mnoho bohov, alebo aspoň chceli, aby sa tak myslelo, a niektorí z nich pripúšťali, že aj démonom treba bohoslužbou a obetami preukazovať božskú úctu. Týmto sme však už dostatočne odpovedali. Lenže teraz treba pozrieť na to a o tom hovoriť, ak Boh dá, čo treba súdiť o nesmrteľných a blažených, umiestených v nebeských sídlach, panstvách, kniežatstvách, mocnostiach, ktoré volajú bohmi a niektorých z nich dobrými démonmi, alebo ako my anjelmi, o tom, ako od nás chcú, aby sme zachovali náboženstvo a zbožnosť. Otvorenejšie povedané, je otázka, či sa im páči, aby sme konali bohoslužby a prinášali obety aj im, alebo len ich Bohu, ktorý je aj naším Bohom, či azda aby sme im niečo svoje alebo nás samých zasvätili náboženskými obradmi?

Ale to je úcta, ktorá patrí božskosti, alebo aby som presnejšie hovoril božstvu, ktorá by bola jedným slovom označená, nakoľko nemám poruke vhodné latinské slovo, označím ju podľa potreby gréckym slovom. Slovo latreia, kdekoľvek je vo svätom Písme, naši prekladali slovom služba. Služba však, ktorá sa preukazuje ľuďom, o ktorej hovorí apoštol, že sluhovia majú byť poddaní svojim pánom, po grécky sa povie iným slovom.[1]) Latreia však podľa vžitého spôsobu hovorenia, ktorým hovorili, čo nám sväté výpovede naznačili, vždy alebo tak často ako by vždy vyjadruje tú službu, ktorou sa preukazuje úcta k Bohu. Ak teda povieme len úcta, to ešte neznamená, že patrí len Bohu. Veď aj o ľuďoch hovoríme, že ich uctievame, keď ich alebo navštevujeme, alebo ich úctivo spomíname. Nielen o tom hovoríme, že uctievame, čomu sa poddávame náboženskou pokorou, ale aj o tom, čo je nám poddané. Od toho slova pochádzajú aj iné slová ako: roľníci (agricolae), osadníci (coloni), obyvatelia (incolae). Ba aj bohov pre nič iného nemenujú nebešťanmi (coelicolae), len preto, že nebo

oslavujú, nie úctou, ale tým, že v ňom bývajú, ako by boli akýmisi nebeskými osadníkmi. Lenže nie v tom smysle osadníci, ako by nájomníci, ktorí obrábajú zem pod vedením majiteľa, ale takí, o ktorých hovorí veľký autor latinskej reči: »Mesto staré to bolo, týrski osadníci ho mali« (Aen. 1, 12). Osadníkov nazval od bývania, a nie od obrábania poľa. Od incolere — bývať, a nie od agricultura — roľníctvo. Odtiaľ aj obce, založené väčšími mestami, ako by vyrojením sa ľudí, volajú sa kolonie. Tak teda úcta (cultus) či kult vo vlastnom smysle slova patrí jedine Bohu. To je celkom zreteľné. Nakoľko však slovo úcta sa môže použiť aj pri iných veciach a osobách, patričný kult Boha nemožno vyjadriť po latinsky jediným slovom.

Ba nemožno to ani slovom náboženstvo (religio), hoci toto sa zdá už presnejšie vyjadrovať nie hocakú úctu, ale božiu úctu. Týmto slovom naši prekladali grécke slovo treskéia. V latinskom spôsobe reči, a to nielen medzi pospolitým ľudom, ale aj medzi vzdelancami, je bežný smysel slova religio v príbuzenských stykoch, priateľstvách a iných vospolnostiach. Ani týmto slovom sa celkom neodstráni dvojsmysel, keď je reč o božej úcte, aby sme celkom s určitosťou mohli povedať, že slovo náboženstvo (religio) znamená jedine úctu božiu, lebo sa zdá, že to slovo zahrnuje označenie ľudskej príbuznosti. Aj slovom pietas (zbožnosť) sa rozumie úcta božia, ktorú Gréci označujú slovom eurebeia. Ona sa však má z povinnosti preukazovať aj rodičom. V obyčajnom hovore sa vyskytuje toto slovo, keď je reč o skutkoch milosrdenstva. Myslím, že to vyšlo odtiaľ, lebo Boh ich zvlášť nakazuje a svedčí, že sú mu milé alebo ešte milšie ako obety. Podľa tohto spôsobu reči aj o Bohu sa hovorí, že je zbožný (II. Par. 30, 9; Ekkli. 11, 13; Judit 7, 20). Lenže Gréci ho nikdy nevolajú eurebein, hoci v ľudovej reči sa eurebeia používa v smysle milosrdenstva. Na niektorých miestach Písma, aby lepšie vynikol rozdiel, hovorieva sa skôr theorebeia, čo je vlastne složené z Boha a cti, a nepoužíva sa eurebeia, čo je vlastne dobrá česť. My nemôžeme ani jeden z týchto výrazov vystihnúť jedným slovom. Čo teda Gréci označujú slovom latreia a Latinci slovom servitus, to značí službu Bohu. Čo Gréci volajú treskeia, latinsky náboženstvo, je to to, čím ctíme Boha. Čo napokon Gréci označujú slovom theorebeia, my nemôžeme vystihnúť jediným slovom, ale voláme to úctou Boha, ktorý je pravým Bohom a svojich ctiteľov robí bohmi (Žalm 81, 6; Ján 10, 34). Akokoľvek sú teda obyvatelia neba nesmrteľní a blažení, ak nás nemilujú a nechcú, aby sme my boli blažení, nemuseli by sme ich uctievať. Ak nás však milujú a chcú aj nás urobiť blaženými, určite to chcú len tým, čím sú aj sami blažení. Či azda dôvod našej a ich blaženosti je rozdielny?

10.2. Plotinov náhľad o nebeskom osvietení. (Obsah.)

Platónici tvrdia, že nebeskí duchovia majú blaženosť z toho istého prameňa ako ľudia, t. j. z akéhosi ústredného svetla, ktoré je Bohom a ktoré je odlišné od nich. To svetlo ich osvecuje a ním sú osvetlení a blažení. Plotin rozvíja náuku Platónovu a tvrdí, že aj duša všetkých bytostí, je blažená tým, čím aj naša. Táto duša nie je sama sebe svetlom, ale je stvorená z jedného svetla a aj teraz ju pôvodné svetlo osvetľuje, a tým poznáva. Pripodobňuje to slnku a mesiacu, ktorý dostáva svetlo od slnka. Slnkom by bolo to pôvodné svetlo, a duša mesiacom. Shodovalo by sa to s evanjeliumom, kde čítame: »Narodil sa istý človek, ktorého poslal Boh. Menoval sa Ján. On prišiel svedčiť, a to svedčiť o svetle, aby skrze neho všetci uverili. On sám nebol svetlom, ale mal iba svedčiť o svetle. Bolo však aj pravé svetlo, ktoré osvecuje každého človeka, prichádzajúceho na tento svet« (Ján 1, 6—9).

10.3. Platónici sa odchýlili od správnej úcty Boha.

Keďže je tomu tak, keby platónici alebo ktoríkoľvek podobného smýšľania, keď poznali Boha, keby ho boli uctievali ako Boha a vzdávali mu vďaky a neboli by zmĺkveli vo svojich rozumovaniach, keby čiastočne sami neboli uvádzali do bludu národy a čiastočne keby sa neboli báli postaviť bludu na odpor, iste by boli vyznali, že aj nesmrteľní blažení aj my smrteľní a biedni máme uctievať jediného Boha bohov, ktorý je Bohom ich aj naším.

Tomuto máme preukazovať službu, po grécky latreia, buď vonkajšími povinnosťami alebo vo svojom vnútri. Veď všetci a aj po jednom sme chrámami tohto jediného Boha (I. Kor. 3, 16), lebo v svornej spoločnosti všetkých a v každom jednotlivom prebýva, v každom jednaký, nikde nie väčší ani menší, lebo sa spolčovaním nezväčšuje, a delením nezmenšuje. Keď sa k nemu pozdvihne naše srdce, je jeho oltárom; smierujeme sa s ním prostredníctvom jeho Jednorodeného, najvyššieho kňaza; prinášame mu krvavé obety, keď až do vyliatia krvi bojujeme za jeho pravdu; pálime pred ním najvonnejší oheň, keď pred jeho pohľadom horíme svätou láskou. Jemu sľubujeme a oddávame jeho dary v nás a nás samých; pamiatku jeho dobrodení ohlasujeme a oslavujeme slávnymi sviatkami, určitými dňami, aby naša nevďačnosť postupom času nezabudla na ne; jemu obetujeme obetu pokory a chvály ohňa horúcej lásky na oltári srdca. Aby sme ho mohli vidieť a s ním sa spojiť, nakoľko je to možné, očisťujeme sa od všetkých hriechov a zlých žiadostí a zasväcujeme sa jeho menu. On je žriedlom našej blaženosti, on je cieľom všetkých našich túžob. Tohto si voliac, alebo s ním sa viažuc, strácame nedbalosťou. S ním sa viažuc — odtiaľ má iste aj náboženstvo[2]) svoje meno (religentes: religio) — smerujeme k nemu láskou, aby sme potom spočinuli v ňom a boli blažení preto, lebo sme dosiahli svoj cieľ. Naše dobro, o ktorého cieli sú medzi filozofmi tak rozdielne mienky, nie je nič iné, ako spojenie s Bohom, ktorého objatím — povedali by sme netelesným objatím — rozumná duša sa napĺňa a rozhojňuje opravdivými čnosťami. Máme rozkázané, aby sme to dobro milovali z celého srdca a z celej duše. K tomu dobru nás musia viesť tí, čo nás naozaj milujú, a k tomu dobru musíme aj my viesť tých, ktorých milujeme. Tak sa splní dvoje prikázaní, v ktorých je celý Zákon a Proroci: »Milovať budeš Pána Boha svojho z celého srdca svojho, z celej duše svojej a z celej mysle svojej a bližného svojho ako seba samého« (Mat. 22, 37, 40). Aby vedel človek milovať samého seba, bol mu daný cieľ, ku ktorému má smerovať všetka jeho práca, aby bol blažený. A cieľ je: Primknúť sa k Bohu (Žalm 72, 28). Kto vie, ako sa má milovať, keď sa mu káže, aby miloval bližného ako seba samého, čo iného sa mu káže, ak len nie to, aby zo všetkých svojich síl bližnému odporúčal milovanie Boha. To je úcta Boha, to je pravé náboženstvo, to je správna zbožnosť, to je napokon povinná služba Bohu. Akákoľvek mocnosť, obdarená akoukoľvek čnosťou, ak nás miluje ako samu seba a chce, aby sme boli blažení, musí chcieť, aby sme boli poddaní tomu, komu je aj ona poddaná. Ak nectí Boha, je biedna, lebo je zbavená Boha. Lež ak ctí Boha, nechce, aby sama bola ctená miesto Boha, ale prikláňa sa a celou láskou sa hlási k tej božskej výpovedi kde je napísané: »Obetujúci bohom bude vykynožený okrem jedinému Pánovi« (Ex. 22, 20).

10.4. Len pravý Boh má právo na obetu. (Obsah.)

Je všeobecne prijaté, že obeta patrí jedine Bohu. Niekedy sa božská úcta preukazovala aj ľuďom, ale to buď z omylu alebo veľkej poroby, prípadne ako zaliečanie. Ale každý prinášal obetu len tomu, o kom veril, že je bohom. Najlepšie svedectvo o tom máme v obetách Kaina a Ábela.

10.5. Boh nežiada obety, ale chce, aby sa nimi vyjadrilo vnútorné smýšľanie.

Kto by bol tak obmedzený, aby sa domnieval, že Bohu je nejako potrebné to, čo sa prináša v obetách? O tom svedčí na mnoho miestach sväté Písmo. Aby sme sa dlho nešírili, stačilo by spomenúť jedno krátke zo žalmu: »Povedal som Pánovi, Boh môj si Ty, lebo moje dobrá nepotrebuješ« (Žalm 15, 2). Treba vedieť, že Boh nepotrebuje zvieratá ani nijaké porušiteľné a pozemské veci, ba ani len ľudskú spravodlivosť a všetko, čím uctievame Boha, neosoží Bohu, ale človekovi. Nik nehovorí predsa, že osožil prameňu zato, že z neho pil, alebo svetlu, že videl. Aj to, že naši starí otcovia prinášali obety pálením zvierat, o čom teraz boží ľud číta, ale to nerobí, netreba rozumieť ináč, len tak, že obetovanými vecami sa naznačovaly tie, ktoré my konáme, aby sme sa primkli k Bohu a k tomu istému cieľu dopomohli aj bližnému. Viditeľná obeta je teda sviatosť, t. j. svätý znak neviditeľnej obety. V tom smysle hovorí kajúcnik u proroka alebo prorok sám, keď prosí o božiu milosť na odpustenie svojich hriechov: »Ak by si bol chcel obety, bol by som dal; v zápalných obetách nemáš zaľúbenie. Obeta Bohu je duch ľútostivý; srdcom ľútostivým a poníženým, Bože, nepohrdneš« (Žalm 50, 18, 19). Všimnime si, že tam, kde Boh hovorí, že nechce obety, tam žiada obety. Nechce obetu zabitých zvierat, ale chce obetu ľútostivého srdca. Tou vecou, o ktorej hovorí, že ju nechce, je naznačená tá vec, o ktorej doložil, že ju chce. Preto Boh povedal, že nechce tamtie obety (zvierat), aby sa neverilo v to, čo myslia hlupáci, že Boh chce obety pre svoju rozkoš. Ak totiž tie obety, ktoré chce, — z ktorých jedna je napríklad ľútostivé srdce, skrúšené ľútostnou bolesťou — nebol by chcel naznačiť obetami, o ktorých sa nesprávne verilo, že za nimi žiadostivo túži, iste by v Starom zákone nebol nakázal, aby sa obetovaly. Preto sa musely tie obety (zvierat) v príhodnom čase zmeniť, aby sa o nich nemyslelo, že si ich Boh veľmi žiada a že nám sú prijateľné miesto tých, ktoré len naznačujú. Tu i na inom mieste žalmu hovorí: »Ak zlacniem, nepoviem ti: môj je okruh zeme aj jeho náplň. Či budem jesť mäso býkov, alebo piť krv capov? (Žalm 49, 12, 13) Ako by chcel povedať: Keby som potreboval to, čo mám vo svojej moci, nepýtal by som od teba. Ihneď aj vysvetľuje: »Obetuj Bohu obetu chvály a odovzdaj Najvyššiemu svoje sľuby. Vzývaj ma v deň navštívenia a vyvediem ťa a oslávíš ma« (Žalm 49, 14—15). Ďalej u iného proroka: »Čo dôstojného budem obetovať Pánovi? Či sa mám skloniť pred Bohom, Najvyšším? Či mu obetovať zápalné obety a ročné teľce? Či môže byť Pán ukojený tisícami škopcov alebo mnoho tisícami tučných capov? Alebo mu dám svojho prvorodeného za svoje prestúpenie, plod svojho života za hriech svojej duše? Oznámim ti, človeče, čo je dobré a čo žiada Pán od teba; len aby si činil súd a miloval milosrdenstvo a starostlivo chodil pred svojím Bohom« (Mich. 6, 6—8). V prorokových slovách je oboje rozlíšené a dostatočne objasnené, že Boh nežiada obety samy v sebe, nimi sa len naznačujú druhé obety, ktoré Boh žiada. V liste k Židom sa hovorí: »A nezabúdajte na dobročinnosť a udeľovanie, lebo takýmito obetami sa získa Boh« (Žid. 13, 16). A kde je napísané: »Milosrdenstvo chcem, a nie obety« (Osee 6, 6), nemožno rozumieť iné, len to, že jedna obeta sa kladie nad druhú, lebo to, čo sa vo všeobecnosti menuje obetou, je len znakom opravdivej obety. Aj milosrdenstvo je pravá obeta, ako je napísané, čo som prv spomenul, že »v takých obetách má Boh zaľúbenie«. Čokoľvek teda čítame o obetách v službe archy a chrámu, ako Bohom nakázaných, vzťahuje sa na označenie lásky k Bohu a bližnému. V týchto dvoch prikázaniach totiž — ako je napísané — je celý Zákon a Proroci (Mat. 22, 40).

10.6. Opravdivá a dokonalá obeta.

Pravá obeta je teda každý skutok, konaný tým cieľom, aby sme sa vo svätej pospolitosti primkli k Bohu, skutok, zameraný k tomu dobru, ktorým môžme byť opravdivo blažení. Preto aj samo milosrdenstvo, ktorým pomáhame inému, nie je obetou, ak ho nekonáme pre Boha. Hoci ju koná alebo prináša človek, jednako je obeta božím dielom, preto ju tým slovom starí Latinici pomenovali. (Sacrificium — sväté konanie, skutok.) Preto aj človek, zasvätený menu

božiemu a zasľúbený Bohu, je obetou, keď zomiera svetu, aby žil Bohu. Aj to patrí k milosrdenstvu, ktoré preukazuje človek sám sebe. Tak je aj napísané: »Zmiluj sa nad svojou dušou, páčiac sa Bohu« (Eccli 30, 24). Aj to je obeta, keď svoje telo krotíme miernosťou, ak to robíme pre Boha, aby sme nevydávali svoje údy hriechu za zbraň neprávosti, ale Bohu za zbraň spravodlivosti (Rim. 6, 13). K tomu nás povzbudzuje apoštol a hovorí: »A tak prosím vás, bratia, pre milosrdenstvo božie, aby ste vydávali svoje telá za obetu živú, svätú, Bohu ľúbeznú, na duchovnú svoju službu« (Rim. 12, 1). Keď už telo, ktoré používa duša za sluhu alebo za nástroj, je obetou, keď jeho dobré a správne užívanie smeruje k Bohu, o čo viac je sama duša, keď smeruje k Bohu, aby rozpálená ohňom jeho lásky pozbavila sa svetskej žiadostivosti a poddala sa mu ako nemeniteľnej podstate a páčila sa mu v tom, čo prijala z jeho krásy. To hneď pripomína aj apoštol: »A nepripodobňujte sa tomuto svetu, ale sa premeňte obnovením svojej mysle, aby ste vyskúmali, čo je vôľa božia dobrá, ľúbezná a dokonalá« (Rim. 12, 2). Opravdivé obety sú diela milosrdenstva či už oproti sebe alebo bližným a smerujú k Bohu. Skutky milosrdenstva sa nekonajú pre nič iného, len aby sme sa oslobodili od biedy, a tak sa staly blaženými. To sa nestane ináč, ak sa len dobrom, o ktorom je napísané: »Mne však primknúť sa k Bohu dobre je« (Žalm 72, 28), neprevedie, aby celá vykúpená obec, t. j. spoločnosť a pospolitosť svätých obetovala Bohu spoločnú obetu rukami Veľkňaza, ktorý aj seba obetoval v utrpení za nás, aby sme sa staly telom toľkej hlavy, podľa podobenstva sluhu. To podobenstvo sluhu obetoval, v ňom bol obetovaný, lebo podľa neho je Prostredníkom, v ňom je Kňazom, v ňom je aj obetou. Keď nás apoštol povzbudil, aby sme vydávali svoje telá za obetu živú, svätú, Bohu ľúbeznú, a nepripodobňovali sa tomuto svetu, ale sa premenili obnovením mysle, aby sme vyskúmali, čo je vôľa božia dobrá, ľúbezná a dokonalá, že tou obetou sme my sami, potom ešte hovorí: »Lebo povedám skrze milosť, ktorá mi je daná, každému z vás, aby ste viac nemysleli o sebe, ako treba myslieť, ale aby ste mysleli skromne a ako udelil Boh každému mieru viery. Lebo ako v jednom tele máme mnoho údov, ale údy nemajú všetky to isté zamestnanie, tak sme všetci jedno telo v Kristu a každý sme jeden druhému údmi. A máme rozdielne dary podľa milosti, ktorá je daná nám« (Rim. 12, 3—6). A toto je obeta kresťanov: Mnohí jedno telo v Kristu. Túto obetu slávi Cirkev aj veriacim známou Sviatosťou Oltárnou, kde sa jej dokazuje, že v tom, čo obetuje, sama je obetovaná.

10.7. Láska anjelov voči nám žiada, aby sme nie ich, ale Boha uctievali

Nebeskí nesmrteľní a blažení, ktorí sa tešia z účasti na svojom Stvoriteľovi, z ktorého večnosti majú pevnosť, z pravdy istotu, a z daru svätosť, keďže milujú nás smrteľných a biednych, aby sme aj my boli nesmrteľní a blažení, právom nechcú, aby sme prinášali obety im, ale tomu, o ktorom vedia, že my aj oni sme jeho obetou. S nimi totiž tvoríme jeden štát boží o ktorom sa hovorí v žalme: »Slávne veci sú o tebe povedané, štát boží« (Žalm 86, 3). Jeho jedna časť — my — ešte putujeme a jeho druhá časť — oni — už pomáha. Z toho teda vysokého štátu, kde božia vôľa je nemeniteľným a srozumiteľným zákonom, z toho vysokého dvora, kde je starosť aj o nás, prišlo k nám pomocou anjelov sväté Písmo, v ktorom čítame: »Obetujúci bohom bude vykynožený, okrem jedinému Pánovi« (Exod. 22, 20). To Písmo, ten zákon a tie prikázania sú potvrdené toľkými zázrakmi, že je dostatočne zjavné, komu máme obetovať podľa vôle nesmrteľných a blažených duchov, ktorí to isté dobro želajú nám ako aj sebe.

10.8. Niektoré zázraky učinil Boh prostredníctvom anjelov, aby posilnil zbožných vo viere. (Obsah.)

V Starom Zákone je na mnohých miestach reč o anjeloch, aby sa ich prítomnosťou po tvrdila viera v jedného Boha. Netreba všetko spomínať, ale aspoň niečo. Anjeli predpovedajú Abrahámovi zničenie Sodomy a Gomory, anjeli ho navštívili, anjeli vyslobodili Lóta, Mojžiš robí pomocou anjelov divy pred faraónom, celá cesta židovského národa púšťou a ich zázračné zachovávanie Bohom je znakom a dôkazom, ako robil Boh divy a zázraky pomocou svojich anjelov.

10.9. Nedovolený kult démonov podľa Porphyria. (Obsah.)

Magické umenie, ako usmierovať bohov, je buď goetické,[3]) horší druh, akési černokňažníctvo, buď teurgické, ľahší druh, ktoré má za cieľ očistiť dušu a telo. Porphyrius tvrdí, že teurgickým umením sa duša očisťuje. Nie je však dôsledný, lebo raz odsudzuje toto umenie ako nezákonité, a druhý raz zas tvrdí, že očisťuje dušu. Totiž tak ju uschopňuje a uspôsobuje, aby mohla prijímať vnuknutia anjelov a duchov, ba aj bohov vidieť. Lenže dodáva, že duša nedosiahne toľké očistenie, aby mohla uvidieť svojho Boha. Vystríha pred spoločenstvom s démonmi, lebo vraj duša po smrti, keď zakusuje tresty, zazlieva si službu démonov, ktorou bola spútaná. Aj to doznáva, že teurgické umenie musí niekedy prekonávať nesnádze, lebo duchovia sú sami navzájom nepriateľskí, alebo niektorí sú už v moci niekoho iného. Ako príklad spomína istého Chaldejca, ktorý sa usiloval očistiť svoju dušu, ale nemohol, lebo iný kúzelník zo závisti tak spútal duchov, že nemohli vyhovieť Chaldejcovi. Porphyrius ďalej hovorí, že teurgiou sa dá vykonať mnoho dobrého, ale aj mnoho zlého.[4])

10.10. Teurgia sľubuje očistenie duše pomocou démonov. (Obsah.)

Podľa Porphyria nič nezmôže ten zaklínač, ktorý chce niečo dobrého, keď mu v tom prekáža iný, ktorý chce niečo zlého. Ak by vtedy šlo o dobrých bohov, iste by viac moci mal ten, ktorý chce dobre. Ani to neobstojí, že bohovia nevyhovejú dobrému preto, lebo vraj sa dali postrašiť akýmsi vyšším božstvom. Je čudné, že dobrý Chaldejec nemohol nájsť nejakého vyššieho boha, ktorý by bol zastrašil všetkých iných a prinútil ich na dobrý skutok, alebo by ich bol oslobodil, aby bez strachu konali dobro. Či sa taký boh nenájde? Či sa len taký boh nájde, ktorý vyslyší závistníka, a naháňa strach dobrým bohom a prekáža im v konaní dobra? Naozaj čudná teurgia, čudné umenie! Lež ako prevádzači tohto umenia tvrdia, že vidia krásne podoby anjelské a božské, je to preto, ako hovorí apoštol, »lebo aj sám Satan sa pretvára, ako by bol anjelom svetla« (2. Kor. 11, 14). Vymýšľa všelijaké mámidlá aby ľudí získal na svoju stranu a odvrátil ich od Boha. Je ako Proteus, ktorý sa všelijako pretvára a mení, aby oklamal tých, ktorí sa k nemu približujú.

10.11. List Porphyria Anebontovi o druhoch démonov. (Obsah.)

Vo svojom liste Egypťanovi Anebontovi hovorí Porphyrius o démonoch, že bývajú niekde pod mesiacom alebo na mesiaci, lebo vraj vdychujú pary. Niektorých z nich uznáva za dobrých a všetkých za nesmrteľných. Čuduje sa, prečo obety a čary nútia bohov, aby robili to, čo si želá človek. Pýta sa, či kúzelníci majú silnejšiu dušu ako iní ľudia, a či pomoc na svoje divy dostávajú zvonku. Hovorí, že zvonku, lebo pomocou bylín a kameňov robia divy. Porphyrius v liste píše tak, ako by sám pochyboval o niektorých veciach a dal sa poučiť od Egypťana. Robil to iste preto, aby ho neurazil, lebo ten bol vodcom a umelcom v kúzlach. Pýta sa ho napríklad, prečo sa zlí duchovia vzývajú ako dobrí, prečo bohovia vypočujú nemravných kúzelníkov, prečo zakazujú svojim kňazom, aby sa nepoškvrňovali obetným mäsom a jeho parami, prečo sa dozorcovia nesmú dotýkať mŕtvol, prečo napokon akýkoľvek zlý človek môže sa vyhrážať a strach naháňať nebešťanovi, duchovi, slnku, mesiacu? Akýsi

Cheremon, zbehlý kúzelník, tvrdí, že Isis a Osiris majú veľkú moc priviesť bohov k poslušnosti, ak sa na nich dvoch kričí a vyhráža sa im strašlivým hlasom, že ich zaklínač rozdrví na kusy, ak by nepomohli. Ak by sa predsa daly robiť nejaké divy pomocou kameňov, zvukov, slov, rečí, bylín, potom by to bolo pomocou zlých duchov, ktorí chcú človeka na zlo naviesť.

10.12. Zázraky, ktoré učinil Boh prostredníctvom anjelov. (Obsah.)

Veľa divných vecí sa deje na svete. Niektoré pomocou zlých duchov, iné prostredníctvom anjelov, aby sa upevnila viera v Boha. Ľudia si väčšmi všímajú, hoci nepatrné, len keď neobyčajne veci, ale stvorenie sveta, ktoré je veľkým zázrakom, si skoro nevšímajú. Ba aj stvorenie človeka je iste nevšedným zázrakom. Pravda, každodenné videnie týchto vecí stáva sa všednosťou, ničím nenápadným. Pre Boha je to nie ponižujúce, že robí divy, aby povzbudil ľudí k viere. Anjeli prinášajú ľudské prosby pred neho, ale on sám vyslyší, alebo nevyslyší podľa svojho večného rozhodnutia.

10.13. Neviditeľný Boh sa niekedy zjavil ľuďom vo viditeľnej podobe. (Obsah.)

Nik sa nepozastaví nad tým, keď sa v Písme spomína, že neviditeľný Boh sa niekedy zjavil praotcom vo viditeľnej podobe. Je to ako s myšlienkou a zvukom. Zvuk vynáša na svet myšlienku, utvorenú v mysli. Zvuk a myšlienka nie sú jedno, a predsa sa myšlienka skrýva vo zvuku. Tak aj Boh, hoci sa zjavil vo viditeľnej podobe, predsa zostal neviditeľným. Aj keď dával Zákon skrze Mojžiša židovskému národu, dialo sa to za blýskania, hrmenia a vo viditeľných znameniach, aby všetci prítomní pochopili a užasli, že ide o moc jediného Boha.

10.14. Jedného Boha treba uctievať pre večné aj časné dobro. (Obsah.)

Boh tak viedol židovský národ, aby od vecí nižších, každodenných prechádzal k veciam vyšším, božským. Proroci sľubovali pozemské šťastie a hojnosť na zemi, aby sa takými darmi udržovala viera v jediného Boha, kým nedôjde ľud k vyššiemu stupňu viery. Každý musí potvrdiť, že Všetky dobrodenia, ktoré môžu ľudia alebo anjeli preukázať ľudstvu, sú v božej moci. Plotinus hovorí, že Boh je počiatkom a ohniskom všetkej pomysliteľnej krásy na zemi, že všetko, čo je na zemi krásne, či je to už najvyššie alebo posledný kvietok či list, všetko má svoju krásu od Boha, ktorý má krásu v najvyššej miere. Túto myšlienku potvrdzuje aj sám Pán Ježiš, keď hovorí: »Pozorujte poľné ľalie, ako rastú! Nepracujú, ani nepradú. Hovorím vám, ani Šalamún vo všetkej svojej nádhere nebol tak zaodetý ako jediná z nich. Keď teda Boh poľnú trávu tak šatí, ktorá dnes je a zajtra ju hodia do pece, či nie skôr vás, maloverní?« (Mat. 6, 28—30.) Múdre je teda, keď vie duša užívať tieto pozemské dobrá, aby ich správnym užívaním mohla dôjsť k večnému Dobru.

10.15. Anjeli v službe božej prozreteľnosti. (Obsah.)

Zákon o úcte jedného Boha bol vyhlásený na hore prostredníctvom božích anjelov, ktorí sú vždy pohotove, aby plnili rozkazy božie. Hoci je Boh neviditeľná bytosť a podstatne duch, hoci nemá smyslovú činnosť, ale len rozumovú, jednako vydáva rozkazy, ktoré ľudia počujú ako hlas, ba aj anjeli, hoci prijímajú rozkazy mysľou, ľuďom ich ohlasujú po ľudsky, hlasom. Zákon prikazoval úctu jedného Boha. Nie však jedného boha z množstva pohanských bohov, ale jedného Boha, ktorý stvoril nebo i zem, všetkých duchov a všetky duše.

10.16. Ktorým anjelom treba veriť, aby sme dosiahli večný život?

Ktorým anjelom teda treba veriť vzhľadom na večný a blažený život? Či tým, ktorí sa chcú dať uctievať náboženskými obradmi, ktorí požadujú od smrteľníkov obety, a či tým, ktorý tvrdia, že taká úcta patrí jedinému Bohu, Stvoriteľovi všetkých vecí, a žiadajú aby sa mu preukazovala opravdivou zbožnosťou, ktorého videním aj sami sú blažení a aj nám takú blaženosť sľubujú? Videnie Boha je videnie toľkej krásy a zasluhuje toľkú lásku, že človeka, obdareného a oplývajúceho hocakými dobrami, ale postrádajúceho videnie Boha, sám Plotinus neváha nazvať najnešťastnejším (En. 1, 6, 7). Pretože niektorí anjeli nás povzbudzujú k úcte jedného Boha, iní zas k úcte seba samých skrze divy a zázraky, a to tak, že prví zakazujú uctievať druhých, kým druhí sa neopovážia zabraňovať úcte Boha, nech nám teda povedia platónici, ktorým treba skôr veriť, nech odpovedia ktoríkoľvek filozofi, nech odpovedia teurgovia (veštci) alebo správnejšie periurgovia (falošní veštci), lebo všetci si zaslúžia skôr toto pomenovanie. Nech odpovedia napokon ktoríkoľvek ľudia, či majú v sebe aspoň nejaký cit, že sú stvorení ako rozumné bytosti. Nech odpovedia, či treba obetovať bohom, alebo anjelom, ktorí žiadajú obety pre seba, či tomu Jedinému, ktorému obety nakazujú tí anjeli, ktorí zakazujú obety sebe aj tým prvým? Keby ani jedni ani druhí nerobili zázraky, ale len prikazovali, prví sebe samým obetovať, druhí by to zas zakazovali a žiadali obetu len jedinému Bohu, už sama zbožnosť by z toho musela pochopiť, čo vyplýva z pýchy, a čo zas z opravdivého náboženstva. Ba poviem ešte viac: Keby len tí, ktorí žiadajú pre seba obety, keby zázračnými skutkami pohli ľudské mysle, a tí, ktorí to zakazujú a kážu obetovať jedine Bohu, keby také viditeľné zázračné skutky nekonali, aj vtedy by sme museli dať prednosť tým druhým, hoci aj nie podľa smyslov, ale podľa zdravého rozumu. Keď teda Boh na potvrdenie svojej pravdy urobil to, aby skrze nesmrteľných zvestovateľov, hlásajúcich nie svoju, ale božiu slávu, urobil väčšie, istejšie a jasnejšie zázraky, aby duchovia, ktorí žiadajú pre seba obety nezviedli svojím falošným náboženstvom slabších zbožných tým, že by ich smyslom predviedli niektoré čudá, kto by bol potom ešte natoľko nemúdry, aby si nevybral pravdu a nenasledoval ju, keď tam nájde aj viac podivných skutkov?

Divy pohanských bohov, ktoré spomínajú dejiny, — nehovorím o tých, ktoré sa staly v priebehu časov z ešte neznámych prirodzených príčin, avšak z božej prozreteľnosti ustanovených a uzákonených, ako sú neobyčajné plody zvierat, neobyčajné úkazy na nebi a na zemi strašlivé alebo škodlivé, ktoré sa podľa úlisných a falošných démonov môžu odvrátiť a zmierniť obetami im prinášanými, ale hovorím tu o takých, o ktorých je zjavné, že sú dielom démonov, ako je napríklad to, že obrazy bohov Penátov, ktoré priniesol Aeneas, utekajúci z Tróje, sa samy pohybovaly s miesta na miesto; že Tarquinius preťal britvou kameň; že epidaurský had bol za spoločníka Aesculapiovi, cestujúcemu na lodi do Ríma; že loď, vezúcu modlu Frygijskej Matky, keď nemohla pohnúť nijaká ľudská sila ani záprah, odrazu sa pohla páskou jednej ženičky, ktorá to urobila na dôkaz svojho panenstva; že vestálska panna, o ktorej panenskosti bol práve spor, doniesla na site vody z Tibera beztoho, aby voda pretiekla, a tým zakončila spor vo svoj prospech — teda tie divy pohanských bohov a im podobné nijako nemôžu ani veľkosťou ani silou porovnať s tými, o ktorých čítame, že sa staly v božom ľude. Tým menej možno s nimi porovnať tie, ktoré už u národov, ktoré ctily pohanských bohov, boly zakázané a zákonmi trestané ako divy magické a teurgické, z ktorých väčšina svojím zjavom klamala mysle smrteľníkov obraznými šaľbami, ako je napríklad strhnúť mesiac, aby sa dotkol trávy na zemi, o čom hovorí Lucanus (Phars. 6, 503). Hoci sa niektoré pozdávaly, že sa rovnajú činom zbožných osôb, jednako cieľ, pre ktorý sa dialy, ukazuje, že divy zbožných neporovnateľne prevyšujú tamtie. Pre tamtie (divy) mnohí duchovia majú byť uctievaní obetami tým menej, čím väčšmi ich požadujú, týmito zas sa oslavuje jediný Boh, ktorý nepotrebuje nijaké obety, čo dokázal svedectvom svojich svätých

kníh a neskoršie aj odstránením obiet. Ak teda nejakí anjeli žiadajú obety, treba dať prednosť tým, ktorí žiadajú obety nie sebe, ale jedinému Bohu, Stvoriteľovi všetkého, ktorému aj oni slúžia. Tu totiž ukazujú, akou úprimnou láskou nás milujú, keď nás chcú obetou podriadiť nie sebe, ale tomu, ktorého videním sami sú blažení a nás chcú priviesť ku tomu, od ktorého sa nikdy neodchýlili. Ak by anjeli považovali obety nie jednému, ale mnohým bohom, nie teda sebe, ale tým bohom, ktorých anjelmi sú, aj tak treba dať prednosť tým, ktorí sú anjelmi jedného Boha bohov, ktorí tak kážu obetovať Bohu, že zakazujú komukoľvek inému, ale nezakazujú obetovať tomu jedinému, ktorému prikazujú obetovať. Napokon, ak nie sú dobrí, ani anjelmi dobrých bohov, ale zlými démonmi, ako o tom svedčí ich pyšná falošnosť, ktorí nechcú obetami uctievať jediného a najvyššieho Boha, ale samých seba, akú väčšiu ochranu treba hľadať proti nim, ak len nie ochranu jediného Boha, ktorému dobrí anjeli slúžia, ktorí nakazujú, aby sme obety prinášajú nie im, ale tomu, ktorého obetou aj my sami máme byť?

10.17. Archa úmluvy a zázraky, ktoré urobil Boh na potvrdenie Zákona. (Obsah.)

Boží zákon, ohlásený na hore ústami anjelov, bol napísaný na dve kamenné tabule a uložený do archy úmluvy, ktorá sa volá aj archou svedectva, lebo mala svedčiť o smluve Boha s národom. S archou putoval národ na púšti, vedený v noci ohnivým stĺpom a vo dne oblakovým stĺpom. Okrem toho znaku bolo aj mnoho iných znakov pri arche úmluvy. Pri vstupe do zasľúbenej zeme sa rieka Jordán rozstúpila a národ prešiel suchou nohou. Mesto Jericho spadlo bez boja, keď prešiel ľud s archou sedem ráz okolo mesta. Keď nepriatelia zajali archu a postavili vo svojom chráme vedľa svojho boha Dagona, na druhý deň našli Dagona na zemi pred archou. Tieto a viaceré iné veci učinil Boh skrze archu na potvrdenie viery v jedného Boha. Platónici tvrdili, že božia prozreteľnosť riadi svet aj teraz, čo dokazovali krásou nielen ľudských, ale aj zvieracích tiel, ba aj na rastlinách. O čo zjavnejšie sú však spomínané božské dôkazy, ktorými sa vlastne potvrdilo, že obety prinášané jedinému Bohu sú správne a že je určený čas, keď aj tieto obety pominú a ustúpia obete dokonalej. Obetami dal Boh najavo, že ich nežiada pre seba, ako by jeho samého obety povyšovaly, ale aby nás povzbudil k tomu, čo nám osoží, totiž aby sme ho správne ctili, aby sme sa tak väčšmi rozpaľovali láskou k nemu.

10.18. Niektorí popierajú hodnovernosť zázrakov v cirkevných knihách.

Niekto azda povie, že spomenuté zázraky sú falošné, že sa nikdy nestaly, alebo boly lživo napísané? Lež kto by tak povedal a tvrdil, že v týchto veciach nemožno veriť nijakému písmu, ten by mohol aj to povedať, že nijakí bohovia sa nestarajú o smrteľné veci. Mienku, že ich treba uctievať, bohovia neutvorili ináč, len zázračnými skutkami, čoho svedkom je aj história národov, ktorých bohovia sa mohli ukázať skôr zázrační ako užitoční. V tomto svojom diele, ktorého už desiatu knihu máme v rukách, nezaumienili sme si vyvrátiť mienku tých, ktorí popierajú akúkoľvek silu božiu, ale tvrdia, že božstvo sa nestará o ľudské veci, ale chceme sa zaoberať s tými, ktorí dali svojim bohom prednosť pred naším Bohom, zakladateľom svätého a najslávnejšieho štátu, lebo nevedia, že tohto viditeľného a meniteľného sveta on je aj nemeniteľným zakladateľom aj najopravdivejším uštedrovateľom blaženosti, pochádzajúcej nie zo stvorených vecí, ale z neho samého. Jeho najopravdivejší prorok hovorí: »Mne však primknúť sa k Bohu, dobre je« (Žalm 72, 28). Filozofi uvažujú o cieli dobra, na ktorého dosiahnutie treba vynaložiť všetko. Prorok však nehovorí, že mne je dobre oplývať bohatstvami; ani nie vznešeným šarlátom, žezlom a korunou; ani nie to, čo sa aj niektorí filozofi nehanbili povedať, že telesná rozkoš mi je dobrom; ba ani to, čo niektorí lepší hovorili, že duševná čnosť mi je dobrom, ale povedal, že mojím dobrom je primknúť sa k

Bohu. A to ho naučil ten, ktorému jedinému prinášať obety napomínali anjeli a zázrakmi aj dosvedčili. Preto sa aj sám stal obetou toho, ktorému duchovným ohňom zachvátený horel a do ktorého nevýslovného a netelesného objatia sa vznášal svätou túžbou. Ak teda ctitelia mnohých bohov veria (nech už o bohoch myslia akokoľvek) či svetským dejinám, či magickým knihám, alebo čo je podľa nich vraj čestnejšie, knihám teurgickým, že bohovia robili zázraky, pre akú príčinu by teda mohli veriť Písmu, že sa staly zázraky, ktorým treba veriť tým skôr, čím väčší je nad všetkých bohov ten, ktorému jedinému kážu oné knihy obetovať.

10.19. Smysel viditeľnej obety, ktorá sa obetuje pravému a neviditeľnému Bohu.

Ktorí si myslia, že viditeľné obety sa hodia iným bohom, ale nášmu neviditeľnému Bohu pristanú len neviditeľné, jemu ako vyššiemu a lepšiemu len vyššie a lepšie, ako sú služba čistého srdca a dobrej vôle, tí azda nevedia, že viditeľné obety sú tak znakmi neviditeľných, ako sú zvučiace slová znakmi vecí. Keď sa teda modlíme a chválime toho, ku ktorému vysielame slová, znamenajúce to, čo mu v srdci obetujeme, tak aj pri obeti poznávame, že viditeľnú obetu netreba inému obetovať, ale len tomu, ktorého neviditeľnou obetou máme byť sami vo svojich srdciach. Anjeli a nebeské sily, mocnejšie tak svojou dobrotou ako aj zbožnosťou len vtedy sú nám naklonení, len vtedy sa s nami radujú a podľa svojich síl nám pomáhajú. Keby sme im chceli niečo takého preukázať (obetovať), neprijali by, ba keď sú poslaní k ľuďom tak, aby sa aj smyslami dali poznať, vtedy to celkom zjavne zakazujú. Sú na to príklady vo sv. Písmach. Niektorí mysleli, že anjelov treba uctiť poklonou alebo obetou, ktorá Bohu patrí, ale anjeli im to zakázali a rozkázali takú úctu preukazovať len tomu, komu jedine taká úcta patrí, ako sami poznali. (Sudc. 13, 16; Zjav. 22, 8—9). Svätých anjelov nasledovali aj svätí boží ľudia. Tak Pavla a Barnabáša, keď v Lykaonii kohosi zázračne uzdravili, pokladali za bohov a Lykaonci im chceli obetovať obety, čo však oni pokornou zbožnosťou zamietli a ohlasovali im Boha, v ktorého majú veriť. (Skut. 14.) Falošní duchovia si pre nič iného nevymáhajú obety, len preto, lebo vedia, že také obety patria jedine pravému Bohu. Teda — ako hovorí Porphyrius a niektorí — netešia sa z dymu a zápachu mŕtvol, ale z božskej pocty. Hojnosť takého dymu a zápachu majú kdekoľvek a ak by ešte viac chceli, mohli by si sami zapríčiniť. Ktorí duchovia si nárokujú božskú úctu, neradujú sa z dymu akejkoľvek mŕtvoly, ale z duše prosiaceho, nad ktorým by panovali, keby ho zviedli a podmanili a tak zatarasili cestu k pravému Bohu, aby človek nebol jeho obetou, keď obetuje komukoľvek okrem neho.

10.20. Najvyššia a opravdivá obeta, ktorú vykonal Prostredník Boha a ľudí.

Opravdivý Prostredník, nakoľko prijal podobu sluhu, stal sa Prostredníkom Boha a ľudí, človek Kristus Ježiš, keď aj v podobe Boha prijíma obetu s Otcom, s ktorým je jeden Boh, predsa v podobe sluhu chcel byť radšej obetou, ako obetu prijať, aby si niekto nemohol myslieť, že možno obetovať ktorémukoľvek stvoreniu. Preto je súčasne kňazom, ktorý obetuje, a je aj obetou. Chcel aby každodenné tajomstvo tej veci bolo obetou Cirkvi, ktorá, pretože je telom jeho hlavy, učí sa skrze neho obetovať seba samu. Mnohé a rozmanité znaky tejto opravdivej obety boly starodávne obety svätých ľudí a táto jediná sa mnohými naznačovala tak, ako mnohými slovami sa naznačuje jedna vec, aby sa prijala bez neľúbosti a s ochotou. Všetky falošné obety ustúpily tejto najvyššej a opravdivej obete.

10.21. Moc, daná démonom, aby svätí znášaním utrpenia došli slávy. (Obsah.)

Boh vo svojom večnom rozhodnutí dal miesto aj tomu, aby démoni mohli účinkovať na svete, a to nielen tým, aby prijímali pre seba obety, ale aj aby mohli škodiť božím sluhom. Toto ubližovanie nevinným božím sluhom nie je na škodu Cirkvi, ale je jej na slávu, lebo rozmnožovaním počtu mučeníkov sa rozmnožuje aj počet slávnych občanov božieho štátu na zemi a počet víťazov v nebi. Herosmi, hrdinami by sme mučeníkov mali pomenovať skôr než synov Junóny, ktorí prebývajú s démonmi vo vzduchu a sú vraj dušami zomrelých, ktorí sa na zemi vyznačili nejakým veľkým činom. Mučeníkov by sme mali pomenovať hérosmi nie preto, ako by prebývali s démonmi vo vzduchu, ale preto, lebo premohli démonov so všetkými ich nástrahami. Porphyrius hovorí, že dobrý boh alebo génius nevojde prv do človeka, kým zlý duch, démon nie je usmierený nejakou obetou. To by však znamenalo, že dobrí bohovia sú slabší ako zlí, lebo len vtedy by mohli zaujať miesto zlých, keď to zlí dovolia. Tento spôsob a postup nie je spôsobom a postupom mučeníkov. Mučeníci nezaujali miesto démonov na základe pokorných darov a smierenia démonov, ale proste preto, lebo svojím čnostným životom premohli hérosov. Preto, keby to dovoľovalo naše náboženstvo, by sme ich mohli skôr pomenovať hérosmi.

10.22. Odkiaľ majú svätí moc nad démonmi?

Opravdivo zbožní ľudia boží vyháňajú vzdušnú moc, zbožnosti nepriateľskú a oprotivnú, zaklínaním a nezískavajú smierovaním a všetky pokušenia premáhajú modlitbou nie ku tej mocnosti, ale k svojmu Bohu oproti nej. Lež ona nikoho nepremáha ani si nepodmaňuje, ak len nie spoločnosťou v hriechu. Zvíťazí sa nad ňou v mene toho, ktorý vzal na seba človečenstvo a žil v ňom bez hriechu, aby v tom istom kňazovi a obete dokonalo sa odpustenie hriechov, t. j. skrze Prostredníka Boha a ľudí, človeka Krista Ježiša, skrze ktorého po odpustení hriechov sa smierujeme s Bohom. Ľudia sa od Boha nevzďaľujú ničím, ak nie hriechmi, ktorých sa v tomto živote pozbavujeme nie svojou silou, ale božím milosrdenstvom, jeho odpustením, a nie svojou mocou. Ba ktorákoľvek čnosť, ktorá sa volá našou, udelená je nám vlastne len z jeho dobroty. Mnoho by sme si v tomto tele pripisovali, keby sme až do jeho odloženia nežili pod stálym odpúšťaním. Preto nám Prostredník udelil milosť, aby sme telom hriechu poškvrnení, boli očistení podobenstvom tela hriechu. Touto milosťou božou, ktorou nám preukázal svoje veľké milosrdenstvo, aj v tomto živote sa vierou riadime a po tomto živote samou bytosťou nemeniteľnej pravdy budeme privedení k najúplnejšej dokonalosti.

10.23. Príčiny očistenia duší podľa platónikov. (Obsah.)

Porphyrius tvrdí, že božia veštba vypovedala, že obetami, prinesenými slnku a mesiacu, sa nikto neočistí. Tým chcel vlastne to povedať, že nijaké obety neočistia človeka. Keď totiž obety, prinesené slnku a mesiacu, ktorých pokladali za najväčších bohov, nemôžu očistiť, potom obety, prinesené menším bohom, určite nemôžu očistiť. A tak tvrdí, že človeka a dušu môžu očistiť len začiatky (principia). Začiatkami menuje Boha Otca a Boha Syna, ktorého po grécky menuje Otcovým rozumom. Ducha Svätého jasne nespomína, ale hovorí o komsi treťom, ktorý je medzi Otcom a Synom. Podľa nás ten tretí je Duch Svätý, ktorý však nie je medzi Otcom a Synom, ale je z Otca a Syna.

10.24. Jediná a pravá príčina, ktorá očisťuje ľudskú prirodzenosť. (Obsah.)

Keď hovoríme o Bohu, nehovoríme o dvoch, troch začiatkoch, ani nehovoríme o dvoch, troch bohoch, ale o jednom. Preto aj človek môže byť očistený jediným začiatkom. Porphyrius však nijako nechcel rozumieť, že by tým začiatkom bol aj Ježiš Kristus, ktorý nám priniesol

očistenie. Pohrdol Ježišom práve preto, že prijal ľudské telo, lebo nechápal hlbokosť tajomstva. Kristus práve tým, že prijal ľudské telo, dokázal, že nie podstata ľudského tela je zlá, ale že hriech je zlý, a práve jeho prijaté telo s dušou bez hriechu mohlo byť po smrti vzkriesené a oslávené. Tým, že prijal na seba smrť, poučil nás, že pre spravodlivosť máme aj smrť podstúpiť. Porphyrius preto neuznal Krista za začiatok, lebo by bol musel prijať aj očistenie skrze Krista. A predsa nie telo alebo ľudská duša je tým začiatkom, ale Slovo, ktoré sa stalo telom a prebývalo medzi nami. Kristus ako začiatok vzal na seba dušu a ľudské telo, aby mohol očistiť dušu a telo veriacich. Prišiel nato, aby chorému, v prachu ležiacemu človekovi podal ruku a pozdvihol ho, aby sa stal opravdivým Prostredníkom medzi Bohom a ľuďmi.

10.25. Všetci veriaci v čase Zákona aj pred ním boli ospravedlnení vierou v Krista. (Obsah.)

Vierou v Krista boli ospravedlnení aj naši praotcovia, tí pred Zákonom aj tí počas Zákona. Aj v Zákone sa dávalo s času na čas prisľúbenie Nového zákona. V žalme 72. je viditeľný rozdiel dvoch Zákonov. Žalmista vidí najprv okolo seba bohatstvo, štedrosť a zemské šťastie, ktorým oplývajú hriešnici, a ponosuje sa pred Bohom, ako je to. Sám by si želal z tých dobrodení dovtedy, kým nepochopí smysel diania. V božej svätyni pochopil, aký žalostný je koniec boháčov a šťastlivcov, že je to všetka ich odmena. Spravodlivých však čaká večný život. Keď toto pochopil, odprosuje Boha a želá si jediné: »Mne primknúť sa k Bohu, dobre je«. Všetci podobne smýšľajúci tvoria slávny boží štát, v ktorom sa uctieva ten Boh, ku ktorého úcte pobádajú aj anjeli. Tí blažení duchovia tým väčšmi nás milujú a nám pomáhajú, čím väčšmi my s nimi ctíme a milujeme jediného Boha, Otca i Syna i Ducha Svätého.

10.26. Porphyrius sa nevedel rozhodnúť medzi úctou Boha a démonov. (Obsah.)

Neviem, prečo sa Porphyrius, ktorý predsa bol dosť múdry, prečo sa nehanbil za teurgické umenie. Dobrých anjelov delil na dve skupiny. Jedna skupina vraj donáša božské veci teurgom a druhá donáša na zem rozkazy Otcove. Je však nepravdepodobné, aby anjeli, ktorí majú ohlasovať vôľu Otcovu, aby sa niekomu inému pokorovali, aby niekomu inému slúžili. Tak isto nemôžu zvestovať nijaké božské veci, ak nezvestujú vôľu Otcovu. Ak predsa niektorí slúžia teurgom, potom sú to zlí duchovia, démoni. Ty, Porphyrius, sa nehanbíš týchto zlých duchov, týchto závistníkov a záškodníkov umiestiť medzi bohov, pokladať ich za hviezdnych bohov, a tak hanobiť hviezdy samy?

10.27. Porphyrius prevýšil blud Apuleiov.

O koľko ľudskejšie a znesiteľnejšie blúdil tvoj spoločník Apuleius, platónik, ktorý mal v úcte démonov, ale voľky-nevoľky vyznal, že od mesiaca a niže neho umiestení sa zmietajú náruživosťami a nepokojom mysli, avšak vyšší bohovia, patriaci do vzdušných priestorov, či už viditeľní, ktorých videl svietiť ako slnko, mesiac a iné svetlá, či už tí, ktorých pokladal za neviditeľných bohov, zbavených akýchkoľvek náruživostí, v akej mohol, v takej vylíčil rozprave. Ty si sa však neučil od Platóna, ale od chaldejských učiteľov, aby si vynášal ľudské neresti do vzdušných alebo skúsenosťou dosažiteľných výšok a na nebeskú oblohu, aby vaši bohovia mohli teurgom zvestovať božské veci. Nad tieto božské veci sa ľudským rozumom sám povyšuješ a tebe, ako filozofovi, sa nezdajú potrebné teurgické očisťovania, ale iným ich odporúčaš, aby si sa odplatil svojim učiteľom tým, že navedieš tých, ktorí nemôžu rozmýšľať, na to, čo ty, ako vyšší, pokladáš pre seba za neužitočné. Robíš to preto, aby tí, ktorí sú veľmi

vzdialení filozofii, lebo je ťažká, a nie mnohí sa jej venujú, aby sa na tvoj popud obrátili k teurgom, aby sa očistili, aj keď nie na rozumnej duši, aspoň na duši duchovnej. (Dušou rozumnou chápeme pravdu a dušou duchovnou vnímame obrazy telesných vecí. Viď. 10, 9.) Keďže počet tých, ktorým sa nechce veľmi rozmýšľať, je omnoho väčší, veľmi mnohí sú nútení obrátiť sa skôr k tvojim tajomným a zakázaným učiteľom, ako k platónskym školám. To ti totiž sľúbili nečistí démoni, ktorí sa vydávajú za vzdušných bohov, a ty si ich kazateľom a anjelom, že v duchovnej duši očistení pomocou teurgického umenia nevrátia sa k Otcovi, ale budú prebývať nad vzdušnými priestormi medzi vzdušnými bohmi. Množstvo ľudí však nepočúva, že Kristus prišiel, aby ich vyslobodil zpod vlády démonov. V ňom majú milosrdnejšie očistenie myslí, ducha a svojho tela. Preto prijal celého človeka, okrem hriechu, aby od hriešneho moru uzdravil celého človeka. Bár by si ho bol poznal a radšej jemu sveril svoje uzdravenie, ako svojej sile, ktorá je ľudská, krehká a slabá, a škodlivej všetečnosti. Nebol by ťa — ako píšeš — oklamal ten, o ktorom hovoria vaše veštby, že je svätý a nesmrteľný. O ňom povedal aj najvznešenejší básnik, básnicky a pod obrazom inej osoby, ale pravdivo, ak to naň vzťahuješ:

»Vedením tvojím, ak nejaké zostaly zločinu nášho stopy,
znepokojovanú strachom večitým oslobodíš nám zem«. (Verg. Eclog. 4, 13.)

Hovorí o tých, aj keď nie zločinoch, aspoň stopách zločinov, ktoré môžu byť aj v ľuďoch vynikajúcich čnosťou spravodlivosťou, ktoré neuzdraví nik, okrem Spasiteľa, o ktorom hovorí citovaný verš. Vergilius nepovedal tú výpoveď sám od seba, svedčia o tom Eklogy vo štvrtom verši, kde hovorí: »Posledný vek už kumejskej veštby prichádza«. Z toho sa pozdáva, že to povedala Sybilla Kumejská. Avšak teurgovia alebo skôr démoni, vydávajúci sa za bohov, väčšmi poškvrňujú, ako očisťujú ľudského ducha falošnosťou predstáv a klamlivou obrazotvornosťou márnych tvarov. Ako môžu očisťovať ľudského ducha tí, ktorí svojho vlastného majú nečistého? Ináč by sa nedali viazať zaklínaním závistného človeka, ani by sa nestrachovali o márne dobrodenie, ani by ho neodopreli podobnou závisťou. Stačí, keď hovoríš, že teurgickým očistením nemožno očistiť ani rozumnú dušu, t. j. našu myseľ, avšak duchovnú dušu, t. j. nižšiu časť našej mysle, o ktorej hovoríš, že ju možno očistiť spomenutým teurgickým umením, tú jednako nemožno tak urobiť nesmrteľnou a večnou. Kristus sľubuje večný život, a preto sa všetko k nemu sbieha, hoci vy sa na to hneváte, čudujete a žasnete. Čo osoží, že si nemohol prekaziť, aby ľudia blúdili náukami teurgickými a klamali sa slepým a nerozumným náhľadom, taktiež že je najistejším omylom utiekať sa k vyšším duchom a anjelom modlitbami a obetami. Opäť, aby sa nezdalo, že si sa nadarmo učil teurgii, posielaš ľudí k teurgom, aby očistili duchovnú dušu tých, ktorí nežijú podľa rozumnej duše?

10.28. Prečo nemohol Porphyrius poznať Krista?

Posielaš ľudí do najistejšieho bludu a nemrzí ťa zlo natoľko, aby si sa nenazval milovníkom čnosti a múdrosti. Keby si ju však bol opravdivo a verne miloval, iste by si bol poznal Krista, čnosť a múdrosť božiu, nebol by si odstúpil od jeho spasiteľnej pokory v nafúkanosti márnej vedy. (Porphyrius bol najprv kresťanom a potom odpadol k pohanstvu.) Priznávaš predsa, že aj duchovná duša sa môže očistiť čnosťou zdržanlivosti bez teurgického umenia a bez obetnej očisty (telety), na ktorých naučenie si vynaložil zbytočnú robotu. Inde hovoríš, že očisty nepozdvihujú dušu po smrti, takže sa zdá, ako by po konci života neosožily ani tej časti, ktorú voláš duchovnou. To všetko všelijak obraciaš a opakuješ, podľa mojej mienky, len preto, aby si sa zdal skúseným v tých veciach a páčil sa zvedavcom zakázaného umenia, alebo aby si sám dráždil ich zvedavosť. Dobre hovoríš, že to obávané umenie je nebezpečné čiastočne pre

zákon, čiastočne svojou vlastnou činnosťou. Keby aspoň toto počuli od teba úbohí poslucháči a odstúpili, alebo vôbec nepristupovali. Hovoríš, že nevedomosť celkom určite a pre ňu mnohé neresti sa neočisťujú nijakými očistnými obetami, ale len skrze patrikon núm, t. j. otcovou mysľou alebo rozumom, ktorý je povedomý otcovej vôle. Neveríš, že to je Kristus. Ním opovrhuješ pre telo, prijaté zo ženy, a pre bláznovstvo kríža a pokladáš sa za schopného prijímať vysokú múdrosť shora, po pohrdnutí a zamietnutí všetkého nízkeho. Avšak on spĺňuje všetko, čo o ňom predpovedali svätí proroci: »Zahubím múdrosť mudrákov a zavrhnem chytrosť chytrákov« (Iz. 29, 14). Nie svoju múdrosť a chytrosť v nich zatratí a zavrhne, ktorú im daroval, ale tú, ktorú si nárokujúc, keď nemajú jeho múdrosť. Pripomenúc toto prorocké svedectvo, apoštol pokračuje a hovorí: »Kde je mudrc, kde zákonník? Kde skúmač tohto veku? Či si Boh neučinil hlúpou múdrosť tohoto sveta? (Iz. 33, 18.) Lebo, keďže svet svojou múdrosťou v múdrosti božej nepoznal Boha, zaľúbilo sa Bohu bláznovstvom kázania spasiť veriacich. Keďže i Židia žiadajú zázraky, i Gréci hľadajú múdrosť; kdežto my zvestujeme Krista ukrižovaného, Židom síce pohoršenie a pohanom hlúposť, ale samým povolaným i Židom i Grékom, Krista, moc božiu a múdrosť božiu; lebo čo božieho je sprosté, múdrejšie je od ľudí, a čo božieho je slabé silnejšie je od ľudí« (I. Kor. 1, 19—25). Týmto ako by hlúpym a nedokonalým pohŕdajú tí, ktorí sa pokladajú za múdrych a mocných. Ale toto je milosť, ktorá uzdravuje slabých, nevystatujúcich sa pyšne svojou falošnou blaženosťou, ale skôr pokorne vyznávajúcich svoju opravdivú úbohosť.

10.29. Platónici neuznávali vtelenie nášho Pána Ježiša Krista.

Hovoríš o Otcovi a jeho Synovi, ktorého voláš rozumom otcovým či mysľou, a o strednom týchto, pričom myslíme, že mieniš Ducha Svätého, a podľa vášho zvyku voláš ich troma bohmi. (Viď kn. 19, hl. 23.) Hoci aj používate nepresné slová, predsa ako by cez nejakú tôňu obraznosti vidíte, na čo sa treba opierať. Ale vteleniu nemeniteľného Syna Božieho, ktorým sme spasení, aby sme mohli dôjsť k tomu, čo veríme, čo aspoň len čiastočne aj pochopujeme, tomu nechceme veriť. A tak aj akosi vidíte, hoci len zďaleka a zakaleným zrakom, vlasť, v ktorej treba zostať, ale nedržíte sa cesty, po ktorej sa ta dá dôjsť. Vyznávaš jednako milosť, keďže vravíš, že len nemnohým sa dáva prísť k Bohu silou rozumu. Nehovoríš: máloktorým sa páčilo, alebo máloktorí chceli, ale keď hovoríš, že sa dáva, nepochybne vyznávaš božiu milosť, a nie ľudskú dostatočnosť. To slovo používaš otvorenejšie, kde nasleduješ mienku Platónovu a sám nepochybuješ, že človek v tomto živote nijako nemôže dosiahnuť dokonalosť múdrosti, avšak žijúcim podľa rozumu všetko, čo chybuje, môže doplniť po tomto živote prozreteľnosť a milosť božia. Ó, keby si bol poznal milosť božiu skrze Ježiša Krista, Pána nášho, aj jeho vtelenie, ktorým prijal telo a ľudskú dušu, bol by si mohol vidieť, že je najvyšším príkladom milosti. Ale čo urobím? Viem, že darmo budem hovoriť mŕtvemu, keď myslím na teba. Lež keď mienim tých, ktorí si ťa vážia a milujú či už pre lásku k múdrosti alebo zo zvedavosti na vedy, ktorým si sa nemusel učiť, ktorých skôr oslovujem v obracaní sa na teba, azda nie nadarmo. Božia milosť sa nemohla ukázať milostnejšie, ako že sám jediný Syn Boží, sám v sebe nemeniteľný, obliekol si človeka a ľuďom dal nádej svojej lásky pomocou Prostredníka, skrze ktorého by ľudia prichádzali k nemu, ktorý nesmrteľný bol tak ďaleko od smrteľných, nemeniteľný od meniteľných, spravodlivý od bezbožných, blažený od úbohých. A keďže vložil do našej prirodzenosti, aby sme túžili po blaženosti a nesmrteľnosti, sám zostal blaženým a vzal na seba smrteľné (telo), aby nám doprial, čo milujeme, svojím utrpením nás učil pohŕdať tým, čoho sa obávame.

Aby ste však mohli pravdu prijať, bolo treba pokory, ktorá veľmi ťažko padne vašim tvrdým šijam. Čo je na tom neuveriteľného, najmä vám, ktorí také veci chápete, ktorí ku viere toho by ste sa mali napomínať, hovorím, čo neuveriteľného sa tvrdí, keď sa tvrdí, že Boh prijal dušu a

ľudské telo? Vy toľké miesto priznávate rozumnej duši — taká je aj ľudská duša —, aby ste mohli povedať, že je súbytná s onou Otcovou mysľou, ktorú vyznávate za Syna Božieho. Čo je teda na tom neuveriteľného, ak nejaká rozumná duša nevýslovným a zvláštnym spôsobom bola prijatá na spasenie mnohých? Zo svedectva svojej vlastnej prirodzenosti poznávame, že telo sa druží k duši, aby bol človek celý a úplný. Keby to bola vec veľmi zbežná, iste by bola neuveriteľnejšia. Ľahšie je uveriť, že sa druží duch s duchom, aj keď ľudský s božským alebo meniteľný s nemeniteľným, alebo aby som použil vaše zvyčajné slová, netelesné s netelesným, ako telo s netelesným. Či vás azda zaráža neobyčajný telesný pôrod z panny? Ani to vás nemá urážať, ale skôr vás má priviesť k prijatiu zbožnosti to, že podivuhodný sa narodil podivuhodne. Alebo azda to, že telo, odovzdané smrti a vzkriesením premenené na lepšie, potom už neporušiteľné a nesmrteľné vzal so sebou do neba? To azda preto nechcete veriť, lebo máte ohľad na Porphyria a jeho knihy, z ktorých som už mnoho uviedol, ktoré písal o návrate duše a často v nich pripomína, že duša sa musí strániť každého tela, aby mohla zostať blažená s Bohom. Avšak on sám, keď tak myslí, mal by si opraviť náhľad, najmä keď aj vy veríte s ním také neuveriteľné veci o duši tohto viditeľného sveta a tak veľkého a nesmierneho telesa. Podľa Platóna tvrdíte, že svet je duševný tvor, a to tvor najblaženejší, a ako vy chcete, aj tvor večný. Ako sa teda nikdy nemá odlúčiť od tela, ani nikdy nemá postrádať blaženosť, keď sa treba strániť každého tela, aby bola duša blažená? Tak aj slnko a hviezdy nielen vo svojich knihách uznávate za telá, čo s vami aj ostatní ľudia nemôžu nevidieť, ale ešte s vyššou skúsenosťou tvrdíte, — ako vy hovoríte —, že sú to najblaženejšie bytosti a večné svojimi telami. Prečo je to teda, keď sa vám pripomína kresťanská viera, naraz zabúdate alebo predstierate nevedomosť toho, čo hlásavate alebo učievate? Aká je teda príčina, že pre svoje náhľady, ktoré sami napádate nechcete byť kresťanmi, ak len nie tá, že Kristus prišiel pokorne, a vy ste pyšní? Aké budú telá svätých pri vzkriesení, o tom sa môže hovoriť medzi najzbehlejšími v kresťanských Písmach; že však budú večné, o tom ani najmenej nepochybujeme a budú také, aký príklad dal Kristus svojím zmŕtvychvstaním. Nech sú už akékoľvek, len nech sa o nich dozvedáme, že budú neporušiteľné a nesmrteľné a nijako nepoškodia duši, pohrúženej do videnia Boha. Vy sami hovoríte, že v nebi sú telá nesmrteľné, patriace nesmrteľne blaženým. Načo je to teda, aby sme boli blažení, že si musíme myslieť, že sa treba strániť každého tela, aby ste vyzerali tak, že rozumne bežíte od kresťanskej viery. Iste len preto, lebo Kristus bol pokorný, a vy ste pyšní. Či sa azda hanbíte napraviť svoj omyl? Aj táto vlastnosť je bežná u pyšných. Isteže mrzí učených ľudí, že sa stanú z Platónových žiakov žiakmi Krista, ktorý naučil rybára svojím Duchom poznať a hovoriť: »Na začiatku bolo Slovo a Slovo bolo u Boha a Boh bol Slovo: to bolo na počiatku u Boha. Všetko sa skrze neho stalo a bez neho sa nič nestalo, čo sa stalo. V ňom bol život a život bol svetlom ľudí a svetlo svieti vo tmách a tmy ho nepochopily«. O začiatku tohto evanjelia, ktoré sa menuje podľa Jána, povedal akýsi platónik, ako sme to počuli od svätého starca Simpliciána, ktorý bol neskoršie mediolánskym biskupom, že ho treba napísať zlatými písmenami a vyložiť na najvznešenejších miestach v kostoloch. Boží Učiteľ sa preto spríkril pyšným, lebo »Slovo sa stalo telom a prebývalo medzi nami« (Ján 1, 14). Málo je tým úbožiakom, že sú chorí, ale ešte sa tou chorobou chvália a hanbia sa za liek, ktorým by sa mohli uzdraviť. Nerobia to preto, aby sa pozdvihli, ale aby pádom ešte väčšmi ochoreli.

10.30. Porphyrius niektoré časti Platónovho učenia zavrhol, niektoré opravil. (Obsah.)

Niekto by si myslel, že Platóna nemožno opravovať. Bol to jeho žiak, ktorý sa ho opovážil opraviť, a to nie v malých veciach. Platón ako aj jeho žiak Plotin učili o sťahovaní duší. Učili, že duše stále prechádzajú z ľudí do zvierat a naopak, že je akýsi kolobeh duší. Porphyriovi sa táto mienka nepáčila a učil, že duše sa vracajú do ľudských tiel, ale do nových, nie do tých, v

ktorých boly. Nezdalo sa mu totiž dôstojným, aby napríklad matkina duša, ktorá by vošla do mulice, nosila na sebe svojho vlastného syna. To mu však už neprekážalo, čo by sa mohlo stať, aby sa matka stala ženou svojho syna, keby jej duša vošla do manželky jej syna. Nás učí viera, hlásaná Spasiteľom, že duše sa vrátia do svojho vlastného tela, aby s ním boly navždy v radosti alebo utrpení. Porphyrius aj to učil, že duša, celkom očistená, sa vráti k Otcovi a odtiaľ už nikdy nebude musieť nikam putovať. Aj v tom opravil platónikov, ktorí učili, že duša sa aj z blaženosti vracia do iných bytostí. Lenže to je už celkom nesmysel, lebo aký smysel by mala blaženosť, keby mala prestať? Mohla by byť duša blažená, ak by sa mala vrátiť z blaženosti do neblaženosti? V tomto teda zasluhuje Porphyrius uznanie a úctu, že sa opovážil opraviť aj tak veľkého svojho majstra, ako bol Platón.

10.31. Mylné učenie platónikov o súvečnosti ľudskej duše s Bohom.

Prečo v tých veciach, ktoré nemôžeme postihnúť ľudským duchom, neveríme skôr božstvu, ktoré hovorí, že ľudská duša nie je súvečná s Bohom, ale je stvorená, a kedysi nebola? Keďže platónici to nechceli veriť, vymysleli si inú vhodnú príčinu, totiž, že čo niekedy nejestvovalo, to nemôže byť vôbec večné. Hoci Platón píše o svete a o bohoch, ktorých vo svete stvoril Boh, hovorí o nich celkom otvorene, že raz začali a majú začiatok, ale konca nebudú mať, lebo naveky zostanú z najmocnejšej vôle Stvoriteľa. Na porozumenie svojej mienky tvrdia, že nie je reč o začiatku času, ale o začiatku pôvodu. Hovoria: »Keby bola noha od večnosti v prachu, súčasne by tam bola aj jej stopa. Nikto nepochybuje, že stopu urobil ten, kto kráčal a že stopa nie je prv ako kročaj, lebo stopa vzniká len kročajom. Tak isto je svet a v ňom stvorení bohovia. Vždy jestvovali s tým, ktorý ich stvoril, a predsa sú stvorení«. Podľa toho teda, ak bola duša vždy, treba predpokladať, že aj jej bieda bola vždy? Ďalej, ak niečo v duši začalo v čase, čo v nej nebolo od večnosti, prečo by nemohlo byť to, aby sama duša začala v čase, ktorá predtým nebola? Napokon aj blaženosť duše, ako priznáva Porphyrius, po skúsenosti zla posilnená a majúca trvať bez konca, tiež začína nepochybne v čase, a predsa zostane navždy, hoci predtým nebola. Všetko to dôvodenie je bez smyslu, ktoré tvrdí, že nič nemôže byť bez konca času, čo malo začiatok času. Je tu predsa blaženosť duše, ktorá mala začiatok času, a koniec času nebude mať. Ľudská slabosť nech ustúpi božej vážnosti a verme tým blaženým a nesmrteľným o pravej viere, ktorí si nenárokujú úctu pre seba, ale pre Boha, ktorý je aj našim Bohom. Ani nenakazujú prinášať obety inému, len tomu jedinému, ktorého obetou my s nimi spolu máme byť, ako som to už častejšie povedal a treba to povedať, máme byť obetovaní tým kňazom, ktorý v človekovi, prijatom na seba, aj chcel byť kňazom, aj obetoval za nás obetu až na smrť.

10.32. Všeobecná cesta spásy, ktorú nenašiel Porphyrius.

Toto je náboženstvo, ktoré má všeobecnú cestu na oslobodenie duše, lebo nijakou inou cestou sa nemôže oslobodiť. To je v istom smysle kráľovská cesta, vedúca do kráľovstva, ktoré nijaký výkyv času nezničí, ale pevnosť večnosti urobí istým. Keď Porphyrius[5]) na konci prvej knihy »O návrate duše« hovorí, že sa dosiaľ nenašla ešte nijaká škola, ktorá by bola predložila všeobecnú cestu na oslobodenie duše, ba ani v niektorej filozofii, ani v mravoch a učení Indov, ani v umení Chaldejcov, ani inde pri poznávaní dejín nemohol nájsť takú cestu, tým všetkým priznáva, že taká cesta jestvuje, ale on ju doteraz nenašiel. Tak mu nestačilo, čo sa s veľkou usilovnosťou naučil o oslobodení duše a v čom sa zdal sebe aj iným, ako by to už ovládal a pevne vedel. Cítil, že mu chybuje význačná vážnosť, za ktorú by v tak dôležitej veci bolo možno ísť. Keď hovorí, že ani v najpravdepodobnejšej filozofii nenašiel školu, ktorá by predložila všeobecnú cestu na oslobodenie duše, tým — myslím — dostatočne potvrdil, že buď tá filozofia, v ktorej on filozofoval, nie je pravá, alebo aspoň neobsahuje takú cestu. Ako

by aj mohla byť pravá, keď v nej niet takej cesty? Ktorá iná cesta je teda všeobecná na oslobodenie duše, ak len nie tá, na ktorej sa všetky duše oslobodzujú a bez ktorej sa nijaká duša neoslobodí? Keď potom dodáva, hovorí: »Ani v mravoch a učení Indov, ani v umení Chaldejcov ani inde«, najjasnejšie hovorí, že ani v tom, čomu sa naučil od Chaldejcov a Indov, niet všeobecnej cesty na oslobodenie duše, hoci nijako nemohol zamlčať, že od Chaldejcov prevzal božské výpovede, ktoré dosť obšírne spomína. Akú teda cestu na oslobodenie duše chce rozumieť, ktorá dosiaľ nie je prijatá buď nejakou veľmi pravdivou filozofiou, buď učením tých národov, ktoré sa v božských veciach pokladaly za veľké, hoci u nich viac platila zvedavosť po poznaní a ctení akýchkoľvek anjelov, akú teda cestu chce rozumieť, ktorú nespoznal z histórie? Ktorá je to všeobecná cesta, ak len nie tá, ktorá, nie každému jednému národu vlastná, ale všetkým národom spoločná, od Boha je daná? Že taká cesta jestvuje, o tom iste nepochybuje ten človek, obdarený nie priemerným nadaním. Neverí totiž že by božská prozreteľnosť mohla zanechať ľudské pokolenie bez všeobecnej cesty na oslobodenie duše. Nehovorí, že takej cesty niet, ale len to tvrdí, že to veľké dobro a tá veľká moc ešte nie je prijatá, že ešte nedošla do jeho vedomia. A niet sa čo čudovať. Porphyrius žil totiž vtedy, keď všeobecná cesta na oslobodenie duše, t. j. kresťanské náboženstvo, z dopustenia božieho bolo prenasledované ctiteľmi démonov a modiel a pozemskými kráľmi na doplnenie a posvätenie počtu mučeníkov, čiže svedkov pravdy, aby sa nimi dokázalo, že všetky telesné zlá treba znášať pre vieru zbožnosti a na potvrdenie pravdy. To videl Porphyrius a myslel, že toľkými prenasledovaniami rýchlo zahynie spomenutá cesta, a preto nemôže byť všeobecnou cestou na oslobodenie duše; nechápal, že čo ho odrádzalo a čoho sa pri nastúpení na tú cestu obával, že práve to slúži na jej potvrdenie a jej pevnejšie odporúčanie.

To je teda všeobecná cesta na oslobodenie duše, t. j. z božieho milosrdenstva udelená všetkým národom, ktorej známosť už k niektorým národom došla a k niektorým ešte len príde. Nikdy sa jej nebolo treba a nikdy sa jej nebude treba spytovať, prečo práve teraz hneď, prečo tak neskoro, lebo ľudským duchom nemožno preniknúť rozhodnutia toho, ktorý ju posiela. To cítil aj ten (Porphyrius), keď povedal, že boží dar nie je ešte prijatý, že ešte nedošiel do jeho vedomia. Ani nemyslel, že preto nie je pravý ten dar, lebo ešte ho neprijal do svojej viery, alebo, nedošiel do jeho vedomia. Opakujem, toto je všeobecná cesta na oslobodenie všetkých veriacich, o ktorej dostal verný Abrahám božskú veštbu: »V tvojom semene budú požehnané všetky národy« (Gen. 22, 18). Abrahám bol z chaldejského národa a aby mohol také prisľúbenie prijať, aby sa z neho mohlo rozšíriť semeno, »ktorému dal sľub, zariadený od anjelov do ruky Prostredníkovi« (Gal. 3, 19), v ktorom by bola všeobecná cesta na oslobodenie duše, t. j. daná všetkým ľuďom, bolo mu (rozkázané, aby vyšiel zo svojej zeme, zo svojho pokrvenstva a z domu svojho otca (Gen. 12, 1). Vtedy sám prvý bol vyslobodený z chaldejských povier, poslušnosťou uctil jedného a pravého Boha, ktorého sľubom verne uveril. Toto je všeobecná cesta o ktorej je povedané vo svätom proroctve: »Bože, zmiluj sa nad nami a žehnaj nám: osvieť obličaj svoj nad nami a zmiluj sa nad nami. Aby sme poznali na zemi Tvoju cestu: vo všetkých národoch tvoje spasenie« (Žalm 66, 2—3). Odtiaľ o veľa rokov neskoršie, keď Spasiteľ prijal na seba telo zo semena Abrahámovho, takto o sebe hovorí: »Ja som cesta, pravda a život« (Ján 14, 6). To je tá cesta, o ktorej tak dávno bolo prorokované: »A bude v posledných dňoch pripravená hora domu Pánovho na vrchu hôr, a bude vyvýšená nad pahorky a pohrnú sa k nej všetky národy. A príde mnoho národov a riekne: Poďme a vystúpme na horu Pánovu a k domu Boha Jakubovho, aby nás vyučoval svojim cestám a budeme chodiť po jeho chodníkoch; lebo zo Siona vyjde zákon a slovo Pánovo z Jeruzalema«. (Iz. 2, 2—3.) Tá cesta teda nepatrí jednému národu, ale všetkým národom. Zákon a slovo Pánovo nezostalo však len na Sione a v Jeruzaleme, ale vystúpilo odtiaľ, aby sa rozlialo po celom svete. Preto sám Prostredník po svojom zmŕtvychvstaní

hovorí strachujúcim sa apoštolom: »A riekol im: To sú tie slová, ktoré som hovoril vám, kým som bol ešte s vami, že sa musí naplniť všetko, čo je napísané v zákone Mojžišovom a u prorokov a v žalmoch o mne. Vtedy otvoril im smysel, aby rozumeli Písmam, a riekol im: Tak je napísané a tak bolo treba Kristovi trpieť a tretieho dňa vstať zmŕtvych a v jeho mene kázať pokánie a odpustenie hriechov medzi všetkými národmi, počnúc od Jeruzalema«. (Luk. 24, 44—47.) Toto je všeobecná cesta na oslobodenie duše, ktorú svätí anjeli a svätí proroci najprv len v niektorých ľuďoch, obdarených božou milosťou, najmä však v hebrejskom národe, ktorého štát bol akosi zasvätený na proroctvo a zvestovanie božieho štátu, majúceho sa shromaždiť zo všetkých národov, bohostánkom, chrámom a obetami naznačili a predpovedali výrokmi, niektorými zjavnými, inými zas skrytými. Sám Prostredník, prítomný v tele, a jeho blažení apoštoli, hlásajúci milosť už Nového zákona, ukázali nám zjavnejšie tie veci, ktoré v predošlých časoch boly tajnejšie naznačené podľa rozdelenia vekov ľudského pokolenia, ako Boh podľa svojej múdrosti ráčil usporiadať za svedectva znakov o podivných božských skutkoch, z ktorých niektoré som už vyššie spomenul. Neukázaly sa totiž len anjelské zjavy a nezaznely len silová nebeských poslov, ale aj ľuďmi božími, použitím slova prostej zbožnosti, nečistí duchovia boli vyháňaní z tela a smyslov ľudských; divé zvieratá, zemské i vodné, vtáctvo nebeské, stromy, živly, hviezdy plnily božie rozkazy, pekelné mocnosti ustupovaly, mŕtvi ožívali. Nehovoríme tu o vlastných a jednotlivých zázrakoch samého Spasiteľa, najmä o narodení a zmŕtvychvstaní, z ktorých v prvom ukázal tajomstvo materského panenstva, v druhom zjavil predobraz všetkým tým, ktorí majú na konci sveta vstať zmŕtvych. Táto cesta očisťuje celého človeka a smrteľného pripravuje na nesmrteľnosť vo všetkých častiach, z ktorých sa skladá. Aby sa nehľadalo iné očistenie pre tú časť, ktorú Porphyrius volá rozumovou, a iné pre tú, ktorú volá duchovnou, a celkom iné pre telo, preto najopravdivejší a najmocnejší Očisťovateľ a Spasiteľ vzal na seba celého človeka. Mimo tejto cesty, ktorá nikdy nechýbala ľudskému pokoleniu, či už vykúpenie bolo predpovedané alebo ako uskutočnené hlásané, nikto nebol oslobodený, nikto nie je oslobodený a nikto nebude oslobodený.

Porphyrius hovorí, že dejinné poznanie mu nedonieslo vedomie o nijakej všeobecnej ceste na oslobodenie duše. Čo slávnejšieho však možno nájsť nad tieto dejiny (spasenia duše), ktoré sa nad celým svetom s toľkou váhou utvrdily, alebo čo hodnejšieho viery. V nich sa minulé tak líči, že súčasne aj budúce je predpovedané. Mnoho z toho už vidíme splneného, a to nám dáva pevnú nádej, že aj ostatné sa splní. Ani Porphyrius, ani ktorýkoľvek z platónikov na tejto ceste nemôže pohrdnúť proroctvom a predpovedaním, ako by išlo o zemskú vec a patriacu k tomuto životu, čo celkom oprávnene robia, keď ide o iné proroctvá alebo iné druhy všelijakých veštieb. Popierajú totiž, že tie veci sú nie dôstojné veľkých ľudí, alebo že sa nemajú pokladať za veľké. A správne. Dejú sa totiž poznaním najbližších príčin, ako napríklad v lekárskom umení sa dá z niektorých predchádzajúcich znakov usudzovať na budúci zdravotný stav. Podobne aj nečistí duchovia predpovedajú nimi vopred pripravené skutky, na ktoré si nárokujú akési právo v mysliach a žiadostiach zlých ľudí ako aj v najnižších sklonoch slabého človeka, vedúcich k činom súhlasným, s ich myšlienkami. Nie tak robili ľudia svätí, postupujúci na všeobecnej ceste oslobodenia duší, ako by im šlo o nejaké veľké proroctvá, hoci aj oni nevyhli proroctvám a často také predpovedali, aby posilnili vieru v tie veci, ktoré nemožno dobre chápať smyslami smrteľníkov, ba ani rýchlo a ľahko nemožno dokázať. Pravda, boly aj iné veci, naozaj veľké a božské, ktoré oznamovaly budúcnosť, nakoľko Boh dovolil poznať svoju vôľu. Tak Kristus, majúci v tele prísť na svet, a všetko, čo sa v ňom tak slávne uskutočnilo a v jeho mene naplnilo; pokánie a návrat ľudskej vôle k Bohu, odpustenie hriechov, milosť ospravedlnenia, viery zbožných a množstvo veriacich v pravé božstvo po celej zemi, vykorenenie úcty modiel a démonov a cvičenie čnosti v pokušeniach, očistenie postupujúcich v čnosti a oslobodenie od všetkého zla, deň

súdu, vzkriesenie mŕtvych, večné zatratenie spoločnosti bezbožníkov, večné kráľovstvo najslávnejšieho božieho štátu, požívajúceho nesmrteľné videnie Boha; to všetko je v Písmach spomenutej cesty predpovedané a prisľúbené. Z toho sme už toľko videli splneného, že oprávnenou zbožnosťou veríme v splnenie ostatného. Tí, čo neveria v správnosť tej cesty, vedúcej k videniu Boha a k večnému spojeniu s ním, cesty opretej o pravdu svätých Písem, ktoré nám ju odporúčajú a hlásajú, tí nerozumejú tej ceste, preto ju môžu napádať, ale premôcť ju nemôžu.

A tak v desiatich knihách, aj keď nie tak dokonale, ako to od nás niektorí očakávali, jednako len — nakoľko nám pravý Boh a Pán ráčil pomôcť — jednako sme len zadosťučinili snahám niektorých, že sme vyvrátili protirečenia bezbožníkov, ktorí dali prednosť svojim bohom pred Zakladateľom svätého štátu, o ktorom sme si zaumienili rozprávať. Z desiatich kníh prvých päť je napísaných proti tým, ktorí si myslia, že pre dobro tohto života je potrebné uctievať bohov. Ďalších päť je zas proti tým, ktorí si myslia, že úctu bohov treba podržať na zabezpečenie posmrtného života. Napokon, ako sme to už v prvej knihe boli sľúbili, s božou pomocou budem vykladať to, o čom myslím, že treba povedať o vzniku, vývine a konečnom cieli dvoch štátov, o ktorých sme už povedali, že na tomto svete sú popreplietané a pomiešané.

1.

Totiž douleia, po grécky oi douloi, sluhovia. Augustín hovorí, že douleia patrí Bohu ako Pánovi, a latreia ako Bohu. (Mg 278.)

2.

Cicero v II. knihe **De natura deorum,** cap. 28, hovorí, že náboženstvo, religio, pochádza od slova relegere, prečitovať. »Tí, čo všetko, patriace ku božiemu kultu, prehliadli a ako by poprečitovali, nazvali sa religiosi, nábožní«. Lactantius však tvrdí, že religio je od religando, religere, sviazať, spojiť. (Mg. 280.)

3.

Goetia je druh mágie, ktorá sa zaoberala vyvolávaním mŕtvych. Teurgia je druh mágie, ktorou sa bohovia alebo démoni vzývajú na základe im prinášanej obety alebo obradov. Telety boly dokonalé obety. (Mg. 286.)

4.

Slovo spiritus má dvojaký význam, podľa toho, či ide o slovo, vzaté od Porphyria, alebo z Písma. Spiritus v porphyriánskom smysle je asi smyslová pamäť, niečo vyššieho ako anima a nižšieho ako animus. (Viď aj poznámku k VII. 23.) Spiritus v smysle Písma značí rozumnú časť duše, a teda mohutnosť, ktorú nemajú zvieratá. (Gs 465.)

5.

Porphyrius žil za panovania Diokleciána a Maximiána, ktorí prenasledovali kresťanov. (Mg 313.)

Kniha jedenásta

Prehľad jedenástej knihy.

V ďalšom musí byť reč o božom štáte, ktorý je overený svätým Písmom, potom o jemu oprotivnom svetskom štáte, najprv však o začiatkoch oboch štátov vo svete anjelov. Boha, zakladateľa božieho štátu, ľudský duch, oslabený hriechom poznáva len vierou, ktorú sprostredkuje Bohočlovek ako cestu k Bohu. Prehovoril k nám prorokmi, svojou vlastnou Osobou a apoštolmi, je pôvodcom svätého Písma, ktoré je vodcom v oblasti nadsmyslových vecí. Presvedčuje nás, že svet je dielom božím a raz začal jestvovať. To nijako neprotirečí božej nemeniteľnosti, ako myslia platónici, ktorí učia, že svet je odjakživa. Práve oni by nemali tak hovoriť, lebo ich učenie o duši skrýva námietku proti božej nemeniteľnosti. Museli by potom prijať, že Boh stvoril nespočetné svety, lebo nemôže byť obmedzený vo svojom tvorení ani časovo ani priestorovo. Pred stvorením nebolo nijakého času, lebo nebolo tvora, ktorý by svojou zmenou bol potreboval časomieru. Čas bol stvorený hneď so svetom, ako hovorí zpráva o stvorení, kde je hneď reč o dňoch. Pri dňoch je určitá okolnosť, ktorá nám zostáva skrytá. Pod svetlom, ktoré tvorí dni, treba azda rozumieť anjelov, a pod večerom a ránom týchto dní zas azda rozmanité spôsoby poznania stvorenstva anjelmi. Odpočinok Boha na siedmy deň značí odpočinutie blažených v Bohu. Najprv musí byť reč o anjeloch, ktorí tvoria veľkú a šťastnú časť božieho štátu. Podľa svedectva Písma anjelov stvoril Boh. Zpráva o ich stvorení sa spomína tam, kde hovorí o prvom stvorení svetla. Stvorení sú ako svetlo a len odvrátením od Boha sa stali tmou. Zlo totiž nemá nijakú bytostnú podstatu, je len nedostatkom dobra. Jednoduché, nesložené, a preto aj nemeniteľné dobro je len Boh. Trojosobnosť božia neznamená zloženosť, ale len účasť troch osôb na jedinom dobre. Čo je Bohom stvorené, to je dobro, ale nie je to dobro jednoduché, nesložené, ale zložené z podstaty a vlastnosti, preto aj meniteľné. To platí aj tam, kde je vlastnosť nedeliteľne spojená s podstatou, ako pri blažených duchoch. Keď aj všetci anjeli boli stvorení ako svetlo, predsa musím pripustiť rozdiel v blaženosti verných a tých, ktorí padli. Rovnako aj padnutých anjelov treba označiť za blažených pred pádom, ako aj prvého človeka pred pádom alebo spravodlivého veriaceho voláme blaženým. Bolo by možné, že dobrí anjeli nemali istotu pred pádom, ale dosiahli ju len po páde zlých anjelov. Azda je tak, že zlí anjeli hneď pri svojom stvorení sa odvrátili od Boha a tak nikdy nezažili blaženosť. Diabol nie je zlá prabytosť a miesto Písma, že niet v ňom pravdy od začiatku, neslobodno brať v tom smysle. Podľa svojej prirodzenosti ako nesmrteľný duch stojí diabol na prvom mieste všetkých stvorených bytostí. Lež bytosti hodnotíme nielen podľa ich prirodzenej akosti, ale aj podľa ich vzťahu k Bohu a ľuďom, a tak potom diablovi nepatrí prvé miesto. Zlo v diablovi nie je jeho podstatou, ale len odvrátením vôle od dobra, a tým aj mocným svedectvom o jeho pôvodnej dobrote. Zlá vôľa diablov nemohla porušiť svetový boží poriadok, ale podľa úmyslov božích musí slúžiť dobrému a byť svetovému poriadku na ozdobu. Podľa zprávy o stvorení možno teda v rozdelení medzi tmou a svetlom Vidieť rozdelenie medzi čistými a nečistými duchmi. Tajomný závoj tohto miesta dovoľuje aj tento výklad, ktorý sa neskoršie potvrdí. S tým súhlasí, že rozdelenie nenachodí súhlas u Boha, lebo o tom neplatí »Videl Boh, že je to dobré«. Týmto výrazom nechce sa naznačiť vzrast poznania v Duchu Božom, ale príčina stvorenia, takže zpráva o stvorení nám dáva vysvetlenie na tri najdôležitejšie otázky: Kým, prečo a ako je svet povolaný do bytia. Proti príčine stvorenia, že totiž dobro muselo byť stvorené dobrým Bohom, nič nehovorí prítomnosť opačných bytostí. Tie bytosti sú nie vsebe opačné, oprotivné, zlé, lebo také nejestvujú. Manichejci takú príčinu stvorenia neuznávajú a zakladá sa to u nich na mylnej predstave o podstate Boha a duše. V pozoruhodnej zaslepenosti sa zmieta aj Origenes, keď za príčinu stvorenia pokladá ustrojenie trestného väzenia pre hriešne duše. V trojakom vysvetlení, ktoré nám poskytuje zpráva o stvorení, naznačuje sa

božia trojakosť (Trojica), z ktorej nebeský boží štát získava svoj pôvod, svoje poznanie a svoju blaženosť. Na Trojicu poukazuje aj trojdielnosť filozofie, práve tak trojaká nepochybná istota človeka o svojom bytí, vedení a láske k bytiu a vedeniu, o láske, ktorá sa usiluje uplatniť prirodzenou silou medzi najťažšími okolnosťami. Aj láska k bytiu a vedeniu je predmetom lásky, ktorá svoje očistenie získava vzťahom bytia, vedenia a lásky k Trojjedinému Bohu, ktorého je človek obrazom. Lenže vráťme sa zpät k anjelom. Ich vedenie o Bohu je videnie. Ich vedenie o sebe samých a veciach mimo seba je poznávanie v Bohu ako tvorivej sile a poznávanie v sebe a vo veciach. Šesťnásobné osvietenie ich poznania, naznačené v šesťnásobnom počte stvoriteľských dní, poukazuje na dokonalosť stvorenia, ako aj počet sedem poukazuje na odpočinutie božie, t. j. na odpočinutie anjelov v Bohu. Miesto o stvorení svetla by sa mohlo vzťahovať aj na telesné svetlo a stvorenie anjelov umiestiť pred všetky iné diela božie. Určite možno označiť anjelov ako svetlo, ktorému ako oprotivný prvok stojí tma, padnutí anjeli, protiva, v ktorej prvý raz vystupujú oba štáty v nadzemskej ríši. Vodami nad oblohou, o ktorých hovorí Písmo, nemožno rozumieť anjelov.

11.1. Časť, v ktorej sa začína hovoriť o začiatku a konci dvoch štátov.

Božím štátom voláme to, čoho svedkom je sväté Písmo, ktoré si všetky odtiene ľudského ducha nepodrobilo náhodným hnutím ducha, ale svojou božskou autoritou podľa plánu najvyššej Prozreteľnosti celkom vyniká nad všetky spisy všetkých národov. Tam je totiž napísané: »Veľké veci sa povedaly o tebe, štát boží« (Žalm 86, 3). V inom žalme zas čítame: »Veliký je Pán a chválitebný veľmi v štáte Boha nášho, na svätej jeho hore, rozhojňujúc plesanie celej zeme«. A trochu ďalej v tom istom žalme sa hovorí: »Ako sme počuli, tak sme aj videli v štáte Pána zástupov, v štáte nášho Boha: Boh ho založil na večnosť« (Žalm 47, 2—3). A v inom: »Riečny prúd obveseľuje štát boží, postavil svoj stánok svrchovaný« (Žalm 45, 5). Týmito a podobnými svedectvami, ktoré všetky uviesť by bolo zdĺhavé, sme poznali, že jestvuje akýsi boží štát, ktorého občanmi túžime sa stať tou láskou, ktorú nám vdýchol jeho Zakladateľ. Občania svetského štátu dávajú prednosť svojim bohom pred Zakladateľom svätého štátu, lebo nevedia, že on je Bohom bohov, nie nepravých bohov, t. j. bezbožných a pyšných, ktorí, pozbavení jeho nemeniteľného a všetkým spoločného svetla, a preto uvedení do akejsi nedostatočnej moci, dosahujú akosi stratenú moc a vyžadujú božské pocty od svojich oklamaných poddaných. Je však Bohom bohov zbožných a svätých, ktorí sa radšej sami podrobia jednému, ako by sebe podrobili mnohých a radšej uctievajú Boha, ako by sami chceli byť uctievaní ako Boh. Nepriateľom tohto svätého štátu sme odpovedali, nakoľko sme mohli s pomocou Pána a Kráľa nášho, v predchádzajúcich desiatich knihách. Teraz však, čo sa odo mňa už očakáva a vedomý som si svojej podlžnosti, začnem hovoriť, ako budem vládať, spoliehajúc sa všade na pomoc samého Pána a Kráľa nášho, o vzniku, vývine a príslušnom cieli dvoch štátov, pozemského a nebeského, o ktorých som povedal, že sú na tomto svete akosi popreplietané a pomiešané. Najprv poviem, ako vznik týchto dvoch štátov predchádzal rozdielnosť, medzi anjelmi.

11.2. Poznanie Boha, ktoré dosiahneme len od Prostredníka Ježiša Krista. (Obsah.)

Ťažko dosiahnuť poznanie Boha z jeho vlastnej podstaty, tým, že by sa človek k nej nejako priblížil. Boh nehovorí k človekovi hlasom, ale hovorí pravdou, ak je niekto schopný počúvať mysľou, a nie telom. Veď smysel je vyššia časť v človekovi a svojou duchovosťou bližšia k Bohu. Sám Syn Boží sa stal človekom, aby naučil človeka mysľou kráčať k pravde a založil vieru, aby človek mohol kráčať k Bohu skrze Boha človeka. Tak sa stal Prostredníkom medzi Bohom a ľuďmi. On je aj cestou, ktorá vedie k Bohu. Čo by osožilo človekovi, keby vedel,

kam má ísť, a nevedel, ktorou cestou? Jediná neomylná cesta je sám Ježiš Kristus, Boh i človek súčasne.[1]).

11.3. Hodnovernosť kánonických kníh sv. Písma.

Duch Svätý, ktorý hovoril najprv prorokmi, potom sám, neskôr apoštolmi, ako uznal za potrebné, složil aj sväté Písmo, nazvané kánonickým, spisy najväčšej vážnosti, ktorému veríme[2]) v tých veciach, ktoré nehodno nepoznať, ktoré však sami od seba ani poznať nevieme. Podľa nášho dosvedčenia možno poznať to, čo nie je ďaleko od našich smyslov, či už vonkajších alebo vnútorných. Odtiaľ sa volá aj prítomnosť, lebo hovoríme, že sme pri tom, ako sme očami pri veciach, ktoré sú pred nami. O tých veciach, ktoré sú vzdialené našim smyslom, pretože z vlastného dosvedčenia ich nemôžeme poznať, hľadáme iných svedkov, veríme im, keď sme presvedčení, že veci od ich smyslov nie sú, alebo neboly ďaleko. Ak teda o viditeľných veciach, ktoré nevidíme, veríme tým, čo ich videli, — podobne aj o iných veciach, týkajúcich sa iných smyslov, — tak hovoríme aj o tých, ktoré duchom a mysľou (aj názov smysel, sensus sa hovorí správne a odtiaľ je aj myšlienka, sententia), teda o neviditeľných veciach, ktoré nie sú prístupné nášmu vnútornému smyslu, treba nám veriť tým, ktorí to poznali v netelesnom svetle, alebo vidia ho stále.

11.4. Stvorenie sveta nie je nejakým novým rozhodnutím božím, ako by Boh niečo chcel, čo prv nechcel.

Z viditeľných vecí je najväčší svet, z neviditeľných je najväčší Boh. Že je svet, to vidíme, že je Boh, to veríme. Že však Boh stvoril svet,[3]) neveríme nikomu bezpečnejšie ako samému Bohu. Kde sme ho počuli? Nikde lepšie ako vo sv. Písme, kde povedal jeho prorok: »Na počiatku stvoril Boh nebo a zem« (Gen. 1, 1). Či bol tam prorok, keď Boh stvoril nebo a zem? Nie, ale bola tam Múdrosť božia, ktorou bolo všetko stvorené, ktorá sa prenáša aj do svätých duší, ktorá ustanovila priateľov božích a prorokov (Múdr. 7, 27) a rozpráva im vnútorne o svojich skutkoch. Hovoria im aj anjeli boží, ktorí stále hľadia na tvár Otcovu (Mat. 18, 10) a zvestujú jeho vôľu tým, ktorým treba. Jedným z nich bol aj prorok, ktorý povedal a napísal: Na počiatku stvoril Boh nebo a zem. Ten je takým vnútorným svedkom, pre ktorého treba veriť Bohu, že týmže Duchom božím, ktorým poznal, že mu toto bolo zjavené, predpovedal tiež tak dávno predtým našu vieru.

Ale prečo sa večnému Bohu zachcelo stvoriť nebo a zem, ktoré predtým nestvoril? Ktorí to hovoria, ak chcú mať večný svet bez akéhokoľvek počiatku, a teda nestvorený Bohom, ďaleko sú od pravdy a upadajú do ťažkej viny bezbožnosti. Aj keď hlasy prorokov nechávame stranou, svet svojou sporiadanou menlivosťou, pohyblivosťou a krásou všetkého viditeľného akosi mlčky vyhlasuje aj že bol stvorený, aj že mohol byť stvorený jedine Bohom, nevýslovne a neviditeľne veľkým a nevýslovne a neviditeľne krásnym. Tí, čo uznávajú, že je Bohom stvorený, nechcú mu priznať začiatok času, ale začiatok stvorenia, takže akýmsi sotva pochopiteľným spôsobom bol vždy stvorený. Tí hovoria čosi, čím naoko bránia Boha od akejsi nerozvážnej náhodnosti, že mu vraj zrazu prišlo na um, čo mu nikdy predtým nenapadlo — stvoriť svet a že v ňom povstal nový prejav vôle, hoci nie je vôbec v ničom premenlivý. Lenže neviem, ako môže tento dôvod obstáť pri iných veciach, najmä pri duši, ktorú keď chcú uznať za súvečnú, odkiaľ sa jej prihodila tá nová bieda, aká sa jej predtým vo večnosti nikdy nestala, to nebudú môcť vysvetliť. Ak povedia, že jej blaženosť a úbohosť sa stále strieda, dôsledne musia aj to povedať, že sa aj ďalej bude striedať. Z toho však vyplýva nesmysel, že aj keď sa volá blaženou, v tom nie je blaženou, že predvída svoju budúcu úbohosť a biedu. Keď však nepredvída ani nemyslí, že bude biedna a úbohá, ale že bude vždy

len blažená, potom je blažená z nesprávneho náhľadu, nad ktorým nemôže byť nič hlúpejšieho. Ak myslia, že bieda duše sa striedala s blaženosťou nekonečnou aj po veky späť, ale teraz po konečnom oslobodení sa nevráti k úbohosti, usvedčia sa aj tak, že vlastne nikdy nebola skutočne blažená, ale že potom začína byť šťastná nejakou novou neklamnou blaženosťou. Tým priznávajú, že sa jej prihodilo niečo nového, veľkého a slávneho, čo sa nikdy predtým vo večnosti neprihodilo. Keď poprú, že príčinu tejto novosti mal Boh v zámeroch už od večnosti, súčasne poprú, že je pôvodcom blaženosti. To však je bezbožnosť. Ak povedia, že aj on to vymyslel podľa nejakého nového úmyslu, aby duša bola konečne naveky blažená, ako ukážu, že sa ho netýka menlivosť, ktorú ani oni nepripúšťajú? Ide sa ďalej. Keď je stvorená v čase, ale v čase už (nezahynie, priznávajú, že tak ako číslo má začiatok, ale konca nemá, a preto ak raz prešla trampotami a bola od nich oslobodená, už nikdy nebude biedna a nebudú pochybovať, že sa to deje nemeniteľným zámerom božím. Keby teda verili, že svet sa mohol stvoriť v určitom čase, nech veria, že Boh pri jeho stvorení nezmenil svoje večné rozhodnutie.

11.5. Pred stvorením sveta nebolo času ani miesta. (Obsah.)

Treba sa pozrieť, čo povedia o umiestení sveta tí, ktorí Boha uznávajú za tvorcu sveta. Možno sa pýtať, prečo bol stvorený vtedy, a nie skôr, alebo prečo tam, a nie inde. Niektorým nejde do hlavy, ako môže nechať Boh prázdne nekonečné priestory, a preto snívajú s Epikurom o nespočetných svetoch. My veríme, že Boh je tvorcom všetkého, čo nie je Boh. Tiež veríme, že ľudským rozumom nemožno pochopiť, prečo Boh niečo urobil tak, a nie ináč. Aj reč o tom, prečo bol Boh v nečinnosti pred stvorením, sveta je vlastne zbytočná, lebo pred stvorením nebolo nijakého času ani miesta, nakoľko bol len nemeniteľný a netelesný Boh.[4]).

11.6. Stvorenie sveta a začiatok času boly súčasne. (Obsah.)

Treba správne rozlišovať večnosť a čas. Čas nie je bez zmeny a menlivosti, večnosť je zas bez zmeny. Každý vidí, že čas by nebol jestvoval, keby nebolo stvorenia, ktoré nejakým pohybom čosi zmenilo. Keď je nemeniteľný Boh tvorcom a usporiadateľom časov, nemožno povedať, že svet stvoril po určitom čase. To by sa dalo len vtedy povedať, ak by bol pred stvorením sveta stvoril už nejaké stvorenie, ktorého pohybom by sa čas meral. Svet nestvoril ani v čase, lebo čo sa deje v čase, deje sa pred nejakým iným časom a po nejakom inom čase. Avšak nijaký čas nemohol predchádzať stvorenie sveta, lebo nebolo ešte stvorení menlivých. Svet bol stvorený súčasne s časom, lebo len po jeho stvorení povstal a začal meniteľný pohyb, ako to vidno aj z poradia dní vo stvorení.

11.7. Dni, ktoré maly ráno a večer prv, ako bolo slnko.

Vidíme, že naše dni majú ráno a večer len východom a západom slnka. Z biblických dní prvé tri boly bez slnka, ktoré podľa Písma bolo stvorené len štvrtého dňa. Najprv bolo Slovom božím stvorené svetlo a hovorí sa, Boh oddelil svetlo od tmy a svetlo nazval dňom a tmu nocou (Gen. 1, 4). Aké to bolo svetlo, akého striedavého pohybu, aký večer a ráno spôsobilo, nevieme si predstaviť smyslami. Tak, ako je to, nemôžeme to pochopiť, a predsa musíme veriť bez váhania. Alebo je to nejaké telesné svetlo, či už v horejších častiach sveta, ďaleko od nášho dohľadu, a či také, z ktorého sa potom zapálilo slnko, alebo svetlom sa naznačuje svätý štát, složený zo svätých anjelov a blažených duchov, o ktorom hovorí apoštol Pavol: Jeruzalem, ktorý je hore, naša večná matka na nebi (Gal. 4, 26). A na inom mieste hovorí: »Všetci ste synami svetla a synami dňa, nie sme synmi noci a tmy« (I. Tes. 5, 5). Keby sme však aspoň trochu obdobne vedeli chápať večer a ráno tohto dňa! Azda, že vedomosť

stvorenia v porovnaní s božou vedomosťou sa akosi zvečerieva; a tiež rovnako sa zapaľuje a povstáva ráno, keďže aj ona smeruje k chvále a láske Stvoriteľovej. A neschýli sa v noc, kde by bol Tvorca opustený láskou stvorenia. Napokon, keď Písmo vyratúva po poriadku tieto dni, nikde nevkladá slovko noc. Nehovorí na inom mieste: A nastala noc, ale: Nastal večer a ráno deň prvý. Tak isto druhý deň a ostatné. Poznanie stvorenia samého vsebe, aby som tak povedal, je menej výrazné, ako keď sa poznáva v božej múdrosti, v spôsobe, akým sa stalo. Preto možno vhodnejšie povedať večer ako noc, ktorý deň sa vzťahuje na lásku a chválu k Stvoriteľovi, prechádza v ráno. A keď to spraví v poznaní seba samého, je prvý deň; keď v poznaní oblohy, ktorá sa medzi spodnými a hornými vodami volá nebom, druhý deň; keď v poznaní zeme a mora a rastlinstva, koreňmi pripútaného k zemi, je tretí deň. V poznaní svietiaceho telesa väčšieho a menšieho a všetkých hviezd, štvrtý deň. V poznaní všetkých živočíchov, plávajúcich vo vodách, a vtákov, deň piaty. V poznaní všetkých zemských živočíchov a samého človeka, deň šiesty.

11.8. Význam božieho odpočinku v siedmy deň po stvorení.

Keď Boh prestal v siedmy deň pracovať a zasvätil ho, netreba to detský chápať, ako by bol naozaj nejakú robotu robil, lebo veď »povedal, a stalo sa« (Žalm 148, 5). Slovom duchovným a večným, a nie zaznievajúcim a časným. Odpočinok u Boha znamená odpočinutie tých, ktorí odpočívajú v Bohu. Tak isto ako radosť domu značí tých, ktorí sa v dome radujú, hoci ich neobveseľuje dom sám, ale nejaká iná vec. Tým väčšmi však, keď aj dom svojou krásou potešuje bývajúcich, takže sa nevolá šťastný len na ten spôsob rečí, keď vecou obopínajúcou rozumieme vec obopnutú, ako napríklad »divadlo tlieska«, »lúky bučia«, hoci ľudia tlieskajú a dobytok bučí, ale aj na ten spôsob reči, keď sa účinnou príčinou naznačuje vec urobená. Tak sa hovorí napríklad o radostnom liste, čím sa naznačuje radosť čitateľov, radosť, zapríčinená tým listom. Keď Písmo sv. hovorí, že si Boh odpočinul od práce, veľmi vhodne naznačuje odpočinok tých, ktorí v ňom odpočívajú a ktorým sám dáva odpočívať. To sa sľubuje aj ľuďom, ktorým to hovorí a pre ktorých je napísané podľa sľubu proroctva, že aj sami budú mať v Bohu večné odpočinutie po dobrých skutkoch, ktoré v nich a nimi činí Boh, ak sa k nemu vierou nejako priblížili v tomto živote. Toto sa znázorňuje aj sobotným odpočinkom v božom národe z nariadenia Zákona. Avšak o tom sa podrobnejšie rozhovoríme na inom mieste.

11.9. Svedectvo Písma o stvorení anjelov.

Keďže som sa rozhodol hovoriť o vzniku božieho štátu, pokladal som za potrebné hovoriť prv o svätých anjeloch, ktorí sú veľkou časťou tohto štátu a tým blaženejšou, že nikdy neblúdili. S božou pomocou, nakoľko bude potrebné, pokúsim sa vysvetliť, ktoré božie svedectvá sa na to vzťahujú. Kde hovorí sväté Písmo o stvorení sveta, nehovorí celkom zjavne, či boli anjeli stvorení a v akom poradí. Ak sa na nich nezabudlo, tak sa označujú slovom nebo, keď sa hovorí: »Na začiatku stvoril Boh nebo a zem«, alebo azda skôr pod menom toho svetla, o ktorom hovorím. Myslím, že sa na nich nezabudlo, lebo je napísané, že Boh v siedmy deň odpočinul od všetkých svojich diel, ktoré stvoril. Sama kniha sa tak začína: »Na začiatku stvoril Boh nebo a zem«, takže sa zdá, že pred nebom nič iného nestvoril. Keď teda začal od neba a zeme a zem sama, ktorú stvoril, ako Písmo hovorí ďalej, bola neviditeľná a nesložená, keď ešte nebolo stvorené svetlo a tma bola nad priepasťou, totiž nad akousi smiešaninou zeme a vody. (Kde niet svetla, musí byť nevyhnutne tma). Potom bolo pri stvorení všetko podelené na šesť dní, ako sa o tom hovorí. Ako by sa mohli spomínať anjeli, ako by neboli v božom diele, od ktorého si Boh siedmeho dňa odpočinul? Že sú anjeli božím dielom, aj keď sa tu azda nezabudlo spomenúť, predsa nie je tu jasne povedané. Na inom mieste zas sv. Písmo o

tom veľmi jasne hovorí. V chválospeve troch mládencov v ohnivej peci, keď sa najprv hovorí: »Blahorečte Pána všetky diela Pánove«, pri vyratúvaní diel spomínajú sa aj anjeli (Dan. 3, 57, 58). Aj v žalme sa spieva: »Chváľte Pána s nebies, chváľte ho na výsostiach! Chváľte ho všetci anjeli jeho, chváľte ho všetky zástupy jeho! Chváľte ho slnce i mesiac, chváľte ho všetky hviezdy a svetlo! Chváľte ho nebesá nebies a všetky vody, ktoré sú nad nebesami! Nech chvália meno Pánovo! Veď povedal, a staly sa, on rozkázal, a boly stvorené«. (Žalm 148, 1—5.) Aj tu sa celkom jasne, Bohom vnuknute hovorí, že Boh stvoril anjelov, keď medzi ostatnými nebeskými stvoreniami sa spomínajú a o všetkých stvoreniach sa hovorí »sám povedal, a staly sa«. Kto sa ďalej opováži myslieť, že anjeli boli stvorení po tom všetkom, čo bolo vypočítané v šiestich dňoch? Aj keď je niekto taký nerozumný, tú prázdnu mienku vyvracia Písmo s rovnakou vážnosťou na inom mieste, keď hovorí Boh: »Keď boly stvorené hviezdy, chválili ma všetci moji anjeli veľkým hlasom« (Jób. 38, 7). Anjeli už teda boli vtedy, keď boly stvorené hviezdy, a tie boly stvorené štvrtého dňa. Máme azda povedať, že anjeli boli stvorení tretieho dňa? Nie! Hneď máme poruke, čo bolo stvorené v ten deň. Zem sa oddelila od vôd a tie dva živly vzaly na seba rozdielnu podobu podľa druhu a zem vydala všetko, čo v nej zapúšťa korene. Či azda druhého dňa? Ani to nie! Vtedy bola stvorená obloha medzi spodnými a vrchnými vodami a nazvaná nebom. A na tejto oblohe boly štvrtého dňa stvorené hviezdy. Ak patria anjeli k dielam týchto dní, sú potom svetlom, ktoré dostalo meno deň. A aby sa ukázala jednota, nebol nazvaný prvým dňom, ale jeden deň.[5]) Ani druhý, tretí a ostatný deň nie je iný. Ten istý deň sa opakoval na vyplnenie šiestich alebo siedmich dní pre šestoré alebo sedmoré poznanie. Pre šestoré poznanie diel, ktoré Boh stvoril, a siedme poznanie božieho odpočinku. Keď Boh povedal: Staň sa svetlo, a stalo sa svetlo, ak sa v tomto svetle chápe stvorenie anjelov, naozaj sa stali účastnými na večnom svetle, ktorým je sama nemeniteľná Múdrosť božia, ktorou bolo všetko stvorené a ktorú voláme Jednorodeným Synom Božím. Preto sa stali takými, aby osvietení svetlom, ktoré ich stvorilo, sami sa stali svetlom, aby sa pomenovali dňom pre účasť na nemeniteľnom svetle a dni, ktorým je Slovo Božie, ktorým boli stvorení sami i všetko ostatné. »Opravdivé svetlo, ktoré osvecuje každého človeka, prichádzajúceho na tento svet« (Ján 1, 9), osvecuje i každého čistého anjela, aby bol svetlom nie sám v sebe, ale v Bohu. Keď sa anjel odvráti od toho svetla, stane sa nečistým. Takými sú všetci takzvaní nečistí duchovia. Nie sú už svetlom v Pánovi, ale sami v sebe tmou, pozbavení účastenstva na večnom svetle. Zlo nie je bytosťou, ale strata dobra sa volá zlom.

11.10. Jednostná a nemeniteľná Trojica Otca, Syna a Ducha Svätého.

Jediné dobro je jednostné (simplex), a preto nemeniteľné, lebo je Bohom. Týmto dobrom bolo stvorené každé dobro, ale už nie jednostné a nie nemeniteľné. Hovorím je stvorené, t. j. urobené, nie zrodené. Čo sa totiž z jednostného dobra zrodilo, je tiež jednostné a je tým istým, ako to z čoho sa zrodilo. Tieto dve dobrá voláme Otcom a Synom. Oboje s Duchom Svätým je jeden Boh. Vo sv. Písme sa Duch Otca a Syna volá Duchom Svätým v osobnom, vlastnom chápaní toho výrazu. Je iný ako Otec a Syn, lebo nie je ani Otcom ani Synom. Povedal som iný, a nie iné, lebo aj toto dobro je jednostné, nemeniteľné a rovnako večné. A táto Trojica je jedným Bohom. Nie je složitý preto, že je Trojicou. Ani nevoláme túto prirodzenosť dobra jednostnou preto, že Otec je sám, Syn je sám, alebo Duch Svätý je sám. Ani nie preto, že je to len meno Trojica bez podstaty osôb, ako to mysleli sabelliánski bludári. Ale jednostnou ju voláme preto, lebo čo má, tým aj je, okrem vzťahu osôb jednej ku druhej. Otec má Syna, a preto nie je Synom. Syn má Otca, a preto nie je Otcom. Je tým, čo má, nakoľko hovoríme o tom, čo sa týka jeho samého, a nie iného. Tak isto, ako hovoríme o niekom, že je živý, lebo má život, a tým životom je on sám.

Preto sa volá prirodzenosť jednostnou tá, ktorá nemá nič, čo by mohla stratiť. Tá, v ktorej nemôže byť iné majúci, a iné to, čo má. Nie tak, ako má nádoba tekutinu, teleso farbu, vzduch svetlo alebo horúčosť a duša múdrosť. Niktorá z týchto vecí nie je tým, čo má v sebe. Nádoba predsa nie je tekutinou, teleso nie je farbou, vzduch svetlom alebo horúčosťou, ani duša múdrosťou. Preto sa aj môžu pozbaviť vecí, ktoré majú v sebe, ba obrátiť a zameniť za iné vlastnosti, ako sa napríklad nádoba zbaví tekutiny, ktorou je naplnená, teleso sa odfarbí, vzduch stemnie a ochladne a duša ohlúpne. Hoci sa telo nezničí, ako sa to sľubuje svätým pri zmŕtvychvstaní, má totiž nestratiteľnú vlastnosť neporušiteľnosti, keďže však tu zostáva hmotná podstata, predsa nie je tým istým ako neporušiteľnosť. Tá je aj v jednotlivých častiach tela celá, nie je tu menšia, tam väčšia. Ani nie je jedna časť neporušiteľnejšia ako druhá. Telo ako celok je väčšie než časť. Hoci jedna časť v tele je väčšia, iná menšia, predsa väčšia časť nie je neporušiteľnejšia ako menšia. Iné je teda telo, ktoré nie je všade celé, iná je neporušiteľnosť, ktorá je všade na ňom celá. Každá časť neporušiteľného tela, i keď je rozdielna od iných častí, je rovnako neporušiteľná. Napríklad prst, hoci je menší ako celá ruka, predsa nie je menej porušiteľný ako ruka. A tak hoci prst a ruka sú nerovnaké, predsa je rovnaká neporušiteľnosť ruky i prsta. A hoci je neporušiteľnosť neodlučiteľná od tela, predsa je iná podstata, pre ktorú sa nazýva telo telom, a iné je vlastnosť, pre ktorú sa nazýva neporušiteľným. Preto aj nie je tým, čo má. Aj sama duša, hoci by bola vždy múdra, akou bude, keď sa naveky oslobodí, bude múdra len účasťou na nesmrteľnej múdrosti, ktorá nie je to isté ako ona sama. Tak aj vzduch, zaliaty svetlom, hoci by nikdy nebol pozbavený svetla, predsa vždy bude niečím iným ako svetlo, ktoré ho osvetľuje. Nepovedal som to preto, ako by duša bola vzduchom, ako si to niektorí mysleli, keďže si nevedeli predstaviť nehmotnú prirodzenosť. Tie dve veci, duša a vzduch, pri všetkej rozdielnosti majú akúsi podobnosť, a nebude to nevhodné porovnanie, že nehmotná duša sa tak osvetľuje nehmotným svetlom jednostnej Múdrosti božej, ako sa osvetľuje hmota vzduchu telesným svetlom. Ako vzduch, pozbavený svetla, temneje (temnota miest a telies nie je ničím iným ako vzduchom, pozbaveným svetla), tak temneje duša, pozbavená svetla múdrosti.

Podľa tohto teda jednostným voláme tie veci, ktoré sú predovšetkým a opravdivo božské, lebo na nich nie je čímsi iným vlastnosť a iným podstata, nie sú božskými, múdrymi alebo blaženými účasťou na iných veciach. Vo sv. Písme sa Duch múdrosti volá mnohotvárny (Múdr. 7, 22), lebo má v sebe mnohé veci. To však, čo má v sebe, tým aj je, a všetko to je jeden Duch. Niet totiž mnoho múdrostí, ale je len jedna, v ktorej sú nesmierne a nekonečné poklady pochopiteľných vecí, medzi ktorými sú všetky neviditeľné a nemeniteľné pochopy vecí, aj vecí viditeľných a menlivých, ktoré stvorila sama Múdrosť. Boh nestvoril nič nevedomky, čo nemožno vždy právom povedať o hociktorom ľudskom tvorcovi. Keď teda všetko učinil poznajúc, učinil teda to, čo poznal prv. Z toho prichodí na myseľ čudná, ale pravdivá vec, že tento svet by nám nemohol byť známy, keby nejestvoval, ale keby nebol býval vopred známy Bohu, nemohol by jestvovať.

11.11. Či aj zlí duchovia pred pádom požívali takú blaženosť ako dobrí?

Keď sa veci tak majú, duchovia, ktorých menujeme anjelmi, nijako nemohli byť na začiatku ani na chvíľu temnotou, ale vo chvíli, keď boli stvorení, svetlom boli stvorení. Neboli tak stvorení, aby len ako tak jestvovali a žili, ale boli tak osvietení, aby múdro a šťastlivo žili. Niektorí anjeli sa odvrátili od toho osvietenia a nedosiahli vyšší stupeň múdreho a blaženého života,[6]) ktorým je nepochybne len večný život, bezpečný a istý o svojej večnosti. Padnutí anjeli majú život bytostí rozumných, aj keď život nerozumný, a majú ho tak, že ho nemôžu stratiť, aj keby chceli. Kto však môže určiť, nakoľko boli účastní múdrosti, kým nezhrešili? Ako chceme povedať, že v účasti na tej múdrosti vyrovnali sa týmto (vytrvalým), ktorí sú

preto opravdivo a plne blažení, lebo sa nijako neklamú o večnom trvaní svojej blaženosti. Keby sa však boli vyrovnali, boli by zostali aj tí rovnako blažení v jej večnom trvaní, lebo by boli rovnako istí. Život, aj keď najdlhší, nemôže byť pomenovaný večným, kým má mať koniec. Život má meno od toho, že žije, večný zas od toho, že nemá konca. Hoci nie všetko večné je už tým samým blažené (hovorí sa aj o večnom pekelnom ohni), predsa, ak ozaj a dokonale blažený je len večný život, blaženosť zavrhnutých anjelov nebola taká, lebo mala prestať, a preto ani nie večná, či to už anjeli vedeli, alebo nevedeli a iné si mysleli. Ak vedeli o tom, strach im nedovoľoval, aby boli blažení, ak nevedeli, zas omyl. Ak nevedeli, lebo nedúfali v to, čo bolo klamné a neisté, ale chveli sa vo vedomí, či ich šťastie je večné, či sa niekedy skončí, už samé váhanie v takej pre nich dôležitej veci nedávalo im tú plnosť blaženého života, akú pripisujeme anjelom. Výraz »blažený život« nezužujeme už natoľko, aby sme len Boha volali blaženým, hoci v skutočnosti on je blažený toľkou blaženosťou, nad ktorú väčšia nemôže byť. Akou a koľkou je v porovnaní s ňou blaženosť anjelov, pre nich samých najvyššia?

11.12. Blaženosť ospravedlneného človeka a blaženosť prvého človeka pred pádom.

Myslíme, že zpomedzi rozumných a chápavých stvorení nielen anjelov môžeme nazvať blaženými. Kto by sa opovážil poprieť, že prví ľudia v raji pred hriechom boli blažení, hoci si neboli istí, či ich blaženosť bude večná (a bola by večná, keby neboli zhrešili). Veď aj dnes nie nespravodlivo voláme blaženými tých, ktorých v tomto živote vidíme spravodlivo a zbožne žiť v nádeji na budúcu nesmrteľnosť, voľných od výčitiek svedomia, ľudí, čo ľahko dosiahnu božie milosrdenstvo pre svoju slabosť. Oni, hoci sú istí o odmene za svoju vytrvalosť, predsa nemajú istotu o svojej vytrvalosti. Kto z ľudí vie, že v konaní a napredovaní v spravodlivosti vytrvá až do konca, ak ho o tom nejakým zjavením neuistí ten, ktorý o tom podľa svojho spravodlivého a skrytého súdu nepoučí každého, ale nikoho neoklame? Nakoľko ide o potešenie z prítomného dobra, prvý človek v raji bol blaženejší ako ktorýkoľvek spravodlivý v tejto slabosti smrteľníkov. Vzhľadom na budúce dobro blažnejší je ktokoľvek v akýchkoľvek telesných trápeniach, keď nemá len akúsi domnienku, ale ako istá pravda mu bolo dané najavo, že bez všetkých nepríjemností stále bez konca v spoločnosti anjelov bude mať účasť na Bohu, ako bol človek v blaženosti raja, neistý o svojom páde.

11.13. Či boli anjeli tak stvorení, že padnutí pred pádom nevedeli, že padnú, a dobrí zas len po páde zlých sa dozvedeli o svojej vytrvalosti? (Obsah.)

Je teda jasné, že blaženosť vyplýva zo spojenia oboch požiadaviek, ktoré si žiada čisto rozumná prirodzenosť. Po prvé, aby užívala bez nepríjemnosti nemeniteľné dobro, ktorým je Boh. Po druhé, aby v dobre zostala naveky. Tú blaženosť mali anjeli svetla, ale nemali ju padnutí anjeli. Z Písma vieme, že z dobrých anjelov nik viac nezhrešil a zo zlých sa nikto nevrátil medzi dobrých. Veriacim sa v Písme sľubuje, že budú ako anjeli v nebi a budú mať večný život (Mat. 22, 30; 25, 46). Keby sme si boli istí o večnej blaženosti, a anjeli nie, potom by ľudia boli väčší, a nie rovní anjelom. Anjeli, ktorých večná blaženosť nebola istá, buď neboli rovnakí, alebo boli rovnakí, ale len po páde zlých dostali istotu o svojej blaženosti. Keď hovorí Písmo o diablovi: »Bol vrahom ľudí od počiatku a nezostal v pravde« (Ján, 8, 44), treba to tak rozumieť, že bol vrahom nielen od počiatku ľudského pokolenia, ale aj od počiatku svojho stvorenia nestál v pravde. Preto nebol nikdy blažený s dobrými anjelmi, lebo nechcel byť poddaný svojmu Stvoriteľovi a tešil sa zo svojej ako by vlastnej moci, nadutým povyšovaním chcel napodobniť Boha. Ak sa hovorí o diablovi, že hreší od počiatku, rozumie sa, že sa od počiatku svojho stvorenia vzpiera spravodlivosti, ktorú môže mať len vôľa,

podrobená Bohu. Nik nemôže súhlasiť s manichejcami a inými sektami, ktoré tvrdia, že diabol má akúsi svoju vlastnú zlú prirodzenosť, ktorá by bola opačným princípom dobra. Ak uznávajú Písmo, musia vedieť, že tam je napísané, že nezostal v pravde, čo znamená, že sa od pravdy odklonil. Keby bol v pravde zostal, bol by zostal blaženým, ako aj dobrí anjeli.

11.14. Ako rozumieť slovám »Nezostal v pravde, lebo niet v ňom pravdy«. (Obsah.)

Keď sa hovorí, že nezostal v pravde a niet v ňom pravdy, je to trocha čudný spôsob reči a nedá sa tak vysvetliť, ako by príčinou, že nezostal v pravde, bolo, že niet v ňom pravdy. Skôr je to tak, že príčinou, že niet v ňom pravdy, je to, že nezostal v pravde. Podobne je aj v žalme: »Volal som, lebo si ma vyslyšal, Bože« (Žalm 16, 6), hoci by malo byť: Vyslyšal si ma, Bože, lebo som volal k Tebe.

11.15. Ako rozumieť slovám: »Diabol hreší od počiatku«. (Obsah.)

Slová Jána: »Diabol hreší od počiatku« (I. Ján 3, 8), netreba chápať v tom smysle, že ak je to jeho prirodzenosťou, potom to nie je hriechom. Čo by sa potom povedalo na svedectvo proroka, kde sa tvrdí o Luciferovi, že bol kedysi bez chyby. »Kráčal si vo svojich dňoch bez chyby«. (Ezech. 28, 13.) V takom smysle treba chápať aj slová »nezostal v pravde«, t. j. bol v pravde, ale v nej nevytrval. Tak aj slová »diabol hreší od počiatku«, netreba rozumieť, ako by hrešil od počiatku svojho stvorenia, ale od počiatku hriechu, ktorý začal byť hriechom od jeho pýchy. Tomuto výkladu neodporujú ani iné miesta Písma.

11.16. Stupne a rozdiely stvorení podľa ich úžitku a podľa rozumu. (Obsah.)

V stvorenom svete, rozdielnom od Boha, vyššie stoja veci živé ako neživé, vyššie veci pohyblivé ako nehybné. Ďalej sa líšia tvory cítiace od necitlivých a medzi cítiacimi tvory rozumné stoja vyššie ako nerozumné. Medzi tými, čo používajú rozum, prvé miesto majú nesmrteľné a potom smrteľné, teda prv anjeli, potom ľudia. Toto je prirodzený poriadok. Lenže je aj iné odstupňovanie podľa úžitkovosti. Tak sa môže stať, že dáme prednosť veciam necítiacim pred cítiacimi, ba niekedy by sme ich chceli celkom odstrániť, keby sme mali na to moc. Kto by v dome nemal radšej chlieb, ako múry? Niekedy sa aj ľudia zle hodnotia. Niektorí si totiž väčšmi cenia koňa ako otroka a perlu viac než slúžku. V posudzovaní sa veľmi líši úsudok uvažujúceho od nevyhnutnosti potrebujúceho a od rozkoše túžiaceho. Rozum si všíma podstatnú hodnotu vecí, potreba posudzuje účel a rozkoš vyhľadáva, čo je príjemné smyslom. Avšak u rozumných tvorov toľko zaváži váha vôle a lásky, že hoci v prirodzenom poriadku stoja anjeli nad ľuďmi, predsa len podľa spravodlivosti sa dáva prednosť dobrým ľuďom pred zlými anjelmi.

11.17. Zlo nie je prirodzenosťou, ale je proti prirodzenosti.

O prirodzenosti, a nie o diablovej zlobe rozumieme slová: »Toto je počiatok výtvoru Pánovho« (Job 40, 14, 70). Bo to je isté, že kde je zlo, musela byť najprv prirodzenosť bez zla. Chyba je však natoľko proti prirodzenosti, že jej môže len škodiť. A tak by nebolo chybou odstúpiť od Boha, keby zotrvanie pri Bohu nebolo vlastnosťou tej prirodzenosti, ktorej vadou je odpadnutie od Boha. Preto aj zlá vôľa je vlastne svedectvom dobrej prirodzenosti. Avšak Boh, najlepší Stvoriteľ dobrých prirodzeností, je rovnako spravodlivým usmerňovateľom zlej vôle. Keď zlá vôľa nadužíva dobrú prirodzenosť, on na dobre použije aj zlú vôľu. Tak zariadil, že diabol, stvorený ním ako dobrý, z vlastnej vôle zlým sa stavši a

zaradený do pekla, bol vysmiaty od svätých anjelov, totiž že pokušenia, ktorými sa usiluje škodiť svätým božím, priniesly im skôr úžitok. Pretože Boh, ktorý ho stvoril, dobre vedel o jeho budúcej prevrátenosti a predvídal, na aké dobré skutky obráti satanskú zlosť, preto hovorí žalm: »Tento drak, ktorého si stvoril na jeho výsmech« (Žalm 103, 26), aby sa tým rozumelo, že Boh už v samom stvorení satana, hoci ho vo svojej dobrote stvoril dobrým, pripravil v istom predvídaní jeho pádu spôsob, ako zúžitkovať to zlo na dobro.

11.18. Krása vesmíru sa len stupňuje protikladmi vo svete.

Tvrdím, že by by Boh nestvoril nielen anjela, ale ani človeka, o ktorom by predvídal, že bude zlý, keby súčasne nepredvídal, že zlých použije na dobro. Poriadok storočí ako aj najkrajšiu báseň ozdobil početnými antitézami, protikladmi. Antitézy sa veľmi hodia za ozdobu reči. Slovo sa veľmi nepoužíva, hoci tie ozdoby reči používa latinčina i každá iná reč. Antitézami veľmi dobre vysvetľuje aj sv. Pavol apoštol v druhom liste ku Korinťanom miesto Písma: »Ozbrojení spravodlivosťou zprava i zľava. V sláve a potupe, v zlej i dobrej povesti; zvodcovia, a predsa pravdu hlásame; neznámi, a predsa dobre známi; stále umierame, a, hľa žijeme; trescú nás, ale (ani) smrť nás nezraní! Sme smutní, a predsa vždycky veselí; sme úbohí, a predsa mnohých obohacujeme; nič nemáme, a predsa všetko máme!« (2 Kor. 6, 7—10.) Tieto antitézy robia reč veľmi peknou. Krása vekov je však nie v rečových, ale vecných protikladoch. Veľmi jasne o tom hovorí kniha syna Sirachovho: »Proti zlému stojí dobré, proti smrti život: tak aj proti spravodlivému hriešnik. A tak hľaď na všetky skutky Najvyššieho. Dve a dve veci, jedna proti druhej«. (Sir. 33, 15.)

11.19. Význam slov: »Rozdelil Boh svetlo od tmy«. (Obsah.)

Nejasnosť božieho slova je aj nato dobrá, aby sa zrodily a stvorily viaceré vysvetlenia pravdy, keď jeden tomu rozumie tak, a druhý ináč. Predsa treba to tak chápať, aby sa nejasné miesto Písma potvrdilo zrejmosťou vecí alebo iným, menej pochybným miestom Písma. Treba aj zo súvisu hľadať to, čo chcel pisateľ povedať. Niektorí vysvetľujú slová: »Oddelil Boh svetlo od tmy« o dobrých a zlých anjeloch. Nie je to celkom bezpodstatné tvrdenie, lebo Boh pri stvorení mohol predvídať toto rozdelenie, vzniknuté nie z prirodzenosti, ale zo zlej vôle.

11.20. Význam slov: »A videl Boh svetlo, že je dobré«. (Obsah.)

Slová »videl Boh, že je dobré«, tvrdia sa len o svetle, a nie o tme. Ak sa to vzťahuje na anjelov, vidno, že anjelská tma, hoci bola v božom rozhodnutí, predsa nedostala božie schválenie, Boh ju nenazval dobrou.

11.21. Večná a nemeniteľná vôľa a vedomosť božia. (Obsah.)

Slová: »Videl Boh, že je dobré«, sú schválením diela podľa druhu. Boh však nie až po stvorení zistil, že je niečo dobré, lebo nič sa nemohlo stať, o čom vopred nevedel. Keď to Boh hovorí, je to len na naše poučenie, a nie ako vlastné božie poznanie. Keď Platón hovoril, že Boh sa rozplýval radosťou, keď uvidel hotový svet, iste nebol natoľko nemúdry, aby tvrdil, že Boh sa stal blaženejším z videnia nového diela. Tým chcel len povedať, že tvorca sa tešil, že je dohotovené, čo malo byť dohotovené. Vševedúcnosť božia sa nerozdeľuje na oddiely, kde by iné miesto bolo pre veci, ktoré sa ešte len majú stať, iné pre vznikajúce a iné pre minulé. U Boha nejestvuje nič odlišného. Boh všetko vidí nezmeniteľne, večne, stále a prítomné. Neskladá sa z tela a ducha, ani nehľadí na veci dnes tak, zajtra zas ináč. Neprechádza od jednej myšlienky ku druhej. Boh vtedy videl, že je dobré, čo stvoril, keď uznal za dobré, aby

to stvoril. Ani sa tým jeho vedomosť nezväčšila. Nehovorí sa len to, že Boh stvoril svetlo, ale sa hovorí aj to, ako ho stvoril. »A povedal Boh: Staň sa svetlo, a stalo sa svetlo«. Máme vedieť nielen to, že Boh stvoril svetlo, ale aj to, že ho Slovom stvoril. A prečo stvoril Boh svetlo? Preto, lebo bolo dobré. Aj Platón uznáva za najspravodlivejšiu príčinu stvorenia, že dobrý Boh stvorí dobré dielo.

11.22. Niektorým sa stvorenia nepáčia a myslia si, že sú aj zlé stvorenia.

Niektorí bludári nevideli túto príčinu — dobrotivosť Boha na stvorenie dobrých vecí, príčinu tak spravodlivú a vhodnú, ktorá, spravodlivo rozobraná a vážne premyslená, zakončuje všetky spory tých, ktorí skúmajú pôvod sveta. Vidia, že naša smrteľnosť, úbohá a krehká, ktorá je už následkom spravodlivého trestu, musí trpieť od rozmanitých, jej oprotivných vecí, ako sú oheň, mráz, divá zver alebo im podobné. Ani nehľadia na to, ako veci uplatnia na svojich miestach a svojou prirodzenosťou, ako pekne sú usporiadané. Koľko krásy prinášajú svojou čiastkou vesmíru ako spoločnému štátu, alebo nám poskytujú pohodlie, ak ich používame vhodne a múdro. Veď aj jedy, hoci nevhodne použité prinášajú skazu, predsa vhodne použité sa premenia na spásonosné lieky. A zas naopak, veci, ktoré nás potešujú, ako jedlo, nápoj, svetlo, cítime ako škodlivé, keď ich používame nemierne a nevhodne. Preto nás napomína božia Prozreteľnosť, aby sme nerozumne nehanili veci, ale starostlivo hľadali užitočnosť vecí. A keď náš rozum, a slabosť nestačí, predsa nám treba veriť, že užitočnosť jestvuje, ale je pred nami skrytá. Veď užitočnosť nejednej veci, najprv skrytú, sme už objavili. Skrytosť užitočnosti nám napomáha v cvičení pokory a v potlačovaní pýchy. Pretože ani jedná vec nie je zlá, zlo je len nedostatkom dobra. Od pozemských vecí po nebeské, od viditeľných po neviditeľné, každý iné a iné dobrá pokladá za lepšie. Sú nerovné, aby boly všetky. Boh je veľkým umelcom vo veľkých veciach, ale nie je menším v malých. Malé veci nemožno merať podľa ich veľkosti (o tej sa tu nedá hovoriť), ale podľa umeleckej múdrosti. Tak ako človek, ak oholí jedno obočie, telu sa nestane takmer nič, ale mnoho sa stratí na kráse. Krása totiž nezáleží na veľkosti čiastok, ale záleží na súmernosti údov. Netreba sa veľmi čudovať, že tí, čo myslia, že nejaká zlá vec vznikla z nejakého opačného princípu, nechcú prijať takú príčinu stvorenia vecí, že dobrotivý Boh stvoril dobro. Radšej veria, že bol donútený k týmto svetským námahám, aby zahnal zlo, búriace sa proti nemu, a vraj svoju dobrú prirodzenosť smiešal so zlom, ktoré chcel skrotiť a prevýšiť. A aj dobrú prirodzenosť, hanebne poškvrnenú a kruto zajatú a potlačenú, sotva očistí a oslobodí veľkou námahou, aj to nie celú. Tá časť zas, ktorá sa nebude môcť očistiť, poslúži za ochranu a väzenie premoženého a zatvoreného nepriateľa. Manichejci by nedošli do takého nerozumu alebo radšej šialenstva, keby uznali božiu prirodzenosť za takú, aká je v skutočnosti, t. j. za nemeniteľnú, neskaziteľnú, ktorej nič nemôže škodiť. Keby aj ľudskú dušu, ktorá sa vlastnou vôľou obrátila na, zlé a hriechom sa skazila a tak sa pozbavila svetla nemeniteľnej pravdy, keby ju nepokladali za časť Boha, alebo nehovorili, že má tú istú prirodzenosť ako Boh, ale aby ju pokladali za Bohom stvorenú a od Boha celkom rozdielnu, ako to učí zdravá kresťanská náuka.

11.23. Origenesov blud.

Lež ešte väčšmi sa treba čudovať, že niektorí, čo s nami veria, že Boh je počiatkom všetkých vecí a že ani jedna vec, ktorá nie je Bohom, nemôže byť stvorená iným, ako Bohom, treba sa čudovať, že vec vysvetľujú ináč. Nechceli uznať, že by okrem Boha boly veci, ktoré nie sú tým, čím je Boh, a ak sú dobré, neurobil ich nikto, len dobrý Boh. Avšak o dušiach tvrdia,[7]) že nie sú síce časťou Boha, ale Boh ich stvoril a zhrešily odklonom od Boha. Podľa rozdielnosti hriechov a odklonu od od Boha upadaly čoraz nižšie od neba až po zem, zaslúžily si rozmanité telá, ktoré sú pre ne väzením. Tie telá potom tvoria svet. A tak dôvod na

stvorenie sveta nebolo vraj utvorenie dobra, ale potlačenie zla. Právom vidíme v tom vinu Origenesovu. V knihe Peri archon, O počiatkoch, tak tomu rozumel a tak to napísal. A tu väčšmi, ako možno povedať, čudujem sa človekovi tak zbehlému v cirkevných spisoch a tak učenému, že nezbadal, ako sa to protiví najmä smyslu svätého Písma, požívajúceho toľkú vážnosť, kde sa pri všetkých dielach spomína: »A videl Boh, že je to dobré«. A keď už bolo všetko stvorené hovorí ešte raz: »A videl Boh všetko, čo stvoril, a hľa, bolo to veľmi dobré« (Gen. 1). Pôvodca tých slov chcel, aby nikto nepripúšťal inú príčinu stvorenia sveta, len tú, že dobré veci boly stvorené dobrým Bohom. Keby v tom svete nebol nikto zhrešil, svet by ozdobovaly jedine dobré bytosti. Hoci aj hriech povstal, ešte nie je všetko skazené hriechom, lebo veľká väčšina dobrých duchov nebeských zachovala svoje prirodzené zameranie. Ba ani zlá vôľa, ktorá nechcela zachovať poriadok svojej prirodzenosti, nevymanila sa zpod zákona spravodlivého Boha, všetko dobre usporadujúceho. Ako obraz so svojimi tmavými farbami, namaľovanými na patričnom mieste, je krásny, tak aj celok sveta, keby sa bolo možno doň nazrieť, aj s hriešnikmi je vlastne pekný, hoci vzhľadom na samých hriešnikov ich mrzkosť je ošklivá.

Origenes a všetci jemu podobní by sa mali nad tým pozastaviť, že keby ich mienka bola pravdivá, totiž že svet bol stvorený nato, aby duše, ako trest za hriechy, dostaly telá ako väzenie, do ktorého sú zatvorené, telá vyššie a ľahšie za menšie hriechy, a telá nižšie a ťažšie za ťažké hriechy, ako to, že ľudia dobrí majú telá ako väzenie, a zatiaľ démoni, ako najhoršie bytosti, by mali zemské telá zo všetkých najnižšie a najťažšie. Teraz však, aby sme chápali, že hodnota duše nemá sa vážiť akosťou tela, najprevrátenejší démon dostáva vzdušné telo, a človek, hoci teraz tiež zlý, ale predsa nie tak zlý a prevrátený ako satan, dostal telo z hliny zeme ešte prv, než zhrešil. Čo hlúpejšieho možno tvrdiť nad to, že Boh Stvoriteľ nestvoril slnko, jedine pre jediný svet, aby bolo na ozdobu a na osoh telesných vecí ale že sa to stalo preto, že akási duša tak zhrešila, že si zaslúžila práve taký stupeň trestu, aby zostala v takom tele zavretá?! Keby sa potom náhodou stalo, že by nie jedna, ale dve, desať, sto duší celkom jednako zhrešilo, potom by mal svet sto slnc. Že sa tak nestalo, to nie je preto, že majster tvorca v podivnej prozreteľnosti tak urobil na ozdobu a osoh telesných vecí, stalo sa náhodou, že jedna jediná duša zhrešila v takej miere, že si jediná zaslúžila uväznenie do takého tela. Bolo by treba hamovať nie čoraz väčší úpadok duší, o ktorých sami nevedia, čo vravia, ale bolo by treba hamovať tých samých, čo vravia také veci, ktoré nemajú nič spoločného s pravdou. Či však v tej odpovedi na troje vyššie uvedených otázok (viď hl. 21), týkajúcich sa všetkého stvorenia: kto ho učinil, ako ho učinil a prečo ho učinil, v odpovedi zahrnutej v slovách: »Boh Slovom, lebo je (stvorenie) dobré«, či sa v tej odpovedi v tajomnej hĺbke naznačuje sama Trojica, t. j. Otec, Syn a Duch Svätý, a či je na tom mieste Písma nejaká ťažkosť, ktorá nám nedovoľuje takýto výklad, o tomto by bolo treba veľmi mnoho hovoriť a nemožno od nás žiadať, aby sme to všetko rozviedli v jednej knihe.

11.24. Božia Trojica zanecháva vo všetkých dielach svoje stopy.

Veríme, toho sa držíme a vytrvalo hlásame že Otec splodil Slovo, t. j. múdrosť, ktorou bolo všetko učinené, Jednorodeného Syna, jeden jedného, večný súvečného, najlepší rovnako dobrého. Duch Svätý je súčasne Duchom Otca a Syna a je nimi súpodstatný a súvečný. Tento celok je Trojica pre vlastnosti osôb, a jediným Bohom pre nerozdielne božstvo, jediným Všemohúcim pre nerozdielnosť všemohúcnosti. Keď sa však o každom osobitne hovorí, každý z nich je všemohúcim Bohom; keď sa o nich hovorí o všetkých naraz, nie sú to traja Bohovia, ani traja Všemohúci, ale je to jeden Všemohúci Boh. Taká je v troch nerozdielna jednota, ktorá chcela, aby sa o nej tak hlásalo. Či zas dobrého Otca a dobrého Syna Duch Svätý, ktorý je spoločný obom, či môže byť právom pomenovaný dobrotou oboch, nemôžem

prenáhleno a opovážlivo tvrdiť. Ľahšie sa ho však opovážim pomenovať svätosťou oboch, nie ako akosť oboch, ale ako samu podstatu a tretiu osobu v Trojici. K tomu ma pobáda s pravdepodobnosťou aj tá okolnosť, že hoci Otec je Duch, Syn je Duch, Otec je svätý aj Syn je svätý, predsa však Duch Svätý má osobitné meno ako podstatná svätosť, a pritom súpodstatná obom. Ale ak dobrota božia nie je ničím iným, ako svätosťou, nie je to nejakým smelým výmyslom, ale výsledkom vážneho rozmýšľania, keď povieme, že v dielach božích (akýmsi skrytým spôsobom hovorenia Písma pre cvičenie mysli) naznačuje sa Trojica v tých troch otázkach: kto stvoril všetko stvorenie, ako stvoril a prečo stvoril. Naznačuje sa Otec Slova, ktorý povedal, aby sa stalo. To však, čo sa stalo na jeho slovo, stalo sa nepohybne skrze Slovo. V slovách: »Videl Boh, že je dobré«, dostatočne sa naznačuje, že Boh nie z nejakej nevyhnutnosti alebo potreby na svoj úžitok, ale čisto len zo svojej dobroty urobil to, čo je urobené, čiže preto, že je dobré. Preto je po stvorení vecí povedané, že boly dobré, aby sa naznačilo, že sú shodné s tou dobrotou, z ktorej povstaly. Ak touto dobrotou rozumieme Ducha Svätého, podáva sa nám celá Trojica vo svojich dielach. Z toho samého žriedla pochodí počiatok, veda a šťastie horného božieho štátu, čiže svätých anjelov. Keď sa pýtame, odkiaľ je: Boh ho založil. Ak sa pýtame, odkiaľ je múdry: Boh ho osvecuje. Ak sa pýtame, odkiaľ je blažený: Boha požíva. Sám na jestvovanie nedostatočný, On udržuje. Do seba zahľadený, osvecuje. K Nemu sa vinúci, blaženosťou naplňuje. Je, vidí, miluje. Prekvitá vo večnosti božej, žiari v pravde božej a teší sa v dobrote božej.

11.25. Trojdielnosť filozofie. (Obsah.)

Filozofi rozdelili filozofiu na tri časti: fyziku, logiku a etiku. Filozofia prírodná, rozumová a mravná. Toto podelenie vraj našiel Platón. Avšak aj iní filozofi uznávali, že musí byť nejaká príčina bytia, akýsi spôsob poznania a smerovanie života. Umelec a tvorca si musí všímať troje vecí: prírodu, náuku a použitie. Príroda sa posudzuje nadaním, náuka vedomosťou a použitie výsledkom. Keby naša bytosť bola od nás, iste by sme mali aj vlastnú múdrosť, a nemuseli by sme si ju obstarať učením. Aj naša vlastná láska, od nás vychádzajúca a k nám sa vracajúca, by celkom stačila k blaženosti. Nepotrebovala by už iné dobro, ku ktorému by mala smerovať. Teraz je však naša bytosť od Boha, bez ktorého by nemohla jestvovať. Jeho musíme mať aj za učiteľa, aby sme pochopili pravdu. Jeho musíme mať za darcu radosti, aby sme mohli byť blažení.[8])

11.26. Obraz Trojice v prirodzenosti ešte neblaženého človeka.

Ba aj sami môžeme nájsť v sebe obraz Boha, t. j. Najsvätejšej Trojice, hoci nedokonalý obraz a veľmi ďaleký, nie súvečný, krátko: nie tej istej podstaty ako Boh, ale taký, že zo stvorených vecí nie je mu nič prirodzenosťou bližšie. Ten obraz treba ešte zdokonaliť a preinačiť, aby podobnosť bola ešte väčšia. Lebo veď aj sme, aj vieme, že sme, a svoje bytie a poznanie aj milujeme. V týchto troch spomenutých veciach nás nepomýli nijaký pravdepodobný klam. Nezachycujeme ich nijakým telesným smyslom, ako vonkajšie veci, ako napríklad farby zrakom, zvuky sluchom, vôňu čuchom, chuť jazykom, tvrdosť a mäkkosť hmatom a obrazy týchto smyslových vecí, veciam veľmi podobné, ale nehmotné, prenášame myslením, pamäťou uchovávame a nimi sa povzbudzujeme k túžbe za vecami samými. Avšak bez akejkoľvek smyslovej a klamnej obraznosti a obrazotvornosti som si celkom istý, že som, že to poznám a milujem.[9]) A nebojím sa nijakých dôkazov školy akademikov, ktorí pochybujú: A čo, ak sa klameš? Lež keď sa klamem, vtedy som.[10]) Kto nejestvuje, nemôže sa klamať. A teda, keď sa klamem, vtedy som. Keďže teda som, keď sa klamem, ako sa môžem klamať, že som, keď je isté, že som, keď sa klamem? Keďže teda ja, ktorý by som sa klamal, aj vtedy by som bol, keby som sa klamal, je celkom nepochybné, že sa neklamem v tom, že som poznal,

že som. Z toho nevyhnutne nasleduje, že sa ani v tom neklamem, že som poznal, že poznávam. Lebo ako poznám to, že jestvujem, tak isto aj to viem, že ja poznávam. Keď tie dve veci milujem, vtedy lásku pripojujem ako niečo tretieho, rovnakej hodnoty s vecami, o ktorých viem. Neklamem sa, že milujem, keď sa nemýlim vo veciach, ktoré milujem. Keby aj tie veci boly klamné, pravdou by bolo že ich milujem. Ako by sa mi potom právom mohlo vyčítať a oprávnene brániť v láske ku klamným veciam, keby bolo klamné to, že veci milujem? Ale aj tie veci (ktoré milujem), že sú pravdivé a isté, kto môže pochybovať, že aj láska k nim, keď sú milované, je pravdivá a istá? Ďalej niet človeka, ktorý by nechcel jestvovať, ako ani niet nikoho, kto by nechcel byť blaženým. Ako by však mohol byť blaženým, ak by bol ničím?[11])

11.27. Bytie a vedomosť a láska k obom. (Obsah.)

Jestvovanie, bytie je príjemné akousi prirodzenou silou. Ľudia aj v najhorších životných okolnostiach chcú radšej živoriť, ako prestať jestvovať. Boja sa smrti, lebo prirodzenosť cíti v tom svoje ukončenie. Aj žobrák by vďačne chcel hoci aj naveky žobrať, len nie zomrieť. Táto vlastnosť je spoločná všetkým živým tvorom, od najmenších až po najvyššie. Podobné úsilie prejavujú aj rastliny, lebo čím vyššie sú polohou, tým hlbšie zapúšťajú do zeme korene, aby unikly smrti. Ba aj neživé veci istým spôsobom prejavujú akési úsilie zostať tým, čím sú. Ako veľmi sa miluje poznanie a ako ľudská prirodzenosť nechce byť klamaná, vidno z toho, že každý chce radšej so zdravou mysľou lamentovať a božekať, ako tešiť sa, ale byť bláznom. Túto vlastnosť však prejavuje len človek. Hoci zvieratá majú napríklad niektoré vlastnosti a schopnosti dokonalejšie ako človek, napríklad niektoré majú dokonalý zrak, jednako nemajú akési vnútorné nehmotné svetlo, aby mohly správne súdiť. Pravda, zvieratá majú čosi, čo sa podobá vedomosti, ale nie je to vedomosť. Rastliny zas majú podobnú vlastnosť ako zvieratá, že prijímajú potravu a sa rozmnožujú. Hoci my toto všetko poznávame smyslami, jednako nesúdime o tom telesnými smyslami, ale smyslom vnútorného človeka, ktorým chápeme spravodlivosť a krivdu. A tomuto vnútornému smyslu sa neblíži ani jeden z vonkajších smyslov. Tam som istý, že som, že to viem, že to aj milujem.

11.28. Či máme milovať aj lásku, ktorou milujeme aj bytie a poznanie? (Obsah.)

Milujeme aj lásku. Dobrým človekom nemenujeme toho, kto vie, čo je dobro, ale toho, kto miluje. Ako to, že v sebe necítime, že milujeme aj lásku, ktorou milujeme, čokoľvek dobrého milujeme? Je totiž aj taká láska, ktorá miluje to, čo sa nemá milovať. A túto druhú lásku vlastne nenávidí ten, kto má tú lásku, ktorou miluje, čo je hodné milovania. Obe tieto lásky môžu byť v človekovi. Avšak čím väčšmi rastie jedna, tým väčšmi zas upadá druhá. Zvieratá majú svoje pudy, rastliny úsilie po množení a hojnosti, telesá zas váhu. Čo je telesu váha, to je duchu láska.[12]) Keďže sme ľudia, stvorení na obraz Stvoriteľa, ktorý je večnosťou, pravdou, láskou a Trojicou, ktorého stopy nájdeme vo veciach, v sebe samých však vidíme jeho obraz, preto vstúpme do seba, vstaňme ako márnotratný syn (Luk. 15, 18), aby sme sa vrátili k tomu, od ktorého sme sa odvrátili hriechami. V ňom naše bytie nezakúsi smrť, naše poznanie sa nepomýli a naša láska bude bez škody.

11.29. Anjelská vedomosť poznáva Trojicu v jej božstve.

Anjeli boží nepoznávajú Boha pomocou znejúcich slov, ale samotnou prítomnosťou nemeniteľnej pravdy, t. j. jeho Jednorodeným Slovom poznávajú aj samo Slovo aj Otca a Ducha Svätého. Poznávajú, že tvoria nerozdielnu Trojicu a každá z osôb je jednou podstatou.

Pritom nie sú traja bohovia, ale jeden Boh. Poznávajú to tak, že im je to známejšie ako my sami sebe. Ba aj samotné stvorenie lepšie poznajú v božej múdrosti ako by v spôsobe, podľa ktorého bolo učinené, než v samom stvorení. Ba aj seba lepšie poznajú tam ako v sebe samých, hoci aj v sebe poznávajú. Boli stvorení, a teda sú niečím iným ako ten, ktorý ich stvoril. Tam poznávajú ako v dennom poznávaní, v sebe zas ako vo večernom. Je veľký rozdiel v tom, či sa niečo poznáva v tom úmysle, podľa ktorého bolo stvorené, alebo sa poznáva už vo veci samej (učinenej). Podobne ináč poznávam priamosť čiar alebo opravdivosť podoby, keď si to len v mysli predstavujem, ináč zas, keď to nakreslím do piesku. Ináč spravodlivosť v nemeniteľnej pravde, ináč v spravodlivej duši. Podobne aj iné veci, ako oblohu medzi vrchnými a spodnými vodami, ktorá sa volá nebom. Tak shromaždenie vôd v nížinách a ukázanie sa zeme, počiatok rastlín a stromov. Tak stvorenie slnka, mesiaca a hviezd. Tak povstanie vodných živočíchov, totiž vodného vtáctva, zvierat a rýb. Tak isto stvorenie pozemných živočíchov a plazov, ba samotného človeka, ktorý stojí nad všetkými vecami na zemi. Všetko to ináč poznávajú anjeli v Slove božom, kde majú svoje príčiny a pravzory, podľa ktorých boly všetky veci stvorené, príčiny a pravzory tam nemeniteľne prebývajúce, a celkom ináč poznávajú anjeli vsebe samých. Tam jasnejším poznaním, tu temnejším. Tam poznaním samého umenia, tu poznaním v diele. Keď sa tieto diela pripisujú chvále a úcte Stvoriteľovej, potom ako by v mysliach rozjímajúcich svitlo ráno.[13])

11.30. Dokonalosť čísla šesť. (Obsah.)

V Písme sa opakuje číslo šesť opakovaním toho istého dňa šesťkrát. V šiestich dňoch bolo stvorenie ukončené. Neznamená to toľko, ako by Boh bol potreboval čas na stvorenie, alebo ako by nemohol naraz všetko stvoriť. Počtom šesť sa naznačuje dokončenie diela. Je to možno preto, lebo číslo šesť je dokonalé číslo. Dá sa deliť dvoma, troma a šiestimi a súčet jeho rozložených čísel dáva tiež šesť (1 a 2 a 3 je 6). Túto dokonalosť nemá ani jedno z nasledovných čísel, ani číslo dvanásť. Toto si treba všimnúť, lebo v chválach božích sa spieva: »Všetko si rozdelil podľa miery čísla a váhy« (Múdr. 11, 21).

11.31. Siedmy deň, v ktorom sa odporúča plnosť a odpočinok. (Obsah.)

V siedmom dni, t. j. v tom istom dni sedemkrát opakovanom, sa odporúča odpočinok a prvý raz sa spomína slovo zasvätenie. Tak chcel Boh zasvätiť tento deň odpočinkom, a nie prácou. Aj číslo sedem je dokonalé istým spôsobom. Možno ho rozložiť na jedno nepárne a jedno párne číslo, na tri a štyri. Často sa ho používa na označenie všeobecnosti. »Sedemkrát upadne spravodlivý a vstane« (Prísl. 24, 16), »Sedemkrát za deň budem Ťa chváliť« (Žalm 115, 164). Tým číslom sa naznačuje plnosť Ducha Svätého, o ktorom sa hovorí: »Vyučí vás všetkej pravde« (Ján 16, 13). Hovorí sa aj o božom odpočinku. Je to odpočinok dokonalý v plnom smysle slova, odpočinok v Bohu, odpočinok v celku, nie v časti. V časti je práca. Pracujeme preto, lebo len po častiach poznáme a keď nadíde celkové poznanie, prestane poznanie čiastočné. Preto sa aj v Písme prepracúvame len s námahou, kým boží anjeli svojím lepším a dokonalejším poznaním nám pomáhajú.

11.32. Mienka, že anjeli boli stvorení pred stvorením sveta. (Obsah.)

Nech sa nik so mnou neškriepi, že slová Písma: »Nech sa stane svetlo, a stalo sa svetlo«, že neznačia dobrých anjelov. Vraj na začiatku bolo stvorené akési telesné svetlo. Nik nech netvrdí, že anjeli boli stvorení prv, nielen pred nebom, ale aj pred tým, čo sa naznačuje slovami: »Na počiatku stvoril Boh nebo a zem«. »Na počiatku« neznamená vraj skutočný

začiatok, lebo predtým Boh stvoril anjelov. Ba aj samotné Slovo sa menuje Počiatkom. Opak nebudem tvrdiť. Teší ma to, že hneď na začiatku Písma sa spomína Trojica. Je napísané: »Na počiatku stvoril Boh nebo a zem«. Že Otec stvoril skrze Syna, vidieť zo žalmu: »Aké velebné sú Tvoje diela, Pane!« Všetko si stvoril v Múdrosti«. (Žalm 103, 24.) Krátko potom sa spomína aj Duch Svätý: »Zem bola neviditeľná a prázdna a tma bola nad priepasťou. A Duch Boží vznášal sa nad vodami«. (Gen. 1, 1—3.) Nech teda vykladá každý, ako najlepšie vie, len nech sa neodchýli od učenia viery, nech uzná, že dobrí anjeli sú veční, avšak nie tak veční ako Boh a o svojej večnej a pravej blaženosti sú celkom istí a bezpeční.

11.33. Dva druhy anjelov znázornené rečou Písma o svetle a tme.

Svätý Peter apoštol celkom zjavne hovorí, že niektorí anjeli zhrešili a boli hodení na samé dno tohto sveta, ktoré im má byť väzením až do chvíle posledného potupenia v deň posledného súdu. Spomína, že Boh neušetril hrešiacich anjelov, ale uvrhnúc ich do žalára pekelnej tmy, nechal ich na potrestanie pri poslednom súde (2. Ptr. 2, 4). Kto môže pochybovať, že ich Boh oddelil od dobrých anjelov buď už svojou pred vedomosťou alebo už samým skutkom? Kto by protirečil, že dobrí sa právom volajú svetlom, keď už my sami, ktorí dosiaľ žijeme len vo viere a v rovnosť s nimi len dúfame, ale ju ešte nemáme, keď aj my sme pomenovaní od apoštola svetlom? »Boli ste kedysi tmou, teraz však ste svetlom v Pánovi« (Efez. 5, 8). Že týchto zbehov celkom správne voláme tmou, to porozumie každý, kto vie a verí, že sú horší ako neverní ľudia. Keby sme aj iné svetlo rozumeli v slovách: »Povedal Boh: Staň sa svetlo, a stalo sa svetlo«, a v slovách: »Oddelil Boh svetlo od tmy«, keby sme rozumeli inú tmu, my sa predsa len držíme mienky, že tie slová značia dve spoločnosti anjelov, jednu, ktorá užíva Boha, a druhú, ktorá sa nadúva pýchou. Jedna, ktorej sa povedalo: »Klaňajte sa mu všetci anjeli jeho« (Žalm 96, 8), druhá, ktorej vodca hovorí: »Všetko toto ti dám, ak padneš a budeš sa mi klaňať« (Mat. 4, 9). Jedna, planúca svätou láskou k Bohu, druhá, dymiaca nečistou láskou po vlastnej povýšenosti. Pretože však podľa Písma »Boh sa pyšným protiví, poníženým však dáva milosť« (Jak. 4, 6; 1. Petr. 5, 5), jedna spoločnosť býva v nebi, a druhá odtiaľ shodená, veľkým kvílením prebýva v najnižšom vzdušnom priestore. Jedna, pokojná žiarivou zbožnosťou, druhá zmietaná temnými žiadosťami. Prvá — na boží pokyn láskavo pomáhajúca, spravodlivo trestajúca, druhá — spaľovaná svojím divým odporom poddať sa a túžbou škodiť. Jedna, aby pomáhala, koľko chce, prisluhuje božej dobrote, druhá však je krotená božou mocou, aby neškodila, koľko chce. Prvá sa vysmieva druhej, že aj proti vôli osoží svojím prenasledovaním. Druhá zas závidí prvej, keď shromažďuje svojich pútnikov. Myslím teda, že spoločnosti anjelov, rozdielne a oprotivné, jedna prirodzenosťou dobrá a vôľou správna, druhá prirodzenosťou dobrá, ale vôľou prevrátená, tie dve spoločnosti, naznačené na rozmanitých jasných miestach Písma, tiež sme uznali za označené slovami: svetlo a tma v tej knihe Písma, ktorá sa volá Genesis. Ak by aj ináč myslel pisateľ toto miesto, jednako sme sa darmo nezaoberali tým nejasným miestom, keď sme sa azda nemohli dozvedieť pôvodcovu vôľu, predsa sme sa neodchýlili od učenia viery, ktorá je veriacim dostatočne známa svedectvom iných kníh Písma. Aj keď sa spomínajú hmotné výtvory božie, nepochybne majú aj nejakú duchovnú podobnosť podľa slov apoštola: »Všetci ste predsa synovia svetla a synovia dňa! Nie sme synovia noci a tmy« (1. Tes. 5, 5). Ak mal toto na mysli aj pisateľ, potom náš úmysel došiel k dokonalejšiemu zakončeniu rozpravy: aby sa uverilo, že človek tak vynikajúcej a božskej múdrosti, ba aj sám Duch Svätý skrze neho hovoriaci, v opísaní všetkých diel božích, dokončených — ako hovorí šiesteho dňa, bol by mohol vynechať anjelov, keď písal slová: »Na počiatku stvoril Boh nebo a zem«? Nejde teraz o to, či in principio značí najprv stvoril, alebo — čo je väčšmi pravdepodobné — či v počiatku, t. j. v jednorodenom Slove stvoril. Tými slovami (nebo a zem) sa naznačuje všetko stvorenie, či duchovné alebo telesné, čo je pravdepodobnejšie. Buď sa nimi označujú dve

veľké časti sveta, v ktorých sa uzatvára všetko, čo je stvorené. Najprv teda hovorí autor o celom diele stvorenia (všeobecne) a potom vyratúva jeho čiastky podľa tajomného počtu šiestich dní.

11.34. Niektorí myslia, že pod stvorením nebeskej oblohy a rozdelenia vôd treba rozumieť anjelov. (Obsah.)

Niektorí myslia, že vodami sú naznačené zástupy anjelov. Taký smysel vraj majú slová: »Buď obloha uprostred vôd a deľ vody od vôd« (Gen. 1, 6). Vodami nad oblohou sa vraj majú rozumieť anjeli, pod oblohou alebo viditeľné vody alebo množstvo zlých anjelov, prípadne ľudské pokolenie. Tu však už ide o rozdelenie anjelov, a nie o stvorenie. Niektorí zas prevrátene tvrdia, že Boh nestvoril vody, lebo nikde to nie je napísané: Nech sa stanú vody. To isté by sa však potom mohlo hovoriť aj o zemi. Slovami: Na počiatku stvoril Boh nebo a zem, pod zemou sa rozumie aj voda podľa slov Písma: »Jeho je more, sám ho stvoril, a suchú zem tiež stvorily jeho ruky« (Žalm 194, 5). Tí, čo rozumejú nad nebeskými vodami anjelov, majú ťažkosť s váhou, preto myslia, že voda tam nemôže byť tekutá. Myslím však, že som už dosť povedal o dvoch spoločenstvách anjelských.

1.

Smysel slov mens, ratio, inteligentia. Mens, myseľ je vyššia časť rozumnej duše (animus). Ratio, rozum je pohyb, ktorým myseľ prechádza od jedného poznania k druhému. Intellectus, inteligentia je to, čo je v človekovi najvznešenejšie, je schopnosť, ktorá v istom smysle prevyšuje rozum, istá ľahkosť rozumovej činnosti. (Gs 466.)

2.

Viera je súhlas mysli na nejakú skutočnosť rozprávanú druhým pre jeho hodnovernosť. Viera je základom ľudského spolužitia. Niektoré skutočnosti v ktoré veríme, nevplývajú veľmi na náš život, ale niektoré sú životne veľmi dôležité, bez nich by sa zrútil náš duchovný a spoločenský život. Keby človek nepotreboval veriť v to, o čom sa na vlastné oči nemôže presvedčiť, ako by potom mohly deti poslúchať rodičov a veriť, že sú naozaj ich rodičmi? Kto by chcel zavrhnúť svojich rodičov pod zámienkou, že nemá na to vlastného dôkazu, bol by zločincom. Viera je teda normálnym prvkom a predpokladom správneho myslenia a poznania. Bez nej by nebol možný rodinný ani spoločenský život. (Gs 60.)

3.

Manichejci sa pýtali, čo robil Boh predtým, ako stvoril svet. Taká otázka je vsebe protikladná. Kým nebolo sveta, nebolo ani času, preto nemohlo byť nijakého »predtým«, ani »potom«. Čas sa začal vtedy, keď prišly stvorenia, ktoré majú trvanie. Čas je totiž mierou trvania. V Bohu, ktorý je nemeniteľná večnosť, nemôže byť nijakého času, a teda nijaké »prv«, či »predtým«. Svojou ľudskou predstavou si nemôžeme utvoriť obraz o bytosti, ktorá by stále trvala a nemala nijaký začiatok, vlastne nijaký čas. (Gs 335.)

4.

Porovnaj Vyznania, kn. 11. hl. 13.

5.

Grécki teologovia tvrdia, že duchovné veci predchádzaly pred telesnými a Stvoriteľ ich použil pri stvorení ostatných. Túto mienku prijal aj Platón. Aj Hieronym nasledoval v tom gréckych otcov. Avšak Basilius, Dionysius, Ambrosius, Beda, Cassiodorus a aj Augustín pripúšťajú, že Boh všetko stvoril naraz, s čím by súhlasilo: »Ktorý večne žije, stvoril všetky veci naraz« (Sir. 18,1). (Mg 324.)

6.

Blaženosť definovali starí ako dokonalý stav, zavŕšený všetkými dobrami, ktorý sa naplňuje v Bohu, z ktorého aj anjeli majú blaženosť a ľudia svätosť. (Mg 328.)

7.

Augustín vie, že Boh stvoril dušu z ničoho. Nemôže byť teda hocakou malou časťou Boha, ale čímsi rozdielnym. Čím však? Keby bola časťou Boha, musela by byť nemeniteľná a večná. Potom by však nemohla byť lepšou alebo horšou, ale len stále jednakou, a nemohla by podliehať nijakému pokroku. Je to ťažká otázka. Origenesovu mienku nemohol Augustín prijať. Origenes totiž učil, že duše prv, ako sú v ľudskom tele, žily v nebi, ale zhrešily a za trest boly poslané do tiel. V tomto poňatí je pesimizmus, ktorý je cudzí Augustínovi. Podľa tej mienky by telo malo ten smysel, aby bolo väzením duše, teda niečím od základu zlým. Augustín však hovorí, že telo je dobré, ako všetko čo vychádza z rúk božích. Boh nestvoril telo na to, aby bolo trapoviskom duše, ale pre jeho vlastnú dobrotu, preto, že telo je dobré, a Boh ho chcel mať takým. Ako stvoril Boh duše? Na túto otázku neodpovedal Augustín s konečnou platnosťou. Zdá sa však, ako by sa klonil k náhľadu, že stvorením prvej duše v Adamovi Boh stvoril všetky budúce ľudské duše. Toto však skôr naznačuje prenášanie dedičného hriechu od Adama. Možno si však predstaviť tri hypotézy o stvorení duší: Boh tvorí každú dušu osobitne; všetky duše jestvujú vopred v Bohu a Boh ich posiela, aby oživily telo; všetky duše jestvujú vopred v Bohu a samy dobrovoľne odchádzajú, aby oživily telá. Zpomedzi týchto hypotéz si Augustín nevyvolal ani jednu s konečnou platnosťou, lebo ani jedna neodporuje celkom viere. Terajšie teologické stanovisko je to, že Boh tvorí dušu pri počatí. Viac o tejto veci viď: Hanko: Rozumná viera, str. 141—144 (Gs 95—97.)

8.

Človek ako stvorenie, stvorené z ničoho, je veľmi nedokonalý, nepostačiteľný. Vo svojom vlastnom bytí nenájde uspokojenie, nenájde ho vo svojom poznaní, ani konaní. Tento vlastný nedostatok ho stále ženie k Tomu, ktorý jedine môže človekovi pomôcť. Odtiaľ teda pochádza užitočný nepokoj, ktorý človeka stále núti, ženie, pobáda a súčasne chráni, lebo mu dopraje nájsť pokoj a uspokojenie jedine v Bohu, pre ktorého je stvorený. (Gs 189.)

9.

G. Papini takto reaguje na toto miesto: »Kto nepoznal v tom — o dvanásť storočí prv — slávny a povestný výrok Descartov cogito, ergo sum? Východisko onej modernej démonickej filozofie, ktorá náhle pohltila bytie myslením, a Boha človekom, nie je ničím, ako krádežou z diela Augustínovho, ktorá, ako každá iná, zle použitá krádež, poškodila zlodejom a ich prisluhovačom. Aj Augustín je idealista, avšak nie toho druhu, ktorý prišiel po Descartovi a

Kantovi, ktorý z človeka robí Boha a vesmír redukuje na prostý akt ľudského myslenia. Aj jemu je byť a poznávať jedinou vecou, nie však v človekovi, ale v Bohu.« (Pp. 184.)

10.

Akademici popierali, aby človek mohol niečo vedieť. K tomu náhľadu ich viedla Zenónova definícia pravdy: nejaká vec sa môže pochopiť a pokladať za pravdivú, ak niet na nej nijakých znakov omylu. Pretože takéto poznanie vecí je nemožné, ani pravdu nemožno poznať, a preto niet skutočnej istoty. Akademici sa ocitli so svojím filozofovaním v paradoxe. Chceli dosiahnuť múdrosť, a súčasne učili, že človek nič nevie. Ak človek nič nevie, potom aj múdrosť je nemožná. Nemožno múdrym pomenovať toho, kto nič nevie, a teda nevie ani to, prečo žije a ako má žiť, ba ani len to, či žije. Keď nič nevie, napokon nemôže ani to vedieť, čo je múdrosť. Podľa Augustína človek vedomosťou a istotou svojej vlastnej existencie oslobodzuje sa od pochybovania skepticizmu a dostáva chuť k životu, lebo nadobúda istotu. (Gs 77.)

11.

Nevieme, nakoľko bol Descart ovplyvnený Augustínom, ani nechceme tvrdiť, že by bol svoje cogito, ergo sum prevzal od neho, ale je zjavná príbuznosť v dokazovaní. Obaja hľadia na skepticizmus ako na chorobu, ktorú treba vyliečiť evidenciou myslenia. (Gs 83.)

12.

Všetka duševná činnosť závisí od vôle, takže možno povedať, že vôľa je vlastne človek. Aký je však princíp vôle? Podľa gréckej fyziky najmä podľa Aristotela každé teleso svojou váhou smeruje na určité miesto vo vesmíre. Keby sme fyzické prvky, z ktorých je svet, pomiešali a dostali do istého chaosu, po čase by sa rozdelily a zaujaly miesto, ktoré im podľa prirodzenosti patrí. Oheň by bol vo výške, vzduch pod ohňom, zem pod tým a voda na zemi. Tak isto kameň vždy padá dolu až na určité miesto. Keby sme si odmysleli váhu telies, vesmír by zostal bez pohybu, mŕtvy. Podobne myslí Augustín o človekovi a jeho vôli. V každej duši je istá váha, ktorá ju ustavične núti hľadať prirodzené miesto svojho odpočinku, a to je láska. Moja váha, je moja láska, hovorí Augustín. Keďže je teda láska vnútorným hýbadlom vôle a usmerňuje vôľu človeka, tak možno vlastne povedať, že človekom hýbe láska. Láska v človekovi nie je teda niečo prípadkového, ale podstatného, sila, ktorá prebýva v človekovi ako váha v kameni. Okrem toho láska podľa svojho bytostného charakteru je prirodzený sklon k určitému dobru. Preto je aj stále nepokojná, kým nedosiahne svoj cieľ. Láska v človekovi nikdy nezaháľa, vždy je v činnosti. Či už prináša a spôsobuje dobro alebo zlo, to je už iná vec, ale predsa vždy niečo spôsobuje. Zločiny, cudzoložstvá, vraždy a iné nečnosti sú tak isto výsledkom lásky, ako aj skutky čistej lásky k bližnému a hrdinstvá, lenže lásky prevrátenej. Láska je pre človeka nevyčerpateľným princípom pohybu a činnosti. Z toho ďalej vyplýva, že podľa hodnoty a akosti lásky sa meria a posudzuje aj akosť vôle a skutku, vyplývajúceho z vôle. (Sem sa vzťahuje aj kn. 14, 7, 2; kn. 14, 8—9.) (Gs 229.)

13.

Podľa Augustína vonkajší svet poznávame tak, že vonkajšie veci pôsobia na naše vnútorné svetlo, v ktorom poznávame vec. Nepoznávame teda veci vo večných ideách božích, ako anjeli. Keby sme tak poznávali, potom by sme museli poznať aj nejestvujúce veci, ktoré ešte len budú jestvovať, prípadne, ktoré by mohly jestvovať. Ľudský rozum, osvietený Bohom, si

tvorí poznanie vecí, ktoré vníme smyslami. Ľudské poznanie je teda výsledkom spolupráce božieho osvietenia, rozumu a telesných smyslov. V otázke poznania neučil Augustín podľa Platóna, že vnímanie je len rozpamätúvanie sa na večné idey, ani podľa Aristotela, že vnímanie ju druh látky, matérie, z ktorej rozum abstrakciou tvorí všeobecné pochopy. (Gs 155.)

Kniha dvanásta

Prehľad dvanástej knihy.

Prv, ako by sa úvaha obrátila k ľudskému pokoleniu a tam hľadala pôvod oboch štátov, treba ešte poukázať na súvis medzi svetom anjelov a ľudí. Rozdielnosť dobrých a zlých anjelov nemá svoj pôvod v prirodzenosti anjelov, ale v zlej vôli. Prameňom blaženosti pre anjelov, ako vôbec pre každú rozumnú bytosť, môže byť jedine Boh. Každé odvrátenie sa od Boha je zas prameňom nešťastia. Zlí anjeli vyšli z rúk božích ako dobré bytosti. Vôbec na svete niet bytosti, ktorá by svojou podstatou bola zlá, teda vyjadrovala protiklad voči Bohu. Každá bytosť má svoje bytie od najvyššieho Bytia, Boha. Zlo môže škodiť len ním spútanej prirodzenosti, bez ktorej by vlastne nemohlo jestvovať, lebo zlo samo osebe, ako bytosť, nejestvuje. Zánik nerozumných bytostí má svoj pôvod v poriadku vecí. Ak nás tento poriadok niekedy zaráža, je to preto, lebo aj my sme začlenení do toho poriadku ako časť a nemáme prehľad o celku. Bytie v takom prípade celkom nezaniká, ale mení sa vo vyššie bytie podľa božieho poriadku. Zlí anjeli preto upadli do nešťastia, lebo sa odvrátili od najvyššieho Bytia a dali prednosť nižšiemu bytiu, t. j. sebe. Účinnou príčinou ich odpadu je ich zlá vôľa. Keby sme však ďalej chceli nájsť príčinu ich zlej vôle, nenašli by sme nič. Ak totiž povieme, že na nich účinkovala iná zlá vôľa, potom by sme vlastne odpoveď na otázku len posunuli o jedného člena ďalej. Nejestvuje ani nijaká večná zlá vôľa. Tak isto prirodzenosť, ktorá vyšla dobrá z rúk božích, nemôže byť sama príčinou zlej vôle. Napokon zostáva príčinou zlej vôle len to, že jej nositeľom je bytosť stvorená z ničoho. Tak vlastne niet nijakej pozitívnej príčiny zlej vôle. Začiatok zlej vôle je odklon od najvyššieho dobra k nižšiemu a príčinu toho odklonu môže duch práve tak málo vypozorovať ako oko tmu a ucho tichosť. Isté je len to, že odklon je slobodný a dobrovoľný a jeho hriešnosť má dôvod nie v predmete, ku ktorému sa kloní, ale v zopretí sa proti poriadku bytostí. Dobrá vôľa už má svoju príčinu. Stvoriteľ ňou vyzbrojil anjelov. Tak o anjeloch ako aj ľuďoch platí, že láska božia je v nich nasatá Duchom Svätým, ktorý im je daný. Ich dobrota je v tom, že sa chcú primknúť k Bohu. Tak sa tvorí pospolitosť milovníkov Boha, a to z ľudí aj anjelov. A tá pospolitosť dvoch skupín utvára práve boží štát. O pôvode ľudského pokolenia nás neklamne učí sväté Písmo. Proti jeho istému a určitému výkladu sa nijako nemôže udržať náhľad, ktorý tvrdí, že ľudia sú odjakživa, lebo ľudia môžu prijať svoje bytie zas len od ľudí. Nie sú pravdivé tvrdenia, ako by svet trval tisíc rokov. Iní by zas chceli, že svet v určitých obdobiach vzniká a zas zaniká. Hlavná ťažkosť sa chcela vidieť v tom, že človek bol len neskoro potom stvorený, ako Boh mnoho iného stvoril a tak zaplnil veľké časové priestory. Avšak pre Boha neplatia nijaké časové priestory a v porovnaní s jeho večnosťou sú ničím. Niektorí prijali kruhový beh svetového času, čím sa však prišlo do protikladu nielen s kresťanským učením o vykúpení, ale aj s náhľadom o blaženosti duše. Ani božia nemeniteľnosť a večnosť nevyžaduje, aby ľudstvo bolo od večnosti. Práve tak je nad náš rozum, že božia moc jestvuje odjakživa, a predsa vec, ňou stvorená, nie je večná. O stvorení možno hovoriť, že je odjakživa, ale len v tom smysle, že je od začiatku času. Tým sa však ťažkosti neodstránily a nezostáva nám nič iného, ako sa učiť skromnosti a pokore. Čas, ktorý predchádzal stvorenie človeka, môže byť akokoľvek dlhý, nie je s Bohom súvečný, lebo s ním nie je nijaké stvorenie súvečné. Večné časy sa vzťahujú vlastne na večné rozhodnutia božie. Večný a kruhový beh sveta odporuje viere. Učenie o ňom nemá nijakú oporu v slovách

Písma »časy časov«. To učenie odporuje kresťanskej náuke o blaženosti duše, lebo vylučuje opravdivú blaženosť. Sám Porphyrius sa vzdal toho náhľadu. Boh môže stvoriť to, čo nebolo dosiaľ stvorené, bez toho, aby sa jeho vôľa pritom menila. Boh dal vzniknúť ľudskému pokoleniu z jedného človeka, a tak celé ľudstvo sviazal príbuzenskou jednotou. Tým zdôraznil svornosť ľudí medzi sebou. Ak jednako medzi ľuďmi vládne rozkol a nesvornosť, potom je to Bohom predvídaný následok hriechu. Boh stvoril človeka na svoj obraz tak, že mu vdýchol dušu. Zprávu o stvorení netreba chápať doslovne tak, ako by Boh bol naozaj pracoval ako nejaký remeselník, ale svojou mocou z neviditeľného urobil viditeľné. Jedine Boh má stvoriteľskú moc a nižší bohovia v platónskom smysle, v kresťanskom však anjeli, nemajú nijakú stvoriteľskú moc. Jedine Boh je pôvodcom bytia všetkých vecí a ich podstatnej formy. Učenie platónikov o tom, že aspoň telo je stvorené nižšími božstvami, prichodí do veľkých nesnádzí a protikladov. Boh stvoril človeka ako jednotlivca. V ňom, ako by v jadre, majú oba štáty na zemi, štát dobrých a zlých, svoj začiatok.

12.1. Dobrí a zlí anjeli majú jednakú prirodzenosť.

Prv, ako by som hovoril o stvorení ľudí ako bytostí rozumných, ale smrteľných, nakoľko sa v nich javí začiatok dvoch štátov, ako sa už ukázal v predošlej knihe v anjeloch, musím niečo povedať o samých anjeloch. Tým chcem dokázať, nakoľko je to v mojej moci, že sa celkom oprávnene hovorí o spoločenstve medzi ľuďmi a anjelmi, a predsa nie je reč o štyroch štátoch (dvoch anjelských a dvoch ľudských), ale je reč len o dvoch štátoch, lepšie povedané o dvoch pospolitostiach. Jedna je z dobrých anjelov a ľudí, a druhá zo zlých anjelov a zlých ľudí.

Nemožno pochybovať, že rozdiel v smerovaní dobrých a zlých anjelov nespočíva v rozdielnosti prirodzenosti a pôvodu, lebo veď Boh, pôvodca a Stvoriteľ všetkých bytostí, stvoril oba druhy anjelov. Rozdiel je však skôr v smerovaní vôle a žiadostí. Kým jedni zostávajú pevne v spoločnom dobre všetkých, ktorým je Boh, v jeho večnosti pravde a láske, zatiaľ druhí, zaľúbení do svojej moci, ako by si sami sebe boli dobrom, odklonili sa od najvyššieho a spoločného dobra všetkých a priklonili sa k sebe, svoju nesmyselnú pýchu pokladali za najvznešenejšiu večnosť, hlúpe klamstvo za najistejšiu pravdu, stranníckosť za osobitnú lásku, stali sa pyšnými, falošnými a závistnými. Príčina blaženosti dobrých anjelov je to, že stále patria Bohu, kým príčina nešťastia zlých je práve naopak, zas to, že Bohu ustavične nepatria, že ho nevidia. Keďže na otázku, prečo sú jedni blažení, správne sa odpovedá, že preto, lebo patria Bohu, a zas na otázku, prečo sú druhí nie blažení, sa správne odpovedá, lebo nepatria Bohu, je potom zjavné, že pre rozumovú a umnú bytosť niet inej blaženosti, ako sám Boh. Hoci nie každé stvorenie môže byť blažené (nemôžu byť napríklad blažené zvieratá, stromy, skaly), jednako len to, ktoré môže byť, nemôže byť samo zo seba, lebo je z ničoho stvorené, ale môže byť len od toho, ktorý ho stvoril. Blaženým sa stane len tým, čo keď mu chybuje, zostane nešťastným. Lež Boh, ktorý je blažený nie z iného, ale sám zo seba, nemôže byť neblaženým, lebo nemôže sám sebe chýbať.

Hovoríme, že okrem jedného, naozaj blaženého Boha niet iného nemeniteľného dobra. Jeho stvorenia sú dobré, lebo sú od neho. Sú však meniteľné, lebo nie sú z neho, ale z ničoho stvorené. Aj keď nie sú najvyššie, Boh je totiž vyššie dobro, jednako sú len veľké tie meniteľné dobrá, ktoré sa môžu primknúť k nemeniteľnému dobru, aby boly blažené. Nemeniteľné dobro je natoľko ich dobrom, že bez neho sú nevyhnutne nešťastnými. V pospolitosti stvorenstva iné bytosti nie preto sú lepšie, že nemôžu byť nešťastné. Nemožno predsa povedať, že iné údy nášho tela sú preto lepšie ako oči, lebo nemôžu oslepnúť. Tak, ako je lepšia prirodzenosť, obdarená smyslami, hoci trpí bolesť, lepšia ako kameň, tak isto rozumná prirodzenosť je vznešenejšia, hoci je nešťastná, ako tá, ktorá nie je obdarená

rozumom a smyslami, a len preto nepodlieha nešťastiu. Keď sa veci tak majú, prirodzenosť, ktorá je na takom stupni stvorenia, že hoci sama je meniteľná, pripútaním sa však k nemeniteľnému dobru, t. j. k najvyššiemu Bohu, dosahuje blaženosť, svoju túžbu môže ukojiť len blaženosťou, na ktorej splnenie postačí jedine Boh, a keby sa k nemu nemohla primknúť, bolo by to pre ňu veľkým nedostatkom. Každý nedostatok však škodí prirodzenosti, a preto je proti prirodzenosti. Od prirodzenosti, ktorá sa púta k Bohu, líši sa tá, ktorá sa od Boha vzďaľuje nie prirodzenosťou, ale nedostatkom. A pre ten istý nedostatok sa ukazuje veľkosť a chvála prirodzenosti. Ak sa totiž niekomu vyčítajú nedostatky, vtedy sa určite chváli prirodzenosť. Správne je totiž pohanenie nedostatku, lebo nedostatkom sa zneucťuje prirodzenosť, hodná chvály. Keď sa nedostatok očú pomenuje slepotou, znamená to, že ku prirodzenosti očú patrí zrak. Tým, že sa nedostatok ušú pomenuje hluchotou, tým sa dokazuje, že k ich prirodzenosti patrí sluch. Keď sa za nedostatok anjelskej bytosti pokladá, že sa nepúta k Bohu, tým sa jasne vyhlasuje, že k jej prirodzenosti patrí, aby sa pútala k Bohu. Kto môže dostatočne pomyslieť alebo vypovedať, koľká je to chvála k Bohu sa pripútať, jemu žiť, z neho sa radovať, toľké dobro užívať bez smrti, bez bludu a bez námahy? Tak aj nedostatok zlých anjelov, že sa totiž nepútajú k Bohu, — každý nedostatok škodí prirodzenosti — dostatočne ukazuje, že Boh stvoril ich prirodzenosť dobrou, a škodí jej len nezdržovanie sa pri Bohu.

12.2. Nijaká bytosť nie je oprotivná Bohu, lebo takou by mohla byť len nejestvúca. (Obsah.)

Niekto by si azda mohol myslieť, že padnutí anjeli majú inakšiu prirodzenosť ako dobrí, že preto padli, lebo ich prirodzenosť niekto iný stvoril. Lenže to je nemožné. Boh uzatvára v sebe najvyššie bytie. Mojžišovi povedal: »Som, ktorý som«. Teda jeho »byť« značí najdokonalejšie bytie. Všetkým veciam dal bytie, ale nikomu dokonalé, lež stupňovito podelené. Preto aj padnutí anjeli majú od neho bytie. Ak by malo byť nejaké bytie, rozdielne od božieho, božiemu oprotivné, potom by to mohlo byť len nebytie.

12.3. Niet božích nepriateľov podľa prirodzenosti, ale len podľa vôle.

Nepriateľmi božími sa v Písme menujú tí, ktorí nie podľa prirodzenosti, ale podľa zloby sa priečia božím rozkazom. Tým však nijako neškodia Bohu, ale len sebe. Nepriateľmi sú pre vôľu odporovať, a nie pre moc škodiť. Boh je nemeniteľný a celkom neporušiteľný. Preto aj zloba, ktorou odporujú Bohu ako jeho nepriatelia, nie je na škodu Bohu, ale im samým. To preto, lebo zloba kazí v nich dobro prirodzenosti. Sama prirodzenosť teda nie je oprotivná Bohu, ale len zloba. Zlo je oprotivné dobru a kto by mohol poprieť, že Boh je najvyššie dobro? Zloba je teda oprotivná Bohu ako zlo dobru. Ďalej dobro je aj prirodzenosť, ktorú zloba kazí, preto aj tomuto dobru je oprotivná. Bohu však len tak ako zlo dobru, prirodzenosti, ktorú kazí, nielen ak zlo, ale aj škodlivá. Nijaké zlo nie je škodlivé Bohu, ale len meniteľným a porušiteľným prirodzenostiam, aj keď dobrým, ako o tom svedčí sama zloba. Keby nebolo dobrých prirodzeností, ani zloba by nemohla škodiť. Čím iným totiž škodí, ak nie tým, že im (dobrým prirodzenostiam) odoberá celistvosť, krásu, zdravie, čnosť a všetko, čokoľvek možno dobrej prirodzenosti zlobou vziať alebo umenšiť? Ak takej straty niet, nič neodoberá dobru, a preto ani nie je zlobou. Nemôže byť totiž naraz niečo aj zlobou, a pritom neškodiť. Z toho uzatvárame, že hoci zloba nemôže škodiť nemeniteľnému dobru, predsa môže škodiť jedine dobru, lebo len tam môže byť, kde škodí. To isté možno aj tak povedať, že zloba nemôže byť v najvyššom dobre, ale môže byť len v nejakom (menšom) dobre. Dobro môže samostatne jestvovať, samotné zlo však nikdy. Totiž aj tie prirodzenosti, ktoré zo zlej vôle sa zlobou skazily, len natoľko sú zlé, nakoľko sa skazily, ale ako prirodzenosti sú dobré. Keď je

skazená prirodzenosť v treste, ešte aj to je v nej dobro — okrem toho, že je prirodzenosťou — , že nie je nepotrestaná. To je totiž spravodlivé (trest) a všetko, čo je spravodlivé, je predsa dobré. Nikto predsa nepyká za zlobu prirodzenosti, ale len za zlobu vôle. Ba aj zloba, ktorá je už zvykom a časom veľmi zmohutnela a stala sa ako by prirodzenosťou, má svoj pôvod vo vôli. Nateraz hovoríme o zlobe tej prirodzenosti, ktorej myseľ je schopná prijať vnútorné svetlo, ktorým by rozlíšila spravodlivé od nespravodlivého.

12.4. Nerozumné a neživé bytosti nerušia krásu a poriadok vesmíru.

Nedostatky zvierat, stromov a iných meniteľných a smrteľných vecí, či už nerozumných, bez smyslov, alebo celkom neživých, ktorými sa kazí ich porušiteľná prirodzenosť, pokladať za trestné, bolo by naozaj smiešne. Tie stvorenia dostaly od svojho Stvoriteľa taký stupeň bytia, aby svojou ustavičnou zmenou tvorily v časoch najnižší stupeň krásy, podľa svojho druhu zodpovedný rozličným častiam tohto sveta. Nebolo možno porovnať zemské veci s nebeskými, ani ich odstraňovať z vesmíru len preto, že nebeské sú lepšie. Keďže na týchto (zemských) miestach je vhodné, že jedno vzniká, a druhé zaniká,[1]) slabšie podlieha silnejšiemu, premožené prechádza do područia víťaza, je to len dôkaz poriadku meniteľných vecí. Krása tohto poriadku nás preto nepotešuje, lebo svojou smrteľnosťou sme do neho votkaní a nemôžeme pochopiť vesmír, ktorého čiastočky, nás zarážajúce, celkom vhodne a krásne sa spájajú. Preto sa nám správne predkladá viera v Stvoriteľovu Prozreteľnosť v tých veciach, v ktorých ju ťažko chápeme, aby sme sa z márnej ľudskej opovážlivosti neodvážili hanobiť v niečom dielo toľkého Majstra. Ak si lepšie všimneme nedostatky pozemských vecí, nedobrovoľné a netrestné, sú na chválu prirodzenosti, lebo ani jedna nie je taká (vec), aby jej pôvodcom a Stvoriteľom nebol Boh. V nich sa nám nepáči to, že nedostatky odstránily z prirodzenosti to, čo sa nám v nej páči. Pravda, ľuďom sa často nepáčia aj samé prirodzenosti, ak sú im škodlivé, lebo nehľadia na prirodzenosť, ale na svoj úžitok. Tak napríklad množstvo zvierat, ktorým bola potrestaná pýcha Egypťanov. (Muchy a žaby.) Takto by sa mohlo aj slnko haniť, lebo niektorých hriešnikov a tých, čo nechceli platiť dlhy, sudcovia odsúdili postaviť na slnko.[2]) Každá prirodzenosť teda nie podľa nášho osohu alebo škody prináša slávu Stvoriteľovi, ale sama v sebe svojou prirodzenosťou ako takou. Podľa toho aj prirodzenosť večného ohňa je vlastne dobrá, hoci pre zatratencov má byť budúcim trestom. Čo je krajšieho od plápolajúceho, živého a žiariaceho ohňa? Čo je užitočnejšie od hrejúceho, liečivého a variaceho ohňa? A predsa niet nič bolestnejšieho od páliaceho ohňa! Ten istý oheň, ktorý, vhodne použitý, je veľmi príjemný, avšak ináč upotrebený, je zas nebezpečný. Kto by mohol slovami vylíčiť jeho užitočnosť v celom svete? Nemožno ani tých počúvať, ktorí si z ohňa pochvaľujú len svetlo, ale žiaru hania. Nemajú totiž na zreteli prirodzenosť ohňa, ale len svoju príjemnosť alebo nepríjemnosť. Vidieť by chceli, ale tepelnú žiaru nechcú cítiť. Málo myslia na to, že to isté svetlo, ktoré sa im páči, chorým očiam zas škodí. To isté teplo, ktoré sa im nepáči, je životu niektorých stvorení potrebné a užitočné.

12.5. Každý druh a tvar hlása Stvoriteľovi slávu. (Obsah.)

Všetky bytosti dostaly svoje bytie od Stvoriteľa. Dostaly ho nie jednaké, ale odstupňované a každá bytosť sa usiluje zachovať svoje bytie až do toho času, ako to Boh ustanovil. Ani jedna bytosť nemá také bytie ako Boh, ale každá má určité bytie od Boha, lebo keby nebola od Boha, vôbec by nemohla byť.

12.6. Príčina blaženosti dobrých a nešťastia zlých anjelov.

Najopravdivejšia príčina blaženosti dobrých anjelov je tá, že sa pútajú k tomu, ktorý má najvyššie bytie. Keď sa však hľadá príčina nešťastia zlých anjelov, prichádza sa na tú, že sa odvrátili od toho, ktorý má najvyššie bytie, a obrátili sa k sebe samým, nemajúcim najvyššieho bytia. A ako ináč pomenovať túto neresť, ak nie pýchou? »Počiatok hriechu je pýcha« (Sir. 10, 15). Nechceli svoju silu zachovať u neho (Žalm 58, 10), aby mali plnšie bytie, keby sa pripútali k tomu, ktorý má najvyššie bytie, ale uprednostňovaním seba dali prednosť tomu, čo je menej. Tu je prvá chyba, prvý nedostatok, prvá zloba prirodzenosti, ktorá je tak stvorená, že keď aj nemá najvyššie bytie, jednako môže byť blažená požívaním toho, ktorý má najvyššie bytie. Keď sa však od neho odvrátila, nestratila celkom bytie, ale predsa ho zmenšila, a tak sa stala nešťastnou. Ak by sme hľadali účinnú príčinu tejto zlej vôle, nič by sme nenašli. Čo je to teda, čo zapríčiňuje zlú vôľu, keď sama vykonáva zlý skutok? Zlá vôľa je účinnou príčinou zlého skutku, ale nie je príčinou zlej vôle. Každá vec buď má, alebo nemá nejakú vôľu. Ak má, vtedy buď dobrú, alebo zlú. Ak dobrú, kto by bol taký smiešny, aby povedal, že dobrá vôľa robí zlú? Keby tomu tak bolo, bola, by dobrá vôľa príčinou hriechu, od čoho nič nesmyselnejšieho si nemožno predstaviť. Ak však vec, o ktorej sa myslí, že zapríčinila zlú vôľu, má tiež sama zlú vôľu, pýtam sa, kto zapríčinil jej zlú vôľu? Ak by bola nejaká odpoveď, opäť sa opytujem na príčinu prvej zlej vôle. Prvou zlou vôľou nie je tá, ktorú urobila zlá vôľa, ale tá je prvou, ktorú neurobila nijaká. Keby totiž niektorá predchádzala, od ktorej by iná bola urobená, prvou by bola tá, ktorá druhú urobila. Ak odpovieme, že zlú vôľu neučinila nijaká vec, a preto stále bola, pýtam sa, či bola v nejakej prirodzenosti? Ak nebola v nijakej prirodzenosti, to znamená, že vôbec nejestvovala. Keď však v nejakej bola, kazila ju a rozrušovala, bola jej škodlivá, a tým ju pozbavovala dobra. Preto nemohla byť zlá vôľa v zlej prirodzenosti, ale v dobrej, avšak meniteľnej, ktorej táto nedokonalosť, nedostatok mohol škodiť. Ak neškodila, nemohla byť zlobou, a preto nebolo možno povedať, že bola zlou vôľou. Ak však škodila, iste škodila odoberaním dobra. Večná zlá vôľa nemohla byť v tej veci, v ktorej predchádzalo prirodzené dobro, ktoré zlá vôľa mohla odobrať poškodením. Ak teda zlá vôľa nebola večná, pýtam sa, kto ju urobil? Napokon by zostalo povedať, že zlú vôľu urobila tá vec, v ktorej niet nijakej vôle. Ďalej sa pýtam, či tá vec je vyššia, nižšia alebo rovnaká? Ak vyššia, to určite lepšia. Prečo teda nemala nijakú vôľu, a nie radšej dobrú vôľu? To isté sa dá povedať, keď je rovnaká. Dve veci, ak majú rovnakú vôľu, nerobia jedna druhej zlú vôľu. Zostáva teda povedať, že nejaká nižšia vec, ktorá nemá nijakú vôľu, urobila zlú vôľu anjelskej prirodzenosti, ktorá prvá zhrešila. Avšak akákoľvek vec, hoci nízka až po zem, nakoľko je prirodzenosť a bytosť, je nepochybne dobrá, má svoj spôsob a svoj tvar vo svojom rode a poriadku. Ako teda dobrá vec môže byť príčinou zlej vôle? Ako môže byť dobro príčinou zla? Keď opúšťa vôľa vyššiu vec a kloní sa k nižšej, stáva sa zlou vôľou nie preto, ako by zlom bolo to, k čomu sa kloní, ale preto, lebo sám príklon je prevrátený. Nie nižšia vec robí zlú vôľu, ale nezriadene a prevrátene nižšiu vec žiada vôľa, ktorá sa stala zlou. Keď nejakí dvaja, telesne i duševne rovnako vyspelí ľudia vidia krásu istého tela, jeden je pritom zachvátený nečistou žiadosťou a druhý zostane pevný v čistej vôli, čo za príčinu si pomyslíme, že v jednom vznikla zlá vôľa, a v druhom nie? Ktorá vec učinila zlú vôľu v tom, v kom povstala? Nemohla to byť telesná krása, lebo neurobila zlú vôľu v oboch, hoci sa ich zraku jednako ukázala. Či azda telo jedného bolo príčinou? Prečo teda nie aj druhého? Či azda duch? Prečo teda nie duch oboch? Predsa sme povedali, že obaja boli telesne aj duševne rovnako vyspelí. Či azda treba povedať, že jeden bol pokúšaný skrytým zásahom zlého ducha, ako keby nie vlastnou vôľou pristal na pokušenie alebo akékoľvek vábenie. My teda hľadáme, ktorá vec to v ňom urobila súhlas, tú zlú vôľu, ktorou súhlasil so zvodcom. Aby sa aj táto prekážka odstránila z predloženej otázky, že totiž, tým istým pokušením sú dvaja pokúšaní, a jeden podľahne, kým druhý vytrvá v dobrom, musí sa len to priznať, že jeden sa chcel vzdať čistoty a druhý nechcel. Keď boli totiž obaja jednakí telesne aj duševne, ako mohlo dôjsť k rozdielnemu výsledku, ak len nie z vlastnej vôle? Obaja

videli tú istú krásu, v oboch povstalo to isté pokušenie. Keby sa niekto chcel dozvedieť príčinu zlej vôle v jednom z nich, aj keby sa ako namáhal, ničoho by nenašiel. Keby sme povedali, že on sám urobil zlú vôľu, čo iného bol on pred zlou vôľou, ak nie dobrá prirodzenosť, ktorej pôvodcom je Boh, nemeniteľné dobro? Kto tvrdí, že ten, kto súhlasí so zvodcom a pokušiteľom, zatiaľ čo druhý nesúhlasí, — aby užil krásne telo, ktoré obaja jednako videli, keď pred videním boli obaja jednako vyspelí duševne aj telesne — že ten si sám urobil zlú vôľu, lebo pred zlou vôľou bol určite dobrý, je otázka, prečo ju urobil, či preto, že je prirodzenosťou, a či preto, že je z ničoho urobená. Dôjde k tomu záveru, že zlou vôľou nezačala byť preto, že je prirodzenosť, ale preto, že je urobená z ničoho. Ak by prirodzenosť bola príčinou zlej vôle, boli by sme nútení povedať, že zlo vzniká z dobra a dobro je príčinou zla, lebo z dobrej prirodzenosti vzniká zlá vôľa. Ako sa to môže stať, aby dobrá prirodzenosť, hoci aj meniteľná, prv, ako by mala zlú vôľu, urobila by niečo zlého, t. j. zlú vôľu?[3])

12.7. Netreba hľadať účinnú príčinu zlej vôle. (Obsah.)

Netreba hľadať účinnú príčinu zlej vôle, lebo zlá vôľa pochádza z nedostatku, z odklonu od dobra. Odkláňať sa a odstupovať od toho, čo má najvyššie bytie, a smerovať k tomu, čo má nižšie bytie, to je začiatok zlej vôle. Hľadať príčinu týchto nedostatkov a odklonu bolo by tak, ako keby niekto chcel vidieť tmu alebo počuť ticho. Tmu môže vidieť len ten, kto začína nevidieť a ticho počuť ten, kto začína nepočuť.

12.8. Prevrátená láska, ktorá sa obracia od nemeniteľného dobra k meniteľnému.

Viem, že sa božia prirodzenosť nikdy, nijako a v nijakej časti nemôže porušiť, zatiaľ čo veci z ničoho stvorené podliehajú porušeniu. Tie veci, čím viacej sú a robia dobro (vtedy totiž niečo robia), majú účinné príčiny. Keď však v tom ustanú a robia zlo (čo iného vtedy robia ako márnosť), majú príčiny chybujúce. Viem aj to, že v kom povstáva zlá vôľa, stáva sa to tak, že keby nechcel, nepovstala by. Preto aj spravodlivý trest nasleduje len po dobrovoľných, a nie nanútených previneniach. Vôľa sa teda kloní nie k zlým veciam, ale zle, t. j. nie k zlým prirodzenostiam, ale preto zle, lebo sa proti prirodzenému poriadku kloní od toho, čo je najvyššie, k tomu, čo je nižšie. Lakomstvo nie je predsa nedostatkom zlata, ale človeka, ktorý prevrátene miluje zlato, nehľadiac na spravodlivosť, ktorá má mať celkom isto prednosť pred zlatom. Ani mravná nečistota nie je nedostatkom krásnych tiel, ale duše, prevrátene milujúcej telesné rozkoše, nehľadiac na zdržanlivosť, ktorou sa pridržujeme k veciam duchovne krajším a neporovnateľne milším. Ani namyslenosť nie je nedostatkom a chybou ľudskej chvály, ale duše, prevrátene milujúcej ľudskú chválu, pohŕdajúcej svedectvom vlastného svedomia. Ani pýcha nie je chybou toho, kto dáva moc, alebo chybou samej moci, ale duše, prevrátene milujúcej svoju moc a pohŕdajúcej spravodlivou mocou možnejšieho. Kto miluje dobro akejkoľvek prirodzensti prevrátene, hoci ju získava, sám sa stáva v dobre zlým a nešťastným, lebo pozbaveným lepšieho dobra.[4])

12.9. Stvoriteľ anjelskej prirodzenosti je súčasne pôvodcom ich dobrej vôle.

Keďže zlá vôľa nemá nijakú prirodzenú účinnú príčinu, alebo ak by sme mohli povedať bytostnú príčinu, — od nej sa totiž začína zlo meniteľných duchov, ktorým sa umenšuje a porušuje dobro prirodzenosti, takú vôľu nerobí nič iného, len odklon, ktorým sa opúšťa Boh, a ten odklon vlastne tiež nemá príčinu —, keby sme podobne povedali, že ani dobrá vôľa nemá nijakú účinnú príčinu, treba sa obávať, aby sa nemuselo veriť, že dobrá vôľa dobrých anjelov nebola stvorená, ale že je súvečná s Bohom. Keď sú sami stvorení, ako by nebola stvorená ich

vôľa? Ďalej, ak je stvorená, či je stvorená naraz s nimi, a či boli najprv bez nej? Ak je s nimi stvorená, niet pochybnosti, že ju stvoril ten, ktorý aj ich stvoril. Aj preto zlí zostali vylúčení zo spoločnosti dobrých, lebo dobrí vytrvali v dobrej vôli, zlí však odklonom od nej sa zmenili, zlou vôľou totiž, už tým, že sa od dobrej odklonili. Od dobrej by sa však neboli odklonili, keby neboli chceli. Keby však dobrí anjeli boli najprv bez dobrej vôle a boli by si ju len sami urobili bez božej pomoci, boli by potom lepšími z vlastnej moci ako z moci božej. To je však nesmysel! Čím by boli bez dobrej vôle, ak nie zlými? Či preto nie zlí, že nebolo v nich zlej vôle (lebo neodpadli od tej, ktorú ešte nezačali mať), hoci určite nie natoľko dobrí, akými začali byť s dobrou vôľou. Ak však nemohli urobiť sami seba lepšími, ako ich urobil ten, nad ktorého nikto nič lepšieho nečiní, aj dobrú vôľu, ktorou by sa stali lepšími, nemohli by mať bez pomoci Stvoriteľovej. A keď to aj ich dobrá vôľa spravila, že sa neobrátili k sebe, ktorí sú menej (majú nižšie bytie), ale k tomu, ktorý je najviac (má najvyššie bytie) a pri ňom zotrvávajúc viac by »boli« a z účasti na ňom by múdro a blažene žili, predsa z toho nasleduje, že každá dobrá vôľa bola nedostatočná a zostala by len v túžbe, keby ten, ktorý stvoril dobrú prirodzenosť z ničoho ako sebachápavú, nebol by ju učinil ešte lepšou doplnením zo seba samého, keď prv vzbudením povzbudil jej túžbu.

Ešte o tom treba hovoriť, či dobrí anjeli sami v sebe urobili dobrú vôľu, alebo či ju urobili nejakou inou vôľou. Ak z nijakej vôle neučinili, vtedy vôbec neučinili. Ak z nejakej vôle, potom je otázka, či z dobrej alebo zlej. Ak zo zlej, ako mohla byť zlá vôľa účinnou príčinou dobrej? Ak z dobrej, takú už mali. A tú kto učinil, ak nie ten, ktorý ich stvoril s dobrou vôľou, t. j. čistou láskou, ktorou sa k nemu pútali, súčasne im stvoril prirodzenosť a udelil milosť? Treba teda veriť, že svätí anjeli nikdy neboli bez dobrej vôle, t. j. bez božej lásky. Tí zas, ktorí, hoci dobrí stvorení, predsa sú zlí, — zo svojej vlastnej zlej vôle, ktorú neučinila zlá prirodzenosť, ale len svojvoľne sa od dobra odklonila, takže príčina zla nie je dobro, ale odklon od dobra — alebo dostali menšiu milosť lásky božej ako tí, ktorí v nej vytrvali, alebo ak jedni i druhí boli jednako dobrí stvorení a keď jedni z vlastnej zlej vôle padli, druhí väčšmi posilnení došli k tej plnej blaženosti, kde sa stali celkom istými, že nikdy neupadnú. O tom sme však už v predošlej knihe hovorili. (Kn. 11. hl. 13.) Treba nám preto vyznať s patričnou chválou Stvoriteľa, že nielen o svätých ľuďoch, ale aj o svätých anjeloch možno povedať, že »láska božia vyliala sa do nich skrze Ducha Svätého, ktorý im je daný« (Rim. 5, 5). A nielen ľuďom, ale najmä anjelom je dobre, čo je napísané: »Mne primknúť sa k Bohu, dobre je« (Žalm 72, 28). Ktorýmkoľvek je toto dobro spoločné, s tým, ku ktorému sa pútajú a medzi sebou utvárajú svätú pospolitosť a sú jedným božím štátom, jednou a tou istou živou obetou a jeho živým chrámom. O inej časti božieho štátu, ktorá má byť slúčená s nesmrteľnými anjelmi, o smrteľných ľuďoch, ktorí buď ešte putujú na tejto zemi, alebo už zomreli a prebývajú v tajomných príbytkoch a sídlach duší, o tejto časti, ako povstala, stvorená od Boha, treba mi teraz hovoriť, ako som už hovoril o anjeloch. Od jedného človeka totiž, ktorého prvého stvoril Boh, vzal počiatok ľudský rod, ako o tom svedčí sväté Písmo, ktoré nie nadarmo má neobyčajnú vážnosť na celej zemi u všetkých národov, ktoré uveria v Boha, ako o tom medzi inými pravdami s opravdivou božskosťou predpovedal Boh.

12.10. Falošný náhľad, že ľudské pokolenie a svet vždy jestvovaly.

Vynechajme teda všelijaké domnienky ľudí, ktorí nevedia, čo hovoria o prirodzenosti alebo o ustanovení ľudského pokolenia. Niektorí totiž o celom svete aj o ľuďoch verili, že jestvovali vždy.[5]) Odtiaľ aj Apuleius, keď opisuje tento druh živých bytostí, hovorí: »Ako jednotlivci smrteľní, avšak všetci spolu veční« (De deo Socratis). Ak sa im povie, že ľudské pokolenie bolo vždy, ako je potom správna ich história, ktorá hovorí o vynálezoch rozmanitých vecí, o prvých zakladateľoch vied a umenia, o prvých obyvateľoch niektorých častí zeme a o prvých

obyvateľoch ostrovov? Na to odpovedia, že záplavami a požiarmi v určitých obdobiach časov nie všetky ale väčšina krajín bola spustošená tak, že zostal len nepatrný počet ľudí, ktorý sa v nasledovných pokoleniach rozrástol do plného počtu, a tak sa s času na čas obnovuje a povstáva, ako by to bol prvý pôvodný počet, zatiaľ čo je to len obnovenie pôvodného počtu, spomenutými spustošeniami pretrhnutého a zničeného. Lež napokon tvrdia, že človek môže povstať len z človeka. Hovoria však to, čo sa im zdá, a nie to, čo vedia.

Mýlia ich niektoré falošné spisy, ktoré pripúšťajú, že dejiny časov obsahujú mnoho tisíc rokov. My však na základe Písma svätého od stvorenia človeka počítame nie celých šesťtisíc rokov.[6]) Aby som však veľa nehovoril, aké márne je tvrdenie tých spisov, ktoré hovoria o viac tisíc rokoch, a na potvrdenie svojej mienky neprinášajú nijaký vhodný dôkaz, poviem to: List Alexandra Veľkého svojej matke Olympii, uvádzajúci rozprávanie akéhosi egyptského kňaza, vybrané zo spisov, ktoré Egypťania pokladajú za sväté, uvádza kráľovstvá, ktoré pozná aj grécka história. Podľa tohto listu — okrem iných — asýrske kráľovstvo trvá vyše päť tisíc rokov. V gréckej histórii má ono sotva tristo rokov, počítajúc od panovania Belu, ktorého aj ten Egypťan kladie na začiatok panovníkov spomenutého kráľovstva. Kráľovstvu perskému a macedónskemu až po Alexandra, ktorému to vlastne rozpráva, pridelil vyše osem tisíc rokov. Zatiaľ podľa gréckych spisovateľov macedónska ríša až do smrti Alexandra počíta štyristo osemdesiatpäť rokov a perská až do zaujatia od Alexandra dvesto tridsaťtri roky. Tieto výpočty rokov sú omnoho menšie od spomenutých egyptských a nevyrovnajú sa im, ani keby sme ich strojnásobili. Hovorí sa, že Egypťania mali kedysi tak krátke roky, že sa skladaly len zo štyroch mesiacov a plný a opravdivý rok, aký máme dnes, obsahuje vtedajšie tri roky. Ale ani takto, ako som povedal, sa neshoduje grécke počítanie s egyptským, a preto skôr treba veriť gréckemu, lebo neprekročuje pravdivé počítanie našich Písem, naozaj svätých. Keďže Alexandrov list, veľmi známy, veľmi sa odchyľuje v počítaní od pravdepodobnosti, oto menej treba veriť tým spisom, ktoré, plné bájnych výmyslov, chceli postaviť, ako starožitné, proti vážnosti veľmi známych božích kníh, ktoré predpovedaly, že im uverí celý svet a ktorým, ako bolo predpovedané, aj uveril. Že knihy predpovedaly pravdu o minulosti, ukazuje sa z toho, že sa naozaj splnilo to, čo predpovedaly o budúcnosti.

12.11. Niektorí tvrdia, že svet nie je večný, ale v časových intervaloch vzniká a zaniká. (Obsah.)

Niektorí nepripúšťajú, že by svet bol večný a večne trval. Hovoria, že po určitých časových úsekoch dejín svet opäť vzniká a zaniká. Všetci musia uznať, že svet je len z rodiacich sa a narodených ľudí. Keby nejakými katastrofami, vodou, ohňom bol všetok život vyhynul, nebol by mohol povstať nový svet. Tvrdia však, že niektorí ľudia predsa zostali. To je sotva možné. Ak by to bolo celkom nemožné, potom vraj ľudia povstávajú z prvkov zeme a ďalej z rodičov.

12.12. Čo povedať tým, ktorí myslia, že človek bol stvorený prineskoro?

Keď bola reč o pôvode sveta, čo sme povedali tým, ktorí nechceli veriť, že svet nejestvoval vždy, ale mal začiatok jestvovania, ako to aj Platón celkom zjavne vyznáva, hoci podľa niektorých on vec ináč rozumel, ako hovoril, to isté by som povedal o stvorení prvého človeka tým, ktorých to podobne dráždi, prečo nebol človek stvorený v minulých, skoro nekonečných časoch, prečo bol len tak neskoro stvorený, že aj podľa svedectva svätého Písma je to len šesťtisíc rokov, čo začal jestvovať? Ak ich zaráža krátkosť času, že sa im vidí veľmi malý počet rokov odvtedy, ako podľa našich Písem začal človek jestvovať, nech uvážia, že nič nie je dlhé, čo má nejaké krajnosti, že všetky konečné priestory vekov, ak sa porovnajú s

nekonečnou večnosťou, nielen že sú veľmi nepatrné, ale sú ničím. Preto hoci by bolo od stvorenia človeka uplynulo nie päť a či šesťtisíc rokov, ale šesťdesiat a šesťstotisíc, alebo šesťdesiat, šeststo, šesťstotisíc miliónov rokov, alebo keby sa toto číslo tak veľmi zvyšovalo, že by sme už nemali preň ani pomenovania, ešte vždy by mohla byť otázka, prečo nestvoril Boh človeka predtým. Večné zdržovanie sa Boha od stvorenia sveta, t. j. kým človeka stvoril, je toľké, že keby s ním porovnali koľkýkoľvek a nevýslovný, avšak ohraničený počet časov, nebol by ani toľký, aká je kvapka vody v porovnaní s morom alebo oceánom. Z týchto totiž jedno je veľmi nepatrné, a druhé neporovnateľne veľké, ale oboje predsa len konečné. Keď porovnáme čas, ktorý má svoj začiatok a svoj určitý koniec, nech by už akokoľvek naširoko siahal, keď porovnáme s tým, ktorý nemá začiatok, neviem, či ho treba pokladať za veľmi malý, alebo skorej za nič. Keby sa od nejakého konca času čo aj malé chvíľky odoberaly a počet chvíľok by bol taký, že by sa už nedal azda slovom vyjadriť, jednako by sa len raz došlo k začiatku. Podobne je to, keď, napríklad, začnem počítať chvíľky človeka v čase, v ktorom žije, dôjdeme až ku dňu jeho narodenia. Keby sme však s takýmto odoberaním chvíľok začali v priestore, ktorý nemá nijaký začiatok, nehovorím malé chvíľky či už hodín, dní, mesiacov alebo rokov, ale tak veľké časové úseky, ktoré už nemôžu číselne vystihnúť nijakí počítači, ktoré však predsa vzniknú čo aj počítaním malých chvíľok, a keby tie časové úseky odoberali nie raz, nie dva, nie často, ale stále, čo z toho, keď sa aj tak nikdy nedôjde na začiatok, ktorý vlastne nejestvuje. To isté, čo teraz my po päťtisíc rokoch hľadáme, môžu aj naši potomkovia po šesťstomiliónoch rokov s tou istou zvedavosťou, ak by len toľko pretrvala s pokolenia na pokolenie prechodiaca smrteľná a slabá ľudskosť. Aj tí, čo boli pred nami v prvých rokoch človečenstva, aj tí sa tak isto mohli pýtať. Ba aj sám prvý človek, buď neskoršie alebo ešte v ten istý deň, ako bol stvorený, mohol sa spýtať, prečo nebol prv stvorený. A keby bol neviem ako dávno býval stvorený, tak isto teraz, vtedy alebo potom by bol mohol uviesť spor o pôvode časných vecí.

12.13. Niektorí učia o večnom kolobehu časov. (Obsah.)

Niektorí myslia, že svet sa mení tak, že je vždy určitý kolobeh a veci prichádzajú buď tie isté, ako boly, alebo prichádzajú celkom nové. Ak sa táto náuka vzťahuje na dušu, potom by bola duša veľmi úbohá, lebo by ustavične túžila po falošnom šťastí a po skutočnom nešťastí. Ako by sa mohla cítiť šťastlivá, keď to šťastie nemá stálosti a pevnosti? Slová, ktoré hovorí Šalamún, že nič nového pod slnkom, že všetko, čo je, že už bolo, netreba rozumieť o kolobehu časov. On tomu tak rozumie, že pred nami boli už ľudia, zvieratá, rastliny a budú aj po nás. Ba aj neobyčajné tvory budú, lebo sa vždy môžu vyskytnúť. Nemožno to rozumieť tak, že, napríklad, ako kedysi žil Platón vo svojom meste so svojou školou, že tak isto kedysi veľmi dávno predtým bol taký istý Platón so svojím mestom a školou. My predsa vieme, že Kristus zomrel len raz za naše hriechy, ako hovorí Písmo: »Veríme, že Kristus, ako vstal zmŕtvych, viac už neumiera, že smrť nad ním viac už nepanuje« (Rim. 6, 9).

12.14. Boh stvoril ľudské pokolenie v čase, nie však novým rozhodnutím, ktoré by znamenalo zmenu vôle. (Obsah.)

Ktorí priznávajú kolobeh časov, nijako nemôžu vysvetliť, aký bol začiatok sveta a ľudského pokolenia a aký bude jeho koniec. Nevedia pochopiť, že nekonečný Boh stvoril človeka v čase bez toho, aby to bol nejaký nový úmysel boží, ktorý by Boh predtým nemal. Boh je večný a vo svojom večnom rozhodnutí si zaumienil stvoriť človeka v čase. Jedenásty žalm hovorí, že Boh podľa svojej vysokosti rozmnožil ľudských synov. Vysokosť je iste boží plán, ktorý prevyšuje všetko ľudské myslenie, a preto ho ľudia nemôžu nikdy celkom pochopiť.

12.15. Nakoľko je Boh Pánom, či azda vždy muselo byť stvorenie, nad ktorým by bol panoval? (Obsah.)

Ako je to možné, že Boh bol vždy Pánom, a predsa nebola vždy stvorenia, nad ktorým by bol panoval? Je isté, že Boh je večný a že bol vždy Pánom. Keby som sa ďalej pýtal, akej veci bol Pánom, obávam sa niečo tvrdiť, lebo je napísané: »Lebo ktože by z ľudí mohol vedieť radu (vôľu) božiu? Alebo kto by sa mohol domyslieť, čo chce Boh? Myšlienky smrteľníkov sú bojazlivé a dômysly naše neisté. Lebo telo, ktoré je porušiteľné, obťažuje dušu a ten zemský príbytok dolu tlačí mnoho premýšľajúceho ducha«. (Múdr. 9, 13—15.) Nemožno to teda skúmať, lebo by sme mohli dôjsť do nerozumností. Anjeli, napríklad, určite boli prví stvorení, a predsa neboli veční, lebo boli stvorení. Keby sa povedalo, že anjeli boli stvorení pred všetkými časmi, aby mal byť Boh nad kým Pánom, zdá sa, že treba odpovedať: Čo jestvuje po všetky časy, to jestvuje vždy. Anjeli boli stvorení pred časom, ak sa čas začal od neba. Ak čas bol ešte pred nebom, keď aj nie v hodinách, dňoch, mesiacoch, rokoch, ale len v nejakých zmenných pohyboch, v ktorých niečo je pred a niečo po, ak už niečo takého bolo v pohyboch anjelov, bol už čas, a anjeli sa od svojho stvorenia pohybovali v čase, a tak boli po všetky časy, lebo časy naraz s nimi boly stvorené. Kto by tvrdil, že vždy nebolo, čo bolo po všetky časy? Ak však niekto povie, že anjeli boli súveční s Bohom, ktorý je tiež po všetky časy, odpovieme, že, hoci sú po všetky časy, naraz s časom boli stvorení. Veď aj čas je stvorený, hoci je po všetky časy. Keby čas nebol po všetky časy, to by znamenalo, že bol kedysi čas, keď nebolo času, to je však nesmysel. Kým nieto stvorenia, ktoré by svojím pohybom spôsobovalo čas, zatiaľ niet času. Hoci anjeli boli vždy, predsa sú stvorení, a nie sú s Bohom súveční. Stvoriteľ bol vždy v nemeniteľnej večnosti. Anjeli však boli stvorení. Avšak preto hovoríme, že boli vždy, lebo boli po všetky časy, lebo bez nich sa nemohol čas začať. Čas zas preto, že musí súčasne s meniteľným pohybom, nemôže byť súvečný s nemeniteľnou večnosťou. Anjeli, nakoľko podliehajú pohybu, — pohyb prechádza z prítomnosti do minulosti — tiež nemôžu byť súveční s Bohom, ktorý je nemeniteľný, o ktorom nemožno povedať, že čosi bolo, čoho už niet, alebo čosi bude, čoho ešte niet. Boh je ustavičná prítomnosť. Tak mal Boh vždy stvorenie, nad ktorým panoval a bol vždy Pánom. Stvorenie však nebolo večné, ale ním stvorené. Mohlo by sa ešte ďalej o veci uvažovať, ale uznávam, že vec celkom pochopiť a vysvetliť je nad ľudské sily. Počúvam hlas apoštola, ktorý napomína: »Lebo mocou milosti, ktorá mi je daná, hovorím každému z vás, aby si nik nemyslel o sebe viac, než treba, ale aby smýšľal skromne podľa toho ako komu Boh udelil mieru viery« (Rim. 12, 3).

12.16. Ako mohol Boh sľúbiť človekovi večný život pred večnými časmi? (Obsah.)

Vyznávam, že veru neviem, koľko vekov uplynulo pred stvorením ľudského pokolenia. Jedine to viem, že nič nebolo súvečné so Stvoriteľom. Apoštol hovorí: »Aby zreteľne poznali pravdu nábožnosti, dávajúc nádej na večný život, ktorú pravdivý Boh už pred večnými vekmi prisľúbil a v ustanovený čas zjavil v slove zvesti« (Tit. 1, 2). Tu volá časy večnými, hoci v skutočnosti neboly večné, t. j. súvečné s Bohom. Boh nielen že bol pred večnými časmi, ale aj sľúbil večný život a zjavil ho v príhodnom čase. Zjavil svoje Slovo a ustanovil vo svojom Slove, čo sa má stať v príhodnom čase.

12.17. Božia vôľa a rozhodnutia sú nemeniteľné.

Nepochybujem, že by bol býval nejaký človek prv, ako bol prvý človek stvorený. Nebolo ani takého, ktorý by sa neviem akými kruhovými návratmi opäť zjavil, ani iného podobného

ľudskej prirodzenosti. Od tejto viery ma nezastrašia ani dokazovania filozofov, z ktorých za najpádnejšie sa pokladá to, keď tvrdia, že nijakou vedou nemožno pochopiť nekonečno. Na tom základe ďalej tvrdia, že Boh má v sebe konečné pochopy všetkých vecí konečných, ktoré stvoril. Treba však veriť, že božia dobrota nikdy nebola prázdna, nebola taká, ako keby jej činnosť bola len časová, a predtým by bola v nečinnosti. Nie je to tak, ako by bol Boh ľutoval svoju predošlú nečinnosť, a nastúpil začiatok činnosti. Hovoria, že je potrebné, aby sa tie isté veci opakovaly a zopakované aby sa zas strácaly. To buď tak, že by svet zostával meniteľný, ktorý hoci vždy bol bez začiatku, jednako len bol učinený. Buďto tak, že by stále vznikal a zanikal v akomsi navrátivom kruhu a vždy sa opakoval. To preto, aby sa nemuselo veriť, ak by sa povedalo, že božie diela boly kedysi začaté, aby sa nemuselo veriť, že Boh odsúdil svoju prvú nečinnosť ako nehybnú záhaľčivú, sebe samému neľúbu, a preto ju zmenil. Keď sa pripustí, že Boh robil časné veci, ale vždy iné a iné, a tak došiel až ku stvoreniu človeka, ktorého predtým nikdy nestvoril, došiel ta nie vedou, o ktorej tvrdia, že ňou nemožno pochopiť nekonečné, ale urobil to v čase, ako mu na um prišlo, to by potom tak vyzeralo, ako by bol všetko, čo urobil, len akousi náhodnou nestálosťou urobil. Tvrdia ešte, že ak sa pripustia spomínané obraty, v ktorých či už svet zostáva ten istý a či s obratmi časov má svoje vzniky a zániky, Bohu nemožno pripisovať ani záhaľčivú nečinnosť, najmä nie takú dlhú, ani bezstarostnú nerozvážnosť v jeho dielach. Ak by sa však tie isté diela neopakovaly, ako nekonečnou rozličnosťou menené, nemohly by sa pochopiť jeho vedou alebo videním budúcnosti.

Tieto dôvodenia, ktorými sa bezbožníci usilujú odvrátiť našu prostú zbožnosť so správnej cesty, aby sme chodili spolu s nimi dookola, ak by rozum nevládal vyvrátiť, musela by ich viera vysmiať. Okrem toho tieto kruhové obraty, ktoré myseľ vyjavuje, zdravý rozum s pomocou nášho Pána Boha rozlamuje (confingit-confringit). Najmä v tom sa spomenutí mýlia, že radšej chodia v bludnom kruhu, ako by chodili po správnej ceste, že božiu myseľ, celkom nemeniteľnú a chápajúcu akúkoľvek nekonečnosť a všetko nespočetné bez zmeny mysli počítajúcu, že tú božiu myseľ merajú a posudzujú svojou ľudskou, meniteľnou a obmedzenou mysľou. Tak sa im prihodí to, čo hovorí apoštol, že porovnávajúc sa sami so sebou, nerozumejú (II. Kor. 10, 12). Čokoľvek nového im prichodí na myseľ, čo majú robiť, robia to novým úmyslom (majú totiž meniteľnú myseľ). Nie Boha prenikajú mysľou, lebo to nevedia, ale seba samých miesto Boha, a neporovnávajú Jeho, ale seba samých, a to nie s ním, ale so sebou. My však nemôžeme veriť, že Boh je iný, keď odpočíva, a iný, keď účinkuje, lebo o ňom nemožno hovoriť, že je iný, že sa v jeho prirodzenosti stane niečo nového, čo predtým nebolo. Kto podlieha zmene, ten je v trpnom stave, a všetko, čo je nejako v trpnom stave, je meniteľné. Nemožno teda v božej nečinnosti vidieť ľahostajnosť, nezáujem, záhaľčivosť, ale ani v jeho činnosti nemožno vidieť prácu, námahu, usilovnosť. Boh vie v odpočívaní účinkovať a v účinkovaní odpočívať. Na nové dielo vie použiť nie nový, ale večný úmysel. Začína robiť, čo prv neurobil, a neľutuje, že neurobil prv. Ak aj najprv odpočíval, a len potom začal účinkovať (neviem, ako tomu môže človek rozumieť), to »najprv« a »potom« bolo nepochybne najprv vo veciach nejestvujúcich a potom vo veciach jestvujúcich. Lenže v Bohu predchádzajúcu vôľu nezmenila nejaká nasledovná vôľa, ale jednou a tou istou nemeniteľnou a večnou vôľou učinil, aby veci, ktoré stvoril, aby neboly prv, kým ešte neboly, a aby boly neskoršie, keď začaly byť. Takto možno chcel ukázať tým, ktorí tie veci môžu vidieť, že ich nepotreboval, ale len čisto z láskavej dobrotivosti ich stvoril, keď aj bez nich požíval nie menšiu blaženosť vo večnosti bez začiatku.

12.18. Niektorí tvrdia, že nekonečnosť nemôže pochopiť ani Boh. (Obsah.)

Ktorí tvrdia, že božia vedomosť nemôže obsiahnuť nekonečnosť, museli by mať odvahu tvrdiť, že božia vedomosť neobsiahne ani všetok počet čísel. Viem totiž, že počet čísel môže ísť do nekonečna. Akékoľvek veľké číslo si pomyslím, vždy si ešte môžem jedno primyslieť, takže počet môže byť naozaj nekonečný. Keby teda božia vedomosť nemohla obsiahnuť nekonečno, nemohla by ani počet čísel. To však je nesmysel. Nemožno povedať, že sa Boh nestará o čísla. Veď Platón hovoril, že Boh učinil svet pomocou čísel. Ba aj v našich knihách je reč o Bohu v takom smysle. »Ale Ty si všetky veci podľa miery, počtu a váhy usporiadal«. (Múdr. 11, 21.) Aj Spasiteľ hovorí: »Vám však spočítané sú všetky vlasy na hlave« (Mat. 10, 30). Bolo by teda nemúdre, aby človek, ktorého vedomosť a rozum sú ohraničené, aby človek určoval, čo Boh môže a nemôže. Nekonečný Boh svojím rozumom a vedomosťou môže pochopiť a obopnúť všetko, teda aj nekonečno.

12.19. Význam slova »na veky vekov«. (Obsah.)

Je otázne, či vekmi vekov máme rozumieť ten čas, v ktorom zostávajú tí, čo sa vyslobodili z biedy tohto života, a či sa má tým rozumieť čas trvalý v božej múdrosti. Možno sa tak isto dá povedať vek vekov ako aj veky vekov, podobne ako neho neba je vlastne nebesá nebies. Či vec treba rozumieť týmito dvoma spôsobmi a či je ešte nejaký tretí, to ťažko určiť. Je však isté, že pravdu nemajú tí, čo učia stály kolobeh časov a v tom smysle by chceli rozumieť aj slová veky vekov. Najlepšie ich vyvracia večný život svätých, ktorý sa predsa neopakuje v nejakých časových úsekoch, ale proste stále trvá.

12.20. Bezbožný náhľad, že blažené duše sa musia v istom kolobehu časov vrátiť do tej istej biedy a práce.

Ktoré zbožné uši to môžu počuť, že ľudská duša po tomto živote, preplnenom toľkými a tak veľkými nešťastiami (ak len možno život nazvať životom, a nie radšej smrťou, lebo je veľmi ťažký, natoľko, že z lásky k tomuto smrteľnému životu sa obávame smrti, ktorá nás vlastne vyslobodzuje), po tak mnohých, veľkých a strašných nešťastiach, raz, pravým náboženstvom a múdrosťou očistená a dokončivši svoj život, prejde k videniu Boha a stane sa blaženou videním netelesného svetla a účastenstvom na nemeniteľnej nesmrteľnosti, tej, po ktorej dosiahnutí túžime láskou, že potom ju niekedy musí opustiť. A tí, ktorí opustia blaženosť, pozbavení večnosti, pravdy, šťastia, vrátia sa do pekelnej smrteľnosti, ohyzdnej hlúposti, strašných bied, kde sa stráca Boh, kde sa nenávidí pravda, kde sa blaženosť hľadá v nečistých neprávostiach. A to sa má ustavične opakovať bez akéhokoľvek konca biedy a blaženosti, v istých časových obdobiach a časových priestoroch bude sa končiť a opäť postávať. To všetko sa má diať preto, aby Boh poznal svoje diela, v stále sa opakujúcom kolobehu časov idúcich a vracajúcich sa našich falošných blažeností a skutočnej biedy, jedno po druhom idúcich, ale v skutočnosti večne sa opakujúcich. Nemôže sa vraj zdržať účinkovania, ani nemôže poznať nekonečné. Kto to bude počúvať? Kto tomu uverí? Kto to znesie? Ak by toto bolo pravdou, nielen rozvážnejšie by bolo o tom mlčať, ale aj — ako môžem, poviem, čo chcem — učenejšie by bolo o tom nevedieť. Ak totiž v blaženosti nebudeme na toto pamätať, a predsa len budeme blažení, prečo si máme takou vedomosťou ešte väčšmi zhoršovať svoju biedu? Ak však máme tam o tom vedieť nevedzme nič aspoň tu, aby aspoň tu bolo šťastnejšie očakávanie, ako tam dosiahnutie najvyššieho dobra. Aká by to bola blaženosť, ktorú tu očakávame ako večnú, a tam by sme poznali, že ju máme raz stratiť?

Ak však tvrdia, že nik nemôže dosiahnuť blaženosť, ak vzdelaním nepoznal v tomto živote spomenutý kolobeh časov, kde striedavo idú za sebou šťastie a bieda, ako potom môžu vyznávať, že čím väčšmi miluje niekto Boha, tým ľahšie dosiahne blaženosť, keď sami

svojím učením vlastne ochromujú lásku? Každý bude nedbalejšie a vlažnejšie milovať toho, o kom myslí, že ho raz musí opustiť a sprotiviť sa jeho pravde a múdrosti, a to aj vtedy, keď podľa svojich schopností dosiahol plné poznanie blaženosti. Či môže niekto verne milovať priateľa, o ktorom vie, že mu raz bude nepriateľom? Boh uchovaj, aby bolo pravdou, že sa nám nikdy neskončí bieda, ale že sa bude do nekonečna opakovať, aj keď bude podelená časovými úsekmi falošnej blaženosti. Čo je falošnejšieho a klamlivejšieho od tej blaženosti, kde v toľkom svetle pravdy buď by sme nemali vedieť o svojej budúcej biede alebo v najvyššom hrade blaženosti by sme sa mali triasť od strachu? Ak by sme totiž nemali poznať svoju budúcu biedu, hodnejšia by bola tunajšia naša bieda, v ktorej vieme o budúcej blaženosti. Ak by sme však tam poznali svoje hroziace nebezpečenstvo, blaženejšie časy by prežívala duša v biede, očakávajúca budúcu blaženosť, ako by prežívala blažená duša, očakávajúca opätovnú biedu. Tak by potom nádej nášho nešťastia bola šťastná, a nádej šťastia nešťastná. Z toho vyplýva, že keď tu znášame prítomné zlá, a tam sa obávame hroziacich, potom je pravdou, že skôr sme večne nešťastní, ako by sme mohli byť raz blažení.

Keďže toto je falošné, ako zbožnosť volá a pravda usvedčuje (sľubuje sa nám totiž tá opravdivá blaženosť, ktorej istota je stála a nijakým nešťastím nepretrhnutá), kráčajúc po správnej ceste, ktorou je Kristus, náš Vodca a Spasiteľ, cestu viery a myseľ odvraciame od márneho a nejapného kolobehu časov. Ak platónik Porphyrius nechcel v spomenutých kolobehoch a neprestajne sa opakujúcich príchodoch a odchodoch duší nasledovať mienku svojich, či už pohnutý márnosťou samej veci, či už s ohľadu na kresťanské časy a čo som už v desiatej knihe (30 hl.) spomenul, že radšej povedal, že duša je poslaná na svet, aby poznala zlo a aby, očistená a oslobodená od zla, keď sa vráti k Otcovi, nič takého už netrpela, očo viac potom my musíme zamietnuť a vyhýbať sa takému klamstvu, nepriateľskému kresťanskej viere? Keď zavrhneme a zneškodníme kolobehy časov, nič nás neprinúti myslieť, že ľudské pokolenie nemá časový začiatok, z ktorého by začalo jestvovať, lebo hoci ako novými kolobehmi časov sa nič nového neprináša, čo už predtým nebolo v časových medzerách, alebo nebude v budúcnosti. Ak teda duša, ktorá sa nemá vrátiť do biedy, tak sa oslobodzuje, ako nikdy predtým nebola oslobodená, uskutočňuje sa v nej niečo, čo predtým nikdy nebolo, a to veľmi vážneho, t. j. večná blaženosť, ktorá nikdy neprestane. Ak sa teda v nesmrteľnej prirodzenosti stáva toľká novota, nikdy neopakovaná a nikdy sa nemajúca opakovať, prečo teda máme mať presvedčenie, že sa niečo takého v smrteľných veciach nemôže stať? Ak povedia, že blaženosť v duši nerobí nijakú novotu, lebo sa len vracia do tej blaženosti, v ktorej vždy bola, samo oslobodenie je iste novotou, keď sa oslobodzuje z biedy, v ktorej predtým nikdy nebola, a sama bieda je novosťou, ktorej predtým nikdy nebolo. Keby však táto novosť nevznikla podľa poriadku vecí, ktoré riadi Boh, ale by vznikla len nejakou náhodou, kde sú potom spomínané vymedzené a určité kolobehy časov, v ktorých sa nič nového nedeje, ale sa len opakuje to, čo už predtým bolo? Ak nie je ani táto novosť vytvorená zpod poriadku Prozreteľnosti, či je už duša daná alebo padnutá,[7]) môžu sa diať novosti, ktoré predtým neboly, a predsa sa nevymykajú zpod poriadku vecí. Ak si mohla duša neopatrnosťou zadovážiť novú biedu, ktorá by nebola pre božiu Prozreteľnosť nečakaná a Boh by túto biedu uzavrel do poriadku vecí a od nej by oslobodil dušu nie nečakane, akou opovážlivosťou ľudskej nerozumnosti by sme sa opovážili povedať, že božstvo nemôže robiť nové veci, nie sebe nové, ale svetu nové, ktoré predtým neurobilo, ani mu nikdy neboly nečakané? Ak však tvrdia, že oslobodené duše sa už nevrátia do biedy, lebo keď sa tak deje, nič nového sa vlastne nedeje, lebo ustavične nové a nové duše sa oslobodzovaly, oslobodzujú a budú oslobodzovať, tým predsa len pripustia, že vznikajú nové duše, ktorým patrí aj nová bieda, aj nové vyslobodenie. Ak povedia, že duše sú odveké a večné, z ktorých denne povstávajú noví ľudia, z ktorých tiel, ak múdro žili, vyslobodia sa tak, že sa nikdy nevrátia do biedy, potom musia určite povedať, že ich počet je nekonečný. Nech by už bol určitý konečný

počet duší koľkýkoľvek ak sa vezmú v úvahu minulé veky, nemohol by nijako stačiť, aby z neho povstávali stále noví a noví ľudia, ktorých duše by sa stále maly vyslobodzovať z nesmrteľnosti, a nikdy by sa k nej nemaly vrátiť. A už celkom nijako nevysvetlia, ako vo veciach, ktoré, aby mohly byť známe Bohu, podľa nich musia byť nekonečné, ako je v nich konečný počet duší.

Keďže sú už temer zamietnuté spomenuté kolobehy časov, v ktorých sa myslelo, že duša sa nevyhnutne musí opäť vrátiť do tých istých bied, čo vhodnejšie zostane, ako veriť, že Bohu nie je nemožné ani to, čo nikdy neurobil, urobiť novým, ani v nevýslovnej predvídavosti nemá meniteľnú vôľu. Či sa však ustavične môže zväčšovať počet oslobodených duší, ktoré sa viac nemajú vrátiť do predošlej biedy, nech vyriešia tí, ktorí podrobne hovoria o obmedzení nekonečnosti vecí. My svoje uvažovanie už celkom končíme. Ak sa môže počet duší zväčšovať, potom možno popierať, že nemohlo byť stvorené, čo predtým niekedy nebolo stvorené, pretože počet duší, ktoré sa majú oslobodiť, ktorý predtým nikdy nebol, nielen že raz začal byť, ale aj nikdy neprestane byť? Ak je však nevyhnutné, aby bol nejaký určitý počet duší, ktoré sa majú oslobodiť, ktoré sa nikdy nemajú vrátiť do biedy a počet sa nemá nikdy zväčšovať, vtedy aj ten počet, nech je už koľkýkoľvek, predtým predsa nejestvoval, lebo bez nejakého začiatku nemožno rásť a dôjsť ku vrcholu svojej veľkosti a toho (začiatku) by potom vôbec nebolo. Keď už teda musel byť nejaký začiatok, bol stvorený človek, pred ktorým nebolo nijakého človeka.

12.21. Stav prvého človeka a ľudského pokolenia v ňom.

Keď sme vysvetlili, ako sme len mohli, veľmi ťažkú otázku večnosti Boha, tvoriaceho nové veci bez akejkoľvek novej vôle, nie je obťažné vidieť, že omnoho lepšie bolo to, čo bolo, totiž že z jedného človeka, ktorého prvého stvoril, rozmnožil ľudské pokolenie, ako keby to bol začal z mnohých. Aj keď stvoril Boh niektoré zvieratá, milujúce samotu a samotárske, t. j. také, ktoré hľadajú samotu, ako napríklad orly, supy, levy, vlky a im podobné, druhé zas stvoril kŕdľovité a čriedovité, ako napríklad škorce, holuby, jelene, kamzíky a im podobné, oba druhy stvoril tak, že nie z jedného, ale naraz viac jednotlivcov začalo jestvovať. Človeka zas, ktorému dal strednú prirodzenosť medzi anjelmi a zviera tmi, stvoril jedného a jediného, aby došiel do spoločenstva anjelov a bez prechodu cez smrť dosiahol nekonečnú blaženú nesmrteľnosť, ak by, poddaný svojmu Stvoriteľovi ako svojmu opravdivému Pánovi, zachovával jeho prikázania v zbožnej poslušnosti. Lež ak by pyšne a neposlušne používal svoju slobodnú vôľu a urazil svojho Pána Boha, ba ak by žil ako zviera, stal by sa otrokom zlej rozkoše a po smrti by bol určený na večný trest. Stvoril teda človeka jedného a jediného, ale nie takého, aby zostal bez ľudskej spoločnosti, lež aby sa mu tým dôraznejšie odporúčala jednota tej spoločnosti a sväzok svornosti, aby ľudí napospol spojovala nielen podobnosť prirodzenosti, ale aj cit príbuznosti. Preto aj prvú ženu, ktorá mala byť družkou mužovou, nestvoril Boh tak ako muža, ale urobil ju z muža, aby sa celé ľudské pokolenie rozmnožilo len z jedného človeka.

12.22. Boh už pred stvorením človeka vedel, že človek zhreší.

Bohu nebolo neznáme, že človek zhreší, že, podliehajúci smrti, bude rodiť smrteľných ľudí, ktorí schopnosťou hrešiť dôjdu tak ďaleko, že bezpečnejšie a pokojnejšie budú nažívať zvieratá bez rozumnej vôle, ktorých množstvo vyviedol Boh z vôd a zemí, ako ľudia, ktorých pokolenie sa rozmnožilo z jediného človeka, aby sa im tak odporúčala svornosť. Veď levy a jašterice nikdy neviedly medzi sebou také vojny ako ľudia. Boh však aj to predvídal, že zbožný ľud má byť jeho milosťou povolaný do božieho synovstva, po odpustení hriechov

ospravedlnený Duchom Svätým má byť pridružený k svätým anjelom do večného pokoja, keď bude zničená nepriateľská smrť. Tomu ľudu bude osožné rozmýšľanie o tom, že Boh z jediného človeka ustanovil ľudské pokolenie, aby tak ukázal všetkým ľuďom, aká milá mu je jednota aj v mnohosti.

12.23. Prirodzenosť ľudskej duše, stvorenej na boží obraz.

Učinil teda Boh človeka na svoj obraz. Takú dušu mu stvoril ktorou pre jej rozum a rozumnosť prevyšuje všetky stvorenia na zemi, vo vode a vo vzduchu, ktoré nemajú taký um. Keď utvoril muža z prachu zeme a dušu, ako som to už povedal, či už vopred učinenú, dýchnutím mu vdýchol, alebo pravdepodobnejšie dýchnutím učinil a ten vdych, ktorý dýchnutím urobil (čo iného je totiž dýchať ako utvárať dych) z vôle božej bol ľudskou dušou. Ba z rebra, vytiahnutého z mužovho boku stvoril mu aj manželku ako spolutrpiteľku, a urobil to ako Boh. Nemožno si to predstavovať telesne, ako sme vídavali majstrov robievať, že z akejkoľvek hmoty tvorili telesnými údmi (rukami), čo sa dalo umeleckým nadaním. Božia ruka je vlastne moc božia, ktorá aj viditeľné veci utvára neviditeľne. Lež to pokladajú skôr za bájku ako za pravdu tí, čo silu a múdrosť božiu, ktorá aj bez semien vie a môže utvoriť nové semená, túto silu a múdrosť božiu merajú podľa vžitých a každodenných činov. Tomu však, čo bolo stvorené na začiatku, keďže nepoznajú, nedôverujú, ako keby tie isté veci, ktoré poznajú o ľudskom počasí a rodení, keď sa rozprávajú neskúseným, ako keby sa nezdaly neuveriteľnými hoci aj tie mnohí pripisujú skôr prirodzeným príčinám ako účinkovaniu umu božieho.

12.24. Anjeli nemajú stvoriteľskú moc. (Obsah.)

Platónici tvrdia, že Boh Stvoriteľ dal zo svojej stvoriteľskej moci anjelom, ktorých volajú bohmi, aby mohli stvoriť smrteľné žijúce bytosti. Nikoho však okrem Boha, nijakú inú bytosť nemožno nazvať Stvoriteľom. Nemožno roľníka nazvať stvoriteľom zrna preto, lebo seje zrno, z ktorého narastie rastlina a nové zrno. Tak ani anjelov nemožno nazvať stvoriteľmi, aj keby azda nejako boli bývali prítomní pri stvorení.

12.25. Každá bytosť a druh vzniká jedine božou činnosťou.

Niečo iného je vonkajší tvar, dávaný akejkoľvek telesnej hmote, ako napríklad dávajú hrnčiari, remeselníci a im podobní majstri, ktorí maľujú a utvárajú tvary, podobné zvieratám. Niečo iného je zas tvar, ktorý má účinnú príčinu vnútri, pochádzajúcu z tajomnej a skrytej slobodnej vôle bytosti živej a rozumnej, ktorá nielen prirodzené telesné tvary robí, sama pritom neučinená, ale aj samy duše bytostí. Prvý tvar sa pripisuje ktorýmkoľvek umelcom, druhý však jedinému umelcovi, Bohu, zakladateľovi a stvoriteľovi, ktorý stvoril svet aj anjelov bez pomoci sveta a bez pomoci anjelov. Z tejto božej moci, aby som tak povedal, z tvorivej, ktorá sa nevie meniť, ale tvoriť, keď sa rodil svet, dostaly svoj tvar okrúhlosť neba a slnka. Tou istou božou mocou, tvorivou, ktorá sa nevie meniť, ale len tvoriť, dostaly svoj tvar okrúhlosť oka a okrúhlosť jablka. Tak isto ostatné prirodzené tvary, ktoré nedostávajú rodiace sa veci zvonku, ale z vnútornej moci Stvoriteľovej, ktorý povedal: »Nebo a zem ja naplňujem« a ktorého múdrosť »dosahuje mocne od konca do konca a riadi všetko ľúbezne« (Jerem. 23, 24; Múdr. 8, 1). Ani neviem, akú pomoc poskytli Stvoriteľovi anjeli, stvorení na samom začiatku. Neopovážim sa im pripísať, čo azda nemôžu, ani im nemôžem poprieť, čo môžu. Stvorenie a ustanovenie všetkých bytostí, čím sa vôbec stávajú bytosťami, spolu s anjelmi pripisujem tomu Bohu, ktorému aj sami anjeli vedome a vďačne ďakujú za svoje bytie. Nielen o roľníkoch tvrdíme, že nie sú stvoriteľmi akejkoľvek úrody, keď čítame: »A tak

ani ten, kto sadí, nie je nič, ani kto polieva, ale Boh, ktorý dáva vzrast« (I. Kor. 3, 7), ale netvrdíme to ani o zemi, hoci sa zdá byť úrodnou matkou všetkých stvorení, ktorá dáva klíčiť semenám a upevňuje rastliny koreňami, keď čítame: »Ale Boh mu dáva telo, aké chce a každému semenu vlastné telo« (I. Kor. 15, 38). Tak ani ženu nemusíme nazvať stvoriteľkou svojho dieťaťa, ale skôr toho, ktorý povedal ktorémusi zo svojich sluhov: »Prv, než som ťa utvoril v živote, poznal som ťa« (Jer. 1, 5). Hoci duša samodruhej ženy, tak alebo onak uspôsobená, môže niektorými vlastnosťami ako by zaodiať plod — podobne s prútami rozličnej farby urobil Jakub, aby získal ovce rozmanitej farby (Gen. 30, 37) — predsa len prirodzenosť neurobila sama, ako ani sama seba neurobila. Ktorékoľvek vplyvy, či už telesné alebo semenné, účinkujú pri zrodení, či už pôsobením anjelov alebo ľudí, či ktorýchkoľvek živočíchov, či krížením mužského a ženského rodu, a hoci túžby a duševné hnutia matky by nejako mohly pôsobiť na tvar a farbu jemných plodov, predsa samé prirodzenosti, ktoré sú také alebo onaké vo svojom druhu, tie neutvorí nik iný, okrem najvyššieho Boha. Jeho skrytá sila, prenikajúca všetko čírou prítomnosťou, dáva bytie všetkému, čo akokoľvek jestvuje a akokoľvek je, lebo bez Boha by nič nemohlo byť také alebo onaké, ba nemohlo by vôbec jestvovať. Ak máme na mysli len tie tvary, ktoré rozmanití odborníci dávajú navonok svojim útvarom hovoríme, že Rím a Alexandriu nezaložili robotníci a stavitelia, ale králi, ktorých z vôle, rady a rozkazu tie mestá vznikly. Rím mal zakladateľa Romula a Alexandria Alexandra. Tým skôr jedine Boha musíme nazvať zakladateľom všetkých bytostí, ktorý neurobil nič z takej hmoty, ktorú by vopred sám nebol urobil, a ani nepoužil nijakých robotníkov, okrem tých, ktorých sám stvoril. Ak by však Boh svoju, aby som tak povedal, budovateľskú silu zaviazal, veci by ďalej neboly, ako neboly predtým, ako začaly byť. Slovo »predtým« myslím o večnosti, nie o čase. Aký iný je totiž Stvoriteľ časov, ak len nie ten, ktorý stvoril aj tie telesá, ktorých pohybom dostávajú časy svoj beh?

12.26. Mienka platónikov o anjelskej moci. (Obsah.)

Platón učil, že Boh stvoril menšie božstvá, ktoré vraj nesmrteľnú časť svojej bytosti vzaly z Boha a smrteľnú časť si učinily samy. Podľa toho ich pokladal za stvoriteľa našich tiel, ale nie duší. Porphyrius učil, že pre očistenie duše sa treba vyhýbať každému telu, a tí, ktorí neslušne žijú, za trest sa musia vrátiť do tiel, podľa Platóna zvieracích, podľa Porphyria ľudských. Pravda je však tá, že duše sa vôbec nevracajú do tiel, a niet inej bytosti, ktorá by mohla stvoriť, jedine Boh. Ak by prebývanie v tele malo byť trestom, ako potom sám Platón môže tvrdiť, že svet by nebol najkrajším a najlepším, keby v ňom nebolo plno všelijakých živých bytostí, smrteľných aj nesmrteľných? Ak stvorenie tela je božím darom, ako potom môže byť trestom návrat do toho istého tela? Ak podľa Platóna mal Boh vo svojom ume uzavreté idey celého sveta, všetkých vecí, prečo by nemohol byť Stvoriteľom aj tých vecí?

12.27. V prvom človekovi vzniklo celé ľudské pokolenie a Boh predvídal, ktorá časť pokolenia dostane odmenu a ktorá trest.

Pravé náboženstvo teda správne uznáva a označuje Boha za Stvoriteľa celého sveta, všetkých živých bytostí, t. j. duší aj tiel. Medzi zemskými bytosťami najvýznačnejší je človek, stvorený Bohom na obraz boží pre tú príčinu, ktorú som už spomínal, alebo pre inú neznámu príčinu, stvorený bol jeden, ale nebol zanechaný sám. Niet na zemi rodu, podľa svojej prirodzenosti tak pospolitého, ale pádom tak náchylného k nesvornosti, ako je práve ľudský rod. Nijako vhodnejšie nemohla prehovoriť ľudská prirodzenosť proti nesvornosti, — aby vymizla, ak už jestvuje, alebo aby sa vyhýbalo jej jestvovaniu, ak ešte nejestvuje, — ako pripomínaním toho praotca, ktorého chcel Boh stvoriť jedného, z ktorého by sa rozmnožilo celé ľudské pokolenie, aby sa touto pripomienkou zachovala svorná jednota v množstve. Lež to, že žena je

stvorená z mužovho boku, tým je dostatočne naznačené, aký veľmi vážny je sväzok muža a ženy. Tie diela božie sú preto neobyčajné, lebo sú prvé. Kto v ne neverí, nemôže veriť v nijaké zázračné zjavy. Keby totiž vznikaly zvyčajným behom prírody, neboly by zázračné. Lenže čo môže pod toľkou starostlivosťou božej Prozreteľnosti vzniknúť bez cieľa, aj keď my nepoznáme jeho príčinu? Ktorýsi svätý žalm hovorí: »Poďte a viďte skutky Pánove, aké divy koná na zemi«. (Žalm 45, 9). Prečo bola žena stvorená z mužovho boku a čo naznačoval tento prvý ako by zázrak, vysvetlím na inom mieste, ak mi Boh pomôže.

Teraz, keď už ideme zakľúčiť túto knihu, uvážme, že už v tomto prvom človekovi, ktorý bol prvý stvorený, v ľudskom pokolení povstaly dve spoločnosti, ako by dva štáty, aj keď ešte nie v skutočnosti, ale už v Božej predvídavosti. Z prvého človeka mali povstať budúci ľudia, jedni z nich mali byť spoločníkmi zlých anjelov v treste, druhí zas spoločníkmi dobrých anjelov v odmene, a to všetko podľa skrytého, ale spravodlivého súdu božieho. Keďže je napísané: »Všetky cesty Pánove milosrdenstvo a pravda« (Žalm 24, 10), nemôže byť nespravodlivá jeho milosť, ani ukrutná jeho spravodlivosť.

1.

Skutočnosť, že vo svete ustavične vznikajú a zanikajú stvorenia a veci, tá skutočnosť neruší a neničí poriadok a rovnováhu vesmíru. Naopak! Tak, ako urovnaná reč je len vtedy krásna, keď slová vznikajú a zanikajú v stálom prúde, ako by sa jedny rodily a druhé zomieraly, tak aj vesmír má krásu z pestrosti vecí a bytostí. (Gs 249.)

2.

Tento trest je skôr na zahanbenie ako na utrpenie. Podobne trestali v Španielsku prostitútky, keď ich natreli medom a nechali vonku (na slnku), aby na ne sadaly muchy, včely, osy. (Mg 352.)

3.

Otázka dobra a zla, slobodnej vôle, hriechu a milosti — patrí k najťažším otázkam, ktoré kedy ľudský duch mal riešiť. Krátko o tom niekoľko slov.

Boh.

Boh je bytostne najvyššie dobro. Okrem neho niet nijakého väčšieho dobra, on nepodlieha nijakej zmene, a preto nemôže nič stratiť zo svojho dobra a nijaké iné dobro nepotrebuje získať na svoje zdokonalenie. To- vystihujeme vetou: Boh je nemeniteľný, večný.

Stvorenie.

Stvorenia môžu jestvovať len od Boha, ale nie sú jeho čiastkou. Keby boly, boly by podobné jemu, a potom by už neboly viac stvoreniami. Sú však stvorené, t. j. vyvedené z nebytia. Čo pochádza z nebytia, to má účasť na bytí aj na nebytí. Vo stvoreniach je teda akýsi nedostatok, ktorý tvorí nevyhnutnosť niečo získať a tým je predpokladom zmeny. To chcel vyjadriť aj Platón, keď povedal, že veci nemôžu byť ani absolútnym bytím ani absolútnym nebytím. Nec omnino esse, nec omnino non esse. Všetky stvorené veci sú dobré. Nejestvuje vec, o ktorej by

sa dalo povedať, že je celkom (absolútne) zlá, t. j. vsebe, bytostne zlá, vo svojej podstate zlá. Zlo je len nedostatok, chybovanie dobra, teda vlastnosť negatívna, nie pozitívna. Vec je vtedy zlá, keď jej chýba nejaká vlastnosť, ktorú by podľa svojej prirodzenosti mala mať. Dobrý nôž je vtedy, ak je dostatočne tvrdý, ostrý a primeraného tvaru. Ak mu chybuje niektorá zo spomenutých vlastností, hovoríme o zlom noži. Zlo je v ňom teda nedostatok, chybovanie istej vlastnosti. Veci, ktoré majú všetky vlastnosti, ktoré podľa svojej prirodzenej cieľovosti majú mať, sú dobré a dokonalé. Zlo, pretože nie je bytostnej povahy, nemôže jestvovať samo vsebe, ale len vždy v spojení s dobrom, popri jestvote dobra. Nemožno tvrdiť, že Boh stvoril zlo. Boh stvoril a tvorí len také veci, ktoré môžu jestvovať, ktoré sú bytostnej povahy, zlo však nejestvuje bytostne, samo vsebe, preto ani nepochádza od Boha. Boh netvorí bytostne nejestvujúce.

Slobodná vôľa.

Ako mohol dať Boh človekovi slobodnú vôľu, ktorá je schopná zle robiť? Môže sa slobodná vôľa rátať k ľudským dobrám? S vôľou je to ako aj s ostatnými stvorenými vecami. Je mnoho vecí na svete, ba všetky, ktoré môžeme zneužiť, t. j. použiť na iný cieľ, ako bol ten, ktorý im dal Boh pri stvorení. Nemôžme hovoriť, že veci sú zlé, že nám ich nemal Boh dať. Samy vsebe sú všetky veci dobré. Ľudské telo je zlé, keď je ochromené, keď mu chybuje napríklad ruka. Ruka sama vsebe je dobrá a užitočná. Jednako zle ju používa, kto ňou vraždí, ničí, hreší. Bez nôh je ľudské telo veľmi nedokonalé, a predsa nohami možno aj škodu robiť. To platí o všetkých telesných údoch a napokon aj o ľudskej vôli. Vôľa sama vsebe je dobrá, bez nej nik nemôže žiť opravdivým ľudským životom. Pochádza od Boha a nemôže karhať toho, kto nám ju dal, ale toho, kto ju zneužíva. Nie je teda vôľa nebezpečným darom? Je nebezpečným darom, lebo každá sloboda popri svojej obrovskej hodnote nesie so sebou aj možnosť nebezpečenstva. Ľudská sloboda je súčasne nevyhnutnou podmienkou na získanie najvyššieho dobra, je totiž podmienkou blaženosti, večného šťastia. Slobodná vôľa nie je teda úplným (absolútnym) zlom, zlom vsebe, ale nie je ani úplným (absolútnym) dobrom vsebe, ako je napríklad spravodlivosť, miernosť, ktoré nemôžu byť použité na zlo. Slobodná vôľa je akési stredné dobro. Podľa svojej prirodzenosti je dobrá, ale jej účinok môže byť dobrý alebo zlý podľa toho, ako ju človek používa. Rozhodnutie o dobrom alebo zlom použití je vo vôli samej. Každý človek dosiahne blaženosť, keď dosiahne užívanie najvyššieho dobra. Jednotlivec nemôže byť blažený už tým, keď niekto druhý je blažený, ale každý sám a samostatne musí dosiahnuť blaženosť. Preto každý jednotlivec musí mať slobodnú vôľu t. j. prostriedok, ktorým sa kedykoľvek môže obrátiť k najvyššiemu dobru, ale súčasne sa od neho aj odvrátiť a priklоniť k nižšiemu dobru. V tom spočíva mravné zlo hriechu. Odvrat, odklon od najvyššieho dobra a príklon k nižším dobrám, dva slobodné úkony, ktoré rozhodujú o našom večnom šťastí alebo nešťastí. Možno sa ešte pýtať, odkiaľ je to, že sa vôľa rozhodne pre hriech? Boh je príčinou všetkého. Je teda príčinou aj odklonu, ktorým sa vôľa odvracia od najvyššieho dobra, a prikláňa k nižšiemu dobru? Pohyb od vyššieho k nižšiemu je hriechom, a teda Boh je príčinou hriechu? Alebo odkiaľ pochodí odklon, odvrátenie, ak nie od Boha? Jediná vážna odpoveď na túto otázku je, že to nevieme. Isté je to, že Boh stvoril slobodnú vôľu, aby bola sama sebe pánom a dal jej možnosť priklоniť sa k najvyššiemu dobru, alebo sa od neho odkloniť. Stvorená ľudská slobodná vôľa sa teda od Boha môže odkloniť, ale sa nemusí. Pád slobodnej vôle nie je nevyhnutným pádom kameňa k zemi, ale slobodným pádom slobodne sa rozhodujúcej vôle. Prvý pád bol nedostatkom poriadku, akási chyba, chýbanie niečoho z dokonalosti vôle. Nemôžme povedať, že mlčanie má nejakú pozitívnu príčinu, alebo tma. Mlčanie je nedostatok, neprítomnosť tónov, a tma neprítomnosť svetla. Podobne možno povedať, že hriech je nedostatok, neprítomnosť lásky k Bohu v našej vôli. Naša vôľa je premenlivá, lebo je z ničoho stvorená, preto aj nedokonalá. Stačí, keď sa obráti od

Stvoriteľa k stvoreniam, aby vsebe a vo svete zaviedla neporiadok hriechu. Treba si však uvedomiť, že na urovnanie toho neporiadku prichádza nám Boh na pomoc. Podáva padnutému človekovi ruku, chce ho podvihnúť z pádu a svojou milosťou obnovuje pôvodný poriadok, porušený hriechom. (Gs 244—254.) (O tejto veci viď ešte: Dr. Ph. Th. František Šanc: **Stvoriteľ sveta.** Str. 123—146. Tiež Hk 106—109.)

4.

Nemožno tvrdiť, že by v človekovi boly nezávislé od vôle zlé alebo dobré vášne. Všetci ľudia pociťujú vášne, dobrí aj zlí, a predsa dobrým slúžia na dobré, a zlým na zlé. Je predsa aj spravodlivý hnev, oprávnený súcit, spasiteľný strach a svätá žiadosť. Všetko závisí od lásky, ktorá všetkým hýbe. Bolo by bludom, keby sme verili, že sú nejaké absolútne dobré alebo zlé stvorené veci. Všetky veci môžu byť popudom k dobrému alebo zlému prejavu vôle, a tak príčinou odmeny alebo trestu. Keď je lakomstvo zlom, nie je to chyba peňazí, ale je to chyba človeka, ktorý miluje peniaze prevrátenou láskou, a tak porušuje prirodzený poriadok vecí, lebo dáva prednosť kúsku hmoty pred vyššie stojacou spravodlivosťou. Zlo nejakého skutku teda nespočíva v akosti predmetu, ku ktorému skutok smeruje, ale v prevrátenosti lásky k tomuto predmetu. Náš hriech nie je v láske k nejakému dobru, ale je v prevrátenosti poriadku, lebo nedávame prednosť lepšiemu, t. j. božiemu zákonu čiže čnosti. Čnosť je cestou k blaženosti a cieľom mravného života. Pretože však láska je vlastne vôľa, potom najvyššia čnosť je aj najvyššia láska, a to láska k najvyššiemu dobru, k Bohu. (Gs 231.)

5.

Basilius v homílii o stvorení hovorí: »Zo svetských spisovateľov niektorí hovorili, že ľudská prirodzenosť je večná, niektorí zas, že ľudia sa najprv narodili v Attike, iní zas v Arkádii, iní v Egypte«. (Mg. 357.)

6.

Eusebius, ktorého sa pridržiava Augustín, počíta od začiatku sveta až po zaujatie Ríma Gótmi päťtisíc šesťstojedenásť rokov. (Mg. 358.)

7.

Dvojaká mienka bola ohľadom duší. Jedni tvrdili, že Boh duše telám dal a poslal (animas datas et missas), druhí zas, že duše pre svoju vinu spadly s neba do tiel, aby tým odčinily a sotrely svoju vinu (animas delapsas). (Mg. 371.)

Kniha trinásta

Prehľad trinástej knihy

Teraz sa treba zmieniť o páde prvého človeka, o jeho treste a smrti. Najprv však treba ujasniť rozmanité druhy smrti. Smrť tela, oddelením duše od tela; smrť duše, oddelením duše od Boha; takzvaná druhá smrť, ktorá bude vo večnom treste po poslednom súde, keď sa duša opäť spojí s telom. Smrť tela postihne aj spravodlivých potomkov Adamových, lebo sa dedí plodením z prirodzenosti, ktorá sa z trestu stala smrteľnou. Hoci je smrť výsledkom hriechu, predsa odstránením hriechu sa neodstraňuje smrť, aby azda niekto z toho dôvodu nehľadal

ospravedlnenie. Pre spravodlivých je smrť vlastne nie trestom, ale len príležitosťou na získanie zásluh a prechodom do blaženého večného života. Smrť neprestáva byť zlom tak isto, ako zákon neprestáva byť dobrom, hoci jeho prestúpenie zvyšuje hriešnosť hriechu. Smrť aj sama vsebe je čosi neprirodzeného, preto aj zlého. Toto zlo z milosti božej môže však spôsobiť odpustenie hriechov a rozmnoženie zásluh u spravodlivých. Ak uvažujeme smrť nie ako čas smrti, ale ako čas po smrti, možno ju nazvať dobrou pre dobrých zomretých. Ťažko slovne vyjadriť čas smrti. Človek môže byť alebo pred smrťou alebo po smrti, lebo zomierajúci sú vlastne ešte živí, teda pred smrťou. Mŕtvi sú zas už po smrti. Človek vlastne od prvej chvíle narodenia je zomierajúci, v smrti sa nachodiaci. Byť súčasne v živote aj v smrti je protiklad, preto by sa dialektikou dala poprieť skutočnosť smrti, keďže sa tak ťažko dá určiť čas smrti. Všetkými druhmi smrti pohrozil Boh človekovi v raji. Prvý trest, ktorý sa stal zjavným, bolo povstanie tela proti duchu. Všetko nešťastie trestov za hriechy prechodí s prvého človeka na všetkých potomkov, lebo v prvom človekovi všetci ako by v koreni ochoreli. Smrť nie je v človekovi čosi prirodzeného, aspoň nebola na začiatku, ale má smysel trestu. Ak platónici pokladajú smrť nie za trest, ale za vyslobodenie duše od tela, potom sa dostávajú do sporu so svojím vlastným majstrom Platónom. Nie spojenie duše s telom je duši prekážkou blaženosti, ako mysleli niektorí platónici, ale spojenie s porušiteľným telom po páde je duši na obtiaž. Aj keď platónici pokladajú prenesenie tela do neba za nemožné pre jeho váhu, jednako nemôžu škodiť našej viere o vlastnostiach osláveného tela. Prví ľudia, ak by neboli zhrešili, boli by svoje telo udržali do večnosti. Život v raji nebol taký, aký bude život oslávených po zmŕtvychvstaní, ale potreboval potravu, strom života. Raj možno chápať aj obrazne, ale neslobodno si myslieť, že také vysvetľovanie je dostatočné, a tým popierať dejinnú skutočnosť raja. Duchovné telo bude telo oslávených po zmŕtvychvstaní a nebude to duch, ale skutočné telo. Nebude však také, ako bolo telo v raji. O oslávenom tele hovorí sv. Pavol v liste ku Korinťanom. Stvorením bol človeku daný dych života. Tento dych života sa nesmie pokladať za Ducha Svätého čo sa dostatočne dokazuje príkladmi z Písma.

13.1. Smrteľnosť zapríčinil pád prvého človeka.

Poriadok veci žiada, aby sme sa po zodpovedaní veľmi ťažkých otázok o vzniku nášho sveta a počiatku ľudského pokolenia, aby sme sa zaoberali pádom prvého človeka, lepšie prvých ľudí, a pôvodom a rozšírením ľudskej smrti. Boh nestvoril ľudí tak ako anjelov, aby po hriechu nemohli zomrieť, ale aby zachovávaním poslušnosti bez prechodu smrťou obsiahli anjelskú nesmrteľnosť a večnú blaženosť, neposlušných však aby postihla smrť ako spravodlivý trest, čo sme už aj v predošlej knihe spomenuli. (Kn. 12, 21.)

13.2. Smrť duše a smrť tela.

Pokladám za potrebné hovoriť dôkladnejšie o druhoch smrti. Hoci je ľudská duša skutočne nesmrteľná, predsa aj ju môže zastihnúť akási smrť. Duša sa menuje nesmrteľnou preto, že neprestáva žiť a cítiť, a telo je preto smrteľné, že život ho môže opustiť a samo osebe nemôže žiť. Smrť duše je vtedy, keď ju opustí Boh, smrť tela zas, keď ho opustí duša. Podľa toho obe smrti sú vtedy, t. j. celý človek zomrie, keď Bohom opustená duša opustí telo, vtedy už duša nežije z Boha a telo nežije z duše. Po tejto smrti celého človeka nasleduje tá, ktorú sväté knihy menujú druhou. Spasiteľ poukázal na ňu, keď hovoril: »Skôr sa však obávajte toho, čo môže i telo i dušu zahubiť v pekle« (Mat. 10, 28). Keďže sa to nemôže stať prv, kým sa duša s telom nespojí tak, že ich už nič nerozdvojí, môže sa stať čudnou reč, ako môže telo zahubiť smrť, pri ktorej duša neopúšťa telo, ale živé a vnímajúce mučí. Konečný a večný trest, o ktorom dôkladnejšie pohovoríme na svojom mieste, volá sa správne smrťou duše, lebo tam duša nežije z Boha, prečo sa však hovorí o smrti tela, keď aj tam žije telo z duše? Ináč by telá,

ktoré budú po zmŕtvychvstaní, nemohly pocítiť muky. Či azda preto, že hocaký život je niečo dobrého a bolesť niečo zlého, možno povedať, že telo nebude žiť, lebo duša v ňom nebude príčinou života, ale utrpenia? Duša žije z Boha, ak žije dobre a dobre nemôže žiť, ak v nej Boh nerobí to, čo je dobré. Telo žije z duše, kým duša žije v tele, bez ohľadu na to, či duša žije, alebo nežije z Boha. Telesný život bezbožných nie je život duše, ale tela. Život takého tela riadia duše mŕtve, t. j. Bohom opustené, zo svojho trvalého, hoci aj nepatrného života, podľa ktorého sú nesmrteľné. Vo večnom treste, hoci človek neprestáva cítiť, cit však nie je ani rozkošne sladký ani pokojne liečivý, ale trpí bolesť a trest, nie neprávom sa volá skôr smrťou ako životom. Preto sa (volá druhou smrťou, lebo je po prvej, ktorá rozdeľuje prirodzenosť buď Boha od duše, buď duše od tela. O prvej smrti teda možno hovoriť, že je dobrým dobrá a zlým zlá. Druhá však, keďže nemôže byť nikdy smrťou dobrých, nikomu nie je dobrá.

13.3. Či smrť, ktorá hriechom prvých ľudí prešla na všetkých, je trestom za hriech aj u svätých? (Obsah.)

Ak je smrť dobrým dobrá, ako je potom trestom za hriechy? Ak by prví ľudia neboli zhrešili, neboli by zakúsili smrti. Ako môže byť dobrým dobrá, keď ju okrem zlých nikto nemôže zakúsiť? Ak ju však okrem zlých nikto nemôže zakúsiť, dobrým by nemala byť ani dobrou, ba ani nijakou. Prečo má byť nejaký trest bez viny? Treba však vedieť, že ak by prví ľudia neboli zhrešili, neboli by zakúsili smrti a ako prví hriešnici smrťou boli tak potrestaní, že aj ich potomstvo podliehalo tomu trestu. Iné sa nemohlo z nich narodiť, len to, čo boli sami. Trest smrti pre veľkosť hriechu natoľko zmenil prirodzenosť, že trest prvých ľudí sprevádza aj celé ich potomstvo. V prvom človekovi bolo už celé budúce ľudské pokolenie, ktoré sa z neho malo narodiť, avšak s poškvrnenou a zmenenou prirodzenosťou, s neposlušnou žiadostivosťou tela a podliehajúce smrti. Človek, oslobodený z pút hriechu milosťou Spasiteľa, môže zakúsiť prvú smrť, ale nie druhú.

13.4. Prečo sú nie pozbavení smrti tí, ktorí boli milosťou znovuzrodenia pozbavení hriechu?

Otázku, prečo smrť, ak je trestom za hriech, postihuje tých, ktorých vinu smyla milosť, vo svojom diele »O krste malých detí« som prebral a vyriešil. Tam som povedal, že preto sa musí odlúčiť duša od tela aj po smytí hriechu, aby sa neoslabovala samotná viera, ak by sviatosť znovuzrodenia spôsobovala nesmrteľnosť tela, lebo viera je vtedy vierou, keď očakáva v nádeji, čo ešte nevidí skutočne. Za starších čias sila a moc viery premáhala aj strach pred smrťou, čo sa najlepšie prejavilo pri svätých mučeníkoch. Z ich boja by nebolo povstalo nijaké víťazstvo, nijaká sláva, lebo by nebolo bývalo ani boja, ak by po kúpeli znovuzrodenia svätí nemohli telesne zomierať. Kto by sa nebol ponáhľal s maličkými, ktorí sa mali krstiť, ku Kristovej milosti preto, aby nebol pozbavený tela? Tak by sa viera nebola dokazovala neviditeľnou odmenou, ale už by nebolo ani viery, ak by niekto za svoje dielo hľadal a prijímal hneď odmenu. Lež teraz väčšia a podivuhodnejšia milosť Spasiteľa premenila trest za hriech na úžitok spravodlivosti. Prv bolo človekovi povedané: Zomrieš, ak budeš hrešiť; teraz sa hovorí mučeníkom: Zomri, aby si nezhrešil. Prv sa povedalo: Zomriete, ak porušíte zákaz; teraz sa hovorí: Porušíte zákaz, ak odmietnete smrť. Čoho sa prv bolo treba obávať, ak by sa zhrešilo, teraz treba konať, aby sa nehrešilo. Tak z nevýslovného božieho milosrdenstva aj trest za hriechy sa stáva nástrojom čnosti a aj trest hriešnika je zásluhou spravodlivého. Prv sa hriechom nadobudla smrť, teraz sa v smrti napĺňuje spravodlivosť. Zakúšajú to svätí mučeníci, ktorí si majú od prenasledovateľov vybrať: Buď aby zapreli vieru, buď aby podstúpili smrť. Spravodliví totiž radšej trpia vo viere to, čo nespravodliví vytrpeli v

nevere. Tí zomreli, lebo zhrešili, spravodliví nehrešia lebo zomierajú. Vina prvých viedla k trestu, trest spravodlivých dokázal, že sa nechodí k vine. Nie preto, že smrť, najprv čosi zlého, mala sa stať dobrým, ale Boh dal viere takú milosť, že smrť, ktorá je známou nepriateľkou života, stala sa nástrojom, ktorým sa prechádza do života.

13.5. Ako nespravodliví zneužívajú dobrý zákon, tak spravodliví dobre používajú zlú smrť. (Obsah.)

Keď chcel apoštol ukázať, ako môže škodiť hriech bez pomoci milosti, čnosťou hriechu pomenoval aj zákon, ktorý prekáža hriechu. Ako zákon nie je zlom, hoci podnecuje žiadostivosť nespravodlivých, tak smrť nie je dobrom, hoci rozmnožuje slávu trpiacich. Ak sa zákon pre neprávosť opúšťa, tvorí hriešnikov a keď sa smrť podstupuje za pravdu, tvorí mučeníkov. Zákon je dobrý, lebo prekáža hriechu, smrť je zlá, lebo je odplatou za hriech. Ako nespravodliví zneužívajú nielen zlo, ale aj dobro, tak aj spravodliví správne používajú nielen dobro ale aj zlo. Tak sa stáva, že zlí zneužívajú dobrý zákon a dobrí dobre zomierajú, hod je smrť zlá.

13.6. Hlavné zlo smrti je v tom, že duša sa odlúči od tela. (Obsah.)

Smrť tela, t. j. odlúčenie duše od tela, nie je pre nikoho dobrá, lebo pôsobí bolesť a je proti prirodzenosti. Aj keď je bolestná, trpezlivým znášaním rozmnožuje zásluhy. Hoci je trestom človeka narodeného, je slávou človeka znovuzrodeného a ak je odplatou za hriechy, niekedy dosiahne, aby sa už viac za hriechy netrestalo.

13.7. Smrť, ktorú za Krista podstúpia nepokrstení.

Kto zomrie ako vyznavač Krista, hoci neprijal kúpeľ znovuzrodenia, tak mu to osoží na odpustenie hriechov, ako keby už bol prijal krst. Ktorý povedal: »Ak sa kto nezrodí znovu z vody a z Ducha Svätého, nevojde do kráľovstva nebeského« (Ján 3, 5), iným výrokom im urobil výnimku, keď všeobecnejšie povedal: »Kto ma vyzná pred ľuďmi, vyznám ho i ja pred svojím Otcom, ktorý je na nebesiach« (Mat. 10, 32) a na inom mieste: »Kto stratí svoj život pre mňa, nájde ho« (Mat. 16, 25). Preto platí, čo bolo napísané: »Vzácna je pred tvárou Pána smrť jeho svätých« (Žalm 115, 15). Čo je však vzácnejšie nad smrť, ktorou sa odpúšťajú všetky hriechy a nadobúdajú hodnotnejšie zásluhy? Toľko zásluh nemajú tí, ktorí nemohli oddialiť smrť, boli pokrstení a po smytí všetkých hriechov odišli z tohto života. Väčšiu zásluhu majú tí, ktorí, aj keď mohli oddialiť smrť, neurobili to, ale vyznávajúc Krista, radšej chceli život ukončiť, ako by po jeho zaprení neskoršie prijali krst. Aj keby to boli urobili, krst by bol smyl aj to, že v strachu pred smrťou zapreli Krista. Veď krstom bol smytý aj hrozný zločin tých, ktorí zabili Krista. Avšak ako bez hojnej milosti jeho Ducha, ktorý vanie, kam chce, ako mohli natoľko milovať Krista, že ho v takom nebezpečenstve života, môžuc smrť oddialiť jeho zaprením, predsa to neurobili? Preto je vzácna smrť svätých, ktorú predchádzala Kristova smrť, toľko milosti im donášajúca, že sa nebáli pre Krista ani smrť podstúpiť, tá smrť ukázala, ako sa obrátilo na úžitok, čo bolo prv ustanovené ako trest za hriechy, aby z toho vyrástly hojnejšie plody spravodlivosti. Lenže netreba pokladať za dobro, že sa obrátila na toľký úžitok nie svojou silou, ale božou pomocou, takže čo bolo prv ustanovené ako hrozba, aby sa nehrešilo, teraz sa prijíma, aby sa nehrešilo a aby sa zničil spáchaný hriech, aby sa za veľké víťazstvo udelila povinná odmena spravodlivosti.

13.8. Pre pravdu zakusujú svätí prvú smrť, ale sú oslobodení od druhej. (Obsah.)

Hoci niekto pre pravdu verne a rád zomiera, predsa sa bráni smrti. Radšej prijme časť smrti, aby sa vyhol celej smrti, ktorá sa nikdy neskončí. Prijíma len odlúčenie duše od tela, aby azda Bohom opustená duša neopustila telo a neprišla tak celá smrť. Duše zbožných, odlúčené od tela, sú v pokoji, duše bezbožných však pykajú trest dovtedy, kým telá jedných nebudú vzkriesené k večnému životu, a druhých k večnej smrti.

13.9. Vzťahuje sa čas smrti na zomierajúcich alebo na zomretých? (Obsah.)

Je otázka, kedy je vlastne čas smrti, či po smrti alebo v smrti. Ak by bol po smrti, nebola by to už smrť, lebo je už po nej. Smrť je zlá pri zomieraní, ale dobrí to zlo správne používajú. Po zomretí už nemôže byť smrť ani zlá ani dobrá, veď jej už niet. Ak by sme sa s vecou dôkladnejšie zaoberali, zistili by sme, že sa smrť nedá dobre zistiť. Kým telo cíti, žije, je pred smrťou, nie v smrti, lebo len smrť svojím príchodom odníma všetok cit. Ťažko sa dá vysvetliť, prečo voláme zomierajúcimi tých, ktorí ešte nezomreli, ale pred smrťou prežívajú posledné smrteľné bolesti. Zomierajúci je aj živý, ale smrti sa približujúci a život opúšťajúci, avšak ešte živý, lebo duša je v tele, ešte neopustila telo. Keď opustí duša telo, už nie je v smrti, ale po smrti. Kto uhádne, kedy je v smrti? Nik nezomrie, ak by súčasne žil a zomieral. Kým je duša v tele, je isté, že človek žije.

13.10. Život smrteľníkov je skôr zomieraním ako životom.

Každý, kto sa narodil so smrteľným telom, nevyhne smrti. Spôsobuje to meniteľnosť tela za celého života (ak sa má menovať životom), ktorá smeruje do smrti. V každom človeku dnes niet toho, čo bolo pred rokom; zajtra nebude, čo je dnes; dnes nie je, čo bolo včera; o chvíľu nebude, čo je teraz; teraz niet, čo bolo pred chvíľou. Čo žije v čase, každodenne sa mu uberá z času, určeného na život, každodenne sa zmenšuje, takže čas tohto života nie je nič iného, ako cesta k smrti, na ktorej sa nikto nemôže ani na chvíľu zastaviť, ani chod spomaliť, ale všetkých ženie tá istá sila, všetkých tiahne ten istý cieľ. Kto žil kratšie, dni mu neplynuly rýchlejšie ako tomu, kto žil dlhšie, ale obaja žili v rovnakom čase, lenže jeden mal bližšie cieľ a druhý ďalej, avšak išli k nemu rovnakou rýchlosťou, Iné je dlhšiu cestu vykonať, a iné je ísť pomalšie. Kto totiž až do smrti žije dlhší čas, nejde pomalšie, ale vykoná dlhšiu cestu. Ďalej, ak sa začína zomierať, t. j. byť v smrti od toho času, keď sa mu začína blížiť smrť, čiže odoberanie života (lebo keď po celkovom odňatí sa už život skončí, bude človek po smrti, a nie v smrti), to značí, že keď človek začne byť v tele, už je v smrti. Či v jednotlivých dňoch, hodinách a chvíľach nekráča k nám smrť, ktorá spáli život a nastúpi a začne sa posmrtný čas, ktorý, keď sa život odnímal, bol už v smrti? Človek nikdy nie je v živote, keď je v tele, skôr zomierajúcom ako žijúcom, ak nemôže byť súčasne v živote a v smrti. Alebo je azda súčasne v živote a vo smrti; v živote totiž, kým sa celý nevyčerpá, a v smrti zas, lebo už zomiera, keď sa život odčerpáva? Ak teda nie je v smrti, čím je odčerpávanie života? Nie nadarmo sa hovorí, keď bol telu odňatý celý život, že je už po smrti, ak nebola smrť vtedy, keď sa život odnímal. Ak po odňatí života človek nie je v smrti, ale po smrti, kedy bol v smrti, ak nie vtedy, keď sa život odníma?

13.11. Možno byť súčasne živým aj mŕtvym?

Ak je nesmyselné tvrdiť, že človek prv, než zomrie, je už v smrti, k čomu by sa životom v čase blížil, ak by bol už v smrti? Keďže je bláznivé pomenovať niekoho súčasne živým a

zomierajúcim, veď nemožno naraz bdieť aj spať, je teda otázka, kedy vlastne zomiera? Prv, než príde smrť, nezomiera, ale žije a keď smrť prišla, už je mŕtvy, vtedy už nezomiera. Umierajúci je ten, kto je ešte pred smrťou, zomretý je po smrti. Kedy je však v smrti? Vtedy je vlastne zomierajúci, ako trom výrazom: »pred smrťou«, »v smrti«, »po smrti«, zodpovedajú tri výrazy: »živý«, »zomierajúci«, »mŕtvy«. Kedy je človek zomierajúci, t. j. v smrti, keď už nie je žijúci, čiže pred smrťou, nie je ešte mŕtvy, čiže nie po smrti, ale zomierajúci, t. j. v smrti, to sa dá veľmi ťažko určiť. Kým je duša v tele, najmä kým vníma, človek, zložený z tela a duše, nepochybne žije, a je teda ešte pred smrťou, nie v smrti. Keď však duša opustila telo a odňala mu všetok cit, je mŕtvy, už je po smrti. Zomiera sa medzi dvoma časmi, totiž keď je zomierajúci, čiže v smrti, kým žije a je pred smrťou, a keď prestal žiť, čiže je už po smrti. Čas umretia, t. j. čas, keď je niekto v smrti, ten nemožno zistiť. Tak isto pri plynutí času nemožno zistiť prítomný, lebo niet chvíle, ktorá by bola zjavným prechodom z budúceho do minulého. Či sa potom podľa toho nemá povedať, že smrti niet? Ak je, kedy je, keď v nikom a v nej nik nemôže byť? Kým sa žije, ešte nie je, lebo to je ešte pred smrťou, nie je v smrti; ak už život prestal, už jej niet, lebo je už po smrti, nie v smrti. A zas, ak niet smrti ani predtým ani potom, čo je to, čo sa označuje »pred smrťou« alebo »po smrti«? Aj toto by sa zbytočne spomínalo, ak by nebolo smrti. Bár by sme sa dobrým životom mohli dostať do raja, tam skutočne niet smrti! Tu však nielen že je, ale je tak ťažká, že to nemožno nijakým slovom vyjadriť a nijako sa jej vyhnúť.

V obyčajnej reči povieme (a ináč ani nemôžeme), že niekto je pred smrťou, prv než u neho nastala smrť, ako je napísané: »Pred smrťou nechváľ nijakého človeka« (Sir. 11, 29). Keď smrť nastala, hovoríme: Po smrti toho alebo toho sa stalo to a to. Aj o prítomnom čase hovoríme, ako vieme, napríklad zomierajúci poručil a to alebo ono zanechal, hoci to môže urobiť len živý, a to pred smrťou, nie v smrti. Hovorme, ako hovorí sv. Písmo, ktoré nepochybne tvrdí, že mŕtvi nie sú po smrti, ale v smrti. Preto hovorí žalmista: »Lebo v smrti niet toho, kto by pamätal na teba« (Žalm 6, 6). Kým neoživnú, správne sa hovorí, že sú v smrti, ako aj vo sne je človek, kým sa neprebudí, hoci tých, čo sú vo sne voláme spiacimi, ale kto už zomrel, nemôžeme o ňom povedať, že je zomierajúci. Pokiaľ ide o smrť tela, o ktorej teraz hovoríme, ktorí už boli od tela oddelení, viacej nezomrú. Ale toto je to, čo som povedal, že sa nedá slovom vyjadriť, ako možno hovoriť o zomierajúcich, že žijú, alebo už o mŕtvych, ktorí sú už po smrti, že sú ešte v smrti. Ako môžu byť po smrti, keď sú ešte v smrti? Najmä, keď nehovoríme o nich ako o zomierajúcich, ako o tých, čo sú vo snách, že sú spiaci, ktorí sú v únave, že sú unavení, ktorí sú v utrpení, že sú trpiaci a ktorí sú v živote, že sú žijúci, a tak zomretí, kým nevstanú zmŕtvych, sú v smrti, ale nemožno ich pomenovať zomierajúcimi. Podľa toho sa domnievam, že sa náhodou nestalo, aj keď nie podľa ľudského rozumu, možno božím riadením, že slovo »moritur« v latinčine ani gramatici nevedeli časovať podľa toho pravidla ako iné slová. Sloveso »oritur« v minulom čase je »ortus est«. Podobne sa časujú iné slovesá. Ak chcem od »moritur« minulý čas, povieme »mortuus est«, zdvojíme písmeno »u«. Mortuus sa povie ako fatuus (hlúpy), arduus (strmý), conspicuus (viditeľný), ktoré slová nie sú minulým časom slovies, ale prídavnými menami, ktoré sa nečasujú podľa slovies. Tvar slovesa mortuus je príčastie minulé, ako by sa chcelo časovať, čo sa nedá časovať. Je to teda správne, že sa v reči slovo nedá ohnúť na takú vec, ktorej sa v živote nemožno vyhnúť. S pomocou milosti nášho Spasiteľa sa však môže stať, že sa vyhneme aspoň druhej smrti, ktorá je hroznejšia a nad všetky horšia, ktorá nevzniká odlúčením duše od tela, ale uvrhnutím obojeho do večného trestu. Tam nebudú ľudia pred smrťou alebo po smrti, ale vždy v smrti, a preto nikdy nie žijúci, nikdy mŕtvi, ale ustavične zomierajúci. Nikdy nebude človekovi horšie v smrti ako tam, kde samotná smrť bude bez smrti.

13.12. Ako smrťou pohrozil Boh ľuďom, ak prekročia jeho zákaz?

Na otázku, akou smrťou pohrozil Boh prvým ľuďom, ak prekročia ním daný zákaz a nebudú zachovávať poslušnosť, či smrťou duše, či tela, či celého človeka, či tou, ktorú volajú druhou, treba odpovedať, že všetkým. Prvá totiž je z dvoch, druhá celá zo všetkých. Podobne ako celá zem je z mnohých zemí a celá Cirkev z mnohých cirkví, celá smrť je zo všetkých smrtí. Prvá smrť je z dvoch, jednej duše, druhej tela, aby bola prvá smrťou celého človeka, keď duša bez Boha a bez tela znáša v čase tresty. Druhá je, keď duša bez Boha s telom znáša večné tresty. Keď Boh povedal prvému človekovi, ktorého v raji stvoril, o zakázanom ovocí: »Keď budete z tohto jesť, zomriete« (Gen. 2, 17), pohrozil mu nielen prvou časťou prvej smrti, keď sa duša zbavuje Boha, ani nie druhou, keď sa telo zbavuje duše, ani nie celou prvou smrťou, keď sa duša tresce odlúčením od Boha aj od tela, ale celou smrťou až do poslednej, t. j. druhou, po ktorej už niet ďalšej.

13.13. Priestupok prvých ľudí a prvý trest.

Prekročením zákazu a stratou milosti božej telesná nahota priviedla prvých ľudí do hanby. Preto figovými listami, ktoré azda v zmätku našli, zakryli si hanblivé údy. Údy boly aj prv také isté, ale neboly hanblivé. Pocítili nové hnutie neposlušného tela ako primeraný trest za svoju neposlušnosť. Nakoľko si duša až zvrátene zamilovala svoju slobodu a nepokladala za hodné Bohu slúžiť, niekdajšia poslušnosť tela jej vypovedala službu a poddaného služobníka neriadil viac jej rozum, prestala vládnuť nad telom, čo by bola mohla, ak by bola zostala poddaná Bohu. Vtedy »začalo telo žiadať, čo je proti duchu« (Gal. 5, 17) a s týmto protivenstvom sme sa narodili, máme v sebe zárodok smrti a vo svojich údoch a poškvrnenej prirodzenosti zakúšame boj alebo víťazstvo za prvý priestupok človeka.

13.14. Akého človeka stvoril Boh a ako upadol používaním slobodnej vôle.

Boh, pôvodca prirodzeností, nie však chýb, stvoril človeka poriadneho, ale človek, z vlastnej vôle skazený a spravodlivo odsúdený, plodil skazených a odsúdených. Všetci sme totiž v tom jednom, lebo všetci sme boli s ním jediným, keď upadol do hriechu skrze ženu, ktorá bola z neho stvorená pred hriechom. Ešte sme nemali jednotlivo stvorenú a podelenú podobu, žeby sme boli osobitne žili, ale už vtedy bola plodná prirodzenosť, z ktorej sme mali povstať a ktorá bola hriechom poškvrnená a sviazaná putom smrti a spravodlivo odsúdená, takže iný človek sa podľa nej z človeka nemohol narodiť. Od tohto zlého používania slobodnej vôle povstala ľudská bieda, ktorá sprevádza ľudské pokolenia s poškvrneným začiatkom, ako by vytrhnutým koreňom, až do konca druhej smrti, ktorá nemá konca, vynímajúc iba tých, ktorí sa milosťou božou vedia z nej vyslobodiť.

13.15. Adam v hriechu prv opustili Boha ako Boh jeho. (Obsah.)

Hoci v božích slovách: »Keď budete jesť z neho, smrťou zomriete«, ktoré značia asi toľko: Keď vy mňa opustíte v neposlušnosti, ja vás opustím v spravodlivosti, treba rozumieť najmä smrť duše, keď ju Boh opustí, vieme, že v nej boly oznámené aj ďalšie ktoré nasledovaly. V tom, že v tele povstal pud neposlušnosti voči duši, pre ktorý si prví ľudia zakryli údy, rozumela sa smrť, v ktorej opustil Boh dušu. Túto smrť oznámil Boh človekovi, keď sa ten v strachu schovával, slovami: »Adam, kde si?« (Gen. 3, 9.) Boh ho nehľadal v nevedomosti, ale vyčítajúc mu, napomínal ho, aby zbadal, kde je, keď Boh v ňom viac nebol. Keď duša opustila telo, vekom sošlé a schradnuté, ohlásila sa druhá smrť, o ktorej Boh povedal: »Prach si a na prach sa obrátiš« (Gen. 3, 19), aby sa týmito dvoma doplnila prvá smrť, ktorá je smrťou celého človeka. Túto nasleduje na konci druhá, ak sa človek neoslobodí milosťou.

Telo, ktoré je zo zeme, nemôže sa vrátiť do zeme, len svojou smrťou, ktorá je vtedy, keď život, t. j. duša, opúšťa telo.

13.16. Filozofi, ktorí odlúčenie duše od tela nepokladajú za trest. (Obsah.)

Filozofi, proti ktorým bránime boží štát, vo svojej zdanlivej múdrosti sa vysmievajú nášmu tvrdeniu, že odlúčenie duše od tela treba pokladať za trest, lebo duša vraj vtedy získava pravú blaženosť, keď, pozbavená tela, vráti sa sama ako by nahá k Bohu. Ak by som v ich knihách nenašiel nič, čím by som ich mienku vyvrátil, mal by som ťažkú úlohu dokazovať, že nie telo je ťarchou pre dušu, ale telo porušiteľné. Ako sme už uviedli aj výrok Písma: »Telo, ktoré je porušiteľné, obťažuje dušu« (Múdr. 9, 15). Slovom »porušiteľné« nemyslí sa hocaké telo, ale aké bolo po hriechu a treste, také obťažuje dušu. Používanie Platónovho tvrdenia, že bohovia, stvorení najvyšším Bohom, budú mať nesmrteľné telá, chce byť výčitkou kresťanskej viere. Platón hovorí o bohoch, že sú v spojení duše s telom smrteľní a nesmrteľní sú iba z vôle Boha, ktorý ich stvoril. Či Platón hovorí správne o hviezdach a iných nebeských telesách to je iná otázka. Nemožno s ním však súhlasiť, že nebeské telesá majú rozumné duše, čo tvrdí aj o celom svete, ako o jedinom veľkom tvorovi, zahrnujúcom všetky ostatné.

13.17. Námietky proti tým, ktorí tvrdia, že pozemské telo sa nemôže stať neporušiteľným a večným. (Obsah.)

Namieta sa, že pozemské telo nemôže byť večné, lebo celá zem sa pokladá za večnú. Keď najvyšší Boh stvoril iného boha, svet, ktorému sa má dávať prednosť pred ostatnými a o ktorom panuje presvedčenie, že má rozumnú dušu a je nesmrteľný, a ako by jeho údmi že sú štyri živly, ako je to, že uprostred väčšieho tvora s dušou je večná zem a telá ostatných tvorov s dušami, ak by tak chcel Boh, prečo by nemohly byť večné? Tvrdia, že čo je zo zeme, má sa vrátiť zemi, z ktorej telá boly stvorené, z čoho nevyhnutne vyplýva, že sa musia rozpadnúť a zomrieť a tak sa vrátiť stálej a večnej zemi. Ak sa to tvrdí aj o ohni a zastáva náhľad, že nebeské telesá sa majú vrátiť ohňu, z ktorého povstaly, či im Platón svojimi tvrdeniami neodníme nesmrteľnosť? Ak tam niet nesmrteľnosti, pretože to nechce Boh, ktorého vôľu, ako hovorí Platón, nepremôže nijaká sila, čo prekáža tomu, aby Boh podobne učinil aj s pozemskými telesami? Prečo by sa nemohlo stať, že aj pozemské telá nebudú zomierať? Či Boh nemôže toľko, koľko veria kresťania, ale len koľko chcú platónici. Či filozofi poznali úmysly a moc božiu, a proroci nie? Myslím, že skôr opak je pravdou.

13.18. Filozofi namietajú, že pozemské telá nemôžu byť v nebi, lebo všetko pozemské svojou váhou padá k zemi.

Hovoria, že je nevyhnutné, aby pozemské telá prirodzená váha na zemi buď držala, buď k zemi pútala a že preto nemôžu byť v nebi. Prví ľudia žili na lesnatej a úrodnej zemi, ktorá sa menovala raj. Nakoľko pri odpovedi na nadhodenú otázku treba prihliadať k telu Kristovmu, s ktorým vystúpil do neba, a k telám svätých, ktorí vstanú zmŕtvych, pozrime sa trochu bližšie na zemskú váhu. Ak ľudské umenie dokáže, že aj z kovu, ktorý, hodený do vody, sa ihneď ponára, urobená nádoba za istých okolností môže plávať na vode, čím pravdepodobnejší a účinnejší je niektorý skrytý spôsob božieho pôsobenia, ktorým môže uspôsobiť zemskú váhu, aby nespadla dolu, i keby bola najťažšia. Platón hovorí, čo vzniklo všemohúcou božou vôľou, nemôže zaniknúť a čo bolo zložené, nemožno rozložiť. Avšak omnoho podivnejšie sa spája netelesné s telesným ako hocičo telesné s telesným. Skutočne blaženým dušiam božia vôľa môže to urobiť, že telá, hoci pozemské, ale neporušiteľné, umiestia, kam chcú a dokedy chcú, a to bez námahy. Ak to robia anjeli a uchopia hocktorých pozemských živočíchov, odkiaľ sa

im chce, a umiestia, kam chcú, či je neuveriteľné, že to môžu bez námahy, alebo že cítia ťarchu? Prečo by sme teda neverili, že z božej milosti dokonalí a blažení duchovia svätých môžu svoje telá niesť bez každej ťažkosti, kam chcú, kde chcú? Pozemské telo pri dvíhaní pokladáme za ťarchu a čím väčšia je veľkosť, tým väčšia je aj ťarcha, takže viac vyváži na váhe väčšie množstvo ako menšie. Duša ľahšie unesie údy svojho tela, keď sú zdravé a silné, než keď sú chorobou vychudnuté. I keď pre druhých zdravý a silný je ťažší na nesenie ako slabý a chorý, sám zdravý a silný a svoje telo ľahšie nesie a ním pohybuje, aj keď v dobrom zdraví má väčšiu ťarchu, ako pri hlade a nemoci, keď má málo sily. Aj u pozemských tiel, hoci dosiaľ porušiteľných a smrteľných, neprichádza do úvahy natoľko veľkosť váhy ako dobrý stav. A kto vysvetlí slovami, aký je rozdiel medzi prítomným, ako sme povedali, zdravím a budúcou nesmrteľnosťou? Filozofi nevyvracajú naše tvrdenie o váhe tela. Nechcem sa ich už pýtať, prečo neveria, že pozemské telo môže byť v nebi, keď celá zem sa vznáša v prázdnom priestore. Azda domnienka o strede sveta, kam sa sbieha, čo je ťažšie, je pravdepodobnejšia? Tvrdím, ak menší bohovia, ktorým Platón sveril medzi ostatnými pozemskými tvormi stvoriť aj človeka, ak mohli, ako vraví, ohňu odňať pálenia a ponechať svetlo ako lesk očú, či budeme pochybovať priznať najvyššiemu Bohu, ktorého moci a vôli ten istý Platón pripisuje, že veci, ktoré povstaly, nezomrú a tak rozmanité a nepodobné, t. j. telesné a netelesné, spolu slúčené sa nijako nerozlúčia; či tomu Bohu nepriznáme, že má moc odňať váhu telu, ktorému on dáva nesmrteľnosť, odoberá porušiteľnosť, ponecháva však prirodzenosť a udržuje súlad jeho podoby a údov? O viere zmŕtvychvstania a o nesmrteľných telách po vzkriesení, ak sa zapáči Bohu, obšírnejšie prehovorím na konci tohto diela.

13.19. Proti tým, ktorí neveria, že by prví ľudia boli bývali nesmrteľnými, keby neboli zhrešili. (Obsah.)

Ak by neboli prví ľudia zhrešili, neboli by zomreli. Hoci nemožno pochybovať o tom, že duše spravodlivých a zbožných zomretých žijú v pokoji, predsa by im lepšie bolo, keby žili aj so svojimi telami. Nikto sa neopováži dať prednosť múdrym ľuďom, ktorí už zomreli alebo ešte len zomrú, pred nesmrteľnými bohmi, ktorým najvyšší Boh, podľa Platóna najvyšší rozum, sľubuje nesmrteľný život, t. j. večné telesné spoločenstvo. Platón si myslí, že pre ľudí je najlepšie, keď po zbožnom a spravodlivom živote, po odlúčení sa od tela prijmú ich do svojho lona telesní bohovia. Ak sa pohani neopovážili dať prednosť ľudským dušiam pred večne telesnými bohmi, prečo sa im vidí nerozumné, čo hlása kresťanská viera, že prví ľudia, ak by neboli zhrešili, nijaká smrť by ich nebola odlúčila od tela, ale pre zásluhy z poslušnosti boli by s ním naveky žili, a že svätí po vzkriesení budú mať tie isté telá, v ktorých tu žili.

13.20. Telá svätých po vzkriesení budú krajšie, ako boly telá pred pádom. (Obsah.)

Dušiam svätých nie je ťažká smrť, ktorá ich oddelila od tela, lebo ich telo odpočíva v nádeji. Nie tak, ako sa domnieval Platón, že v zabúdaní túžia po tele, ale nakoľko vedia, čo im bolo prisľúbené od toho, ktorý nikoho neklame a ktorý im dal istotu aj o neporušiteľnosti vlasov, očakávajú vzkriesenie tela. Ak svojím telom nepohrdli, keď ho krotili, očo viac ho milujú ako budúce zduchovnené. Ako duch, slúžiaci telu, volá sa telesným, tak aj telo, slúžiace duchu, bude sa volať duchovným. Nie preto, že sa zmení na ducha,[1]) ako si niektorí myslia, ale preto, lebo bude v neporušiteľnosti poslušné duchu. Nebude také, aké majú najzdravší ľudia, ani aké mali prví ľudia pred hriechom. Tí by neboli zomreli,[2]) ak by neboly zhrešili a živili sa ľudskou stravou, nie duchovnou. Vekom by neboli zostarli a neboli by zakúsili smrť. Požívali pokrmy zo všetkých, okrem jedného stromu, z ktorého mali zakázané jesť. Nie preto zakázané, ako by to bol zlý strom, ale pre dobro vzácnej poslušnosti, ktorá je veľkou čnosťou,

danou Stvoriteľom rozumnému tvoru. Ak nejedli teda nič zlého, potom zhrešili len pre neposlušnosť.

13.21. Raj okrem dejinnej skutočnosti sa môže chápať aj obrazne.

Niektorí chápu raj, v ktorom podľa Písma boli prví ľudia — rodičia ľudského pokolenia, obrazne a ovocné stromy pokladajú za čnosti života a mravy, ako by stromy neboly viditeľné a telesné, ale len predobrazmi. Či azda preto nemohol byť telesný raj, že ho možno aj obrazne chápať? Či preto neboly dve ženy, Agar a Sara, a z nich dvaja Abrahámovi synovia, jeden zo služobnej a druhý zo slobodnej, lebo podľa apoštola predobrazujú dva zákony? Či preto nevyšla na Mojžišov úder voda zo skaly, lebo v tomto predobraze možno vidieť aj Krista, keď ten istý apoštol hovorí: »Skala bol Kristus« (I. Kor. 10, 4). Nikto nebráni chápať raj ako blažený život a jeho štyri rieky ako čnosti: múdrosť, silu, miernosť a spravodlivosť: jeho stromy ako všetky užitočné náuky a ich plody ako mravy zbožných; strom života ako matku všetkého dobrého — múdrosť; strom poznania dobrého a zlého ako dôkaz porušenia zákazu. Boh určil hriešnikom trest ako vec dobrú, pretože spravodlivú, ale pre človeka, ktorý trest skusuje, dobrým nie je. Tieto veci možno pokladať aj za predobraz Cirkvi, ak ich budeme pokladať za prorocké náznaky budúcich vecí. Raj je celá Cirkev, ako o nej hovorí Pieseň piesní (4, 13), štyri rajské rieky, štyri evanjeliá; ovocné stromy — svätí; ovocie — ich skutky; strom života — najsvätejší zo všetkých Kristus; strom poznania dobrého a zlého — vlastná slobodná vôľa. Zavrhujúc božiu vôľu, človek svoju vôľu môže použiť len na svoju záhubu a musí sa rozhodnúť: Či ísť za spoločným dobrom všetkých, či sa radovať z vlastného dobra. Človek sa v samoláske dáva jedine sebe, aby potom, naplnený strachom a hrôzou, volal so žalmistom, ak spozná svoju biedu: »Vo mne samom kormúti sa duša moja« (Žalm 41, 7) a už napravený hovorí: »Svoju silu v tebe si zachovám« (Žalm 58, 10). Toto a aj iné, vhodnejšie možno povedať o duchovnom chápaní raja — nik proti tomu nič nenamieta —, len keď sa verí v dejinnú skutočnosť raja, opísaného vo svätých knihách.

13.22. Telá svätých po vzkriesení budú duchovné, ale nezmenia sa na ducha.

Telá spravodlivých v budúcom vzkriesení nebudú potrebovať nijaký strom života, aby vyhly akejkoľvek chorobe alebo potupnej starobe, ani nijaké telesné pokrmy, aby vyhly akémukoľvek utrpeniu z hladu alebo smädu. Budú obdarené istým a dokonalým darom nesmrteľnosti. Nebudú mať nijakú potrebu požívať pokrmy, ale ak budú chcieť, budú ich môcť požívať. Aj anjeli tak robili, keď sa viditeľne a telesne zjavili, nie preto, že by boli museli, ale keď chceli a mohli, aby sa ľuďom pripodobnili. Pri návštevách u ľudí anjeli nejedli len naoko a kto ich nepoznal, pokladal ich vzhľadom na životné potreby za podobných ľuďom. V Tobiášovej knihe hovorí anjel: »Videli ste ma jesť, ale len svojím zrakom« (Tob. 12, 19), t. j. mysleli ste, že požívam pokrm z nevyhnutnosti občerstviť telo, ako vy robíte. Ak však možno o anjeloch azda niečo iné neuveriteľnejšie povedať, kresťanská viera o samotnom Spasiteľovi nepochybuje, že aj po vzkriesení, teda už v duchovnom, ale skutočnom tele, jedol a pil so svojimi učeníkmi. Takým telám nie je odňatá možnosť jedenia a pitia, ale odňatá je len nevyhnutná potreba jedenia a pitia. Po vzkriesení budú telá duchovné nie preto, že by prestaly byť telami, ale preto, že budú podliehať oživujúcemu duchu.

13.23. Čo je telo živočíšne a čo duchovné, kto zomiera v Adamovi a kto žije v Kristovi? (Obsah.)

Telo so živou dušou sa volá živočíšne, telo s oživujúcim duchom sa volá duchovné. Prvý človek bol stvorený zo zeme so živou dušou nie s oživujúcim duchom, ktorý mu bol

prichystaný ako odmena za poslušnosť, jeho telo bol živočíšne, nie duchovné. To telo by nebolo zomrelo, keby sa človek nebol odvrátil od Boha. V deň hriechu sa zmenila prirodzenosť človeka, a stal sa smrteľným, v ktorej smrteľnosti sa aj my teraz rodíme. Duch, ktorý vzkriesil Ježiša, oživí aj smrteľné telá, ktoré sa stanú duchovnými. Apoštol, keď chcel odlíšiť telo živočíšne od duchovného, hovoril: »Seje sa porušiteľné, vstane neporušiteľné; seje sa neslávne, vstane slávne; seje sa slabé, vstane mocné; seje sa telo živočíšne, vstane telo duchovné« (I. Kor. 15, 42—44). Ďalej hovorí ten istý apoštol: »Prvý človek zo zeme — zemský; druhý človek z nebies — nebeský; aký je ten zemský, taký sú aj ostatní nebeskí. Ako sme boli na obraz toho zemského, tak budeme na obraz toho nebeského« (I. Kor. 15, 47—49) a napokon: »Lebo ako skrze človeka prišla smrť, tak skrze človeka prišlo aj zmŕtvychvstanie. Ako všetci zomierajú v Adamovi, tak všetci ožijú v Kristovi« (I. Kor. 15, 21—23).

13.24. Ako treba chápať dych, ktorým bol stvorený prvý človek so živou dušou, a dych, pri ktorom Pán povedal: »Prijmite Ducha Svätého«.

Slová Písma: »Boh vdýchol do jeho tvári dych života, a človek sa stal dušou živou« (Gen. 2, 7), niektorí málo rozvážne chápu tak, že prvý človek dychom nedostal dušu, ale že už bola v ňom a Duch Boží ju len oživil. Vedie ich k tomu tá skutočnosť, že Pán Ježiš po svojom zmŕtvychvstaní dýchol na svojich učeníkov, hovoriac: »Prijmite Ducha Svätého« (Ján 20, 22). Domnievajú sa, že aj pri prvom človekovi sa stalo niečo podobného, takže evanjelista by mohol pokračovať »a stali sa živou dušou«. Ak by to aj bol povedal, bolo by to treba chápať tak, že životom duše je Duch Boží, bez ktorého by rozumné duše boly mŕtve, hoci ich prítomnosť dáva telám život. Ale samé slová svätej knihy ukazujú, že vtedy, keď bol človek stvorený, dialo sa čosi iného. »A stvoril Boh človeka, prach zo zeme« (Gen. 2, 7), znejú slová Písma. Niektorí, chcejúc to jasnejšie vyložiť, povedali: »A sostavil Boh človeka z hliny zeme«, lebo vyššie bolo povedané: »Ale prameň vystupoval zo zeme, ktorý zavlažoval všetok povrch zeme« (Gen. 2, 6). Zdá sa, že odtiaľ treba rozumieť hlinu, smiešaninu vlhkosti a zeme, lebo keď je toto povedané, hneď nasleduje: »A utvoril Boh človeka, prach zo zeme«, ako majú grécke kódexy, z ktorých je vlastne preložené Písmo do latinčiny. Ak chce niekto hovoriť »utvoril« (formavit) alebo »sostavil« (finxit), čo je po grécky éplasen — to na veci nič nemení. Správnejšie je azda sostavil (finxit). Tým, čo si vyvolili utvoril (formavit), sa zdalo, že tým uniknú dvojznačnosti, lebo v latinčine výraz fingere sa obyčajne používa častejšie v tom smysle, keď hovoríme o ľuďoch, ktorí smýšľajú, vymýšľajú, klamú. Teda človek, utvorený z prachu zeme, čiže z hliny (lebo bol zmáčaný prach), ten, opakujem a hovorím s Písmom, »prach zo zeme«, telo, dušou oživené, vtedy bol učinený, ako hovorí apoštol, keď dostal dušu: »A učinený je ten človek v dušu živú«, t. j. stvárnený prach je učinený v dušu živú.

Niektorí hovoria, že už vtedy mal dušu, lebo ináč by sa nemenoval človekom, lebo človek nie je samé telo, samá duša, ale to, čo je složené z tela a duše. Pravda, duša nie je celým človekom, ale len jeho lepšou časťou; ani telo nie je celým človekom, ale len jeho nižšou časťou. Avšak jedno aj druhé, ak je spolu spojené, len potom sa volá človekom. Názov človeka sa nestráca, hoci hovoríme len o duši alebo len o tele. Komu zabránime v každodennom hovore povedať: Človek zomrel a teraz je v pokoji alebo vo večnom treste, hoci to platí len o duši? Alebo: Tam a tam je pochovaný človek, hoci sa to môže vzťahovať len na telo. Či možno povedať, že Písmo sa tak nevyjadruje? Písmo tak veľmi svedčí o tom, čo hovoríme, že aj vtedy, keď tie dve veci (telo a duša) sú ešte spojené, t. j. keď ešte človek žije, Písmo každú vec tým menom volá, dušu nazýva vnútorným človekom a telo zovnútorným (II. Kor. 4, 16), ako by šlo o dvoch ľudí, hoci tie dve veci spolu utvárajú len jedného človeka. Treba však rozumieť, prečo sa hovorí o človeku raz, že je stvorený na boží obraz, druhý raz,

že je zemou a do zeme sa má vrátiť. Prvé sa hovorí s ohľadu na rozumnú dušu, ktorú Boh dúchnutím, či lepšie dychom vložil do človeka, t. j. do ľudského tela. Druhé je povedané podľa tela, akého človeka sostavil Boh z prachu, ktorému bola daná duša, aby sa stal telom, oživeným dušou, čiže človekom s dušou žijúcou.¶

Dýchnutie Pánovo a jeho slová »Prijmite Ducha Svätého« majú sa chápať najskôr tak, že Duch Svätý nie je len Otcov, ale aj jeho, Jednorodeného. Duch Otca a Syna, s ktorými tvorí Trojicu, Otec, Syn a Duch Svätý, nie je tvorom, ale Stvoriteľom. Nie dych, vychádzajúci z úst, bol podstatou a prirodzenosťou Ducha Svätého, ale len znakom, že Duch Svätý je spoločný Otcovi i Synovi (Filioque), lebo pre oboch je ten istý. V gréčtine sa Duch Svätý označuje slovom pneuma, ako ho pomenoval Ježiš vtedy, keď ho naznačil dychom svojich telesných úst a dal svojim učeníkom. Podobne na všetkých iných miestach Písma som nenašiel preň iný názov. Tam však, kde sa hovorí: Vdýchol mu do tvári dych života, vo význame dych nepoužíva sa grécke slovo pneuma, ale pnoén, výraz, ktorý častejšie označuje stvorenia ako Stvoriteľa. Preto niektorí latinici na rozlíšenie prekladali ten výraz nie slovom duch (spiritus), ale slovom dych, dýchnutie (flatus). Tak isto je v gréckom texte u Izaiáša, kde Boh hovorí: »Všetok dych (flatum) ja učiním« (Is. 57, 16), označujúc tým, ako je zjavné, všetky duše. Grécke slovo pnoé naši prekladali rozlične: raz flatus (dych), raz spiritus (duch) alebo inspiratio-aspiratio (dýchanie), ak sa to vzťahuje na Boha. Pneuma však vždy len slovom spiritus (duch), či je už reč o ľudskom duchu, o akom hovorí apoštol: »Lebo ktože z ľudí vie, čo je v človeku, ak nie duch človeka, ktorý je v ňom?« [I. Kor. 2, 11]), či o zvieracom (ako je napísané v knihe kazateľ 3, 21: »Kto vie, či duch synov Adamových vystupuje hore a či duch zvierat sostupuje dolu«), či o tom telesnom, ktorý sa aj vánkom volá (naň sa vzťahuje, čo je v žalme 148, 8: »Oheň, kamenec, sneh, ľad, duch búrky, ktoré plnia jeho rozkazy«), či napokon nie o stvorenom duchu, ale o Stvoriteľovi, o ktorom hovorí Pán v evanjeliu: »Prijmite Ducha Svätého«, súčasne ho označujúc dýchnutím svojich telesných úst; podobne, keď hovorí: »Choďte, krstite všetky národy v mene Otca i Syna i Ducha Svätého« (Mat. 28, 19), kde je najvýraznejšie a najzreteľnejšie označená celá Trojica. Tiež aj v slovách: »Boh je duch« (Ján 4, 24), ako aj na mnohých iných miestach Písma. Na všetkých týchto miestach gréckeho textu nachodíme výraz pneuma, a nie pnoé. V latinskom zas spiritus, a nie flatus. Keby v tom »dýchol«, alebo ak máme presnejšie povedať »vdýchol do tvári dych života«, Grék nepovedal pnoén, ako vlastne je, ale pneuma, ani vtedy by nenasledovalo, že tým výrazom musíme rozumieť Ducha Stvoriteľa, ktorý sa v Trojici volá Duchom Svätým, lebo pneuma, ako sme to povedali a dokázali, hovorieva sa nielen o Stvoriteľovi, ale aj o stvorení.

Ďalej namietajú, že keď pôvodca Písma povedal »duch« (spiritum), nedodal by »života« (vitae), keby nechcel rozumieť Ducha Svätého. Keď hovorí: »Stal sa človek dušou«, nedodal by »žijúcou«, keby tým nechcel vyjadriť život duše, ktorý dostala ako dar Ducha Božieho. Hovoria, duša žije vlastným životom, načo bolo treba dodávať »žijúca«, keby sa nemal rozumieť ten život, ktorý dostáva duša od Ducha Svätého? Či je to nie len úporné dodržanie sa ľudskej mienky a nedbalé čítanie Písma? Či to bolo niečo veľkého, neísť ďalej do svätých kníh, ale v tej istej knihe niečo vyššie pozrieť, čo je napísané: »Nech zem vydá dušu živú« (Gen. 1, 24), keď všetky zvieratá boly stvorené? A potom, po istom vybočení, keď o niečom inom hovorí, ale v tej istej knihe, či bolo ťažko opäť uvážiť slová: »A všetko, čo malo na zemi dych života, zomrelo« (Gen. 7, 22), čím sa malo naznačiť, že všetko, čo bolo na zemi, zahynulo v potope. Ak nájdeme aj dušu živú aj ducha života vo zvieratách, ako hovorí Písmo, a ak vo vete »všetko, čo má ducha života«, Grék použil výraz pnoé, a nie pneuma, prečo teraz nepovieme: Načo bolo treba dodávať »žijúca«, keď duša nemôže byť iná, len žijúca. Alebo načo bolo treba dodať »života« po slove »ducha«? To predsa vieme, že »duša žijúca« aj

»duch života« sú výrazy Písma, keď chce naznačiť živočíchov, t. j. telá, obdarené dušou, ktoré majú za pomoci duše aj telesné smysly. Zabúdame nato, že Písmo, keď hovorí o stvorení človeka, neodkláňa sa od svojho zvyku a má celkom svojský spôsob vyjadrovania, aby poukázalo na to, že človek dostal rozumnú dušu, nevydanú z vody a zeme, ako duše iných tiel, ale stvorenú Božím Duchom, predsa však zostal tak učinený, aby žil v tele živočíšnom. To sa deje mocou žijúcej duše na podobenstvo zvierat, o ktorých povedalo Písmo: »Nech vydá zem dušu živú«, o ktorých rovnako povedalo, že maly v sebe ducha života. Aj tu grécky text nemá pneuma, ale pnoé, dávajúc to meno nie Duchu Svätému, ale dušiam zvierat.

Ďalej hovoria, že dych boží vyšiel z úst božích. Keby ten dych mal byť dušou, to by sme museli uznať, že je tej istej podstaty a rovný tej múdrosti, ktorá o sebe hovorí: »Ja som vyšla z úst Najvyššieho« (Sir. 24, 3). Múdrosť však nehovorí o sebe, že bola z úst božích vydýchnutá, ale že vyšla z úst božích. Ako my môžeme, keď dýchame, urobiť dych nie z našej prirodzenosti, ktorou sme ľuďmi, ale zo vzduchu nás obklopujúceho, ktorý vdychujúc a vydychujúc, raz ho do seba vťahujeme a opäť vydávame, tak aj všemohúci Boh mohol dýchnuť nie svoju prirodzenosť, ani ktorúkoľvek zo stvorených vecí, ale mohol utvoriť dych z ničoho. Taký dych, najprimeranejší, Boh vštepil a vdýchol do ľudského tela, netelesný — telesný, nemeniteľný — meniteľný, nestvorený — stvorený dych. Tí však, čo radi rozprávajú o sv. Písme, a neprizerajú sa na jeho rozličné vyjadrovania, aby videli, že nielen to vychodí z božích úst, čo je rovnaké s božou prirodzenosťou a je ňou samou, nech počúvajú, alebo nech si prečítajú, ako hovorí Boh v slovách toho Písma: »Keďže si vlažný, ani horúci ani studený, už-už ťa vypľúvam z úst« (Zjav. 3, 16).

Nemáme príčiny odporovať tomu, čo tak jasne hovorí apoštol tam, kde rozoznávajúc telo živočíšne od tela duchovného, čiže telo, v ktorom teraz žijeme, od tela, v ktorom kedysi budeme, tak hovorí: »Seje sa telo živočíšne, stane telo duchovné. Lebo ak je aj napísané: Adam, prvý človek, bol tvorom so živou dušou. Posledný Adam však bude oživujúcim Duchom. A nie je najsamprv duchovné, lež živočíšne, a len potom duchovné! Prvý človek zo zeme — zemský; druhý človek z nebies — nebeský. Aký je ten zemský, takí sú aj ostatní zemskí; aký je ten nebeský, takí sú aj ostatní nebeskí. Ako sme boli na obraz toho zemského, tak budeme na obraz toho nebeského« (I. Kor. 15, 44—49).

O týchto slovách apoštolových sme už vyššie holi hovorili. Telo živočíšne, v ktorom, ako hovorí apoštol, prvý človek Adam zostal učinený, nebolo tak učinené, aby vôbec nemohlo zomrieť, ale tak, že by človek nezomrel, keby nebol zhrešil. Lež to telo, ktoré, oživené duchom, bude duchovné a nesmrteľné, nebude môcť nijako zomrieť tak ako aj duša, ktorá je stvorená nesmrteľná. Hoci o duši hovoríme, že zomiera hriechom a pozbavuje sa nejakého svojho života, čiže Ducha Božieho, pomocou ktorého by mohla múdro a šťastne žiť, predsa neprestane žiť ďalej svojím, aj keď nešťastným životom, lebo je stvorená nesmrteľná. Tak bolo aj s anjelmi — zradcami. Hoci pre hriech v istom smysle umreli, lebo zavrhli žriedlo života, ktorým je Boh, žriedlo, z ktorého čerpajúc mohli múdro a šťastne žiť, predsa nemohli tak umrieť, aby mali celkom prestať žiť a prestať vnímať, lebo sú stvorení nesmrteľnými. Tak aj tí, čo po poslednom súde budú určení na druhú smrť, ani tam sa nezbavia života, lebo nestratia smysly, keď budú v utrpení. Avšak ľudia, patriaci do božej milosti, spoluobyvatelia svätých anjelov, ktorí prebývajú v blaženom živote, tak sa oblečú do duchovného tela, že v budúcnosti nebudú ani hrešiť, ani zomierať. Budú odetí takou nesmrteľnosťou, ktorá — podobne ako nesmrteľnosť anjelov — ani hriechom nemôže byť odňatá. Prirodzenosť teda zostane, ale nezostane telesná porušiteľnosť.

Zostáva nám ešte s pomocou Pána Boha, Boha pravdy, riešiť otázku: Či v prvých ľuďoch, keď ich pre hriech neposlušnosti opustila božia milosť, či sa zrodila rozkoš neposlušných údov, či preto sa im otvorily oči, že mali nahé telá, či sa začali zvedavo na ne pozerať a keďže nečisté hnutie sa stavalo proti vôli, zakryli svoje hanblivé údy; ak to bolo tak keby neboli upadli do hriechu po svojom stvorení, ako by plodili potomstvo? Pretože nám však treba túto knihu dokončiť a otázku toľkej dôležitosti nemožno vtesnať do niekoľkých strán, odkladáme ju do nasledovnej knihy, kde bude možno primeranejšie prerokovať tú vec.

1.

Origenes v diele Peri archon hovorí, že každé telesné stvorenie sa premení na duchovné a celá bytosť sa premení na najčistejšie telo, na také, aké si ľudský duch teraz nevie ani len predstaviť. Potom bude Boh všetko vo všetkom a všetka telesná prirodzenosť sa premení na tú podstatu, od ktorej niet ničoho lepšieho, t. j. na božiu podstatu. Toto je však blud. (Mg. 393.)

2.

Nesmrteľnosť, ktorú mal človek v raji od Boha, nebola nejakou podstatnou vlastnosťou prirodzenosti, ktorá by sa nemohla zmeniť. Bola to nie nemožnosť, ale možnosť nezomrieť. Hriechom stratil človek možnosť nezomrieť. (Gs. 257.)

Kniha štrnásta

Prehľad štrnástej knihy.

Vláda smrti prešla na všetko Adamovo potomstvo. Len božia milosť zachráni niektorých od druhej večnej smrti. Popri rečovej rozdielnosti celé ľudstvo sa delí na dve skupiny, na dva štáty. Jeden štát tvoria ľudia, ktorí žijú podľa tela, a druhý zas, ktorí žijú podľa ducha. Vo výraze »podľa tela« telo značí celého človeka. Podľa tela žiť, značí podľa samého seba a keď ide o človeka, značí to žiť podľa človeka. Lež tak žiť, znamená žiť podľa lži, lebo také žitie odporuje smerovaniu, danému Bohom všetkým stvoreniam, t. j. smerovaniu k Bohu. Zlé vlastnosti prirodzenosti netreba pripisovať Stvoriteľovi, lebo Stvoriteľ urobil prirodzenosť dobrou. Aj hnutia smyslové, ako: žiadostivosť, strach, radosť, smútok sú samy vsebe nie zlé, ale len ich smerovanie. Písmo spomína niektoré hnutia, najmä lásku, pre ktorú používa aj tri výrazy: caritas, dilectio, amor. Stoici miesto spomenutých hnutí zavádzajú: žiadosť, radosť a opatrnosť a vylučujú smútok, lebo ten vraj nemá miesta v duchu múdreho. Občania božieho štátu podliehajú smyslovým hnutiam, len musia dávať pozor, aby im dali správne zameranie. Prví ľudia v raji boli celkom slobodní od akýchkoľvek neposlušných hnutí a tento blažený stav by sa bol preniesol na celé ľudské pokolenie, keby nebol prišiel hriech. Boh stvoril človeka s dobrou, t. j. slobodnou, hriechu nepoddanou vôľou. Porušenie vôle sa stalo vinou človeka a napravená môže byť vôľa, t. j. úplná sloboda môže byť vôli vrátená jedine Stvoriteľom. Eva podľahla v hriechu zvádzaniu padnutého anjela, Adam zas povoľnosťou oproti svojej družke, v jasnom poznaní viny. Ťarcha viny je v tom, že poslušnosť v raji nebola ťažká. Vonkajšiemu hriechu predchádza vnútorný pád, t. j. odvrátenie sa od Boha a príklon k sebe. Trest bol primeraný veľkosti priestupku a prejavil sa v odplatení neposlušnosti v raji, neposlušnosťou tela, odbojom v samom vnútri človeka. V odboji hrá veľkú rolu hnutie rozkoše, najmä ako pohlavná rozkoš, ktorá sa často stavia proti vôli aj zbožného človeka. Pred

hriechom nebolo toho protikladu, nebol boj tela proti duchu, preto aj nahota nemala nič zahanbujúceho, pokým teraz cit hanby je vrodený všetkým národom, a preto si telo kryjú. Aj plnenie manželských povinností sprevádza stud, preto aj tie sa medzi slušným ľuďmi konajú v skrytosti. Človek sa bráni prejavu hnevu a žiadostivosti. Najmä však skrýva činnosť pohlavnej rozkoše, lebo pri nej hýbe údami pud, a nie vôľa. Cynici si nechceli všímať tento pud. Bolo to však neprirodzené. Stud sa dá tak vysvetliť, že má svoju príčinu vo vzbure prvého človeka proti Bohu a za odplatu má vzburu pudu proti vôli. Požehnanie manželstva v raji nemožno chápať ako rozmnožovanie cestou pohlavnej rozkoše. Pohlavný rozdiel bol hneď v raji a bol určený na to, aby spojením pohlavia sa rozmnožovalo ľudské pokolenie. Aj bez hriechu by sa boli ľudia manželsky spájali, ináč by sa muselo pripustiť, že len hriech umožnil rozmnoženie ľudského pokolenia. Plodenie by sa bolo vykonalo bez zahanbujúcej rozkoše, lebo príčina hanby, vzopretie sa nižšej časti v človekovi proti vyššej, vtedy by nebolo bývalo. Údy by sa boly celkom podrobovaly pod vládu vôle a neboly by kládly odpor. To možno azda ťažko chápať, ale predsa aj medzi ľuďmi možno poukázať na niektoré mimoriadne prípady silnej vôle vo vykonávaní vlády nad niektorými údmi. V takomto stálom vnútornom odboji človek nemôže byť šťastným, lebo nemôže tak žiť, ako by chcel, najmä zbožný. V raji žil človek blaženým životom, ktorý sám vytváral pohlavnú rozkoš zo svojej oblasti. Určitý počet nebeských občanov, ktorý by bez pádu bol býval povolaný k blaženosti podľa zásluhy, teraz Boh vyvolí svojou milosťou zo zatratenej masy. Tak používa Boh aj zlo na dobré. Dopustil pokúšanie človeka, aj keď predvídal jeho pád. Vedel, že svätí pomocou božej milosti ešte slávnejšie zvíťazia nad diablom. Tak povstaly v ľudskom pokolení dva štáty, zdôvodnené dvojakou láskou, láskou k sebe a láskou k Bohu, ktoré si určujú za svoj cieľ a za cieľ svojich snáh buď seba samého, alebo Boha.

14.1. Pre neposlušnosť prvého človeka by všetci boli museli podstúpiť večnú smrť, keby mnohých nebola zachránila milosť bažia.

Už v predošlých knihách sme hovorili o tom, že Boh z jediného človeka chcel vyviesť všetkých ľudí, aby sa celé ľudské pokolenie spolčovalo nielen podobnosťou prirodzenosti, ale aby sa aj akousi nevyhnutnosťou príbuznosti spojilo do svornej jednoty sväzkom pokoja. Toto pokolenie vo svojich jednotlivcoch nikdy nemalo zomrieť, ak by dvaja prví, z ktorých jeden je stvorený z nikoho a druhý z prvého, ak by svojou neposlušnosťou neboli zaslúžili smrť. Dopustili sa však tak veľkého hriechu, že sa ním skazila ľudská prirodzenosť a hriech a nevyhnutnosť smrti prešla aj na ich potomkov. Kráľovstvo smrti zavládlo natoľko nad ľuďmi, že by zaslúženým trestom bolo zaviedlo všetkých do večnej smrti, keby niektorých nebola zachránila nezaslúžená milosť. Tu je vlastne príčina, že hoci je na svete toľko národov, ktoré žijú podľa najrozmanitejších obradov a obyčajov, ktoré sa líšia rozdielnymi jazykmi, zbraňami a krojmi, jednako nejestvujú viac ako dve skupiny ľudskej spoločnosti, ktoré právom podľa nášho Písma môžeme pomenovať dvoma štátmi. Jeden je z ľudí, ktorí chcú žiť podľa tela, druhý zas z tých, čo chcú žiť podľa ducha, každý v pokoji svojho druhu. Keď dosahujú to, po čom túžia, žijú v pokoji svojho druhu.

14.2. Život podľa tela zahrnuje nielen telesné neresti, ale aj duševné. (Obsah.)

Najprv si treba ujasniť, čo znamená žiť podľa tela a čo podľa ducha. Kto by nehľadel na sv. Písmo, na prvý pohľad by si myslel, že podľa tela žijú epikurejci a im podobní, ktorí za najvyššie šťastie pokladajú telesnú rozkoš. Podľa ducha zas, že žijú stoici, podľa ktorých dobro človeka je v jeho duši. Keď však pozrieme na vec v duchu Písma, uvidíme, že obaja žijú podľa tela. Písmo slovom telo neoznačuje len smrteľné telo, hmotu, ale myslí tým celého človeka. Napríklad Slovo sa stalo telom, myslí sa, že sa stalo človekom. Odpoveď na otázku,

čo rozumie Písmo výrazom »žiť podľa tela«, nájdeme v liste sv. Pavla: »Telo sa prejavuje skutkami, ako sú cudzoložstvo, smilstvo, nečistota, nehanebnosť, modloslužobníctvo, čary, nepriateľstvá, sváry, nenávisti, hnevy, zvady, rozbroje, rozkoly závisti, vraždy, opilstvá, obžerstvá a iné im podobné. A vopred vám hovorím, ako som už aj povedal, že tí, čo pášu takéto veci, nestanú sa dedičmi kráľovstva božieho« (Gal. 5, 10—21). Z toho vidno, že žiť podľa tela neznamená len páchať opilstvá, smilstvá, ale znamená aj páchať hnevy, nenávisti, sváry. Apoštol preto volá tieto veci skutkami tela, aby naznačil, že sa to týka celého človeka, teda tela i duše.

14.3. Hriech pochádza z duše, a nie z tela.

Ak niekto tvrdí, že telo u ľudí zlých mravov je príčinou akýchkoľvek nerestí preto, lebo duša je ovplyvňovaná telom, ten azda neprizerá na celú ľudskú prirodzenosť. »Telo, ktoré je porušiteľné, obťažuje dušu« (Múdr. 9, 15.) Odtiaľ tiež ten istý apoštol, rokujúc o porušiteľnom tele, o ktorom najprv povedal: »Hoci ten náš človek, ktorý je zvonku, hynie« (II. Kor. 4, 16), pokračuje ďalej: »Lebo vieme, že keď sa náš pozemský dom tohto prebývania zváľa, máme stavanie od Boha, dom nie rukou spravený, večný v nebesách. I v tomto stonieme, lebo túžime obliecť si naň svoj príbytok, ktorý je s nebies, keď len nájdeme sa oblečení, a nie nahí. Lebo i ktorí sme v tomto stánku, stonieme obťažení preto, že nechceme sa vyzliecť, ale priodieť, aby život schlípol, čo je smrteľné« (II. Kor. 5, 1—4). Sme teda obťažení smrteľným telom a vieme, že príčina obťaženia je nie prirodzenosť a podstata tela, ale jeho porušenie, nechceme byť z tela vyzlečení, ale priodiati jeho nesmrteľnosťou. Aj vtedy telo bude, ale keďže nebude porušiteľné, nebude obťažovať. »Lebo telo, ktoré je porušiteľné, obťažuje dušu, a ten zemský príbytok dolu tlačí mnoho premýšľajúceho ducha« (Múdr. 9, 15). Veru sa mýlia, ktorí si myslia, že všetko duševné zlo pochodí z tela.¶

Vergilius sa zdá uvádzať platónsku mienku, keď vo vzletných veršoch hovorí:

Semená majú ohnivú silu a nebeský pôvod,
kým ich nespomaľuje ťarcha tela
a netesnia zemské kĺby a smrteľné členy

a poučuje, že najznámejšie štyri duševné hnutia: žiadosť, strach, radosť a smútok sú príčinou všetkých hriechov a nerestí a pochodia z tela, preto dodáva:

odtiaľ sa strachujú, túžia, smútia a radujú,
a nepozdvihnú zraku, zavretého tmou a slepým väzením.
(Aen. 6, 730.)

Avšak ináč o tom hovorí naša viera. Porušiteľnosť tela, ktorá obťažuje dušu, nie je príčinou prvého hriechu, ale trestom. Nie porušiteľné telo urobilo dušu hriešnou, ale hriešna duša urobila telo porušiteľným. Z porušiteľnosti tela povstávajú, pravda, niektoré hnutia a zlé žiadosti, ale jednako všetky neresti hriešneho života nemožno pripísať telu, aby sme ich nezbavili diabla, ktorý nemá tela. Aj keď nemožno diabla pomenovať opilcom alebo zhýralcom, alebo mu pripisovať ktorúkoľvek neresť, ktorá sa viaže k telesným rozkošiam, hoci je on pokušiteľom a zvodcom na také hriechy, je predsa len neslýchane pyšný a závistlivý. Tá neresť zapríčinila, že zostal na večný trest určený do temného väzenia. Tie neresti, ktoré prevládajú v diablovi, apoštol pripisuje telu, hoci diabol telo celkom určite nemá. Hovorí totiž, že »nepriateľstvá, škriepky, nenávisti, hnevy, zvady, rozkoly« sú skutky tela (Gal. 5, 20). Hlava a pôvod týchto všetkých je pýcha, ktorá aj bez tela vládne v diablovi.

Kto nad neho je svätým nepriateľskejším? Kto je ku nim škriepnejší, hnevlivejší, závistlivejší? A ak diabol má toto všetko aj bez tela, ako môže byť skutkami tela, ak len nie skutkami človeka, ktorého, ako som povedal, pomenoval slovom telo. Človek sa podobá diablovi tým, že má telo, ktorého diabol nemá, ale tým, že žije podľa seba, totiž podľa človeka. Aj diabol chcel žiť podľa seba, keď neobstál v pravde, nie z Boha, ale zo seba hovoril klamstvo, lebo je nielen luhár, ale aj otcom lži (Ján 8, 44). On prvý klamal a odkiaľ začal hriech, odtiaľ začalo aj klamstvo.

14.4. Čo znamená žiť podľa človeka a čo podľa Boha?

Keď žije človek podľa človeka, a nie podľa Boha, podobá sa diablovi. Aj anjel mal žiť nie podľa anjela, ale podľa Boha, aby vytrval v pravde a hovoril pravdu, čerpanú z Boha, a nie zo svojej lži. Veď aj o človekovi hovorí na inom mieste apoštol: »Ale ak pravda božia skrze moju lož sa zveľadila na jeho slávu« (Rim. 3, 7). Lož pomenoval svojou a pravdu božou. Ak teda žije človek podľa pravdy, nežije podľa seba, ale podľa Boha. Boh totiž o sebe povedal: »Ja som pravda« (Ján 14, 6). Keď žije podľa seba, totiž podľa človeka, a nie podľa Boha, žije podľa lži. Nie však ako by človek bol lžou, veď jeho pôvodcom a Stvoriteľom je Boh, ktorý predsa nie je pôvodcom a Stvoriteľom lži. Preto však, lebo človek je tak správne stvorený, aby nežil podľa seba, ale podľa toho, ktorý ho stvoril, aby plnil skôr jeho vôľu ako svoju. Nežiť však tak, ako bol stvorený, aby žil, to je lož. Chce byť blaženým aj vtedy, keď nežije tak, aby mohol byť blaženým. Čo však je klamlivejšieho od takej vôle? Preto nie darmo sa správne hovorí, že každý hriech je lož. Hriech vzniká len z takej vôle, ktorou si želáme, aby nám bolo dobre, alebo sa chránime, aby nám bolo zle. Lož je tá, ktorá keď pôsobí, aby nám bolo dobre, vtedy nám je skôr zle; keď pôsobí, aby nám bolo lepšie, vtedy je nám skôr horšie. Prečo je tomu tak? Preto, lebo človekovi môže byť dobre len z Boha, ktorého opúšťa hriechom, nie však zo seba, podľa ktorého keď žije, hreší.

Čo sme povedali, že tu povstaly dva rozdielne a oprotivné štáty, lebo jedni žili podľa tela a druhí podľa ducha, môže sa aj tak povedať, že jedni žili podľa človeka a druhí podľa Boha. Celkom zreteľne to hovorí sv. Pavol ku Korinťanom: »Keď sú medzi vami žiarlivosť a škriepky, či nie ste telesní, či nežijete podľa človeka?« (I. Kor. 3, 3.) Žiť podľa človeka znamená toľko, ako byť telesným, lebo telom, časťou človeka sa rozumie celý človek. Tých istých apoštol najprv nazval živočíšnymi (animales), ktorých neskôr pomenoval telesnými (carnales), keď vraví: »Lebo kto z ľudí vie, čo je v človeku, leda duch človeka, ktorý je v ňom? Tak ani čo je božie nikto nezná, iba Duch Boží. No, my sme nedostali ducha tohto sveta, ale Ducha, ktorý je z Boha, aby sme vedeli, čo sa nám od Boha darovalo, o čom i hovoríme nie učenými slovami múdrosti ľudskej, ale náukou Ducha, keď porovnávame duchovné veci s duchovnými. Ale živočíšny (animalis) človek nechápe to, čo je Ducha Božieho, lebo je mu bláznovstvom« (I. Kor. 2, 11—14). Takým teda, živočíšnym, o niečo ďalej hovorí: »I ja, bratia, nemohol som vám hovoriť ako duchovným, ale ako telesným (carnalibus)« (I. Kor. 3, 1). V oboch prípadoch je ten istý spôsob rečí, t. j. čiastka sa berie za celok. Aj duša alebo telo, ktoré sú časťami človeka, môžu naznačiť celok, človeka, preto nie je inakší človek telesný, a inakší živočíšny, ale oboje je to isté, t. j. človek, ktorý žije podľa človeka. Tak isto sa rozumejú len ľudia, a nič iného, keď sa číta: »Zo skutkov zákona neospravodlivie nijaké telo« (Rim. 3, 20), alebo: »Všetkých duší domu Jakubovho, ktoré prišly do Egypta, bolo sedemdesiat« (Gen. 46, 27). Tak isto, ako slovami »nijaké telo« sa rozumie každý človek, tak aj slovami »sedemdesiat duší« sa rozumie sedemdesiat ľudí. To, čo sa hovorí »nie učenými slovami ľudskej múdrosti«, mohlo by sa povedať »telesnej múdrosti«. Tak isto »nežijete podľa človeka«, mohlo by sa povedať »nežijete podľa tela«. Toto je ešte zreteľnejšie z ďalších slov: »Keď niekto povie: Ja som Pavlov, ja zas Apollov, či nie ste

ľuďmi?« (I. Kor. 3, 4.) Čo predtým povedal, ste živočíšni, ste telesní, to teraz jasnejšie povedal: Ste ľuďmi. To znamená, že žijete podľa človeka, a nie podľa Boha. Keby ste žili podľa Boha, bohmi by ste boli.

14.5. Platónska mienka o prirodzenosti duše a tela je prijateľnejšia ako manichejská. (Obsah.)

Všetky telesné priestupky netreba pripisovať Stvoriteľovi telesnej prirodzenosti, lebo tá je v podstate dobrá. Avšak život podľa stvoreného dobra, keď sa opustí Stvoriteľ, ten je už nie dobrý. Kto by prirodzenosť duše vychvaľoval ako najvyššie dobro a prirodzenosť telesnú obviňoval ako niečo zlého, ten by aj dušu miloval telesne a tela by sa zriekal telesne. Platónici nie sú tak nemúdri ako manichejci, aby sa odťahovali od tela, ako od čohosi zlého, ale všetky živly na svete ako dobré pripisujú Bohu, dobrému Stvoriteľovi. Hovoria však, že telesné údy a časti majú taký vplyv na dušu, že sú príčinami chorôb duše, ako: žiadosti, strachu, radosti a smútku. Pritom uznávajú, že nielen telo má taký vplyv na dušu, aby žiadala, radovala sa, bála sa a smútila, ale že aj sama duša môže byť zmietaná spomenutými náladami.

14.6. Vôľa rozhoduje o duševných hnutiach, či sú dobré alebo zlé.

Záleží na tom, aká je ľudská vôľa. Ak je prevrátená, budú aj hnutia[1]) prevrátené. Ak je však dobrá, vtedy aj hnutia nielen že budú bez viny, ale budú aj chvályhodné. Vôľa je totiž vo všetkých, ba aj všetky sú vlastne vôľou. Čo iného je totiž žiadosť a radosť, ak len nie súhlasom vôle s tými vecami, ktoré chceme? Čo iného je strach a smútok, ak len nie nesúhlasom vôle s tým, čo nechceme? Keď súhlasíme s túžbou po tých veciach, ktoré chceme, je to žiadosť. Keď súhlasíme s užívaním tých vecí, ktoré chceme, je to radosť. Podobne, ak nesúhlasíme s tým, čo sa prihodilo niekomu proti vôli, taká vôľa je smútok. Ak nesúhlasíme s tým, čo nechceme, aby prišlo, taká vôľa je strach. Vôbec podľa rozmanitosti vecí, po ktorých túžime, alebo ktorým sa vyhýbame, tak ako vábia alebo odpudzujú ľudskú vôľu, podľa toho sa mení vôľa na také alebo iné duševné hnutia. Preto aj človek, ktorý žije podľa Boha, a nie podľa človeka, nevyhnutne miluje dobro, z čoho nasleduje, že nenávidí zlo. Nik nie je zlý z prirodzenosti, ale ktokoľvek je zlý, zlý je pre hriech. Kto žije podľa Boha, musí dokonalou nenávisťou nenávidieť zlých, ale nie tak, aby pre hriech nenávidel človeka, alebo pre človeka miloval hriech, ale tak, aby nenávidel hriech a miloval človeka. Po vyliečení hriechu zostane to, čo má milovať, a nič z toho, čo má nenávidieť.

14.7. Slová »amor« a »dilectio« sa používajú v Písme v dobrom i zlom smysle. (Obsah.)

V Písme sa používajú slová: amor (láska), dilectio (milovanie), caritas (pomáhajúca láska) v dobrom i zlom smysle. Nesprávna je domnienka niektorých, že amor je zlá láska, a dilectio dobrá. Tá mienka sa nedá dokázať ani zo svetských spisovateľov, tým menej z Písma. V Písme hovorí Spasiteľ Petrovi: Miluješ ma? a pritom sa striedajú slová amor a dilectio v tom istom smysle. Príčinou dobrej alebo zlej lásky je jedine vôľa. Keď je vôľa dobrá, vtedy je aj láska dobrá. Láska, dychtiaca za predmetom lásky, je túžba, žiadosť. Keď už dosiahla predmet svojej lásky, to je radosť. Ak sa vyhýba tomu, čo je proti láske, to je strach. A keď už niečo doľahlo, čo lásku ranilo, to je smútok. Predmety lásky sú zlé, ak je zlá láska. A láska je zlá, keď je vôľa zlá. To sa dá dokázať z mnohých miest Písma, ako: Žalm 118, 20; Múdr. 6, 21; Žalm 31, 11; Fil. 2, 12 a iné.

14.8. Stoici priznávajú v duši múdrych troje hnutí, ale nie bolesť a smútok. (Obsah.)

Čo nazvali Gréci eupatheia a Cicero po latinsky constantia — statočnosť, to je podľa stoikov trojaká skutočnosť miesto spomínaných hnutí. Uznávajú len vôľu, radosť a ostražitosť, kým bolesť a smútok nepripúšťajú v duši múdreho. Podľa nich vôľa túži po dobre, ktoré múdry koná. Radosť je z dosiahnutého dobra, ktoré múdry všade dosiahne. Ostražitosťou sa múdry vyhýba zlu, ktorému vyhnúť sa je vždy povinný. Smútok, nakoľko pochádza zo zla, ktoré sa už stalo, nemôže byť v duši múdreho, lebo múdremu sa nemôže stať nič zlého. Preto aj v duši múdreho nemôže byť nič miesto smútku. Podľa nich len múdry môže chcieť, radovať sa a byť ostražitým. Hlúpy môže len túžiť, tešiť sa, strachovať sa a smútiť. Prvé tri po grécky volajú eupatheia a druhé štyri pathé. Keď som si to chcel overiť z Písma, našiel som, že nie je to správne. Všetko záleží na vôli. Keď je vôľa dobrá, vtedy je všetko dobré. Keď je vôľa zlá, potom je všetko zlé. Smútok, ktorý stoici zavrhujú, môže byť aj dobrý. Sv. Pavol hovorí: »Ak som vás teda svojím listom zarmútil, už neľutujem. Ľutoval som, lebo som videl, že vás ten list zarmútil, čo aj nakrátko, ale teraz sa radujem. Nie preto, že ste sa zarmútili, ale že ste sa zarmútili, aby ste sa kajali. Bohumilo ste sa zarmútili a v ničom nemáte škody našou vinou. Veď bohumilý zármutok spôsobuje spásonosné pokánie, a to netreba ľutovať! Zato svetský zármutok spôsobuje smrť. Hľa, koľkú horlivosť vo vás vyvolalo to, že ste sa zarmútili bohumilo!« (II. Kor. 7, 8—11.)

14.9. Správne duševné hnutia v živote spravodlivých.

Vzhľadom na otázku duševných hnutí, filozofom sme už odpovedali v deviatej knihe tohto diela (9, 4—5) a poukázali sme, že im ide viacej o slová ako o vec, že sú žiadostivejší škriepky ako pravdy. U nás podľa Písma a zdravej náuky občania svätého božieho štátu, žijúci podľa Boha, v životnom putovaní sa boja, túžia, žialia a radujú. A keďže majú pravú lásku, aj spomenuté hnutia majú v pravej miere. Boja sa večného trestu, túžia po večnom živote. Žialia, lebo dychtia a očakávajú prijatie za synov božích, vykúpenie svojho tela (Rim. 8, 23). Radujú sa v nádeji, lebo sa naplní slovo, ktoré je napísané; »Pohltená je smrť vo víťazstve« (I. Kor. 15, 54). Boja sa hrešiť, túžia vytrvať. Smútia nad hriechami, radujú sa z dobrých skutkov. Aby sa báli hriechov, počúvajú slová: »A keďže zmohutnie neprávosť, v mnohých vychladne láska« (Mat. 24, 12). Aby túžili vytrvať, počúvajú, čo je napísané: »Kto vytrvá do konca, ten bude spasený« (Mat. 10, 22). Aby smútili nad hriechami, počúvajú: »Keby sme povedali, že nemáme hriechu, klamali by sme sami seba a nebolo by v nás pravdy« (I. Ján 1, 8). Aby sa radovali z dobrých skutkov, počujú: »Veselého darcu miluje Boh« (II. Kor. 9, 7). Podľa svojej slabosti alebo sily, buď sa boja pokušenia alebo po ňom túžia, buď smútia v pokušení alebo sa radujú. Aby sa báli pokušenia, počúvajú slová: »Bratia, ak by niekoho pristihli pri nejakom poklesku, vy, ktorí ste Duchom obdarení, napravte ho v duchu miernosti! Veď aj ty si musíš dávať pozor, aby si nepodľahol pokušeniu«. (Gal. 6, 1.) Aby si želali pokušenie, počujú ktoréhosi silného muža z božieho štátu, hovoriaceho: »Skúšaj ma, Pane, a pokúšaj ma. Prepáľ moje ľadviny a moje srdce« (Žalm 25, 2). Aby smútili v pokušeniach, vidia plačúceho Petra (Mat. 26, 75). Aby sa radovali v pokušeniach, počujú Jakuba, hovoriaceho: »Bratia moji, za najväčšiu radosť to pokladajte, keď upadáte do rozličných pokušení« (Jak. 1, 2). A nielen pre seba samých sú ovplyvňovaní spomenutými hnutiami, ale aj pre tých, ktorých chcú vyslobodiť, o ktorých sa boja, aby nezahynuli, za ktorými smútia, ak zahynuli, z ktorých sa radujú, ak sa vyslobodili. Hľadia na veľmi dobrého, silného muža, ktorý sa chváli svojimi slabosťami (II. Kor. 12, 5), aby sme my, ktorí sme prišli do Cirkvi Kristovej z pohanstva, aby sme spomenuli toho najmocnejšieho, učiteľa národov vo viere a pravde, ktorý viac pracoval ako ostatní apoštoli (I. Kor. 15, 10). Mnohými listami poučil božie národy, nielen tie, ktoré

videl vo svojej prítomnosti, ale aj tie, ktoré predvídal v budúcnosti. Muža, bojovníka Kristovho, vyučeného a pomazaného od neho (Gal. 1, 12), ukrižovaného s ním, osláveného v ňom, správne bojujúceho veľký zápas na aréne sveta, pre ktorý sa stal divadlom anjelom a ľuďom (I. Kor. 4, 9), ponáhľajúceho sa k cieľu, k odplate božieho povolania shora (Filip. 3, 14), očami viery a s láskou hľadia na neho, že sa raduje s radujúcimi a plače s plačúcimi (Rim. 12, 15), ktorý má zvonku boje a vnútri strachy (II. Kor. 7, 5), žiada rozpadnúť sa a byť s Kristom (Filip. 1, 23), túži vidieť Rimanov, aby aspoň aký taký úspech mal u nich ako u ostatných národov (Rim. 1, 11, 13), horlivého za Korinťanov a svojou horlivosťou sa bojaceho, aby ich mysle neboly odtiahnuté od čistoty, ktorá je v Kristovi (II. Kor. 11, 2—3). Ktorý mal veľký smútok a ustavičnú bolesť srdca nad Izraelitmi (Rim. 9, 2), že nepoznali božiu spravodlivosť (Rim. 10, 3), ktorý mal nielen bolesť, ale aj smútok nad mnohými, ktorí predtým hrešili a nekajali sa za nečistotu a smilstvo (II. Kor. 12, 21).

Ak by sa tieto hnutia a city, pochádzajúce z lásky k dobru a zo svätej žičlivosti, maly nazvať hriechami, museli by sme dovoliť, aby sa ozajstné hriechy nazvaly čnosťami. Ak však hnutia sledujú správny úmysel, keď sa uplatnia tam, kde je to potrebné, kto by sa ich potom opovážil nazvať chorobnými alebo hriešnymi, Preto aj sám Pán, keď viedol ľudský život v podobe sluhu a nemal nijaký hriech, predsa ich použil tam, kde to uznal za potrebné. Veď v ktorom bolo opravdivé ľudské telo a opravdivý ľudský duch, v tom nemohol byť falošný ľudský cit. Keď sa v jeho evanjeliu spomína, že sa hnevom zarmucoval nad tvrdosťou židov (Mar. 3, 5), že povedal: »Radujem sa pre vás, aby ste verili« (Ján 11, 15), že keď šiel vzkriesiť Lazára, aj slzy ronil (Ján 11, 35), že túžil jesť veľkonočného baránka so svojimi apoštolmi (Luk. 22, 15), že s približujúcim sa utrpením bola jeho duša smutná (Mat. 26, 38), iste sa to nespomínajú veci nepravdivé. Tieto, všetky hnutia tak prijal do ľudského ducha, ako keď chcel, stal sa človekom.

Treba teda priznať, že aj keď máme tieto hnutia správne a podľa Boha, predsa sú len hnutiami tohto života, a nie toho, ktorý očakávame v budúcnosti, ba často tým hnutiam podliehame aj proti vôli. Tak niekedy, aj keď nie pohnutí nejakou trestuhodnou žiadosťou, ale chvályhodnou láskou, aj keď proti vôli plačeme. Máme ich teda z ľudskej slabosti. Lež nie tak Pán Ježiš, u ktorého aj slabosť bola pod vládou. Kým podliehame slabostiam tohto života, ak by sme nemali nijaké hnutia, vtedy by život vlastne nebol normálny. Niektorých hreší a karhá apoštol, o ktorých hovorí, že sú bez citu (Rim. 1, 31). Viní ich aj svätý žalm, keď hovorí: »Čakal som, kto by ma poľutoval, a nebolo ho« (Žalm 68, 21). Kým žijeme na tomto mieste biedy, nemožno ináč vôbec necítiť bolesť, — ako to už ktorýsi svetský spisovateľ mienil a povedal — len za veľkú cenu duševnej tuposti a telesnej bezcitnosti (Cic. Tusc. 3, 6). To, čo sa povie po grécky apatheia (po latinsky by sa mohlo pomenovať impassibilitas, netrplivosť), ak by sa tak malo rozumieť, že je to život bez citových hnutí, ktoré proti rozumu pripadajú na človeka a pomútia mu myseľ, vtedy by netrplivosť bola veľmi dobrá a žiadúca. Takej však v tomto živote niet. Nie je to hlas hocakých ľudí, ale hlas veľmi zbožných a svätých: »Keby sme povedali, že nemáme hriechu, klamali by sme sa a nebolo by v nás pravdy« (I. Ján. 1, 8). Vtedy bude v nás apatheia, keď nebude v nás nijaký hriech. Nateraz sa dosť dobre žije, keď sa žije bez viny. Kto si však myslí, že žije bez hriechu, neusiluje sa o to, aby nemal hriech, ale aby nedostal odpustenie. Ak však apatheia má označovať ten stav, keď sa nijaký cit nemôže dotknúť ducha, kto by nesúdil, že táto tuposť je horšia od všetkých hriechov? Nie je preto nesmyslom tvrdiť, že dokonalá blaženosť bude bez akéhokoľvek strachu a bez akéhokoľvek smútku. Kto by však povedal, že tam nebude lásky a radosti, ak len nie taký, v ktorom niet ani zbla pravdy? Ak však apatheia je tá, kde strach nesužuje ani bolesť netrápi, treba sa jej v tomto živote vyhýbať, ak chceme správne, t. j. podľa Boha žiť. V blaženom živote, ktorý má byť večný, máme ju zas nacelkom očakávať.

Strach, o ktorom hovorí apoštol Ján: »V láske niet strachu, lebo dokonalá láska vyháňa strach, pretože strach predpokladá trest a kto sa bojí, nie je dokonalý v láske« (I. Ján 4, 18), nie je toho druhu strach, ktorým sa bál apoštol Pavol, aby Korinťania neboli zvedení hadovým chytráctvom (II. Kor. 11, 3). Takýto strach má len láska, ba jedine len láska. Prvý strach však je toho druhu, ktorý nie je v láske, o ktorom hovorí apoštol Pavol: »Veď nedostali ste ducha otrockého zasa v strachu« (Rim. 8, 15). Avšak čistý strach, trvajúci na veky vekov (Žalm 18, 10), ak bude aj v budúcom živote (ako ináč by bolo možno rozumieť, že potrvá na veky vekov), nie je strach, keď sa bojíme, aby sa neprihodilo zlo, ale ktorý udržuje v dobre, ktoré sa môže stratiť. Kde je radostná láska z dosiahnutého dobra nezmeniteľná, mohlo by sa povedať, že tam niet strachu pred zlom. Menom čistého strachu sa naznačuje vôľa, ktorá nás núti nehrešiť, a to nie zo starostlivosti o našu slabosť, aby sme azda nezhrešili, ale z pokojnej lásky nám káže unikať hriechu. Ak už nemôže byť nijaký strach v úplnej bezpečnosti večných a blažených radostí, potom slová: »Strach však čistý, trvajúci na veky vekov«, majú ten smysel, ako aj: »Trpezlivosť biednych nezahynie navždy« (Žalm 9, 19). Trpezlivosť nebude večná, ale potrebná je len tam, kde sa musí zlo trpezlivo znášať, večným však bude miesto, kam sa trpezlivosťou dochádza. A tak je azda povedané aj to, že čistý strach zostane na veky vekov, lebo večným zostane to, kam nás strach dovedie.

Keďže sa veci tak majú, ak treba viesť správny život, aby sa mohol dosiahnuť blažený život, všetky spomenuté hnutia má správny život správne, prevrátený prevrátené. Blažený a súčasne večný život bude mať lásku a radosť nielen správnu, ale aj pevnú. Bude však bez strachu a bolesti. Z toho už jasno vidieť, akí majú byť v tomto putovaní občania božieho štátu, žijúci podľa ducha, a nie podľa tela, t. j. podľa Boha, a nie podľa človeka, a akými budú v tej nesmrteľnosti, za ktorou sa usilujú. Štát, t. j. pospolitosť bezbožných, žijúcich nie podľa Boha, ale podľa človeka, ktorí v kulte falošného a v popieraní pravého božstva nasledujú učenie ľudí a démonov, ten štát sa zmieta v zlých hnutiach ako by chorobách a nepokojoch. A ak tento štát má niektorých občanov, ktorí sa zdajú ovládať spomenuté zlé hnutia a ako by mierniť, bezbožnosťou sú pyšní a nadutí, že tým viac je v nich nadutosti, čím menej bolesti. A ak sa niektorí zamilovali do seba tým zúrivejšou, čím zriedkavejšou márnosťou, že sa nedajú pohnúť a dojať, nakloniť a získať nijakým citom, skôr stratia všetku ľudskosť, ako by získali opravdivý pokoj. Nie preto je niečo správne, lebo je hrubé, ani nie preto zdravé, lebo tupé.[2])

14.10. Či boli prví ľudia pred pádom znepokojovaní hnutiami? (Obsah.)

Prví ľudia pred pádom nemohli v sebe cítiť nijaké hnutia, napríklad, strachu alebo bolesti. Nemohli cítiť bolesť, lebo to by sa nesnášalo s veľkým šťastím, ktoré požívali v raji. Nemohli mať nijaký strach ani obavy lebo nebolo z čoho. Kde je strach alebo obava tam už niet šťastia a oni boli šťastní. Ani nemožno povedať, že boli chceli okúsiť zakázané ovocie, ale sa báli smrti. To nebolo možno pripustiť tam, kde nebolo vôbec hriechu. A keď sa čo len požiada zakázané ovocie, už je to podľa Spasiteľa hriech. Žili teda v celkovej spokojnosti, radosti a šťastí, neboli zmietaní ani znepokoj o vaní nijakými hnutiami. Takými by boli zostali a neboli by museli zomrieť a s nimi celé ľudské pokolenie. Život všetkých by bol býval taký bez utrpenia, bez bolesti, bez námahy, taký bude vo večných telách po zmŕtvychvstaní.[3])

14.11. Dobrú ľudskú prirodzenosť, skazenú pádom prvého človeka, môže napraviť len Boh.

Keďže Boh všetko vopred vedel a nemohol nevedieť, že človek zhreší, svätý štát musíme prijať podľa toho, ako Boh predvídal a predustanovil, nie podľa toho, čo nemohlo dôjsť do našej vedomosti, lebo nebolo v rozhodnutí božom. Človek svojím hriechom nemohol narušiť

božie rozhodnutie, ako by prinútil Boha zmeniť to, čo on ustanovil. Boh totiž svojou predvídavosťou oboje predchádza, totiž aj to, aký zlý bude človek, ktorého on stvoril dobrého, aj to, čo dobrého urobí ešte aj z takého človeka. Keď sa hovorí o Bohu, že mení svoje rozhodnutia (v obraznom smysle sa hovorí v Písme o Bohu napríklad, že ľutoval — Gen. 6, 6; I. Kráľ. 15, 11 —), hovorí sa podľa toho, čo človek očakával, alebo čo vyžadoval poriadok prirodzených príčin, a nie o zmene toho, čo Všemohúci predvídal, že urobí. Učinil teda Boh človeka dobrého (Kaz. 7, 30), teda človeka dobrej vôle. Nebol by dobrým, keby nemal dobrej vôle. Dobrá vôľa je dielom božím, s tou vôľou stvoril Boh človeka. Prvá zlá vôľa, nakoľko predchádzala všetky zlé skutky v človekovi, bola skôr odpadom od diela božieho ku svojmu dielu — ako nejakým dielom. Diela sú zlé preto, lebo sú podľa seba, a nie podľa Boha, takže vôľa tých diel je ako by zlým stromom zlého ovocia, alebo je ním sám človek, nakoľko má zlú vôľu. Zlá vôľa, hoci je nie podľa prirodzenosti, ale proti prirodzenosti, pretože je nerestou, predsa je tej istej prirodzenosti ako aj nerest, ktorá môže byť len v prirodzenosti, ktorú Stvoriteľ stvoril z ničoho, nie v tej, ktorú splodil zo seba, ako splodil Slovo, ktorým sa všetko stalo. Hoci Boh učinil človeka z prachu zeme, predsa aj zem a všetka zemská hmota je z ničoho, ba aj dušu, učinenú z ničoho, dal telu, keď stvoril človeka. Dobro natoľko prevyšuje zlo, že hoci je zlo len dôkaz, ako najprozreteľnejšia spravodlivosť Stvoriteľa aj jeho môže použiť na dobro, predsa dobro môže byť aj bez zla, ako je pravý a najvyšší Boh, alebo ako jestvujú nad oblačným vzduchom nebeské stvorenia viditeľné aj neviditeľné. Zlo však nemôže jestvovať bez dobra, lebo prirodzenosť, v ktorej jestvuje, ako prirodzenosť je dobrá. Zlo sa odstraňuje nie tak, aby nejaká nová prirodzenosť pristupovala, alebo by sa prirodzenosti odobrala nejaká časť, ale tak, že skazená a prevrátená prirodzenosť sa napraví a uzdraví. Rozhodnutie vôle je vtedy naozaj slobodné, keď neslúži nerestiam a hriechom. Také telo dané Bohom a stratené vlastnou vinou, nemôže byť vrátené nikým, len tým, ktorý ho najprv dal. Preto aj Pravda hovorí: »Keď vás teda Syn vyslobodí, budete skutočne slobodní« (Ján 8, 36). To je však tak, ako by povedala: Ak vás Syn spasil, vtedy budete naozaj spasení. Preto je Osloboditeľom, lebo je Spasiteľom.

Žil teda človek podľa Boha v raji telesnom aj duševnom. Nebol len rajom telesným pre telesné dobrá, ani len duchovným pre duchovné. Človek v ňom nemal zažívať len duchovné dobrá vnútornými zážitkami, ani len telesné dobrá vonkajšími smyslami. Bol obojaký pre jedno i pre druhé. Potom ako pyšný anjel, a preto závistlivý, pýchou sa obrátil od Boha k sebe a akousi tyranskou nafúkanosťou zvolil si radšej mať poddaných, ako byť poddaným, vypadol z duchovného raja (o páde jeho a jeho druhov, ktorí sa stali z božích anjelov jeho anjelmi, rokoval som, ako som mohol v jedenástej a dvanástej knihe tohto diela), vtedy nasledujúc zlú radu svojej lesti, zatúžil vklznúť do smyslov človeka, ktorému, ešte nepadnutému, sám padnutý záviděl. V telesnom raji, kde s dvoma ľuďmi, mužom a ženou, žily aj zemské, neškodné a krotké zvieratá, vybral si hada, živočícha slizkého, pohyblivého plazivými záhybmi, vhodného pre svoje ciele, aby skrze neho prehovoril. Toho si podmanil duchovnou zvrátenosťou anjelskej prítomnosti a dokonalejšej prirodzenosti a zneužil ho ako nástroj, keď sa dal do falošných rečí so ženou. Začal totiž od nižšej časti ľudského sväzku, aby postupne dosiahol celok. Nemyslel, že by muž bol ľahkoverným, alebo že sa dá klamstvom ľahko ošialiť, ale že podlieha cudziemu bludu. Tak aj Aron nesúhlasil hneď postaviť modlu blúdiacemu ľudu, ale podľahol okolnostiam (Exod. 32, 3—5). Ani nie je uveriteľné, aby Šalamún z bludu myslel, že treba obetovať modlám, ale ženské vnady ho zviedly k takej svätokrádeži (III. Kráľ. 11, 4). Tak isto treba veriť, že aj onen muž podľahol svojej žene, jeden jednej, človek človekovi, manžel manželke a prestúpil boží zákon, nie tak zvedený, ako by bol veril, že ona pravdu hovorí, ale že ho s ňou spája spoločná viazanosť. Nie nadarmo povedal apoštol: »A nie Adam sa dal zviesť, ale žena sa dala zviesť a dopustila sa priestupku« (I. Tim. 2, 14). To značí, že žena prijala za pravdu to, čo jej povedal had, zatiaľ čo sa muž

nechcel vzdať spoluúčasti ani len na hriechu. Pravda, preto nie je menej vinný, ale vedome a uvážene zhrešil. Preto aj apoštol nehovorí, že nezhrešil, ale nedal sa zviesť. Na neho predsa poukazuje, keď hovorí: »Skrze jedného človeka prišiel na svet hriechu a niečo ďalej »Na spôsob Adamovho hriechu« (Rim. 5, 12, 14). Tých chcel pokladať za zvedených, ktorí to, čo robia, nepokladajú za hriech. Ako by ináč mohlo byť pravdou »Adam sa nedal zviesť«? Avšak nebol preskúsený o božej prísnosti, preto sa mohol mýliť v tom, že pokladal svoj skutok za malé previnenie. A tak nebol zvedený v tom, v čom bola žena, ale klamal sa v tom, ako bolo treba posúdiť to, čo chcel neskoršie povedať, totiž »Žena, ktorú si mi dal za spoločnicu, dala mi s toho stromu, a tak som jedol« (Gen. 3, 12). Načo ešte ďalej vravieť? Hoci obaja sa nedali oklamať vo viere, predsa obaja sa dali zachvátiť hriechom a zamotať do osídel diablových.

14.12. Akosť prvého hriechu.

Ak niekoho zaráža, prečo sa inými hriechami nezmenila ľudská prirodzenosť natoľko, ako práve priestupkom prvých dvoch ľudí, že toľkému porušeniu, ktoré vidíme a cítime a pre ktoré aj smrti podlieha, a toľkými a tak protichodnými citmi sa vzrušuje a zmieta, takouto v raji pred hriechom, hoci v tele, ovládanou dušou, naozaj nebola, ak to niekoho zaráža, ako som povedal, nemusí ešte priestupok pokladať za ľahký a nepatrný,[4]) lebo sa stal v jedle, aj keď nie zlom a škodlivom, jednako len zakázanom. Boh by predsa nestvoril a nezasadil v mieste toľkého šťastia niečo zlého. V príkaze sa odporúčala poslušnosť, ktorá čnosť je v rozumnom stvorení akosi matkou a strážcom všetkých čností. Stvorenie je totiž tak uspôsobené, že mu je užitočné, keď je poddaným, škodlivé zas, keď plní svoju vôľu, a nie vôľu toho, kto ho stvoril. Tento tak ľahký príkaz na zachovanie, t. j. nejesť z určitého druhu jedla, kde bolo toľké množstvo iného, príkaz tak krátky na zapamätanie, najmä keď ešte žiadostivosť neprekážala vôli, čo neskoršie bolo ako trest za priestupok, je tým väčšou krivdou, čím ľahšie sa mohla zachovať zdržanlivosť.

14.13. Adamov pád predchádzala jeho zlá vôľa.

Najprv začali byť zlí v skrytosti, aby potom upadli do zjavnej neposlušnosti. Nedošlo by sa totiž k zlému skutku, keby nepredchádzala zlá vôľa. Čo iného však mohlo byť začiatkom zlej vôle, ak nie pýcha? »Pýcha je počiatkom každého hriechu« (Sir. 10, 15). Čo iného je pýcha ako túžba po prevrátenej vyvýšenosti. Prevrátená vyvýšenosť je vtedy, keď duch opúšťa zásadu, ku ktorej by sa mal pripútať a je zásadou akosi sám sebe. To sa stane vtedy, keď sa sám sebe veľmi páči. Sebe sa zas páči vtedy, keď opúšťa nemeniteľné dobro, ktoré by sa mu malo väčšmi páčiť ako sám sebe. Opustenie dobra je dobrovoľné, lebo keby vôľa zostala pevná v láske vyššieho, nemeniteľného dobra, ktorým bola osvietená, aby videla, a zapálená, aby milovala, nebola by sa od neho k sebe obrátila, a tým sa zatemnila a ochladla, a to tak, že by alebo žena uverila, že had povedal pravdu, alebo by muž dal prednosť vôli ženinej pred božím rozkazom a myslel si, že len ľahko prestúpil boží príkaz, keď nechcel opustiť družku svojho života ani v spoločnom hriechu. Zlý skutok teda — totiž prestúpenie príkazu, aby nejedli zo zakázaného jedla — urobili už vlastne ľudia vopred zlí. Zlé ovocie sa mohlo urodiť len na zlom strome (Mat. 7, 18). Že však strom bol zlý, to bolo proti prirodzenosti a nebolo by sa ináč stalo, len skazením vôle, čo je proti prirodzenosti. Avšak skaziť sa môže len prirodzenosť, stvorená z ničoho. A to, že je prirodzenosťou, má odtiaľ, že je od Boha. Aby však mohla opustiť toho, od ktorého pochádza (Boha), je dané tým, že je z ničoho. Človek neodpadol tak, že by sa stal ničím, ale naklonený k sebe, stal sa čímsi menším, ako bol vtedy, keď sa pridŕžal Najvyššieho. Opustiť Boha a zostať sám v sebe, t. j. samému sebe sa páčiť, nie je toľko, ako byť ničím, ale znamená blížiť sa k ničomu. Preto sa pyšní podľa Písma

volajú aj samoľúbi (II. Pet. 2, 10). Dobre je mať pozdvihnuté srdce dohora, nie však k sebe, čo je pýcha, ale k Pánovi, čo je poslušnosť, ktorá môže byť u ponížených. Je čosi zázračného v poníženosti, že dvíha srdce dohora, a vo vyvýšenosti, že sráža srdce dodola. To, pravda, vyzerá ako protirečenie, ako by vyvýšenosť smerovala dolu, a poníženosť hore. Avšak zbožná poníženosť sa podriaďuje vyššiemu a nič nie je vyššieho ako Boh. Preto vyvyšuje tá poníženosť, ktorá podriaďuje Bohu. Vyvyšovanosť zas, ktorá je neresťou, tým, že zavrhuje podriadenosť, odpadá od toho, nad ktorého nie je nič vyššieho, a tým padá nižšie, a tak sa naplňuje, čo je napísané: »Svrhuješ ich, keď sa pozdvihovali« (Žalm 72, 18). Nehovorí, »keď sa pozdvihli« ako by sa najprv pozdvihli, a potom boli svrhnutí, ale »keď sa pozdvihovali«, vtedy boli svrhnutí. Pozdvihovať seba znamená už v tej chvíli byť svrhnutým. Preto nás učí aj sv. Písmo, že v božom štáte a božiemu štátu, putujúcemu v tomto veku, sa najväčšmi odporúča pokora, najväčšmi sa však pripomína v jeho kráľovi, ktorým je Kristus. Neresť vyvyšovanosti, oprotivná tejto čnosti, zas že vládne najväčšmi v Kristovom protivníkovi, diablovi. A to je veľká rozdielnosť, podľa ktorej sa oba štáty poznávajú. Jedna pospolitosť zbožných ľudí, druhá bezbožných, obe so svojimi anjelmi, ktorí ku nim patria, v jednej prevláda láska k Bohu, v druhej láska k sebe.

Diabol by nebol zatiahol človeka do zjavného a otvoreného hriechu, kde sa uskutočnilo to, čo Boh zakázal, keby sa sám sebe nebol začal páčiť. (Totiž človek sebe.) Potešily ho aj slová: »Budete ako bohovia« (Gen. 3, 5). Mohli byť oveľa lepšie na tom, keby boli zostali pri najvyššom a opravdivom Základe, ako keď zostali v pýche sami sebe základom. Stvorení bohovia nie sú bohmi zo svojej pravdy, ale len pre účastenstvo na pravom Bohu. Viac žiadať značí menej byť, lebo kto si chce sám sebe vystačiť, opúšťa toho, ktorý jedine mu môže naozaj postačiť. Zlo, keď sa človek páči sám sebe, ako by sám bol svetlom, odvracia sa od toho svetla, ktoré keby sa mu zapáčilo, aj sám by sa stal svetlom, to zlo, hovorím, predchádzalo najprv v skrytosti, a len potom nasledovalo zlo, ktoré sa uskutočnilo navonok. Pravda je to, čo je napísané: »Srdce človeka prv, než padne, sa povyšuje a prv, než býva oslávené, sa ponižuje« (Prísl. 18, 12). Pád, ktorý sa dovŕši v skrytosti, predchádza pád, ktorý sa uskutoční navonok, hoci prvý sa často ani nepokladá za pád. Kto pokladá vyvyšovanosť za úpadok, hoci už v nej je uzavreté odpadnutie od Najvyššieho? Kto by však nevidel úpadok v tom, keď sa zjavne a nepochybne prestupuje príkaz? Preto aj Boh zakázal také prestúpenie, lebo keby ho bol dovolil, nijaká spravodlivosť by ho nebola mohla obrániť. Opovažujem sa tvrdiť, že pyšným je užitočné upadnúť do nejakého hriechu, pre ktorý sa sami sebe znepáčia, ktorí už predtým boli upadli záľubou v sebe samých. Pre Petra bolo spasiteľnejšie, keď sa sebe nepáčil a plakal, ako keby sa sebe páčil a opovážil sa hrešiť (Mat. 26, 37, 75). Toto hovorí aj svätý žalm: »Naplň ich tvár potupou, aby hľadali meno tvoje, Pane« (Žalm 82, 17), t. j. aby si sa páčil tým, ktorí hľadajú tvoje meno, ktorí sa páčili sebe, keď hľadali svoje.

14.14. Pýcha v prestúpení bola horšia ako samo prestúpenie. (Obsah.)

Horšia ako hriech je pýcha, ktorá sa pri celkom zjavnom hriechu vyhovára a na druhého skladá vinu. Eva sa vyhovárala na hada, Adam zas na Evu, ako by to bola menšia vina. Neprosili o odpustenie, ale sa usilovali obviniť jeden druhého. Tento postup len zväčšil ich vinu.

14.15. Odplata za neposlušnosť prvých ľudí bola spravodlivá.

Prví ľudia pohŕdli príkazom toho Boha, ktorý ich stvoril, ktorý ich stvoril na svoju podobu, ktorý ich postavil nad Všetkých živočíchov, ktorý ich osadil do raja, ktorý im dožičil hojnosť všetkých vecí a zdravia, ktorý ich nespútal mnohými, ťažkými a neúnosnými príkazmi, ale len

jedným, veľmi krátkym a ľahučkým, aby ním podoprel ich ochotu k poslušnosti a pripomenul tomu stvoreniu, ktoré má slobodne slúžiť, že on je Pánom. Preto nasledoval spravodlivý výrok, a to taký výrok, že človek, ktorý by bol zachoval príkaz, mal sa stať duchovným, hoci v tele, nie ako teraz, telesný, hoci s duchom. Ten, ktorý sa zo svojej pýchy páčil sám sebe, z božej spravodlivosti bol ponechaný na seba, avšak tak, aby mal úplnú vládu nad sebou, ale sám so sebou nespokojný, miesto slobody, po ktorej túžil, dostal sa do biednej a tvrdej služby toho, ktorému vyhovel v hriechu. Mŕtvy duchovne, lebo chcel, podliehajúci telesnej smrti, hoci nechcel. Zbeh večného života, odsúdený na smrť, hoci aj večnú, keby ho nezachránila božia milosť. Ktokoľvek pokladá tento výrok za priostrý a nespravodlivý, iste si neuvedomuje, koľká neprávosť bola v hriechu tam, kde bola toľká ľahkosť zdržať sa od hriechu. Nie bez príčiny sa oslavuje veľká poslušnosť Abrahámova, lebo rozkaz na zabitie vlastného syna bol určite veľmi ťažký (Gen. 22, 2). A tak aj v raji bola tým väčšia neposlušnosť, čím ľahší bol príkaz na zachovanie. A čím slávnejšia bola poslušnosť druhého človeka, ktorý sa stal poslušný až na smrť (Filip. 2, 8), tým potupnejšia bola neposlušnosť prvého človeka, ktorý sa stal neposlušným až na smrť. Keď sa totiž sľubuje veľký trest za neposlušnosť a vec, ktorú Stvoriteľ predkladá na zachovanie, je ľahká, kto dostatočne vysvetlí, koľké zlo je neposlúchnuť v ľahkej veci a to rozkaz toľkého Vládcu, hroziaceho tak strašným trestom.

Napokon, aby sme krátko povedali, v treste za hriech sa odplatila neposlušnosť neposlušnosťou. Či je ešte nejaké iné ľudské nešťastie, ako je neposlušnosť človeka voči sebe samému, takže preto, že nechcel, čo mohol, teraz chce, čo nemôže? Hoci v raji pred hriechom nemohol všetko, čo však nemohol, to ani nechcel. A tak teda vlastne mohol všetko, čo chcel. Teraz zas, ako to poznávame o jeho potomstve a svedčí o tom aj Písmo, »človek je podobný ničote« (Žalm 143, 2). Kto vypočíta množstvo vecí, ktoré človek chce, a nemôže, keď sám seba, t. j. vlastný duch neposlúcha svoju vôľu, a tým menej ešte nižšie telo? Aj duch sa často mätie proti vlastnej vôli, aj telo trpí, starne a zomiera. Čokoľvek iného trpíme, netrpeli by sme proti vôli, keby naša prirodzenosť celkom poslúchala našu vôľu a v každej okolnosti. Telo však podlieha niečomu, čo mu nedovoľuje slúžiť. Nezáleží na tom, odkiaľ je to, akým spravodlivým výrokom vládnuceho Boha, ktorému sme nechceli slúžiť, že naše telo, ktoré nám bolo poslušné, je nám na ťarchu, keď nám neslúži, hoci keď sme my Bohu neslúžili, boli sme sebe na ťarchu, a nie jemu. Boh nepotrebuje tak našu službu, ako my potrebujeme službu tela, a preto je naším trestom, čo sme dostali, a nie jeho, čo sme urobili. Bolesti, ktoré sa volajú telesnými, sú vlastne bolesťami duše v tele a z tela. Čo môže telo samo vsebe trpieť alebo požiadať? Keď sa povie, že telo požiada alebo trpí, to požiada alebo trpí buď celý človek, ako sme už o tom hovorili, buď časť duše, ktorú zasahuje telesný cit, či už nepríjemný, aby spôsobil bolesť, alebo príjemný, aby spôsobil rozkoš. Telesná bolesť je nápor na dušu z tela a nesúhlas duše s jeho utrpením. Tak bolesť duše, ktorá sa volá smútok, je nesúhlas duše s tými vecami, ktoré sa nám prihodia proti vôli. Smútok obyčajne predchádza strach, ktorý je tiež v duši, a nie v tele. Telesnú bolesť však nepredchádza nijaký ako by telesný strach, ktorý by sa v tele pociťoval pred bolesťou. Rozkoš predchádza akési chcenie, ktoré sa v tele pociťuje ako telesná chcivosť, napríklad smäd, a hlad, a to, čo sa pri pohlavných údoch volá vášnivá žiadostivosť (libido), hoci tým slovom sa naznačuje všeobecne akákoľvek žiadostivosť (cupido). Starí označili aj hnev ako žiadostivosť po pomste, hoci niektorý človek sa hnevá aj na bezduché veci kde niet nijakého dôvodu na pomstu, keď napríklad, niekto od hnevu poláme zle písuce rydlo alebo pero. Napokon aj vtedy je to akási žiadostivosť pomsty, hoci nemúdra, akási, aby som tak povedal, tôňa odplaty, aby tí, ktorí zlo robia, zlo aj sami vytrpeli. Je žiadostivosť pomsty, čo sa volá hnev. Je žiadostivosť po peniazoch, čo sa volá lakomstvo. Je žiadostivosť zvíťaziť za každú cenu, čo je zaujatosť. Je napokon žiadostivosť chvály, čo je ctibažnosť. Je mnoho a všelijakých

žiadostivostí, z ktorých niektoré majú svoje vlastné meno, niektoré nemajú. Kto by pomenoval ľahko, napríklad, žiadostivosť vládnuť, ktorá je tak všeobecná v dušiach tyranov, o čom svedčia aj občianske vojny?

14.16. Slovo žiadostivosť sa najčastejšie používa na označenie telesných hnutí. (Obsah.)

Hoci slovo žiadostivosť môže všeličo znamenať, predsa sa ním najčastejšie myslí telesná žiadostivosť. Totiž keď si duch a aj telo žiada rozkoš, povstane toľká príjemnosť, akej niet viac medzi telesnými rozkošami. Avšak telesná rozkoš je takého druhu, že nie vždy sa môže vzbudiť alebo zastaviť. Niekedy duch chce rozkoš, ale telo nevládze; alebo zas telo chce rozkoš, ale duch nechce. Je to nesúlad, zavinený hriechom prvých ľudí.

14.17. Nahota prvých ľudí a hanblivosť po hriechu.

Právom nás veľmi zahanbuje telesná žiadostivosť, právom aj tie údy, ktorými podľa svojho, aby som tak povedal, práva, a nie podľa našej vôle pohybuje alebo nepohybuje, volajú sa hanblivými, akými však neboly pred hriechom. Veď je napísané: »Boli nahí, a nehanbili sa« (Gen. 2, 25). Nie preto, že by neboli poznali svoju nahotu, ale nahota ešte nebola hriešna, lebo žiadostivosť ešte nehýbala spomenutými údmi proti vôli, telo svojou neposlušnosťou ešte nevydávalo svedectvo na zahanbenie ľudskej neposlušnosti. Neboli predsa stvorení slepými, ako si o tom myslí neskúsený svet, veď Adam videl živočíchov, ktorým aj mená podával (Gen. 2, 20). A o žene čítame: »Tu videla žena, že je to strom na jedenie veľmi dobrý, na oko krásny a na pohľad utešený« (Gen. 3, 6). Oči mali otvorené, avšak nemali ich tak otvorené, t. j. na to upreté, aby poznali, čo sa im dáva odevom milosti, keď ich údy ešte nevedely odporovať vôli. Keď sa im však milosť vzala, aby bola primeraným trestom potrestaná neposlušnosť, povstala v telesnom pohybe akási nečistá novota, ktorou sa stala nahota nestydatou a upozornila ich na seba a urobila ich hanblivými. Tu je, čo je o nich napísané, keď zjavným prestúpením porušili príkaz boží »I otvorily sa obom oči, spoznali, že sú nahí, a sošili si figové listy a spravili si zástery« (Gen. 3, 7). Otvorily sa obom oči, hovorí, nie nato, aby videli, veď aj predtým videli, ale aby vedeli rozlíšiť medzi dobrom, ktoré stratili, a zlom, do ktorého sa dostali. Odtiaľ aj strom, nakoľko sám spôsobil spomenutú rozlišovateľnosť, keď z neho jedli proti zákazu, odtiaľ dostal meno ako strom poznania dobra a zla. Keď sa zakúsia utrpenia choroby, lepšie sa vie oceniť požehnanie zdravia. Spoznali, že sú nahí, totiž vyzlečení z tej milosti, ktorá spôsobovala, že telesná nahota ich nezahanbovala nijakým zákonom hriechu, ktorý by bol odporoval ich mysli. To teda spoznali, čo by šťastlivejší neboli spoznali, keby vo viere a poslušnosti voči Bohu neboli spáchali to, čo ich donútilo skúsiť, ako škodí nevera a neposlušnosť. Zahanbení neposlušnosťou svojho tela, ktoré bolo ako by svedkom trestu za ich neposlušnosť, sošili figové listy a spravili si zástery, t. j. prikrývky na rodivé telesné údy. Niektorí vykladači hovoria o prikrývkach. Zástery je latinské slovo (campestria), ale odtiaľ odvodené, že mládež, cvičiaca na poli (in campo) nahá, zakrývala si hanblivé časti, a preto aj tých, ktorí boli tak zakrytí, volali zastretými (campestrati). Čo teda žiadostivosť neposlušne pohla proti potrestanej vôli neposlušnosťou za trest, to cudnosť hanblivo zakryla. Preto všetky národy, nakoľko pochodia z tohto kmeňa, tak veľmi majú vštepený cit zakrývať hanblivé časti tela, že niektorí barbari tieto časti tela ani len v kúpeli neodkryjú, ale umývajú sa so zahalenými tými údmi. V temných púšťach Indie žijú filozofi, ktorí chodia nahí, preto sa aj volajú gymnosofisti (nahí mudrci), avšak rodidlá si zakrývajú, hoci ostatné telo majú nahé.

14.18. Cit hanblivosti pri súloži. (Obsah.)

Manželský skutok, či sa už koná v manželstve alebo mimo manželstva, vždy sa koná skryto, nikdy nie verejne pred svedkami. Nie azda preto, ako by bol skutok sám vsebe zlý, veď v manželstve je celkom dovolený, ba aj dobrý a požehnaný, ale preto, že sa nepatrí, aby sa taký skutok konal verejne. V každom človekovi je cit hanby, ktorý nedovolí, aby niečo takého robil verejne. Ba keď aj štát dovoľuje predajné domy, čo je iste znakom ohromného mravného úpadku, dovoľuje ich len na miestach odľahlých, nie verejných, a aj v nich sa to koná skryto. To všetko má príčinu v tom, že čo je prirodzene dovolené a slušné, tak sa uskutočňuje, že súčasne za trest je aj zahanbujúce.

14.19. Hnev a žiadostivosť po páde sú také, že ich treba krotiť. (Obsah.)

Podľa platónikov hnev a žiadostivosť sú zlými časťami duše, preto ich treba krotiť a rozumom doniesť do poriadku. Rozum je ako by v nejakej pevnosti, odkiaľ riadi žiadostivosť a hnev tak, aby v človekovi bola určitá rovnováha. Tieto časti boly v raji celkom iné, celkom sa podriaďovaly vôli. Keď sa teraz ťažko miernia aj u spravodlivých, je to pre hriech prvých ľudí. Hnev, sa dá ľahšie udržať a krotiť, lebo človek vie napríklad udržať jazyk pod vládou. Pri žiadostivosti je to už tak, že rodivé časti tela sa pohybujú celkom mimo vôle, žiadostivosť sama ich vie pohýbať. To je aj príčina hanblivosti, že nevieme vôľou ovládať tie údy, preto sa aj manželský skutok koná v skrytosti, a nie verejne, ako sme to už spomenuli.

14.20. Šialená nehanebnosť cynikov.

O tomto nechceli vedieť psí filozofi, t. j. cynici (canini — kynikoi) a proti ľudskej hanblivosti vynášali nie inú ako psiu zásadu t. j. nečistú a nehanebnú, totiž že za to, čo sa robí so ženou, keďže je to správne, netreba sa za to hanbiť ani na verejnosti a manželskému nažívaniu sa netreba vyhýbať ani pred domom, ani na ulici. Avšak prirodzená hanblivosť premohla túto bludnú mienku. Hoci tvrdia, že tak urobil aj Diogenes, keď sa chcel preslávit a myslel, že svoju spoločnosť urobí vzácnejšou, keď sa v ľudskej pamäti upevní jeho neobyčajná hanebnosť, no jednako cynici neskoršie prestali tak robiť. Viacej zavážila hanblivosť, aby sa ľudia hanbili ľudí, ako zavážil blud, aby sa ľudia podobali psom. Myslím, však, že ten alebo tí, o ktorých sa hovorí, že tak urobili, myslím, že len napodobňovali pohyby súložníkov pred zrakom ľudí, ktorí nevedeli, čo sa robí pod plášťom, a pred ľudským zrakom nevykonali naozaj tú rozkoš. Filozofi sa nehanbili dávať najavo, že chcú súložiť, tam, kde sama žiadostivosť sa hanbila povstať. Ešte aj dnes vidíme filozofov cynikov. Títo nielen sa obliekajú do plášťa, ale aj palicu nosia a nik z nich sa neopováži takú vec urobiť. Keby sa to predsa niektorí opovážili, nepoviem, že by ich zato ukameňovali, ale určite by na nich napľuli. Za túto žiadostivosť sa hanbí ľudská prirodzenosť, a celkom zaslúžene. V jej neposlušnosti, ktorá ovláda telesné pohlavné údy a vytrhla zpod vlády vôle, v tej neposlušnosti sa zjavne ukázalo, akú odplatu má človek za prvú neposlušnosť. Toto sa malo ukázať najmä v tej časti, ktorou sa rodí sama prirodzenosť, ktorú skazil prvý a veľký hriech. Zo sväzku toho hriechu sa nemôže nik vytrhnúť, ak len milosť božia v jednotlivcoch nesmaže vinu, ktorá bola vykonaná na spoločnú záhubu a zaslúžila trest spravodlivého Boha, nakoľko všetci boli v jednom človekovi.

14.21. Hriech nezničil požehnanú ľudskú plodnosť. (Obsah.)

Hoci bolo manželom v raji povedané, aby sa množili a naplnili zem, predsa pred hriechom nepociťovali nijakú žiadostivosť. Žiadostivosť pocítili až po hriechu, a preto sa aj hanbili a zakrývali svoje telo. Sú ľudia, ktorí nijako nechcú veriť, že by sa v raji bolo mohlo rodiť bez žiadostivosti a rozkoše. Jedno je isté, že žiadostivosť je trestom za hriech, preto ju len po

hriechu zbadali, a plodnosť nie je trestom, ale slávou a požehnaním manželstva, lebo bola nariadená pred hriechom.

14.22. Manželský sväzok ustanovil a požehnal sám Boh.

Nijako nepochybujeme, že božie požehnanie rásť, rozmnožovať sa a naplniť zem, je darom manželskému sväzku, ktorý ustanovil Boh od začiatku, ešte pred hriechom človeka, keď stvoril muža a ženu, dve rozdielne pohlavia, ktoré sú zjavne z ľudského tela. Tomu božiemu dielu je pripojené aj požehnanie, lebo keď Písmo hovorí: »Muža a ženu ich stvoril«, hneď pripojuje: »I požehnal ich Boh a riekol: Ploďte sa a rozmnožujte sa a naplňte zem a podmaňte ju« (Gen. 1, 27, 28). Hoci by sa toto všetko mohlo rozumieť aj v duchovnom smysle, slová muž a žena nemožno rozumieť o jedinom človekovi v tom smysle, že v tom istom človekovi je dvoje vecí, jedna, čo vládne, a druhá, čo je ovládaná. Bolo by však veľkou hlúposťou odporovať tomu, čo je celkom zjavné z dvoch rozdielnych pohlaví, že muž a žena sú tak stvorení, aby rodením potomstva rástli, rozmnožovali sa a naplnili zem. Nie o duchu, ktorý rozkazuje, a o tele, ktoré poslúcha; nie o sile myslenia, ktoré prevyšuje, a sile činnosti, ktorá je podriadená; nie o rozumnom duchu, ktorý vládne, a nerozumnej žiadostivosti, ktorá je ovládaná; nie o rozume a smysloch, ale otvorene o manželskom sväzku, ktorým sa vzájomne zaväzuje obe pohlavia, o tom hovoril Pán, keď sa ho pýtali, či možno prepustiť manželku z akejkoľvek príčiny, keďže Mojžiš pre tvrdosť židovského srdca dovolil dať rozvodný list, o tom povedal Pán takto: »Či ste nečítali, že Stvoriteľ na počiatku stvoril ľudí ako muža a ženu? A povedal: Preto opustí človek svojho otca a svoju matku a bude sa pridržiavať manželky, a tí dvaja sa stanú jedným telom. A tak už nie sú to dve telá, ale iba jedno telo. Čo teda Boh takto spojil, človek nech nerozlučuje«. (Mat. 19, 4—6.) Je teda isté, že muž a žena na začiatku boli tak stvorení, ako aj teraz poznávame dvoch ľudí, rozdielneho pohlavia. Jedno sa menujú buď pre blízke spojenie, buď pre pôvod ženy, ktorá bola učinená z mužovho boku. Pre tento pravzor, ustanovený Bohom, aj apoštol napomína všetkých jednotlivcov, aby mužovia milovali svoje manželky.

14.23. Či by sa v raji boli rodili ľudia, keby nik nebol zhrešil?

Ktokoľvek tvrdí, že prví ľudia by neboli manželsky nažívali, ani by neboli rodili, keby neboli zhrešili, len to tvrdí, že na rozmnoženie počtu svätých bol potrebný ľudský hriech. Keby neboli zhrešili a zostali len sami, — lebo podľa mienky niektorých, keby neboli zhrešili, neboli by mohli ani plodiť —, potom by iste bol nevyhnutný hriech, aby nielen dvaja, ale mnohí mohli byť spravodliví. Keďže však je nesmyslom veriť niečo takého, treba skôr tomu veriť, že počet svätých, potrebný na zaplnenie najblaženejšieho štátu, by bol taký, aj keby nik nebol zhrešil, aký sa teraz božou milosťou vyberie z množstva hriešnikov, kým sa rodia a plodia synovia tohto sveta (Luk. 20, 34).

Preto manželský sväzok, hodný rajskej blaženosti, aj keby nebolo bývalo hriechu, bol by plodil milých potomkov a nebol by zakusoval hanblivú žiadostivosť. Ako by to však bolo možno, nato nemáme poruke nijaký príklad. Nie je však neuveriteľné, že by jeden úd nemohol bez žiadostivosti slúžiť vôli, keď jej teraz toľko údov slúži. Či nehýbeme nohami a rukami, keď chceme dosiahnuť to, čomu tie údy slúžia, bez ich odporu, s ľahkosťou, ktorú skusujeme nielen u seba, ale aj u druhých, najmä u rukodielnych umelcov najrozmanitejších výrobkov, kde na vycvičenie slabšej a neobratnejšej prirodzenosti pristupuje čulejšia usilovnosť, a nemali by sme veriť, že na plodenie potomstva, keby nebolo žiadostivosti, ktorá je vlastne trestom za neposlušnosť, tie údy ako aj všetky iné by neposlúchaly rozkazy vôle? Či aj Cicero vo svojich knihách o štáte, kde rokuje o rozdielnosti vlád a berie príklad z

prirodzenosti človeka, nehovorí, že telesným údom sa rozkazuje ako deťom pre ľahkosť poslušnosti a skazené časti duše sa krotia ostrejšími rozkazmi tak ako sluhovia? V prirodzenom poriadku má duch prednosť pred telom, a predsa duch vie ľahšie rozkázať telu ako sebe. Žiadostivosť, o ktorej hovoríme, je tým väčšmi zahanbujúca, lebo duch pre ňu ani sebe nemôže rozkázať, aby vôbec nemal záľuby, ani telu nemôže rozkázať, aby skôr vôľa ako žiadostivosť hýbala hanblivými údmi. Keby tak mohlo byť, nebolo by to zahanbujúce. Teraz je to zahanbujúce, že telo odporuje duchu, ktoré mu je vlastne nižšou prirodzenosťou podriadené. Keď sa v iných smyslových hnutiach duch dostáva proti sebe, hanbí sa za to menej, lebo vtedy vlastne premáha len sám seba. Totiž keď aj také premoženie je proti poriadku a hriešne, lebo je spôsobované duchu časťami, ktoré sa majú podriadiť rozumu, predsa je spôsobené len vlastnými časťami, a preto, ako už bolo povedané, od seba samého spôsobené. Keď sa zas duch premáha riadne tak, že mimorozumové pohyby ovláda mysľou a rozumom, ak aj tie obe sú poslušné Bohu, je to na česť a chválu. Menej sa tiež hanbí, keď duch sám seba neposlúcha vo svojich horších častiach, ako keď telo, ktoré je druhoradé a nižšie od neho a ktorého prirodzenosť bez neho nemôže žiť, nechce plniť jeho (ducha) vôľu a rozkazy.

Keď iné údy zostanú zadržané rozkazom vôle, bez ktorých tie, ktoré sú žiadostivosťou podnecované proti vôli, nemôžu dosiahnuť to, po čom túžia, hanblivosť zostane zachovaná bez toho, že by sa stratila hriešna rozkoš, alebo nie je k nej daný súhlas. Tejto odvety, toho odporu, tohto zápasu medzi vôľou a žiadostivosťou o dostatočnosť vôle a potrebnosť žiadostivosti, keby vinovatá neposlušnosť nebola odplatená trestnou neposlušnosťou, toho by nebolo malo manželstvo v raji, ale tie údy ako aj všetky ostatné by slúžily vôli. Tak aj plodné nivy by obsievalo náčinie na ten účel stvorené, ako dnes obsieva ruka zem (Virg. Georg. 3, 136). Nebolo by ani príčiny, aby nás hatila hanblivosť, keď chceme o týchto veciach podrobnejšie hovoriť, aby nás nútila pýtať prepáčenie od hanblivých uší, ktorým vzdávame česť. Vtedy by sa mohlo slobodne a bez obavy hovoriť o všetkom, čo príde na myseľ o týchto údoch. Ba nebolo by ani slov, ktoré by sa musely nazvať neslušnými, ale všetko, čo by sa povedalo, bolo by tak isto slušné, ako keď hovoríme o iných častiach tela. Ktokoľvek teda pristupuje k tejto knihe s nečistým úmyslom, nech sa obáva viny, a nie prirodzenosti. Nech si značí skutky svojej nečistoty, a nie slová, ktoré my musíme nevyhnutne povedať. Hanblivý a nábožný čitateľ mi to ľahko prizná za potrebné, kým nevyvrátim neveru, dokazujúcu svoje učenie nie z vecí, nepostihnuteľných skúsenosťou, ale len z tých, ktoré sa dajú overiť smyslami. Vážny človek toto číta bez pohoršenia, nepozastaví sa nad strašným apoštolovým karhaním ženských nerestí, ktoré »prirodzený styk s mužmi zmenily za protiprirodzený« (Rim. 1, 26), najmä však preto, že teraz nespomíname a nekarháme špatnosť hodnú odsúdenia ako apoštol, ale vysvetľujeme, nakoľko môžeme, úkazy ľudského rodenia a pritom sa vyhýbame neprístojným slovám, podobne ako apoštol.

14.24. Keby ľudia boli v raji poslúchali, boli by mohli svoje rodné údy ovládať vôľou. (Obsah.)

Muž a žena by sa boli v raji manželsky stýkali nie vedení žiadostivosťou, ale celkom bez nej, len vôľou, len vtedy, keby to bolo bývalo potrebné. Veď aj teraz môžme pohybovať svojimi údami, teda ich môžeme ovládať. Ovládame napríklad jazyk, ústa, pľúca, dýchanie. Či by bolo teda čudné, keby to bol chcel Boh, aby sme mohli ovládať aj rodné údy? Mnoho ľudí je na svete, ktorí vedia celkom výnimočne ovládať niektoré svoje údy, takže vzbudzujú počudovanie u okolo stojacich. Niektorí vedia hýbať ušami, niektorí vedia stiahnuť kožu na hlave až ponad čelo, niektorí vedia prehltnúť veľa vecí, a potom ich zo seba vyťahujú, iní vedia dokonale napodobniť vtákov, iní zas vedia zo svojho zadného tela vydávať také zvuky,

ako by niekto hral, niektorí sa zas potia, ako len sami chcú. Ba bol akýsi kňaz Restitutus z kalamenskej[5]) farnosti, ktorý sa na určitý zvuk vedel stať ako by mŕtvym a nemohol ho do určitého času nik prebrať ani pichaním, ani úderom, ani pálením. Keď teda niektorí ľudia robia také čudné veci a vedia tak ovládať svoje telo, prečo by sme nemali veriť, že aj prví ľudia by boli vedeli ovládať svoje rodné údy, keby neboli zhrešili. Keď však neposlúchli Boha, potrestal ich neposlušnosťou údov, aby sa potom preto hanbili.

14.25. V pozemskom živote sa nedosiahne opravdivá blaženosť. (Obsah.)

Len šťastlivý človek žije, ako chce, a šťastlivý je ten, kto je spravodlivý. Ale ani spravodlivý nebude žiť, ako chce, ak nedôjde ta, kde sa už nedá ani padnúť, ani umrieť. Prirodzenosť je už taká, že nie je šťastlivá dovtedy, kým nedosiahne to, po čom túži. Ako môže však teraz žiť, ako chce, keď život nie je v moci človeka? Chce žiť, a musí zomrieť. Ako by mohol žiť tak, ako chce ten, kto nežije tak dlho, ako chce? A keby chcel zomrieť, ako potom môže žiť, ako chce, keď vôbec nechce žiť? A ak chce žiť, nič nechce, čo nemôže, a len to chce, čo môže. Tak človek na tejto zemi nemôže chcieť to, čo by chcel, preto nemôže byť celkom blažený a šťastný. Len vtedy bude šťastný, keď to šťastie, ktoré chce, bude večné.

14.26. V šťastnom rajskom živote by sa bol manželský akt vykontával bez žiadostivosti.

Žil teda v raji človek, ako chcel, kým chcel to, čo Boh prikázal. Žil a tešil sa z Boha, z ktorého dobra aj sám bol dobrým. Žil bez akéhokoľvek nedostatku a mal možnosť žiť tak navždy. Mal pokrm, aby nehladoval, mal nápoj, aby nebol smädný, a strom života, aby ho nezničila staroba. Nijakú skazu na tele alebo z tela, nijaké trápenia nesužovaly jeho smysly. Nijaká vnútorná choroba, nijaký vonkajší úder, ho neznepokojoval. Mal najvyššie zdravie a úplnú duševnú spokojnosť. Ako v raji nebolo nijakého úpalu a zimy, tak v rajskom človekovi nebolo nijakého útoku na vôľu, pochádzajúceho zo žiadostivosti alebo strachu. Nebolo vôbec smútku ani nerozumnej radosti, ale opravdivá radosť sa stále opakovala z Boha, ku ktorému sálala »láska z čistého srdca, dobrého svedomia a nepokryteckej viery« (I. Tim. 1, 5). Bola tam verná pospolitosť manželov, prýštiaca zo šľachetnej lásky, svorná ostražitosť mysle a tela a napokon neunavujúce zachovávanie prikázania. Nijakou prácou zaujatý necítil únavy a spánok ho nepremáhal proti vôli. V takých ľahkých okolnostiach a v takom ľudskom šťastí bolo by nemúdre pripustiť, že by počatie potomka nemohlo byť bez chorobnej žiadostivosti, ale tou istou vôľou boly ovládané plodivé údy, ktorou sú aj ostatné, bez vábivého a pálivého nutkania, so spokojnosťou ducha a tela, bez porušenia panenskej poctivosti by sa vložil manžel do lona manželky (Aeneid. 8, 496). Keď sa to nedá dokázať skúsenosťou, to ešte neznamená, že tomu treba veriť, že nejaký temný oheň by ovládal tie údy, ale slobodná vôľa by ich ovládala podľa potreby, vtedy by sa bolo mohlo mužské semeno tak isto vliať do ženského lona bez telesného porušenia ženského údu, ako aj teraz môže bez toho istého porušenia vychádzať krv pri mesačnom ženskom čistení. Tou istou cestou by mohlo vniknúť semeno, ktorou vychádza čistenie. Ako pri rodení nie bolestné vzdychanie, ale pohyb zrelého plodu uvoľňuje vnútro rodičky, tak aj na oplodnenie a počatie nebol by spájal obe bytosti pocit žiadostivosti, ale uvážené a vôľou usmernené nažívanie. Hovoríme o veciach zahanbujúcich a hoci len uzatvárame podľa svojich možností, aké mohly byť predtým, ako boly zahanbujúce, predsa je potrebné, aby našu rozpravu väčšmi miernila hanblivosť, ako napomáhala výrečnosť, ktorá nám málo osoží. Ak totiž to, o čom hovorím, ani tí neskúsili, ktorí to mohli skúsiť — keďže ich hriech predbehol a prv si zaslúžili vyhnatie z raja, ako by sa boli stretli pokojnou mysľou v diele zasievania potomstva — ako teraz, keď sa to spomína, ide v ústrety ľudským smyslom skúsenosť búrlivej žiadostivosti, a nie súlad spokojnej vôle.

Odtiaľ pochodí, že stud prekáža hovoriacemu, aj keď nechýba mysliacemu rozumnosti. Naozaj všemohúcemu Bohu, najvyššiemu a najlepšiemu Stvoriteľovi všetkých bytostí, pomocníkovi a odmeňovateľovi dobrej vôle, ktorý opúšťa a odsudzuje zlú vôľu, tomu nechybovalo rozhodnutie, ktorým by doplnil určitý počet občanov svojho štátu, vo svojej múdrosti určený aj zo zavrhnutého ľudského pokolenia. A nevybral by ich podľa zásluhy, ale podľa milosti, lebo veď celá ľudská masa bola odsúdená ako by v narúšanom koreni. Takto ukázal vyslobodeným nielen na nich samých, ale aj na nevyslobodených, koľkú štedrosť im preukázal. Každý teda poznáva, že je vyslobodený zpomedzi zlých nie musenou, ale darovanou dobrotou, keď sa zachraňuje z tej spoločnosti ľudí, s ktorými spoločný trest by bol aj preň spravodlivý. Prečo by teda Boh nebol mal tých stvoriť, o ktorých vedel, že zhrešia, keď na nich a z nich mohol ukázať, čo zaslúžila ich vina a čo uštedrila jeho milosť, a ďalej, že pod takým Stvoriteľom a Usporiadateľom prevrátená nesporiadanosť hriešnikov nevyvráti správny poriadok vecí?

14.27. Hriešni ľudia a anjeli nepomýlia božiu Prozreteľnosť. (Obsah.)

Hriešnici ľudia alebo anjeli nemôžu priniesť nijakú škodu božej Prozreteľnosti. Boh vie aj zlo obrátiť na dobro. Prečo však neobrátil na dobro zlo padnutého anjela a dopustil, aby pokúšal hneď človeka, ktorý bol stvorený s dobrou vôľou? Preto, lebo človek bol tak stvorený, že keby bol dúfal len v božiu pomoc, bol by zvíťazil nad zlým anjelom. Bol by dostal odmenu, keby bol v dobrej vôli vytrval pri Bohu, a trest, keď zlou vôľou odstúpil od Boha. Ako život v tele nie je možný bez pokrmu, ale možno nežiť v tele — svedkami sú samovrahovia —, tak isto bolo nemožné dobre žiť bez pomoci božej v raji.

Bolo však možné žiť zle, hoci vtedy sa strácalo šťastie a prichádzal spravodlivý trest. Keď teda Boh videl, že človek zhreší, prečo nezabránil, aby zlý duch pokúšal človeka? Vedel dobre, že človek v tom pokušení padne, ale predvídal aj to, že ľudským pokolením, božou pomocou zmohutneným, bude ten istý diabol ešte väčšou slávou premožený množstvom svätých. Tak sa stalo, že pred Bohom nezostalo nič skrytého z budúcich vecí a nikoho neprinútil do hriechu svojou vedomosťou. V budúcnosti sa mal ukázať rozdiel medzi tým, čo človek alebo anjel vykonal zo seba a čo z dopustenia božieho. Nik predsa nepochybuje, že bolo v božej moci, aby nebolo pádu ani ľudského, ani anjelského. Jednako im nechcel Boh vziať slobodné rozhodovanie, aby tak ukázal biedu ich pýchy a vysokú hodnotu svojej milosti.

14.28. O vlastnosti pozemského a nebeského štátu.

Dvojaká láska utvorila dvojaký štát: pozemský štát láska sebecká až do pohrdnutia Bohom, nebeský štát láska k Bohu až do pohrdnutia sebou. Pozemský hľadá slávu v sebe, nebeský zas v Pánovi. Prvý hľadá slávu u ľudí, najvyššou slávou druhého je Boh, svedok svedomia. Prvý vo svojej sláve dvíha svoju hlavu, druhý hovorí svojmu Bohu: »Si mojou slávou, ktorý povyšuješ moju hlavu« (Žalm 3, 4). Prvému vládne v jeho panovníkoch a národoch, ktoré ujarmuje, žiadostivosť po vláde. V druhom si slúžia vo vzájomnej láske aj predstavení starostlivosťou, aj poddaní poslušnosťou. Prvý miluje vo svojich mocnároch svoju silu, kým druhý hovorí svojmu Bohu: »Milujem ťa, Pane, moja sila« (Žalm 17, 2). Preto aj v prvom jeho múdri, žijúci podľa človeka, nasledovali svoje telesné alebo duševné dobro, prípadne obe svoje dobrá, alebo, ktorí mohli poznať Boha, »neoslavovali ho ako Boha, ani mu nevzdávali vďaky, ale vo svojom mudrovaní sa celkom pomiatli a ich nerozumná myseľ sa zatemnila. Vydávali sa za múdrych, — ovládaní pýchou vyvyšovali sa svojou múdrosťou —, a boli blázni. Veď slávu nepominuteľného Boha zamenili za podoby a obrazy pominuteľného

človeka, vtákov, štvornožcov a zemeplazov«. V modlárskom uctievaní spomenutých sôch boli alebo vodcami, alebo povolnými nasledovateľmi a »úctu a poklonu vzdávali stvoreným veciam, lež nie Stvoriteľovi, ktorý nech je naveky požehnaný« (Rim. 1, 21—25). V druhom však niet takej ľudskej múdrosti, ale len zbožnosť, ktorá správne uctieva pravého Boha a jedine tú odmenu očakáva v spoločnosti svätých, — nielen ľudí, ale aj anjelov —, aby »Boh bol všetko vo všetkých« (I. Kor. 15, 28).[6])

1.

Hnutia mysli sa dajú sviesť na tieto: žiadosť, radosť, strach a smútok. Žiadosť je smerovanie vôle za dosiahnutím nejakého predmetu. Radosť je potešenie z dosiahnutého predmetu. Strach je vôľa vyhnúť sa nejakému predmetu. Smútok je nesúhlas s utrpeným zlom. Takto každé duševné hnutie smeruje k tomu, aby nejaké dobro získalo, nejaké dobro podržalo, nejakému zlu sa vyhlo, od nejakého zla sa odvrátilo. Vôľa je slobodný pohyb duše, aby niečo získala, alebo sa niečomu vyhla. (Gs. 225.)

2.

Keď nemôžu lekári niektorý úd uzdraviť, tak ho umŕtvia, otupia, aby nič necítil, t. j. aby necítil bolesť. Teda nie aby bol zdravý, len aby otupel. (Mg. 417.)

3.

Boh mohol aj ináč stvoriť človeka. Mohol ho stvoriť s takými duševnými vlohami, ktoré by sa postupne rozvíjaly, ako je tomu teraz. Boh však stvoril človeka vo vyššom stave, ako je dnešný. Pred hriechom mal človek neobmedzenú lásku k Bohu, a preto ani nehrešil. Keďže nehrešil, ani netrpel nijakú bolesť, zlo alebo smútok. Bol nemeniteľný a nesmrteľný. Bol veľmi múdry, čo vidieť aj z toho, že Adam dal mená všetkým zvieratám. Terajšia rozumová obmedzenosť je len následok hriechu. (Gs. 225.)

4.

Adam sa svojou vôľou rozhodol k pádu. Keď sa pozeráme na jeho priestupok a hriech len ako by zvonku, vidí sa nám malicherný, nepatrný a trest zaň neprimerane veľký. Boh zakázal jesť ovocie z jedného stromu. Tým prikázal človekovi čnosť poslušnosti. Príkaz bol teda zjavne daný len na upevnenie a potvrdenie poslušnosti v človekovi. Predsa nebolo nič ľahšieho v rajskej hojnosti, ako zrieknuť sa jediného ovocia. Treba si aj to uvedomiť, že smysly človeka sa nestavaly vtedy proti vôli, ako je tomu teraz. Príčina hriechu, zla a pádu nie je nejaká neznesiteľná ťarcha prikázania, ani nie neposlušnosť tela, ale je to jedine slobodná ľudská vôľa, totiž pýcha. Pýcha je nerozumné úsilie po nepatričnej a neprimeranej nezávislosti. Vôľa postaviť sa proti božej hodnote, znamenala vlastne ľudskú dôveru v sebe samého. Človek našiel dôveru a záľubu v sebe samom. A tak sa človek vlastne prv odvrátil od Boha, ako ho diabol zvádzal. Zvádzanie bolo len vonkajšou príležitosťou, aby sa dal výraz vnútornej pýche, a tým pádu. Pýcha aj po páde hľadá výhovorky, nechce sa priznať, váľa vinu na hada, a tým aj zodpovednosť za skutok chce preniesť na iného. Preto sv. Augustín zdôrazňuje, že príčina pádu je jedine v slobodnej vôli človeka. (Gs. 258.) (O tejto veci viď. aj: Hk 154—167.)

5.

Calama nie je mesto fenické, ale africké, neďaleko Hyppo. (Mg. 433.)

6.

Niektorí v učení Augustínovom o dvoch štátoch vidia zvyšok manicheizmu. Tvrdia, že Augustínov boží štát a svetský štát sú takým protikladom, ako je v manicheizme ríša dobra a svetla s ríšou zla a temnosti. Augustín nemohol tak myslieť. Prameňom jeho učenia, na ktorý sa odvoláva, je sv. Písmo. Idea božieho štátu mu prichádza priamo zo sv. Písma. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei (Žalm 86, 3). Slávne veci sú povedané o tebe, štát boží. Tradičný protiklad Babylonu a Jeruzalema bol dostatočným, aby vzbudil v ňom ideu zlého, Bohu oprotivného štátu. Konečne protiklad dvoch štátov bol už predtým formulovaný u starších spisovateľov, ktorých Augustín poznal (napríklad Ticconius). Tieto skutočnosti dostatočne vyvracajú hypotézu o manichejskom vplyve na Augustína v myšlienke dvoch štátov. Keby sme azda predsa len pripustili, že Augustínova myšlienka mala pôvod v manicheizme, musíme predsa priznať, že jeho učenie o dvoch štátoch nemá v sebe nič manichejského, ba je protimanichejské. Podľa manicheizmu je na svete protiklad dvoch spoločností. Jedna je podľa svojej prirodzenosti zlá a druhá dobrá. Podľa Augustína myšlienka prirodzenosti, ktorá by bola vsebe zlá, taká myšlienka je nemožná, paradoxná, lebo všetko je podľa prirodzenosti dobré, ba aj svetský štát je dobrý, len odvrátením vôle od najvyššieho Dobra sa stáva zlým. Tak učenie jeho, ktoré aj temnosti pokladá v ich bytostnej akosti za dobré, nemôže byť manicheizmom, ale práve popretím a vyvrátením manichejského bludu, dualizmu. (Gs 322.)

Kniha pätnásta

Prehľad pätnástej knihy.

Treba hovoriť o vývine štátov v toku ľudských dejín. Začína sa to narodením Kaina a Ábela. V Kainovi vystupuje pozemský štát a v Ábelovi boží štát. Ako v jednotlivých ľuďoch, tak aj v ľudstve pozemský človek časovo predchádza duchovného. Boží štát je predobrazený v zemskom Jeruzaleme a pozemský štát v Abrahámovom synovi, Izmaelovi, ktorého splodil z neslobodnej. Izák zas, narodený zo slobodnej, syn zasľúbenia, predobrazuje deti milosti, občanov slobodného božieho štátu. Pozemský štát sa sháňa po pominuteľných dobrách a jedine tie môže získať. Samotné zemské dobrá nemôžu viesť k večnému šťastiu. Kain založil pozemský štát, jeho bratovražda, ktorá má svoju náprotivu v Romulovi, vyšla z diabolskej závisti, uvádza na zem prvý raz boj medzi pozemským a božím štátom. Kainova obeť sa nepáčila Bohu, opovrhol ňou, lebo obetujúci bol ochotný dať dar, ale samého seba nechcel dať Bohu. Je v tom predobraz detí sveta, ktoré aj keď Boha uctievajú, chcú ho upotrebiť len na svoje šťastie a svoju potrebu, aby mohli užívať svet, miesto aby svet upotrebili na ľahšiu službu Bohu. Božie napomenutie, podriadiť žiadostivosť nadvláde ducha, zahodil Kain do vetra. Dal voľný priechod závisti, čo viedlo k zločinu. Zpráva, že Kain založil prvý štát, je celkom hodnoverná, lebo pri dlhom veku praľudí jeho potomstvo mohlo vyrásť v národ. Dlhý život vtedajších ľudí je potvrdený niektorými objavmi a dejinnými zprávami. Sú niektoré neshody v počítaní hebrejského textu a Septuaginty, ale nie sú závažného významu. Nemožno pokladať vtedajšie roky za desatinu dnešných. Neshody v rokoch mohly vzniknúť nesprávnym odpisovaním Septuaginty, avšak zásadou je: vždy dať prednosť pôvodnému textu. Náhľad o desatinách rokov je porazený najlepšie v počítaní rokov potopy. V uvádzaní generácií nie sú uvedení všetci členovia rodu, ale svätý spisovateľ sa usiluje vzostupne dôjsť až k Noemovi. Prvé pokolenia musely uzatvárať medzi sebou manželstvá, bratia a sestry, čo neskôr nebolo dovolené. Príbuzenské manželstvá prvých ľudí maly pripomínať budúcim pokoleniam príbuznosť a vzájomnú lásku všetkých ľudí, nakoľko všetci pochádzajú zo

spoločných rodičov. Kain a Set sú zakladateľmi oboch štátov. V Kainovom synovi Enochovi a v Setovom synovi Enosovi sa rozbehujú oba štáty na svojej pozemskej púti, aby v Bohom určených časoch našly svoje zakončenie. Pozemský štát v svojom zemskom zakončení a boží štát vo svojom večnom trvaní po zmŕtvychvstaní. Krátke zopakovanie zprávy o stvorení má za cieľ pripomenúť dôležitejšie soznamy Setovcov. Pre nezriadenú lásku synov božích ku ľudským dcéram došlo časmi k smiešaniu oboch štátov. Synovia boží sa v hebrejskom texte menujú anjeli boží. Aj keď sa nedá celkom dokázať nemožnosť spojenia anjelov s ľudskými dcérami, jednako treba povedať, že v tomto prípade nešlo o dobrých anjelov, ktorí by azda len teraz pre ľudské dcéry boli zhrešili a tak došli k pádu. Pomenovaním »anjeli boží« sú zaiste mienení potomci Setovi. Ak z toho spojenia vyrástli obri, to ešte neznamená, že museli mať za otcov anjelov. Stodvadsať rokov, daných Bohom, bol čas, určený hriešnym ľuďom na pokánie, aby nemusela prísť potopa. Keď sa hovorí o božom hneve, neslobodno to brať celkom v ľudskom smysle, ako by Boh mal nejaké hnutia hnevu, ktoré predtým nemal, ale ide tu o spôsob ľudskej reči, aby Písmo skôr dosiahlo svoj cieľ a porozumenie u ľudí. Archa, koráb, je obrazom božieho štátu, v ďalšom Cirkvi, plávajúcej na vlnách rozbúreného sveta. Zpráva o korábe, o jeho niektorých podrobných údajoch je samozrejme aj obrazná, ale to nijako nevylučuje dejinnú skutočnosť potopy, neobsahuje nič takého, čo by sa nemohlo stať. Krátko: nie je to rozprávka na plašenie ľudí, ale je to dejinná skutočnosť.

15.1. Od začiatku badať v ľudstve dva rady pokolení, ktoré smerujú k rozdielnym cieľom.

O rajskej blaženosti, o samotnom raji, o živote prvých ľudí v ňom, ako aj o ich hriechu a treste, mnohí mnoho mysleli, hovorili a písali. Aj my sme o tom hovorili v predošlých knihách, a to vždy podľa sv. Písma, buď ako sme v ňom čítali, alebo sme mohli vyrozumieť, hľadiac stále na jeho vážnosť. Ak by sme chceli o veci dôkladnejšie rokovať, ukázalo by sa mnoho rozmanitých sporných otázok, ktorých riešenie by zabralo viac sväzkov, ako vyžaduje toto dielo a postačuje čas, ktorého aj tak nemáme nazvyš, aby sme sa zaoberali tým, na čo by záhaľčiví a škrupulujúci zvedavci mohli prísť, ktorí sa aj tak radšej vypytujú ako chápu. Myslím, že sme už dali dostatočnú odpoveď na najdôležitejšie a najťažšie otázky o počiatku sveta, duše a ľudského pokolenia, ktoré sme rozdelili na dva druhy, a to na ľudí, žijúcich podľa človeka, a ľudí, žijúcich podľa Boha. V tajomnom smysle ich tiež voláme dvoma štátmi, totiž dvoma pospolitosťami ľudí, z ktorých jedna je určená naveky s Bohom kráľovať a druhá znášať večný trest s diablom. Toto je však už ich koniec, o ktorom bude neskôr reč. Teraz však nakoľko o ich vzniku bolo už dosť povedané, — vzniku buď v anjeloch, ktorých počet nepoznáme, buď v prvých ľuďoch —, vidí sa mi, že mám poukázať, ako sa javia od času, keď dvaja prví začali plodiť deti, a ako sa budú javiť, kým ľudia neustanú plodiť deti. Táto úplnosť časov alebo vekov, v ktorej zomierajúci odchádzajú, rodiaci sa nastupujú, je tok tých dvoch pospolitostí, o ktorých vlastne rokujeme.

Z dvoch rodičov ľudského pokolenia prvý sa narodil Kain, ktorý patril k ľudskému štátu, a druhý Ábel, ktorý patril k božiemu štátu. Ako u každého človeka nachodíme potvrdenie toho, čo hovorí apoštol: »A nie je najsamprv duchovné, lež živočíšne, a len potom duchovné« (I. Kor. 15, 46), tak aj každý, pochodiaci z pokazeného koreňa, najprv sa musí narodiť z Adama zlý a telesný a až znovuzrodením z Krista sa stáva dobrým a duchovným. Tak aj v celom ľudskom pokolení, len čo sa rodením a zomieraním začaly dva štáty, najprv sa narodil občan tohto sveta a neskôr občan, hoci putujúci na tomto svete, predsa patriaci do božieho štátu, milosťou predurčený, milosťou vyvolený, milosťou pútnik dolu, občan hore. Pokiaľ ide o neho samotného, povstáva z tej istej hmoty, ktorá sa na začiatku celá skazila, ale Boh, ako by hrnčiar (toto prirovnanie používa apoštol úmyselne, nie neuvážene), urobil jednu nádobu z tej

istej hmoty na čestnú, inú na všednú potrebu (Rim. 9, 21). Najprv bola urobená nádoba na všednú potrebu, potom na čestnú, nakoľko v každom človekovi, ako som už povedal, najprv je to, čo je neslušné, od čoho musíme začínať, ale nesmieme pri tom zostať, potom je to, čo je slušné, k čomu prichádzame stupňovito a keď sme k tomu došli, aj zostaneme pri tom. Preto nie z každého zlého človeka sa stane dobrý človek, ale nikto sa nestane dobrým, kto predtým nebol zlým.[1]) Čím rýchlejšie sa niekto lepší, hneď prijíma aj lepšie pomenovanie a predošlé meno nahrádza týmto posledným. O Kainovi je napísané, že založil štát, a Ábel, ako pútnik na zemi, nezaložil na zemi nijaký štát. Štát svätých je totiž v nebesách, hoci jeho občania sa rodia na zemi, v nich putuje, kým nepríde čas jeho kráľovstva, keď shromaždí všetkých zmŕtvychvstalých v ich telách a potom im bude dané sľúbené kráľovstvo, v ktorom budú vládnuť bez skončenia časov so svojím Pánom a Kráľom všetkých vekov.

15.2. Synovia tela a synovia prisľúbenia.

Na zemi bol akýsi tieň a prorocký obraz božieho štátu, ktorý skôr len naznačoval, ako predstavoval, kým to čas vyžadoval, aby sa ukázal u ľudí, takže prijal aj meno svätého štátu, lebo bol jeho vypodobnením, nie však podľa skutočnej pravdy, ale len podľa toho, aký bude v budúcnosti. O tomto predobraze a obraze, ktorý naznačoval slobodný štát, hovorí apoštol Galaťanom: »Povedzteže mi vy, ktorí chcete byť pod zákonom, či nepočujete zákon? Veď je napísané, že Abrahám mal dvoch synov, jedného z otrokyne, druhého zo slobodnej (manželky). A ten, čo bol z otrokyne, narodil sa podľa tela, ale ten zo slobodnej podľa prisľúbenia. Toto je však obrazne povedané. Tie (ženy) znamenajú totiž dve smluvy: Tá prvá, daná na vrchu Sinaj, rodí pre otroctvo. A to je Agar. Sinaj však je vrch v Arábii, zodpovedá terajšiemu Jeruzalemu, lebo ten je v otroctve aj so svojimi deťmi. Ale nebeský Jeruzalem, ten je tá slobodná, ktorá je našou matkou. Napísané je totiž: Zaplesaj, neplodná, čos' porodila, rozzvuč sa a jasaj ty, čos' nemala dietky! Veď dietky opustenej sú početnejšie ako dietky tej, čo žije s mužom! Aj my, bratia, sme dietkami prisľúbenia, ako bol Izák. Lenže ako vtedy ten, čo sa narodil podľa Ducha, tak je to aj teraz. Čo však hovorí Písmo? Vyžeň otrokyňu a jej syna, pretože syn otrokyne nemôže byť dedičom so synom slobodnej! A my, bratia, nie sme dietky otrokyne, ale slobodnej.« (Galat. 4, 21—31.)

Toto vysvetlenie, pochádzajúce z vážnosti apoštola, nám ukazuje, v akom smysle máme prijímať knihy obojeho Zákona, totiž starého a nového. Niektorá časť pozemského štátu sa stala čiastočne obrazom nebeského štátu, nepredstavujúc seba, ale iný štát, a tak sa stala slúžiacou. Nebola založená pre seba, ale pre iný, aby predobrazovala iný a sama aj bola obrazom, aj bola predobrazená. Aj Agar, slúžka Sárina, a jej syn boli akýmsi predobrazom tohto obrazu. A pretože tiene maly zmiznúť príchodom svetla, slobodná Sára, ktorá predstavovala slobodný štát, za ktorého predobraz aj tiež slúžil iný spôsobom, povedala: »Vyžeň otrokyňu a jej syna, pretože syn otrokyne nemôže byť dedičom s mojím synom Izákom«, ako hovorí apoštol »so synom slobodnej«. V pozemskom štáte nachodíme teda dva tvary: Jeden ukazuje svoju vlastnú prítomnosť, druhý svojou prítomnosťou slúži za predobraz nebeského štátu. Prirodzenosť, poškvrnená hriechom, rodí občanov pozemského štátu a milosť, oslobodzujúca prirodzenosť od hriechu, rodí občanov nebeského štátu. Podľa toho jedni sa menujú nádobami hnevu, druhí nádobami milosrdenstva. Aj u dvoch synov Abrahámových je to vypovedané, lebo jeden, Izmael, narodil sa podľa tela z otrokyne Agar, druhý, Izák, narodil sa zo slobodnej Sáry podľa prisľúbenia. Obaja sa narodili zo semena Abrahámovho, ale jedného splodil obyčaj, poukazujúci na zákon prírody, druhého však darovalo prisľúbenie, znamenajúce milosť. Tam sa ukazuje ľudská prirodzenosť, tu sa však pripomína božie dobrodenie.

15.3. Neplodnosť Sáry, zrušená božou milosťou. (Obsah.)

Keďže bola Sára neplodná, žiadala si potomstvo aspoň zo svojej otrokyne, ktorú dala za ženu svojmu manželovi. Podľa zákona prírody, alebo ako hovorí Písmo, podľa tela sa narodil Izmael. Narodenie sa pokladá za narodenie podľa tela nie preto, že by nebolo božím darom, ale nebolo podľa prisľúbenia. Druhý syn, Izák, bol synom prisľúbenia, lebo, odhliadnuc od neplodnosti Sáry, v tak vysokom veku by sa už podľa prirodzeného zákona nebol mohol narodiť Abrahámovi a Sáre syn. Izák, narodený podľa prisľúbenia, označuje synov milosti, občanov božieho štátu a účastníkov večného pokoja, kde všetci z radosti a potešenia nemeniteľného dobra žijú v poslušnej láske a úplnej svornosti.

15.4. Boj a pokoj pozemského štátu.

Pozemský štát, ktorý nebude večný (lebo ak bude pri poslednom súde odsúdený, prestane byť aj štátom), má tu svoje dobro, z ktorého požívania sa raduje, nakoľko sa z takého dobra možno radovať. A keďže niet takého dobra, aby svojim milovníkom nerobilo nijaké ťažkosti, tento štát sa často proti sebe rozdvojuje v sporoch, vojnách, bitkách a vo vyhľadávaní smrtonosných, lepšie povedané smrteľných víťazstiev. Ak povstane vo vojne jedna časť proti druhej, usiluje sa dosiahnuť víťazstvo nad národmi, hoci aj ju ovládajú neprávosti. Ak zvíťazí, nafukuje sa pýchou, hoci aj také víťazstvo je smrtonosné; ak však uvažuje o stave vecí a ich vrtkavosti, viac sa strachuje z nešťastia, ktoré by ju mohlo postihnúť, ako sa raduje z prihodivšieho sa šťastia, lebo samo víťazstvo je smrteľné. Nebude môcť natrvalo ovládať tých, ktorých si podrobila víťazstvom. Nedobre sa hovorí, že nie je dobrom, po čom túži pozemský štát, veď aj on sa tým stane lepším v ľudskom pokolení. Aj on túži po istom pozemskom pokoji, aby mohol užívať pozemské veci a tento pokoj vyhľadáva vojnami. Ak zvíťazí a niet, kto by mu odporoval, bude pokoj, ktorého nemaly prv časti, stojace proti sebe a vedúce boj z nešťastnej núdze pre tie veci, ktoré nemohly mať spoločné. Tento pokoj sa vyhľadáva namáhavými vojnami a dosahuje sa slávnym víťazstvom. Ak zvíťazia, ktorí viedli boj za spravodlivú vec, nikto nepochybuje, že sa z takého víťazstva treba radovať a že skrsol žiadaný pokoj. Ten je dobro a nepochybne boží dar. Ak sa však pre pozemskú blaženosť zanedbáva niečo lepšieho, čo patrí k nebeskému štátu, kde bude víťazstvo upevnené večným a najvznešenejším pokojom, a pozemská blaženosť sa tak vyhľadáva, že sa pokladá za jediné dobro, alebo sa vrúcnejšie miluje ako nadzemské veci, nevyhnutne bude nasledovať bieda, ak tu nebola, a rozmnoží sa, ktorá tu už bola.

15.5. Podobnosť zakladateľov pozemského štátu a mesta Ríma, bratovrahov. (Obsah.)

Prvý zakladateľ pozemského štátu bol bratovrah Kain, lebo zo závisti zavraždil svojho brata Ábela, občana nebeského štátu a pútnika na tejto zemi. Nie je teda čudné, že pri zakladaní mesta, ktoré sa malo stať hlavou pozemského štátu a panovať nad mnohými národmi, Romulus zabil svojho brata Rema, avšak s tým rozdielom, že obaja boli občanmi pozemského štátu. Obaja sa chceli preslávi ť založením mesta a získať slávu. Zločinom odstránil jeden druhého. Kain a Ábel netúžili po pozemských veciach, nezávideli jeden druhému moc a vládu, ale Kain vraždil v diabolskej závisti, ktorou zlí závidia dobrým, že jedni sú dobrí, a druhí zlí. Čo sa stalo medzi Romulom a Remom poukazuje na to, ako je pozemský štát proti sebe rozdelený. Čo sa stalo medzi Kainom a Ábelom, poukazuje na nepriateľstvo medzi nebeským a pozemským štátom. Zlí bojujú so zlými, ale aj dobrí so zlými. Dobrí s dobrými, ak sú dokonalí, nemôžu bojovať. Ktorí sa o dokonalosť usilujú, ešte nie sú dokonalými, môžu bojovať medzi sebou, ak jeden dobrý odporuje druhému v tom, čo nenávidí aj u seba. Lebo

telo si žiada, čo je proti duchu a duch, čo je proti telu (Gal. 5, 17). Duchovná žiadosť jedného môže bojovať proti telesnej žiadosti druhého, alebo žiadosť tela jedného proti žiadosti ducha druhého, ako dobrí a zlí medzi sebou.

15.6. Aj občania božieho štátu za svojho pozemského putovania musia trpieť pre trest za hriech.

Slabosťou je, veru, neposlušnosť, o ktorej sme hovorili v štrnástej knihe a je trestom za prvú neposlušnosť. Nie je to teda prirodzenosť, ale skaza. Povedané je preto tým, ktorí smerujú k dokonalosti a na tejto časnej púti žijú z viery: »Navzájom si znášajte bremená, lebo tak splníte zákon Kristov« (Gal. 6, 2). A na inom mieste: »Napomínajte nespokojných, utešujte chúlostivých, prijmite chorých, trpezliví buďte ku všetkým. Starajte sa, aby sa nikto zlým za zlé niekomu neodplácal.« (I. Sol. 5, 14—15.) A opäť na inom mieste: »Ak by niekoho pristihli pri nejakom poklesku, vy, ktorí ste Duchom obdarení, napravte ho v duchu miernosti. Veď aj ty si musíš dávať pozor, aby si nepodľahol pokušeniu.« (Gal. 6, 1.) A inde: »Slnko nech nezapadá nad vaším hnevom« (Efez. 4, 26). A v evanjeliu: »Keby sa teda tvoj brat prehrešil proti tebe, iď a pokarhaj ho medzi štyrmi očami« (Mat. 18, 15). Taktiež o hriechoch, ktoré by mohly byť mnohým na pokušenie, apoštol hovorí: »Tých však, čo sa prehrešujú, karhaj pred všetkými, aby sa aj ostatní báli« (Tim. 5, 20). Preto aj o povinnosti vzájomného odpúšťania sa mnoho prikazuje a veľká starostlivosť sa ukladá na zachovanie pokoja, bez ktorého nikto nebude môcť vidieť Boha. Preto tiež taký hrozný súd nad sluhom, keď sa mu prikazuje zaplatiť desaťtisíc talentov, ktoré mu boly odpustené, pretože nechcel odpustiť svojmu spolusluhovi sto denárov. K tomu podobenstvu Pán Ježiš pridáva a hovorí: »Tak i môj Otec nebeský urobí vám, ak neodpustíte zo srdca každý svojmu bratovi« (Mat. 18, 35). Takto sa liečia občania božieho štátu, putujúci na tomto svete a dychtiaci po pokoji nebeskej vlasti. Duch Svätý však účinkuje vnútorne, aby lieky, používané zovnútorne, aspoň trochu osožily. Lebo ináč, hoci by Boh, používajúc na to niektorého tvora, jemu slúžiaceho, v nejakej podobe prehovoril k ľudským smyslom, a to buď k telesným, alebo im veľmi podobným, ktoré mávame vo snách, a pritom by nespravoval a neriadil myseľ vnútornou milosťou, človekovi by nič neosožilo všetko hlásanie pravdy. Boh to robí podľa svojho zvláštneho, pred nami skrytého, jemu však veľmi dobre známeho a spravodlivého usporiadania, rozoznávajúc nádoby hnevu od nádob milosrdenstva. Stáva sa, veru, podivne a tajne jeho milosťou, že hriech, prebývajúci v našich údoch, ktorý je vlastne už pokutou za hriech, nepanuje podľa reči apoštola v našom smrteľnom tele tak, aby sa muselo jeho žiadostiam podvoľovať, a aby sa mu naše údy vydávaly za nástroje neprávosti. Človek vojde potom do seba a poslúcha svojho ducha, nepovoľujúceho zlu, pod ktorého a božím riadením pokojnejšie prebýva, kým nebude sám panovať bez všetkého hriechu vo večnom pokoji, dosiahnuc úplné uzdravenie a nesmrteľnosť.

15.7. Príčina a vytrvalosť Kainovho zločinu. (Obsah.)

Keď Boh prejavil súhlas s Ábelovou obetou a Kainovou opovrhol, Kain veľmi zosmutnel a ovisla mu tvár. Boh sa ho spytoval, prečo je smutný a prečo ovisla jeho tvár, či zhrešil azda preto, že správne obetoval a nesprávne rozdeľoval. Otázka nie je dosť jasná a rozmanito ju vykladali. Z reči sv. Jána: »Nie ako Kain, ktorý bol od zlého a zabil si brata. A prečo ho zabil? Pretože jeho skutky boly zlé a bratove spravodlivé« (I. Ján 3, 12), vyplýva, že Boh preto nevzhliadol na obetu Kainovu, lebo zle rozdeľoval, dávajúc Bohu niečo zo svojho, sebe však seba samého. Toto robia všetci, ktorí neplnia vôľu Boha, ale svoju, t. j. žijú prevrátene a Bohu prinášajú dar len preto, aby ho naklonili, nie preto, aby im pomohol uzdraviť sa z nepravých žiadostí, ale aby im ich spĺňal. Takto žije pozemský štát, uctieva Boha alebo bohov, aby s ich

pomocou víťazne panoval a požíval zemský pokoj. Dobrým svet slúži na to, aby požívali Boha, zlým, naopak, Boh má slúžiť, aby požívali sveta. Keď Kain videl, že Boh vzhliadol na obetu jeho brata a jeho obetou opovrhol, mal sa zmeniť a svojho brata nasledovať v dobrom, a nie v pýche mu závidieť a smútiť. Smútok nad cudzím dobrom, najmä bratovým, pokladá Boh za najväčší hriech. Boh, udávajúc Kainovi príčinu, prečo neprijal jeho obetu, ukázal, že skôr sa mal sám sebe znepáčiť, ako sa mal znepáčiť jeho vlastný brat, lebo sám bol nespravodlivý a spravodlivo nerozdeľoval, t. j. spravodlivo nežil a nebol hodný, aby jeho obeta bola prijatá, najmä keď spravodlivého brata bez príčiny nenávidel.

Boh napomenul Kaina slovami: Upokoj sa, lebo k tebe jeho (hriechu) obrátenie a ty budeš nad ním (hriechom) panovať. Tento boží výrok možno tak chápať, že obrátenie hriechu sa musí diať k samotnému človekovi, aby poznal, že nikomu okrem seba nemôže pričítať svoje hriechy. To je spasiteľný liek pokánia a správna prosba o milosť.

15.8. Prečo Kain na začiatku ľudského pokolenia založil štát. (Obsah.)

Údaje Písma, že vtedy, keď Kain založil štát a pomenoval ho menom svojho syna Enocha, boli len štyria alebo traja ľudia na zemi, nech nemýlia, lebo spisovateľ svätých dejín nepotreboval vymenovať všetkých ľudí, ktorí mohli v tom čase žiť, ale vymenoval iba tých, ktorých žiadala uviesť osnova jeho diela. Usiloval sa prísť od Adama k Abrahámovi a od toho k božiemu ľudu, ktorý si ustanovil Boh pred ostatnými národmi a ustanovil o ňom, aby predobrazoval a predpovedal všetko, čo sa má podľa predvídania Božieho Ducha stať s týmto národom a aj s jeho Zakladateľom a Kráľom, Kristom, ktorého kráľovstvo bude večné. Nezamlčal však ani inú spoločnosť ľudí, ktorú voláme pozemským štátom. Boh to tak zariadil, že hneď od začiatku sa tieto dve spoločnosti po rozličných pokoleniach delily a rozlišovaly na spoločnosť synov božích, žijúcich podľa Boha. Spomína sa slúčenie a rozdelenie týchto spoločností. O rozdelení sa hovorí, keď sa spomína ich rozdelenie na pokolenie Kainovo a Setovo, a o slúčení, keď sa dobrí natoľko naklonili k zlému, že sa vyrovnali zlým, až ich všetkých zahubila potopa, okrem Noema a jeho sedem spoločníkov.

15.9. Dĺžka života a mohutnosť ľudského tela pred potopou.

Nikto rozumný, uvažujúc o týchto veciach, nebude pochybovať, že Kain mohol založiť nielen hocaký, ale aj veľký štát, keď život smrteľníkov bol taký dlhý, ak by len niekto z neveriacich nenamietal samotný počet rokov, ktorý Písmo pripisuje životu prvých ľudí a nepopieral by, že tomu nemožno uveriť. Ani tomu neveria, že rozmery tela znateľne presahovaly terajšie. Aj ich najvznešenejší básnik, Vergilius, rozpráva, ako ich jeden udatný bojovník vytrhol zo zeme ohromný kameň, zasadený na medzi, bežal s ním, zamával ním a hodil ho, hovoriac: »Sotva by ho na svojich šijách unieslo dvanásť mužov, akých teraz zem plodí« (Aen, 12, 819), znázorňujúc tým, že vtedy sa na zemi rodievaly väčšie ľudské telá, a to tým skôr v prvých časoch sveta, pred známou a osudnou potopou. Neveriacich presvedčujú o neuveriteľnej veľkosti tiel hroby, odkryté často výmoľami riek alebo inými príhodami, v ktorých sa našly kosti mŕtvych. Ja sám a viac ľudí so mnou sme videli na utickom pobreží črenový zub ľudský, tak veľký, že by sa z neho dalo urobiť aj sto našich zubov. Myslím, že to bol zub obra, lebo nielen vtedajší ľudia mali väčšie telá ako my, ale obri ich ešte presahovali. Ako inokedy, konečne aj za našich čias, hoci zriedkavejšie, temer nikdy nechýbali ľudia, ktorí by prevyšovali iných vzrastom. Plinius Secundus, muž veľmi učený, dosvedčuje, že čím väčšmi sa svet vzďaľuje od začiatku, tým menšie telá rodí príroda. Spomína, že aj Homér vo svojich básňach sa často na túto okolnosť ponosuje a nevysmieva sa tomu ako básnickým výmyslom, ale ako spisovateľ prírodných divov berie to za uveriteľné a pravdivé. Ako som už povedal,

kosti, pochádzajúce zo starých tiel, nakoľko sú trvanlivé, svedčia o ich veľkosti nielen pre naše časy, ale aj pre budúcnosť. Veľký počet rokov každého človeka, ktorý vtedy žil, nemožno dnes ničím dokázať, ale preto netreba brať hodnovernosť svätým knihám, čo by bolo tým bezočivejšie, keby sme im neverili, keď vidíme, že sa splnilo, čo bolo v nich predpovedané. Tiež ten istý Plinius hovorí, že dosiaľ žije národ, ktorého príslušníci žijú aj dvesto rokov. Ak teda veríme, že aj dnes na neznámych miestach trvá ľudský život dlhšie, hoci sme sa o tom osobne nepresvedčili, prečo by sme to neverili o neznámych časoch? Či je uveriteľnejšie, že niekde niečo je, čo u nás nie je, než že niekedy bolo, čo teraz nie je?

15.10. Rozdiel v počítaní rokov v hebrejských a našich knihách. (Obsah.)

Údaje o veku v hebrejských knihách a našich (Septuaginta — latinský preklad) sú rozdielne. Stáva sa však, že pri istých príležitostiach, napríklad pri narodení, sa istý počet rokov uberá a pri iných príležitostiach sa zas pridáva, takže celkový počet rokov toho ktorého človeka sa udáva v oboch knihách rovnako. Len u Lamecha, syna Matuzalemovho, sa vyskytuje rozdiel 24 rokov. Podľa hebrejských kníh žil totiž o 24 rokov viac ako podľa našich.

15.11. Matuzálem by mal žiť po potope ešte štrnásť rokov. (Obsah.)

Pokiaľ ide o vek Matuzalema, je udaný rozdielne v hebrejských knihách a našich. Podľa jedných žil Matuzalem 955 rokov a podľa druhých 969. Jeho správny vek je 969 rokov a treba veriť, že potopu neprežil. Napokon nie je to závažné, koľko rokov mal Matuzalem, ale rozhodné je to, že všetky knihy súhlasne udávajú vysoký vek vtedajších ľudí, takže ešte za života jedného predka sa mohlo jeho pokolenie natoľko rozmnožiť, že mohlo založiť štát.

15.12. Náhľad, že prví ľudia nežili tak dlho, ako sa píše.

Netreba dbať na tých, ktorí si myslia, že roky sa v prvých časoch ináč počítaly, totiž, že boly kratšie a náš jeden sa vraj rovná desiatim vtedajším. Tvrdia, ak sa vraj počuje a číta, že niekto žil deväťsto rokov, treba tým rozumieť deväťdesiat rokov; lebo náš jeden rok sa rovná takým desiatim a našich desať sa rovná takým sto. Podľa toho tvrdia, že Adam mal 23 rokov, keď splodil Seta a Set mal 20 rokov a šesť mesiacov, keď sa mu narodil Enos, hoci podľa Písma mal vtedy 205 rokov. Náš jeden rok rozdelili na desať častí a tieto častí pomenovali rokmi. Každá časť obsahuje šesťkrát počet šesť na znamenie, že Boh za šesť dní vykonal svoje dielo a na siedmy deň si odpočinul. O tejto veci som hovoril, nakoľko som vedel, už v jedenástej knihe. Šesťkrát šesť alebo šesť na druhú je tridsať šesť, ktorý počet, násobený desiatimi, dá 360, totiž dní, t. j. dvanásť lunárnych mesiacov. Päť dní, ktoré doplňujú slnečný rok a aj šesť hodín, pre ktoré sa každý štvrtý rok stáva priestupným, za starých čias sa s času na čas vkladaly, aby sa počet rokov vyrovnal. Rimania ich volali priestupnými dňami alebo vkladanými. Aj Enos, ktorého splodil Set keď sa mu narodil syn Kainan, mal podľa nich 19 rokov a podľa Písma 190 (Podľa Septuaginty). U všetkých pokolení, u ktorých sa počítajú roky pred potopou, skoro nikoho niet v našich knihách, kto by bol splodil syna pod sto rokmi, vo veku sto alebo stodvadsať rokov, alebo ešte starší, ale najskôr plodili vraj až vo veku 160 rokov a vyššom. Podľa nich nikto nemôže plodiť synov vo veku desať rokov, ktorý počet oni volajú sto rokmi, ale vo veku 16 rokov, že už prichádza dospelosť a spôsobilosť na plodenie detí a tento vek sa vraj v prvých časoch menoval 160 rokov. Aby nebolo neuveriteľné, že vtedy sa roky ináč počítaly, uvádzajú, že podľa väčšiny dejepiscov, u Egypťanov mal rok 4 mesiace, u Akarňanov 6 mesiacov a u Laviniov 13 mesiacov. Plinius Secundus spomína, že podľa starých kníh niekto žil 152 rokov, iný o desať rokov viac, niekto mal aj dvesto rokov, iný tristo, niekto päťsto, šesťsto, ba napokon aj osemsto rokov a domnieva sa, že tieto údaje sa

dostaly do kníh pre neznalosť počítania času. Jedni vraj letom končili jeden rok a zimou druhý, iní zas, ako napríklad Arkadovia, každú ročnú časť pokladali za rok o troch mesiacoch. Podotýka tiež, že Egypťania, ktorí mali rok o štyroch mesiacoch, prv s každým obehom mesiaca aj rok zakončievali a podľa toho vraj sa dalo u nich ľahko dožiť aj tisíc rokov.

Niektorí pre tieto prijateľné dôkazy, nezavrhujúc hodnovernosť posvätných dejín, ale ešte skôr v úsilí potvrdiť ju, aby nebolo neuveriteľné, čo sa hovorí o vysokom veku starých, namysleli si a nepokladali to za nemúdre, keď časovú lehotu, vtedy menovanú rokom skrátili tak, že sa desať vtedajších rokov malo rátať za náš jeden a našich desať za vtedajších sto. Aká je táto domnienka nesprávna, ukážem jasným dôkazom. Prv, ako by som sa do toho pustil, nemôžem prejsť mlčaním ponad to, o čom sa domnievam, že môže byť uveriteľnejšie. Takéto tvrdenie sa dalo ľahko vyvrátiť a opraviť podľa hebrejských textov, nakoľko v nich sa neuvádza, že Adam mal 230 rokov, ale len 130, keď splodil tretieho syna. Keby sa tieto roky rovnaly dĺžkou našim 13 rokom, pri splodení prvého nemohol byť nepochybne starší ako jedenásťročný alebo o niečo starší. Kto však v tomto veku podľa obyčajného a nám známeho zákona prírody môže plodiť deti? Nebudem rozvádzať túto otázku, lebo by sa mohlo azda povedať, že Adam mohol plodiť hneď po svojom stvorení, lebo sa nemožno domnievať, že bol stvorený taký malý, ako bývajú deti pri narodení. Jeho syn nemal 205, ale 105 rokov, keď splodil Enosa a podľa ich výkladu by nebol mal ani 11 rokov. Čo mám povedať o Kainanovi, Enosovom synovi, ktorý podľa našich kníh v 170 roku, podľa hebrejských v 70 roku svojho veku splodil syna Malalehela? Ktorý človek plodí v siedmom roku, ak vtedajších 70 rokov sa rovná našim 7?

15.13. Či sa pri počítaní rokov má veriť skôr hebrejskému textu ako Septuaginte? (Obsah.)

Nemožno tvrdiť, že židovský národ úmyselne zmenil v knihách správny počet rokov a tiež ani 72 prekladateľov, ktorých vybral egyptský kráľ Ptolemaeus. Chyba mohla vzniknúť z nedbalého opisovania a stále sa potom preberala. Za správne sa majú pokladať údaje rokov, ako sú v pôvodných textoch, z ktorých sa prekladalo do iných rečí.

15.14. Roky v starších časoch a terajšie sú rovnaké. (Obsah.)

Tvrdenie, že desať biblických rokov sa rovná jednému nášmu, vyvracajú údaje Písma. Hovorí sa napríklad: »Keď mal Noe 600 rokov, jeden mesiac a 27 dní, nastala potopa« (Gen. 7, 10). Ak mal spomenutý krátky rok 36 dní a delil sa na dvanásť mesiacov, jeden mesiac mal potom 3 dni. Ako vidieť, počítanie desať biblických rokov za náš jeden je nesprávne a pravdou je, že dni, mesiace a roky trvaly za starých čias rovnako ako teraz.

15.15. Či sa dá veriť, že mužovia prvých vekov sa zdržovali telesného obcovania až do času, kým nesplodili synov? (Obsah.)

Keďže u prvých ľudí sa uvádza vek pri splodení aj vyše sto rokov, je otázka, či až do toho času žili zdržanlivo. Na otázku možno odpovedať. Buď prichádzala u nich dospelosť neskoršie, buď ich známi synovia neboli prvorodení. Druhá odpoveď je pravdepodobnejšia, lebo Písmo neuvádza všetky deti prvých ľudí, ale len tie, ktorých prostredníctvom chcelo prísť čím skôr k Noemovi, od toho k Abrahámovi a tak postupne. Rovnako si počína aj evanjelista Matúš pri vypisovaní rodokmeňa Ježiša Krista. Začína u Abraháma, o ktorom hovorí, že splodil Izáka, a nespomína Izmaela, hoci bol starší. O Izákovi hovorí, že splodil

Jakuba, hoci jeho syn Ezau bol starší. Tak postupoval ďalej. Pridržiaval sa len pokolení, ktoré ho viedly k Dávidovi.

15.16. Platné právo prvých manželstiev bolo odlišné od neskoršieho.

Keď ľudské pokolenie po prvom styku muža, stvoreného z prachu, s jeho manželkou, učinenou z mužovho boku, na plodenie a rozmnoženie potrebovalo, aby sa mužovia spájali so ženami a na začiatku nebolo iných ľudí, okrem tých, ktorí sa narodili z týchto dvoch, museli si mužovia brať za manželky svoje sestry. Na začiatku k tomu nútila núdza, neskôr sa to však pokladalo za hriešny skutok a náboženstvo to zakazovalo. Hlavným dôvodom bolo upevňovanie lásky k bližnému, aby ľudia, ktorým svornosť slúži na česť a úžitok, aby sa spájali sväzkami rozličných nevyhnutností, aby jeden nemal mnoho sväzkov len s jedným, ale aby sa spájal osobitne s inými a tak, aby utužoval pospolitý život. Mená otec a svokor vyjadrujú dvoje príbuzenstiev. Ak má niekto iného za otca a iného za svokra, láska sa rozširuje na viac osôb. Adam musel byť svojim synom a dcéram obojím, lebo bratia si brali za manželky svoje sestry a rovnako aj Eva, jeho manželka, bola svojim deťom obojeho pohlavia aj matkou, aj svokrou. Ak by boly nimi bývaly dve ženy, jedna matkou a druhá svokrou, pospolitá láska by sa bola viac šírila. Aj samotná sestra, keď sa stala manželkou, predstavovala dvoje príbuzenstvo, ktoré ak by sa bolo rozdelilo tak, aby jedna osoba bola sestrou a druhá manželkou, aj pospolitá príbuznosť by sa bola šírila. To sa nemohlo stať vtedy, keď nebolo iných ľudí, lebo z prvých ľudí boli len bratia a sestry. Keď už bol dostatočný počet žien, nedovoľovalo sa brať si za manželky sestry, lebo spájanie bratov so sestrami už nevyžadovala potreba, a ak sa tak konalo, pokladalo sa to za hriešne. Ak aj vnuci prvých ľudí, ktorí si mohli brať za manželky svoje sesternice, boli by sa ženili so svojimi sestrami, nebolo by u jedného človeka vzniklo dvoje, ale troje príbuzenství, ktoré sa maly osobitne podeliť na rozšírenie puta lásky. V tom prípade, ak brat so sestrou boli manželmi, jeden človek by bol svojim deťom aj otcom, aj svokrom, aj strýcom; rovnako aj jeho žena by bola deťom súčasne matkou, svokrou a tetkou; samotné deti by neboly len súrodencami a manželmi, ale aj bratancami sesternicami, lebo by boly deťmi súrodencov. Všetky tieto príbuzenské sväzky, spojujúce s jedným človekom tri osoby, ak by boly jednotlive a osobitne rozdelené, spájaly by deväť osôb tak, aby jeden človek mal inú sestru, inú manželku, inú sesternicu, iného otca, iného strýca, iného svokra, inú matku, inú tetku, inú svokru a ak by neboly obmedzené na malý počet, pospolitá láska by sa rozprestierala hojnejšie a širšie.

Možno povedať, že pribúdaním a množením ľudského pokolenia tento spôsob aj medzi bezbožnými ctiteľmi mnohých nepravých bohov tak sa zachoval, že hoci zvrátené zákony dovoľovaly manželstvá súrodencov, dobrý zvyk sa predsa tomu zoprel, nedbajúc na to, že za prvých čias bolo možno brať za manželky sestry a od toho sa odvrátil, ako by to nikdy nebolo bývalo dovolené. Zvyk pôsobí mocne na ľudskú myseľ a láka ju k niektorým veciam, od iných ju zas odvracia. Keď v tomto prípade krotí nezriadenosť žiadostivosti, treba veriť, že by bolo hriechom, ak by ho (zvyk) chcel niekto zľahčovať a rušiť. Ak je nespravodlivé z túžby po majetku prekračovať medze cudzích polí, očo nespravodlivejšie je pre žiadosti tela rúcať hrádzu mravov. Zo skúsenosti vieme, ako aj za našich čias sa niekedy stáva, že bratanci si berú za manželky sesternice, ale pre blízke príbuzenstvo k bratskému a sesterskému kolenu sa také manželstvá zriedka vydaria, lebo sú proti obyčajom, hoci zákony, ani božské, ani svetské, to nezakazujú. Pri tomto dovolenom spájaní je akýsi odpor z blízkosti nedovoleného a čo sa dialo so sesternicou, zdalo sa, ako by sa dialo so sestrou, nakoľko pre taký blízky stupeň príbuzenstva medzi sebou sa volajú bratmi a sú skoro súrodencami. Praotcovia sa nábožne starali, aby sa príbuznosť pomaly netratila, keď sa stále novými pokoleniami vzďaľovala skoro až do zániku a kým ešte nezanikla, usilovali sa ju novými manželstvami

osviežiť a ako by utekajúcu privolať späť. Preto, aj keď sa zem naplnila ľuďmi, radi si brali za manželky ženy zo svojho rodu, hoci nie sestry po otcovi alebo matke, alebo po oboch svojich rodičoch. Kto by pochyboval, že by nebolo aj za našich čias lepšie, ak by boly manželstvá medzi bratancami a sesternicami zakázané, a to nie pre množenie príbuzenstva, ako sme už uviedli, aby jedna osoba nespájala v sebe dvoje príbuzenstiev, keď mohli mať na ňom podiel dve a rozmnožiť tak počet príbuzenstva, ale aj preto, že akýsi prirodzený a chvályhodný stud človeka od toho zdržuje, aby s osobou, ku ktorej pre pokrvnosť povinný zachovávať zdržanlivosť, nekonal ani telesné skutky, za ktoré sa červenie aj manželský stud.

Spojenie muža a ženy, pokiaľ ide o pokolenie smrteľníkov, je akési semenisko štátu, pričom pozemský štát zdôrazňuje len rodenie, pre nebeský štát je však potrebné znovuzrodenie, aby sa zahladila vina z narodenia. Či pred potopou bolo a aké bolo hmotné a viditeľné znamenie znovuzrodenia — ako bola neskôr Abrahámovi prikázaná obriezka, — svätá história o tom mlčí. Aj najstarší ľudia prinášali Bohu obety, ako je zjavné u prvých dvoch bratov, ako čítame aj o Noemovi, keď vyšiel po potope z korábu, že obetoval Bohu obetu. O tom sme už v predošlých knihách hovorili, kde sme tiež uviedli, že démoni, ktorí si privlastňujú božiu moc a vydávajú sa za bohov, pre nijakú inú príčinu nepožadujú obety, pre nič iného nemajú v tej úcte toľké zaľúbenie, len preto, lebo vedia, že pravá obeta patrí jedine pravému Bohu.

15.17. Dvaja praotcovia a dvaja vodcovia pokolení, pochádzajúci od jedného otca. (Obsah.)

Adam bol otcom obojeho pokolenia, tak pokolenia, tvoriaceho boží štát, ako aj pokolenia, tvoriaceho pozemský štát. Po smrti Ábela boli dvaja otcovia pokolení: Kain a Set. V ich synoch sa zjavnejšie začaly ukazovať znaky oboch štátov v ľudskom pokolení. Kain splodil syna Enocha a pod jeho menom založil štát pozemský, požívajúci časný pokoj a blaho. Meno Kain značí držbu a Enoch oddanie, obetovanie, nakoľko sa pozemský štát oddáva, obetuje zemi, kde sa zakladá a má svoj začiatok a koniec. Meno Set značí zmŕtvychvstanie alebo vzkriesenie. Meno jeho syna Enos značí človek.

15.18. V čom predstavujú Ábel, Set, Enos Krista a Cirkev? (Obsah.)

Ábel, ktorého meno značí smútok, a Set, ktorého meno značí zmŕtvychvstanie, predstavujú Kristovu smrť, jeho život po zmŕtvychvstaní. Z tejto viery sa rodí boží štát, t. j. človek, ktorý dúfal vo vzývaní mena božieho, čo podľa apoštola znamená, že každý, kto bude vzývať božie meno, bude spasený. Slovami »nazval jeho meno Enos, človek« a pripomienkou »tento dúfal vo vzývaní mena Pánovho«, sa jasne ukazuje, že človek nemá skladať nádej v seba, ak sa chce stať občanom toho štátu, ktorý, nie ako Kain, sa obetuje tomuto smrteľnému svetu, ale dôveruje v nesmrteľnosť večného blahoslavenstva.

15.19. Význam Enochovho prenesenia. (Obsah.)

Aj v Setovom pokolení, v siedmom od Adama, sa vyskytuje meno Enoch, meno, ktoré značí zasvätenie. Tento Enoch bol vzatý do neba, lebo sa zapáčil Bohu. Jeho prenesenie predobrazu je odklad nášho zasvätenia, ktoré sa už stalo v Kristovi, v našej hlave, ktorý tak vstal zmŕtvych, že už viac nezomrie a vstúpil na nebesá. Ostáva však ešte zasvätenie celého domu, ktorého základom je Kristus, a to sa odkladá až na koniec časov, t. j. do zmŕtvychvstania všetkých ľudí, ktorí viac nezomrú.

15.20. Prečo Kainovo pokolenie v ôsmom pokolení od Adama zaniká a Noe počíta sa ako desiate pokolenie? (Obsah.)

Ak sa spisovateľ Písma usiloval dostať od Adama cez jeho syna Seta postupne k Noemovi a od neho k Abrahámovi, od ktorého evanjelista Matúš začína rodokmeň Ježiša Krista, možno sa opýtať, kam smeroval pri uvádzaní pokolenia Kainovho. Odpoveď je tá, že Kainovo pokolenie chcel priviesť len k potope, lebo ona zahubila všetko pokolenie pozemského štátu a obnovili ho až Noemovi synovia. Synovia tohto sveta sa rodia a plodia, preto aj spoločnosť ľudí, žijúcich podľa človeka, nemôže prestať až do skončenia sveta. Boží štát na tomto svete len putuje a znovuzrodením prechádza do iného sveta, ktorého synovia sa ani nerodia ani neplodia (telesne). Na tomto svete sa však občania oboch štátov aj rodia, aj plodia, hoci mnoho občanov božieho štátu sa zdržuje plodenia. Tak robia aj niektorí poblúdení príslušníci pozemského štátu, ale nerobia to z viery v najvyššie dobro, t. j. Boha.

Nie je vysvetlené, prečo spisovateľ Písma uvádza len sedem pokolení v Kainovom pokolení. Možno chcel naznačiť len niektorých príslušníkov pokolenia, a preto nie je rozhodujúce, že v Setovom pokolení uvádza do potopy desať pokolení, kým v Kainovom len osem (od Adama).

O Lamechovi, ktorý je siedmy po Adamovi, sa hovorí, že mal 11 detí. Keďže zákon je ukončený počtom 10, počet 11 iste značí hriech, lebo prekročuje zákon. Adamovo pokolenie v poradí Kainovom sa končí počtom 11, ktorý počet značí hriech a končí sa ženou, z ktorého pohlavia povstal aj prvý hriech, pre ktorý všetci zomierame. Následok toho hriechu je telesná žiadostivosť, ktorá odporuje duchu a meno Lamechovej dcéry Noemma znamená telesnú rozkoš. V Setovom pokolení od Adama až po Noema sa prichádza zákonitým počtom 10.

15.21. Prečo Písmo spomína Enocha, syna Kainovho, a hovorí o celom Kainovom pokolení až do potopy, a prečo, spomenúc Enosa, syna Setovho, sa vracia až k začiatkom ľudského pokolenia. (Obsah.)

Písmo, uvádzajúc pokolenie Kainovo, po spomenutí syna, v ktorého mene založili štát, t. j. Enocha, spomína všetky ostatné pokolenia až do potopy. Avšak v Setovom pokolení po spomenutí syna Enosa, neuvádzajúc ostatné stupne jeho pokolení, vracia sa až k Adamovi. Spisovateľ Písma azda urobil tak preto, aby sa od Adama začalo počítanie času, čo nechcel urobiť pri pozemskom štáte. Boh chcel takto predstaviť pred oči oba štáty, jeden, idúci od vraha k vrahovi, — aj Lamech sa svojim ženám priznáva, že zabil človeka — a druhý, aby sa začínal tým, ktorý dúfal vo vzývaní mena Pánovho.

15.22. Pád božích synov pre lásku k cudzinkám, pre ktorú pri potope museli zahynúť všetci, okrem ôsmich ľudí.

Následkom slobodnej vôle, keď sa rozširovalo a rozmnožovalo ľudské pokolenie, nastalo smiešanie a akési sliatie oboch štátov pre spoločný údel v zlom. Zlo zas malo svoj pôvod v ženskom pohlaví, hoci nie v takej forme ako na začiatku, lebo ženy nezvádzaly mužov na hriech preto, že samy boly zvedené cudzími úkladmi. Pretože však boly z tohto pozemského štátu, alebo zo spoločenstva pozemských občanov, a teda už od začiatku maly jeho zlé zvyky, krásou tela vzbudzovaly lásku u synov božích, čiže občanov druhého štátu, putujúceho na tomto svete. Krása je niečo dobrého a je darom božím, ale dáva sa aj zlým, aby ju dobrí nepokladali za veľké dobro. Po opustení najvyššieho a len dobrým vlastného dobra začal pád k nepatrnému dobru, ktoré nie je vlastníctvom len dobrých, ale spoločným majetkom dobrých

aj zlých. Tak sa stalo, že synovia boží vzplanuli láskou k ľudským dcéram a aby ich mohli mať za manželky, poklesli na mravy pozemskej spoločnosti, opustili bohabojnosť, ktorú prv zachovávali v spoločnosti svätých. Tu aj telesná krása — to Bohom stvorené, ale časné, telesné a najnižšie dobro —, ak sa pokladá za viac než Boh, večné vnútorné a najvyššie dobro, je to len vlastne zlá láska a podobná tej, ako milujú lakomci zlato, nedbajúc na spravodlivosť, hoci taká láska nie je vadou zlata, ale chybou človeka. A tak je tomu s každým iným stvorením, ktoré je vsebe dobré, ale milovať ho možno dobre aj zle. Dobre, ak sa zachová poriadok, zle, ak sa poriadok poruší. O tom som v chvále na sviečku veršom krátko takto povedal:

Tvoje dary sú dobré, lebo ty si ich dobrý Stvoriteľ,
naše nie je v nich nič, okrem hriešnej lásky,
keď miesto teba neprávom milujem tvoje stvorenie.

Ak milujeme naozaj Stvoriteľa, t. j. ak milujeme jeho, a nie niečo iného namiesto neho, nemožno ho zle milovať. Aj láskou sa musí milovať usporiadano, aby sa milovalo, čo sa má milovať, aby sa stala v nás čnosťou, vedúcou k dobrému životu. Vidí sa mi, že čnosť možno krátko a dobre definovať ako poriadok lásky.[2]) Preto aj vo svätej Piesni piesní boží štát ústami nevesty Kristovej spieva: »Usporiadajte vo mne lásku« (2, 4). Porušením poriadku lásky, t. j. milovania, boží synovia sa spustili Boha a začali milovať ľudské dcéry. Týmito dvoma menami sa oba štáty dostatočne rozlišujú. Aj oni boli synmi ľudskými podľa prirodzenosti, ale milosťou začali mať iné meno. V tom istom Písme, kde sa hovorí, že boží synovia milovali ľudské dcéry, volajú sa aj anjelmi, preto sa mnohí domnievajú, že neboli ľuďmi, ale anjelmi.

15.23. Či možno veriť, že sa anjeli zamilovali do krásnych žien, s nimi sa ženili a plodili obrov?

Tejto otázky sme sa už letmo dotkli v tretej knihe tohto spisu, či totiž anjeli, ako duchovia, môžu telesne obcovať so ženami. Napísané je: »Ktorý činí svojich duchov anjelmi« (Žalm 103, 5), t. j. tých, ktorí sú duchmi podľa svojej bytosti, činí svojimi poslami, dávajúc im úrad poslov, nakoľko grécke slovo aggelos značí posla. Či ďalšie slová »a služobníkov svojich oheň horiaci«, či žalmista mieni o tých telách alebo tak vyrozumieva, že ako duchovným ohňom majú planúť láskou jeho služobníci, je pochybné. Nakoľko je známe a mnohí to aj sami skúsili a tvrdia, že od iných skúsených, ktorým nemožno v tejto veci neveriť, počuli, že Silvani a Fauni, ktorých všeobecne menujú inkubusmi (na niekom ležiaci — mordár), neraz sa k ženám neslušne chovali a žiadali na nich a vykonali s nimi telesný skutok. Aj akísi démoni, ktorých Galovia volajú Dusijmi, sa pokúšajú o túto nečistotu a páchajú ju ako tvrdia mnohí, ktorým ak by som neveril, mohlo by sa pokladať za bezočivosť. Napokon sa neopovažujem riešiť otázku, či je možné, aby niektorí duchovia, odetí veternými telami, (vietor je totiž niečo telesného, lebo pri pohybe vejára ho možno aj smyslami cítiť), aj touto telesnou žiadostivosťou mohli byť opantaní, aby podľa možnosti páchali necudné skutky so ženami a ony to aj cítily. Nemyslím však, že by svätí anjeli boli mohli tak hlboko klesnúť. Nie o takých povedal Peter apoštol: »Veď Boh neušetril ani anjelov, ktorí zhrešili, ale svrhol ich do podsvetia, do žalára tmy a dal ich tam strážiť až do súdu« (II. Pet. 2, 4), ale myslím, že sa to vraví o tých anjeloch, ktorí sa na začiatku spustili Boha a padli so svojím kniežaťom diablom, ktorý zo závisti aj prvého človeka oklamal lesťou hadovou. Písmo sväté potvrdzuje, že aj ľudia sa často menujú anjelmi. Aj o Jánovi je napísané: »Hľa, ja posielam svojho anjela pred tvojou tvárou, aby ti pripravil cestu« (Mar. 1, 2). Aj prorok Malachiáš z osobitnej, totiž osobitne mu udelenej milosti sa volá anjelom (Mal. 2, 7).

Niekto sa pozastaví nad tvrdením, že vraj tí, ktorí sa volali božími anjelmi, nesplodili zo žien, ktoré milovali, ľudí nášho výzoru, ale obrov. Či aj za našich čias, o čom už bola vyššie reč, nerodili sa ľudia, ktorých telesné rozmery ďaleko presahovaly obyčajnú mieru terajších tiel? Či pred niekoľkými rokmi, keď Rímu hrozila skaza od Gótov, nebola tam žena so svojím otcom a matkou, ktorá veľkosťou svojho tela vynikala nad všetkých? Kde sa ukázala, všade sa shŕklo množstvo divákov a čudné bolo to na veci, že jej rodičia nemali veľkosť ani len obyčajných ľudí. Aj prv sa na svete mohli rodiť obri, kým boží synovia, ktorých voláme anjelmi, obcovali s ľudskými dcérami, totiž žijúcimi podľa človeka, čiže kým Setovi synovia obcovali s Kainovými dcérami. Aj Písmo, v knihe, kde sa o tejto veci hovorí, uvádza: »A stalo sa, keď sa ľudia začali na zemi množiť a narodily sa im dcéry, anjeli boží videli, že dcéry ľudské sú krásne, brali si za manželky zo všetkých, ktoré si vyvolili a Pán Boh povedal: Môj duch nezostane v ľuďoch týchto naveky, nakoľko sú telom. Ich dní bude 120 rokov. V tom čase boli na zemi obri, ktorých plodili synovia boží, keď vchádzali k ľudským dcéram, tak sa totiž nazývali vtedajší ľudia« (Gen. 6, 1).[3]) Slová svätej knihy dostatočne udávajú, že už v tých časoch boli na zemi obri, keď si synovia boží brali za manželky ľudské dcéry, keď si ich zamilovali ako dobré, t. j. krásne. Nie je čudné, že vo svätom Písme sa krása tela volá dobrotou. Aj potom, keď sa tieto veci staly, obri sa rodili, nakoľko hovorí: »Obri boli na zemi v tých časoch«. Teda aj predtým boli obri, aj potom. V slovách »rodili pre seba« sa dostatočne ukazuje, že synovia boží pred svojím pádom plodili Bohu, nie sebe, t. j. že nepoznávali svoje ženy z túžby po rozkoši, ale plnili povinnosť rozšíriť ľudské pokolenie, nie preto, aby sa svojou rodinou vychvaľovali, ale aby novými občanmi napĺňali boží štát, ktorým, ako boží anjeli, mali oznamovať, aby svoju nádej skladali v Bohu, podobní tomu, ktorý sa narodil Setovi a menoval sa synom zmŕtvychvstania, ktorý dúfal vo vzývaní mena Pánovho, a aby sa v tejto nádeji aj so svojím potomstvom stali dedičmi večných majetkov, a v dome Boha Otca bratmi svojich synov.

Lež neboli takými božími anjelmi, aby prestali byť ľuďmi, ako sa niektorí domnievajú, ale boli nepochybne ľuďmi, to možno z Písma bez všetkej pochybnosti vyrozumieť, keď sa hovorí: »Anjeli boží, vidiac dcéry ľudské, že sú krásne, brali si za manželky zo všetkých, ktoré si zvolili«. A ďalej: Pán Boh povedal: »Duch môj nezostane v týchto ľuďoch naveky, lebo sú telom«. Duchom božím boli totiž učinení anjelmi a synmi božími, ale pre sklon k nízkym veciam, podľa prirodzenosti, nie podľa milosti, menujú sa ľuďmi, opustivší ducha, aj telom sa volajú, a preto sú aj sami opustení. Podľa sedemdesiatich prekladateľov sa volajú aj synmi božími, aj anjelmi božími, ale vo všetkých rukopisoch sa to nenachodí, lebo v niektorých sa spomínajú len synovia boží. Aquila, ktorému dávajú Židia prednosť pred všetkými prekladateľmi, nemenuje ich ani anjelmi božími, ani synmi božími, ale synmi bohov. Jedno aj druhé je pravdivé. Boli aj synmi božími, súc synmi jedného Otca, boli aj bratmi svojich otcov a aj synmi bohov, lebo bohovia ich splodili a spolu s nimi sa volali bohmi, ako hovorí žalm: »Ja som povedal, všetci ste bohovia a synovia Najvyššieho« (Žalm 81, 6). Právom sa domnievame, že sedemdesiat prekladateľov prijalo prorockého ducha, aby nebolo pochybností, že z vnuknutia Boha a jeho daru robili, ak niečo zmenili alebo ináč uviedli, ako stojí v pôvodnom jazyku, čo zostáva vždy božským výrokom. Tak aj toto miesto má v hebrejčine dvojaký význam, možno ho vykladať ako »synovia boží« a tiež ako »synovia bohov«.

Nespomíname bájky zo spisov, ktoré sa pokladajú za falošné, lebo ich pôvod bol skrytý a utajený predkom, ktorí zachovali pravé knihy. Hoci je v tých falošných listinách aj niečo pravdy, predsa pre mnoho neprávd neudeľuje sa im nijaká kánonická vážnosť. Nemožno poprieť, že Enoch, siedmy od Adama, spísal niektoré božské knihy, lebo apoštol Juda (14) to vo svojom kánonickom liste uvádza. Ale nie bez príčiny boly vypustené zo sobraných spisov

kánonických, ktoré židovskí kňazi v chráme s veľkou starostlivosťou postupne opatrovali, a stalo sa to preto, lebo pre svoju starobylosť upadly do podozrenia, nakoľko nebolo dôkazu, že skutočne pochádzajú od toho, komu sa pripisujú. Našly sa tiež u takých osôb, o ktorých sa nedalo preukázať, že by ich nepretržite boly preberaly a opatrovaly. Správne teda knihy, ktoré sa volajú Enochove a obsahujú bájky o obroch, že neboli splodení ľudskými otcami, opatrní otcovia zavrhli a odňali im hodnovernosť. Podobne sa stalo aj s mnohými spismi, pripisovanými iným prorokom a v novšom čase aj s niektorými knihami, kacírmi vyhlasovanými za apoštolské, že im bola po starostlivom vyšetrovaní odňatá kánonická váţnosť a boly vyhlásené za apokryfy. Podľa zpráv z kánonických kníh hebrejských alebo kresťanských niet pochyby o tom, že pred potopou bolo na zemi mnoho obrov a že boli občanmi pozemského štátu, a rovnako, že synovia boží, ktorí podľa tela odvodzujú svoj pôvod od Seta, opustivší spravodlivosť, zablúdili do tohto spoločenstva. Nie je čudné, že aj oni mohli plodiť obrov. Pravda, neboli všetci obrami, ale bolo ich omnoho viac ako za ostatných čias po potope. Stvoriteľovi sa azda aj preto zaľúbilo stvoriť obrov, aby sa dokázalo, že múdry človek si nemá vysoko vážiť ani krásu, ani veľkosť a telesnú silu, ale že má túžiť po duchovných hodnotách, nesmrteľných, omnoho lepších a trvalejších, na ktorých sa jednako nezúčastňujú dobrí aj zlí, ale iba dobrým prichystávajú blaženosť. Aj iný prorok, hovoriac o tejto veci, vraví: »Tam boli menovaní obri, ktorí od začiatku mali veľké postavy a poznali boj. Týchto Pán nevyvolil a neukázal im cestu múdrosti, a preto aj zahynuli, že nemali múdrosti, zahynuli pre svoju nerozvážnosť«. (Baruch 3, 26.)

15.24. Ako treba rozumieť slovám: »Dní jeho bude 120 rokov«? (Obsah.)

Boží výrok: »Dní jeho bude 120 rokov« (Gen. 6, 3), nemožno chápať tak, že ľudia budú žiť 120 rokov a neprekročia tento vek, lebo aj po potope žili niektorí aj päťsto rokov. Treba však vedieť, že Boh použil výrok, keď mal Noe 480 rokov a potopa prišla v roku šesťsto. Teda len ľudia, ktorí mali zahynúť pri potope, mali predpovedaných ešte 120 rokov života.

15.25. Boží hnev nijako nenarúša nemeniteľný boží pokoj.

Boží hnev nie je rozladenie jeho ducha, ale súd, ktorým sa ukladá trest za hriech. Jeho smýšľania a premýšľanie vyjadruje nemeniteľný dôvod meniteľných vecí. Nie je možné, aby Boh, pokiaľ ide o všetky veci, tak ustálenú myseľ ako aj pevnú predvídavosť, ľutoval, podobne ako človek, niektorý svoj skutok. Ak by Písmo nepoužívalo také výrazy, nebolo by ľahko prístupné celému ľudskému pokoleniu, ktorému chce osožiť, takže pyšných postraší, nedbanlivcov povzbudí, hľadajúcich vycvičí a rozumným dáva stravu, čo by nerobilo, ak by sa prv neskláňalo a akosi prv nesostupovalo k nižším. Nakoľko však oznamuje aj zánik všetkých zvierat a vtáctva, tým chcelo naznačiť veľkosť budúceho nešťastia, nie však hroziť nerozumným zvieratám nejakou záhubou, ako by aj ony boly azda zhrešily.

15.26. Noemov koráb predobrazuje Krista a Cirkev.

Tým, že Boh rozkázal Noemovi, človekovi spravodlivému, a ako o ňom hovorí Písmo, vo svojom pokolení dokonalému (pravda, nie tak dokonalému, ako budú dokonalí občania božieho štátu v budúcej nesmrteľnosti, kde sa vyrovnajú božím anjelom, ale podľa možnej dokonalosti na tejto pozemskej púti), zhotoviť koráb, aby sa zachránil so svojimi, t. j. s manželkou, synmi, nevestami, zvieratmi, ktorí vošli s ním podľa božieho rozkazu do korábu pred potopou, nepochybne sa predstavuje na tomto svete putujúci boží štát, totiž Cirkev, vykúpená na dreve kríža, na ktorom visel prostredník medzi Bohom a ľuďmi, človek Kristus Ježiš. Aj rozmery: dĺžka, výška a šírka korábu predstavujú ľudské telo, o ktorom bolo

predpovedané, že v ňom prijde prostredník, a aj skutočne prišiel. Dĺžka ľudského tela od temena až po podošvy sa rovná šesťnásobku šírky, merajúc od jedného boku k druhému a desaťnásobku výšky, ktorá sa meria od chrbta po brucho, ako by sa premeriaval človek, ležiaci naznak, od hlavy až po nohy, teda šesťkrát je dlhší než širší od pravého boku k ľavému, alebo od ľavého boku k pravému, a desaťkrát dlhší, ako je v tejto polohe jeho výška od zeme. Preto zhotovil koráb tristo lakťov dlhý, päťdesiat lakťov široký a tridsať vysoký. Dvere korábu v boku znamenajú akiste ranu, keď bol bok Ukrižovaného prebodnutý kopijou, nakoľko tade všetci vstupujú, ktorí k nemu prichádzajú a odtiaľ vypramenily sviatosti, ktorými sa posväcujú veriaci. Skutočnosť, že rozkaz bol stavať zo štvorhranného dreva, znamená, že v živote svätých je stálosť na všetkých stranách, lebo, i keď sa na hociktorú stranu obráti, vždy má pevnú polohu. Rovnako aj ostatné veci, spomínané pri stavbe korábu, sú predobrazmi vecí, týkajúcich sa Cirkvi.

Pri úplnom rozbore týchto vecí by sme priďaleko zašli a zväčša sme sa už o tom zmienili v spise, spísanom proti Faustovi, manichejskému kacírovi, ktorý popieral, že by v hebrejských knihách boly nejaké proroctvá o Kristovi. Možné je však, že niekto ešte lepšie, ako my, ba niekto iný ešte lepšie vyloží tie veci, len nech všetká jeho reč smeruje do božieho štátu, putujúceho v tomto zlom a ako v nejakej potope zmietanom svete. Len vtedy sa vykladač veľmi neodchýli od smyslu toho, ktorý tie veci písal. Napríklad niekto by mohol to miesto, kde sa číta »Sprav v ňom spodok, prostriedok a tretie poschodie« (Gen. 6, 16), aj ináč rozumieť, ako som ja v uvedenom spise vyložil, a to, že o korábe sa hovorí ako o dvojposchodovom preto, lebo sú dva druhy ľudí, totiž obrezaní a neobrezaní, ktorých apoštol menuje Židmi a Grékmi; o trojposchodovom korábe zas preto, že všetky národy povstaly z troch synov Noemových po potope; môže sa to aj ináč vykladať, len nech sa výklady nevzďaľujú od pravidiel viery. Keďže Noe nechcel mať v korábe príbytky len na dne, ale aj vyššie, a pomenoval ich druhým poschodím, a nad tými ešte vyššie, a pomenoval ich tretím poschodím, aby od spodku až do vrchu boly trojaké príbytky. Podľa apoštola tým možno rozumieť tri čnosti: vieru, nádej a lásku (I. Kor. 13, 13); možno tiež omnoho vhodnejšie rozumieť tri evanjeliové úrody, tridsaťnásobnú, šesťdesiatnásobnú a stonásobnú, takže najnižšou by bola označená manželská čistota, vyššou vdovská a nad týmto panenská čistota. Okrem toho by sa dalo ešte niečo, čo by sa podľa viery dalo lepšie rozumieť alebo povedať o nebeskom štáte. To isté by sa dalo povedať aj o iných veciach, ak by som chcel tu o nich vykladať, a hoci by sa to ešte aj ináč vyložilo, treba to uviesť vždy do súladu s katolíckou vierou.

15.27. Koráb a potopa majú aj svoj obrazný smysel, pritom však nemožno poprieť ich dejinnú skutočnosť.

Nikto si nesmie myslieť, že toto bolo len tak daromne popísané, alebo že sme mali vyhľadávať len skutočné udalosti bez obrazného významu, alebo aj naopak, že tieto veci sa nikdy nestaly, ale že sú len slovnými obrazmi; alebo nech je to hocičo, že sa to nijako netýka proroctiev o Cirkvi. Kto, okrem pomäteného, by chcel tvrdiť, že tieto knihy boly nadarmo napísané a s takou nábožnou starostlivosťou opatrované po tisíc rokov, prechádzajúc s pokolenia na pokolenie s najväčšou úctivosťou a v najlepšom poriadku?! Alebo, že by sa v nich maly sledovať len prosté udalosti. Prečo teda, aby som prešiel ponad ostatné, bolo treba stavať tak veľký koráb pre množstvo zvierat a načo bolo treba vpustiť doň z nečistých po dvoch a z čistých po sedem, veď z obojeho druhu mohly byť zachované rovnakým počtom?! Alebo azda Boh, ktorý ich prikázal zachrániť na budúce rozmnoženie, nemohol tak isto obnoviť ich rody, ako ich stvoril?

Tí, ktorí tvrdia, že tieto veci nie sú skutočnými udalosťami, ale že sú len obrazmi vecí, ktoré niečo iného predstavujú, ako je skutočnosť, hovoria, že potopa nemohla byť tak rozsiahla, aby voda prevyšovala najvyššie vrchy na pätnásť lakťov, lebo vraj končiar Olympu sa dotýka samotných nebies, takže nad ním sa ani oblaky nemôžu sháňať, lebo vrstvy vzduchu sú tam tak riedke, že netvoria ani vetry, ani hmly, ani dažde, ale neuvažujú, že zem, živel zo všetkých najhustejší, je ešte aj tam. Či azda popierajú, že na končiari je zem? Ako sa teda zem mohla dostať až do nebeských výšin a vode to nepripúšťajú, že voda je vyššie položená a ľahšia ako zem. Akú budú udávať asi príčinu, že ťažšia a spodnejšia zem toľko tisíc rokov sa mohla dotýkať priestranstva pokojného neba, a prečo by sa to nemohlo stať s ľahšou a vyššie položenou vodou aspoň na krátky čas?

Namietajú tiež, že koráb nemohol pojať také množstvo zvierat, totiž z nečistých po dvoch a z čistých po sedem z obojeho pohlavia. Vidí sa mi, že takí ľudia majú pred očami stále len dĺžku korábu na 300 lakťov a jeho šírku na 50 lakťov a neuvažujú, že koráb mal troje poschodí, z ktorých každé bolo rovnako dlhé a široké, takže trojnásobný počet sa rovná 900 a 150 lakťom. Ak uvážime, ako vtipne nás uisťuje Origenes, že Mojžiš, muž boží, podľa Písma »vyučený vo všetkej egyptskej múdrosti«, ktorý národ bol v meračstve slávny, akiste chcel zaznamenať geometrické lakte, o ktorých sa tvrdí, že jeden sa rovná našim šiestim. Kto by teda nevidel aké ohromné množstvo vecí sa mohlo vojsť do korábu! Námietku, že nemožno zhotoviť tak rozmerný koráb, pokladám za nemiestnu, lebo je známe, že mestá majú omnoho väčšie rozmery a že na korábe sa pracovalo sto rokov. Okrem toho možno povedať, že kameň sa ľahšie dá spájať s kameňom pomocou malty a že stena sa dá vystavať aj na tisíc lakťov; či by nemalo priliehať drevo na drevo, spojené skobami, umocnené klinmi a smolou tak, aby vystavaný koráb bol tak na dĺžku ako aj na šírku rovný a nezahnutý? A koráb, ktorý nijaká ľudská moc neprenesie na more, ale samotná voda keď príde, zdvihne ho podľa prirodzeného zákona o váhe a plávajúci koráb má riadiť väčšmi božská Prozreteľnosť ako ľudská opatrnosť, aby niekde nestroskotal.

Často sa s veľkou zvedavosťou a malichernosťou vypytujú, či maličké zvieratká, ako myši a jašterice, ba aj kobylky, chrústy a muchy, áno aj blchy, nevošly do korábu vo väčšom množstve, než Boh ustanovil a prikázal. Tí zvedavci by mali vedieť najmä to, že slová Písma, kde sa hovorí: »Čo sa hýbe na zemi«, treba vykladať v tom smysle, že v korábe nebolo treba chrániť tie živočíchy, ktoré žijú vo vodách, a to nielen vo vode ako ryby, ale aj plávajúce na povrchu, ako mnoho vtákov. Čo však bolo prikázané, že samec a samička majú byť pojatí do korábu, treba nie ináč rozumieť, že len pre obnovenie všetkého zvieratstva sa tak stalo. Preto nebolo tam treba zvierat, ktoré sa množia bez vzájomného obcovania z iných tiel alebo z hocakej hniloby; ak tam predsa boly, mohly tam byť bez určenia počtu, ako bývajú v domoch. Ak sa presväté tajomstvo a prorocký obraz tejto predôležitej veci v skutočnosti nemohly splniť, keby v korábe nebolo všetko v určitom počte, čo podľa svojho prirodzeného ústroja nevie žiť vo vode, iste sa o to nestaral ten človek, ani tí ľudia, ale sám Boh. Noe nenaháňal zvieratá do korábu, ani ich nechytal, ale prichádzajúce vpúšťal. Poukazujú na to slová: »Vstúpia k tebe«, že totiž z božieho vnuknutia, a nie z ľudského konania, sa tak stane. Je nepravdepodobné, že tam vošly zvieratá, pozbavené pohlavia, keď bolo predpísané a nariadené, aby boly »samec a samica«. Mnoho živočíchov sa liahne bez všetkého párenia, z akejsi veci, a až potom sa pária a množia, ako napríklad muchy. Iné zas nemajú pohlavia, ako včely. Iné zvieratá, ktoré sa rozlišujú pohlavím, ale neplodia, ako sú muly a mulice, ak boly v korábe, bolo by to čudné, lebo stačilo, ak tam boly tie, z ktorých sa rodia, totiž kone a osly. Tak treba súdiť aj o iných zvieratách, ktoré sa rodia z pomiešania dvoch rozličných druhov. Ak aj to vyžadovalo tajomstvo, boly tam aj také, lebo aj v tom plemeni sú samci a samice.

Aj to nedáva niektorým pokoja, či sa tam nezdržovaly niektoré zvieratá nad počet, ktoré bol Noe nútený pribrať na živenie iných, lebo, ako vieme, mnohé okrem mäsa neprijímajú inú potravu. Či sa dá azda skôr veriť, že miesto mäsa tam bolo dosť inej potravy a iného pokrmu, ktorý by bol vyhovoval všetkým? Je známe, ako mnohé mäsožravé zvieratá možno nasýtiť ovocím a inými plodmi, najmä figami a gaštanmi. Čo je teda čudného, ak spravodlivý a starostlivý muž, azda aj Bohom k tomu vedený, nashromaždil a nachystal potravy, vhodnej pre všetky živočíchy? K akej strave by neprinútil hlad, alebo aký pokrm by Boh nemohol urobiť záživným a príjemným, ktorému nebolo ťažké zo svojej božskej moci udržať ich nažive aj bez potravy, ak by k predobrazeniu veľkých tajomstiev nebolo patrilo, aby tieto tvory boly opatrené pokrmom. Nikto, okrem zaujatého a škriepneho, nebude popierať, že tie rozmanité udalosti potopy predobrazujú Cirkev. Cirkev už naplnily národy aj čisté aj nečisté, spojené klenbou jej jednoty, kým neprídu k určitému cieľu, takže podľa toho jedného zjavného podobenstva nedá sa pochybovať ani o ostatných veciach, o ktorých sa hovorí azda tajomnejšie a rozumu sú ťažšie prístupné. Sotva kto by sa osmelil tvrdiť, ak len nie zaslepený, že toto bolo nadarmo napísané, alebo že toto nič neznamená, hoci sa to aj stalo, alebo že nejde o skutočné udalosti, ale iba o rozprávky, ktoré majú samy od seba nejaký tajný význam, alebo že sa tieto predobrazy v ničom nedotýkajú Cirkvi. Tým ochotnejšie však veríme, že boly múdro spísané na pamiatku do kníh a že sú pravdivými udalosťami a že majú aj nejaký význam, ktorý sa vzťahuje na Cirkev. Po tomto úseku treba už knihu ukončiť s úmyslom sledovať aj naďalej beh oboch štátov, pozemského, žijúceho podľa človeka, a nebeského, žijúceho podľa Boha, v udalostiach po potope a nasledujúcich.

1.

Zlým sa myslí každý človek pre dedičný hriech. Hneď pri narodení má zlú prirodzenosť, t. j. náklonnú k hriechu, a obťaženú hriechom. A tak nikto nie je dobrý (hriechu zbavený), kto nebol najprv zlý (s dedičným hriechom).

2.

Augustín definuje čnosť ako ordo amoris, poriadok lásky, vlastne poriadok v láske, t. j. podriadenie lásky určitému poriadku. Ktorému poriadku sa má láska podriadiť, to zistíme z bytostnej stupňovitosti cieľov. Na najnižšom stupni cieľového radu sú vonkajšie, materiálne dobrá: potrava, šaty, zlato a striebro. V sebe sú tie veci dobré, lebo sú stvorené a Boh im určil určité miesto vo svete. Nemožno ich pokladať za zlé, lebo by sme upadli do manicheizmu. Zlým nemôže byť ich používanie, ale len ich užívanie. (Používame to, čo pokladáme za prostriedok, nástroj, užívame to, čo pokladáme za cieľ.) Dobré je však tie veci používať vzhľadom na duchovný cieľ a celkom ich podriadiť Bohu. Nad týmito dobrami stoja naši bližní a iní ľudia. Ako stvorenia, aj oni sú dobrí a môžu byť cieľom našej vôle. Ale aj tu musí byť poriadok. Máme ich milovať ako samých seba. Samého seba však tak, že vonkajšie dobrá používame vzhľadom na telo a telo používame vzhľadom na dušu. A napokon dušu používame vzhľadom na večné užívanie Boha. Duša sama vsebe nie je najvyšším dobrom, a preto nie je ani posledným cieľom. Posledným cieľom je Boh a duša slúži na dosiahnutie posledného cieľa — Boha. A tak aj bližného v poslednom štádiu vlastne milujeme pre Boha a všetko na svete len pre Boha. Láska k Bohu sa tak stáva základom spoločenského a mravného života a základom mravného a čnostného človeka. (Gs 291.)

3.

Toto miesto, zle porozumené najmä Lactantiom, Sulpiciom, Severom, dalo podnet k takému výkladu, že anjeli sa spojili s ľudskými ženami, a tým dali pôvod gigantom — obrom. (Mg 469.)

Kniha šestnásta

Prehľad šestnástej knihy.

V čase od Noema až po Abraháma niet nijakej zmienky o božích synoch, t. j. o pokračovaní božieho štátu. Len požehnania a kliatby Noemove dávajú tušiť nejaký plný taju smysel. V Semovi je predobrazený Kristus a židovský národ, z ktorého Kristus vyšiel. V Jafetovi sú predobrazení pohani, ktorí sú tiež povolaní k spaseniu. V Chamovi, sluhovi svojich bratov, je predobrazená heréza, kacírstvo, ktoré svojimi útokmi na pravú vieru, túto len posilňuje a prehlbuje. Teda keď aj heréza vykonáva vlastne len negatívnu činnosť, predsa nepriamo napomáha prehĺbenie a umocnenie pravej katolíckej viery. Noe zas vysadením vinice, pitím z kalicha a obnažením pripomína Krista. Keď potom od Noema až po Abraháma niet v Písme reči o spravodlivých, to ešte neznamená, že takých nebolo, ale len, že nemali nijaký predobrazný význam. Spomínajú sa generácie synov Noemových. Vystavanie babylonskej veže bolo dielom bezbožnej pýchy a trest za to bolo pomútenie jazykov. Sostúpenie Boha do Babylona neznamená nejaký úkon Boha v čase, ale len vzhľadom na ľudí sa tak hovorí. Aj Boží rozhovor s anjelmi je len čisto duchovný, nie taký, ako keď ľudia vravia. Všeobecnosť potopy sa dá rozumne dokázať. Niektoré monstrá narodené na zemi, nijako nedokazujú nejednotnosť ľudského pokolenia. Protinožcov niet, lebo sa nedá prejsť veľký Oceán. V čase od potopy po Abraháma sa boží štát rozvíjal najmä v potomstve Semovom. Svetský štát sa zas ukázal v stavaní babylonskej veže, v symbole bezbožnej pýchy, ktorou sa vyznačovali Chamovci. Je pravdepodobné, že už aj predtým šly oba štáty vedľa seba, nie však oddelene, ale členovia oboch štátov medzi sebou pomiešaní. Za spravodlivý treba pokladať najmä dom Heberov, z ktorého je hebrejský národ, ktorý zachoval pôvodnú reč ľudstva, a teda nebol potrestaný zmätením jazyka. S vystúpením Abraháma sa začína dôležitá epocha v dejinách božieho štátu. Boží štát začne zjavnejšie vystupovať. Dom Tare trpí v Chaldei prenasledovanie, a preto sa musí vysťahovať. Odchod Abraháma z Charra nezačal po smrti Tare, ale ešte za jeho života. Ťažkosti, ktoré sa tu ukazujú pri počítaní rokov, nie sú neriešiteľné. Prisľúbenia Abrahámove majú dvojaký význam: raz sa vzťahujú na telesné potomstvo, raz zas na duchovné otcovstvo všetkých veriacich. Pozemský štát bol vtedy zastúpený veľkými pohanskými ríšami, najmä Asýriou, ktorá si podmanila skoro celú vtedajšiu Áziu. Druhé prisľúbenie sa vzťahuje len na zaujatie Kanaanu. V Egypte postavil Abrahám cudnosť svojej ženy pod božiu ochranu. Po návrate sa Abrahám s Lotom rozišli v priateľstve. Prisľúbenie, dané Abrahámovi o potomstve, ktorého bude ako hviezd na nebi, sa pravdepodobne vzťahuje na potomstvo, určené pre nebo. Viera v toto potomstvo, sa Abrahámovi pripočítala za spravodlivosť. Tak bol ospravedlnený ešte pred obrezaním. Videnie, v ktorom Abrahám dostáva rozkaz obety, je veľmi tajomné. Abrahámovo nažívanie so slúžkou Agar nebolo cudzoložstvom. Syn Izmael bol synom podľa tela, a nie synom podľa prisľúbenia, ako Izák. Obriezka je obrazom znovuzrodenia. Zmena mena Abram na Abrahám a Sara na Sarra má svoj smysel. Pri dube Mambre sa zjavil Pán Abrahámovi v podobe troch mužov a obnovil svoje prisľúbenie a potvrdil ho prísahou. Trest Sodomcov je predobrazom posledného súdu. Obetovanie Izáka poukazuje na vieru a poslušnosť Abrahámovi. Izákovi zasnúbili Rebeku a Abrahám predpovedá, že z jej ľadvín vyjde pán neba a zeme. Aj druhé manželstvo Abraháma s Ceturou je predobrazom a naznačuje vo svojich potomkoch heretikov. Rozhodnutie o osude dvojičiek v lone Rebekinom sa vzťahuje obrazne na pomer kresťanstva a židovstva. Prisľúbenie, ktoré dostal Izák, dostal len pre zásluhy Abrahámove,

hoci Izák bol azda zdržanlivejší. Požehnanie, ktoré dal Izák Jakubovi, má už celkom mesiánsky smysel, zvestuje rozšírenie kresťanstva medzi národmi. V Jakubovi pokračuje boží štát ďalej. Sen o nebeskom rebríku a pomazanie kameňa majú zas mesiánsky smysel. Boj Jakuba s anjelom je obraz boja Židov proti Kristovi. Rodostrom Krista pokračuje v Judovi. Požehnanie, ktoré dal Jakub tomuto svojmu synovi, vzťahuje sa na Krista, na jeho utrpenie, zmŕtvychvstanie a na silu jeho krvi, ktorou sa ničia hriechy. Požehnanie synov Jozefových poukazuje na dvojaké otcovstvo Abrahámovo, na židovský národ a na kresťanov. Nasledovný čas zahrňuje v sebe dejiny židovského národa od východu z Egypta až po Dávida.

16.1. Či po potope od Noema až po Abraháma nájdeme niektoré rodiny, ktoré žijú podľa Boha?

Či aj po potope zostaly nejaké stopy postupujúceho svätého štátu, alebo či sa v bezbožných časoch pretrhol postup, takže medzi ľuďmi nebolo ctiteľov pravého Boha, ťažko niečo vyskúmať z reči Písma s istotou. V kánonických knihách od Noema, ktorý so svojou manželkou, troma synmi a ich manželkami si zaslúžil, aby sa pred potopou zachránili v korábe, až po Abraháma nenachodíme nikoho, kto by bol dostal od Boha zrejmú pochvalu za svoju nábožnosť. Len dvaja synovia Noemovi, Sem a Jafet, ktorých v prorockom požehnaní chváli otec, lebo vidí a predvída, čo sa má splniť v ďalekej budúcnosti. Preto sa aj stalo, že svojho prostredného syna, nasledujúceho po prvorodenom, keď sa prehrešil proti otcovi, nie v jeho osobe, ale v jeho synovi, svojom vnukovi, preklial týmito slovami, hovoriac: »Zlorečený buď Chanaan, chlapec, sluhom svojich bratov bude« (Gen. 9, 25). Chanaan, syn Chama, ktorý nielen že nezakryl nahotu svojho otca, keď spal, ale ju ešte rozchýril. Preto pripojuje Noe požehnanie dvoch synov najmladšieho a najstaršieho, hovoriac: »Požehnaný Pán Boh Semov, Chanaan bude jeho sluhom, nech sa raduje Boh Jafetov a prebýva v domoch Semových« (Gen. 9, 26—27). Noemovo požehnanie, zakladanie vinice, ako aj jeho opojenie vínom a obnaženie v spánku a čo všetko sa tam prihodilo a je zapísané, sú veci, plné prorockého smyslu, zahalené do tajomného rúcha.

16.2. Noemovi synovia ako prorocké predobrazy.

Teraz, keď sa tie veci v neskorších časoch splnily, je jasné, čo prv bolo zastreté. Kto dôkladne a rozumne uvažuje o týchto veciach a nepoznal by ich splnenie v Kristovi? Meno Sem, z ktorého sa podľa tela narodil Kristus, znamená menom vyznačený. A kto je vyznačenejší menom nad Krista, ktorého meno už všade vydáva vôňu, ako o ňom spieva Pieseň piesní prorockým duchom, kde sa prirovnáva k vyliatej vonnej masti (Pieseň 1, 2). V jeho domoch, t. j. kostoloch, prebýva širokosť národov, a to vlastne značí slovo Jafet, ktoré sa vysvetľuje ako širokosť. Cham, ktorého meno znamená horúci, prostredný syn Noemov, odlišný od oboch a stojaci ako by uprostred oboch, nepatrí ani k izraelským prvotinám, ani k pohanskej hojnosti, čo iného znamená, ako horúce plemä kacírov, horúce nie duchom múdrosti, ale duchom vzdoru, akým obyčajne prekypujú srdcia kacírov a ktorým sa rušieva pokoj svätých. Ale aj toto sa obracia na úžitok postupujúcim v dobrom podľa slov apoštolových: »Musia byť medzi vami aj takéto rozbroje, aby sa ukázalo, ktorí z vás sú vyskúšaní« (I. Kor. 11, 19). Preto sa číta: »Syn dobre vyučený bude múdry a používa nemúdreho služobníka« (Prísl. 10, 4, podľa Septuag.). Mnoho vecí, patriacich ku katolíckej viere, keď ich napáda horúca nespokojnosť kacírov, aby mohly byť proti nim obránené, starostlivejšie sa uvažujú, jasnejšie sa chápu a horlivejšie sa hlásajú; a tak z otázky, nadhodenej odporom, naskytá sa príležitosť na prehĺbenie učenia. Nielen tí, ktorí sa zjavne odtrhli, ale aj všetci, ktorí sa chvália kresťanským menom a vedú spustlý život, zdajú sa byť naznačení prostredným synom Noemovým, lebo takí ľudia vyznávajú ústami utrpenie Krista, ktoré predobrazovala nahota

Noemova, ale zlými skutkami ho zneuctievajú. O takých bolo povedané: »Podľa ovocia ich poznáte« (Mat. 7, 20). Preto aj Cham bol prekliaty vo svojom synovi ako v ovocí, t. j. vo svojom diele. Meno jeho syna Chanaan dá sa priliehavo vyložiť slovami ich pohyb, a čo iného znamená, ak nie ich skutky? Sem a Jafet znamenajú obriezku a neobriezku, alebo, ako sa apoštol vyjadruje, Židov a Grékov, povolaných a ospravedlnených, ktorí sa nejako dozvedeli o otcovom obnažení, zobrazujúcom utrpenie Spasiteľovo a ktorí vzali plášť, dali si ho na ramená a odvrátení pristúpili, zakryli nahotu svojho otca, a nevideli, čo hanblivo prikryli. Aj my pri Kristovom utrpení akosi oslavujeme a uctievame, čo bolo vykonané pre nás, a oškliví sa nám židovská nešľachetnosť. Plášť znamená sviatosť, ramená pamiatku predošlých vecí, lebo za našich čias, keď už Jafet prebýva v domoch Semových a zlý Cham uprostred nich, Cirkev oslavuje utrpenie Kristovo ako minulé, neočakávajúc už jeho splnenie v budúcnosti.

Zlý brat sa volá vo svojom synovi, t. j. vo svojom diele, chlapcom, t. j. služobníkom svojich bratov, lebo zlých dobrí rozumne používajú buď na cvičenie sa v trpezlivosti, buď k tomu, aby sa aj zlí vzmáhali v múdrosti. Podľa apoštola sú niektorí, ktorí nezvestujú Krista s čistým úmyslom: »Nedbám, len nech sa zvesť o Kristovi šíri, či už pod tou alebo inou zámienkou a či úprimne, ja sa tomu teším a budem sa tešiť« (Filip. 1, 18). On sadil vinicu, o ktorej hovorí prorok: »Vinicou Pána zástupov je dom Izraela« (Iz. 5, 7.). On aj pil z jej vína. Tým treba rozumieť kalich, o ktorom hovorí: »Či môžete piť z kalicha, z ktorého ja mám piť?« (Mat. 20, 22), a inde: »Otče môj, ak je možné, nech sa minie tento kalich« (Mat. 26, 39), čím nepochybne naznačuje svoje utrpenie. Nakoľko víno je plodom vinice, aj tak to možno vysvetľovať, že z tej istej vinice, t. j. i izraelského pokolenia, prijal za nás na seba telo a krv, aby mohol trpieť a »opil sa«, t. j. trpel, a »obnažený bol«, totiž tak sa obnažila, čiže ukázala jeho slabosť, o ktorej hovorí apoštol: »Bol síce ukrižovaný ako slabý« (II. Kor. 13, 14). A na inom mieste hovorí: »Božie bláznovstvo je múdrejšie než ľudia, a božia slabosť je silnejšia než ľudia« (I. Kor. 1, 25). Tým, že Písmo k výroku »a bol obnažený« dodáva »v dome svojom« (Gen. 9, 11), jemne naznačuje, že od národa svojho tela a od čeľade svojej krvi, od Židov mal podstúpiť smrť a kríž. Toto Kristovo utrpenie bezbožníci ohlasujú len navonok, hlasom úst, nábožní však, zachovávajúc vo svojom vnútri veľké tajomstvo, vo svojom srdci vedia uctievať slabosť a božie bláznovstvo, ktoré veľmi prevyšujú všetku silu a ľudskú múdrosť. Predobrazom toho je, že Cham vyšiel a vonku zvestoval otcovo obnaženie, Sem však aj Jafet, aby ho zakryli, t. j. uctili, vošli, t. j. vnútri to urobili.

Tajomstvá svätého Písma skúmame, ako vieme, jeden vhodnejšie, iný menej vhodne, veríme však a sme presvedčení, že tieto veci, zaznamenané v knihách, sa nedialy bez predobrazu budúcnosti, ani že sa nevzťahujú na iného, len na Krista, a Cirkev, ktorá je božím štátom. O ňom už od začiatku ľudského pokolenia bolo predpovedané, čo teraz vidíme, že sa všetko plní. Písmo, pripomenúc dvoch požehnaných synov Noemových a jedného prekliateho, viac ako za tisíc rokov až po Abraháma sa nezmieňuje o spravodlivých ľuďoch, ktorí by boli Boha spravodlivo a nábožne uctievali. Nemyslím, že by takých ľudí vôbec nebolo bývalo, ale ak by sa všetci spomínali, bolo by to veľmi zdĺhavé a patrilo by skôr k historickej dôslednosti ako k prorockému predvídaniu. Pisateľ Písma svätého, alebo lepšie sám Duch Svätý, skrze neho hovoriaci, nespomína len minulé udalosti, ale predpovedá aj budúce, ktoré sa vzťahujú na boží štát. Hoci sa hovorí aj o ľuďoch, ktorí nie sú z tohto štátu, to preto, aby z oprotivného prirovnania mal boží štát úžitok, alebo aby vynikol. Preto netreba veriť, že všetko, o čom je v Písme reč, musí znamenať aj niečo prorockého, ale niekedy pre význačné udalosti pridávajú sa aj také;, ktoré nič neznamenajú. Veď len lemešom sa krája zem, ale aby sa tak mohlo robiť, potrebné sú aj iné súčiastky pluhu. Hoci na citarách a iných hudobných nástrojoch len struny sú súce na hranie, aby sa však mohol vylúdiť zvuk, pridávajú sa aj iné súčiastky, na ktorých sa, pravda, nehrá, ale predsa sú potrebné. Rovnako aj v prorockých dejinách sa uvádzajú

niektoré veci ktoré nemajú osobitný význam, ale sú tam preto, že súvisia s vecami, ktoré majú význam a sa spájajú s menej významnými.

16.3. Pokolenie troch synov Noemových. (Obsah.)

Sväté Písmo spomína pätnásť pokolení najmladšieho Noemovho syna Jafeta, tridsaťjedno pokolenie prostredného syna Chama a dvadsaťosem pokolení najstaršieho syna Sema. Celkom sedemdesiattri pokolení Noemových synov. To neznamená, že všetci synovia Noemovi nemali viac potomkov, ale uvádzajú sa len tí, ktorí založili osobitné národy. Mnoho potomkov sa neuvádza, lebo sa pridali k iným národom.

16.4. Odlišnosť jazykov a založenie Babylonu.

Keď sa rozprávač svätých príbehov zmienil o vyššie spomenutých národoch, že boly vo svojich jazykoch, vracia sa do toho času, keď ešte všetky národy používaly jeden jazyk a uvádza príčinu, pre ktorú vznikla odlišnosť jazykov. Hovorí: »Na celej zemi bol jeden jazyk a jednu reč používali všetci. A stalo sa, keď sa vydali na cestu od Východu, našli polia v zemi Sennar a bývali tam. A riekol človek svojmu bližnému: Poďte, urobme si mesto, a vežu, ktorej vrchol by siahol až po nebo a urobme si meno, kým sa nerozídeme po celej zemi. I sostúpil Pán podívať sa na mesto a vežu, ktoré postavili ľudskí synovia. A Pán Boh povedal: Hľa, jeden je ľud a majú jeden jazyk; začali toto robiť a už neprestanú robiť, čo začali. Poďte, sostúpme tam a pomäťme im jazyk, aby ani jeden nepočul hlas svojho bližného. A Pán ich rozohnal odtiaľ po celej zemi a prestali stavať mesto a vežu. Preto bolo miesto nazvané menom Zmätok (Babel), lebo tam pomiatol Pán jazyky celej zeme a odtiaľ ich rozohnal po tvári celej zeme.« (Gen. 11, 1—9.) Tým mestom, ktoré dostalo meno Zmätok, bol samotný Babylon, o ktorého podivnom vystavaní sa zmieňujú aj svetské dejiny. Babylon sa vykladá ako zmätok, pomiešanie. Možno sa domnievať, že ho založil obor Nebrot, ako sme už v krátkosti uviedli vyššie, kde Písmo hovorí, že počiatok jeho kráľovstva bol Babylon. Toto mesto malo pred ostatnými prednosť a bolo hlavným sídlom v celom kráľovstve, hoci nebolo ešte natoľko dokonalé, ako ho pomýšľala povýšiť pyšná bezbožnosť. Zamýšľala sa totiž obrovská výška až po nebo, ako sa povedalo, buď jednej veže, ktorú sa usilovali vyvýšiť nad iné, buď všetkých veží, ktoré sa tu spomínajú v jednotnom počte, tak, ako sa hovorí vojak, a rozumie sa tým tisíc vojakov; ako sa hovorí žaba alebo kobylka, a myslí sa tým množstvo žiab a kobyliek v ranách, ktoré dostali za trest Egypťania od Mojžiša. Ale o čo sa pokúšala ľudská bezočivosť? Nech by stavba proti Bohu dosiahla hocakú výšku, kedy by prevýšila všetky vrchy? Alebo kedy by siahla nad hranice povetria? V čom by mohla Bohu škodiť či už telesná alebo duševná výška? Bezpečnú a pravú cestu do neba buduje pokora, povznášajúc srdce k Pánovi, nie proti Nemu, ako sa povedalo o obrovi, ktorý »bol lovcom proti Pánovi«. Niektorí nerozumeli dobre dvojsmyselný význam gréckeho slova, dali sa zviesť, že neprekladali proti Pánovi, ale pred Pánom. Preložka enantion znamená totiž aj pred aj proti. To slovo sa vyskytuje aj v žalme (94, 6): »A plačme pred Pánom, ktorý nás učinil«. V Jóbovej knihe (15, 13) je zas v inom význame, je tam: »V hnev si vypukol proti Pánovi«. Tak treba chápať aj obra, »lovca proti Pánovi«. Čo však sa naznačuje menom lovec, ak nie zvodca, potlačovateľ a hubiteľ pozemských bytostí? Staval so svojím ľudom vežu proti Pánovi na znamenie bezbožnej pýchy a hrdosti. Zaslúžene sa trestá zlý úmysel, hoci sa aj neuskutoční. Akého druhu to bol trest? Nakoľko vláda vládcu je v jazyku, v ňom sa potrestala aj jeho pýcha tak, aby poddaný nerozumel svojmu rozkazovateľovi, lebo aj on nechcel poslúchať a rozumieť božie rozkazy. A tak sa spiknutie rozišlo samo a každý odišiel od toho, komu nerozumel, a išiel s tým, s ktorým sa mohol dohovoriť. Podľa jazykov sa rozdelily národy a rozišly po celej zemi, ako sa zapáčilo Bohu, ktorý to urobil tajne a nám nepochopiteľne.

16.5. Sostúpenie Pánovo pri pomätení jazykov. (Obsah.)

Pán sostúpil pozrieť mesto a vežu, ktorú stavali ľudskí synovia (Gen. 11, 5). Boh sa nepohybuje s miesta na miesto, je stále a všade celý, ale len ak sa robí niečo na zemi, čo sa protiví obyčajnému behu prírody, hovorí sa o ňom, že sostupuje na zem. Aj keď sa hovorí o Bohu, že niečo vidí, nemá sa to chápať tak, ako by v čase niečo poznával lebo jemu nie je nič tajné. Keď sa predsa o Bohu hovorí, že niečo vidí a poznáva, treba to tak rozumieť, že Boh zapríčiní, aby ľudia niečo videli a poznávali. Kým stavitelia stavali mesto, nevideli ho tak, ako ho videli potom, keď im ho dal poznať Boh, že sa mu nepáči. Sostúpenie Pánovo možno aj tak chápať, že sostúpil tam prostredníctvom svojich anjelov, aby tak dal najavo, že anjeli sú boží pomocníci.

16.6. Ako hovorí Boh k anjelom? (Obsah.)

Boh nehovorí s Anjelmi tak, ako hovoria ľudia medzi sebou, alebo ľudia s Bohom, alebo anjeli s ľuďmi. Hovorí celkom nevyspytateľne. Božia reč, ktorá predchádza každý skutok, je vlastne príčinou každého skutku. Táto reč neznie hlasom, ale vychádza od večnej moci, účinkujúcej v čase. Boh hovorí nášmu duchu v myšlienkových predstavách a našim telesným smyslom prostredníctvom telu pochopiteľných zvukov, buď sám, buď prostredníctvom tvorov.

16.7. Či sa zvieratá, ktoré zostaly v korábe, dostaly aj na najvzdialenejšie ostrovy?

Pokiaľ ide o zvieratá, ktoré nespadajú pod ľudskú starostlivosť a nerodia sa podobne ako žaby zo zeme, ale len spojením obojeho pohlavia, prichádzajú na svet, ako vlky a podobné zvieratá, ako sa mohly po potope, v ktorej zahynula všetka zver, ktorá nebola v korábe, nájsť na ostrovoch, ak sa ich obnovenie nestalo prostredníctvom tých, z ktorých sa v korábe zachránily z každého druhu obojeho pohlavia po jednom. Či azda preplávaly na ostrovy? Na blízke možno. Ale niektoré ostrovy sú od zeme tak veľmi vzdialené, že sa nezdá, aby mohly zvieratá na ne doplávať. Nie je nepravdepodobné, že ľudia priviedli pochytané so sebou a pre lov a hon ich nechali rozplemeniť okolo svojich bydlísk, hoci by sa nedalo poprieť, že z rozkazu alebo pripustenia božieho, pomocou anjelov mohly ta prejsť. Ak však povstaly opäť zo zeme, ako sa to stalo na počiatku, keď Boh povedal: »Zem nech vydá dušu živú« (Gen. 1, 24), tým zjavnejšie sa ukazuje, že zvieratá všetkého druhu sa nevzaly do korábu natoľko pre obnovu, ako skôr pre prorocké zobrazenie rozmanitých národov, spojených v jednote Cirkvi, a to aj na ostrovoch, na ktoré zvieratá nemohly dôjsť, ich vydala zem.

16.8. Či ľudské obludy pochádzajú z pokolenia Adamovho alebo zo synov Noemových? (Obsah.)

Pohanskí dejepisci spomínajú často rozmanité obludy, s jedným okom uprostred čela, chodidlami, obrátenými dozadu, Pygmeov, Sciopodov, Cynocephalov a iných.[1]) Za čias Augustínových sa spomína človek, ktorý mal pri narodení dve hlavy, dvoj u hruď, štvoro rúk, jeden žalúdok a dvoje nôh. Netreba hneď veriť všetkým bájkam, v ktorých vystupujú obludy a potom niet pochybností, že kto sa narodí ako človek, t. j. tvor, obdarený rozumom a smrteľný, hoci by mal nezvyčajnú podobu, má svoj začiatok v Adamovi. Tie isté dôvody ktoré platia o jednotlivých ľudských obludách, platia aj o národoch.

16.9. Či sa má veriť, že na spodnej časti zeme, t. j. pod nami, žijú ľudia obrátení k nám nohami?

Čo sa báji o protinožcoch, t. j. o ľuďoch, ktorí chodia nohami proti nám, na opačnej strane zeme, kde slnko vychádza, keď u nás zapadá, je neuveriteľné.[2]) Takéto učenie nemôže dokázať z nijakých historických prameňov a len usudzovaním vo svojom vlastnom rozume sa domnievajú, že zem je zavesená medzi klenbami nebies, že každé miesto na svete môže byť spodným a stredným. Z toho usudzujú, že aj na druhej strane zeme, totiž spodnej žijú ľudia. Neuvažujú, hoci by sa tomu dalo aj veriť, že aj keď je svet guľatý a okrúhly a hoci by sa to dalo nejako aj dokázať, že z toho nevyplýva, že by na druhej strane, uprostred množstva vôd bola suchá zem, a keby aj bola, ešte sa netreba domnievať, že sú tam ľudia. Zaiste Písmo neklame, ktoré hovorí o minulosti a tak si získava vieru, že sa splňujú jeho predpovedania. Je veľmi nerozumné, ak by chcel niekto tvrdiť, že niektorí ľudia s tejto polovice zeme mohli preplávať cez oceán na druhú polovicu, takže aj tam mohlo vzniknúť ľudské pokolenie, pochádzajúce od prvého človeka. Skúmajme však, či medzi národmi, ktoré sa rozmnožily zo sedemdesiatich dvoch rodín a toľko jazykov, skúmajme, či bude možno nájsť stopu na tomto svete putujúceho božieho štátu, ktorý sme priviedli až po koráb a potopu a súčasne ukázali, ako trval pre udelené požehnanie v synoch Noemových, najmä však v najstaršom Semovi, nakoľko Jafetove požehnanie bolo v tom, že mal bývať v dome svojho brata Sema.

16.10. Pokolenie Semovo, v ktorom boží štát došiel až k Abrahámovi.

Pridržme sa poradia pokolení, pochádzajúcich od Sema, aby sa v ňom po potope zjavil boží štát, tak ako sa pred potopu ukazoval v pokoleniach Setových. Aj Písmo, keď ukázalo pozemský štát v Babylone, t. j. v zmätku, vracia sa nazpäť k praotcovi Semovi a pri ňom začína poradie pokolení až po Abraháma, uvádzajúc súčasne, koľko mal kto rokov, keď splodil syna, patriaceho do tohto poradia, a ako dlho žil. Tu musím vysvetliť, ako som prv sľúbil, prečo sa povedalo o Heberových synoch: »Meno jedného je Falech, pretože za jeho dní zem bola rozdelená« (Gen. 10, 25). Ako ináč sa má chápať toto rozdelenie, ak nie podľa odlišnosti jazykov? Vynecháme ostatných sem nepatriacich Semových synov, iba tých budeme viazať do poradia pokolení, po ktorých dôjdeme k Abrahámovi. Rovnako sme išli aj pred potopou po tých, aby sme došli po pokoleniach, pochádzajúcich od Adamovho syna Seta, po Noema. Písmo začína poradie pokolení takto: »Toto sú rody Semove. Sem bol storočný, keď splodil Arfaxata, dva roky po potope. A Sem žil po splodení Arfaxata päťsto rokov a splodil synov a dcéry a zomrel« (Gen. 11, 10). Rovnako hovorí aj o ostatných, pripomína, v ktorom roku svojho života splodil každý syna, patriaceho do poradia pokolení, po ktorých sa ide k Abrahámovi a uvádza, koľko rokov potom ešte žil a vždy končí pripomienkou, že splodil synov a dcéry. To preto, aby sa vysvetlilo, ako vzrastaly národy z pokolenia Semovho a aby sa niekto detsky nedomnieval, ako sa mohlo stať, že z mála vypočítaných osôb sa zaľudnily tak rozsiahle kraje a kráľovstvá, najmä však asýrske kráľovstvo, v ktorom Ninus, podmaniteľ východných krajín, nad mnohými národmi úspešne vládol a svojim nasledovníkom poručil najrozsiahlejšie a najpevnejšie kráľovstvo, ktoré potom pretrvalo dlhé časy.

Aby sme sa tu nezdržali dlhšie ako treba, neuvádzame, koľko rokov ktorá osoba v poradí pokolení žila, ale uvedieme len, v ktorom roku splodil kto syna, aby sme dostali počet rokov od potopy po Abraháma a pre veci, pri ktorých káže potreba sa trochu zastaviť, aj iných vecí sa zbežne a krátko dotkneme. Druhého teda roku po potope, keď mal Sem sto rokov, splodil Arfaxata. Keď mal Arfaxat sto tridsaťpäť rokov, splodil Kainana a ten keď mal sto tridsať rokov, splodil Salu. Keď mal Sala toľko isto rokov, splodil Hebera. Heber mal sto tridsaťštyri

roky, keď sa stal Falechovým otcom, za ktorého čias bola rozdelená zem. Keď mal Falech sto tridsať rokov, narodil sa mu syn Ragau a Ragau mal sto tridsaťdva rokov, keď splodil Serucha, Seruch mal sto tridsať rokov a splodil Nachora a tento mal sedemdesiatdeväť rokov, keď splodil Thare. Thare mal sedemdesiat rokov a splodil Abrama, ktorého neskôr Boh premenoval na Abraháma. Počet rokov od potopy až po Abraháma činí teda tisíc sedemsto dva roky podľa Vulgaty, čiže podľa prekladu sedemdesiatich prekladateľov. V hebrejských knihách sa uvádza omnoho menej rokov, ale neudávajú príčinu, alebo udávajú príčiny veľmi nedostatočné.

Ak v sedemdesiatich dvoch národoch hľadáme boží štát, nemôžeme tvrdiť, že by sa v tom čase, kým užívalo jeden jazyk a jednu reč, ľudské pokolenie bolo odvrátilo od uctievania Boha a že len v tých pokoleniach sa zachovala pravá zbožnosť, ktoré vychádzajú od Sema cez Arfaxata a smerujú k Abrahámovi. Zaiste od času pyšného počinu, keď chceli postaviť vežu, siahajúcu až po nebo, znamenie to bezbožnej pýchy, zjavil sa aj iný štát, totiž spoločnosť bezbožníkov. Nemožno však ľahko rozhodnúť, či už aj prv neboly oba štáty, alebo či boly utajené, boží v dvoch požehnaných synoch Noemových a ich potomstve, pozemský však v prekliatom jeho synovi a jeho semene, z ktorého povstal aj obrovský lovec proti Pánovi. Je možné a veľmi pravdepodobné, že už pred začatím stavby babylonskej veže v potomkoch dvoch dobrých synov Noemových boli rúhači Bohu a v synoch Chamových jeho ctitelia. Možno aj to veriť, že na svete nikdy nevymizli ľudia obojeho druhu. Hoci Písmo vraví: »Všetci sa odchýlili a stali sa neužitočnými« (Žalm 13, 3) a »Niet nikoho, kto by robil dobre, niet, okrem jedného« (Žalm 52, 4), predsa v oboch žalmoch, kde sa čítajú tie slová, je aj toto: »Či sa nepoznajú všetci, ktorí páchajú neprávosť, ktorí zožierajú môj ľud ako pokrm chleba?« Teda aj vtedy bol národ boží. Preto výrok: »Niet nikoho, kto by robil dobre, niet okrem jedného«, platí o ľudských synoch, a nie o božích, lebo predtým sa uvádza: »Boh shliadol s neba na ľudských synov, aby videl, či je niekto rozumný a vyhľadáva Boha« a až k tomu sú pripojené vyššie spomenuté slová, dokazujúce, že bezbožnými sú všetci ľudskí synovia, tí totiž, ktorí sú zo štátu, žijúceho podľa človeka, a nie tí, ktorí žijú podľa Boha.

16.11. Do rozdelenia jazykov hovorilo ľudstvo rečou, ktorú neskôr po Heberovi pomenovali hebrejskou.

Aj keď všetci rozprávali jednou rečou, nechýbali ľudia, nakazení morom neprávosti, lebo aj pred potopou bol jeden jazyk, a predsa si všetci, okrem rodiny spravodlivého Noema, zaslúžili zánik vo vodách potopy. Aj keď národy pre svoju bezbožnú pýchu uvalily na seba trest a rozdiely sa podľa odlišných jazykov, a miesto bezbožníkov dostalo meno zmätok alebo Babylon, jediný dom Heberov zostal nedotknutý a v ňom zostala reč, dávny jazyk všetkých ľudí. A preto, ako som hore uviedol, pri vypočítavaní synov Semových, z ktorých každý bol pôvodcom nejakého národa, prvý sa uvádza Heber, hoci je jeho pravnukom, piaty v rade jeho pokolení. Pri rozdelení ostatných národov podľa jazykov v jeho rodine zostala reč, ktorá je najpravdepodobnejšie pôvodnou všetkým a neskoršie dostala meno hebrejská. Bolo ju treba odlíšiť vlastným menom od ostatných rečí, ako aj iné reči dostaly svoje mená. Dokiaľ však bola len jedna reč, menovala sa ľudskou rečou alebo ľudským jazykom, ktorý používalo celé ľudské pokolenie.

Niekto môže namietať, ak zem, totiž ľudia za čias Falecha, syna Heberovho, sa už delili podľa jazykov, reč, ktorú predtým všetci používali, skôr sa mala pomenovať po Falechovi. Lenže treba vedieť, že Heber dal svojmu synovi meno Falech, čo znamená rozdelenie, lebo sa mu vtedy narodil, keď bola zem rozdelená podľa jazykov, t. j. v tom čase, keď sa splnilo, čo bolo povedané: »Za jeho dní bola zem rozdelená« (Gen. 10, 25). Ak by už Heber nebol žil, keď

prišlo zmätenie jazykov, potom by z jeho mena nebol vyšiel názov reči, ktorá mala zostať v jeho rode.[3]) Preto treba veriť, že táto reč bola prvá a všetkým spoločná, lebo zmätok a zmena jazykov bola trestom a boží národ bol z toho trestu vyňatý. Nie bez príčiny používal túto reč aj Abrahám, hoci ju nemohol preniesť na všetkých synov, ale len na tých, ktorí, ako pokolenie Jakubovo, skvelejšie a znamenitejšie vzrastali na boží národ a mohli mať u seba boží zákon a semeno, z ktorého sa narodil Kristus. Ani sám Heber nepreniesol túto reč na celé potomstvo, ale len na to, ktoré smeruje k Abrahámovi. Hoci sa Písmo výslovne nevyjadruje o nijakej ľudskej rodine, ktorá by v tom čase žila bohabojne, keď bezbožníci stavali babylonskú vežu, táto nejasnosť nemá za cieľ oklamať skúmateľa, ale skôr cvičiť ho v hľadaní. Keď sa teda číta, že pôvodne všetci ľudia mali jednu reč; že pred všetkých synov Semových sa stavia Heber, hoci pochádza od Sema až v piatom pokolení; že sa hebrejskou volá táto reč, ktorej vážnosť zachovali patriarchovia a proroci nielen vo svojich rečiach, ale aj vo svätom Písme, zaiste pri otázke, kde pri delení jazykov mohla zostať reč, ktorá bola pôvodne všetkým spoločná, lebo nech zostala pri hocikom, niet pochyby, že trest, spočívajúci v zmene jazyka, sa jej nemohol dotknúť, ako ináč možno odpovedať, len že zostala v tom národe, podľa ktorého bola pomenovaná. A to je nemalý dôkaz spravodlivosti toho národa, že Boh pri trestaní postihol iné národy zmenou jazyka, tento národ nezastihol takým trestom.

Aj to sa namieta, ako vraj Heber a jeho syn Falech mohli založiť osobitné národy, ak obom zostal ten istý jazyk. Je isté, že hebrejský ľud od Hebera smeroval k Abrahámovi a od neho sa ďalej šíril, až vzrástol na veľký izraelský národ. Ako teda všetci synovia, ktorí sa spomínajú ako potomci troch synov Noemových, založili osobitné národy, ak Heber a Falech tak neurobili? Je pravdepodobnejšie, že aj obor Nebrot založil svoj národ, ale Písmo ho spomína len pre širokosť jeho vlády a výnimočnosť jeho postavy, takže počet sedemdesiatich dvoch národov a taký istý počet jazykov zostáva nedotknutý. Falech sa spomína, nie že založil národ, lebo jeho národ bol hebrejský a taký istý aj jeho jazyk, ale aby sa zaznamenala slávna doba, že za jeho dní bola zem rozdelená. Nemusí nás mýliť, ako mohol obor Nebrot siahať až do veku, keď stavali Babylon a prišiel zmätok jazykov a podľa toho aj rozdelenie národov. V tom, že Heber bol od Noema šiesty a Nebrot štvrtý, nevidím príčinu, prečo by neboli mohli žiť v jednom čase. Stávalo sa totiž, že ľudia žili dlhšie, kým bolo menej rodín, kratšie však, keď sa rozmnožili, alebo sa rodili neskoršie, keď ich bolo málo, skôr však prichádzali na svet, keď už bolo viac rodín. Tomu treba tak rozumieť, že pri rozdelení zeme sa už dávno boli narodili ostatní synovia synov Noemových, ktorí sa pokladajú za praotcov národov, ale že aj taký vek dosiahli, že mohli mať tak početné rodiny, ktoré si zaslúžily mena národov. Nemysli si však, že sa rodili v tom poradí, ako ich Písmo spomína. Ako by dvanásť synov Jektanových, ktorý bol iným synom Heberovým a bratom Falechovým, bolo mohlo zakladať národy, ak by sa Jektan bol narodil až po svojom bratovi Falechovi, ako sa už po ňom spomína, lebo už vtedy, keď sa Falech narodil, zem bola rozdelená. Treba si všimnúť, že prvý sa spomína Falech, hoci sa omnoho neskoršie narodil ako jeho brat Jektan, ktorého dvanásť synov malo už tak početné rodiny, že sa mohly deliť na vlastné jazyky. Najprv sa spomína mladší brat, podobne ako aj z troch synov Noemových najprv sa uvádzajú synovia, splodení Jafetom, hoci bol z nich najmladší, potom synovia Chamovi, ktorý bol prostredný, a napokon Synovia Semovi, ktorý bol prvý a najstarší. Mená národov zostaly čiastočne až do dnešného dňa také, že možno zistiť, z koho vznikly. Napríklad Asýrovia od Assura, Hebreji od Hebera, starobylosťou vekov sa čiastočne však pozmenily, takže aj najučenejší skúmatelia starobylostí nevedeli nájsť začiatky nie všetkých, ale mnohých národov. Hoci sa uvádza, že Egypťania pochádzajú od Chamovho syna Mesraima, predsa vo zvuku týchto slov nenachádzame nijakú podobu, rovnako je to aj s Etiopmi, ktorí vraj pochádzajú od Chamovho syna Chusa. Keby sme takto preberali všetky národy, našli by sme, že viac mien sa zmenilo, ako ostalo pôvodných.

16.12. Abrahámom sa začína nový rad svätých pokolení.

Sledujme beh božieho štátu od tých čias, keď žil na svete otec Abrahám, keď tie časy začíname lepšie poznávať a keď sa dočítame o jasnejších božích zasľúbeniach, ktoré teraz vidíme spĺňať sa v Kristu. Zo svätého Písma sme sa dozvedeli, že Abrahám sa narodil v chaldejskej zemi, ktorá patrila asýrskemu kráľovstvu. Avšak vtedy už aj u Chaldejčanov sa rozmohla bezbožná povera ako u ostatných národov. Dom Tareho, z ktorého vyšiel Abrahám, bol jediný, v ktorom sa zachovávala úcta pravého Boha a pravdepodobne aj hebrejský jazyk, hoci aj tento dom — ako zaznamenáva Jesus Nave (Joz. 24, 2), keď sa stal znamenitejším a vyvolením božím národom, tak v Mezopotamii ako neskoršie v Egypte slúžil cudzím bohom. Ostatní potomci Heberovi prechádzali pomaly v iné národy a jazyky. Ako pri potope jediná rodina Noemova zostala na obnovenie ľudského pokolenia, rovnako pri záplave povier na celom svete zostal jediný dom Tareho, v ktorom sa chránila štepnica božieho štátu. Ako tam po vypočítaní pokolení až po Noema, so súčasným uvedením počtu rokov a príčin potopy, prv, ako by bol Boh hovoril Noemovi o stavbe krábu, Písmo hovorí: »Toto sú pokolenia Noemove« (Gen. 6, 9), rovnako aj tu po vypočítaní pokolení od Sema, syna Noemovho, až po Abraháma kladie sa znamenitý článok, v ktorom sa hovorí: »Toto je pokolenie Tareho. Tare splodil Abraháma, Nachora a Arana. Aran splodil Lota. Aran zomrel pred Tareom, svojím otcom, v zemi, kde sa narodil, v chaldejskej krajine. Abrahám a Nachor sa oženil a žena Abrahámova sa volala Sára a Nachorova Melcha, dcéra Aranova« (Gen. 11, 27—29.) Tento Aran, otec Melchy, bol aj otcom Jesky, ktorá sa pokladá za Sáru, manželku Abrahámovu.

16.13. Prečo Písmo pri vysťahovaní sa Tareho z chaldejskej krajiny do Mezopotamie nespomína syna Nachora? (Obsah.)

Pri vysťahovaní sa z chaldejskej krajiny Tare vzal so sebou syna Abraháma, Lota, syna Aranovho, svojho vnuka, Sáru, svoju nevestu, manželku Abrahámovu. Jeho syn Nachor s manželkou Melchou sa nespomínajú. Stalo sa to asi preto, že Nachor opustil náboženstvo svojho otca a brata a oddal sa chaldejským poverám.

16.14. Tareho vek, ktorý svoj život dokončil v Charra. (Obsah.)

Výrok Písma: »Tare žil v Charra 205 rokov a zomrel« (Gen. 11, 32) nemožno tak chápať, ako by celý svoj život bol len tam prežil, ale že tam sa naplnily jeho dni, ktorých bolo 205 rokov. Ináč by sa totiž nevedelo, koľko rokov žil Tare, lebo sa neuvádza, v ktorom roku prišiel do Charra a nemožno pripustiť, že Písmo nezaznamenalo len počet jeho rokov, lebo v poradí pokolení od Adama po Abraháma všade veľmi starostlivo uvádza, koľko rokov ktorý človek žil.

16.15. Čas, v ktorom sa Abrahám vysťahoval zo zeme Charra. (Obsah.)

Keď vychádzal Abrahám zo zeme Charra, mal 75 rokov a jeho otec Tare 145 rokov. Písmo hovorí najprv o Tarovej smrti a až potom o Abrahámovom odchode z Charra, udalosti sa však nesbehly v tom časovom slede, lebo Tare žil celkom 205 rokov a pri východe z Charra mal len 145 rokov. Písmo niekedy spomína jednu udalosť a vracia sa k predchádzajúcej, ako sa stalo aj v tomto prípade, čomu nasvedčuje aj výrok sv. Štefana v Skutkoch apoštolských (7, 2—3), že Boh hovoril Abrahámovi, aby vyšiel zo svojej zeme a zo svojho príbuzenstva a šiel do zeme, ktorú mu ukáže, prv, ako by sa bol vysťahoval do Charra. Aj tak sa dá vysvetliť, že 75 rokov Abrahámových, keď vyšiel z Charra, počítajú sa od toho času, ako sa vyslobodil z ohňa Chaldejovcov, ako by sa len vtedy bol narodil.[4])

16.16. Poradie a povaha božích prisľúbení, daných Abrahámovi.

Pozrime sa na božie prisľúbenia, dané Abrahámovi. V nich sa zreteľnejšie začínajú ukazovať prorocké výroky nášho Boha, t. j. pravého Boha, o božom ľude. Prvé prisľúbenie znie takto: »A Pán povedal Abrahámovi: Vyjdi zo svojej zeme a zo svojho príbuzenstva a z domu svojho otca a choď do zeme, ktorú ti ukážem. A učiním z teba veľký národ a požehnám ťa a zvelebím tvoje meno a budeš požehnaný. Požehnám dobrorečiacich tebe a prekľajem zlorečiacich teba a v tebe budú požehnané všetky pokolenia zeme« (Gen. 12, 1—3). Treba si všimnúť, že dvoje vecí sa sľubuje Abrahámovi. Jedna, že jeho potomstvo bude vládnuť nad zemou chananejskou, na čo poukazujú tieto slová: »Choď do zeme, ktorú ti ukážem a urobím z teba národ veľký«. Druhá, omnoho vznešenejšia, že nie podľa telesného, ale podľa duchovného semena bude nielen otcom izraelského národa, ale všetkých národov, kráčajúcich v šľapaj ách jeho viery, ako sa mu sľúbilo v týchto slovách: »V tebe budú požehnané všetky pokolenia zeme«. O tomto prisľúbení sa Eusebius domnieva, že bolo dané Abrahámovi v sedemdesiatom piatom roku jeho veku, takže hneď po ňom sa vysťahoval z Charra, lebo nemožno odporovať Písmu, kde sa číta: »Abrahám mal 75 rokov, keď vyšiel z Charra« (Gen. 12, 4). Ako sa to prisľúbenie stalo v tom roku, Abrahám býval už so svojím otcom v Charra, lebo by nemohli odtiaľ vyjsť, keby tam neboli bývali. Či toto odporuje sv. Štefanovi, keď hovorí: »Boh slávy ukázal sa nášmu otcovi Abrahámovi, keď bol v Mezopotamii, prv, než býval v Charra« (Skut. 7, 2)? Toto treba tak chápať, že v tom istom roku sa stalo aj božie prisľúbenie, predtým, ako býval v Charra, aj jeho bývanie v Charra aj jeho odchod odtiaľ. To nielen preto, že Eusebius vo svojich letopisoch začína počítať prisľúbenie od toho roku a dôvodí, že od toho času až do východu z Egypta, keď bol daný ľudu zákon, ubehlo 430 rokov, ale aj preto, že sám apoštol Pavol to spomína (Gal. 3, 17).

16.17. Tri najvýznamnejšie ríše, z ktorých asýrska vynikala už za čias Abrahámových.

V tom čase prekvitaly niektoré kráľovstvá, v ktorých pozemský štát, t. j. spoločnosť ľudí, žijúcich podľa človeka, pod vládou odbojných anjelov znamenite vynikal. Boly to tri kráľovstvá: Sycionské, Egyptské a Asýrske. Asýrske bolo najmocnejšie a najslávnejšie, lebo jeho kráľ Ninus, syn Belov, podmanil si okrem Indie všetky ázijské národy. Pod Áziou nemienim len tú krajinu, ktorá je provinciou veľkej Ázie, ale všetky zeme, ktoré voláme veľkou Áziou a ktorú niektorí za druhý a iní za tretí diel celej zeme pokladajú, pokladajúc Europu, Áziu a Afriku za diely našej zeme, hoci nie rovnako podelené. Diel, ktorý sa volá Áziou, rozprestiera sa od juhu cez východ až na sever, Europa od severu až na západ a odtiaľ Afrika od západu až na juh. Podľa toho jednu polovicu zeme zaberá Europa s Afrikou a druhú Ázia. Prvá polovica sa delí na dve, lebo medzi nimi preteká veľké more. Preto ak zem rozdelíme na dve čiastky, na východ a západ, Ázia pripadne na jednu a Europa a Afrika na druhú. Z troch kráľovstiev, ktoré sa vtedy vyznačovaly, sicionské nepodliehalo Asýrom, lebo bolo v Europe, egyptské im nebolo podrobené, lebo ovládali celú Áziu, okrem Indie, ako sme povedali. V Asýrii prevládala moc bezbožného štátu a jej hlavným mestom bol Babylon, ktorého meno sa najlepšie hodí pre pozemský štát, lebo znamená zmätok. Tam kráľoval Ninus po smrti svojho otca Bela, ktorý ako prvý panovník mal 65 rokov. Jeho syn a nástupca Ninus panoval 52 rokov a v štyridsiatom treťom roku jeho vlády sa narodil Abrahám, čo sa stalo asi tisíc dvesto rokov pred založením Ríma, tohto ako by druhého Babylona na západe.

16.18. Opätovné prisľúbenie Abrahámovi, v ktorom sa jemu a jeho pokoleniu sľubuje krajina Chanaan. (Obsah.)

Keď Abrahám vyšiel v sedemdesiatom piatom roku svojho života a sto štyridsiatom piatom roku svojho otca z Charra s Lotom, bratovým synom, a so svojou manželkou Sárou, sťahoval sa do krajiny Chanaan a prišiel až do Sichemu, kde dostal nové prisľúbenie od Boha. Písmo o tom píše: »A Pán sa zjavil opäť Abrahámovi a povedal mu: Tvojmu semenu dám túto zem« (Gen. 12, 7). Toto prisľúbenie sa v ničom nevzťahuje na potomstvo, v ktorom sa stal otcom všetkých národov, ale iba na to, ktoré ho činí otcom izraelského národa, lebo toto potomstvo obývalo krajinu Chanaan.

16.19. Abrahám v Egypte označuje Sáru za svoju sestru. (Obsah.)

Na ceste do krajiny Chanaan hlad prinútil Abraháma pokračovať na ceste do Egypta, Keď označil svoju manželku za svoju sestru, neklamal, lebo bola aj jeho sestrou z blízkeho pokrvenstva. O tom, že je jeho manželkou, to len zamlčal, nezaprel ju a jej čistotu odporúčal Bohu do opatery. Stalo sa však, že keď si vzal faraón Sáru za manželku, postihly ho ťažké rany, a preto ju vrátil Abrahámovi.

16.20. Abrahám sa rozišiel s Lotom v láske a pokoji. (Obsah.)

Keď sa Abrahám vrátil z Egypta na miesto, odkiaľ vyšiel, oddelil sa od neho bratov syn Lot a po dobrom sa dal na cestu do sodomskej krajiny. Obaja zbohatli a mali mnoho pastierov, ktorí sa často škriepili a hádali. Rozdelením chceli zamedziť škriepky, aby sa azda nedostaly aj do rodín. Aby zabránil také zlo, prehovoril Abrahám Lotovi: »Nech niet rozbroja medzi mnou a tebou, medzi mojimi a tvojimi pastiermi, lebo sme ľudia a bratia. Či nemáš pred sebou celú krajinu? Odíď odo mňa. Ak ty pôjdeš naľavo, ja pôjdem napravo, ak ty pôjdeš napravo, je pôjdem naľavo« (Gen. 13, 8—9). Podľa toho možno skrsla obyčaj medzi pokojamilovnými ľuďmi, že pri delení pozemských statkov starší delia a mladší si vyberajú podiely.

16.21. Tretie božie prisľúbenie, v ktorom Boh sľubuje Abrahámovi a jeho potomstvu krajinu Chanaan naveky. (Obsah.)

Keď žili Abrahám a Lot oddelene, Abrahám v krajine Chanaan a Lot v sodomskej krajine, Boh prehovoril tretí raz Abrahámovi: »Pozdvihni svoje oči s miesta, na ktorom teraz stojíš, podívaj sa na sever a na juh, na východ a k moru, lebo všetku zem, ktorú vidíš, dám tebe a tvojmu semenu až naveky. A tvoje semeno rozmnožím ako piesok zeme. Ak spočíta niekto piesok zeme, spočíta aj tvoje potomstvo. Povstaň a prejdi sa po zemi, po dĺžke a po šírke, lebo ju dám tebe« (Gen. 13, 14—17).

16.22. Víťazstvo Abrahámovo nad Sodomitmi a vyslobodenie Lota zo zajatia. (Obsah.)

Po treťom prisľúbení krajiny Chanaan sa Abrahám osadil pri dube Mambre v Hebrone. Vo vojne Sodomcov s cudzími kráľmi zajali Lota. Abrahám ho vyslobodil so svojím vojskom a sodomskému kráľovi zaistil víťazstvo. Vtedy ho požehnal kňaz najvyššieho Boha, Melchizedech. V tom požehnaní sa prvý raz zjavila obeta, akú prinášajú kresťania po celej zemi a v nej sa splňuje výrok o Kristovi, ktorý sa mal ešte len vteliť, povedaný ústami proroka: »Ty si kňaz podľa poriadku Melchizedechovho« (Žalm 109, 4).

16.23. Boh sľubuje Abrahámovi toľko potomkov ako hviezd na nebi. (Obsah.)

Keď Boh sľuboval Abrahámovi svoju ochranu a hojnú odmenu v potomstve, Abrahám odpovedal, že jeho dedičom bude sluha Eliezer. Boh mu však sľúbil dediča nie v sluhovi, ale v synovi, ktorý sa mu mal narodiť a jeho potomstvo sa malo rozmnožiť ako hviezdy na nebi. Abrahám tomu uveril. Aby sa niekto nevychvaľoval obriezkou a neobrezaným národom nebránil prístup ku kresťanskej viere, apoštol, pripomínajúc božiu milosť, hovorí: »Abrahám uveril Bohu, a počítalo sa mu to za spravodlivosť« (Rim. 4, 3). Abrahám nebol ešte obrezaný, keď sa mu viera počítala za spravodlivosť.

16.24. Význam obety, ktorú priniesol Abrahám z božieho rozkazu, keď žiadal poučenie vo veciach viery.

Vo videní, v ktorom hovorí Boh Abrahámovi, toto mu povedal: »Ja som Boh, ktorý ťa vyviedol z krajiny chaldejskej, aby som ti dal túto zem, aby si bol v nej dedičom« (Gen. 15, 17). Keď sa Abrahám opýtal, podľa čoho bude vedieť, že bude dedičom, Boh mu odpovedal: »Vezmi pre mňa trojročnú kravu, trojročnú kozu a trojročného barana, hrdličku a aj holubicu. On vzal všetky tieto veci a rozdelil ich na polovice a oba diely položil proti sebe, vtákov však nerozdelil. A vtáky sostupovaly, ako je napísané, na rozdelené telá a Abrahám si k nim prisadol. A keď zapadlo slnko, Abraháma pojal strach a zachvátila ho temná a veľká hrôza a bolo mu povedané: Vedz, že tvoje potomstvo bude prebývať v cudzej zemi a bude slúžiť a trápiť sa za štyristo rokov; ale národ, ktorému bude slúžiť, ja budem súdiť. Potom príde sem s veľkým bohatstvom. Ty pôjdeš ku svojim otcom v pokoji, pochovaný v dobrej starobe. V štvrtom pokolení sa ešte nevráti sem, lebo sa ešte nenaplnily neprávosti Amorejcov až do prítomného času. Keď však zapadlo slnko, chytil sa plameň a zjavila sa pec dymiac a ohnivé svetlá idúce uprostred rozdelených dielov. Toho dňa urobil Boh s Abrahámom smluvu, hovoriac: Tvojmu semenu dám túto zem od rieky egyptskej až po veľkú rieku Eufrat, Ceneov, Cenezeov, Cedmoneov, Chetov, Fereseov, Rafaimov, Amoreov, Chananeov, Eveov, Gergeseov, a Jebuseov« (Gen. 15, 9—21).

Toto všetko sa dialo a o tomto všetkom hovoril Boh vo videní. Ďaleko by nás viedlo, ak by sme sa chceli zaoberať podrobne a osobitne jednotlivosťami, čo nie je cieľom tohto diela. Stačí nám vedieť, že keď Abrahám uveril Bohu, ako sme povedali, a keď sa mu to pripočítalo k spravodlivosti, neochabol vo viere, keď sa pýtal: »Pane, Bože, podľa čoho budem vedieť, že budem jej dedičom?« (Gen. 15, 8.) Tá zem mu bola sľúbená do dedičstva. Nehovorí, odkiaľ môžem vedieť, ako by nedôveroval, ale hovorí, podľa čoho budem vedieť, aby k veci, v ktorú uveril, pristúpilo aj nejaké znamenie a oznámil sa mu aj spôsob takého dedičstva. Podobne aj u Panny Márie nie je neverou, keď hovorí: »Ako sa to stane, keď ja muža nepoznávam?« (Luk. 1, 34.) Bola si istá, čo sa stane, a pýtala sa len na spôsob, akým sa to stane. Odpoveď znela: »Duch Svätý sostúpi na teba a moc Najvyššieho ťa zatieni« (Luk. 1, 35). Podobnosť sa mu dala vo zvieratoch, v jalovici, koze, baranovi a v hrdličke a holubici, aby podľa toho predvídal budúcnosť, hoci už nepochyboval o tom, čo bude. Či má jalovica predobrazovať ľud pod jarmom zákona, koza ten istý ľud, ktorý mal upadnúť do hriechov, baran ten istý ľud, určený vládnuť — uvedené zvieratá majú byť preto trojročné, aby predobrazovaly tri významné doby, a to od Adama po Noema, odtiaľ po Abraháma a on toho až po Dávida, ktorý po zavrhnutí Saula bol Bohom ustanovený prvý za kráľa izraelského ľudu. V tretej dobe od Abraháma po Dávida uvedený národ dosiahol dospelosť, ako by šiel do tretieho veku. — Či tie zvieratá predobrazujú niečo iné, vhodnejšie, nijako nepochybujem, že v pripojení hrdličky a holubice sa predobrazujú ľudia duchovní. Preto sa tam hovorí: »Vtáky však nerozdelil«, lebo telesní ľudia sa medzi sebou delia, duchovní však nie. Buď sa vzďaľujú od ľudských vecí a ľudskej spoločnosti ako hrdlička, buď žijú medzi ľuďmi ako holubica. Každý z tých vtákov je neškodný a prostučký a predobrazuje, že aj z izraelského národa, ktorému bola tá

zem prisľúbená, budúci jednotliví synovia prisľúbenia a dediči kráľovstva zostanú naveky vo večnom šťastí: Vtáky, ktoré slietly na rozpoltené mäso, neznamenajú nič dobrého, ale poukazujú na duchov tohto vzduchu, hľadajúcich svoju stravu v rozdelení telesných vecí. Že Abrahám s nimi sedel, to znamená, že aj uprostred podelených telesných vecí pravoverní vytrvajú až do konca vekov. Strach, ktorý zachvátil Abraháma pri západe slnka, a veľká a temná hrôza, znamenajú veľký strach a súženie veriacich na konci sveta, ktoré predpovedá Pán v evanjeliu, keď hovorí: »Bude potom súženie veľké, aké nebolo od začiatku« (Mat. 24, 21).

Čo sa povedalo Abrahámovi: »Vedz, že tvoje potomstvo bude cudzie v nevlastnej zemi a bude slúžiť a trápiť sa za štyristo rokov«, z toho vidieť, že to bolo prorokované o izraelskom národe, ktorý mal otročiť v Egypte. Ale nebolo predpovedané, ako by v porobe u Egypťanov mali trpieť za štyristo rokov, ale že sa tak stane v čase štyristo rokov, ako bolo napísané o Tareovi, Abrahámovom otcovi: »A dní Tareových v Charra bolo 205 rokov« (Gen. 11, 32), nie že by tam bol celý tento čas prežil, ale že ich tam doplnil, rovnako aj tu sa preto hovorí: »Budú slúžiť a trápiť sa štyristo rokov«, nakoľko tento počet rokov v súžení doplnil, nie však strávil. Štyristo rokov sa spomína zaiste len na zaokrúhlenie počtu, hoci rokov bolo o niečo viac, nech sa už počítajú od času prisľúbenia, urobeného Abrahámovi, buď odvtedy, ako sa mu narodil Izák, o ktorom ako o Abrahámovom semene sa predpovedajú tieto veci. Počítajú sa, ako bolo vyššie povedané, od sedemdesiateho piateho roku života Abrahámovho, keď dostal prvé prisľúbenie až do východu Izraela z Egypta 430 rokov, o ktorých hovorí apoštol: »Tvrdím však: Zákon, ktorý bol daný 430 rokov neskoršie, nemôže zrušiť túto od Boha právoplatne ustanovenú smluvu a zmariť prisľúbenie« (Gal. 3, 17). Už týchto 430 rokov mohlo Písmo menovať 400 rokmi, lebo niet takého veľkého rozdielu, a to tým skôr, keď z uvedeného počtu niekoľko rokov už uplynulo, keď sa na tieto veci poukazovalo a keď sa Abrahámovi o nich hovorilo vo videní. Alebo počítame roky od Izáka, ktorý sa narodil otcovi, keď mal sto rokov a v 25. roku po prvom prisľúbení, takže zo 430 rokov zostáva už len 405 rokov, ktoré Boh vyjadril počtom 400 rokov, ako aj o tom nikto nemôže pochybovať, že ostatné veci, Bohom tu zvestované, vzťahujú sa na izraelský národ.

Čo sa pridáva: »Keď slnko zapadlo, vznikol plameň a zjavila sa dymiaca pec a ohnivé svetlá, idúce uprostred rozdelených polovíc«, znamená, že na konci sveta telesní ľudia budú súdení ohňom. Podobne ako súženie božieho štátu, ktoré má prísť za Antikrista a aké predtým ešte nebolo, vypodobňuje sa tu veľkou hrôzou, zachvátivšou Abraháma pri západe slnka, rovnako pri západe slnka, t. j. na konci sveta, oheň znamená deň súdu, deň oddelenia ľudí telesných, jedných, ktorí majú byť ohňom spasení, druhých zas, ktorí majú byť ohňom zatratení. Konečne smluva, učinená s Abrahámom, znamená zem Kanaan a spomína sa v nej jedenásť národov od rieky egyptskej až po veľkú rieku Eufrat. Veľká egyptská rieka nie je Níl, ale iná menšia, rozdeľujúca Egypt od Palestíny, kde je mesto Rinokorura.

16.25. Sárrina slúžka, ktorú si Abrahám vzal za manželku. (Obsah.)

To, že Abrahám obcoval so slúžkou Agar, nemá sa mu počítať za vinu, lebo neobcoval s ňou pre ukojenie telesnej žiadostivosti, ani nie preto, aby pokoril svoju manželku, ale urobil tak na žiadosť svojej manželky, aby získal potomka, nakoľko Sárra bola neplodná. Čo nemohla dosiahnuť zo svojho života, aspoň vôľou urobila svojím, používajúc pritom práva, o ktorom hovorí apoštol: »Podobne ani muž nemá plnej moci nad svojím telom, ale jeho žena« (I. Kor. 7, 4). Chcela, aby sa narodilo z inej, čo sa nemohlo narodiť z nej samej.

16.26. Boh sľubuje Abrahámovi vo vysokom veku syna z neplodnej Sárry. (Obsah.)

Keď porodila Agar Izmaela, aby sa Abrahám nedomnieval, že ten bude dedičom, Boh ho oslovil a povedal mu, že sa mu narodí syn Izák. Súčasne nariadil, aby každého potomka mužského pohlavia obrezali na znak zachovávania smluvy medzi Bohom a Abrahámom a medzi Bohom a Abrahámovým potomstvom (Gen. 17, 1—21).

16.27. Duša neobrezaného chlapca sa vyhladí, lebo porušil boží zákon.

Aj to by mohlo robiť ťažkosti, ako treba rozumieť výroku: »Duša chlapca, ktorého telo by nebolo za osem dní obrezané, bude vyhladená zo svojho ľudu, lebo porušil môj zákon« (Gen. 17, 14). Nakoľko však chlapec, o ktorom sa hovorí, že jeho duša bude vyhladená, neporušil boží zákon, ale jeho rodičia, ktorí sa nepostarali o jeho obriezku. Tak by bolo, keby nie to, že aj nemluvňatá, aj keď nie svojim vlastným životom, ale podľa počiatku celého ľudského pokolenia, ako aj všetci ľudia porušili boží zákon v tom prvom človekovi, v ktorom sme všetci zhrešili. Okrem dvoch veľkých, Starého a Nového zákona, o ktorých každý čitateľ vie, je ešte mnoho iných božích zákonov a tiež sa tak menujú. Najstarší zákon, daný človekovi, je iste tento: »Keď budete z neho jesť, zomriete« (Gen. 2, 17). Preto sa píše v knihe Eklesiastikus: »Každé telo ako šaty, zostarne; zákon zas od vekov: smrťou zomrieš« (14, 18). Nakoľko neskoršie bol daný jasnejší zákon, apoštol hovorí: »Kde niet zákona, niet ani prestúpenia« (Rim 4, 15), podľa ktorého zákona by bolo pravdivé, čo sa číta v žalmoch: »Všetkých hriešnikov zeme pokladám za priestupníkov« (Žalm 118, 119), okrem ak by všetci neboli vinní ako priestupníci nejakého zákona, ktorí sú v osídlach niektorého hriechu. Preto, ak aj nemluvňatá, hoci nie pre vlastnú vinu, ale pre svoj pôvod sú hriešnikmi, vyznávame, že potrebujú milosť odpustenia hriechov, zaiste tým istým spôsobom, ktorým sa stávajú hriešnikmi, uznávajú sa aj priestupníkmi zákona daného v raji. Tak oboje, čo je napísané, je pravdivé: »A všetkých hriešnikov zeme pokladám za priestupníkov« a tiež »Kde niet zákona, niet priestupku«. Nakoľko teda obriezka bola znakom znovuzrodenia a nemluvňa skrze prvotný hriech, ktorým bol porušený prvý zákon s Bohom, by právom zahynulo zrodením, ak by sa neoslobodilo znovuzrodením. Týmto božím slovám sa má tak rozumieť, ako by sa hovorilo, kto by sa znovu nenarodil, jeho duša zahynie vo vlastnom pokolení, lebo porušil boží zákon, nakoľko spolu s Adamom aj on zhrešil so všetkými ľuďmi. Ak by Boh bol povedal, lebo porušil tento môj zákon, nemohli by sme to rozumieť o ničom inom, okrem obriezky. Nakoľko sa však nehovorí, ktorý zákon porušilo nemluvňa, môžeme sa voľne domnievať, že to bolo povedané o zákone, ktorého porušenie sa môže vzťahovať aj na nemluvňa. Ak by však predsa niekto tvrdil, že v tomto výroku sa mieni jedine obriezka, lebo neobrezané nemluvňa porušilo boží zákon, ten nám povie, ako sa máme vyjadrovať, aby sa podľa neho nezdalo nerozumným hovoriť, že nemluvňa preto porušilo zákon, lebo, keď aj nie od neho, ale v ňom bol porušený. Aj tu treba vedieť, že duša nemluvňaťa by nespravodlivo zahynula pre vinu neobrezania, ak by sme nehľadali príčinu v dedičnom hriechu.

16.28. Boh mení meno Abrahámovi aj Sáre. (Obsah.)

Pri prisľúbení syna Abrahámovi a Sáre nemenuje ich Abram a Sára, ale Abrahám a Sárra. Príčina zmeny mena Abrahámovi je v tom, že Boh mu sľúbil, že ho ustanoví za otca mnohých národov, čo znamená slovo Abrahám. Abram znamená vznešený otec. Príčinu zmeny mena Sáre Písmo neuvádza. Vykladači hebrejského textu hovoria, že Sára značí »moc« a Sárra »moja kňažná«.

16.29. Traja mužovia alebo anjeli, ktorí sa ukázali Abrahámovi pri dube Mambre. (Obsah.)

Boh sa ukázal Abrahámovi pri dube Mambre v podobe troch mužov, ktorí boli asi anjeli. Jeden zostal u neho a druhí dvaja odišli zahubiť Sodomu a zachrániť Lota s rodinou. V spomenutých mužoch videl Lot anjelov, ale aj Boha, ako by v prorokoch, preto raz ich oslovoval v jednotnom, raz v množnom počte.

16.30. Záchrana Lota pri spálení Sodomy a prípad Abimelechov.

Po prijatí prisľúbenia a vyslobodení Lota z mesta Sodomy prišiel z neba ohnivý dážď na celé okolie bezbožného mesta, kde sa pohlavné obcovanie medzi mužmi natoľko vžilo, ako hociktorý iný skutok, dovolený zákonom, a obrátil celé mesto na popol. Tento trest na bezbožníkov bol príkladom budúceho božieho súdu. Čo iného znamená skutočnosť, že tým, ktorých vyslobodzovali anjeli, bolo zakázané pozerať sa nazpäť, než že naša myseľ sa nemá vracať do predošlého zlého života, ktorý odložila a milosťou sa znovu narodila, ak sa chceme ochrániť pred posledným súdom? Lotova žena, na tom mieste, kde sa obzrela, zostala stáť a obrátila sa na soľný stĺp, slúžiac takto veriacim ako korenie, aby vychutnali, pred čím ich tento príklad zachráni. Potom Abrahám v Geraris u Abimelecha, kráľa toho mesta, urobil so svojou manželkou to isté ako v Egypte a rovnako sa mu vrátila neporušená. Keď dohováral kráľ Abrahámovi, prečo zaprel svoju manželku a vydával ju za svoju sestru, priznal sa, že to urobil zo strachu a dodal: »Ináč je aj mojou sestrou po otcovi, ale nie po matke« (Gen. 20, 12), lebo podľa svojho otca bola Abrahámovou sestrou, a preto jeho príbuznou. Musela byť veľmi krásna, že aj v takom vysokom veku vedela k sebe vzbudiť lásku.

16.31. Izák, syn prisľúbenia, a jeho meno. (Obsah.)

Keď Sárra porodila syna, dali mu meno Izák, čo značí smiech, lebo sa zasmial aj otec, keď mu ho Boh sľúbil, zasmiala sa aj matka, keď pochybovala v radosti, či sa to naozaj stane. Smiech neznamenal potupu, ale slávne jasanie, ako svedčia slová Sárry po Izákovom narodení: »Boh mi spôsobil smiech, kto to počuje, bude sa radovať so mnou« (Gen. 21, 6).

16.32. Abrahámova ochota obetovať syna a smrť Sáry.

Medzi týmito vecami, ktorých vypočítavanie by bolo veľmi zdĺhavé, Abrahám bol skúšaný, či by obetoval svojho najmilšieho syna Izáka, na dôkaz svojej zbožnej poslušnosti k Bohu, ktorá sa mala hlásať pred budúcimi pokoleniami, nie ako by Boh žiadal takú obeť. Nemožno totiž zavrhovať všetko skúšanie, ale treba sa z neho aj tešiť, ak v ňom niekto obstojí.[5]) Často sa nemôže ani ľudská myseľ so sebou ináč soznámiť, ak svoje sily neuvedie nejakým skúšaním nie v slovách, ale v skutkoch. Keď v tom pozná človek boží dar, stáva sa nábožným a upevňuje sa v milosti a nevypína sa v márnom chvastaní. Zaiste Abrahám nikdy neveril, že Boh má záľubu v obetiach ľudskej krvi, hoci boží rozkaz treba splniť, a nie o ňom mudrovať. Možno pripustiť, že Abrahám veril, že jeho syna, ktorého mal obetovať, vzkriesi Boh opäť k životu. Vtedy, keď nechcel splniť vôľu svojej manželky, vyhnať slúžku s jej synom z domu, Boh mu povedal: »Po Izákovi sa bude zvať tvoje potomstvo« (Gen. 21, 12) a hneď nato nasleduje: »Ale aj zo syna tejto slúžky urobím veľký národ, lebo je tvojím potomstvom« (Gen. 21). Ako treba chápať výrok: »Po Izákovi sa bude zvať tvoje potomstvo«, keď aj Izmaela nazval Boh jeho potomstvom. Na otázku odpovedá apoštol, keď hovorí: »Po Izákovi sa bude zvať tvoje potomstvo. To znamená, že nie deti podľa tela sú dietkami božími, ale iba dietky podľa prisľúbenia počítajú sa za také potomstvo« (Rim. 9, 8). Aby sa synovia

prisľúbenia stali potomstvom Abrahámovým, v Izákovi sa menujú, t. j. shromažďujú sa v Kristu skrze milosť povolania. Bohabojný otec, držiac sa verne tohto prisľúbenia, ktoré sa malo splniť v tom, ktorého kázal obetovať sebe, nepochyboval, že aj obetovaný syn sa mu môže navrátiť, keď ho mohol neočakávane dostať. Tohto smyslu sa drží aj apoštol v liste k Židom a takto vykladá: »Vierou Abrahám obetoval Izáka, keď ho Boh skúšal. Svojho jednorodeného chcel obetovať, hoci dostal prísľub a bolo mu povedané: Z Izáka sa ti narodí potomstvo! Uvážil totiž, že Boh môže aj mŕtvych kriesiť«, a preto dodal »a dostal syna nazpäť, aby bol na predobraz« (Žid. 11, 17). Za čí predobraz, ak nie toho, o ktorom hovorí apoštol: »Ktorý ani vlastného syna neušetril, ale za nás za všetkých ho vydal (Rim. 8, 32). Podobne ako Pán svoj kríž, aj Izák niesol sám drevo na obetné miesto, na ktoré mal byť položený. Konečne, nakoľko Izák nemal byť zabitý, lebo otcovi bolo zabránené zabiť syna, čo znamenal baran, ktorého obetovaním bola obraznou krvou splnené obeta. Keď ho Abrahám zbadal, bol rohami zamotaný v tŕní. Koho zobrazoval, ak nie Ježiša, tŕním korunovaného od Židov, prv, ako sa obetoval?

Počujeme radšej anjelove slová: Písmo hovorí: »Abrahám vystrel ruku a uchopil nôž, aby obetoval svojho syna. A hľa, anjel Pána z neba volal a hovoril: Abrahám! A on odpovedal: Tu som! A povedal mu: Nevzťahuj svoju ruku na chlapca a neubližuj mu, teraz som poznal, že sa bojíš Boha a neušetril si svojho milého syna pre mňa (Gen. 22, 10—12). »Teraz som poznal«, znamená toľko, ako teraz som urobil, lebo Boh to už prv vedel. Potom obetoval Abrahám barana miesto svojho syna Izáka a ako sa ďalej číta, tomu miestu dal meno »Pán videl«, ako sa aj podnes menuje: Na hore sa Pán ukázal. Ako slová »teraz som poznal« znamenajú teraz som urobil, rovnako aj slová »Pán videl« majú ten význam, ako »Pán sa ukázal«, totiž urobil, aby ho videli. Anjel z neba prehovoril k Abrahámovi druhý raz, hovoriac: »Na seba samého som prisahal, hovorí Pán, že si urobil tú vec a neušetril si pre mňa svojho milého syna; žehnaním ťa požehnám a rozmnožením rozmnožím tvoje potomstvo ako nebeské hviezdy a ako piesok, ktorý je na morskom brehu. A tvoje dedičstvo bude vládnuť nad miestami tvojich nepriateľov a v tvojom potomstve budú požehnané všetky národy zeme, pretože si počúvol môj hlas« (Gen. 22, 15). Takto sa potvrdilo prisľúbenie o povolaní národov v Abrahámovom potomstve aj božou prísahou po vykonaní obety, ktorá znamená Krista. Boh robil často prisľúbenia, ale nikdy ich nepotvrdzoval prísahou. Lež čo je prísaha pravého a pravdomluvného Boha, než potvrdením sľubu a súčasne aj dohováraním neveriacemu.

Sárra potom zomrela v 127. roku svojho života, keď jej muž mal 137 rokov, lebo bol o desať rokov starší, ako sám hovorí, keď mu bol syn prisľúbený: »Či ešte mne storočnému sa narodí syn a Sárra deväťdesiatročná porodí?« (Gen. 17, 17). Potom kúpil Abrahám pole, na ktorom pochoval svoju manželku. Vtedy sa vlastne podľa rozprávania sv. Štefana osadil v tejto zemi, lebo začal byť vlastníkom zeme, a to po smrti svojho otca, ktorý zomrel pravdepodobne dva roky predtým.

16.33. Izák si vzal za manželku Rebeku, Nachorovu vnučku. (Obsah.)

Keď mal Izák štyridsať rokov, vzal si za manželku Rebeku, vnúčku svojho strýca Nachora. Bolo to vtedy, keď mal otec 140 rokov a tri roky po smrti matkinej. Keď posielal Abrahám svojho sluhu do Mezopotamie, aby zasnúbil syna s budúcou manželkou, povedal mu: »Polož ruku pod moje bedrá, aby som ťa zaviazal prísahou na Pána Boha neba i zeme, aby si nevybral môjmu synovi Izákovi manželku z dcier chananejských« (Gen. 24, 2). Na čo iné sa poukazuje týmito slovami, než že Pán Boh neba a zeme mal prísť v tele, pochádzajúcom z týchto bedier.

16.34. Po Sárrinej smrti si vzal Abrahám za manželku Ceturu. (Obsah.)

Pokiaľ ide o druhé manželstvo Abraháma s Ceturou, nemožno ho podozrievať z telesnosti, najmä pri tak vysokom veku a pri toľkej svätosti jeho viery. Ak Agar s Izmaelom znamenali telesného človeka Starého zákona, Cetura a jej synovia môžu znamenať telesných ľudí Nového zákona. Agar a Cetura sa raz menujú manželkami, raz zas konkubínami. Sárra sa menuje vždy len manželkou. Abrahám ešte za svojho života prepustil synov konkubín, odovzdal im dary, celý majetok však dal Izákovi. Ako deti konkubín dostaly niektoré synovské dary, ale nie prisľúbené kráľovstvo, nedostanú ho ani kacíri ani Židia, lebo okrem Izáka niet dediča, a nie všetci, ktorí sú synmi podľa tela, sú aj synmi božími. Cetura sa menuje konkubínou asi len pre to tajomstvo. Kto vie, či nechcel Boh dokázať budúcim kacírom, zavrhujúcim manželstvo,[6]) že uzavrieť manželstvo po smrti manželky nie je hriešne. Abrahám zomrel, keď mal 175 rokov.

16.35. Čo povedal Boh o dvojčatách, keď boly ešte v matkinom živote? (Obsah.)

Rebeka, manželka Izákova, počala dvojčatá, ktoré sa už v matkinom živote hýbaly proti sebe. Rebeku to trápilo, a preto sa dozvedala, čo to má znamenať. Boh jej vysvetlil vec slovami: »V tvojom živote sú dva národy a z tvojho života sa zrodí dvojaký ľud a starší bude slúžiť mladšiemu« (Gen. 25, 23). To sa tak vykladá, že starší národ židovský bude slúžiť mladšiemu národu kresťanskému, pravda, nie prácou, ale v duchovnom smysle.

16.36. Izák dostáva od Boha to isté požehnanie ako jeho otec Abrahám.

Aj Izák dostal také prisľúbenie, ako dostal jeho otec mnoho ráz. O prisľúbení hovorí Písmo takto: »A na zemi nastal hlad po neúrode, ktorá bola v dňoch Abrahámových. Izák odišiel k filištínskemu kráľovi Abimelechovi do Gerar. A zjavil sa mu Pán a hovoril: Nechoď do Egypta, ale osaď sa v zemi, v ktorej ti poviem. Prebývaj tam a budem s tebou a požehnám ťa. Tebe a tvojmu potomstvu dám túto celú zem a splním prísahu, ktorú som sľúbil Abrahámovi, tvojmu otcovi, a rozmnožím tvoje potomstvo ako nebeské hviezdy a tvojím potomkom dám všetky tieto krajiny a v tvojom potomstve budú požehnané všetky národy zeme, pretože tvoj otec Abrahám poslúchol môj hlas a zachovával moje prikázania a plnil moje rozkazy a zachovával moje posvätné obyčaje a ustanovenia« (Gen. 26, 1—5). Tento patriarcha nemal druhú manželku, ani konkubínu, ale uspokojil sa s potomstvom dvoch synov, súčasne narodených. Aj on sa obával nehôd pre krásu svojej ženy, keď býval v cudzej zemi a urobil podobne ako jeho otec, vydával ju za svoju sestru a zamlčal, že je jeho manželkou, lebo bola skutočne tak po otcovej ako aj matkinej strane jeho príbuzná. Ale aj ju prepustili cudzinci neporušenú; keď sa dozvedeli, že je jeho manželkou. Preto, že Izák okrem svojej manželky nepoznal inú ženu, netreba mu dávať prednosť pred jeho otcom. Lebo zásluhy viery a poslušnosti otcovej boly nepochybne omnoho vznešenejšie, lebo sám Boh hovorí, že kvôli nemu udeľuje Izákovi tieto dobrodenia. Boh takto vraví: »V potomstve tvojom budú požehnané všetky národy zeme, pretože Abrahám, tvoj otec, poslúchol môj hlas a zachovával moje prikázania a splnil moje rozkazy a posvätné obyčaje a ustanovenia.« A zase v inom výroku vraví Boh: »Ja som Boh Abraháma, tvojho otca, neboj sa, som s tebou a požehnal som ťa a rozmnožím tvoje potomstvo pre otca tvojho Abraháma« (Gen. 26, 24). Bárz by sme pochopili, ako počestne konal Abrahám, hoci nehanební ľudia sa usilujú z Písma ospravedlniť svoju nešľachetnosť a pripisovali mu ten skutok, ako by to bol urobil z rozkoše. Uvedomme si aj to, že sa nehodí porovnávať ľudí navzájom podľa jednotlivých dobrých skutkov, ale u každého treba vážiť všetky skutky ako celok. Môže sa ľahko stať, že jeden vyniká životom

alebo mravmi nad druhého a že taká vlastnosť je azda aj vznešenejšia nad tú, ktorou sa nám zdá byť prevyšovaná od iného. Hoci podľa zdravého a pravého úsudku sa zdržanlivosti dáva prednosť pred manželstvom, predsa je lepší ženatý kresťan, ako pohan, krotiaci svoje telo, lebo pohan je nielen hodný menšej chvály, ale je aj ošklivejší. Dajme tomu, že by dvaja ľudia mali rovnakú dobrotu, zaiste aj vtedy by bol lepší ženatý, prechovávajúci pevnú vieru a poslušnosť Bohu, ako druhý, hoci aj zdržanlivejší, avšak menšej viery a poslušnosti. Kto by pochyboval, ak sa ináč vyrovnávajú, že zdržanlivému treba dať prednosť pred ženatým?

16.37. Tajomstvá, znázorňované v Ezauovi a Jakubovi.

Izák mal dvoch synov, Ezaua a Jakuba, ktorí rástli spolu. Právo prvorodenstva prešlo so staršieho na mladšieho podľa dohody a pokonávky medzi nimi, lebo starší brat zatúžil po šošovici, ktorú si pripravil mladší brat a predal mu za ňu právo prvorodenstva a potvrdil to aj prísahou. Z toho sa učíme, že človek sa neprehrešuje jedlom toho alebo iného pokrmu, ale len nemiernym lakomstvom. Keď Izák zostarel, oslepol a keď chcel požehnať staršieho syna, požehnal nevedomky mladšieho, ktorý sa vkradol pod otcove ruky miesto staršieho, ktorý bol zarastený, a preto si ovinul ruky kozlačími kožkami, ako by niesol cudzie viny. Aby však tento úskok nebol Jakubovi pokladaný za ľstivý podvod a aby nikto nepochyboval, že tu je skryté veľké tajomstvo, Písmo už prv o tom hovorilo: »Ezau bol muž zbehlý lovec, Jakub však človek tichý a udomácnený« (Gen. 25, 27). Namiesto tichý niektorí prekladali bez lesti. Nech už to znamená tichý alebo bez lesti, alebo bez pretvárky, čo je po grécky aplostos, akú lesť spáchal neľstivý človek pri tom požehnaní? Aká lesť prostého, aká pretvárka neklamného, ak by v tom nebolo tajomstvo hlbokej pravdy? A aké je to požehnanie? Izák vraví: »Hľa, vôňa syna môjho, ako vôňa poľa plného, ktoré požehnal Pán. Nech ti dá pán z nebeskej rosy a z úrodnosti pozemskej hojnosť obilia a vína. Nech ti slúžia národy a nech sa ti klaňajú kniežatá a buď pánom brata svojho a synovia otca tvojho nech sa pred tebou klaňajú. Kto by ťa preklínal, nech je prekliaty a kto by blahorečil, nech je blahorečený« (Gen. 27, 27—29). Žehnanie Jakubovi je predpoveďou Krista vo všetkých národoch. Toto sa deje a spĺňa, lebo Izák je predobrazom zákona a proroctiev, ktoré aj ústami Židov dobrorečia Kristovi ako by v nevedomosti, lebo samotní Židia im nerozumejú. Vôňou Kristovho mena sa napĺňa svet ako pole, lebo jeho je požehnanie z nebeskej rosy, t. j. z dažďa jeho božských slov a z úrodnosti zeme, t. j. zo shromaždenia národov, a množstvo jeho obilia a vína znamená množstvo ľudí, ktoré shromažďuje obilie a víno vo sviatosti Tela a jeho Krvi. Jemu budú slúžiť národy, jemu sa budú klaňať kniežatá. On je Pánom svojho brata, lebo jeho národ bude panovať nad židovským národom. Jemu sa budú klaňať synovia jeho otca, t. j. synovia Abrahámovi podľa viery, lebo aj on je synom Abrahámovým podľa tela. Kto by ho preklínal, bude prekliaty a kto mu bude blahorečiť, bude blahorečený. Povedal som, že nášmu Kristovi aj Židia, hoci ako bludári, avšak čítajúci v Zákone a prorokoch, svojimi ústami dobrorečia, t. j. správne ho menujú, lebo sa domnievajú, že týmto uctievajú iného, ktorého vo svojom blude len očakávajú. Hľa, keď starší syn žiadal sľúbené požehnanie, Izák sa veľmi zľakol a keď zistil, že miesto neho požehnal iného, začudoval sa a opýtal sa, kto to bol. Neponosuje sa, že ho oklamali, ale keď vo vnútri svojho srdca spoznal veľké tajomstvo, nepohoršuje sa, ale požehnanie potvrdzuje a hovorí: »Kto je to, ktorý mi doniesol ulovenú zver a jedol so mnou zo všetkých vecí prv, ako si ty prišiel a ja som ho požehnal, nech je požehnaný« (Gen. 27, 33). Kto by tu neočakával skôr zlorečenie rozhnevaného otca, ak by sa tieto veci dialy po ľudsky, a nie podľa božieho vnuknutia. Ó, čudné deje, prorocké deje! Staly sa na zemi, ale sú z neba! Uskutočnili ich ľudia, ale z božieho riadenia. Ak by sme chceli podrobne rozoberať všetky tieto veci s toľkými tajomstvami, mnoho kníh by sa dalo o tom napísať, ale vymedzený rozsah tohto diela nás núti prejsť k iným veciam.

16.38. Jakub ide do Mezopotamie hľadať si ženu. (Obsah.)

Rodičia vyslali Jakuba do Mezopotamie, aby šiel hľadať ženu. Otec mu prikázal, aby si vybral ženu z dcér Labanových a požehnal ho aj jeho potomstvo a určil ho dedičom v krajine, ktorú Boh dal Abrahámovi. Keď Jakub zaspal na ceste, vo sne videl rebrík, siahajúci od zeme až po nebo, a anjeli po ňom vystupovali a sostupovali. Počul, ako mu Boh prisľúbil zem, na ktorej spal, jemu a jeho potomstvu, ktoré sa rozšíri po celej zemi a požehnal v ňom všetky pokolenia zeme. Keď sa Jakub prebudil, pomazal olejom kameň, ktorý mal pod hlavou, a miesto, kde spal, pomenoval domom božím. Pomazanie kameňa je akiste predobrazom niečoho, čo poukazuje na veľké tajomstvo, lebo aj Kristus odvodzuje svoje meno od krizmy, t. j. pomazania. Zdá sa, že aj Spasiteľ nás upamätúva na rebrík, keď hovorí: »Veru, veru, hovorím vám, uvidíte nebesá otvorené a anjelov božích sostupovať a vystupovať nad Synom človeka« (Ján 1, 52).

Jakub mal štyri ženy, s ktorými splodil dvanásť synov a jednu dcéru, hoci ani s jednou neobcoval nedovoleným spôsobom. Písmo to vysvetľuje takto: Išiel, aby si vybral len jednu, ale keď mu miesto jednej podstrčili druhú, nechcel ju odohnať, lebo nevedomky s ňou v noci obcoval. Aby sa však nezdalo, že ju pohanil a keďže v tom čase nijaký zákon nezakazoval viac manželiek, vzal si aj ju za manželku. Ona však, keďže bola neplodná, dala mu svoju slúžku, aby dostala z nej deti, čo urobila po nej aj staršia sestra. Jakub si nežiadal viac žien, okrem jednej, a neobcoval s nimi, len na získanie potomstva. Neporušil tým manželskú vernosť, lebo robil tak na prosby a naliehanie svojich manželiek, ktoré maly moc nad telom svojho manžela. Jakub so štyrmi ženami splodil dvanásť synov a jednu dcéru. Potom vošiel do Egypta vo svojom synovi Jozefovi, ktorého predali závistliví bratia.

16.39. Prečo sa Jakub menuje aj Izraelom?

Jakub sa menoval, ako som vyššie spomenul, aj Izraelom, ktoré meno dostal neskôr celý národ, pochádzajúci od neho. Toto meno mu dal anjel, s ktorým zápasil na zpiatočnej ceste z Mezopotamie, slúžiac takto zjavne za predobraz Krista. Keď Jakub premohol anjela, stalo sa z vôle anjelovej, aby sa predobrazilo utrpenie Kristovo, ako by aj nad ním boli zvíťazili Židia zo svojej moci. A predsa si od toho anjela, ktorého premohol, vyžiadal požehnanie a ten ho požehnal tým, že mu udelil meno Izrael. Toto meno sa vykladá ako vidiaci Boha a na konci sveta bude všetkým svätým odmenou. Potom sa anjel, ktorého premohol, dotkol po šírke jeho stehna a urobil ho kuľhavým. Ten istý Jakub bol aj požehnaným aj kuľhavým, požehnaným totiž v tých zo svojho národa, ktorí uverili v Krista, kuľhavým však v neveriacich. Šírka stehna značí hojné pokolenie. A je mnoho ľudí z toho kmeňa, o ktorom bolo prorockým duchom predpovedané: »A kuľhali so svojich ciest« (Žalm 17, 46).

16.40. Ako sa má chápať Jakubov vchod do Egypta so sedemdesiatimi piatimi osobami? (Obsah.)

Písmo Jakubovým vchodom do Egypta, udávajúc počet 75 osôb, nemieni čas jedného dňa ani jedného roku, ale iste myslí na celý čas Jozefovho života, ktorý bol príčinou presťahovania. Preto okrem Jakubovho potomstva uvádza aj potomstvo Jozefovo, ktoré sa len neskôr narodilo.

16.41. Jakub požehnáva svojho syna Judu.

Ak pre kresťanský národ, v ktorom putuje boží štát na zemi, hľadáme vtelenie Kristovo v Abrahámovom potomstve, pričom si nevšímame synov konkubín, prichádzame k Izákovi; ak hľadáme v potomstve Izákovom okrem Ezaua, ktorý sa menuje aj Edom, prídeme na Jakuba, ktorý sa volá aj Izrael; a vynechaním ostatných bratov prídeme na Judu, z ktorého pokolenia vyšiel Kristus. Počujme, ako Izrael dával požehnanie svojim deťom pred smrťou v Egypte, prorockým duchom žehnal Judovi a hovoril: »Juda, teba budú chváliť tvoji bratia. Ruky tvoje na šiji tvojich nepriateľov; klaňať sa ti budú synovia otca tvojho. Levíča Juda. Z puku si, syn môj, vystúpil, odpočívajúc si usnul ako lev a ako levíča, kto ho zobudí? Nebude odňaté kniežatstvo od Judu ani vojvodcovstvo od jeho bedier, kým sa nesplní, čo je prichystané pre neho. On bude očakávaním národov, viažuc svoje osliatka k vinnému kmeňu a k vinnej ratolesti mladé oslice. Vo víne bude prať svoje rúcho a v krvi hrozien svoj odev. Oči sa mu začerveňaly od vína a ruky má belšie ako mlieko« (Gen. 49, 8—12). Toto miesto som vyložil v hádke s manichejcom Faustom a myslím, že dostatočne, nakoľko, pravda, vyžaduje proroctvo, v ktorom bola predpovedaná aj smrť Kristova; usnutím, pomenovaním leva sa ukazuje, že tu bola moc nad smrťou, a nie nevyhnutnosť zomrieť. Na túto moc sa sám Kristus odvoláva v evanjeliu, hovoriac: »Mám moc dať život, a mám moc vziať si ho zpäť. Nikto mi ho nemôže vziať, ja ho kladiem dobrovoľne« (Ján 10, 18). Tak zareval lev, tak sa aj vyplnilo, ako bol povedal. K tejto moci akiste náleží, čo bolo povedané o jeho zmŕtvychvstaní »Kto ho zobudí?«, lebo nemohol to nijaký človek, okrem neho, ktorý povedal aj o chráme svojho tela: »Zborte tento chrám a do troch dní ho znova postavím« (Ján 2, 19). Spôsob takej smrti, totiž povýšenie kríža, vyrozumieva sa tu z jedného slova, kde sa vraví »vystúpil si«. Čo bolo pridané k tomu: »Odpočívajúc si usnul«, vysvetľuje sám evanjelista, keď hovorí: »Potom naklonil hlavu a vypustil ducha« (Ján 19, 30). Alebo aj hrob sa tu rozumie, v ktorom v spánku odpočíval a z ktorého ho nikto nezobudil, ako niektorých zobudili proroci, alebo sám Kristus niekoľkých vzkriesil, ale sám ako by zo spánku precitol. Rúcho jeho, ktoré perie vo víne, t. j. očisťuje vo svojej krvi od hriechov, tajomstvo krvi, ktoré poznajú dobre zrodení v krste. Preto, keď sa hovorí a »v krvi hrozien svoj odev«, čo je iného, než Cirkev? A jeho oči červené, od vína, sú ľudia duchovní, opojení jeho kalichom, o ktorom spieva žalm: »A kalich tvoj opojný, aký je výborný« (Žalm 22, 5). »A zuby jeho belšie ako mlieko«, ktorým sa podľa apoštolových slov napájajú malučkí, lebo ešte nevedia užívať tvrdší pokrm, totiž obživujúce slová. On je to, v ktorom boly složené prisľúbenia, učinené Judovi, a pred ich splnením neboly kniežatá, t. j. králi izraelskí iní, okrem z tohto kmeňa. A sám je očakávaním národov, o čom sa sami presviedčame zjavnejšie, než sa dá povedať.

16.42. Jakub požehnáva Jozefových synov.

Ako dvaja synovia Izákovi, Ezau a Jakub, predobrazovali dva národy, židovský a kresťanský (pokiaľ ide totiž o telesné plodenie ani Židia nepochádzajú z Ezauovho potomstva, ale Idumejci, a ani kresťanské národy z Jakuba, ale skôr Židia, lebo predobraz slúžil iba na potvrdenie výroku: »Starší bude slúžiť mladšiemu«), rovnako sa stalo aj s dvoma synmi Jozefovými, lebo starší predobrazoval Židov a mladší kresťanov. A keď ich Jakub požehnával, položil pravicu na mladšieho, stojaceho na ľavej strane a ľavicu na staršieho, ktorý stál napravo. Jozef, ich otec, to ťažko znášal a napomenul svojho otca, ako by chcel napraviť omyl, ukázal, ktorý je starší. On však nezmenil polohu rúk a povedal: »Viem, synu, viem, aj tento sa stane národom a bude povýšený, ale jeho mladší brat bude nad neho väčší a jeho potomstvo vzrastie v množstvo národov« (Gen. 48, 19). Aj tu sa ukazuje dvojaké prisľúbenie, lebo jeden bude národom a druhý množstvom národov. Čo je jasnejšie, ako že v tomto dvojom prisľúbení je aj národ izraelský aj všetky národy zeme, prvý, pochádzajúci telesne od Abraháma, oné však, majúce od neho pôvod podľa viery.

16.43. Časy Mojžišove, Jozuove, sudcov a kráľov, z ktorých Saul bol prvý a Dávid najvznešenejší.

Po Jakubovej a Jozefovej smrti cez ostatných 144 rokov, kým nevyšli z Egypta, národ neuveriteľne vzrástol, hoci ho stíhaly také prenasledovania, že v istom čase vraždili Egypťania všetkých chlapcov po narodení v údive a obave nad náramným rozmnožovaním sa toho národa. Vtedy Mojžiš unikol lesťou vrahom chlapcov a dostal sa do kráľovského domu, lebo Boh pripravil skrze neho veľké veci. Vychovala ho a osvojila si ho faraónova dcéra (tak sa menovali všetci egyptskí králi), vyrástol v tak znamenitého muža, že ten podivne rozmnožený národ sám vyslobodil z najtvrdšieho jarma, ktoré znášal, alebo skôr skrze neho Boh, ako bol prisľúbil Abrahámovi. Najprv utiekol z Egypta, pretože zabil Egypťana, keď bránil Izraelitu, a zhrozil sa nad tým skutkom. Potom bol vyslaný od Boha a premohol z moci Božieho Ducha faraónových čarodejníkov, ktorí mu odporovali. Vtedy Egypt zastihlo desať známych rán, lebo nechceli prepustiť Pánov národ. Tie rany boly: voda sa obrátila na krv, žaby a ploštice, muchy, mor dobytka, vredy, krupobitie, kobylky, tma a smrť prvorodených. Napokon Egypťania pokorení toľkými ranami, prepustili izraelský národ, ale keď ho zasa prenasledovali na ceste, zahynuli v Červenom mori. Keď totiž prechádzali Izraeliti, more sa rozdelilo a urobila sa cesta, a keď sa Egypťania pustili za nimi po tej ceste, voda sa spojila a zatopila ich. Potom sa boží národ zdržoval za štyridsať rokov pod Mojžišovým vodcovstvom na púšti, kde zhotovili archu úmluvy a stánok, v ktorom sa vzdávala Bohu úcta obetami, znamenajúcimi budúce veci. To sa stalo už potom, keď bol daný za veľkej hrôzy zákon na hore, keď sa božia prítomnosť dokazovala zázračnými zjavmi a ohlasmi. Zákon bol daný skoro po východe z Egypta, keď začal národ prebývať na púšti, päťdesiateho dňa po veľkonočnej slávnosti a po obetovaní baránka, v čom je predobraz Krista, ktorý mal prejsť obetou umučenia z tohto sveta k Otcovi (hebrejské slovo pascha sa prekladá príchod), aby po zvestovaní nového zákona a po obetovaní nášho baránka, Krista, sostúpil s neba päťdesiateho dňa Duch Svätý, ktorý sa v evanjeliu menuje aj prstom božím, aby sme si uvedomili význam predchádzajúcich dejov, lebo aj Písmo nám oznamuje, že aj dosky zákona boly písané prstom božím.

Po Mojžišovej smrti viedol ľud Jesus Nave a voviedol ho do zasľúbenej zeme a túto rozdelil medzi ľud. Títo dvaja podivní vodcovia viedli aj podivne šťastné vojny, pričom Boh ráčil dať najavo, že víťazstvo nebolo pre zásluhy židovského národa, ale skôr pre hriech toho národa, ktorý urobil vojenský výpad na Izraelitov. Po týchto vojvodcoch boli sudcovia, a to už po osadení sa židovského národa v zasľúbenej zemi, aby sa naplnilo prvé prisľúbenie, dané Abrahámovi, kým sa týka jedného národa a jednej zeme Chanaan, nie však ešte všetkých národov a celého zemského okruhu, čo sa malo stať až po vtelení Krista a skrze vieru v evanjelium, a nie prostredníctvom obradov Starého zákona. Predobrazom je aj to, že Mojžiš nevoviedol národ do zasľúbenej zeme, hoci pre neho prijal zákon na hore Sinaj, ale Josue, ktorému sa aj meno zmenilo na boží rozkaz, takže neskôr sa menoval Jesus. Za čias sudcov v rozmanitých premenách sa viedly vojny buď šťastne, buď nešťastne, podľa miery hriechov ľudu a božieho milosrdenstva.

Potom prišly časy kráľov, z ktorých Saul bol prvý. Po jeho zavrhnutí a zabití vo vojne a po odstránení jeho rodu s trónu, aby z neho viac nevyšiel nijaký kráľ, na trón nastúpil Dávid, ktorého synom sa Kristus výslovne menuje. V poradí rodov sa robí v tom to akási prestávka a u tohto nadobúda Pánov národ začiatok dospelosti, lebo od Abraháma až po Dávida ako by bol prebehol vek nedospelosti. Evanjelista Matúš nie nadarmo uvádza poriadok rodov týmto spôsobom, že v prvom oddiele od Abraháma až po Dávida, zahrnul štrnásť rodov. Po nadobudnutí dospelosti človek získava možnosť plodenia, a preto sa poradie rodičov začína

od Abraháma, ktorý sa po zmene mena stal otcom národov. Pred ním, od Noema až po Abraháma, prežíval boží národ ako by chlapčenský vek, a preto aj zjavenie sa pravého jazyka, t. j. hebrejského, pripadá na tento čas, nakoľko človek začína rozprávať v chlapčenskom veku, keď prestal byť nemluvňaťom, čo sa preto tak volá, lebo človek ešte nevie rozprávať. Na tento prvý vek života zabúdame, tak aj prvý vek ľudského pokolenia zahladila potopa. Koľko ľudí sa pamätá na svoje detské roky? Ako vzhľadom na život božieho štátu sme v predošlej knihe rokovali o prvom veku, tak táto kniha zahrnuje druhý a tretí vek a v tomto treťom veku, znázornenom trojročnou kravou, trojročnou kozou a trojročným baranom, bolo uložené jarmo zákona a ukázala sa hojnosť hriešnikov a upevnil sa základ pozemského kráľovstva, hoci nechýbali ani duchovní ľudia, predobrazení tajomstvom v hrdličke a holubici.

1.

Sciopodae, nohami si robili pri ležaní tôňu nad sebou. Cyno-cephali mali psovskú hlavu. (Mg. 485.)

2.

O jestvovaní protinožcov nebolo jednotnej mienky medzi spisovateľmi. Lactantius vo svojich Institutiones, lib. 3, cap. 24 spomína, že mienka o protinožcoch je neprijateľná, lebo si nemožno predstaviť ľudí, ktorí by po hlave chodili a nohy mali obrátené dohora, ako si nemožno predstaviť, aby stromy rástly hore koreňami. Hovorí, že takú mienku vymysleli filozofi, ktorí tvrdia, že svet je guľatý. Augustín neprijal mienku o protinožcoch, nie však z tých dôvodov ako Lactantius, ale preto, aby nemusel prijať, že všetci ľudia nepochádzajú od Adama, čo by odporovalo Písmu. (Mg 487.)

3.

V tejto veci sa neshodujú všetky mienky. Židia vo svojom diele, ktoré menujú Seder-Holam, Poriadok vekov, tvrdia, že rozdelenie vekov sa stalo na konci Falegovho života, t. j. tristo štyridsať rokov po potope, desať rokov pred Noemovou smrťou. Faleg sa narodil v stoprvom roku po potope a žil dvesto deväť rokov. Tvrdia, že Heber bol prorokom, a preto v prorockom duchu videl budúce rozdelenie jazykov, a tak dal meno svojmu synovi. Zdá sa, že aj Hieroným v Traditiones hebraicae prijíma túto mienku, lebo hovorí, že Heber dal svojmu synovi meno z proroctva, totiž z budúceho rozdelenia jazykov. (Mg 490.)

4.

Mienku prináša Hieroným zo židovskej tradície, podľa ktorej Chaldejci hodili Abraháma do ohňa preto, lebo sa mu nechcel klaňať a Boh ho zázračne vyslobodil z ohňa. (Mg 495.)

5.

Sv. Ambróz o tom píše: »Ináč pokúša diabol, a ináč Boh. Diabol, aby zničil, Boh, aby odmenil.« (Mg 510.)

6.

Cataphrygovia tvrdili, že druhé manželstvo je vlastne cudzoložstvom. Toto spomína sv. Augustín v knihe »De haeresibus ad Quodvultdeum«. (Mg 513.)

Sedemnásta kniha

Prehľad sedemnástej knihy

V čase prorokov od Samuela až na koniec babylonského zajatia je toľko predobrazeného, čo sa vzťahuje na Krista, že sa to všetko nemôže spomenúť v tomto diele. Spomeniem len to najdôležitejšie. Božie prisľúbenia, nakoľko sa vzťahovaly na telesné potomstvo Abrahámovo a na zaujatie Kanánu židovským národom, v plnom rozsahu sa naplnily za Šalamúna a záležalo len na Židoch, aby si poslušnosťou voči Bohu zachovali Kanán až do konca sveta. Starý zákon má trojaký smysel: historický, vzťahujúci sa na pozemský Jeruzalem; alegorický, vzťahujúci sa na nebeský Jeruzalem, a napokon historicko-alegorický. Na začiatku prorockých čias stoja Samuel a jeho matka Anna. Spolu s Dávidom sú predobrazmi nového kňazstva a nového kráľovstva v Izraeli. Jediná prorokyňa, Anna, vo svojom chválospeve oslavuje založenie božieho štátu a poukazuje aj na pyšný svetský štát. Významné bolo predpovedanie nového kňazstva a novej obety Samuelom. Toto predpovedanie sa však malo splniť v budúcnosti, vlastne v Kristovi. Rozdelenie izraelského národa na časť, smýšľajúcu pozemsky, a na časť, smýšľajúcu duchovne, predpovedá aj Samuel. Zasľúbenie, dané Dávidovi ohľadom potomka, ktorý vystavia chrám a ktorého panstvo sa rozšíri na celý okruh zeme, vzťahuje sa vlastne na Krista a na Šalamúna len natoľko, nakoľko bol predobrazom Krista. Podobné prisľúbenia sú aj v 88. žalme, z ktorého sa dá uzatvárať, že predpovede sa vzťahujú vlastne na Krista, ktorý zvíťazí nad smrťou a podsvetím. Mnohé predpovede nájdu svoje splnenie v božom štáte. Najmä prisľúbenie pokoja nemožno vzťahovať na Šalamúna, ani na pozemský Jeruzalem, ale len na nebeský. Žalmy sú dielom Dávidovým. Teraz nemožno vykladať všetky žalmy, ktoré hovoria o Kristovi. Preto vyberám aspoň niektoré. Šalamún sám vo svojich knihách, ktoré dostaly kánonickú platnosť, predpovedal tiež niektoré veci o Kristovi, ba aj o Cirkvi. Za Šalamúnovho syna Roboama sa ríša rozdelí na dve časti, judskú a izraelskú. V izraelskej ríši čoskoro zaviedli modloslužbu, preto Boh posiela prorokov. Prorokov posiela aj do judskej ríše. Obyvateľstvo oboch štátov odvliekli do asýrskeho zajatia a po svojom návrate muselo prestáť vojny, takže sa napokon stalo poplatníkom Rimanov. Poslední proroci sú Malachiáš, Aggeus, Zachariáš a Esdráš.

17.1. Čas prorokov.

Videli sme božie prisľúbenia, dané Abrahámovi, z ktorého potomstva — ako Boh sľúbil — mal vyjsť izraelský národ podľa tela a všetky národy podľa viery. Ako sa splnily všetky tieto veci, ukáže nám boží štát v ďalšom trvaní tejto časnosti. Nakoľko predošlú knihu sme zakončili pri kráľovaní Dávidovom, teraz — pokiaľ to vyžaduje účel tohto diela, — začneme od toho kráľovstva a dotkneme sa dejov, po ňom nasledujúcich. Ten čas, v ktorom začal prorokovať svätý Samuel, ako aj nasledujúce časy, keď sa izraelský národ dostal do babylonského zajatia a podľa proroctva svätého Jeremiáša (25, 1) po sedemdesiatich rokoch sa vrátil domov, a až do znovuvystavania chrámu Pánovho, celý ten čas je časom prorokov. Hoci aj patriarchu Noema, za ktorého čias potopa zničila celú zem, ako aj mnohých pred ním a po ňom až do toho času, keď v božom národe povstali králi, ktorými sa zobrazovaly mnohé budúce veci, patriace k božiemu štátu a nebeskému kráľovstvu, možno nazvať prorokmi, najmä keď Písmo niektorých výrazne takto menuje, ako napríklad Abraháma (Gen. 20, 7), Mojžiša (Deut. 34, 10), predsa dni prorokov sa osobitne a výhradne počítajú odvtedy, keď

začal Samuel prorokovať. On podľa božieho príkazu pomazal za kráľa najprv Saula, a po jeho odmietnutí Dávida, aby z jeho pokolenia vychádzali ostatní králi až do tých čias, kým to bude zapotreby. Naširoko by som sa rozhovoril, ak by som chcel uviesť všetko, čo predpovedali proroci o Kristovi, keď boží štát putoval za tých čias vo svojich zomierajúcich a rodiacich sa údoch. Najmä, ak si s pomocou Ducha Svätého starostlivo všímame sväté Písmo, ktoré uvádza do poriadku kráľov, ich činy a skutky, na prvý pohľad sa zdá, ako by rozprávalo len o historických udalostiach, čoskoro však zbadáme, že omnoho viac, alebo aspoň nie menej má za cieľ predpovedať budúce veci, než rozprávať len o minulých. Kto nevidí, ak len trochu o tom rozmýšľa, aká ťažká a obšírna práca by to bola a koľko kníh by bolo treba, ak by sme chceli prebrať všetky také miesta a širšie hovoriť o nich v našom diele? A koľko je toho, o čom nikto nepochybuje, že patrí k proroctvám o Kristovi a nebeskom kráľovstve, t. j. božom štáte, takže na rozvinutie všetkého by sa vyžadoval omnoho širí výklad, než vyžaduje toto dielo. Preto, nakoľko budem stačiť, tak budem riadiť svoje pero, aby som v tomto diele, ktoré, ak je to božia vôľa, sa má dokončiť, vynechal nedôležité a uviedol potrebné veci.

17.2. Kedy sa splnilo božie prisľúbenie o zemi Chanaan? (Obsah.)

Prisľúbenie o zemi Chanaan, ktorá sa rozprestierala od Egyptskej rieky až po rieku Eufrat, splnilo sa až za kráľov Dávida a Šalamúna, ktorí podmanili všetky národy. Tak sa upevnilo v prisľúbenej krajine Abrahámovo potomstvo podľa tela, takže k splneniu božieho prisľúbenia nechýbalo už nič, len aby hebrejský národ v tej krajine panoval stále. To by sa bolo aj stalo, ak by bol zachoval božie zákony. Nakoľko však Boh predvídal, že hebrejský národ nebude zachovávať jeho zákony, použil časné tresty na výchovu niekoľkých verných sebe a napomenul aj tých, ktorí mali povstať zo všetkých národov. Po zjavení Nového zákona splnil prisľúbenie, ktoré sa týkalo požehnania všetkých pokolení zeme, skrze vtelenie Ježiša Krista.

17.3. Trojaký význam proroctiev, ktoré sa vzťahujú raz na pozemský, raz na nebeský a raz na oba Jeruzalemy.

Ako božie výroky, dané Abrahámovi, Izákovi a Jakubovi, aj všetky iné znamenia alebo proroctvá, ktoré obsahujú poprednejšie knihy svätého Písma, tak isto aj ostatné proroctvá, pochádzajúce z čias kráľov, týkajú sa jednak telesného Abrahámovho potomstva, jednak toho jeho potomstva, v ktorom malo prísť požehnanie všetkým národom skrze Nový zákon, ako spoludedičom Kristovým na dosiahnutie večného života a nebeského kráľovstva. Týkajú sa aj potomstva, pochádzajúceho zo slúžky, ktorá rodí iba sluhov a otrokov, t. j. pozemského Jeruzalema, ktorý slúži aj so svojimi synmi, a slobodného božieho štátu, t. j. pravého Jeruzalema a večného v nebesách, ktorého synovia žijú podľa Boha a putujú na tejto zemi. Niektoré proroctvá sa však týkajú ako slúžky, a to vo vlastnom smysle, tak aj slobodnej, a to obrazne.

Výroky prorokov sú teda trojaké: jedny sa týkajú pozemského Jeruzalema, iné nebeského a niektoré obojeho. Osvetlím to na príkladoch. Prorok Nátan bol poslaný ku kráľovi Dávidovi, aby ho pokarhal za ťažký hriech a predpovedal mu budúce nešťastie (II. Kráľ. 12, 1). Kto pochybuje, že tieto a podobné výroky netýkajú sa pozemského štátu, nech boly vyslovené verejne, t. j. na osoh a úžitok celého národa, alebo súkromne, nakoľko niekto sa uznal za hodného božích výrokov, týkajúcich sa jeho osoby, z ktorých mohol poznať niečo v budúcnosti pre svoj časný život. Tam, kde čítame: »Hľa, nastanú dni, hovorí Pán, a urobím s domom Izraela a s domom Judu novú smluvu, nie takú, akú som urobil s ich otcami v deň, keď som ich vzal za ruky, aby som ich vyviedol z krajiny egyptskej, lebo nezachovávavali smluvu so mnou, i ja som ich opustil, hovorí Pán. Toto je smluva, ktorú urobím s domom

Izraela, hovorí Pán, potom dám svoje zákony do ich myslí a vpíšem ich do ich sŕdc a shliadnem na nich a budem im Bohom a oni budú mojím ľudom« (Jer. 31, 31—33; Žid. 8, 8), zjavne sa prorokuje o nebeskom Jeruzaleme, v ktorom je sám Boh odplatou a kde sa pokladá za najvyššie a najdokonalejšie dobro: Jeho mať a Jemu patriť. Oboch štátov sa týka proroctvo, v ktorom sa Jeruzalem menuje božím štátom a kde sa prorokuje, že tam bude vystavaný boží chrám a toto proroctvo sa zdá splniť, keď kráľ Šalamún postavil skvostný chrám. To sa stalo podľa dejepiscov v pozemskom Jeruzaleme a bolo predobrazom nebeského Jeruzalema. Taký spôsob proroctiev, ako by slúčený a smiešaný z oboch druhov, v kánonických knihách Starého zákona, ktoré uvádzajú udalosti, je veľmi dôležitý a oddávna zaujímal a zaujíma smysle skúmateľov svätého Písma, ktorí sa usilovali vyskúmať, čo by maly obrazne, v duchovnom budúcom Abrahámovom potomstve znamenať tie veci, v určitom historickom čase predpovedané a ktoré už sa splnily v telesnom potomstve Abrahámovom. Niektorí zašli v skúmaní až tak ďaleko, že sa domnievali, že všetky udalosti, predpovedané v tých knihách a už aj splnené, ba aj nepredpovedané, ale splnené, majú v sebe čosi takého, čo nás núti vidieť tam prorocký obraz nebeského božieho štátu a jeho deti, putujúce v tomto dočasnom živote Ak by to bolo tak, výroky prorokov, alebo radšej všetkých Písem, ktoré sa volajú starozákonnými, nemaly by už trojaký, ale len dvojaký význam. Neobsahovaly by nič, čo by sa vzťahovalo jedine a výhradne na pozemský Jeruzalem, ale všetko, čo sa o ňom alebo preň povedalo a vyplnilo, naznačovalo by niečo, čo sa obrazne vzťahuje aj na nebeský Jeruzalem. Boly by len dva druhy proroctiev: jedny sa vzťahujú na slobodný Jeruzalem a druhé na oba. Podľa môjho náhľadu sa veľmi mýlia tí, ktorí sa domnievajú, že udalosti, uvádzané v svätom Písme, sa majú chápať v tom istom smysle, ako sa boly prihodily. Rovnako aj tí sa mnoho opovažujú, ktorí tvrdia, že všetky tam obsiahnuté udalosti majú len obrazný smysel. Preto som povedal, že sú trojaké, a nie dvojaké proroctvá. Tak sa domnievam a nepohoršujem sa nad tými, ktorí sa usilovali z každej udalosti vyniesť nejaký duchovný význam, kým len neodmietli historickú pravdu. Konečne, ak sa v Písme povedalo niečo, čo by sa neshodovalo s udalosťami, vykonanými alebo majúcimi sa vykonať z božskej alebo ľudskej moci, kto z veriacich by pochyboval, že sa to nebolo nadarmo povedalo. Každý nakoľko môže, hľadá v tých slovách prenesený význam, a ak to sám nemôže, je to dôvod, že sa to dá vysvetliť len v prenesenom význame, avšak len od tých, ktorí to môžu.

17.4. Predobraz zmeny izraelského kňazstva a kráľovstva, a proroctvá Anny o Cirkvi.

Keď došiel boží štát do čias kráľov, po zavrhnutí Saula nastúpil na trón Dávid a jeho potomci v dlhom rade panovali v pozemskom Jeruzaleme; predobrazoval a predpovedal budúcu zmenu vecí, hlavne zmenu Starého zákona na Nový, keď kráľovský aj kňazský úrad prešiel na nového a večného kňaza a súčasne aj kráľa, ktorým je Ježiš Kristus. Po zavrhnutí kňaza Heliho, do služby Pánovej nastúpil Samuel, ktorý zastával súčasne úrad kňaza aj sudcu a podobne ako kráľ Dávid, ktorý nastúpil na trón po svrhnutí Saula, bol predobrazom toho, o čom je teraz reč. Aj Samuelova matka Anna, najprv neplodná, neskôr potešená plodnosťou, o čom inom prorokovala, keď v plesaní blahorečila Pánovi a odkojené dieťa obetovala s tou istou nábožnosťou Bohu, s akou mu ho bola zasľúbila. Hovorila: »Zosilnelo moje srdce v Pánovi a roh môj sa povýšil v Bohu mojom. Moje ústa sa rozšírily nad mojimi nepriateľmi, zaradovala som sa v spasení tvojom. Niet svätého, ako je Pán, a niet spravodlivého, ako náš Boh, niet svätého, okrem teba. Nechváľte sa pyšno a nehovorte vysoké veci a chválorečnech nevychádza z vašich úst, lebo Boh je Pánom vedomostí a Boh pripravuje svoje úmysly. On oslabil luk mocných, a bezmocní sa opásali silou. Oplývajúci chlebom boli zmenšení, a lační prešli zemou. Neplodná porodila sedmoro, a hojná v synoch zoslabla. Pán usmrcuje aj obživuje, vovádza do pekiel a opäť vyvádza. Pán ochudzuje a obohacuje, ponižuje i povyšuje.

Chudobného povznáša zo zeme a núdzneho vyzdvihuje zo smetia, aby ich usadil s mocnými v národe, dávajúc im stolec slávy do dedičstva. Sľub dáva sľubujúcemu a požehnáva roky spravodlivého, nakoľko muž sa nezmôže vo vlastnej sile. Pán oslabí svojho protivníka, Pán svätý! Múdry nech sa nepýši svojou múdrosťou, ani mocný svojou mocou, ani boháč svojím bohatstvom, ale kto sa pýši, nech sa pýši tým, že poznáva Pána a činí súd a spravodlivosť uprostred zeme. Pán vstúpil na nebesá a zahrmel, on bude súdiť končiny zeme, lebo je spravodlivý a dá silu našim kráľom a vyvýši roh Krista svojho.« (I. Kráľ. 2, 1—10.)

Či sa tieto slová majú pokladať len za plesanie prostej ženy, radujúcej sa z narodeného syna? Či sa ľudská myseľ natoľko odvrátila od svetla pravdy, aby nevidela, že tieto výroky presahujú mieru ženského smyslu? Ak niekto starostlivo uvažuje o veciach, ktoré sa už v tomto pozemskom putovaní začaly spĺňať, ako nenájde, nevyšetrí a nespozná, že táto žena, ktorej meno Anna sa vykladá ako milosť, v prorockom nadšení predpovedala samotnú kresťanskú vieru a boží štát, ktorého zakladateľom a kráľom je Kristus, a konečne tiež božiu milosť, od ktorej sa pyšní vzďaľujú, aby padli, a pokorní sa ňou napĺňajú, aby povstali, o čom ten spev najmä spieval. Okrem toho, ak by chcel niekto tvrdiť, že táto žena nič neprorokovala, ale v plesaní nad narodením vyproseného syna vzdávala v úchvate Bohu chvály, čo to má znamenať, keď vraví: »Oslabil luk silných, a slabí sa opásali silou. Oplývajúci chlebom boli zmenšení, a lační prešli zemou. Neplodná porodila sedmoro, a hojná v synoch zoslabla«? Či táto žena porodila sedmoro detí, hoci bola neplodná? Keď povedala tieto slová, mala iba jedináčka, ale ani potom neporodila sedmoro detí, alebo šestoro s pripočítaním Samuela, ale narodili sa jej traja chlapci a dvoje dievčat. A napokon, hoci v tom národe nebolo dovtedy kráľov, čo znamenaly slová, uvedené na konci: »Dá silu kráľom našim, vyvýši roh Krista svojho«, ak neboly prorocké?

Keď teda Kristova Cirkev, štát veľkého kráľa, milosti plná a na potomstvo plodná, opakuje po tejto bohabojnej materi, ktorej ústami sa o nej dávno prorokovalo slovami: »Posilnilo sa moje srdce v Pánovi a roh môj bol povýšený v mojom Bohu«. Skutočne sa posilnilo jej srdce a povýšil jej roh, nie však v sebe, ale v Pánovi svojom. »Ústa moje sa rozšírily nad mojimi nepriateľmi,« lebo ani v súžení, ani vo väzení nemožno spútať božie slovo, ani väznením jeho hlásateľov. Ďalej hovorí: »Rozveselila som sa v spasení tvojom«. Kristus je tým Ježišom, ktorého starec Simeon, ako sa číta v evanjeliu, vzal malého na ruky a poznajúc jeho veľkosť, takto zvolal: »Teraz prepustíš, Pane, svojho sluhu podľa svojho slova v pokoji, lebo moje oči videly tvoju spásu« (Luk. 2, 29). Aj Cirkev nech povie: Rozveselila som sa v tvojom spasení lebo niet svätého ako Pán a niet spravodlivého, ako náš Boh, lebo je svätým a posväcujúcim, spravodlivým a ospravedlňujúcim. »Niet svätého, okrem teba«, lebo nikto sa nestáva svätým, len skrze teba. Konečne pokračuje: »Nechváľte sa pyšno a nehovorte vysoké veci a chválorečnech nevychádza z vašich úst, lebo Boh je Pánom vedomostí. On vie o vás, hoci aj nikto nič nevie, lebo ak si niekto o sebe myslí, že je niečím, vskutku však nie je ničím, sám seba klame.« (Gal. 6, 3.) Toto sa hovorí proti odporcom božieho štátu, patriacim do Babylona, ktorí dôverujú v svoju silu a v sebe, nie v Pánovi sa vychvaľujú. Do ich počtu- sú zahrnutí aj telesní Izraeliti, pozemskí občania pozemského Jeruzalema, ktorí — ako hovorí apoštol — »pretože nepoznajú, v čom spočíva božia spravodlivosť«, totiž, akú udeľuje človekovi jedine spravodlivý a ospravedlňujúci Boh, svoju vlastnú sa usilujú vychvaľovať, t. j. ako by od seba získanú, nie od neho nadobudnutú, »spravodlivosti božej nie sú poddaní«, veru nie, lebo vo svojej pýche si namýšľajú, že svojimi zásluhami, a nie z božieho daru sa môžu ľúbiť Bohu, ktorý je Bohom všetkých vedomostí, a preto aj sudcom každého svedomia, vidiac tam ľudské smýšľanie, že je daromné, ak pochádza od ľudí, a nie od neho. »A Boh pripravuje svoje úmysly.« Aké sú to úmysly, ak nie, aby pyšní padli, a pokorní sa povýšili? Takéto úmysly sa uskutočňujú, keď oslabuje luky mocných, a slabí sa opásajú silou. Oslabil sa luk, t. j. snaha

tých, ktorí sa pokladali za dostatočne silných na plnenie božích prikázaní bez daru a božej pomoci, iba z ľudskej moci. Lež tí sa opásali silou, ktorým sa v srdci ozýva takýto hlas: »Zmiluj sa nado mnou, Pane, lebo som nemocný« (Žalm 6, 3).

»Oplývajúci chlebom boli umenšení, a lační prešli zemou.« Koho treba pokladať za oplývajúcich chlebom, ak nie tých mocných, t. j. Izraelitov, ktorým sa sverily božie výroky? A v tomto národe synovia slúžky boli umenšení, čím sa dobre vyjadruje poníženie tých, ktorí boli veľkými, lebo aj tento chlieb, t. j. božie výroky, ktoré zpomedzi všetkých národov prijímali len Izraeliti, chutnal im pozemským spôsobom. Národy však, ktoré nedostaly ten zákon, keď potom skrze Nový zákon došly k poznaniu božích výrokov, veľmi lačné prešly zemou, lebo nie pozemské, ale nebeské veci v nich vychutnávaly. Ako by sa udávala príčina toho, ďalej sa vraví: »Lebo sedmoro porodila neplodná, a hojná v synoch zoslabla.« Tu pochopuje jasno smysel celého proroctva, kto pozná význam čísla sedem, ktorý obsahuje v sebe dokonalosť celej Cirkvi. Aj apoštol Ján píše siedmim cirkvám, dávajúc tým najavo, že jednej píše v jej úplnosti, o ktorej už predtým dávno bol povedal Šalamún vo svojich podobenstvách: »Múdrosť si vystavala dom a podoprela siedmimi stĺpmi« (Prísl. 9, 1). Boží štát bol neplodný vo všetkých národoch pred narodením plodu, ktorý teraz poznáme a aj to vidíme, ako zoslabla hojná matka v synoch, totiž pozemský Jeruzalem. Lebo všetci synovia slobodnej, ktorí boli v ňom, boli jeho silou, teraz však, nakoľko je literou a duch z neho vymizol, aj on zoslabol, stratiac silu.

»Pán usmrcuje aj oživuje«, usmrtil tú, ktorá bola hojná v synoch, a oživil túto neplodnú, ktorá porodila sedmoro. Primeranejšie toto možno aj tak chápať, že Boh oživuje tých, ktorých usmrtil, lebo v tom smysle hovorí a len ako by opakoval: »Vovádza do pekla a vyvádza.« A apoštol hovorí tým: »Keďže ste zomreli s Kristom, hľadajte to, čo je hore, kde sedí Kristus na pravici Božej«, (Kolos. 3, 1), ktorých Pán usmrcuje k ich spaseniu, a dodáva: »Myslite na to, čo je hore, a nie na to, čo je na zemi«, tak aby sa stali lačnými, ktorí prešli zemou. »Zomreli ste,« hovorí, — hľa, ako spasiteľne Boh usmrcuje — a pokračuje: »A váš život je skrytý s Kristom v Bohu.« Hľa, ako tých istých oživuje Boh. A či tých istých voviedol do pekiel a zase vyviedol? Nepriečime sa tomu, ale oboje splnenie, veriaci, vidíme v najvyššom Pánovi a našej hlave, s ktorým sa — podľa slov apoštolových — náš život skryl v Bohu. Lebo keď ani vlastnému synovi neodpustil, ale za nás všetkých ho vydal (Rim. 8, 32), tak ho usmrtil a zase oživil, keď ho vzkriesil zmŕtvych. A nakoľko sa v proroctve poznáva jeho hlas, kde sa hovorí: »Nezanecháš dušu moju v pekle« (Žalm 15, 10), voviedol ho do pekiel a vyviedol. Jeho chudoba nás obohatila, lebo Pán obohacuje aj ochudobňuje. Aby sme to však lepšie porozumeli, počujme nasledovné slová: »Ponižuje a povyšuje,« totiž ponižuje pyšných, a povyšuje pokorných. To sa dočítame aj inde, že sa totiž Boh pyšným protiví, ale pokorným dáva milosť (Jak. 4, 6). O tom svedčí celá reč nábožnej ženy, ktorej meno znamená milosť.

Slová: »Povznáša z prachu úbohého«, myslím, o nikom nemožno lepšie rozumieť, ako o tom, ktorý bol pre nás učinený chudobným, súc bohatým, aby sme jeho chudobou zbohatli (II. Kor. 8, 9), ako sme v krátkosti povedali. Lebo jeho tak rýchle pozdvihol z prachu, že jeho telo nezakúsilo porušenie. Ani to, čo nasleduje, nemienim od neho odlučovať: »A zo smetia vyzdvihuje núdzneho.« Núdzny a chudobný je ten istý. Smetím, z ktorého ho vyzdvihol, celkom oprávnene sa myslia Židia, jeho protivníci, ku ktorým sa počíta aj apoštol, kým bol odporcom Cirkvi, hovoriac: »Čo mi bolo ziskom, pokladal som pre Krista za stratu a nielen za stratu, ale pokladal som to za smeti, len aby som Krista získal« (Filip. 3, 7). Tento chudáčik bol pozdvihnutý zo zeme nad všetkých boháčov a zo smetia bol vyzdvihnutý nad všetkých, oplývajúcich hojnosťou, ten núdzny, aby sedel s mocnými národa, ktorým vraví: »Budete sedieť na dvanástich stoličkách (Mat. 19, 28) a stolicu slávy im dal do dedičstva.« Mocní však

vyhlásili, hovoriac: »Hľa, my sme všetko opustili, a šli sme za Tebou«, a tým sľubom sa veľmi zaviazali.

A od koho sa im to dostalo, ak nie od toho, o ktorom sa ďalej vraví: »Sľub dáva sľubujúcemu?« Ináč by patrili do počtu mocných, ktorých luk je oslabený. Hovorí, sľub dáva sľubujúcemu. Nikto by nemohol nič dobrého sľubovať Pánovi, keby sám neprijal od neho dar sľubovania. A pokračujúc ďalej, vraví: »A požehnáva roky spravodlivého«, aby totiž ustavične žil s tým, ktorému bolo povedané: »A roky tvoje nezahynú« (Žalm 111, 28). Tam roky stoja, tu však prechádzajú, ba dokonca hynú, lebo nie sú, kým neprídu, a keď prišly, viac nebudú, lebo prišly aj so svojím koncom. Z týchto dvoch, sľub dáva sľubujúcemu a požehnáva roky spravodlivého, jedno činíme a druhé prijímame. Ale toto druhé nám božia štedrosť neudeľuje, ak s božou pomocou nekonáme prvé, lebo muž nie je mocný v sile. Pán zoslabí jeho odporcu najmä toho, kto sľubujúcemu človekovi závidí a prekáža, aby nemohol splniť svoj sľub. Z dvojznačného gréckeho výrazu možno chápať »odporcu svojho«. Ak začíname byť božím majetkom, ten istý dávny náš protivník sa stáva aj jeho protivníkom a my ho premáhame, ale nie vlastnou silou, lebo muž nemá moc vo svojej sile. Pán zoslabuje svojho protivníka, Pán svätý, aby ho svätí premohli, ktorých svätými učinil Pán, Svätý nad svätými.

Preto »múdry nech sa nechváli svojou múdrosťou a mocný svojou mocou, ani boháč svojím bohatstvom, ale kto sa chváli, nech sa tým chváli, že pozná Pána a činí súd a spravodlivosť uprostred zeme«. A zaiste ten pozná dobre Pána, kto vie a si je vedomý, že aj to od Boha pochádza, aby ho poznával. »Čo máš,« volá apoštol, »čo si neprijal? Ak si prijal, čo sa chváliš, ako by si nebol prijal?« (I. Kor. 4, 7), t. j. prečo sa vychvaľuješ, ako by si mal od seba samého? Súd a spravodlivosť činí ten, kto statočne žije. Statočne žije, kto poslúcha božie prikázania, lebo cieľ prikázania je láska z čistého srdca, z dobrého svedomia a z nepredstieranej viery (I. Tim. 1, 5). A táto láska, ako hovorí sv. Ján, je z Boha. Súdiť a vykonávať spravodlivosť je teda z Boha. Čo však znamená »uprostred zeme«? Či tí, ktorí bývajú v najvzdialenejších končinách zeme, už nemajú nárok súdiť a vykonávať spravodlivosť? Kto by to tvrdil? Načo sa teda hovorí »uprostred zeme«? Ak by sa to nepridávalo a povedalo len, konať súdy a spravodlivosť, potom by sa toto prikázanie mohlo vzťahovať aj na ľudí stredozemných, aj pod morom bývajúcich. Aby si však niekto nemyslel, že po skončení života v tomto tele bude dosť času na konanie spravodlivosti a súdu, čo sa zaživa neurobilo a že tak sa bude môcť ujsť božiemu súdu, zdá sa mi, že preto sa pridáva »uprostred zeme«, totiž, kým každý žije v tele. V tomto živote každý svoju zem (t. j. telo) prenáša sem i tam. Po smrti ju prijme spoločná zem a navráti ju pri zmŕtvychvstaní. Preto »uprostred zeme«, t. j. pokiaľ našu dušu uzatvára pozemské telo, treba konať súd a spravodlivosť, čo nám bude neskôr osožiť, keď »každý prijme za to, čo konal telom, buď v dobrom, buď v zlom« (II. Kor. 5, 10). Telom rozumie tu apoštol čas, za aký kto žil v tele. Ak sa niekto v zlom srdci a bezbožnej mysli rúha Bohu, hoci sa to nedeje nijakým údom tela, nebude vinný, že to konal telesným údom, ale že to konal v čase, keď žil v tele. Takto možno náležite pochopiť, čo sa číta v žalme (73, 12): »Boh náš, kráľ pred vekmi, zapríčinil spásu uprostred zeme«, že Pán Ježiš je naším Bohom, ktorý bol pred vekmi, lebo skrze neho boly stvorené veky, zapríčinil naše spasenie uprostred zeme, keď sa Slovo stalo telom a prebývalo v pozemskom tele.

Po týchto prorockých slovách Anna pokračuje, ako sa má chváliť, kto sa chváli nie v sebe, ale v Pánovi, vzhľadom na odplatu v súdny deň, takto sa reč končí: »Pán vstúpil na nebesá a hrmel, on bude súdiť končiny zeme, lebo je spravodlivý«. Opäť sa držala poriadku, aký máme vo vyznaní viery. Kristus Pán vstúpil na nebesá, odkiaľ príde súdiť živých i mŕtvych. Podľa

slov apoštola totiž: »Kto vstúpil, či aj nesostúpil do najnižších končín zeme? Ten, čo sostúpil, je ten istý, čo aj vystúpil nad všetky nebesá, aby naplnil všetko« (Efes. 4, 9). Svojimi oblakmi hrmel, ktoré po svojom nanebevstúpení naplnil Duchom Svätým. A z týchto oblakov hrozil slúžke — Jeruzalemu — nevďačnej vinici, podľa proroka Izaiáša (5, 6), aby nevydaly na ňu dažďa. Slová: »On bude súdiť končiny zeme«, znamenajú toľko, ako by bolo povedané »aj končiny zeme«. Zo svojho súdu nevylúči nijakú časť zeme, ktorý určite bude súdiť všetkých ľudí. Vhodnejšie možno rozumieť končinami zeme koniec ľudského života, lebo človek nebude súdený podľa skutkov, ako sa menily v čase na horšie a lepšie, ale podľa toho toho, aký bude na konci svojho života. Preto sa povedalo: »Kto vytrvá až do konca, ten bude spasený« (Mat. 10, 22). Kto teda ustavične súdi a vykonáva spravodlivosť uprostred zeme, nebude zavrhnutý, keď sa budú súdiť končiny zeme. »A dá silu našim kráľom«, aby ich nezatratil na svojom súde. Dá im silu, aby panovali nad svojím telom ako králi a premáhali svet v tom, ktorý vylial svoju krv za nich. »A vyvýši roh Krista svojho.« Ako vyvýši Kristus roh Krista svojho? O tom istom, o ktorom sa vyššie povedalo: »Pán vstúpil na nebesá,« a Pána sme rozumeli Krista, tu sa o ňom hovorí, »že vyvýši roh Krista svojho«. Kto je teda Kristus Krista svojho? Či vyvýši roh každého zo svojich veriacich, ako na začiatku piesne naznačila o sebe Anna: »Vyvýšený je roh môj v Bohu mojom?« Totiž všetkých krizmou pomazaných možno oprávnene pomenovať kristami, lebo všetci tvoria jedno telo so svojou hlavou Kristom. Toto prorokovala Anna, matka Samuelova, svätého a veľmi slávneho muža. V ňom sa vtedy predobrazovala zmena starozákonného kňazstva, ktorá sa splnila už teraz, keď zoslabla hojná v synoch, aby neplodná, ktorá porodila sedmoro, mala nové kňazstvo v Kristovi.

17.5. Proroctvo božieho muža k Helimu. (Obsah.)

Zreteľnejšie sa o tom vyjadruje boží muž, poslaný k Helimu. Jeho meno sa síce zamlčuje, ale podľa úradu a služby možno usudzovať, že je to prorok. Písmo hovorí toto: »Prišiel boží muž k Helimu a povedal: Toto vraví Pán: V zjaveniach som sa zjavil domu otca tvojho, keď boli v Egypte sluhami vo faraonovom dome. Dom tvojho otca som vyvolil zo všetkých pokolení izraelských, aby mi slúžil v kňazstve, aby pristupovali k môjmu oltáru, zapaľovali zápaľnú obetu a nosili efod. Domu tvojho otca som dal za pokrm zo všetkých zápalných obiet synov izraelských. Prečo si sa začal dívať na moju obetu a na môj zápal nehanebným okom a svojich synov si povýšil nado mňa, pripúšťajúc, aby si brali prvotiny z každej obety v Izraeli pred mojou tvárou? Preto hovorí Pán Boh izraelský: »Povedal som, dom tvoj a dom tvojho otca pôjdu pred mojou tvárou naveky.« Teraz hovorí Pán: Nie! Oslávim tých, ktorí mňa oslavujú a kto mňa tupí, bude potupený. Hľa, prichádzajú dni a vyhladím tvoje potomstvo a potomstvo tvojho otca, a nebude staršieho v mojom dome a pred mojím oltárom, vyhladím muža z tvojho rodu, aby ustaly jeho oči a odplávala jeho duša a kto z tvojho domu zostane, padne pod mečom mužov. A toto nech ti je znamením, čo príde na tvojich dvoch synov Ofniho a Finesa. Obaja zomrú v jeden deň. A vzbudím si kňaza verného, ktorý bude robiť všetko podľa môjho srdca a podľa mojej duše; a postavím mu verný dom a po všetky dni bude chodiť pred mojím Kristom. Potom sa stane, že kto zostane z tvojho domu, príde sa mu klaňať so strieborným peniazom a hovoriť: Prihoď ma k jednej čiastke svojho kňazstva jesť chlieb.« (I. Kráľ. 2, 27—36.)

Toto proroctvo sa nevzťahuje len na Starý zákon, na kňazov z pokolenia Áronovho, ale aj na Nový zákon a celkom sa splnilo v Kristovi. Teraz už Židia nemajú nijaký chrám, nijaký altár, nijakú obetu, nijakého kňaza, ktorý by bol z pokolenia Áronovho. Obetuje sa len obeta najvyššieho kňaza Ježiša Krista, ktorého kňazstvo zostane naveky. Obetuje sa medzi jeho ľudom, t. j. medzi kresťanmi katolíkmi.

17.6. Židovské kňazstvo a kráľovstvo, hoci bolo prisľúbené ako večné, predsa sa nezachovalo, lebo holo len obrazom iného večného kňazstva a kráľovstva.

Nad týmito vecami, vtedy tak hlboko a tajomne predpovedanými a teraz už celkom jasnými, mohol by sa niekto pozastaviť a spýtať, ako možno dúfať, že sa všetko vyplní, čo sa v tých knihách predpovedalo o budúcnosti, keď ani božie slová: »Dom tvoj a dom otca tvojho pôjde pred mojou tvárou naveky« sa nevyplnily? Vidíme totiž, že kňazstvo, ktoré bolo prisľúbené tomu domu, sa zmenilo, a niet nádeje, že sa mu niekedy navráti, lebo skôr sa sľubuje večné trvanie tomu kňazstvu, ktoré nasledovalo po zavrhnutom a zmenenom. Kto toto namieta, ešte nechápe a nemyslí, že aj kňazstvo podľa poriadku Áronovho malo byť len tieňom budúceho a večného kňazstva, a preto jemu sľúbené večné trvanie sa nevzťahovalo na tieň a predobraz, ale na to, čoho tieňom a obrazom bolo. Aby sa nemyslelo, že tieň je trvalý, aj jeho premena sa musela prorocky predpovedať.

Aj Saulovo kráľovstvo, ktorý bol zavrhnutý a vyhnaný, bolo tieňom budúceho kráľovstva, ktoré bude trvať naveky. Olej, ktorým bol pomazaný, a krizma, podľa ktorej sa menuje Kristom, ukazujú na veľké tajomstvo, pre ktoré aj sám Dávid mal k nemu toľkú úctu, že od strachu sa uderil v prsia, keď sa skrýval v tmavej jaskyni, kam Saul vstúpil na prirodzenú potrebu a od chrbta mu odrezal kúsok z plátna, aby mal dôkaz, že aj keď ho mohol zabiť, daroval mu život. Tým vytrhol zo Saulovho srdca nedôveru, pre ktorú ho Saul veľmi prenasledoval, lebo ho mal za svojho úhlavného nepriateľa. Keď sa dotkol Saulovho odevu, zachvel sa od strachu, aby sa azda neprevinil proti tomu tajomstvu a nezneúctil ho v Saulovi. Takto sa o tom píše: »A uderilo srdce Dávidovi, lebo odrezal kraj z jeho plášťa« (I. Kráľ. 24, 6). Mužom, ktorí boli s ním a radili mu, aby zabil Saula, ktorý mu padol do rúk, odpovedal: »Uchovaj ma, Pane, aby som tú vec urobil svojmu pánovi, pomazanému Pánovmu, aby som vztiahol svoju ruku na neho, lebo pomazaný Pánov je tento.« Tomuto tieňu budúceho Pomazaného, nie pre neho, ale pre toho, ktorého predobrazoval, vzdávala sa taká úcta. Tak aj to, čo hovorí Samuel Saulovi: »Nakoľko si nezachoval moje prikázania, ktoré ti prikázal Pán, hoci Pán pripravil tvoje kráľovstvo ako večné nad Izraelom, teraz nezostane pri tebe a Pán si vyhľadá muža podľa svojho srdca a prikáže mu, aby bol vodcom jeho ľudu, lebo si nezachoval, čo ti prikázal Pán« (I. Kráľ. 13, 13), nemá sa tak vykladať, ako by Boh bol pripravil Saulovi večné kráľovanie, a potom zmenil svoj úmysel pre jeho hriech, lebo Boh vedel, že zhreší, ale pripravil jeho kráľovstvo ako predobraz večného kráľovstva. Preto pridal »a teraz kráľovstvo tvoje nezostane pri tebe«. Zostalo a zostane len to kráľovstvo, ktoré toto predobrazovalo, ale nie jeho, lebo Saul ani jeho potomstvo nemali naveky kráľovať, aby sa aspoň v potomkoch po sebe nasledujúcich nevyplnilo, čo bolo povedané »naveky«. »A Pán si vyhľadá človeka« — tieto slová znamenajú buď Dávida, alebo samotného Prostredníka Nového zákona, predobrazovaného krizmou, ktorou boli pomazaní Dávid a jeho potomci. Toto hľadanie človeka Bohom neznamená toľko, ako by Boh nevedel, kde je človek, ale po ľudsky tu hovorí skrze človeka, nakoľko takou rečou aj nás vyhľadáva. A nielen Boh Otec, ale aj jeho Prvorodený, ktorý prišiel, aby hľadal, čo zahynulo, tak nás poznal, že nás už pred stvorením sveta vyvolil v sebe. »Vyhľadá si« — znamená toľko, ako prijme za svojho. Preto v latinčine slovo quaeret (hľadá) prijíma predponu a hovorí sa acquirit (získava) a každý vie, čo znamená. Hoci quaerere aj bez predpony môže znamenať získavať, a preto aj zisky (lucra) sa volajú quaestus.

17.7. Rozštiepenie izraelského kráľovstva, ktoré predobrazuje trvalé rozdelenie duchovného a telesného Izraela.

Saul opäť zhrešil neposlušnosťou a Samuel mu hrozí v slove Pánovom: »Keďže si zavrhol slovo Pánovo, Pán zavrhol teba, aby si nebol kráľom nad Izraelom« (I. Kráľ. 15, 23). A keď sa Saul vyznáva z toho hriechu a žiada odpustenie a prosí Samuela, aby sa s ním vrátil a usmieril Boha, prorok mu hovorí: »Nevrátim sa s Tebou, lebo si zavrhol reč Pánovu a Pán zavrhne teba, aby si nebol kráľom nad Izraelom.« Samuel odvrátil svoju tvár na odchode, Saul však chytil okraj jeho plášťa a odtrhol ho a Samuel mu povedal: »Pán vytrhol dnes kráľovstvo od Izraela z tvojej ruky a dá ho bližnému tvojmu, dobrému nad teba a Izrael sa rozdelí na dvoje. Pán toto nezmení a nepohne sa ľútosťou, lebo nie je ako človek, aby mohol ľutovať, ktorý hrozí a vyhrážky neplní« (I. Kráľ. 15, 26—29). Tento kráľ, ktorému bolo povedané: »Pán ťa zavrhne, aby si nebol kráľom nad ľudom izraelským« a »Pán dnes vytrhol kráľovstvo od Izraela z tvojej ruky«, panoval štyridsať rokov nad Izraelom, práve tak dlho ako Dávid. Slová počul na začiatku svojho kraľovania, aby sme vedeli, že táto reč sa mu preto povedala, aby nikto z jeho potomstva už nemal panovať a aby sme sa obrátili na Dávidovo pokolenie, z ktorého podľa tela vzišiel Prostredník medzi Bohom a ľuďmi, človek Ježiš Kristus.

Písmo však nemá, čo sa číta v mnohých latinských rukopisoch: »Pán vytrhol kráľovstvo izraelské z tvojej ruky«, ale tak, ako sme uviedli podľa gréckych kníh »Pán vytrhol kráľovstvo od Izraela z tvojej ruky«, pričom »z tvojej ruky« a »od Izraela« znamená to isté. Ten človek predobrazoval izraelský národ, ktorý mal stratiť svoje kráľovstvo skrze Nový Zákon v Ježišovi Kristovi, Pánovi našom, ktorého kráľovstvo malo byť nie podľa tela, ale podľa ducha. Keď sa o ňom hovorí: »A dá ho bližnému tvojmu«, vzťahuje sa to na telesné príbuzenstvo, lebo z Izraela pochádza aj Kristus podľa tela ako aj Saul. Slová »dobrému nad teba« možno chápať ako lepšiemu od teba, čo mnohí tak aj vykladali. »Dobrému nad teba« sa rozumie lepšie, totiž nakoľko je dobrý, je postavený aj nad teba, ako aj iné proroctvo hovorí: »Kým nepoložím všetkých tvojich nepriateľov pod tvoje nohy« (Žalm 109, 1). A medzi týmito je aj Izrael, ktorému, ako svojmu nepriateľovi, Kristus odňal kráľovstvo. Hoci aj tam bol Izrael, v ktorom nebolo lesti (Ján 1, 47), ako by zrno medzi plevami, a z toho národa vyšli aj apoštoli odtiaľ bolo toľko mučeníkov, prvý medzi nimi Štefan, odtiaľ toľko cirkví, ktoré spomína svätý Pavol a ktoré pri jeho obrátení velebily Boha. (Gal. 1, 24.)

Nepochybujem, že na túto vec poukazujú slová: »A Izrael sa rozdvojí na dvoje«, totiž na ľud izraelský, nepriateľský Kristovi, a na ľud izraelský, pridŕžajúci sa Krista, na Izraela, patriaceho slúžke, a Izraela, patriaceho slobodnej. Tieto dve pokolenia boly zpočiatku spolu, ako keď sa ešte Abrahám pridŕžal slúžky, kým neplodná, Kristovou milosťou učinená plodnou, nezvolala: »Vyžeň slúžku a jej syna«. Vieme, že pre Šalamúnov hriech, za panovania jeho syna Roboama, Izrael sa rozdelil na dvoje, a tak aj zostal, majúc na oboch stranách vlastných kráľov, dokiaľ Chaldejci nevyplienili celý národ, nevyvrátili a neodviedli ho do zajatia. Ak mala čosi podobného tá hrozba, netýkala sa Saula, alebo bolo ju treba vzťahovať na Dávida, ktorého synom bol Šalamún. Konečne v hebrejskom národe už niet rozdelenia, ale bez rozdielu spojený spoločným bludom, rozpŕchol sa po celej zemi. Toto rozdelenie, ktorým hrozil Boh izraelskému kráľovstvu a národu v osobe Saulovej, zobrazujúcej národ a jeho kráľovstvo, malo byť večné a nezmenené, ako vyplýva z týchto slov: »A Pán to nezmení a nezmiluje sa, lebo nie je ako človek, aby sa zľutoval, aby hrozil a vyhrážky nesplnil«, t. j. človek hrozí, ale jeho hnev prechádza, Boh však neľutuje ako človek. Ak sa číta, že sa zľutoval, znamená to iba premenu vecí bez premeny v božej predvídavosti. A naopak, kde Písmo hovorí, že Boh neľutoval nič, znamená to nezmeniteľnosť.

Z týchto slov teda vidieť, že boží výrok o rozdelení izraelského ľudu je nezmeniteľný a večný. Ktoríkoľvek odtiaľ prešli ku Kristovi, alebo prechádzajú alebo prejdú, neboli z toho

národa podľa božej predvídavosti, ani podľa jednej a tej istej ľudskej prirodzenosti. Ktorí z Izraelitov, pridŕžajúci sa Krista, zotrvávajú pri ňom, zaiste nepôjdu spoločne s týmito Izraelitmi, ktorí zostávajú úporne jeho nepriateľmi až do konca tohto života, ale naveky zostanú v predpovedanom rozdelení. Nič neosoží Starý zákon z hory Sinaj, plodiaci k otroctvu, len že vydáva svedectvo Novému zákonu. Kým čítame Mojžiša, zrak nášho srdca je zahalený, keď však prestupujeme ku Kristovi, záclona padá. (II. Kor. 8, 15.) Lebo aj úmysel prestupujúcich sa mení zo starého na nový, takže sa už potom nikto neusiluje o telesnú blaženosť, ale o duchovnú. Veľký prorok Samuel pred pomazaním Saula za kráľa volal k Pánovi za ľud izraelský, a Boh ho vyslyšal. Keď prinášal zápalnú obetu, Pán zahrmel nad cudzozemcami, čo šli do boja s božím ľudom, takže prestrašení ustúpili pred Izraelom, a utrpeli porážku. Vtedy vzal prorok veľký kameň a položil ho medzi Massefat nový a starý a pomenoval ho Abenezer, čo znamená kameň spomôžiteľa, a povedal: »Až potiaľto nám Pán pomáhal« (I. Kráľ. 7, 12). Massefat znamená toľko ako túžba. Kameň spomôžiteľa je prostredníctvo nášho Spasiteľa, ktorým musíme prejsť zo Starého Massefatu do nového, t. j. od klamnej túžby po dočasnej blaženosti v telesnom kráľovstve k túžbe najopravdivejšej blaženosti duchovnej v nebeskom kráľovstve skrze Nový zákon. A pretože od tejto blaženosti už niet ničoho lepšieho, Boh až potiaľ pomáha.

17.8. Prisľúbenia, dané Dávidovi, sa celkom splnily v Kristovi, a nie v Šalamúnovi.

Už sa mi vidí potrebným poukázať na prisľúbenia, ktoré dal Boh Dávidovi, Saulovmu nástupcovi v panovaní, v ktorého premene sa predobrazovala konečná zmena, ku ktorej smerovaly všetky božie výroky a všetko zapísané. Keď sa kráľovi Dávidovi mnoho vecí šťastlivo podarilo, rozhodol sa Pánovi vystavať chrám, ten skvostný a povestný, ktorý vystaval neskoršie Šalamún. Keď o tomto premýšľal, stalo sa slovo Pánovo k prorokovi Nátanovi, aby ho oznámil kráľovi. Keď Boh vyhlásil, že nechce, aby mu Dávid staval chrám a že za celý čas nikomu neprikázal stavať cédrový chrám, ďalej hovorí: »Toto povedz môjmu služobníkovi Dávidovi: Vzal som ťa od stáda ovčieho, aby si bol vodcom nad mojím národom v Izraeli a bol som s tebou všade, kade si chodil a zahubil som všetkých tvojich nepriateľov zpred tvojej tváre, učinil som ťa slávnym podľa mena veľkých mužov, ktorí sú na zemi. A položím miesto svojmu ľudu izraelskému a zasadím ho a bude prebývať osobitne a nebude sa viac zarmucovať. A syn neprávosti sa nepriblíži, aby ho ponížil ako na začiatku, v tých dňoch, keď som ustanovil sudcov nad ľudom svojím izraelským. Dožičím ti pokoja od všetkých tvojich nepriateľov a Pán ti oznámi, že mu vystavíš chrám. A keď sa naplnia tvoje dni a spočinieš so svojimi otcami, vzbudím potomka po tebe, ktorý vyjde z tvojho života a pripravím jeho kráľovstvo. Ten vystaví môjmu menu chrám a naveky budem riadiť jeho trón. Ja mu budem otcom a on mi bude synom. A keď príde jeho neprávosť, budem ho trestať metlou mužov a ranami synov ľudských. Milosrdenstvo svoje neodnímem od neho, ako som odňal od tých, od ktorých som odvrátil svoju tvár; jeho dom i jeho kráľovstvo bude predo mnou verné naveky a trón jeho bude vyvýšený na veky.« (II. Kráľ. 7, 8—16.)

Veľmi sa mýli, kto si myslí, že toto veľké prisľúbenie sa splnilo v Šalamúnovi. Ten si všíma iba slová: »Tento mi vystaví chrám«, lebo Šalamún vystaval slávny chrám, ale neuvažuje, že sa tam hovorí aj toto: »Jeho dom bude verný a jeho kráľovstvo bude naveky predo mnou«. Nech sa len pozrie a podíva na Šalamúnov dom, plný cudzích žien, uctievajúcich nepravých bohov, a nech vidí, ako tohto niekedy múdreho kráľa zviedly a strhly do podobného modlárstva, a nech si nedomýšľa, ako by Boh bol tieto veci falošne prisľúbil, alebo ako by nebol predvídal, že Šalamún a jeho dom budú takí. Takto by sme nesmeli pochybovať, aj keby sme nevideli tieto veci už splnené v Kristovi Pánovi našom, ktorý podľa tela pochádza z

potomstva Dávidovho, aby sme podaromne a zbytočne nehľadali niekoho iného, okrem telesných Židov. Lebo aj oni nerozumejú to tak, ako by Šalamún bol ten prisľúbený syn v tom proroctve kráľovi Dávidovi, ale zotrvávajú v čudnej zaslepenosti, a iného očakávajú, hoci tento prisľúbený sa už veľmi jasno zjavil. Aj Šalamún predobrazoval niektoré budúce veci v tom, že vystaval chrám a žil v pokoji, ako to značí aj jeho meno (Šalamún je toľko ako pokojný). Na začiatku svojho kráľovania bol podivne hodný chvály, ale svojou osobou do budúcnosti Krista Pána iba naznačoval, ale nepredstavoval. Preto niektoré veci o Kristovi sú tak napísané, ako by boly napísané o Šalamúnovi, lebo sväté Písmo, prorokujúc o udalostiach, akosi aj jeho kladie za predobraz budúcich vecí. Lebo okrem dejepisných kníh, kde sa hovorí o jeho panovaní, aj 71. žalm sa pripisuje menu Šalamúnovmu. V ňom je mnoho vecí, ktoré neplatia o Šalamúnovi, avšak dobre a zreteľne sa shodujú s Kristom Pánom, takže jasne vysvitá, že v Šalamúnovi je načrtnutý len akýsi obraz, v Kristovi však uskutočnená samotná Pravda. Známe sú hranice Šalamúnovho kráľovstva, a predsa, keď o ostatnom aj pomlčím, v žalme 71. čítame: »Budem panovať od mora k moru a od rieky až do končín zeme«, a toto sa vyplnilo v Kristovi. Jeho kráľovstvo sa začalo pri rieke, kde ho Ján pokrstil, a keď im ho ukázal, jeho učeníci ho začali poznávať a menovali ho nielen svojím majstrom, ale aj Pánom.

Nie pre inú príčinu nastúpil Šalamún vládu ešte za života svojho otca Dávida, čo sa nestalo nijakému kráľovi, len aby sa tým dostatočne ozrejmilo, že prorok nemienil jeho, keď hovoril k jeho otcovi: »A keď sa naplnia tvoje dni a spočinieš so svojimi otcami, vzbudím potomka po tebe a on vyjde z tvojho života a prichystám jeho kráľovstvo«. Ako sa možno domnievať, že slovami »tento mi vystaví chrám«, sa prorokovalo o Šalamúnovi, a nevidieť, že predchádzajúcej reči, »keď sa naplnia tvoje dni a spočinieš so svojimi otcami, vzbudím potomka po tebe«, toto proroctvo sa vzťahuje na iného Pokojamilovného, ktorý nemal byť vzbudený pred smrťou Dávidovou, ako Šalamún, ale až po jeho smrti? Hoci Ježiš Kristus prišiel až po dlhom čase, nepochybne po smrti kráľa Dávida, ktorému sa prisľúbilo, že po ňom príde ten, ktorý vystaví chrám Pánovi, nie z dreva a kameňa, ale z ľudí, z ktorej stavby sa my teraz radujeme. K tomuto chrámu totiž, k veriacim v Kristu, hovorí apoštol: »Chrám boží je svätý, a vy ste takí« (I. Kor. 8, 17).

17.9. Proroctvo v 88. žalme o Kristovi sa podobá proroctvu Nátanovmu. (Obsah.)

V 88. žalme, ktorý má nadpis »Poučenie Etanovi izraelskému«, spomínajú sa aj božie prisľúbenia, dané Dávidovi, a podobajú sa proroctvám Nátanovým. Čo sa tu hovorí o Dávidovi, rozumie sa o Ježišovi Kristovi, ktorý prišiel ako Prostredník v podobe sluhu, narodený z Panny, z rodu Dávidovho.

17.10. V kráľovstve pozemského Jeruzalema sa prihodily veci rozdielne od božieho prisľúbenia, aby sa videlo, že pravdivosť prisľúbenia sa týka iného Kráľa a kráľovstva. (Obsah.)

Aby sa nemyslelo, že slávne božie prisľúbenia sa splnily v Šalamúnovi, prorok povedal: »Ty však si zavrhol a navnivoč uviedol, Pane« (Žalm 88, 39). Toto sa stalo so Šalamúnovým kráľovstvom v jeho potomkoch, najmä zborením chrámu, ktorý vystaval. Ako dôvody pohromy uvádza prorok: »Odchýlil si sa od svojho pomazaného«, t. j. od Krista, ktorého predobrazovala prorocká krizma. Čo sa stalo s kráľovstvom pozemského Jeruzalema počas čakania na Kristov príchod, to opisujú dejepisné knihy.

17.11. Podstata božieho ľudu, ktorá je aj v Kristovi pre jeho vtelenie.

Po tých predpovediach sa prorok modlil k Bohu, ale jeho modlitba bola proroctvom. »Dokedy, Pane, odvraciaš až do konca?«, totiž svoju tvár, ako sa na inom mieste uvádza: »Až dokedy budeš odvracať svoju tvár odo mňa?« (Žalm 12, 1.) Preto niektoré rukopisy tu nemajú »odvraciaš«, ale »odvrátiš«, hoci aj takto sa to dá rozumieť »odvraciaš svoje milosrdenstvo, ktoré si sľúbil Dávidovi«. Slová »do konca« značia »až do konca«. Nimi treba rozumieť poslednú dobu, keď v Krista Ježiša uverí aj ten národ a pred tým koncom musely prísť všetky biedy a strasti, ktoré prorok vyššie bolestne oplakával. Preto sa tu ďalej hovorí: »Tvoj hnev sa rozpáli ako oheň. Rozpomeň sa, aká je moja podstata«. Nič iného sa tu lepšie nedá rozumieť podstatou toho národa, ako Ježiš Kristus, ktorý prijal z neho svoju telesnú prirodzenosť. »Nestvoril si nadarmo všetkých synov ľudských«, hovorí ďalej žalm. Ak by nebol jeden syn človeka podstatou Izraela, skrze ktorého sa mnohí ľudskí synovia vyslobodili, nadarmo by boli bývali stvorení všetci ľudskí synovia. Teraz všetka ľudská prirodzenosť pre hriech prvého človeka upadla z pravdy do márnosti, ako čítame v inom žalme: »Človek sa stal podobný márnosti, jeho dni prejdú ako tieň« (Žalm 143, 4). Lenže Boh nestvoril nadarmo všetkých synov ľudských, lebo mnohých vyslobodzuje z márnosti skrze Prostredníka Ježiša. A tých, o ktorých predvídal, že nebudú vyslobodení, a na porovnanie dvoch protichodných štátov, nie nadarmo ustanovených, ale v najkrajšom a najspravodlivejšom poriadku tvorov. Potom pokračuje: »Ktorý je to človek, ktorý bude žiť, a neuvidí smrť, ktorý vytrhne svoju dušu z ruky pekelnej?« Kto je to, ak nie ten, ktorý je podstatou Izraela z potomstva Dávidovho, Ježiš Kristus? O ňom aj apoštol hovorí: »Ako vstal zmŕtvych, viac už neumiera, že smrť nad ním viac už nepanuje« (Rim. 6, 9). Takto bude žiť, a neuvidí smrť, hoci aj zomrie, ale svoju dušu vytrhne z ruky pekiel, kam sostúpil, aby vyslobodil niektorých z pekelných pút. Svoju dušu vytrhne tou mocou, o ktorej hovorí sám vo svojom evanjeliu: »Mám moc dať svoju dušu, a mám moc vziať si ju späť« (Ján 10, 18).

17.12. Koho mieni prorok v žalme: »Kde sú, Pane, tvoje starodávne milosrdenstvá?« (Obsah.)

Právom sa možno pýtať, či časť žalmu: »Kde sú, Pane, tvoje starodávne milosrdenstvá, ktoré si prisahal Dávidovi vo svojej spravodlivosti? Rozpomeň sa, Pane, na pohanu svojich služobníkov, ktorých som zdržal vo svojom lone z mnohých národov, ktoré hanili tvoji nepriatelia, Pane, ktorí hanobili premenu Pomazaného tvojho« (88, 49—52), bola povedaná ako by ústami Izraelitov, ktorí túžili po splnení prisľúbenia, daného Dávidovi, alebo či bola vyslovená ako by kresťanmi, ktorí sú Izraelitmi, ale len podľa ducha, a nie podľa tela. Žalm bol napísaný za čias Etana, ktorý žil za Dávida, a preto nebolo treba hovoriť: »Kde sú, Pane, tvoje starodávne milosrdenstvá, ktoré si prisahal Dávidovi vo svojej pravdivosti«, ale prorok tu predobrazu je osoby, ktoré maly prísť po ňom o mnoho rokov, pre ktoré čas Dávidov bude už starodávny. Premenou možno chápať aj utrpenie Kristovo, ktorý sa smrťou stal nesmrteľným. Lež možno tým chápať aj potupenie Židov, lebo sa stal Vykupiteľom pohanov, hoci jediní Židia dúfali v neho ako svojho Vykupiteľa.

17.13. Prisľúbený pokoj platil azda len pre dobu Šalamúnovu? (Obsah.)

Nemúdro smýšľa, kto očakáva úplný a opravdivý pokoj už na tejto zemi. Ani za čias Šalamúnových nebolo opravdivého pokoja, hoci sa Písmo o tom čase veľmi priaznivo vyslovuje, ale len preto, že bol predobrazom budúceho, omnoho vznešenejšieho pokoja. Nijaké pozemské kráľovstvo nebolo nikdy tak silné, aby sa nemuselo obávať nepriateľov. Prisľúbené, pokojné a bezpečné bývanie bude večné len v slobodnom Jeruzaleme, kde bude

prebývať opravdivý Izrael, t. j. vidiaci Boha. Preto sa v tomto pozemskom putovaní vyplatí viesť zbožný život vo viere a nádeji na večnú odplatu.

17.14. Dávidova horlivosť v skladaní žalmov.

Keď ide boží štát cez časy vpred, prvým, kto panoval v tieni budúcnosti, t. j. v pozemskom Jeruzaleme, bol Dávid. Bol veľmi zbehlým spevákom, miloval ľubozvučnú hudbu nie pre rozkoš, ale s pevným úmyslom, aby ňou slúžil svojmu Bohu, ktorý je pravým Bohom, a vo svojich spevoch predobrazoval veľké tajomstvá. V usporiadanom súzvuku rozmanitých tónov sa ukazuje obraz jednoty a svornosti dobre usporiadaného štátu. Skoro všetko jeho proroctvo je v žalmoch, ktorých je 150 a ktoré spolu voláme knihou žalmov. Niektorí tvrdia, že len tie žalmy složil Dávid, v ktorých nadpise sa vyskytuje jeho meno. Iní sa domnievajú, že okrem tých žalmov, ktoré sú nadpísané »Dávidov žalm«, iné vraj nesložil. Kde je však nadpísané »Žalm Dávidovi«, že spísaly iné osoby a jemu ich len pripísaly. Túto mienku vyvracia hlas samotného Spasiteľa v evanjeliu, kde hovorí, že Dávid nazval v duchu Krista svojím Pánom (Mat. 22, 43), lebo žalm 109, sa takto začína: »Povedal Pán Pánovi môjmu, seď na pravici mojej, kým nepoložím nepriateľov tvojich za podnožku nôh tvojich.« Tento žalm nemá nadpis »Dávidov žalm«, ale »Dávidovi«, ako aj mnoho iných. Podľa mojej mienky usudzujú správnejšie tí, ktorí všetkých 150 žalmov pripisujú Dávidovi v predpoklade, že on sám niektoré nadpísal menami osôb, ktoré majú prorocký význam a že ostatné nechal bez udania cudzieho mena. V tom usporiadaní, nám nesrozumiteľnom, sa riadil vnuknutím Pánovým. Ani tá okolnosť nech neuberá na hodnovernosti, že v nadpisoch niektorých žalmov sú mená prorokov, ktorí žili až neskoršie po Dávidovi, takže sa zdá, ako by sami hovorili, čo sa tam vraví. Je pravdepodobné, že prorocký duch mohol prorokujúcemu Dávidovi zjaviť aj mená budúcich prorokov a vnuknúť prorocké spevy, shodujúce sa s povahou tých mužov. Tak napríklad kráľ Joziáš viac ako tristo rokov pred svojím narodením ukázal sa aj so svojím menom istému prorokovi, ktorý predpovedal jeho budúce skutky (III. Kráľ. 13).

17.15. Azda treba uviesť všetko, čo žalmy prorokujú o Kristovi a Cirkvi?

Viem, že sa už v tejto knihe čaká, aby som začal hovoriť, čo prorokoval Dávid v žalmoch o Kristovi a Cirkvi. Že tak nerobím, ako sa očakáva (hoci v jednom prípade som už tak urobil), prekáža mi väčšmi rozsiahlosť než nedostatok predmetu. Ak by som chcel všetko uviesť, bojím sa priveľkej rozvláčnosti, a keby som chcel vybrať len niektoré miesta, treba sa obávať, že mnohým, ktorí poznajú vec, by sa mohlo zdať, že som vynechal najdôležitejšie veci. Okrem toho sa žiada, aby svedectvo podporoval celý obsah žalmu, aby nebolo ničoho, čo by odporovalo dôkazu a celý obsah by ho nepodporoval. Mohlo by sa zdať, že vyberám veršíky bez ladu a skladu podľa svojho úmyslu a dávam im nie ten smysel, aký maly pri písaní, ale aký sa nám práve hodí na našu vec. Aby sa tak mohlo v každom žalme dokázať, musel by som uviesť celý žalm. Koľká by to však bola práca, je zjavné z iných kníh, ba aj z našich, v ktorých sme už podobne urobili. Kto chce a môže, nech si to tam prečíta, ako a koľko prorokoval Dávid o Kristovi a jeho Cirkvi, totiž o Kráľovi a štáte, ktorý Kráľ založil.

17.16. Čo sa hovorí v 44. žalme o Kristovi a Cirkvi otvorene a obrazne? (Obsah.)

Sú miesta v Písme, ktoré sú na prvý pohľad jasné, sú zas aj také, ktoré potrebujú výklad, aby sa im mohlo porozumieť. Tak napríklad žalm: »Vydalo srdce moje slovo dobré, rozprávam svoje skutky kráľovi. Jazyk môj pero písára, rýchlo píšuceho. Krajší tvarom nad synov ľudských, milosť sa rozliala na tvojich perách, preto ťa požehnal Boh naveky. Najsilnejší,

pripáš meč na svoje bedrá. Povstaň v pôvabe a svojej kráse, šťastne kráčaj a panuj. Pre pravdu, ticho a spravodlivosť a zázračne ťa odprevadí tvoja pravica. Strely tvoje ostré, mocné národy budú padať pred tebou; vniknú do sŕdc kráľových nepriateľov. Trón tvoj, Bože, potrvá naveky, berla vedenia tvojho, berla kráľovská. Miluješ spravodlivosť a nenávidíš bezbožnosť; preto ťa pomazal Boh, Boh tvoj, olejom radosti pred tvojimi spoločníkmi. Myrta, kadidlo a kasia vanú z tvojich rúch a z palácov, vykladaných slonovinou, obveselujú ťa dcéry kráľovské v tvojej počestnosti.« (Žalm 44, 2—10.) Kto by nevidel, že v žalme je zjavne reč o Kristovi, pomazanom Pánovi?

Ďalšie slová, ktoré nasledujú, hovoria o Cirkvi, ktorej najúhlavnejším nepriateľom je Babylon, štát diablov. Znovuzrodením sa vyslobodí, prejde od najhoršieho kráľa, diabla, k najlepšiemu, Kristovi, s ktorým sa zasnúbi. Text znie: »Stala si kráľovná po pravici tvoje v pozlátenom rúchu, ozdobená zovšadiaľ pestrotou. Počuj, dcéra, viď, nakloň svoje ucho, a zabudni na svoj ľud a svoj otcovský domov. Kráľ túži pi tvojej kráse, on je tvojím Pánom Bohom. Dcéry tyrské sa mu budú klaňať v daroch a boháči ľudu sa budú koriť pred tvojou tvárou. Všetka sláva dcéry kráľovskej vnútri, ozdobená je zlatými strapcami a oblečená do pestroty. Za ňou privedú ku kráľovi panny, jej príbuzné. Privedú ich do kráľovho domu v jasote a plesaní. Namiesto otcov sa ti narodili synovia, ktorých ustanovíš kniežatmi nad celou zemou. Oni preslávia tvoje meno vo všetkých budúcich pokoleniach, a preto ťa budú oslavovať národy na veky vekov.« (Žalm 44, 10—18.)

17.17. Žalm 109. hovorí o Kristovom kňazstve a žalm 21. o jeho utrpení. (Obsah.)

Žalm 109. vyhlasuje Krista za kráľa. »Povedal Pán svojmu Pánovi, seď na pravici mojej, kým nepoložím tvojich nepriateľov za podnož tvojich nôh.« (Žalm 109, 1.) Hoci nevidíme, predsa veríme, že Kristus sedí na pravici svojho Otca. Ba dodnes ani to nevidíme, aby jeho nepriatelia slúžili za podnož jeho nôh. To všetko, čo teraz veríme, ale nevidíme, to sa stane len na konci časov. Slovami: »Prisahal Pán, a nebude ľutovať« sa oznamuje, že sa vyplní, čo sa hovorí ďalej: »Ty si kňaz naveky podľa poriadku Melchizedechovho«, lebo už niet kňazstva podľa poriadku Áronovho, ale všade sa obetuje obeta Kristovi. Žalm, v ktorom Kristus ústami proroka predpovedá svoje poníženie a utrpenie: »Prebodli moje ruky a nohy a spočítali všetky moje kosti. Pozorovali ma a dívali sa na mňa« (Žalm 21, 17), netreba vysvetľovať, lebo v ňom objasnil, že jeho telo vystrú na kríži, že nohy a ruky mu prebodnú klincami a že ho pribijú a postavia na divadlo všetkým, ktorí sa budú na neho dívať. Z evanjelia vieme, že sa to proroctvo naozaj splnilo.

17.18. Proroctvá o smrti a zmŕtvychvstaní Pána v žalmoch 3, 40, 15 a 67. (Obsah.)

Proroctvá žalmov nemlčaly ani o zmŕtvychvstaní Pána. Čo iného značia slová v treťom žalme o jeho osobe: »Líham a spávam a prebúdzam sa, lebo ma chráni Pán« (Žalm 3, 6)? V žalme 40. sa to ukazuje omnoho jasnejšie. Hovorí sa tam: »Moji nepriatelia hovoria o mne zle. Kedy zomrie a kedy zahynie jeho meno? Ak vstúpil, aby videl, márnosti, hovorilo jeho srdce, shromaždilo si neprávosť. Vyšiel na ulicu a rozpráva pospolu. Proti mne si pošuškávajú všetci moji nepriatelia, zle mysleli proti mne. Slovo nespravodlivé sostavili proti mne: Či ten, ktorý spí, nedodá, aby vstal?« (Žalm 40, 6—9.) Tieto slová značia, že oživne ten, kto zomrel. Jeho nepriatelia pomýšľali na jeho smrť a strojili mu úklady, čo sa stalo skrze toho, ktorý vošiel, aby videl a vyšiel, aby zradil. Židia veria, že Kristus, ktorého oni čakajú, že ten nezomrie. Preto nechcú uznať nášho Krista za toho, ktorého predpovedal Zákon a proroci. Avšak žalm

pätnásty jasno hovorí: »Preto sa radovalo moje srdce a plesal môj jazyk, aj moje telo bude odpočívať v nádeji, lebo nezanecháš moju dušu v pekle a nedopustíš, aby tvoj Svätý skúsil porušenie.« (Žalm 15, 9—10.) Kto nevidí, že sa to vzťahuje na Krista, ktorý tretieho dňa vstal zmŕtvych? Ba aj v 67. žalme počuť hlas: »Boh náš je nám Bohom spasenia, aj Pán má cesty, ktorými možno ujsť smrti.« (Žalm 67, 21.) Či možno povedať niečo zjavnejšieho?

17.19. V 68. žalme sa predpovedá vytrvalá nevera Židov. (Obsah.)

Aj keď Židia neuznávajú jasné dôkazy proroctiev, hoci je zjavné, že sa už vyplnily, splnilo sa aj proroctvo 68. žalmu. V ňom sa spomína to, o čom hovorí evanjelium: »Za pokrm mi dali žlč a v mojom smäde ma napájali octom.« (Žalm 68, 22; Mat. 27, 34.) Tam sa, hovorí aj toto: »Ich stôl nech sa stane pred nimi osídlom, odplatou a pohoršením: Ich oči nech sa zatemnia, aby nevideli, a ich chrbát stále nachyľuj« (34—4). Tie slová sú prorocky povedané. Čo je na tom čudného, že nevidia jasné veci, keď sa im zatemnily oči, aby nevideli? Čo je na tom divného, že sa nepozerajú za nebeskými vecami, keď sa im ohýba chrbát, aby sa klonili k pozemským veciam? Myslím však, že sme už dosť hovorili o prorockých žalmoch kráľa Dávida.

17.20. Dávidove zásluhy a Šalamúnove proroctvá o Kristovi.

Dávid, syn nebeského Jeruzalema, panoval v pozemskom Jeruzaleme a Písmo ho veľmi chváli, lebo jeho previnenia zmazala taká zbožnosť a pokora spasiteľnej kajúcnosti, že skutočne patrí do počtu tých, o ktorých sám hovorí: »Blahoslavení, ktorým sú odpustené neprávosti a hriechy ktorých sú prikryté« (Žalm 31, 1). Po ňom panoval nad tým istým národom jeho syn Šalamún, ktorý, ako sme vyššie spomenuli, ešte za života svojho otca nastúpil na trón. Dobre začal, ale zle skončil. Veľké šťastie a úspechy, ktoré aj múdrym sú vlastne na ťarchu, mu škodily väčšmi, ako osožila všetká jeho múdrosť, ktorá sa teraz spomína a v budúcnosti bude spomínať a najmä vtedy sa široko-ďaleko vychvaľovala. Aj on prorokoval, ako vysvitá z jeho kníh, z ktorých sa tri uznaly za kánonické, a to: Kniha prísloví, Kazateľ, Pieseň piesní. Iné dve knihy, totiž Kniha múdrosti a Kniha syna Sirachovho pre podobnosť slohu sa obyčajne pripisujú Šalamúnovi, hoci učenci o tom pochybujú, že by pochádzaly od neho. Cirkev, najmä západná, im oddávna pripisuje autoritu a v jednej z nich, ktorá sa volá Múdrosť Šalamúnova, zjavne sa predpovedá utrpenie Kristovo. Uvádza sa tam rozhovor bezbožných vrahov: »Obkľúčme spravodlivého, lebo nám je nemilý, je opačný ako naše skutky, vyčíta nám hriechy Zákona a poukazuje na hriechy nášho konania. Tvrdí o sebe, že má božiu múdrosť a volá sa Synom Božím. Stal sa nám obžalovateľom našich myšlienok. Ťažko ho zbadáme, lebo jeho život sa nepodobá životu iných a jeho cesty sú zmenené. Pokladá nás za nemúdrych a vyhýba sa našim cestám ako nečistote, predkladá posledné veci spravodlivých a vychvaľuje sa, že má Boha za otca. Podívajme sa, či sú jeho reči pravé a skúmajme, čo sa mu prihodí, a dozvieme sa, aký bude jeho koniec. Ak je pravý Syn Boží, prijme ho a vyslobodí z rúk protivníkov. Potupou a trápením sa ho opýtajme, aby sme videli jeho počestnosť a skúsili jeho trpezlivosť. Odsuďme ho na najpotupnejšiu smrť a z jeho reči si urobme o ňom úsudok. Takto smýšľali a blúznili, lebo ich oslepila vlastná zlosť.« (Kniha Múdrosti 2, 12—21.) V Sirachovej knihe sa predpovedá budúca viera pohanov takto: »Zmiluj sa nad nami, Bože, vládca všetkých, a sošli svoj strach na všetky národy. Vyzdvihni svoju ruku nad cudzie národy, aby videly tvoju moc. Ako pred nimi si posvätený v nás, tak budeš pred našou tvárou zvelebený v nich, aby ťa poznali, ako sme ťa poznali aj my, že niet Boha okrem teba, Pane.« (Sir. 36, 1—5.) Toto proroctvo vo forme žiadosti a prosby vidíme splnené v Kristovi. Nakoľko však Židia tieto knihy nepokladajú za kánonické, ani ich výroky nemajú dostatočnej sily proti našim odporcom.

Ak by sme chceli na všetko poukázať, čo sa v troch knihách, napísaných Šalamúnom a Židmi uznaných za kánonické, vzťahuje na Krista a jeho Cirkev, bolo by treba mnoho tvrdej práce, čo by urobilo toto dielo veľmi rozsiahlym. Aj to, čo sa číta v Príslovia o bezbožníkoch, ktorí hovorili: »Skryme v zemi muža spravodlivého nespravodlivo, zhltnime ho ako peklo a znič me jeho pamiatku na zemi a oberme ho o jeho vzácny majetok« (Prísl. 1, 11—13), nie je natoľko nejasné, aby sa nedalo rozumieť o Kristovi a Cirkvi, jeho majetku. Aj v evanjeliovom podobenstve náš Pán a Spasiteľ ukazuje, že podobne zle hovorili hospodári, vraviac: »Tento je dedič, poďte, zabime ho, a dedičstvo bude naše« (Mat. 21, 38). Podobne v tej istej knihe aj miesto, ako sme už uviedli, hovoriace o neplodnej, ktorá porodila sedem, každý musí rozumieť o Kristovi a Cirkvi, ak vie, že Kristus je božia Múdrosť: »Múdrosť si postavila dom a oprela ho o sedem stĺpov; obetovala svoje obety, v čaši pomiešala svoje víno a prichystala svoj stôl. Vyslala svojich služobníkov, pozývajúc v slávnostnom pozvaní na čašu, hovoriac: Poďte a jedzte z môjho chleba a pite víno, ktoré som vám namiešala.« (Prísl. 9, 1—5.) Tu zaiste poznávame, že božia múdrosť, t. j. večné Slovo Otcovo, si vystavala v panenskom lone dom, ľudské telo, ku ktorému ako údy ku hlave pripojila Cirkev, obetovala obetu mučeníkov, stôl s vínom a chlebom prichystala, pričom sa ukazuje aj kňazstvo podľa poriadku Melchizedechovho a že povolala nemúdrych a chudobných duchom, lebo podľa slov apoštolových: »Boh si vyvolil práve to, čo je svetu bláznivé, aby zahanbil múdrych« (I. Kor. 1, 27). K týmto slabým sa však hovorí: »Zanechajte pochabosť, aby ste žili« (Prísl. 9, 6). Byť účastníkom toho stola znamená toľko, ako začať mať život. Lebo aj v inej knihe, pomenovanej Kazateľ, sa hovorí: »Nie je dobre pre človeka, len že je a pije« (8, 15). Či tieto slová možno pravdepodobnejšie vykladať, ako že znamenajú, čo patrí k účasti na stole, pripravenom z Tela a vlastnej Krvi Prostredníka Nového zákona a kňaza podľa poriadku Melchizedechovho. Táto obeta nasledovala po všetkých obetách Starého zákona, ktoré sa prinášaly ako predobraz budúcej obety, a preto aj v 39. žalme poznávame hlas toho istého Prostredníka, hovoriaceho ústami proroka takto: »Obety a dary si nechcel, ale telo si mi zdokonalil« (Žalm 39, 7.). Lebo miesto všetkých obetí a obetných darov jeho Telo sa teraz obetuje a účastníkom podáva. Že však Kazateľ vo svojej reči o jedle a pití, dosť časti opakovanom a veľmi vychvaľovanom, nerozumie nejaké telesné hody a rozkoše, vysvitá jasno z inej reči, keď hovorí: »Lepšie je ísť do domu plaču, než do domu pitia« a hneď nato »Srdce múdrych v dome zármutku, a srdce bláznov v dome jedenia a pitia« (Kaz. 7, 3, 5, 5). Z tejto knihy pokladám za najdôležitejšie to, čo sa týka dvoch štátov, diablovho a Kristovho, a ich kráľov, diabla a Krista. »Beda ti, zem, ktorá máš kráľa mladíka a ktorej kniežatá ráno jedia. Blahoslavená si ty, ktorej kráľ tvoj, syn šľachetných a ktorej kniežatá v príhodnom čase požívajú pokrmy v sile, a nie v zahanbení« (Kaz. 10, 16— 17). Diabla menuje mladíkom pre jeho hlúposť, pýchu, opovážlivosť, svojvôľu a iné vady, ktoré v tomto veku obyčajne nechybujú. Krista volá synom šľachetných, totiž svätých patriarchov, patriacich k slobodnému štátu, z ktorých pochádza Kristus podľa tela. O kniežatách druhého štátu sa hovorí, že jedia ráno, totiž pred ustanovenou hodinou, nevyčkajú príhodný čas, čiže pravú nebeskú blaženosť, ale čím skôr sa chcú potešiť slávou a rozkošou sveta. Avšak kniežatá Kristovho štátu trpezlivo očakávajú príchod neklamnej blaženosti. To vyjadrujú slová »v sile, a nie v zahanbení«, lebo ich neklame nádej, o ktorej vraví apoštol: »Nádej nezahanbuje« (Rim. 5, 5). Podobne čítame aj v žalme: »Ktorí teba očakávajú, nebudú zahanbení« (Žalm 24, 3). Napokon aj Pieseň piesní je akousi duchovnou rozkošou svätých myslí, pochádzajúcou z manželstva kráľa a kráľovnej tohto štátu, totiž Krista a Cirkvi. Táto rozkoš sa zahaľuje obrazným závojom, aby vzbudzovala tým vrúcnejšiu túžbu a aby sa s tým väčšou radosťou odhalila, a ukázal sa ženích, ku ktorému sa v tej istej Piesni hovorí: »Slušnosť si ťa zamilovala«, a neveste, ktorá tam počúva: »Láska je v tvojich rozkošiach« (Pieseň 1, 4, 7, 6). Veľa veci sme tu vynechali, lebo chceme dielo dokončiť.

17.21. Judskí a izraelskí králi po Šalamúnovi.

U ostatných hebrejských kráľov po Šalamúnovi sotva nájdeme nejaké proroctvo v ich výrokoch alebo činoch, ktoré by sa vzťahovalo na Krista alebo Cirkev, a to ani u kráľov judských, alebo izraelských. Tak sa totiž menujú časti toho národa, ktorý za pokutu pre Šalamúnovu neprávosť za čias syna Roboama, ktorý nastúpil na trón po otcovi, sa rozdelil na dve časti. Preto desať pokolení, ktoré dostal Jeroboam, sluha Šalamúnov, ustanovený nad nimi kráľom v Samarii, volalo sa vlastne Izraelom, hoci prv sa tak volal celý národ. Dve pokolenia, Judove a Benjaminove, aby celkom nevyhynulo kráľovstvo z pokolenia Dávidovho, zostaly stále v poddanosti mesta Jeruzalema a dostaly meno Judu, lebo z toho pokolenia pochádzal Dávid. Z pokolenia Benjaminovho, patriaceho k tomu istému kráľovstvu, pochádzal Saul, ktorý panoval bezprostredne pred Dávidom. Tieto obe pokolenia sa menovaly pokolením Judovým a takto sa líšily od pokolenia Izraela, ktoré tvorilo desať pokolení a malo svojho kráľa. Pokolenie Leviho sa počítalo za trináste, lebo z neho sa vyberali kňazi, ktorí nepreukazovali nijaké služby kráľom, jedine Bohu. Jozef, jeden z dvanástich synov Izraelových, neutvoril, ako jeho bratia, jedno pokolenie ale dve: Efraim a Manasses. Aj pokolenie Leviho patrilo skôr k jeruzalemskému kráľovstvu, lebo tam bol chrám Pánov, v ktorom slúžilo. Po rozdelení tohto ľudu v Jeruzaleme prvý panoval Roboam, syn Šalamúnov ako judský kráľ, v Samarii však Jeroboam, Šalamúnov sluha, ako kráľ izraelský. Keď chcel proti nemu vojenský povstať Roboam, ako proti uchvatiteľovi rozdelenej ríše, ľudu bolo zakázané bojovať so svojimi bratmi, lebo sám Boh ústami proroka vyhlásil, že on sám to urobil (III. Kráľ. 12, 24). Tak sa dalo najavo, že príčinou tejto veci nebol hriech izraelského ľudu, ani jeho kráľa, ale to bol trest, uložený a splnený z božej vôle. Keď túto vôľu spoznaly, obe strany sa upokojily, najmä keď sa rozdelenie netýkalo náboženstva, ale len kráľovstva.

17.22. Jeroboam sa oddal bezbožnému modlárstvu.

Izraelský kráľ Jeroboam vo svojej prevrátenosti neveril v Boha, hoci mohol byť dostatočne presvedčený o pravdivosti Pána, ktorý mu sľúbil a daroval kráľovstvo. Obával sa, aby sa ľud, chodievajúci obetovať do jeruzalemského chrámu, nevrátil do Dávidovho kmeňa. Preto ustanovil vo svojom kráľovstve modloslužby a seba a boží ľud uvrhol do modlárstva. Lež Boh neustal napomínať ústami prorokov tohto kráľa, jeho nástupcov aj všetok ľud. V tom národe boli dvaja veľkí proroci, Eliáš a Elizeus, ktorí robili veľké divy. Keď sa Eliáš žaloval: »Pane, tvojich prorokov povraždili, tvoje oltáre porúcali, a ja som zostal sám a hľadajú moju dušu« (III. Kráľ. 19,10), dostal odpoveď, že ešte sedem tisíc mužov zostalo, ktorí nezohli svoje koleno pred Bálom.[1])

17.23. Osudy oboch kráľovstiev až do babylonského zajatia a potom do podmanenia Rimanmi. (Obsah.)

Židovský národ žil rozdelený na dve kráľovstvá, na judské a izraelské. Izraelské kráľovstvo tvorilo desať pokolení a judské pokolenie Judovo. Rozdelenie kráľovstiev bolo až do babylonského zajatia, ktoré trvalo 70 rokov. Po návrate zo zajatia sa kráľovstvá už nedelily, ale maly jedného panovníka v Jeruzaleme, kam sa občas schádzali do chrámu všetci príslušníci národa. Ale ani potom nebol židovský národ bez nepriateľov, ktorí ho vojnami ničili a podmaňovali a za čias Kristových bol už rímskym poplatníkom.[2])

17.24. Poslední židovskí proroci a tí, ktorí žili za čias Kristových.

Za celý čas, po návrate Židov z babylonského zajatia, totiž od čias proroka Malachiáša, Aggea a Zachariáša, ktorí vtedy prorokovali, až do príchodu Spasiteľa nebolo nijakého proroka, okrem druhého Zachariáša, otca Jánovho a Alžbety, jeho manželky, ktorí boli najbližší času narodenia Kristovho. Po jeho narodení mali prorockého ducha starec Simeon a vdova Anna, tiež starena a napokon Ján, posledný z prorokov. Ten mladík Krista ako mladíka nepredpovedal, ale na neho, neznámeho, poukázal svojím prorockým poznaním, preto aj Pán hovorí: »Zákon a proroci až po Jána« (Mat. 11, 13). Proroctvá týchto piatich poznáme z evanjelia, odkiaľ vieme aj to, že sama Panna, matka Pánova, pred Jánom prorokovala. Židia sa nechcú hlásiť k proroctvám týchto prorokov, ale za pravdivých ich prijali tí, ktorí z ich stredu, v nespočetnom množstve, uverili evanjeliu. Vtedy bol Izrael skutočne rozdelený na dve časti tým rozdelením, ktoré predpovedal prorok Samuel kráľovi Saulovi ako vec istú a nemeniteľnú. Malachiáša, Aggea, Zachariáša a Ezdráša, ako posledných prorokov, prijali aj zavrhnutí Židia do počtu svojich kanonických kníh. Ich spisy, podobne ako aj iných, ktorí z veľkého množstva prorokov veľmi nepatrní napísali knihy, dostaly kánonickú platnosť. Z ich predpovedí, týkajúcich sa Krista a Cirkvi, niektoré treba uviesť v tomto spise. Lenže to s božou pomocou vhodnejšie urobím v nasledujúcej knihe, aby sa táto, aj tak dosť rozsiahla, nerozširovala ešte väčšmi.

1.

Bál alebo Bel bol fenickým bohom slnka. Pri jeho bohoslužbe si kňazi rezali do tela a niekedy zabíjali aj ľudí.

2.

Izraelské kráľovstvo padlo za kráľa Ozeáša r. 722, keď Salmanassar VI, asýrsky kráľ, dobyl Samariu a obyvateľstvo odviedol do asýrskeho zajatia. Judské kráľovstvo dobyl už r. 606 Nabukadnezar. Keď judský kráľ Sedeciáš povstal, Jeruzalem nepriatelia zborili, chrám vypálili r. 588 a judské obyvateľstvo odviedli do zajatia r. 586. To bolo babylonské zajatie. Perský kráľ Cyrus povolil Židom návrat do vlasti r. 536. Vtedy sa ich vrátilo pod vodcovstvom Zorobabela asi 50.000. Po návrate zo zajatia vybudovali r. 516. nový chrám, ktorý sa však už nijako nemohol vyrovnať chrámu Šalamúnovmu. Tento chrám sa menuje Zorobabelov.

Kniha osemnásta

Prehľad osemnástej knihy.

Treba vyložiť vývin pozemského štátu od Abraháma až po Kristove časy. Pozemský štát musíme hľadať v svetských ríšach, a to v Asýrii na východe, s hlavným mestom Babylon, a rímskej ríši no západe, s hlavným mestom Rímom. Keďže o dejinách Asýrie vieme pomerne málo, musíme sa obrátiť k dejinám Grékov a od nich k dejinám Rimanov. Porovnáme dejiny Asýrčanov a Sicyončanov, pôvodný to národ Rimanov, v čase Abrahámovom, Izákovom a Jakubovom, potom vznik argivského štátu a zbožnenie niektorých kráľov, Jozefov život v Egypte. Ďalej hovoríme o kráľoch v čase smrti Jakubovej, Jozefovej a narodenia Mojžišovho. V čase, keď Mojžiš vyvádza židovský národ z Egypta, Kekrops zakladá Atény, sídlo svetskej múdrosti. Meno Aeropag pripomína nedôstojné zavedenie modiel. Nie dlho po založení Atén prišla potopa Deukaliona. Králi štyroch krajín: Asýrie, Sicyonie, Argosu a Atén pri smrti

Jezusa Nave. Vtedy zaviedli v Grécku slávnosti bohov, pri ktorých ustanovili aj hanebné hry. V čase sudcov v Grécku vzniklo mnoho bezbožných bájok o bohoch. Náboženské hry sa zvrhly časom v bachanálie, ktoré neskôr senát zakázal pre ich nemravnosť. Prichádza do módy zbožňovanie ľudí. Čo ospevujú básnici, to nie sú bohovia, ale len vynikajúci ľudia, živly alebo obrovské sily. Pravá bohoslužba a úcta pravého Boha nie je rozšírená, aj keď je niekoľko náznakov takej úcty. Keď zanikla ríša Argivov a vznikla ríša Laurentov, prvého kráľa Laurentov, Picusa, a jeho syna, Fauna, urobili bohmi. Aj v čase po trójskej vojne zaviedli niekoľko ľudských bohov a nových bájok, ktoré spomína aj Varro. Nasledujú dejiny Latia od príchodu Aeneása do Itálie až po kráľa Silvia, kým v Aténach Kodrus podstúpil dobrovoľnú smrť a v židovskom národe bol Samson sudcom. Dejiny Latia a Atén za čias Saula až po Roboama, a po založenie Ríma, ktoré spadá so zánikom asýrskej ríše. Romulova vláda spadá do čias kráľa Ezechiáša. Asi v tom čase erytrejská Sybilla vypovedala svoje pozoruhodné proroctvo o Kristovi, a tak sa ukázala občiankou božieho štátu. Za Numu, nástupcu Romulovho, sa počet bohov ešte väčšmi rozmnožil. Začiatky svetovej gréckej múdrosti spadajú do čias Tarquinia Prisca a babylonského zajatia. Oslobodenie Ríma od kráľov spadá časovo s návratom z babylonského zajatia. Proroci, ktorí otvárajú prorockú literatúru, stoja pri kolíske svetovej rímskej ríše, ako aj Abrahám bol pri kolíske svetovej asýrskej ríše. Jednotliví proroci predpovedali mnoho o Kristovi, o povolaní pohanov do Kristovho kráľovstva a zavrhnutí Židov. Časovo je prorocká múdrosť o mnoho staršia ako egyptská alebo grécka, lebo už Abrahám, Noe, Set boli prorokmi, hoci sa ich spisy nevzaly do kánonických kníh Písma. Svetská múdrosť priniesla mnoho náhľadov o blaženom ľudskom živote, celé bludisko mienok a náhľadov, a svetský štát všetky trpel beztoho, aby sa pre niektorý celkom rozhodol. Izraelský štát sa však držal na božskom základe, na božom zjavení. Písmo, v ktorom je uložené božie učenie a zjavenie, sedemdesiat dva prekladateľov preložilo do gréckej reči. Ich práca má prorocký charakter, vedená je Duchom Svätým. Aj z ľudského stanoviska môže mať prednosť práca toľkých odborníkov pred jediným prekladateľom, ako bol Hieroným. Dejiny židovského národa od znovupostavenia chrámu až po narodenie Ježišovo sú reťazou utrpenia a potupy. Židia boli roztrúsení po celom svete so svojím Písmom, a preto mohli veľmi dobre slúžiť Cirkvi a kresťanstvu ako svedkovia prisľúbeného Krista. Aj v iných národoch boli osvietení ľudia s prorockým duchom, ale ich predpovede o Kristovi nie sú dosť jasné a isté, ale nie sú ani potrebné popri proroctvách Starého zákona. Proroctvo o kráse nového chrámu, ktorý má byť krajší ako starý, platí o Cirkvi, ale splní sa celkom len v deň posvätenia, t. j. v deň súdu, lebo v Cirkvi sú pomiešaní dobrí so zlými. Kristus položil základ svojej Cirkvi, ktorá sa rozšírila zázračne pri najväčších prekážkach a ťažkostiach. Aj keď sa skončilo tvrdé vonkajšie prenasledovanie, boží štát vedie svojich pútnikov ďalej medzi prenasledovaniami so strany heretikov a zlých kresťanov a medzi povzbudzujúcimi potechami so strany božej. Tak bolo už od čias dobrého Ábela, že svet prenasleduje dobrých, a Boh ich potešuje. Nemožno porovnávať desať egyptských rán s desiatimi krutými prenasledovaniami kresťanov. Bolo takých prenasledovaní viac a nevieme, koľko ich ešte bude. Čas posledného prenasledovania, vyvolaného Antichristom, nie je zjavený, a preto sú márne všetky pokusy, ktoré chcú určiť trvanie sveta, a tým aj posledné prenasledovanie. Aj pohania raz veštili, že kresťanstvo zmizne po 365. rokoch, čo by podľa počítania bolo malo byť r. 395 po Kristu. Keď sa to nesplnilo, mnoho pohanov sa obrátilo ku kresťanstvu.

18.1. Prehľad dosiaľ podanej látky. (Obsah.)

Vzal som si za cieľ písať o vzniku, vývine a zaslúženom konci oboch štátov. Najprv som v prvých desiatich knihách zavrátil nepriateľov božieho štátu. V nasledujúcich dvoch knihách som rozviedol vznik oboch štátov. Potom vývin prvého človeka až do potopy v jednej knihe.

Ďalej od Abraháma až do čias izraelských kráľov v šestnástej knihe. V sedemnástej knihe som sa väčšmi zaoberal božím štátom, hoci oba boly pomiešané. To sa stalo preto, aby sa tým jasnejšie ukázal boží štát, hoci až do zjavenia sa Nového zákona bol len ako by v tieni, a nie na svetle. Teraz treba opísať beh zemského štátu od čias Abraháma, aby sme mohli porovnať oba štáty.

18.2. Králi pozemského štátu od narodenia Abrahámovho.

Ľudské pokolenie, rozídené po zemiach a po najrozmanitejších miestach, bolo predsa len spútané akousi pospolitosťou tej istej prirodzenosti, hoci každý hľadal svoj osoh a sledoval vlastne túžby. A keď to, čo chceli, nemohol nikto alebo aspoň nie všetci dosiahnuť, lebo to nie je toho istého druhu, často sa obrátili proti samým sebe a mocnejšia časť utláčala druhú. Premožený podlieha víťazovi a dáva prednosť pokoju pred vládnutím alebo akoukoľvek slobodou. Preto získali veľký obdiv tí, ktorí volili radšej zhynúť, ako byť poddaní. Skoro v každom národe prevládal akosi hlas prírody, že sa premožení radšej chceli dať podrobiť víťazovi, než sa dať vo vojne celkom zničiť. Z toho vyplýva, že sa nestalo bez božej prozreteľnosti, ktorá má moc dať niekoho podrobiť alebo dať moc, aby niekto niekoho podrobil, že niektoré národy maly svoje kráľovstvá, iné zas boly len podrobené. Medzi mnohými kráľovstvami na zemi, na ktoré sa delila spoločnosť podľa užitočnosti alebo túžby (spoločnosťou sa tu rozumie svetský štát), vidíme vynikať najmä dve ríše. Prvá asýrska a druhá rímska. Odlišné boly medzi sebou ako časom tak aj polohou. O koľko bola jedna prv, o toľko bola druhá neskôr. Jedna na východe, druhá na západe. Napokon po páde jednej začala hneď druhá. Ostatné štáty a ostatných kráľov by som pomenoval len ich príveskami.

Ninus bol druhým asýrskym kráľom. Nastúpil na trón po svojom otcovi Belovi, ktorý bol prvým kráľom ríše, keď sa v Chaldejsku narodil Abrahám. V tom čase bolo kráľovstvo Sicyonov veľmi nepatrné. Ním začal Marcus Varro, veľmi učený, dejepis rímskeho národa. Od sicyonských kráľov prešiel k Aténčanom, od tých k Latínom a potom k Rimanom. Pred založením Ríma sa ony spomínajú ako pramálo významné, v porovnaní s asýrskym kráľovstvom. Hoci boli Aténčania v Grécku veľmi preslávení, aj podľa rímskeho dejepisca Sallustia bola to viac len povesť, ako ozajstná skutočnosť. Sallustius hovorí: »Podľa mojej mienky dejiny Aténčanov boly dosť rozsiahle a skvelé. Avšak o niečo menšie, ako hovorí povesť. Pretože však odtiaľ pochádzali veľmi nadaní spisovatelia, skutky Aténčanov sa po svete oslavujú ako najväčšie. Tak sa čnosti dejateľov pokladajú za toľké, ako ich opísali slávni spisovatelia.« (Belli, Catil. 8.) Sláva aténskeho štátu stúpa so spisovateľmi a filozofmi, lebo najviac tam kvitly také náuky. Vzhľadom na štát v predošlých časoch nebol ani jeden väčší ako asýrsky, ani tak rozsiahly a dlho trvajúci. Kráľ Ninus, syn Belov, podrobil si vraj celú Áziu, ktorá je v počte častí sveta tretia, ale veľkosťou tvorí jeho polovicu až po líbyjské hranice. Len nad Indami na východe nevládol. Jeho manželka Semiramis začala s nimi viesť vojny, po jeho smrti. A tak všetky národy v tých zemiach a ich králi poslúchali vládu Asýrčanov a plnili ich rozkazy. V tom kráľovstve za časov Nina v Chaldejsku sa narodil Abrahám. Dejiny grécke sú nám omnoho známejšie ako asýrske a dozvedeli sa o nich od Grékov Latini a potom Rimania, ktorí sú vlastne Latini, preto spisovatelia počiatkov rímskeho národa sostavili letopočty. Preto máme spomínať aj asýrskych kráľov, kde to treba, aby sa ukázalo, ako sa Babylon, prvý Rím, rozvíjal na tomto svete s putujúcim božím štátom. Veci, ktoré treba vložiť do tohto diela na porovnanie oboch štátov, pozemského a nebeského, musíme väčšmi brať z dejín gréckych a latinských, kde vystupuje Rím ako druhý Babylon.

Keď sa narodil Abrahám, vládli ako druhí v Asýrsku Ninus a v Sicyonii Europa. Prvým kráľom asýrskym bol Bel a sicyonským Egialcus. Keď prisľúbil Boh Abrahámovi,

odchádzajúcemu z Babylonu, že z neho povstane veľký národ a že v jeho semene budú požehnané všetky národy, mali Asýrčania štvrtého a Sicyoni piateho kráľa. Asýrčanom vládol syn Ninov po smrti Semiramis[1]), ktorú vraj zavraždil, keď sa ako matka opovážila prísť k nemu, aby s ním súložila. O nej niektorí myslia, že založila Babylon. Mohla ho však znova postaviť. Kedy a ako bol založený Babylon, spomenul som v šestnástej knihe (hl. 4). Syna Ninovho a Semiramisinho, ktorý nastúpil na trón po matke, niektorí dejepisci menujú Ninom, iní zas odvodeným menom Ninyom. V sicyonskom kráľovstve vládol vtedy Telxion. Za jeho vlády prišly také pokojné a radostné časy, že po jeho smrti ho uctievali ako boha hrami a obetami, ktoré sa vraj vtedy zaviedly prvý raz.

18.3. Asýrski a sicyonskí králi v čase, keď sa storočnému Abrahámovi narodil syn Izák. (Obsah.)

Za vlády Telxiona, keď v Asýrii vládol piaty kráľ Arius, storočnému Abrahámovi a neplodnej Sáre sa narodil syn prisľúbenia, Izák. Izákovi sa narodily dvojčatá, Ezau a Jakub, z Rebeky, keď ešte žil Abrahám a mal 160 rokov. Zomrel, keď mal 170 rokov, za vlády asýrskeho kráľa Xerxa, ktorého menujú aj Baleus, a za vlády sicyonského kráľa Turiacusa, ktorého menujú aj Turymachus. Argívske kráľovstvo vzniklo pri narodení Abrahámových vnukov a založil ho Inachus. Za vlády ôsmeho asýrskeho kráľa Armamitra a sicyonského Leucippa prisľúbil Boh Izákovi zem Chanaan a v jeho potomstve požehnanie celému svetu. To isté prisľúbenie dostal aj Jakub. V tom čase sa preslávil aténsky kráľ Fegous tým, že zaviedol slávnosti na počesť bohov. Neskoršie ľudia svojich kráľov pokladali za bohov.

18.4. Doba Jakubova a Jozefova. (Obsah.)

Za vlády desiateho asýrskeho kráľa Balea a deviateho sicyonského Massapa, nazvaného aj Cefisos, a tretieho argívskeho kráľa Apisa zomrel Izák v 180. roku svojho života a zanechal 120-ročných synov, Ezaua a Jakuba, z ktorých Jakub mal dvanásť synov. Jozefa predali jeho bratia ešte za otcovho života do Egypta. Tam Jozef ako tridsaťročný na faraónovom dvore dosiahol význačné postavenie. V druhom roku neúrody došiel do Egypta Jakub so synmi. Jakub mal vtedy 130 rokov a Jozef 39 rokov.

18.5. Argívsky kráľ Apis, ktorému Egypťania preukazovali božskú úctu. (Obsah.)

Argívsky kráľ Apis sa preplavil (z Peloponézu) do Egypta a tam aj zomrel. Po smrti sa stal najvyšším bohom Egypťanov pod menom Serapis. Varro vysvetľuje, ako mohlo dôjsť k zmene jeho mena. Sarkofág, náhrobná truhla, sa po grécky volá sorós, ku tomu meno Apis, Sorapis, málo zmenené na Serapis. Uctievali ho spolu s Isidou, ktorá bola dcérou Inachusa a volala sa Io. Keď už bol Serapis mŕtvy a pochovaný, uctievali ho ako by živého v býkovi Apisovi. Keď býk zahynul, hľadali nového podobného, s bielymi škvrnami, lebo verili, že do neho sa boh Serapis prevtelil.

18.6. Argívski a asýrski králi v čase Jakubovej smrti. (Obsah.)

Po Apisovej smrti argívskym kráľom bol Argus, po ktorom aj národ dostal meno. Za neho a za vlády sicyonského kráľa Erata, asýrskeho Balea zomrel v Egypte Jakub, keď mal 147 rokov. Pri svojej smrti prorokoval o Kristovi. Za vlády Argovej sa začalo v Grécku roľníctvo.

Jeho a ešte nejakého človeka, ktorého zabil hrom a ktorý prvý zapriahol voly do pluhu, menom Homogyrus, vyhlásili za bohov.

18.7. Králi v čase Jozefovej smrti v Egypte. (Obsah.)

V Asýrii vládol dvanásty kráľ Mamitus, v Sicyonsku jedenásty kráľ Plemnaeus, v Grécku dosiaľ ešte Argus, keď zomrel Jozef v Egypte ako stodesaťročný. Po jeho smrti zostal židovský národ v Egypte na pokoji za 145 rokov, kým sa celkom nezabudlo na Jozefa. Potom začali Egypťania nenávidieť Židov pre ich veľký a rýchly vzrast a dávali im najťažšie práce, aby v nich čím väčšmi hynuli.

18.8. Králi v čase Mojžišovho narodenia. (Obsah.)

Keď vládol v Asýrii štrnásty kráľ Saphrus a v Sicyonsku dvanásty kráľ Orthopolis, v Argívsku piaty Criasus, v Egypte sa narodil Mojžiš, ktorý vyslobodil boží národ z egyptského otroctva, v ktorom sa mal vycvičiť v túžbe po pomoci svojho Stvoriteľa. Za vlády spomenutých kráľov žil vraj Prometheus,[2]) o ktorom sa hovorí, že stvoril z blata človeka, lebo bol vraj veľmi učeným a múdrym. Lenže sa nespomína, ktorí mudrci žili v jeho dobe. Jeho brat Atlas bol vraj veľkým astrologom, hviezdoslovcom, z čoho vznikla povesť, že drží nebeskú klenbu, hoci jeho menom sa volá pohorie, ktorého výška skôr dala vznik domnienke o nesení neba. Ešte mnoho iných rozprávkových vecí v tom čase vymysleli v Grécku. Až po Cecropa, aténskeho kráľa, za ktorého vlády dostalo mesto svoje meno, keď Boh pod vedením Mojžiša vyviedol svoj ľud z Egypta, niekoľkých smrteľníkov vyhlásili za bohov, zo slepej a márnivej obyčaje a povery Grékov. Medzi inými aj manželku Criasovu, Melantomice, a ich syna Phorbas, ktorý bol šiestym kráľom, a syna siedmeho kráľa Tripa Iasus, i deviateho kráľa Sthenelasa, či Stheneleusa alebo Sthenelusa, rozdielne u rozličných autorov. V tejto dobe žil vraj Mercurius,[3]) vnuk Atlasov z jeho dcéry Maie, o čom svedčia hojne rozšírené spisy. Preslávil sa ako znalec mnohých vecí, ktorým naučil aj iných ľudí. Za tú zásluhu ho chceli mať za boha, ba niektorí v to aj verili. Po ňom nasledoval Hercules, jeho život spadá do tohto času, hoci niektorí ho kladú pred Mercuria. Podľa mojej mienky sa mýlia. Nech sa už kedykoľvek narodili, medzi vážnymi dejepiscami, ktorí o týchto dávnych veciach písali, je známe, že obaja boli ľuďmi a keďže priniesli ľuďom mnoho dobrodenia na uľahčenie života, zaslúžili si u ľudí božské pocty. Minerva[4]) je omnoho staršia ako títo. Ukázala sa vraj v panenskom veku v dobe Ogygia pri jazere Tritonovom, preto sa menuje aj Tritonia. Bola vynálezkyňou mnohých diel. Tým ochtnejšie sa verilo v jej božstvo, čím menej sa vedelo o jej pôvode. V dejinách a v skutočnosti sa nedá použiť to, čo básnici a bájky hovoria o jej pôvode z hlavy Jupiterovej. Medzi dejepiscami niet jednoty ani v tom, kedy žil Ogygius, za ktorého čias bola veľká potopa. Nie tá najväčšia, v ktorej sa nezachránil nik, okrem tých, čo boli v arche, o ktorej z pohanov ani grécka, ani rímska história nevie, ale predsa väčšia ako za Deucaliona. Ako som už spomenul, Varro začal touto dobou knihu a nespomína nič staršieho ako potopu Ogygiovu, z čoho prešiel na rímske dejiny. Z našich dejepiscov, ktorí písali letopisy, najprv Eusebius, potom Hieroným, ktorí v tejto veci nasledovali niektorých predchádzajúcich dejepiscov, spomínajú, že Ogygiova potopa bola viac ako tristo rokov neskôr, za vlády druhého argívskeho kráľa Phoronea. Nech už potopa bola kedykoľvek, Minervu uctievali v Aténach ako bohyňu za vlády Cecropovej, za ktorého bolo vraj mesto buď obnovené alebo založené.

18.9. Založenie Atén a pôvod ich mena.

Varro udáva nasledovný dôvod, prečo sa mesto volá Atény, ktoré meno má iste od Minervy, ktorá sa po grécky volá Athéne. Keď sa v kraji ukázal olivový strom a na inom mieste vyvrela voda, tieto zázraky pohly kráľa a poslal sa opýtať delfského Apollona, čo treba tým rozumieť a čo robiť. On odpovedal, že oliva značí Pallas Athénu a voda Neptuna[5]) a že je v moci občanov, po kom z oboch bohov, ktorých znamenia videli, chcú pomenovať mesto. Keď dostal Cecrops takúto veštecku odpoveď, svolal všetkých občanov obojeho pohlavia na hlasovanie. (Vtedy bolo ešte zvykom, že aj ženy sa zúčastňovaly na verejných poradách.) Na shromaždení mužovia hlasovali za Neptúna a ženy za Athénu. Pretože žien bolo o jednu viac, zvíťazila Athéna. Nato rozhnevaný Neptun ničivými vlnami zalial aténsky kraj, lebo démonom nerobí nijaké ťažkosti rozliať naširoko akékoľvek vody. Podľa Varrona Aténčania potom potrestali trojnásobne ženy, aby zmiernili hnev Neptunov. Nesmú viac hlasovať, nijaké dieťa nedostane meno po matke a nikto nesmie ženy volať Aténčankami. Tak dostalo po žene meno mesto, matka, pestovateľka slobodných umení, toľkých a takých slávnych filozofov, mesto, nad ktoré nebolo v Grécku nič slávnejšieho a vznešenejšieho, hrou démonov v spore svojich bohov, muža a ženy, a víťazstvom žien. Prenasledované rozhnevaným bohom, bolo donútené potrestať víťazstvo víťaznej bohyne, lebo sa bálo väčšmi vôd Neptunových ako zbraní Minerviných. V ženách totiž, ktoré zastihol taký trest, bola potrestaná vlastne aj víťazná Minerva. Nepomohla svojim voličkám, aby po strate hlasovacieho práva a práva dať svoje meno svojim deťom aspoň sa mohly volať Aténčankami, a tak si zaslúžily meno tej, ktorú pri hlasovaní urobily víťazkou nad mužským bohom. Čo všeličo by sa tu dalo ešte povedať, keby nebolo treba hovoriť o inom.

18.10. Varrov náhľad o Aeropagu a Deucalionovej potope. (Obsah.)

Marcus Varro neverí vymysleným bájkam o bohoch, aby nemusel o nich myslieť nič nedôstojného. Neuznáva ani výklad slova Aeropag, kde dišputoval sv. Pavol s Aténčanmi, od slova Arés, meno boha vojny, ktorý bol vraj na tomto mieste rovnakým počtom hlasov oslobodený od zločinu vraždy. Tak isto zavrhuje aj rozprávanie o spore troch bohýň, Junony, Venuše a Minervy, ktorej patrí zlaté jablko. Paris mal vtedy z vôle Jupiterovej rozhodnúť, ktorá z nich je najkrajšia. Hoci tieto udalosti zavrhuje ako nedôstojné, predsa hovorí o spore Neptuna a Minervy, keď vykladá historický pôvod mena Atén. V tom čase, podľa Varra za vlády Cranaa, podľa Eusebia a Hieronýma ešte za Cecropa, prišla na svet potopa, nazvaná Deukalionova, lebo najväčšmi zasiahla krajinu, v ktorej vládol, ale Egypt nezasiahla.

18.11. Deje od vysťahovania sa Židov z Egypta až po smrť Jesusa Nave. (Obsah.)

Mojžiš vyviedol židovský národ z Egypta v posledných rokoch Cecropových, keď v Asýrii vládol Ascatades, v Sicyonsku Marathus a nad Argívmi Triopas. Vyvedenému národu dal Mojžiš Starý zákon, prijatý od Boha na hore Sinaj. Starým zákonom sa menuje preto, lebo má pozemské prisľúbenia. Ježišom Kristom sa začal Nový zákon, lebo má nebeské prisľúbenia. Tento postup treba zachovať aj u človeka, ktorý kráča k Bohu, podľa slov Pavlových: »Prvý človek zo zeme — zemský; druhý človek z nebies — nebeský« (I. Kor. 15, 46). Mojžiš viedol židovský národ za štyridsať rokov na púšti. Zomrel stodvadsaťročný a prorokoval o Kristovi. Po ňom bol vodcom národa Jesus Nave, ktorý doviedol národ do zasľúbenej zeme. Národ viedol ešte za 27 rokov po Mojžišovej smrti, keď v Asýrsku vládol osemnásty kráľ Amintas, v Sicyonsku šestnásty Korax, nad Argívmi Danaos a nad Aténčanmi štvrtý Erichtonios.

18.12. Kult falošných bohov, ktorý zaviedli grécki králi v čase vysťahovania sa Židov z Egypta až po smrť Jesusa Nave.

V čase od odchodu Izraela z Egypta až po smrť Jesusa Nave, za ktorého izraelský národ zaujal zasľúbenú zem, grécki králi ustanovili slávnosti falošným bohom, ktoré s veľkou oslavou pripomínaly spomienku na potopu a oslobodenie od nej, na ťažký život utečencov hneď na vrchy a potom zas na roviny. Takto vysvetľujú vystupovanie a sostupovanie Luperkov[6]) po via sacra, že sa tým naznačujú ľudia, ktorí utekali pred povodňou na vrchy a potom zas, keď voda upadla, vrátili sa na roviny. V tejto dobe vraj Dionysius,[7]) ktorý sa volá aj Liberom, a po smrti ho pokladali za boha, ten vraj ukázal svojmu hostiteľovi v Attike vinič. Vtedy zaviedli múzické hry Apollonovi Delfskému, aby sa zmiernil jeho hnev, pre ktorý maly grécke kraje zostať neplodné, lebo nechránily jeho chrám, ktorý zapálil kráľ Danaos, keď vtrhol s vojskom do toho kraja. Veštbou boli napomenutí, aby ustanovili také hry. V Attike prvé hry zriadil kráľ Erichthonius, avšak nielen jemu, ale aj Minerve, pričom sa víťazovi dával za odmenu olej, lebo vraj objaviteľom toho výrobku bola Minerva, tak ako vína Liber. V tých rokoch vraj krétsky kráľ Xanthus, ktorého meno sa rozlične udáva, uniesol Europu,[8]) ktorej sa narodil Radamanthus,[9]) Sarpedon a Minos.[10]) O týchto sa rozchýrilo, že sú synmi Jupitera a Europy. Ctitelia týchto bohov hovoria súhlasne s historikmi o krétskom kráľovi ako otcovi. Čo spievajú básnici o otcovstve Jupiterovom, čo predvádzajú divadlá a ospevujú národy, pokladá sa za výmysel bájok, aby bol podklad pre hry na smierenie božstiev aj z ich vymyslených zločinov. V tých časoch bol v Týrsku slávny Hercules. Je to však iný, nie ten, o ktorom sme už hovorili. Podľa tajomnej histórie bolo vraj viac otrokov Liberov a aj Herculov. O tomto Herculovi, ktorého dvanásť obrovských prác vypočítavajú, medzi ktorými však nespomínajú zavraždenie Afričana Antea, lebo to je vraj dielom iného Hercula, v knihách zaznamenávajú, že sa sám spálil na hore, pomenovanej Oeta, lebo nevedel s takou mužnosťou znášať chorobu, ktorá ho trápila, s akou premáhal obludy. V tom čase kráľ, alebo skôr tyran Busiris obetoval svojich hosťov svojim bohom. Bol vraj synom Neptuna a Libye, dcéry Epaphovej. Netreba veriť, že Neptun spáchal tento zlý skutok, aby sa o bohoch nesúdilo zle. Treba to pripísať básnikom a divadlu, aby si tým získali priazeň bohov. Za rodičov Erichthonia, aténskeho kráľa, (na konci jeho vlády zomrel Jesus Nave) pokladali Vulcana a Minervu. Pretože však chceli mať Minervu pannou, tvrdili, že pre spor s Minervou nahnevaný Vulcan vypustil semeno do zeme a človekovi, narodenému z toho, dali také meno. Po grécky totiž éris značí spor a chthón zem. A z tých slov je složené meno Erichthon. Pravdou je, treba to priznať, učenejší nepripúšťajú a odmietajú také veci od svojich bohov a vysvetľujú vec tak, že v spoločnom chráme Vulcanovom[11]) a Minervinom v Aténach našli chlapca, ovinutého hadom, čo bolo znakom budúcej veľkosti, a keďže rodičov nepoznali, pre spoločný chrám sa povedalo, že je to syn Vulcana a Minervy. Avšak prvá bájka vykladá lepšie pôvod mena. Táto posledná nech učí v pravdivých knihách zbožných ľudí, tá predošlá nech poteší v klamných hrách nečistých duchov, ktorých však tí prví uctievajú ako bohov. Aj keď popierajú o nich tieto veci, jednako ich nemôžu očistiť od všetkej viny, lebo im usporadujú slávnosti, kde sa hanebne predvádzajú veci, ktoré sa naoko múdro popierajú. Takými nepravdami a hanebnosťami sa usmierujú bohovia. Hoci bájky ospevujú neskutočný zločin božstva, jednako aj záľuba v neskutočnom zločine je skutočným zločinom.

18.13. Bájoslovie v čase sudcov.

Po smrti Jesusa Nave mal boží ľud sudcov. Za ich čias sa striedal u Židov útlak a utrpenie ako trest za hriechy a šťastné chvíle útech božieho milosrdenstva. V tých časoch vymysleli bájku o Triptolemovi, že na rozkaz Cererin, nesený okrídlenými hadmi, zaniesol obilie do zemí trpiacich núdzu. O Minotaurovi, ktorá obluda bola zatvorená v labyrinte. Keď ta ľudia vošli, nemohli odtiaľ vyjsť, lebo stále blúdili. O Centauroch, ktorí boli vraj zpolovice človek a zpolovice kôň. O Cerberovi, trojhlavom psovi v podsvetí. O Fryxovi[12]) a jeho sestre Hele, ktorí vraj lietali vo vzduchu na baranovi. O Gorgone,[13]) ktorá mala miesto vlasov hadov a na

kamene obracala tých, čo sa na ňu pozreli. O Bellerophontovi,[14]) ktorý sa nosil na okrídlenom koni Pegasovi. O Amphionovi,[15]) ktorý sladkým zvukom svojej citary dojal a pohol aj kamene. O vynálezcovi Daidalovi a jeho synovi Ikarovi, že leteli s pripevnenými krídlami. O Oidipovi,[16]) že donútil k samovražde Sfingu,[17]) lebo rozriešil hádanku, ktorú ona dávala ako neriešiteľnú. Bola to akási štvornohá obluda s ľudskou tvárou. O Anteovi, ktorého zabil Hercules, že bol synom zeme a keď padol na zem, vstal vždy silnejší. Neviem, či som nezabudol ešte niektorú z vtedajších bájok. Tieto všetky bájky až po trójsku vojnu, pri ktorej Marcus Varro zakončil svoju druhú knihu o počiatkoch rímskeho národa, boly vpletené do skutočných udalostí a tak zručne vymyslené, že neurážajú božstvá. Neskoršie však vymysleli aj zlé, že Jupiter uniesol krásneho chlapca Ganymeda, aby ho sprznil, čo vlastne urobil kráľ Tantalus,[18]) ale bájka to pripisuje Jupiterovi. Alebo že chcel súložiť s Danaou[19]) v podobe zlatého dažďa, čo poukazuje na to, že zlato kúpilo panenskosť ženy. Všetci, čo spomínali tie veci, ktoré sa maly vtedy stať, radšej však boly vymyslené a Jupiterovi pripísané, nedá sa vypovedať, ako zle smýšľali o ľuďoch, že tí budú môcť trpezlivo znášať také klamstvá. Predsa sa však tomu verilo, a to ešte aj ochotne. A predsa, čím zbožnejšie uctievajú Jupitera, tým prísnejšie by mali potrestať tých, čo sa opovážili hovoriť o ňom také veci. Nielen že sa nenahnevali na tých, ktorí to vymysleli, ale skôr z obavy pred hnevom bohov predvádzali tie výmysly v divadle. V tom čase Latona porodila Apollona, nie toho, o ktorom sme hovorili, že sa ho pýtali o radu, ale toho, čo slúžil s Herculom u kráľa Admeta. Ale aj o ňom verili, že je bohom a väčšina, ba skoro všetci ho stotožňovali s Apollonom. Vtedy aj otec Liber bojoval v Indii s početným vojskom, zloženým so žien, ktoré sa menovaly bakchantky a nevynikaly natoľko udatnosťou ako viac zúrivosťou. Iní zas píšu, že Libera premohli a uväznili. Niektorí napokon, že bol zabitý vo vojne s Perzeom a opisujú aj miesto, kde bol pochovaný. A predsa ho uctievali ako boha a na jeho počesť ustanovili nečistí démoni posvätné, alebo skôr svätokrádežné hry, bakchanálie. Pre ich surovú nehanebnosť sám rímsky senát sa po mnohých rokoch tak zahanbil, že ich zakázal v Ríme odbavovať.[20]) V tom čase, keď Perzeus a jeho žena Andromeda zomreli, verilo sa o nich, že boli vzatí do neba, ba aj ich obraz naznačili v súhvezdí a nehanbili sa a nebáli dať aj hviezdam ich meno.

18.14. Teologizujúci básnici. (Obsah.)

V tom časovom úseku žili básnici, ktorých menovali teologmi, lebo písali básne o bohoch. O bohoch, ktorí boli vlastne vynikajúcimi ľuďmi alebo zosobnenými živlami tohto sveta. Hoci tu a tam spievali aj o jednom a pravom Bohu, predsa mu zle slúžili, lebo božskú poctu vzdávali nebožským tvorom. Takými pevcami boli Orfeus,[21]) Musaeus, Linus. Z nich jedinému Orfeovi sa dostalo tej pocty, že ho ustanovili za patróna podsvetných slávností. Ino a jej syn Melicertes spáchali samovraždu a neskôr ich pokladali za bohov. Ino uctievali Gréci pod menom Leucothea, Latini pod menom Matuta. Podobne sa vtedy stali bohmi Castor a Pollux.[22])

18.15. Zánik argívskej ríše. (Obsah.)

V tom čase zaniklo kráľovstvo argívske a prenieslo sa do Mykén, odkiaľ bol Agamemnon. Vzniklo aj kráľovstvo laurentské, kde prvým kráľom bol Picus, syn Saturnov. V židovskom národe vtedy účinkovala prorokyňa Debora. Hoci v Itálii už vládli Laurentovia, z ktorých sa odvodzuje pôvod Rimanov, predsa ešte trvá asýrske kráľovstvo, kde vládol dvadsiaty tretí kráľ Lampares. Aj Vergilius v Aeneide svedčí o tom, že Saturnus vládol v Laurente. (Aen. 8, 321—325.) Okrem básnického výkladu je aj iný, že vraj Picovým otcom bol Stercen, ktorý ako dobrý roľník prišiel na to, že výkalmi zvierat sa dajú považať polia, preto vraj aj stercus znamená hnoj a svoj názov dostal od neho. Nech ho už pre čokoľvek volajú Saturnom,

Stercenom alebo Stercutiom, urobili ho bohom pre zásluhy o zveľadenie roľníctva. Aj z Pica spravili boha, lebo bol vraj slávnym augurom a vojvodcom. Synom Picovým bol Faunus, ktorého tiež zbožňovali.

18.16. Dioméda po zničení Tróje prijali medzi bohov. (Obsah.)

Tróju zastihlo zničenie a o jej záhube sa všade spievalo. Každý chlapec ju dobre poznal, lebo to bola veľká udalosť. Slávni básnici zvečnili a rozniesli znalosť tej udalosti. Vtedy vládol Latinus, syn Faunov, podľa ktorého sa začalo menovať kráľovstvo. Víťazných Grékov pri návrate stíhali a prenasledovali rozličné nehody. A predsa aj zpomedzi nich sa niektorí stali bohmi. Z Diomeda[23]) spravili boha, hoci sa nevrátil k svojim a jeho spoločníci sa vraj premenili na vtáky.[24]) To sa podáva ako dejinná skutočnosť. Hoci bol teda bohom, predsa svojim spoločníkom nevrátil ľudskú podobu. Vtáky sa vraj zdržujú pri chráme Diomedovom na ostrove Diomedea. Ak ta príde nejaký cudzinec, vtáky ho napadnú, ale Gréka vraj privítajú.

18.17. Neuveriteľné premeny ľudí, ako ich spomína Varro.

Aby to Varro potvrdil, spomína nie menej neuveriteľné veci o čarodejnici Circe, ktorá premenila druhov Odyseových na divé zvieratá. Hovorí aj o Arkáďancoch, ktorí, vedení osudom, preplávali akýsi močiar a tam sa premenili na vlky a s podobnými zvermi žili v pustom kraji. Ak však nejedli ľudské mäso, po deviatich rokoch opäť preplávali močiar a premenili sa na ľudí. Napokon spomína podľa mena akéhosi Demeneta, ktorý okúsil z obetného mäsa, a bolo to dieťa, ktoré Arkáďanci obetúvali svojmu bohu Lyceovi, premenil sa na vlka a v desiatom roku získal opäť svoju podobu. Potom sa vraj cvičil v pästiarstve a zvíťazil v olympských hrách. Tvrdí aj to, že v Arkádii pre iné nedali také meno Panovi Lyceovi a Jupiterovi Lyceovi, len pre tú premenu na vlky. Vlk sa po grécky volá lykos, z čoho je odvodené meno Lyceus. Vraj aj rímski Luperkovia majú svoj pôvod v tých mystériách.

18.18. Čo povedať o premenách, ktoré sa staly na zákrok démonov? (Obsah.)

Čaká sa, čo poviem o hre démonov. Nič iného, len toľko, že treba utekať z Babylona, a bežať k Bohu. Ak by sme povedali, že takým veciam sa nemá veriť, našli by sa, ktorí by tvrdili, že boli svedkami takých vecí. Aj sám som počul, že v Itálii v istom kraji ženy dávajú pútnikom čosi do syra a menia ich na dobytok, s ktorým si urobia potrebnú prácu a potom ich opäť premenia na ľudí. Také zjavy sú alebo nepravdivé, alebo sú tak neobyčajné, že im netreba veriť. Lež pevne treba veriť jedine to, že všemohúci Boh môže všetko urobiť, a démoni len toľko, koľko im Boh dovolí. Neverím však, že by démoni mohli premeniť ľudské telo na zvieracie. Niekomu sa azda vo sne niečo prihodilo, a to potom pokladal za skutočnosť. Akýsi Praestantius vraj rozprával, že jeho otcovi sa stalo, že zjedol jed v syre, a potom ležal na posteli v tvrdom spánku a nebolo ho možno zobudiť. Po niekoľkých dňoch sa prebral a rozprával ako sen, čo zažil. Bol vraj koňom a nosil vojakom zásoby spolu s iným dobytkom. Potom sa vraj zistilo, že to skutočne bolo tak. Zdá sa mi však, že to predsa bol len sen. Prípad s Diomedovými vtákmi sa dá tak vysvetliť, že sa nepremenili ľudia, ale sa len kamsi stratili, a miesto nich dali vtáky, ako jelenicu miesto Ifigenie,[25]) dcéry kráľa Agamemnona, ktorú vlastne uniesli.

18.19. Aeneas prišiel do Itálie, keď bol Labdon sudcom.

Po dobytí a zničení Tróje priplával Aeneas na dvadsiatich lodiach, na ktorých sa viezli poslední Trójania, do Itálie, keď tam vládol Latinius, Aténčanom Menestheus, Sicyončanom Polyphides, Asýrčanom Tautan a sudcom u Židov bol Labdon. Po smrti Latina panoval Aeneas za tri roky, kým ostatní králi zostali, len u Siciončanov bol Pelasgus a sudcom u Hebrejcov bol už Samson. Toho pokladali za Hercula, lebo bol neobyčajne silný. Keď Aeneas zomrel a nebolo ho už, urobili z neho boha. Aj Sabinovia prvého svojho kráľa Sanca, alebo ako ho niektorí menujú Sancta, prijali do počtu bohov. V tom čase sa aténsky kráľ Codrus ako neznámy vydal na smrť Peloponézanom a tak vraj oslobodil vlasť. Peloponézania dostali totiž predpoveď, že len tak zvíťazia, ak nezabijú aténskeho kráľa. Oklamal ich, preoblečený za žobráka a v hádke ich popudil k tomu, že ho zabili. Preto spomína Vergilius: »Aj hádka Codrova« (Buc. 5, 11). Aténčania aj toho uctievali obetami ako boha. Za štvrtého latinského kráľa Silvia, Aeneovho syna, nie však z Creusy, z ktorej bol Ascanius tretí kráľ, ale z Lavinie, Latinovej dcéry, ktorý sa vraj narodil už po Aeneovej smrti, za dvadsiateho ôsmeho kráľa asýrskeho Onea, šestnásteho aténskeho Melantha, za sudcovstva Heliho u Židov zaniklo sicyonské kráľovstvo, ktoré vraj trvalo deväťsto päťdesiatdeväť rokov.

18.20. U Izraelitov nasledovalo kráľovstvo po sudcoch. (Obsah.)

Po sudcoch sa začalo kráľovstvo v Izraeli, a to Saulom. Po ňom o štyridsať rokov nastúpil Dávid. Predtým vládli v Latiu silviovia, pomenovaní po Aeneovom synovi Silviovi, ako po Cézarovi sa volali cézarmi. Aténčania po Codrovi nemali kráľov, ale zriadili úrady pre správu štátu. Po Dávidovi bol kráľom Šalamún, ktorý vystaval veľkolepý chrám v Jeruzaleme. V Latiu založili Albu a podľa nej menovali kráľov albánskymi. Po Šalamúnovi nastúpil na trón jeho syn Roboam a vtedy sa židovské kráľovstvo rozdelilo na judské a izraelské.

18.21. Z latinských kráľov Aeneasa a Aventina zaradili medzi bohov. (Obsah.)

Latinovia zaradili prvého svojho kráľa Aeneasa do počtu bohov. Po ňom až dvadsiateho kráľa Aventina pokladali za boha, ktorý padol v boji a pochovali ho na kopci, neskoršie nazvanom jeho menom. Iní vykladali jeho meno od príletu vtákov — ex adventu avium. Z iných kráľov prijali za boha až Romula, zakladateľa Ríma. Medzi Aventinom a Romulom boli dvaja králi, Prokas, za ktorého sa Rím vlastne začal rodiť, a po ňom Amulius, za ktorého začalo upadať asýrske kráľovstvo. Takmer po tisíc tristopiatich rokoch sa ho zmocnili Médovia. Amulius dal dcéru svojho brata Numitora, Rheu, ináč Iliu, za vestálku. Jej sa vraj narodili od Marta, boha vojny, dvojčatá Romulus a Remus. Tým by chceli zakryť jej hriech s Martom, a preto aj tvrdia, že dvojčatá vychovala vlčica. Vlk zas je vraj zvieratom Martovým. Iní zas chcú pod menom lupa — vlčica rozumieť prostitútku, lebo verejné domy prostitutiek sa volaly lupanaria. Neskôr sa vraj dvojčatá dostaly k pastierovi Faustulovi a dojčila ich potom jeho žena Acca. Po Amuliovi nastúpil jeho brat Numitor a v prvom roku jeho vlády vnuk Romulus založil Rím.

18.22. Zánik asýrskej ríše spadá časovo so založením Ríma a s vládou Ezechiáša v Judsku.

Nechcem sa dlho zdržovať, preto poviem krátko, že mesto Rím bolo založené ako druhý Babylon, ako dcéra prvého Babylona, ktorým chcel Boh prevládať svet, priviesť ho do jednotného sväzku štátu a zákonov a zabezpečiť nadlho pokoj. Boly už silné a mocné národy, kmene vycvičené v boji, ktoré ľahko neustupovaly a ktorých premoženie znamenalo podobrať sa na nesmierne nebezpečenstvá, hrozné vypätie síl a obojstranné pustošenie. Keď si asýrske kráľovstvo podmanilo skoro celú Áziu, hoci to dosiahlo vojnami, predsa to neboly také

surové a ťažké vojny, lebo národy boly ešte nie dosť vyspelé, aby mohly odporovať a neboly ani mohutné počtom. Veď od všeobecnej potopy, keď sa v Noemovej arche zachránilo len osem ľudí, neprešlo viac ako tisíc rokov, keď si Ninus podrobil celú Áziu, okrem Indie. A také množstvo národov na Západe a na Východe, ktoré vidíme pod rímskou nadvládou, Rím nezískal tak chytro a ľahko. Rástol len pomaly a všade sa stretal so silnými a bojovnými národmi. V tom čase žil národ izraelský už sedemsto osemnásť rokov v zasľúbenej zemi. Z toho dvadsaťsedem za Jesusa Nave a tristo dvadsaťdeväť za sudcov. Od začiatku kráľov uplynulo tristo šesťdesiatdva rokov. V Judsku vtedy kráľoval Achaz, podľa iných jeho nástupca Ezechiáš, o ktorom je známe, že bol najlepším a najzbožnejším kráľom v Romulovej dobe. V odtrhnutom izraelskom kráľovstve vládol vtedy Osee.

(Poznámka podľa Larchera. Údaje Augustínove nesúhlasia s chronologiou. Jozue bol na čele národa 14 rokov. Sudcovia 410 rokov. Saula zvolili za kráľa r. 1068 pred Kristom. Rím založili 753. pr. Kr. Vtedy ešte nebol kráľom v Judsku Achaz, ani Ezechiáš, ale vládol Joathan, syn Oziov.)

18.23. Nápadné proroctvo erytrejskej Sibylly o Kristovi.

V tom čase vraj prorokovala erytrejská Sibylla. Varro spomína, že Sibýll bolo viac, nielen jedna. Táto erytrejská napísala celkom jasno niektoré veci o Kristovi, čo som aj sám čítal najprv v slabých latinských veršoch od neznámeho, neskúseného prekladateľa. Slávny Flaccianus, bývalý prokonzul, človek veľmi výrečný a učený, priniesol nám raz grécku knihu, vraj verše erytrejskej Sibylly, keď sme rozprávali o Kristovi. Na jednom mieste v knihe nám ukázal začiatočné písmená veršov, ktoré vo svojom poradí dávajú slová Iesous Chreistos Theou Hios Soter, čo po latinsky značí Jesus Christus Dei Filius Salvator, Ježiš Kristus, Syn Boží, Spasiteľ. Verše, ktorých prvé písmená v gréckom texte dávajú spomenutý smysel, majú nasledovný obsah:

Súdu znak a zem potom zvlhne.
Z neba príde kráľ, ktorý bude naveky.
Prítomný v tele, aby súdil svet.
Potom uvidia Boha veriaci aj neveriaci.
Nebeského spolu so svätými už na samom konci veku.
Tak prídu duše s telom, ktoré on bude súdiť.
Keď neobrobený svet ľahne v hustom kroví.
Mužovia zavrhnú modly a tak isto každý poklad.
Oheň vypáli krajiny; more a priestranstvá,
prenikne, vyláme brány strašného pekla.
Všetkému telu jasnosť svätých slobodne
sa oddá; previnilcov bude spaľovať večný oheň.
Skryté skutky odhaľujúc každý vtedy bude hovoriť
tajomstvá, a Boh otvorí srdcia svetlu.
Vtedy bude plač a všetci budú škrípať zubami.
Uchváti sa žiara slnku a chór hviezd zahynie.
Nebesá sa zvalia a zájde svetlo mesiaca.
Pováľa pahorky a vyvýši doliny odo dna.
V ľudských veciach nebude nič nízkeho ani vysokého.
Vrchy sa srovnajú s rovinou a morské blankyty
všetky zaniknú a zahynie zničená zem.
Tak isto vyschnú pramene a rieky od ohňa.

A trúba vydá smutný hlas shora,
oplakávajúc biedny zločin a rozličné námahy,
pekelný zmätok ukáže roztvorená zem.
A tu pred Pánom sa postavia králi do jedného.
Rieka ohňa a síry opäť vypadne z neba.

V latinských veršoch, hoci ako preložených, nemohly vyjsť dokonale tie slová, ktoré vychodia v gréckom texte zo začiatočných litier každého verša, najmä tam nie, kde sa grécky text začína písmenom ypsilon, lebo nebolo možno nájsť také latinské slová, ktoré by sa začínaly tou písmenou a pritom vystihovaly smysel. Také verše sú tri: piaty, osemnásty a devätnásty. Ak teda prvé písmená tých veršov (latinských) postavíme do radu vedľa seba a vynecháme tri verše s vedomím, že na mieste vynechaných veršov je písmeno ypsilon, potom vyjde výrok z piatich slov: Ježiš Kristus Boha Syn Spasiteľ, pravda, keď sa to hovorí grécky, nie latinsky. Všetkých veršov je dvadsať sedem. Tento počet je vlastne trojka strojnásobnená, čiže tri nad tretiu. Tri, násobené troma, dáva deväť. Deväť ešte raz násobené troma, dáva už dvadsať sedem. Ak spojíme prvých päť písmen piatich gréckych slov Iesous Chreistos Theou Hios Soter, čo je po latinsky Jesus Christus Dei Filius Salvator — Ježiš Kristus Syn Boží Spasiteľ — vyjde nám slovo Ichthys, čo značí ryba. Tým slovom mysticky rozumieme Krista, lebo v priepasti tejto smrteľnosti ako by v hlbinách vôd mohol prebývať, t. j. bez hriechu.

Táto Sibylla, či už erytrejská alebo kumejská, ako chcú niektorí, v celej svojej básni, ktorej časťou sú uvedené verše, nemá nič, čo by slúžilo k pocte falošných alebo vymyslených bohov. Ba hovorí proti nim a proti ich ctiteľom, takže sa zdá, že ju treba pripočítať do počtu členov božieho štátu. Aj Lactantius vo svojom diele uvádza niektoré veštby Sibylline o Kristovi, ale neudáva, o ktorú Sibyllu ide. Čo on uviedol roztratene, ja chcem uložiť do súvislého textu. Hovorí sa tam: »Potom príde do nešľachetných rúk neveriacich. Nečistými rukami mu dajú pohlavky a špinavými ústami budú pľúvať jedovaté sliny. Pokorne vydá svätý chrbát na bičovanie. Zauškovaný bude mlčať, aby sa nikto nedozvedel, aké slovo a odkiaľ prišlo, aby nepovedal peklu — a tŕňovým vencom bude ovenčený. Za pokrm mu dali žlč a na uhasenie smädu ocot, ukážu tento stôl nehostinnosti. Sama nechápavá, neporozumela si Bohu svojmu, hrajúcemu sa v mysliach ľudí, ale tŕním si ho ovenčila a namiešala horkej žlči. Opona chrámová sa roztrhne a uprostred dňa bude tmavá noc za tri hodiny. Zomrie smrťou a bude v spánku za tri dni. Potom sa vráti z pekiel, prvý príde do svetla a ukáže povolaným začiatok zmŕtvychvstania«.

Tieto svedectvá podal Lactantius len úryvkovito, ako to požadovalo dokazovanie. My sme ich dali vedľa seba do radu a označili len podľa odsekov. Niektorí píšu, nie bez dôvodu, že erytrejská Sibylla nežila za časov Romulusa, ale za trójskej vojny.

18.24. Za panovania Romulovho žilo sedem mudrcov a Izraelci sa dostali do chaldejského zajatia. (Obsah.)

Za vlády Romulovej žil Thales Miletský, jeden zo siedmich, ktorých menovali sofoi, sapientes, mudrci. V tom čase desať kmeňov izraelského kráľovstva sa dostalo po vojne s Chaldejcami do zajatia. Judské kráľovstvo zostalo. Keď nevedeli, kde sa podel Romulus, urobili ho bohom a tak ho aj uctievali. Po ňom vládol Numa, ktorý usporiadal kult bohov. V jeho dobe, za vlády židovského kráľa Manassesa,[26]) ktorý vraj dal zabiť proroka Izaiáša, žila samijamská Sibylla.

18.25. Slávnejší filozofi za Tarquinia Prisca a judského kráľa Sedechiáša.

Za vlády židovského kráľa Sedechiáša a rímskeho kráľa Tarquinia Prisca, ktorý nastúpil po Martiovi Ancovi, odviedli židovský národ do babylonského zajatia, zrúcali Jeruzalem s chrámom, ktorý vystaval ešte Šalamún. Proroci vyčítali Židom neprávosti a bezbožnosti a predpovedali, čo príde, najmä Jeremiáš, ktorý určil aj počet rokov (Jer. 25, 11). V tom čase vraj žil Pittacus Mytilénský, iný zo siedmich mudrcov. Podľa tvrdenia Eusebiovho vraj aj ostatní piati mudrci, okrem Thalesa Miletského, žili v tom čase, keď boli Židia v babylonskom zajatí. Je to Solon Aténsky, Chilon Lacedemonský, Periander Korintský, Cleobolus Lindský a Bias Prienský. Všetci títo mudrci sa preslávili po básnikoch teologoch, nad ostatných ľudí, vynikali chvályhodným spôsobom života a v akýchsi krátkych porekadlách shrnuli niektoré mravné ponaučenia. Potomkom nezanechali nijaké písomné pamiatky, len Solon vraj dal Aténčanom zákony. Thales bol fyzik a zanechal knihy o svojich náukách. V čase židovského zajatia boli slávni fyzici Anaximander a Anaximenes i Xenofanes. Vtedy žil aj Pythagoras, od ktorého čias sa menovali filozofmi.

18.26. Po oslobodení Židov z babylonského zajatia aj Rimania sa vyslobodili zpod vlády kráľov. (Obsah.)

V tom čase perský kráľ Cyrus, ktorý vládol aj nad Chaldejcami a Asýrčanmi, uvoľnil trocha zajatie Židov a poslal z nich päťdesiattisíc domov, aby obnovili chrám. Oni položili základy a postavili oltár. Pre ustavičné napadanie od nepriateľov nemohli pokračovať v stavbe, ale odložili to až do vlády Dáriovej. V tom čase sa stalo aj to, čo je napísané v knihe Judit, o ktorej sa hovorí, že ju Židia neprijali do kánonických kníh. Za perského kráľa Daria, po zrušení zajatia Židia opäť dostali slobodu. V Ríme vtedy vládol siedmy kráľ Tarquinius. Rimania ho vyhnali, a tak sa oslobodili zpod vlády kráľov. Až do toho času boli u Židov proroci. Hoci ich bolo mnoho, predsa zanechali len málo spisov.

18.27. Čas prorokov spadá do začiatku rímskej a do zániku asýrskej ríše.

Pozrime sa na predchádzajúcu dobu, aby sme si mohli ľahšie všimnúť dobu prorokov. V nadpise knihy proroka Ozeáša, ktorý je prvý medzi dvanástimi, je napísané: »Slovo Pánovo, ktoré sa stalo Ozeášovi, v dňoch Oziáša a Jonathana, Achaza a Ezechiáša, kráľov judských« (Ozeáš 1, 1). Aj Amos píše, že prorokoval v čase kráľa Oziáša. Spomína aj Jeroboama, izraelského kráľa, ktorý vtedy žil (Amos 1, 1). Aj Izaiáš, Amosov syn, či už syn spomenutého proroka alebo iného neproroka, spomína tých štyroch kráľov, ako aj Ozeáš, v nadpise svojej knihy, že v ich čase prorokoval. Aj Micheáš spomína tie isté časy svojho prorokovania, po dňoch Oziášových, lebo uvádza troch kráľov, ako Ozeáš, t. j. Jonathana, Achaza a Ezechiáša (Mich. 1, 1). Títo prorokovali spolu v tom istom čase, ako vidno z ich spisov. K týmto sa pripája Jonáš, tiež za vlády kráľa Oziáša, a Joel, už za Jonathanovej vlády, ktorý nastúpil po Oziášovi. Čas prorokovania tých dvoch prorokov sme našli v Kronike, a nie v ich spisoch, lebo sami nič nehovoria o dňoch svojho prorokovania. Tie časy sa tiahnu od latinského kráľa Prokasa alebo pred ním Aventina až po Romula, rímskeho kráľa, alebo po začiatok vlády Numa Pompilia. Až do čias toho kráľa vládol judský kráľ Ezechiáš. Títo práve vtedy vypramenili ako prorocké žriedla, keď zaniklo kráľovstvo asýrske a začalo rímske. Ako na začiatku asýrskeho kráľovstva bol Abrahám, ktorý dostal zjavné prisľúbenia o požehnaní všetkých národov v svojom semene, tak na začiatku západného Babylonu boli proroci. Za jeho vlády mal prísť Kristus, na ktorom sa maly splniť prorocké predpovede prorokov, ktorí nielen hovorili, ale aj písali na svedectvo takej vážnej veci. Keďže aj za vlády kráľov skoro nikdy nechýbali proroci v izraelskom národe, boli na osoh len Židov, a nie pohanov. Keď však začaly byť proroctvá spísané v knihách a tým sa staly prístupnejšie všetkým, ba niekedy

priniesly úžitok aj pohanom, bolo potrebné, aby sa to vtedy začalo, keď sa zakladal štát, ktorý mal vládnuť nad pohanmi.

18.28. Proroctvo Ozeášovo a Amosovo. (Obsah.)

Čím väčšia je hĺbka proroctva Ozeášovho, tým ťažšie ho rozumieť. O povolaní pohanov sa tu hovorí: »A bude na mieste, kde sa im povie: Nie vy ste mojím národom, aj títo sa budú volať synmi Boha živého« (Ozeáš 1, 10). Toto proroctvo pochopili aj apoštoli tak, že medzi Izraelitov duchovne patria aj pohani, ktorí uveria v Krista. Telesní Izraeliti, ktorí nechcú veriť v Krista, raz predsa uveria. »Dlho budú synovia Izraela bez kráľov, bez vládcu, bez obety, bez oltára, bez kňazstva, bez slávností«. Tak je to so Židmi v skutočnosti. Prorok však pripája: »A neskôr sa vrátia synovia izraelskí a vyhľadajú Pána Boha svojho a Dávida, kráľa svojho, a začudujú sa v Pánovi a v jeho dobrách v posledných dňoch« (Ozeáš 3, 4—5). V tom proroctve treba zameniť meno Dávid s menom Kristus, ktorý bol potomkom Dávidovým podľa tela (Rim. 1, 3). Ten istý prorok prorokoval aj o Kristovom zmŕtvychvstaní. »Po dvoch dňoch nás uzdraví, v tretí deň vstaneme« (Ozeáš 6, 3). Podobne prorokoval aj Amos. (Amos 4, 12 n.; 9, 11 n.)

18.29. Izaiášovo proroctvo o Kristovi a Cirkvi.

Prorok Izaiáš nie je v knihe dvanástich prorokov, pomenovaných menšími, lebo ich reči sú krátke v porovnaní s obšírnejšími spismi takzvaných veľkých prorokov. Ku väčším prorokom patrí aj Izaiáš, ktorého pripájam k dvom vyššie spomenutým prorokom pre súčasnosť ich prorokovania. Izaiáš okrem toho, že vyčituje neprávosti a prikazuje spravodlivosť a hriešnemu národu predpovedá budúce zlá, prorokoval aj o Kristovi a Cirkvi, t. j. o Kráľovi a štáte, ktorý založil. Preto ho niektorí menujú skôr evanjelistom ako prorokom. Keďže chcem dokončiť toto dielo, zpomedzi mnohých proroctiev spomeniem tu len jedno. Hovoriac v osobe Boha Otca, tak prorokuje: »Hľa, chlapec môj pochopí, bude vyvýšený a oslávený veľmi. Ako mnohí v počudovaní ustrnú nad tebou, tak bude odňatá sláva od ľudí, krása tvoja a sláva tvoja od ľudí. Tak sa budú čudovať mnohé národy nad ním a králi zadržia svoje ústa, lebo uvidia, ktorým nie je zvestované o ňom, a ktorí nepočuli, pochopia. Pane, kto uveril nášmu sluchu a Pánovo rameno komu je odkryté? Zvestovali sme pred ním ako dieťa, ako koreň v zemi žíznivej; nemá krásy ani slávy. Videli sme ho, a nemal krásy ani ozdoby; krása jeho je bez cti, ponížený nad všetkých ľudí. Človek vystavený ranám, ktorý vie znášať nemoc, lebo odvrátená je jeho tvár, bol zneuctený a za málo počítaný. Ten nesie naše hriechy a za nás trpí. A my sme mysleli, že on je v bolesti, v ranách a utrpení. On je ranený pre naše neprávosti a slabým sa stal pre naše hriechy. Utvorenie nášho pokoja v ňom a jeho sinkami sme sa uzdravili. Všetci sme blúdili ako ovce, človek zablúdil so svojej cesty. Pán ho vydal za naše hriechy a za čo bol postihnutý, neotvoril svojich úst. Ako ovca vedený je na zabitie, ako baránok pred tým, čo ho strihá, bez hlasu, tak neotvoril svojich úst. V pokore je vyzdvihnutý jeho súd. Kto vyrozpráva jeho pokolenie? Lebo jeho život sa odstráni so zeme. Neprávosťami môjho ľudu bol vedený na smrť. Dám zlých za jeho pohreb a bohatých za jeho smrť. Lebo neučinil neprávosť, ani lesti niet v jeho ústach a Pán ho chce očistiť od rany. Ak by ste dali za hriech vaše duše, budete vidieť večné semeno. Pán chce odstrániť jeho dušu od bolesti, ukázať mu svetlo, utvoriť myseľ, ospravedlniť spravodlivého, ktorý dobre slúži mnohým. A hriechy ich sám ponesie. Preto sám zdedí mnohých a podelí korisť silných. Preto je jeho duša vydaná na smrť. Pripočítaný je medzi hriešnikov a sám niesol hriechy mnohých a pre ich hriechy bol vydaný.« (Iz. 52, 13—15; 53, 1—12.) Toľko o Kristovi.¶

Teraz však čujme, čo hovorí prorok ďalej o Cirkvi: »Raduj sa, neplodná, ktorá nerodíš, vybuchni a výskaj, ktorá nevydávaš plod, lebo viac synov opustenej než tej, ktorá má muža. Rozšír miesto stánku svojho a príbytok svojich; pripevni, nešetri, predĺž svoje povrazy a upevni svoje kolíky, rozšír napravo i naľavo. Tvoje semeno zdedí národy a opustené miesta zaľudníš. Neboj sa, že si zahanbená, ani sa nehanbi, že ťa potupujú. Lebo zabudneš na večné zahanbenie a nerozpamätáš sa na potupu svojho vdovstva. Pán, ktorý ťa učinil, Pán zástupov je meno jeho, ktorý ťa vytrhol, bude nazvaný Bohom Izraela na celej zemi.« (Iz. 45, 1—5.) Toľkoto stačí. Niektoré miesta citovaného textu by bolo treba azda vyložiť. Myslím však, že stačí to takto, lebo slová sú také jasné, že aj nepriatelia ich musia voľky nevoľky rozumieť.

18.30. Proroctvo Micheáša, Jonáša a Joela. (Obsah.)

Prorok Micheáš hovorí o Kristovi: »V posledných dňoch sa zjaví vrch Pánov, pripravený nad vrcholkami vrchov. A vyvýšený bude nad pahorky. Budú sa k nemu ponáhľať ľudia a prídu mnohé národy.« (Mich. 4, 1 n.) Predpovedá aj miesto Kristovho narodenia: »Ty Betlehem, dom Efrata, najmenší si, aby si bol v tisícoch Judska. Z teba mi vyjde, aby bol vládcom v Izraeli.« (Mich. 5, 2.) Prorok Jonáš prorokuje o Kristovi svojím životom. Ako Jonáš bol za tri dni v útrobách veľryby, tak aj Kristus bol tri dni v zemi a po nich vstal zmŕtvych. Joel prorokuje obšírne o Kristovi a Cirkvi. Spomeniem len jeho proroctvo o Svätom Duchu, na ktoré sa odvolávajú aj apoštoli (Sk. 2, 17 n.) »A bude potom, vylejem z Ducha svojho na všetko telo. Prorokovať budú synovia vaši a dcéry vaše; a starci vaši budú snívať sny a mladíci vaši budú mať videnia. Ba aj na svojich sluhov a svoje služobnice vylejem v tie dni zo svojho Ducha.« (Joel 2, 28 n.)

18.31. Proroctvo Abdiáša, Nauma a Ambakuma. (Obsah.)

Traja z menších prorokov, Abdiáš, Naum a Ambakum (Habakuk), neudávajú svoju dobu, ani ich nemožno nájsť v Eusebiovej Kronike. Abdiáš je najmenší z prorokov a horlí proti Idumee, ktorou sa označuje pohanstvo. Na konci proroctva hovorí: »A pristúpia vykúpení z hory Sion, aby bránili horu Ezau a Pánovi bude kráľovstvo« (Abd. 21). Pod vykúpenými sa rozumejú najmä apoštoli, ktorí hlásaním evanjelia zachránia kresťanov a získajú Pánovi kráľovstvo. Proroctvo, kým sa nesplnilo, bolo nejasné, dnes je už jasné.

Prorok Naum prorokuje koniec sochám z kameňa a kovu. O Kristovi prorokuje: »Pristúpil, ktorý dýcha na tvoju tvár, vytrhnúc ťa z utrpenia« (Naum 2, 1). Z evanjelia vieme, kto dýchol na apoštolov, aby im dal Ducha Svätého.

Prorok Ambakum prorokuje okrem iného o príchode Kristovom: »Prichádzajúci príde a neomeškā sa« (Hab. 2, 3).

18.32. Proroctvo v modlitbe a piesni Ambakumovej. (Obsah.)

Habakuk vo svojej modlitbe a piesni hovorí mnoho o Kristovi. Slová: »Pane, počul som slyšanie tvoje, a zľakol som sa; Pane, uvažoval som o tvojich dielach, a hrôza ma pochytila«, platia iste o Kristovi. Ďalej sa tu predpovedá príchod Kristov, jeho smrť na kríži, jeho prijatie pohanmi, keď sa dopočujú o jeho divoch, vystúpenia do neba a založenie Cirkvi. Niektoré miesta sú celkom jasné, niektoré potrebujú vysvetlenie. »Vyšiel si na spasenie svojho ľudu, aby si spasil svojich pomazaných; na hlavy bezbožných si poslal smrť.« Prorok predpovedá aj prenasledovanie Cirkvi, vidí zavrhnutý ten národ, ktorý má zabiť Krista, lebo šiel za svojou spravodlivosťou, a nie za božou.

18.33. Proroctvo Jeremiáša a Sofoniáša o Kristovi.

Prorok Jeremiáša patrí medzi väčších prorokov ako aj Izaiáš. Nie medzi menších, z ktorých sme už niektoré úryvky uviedli. Prorokoval za vlády Joziáša v Jeruzaleme, keď u Rimanov vládol Martius Ancus, krátko pred židovským zajatím. Podľa udania svojich spisov, prorokoval až do piateho mesiaca zajatia. K nemu sa pripája Sofoniáš, jeden z menších prorokov. Sám spomína, že prorokoval v dňoch Joziášových (Sofon. 1, 1), ale nehovorí dokedy. Jeremiáš prorokoval nielen v čase Martia Anca, ale aj za Tarquinia Prisca, piateho rímskeho kráľa, ktorý začal vládnuť, keď sa už začalo zajatie. Jeremiáš prorokuje o Kristovi: »Duch našich úst, Kristus Pán, zajatý je v hriechoch našich« (Plač 4, 20). Tými krátkymi slovami ukazuje, že Kristus je naším Pánom a že za nás trpel. Podobne na inom mieste: »Tento je Boh môj, a iný nebude počítať k nemu; ktorý vynašiel všetky cesty múdrosti a dal ju Jakubovi, svojmu chlapcovi, a svojmu milovanému Izraelovi. Potom bol videný na zemi a obcoval s ľuďmi« (Baruch 3, 36—38). Toto svedectvo pripisujú niektorí nie Jeremiášovi alebo pisárovi Baruchovi, ale všeobecnejšie sa pokladá za Jeremiášovo. Ďalej hovorí ten istý prorok o Kristovi: »Hľa, prichodia dni, hovorí Pán, a vzbudím Dávidovi plod spravodlivý a bude vládnuť kráľ, bude múdry a bude uplatňovať súd a spravodlivosť na zemi. V tie dni bude zachránený Juda, a Izrael bude prebývať bezpečne; a toto je meno, ktorým ho nazvú: spravodlivý náš Pán.« (Jer. 23, 5.) O povolaní národov, ktoré malo prísť a ktoré my vidíme už splnené, takto hovorí: »Pane Bože môj a útočište moje v dňoch zlých, k tebe prídu národy od končín zeme a povedia: Naozaj, otcovia naši uctievali falošné sochy a niet v nich úžitku.« (Jer. 16, 19.) Že ho Židia neuznajú a že ho zabijú, to naznačuje prorok takto: »Ťažké srdce pre všetko, aj človekom je, a kto ho spozná?« (Jer. 17, 9.) Od tohto proroka je aj to, čo som spomenul v sedemnástej knihe (hl. 3) o Novom zákone, ktorého Prostredníkom je Kristus. Tam Jere-miáš hovorí: »Hľa, prichodia dni, hovorí Pán, a dokončím nad Jakubovým domom Nový zákon« (Jer. 31, 31) a tak ďalej ako tam čítame.

Z predpovedí Sofoniášových, ktorý prorokoval v tom čase ako Jeremiáš, uvediem teraz len tieto svedectvá o Kristovi: »Počkaj ma, hovorí Pán, v deň zmŕtvychvstania môjho, v budúcnosti, lebo môj súd, aby som shromaždil národy a posbieral kráľovstvá« (Sof. 3, 8). A opäť: »Strašlivý Pán nad nimi a vyničí všetkých bohov zeme. A klaňať sa mu bude muž so svojho miesta, všetky ostrovy národov.« (Sof. 2, 11.) O niečo ďalej pokračuje: »Vtedy prevrátim jazyk na národy a na rod jeho, aby všetci vzývali meno Pánovo a slúžili mu v jednom jarme; od hraníc etiopských riek mi budú prinášať obety. V ten deň sa nebudeš hanbiť pre všetky svoje previnenia, ktorých si sa dopustil proti mne, lebo vtedy vezmem od teba prevrátenosť tvojej krivdy. A už nedopustíš, aby si sa vynášal nad moju svätú horu. A zanechám v tebe ľud skromný a pokorný a zľaknú sa mena Pánovho, ktorí zostanú z Izraela.« (Sof. 3, 9—13.) Toto sú zvyšky, o ktorých sa aj inde prorokuje, čo spomína aj apoštol: »Čo by bolo synov Izraela počtom ako piesku v mori, len malý zvyšok sa zachráni.« (Iz. 10, 22; Rim. 9, 27.) Tieto zvyšky onoho národa uverily totiž v Krista.

18.34. Danielovo a Ezechielovo proroctvo o Kristovi.

V čase babylonského zajatia najprv prorokovali Daniel a Ezechiel, druhí dvaja z väčších prorokov. Z nich Daniel aj počtom rokov určil čas príchodu a umučenia Kristovho. Bolo by pridlhé to všetko vyratúvať a iní to už urobili pred nami. O moci a sláve jeho takto hovoril: »Videl som vo videní noci, hľa, s oblakmi neba prichádzal ako syn človeka a prišiel až do staroby dní; a v tvári jeho je prenesený. Jemu bola daná vláda, česť a kráľovstvo a všetky národy, pokolenia a jazyky mu budú slúžiť. Moc jeho, moc večná, ktorá nepominie a kráľovstvo jeho sa neporuší.« (Dan. 7, 13.)

Ezechiel podľa prorockého zvyku označuje Krista pod menom Dávidovým, lebo podľa tela bol jeho potomkom. Pretože Kristus prijal na seba spôsob sluhu, keď sa stal človekom, volá sa niekedy sluhom božím ten, ktorý je Synom Božím. O tom prorokuje a predpovedá ho ako by slovami Boha Otca: »A vzbudím nad svojím stádom jedného pastiera, ktorý by ho pásol, sluhu svojho Dávida. On ho bude pásť a sám mu bude pastierom. Ja však Pán budem im Bohom a sluha môj Dávid bude vodcom v ich strede. Ja, Pán, som to povedal.« (Ezech. 34, 23.) A na inom mieste opäť: »A jeden kráľ bude rozkazovať všetkým a nebudú ďalej dva národy a nebudú poškvrňovať vo svojich modlách, v hanebnostiach svojich a neprávostiach svojich. A zachránim ich zo všetkých ich miest, na ktorých hrešili, a očistím ich; budú mi ľuďom a ja im budem Bohom. Sluha môj Dávid kráľ nad nimi a pastier jediný ich všetkých.« (Ezech. 37, 22—24.)

18.35. Proroctvo Aggeovo, Zachariášovo a Malachiášovo. (Obsah.)

Na konci zajatia prorokovali ešte traja proroci: Ageus, Zachariáš a Malachiáš. Aggeus volá Krista Túženým. »A príde Túžený všetkým národom.« (Agg. 2, 8.) Toto proroctvo sa čiastočne už splnilo a nacelkom sa splní pri druhom príchode Kristovom na konci sveta.

Proroctvo Zachariášovo sa spomína aj v evanjeliu (Mat. 21). »Raduj sa, dcéra sionská, plesaj, dcéra jeruzalemská. Hľa tvoj kráľ ti prichádza k tebe, spravodlivý a Spasiteľ. Je chudobný, kráča na oslici a na osliatku oslice. Jeho moc od mora po more, od riek až po končiny zeme.« (Zach. 9, 9.)

Malachiáš prorokuje o Cirkvi a otvorene vyčíta Židom: »Nemám záľubu vo vás a neprijmem dar z vašej ruky. Od východu slnka až po západ veľké je moje meno v národoch, a na každom mieste sa bude obetovať a prinášať môjmu menu obeta čistá, lebo veľké je moje meno v národoch, hovorí Pán.« (Malach. 1, 10.) Splnenie toho proroctva je v obete Kristovej, ktorá sa obetuje po celej zemi, lebo obety podľa židovského spôsobu celkom prestaly. Okrem iného Malachiáš opisuje živými farbami aj posledný súd. (Malach. 3, 13—18; 4, 1—3.)

18.36. Ezdráš a Machabejské knihy. (Obsah.)

V čase vyslobodenia Židov z babylonského zajatia písal aj Ezdráš, ktorý sa však pokladá skôr za dejepisca ako za proroka. Mohlo by sa vidieť nejaké proroctvo o Kristovi v tom, keď sa nejakí mladíci dohadovali o tom, čo má najväčšiu moc na svete, či králi, víno alebo ženy, odpovedal jeden, že pravda zvíťazí nad všetkým (Ezdr. 3, 9n). Podľa evanjelia Kristus je pravda, preto by sa to mohlo naňho vzťahovať. Po návrate z babylonského zajatia vládli Židom nie králi, ale len kniežatá až po Aristobula. O tom sa píše v iných knihách, medzi ktoré patria aj knihy Machabejské, ktoré Cirkev uznáva za kánonické, nie však Židia.

18.37. Proroci sú starší ako všetka pohanská múdrosť. (Obsah.)

Za čias prorokov nejestvovali ešte filozofi, len neskoro po nich prišli tí, čo sa tak začali menovať. Keď sa Židia vracali zo zajatia, vtedy sa začal tak menovať Pytagoras[27]). Po ňom nasleduje slávny Sokrates[28]), ktorý časove prichádza po Ezdrášovi. Onedlho sa narodil aj Platón,[29]) jeden z najslávnejších filozofov všetkých čias. Ani siedmi mudrci nie sú starší ako proroci. Len takzvaní teologovia, Orfeus, Linus a Museus, sú časove starší ako proroci. Ale ani tí nie sú starší ako Mojžiš. Ba ani egyptská filozofia nebola staršia ako proroci, keď vezmeme do úvahy to, že aj Abrahám bol vlastne prorokom. Egyptská múdrosť začala Isidou, dcérou Inachovou, ktorý vládol Argivcom, keď už mal Abrahám vnukov.

18.38. Niektoré spisy svätých mužov neboly prijaté do počtu kánonických kníh pre ich starobylosť. (Obsah.)

Napokon aj Noema môžeme pomenovať prorokom, lebo jeho archa bola proroctvom aj pre naše časy. Podľa svedectva Judu (Jud. 14) prorokoval aj Henoch, siedmy od Adama. Lenže Noemove a Henochove spisy pre ich starobylosť sa neprijaly do kánonických kníh, aby sa azda s pravdou nepomiešala aj nepravda, lebo nie je celkom určité, že knihy pochodia od tých, ktorým sa pripisujú. Aj v kronike izraelských kráľov sú veci, ktoré sa tam bližšie nevysvetľujú, ale sa odvoláva na iné knihy, ktoré sú však nie v kánone, prijatom Židmi. Možno sa tak stalo preto, že Duch Svätý zjavil, čo môžu písať proroci ako ľudia a čo ako proroci z vnuknutia tohože Ducha. Jedny slúžily na zachovanie vedomosti o dejoch, iné zas náboženstvu. Preto, aj keď sa našly niektoré knihy, ktoré sa pripisujú prorokom, nepožívajú náboženskú vážnosť, a preto nie sú ani v kánone svätých kníh.

18.39. Písmo v hebrejskej reči je najstaršie.

Netreba veriť to, čo niektorí tvrdia, že len hebrejská reč sa zachovala v tom Heberovi, odkiaľ pochodí aj meno Hebrejov, a že od neho prešla ku Abrahámovi, ale hebrejské písmo sa vraj začalo len zákonom, daným Mojžišom. Skôr treba veriť, že reč sa zachovala súčasne s písmom v patriarchoch, idúcich po sebe. Napokon Mojžiš uprostred ľudu božieho ustanovil predstavených nad vyučovaním písma, ešte prv ako by boli poznali akékoľvek knihy božieho zákona. Písmo ich menuje Grammatoeisagogous, čo po latinsky možno povedať litterarum inductores vel introductores — písmo uvádzajúci alebo vovádzajúci —, lebo uvádzajú, a či vovádzajú písmo do mysle žiakov, alebo radšej do písma uvádzajú tých, ktorých učia. Nech sa teda nijaký národ nevychvaľuje starobylosťou svojej múdrosti, ako by siahala pred našich patriarchov a prorokov. Ba ani Egypt, ktorý sa neprávom a bez príčiny vystatuje starodávnosťou svojich vied, nepredstihol svojou múdrosťou dobu patriarchov. Nikto nesmie tvrdiť, že Egypťania boli neobyčajne zbehlí vo vedách prv, ako poznali písmo, t. j. kým neprišla k nim Isis a nenaučila ich písať. Ba aj ich neobyčajná učenosť, pomenovaná múdrosťou, čím bola, ak nie zväčša astronomiou a podobnou vedou, ktorá slúži viac na cvičenie rozumu ako na osvietenie duše opravdivou múdrosťou? Vo filozofii, ktorá, ako sama tvrdí, učí ľudí, ako majú dosiahnuť blaženosť, toto odvetvie náukové prekvitalo v tých krajinách za Mercuria, zvaného Trismegistus, dávno síce pred mudrcami a filozofmi gréckymi, ale predsa už len po Abrahámovi, Izákovi, Jakubovi, ba až po Mojžišovi. V čase narodenia Mojžišovho žil veľký astrolog Atlas,[30]) brat Prometheov, po matke dedo Mercuria staršieho, ktorého vnukom bol tento Mercurius Trismegistus.

18.40. Egypťania neprávom pripisujú svojej vede vek stotisíc rokov. (Obsah.)

Je to namyslenosť a skoro bláznivosť, keď niektorí tvrdia, že egyptská veda je staršia, ako stotisíc rokov. Na akom základe to tvrdia, keď sa naučili písať od Isis len asi pred dvetisíc rokmi? To dokazuje aj taký závažný historik Varro, ktorého vývody súhlasia s Písmom. Keď už od prvého človeka Adama až dosiaľ neuplynulo ešte šesťtisíc rokov, ako možno hovoriť o stotisíc rokoch? Iní historici majú protichodné mienky. Občania bezbožného štátu nevedia, komu dať za pravdu. Lež my nepochybujeme o správnosti údajov v Písme, lebo sú potvrdené božou autoritou.

18.41. Nejednotnosť učenia filozofov a jednota Písma.

Nechajme teraz stranou dejinné poznatky a vráťme sa k filozofom, od ktorých sme prešli k týmto úvahám. Zdá sa, že sa namáhajú vo svojich dielach, aby zistili, ako treba najlepšie žiť, aby človek dosiahol blaženosť. Prečo nesúhlasili žiaci so svojimi učiteľmi a oni medzi sebou? Iste preto, že bádali o tých veciach len ľudskými smyslami a ľudským rozumovaním. Pravda, mohla byť v tom aj túžba po sláve, keď sa každý usiluje byť múdrejší a vtipnejší a neuspokojí sa s cudzou mienkou, ale vynájde si sám svoje vlastné poučky a náhľady. Predsa však pripúšťam, že boli niektorí, ba aj väčšina, ktorých od svojich učiteľov alebo spolužiakov odtrhla láska k pravde, aby bojovali za to, čo pokladali za pravdu, či to už v skutočnosti bolo pravdou, alebo nie. Veď čo, ako a pokiaľ dôjde ľudská úbohosť, aby dosiahla blaženosť, ak ju nevedie božia autorita? Naopak, zas naši spisovatelia, v ktorých nie nadarmo je ustálený a ukončený kánon svätých kníh medzi sebou sa celkom shodujú.[31]) Preto sa plným právom uverilo, že Boh im hovoril, alebo cez nich, keď písali. K tejto viere sa priznaly toľké a veľké národy, mestá a dediny, učení a neučení, a nielen niekoľko tlčhubov v školách a gymnáziách v jalových dišputách. Svätých spisovateľov malo byť málo preto, aby nestratilo cenu pre množstvo to, čo malo byť vzácne pre náboženstvo. Predsa však nie zas tak málo, aby sa nebolo treba čudovať jednote ich náuky. Ani v množstve filozofov, ktorí zanechali písomné pamiatky svojho učenia, nenájde sa tak skoro jednota učenia. Lenže dokazovanie toho by bolo v tomto diele zbytočne dlhým.

Ktorý zakladateľ nejakej školy mal by v tomto štáte démonskej služobnosti také všeobecné uznanie, že by boli odmietnutí ostatní iného smýšľania alebo práve opačného? Či neboli u Aténčanov vedľa epikurejcov, ktorí tvrdili, že bohovia sa nestarajú o ľudské záležitosti, aj stoici, ktorí boli opačnej mienky a tvrdili, že ľudské záležitosti riadia a ustáľujú pomocní a ochranní bohovia? Čudujem sa, prečo obvinili Anaxagora, keď povedal, že slnko je žeravý kameň a popieral tak boha, hoci v tej istej obci si vážili Epikura a žil bezpečne, ktorý nielen neveril, že slnko je bohom a neuznával nijakého boha hviezd, ale ani to, že Jupiter alebo nejaký iný boh bývajú na tomto svete, hoci sa ľudia k nemu modlia a prinášajú obety. Tam shromažďovali žiakov do svojej školy Aristippus, ktorý za najvyššie dobro pokladal telesnú rozkoš, a vedľa neho Antisthenes, ktorý tvrdil, že človeka urobia blaženým skôr čnosti ducha. Dvaja slávni filozofi, obaja žiaci Sokratovi, a predsa cieľ života vidia v takých odlišných, ba protichodných veciach. Aristippus okrem toho zakazoval zúčastniť sa na verejnom živote, kým Antisthenes múdremu odporúčal takú účasť. Celkom verejne, v otvorenom a všeobecne známom stĺporadí, v gymnáziách, v záhradách, na verejných a súkromných miestach úporne bojovali o svoju mienku. Jedni tvrdili, že je len jeden svet, iní, že ich je nespočetne mnoho. Podľa jedných svet mal začiatok, podľa iných bol bez začiatku. Podľa jedných zahynie, podľa druhých bude naveky. Podľa jedných ho riadi božia múdrosť, podľa druhých riadi sa náhodou. Podľa jedných sú duše nesmrteľné, podľa druhých smrteľné. Niektorí z tých, čo pokladajú duše za nesmrteľné, veria, že sa vteľujú do zvierat, druhí zas že nie. Z tých zas, ktorí pokladajú duše za smrteľné, jedni tvrdia, že duša zahynie hneď po tele, druhí zas, že žije ešte potom kratšie alebo dlhšie, ale nie večne. Jedni vidia cieľ dobra v tele, jedni v duchu, iní v oboch, ešte iní pridávajú vonkajšie dobrá k telu a duchu. Jedni tvrdia, že sa vždy treba spoliehať na smysly, druhí, že nie vždy a iní zas, že nikdy. Ktorý národ, senát, aká vláda alebo verejný úrad bezbožného štátu má rozsúdiť, jednu mienku schváliť, a iné zavrhnúť, keď je toľko a tak rozdielnych filozofických mienok? Napokon bez rozsúdenia a zmätene má vo svojom lone toľko rozdielnych mienok, a to nie o poliach, domoch, alebo akejkoľvek peňažnej záležitosti, ale o takých veciach, na ktorých záleží nešťastný alebo šťastný život. Hoci sa tam hlásaly niektoré pravdivé náhľady, čo z toho, keď sa tou istou slobodou mohla hlásať aj lož? Nie nadarmo dostal taký štát mystické meno Babylon. Babylon značí toľko ako zmätok, na čo sa pamätáme, že sme už o tom hovorili (Kn. 16, hl. 4.) Kráľovi tohto štátu,

diablovi, nezáleží, ako sa medzi sebou v protichodných bludoch hádajú tí, ktorí mu aj tak patria pre svoju mnohorakú a rozmanitú bezbožnosť.

Avšak ten národ, ten kmeň, to mesto, ten štát, tí Izraeliti, ktorým boly sverené božie výroky, nijako nepomiešali falošných prorokov s pravými, ani im nedali rovnakú slobodu na účinkovanie. Za opravdivých pôvodcov svätých Písem uznali a pokladali len tých, ktorí medzi sebou súhlasili a v ničom sa navzájom neodchyľovali. Títo im boli filozofmi, priateľmi múdrosti, títo mudrcmi, bohovedcami, prorokmi a učiteľmi čnosti a nábožnosti. Kto myslel a žil podľa nich, ten žil a myslel podľa Boha, ktorý hovoril skrze nich. Ak sa tam zabránilo svätokrádeži, to Boh zabránil. Keď sa povedalo: »Cti otca svojho i matku svoju«, to Boh prikázal. Ak sa povedalo: »Nezosmilníš, nezabiješ, nepokradneš« a iné podobné veci, to nepovedaly ľudské ústa, ale to boly božie výroky. (Exod. 20, 12—15.) Niektorí filozofi, okrem svojich bludných mienok, vedeli niekedy nájsť aj niečo pravdy, a namáhavým dokazovaním vedeli niekedy presvedčiť, že Boh stvoril tento svet, že ho svojou prozreteľnosťou riadi, alebo o vznešenosti čnosti, o láske k vlasti, priateľskej vernosti, o dobrých skutkoch a o všetkých otázkach, týkajúcich sa dobrých mravov, hoci sami nevedeli, aký to má mať cieľ, ako to treba usmerniť. Všetko to sa odporúčalo v onom štáte (božom) národu prorockými a božími slovami, hoci len ľuďmi danými, a nie vtlačenými do hlavy spleťou dôkazov, aby ten, čo ich poznal, obával sa zneuctenia božieho, nie výplodu ľudskej mysle.

18.42. Preklad Písma z hebrejskej do gréckej reči sa stal riadením božím. (Obsah.)

Po smrti Alexandra Macedónskeho, Veľkého, ktorý si podmanil celú Áziu, ba skoro celý, vtedy známy svet, jeho ríša sa rozpadla. V Egypte sa dostali za kráľov Ptolemajovci. Prvý z nich, syn Lagov, priviedol do Egypta mnoho zajatcov z Judska. Jeho nástupca, Philadelphus, všetkých prepustil, poslal aj dary pre chrám a žiadal od najvyššieho kňaza Eleazara, aby mu daroval knihy Písma, o ktorých sa dopočul, že majú byť božského pôvodu, a preto ich chcel mať vo svojej knižnici.[32]) Veľkňaz mu poslal hebrejské Písmo a na ďalšiu žiadosť mu poslal aj sedemdesiatich dvoch prekladateľov, z každého pokolenia po šesť. Ten preklad sa menuje Septuaginta. Čudné a zázračné na preklade bolo to, že každý z prekladateľov prekladal samostatne a oddelene, a predsa sa preklady všetkých tak shodovaly, ako by to bol jeden prekladal. Tak sa riadením božím malo ukázať, že tie knihy majú nie povahu ľudskú, ale božskú a majú slúžiť tým národom, ktoré v budúcnosti maly prijať vieru.

18.43. Medzi prekladmi Písma prvé miesto zasluhuje Septuagintau

Hoci boli aj iní prekladatelia Písma z hebrejčiny do gréčtiny, ako Aquila, Symmachus, Theodotion; hoci je aj preklad od neznámeho prekladateľa, ktorý sa menuje Piate vydanie, predsa preklad Septuaginta prijala Cirkev tak, ako by bol jediný a používajú ho grécki kresťania, z ktorých mnohí nevedia, či jestvuje aj nejaký iný preklad. Z tohto prekladu vznikol aj preklad latinský a používajú ho cirkve latinské. Hoci aj za našich čias bol kňaz Hieronym, muž veľkej múdrosti a zbehlý vo všetkých troch rečiach, ktorý nie z gréckeho, ale hebrejského jazyka preložil Písmo do latinskej reči. Hoci Židia jeho preklad, urobený s toľkou znalosťou jazykov, uznávajú za verný a o Septuaginte hovoria, že je chybná na mnohých miestach, predsa Cirkev Kristova predpokladá, že nikoho nemožno stavať nad vážnosť toľkých ľudí, vybraných výlučne na tú prácu vtedajším veľkňazom Eleazarom. Ba hoci by sa v nich neukázal jeden Duch Boží, ale by sa dohodli, ako obyčajne robievajú ľudia vzhľadom na slová, užité v preklade, aby ustálili taký preklad, na ktorom sa všetci dohodnú, aj vtedy

nemožno dať prednosť jednému prekladateľovi. Ale keď sa v nich ukázal znak spoluúčinkovania božieho, je zrejmé, že ktorýkoľvek iný prekladateľ preložil Písmo verne z hebrejčiny do akéhokoľvek iného jazyka, jeho preklad sa alebo musí shodovať so Septuagintou, alebo, ak sa neshoduje, treba predpokladať, že je v Septuaginte tajomný prorocký smysel. Ten istý Duch totiž, ktorý bol v prorokoch, keď svoje proroctvá písali, bol aj v sedemdesiatich mužoch, keď tie proroctvá prekladali. Duch Svätý svojou božskou autoritou mohol povedať aj niečo iného, ako by prorok hovoril jedno i druhé, lebo jedno i druhé hovoril ten istý Duch Svätý. Okrem toho mohol Duch Svätý hovoriť to isté, ale ináč, t. j. hoci nie tie isté slová, ale ten istý smysel sa ukázal tým, ktorí dobre chápu. Napokon Duch Svätý mohol niečo vynechať a niečo dodať, aby sa tým ukázalo, že v tom diele ľudské otroctvo netvorilo závislosť prekladateľa od každého slovka, ale bola to skôr božská moc, ktorá naplňovala a riadila myseľ prekladateľovu. Niektorí mysleli, že Septuagintu treba opraviť podľa hebrejskej pôvodiny. Predsa sa však neopovážili vynechať, čo bolo v Septuaginte a hebrejský text nemal, ale len doložili čo bolo v hebrejčine a nebolo v gréckom preklade. Označili to hviezdičkami na záhlaví jednotlivých veršov a pomenovali tie znaky asteriscus. Text, ktorý nie je v hebrejčine, ale je v Septuaginte, označili podobne na začiatku veršov ležatou čiarkou, ako sa píšu pri číslach zlomkové čiary. Latinské rukopisy s týmito znakmi sú hojné a všade rozšírené. Tie miesta, kde nie je nič ani pridané ani vynechané, ale ináč povedané, keď alebo menia smysel, hoci nie úplne, alebo keď ten istý smysel dávajú, ale ináč, tie miesta, hovorím, nemožno nájsť, ak sa len pred očami neporovnajú oba kódexy. Ak teda — a tak to musí byť — nehľadíme na nič vo svätom Písme len čo povedal Duch Svätý skrze ľudí, čokoľvek je v hebrejských spisoch, a nie je v Septuaginte, nechcel to Duch Svätý povedať skrze nich, ale skrze prorokov. Čo je však v Septuaginte a nie je v hebrejských rukopisoch, chcel ten istý Duch Svätý povedať radšej skrze nich ako skrze prorokov a tak ukázať, že oboji boli prorokmi. Takto hovoril iné veci skrze Izaiáša, iné skrze Jeremiáša, iné skrze iného a iného proroka, alebo ináč to isté skrze jedného a ináč skrze druhého, ako sa mu zachcelo. Čo je zas v oboch, to chcel povedať ten istý Duch skrze oboch. Tak však, že jedni predchádzali proroctvom, druhí ich nasledovali výkladom a prekladom. Veď ako proroci, hovoriaci súhlasne pravdu, hovorili v jednom Duchu pokoja, tak aj v prekladateľoch, ktorí sa medzi sebou neradili, a predsa ako by jednými ústami všetko prekladali, zjavil sa jeden a ten istý Duch.

18.44. Nejednotnosť hebrejského textu a Septuaginty ohľadom Ninive. (Obsah.)

Jestvuje námietka, že sa nedá slúčiť pôvodný text hebrejský, ktorý hovorí: »Štyridsať dní, a Ninive bude zničené« (Jon. 3, 4) a text Septuaginty, ktorý hovorí: »Tri dni, a...« Táto námietka je oprávnená. Alebo jedno, alebo druhé. Podľa mojej mienky Jonáš povedal to, čo je v hebrejskom texte. Keď nehľadíme na historickosť, ale symboliku, vtedy obe čísla môžu mať svoj smysel. Trojdňový pobyt Jonáša vo veľrybe značí Krista, ktorý bol tri dni v hrobe. Ninive predstavuje Cirkev. Za štyridsať dní bol Kristus po svojom zmŕtvychvstaní s apoštolmi. Takže obe čísla aj tri aj štyridsať predstavujú vlastne toho istého Krista, a preto oboje môžu obstáť. Oboje uvádza Duch Svätý, raz skrze Jonáša, raz skrze sedemdesiatich prekladateľov.

18.45. Po obnovení chrámu prestali mať Židia prorokov. (Obsah.)

Keď prestali mať Židia prorokov, nepochybne sa skazili, hoci sa dúfalo, že po návrate zo zajatia a po obnovení chrámu sa národ polepší. Aggeovo proroctvo vzťahovali priveľmi doslovne na jeruzalemský chrám. »Veľká bude sláva toho posledného chrámu, väčšia ako

prvého.« To sa však vzťahovalo na Nový zákon, v ktorom sa stavia boží dom zo živých kameňov. Preto národ stíhaly nešťastia, aby si nemyslel, že Aggeovo proroctvo sa splnilo obnovením chrámu. Okrátko ich podrobil Alexander. Nebolo vtedy pustošenia, lebo sa neopovážili proti nemu postaviť. Alexander priniesol aj obetu v božom chráme, nie ako obrátenec, ale myslel si, že aj tohto Boha treba uctiť s ostatnými bohmi. Ptolemaius, syn Lagov, odviedol časť Židov do Egypta ako zajatcov a až jeho nástupca Philadelphus ich veľkodušne prepustil. Potom prišly vojny, opísané v knihách Machabejských. Neskôr Židov podrobil kráľ Ptolemeus Epiphanes. Sýrsky kráľ Antiochus ich nútil obetovať modlám a poškvrnil chrám, až Judas Machabejský vyhnal Sýrčanov a očistil chrám. Onedlho zas akýsi Alcimus podplácaním sa stal najvyšším kňazom, hoci nebol z kňazského pokolenia. Asi o päťdesiat rokov neskôr Aristobulus sa stal veľkňazom a kráľom. Po návrate z babylonského zajatia Židia už nemali kráľov, ale len vojvodcov a kniežatá. Po Aristobulovi nastúpil Alexander, ktorý veľmi kruto zaobchádzal so Židmi. Po ňom vládla kráľovná, jeho žena Alexandra. Od toho času stíhalo jedno nešťastie za druhým. Synovia Alexandra, Aristobulus a Hyrcanus, bojovali medzi sebou o moc a Hyrcanus si zavolal na pomoc Rimanov. Pompeius, slávny vojvodca rímsky, dobyl Jeruzalem, otvoril chrám a vkročil do svätyne, kam nebolo dovolené vstúpiť len najvyššiemu kňazovi. Potvrdil Hyrcana za hlavného kňaza, ustanovil za miestodržiteľa Antipatra a Aristobula vzal v putách so sebou do zajatia. Od toho času začali Židia Rimanom platiť daň. Neskôr zas Cassius olúpil chrám. Po niekoľkých rokoch dostali Židia za vládcu Herodesa,[33]) cudzinca, za ktorého vlády sa narodil Kristus. Prišla už plnosť časov, o ktorej hovoril Jakub: »Nebude odňaté kniežatstvo od Judu ani vojvodcovstvo od jeho bedier, kým nepríde, komu je uložené. On bude očakávaním národov.« (Gen. 49, 10.) Až po Herodesa nechýbalo knieža zo Židov. A tak prišiel čas, aby sa ukázal ten, komu bolo uložené, aby bol očakávaním národov.

18.46. Príchod Vykupiteľa vtelením Slova.

Za Herodesovej vlády v Judsku, keď u Rimanov už bola zmena vo vedení štátu a vládol Cézar Augustus, ktorý priniesol svetu pokoj, narodil sa Kristus podľa predchádzajúceho proroctva (Mich. 5, 2) v judskom meste Betleheme, viditeľný človek z človeka panny, neviditeľný Boh z Boha Otca. Tak predpovedal prorok: »Hľa, panna v živote počne a porodí syna, a pomenujú jeho meno Emanuel, čo sa vykladá: Boh s nami« (Iz. 7, 14; Mat. 1, 23; Luk. 1, 31). Aby dokázal svoje božstvo, učinil mnoho zázrakov. Niektoré z nich sú v evanjeliu, nakoľko boly dostatočné na zvestovanie o ňom. Prvým zázrakom je, že sa tak divne narodil, posledným zas, že so svojím telom vstal zmŕtvych a vstúpil do neba. Židia však, ktorí ho zabili nechceli uveriť, že mu bolo treba zomrieť a vstať zmŕtvych, ukrutne zničení od Rimanov a vo svojom kráľovstve, kde už vládli cudzinci, strašne vyplienení a po všetkých krajinách roztrúsení (veď už nikde nechýbajú), svojimi spismi nám vydávajú svedectvo, že sme nevymysleli proroctvá o Kristovi. Veľmi mnohí z nich rozmýšľali o tom už pred jeho utrpením, avšak najmä po jeho zmŕtvychvstaní, a uverili v neho. O nich je písané: »Ak by bol počet synov izraelských ako piesok mora, zvyšok bude spasený« (Iz 10, 22). Ostatní zostali zaslepení a o nich platia slová: »Nech je ich stôl pred nimi osídlom, na odplatu a na pohoršenie. Nech sa zatemnia ich oči a chrbát ich ustavične ohýbaj.« (Žalm 68, 23.) Keď nechcú veriť nášmu Písmu, ich vlastné Písmo, ktoré čítajú slepí, na nich sa vyplňuje. Najskôr by sa mohlo azda povedať o Sibylliných proroctvách o Kristovi, alebo o iných, ak sú nejaké, ktoré nepatria národu židovskému, že ich vymysleli kresťania. Nám však stačia predpovede, vybrané z rukopisov našich nepriateľov, a preto ich vidíme roztrúsených medzi národy, pokiaľ siaha Cirkev Kristova, aby nám boli všade na svedectvo so svojimi knihami, ktoré majú a uchovávajú. To je isté. Je o tom proroctvo v žalmoch, ktoré čítajú. Tam je napísané: »Boh môj, jeho milosrdenstvo ma predíde. Boh môj mi dokázal v nepriateľoch mojich, nezabíjaj ich, aby

nezabudli niekedy na tvoj zákon. Roztrús ich vo svojej sile.« (Žalm 58, 11.) Boh dokázal Cirkvi na jej nepriateľoch, Židoch, milosť svojho milosrdenstva, lebo podľa slov apoštola »ich pád sa stal pohanom príležitosťou spásy« (Rim. 11, 11). Preto ich nevyhladil, t. j. nezničil v nich to, čo ich robí Židmi, hoci ich Rimania premohli a potlačili, aby nezabudli na zákon boží a nestratili tak v sebe silu toho svedectva, o ktorom hovoríme. Preto by nebolo stačilo povedať: »Nezabíjaj ich, aby niekedy nezabudli na tvoj zákon«, keby sa nebolo dodalo: »Roztrús ich.« Keby boli zostali so svedectvom svojich kníh len vo svojej krajine, a nie v roztrúsení po celom svete, nemohli by poskytovať Cirkvi, všade rozšírenej, svedectvá svojich proroctiev o Kristovi medzi všetkými národmi.

18.47. Či boli v predkresťanských časoch príslušníci božieho štátu aj mimo židovského pokolenia?

Keby sme vedeli alebo sa niekedy dozvedeli o nejakom cudzincovi, ktorý nepochádza z izraelského národa, a preto ani nie je prijatý do kánonu svätých Písem, že prorokoval o Kristovi, môžme ho spomenúť len v dodatku. Nie zato, že by bol potrebný, keby ho vôbec nebolo, ale že možno odôvodnene veriť, že aj u iných národov boli ľudia, ktorým bolo zjavné toto tajomstvo a ktorí sa cítili byť pohnutí, aby ho ohlasovali, či už boli účastní na jeho milosti alebo nie, ale poučení od zlých anjelov, ktorí, ako vieme, vyznali samého Krista, neuznaného od Židov. Pripúšťam, že sami Židia sa neopovážia tvrdiť, ako by nikto nepatril Bohu okrem Izraelitov, odkedy začalo jestvovať pokolenie Izraela po zavrhnutí staršieho brata. Národa, ktorý by sa skutočne menoval božím národom, okrem Židov nebolo. Lež Židia nemôžu poprieť, že aj u iných národov boli ľudia, patriaci k pravým Izraelitom, občanom nebeskej vlasti, nie v spoločnosti pozemskej, ale nebeskej. Keby popierali, ľahko sa usvedčia príkladom svätého a zázračného muža Jóba, ktorý nebol ani Židom ani obrátencom, t. j. prisťahovalcom do židovského národa. Pochádzal z pokolenia Idumejcov, tam sa narodil aj zomrel. Jemu sa z božích úst dostáva toľko chvály, že v zbožnosti a spravodlivosti sa nikto z jeho súčasníkov nemôže merať s ním. Čas jeho života neuvádzajú kroniky, ale z jeho knihy, ktorú izraeliti zaslúžene zaradili do kánona, dá sa odvodiť, že bol o tri pokolenie neskoršie po Izraelovi. Nepochybujem, že je to božie zariadenie, aby sme podľa toho jedného príkladu vedeli, že aj u iných národov mohli byť takí, čo žili podľa príkazov božích a páčili sa Bohu, a patrili k duchovnému Jeruzalemu. Treba veriť, že to bolo dovolené len tomu, komu zjavil Boh jedného Prostredníka medzi Bohom a ľuďmi, človeka Ježiša Krista. Jeho príchod v tele dávnym ľuďom bol tak isto predpovedaný, ako je nám po jeho príchode ohlasovaný. A to preto, aby jedna viera, ním daná, všetkých vyvolených priviedla do božieho štátu, do domu božieho, do svätyne božej k Bohu. Všetky nežidovské proroctvá o božej milosti skrze Ježiša Krista niekto by mohol pokladať za výmysly kresťanov. Niet ničoho vhodnejšie na umlčanie mimostojacich, keď sa hádajú o týchto veciach, a na privedenie ich na našu stranu, ak sú len úprimní, ako predniesť čo božské predpovede o Kristovi, ktoré sú zapísané v židovských knihách. Tým, že Židia boli zo svojej zeme vyhnaní a roztrúsení po celom svete pre toto svedectvo, rozkvitla na všetkých stranách Cirkev Kristova.

18.48. Aggeovo proroctvo o sláve božieho domu.

Tento boží dom má väčšiu chválu ako tamten, vystavaný z dreva a kameňa a iných drahocenných hmôt a kovov. Aggeovo proroctvo sa nesplnilo na znovu vybudovanom chráme. Odkedy bol znovu postavený, nikdy sa neukázalo, že mal takú slávu ako za Šalamúna. Naopak, ukazuje sa, že najprv prestaním proroctiev sa umenšila sláva toho domu, potom veľkými porážkami samého národa až po posledné ničenie, ktoré dokonali Rimania, ako svedčia vyššie spomenuté udalosti. Lež dom Nového zákona má tým väčšiu slávu, čím

cennejšie sú živé kamene, veriace a obnovené, z ktorých sa ten dom buduje. Dom Nového zákona je preto zobrazený znovu-postavením chrámu, lebo obnovenie chrámu v prorockej reči znamená druhý zákon, ktorý sa volá Novým. V tej božej reči spomínaného proroka »A dám pokoj na tom mieste« (Agg. 2, 10) slovom miesto treba rozumieť to, čo sa ním naznačuje. Obnoveným miestom je znázornená Cirkev, ktorú mal vystavať Kristus, preto aj výpoveď: »Dám pokoj na tom mieste« značí: Dám pokoj na tom mieste, ktoré je predznačené týmto miestom. Veď všetko obrazné akosi zastupuje úlohu toho, čo zobrazuje. Tak, ako povedal apoštol: »Skalou bol Kristus« (I. Kor. 10, 4), čím mienil, že skala naznačovala Krista. Väčšia je teda sláva tohto domu Nového zákona, ako predošlého domu Starého zákona. A ešte väčšia bude vtedy, keď bude zasvätený. Vtedy totiž príde Túžený všetkým národom (Agg. 2, 8), ako to čítame v hebrejskom texte. Prvý jeho príchod nebol ešte túžený všetkým národom, lebo ešte nepoznaly toho, po kom maly túžiť, ešte neuverily v neho. Potom podľa Septuaginty (aj ten smysel je prorocký) »Prídu, ktoré sú vybrané Pánove zo všetkých národov.« Potom naozaj prídu len »vybrané«, o ktorých hovorí apoštol: »V ňom si nás ešte pred stvorením sveta vyvolil« (Efez. 1, 4). Sám Staviteľ, ktorý povedal: »Mnoho je povolaných, ale málo vyvolených« (Mat. 22, 14), chcel poukázať na to, že nie z tých, ktorí povolaní prišli v takom stave, že ich vyhodili z hostiny, ale z vyvolených sa vystavia dom, ktorý sa nemusí v budúcnosti obávať nijakého zrúcania. A teraz, keď aj tí zaplňujú Cirkev, ktorých On kedysi odlúči ako vietor plevy na humne, neukazuje sa taká sláva toho domu, aká sa ukáže, keď každý, kto bude v ňom, bude v ňom navždy.

18.49. Zmohutnenie Cirkvi, pri ktorom sa zavrhnutí pomiešali s vyvolenými.

V tomto zlovestnom svete, v týchto zlých dňoch, keď Cirkev súčasným ponížením si pripravuje budúce povýšenie a vychováva sa ostňami ustavičného strachu, mukami útrap, námahami v prácach, nebezpečenstvom pokušení, tešiac sa jedine nádejou, keď teší múdreho, v tom teda živote sa miešajú zlí s dobrými. Jedni i druhí sú shromaždení ako by v sieti evanjeliovej, a tak v tom svete, ako by v mori, dobrí aj zlí, zachytení sieťou, spolu plávajú, kým sa nepripláva k brehu, kde sa zlí odlúčia od dobrých. Vtedy v dobrých, ako vo svojej svätyni, bude Boh všetko vo všetkých. Poznávame, že sa splňuje slovo toho, ktorý hovoril v žalme: »Oznámil som a povedal: rozmnožili sa nad mieru« (Žalm 39, 6). Toto sa stáva teraz, potom, ako prvý raz oznámil ústami svojho predchodcu Jána, neskôr však vlastnými ústami: »Robte pokánie, lebo sa priblížilo kráľovstvo nebeské« (Mat, 3, 2). Vyvolil si učeníkov, ktorých nazval aj apoštolmi (Luk. 6, 15), nízkeho pôvodu, nie zahrnutých poctami, neučených, aby sám v nich bol tým, čokoľvek veľkého v nich bolo, a sám činil to, čokoľvek veľkého činili. Medzi nimi mal jedného zlého, s ktorým dobre zaobchádzal, aby splnil úlohu svojho utrpenia, a aby dal svojej Cirkvi príklad, ako znášať zlo. Keď zasial zrno svätého evanjelia, nakoľko to vyžadovalo jeho telesnú prítomnosť, trpel zomrel a vstal zmŕtvych. Tak utrpením ukázal, čo sme povinní znášať za pravdu, a zmŕtvychvstaním, čo máme očakávať vo večnosti, nehovoriac už o hĺbke tajomstva, zahrnutého v preliatí jeho krvi na odpustenie hriechov. Za štyridsať dní sa stretával so svojimi apoštolmi, pred ich očami vstúpil do neba a po desiatich dňoch soslal sľúbeného Ducha Svätého. Najväčším a najpotrebnejším znakom sostupujúceho Ducha Svätého na tých, ktorí uverili, bolo, že každý z nich rozprával jazykmi všetkých národov, čím Duch Svätý naznačil budúcu jednotu Cirkvi katolíckej vo všetkých národoch, ktorá bude hovoriť všetkými jazykmi.

18.50. Utrpením kazateľov získalo hlásanie evanjelia slávu a moc.

Cirkev sa šírila najprv z Jeruzalema, podľa tohto proroctva: »Zo Siona vyjde zákon a slovo Pánovo z Jeruzalema« (Iz. 2, 3). Aj podľa predpovedí samého Krista Pána, keď po svojom

zmŕtvychvstaní svojim zadiveným učeníkom »otvoril myseľ, aby rozumeli Písmam, a povedal im: Tak je napísané a tak bolo treba Mesiášovi trpieť a tretieho dňa vstať zmŕtvych a v jeho mene ohlasovať pokánie a odpustenie hriechov medzi všetkými národmi, počnúc od Jeruzalema« (Luk. 24, 46—47). Aj tam, kde im odpovedá na otázku o svojom poslednom príchode, hovorí: »Nie je vašou vecou znať časy alebo chvíle, ktoré Otec určil svojou vlastnou mocou, ale keď sostúpi na vás Duch Svätý, dostanete silu a budete mi svedkami v Jeruzaleme a v celom Judsku i v Samarii až po kraj sveta« (Skut. 1, 7—8). Keď v Judsku a Samarii veľmi mnohí uverili, išlo sa k iným národom, kde evanjelium hlásali tí, ktorých on sám ako svietniky aj vyzbrojil slovom, aj zapálil Duchom Svätým. Povedal im: »Nebojte sa tých, čo môžu telo zabiť, ale nie dušu« (Mat. 10, 28). Aby nezmeraveli od strachu, horeli ohňom lásky k bližnému. Potom nielen tí, čo ho videli pred utrpením a po zmŕtvychvstaní, ale po ich smrti aj tí, čo po nich prišli, za hrozných prenasledovaní a najrozličnejších múk a obetí mučeníkov ohlasovali evanjelium po celom svete. Boh dosvedčoval pravdu evanjelia znameniami, zázrakmi a rozmanitými silami a darmi Ducha Svätého. A to, aby národy pohanské, ktoré uverily v toho, ktorý bol ukrižovaný na ich vykúpenie, uctily kresťanskou láskou krv mučeníkov, ktorú vylialy samy v diabolskej zúrivosti. Sami králi, ktorí svojimi zákonmi ničili Cirkev, v spasiteľnej pokore sklonili hlavu pred tým menom, ktoré chceli so všetkou ukrutnosťou vyničiť so zeme a začali prenasledovať nepravých bohov, pre ktorých predtým prenasledovali ctiteľov pravého Boha.

18.51. Katolícku vieru posilňujú aj neshody bludárov.

Keď diabol videl, že pustnú chrámy démonov a ľudské pokolenie sa utieka k menu Prostredníka Osloboditeľa, pohol bludárov, aby tí, ktorí nosia kresťanské meno, sa nepriateľsky postavili proti kresťanstvu, ako by ľahostajne bez akejkoľvek nápravy mohli žiť v božom štáte tak, ako v štáte zmätku žili vedľa seba filozofi rozmanitých a protichodných náhľadov. Kto sa teda v Cirkvi oddáva nezdravým a nesprávnym náhľadom a napomenutý, aby vyznával zdravé a správne učenie, tvrdošijne odporuje a nechce zanechať svoje skazonosné a smrtonosné náuky, ale ide ich ešte brániť, stáva sa bludárom a pokladajú sa za odpadlíkov z lona Cirkvi do radov nepriateľov, bojujúcich s Cirkvou. A tak aj so svojím zlom osožia pravým katolíckym členom Kristovým, kým Boh používa aj zlo na dobro a tým, čo ho milujú, všetko slúži na dobro (Rim. 8, 28.) Všetci nepriatelia Cirkvi, akýmkoľvek bludom sú zaslepení alebo zlobou skazení, keď dosiahnu možnosť zapríčiniť telesné utrpenie, vyskúšajú trpezlivosť Cirkvi. Keď jej odporujú len nepravým smýšľaním, cvičia jej múdrosť. Že treba aj nepriateľov milovať, vyskúšajú jej dobroprajnosť a dobročinnosť, či sa už s nimi zaobchádza presvedčivým poučovaním alebo odstrašujúcou prísnosťou. Ani diablovi, kniežaťu bezbožného štátu, pohýňajúcemu svoje vlastné výtvory proti putujúcemu božiemu štátu, nie je dovolené v ničom škodiť. Naopak, božiemu štátu sa dostane od božej prozreteľnosti útechy v šťastných chvíľach, aby nepodľahol v nepriaznivých časoch. A zas v nešťastí príležitosť na zosilnenie, aby sa neskazil v dobrých časoch. Tak sa mierni jedno druhým, aby sme poznali, odkiaľ sú slová žalmu: »Podľa množstva bolestí mojich v srdci mojom, tvoje útechy rozveselily moju dušu« (Žalm 93, 19). Odtiaľto pochádza aj apoštolov výrok: »V nádeji sa radujte, v súžení buďte trpezliví« (Rim. 12, 12).

Aj to, čo hovorí ten istý učiteľ: »Ktoríkoľvek chcú zbožne žiť v Kristovi, budú trpieť prenasledovanie« (II. Tim. 3, 12), nemôže nikdy chýbať. Hoci aj vonkajší nepriatelia nezúria proti Cirkvi a vidí sa byť pokoj a aj je a prináša veľmi mnoho útechy, najviac slabým, predsa nechýbajú, ba mnoho je vnútri takých, ktorí svojimi prevrátenými mravmi sužujú srdcia zbožne žijúcich. Pre nich sa špiní meno kresťanské a katolícke. A čím je to meno drahšie pre tých, ktorí chcú zbožne žiť v Kristovi, tým viac ich to bolí, že to robia zlí ľudia vnútri, že

Kristus je menej milovaný, ako si to prajú mysle zbožných. Aj samotní bludári, keď sa o nich myslí, že majú meno kresťanské, sviatosti, Písmo a kňazstvo, predsa zapríčiňujú veľkú bolesť v dušiach pobožných. Lebo mnohí, ktorí by sa chceli stať kresťanmi, pre ich odlišné učenie váhajú a mnohí so zlými jazykmi nachádzajú v tom látku na hanobenie kresťanského mena, lebo aj oni (bludári) sú ako tak kresťanmi. Takýmito a podobnými nemravmi a bludmi ľudskými trpia tí, ktorí chcú zbožne žiť v Kristovi, hoci nikto ich netrýzni a telesne netrápi. Znášajú to prenasledovanie nie telesne, ale duševne. Preto sa hovorí: »Podľa množstva bolestí mojich v srdci mojom«, a nehovorí sa »v tele mojom«. Pretože sa božie prisľúbenia pokladajú za nemeniteľné, je pravdou aj to, čo hovorí apoštol: »Pán pozná, ktorí sú jeho« (II. Tim. 2, 19) a »ktorých on predpoznal, tých aj predurčil, aby sa stali podobnými obrazu jeho Syna« (Rim. 8, 29) a z nich nikto nemôže zahynúť, preto je ďalej v žalme »Tvoje útechy rozveselily moju dušu«. Sama bolesť, ktorá je v srdciach zbožných, prenasledovaných mravmi zlých a či falošných kresťanov, prináša úžitok tým, čo cítia bolesť, lebo z lásky pochádza tá bolesť, ktorá nechce záhubu zlých, ani iným prekážať v spasení. Napokon veľké útechy plynú aj z napravenia hriešnikov, čo naplňuje duše zbožných takou radosťou, akou bolesťou sa sužovali pre ich skazu. Tak v tomto zlovestnom svete, v týchto zlých dňoch, nielen od času telesnej prítomnosti Krista aj apoštolov, ale už od samého Ábela, ktorý prvý zpomedzi spravodlivých bol zabitý bezbožným bratom, a ďalej až do konca sveta Cirkev putuje ustavične uprostred prenasledovania so strany sveta a útech so strany Boha.

18.52. Náhľad, že po desiatich prenasledovaniach bude nasledovať už len jedenáste v dobe Antikristovej.

Myslím, že nemožno tvrdiť alebo veriť, čo sa niektorým tu a tam zdalo alebo zdá, že Cirkev až po vystúpenie Antikrista nebude trpieť viac prenasledovaní, okrem tých desať,[34]) ktoré už vytrpela, a jedenáste a súčasne aj posledné rozpúta už Antikrist. Za prvé pokladajú prenasledovanie za Neróna, druhé za Domiciána, tretie za Trajana, štvrté za Antonia, piate za Severa, šieste za Maximina, siedme za Decia, ôsme za Valeriána, deviate za Aureliána, desiate za Diokleciána a Maximiána. Niektorí myslia, že ten počet označovaly egyptské rany, lebo ich bolo desať, kým sa boží ľud nevysťahoval z Egypta, takže posledné prenasledovanie za Antikrista sa má podobať jedenástej rane, v ktorej Egypťania, prenasledujúci Hebrejcov, zahynuli v Červenom mori, zatiaľ čo boží ľud prešiel po suchom dne. Nemyslím však, že by tým, čo sa dialo v Egypte, maly byť prorocky naznačené prenasledovania, akokoľvek tí, čo tak súdia, uvádzajú podrobné a vtipné porovnávania jednotlivých rán s prenasledovaniami, nie však z prorockého ducha, ale z predpokladu ľudskej mysli, ona však niekedy dôjde k pravde, ale niekedy sa aj mýli.

Čo povedia zastanci tej mienky o prenasledovaní, v ktorom ukrižovali samého Pána? Do akého počtu ho zarátajú? Ak však myslia, že to sa nemá vziať do počtu, že treba len tie počítať, ktoré sa týkajú tela, nie tie, ktoré zasiahly samu hlavu a ju zabily, čo povedia na prenasledovanie v Jeruzaleme po Kristovom nanebevstúpení keď sv. Štefana ukameňovali, keď Jakuba, brata Jánovho, sťali mečom, keď apoštola Petra uväznili, aby ho sťali, ale anjel ho vyslobodil, keď rozohnali bratov z Jeruzalema, kde Šavel, neskorší apoštol Pavol, nivočil Cirkev, keď ten istý Pavol, už ako hlásateľ tej viery, ktorú predtým prenasledoval, sám trpel, či už v Judsku alebo v iných krajinách, kde tak horlivo ohlasoval Krista? Prečo teda začínajú s Nerónom, keď už po Neróna Cirkev vzrastala uprostred najukrutnejších prenasledovaní, ktoré všetky opísať bolo by veľmi zdĺhavé. Ak si myslia, že treba začať prenasledovania od kráľov, kráľom bol aj Herodes, ktorý hneď po nanebevstúpení začal veľmi kruté prenasledovanie. Čo povedia o Juliánovi,[35]) ktorého nepočítajú medzi desiatich? Či ten neprenasledoval Cirkev, keď zakázal kresťanom vyučovať a vzdelávať sa? A či Valentiniána Staršieho, ktorý bol po

ňom tretím cisárom, zato, že sa stal vyznavačom kresťanskej viery, neodstránili z vojska. Nič nevedia povedať o tom, čo si predsavzal Julián robiť v Antiochii a či by bol dokonal, keby sa nebol zhrozil pevnosti a vernosti mládencovej viery, ktorý prvý zpomedzi mnohých, určených na mučenie, cez celý deň ukrutne mučený, uprostred bolestí a múk spieval si sväté žalmy. Julián, obávajúc sa, aby aj tí ostatní mu nezapríčinili hanbu a červenanie (svojou stálosťou), nechal ich. V posledných časoch, už za našej pamäti, či netrápil ťažkým prenasledovaním katolícku Cirkev Valens, brat spomínaného Valentiniána, arián, vo východných krajinách? Ako možno prehliadnuť, že Cirkev, prinášajúca ovocie a rozrastajúca sa po celom svete, môže byť v niektorých národoch prenasledovaná kráľmi, zatiaľ čo ju inde neprenasledujú? Alebo sa nemá pokladať za prenasledovanie, keď gótsky kráľ v samotnom Gótsku prenasleduje kresťanov s neobyčajnou krutosťou, a boli tam sami katolíci, z ktorých veľmi mnohí dosiahli mučenícku korunu? Počuli sme o tom z úst niektorých bratov, ktorí vtedy bývali v Gótsku ako deti a dobre sa na to pamätali, čo videli na vlastné oči. A v Perzii? Či sa tam nezačalo také prenasledovanie kresťanov (bodaj by už bolo prestalo!), že niektorí ubehlíci došli až do rímskych mestečiek? Keď o tých veciach rozmýšľam, nezdá sa mi, že treba určiť počet prenasledovaní, v ktorých sa má upevňovať Cirkev. Ale nie menej rozvážne je tvrdiť, že budú ešte prenasledovania od kráľov, okrem toho posledného, o ktorom nepochybuje ani jeden kresťan. A tak nechajme otázku nevyriešenú a nezastávajme ani jednu, ani druhú mienku. Varujeme len pred opovážlivou istotou v tvrdení jedného, alebo druhého.

18.53. Posledné prenasledovanie je tajomstvom božej prozreteľnosti.

Posledné prenasledovanie, ktoré začne Antikrist, prekazí sám Ježiš Kristus svojou prítomnosťou. Tak je totiž napísané, »že ho zahubí dychom svojich úst a zničí pri svojom slávnom príchode« (II. Sol. 2, 8). Obyčajne sa dáva otázka, kedy sa tak stane. Je to celkom nevhodná otázka. Keby nám to osožilo, kto by nám dal lepšiu odpoveď, ak nie sám božský učiteľ, keď sa ho na to pýtali učeníci? Nemlčali v tejto veci, ale sa ho pýtali: »Pane, či už teraz zriadiš kráľovstvo Izraelitom?« A on na to povedal: »Nie je vašou vecou znať časy alebo chvíle, ktoré určil Otec svojou vlastnou mocou« (Skut. ap. 1, 6n). Keď dostali takú odpoveď, nepýtali sa ho na hodinu, deň alebo rok, ale na čas. Darmo sa teda usilujeme vyrátať a určiť roky, ktoré ešte zostávajú tomuto svetu, keď sme z úst Pravdy počuli, že nie je to našou vecou. Jednako niektorí udávali, že od nanebevstúpenia Pána až po jeho posledný príchod uplynie štyristo, iní päťsto, ba aj tisíc rokov. O čo svoju mienku každý opiera, bolo by dlhé, ale aj zbytočné vysvetľovať. Pomáhajú si len ľudskými odhadmi, neprinášajú nič určitého a záväzného z kánonických kníh Písma. Ale ruky všetkých tých počtárov viaže a ústa im umlčuje ten, ktorý povedal: »Nie je vašou vecou znať časy alebo chvíle, ktoré určil Otec svojou vlastnou mocou.«

To je výrok evanjelia, a preto nemožno sa čudovať, že sa ním nedali vyrušiť ctitelia mnohých falošných bohov, aby si nevybásnili, že podľa výpovedí démonov, ktorých uctievajú ako bohov, je určené trvanie kresťanského náboženstva. Keď videli, že ani toľké kruté prenasledovania nezničily kresťanské náboženstvo, ale ešte väčšmi vzrástlo počtom, vymysleli akési grécke verše, ako by božskú veštbu pre kohosi. V tých veršoch Krista vyhlasujú za nevinného zo svätokrádežného zločinu, ale obviňujú Petra, že čarami dosiahol, aby sa meno Kristovo ctilo za tristo šesťdesiatpäť rokov a po uplynutí toho času uctievanie naraz prestane. O, títo mudrci! Títo vzdelaní duchovia! Keď nechcete veriť v Krista, ochotní ste veriť o Kristovi, že jeho učeník Peter sa od neho nenaučil nijaké čary, a predsa bol Kristovým čarodejníkom, i keď ten bol nevinný! A že Peter radšej chcel, aby nie jeho meno, ale Kristovo sa ctilo, a to urobil čarodejstvom, ťažkými námahami a nebezpečenstvami, napokon aj preliatím vlastnej krvi! Keď čarodejník Peter dokázal to, že svet tak veľmi miloval

Krista, čo potom urobil nevinný Kristus, že ho Peter tak veľmi miloval? Nech si sami odpovedia a ak môžu, nech pochopia, že sa to stalo milosťou shora, keď svet miluje Krista pre večný život a tá milosť zapríčinila, že aj Peter miloval Krista a podstúpil za neho časnú smrť, aby dostal od neho večný život. Potom akí sú to bohovia, ktorí vedia predpovedať, ale nevedia odvrátiť? Akí sú, že podľahli jednému čarodejníkovi, tajomnému zločinu, v ktorom vraj, ako hovoria, zavraždili ročného chlapca, ktorého rozkúskovali a podľa hrozného obradu pochovali,[36]) akí sú, že dovolili, aby stránka, im nepriateľská, za tak dlhý čas prekvitala a premáhala tak ťažké prenasledovania s ich hroznými ukrutnosťami, a to nie odporom, ale trpezlivosťou, a aby došlo k rúcaniu sôch, chrámov, svätýň a veštiarní? Konečne aký je to boh, nie náš, ale ich, ktorého taký zločin donútil alebo pohol toto poskytnúť? Tieto verše totiž vravia, že Peter to určil čarodejníckym spôsobom nie nejakému démonovi ale bohu. Takého boha majú tí, ktorí nemajú Krista.

18.54. Hlúpa lož pohanov, že kresťanstvo nepotrvá viac ako tristo šesťdesiatpäť rokov. (Obsah.)

Keď sa už ukázalo, že predpoveď o tristo šesťdesiatich piatich rokoch je celkom smiešna a hlúpa, nebolo by treba o tom viac hovoriť. Lenže jednako chcem ukázať, od ktorého času by sa maly roky rátať. Nemajú sa rátať od narodenia Kristovho, ale len od jeho nanebevstúpenia, vlastne od soslania Ducha Svätého. Po soslaní Ducha Svätého totiž mnohí uverili v Krista a oslávili jeho meno. Na päťdesiaty deň po zmŕtvychvstaní Kristovom tritisíc ľudí uverilo hlásaniu apoštolov. Keď teda počítame podľa konzulov, zistíme, že tristo šesťdesiatpäť rokov uplynulo 15. mája za konzulátu Honoria a Eutychiana. Čo sa stalo nasledujúceho roku, za konzulátu Mallia Theodora, keď už podľa predpovede nemalo byť ani stopy po kresťanstve, o tom netreba dlho hovoriť. V africkom meste Kartágu miestodržitelia Gaudentius a Jovius porúcali chrámy falošných bohov a polámali ich sochy. Kto nevidí, ako od toho času až podnes veľmi vzrástlo kresťanstvo a ako mnohí uverili v Krista, ktorí prv verili tej predpovedi, ale keď sa nesplnila, uverili v Krista? Lež my sme kresťanmi, a neveríme v Petra, ale v toho, v koho uveril aj Peter. Nie sme oklamaní čarodejstvami Petrovými, ale povzbudení a posilnení jeho dobrodeniami. Petrov učiteľ vo viere, Kristus, je aj naším učiteľom.

Avšak treba dokončiť túto knihu. Ukázali sme v nej beh oboch štátov vedľa seba, pozemského štátu a nebeského. Pozemský štát si narobil na zemi množstvo bohov zo všetkého možného, i z ľudí, zatiaľ čo nebeský štát, putujúci na zemi, nerobí si falošných bohov, ale slúži jedine pravému Bohu. Oba štáty sú na zemi pomiešané, vystavené nešťastiam, ale aj dobru, kým nebudú oddelené na poslednom súde. O tomto zakončení oboch štátov bude reč v nasledujúcej knihe.

1.

Semiramis bola asýrska kráľovná, známa svojou krásou a múdrosťou. Najprv bola ženou Menona, ale keď mu ju vzal kráľ Ninus, spáchal samovraždu. Sama viedla výbojné vojny a dobyla kraje až po rieku Indus. Jej visuté záhrady sa pokladajú za jeden zo siedmich divov sveta. Historická skutočnosť jej osoby je dokázaná mnohými pamiatkami klinového písma.

2.

Prometeus, jeden z titanov, urobil vraj prvého človeka z hliny a dal mu dušu z nebeského ohňa. Ukradol bohom oheň a dal ho ľuďom ako najväčší dar.

3.

Merkur, grécky Hermes, boh obchodu.

4.

Minerva, grécka Aténa, patrónka vedy, umenia, vynálezov, múdrosti a spravodlivej vojny. Zasvätili jej sovu, ako symbol umenia a vedy.

5.

Neptun, grécky Posseidon, syn Crosonov, brat Zeusov a Hadesov, kráľ mora a vládca vôd. V ruke drží trojzub, znak svojej vlády.

6.

Luperci, luperkovia, kňazi boha lesov Fauna. Ich meno pochádza od jaskyne luperca, kde podľa povesti vlčica (lupa) kŕmila Romula a Rema. Za slávností, pomenovaných lupercalia, luperkovia behali nahí po uliciach a remeňom udierali ženy, ktoré stretli, aby vraj boly plodné.

7.

Dionysos, rímsky Bacchus, menoval sa aj Liber, zemský boh vína, tancov a telesnej rozkoše. Na jeho počesť sa konaly hostiny, ktoré sa menovaly orgie alebo bachanálie.

8.

Europa, dcéra Agenora, kráľa Sydonu, ktorú uniesol Zeus, premenený na býka, a uväznil ju na Kréte.

9.

Radamantus, zakladateľ vlády v Archipelagu. Mal za manželku Alkmenu, vdovu, matku Herculesovu. Po smrti sa pre svoju spravodlivosť stal sudcom v podzemí.

10.

Minos, kráľ na Kréte, otec Minotaura, pre ktorého dal vybudovať labyrint, bludisko, odkiaľ nemohol nikto vyjsť. Bludisko skutočne jestvovalo, odkryla ho anglická vedecká archeologická výprava pod vedením A. Evansa v Knossos r. 1900—1910.

11.

Vulcan, grécky Hefaistos, syn Zeusa a Hery, muž Afroditin (Venus), boh ohňa, kováčskeho remesla. Svoje dielne mal v hĺbkach Etny. Pri práci mu pomáhali cyclopovia.

12.

Fricsos a Helle, deti beockého kráľa Atamasa. Keď ich prenasledovala zlá macocha Ino, uletely na zlatorohom baranovi do Kolchidy. Na ceste Helle spadla do mora a utopila sa. Odtiaľ meno Hellespont.

13.

Gorgony bývaly kdesi nad oceánom. Jednu z nich, Meduzu, zabil Perseus a jej hlavu daroval Aténe.

14.

Bellerofont, vnuk Sisifov, korintského kráľa. Aténa mu darovala koňa Pegasa. Zabil potvoru Chiméru.

15.

Amfion, tébsky kráľ, svojou hudbou priťahoval vraj aj kamene na tébske hradby.

16.

Oidippus, nešťastný tébsky kráľ, syn Lajosa a Jokasty. Nešťastnou náhodou sa stal otcovrahom a manželom vlastnej matky. Týmto privolal na seba trest bohov, hoci bol nevinný. Trest stihol aj jeho krajinu a celý kráľovský rod. Slepý sa túlal svetom so svojimi dcérami, Antigonou a Ismenou, hľadal smrť ďaleko od vlasti, až zomrel v Kolonos neďaleko Atén. Grécky tragik Sofokles vylíčil život tohto nešťastného kráľa vo svojich tragédiách, z ktorých najznámejšia je Antigona. Preklad Antigony vyšiel u nás v Matici slovenskej r. 1940. Strán 92.

17.

Sfinx dával známu hádanku: Ktoré zviera chodí ráno o štyroch, napoludnie o dvoch a večer o troch nohách? Je to človek.

18.

Tantalos, mykenský kráľ. Pozval si bohov na hostinu a dal im jesť pečeň vlastného syna Pelopsa, aby sa presvedčil, či bohovia spoznajú, že jedia ľudské mäso. Pre túto ukrutnosť ho vhodili do tartaru a tam musel znášať »Tantalove« muky. Zomieral od hladu a smädu, hoci mal nad hlavou ovocie a stál vo vode. Keď sa chcel napiť vody, alebo si odtrhnúť z ovocia, oboje sa mu stratilo zpod rúk. Nad ním bola okrem toho nachýlená skala, ktorá sa tak hýbala, ako by už mala spadnúť, ale nespadla.

19.

Danaa, dcéra Akrisiosa, argoského kráľa, matka Perseusova. So svojim synom vhodená v drevenej skrini do mora, doplávala na ostrov Serifos. Tu ju uväznil kráľ Polidektes, za ktorého sa nechcela vydať. Oslobodil ju syn Perseus.

20.

Tieto oplzlosti boly zakázané nielen v Ríme, ale aj po celej Itálii. Hovorí o tom Livius v 39. kn. 18. (Mg 572.)

21.

Orfeus, trácky kráľ, spevák čarodej, člen výpravy Argonautov. Po strate svojej milovanej ženy Euridiky veľmi užalostený ju hľadal všade, ba aj v podsvetí. Tam svojou piesňou a spevom skrotil Cerbera a utíšil Erinie. Je symbolom mocného vplyvu piesne a spevu na stvorenia.

22.

Kastor a Pollux, dvojčatá, deti Zeusa a Ledy, spartskej kráľovnej. Vzor bratskej lásky, nikdy sa nerozišli. Po smrti boli prenesení medzi hviezdy ako blíženci.

23.

Diomedes, argolský kráľ, jeden z najslávnejších bohatierov trójskej vojny. Homér mu venuje celú piatu knihu Iliady. Podobne ako Odyseus blúdil po moriach, až sa osadil v Apulii, kde sa stal kráľom, keď si vzal za ženu dcéru kráľa Daunosa.

24.

Legenda o Diomedových vtákoch dala podnet Linnému, že vtáky Albatros pomenoval latinsky diomedeae.

25.

Ifigenia, argolská kráľovná, mala byť zabitá na obetu, ale bohyňa Artemis vec zariadila tak, že miesto nej zabili srnča, a Ifigenia sa stala kňažkou v Tauru.

26.

Manasses, judský kráľ, začal panovať r. 698 pr. Kr., v 17. roku kráľa Numu Pompilia. Dal popraviť Izaiáša drevenou pílkou.

27.

Pytagoras, žil za panovania Zorobabela, keď prorokoval Aggeus, Zachariáš a Malachiáš a v Ríme vládol Servius Tullius. Zomrel asi r. 498 pr. Kr., vo veku 80—90 rokov. (Mg 596.)

28.

Sokrates sa narodil r. 468 pr. Kr. Žil 70 rokov (Mg 597.)

29.

Platón zomrel r. 348 pr. Kr. vo veku 81 rokov. (Mg 597.)

30.

Atlas žil r. 1638 pr. Kr. Mojžiš sa narodil r. 1609 pr. Kr. (Mg 599.)

31.

Dôvodí takto: Filozofi medzi sebou zápasia o mienku, ktorá je u nich rozmanitá. Svätí spisovatelia si nikdy neprotirečia, lebo ich ústami hovorí Duch Svätý, a preto sa ani nemýlia. (Mg 600.)

32.

Múzeum v Alexandrii malo najväčšiu bibliotéku v staroveku. Časom tam bolo až 700.000 diel. Pri nej bolo astronomické observatórium a iné pracovne. Pracoval tu Ptolomeus a aj Euklides.

33.

Herodes Veľký alebo Ukrutný, vládol od r. 39 pr. Kr. do 3. po Kr. Bol syn Antipatrov. Dal zabiť Hirkana II., vlastnú ženu a troch svojich synov. Nariadil aj vraždenie betlehemských detí.

34.

Prvé prenasledovanie bolo za Neróna r. 64 po Kr., druhé za Domiciána r. 93, tretie za Trajana r. 107, štvrté za Hadriána r. 118, piate za Severa r. 202, šieste za Maximina r. 235, siedme za Decia r. 250, ôsme za Valeriána r. 257, deviate za Aurelia r. 272, desiate za Diokleciána a Maximiána r. 302. (Mg 614.)

35.

Julián Apostata nariadil kresťanom, aby odniesli hrob Babyly mučenice. Pri prenášaní spievali žalm 113.. Izrael pri východe z Egypta, čo počul Julián. Dal rozkaz pochytať a prenasledovať kresťanov. Prefekt Sallustius chytil akéhosi mladíka Teodora a dal ho mučiť. Keď ten vydržal v mukách od východu slnka až do 11. hodiny, prestali ho mučiť a Sallustius šiel vec oznámiť Juliánovi. Radil mu pritom, aby nemučil a neprenasledoval kresťanov, lebo to neslúži na slávu cisára. Julián potom nechal kresťanov. Tohto mladíka Teodora stretol v Antiochii Eusebius a pýtal sa ho, či pri mučení necítil nijakú bolesť. Mladík odpovedal, že nie, lebo za celého mučenia stál vraj pri ňom mládenec v bielom rúchu a stieral mu pot s čela a chladil ho, keď ho mučili ohňom. (Mg. 615.)

36.

Tertulián vo svojej knihe Apologeticus hovorí, že kresťanom často vyčítali zabíjanie detí. On to najrozhodnejšie popiera a vyvracia. Augustín však spomína dve sekty: Cataphryges a Pepuziani, bludári, ktorí telo malého dieťaťa pichali a krv, ktorá vytiekla, pomiešali s múkou a z toho cesta pripravovali chlieb na Eucharistiu. (Mg. 617.)

Kniha devätnásta

Prehľad devätnástej knihy

Treba hovoriť o cieli oboch štátov. Kresťanské učenie sa v tejto veci rovná filozofii, lebo sa zaoberá otázkou najvyššieho dobra, ktorú filozofia vykladala tak rozmanito. Sám Varro napočítal, že je možných 288 mienok. Všetky náhľady sa napokon dajú zredukovať na otázku, či múdry človek má viesť na tejto zemi život rozjímavý, či činný verejne, alebo smiešaný z oboch. Boží štát v otázke najvyššieho dobra hlása, že je dosažiteľné len na druhom svete. Hoci len letmý pohľad na život na zemi poučuje človeka, že tu nemožno nájsť a získať stále šťastie a blaženosť. Kresťanstvo sa neodťahuje od spoločnosti, ale poukazuje, že život v spoločnosti je plný všelijakých nepríjemností a trápení. Aj v sudcovskom zamestnaní, ktoré je potrebné, aby ľudská spoločnosť mohla jestvovať, je sto ťažkostí a trpkých chvíľ. Rozdielnosť reči jednotlivých národov je tiež často príčinou nedorozumenia, z ktorého môžu vzniknúť aj vojny. A priateľstvo, hocako verné a milé, robí nám tiež starosti, lebo sa staráme o dobro a šťastie priateľa. Ani priateľstvo s anjelmi nie je bez nebezpečenstva, lebo filozofia prijala aj démonov za bohov. Najväčším šťastím človeka je pokoj. Lež pokoj nemožno nájsť na tejto zemi, ale dokonalý pokoj bude možný iba na druhom svete, vo večnom živote. Hodnota pokoja sa ukazuje už v ľudských vzťahoch na zemi, lebo každý túži najviac po pokoji. Ba pre pokoj sa vedú vojny a organizujú povstania, aby sa získal nový pokoj. Bez pokoja sa nezaobídu ani najväčší zločinci, ba ani len taký netvor ako Cacus. Boh sľúbil pokoj, a to večný, ako odmenu za správne používanie dobier tohto života. Ak by človek zle užíval dobrá, potom ho Boh potresce odobratím večného pokoja. Užívanie dobier v božom štáte je postavené do služby večného pokoja. Tomu pokoju sa má podriadiť pokoj tela i duše. Aj vzťah ku pospolitosti sa má riadiť podľa zákonov pokoja. Každý má uskutočniť pokoj najmä vo svojom dome, v rodine, t. j. má zaviesť súlad medzi rozkazom a poslušnosťou, aby sa pokoj odtiaľ šíril aj do spoločnosti. To platí aj o otroctve. Otroctvo nie je prirodzený stav, ale je to len trest za hriech. Pokoj v rodine sa má tak chrániť, že sa poukazuje na nebeskú blaženosť, potresce sa každé rušenie pokoja, celý dom sa vedie podľa zákonov a osohu celku, ktorého časťou je každý jednotlivý člen rodiny. Boží štát sa neuzatvára pred svetským štátom, chce žiť s ním v spoločnosti. Ba je aj za udržanie pokoja v pozemskom štáte, lebo on patrí k blahu pozemského štátu. Jedine protináboženské predpisy pozemského štátu musí zavrhnúť. Boží štát dôveruje v smyslové poznanie, v istotu duchovného poznania a v nadprirodzenej viere má záruku a vodcu svojej činnosti. O vonkajšej činnosti nepredpisuje boží štát svojim členom nič zvláštneho. Ba ani v otázke, či má byť život činný a či rozjímavý, nič nepredpisuje, len upozorňuje na nebezpečenstvo jednostrannosti. Vysoké úrady nemá nik brať násilne, ale keď mu ich ponúknu, má ich prijať, a to z lásky k bližnému. Všetok dokonalý a obšťastňujúci pokoj očakáva boží štát len na druhom svete, vo večnosti. Avšak aj na tejto zemi môže byť niekto nazvaný šťastným a múdrym, ak všetku svoju činnosť stavia do vzťahu ku druhému svetu, ako svojmu cieľu. Je otázka, či možno veriť, že Rím utvoril štát. Rímsky štát nebol opravdivým štátom, lebo nebolo v ňom opravdivej, na pravom Bohu založenej spravodlivosti. Riman nepoznal pravého Boha, vládcu, preto nedával Bohu, čo bolo božie, preto nevedel ani správne ovládať svoje telo a smysly, a tak nevedel utvárať opravdivú spravodlivosť medzi ľuďmi, ktorá je základom každého štátu, ak sa má zaslúžene menovať štátom. Len Boh kresťanov je pravým Bohom. Tohto Boha ako veľkého oslavuje sám Porphyrius, najzarytejší nepriateľ kresťanov. Porphyrius na základe pohanských veštieb vychvaľuje Krista, ale opovrhuje kresťanmi. Krista predstavuje ako dokonalého človeka, ktorého prijali bohovia medzi seba. Hoci pokladá za najvyššieho Boha Boha Hebrejcov, jednako nezakazuje prinášať bohom obety. Keby bol dôsledný, vedel by, že ten Boh Hebrejcov zakázal obetovať komukoľvek, okrem seba. Podľa iného výmeru môžu sa menovať Rimania národom a ich štát štátom. Podľa tejto definície akýkoľvek národ sa môže menovať národom a jeho krajina štátom. Aj od Boha vzdialený národ môže mať načas pokoj, lenže

tento pokoj slúži aj spravodlivým, a preto ho Boh dáva. Pokoj a spravodlivosť na zemi nie je dokonalá, a Boží štát len na druhom svete očakáva dokonalý pokoj, ktorý bude večný. Bude súčasne najväčším dobrom, konečným cieľom spravodlivých a dobrých. Cieľom a konečným údelom tých, čo nepatria do božieho štátu, bude večné nešťastie a večná bolesť.

19.1. Podľa Varra v otázke dobra a zla je možných 288 filozofických náhľadov.

Odteraz sa mi vidí potrebným hovoriť o patričnom konci oboch štátov, totiž pozemského a nebeského. Najprv však musím vyložiť, nakoľko mi to rozsah tohto diela dovolí, dôkazy smrteľníkov, ktorými sa namáhali zabezpečiť si blaženosť v nešťastí tohto života, aby sa od ich márnosti rozlíšila naša nádej, ktorú nám dal Boh a aj sama vec, t. j. blaženosť opravdivá, ktorú nám Boh dá v budúcnosti. Táto nádej a blaženosť sa stane zjavnou nielen z božieho svedectva, ale aj z rozumných dôvodov, ktoré môžeme použiť pre neveriacich. O najvyššom dobre a zle sa filozofi mnoho a rozlične medzi sebou dohadovali.[1]) Veľmi podrobným úsilím preberali túto otázku a pokúšali sa prísť na to, čo urobí človeka blaženým. Cieľom nášho dobra je to, prečo si žiadame iné veci, a dobro si žiadame pre dobro samo. Cieľom zla je zas to, prečo sa máme vyhýbať ostatným veciam, a zlu pre zlo samo. Cieľom dobra nie je to, pri čom sa dobro končí a zaniká, aby už ďalej nejestvovalo, ale to, čím sa zdokonaľuje, aby sa naplnilo. Cieľom zla nie je to, pri čom zlo prestane jestvovať, ale to, ku čomu privádza svojou škodlivosťou. Tak cieľom dobra a zla je najvyššie dobro a najvyššie zlo. Na objavení najvyššieho dobra a najvyššieho zla a na tom, ako dosiahnuť dobro a vyhnúť sa zlu, ako som povedal, veľmi pracovali tí, ktorí sa oddali štúdiu múdrosti v tomto klamnom a pominuteľnom svete. Hoci rozlične blúdili, predsa im ľudská prirodzenosť nedovolila odchýliť sa tak ďaleko s cesty pravdy, aby nevideli cieľ dobra a zla jedni v duchu, druhí v tele, iní zas v jednom i druhom. Z tohto ako by trojdielneho rozdelenia Marcus Varro v knihe »Filozofia« s najväčšou dôkladnosťou odvádzal takú znalosť náhľadov, s ohľadom na rozdielnosti, že došiel až k číslu dvesto osemdesiatosem náhľadov, nie ako by už jestvovaly, ale mohly jestvovať.

Aby som to nakrátko vyložil, musím začať s tým, čo aj on spozoroval a napísal v spomenutej knihe. Sú vraj štyri veci, po ktorých ľudia ako by od prírody túžia, bez učiteľa, bez akéhokoľvek poučenia, bez úsilia alebo životného umenia, ktoré sa volá čnosťou a dá sa naučiť. Je to alebo rozkoš, ktorá príjemne rozrušuje telesné smysly; alebo pokoj, ktorý zapríčiní, že človek netrpí nijakú telesnú nepríjemnosť; alebo oboje, čo menuje Epikuros jedným slovom rozkoš; alebo všeobecne prvé dary prírody, ku ktorým patria aj tie, čo sme spomenuli a ešte iné, ako v tele celistvosť údov, zdravie a neporušiteľnosť, alebo v duchu, ako sú všetky tie veci, ktoré sú v ľudskom duchu vo väčšej alebo menšej miere. Tieto štyri veci teda: rozkoš, pokoj, oboje a prvé dary prírody sú v nás tak, že aj čnosť, ktorú v nás len neskôr zasieva náuka, žiada sa pre tie veci, alebo tie veci sa žiadajú pre čnosť, alebo napokon tie veci aj čnosť môžu sa žiadať každá pre seba. Takto vzniká dvanásť náhľadov, lebo každá vec sa strojnásobňuje. Ak to dokážem v jednej, nebude ťažko nájsť to v ostatných. Keď sa telesná rozkoš stavia nižšie ako čnosť alebo vyššie alebo sa spája, potom sa už rozkoš trojako oceňuje. Rozkoš sa podriaďuje čnosti, keď sa priberá na úžitok čnosti. Je, napríklad, povinnosťou čnosti žiť pre vlasť a pre vlasť aj plodiť deti, a ani jednu z tých vecí nemožno uskutočniť bez telesnej rozkoše. Bez rozkoše nemožno prijať jedlo ani nápoj, potrebné k životu, bez rozkoše nemožno mať telesný styk, aby sa rozmnožovalo ľudské pokolenie. Lež ak rozkoši dávame prednosť pred čnosťou, potom po rozkoši túžime pre ňu samu, a čnosť sa len priberá k rozkoši, čiže čnosť len napomáha, aby sa dosiahla alebo podržala telesná rozkoš. Taký život, kde čnosť slúži rozkoši ako svojej pane j, je už znetvorený, a čnosť sa nijako už

nemôže menovať čnosťou. A táto strašná hanebnosť mala svojich ochrancov a obrancov v niektorých filozofoch. Rozkoš sa spája s čnosťou, keď sa ani jedna nežiada pre druhú, ale obe pre seba. Tak ako rozkoš alebo čnosti podriadená, alebo uprednostnená, alebo spojená s ňou tvorí troje náhľadov, tak isto aj pokoj a oboje, tak isto aj prvé dobrá prírody tvoria nové trojice náhľadov. Lebo podľa rozmanitosti ľudských mienok aj tie veci niekedy sa podradia čnosti, niekedy ju prevýšia, niekedy sa s ňou spoja, a tak dostaneme dvanásť rozmanitých náhľadov. Tento počet sa zdvojnásobí, ak sa pridá ešte jeden rozdiel, totiž spoločenský život. Každý, kto pôjde za niektorým z tých dvanástich náhľadov, urobí to alebo pre seba, alebo bude mať ohľad aj na spoločníka, ktorému je povinný žičiť to isté ako sebe. Bude teda dvanásť tých náhľadov, ktorých členovia myslia, že treba ísť za jedným s ohľadu na seba, a dvanásť bude takých, ktorí budú myslieť, že treba tak alebo onak filozofovať s ohľadu na iných, ktorým žičia dobro tak isto ako sebe samým. Tých dvadsať štyri náhľadov sa zdvojnásobí, ak pridáme nový rozdiel, vzatý od akademikov a bude ich štyridsaťosem. Každý z tých dvadsiatich štyroch náhľadov môže niekto prijať a brániť ako istú náuku, ako napríklad stoici bránili svoju náuku, že dobro človeka, ktoré by ho urobilo šťastným, spočíva vlastne v moci ducha. Iný môže pokladať zásady svojho náhľadu za neisté, ako napríklad noví akademici, ktorí zostávali pri svojom náhľade, hoci sa im nezdal istým, ale len pravdepodobným. Dvadsaťštyri náhľadov vznikne teda tým, že ich pokladáme za smerodajné pre ich istotu, a iných dvadsať štyri, že ich pokladáme za smerodajné pre ich pravdepodobnosť. Týchto štyridsaťosem náhľadov sa opäť zdvojnásobí, a bude z toho deväťdesiat šesť pre rozdielny spôsob života. Môžme sa totiž tomu oddať podľa spôsobu života ostatných filozofov alebo podľa cynikov. A napokon každý z týchto deväťdesiatich šiestich náhľadov možno tak zastupovať a nasledovať, že pokladáme za žiadúci slobodný život, bez úradných prác, ako tí, čo mali chuť a príležitosť len k vedeckým štúdiám, alebo život, venovaný verejnej službe ako tí, čo sa aj pri svojich filozofických štúdiách zaoberali správou štátu a vedením verejných vecí, alebo z oboch spôsobov zložený život, ako takí, ktorí podelili svoj život čiastočne medzi vedecké zamestnanie a verejnú činnosť. Vzhľadom na tieto rozdiely možno počet škôl strojnásobiť a zvýšiť na dvesto osemdesiatosem.

To som vybral z Varrovej knihy tak krátko a jasno, ako sa len dalo a jeho myšlienky som podal svojimi vlastnými slovami. Sám sa rozhoduje pre jeden náhľad, kým ostatné odmieta. Ten jeden pokladá za náhľad starých akademikov, školy, založenej Platónom, pomenovanej Akadémiou, ktorá podľa jeho mienky (Varrovej) až po Ptolemona, štvrtého predstaveného Akadémie, počítajúc v to aj Platóna, pokladala náhľady za isté. Preto rozlišuje starých akademikov od nových, u ktorých je všetko neisté. Je to druh filozofovania, ktorý sa začal za Arcesila, nástupcu Ptolemonovho. Táto staroakademická škola sa podľa jeho mienky zdržala nielen pochybovania, ale aj všetkého bludu. Viedlo by ďaleko sledovať jeho vývody, ale na druhej strane nesmiem len tak prejsť popri nich. Odstraňuje najprv všetky rozdiely, ktoré rozmnožujú počet náhľadov a myslí si, že ich môže odstrániť preto, lebo sa netýkajú cieľa dobra. Podľa jeho náhľadu k podstate filozofickej školy patrí, že utvorí vlastný náhľad, od iných škôl odlišný, náhľad o cieli dobra a zla. Niet totiž iného dôvodu na filozofovanie, okrem túžby po blaženosti. Len to, čo človeka blaží, je cieľom dobra, a niet iného dôvodu na filozofovanie, len cieľ dobra. A preto taká škola, ktorá nehľadá cieľ dobra, nemôže sa vôbec pomenovať filozofickou školou.[2]) Keď je otázka o živote v spoločnosti, či sa ho má múdry tak pridŕžať, že najvyššie dobro, ktoré robí človeka blaženým, tak isto chce a žičí svojmu priateľovi, ako aj sebe, alebo či len pre svoje šťastie má robiť, čokoľvek robí. Nie je tu otázka o najvyššom dobru vlastnom, ale len o tom, či sa má pribrať, alebo nemá pribrať priateľ do účasti na dobru, nie pre seba samého, ale pre priateľa, aby sa z priateľovho dobra tešil tak isto ako zo svojho. Podobne je to aj s novoakademikmi, podľa ktorých nič nie je isté. V otázke, či veci filozofického bádania majú sa pokladať za neisté, ako to oni pokladajú, alebo za isté, ako

to hlásajú iní filozofi, nejde o to, za akým cieľom dobra sa máme uberať, ale že treba pochybovať o samej pravde dobra, za ktorým sa treba uberať, či jestvuje, alebo nejestvuje. Poviem celkom jasno: či tak treba túžiť po dobru, že túžiaci tvrdí, že je pravdivé; či tak, že túžiaci po dobru by hovoril, že sa mu zdá byť pravdivým dobrom, hoci v skutočnosti môže byť ono nepravdivé. Jednako v oboch prípadoch sa usiluje o to isté dobro. Tak isto aj v rozdieli, ktorý sa javí v spôsobe života a obyčaj o ch cynikov, nejde o to, čo je cieľom dobra, ale či ten, ktorý sa usiluje po pravom dobre, má si zariadiť život podľa toho spôsobu a obyčajov, bez ohľadu na to, ktoré dobro sa mu zdá pravé a žiadúce. Veď boli filozofi, ktorí túžili po rozličných najvyšších dobrách, jedni po čnosti, druhí po rozkoši, a pritom zachovávali rovnaký spôsob života a obyčaje, preto ich volali cynikmi. To, čo odlišuje filozofov-cynikov od ostatných filozofov, nijako nevplýva na výber a podržanie si dobra, od ktorého čakali blaženosť. Keby to malo čokoľvek spoločného s výberom a hľadaním dobra, potom by spoločný spôsob života požadoval úsilie za jediným cieľom a odlišný spôsob života by nepripustil úsilie za jediným cieľom.

19.2. Ako došiel Varro k trom definíciám najvyššieho dobra, z ktorých si možno vybrať len jednu.

V troch druhoch žitia, v prvom nie nečinnom, ale v rozjímaní a hľadaní pravdy, v druhom, preplnenom starosťami o ľudské záležitosti, v treťom, umiernenom z oboch druhov, keď sa pýtame, ktorý si prv vyvoliť, v otázke niet nijakého sporu o cieli dobra. V nej ide len o to, ktorý z troch druhov žitia donáša ľahkosť alebo ťažkosť pri dosiahnutí a udržaní najvyššieho dobra. Len čo niekto dosiahne cieľ dobra, ihneď urobí človeka šťastným. V literárnej alebo verejnej činnosti, alebo keď sa obe striedajú, nie je hneď každý blažený. Mnohí môžu žiť v niektorom zo spomenutých troch druhov a súčasne sa mýliť v usilovaní sa o cieľ dobra, ktoré blaží človeka. Iná je teda otázka o cieli dobra a zla, ktorá je predpokladom rozdielnych filozofických škôl, a iná je otázka o spoločnom živote, o pochybovaní akademikov, o šatení a živobytí cynikov, o troch druhoch života, o rozjímavom, činnom a umiernenom z oboch. Ani v jednej nie je reč o cieľoch dobra a zla. Marcus Varro použil tieto štyri rozdiely — zo spoločenského života, z novoakademikov, z cynikov, z trojakého spôsobu života a prišiel až na dvesto osemdesiat osem možných názorov, — hoci by sa dalo podobne ešte aj viac nájsť, — potom však všetky odstránil, lebo sa nijako netýkajú otázky najvyššieho dobra, preto nie sú ani filozofickými školami, ani sa tak nemajú volať. Vracia sa potom k dvanástim, v ktorých je otázka, čo je dobrom človeka, ktoré robí človeka blaženým, ak ho dosiahne, aby ukázal, že jeden náhľad je správny a ostatné nesprávne. Po odstránení trojnásobného spôsobu života stratia sa dve čiastky toho čísla a zostane deväťdesiatšesť názorov. Keď sa odstráni rozdiel, pribratý zo spôsobu života a náhľadu cynikov, zmenší sa počet na polovicu a bude ich štyridsaťosem. Vezmime ešte rozdiel podľa náhľadu akademikov a bude len polovica a sme pri čísle dvadsaťštyri. Aj čo sa pribralo zo spoločenského života, ak sa odstráni, zostane len dvanásť náhľadov. Týmto dvanástim nemožno nič vyčítať, prečo by sa nemohly pokladať za náhľady filozofických škôl. V nich už nejde o nič iného, len o cieľ dobra a zla. Keď sa nájde cieľ dobra, cieľ zla sa ukáže ako opačný. Aby mohlo vzniknúť dvanásť škôl, strojnásobíme štyri veci: rozkoš, pokoj, oboje spolu, prvé dary prírody, ktoré Varro menuje pravrodmi. Tieto štyri veci keď sa niekedy jednotlivo podriaďujú čnosti a žiadajú sa nie pre seba, ale pre úkon čnosti; inokedy, keď nie pre ne same, ale pre získanie a udržanie ich sa vidí potrebná čnosť; inokedy sa zas spája vec s čnosťou tak, že sa súdi, že aj čnosť aj tie žiadúce veci sú pre seba. Tak sa počet štyroch strojnásobí a dôjde sa k počtu dvanásť náhľadov. Zo štyroch vecí odstránil Varro ešte: pokoj, rozkoš a oboje. Nie preto, že by ich neschvaľoval, ale pravrody prírody majú v sebe aj rozkoš, aj pokoj. Načo treba robiť z dvoch tri veci, dve totiž brané jednotlivo: rozkoš alebo pokoj a tretia, keď sú obe spolu, keď pravrody prírody obsahujú aj

tieto a ešte mnoho iných? Chce teda hovoriť o troch náhľadoch, ktorý z nich treba vybrať. Zdravý rozum nepripustí viac ako jeden správny náhľad, či už je v týchto troch alebo niekde inde, čo neskoršie uvidíme. Zatiaľ povieme čím najkratšie a jasno, ako si Varro vybral jeden z troch náhľadov. Náhľadov je troje preto, lebo buď prvé dary prírody pre čnosť, buď čnosť pre prvé dary prírody, buď oboje, t. j. aj čnosť aj prvé dary prírody treba si žiadať pre ne same.

19.3. V otázke najvyššieho dobra sleduje Varro mienku starej Akadémie.

Ktorá z troch vecí je pravdivá a ktorú treba nasledovať, pokúša sa nás Varro v nasledovnom presvedčiť. Ponajprv, že najvyššie dobro sa nehľadá vo filozofii stromu, ani dobytka, ani boha, ale človeka, totiž treba sa pýtať, čo je sám človek. Chápe, že v ľudskej prirodzenosti sú dve veci: telo a duša, a nijako nepochybuje, že z týchto dvoch je duša lepšia a omnoho vynikajúcejšia. Či však sama duša tvorí človeka tak, že telo je pre ňu len toľko, ako je kôň pre jazdca? Jazdec nie je totiž človek a kôň, ale len človek. A predsa sa menuje jazdec, lebo má istý vzťah ku koňovi. Či samotné telo je človekom, majúc nejaký vzťah k duši ako pohár k nápoju? Pohárom sa nemenuje kalich a nápoj v ňom spolu, ale len kalich sám sa menuje pohárom. Preto však, lebo nápoju je nejako prispôsobený. (V latinčine je lepšie vyjadrená hra slov — poculum a potio.) Ani sama duša, ani samo telo, ale jedno i druhé razom tvoria človeka, ktorého jednou časťou bude duša alebo telo, ale on sám, aby bol človekom, musí sa skladať z oboch častí. Podobne aj dva spriahnuté kone voláme záprahom a pravý alebo ľavý kôň je len časťou záprahu. Záprahom nemenujeme pomer jedného k druhému, ale oba spolu. Z troch spomenutých náhľadov vyberá Varro tretie a za človeka pokladá nie samotnú dušu, ani nie samotné telo, ale telo a dušu spolu. Tak potom tvrdí, že najvyššie dobro človeka, ktoré ho robí blaženým, sa skladá z dobier jednej aj druhej časti, totiž tela aj duše. Preto aj prvé dary prírody pokladá za žiaduce pre ne same a samu čnosť, ktorú veda definuje ako umenie žiť, pokladá za najvyššie dobro, ktorá je medzi dobrami duše najlepším dobrom. Tá čnosť alebo umenie žiť keď dostala dary prírody, ktoré aj bez nej boly, ale boly ešte bez náuky, žiada si všetky pre seba samu a súčasne si žiada aj samu seba. Používa všetko aj seba samu, aby sa tým všetkým potešila a užila, viac alebo menej podľa toho, ako sú tie dary väčšie alebo menšie, aby sa radovala zo všetkých a ak treba, aby niektorými menšími aj pohrdla, žeby miesto nich dosiahla a udržala väčšie. Okrem všetkých dobier tela a duše, čnosť všetko iné nemá za nič. Jedine čnosť dobre užíva seba samu aj všetky dobrá, ktoré robia človeka blaženým. Kde niet čnosti, nech je dobier koľkokoľvek, nie sú dobrom toho, komu patria. Nemožno ich menovať dobrami u toho, komu nemôžu osožiť pre zlé užívanie. Ten život človeka, ktorý užíva čnosti a dobrá ducha a tela, bez ktorých čnosť nemôže jestvovať, volá sa blaženým. Ak užíva aj iné, bez ktorých sa čnosť môže zaobísť, život je blaženejší. Ak už užíva všetky dobrá a nijaké už nechybuje, či telesné, či duševné, vtedy je život najblaženejší. Nie každý život je čnosťou, ale len múdry život je čnosťou. Okrem toho každý život môže byť bez čnosti, avšak čnosť nemôže jestvovať bez života. To isté som povedal o rozume, pamäti a iných schopnostiach v človeku. Jestvujú v človeku aj predtým, ako sa začína učiť, bez nich však nemôže byť nijaká veda, ba ani čnosť, ktorá sa získava vedou. Byť dobrým bežcom, mať krásne telo, vynikať obrovskou silou a podobné veci sú takého druhu, že aj čnosť sa zaobíde bez nich a ony bez čnosti. Predsa sú však dobrami. Aj tie miluje čnosť pre seba samu, používa ich a užíva, ako sa patrí na čnosť.

Tento blažený život menujú aj vospolným, čo dobro priateľov miluje pre dobro samo ako svoje vlastné a žičí im pre nich samých to, čo aj sebe. Nech je to už v dome, ako manželka a deti a ostatní domáci, alebo v mieste, kde je jeho dom, ako je mesto, kde sú občania, či už na celom zemskom okruhu, ako sú národy, s ktorými ho viaže ľudská pospolitosť, alebo na celom svete, čím sa označuje nebo i zem bohov, ktorých chcú mať za priateľov rozumného

človeka a ktorých my dôvernejšie voláme anjelmi. Starí akademici hovoria aj to, že nijako nemožno pochybovať o cieli dobra, ako aj o jemu opačnom cieli zla, a v tom vidia rozdiel medzi nimi a novoakademikmi. Podľa ich mienky nezáleží ani na tom, keď niekto filozofuje o cieľoch dobra a zla, pokladaných nimi za pravdivé, či sa oblieka po stoicky a žije, či podľa iného spôsobu. Čo sa týka troch druhov života: pokojného, činného a miešaného z oboch, dávajú prednosť poslednému. Tak učili podľa svedectva Varrovho starí akademici a odvoláva sa na Antiocha, svojho a Cicerónovho učiteľa, ktorého Cicero pokladá skôr za stoika ako za staroakademika. Napokon, nám je to ľahostajné, lebo my máme usudzovať z obsahu náhľadov a nestarať sa o to, čo kto súdil o nositeľoch tých náhľadov.

19.4. Kresťanský náhľad o najvyššom dobre a zle.

Keď sa niekto obráti na nás s otázkou, čo na to všetko povie boží štát, aká je jeho mienka o cieľoch dobra a zla, odpoveď znie: Večný život je najvyšším dobrom a večná smrť najväčším zlom. Musíme správne žiť, aby sme jedno dosiahli, a druhému unikli. Preto sa hovorí: »Spravodlivý žije z viery« (Habakuk 2, 4; Gal. 3, 11). Vo viere musíme túžiť po svojom konečnom dobre, lebo tu ho ešte nevidíme. Sám čnostný život nie je dielom našich síl, ak nás, o to prosiacich a veriacich, neposilní ten, ktorý nám dal vieru, ktorou veríme, že dostaneme od neho pomoc. Tí zas, čo si mysleli, že cieľ dobra a zla je v tomto živote, a najvyššie dobro videli v tele alebo v duši alebo v oboch, aby som to jasnejšie povedal, buď v rozkoši, buď v čnosti, buď v oboch; alebo v pokoji, buď v čnosti alebo v oboch; alebo v rozkoši, spojenej s pokojom, buď v čnosti, buď v jednom i druhom; alebo v prvých daroch prírody, buď v čnosti, buď v jednom i druhom; — všetci tí sa chceli stať blaženými už tu a v čudnom nerozume chceli oblažiť seba samých. Pravda sa im vysmieva ústami proroka: »Pozná Pán myšlienky ľudské«, alebo ako Pavol uviedol to svedectvo: »Pán poznal myšlienky múdrych, že sú márne« (Žalm 93, 11; I. Kor. 3, 20).

Naozaj, čí jazyk by mohol a mal taký prúd výrečnosti, aby mohol vypovedať biedu tohto života? Veľmi dojímavú žalobu podáva Cicero vo svojej »útеche« nad smrťou dcéry, a predsa koľko je toho, čo povedal? Aj tie veci, ktoré menujeme prvými dobrami, kedy, kde a ako môžu byť v tomto živote tak trvalé, aby nimi neotriasol nejaký nečakaný prípad? Ktorá bolesť, opak rozkoše, ktorý nepokoj, opak pokoja, nemôže zasiahnuť telesný život múdreho? Určite každé poškodenie a ochromenie údov kazí celistvosť človeka, každé znetvorenie ničí krásu, každá nevoľnosť zdravie, každá únava silu, každý druh ohlušenia alebo meravosti pohyblivosť. A čo z toho všetkého nemôže postihnúť telesné jestvovanie múdreho? Aj držanie a pohyb tela, keď sú ladné a primerané, počítame ich k prvým darom prírody. Čo potom, keď sa od choroby začnú údy triasť? Keď sa skriví chrbtová kosť, že sa ruky dotýkajú zeme a človek sa stáva ako by štvornožcom? Nie je tu zničená všetka krása a všetok pôvab v držaní tela? Potom prvovrody ducha, ako ich voláme, medzi ktoré počítame predovšetkým päť smyslov a rozum, lebo pomáhajú pochopiť a poznať pravdu. Aké nepatrné a bezvýznamné je to, čo zostane zo smyslov, keď niekto ohluchne alebo oslepne, aby sme len toto spomenuli. Kam sa utiahne rozum a poznanie, kde spia, keď niekto v nemoci stratí rozum? Človek by plakal a slzy ronil, keď si pomyslí alebo aj vidí, ako blázni často tárajú nesmyselné reči alebo aj robia veci, ktoré nesúhlasia s tým, čo pokladali za dobro, a nesúhlasia s ich zvyčajným správaním sa a so všeobecnou mravnosťou. Čo mám povedať o tých, ktorí trpia záchvatmi zlého ducha? Nevedno, kde je schované a zahrabané ich poznanie, keď zlý duch používa ich telo a dušu podľa svojej vôle. Kto sa môže s určitosťou spoľahnúť, že také nešťastie sa nemôže prihodiť aj múdremu? Napokon aké a koľké je chápanie pravdy v tomto tele, kde, ako čítame v pravdivej knihe Múdrosti: »Porušiteľné telo obťažuje dušu a zemské prebývanie potláča smysel mnoho mysliaceho« (Múdr. 9, 15)? Nápor alebo snaha po

činnosti, ak správne po latinsky označujeme to, čo Gréci označujú slovom ormé, patrí tiež k prvým darom prírody a či nie je to isté, čo riadi poľutovaniahodné pohyby bláznov a skutky, ktorých sa hrozíme, keď sa poruší činnosť smyslov a rozum zatemní?

A teraz čnosť, ktorá nepatrí medzi prvé dobrá prírody, lebo len po nich býva uvedená náukou, keď si nárokuje vrchol medzi ľudskými dobrami, čo iného robí, ak nie ustavičný boj s nerestami nie vonkajšími, ale vnútornými, a nie s cudzími, ale so svojimi vlastnými? Najmä tá čnosť, ktorá sa po grécky menuje sofrosiné, po latinsky temperantia, miernosť,[3]) ktorá uzdí nízke žiadosti, aby nezviedly ducha na privolenie a nestrhly ho k nejakej hanebnosti. Je to skutočne nerest, keď, ako hovorí apoštol: »Telo žiada proti duchu«, a tej neresti opačná je čnosť, keď »Duch žiada, čo je proti telu. Navzájom si odporujú, takže nemôžete robiť, čo by ste chceli« (Gal. 5, 17). Čo chceme urobiť, keď chceme dosiahnuť ciel najvyššieho dobra, ak len nie to, aby telo nežiadalo proti duchu, aby v nás nebolo vôbec tej neresti, proti ktorej duch požiada? Tu na zemi to pri najlepšej vôli nedosiahneme, preto sa uspokojíme s tým, aby sme s božou pomocou aspoň toľko dosiahli, aby sme nepovolili telu, túžiacemu proti duchu, poddaním sa ducha a dobrovoľným privolením sa nedali strhnúť na hriech. Božechráň, aby sme mali istotu o blaženosti, kým sme v tomto vnútornom boji, o blaženosti, ktorú chceme dosiahnuť víťazstvom. Lenže kto je až natoľko pevný duchom, aby bol prostý akéhokoľvek boja proti telu?

Aká je to čnosť, ktorú menujú opatrnosťou? Či nerozlišuje svojou bdelosťou dobro od zla, aby do túžby po dobru a do úsilia vyhnúť sa zlu nevklzol nejaký omyl? Tým aj vydáva svedectvo, že sme uprostred zla, alebo že zlo je v nás. Učí nás, že zlom je súhlasiť s hriechom a dobrom je nesúhlasiť s hriechom žiadostivosti. Avšak to zlo, s ktorým nesúhlasiť nás učí opatrnosť, a miernosť zapríčiní, že nesúhlasíme, predsa ani opatrnosť, ani miernosť nevyničia zlo zo života. A či spravodlivosť,[4]) ktorej úlohou je dať každému, čo mu patrí, čím vzniká v človeku akýsi spravodlivý poriadok, že duša sa podrobí Bohu a telo duši, a teda Bohu telo aj duša, či tá čnosť nedokazuje, že ešte dosiaľ pracuje na diele, a nie, že odpočíva po vykonanom diele? O toľko menej sa duša podriaďuje Bohu, o čo menej vo svojej mysli chápe Boha. O toľko menej sa podrobuje telo duši, čím viac túži proti duchu. Kým je v nás táto choroba, tento mor, táto nemoc, ako môžeme byť zdraví? A ak sme nie zdraví, ako sa opovážime nazvať blaženými, a to konečnou blaženosťou? Tá čnosť, ktorá sa volá zmužilosť, je svedkom toho, že pri akejkoľvek veľkej múdrosti zlo prebýva medzi ľuďmi a povinnosťou zmužilosti je zlo trpezlivo znášať. Čudujem sa, s akou bezočivosťou môžu stoickí filozofi udržovať, že to zlo nie je zlom a keby vraj bolo toľké, aby ho múdry nemohol alebo nemal znášať, povinný je vziať si život a vysťahovať sa z tohto sveta. Taká hlúpa je pýcha týchto ľudí, ktorí si myslia, že tu je cieľ dobra a že sami od seba budú blažení, že ich mudrc, ako ho opisujú vo svojej podivnej namyslenosti, hoci bude oslepnutý, ohluchnutý, hoci onemie a ochromie na tele, hoci ho budú bolesti trápiť a postihne ho zlo, aké si len možno vymyslieť, takže je prinútený si až život vziať, tí stoici sa nehanbia ešte aj takýto život pomenovať blaženým. Pekný blažený život, ktorý musí hľadať pomoc smrti, aby sa mohol zakončiť! Ak je blažený, treba v ňom zostať! Lež ak pre zlo uteká zo života, ako ho možno nazvať blaženým? Alebo ako tie bolesti a nešťastia nie sú zlom, keď premáhajú zmužilosť, ktorá je dobrom? Okrem toho nútia zmužilosť, že nielen pred nimi ustupuje, ale aj šialene tvrdí, že život je blažený, ale treba sa mu vyhnúť. Kto je taký slepý, aby nevidel, že niet príčiny vyhýbať sa životu, keď je blažený? Ale ak priznávajú, že pre ťažké bremená, tlačiace život, treba sa mu vyhnúť, prečo neohnú tvrdý krk pýchy a nepriznajú sa, že život je nešťastný? Prosím, či sa Kato zabil z trpezlivosti alebo z netrpezlivosti? Nebol by to spravil, keby nebol netrpezlivosťou znášal Cézarovo víťazstvo. Kde je tu zmužilosť? Veru ustúpila, veru podľahla, veru bola tak premožená, že sa pozbavila blaženého života, opustila ho a hanebne

utiekla od neho. Či už nebol vtedy život blažený? Bol nešťastný! Ako teda niet na svete zla, keď život urobilo nešťastným a hodným toho, aby bolo treba utekať od neho?

Tí zas, ktorí priznávajú, že zlo na svete jestvuje, peripatetici a staroakademici, ktorých náhľad bráni aj Varro, hoci hovoria o tých veciach prijateľnejšie, ale udržujú ten blud, že aj pri zlu, ktoré keby bolo aj toľké, že by sa ho ten, kto ho trpí, musel pozbaviť svojou dobrovoľnou smrťou, že predsa je len život blažený. Varro hovorí: »Zlé sú utrpenia a telesné muky a o toľko horšie, o koľko môžu byť väčšie; aby si sa ich pozbavil, treba sa pozbaviť života«. Akého to života, prosím? »Toho, ktorý zaťažujú toľké zlá«. Či naozaj je blažený život medzi toľkými zlami, pre ktoré treba ujsť zo života? Či preto je blažený, že ti je dovolené smrťou sa vyhnúť zlám? A čo ak z nejakého rozhodnutia božieho budeš v nich držaný a nebudeš môcť zomrieť, ale ani sa ich pozbaviť? Až potom by si povedal, že toto je nešťastný život. Nie, preto nie je biedny, že sa ho môže človek rýchlo zbaviť, lebo ak je večný, aj ty sám ho pomenuješ biednym. Nie preto, že je krátky, nemá sa vidieť nijaká bieda. Alebo čo je ešte nesmyselnejšie, preto, že je to život krátky, pomenovať ho blaženosťou. Veľká je sila toho zla, ktoré zdolá človeka, podľa nich aj múdreho, aby sa pozbavil ľudského jestvovania; keď hovoria, a to pravdive, že je to nejako hlas prírody, najprvší a najsilnejší, aby sa človek smieril so sebou, a preto prirodzene vyhýbal smrti, a tak si bol priateľom, aby chcel a úporne túžil byť živou bytosťou a chcel žiť v spojení tela a duše. Veľká je sila toho zla, ak ono prekonáva prirodzenú túžbu po živote, ktorá zapríčiňuje, že všetkými spôsobmi, všetkou silou a úsilím vyhýbame smrti. A to tak prekonáva, že sa žiada to, čomu sa predtým hľadelo uniknúť. A ak sa nemôžu odinakiaľ získať, sám si ju spôsobí (smrť). Veľká sila je v zlách, ktoré robia zmužilosť vrahom, ak ju ešte možno zmužilosťou nazvať, keď je tak premožená zlom, že človeka, ktorého zmužilosť, ako čnosť, vzala pod ochranu, nielen že nevie zachovať trpezlivosťou, ale sama je prinútená zabíjať. Je pravda, múdry má trpezlivo znášať aj smrť, ale takú, ktorá príde odinakiaľ; podľa týchto filozofov, keď je niekto donútený sám seba usmrtiť, to musia aj oni sami priznať, že jestvujú nielen zlá, ale aj neznesiteľné zlá, ktoré človeka doženú do takého zločinu. Život, na ktorý dolieha ťarcha toľkých a takých nešťastí, lebo je vystavený náhodám, nebolo by možno nazvať blaženým, keby ľudia ktorí tak tvrdia, keď sú premožení valiacimi sa nešťastiami, ustupujú pred zlom tým, že si zapríčinia smrť, keby tí istí ľudia premožení istými dôvodmi v hľadaní blaženého života, ráčili ustúpiť pravde a nenazdávali sa, že v tejto smrteľnosti sa treba radovať z dosiahnutého cieľa najvyššieho dobra. Tu aj samotné čnosti, nad ktoré v človekovi niet nič lepšieho a užitočnejšieho, čím väčšiu pomoc poskytujú proti sile nebezpečenstiev, námah a bolestí, tým určitejšie svedectvo vydávajú o jestvote biedy. Ak sú to pravdivé čnosti, ktoré môžu byť len v ľuďoch opravdivej zbožnosti, nech sa pochvália tým, že majú v moci, aby ľudia, majúci tie čnosti, netrpeli nijakú biedu, lebo pravdivá čnosť neklame, aby mohla tak povedať. Miesto toho povedia, že môžu urobiť, aby sa ľudský život, ktorý pre množstvo dočasných ťažkých utrpení musí byť smutný, stal blaženým nádejou v budúci život, a aj ako by spaseným. Ako môže byť blažený život, ktorý ešte nie je spasený? Preto aj apoštol Pavol hovorí nie o nerozumných, netrpezlivých, nezdržanlivých a nespravodlivých, ale o tých, ktorý žijú podľa opravdivej zbožnosti, a preto aj čnosti, ktoré majú, majú ich opravdivé: »Lebo v nádeji sme boli spasení! A nádej, ktorú by sme videli (splnenú), nebola by nádejou. Veď čo niekto vidí, načo by sa tomu nádejal? Ale ak sa nádejíme tomu, čo nevidíme, to musíme trpezlivo očakávať.« (Rim. 8, 24—25.) Ako sme teda nádejou spasení, tak isto sme nádejou blažení. Spasenie a blaženosť tu ešte nemáme uskutočnené v rukách, ale len ich očakávame v budúcnosti. A to »trpezlivo«, lebo sme zahrnutí všelijakým zlom, ktoré musíme trpezlivo znášať, kým nedôjdeme do toho dobra, kde budeme mať všetko, čo nám bude poskytovať nevýslovnú radosť, a tam už nebude ničoho, čo by sme museli znášať. Táto spása, ktorá bude v budúcom veku, bude súčasne aj konečnou

blaženosťou. Keďže filozofi, ktorí nevidia tú blaženosť, nechcú v ňu veriť, namáhajú sa čím pyšnej šou, tým klamlivejšou čnosťou zadovážiť si tu falošnú blaženosť.

19.5. Spoločný život, aj keď je chvályhodný, predsa trpí rozličnými údermi.

Ak filozofi požadujú od múdreho vospolný život, to my ešte rozhodnejšie schvaľujeme. Veď ako by vznikol tento boží štát, o ktorom píšeme už devätnástu knihu, ako by sa vyvíjal a prišiel ku koncu, keby život svätých občanov nebol životom pospolitosti? Kto by mohol vypočítať, v koľkých a akých zlách sa zmieta ľudská pospolitosť v tejto biednej dočasnosti? Kto by to mohol oceniť? Nech teda počujú hovoriť jedného človeka zo svojich komikov, ktorý súhlasne so všetkými ľuďmi hovorí:

»Vzal som si ženu. Aké nešťastie som uvidel! Narodili sa synovia, nová starosť.« (Terent. Adelph. V, 4, 13.) Alebo aj to, čo spomína ten istý Terentius o biedach lásky: »Krivdy, podozrenia, nepriateľstvá, bitka a opäť pokoj« (Eunuch. I. 1, 14). Či toto všetko nevošlo do ľudských vzťahov? Či sa to neprihodí aj tam, kde je čestný pomer priateľskej lásky? Či nie sú tými vecami ako by nasiaknuté na každom kroku skoro všetky ľudské záležitosti, kde vidíme ako nepochybné zlo: krivdy, upodozrievania, nepriateľstvá, vojnu? Pokoj zas ako neisté dobro, lebo nepoznáme ľudské srdcia, s ktorými ho chceme mať. A keby sme ich aj dnes poznali, nemôžeme vedieť, aké budú zajtra. Ktorí ľudia bývajú prijateľnejší, alebo aspoň majú takými byť, ak nie tí, ktorí bývajú pod jednou strechou? A predsa, kto môže byť v tejto veci istý, keď práve zo skrytých nástrah takýchto blízkych vznikly často veľké zlá, a to tým trpkejšie, čím sladší bol pokoj, ktorý sa len pokladal za ozajstný, a v skutočnosti bol len záludne predstieraný? Preto sa hlboko dotkne každého srdca a je skoro do plaču, keď počuje slová Tulliove: »Niet skrytejších úkladov nad tie, ktoré skrývajú za predstieranú ochotu a za priateľstvo. Pred otvoreným nepriateľom sa môžeš ľahko ochrániť. Avšak skryté, vnútorné, domáce zlo nielen jestvuje, ale ťa zovšadiaľ omotáva, prv ako by si ho mohol postriehnuť a spoznať.« (Cic. in Verr. 2, 1, 15.) Preto aj s bolestným srdcom počúvame výrok boží: »Nepriatelia človeka, jeho domáci« (Mat. 10, 36). Aj keď môže byť niekto dosť silný, aby vyrovnane zniesol údery predstieraného priateľstva, a aj dosť opatrný, aby sa mal pred nimi napozore, predsa každý, kto je sám dobrý, musí sa veľmi nepríjemne zaraziť nad zlobou zákerných ľudí, keď ich spozná ako veľmi zlých, nezáleží na tom, či už boli voči nemu od začiatku nepriateľskí a ochotu len predstierali, alebo či sa zmenili z dobrých na zlých. Ak teda už dom, spoločná ochrana proti zlám ľudského pokolenia, nie je dosť istý, čo potom obec, ktorá, čím je väčšia, jej námestie sa tým väčšmi ozýva občianskymi a trestnými spormi? Hoci by aj utíchly spory nielen búrlivé, ale často aj krvavé povstania a občianske vojny, mestá môžu byť od nich načas voľné, ale celkom bezpečné nikdy.[5])

19.6. Ľudské súdy sú mylné, ak pravda nie je dosť jasná.

Zostaňme pri súdoch, ktorých sa mestá nemôžu zbaviť ani v čase najhlbšieho pokoja. Sú to súdy ľudí nad ľuďmi. A aké sú biedne a smutné! Veď súdia ľudia, ktorí nemôžu nazrieť do vnútra tých, ktorých súdia. Preto často musia hľadať pravdu mučením svedkov, o ktorých vec vôbec nejde. Čo povedať o tom, keď niekto, trápený vo vlastnej záležitosti, a pri otázke, či je nevinný, opäť je mučený a pritom aj nevinný trpí pre pochybný zločin celkom nepochybné muky? Nie preto, ako by sa dosvedčilo, že to robil, ale preto, že sa nevie, že to neurobil. Tak nevedomosť sudcu je často nešťastím nevinného. Zatiaľ čo sudca dáva mučiť obžalovaného, aby azda nevedomky nezavraždil nevinného, stane sa niekedy následkom neblahej nevedomosti, že po mučení nevinného zavraždí ešte aj toho, koho dal mučiť, aby nezabil azda nevinného. Toto je ešte bolestnejšie a žalostnejšie a bolo by to treba oplakať prúdom sĺz. Ak

mučený podľa učenia svetskej múdrosti dal prednosť úniku z tohto života pred ďalším znášaním utrpenia, radšej sa prizná k zločinu, ktorý nikdy nespáchal. Keď takého človeka odsúdia a popravia, sudca vie ešte menej, či v tom, ktorého dal mučiť, odsúdil na smrť vinného alebo nevinného, aby azda nevedomky nevydal na smrť nevinného. Najprv dal nevinného mučiť, aby dosiahol istotu, a potom ho vydá na smrť bez toho, aby mal istotu. Či pri týchto tieňoch pospolitého života zasadne múdry ako sudca, a či nezasadne? Isteže zasadne! Zaväzuje ho a núti k takej službe pomer k ľudskej pospolitosti, ktorú opustiť pokladá za nedovolené. Jednako pokladá za dovolené, aby mučili svedkov vo veciach, ktoré sú im celkom cudzie; alebo, aby obžalovaný, ktorý, donútený ťarchou bolesti, priznal sa aj k tomu, čo neurobil, bol nevinne potrestaný, keď už predtým nevinne znášal mučenie; alebo, aby tí, ktorí nie sú na smrť odsúdení, zomierali väčšinou v mukách a pre muky; alebo, že neraz aj tí, ktorí podávajú žalobu s úmyslom osožiť ľudskej pospolitosti a zabrániť, aby zločin nezostal bez trestu, majú pravdu a nemôžu ju dokázať, lebo svedkovia falošne svedčia a obžalovaný s nadľudskou silou vytrpí muky a neprizná sa, a tak tých, ktorí podali žalobu, sudca, nepresvedčený o ozajstnej pravde, odsúdi na trest. Tieto a mnohé hrozné zlá nepokladá múdry za hriechy, lebo ich sudca nekoná s úmyslom škodiť, ale je donútený nevedomosťou a nevyhnutnosťou súdiť, lebo ho k tomu núti pomer k ľudskej pospolitosti. Toto je iste nešťastie človeka, hoci nie zlá vôľa múdreho. Či donútený nevedomosťou a nevyhnutnosťou súdiť trestá nevinných a trápi nevinných, či mu je málo, že niet vinného, ale chce, aby nebolo ani blaženého? O koľko rozumnejšie a dôstojnejšie človeka by bolo uznať v tej nevyhnutnosti ľudskú biedu a v sebe ju nenávidieť, a ak je zbožný, volať k Bohu: »Vytrhni ma z mojich nevyhnutností« (Žalm 24, 17).

19.7. Reč rozdeľuje ľudskú spoločnosť a aj spravodlivé vojny sú príčinou nešťastia.

Po štáte alebo meste nasleduje zemský okruh, v ktorom vidia tretí stupeň ľudskej spoločnosti tí, ktorí začínajú od domu do mesta, potom stupňovito k zemskému okruhu. Ten je tým plnší nebezpečenstvom, čím je väčší, podobne ako množstvo vôd. V ňom najprv rozdielnosť jazyka odcudzuje človeka od človeka. Ak sa vo svete stretnú dvaja a pre niečo musia spolu žiť, lebo sa nemôžu obísť, a ani jeden nevie reč druhého, to sa skôr spolčia nemé zvieratá, hoci rozličného druhu, než tí dvaja, hoci sú ľuďmi. Keď si nemôžu oznámiť to, čo cítia, jedine pre rozdielnosť reči, spolčenie im nenapomôže ani veľká prirodzená podobnosť, a to tak veľmi, že človek bude radšej spolu so svojím psom, ako s cudzím človekom. A predsa sa vynaložilo mnoho úsilia, aby víťazný štát dal podrobeným národom nielen svoje jarmo, ale aj svoju reč. Preto nechybovali, ba bolo veľmi mnoho tlmočníkov. To je pravda! Ale koľkými a akými hroznými vojnami a akým preliatím krvi a vraždením sa to dosiahlo? A keď sa aj tie ukrutnosti skončia, neskončia sa ich smutné následky. A hoci by už ani tých nebolo, predsa nikdy nebudú chýbať susedné nepriateľské národy, s ktorými ustavične boly a sú vojny. Ba aj rozsiahlosť ríše splodila vojny ešte horšieho druhu, t. j. triedne a občianske. Ony ešte väčšmi nivočia ľudský rod, či už sa bojuje preto, aby sa utíšily, alebo preto, aby azda nevznikly. Mnohé a mnohonásobné rany týchto nešťastí, tvrdé a ukrutné dopustenia, chcel by som vylíčiť, ako sa patrí, hoci ani zďaleka nemôžem tak, ako by si to vec vyžadovala, lebo až pokiaľ má siahať táto rozprava? Povie sa, že múdry bude viesť len spravodlivú vojnu. Hoci by aj tak bolo, predsa ho nebude bolieť, že pre neho vznikla nevyhnutnosť hoci aj spravodlivej vojny, keď si spomenie, že je len človekom. Veď keby nebola spravodlivá, nemusel by ju viesť, a len vtedy by pre múdreho nejestvovaly vojny. Nespravodlivosť oprotivnej strany núti múdreho viesť spravodlivé vojny. A nad touto nespravodlivosťou musí želieť človek, lebo je to ľudská nespravodlivosť, hoci by z nej nevznikla nijaká nevyhnutnosť vojny. Keď o týchto veľkých zlách, tak strašných, tak krutých niekto uvažuje s bolesťou, prizná, že bieda predsa

len jestvuje. Ktokoľvek by ich však znášal alebo o nich uvažoval bez bolesti srdca, je tým hodnejší poľutovania, ak sa aj tak ešte pokladá za blaženého, lebo taký už stratil všetok ľudský cit.

19.8. Ani priateľstvo dobrých ľudí nie je bezpečné. (Obsah.)

V tomto živote, kde priateľa často pokladáme za nepriateľa a nepriateľa za priateľa, čo nás môže potešiť väčšmi, ako pevná dôvera a vzájomná láska dobrých priateľov? Čím viac ich máme, tým väčšie obavy máme, aby sa im neprihodilo niečo zlého. Nestaráme sa len o ich dobro, ale trnieme, aby sa azda nezmenili na falošných, zlých a ničomných. Keď sa niekedy naše obavy splnia, len ten, kto to prežil, vie, koľkou bolesťou sa naplní srdce. Chceli by sme ich radšej vidieť mŕtvych, hoci aj to by nás bolelo. Aj keď nás smrť dobrých priateľov zarmucuje, jednako si len pri ich smrti blahoželáme, že zostali dobrými, a nedali sa zlákať zlom falošnosti a zrady.

19.9. Priateľstvo anjelov k ľuďom sa na tomto svete nemôže ukázať celkom zreteľne. (Obsah.)

Filozofi, ktorí chcú mať bohov za našich priateľov, spoločnosť anjelov kladú na štvrté miesto. My sa nebojíme, že anjeli nás zarmútia svojou smrťou alebo mravnou skazou. Anjelské priateľstvo nie je také ako ľudské. Často sa aj satan ukazuje ako anjel, aby nás zviedol a pokúšal. Je znakom božieho milosrdenstva, keď Boh nedovolí, aby diabol nás oklamal ako iných filozofov, ktorí chceli mať bohov za priateľov. Tak potom padol do osídel diablových celý ich štát a s diablom bude aj súdený. Obety, ktorými uctievali bohov, nečisté hry, ktorými oslavujú ich zločiny, aby ich vraj usmierili, sú dostatočným dôkazom, koho vlastne filozofi ctili.

19.10. Aká odmena čaká svätých za premáhanie pokušení. (Obsah.)

Ani svätí a vyznávači jedného a pravého Boha nie sú bezpeční pred zvádzaním a mnohorakým pokúšaním diablovým. Pokúšanie je užitočné nato, aby sme tým horlivejšie hľadali bezpečnosť, kde je istý a plný pokoj. Tam budú všetky dary prírody, ducha aj tela, a budú večné. Tam budú čnosti s odmenou za víťazstvo, bez strachu a ohrožovania nepriateľom. Čnosť je tam vlastne konečnou blaženosťou. Aj tu sa voláme blažení a šťastní, keď máme pokoj. Ale táto blaženosť je veľmi úbohá v porovnaní s večnou blaženosťou. Pravá čnosť používa pokoj na dobro, ale aj zlo používa na dobro, lebo jeho znášaním sa čnosť zdokonaľuje. Čnosť je vtedy pravdivá, keď všetko jej úsilie smeruje do toho pokoja, kde už nemôže byť pokoja väčšieho a lepšieho.

19.11. Blaženosť večného pokoja. (Obsah.)

Môže sa povedať, že cieľom všetkého nášho dobra je pokoj. To sa môže tak isto, ako sme povedali, že cieľom je večný život. V žalme sa hovorí: »Chváľ Jeruzalem, Pána, chváľ Boha svojho, Sion. Lebo upevnil závory tvojich brán, požehnal synov tvojich v tebe, ktorý položil tvoje hranice pokoj.« (Žalm 147, 12—13.) Keď sú upevnené závory brán, už nik do nich nevojde, ani nimi nevyjde. Preto sa hranicami rozumie pokoj, a to večný. Aj samo slovo Jeruzalem značí vlastne videnie pokoja. Keďže slovo pokoj používajú často aj na tomto smrteľnom svete, kde niet večného života, preto cieľ božieho štátu, kde pokoj bude najvyšším dobrom, nazveme radšej večným životom než pokojom. O tom hovorí aj apoštol: »Teraz však, oslobodení od hriechu a slúžiac Bohu, máte ovocie posvätenia a ako jeho zakončenie

život večný«. (Rim. 6, 22). Keďže však večný život budú mať aj zlí vo večnom treste, bolo by lepšie hovoriť, že cieľom božieho štátu je alebo pokoj vo večnom živote, alebo večný život v pokoji. Pokoj si už aj na tejto zemi ceníme a vážime tak veľmi, že o ničom nechceme počuť s väčšou radosťou, ako o pokoji, po ničom netúžime väčšmi, ani nemôžeme nájsť nič lepšieho.

19.12. Všetky vojny a nepokoje smerujú vlastne k pokoju.

Každý, kto nahliadne do ľudského života a do celej prírody, uzná, že ako niet bytosti, ktorá by sa nechcela radovať, tak isto niet nikoho, kto by netúžil po pokoji. Ba aj tí, čo chcú vojny, nechcú vlastne nič iné, ako zvíťaziť, a tak dôjsť k slávnemu pokoju. Čím iným je totiž víťazstvo, ak nie podmanením protivníka? Keď sa to dosiahne, bude aj pokoj. Z úsilia po pokoji vedú vojny aj tí, ktorí chcú uskutočňovať vojenské čnosti rozkazovaním a bojovaním. Uznáva sa teda, že pokoj je žiadaným koncom vojny. Každý aj v bojovaní hľadá pokoj, a nikto v uzavieraní pokoja nehľadá vojnu. Veď aj tí, čo chcú porušiť daný pokoj, nie že by nenávideli pokoj, ale ho chcú zmeniť podľa svojho náhľadu. Nechcú, aby vôbec nebolo pokoja, ale chcú ho mať takým, aký oni chcú. Napokon, hoci sa povstaním oddelili od iných, ak by nemali v úmysle nejaký druh pokoja, neuskutočnili by svoj zámer. Preto aj lúpežníci, aby smelšie a istejšie ničili pokoj iných, chcú mať pokoj medzi sebou. Hoci by niektorý z nich, vynikajúci silou tak sa vyhýbal spoločníkom, že by si nikoho nepribral a sám by prepadával a lúpil a ničil tých, ktorých by mohol, predsa aby aspoň tieň pokoja zachovával s tými, ktorých nemohol zabiť, alebo pred ktorými chce zostať skrytý. Vo svojom dome, so ženou a deťmi chce iste zostať v pokoji. Iste má radosť, keď ho počúvajú na slovo. Keď sa tak nestane, rozhnevá sa, vyčituje a trestá. Ak treba, v svojom dome spraví poriadok aj násilím. Vie, že v dome nemôže byť pokoj, ak sa všetko nepodrobí jednej hlave, ktorou je on sám. Keby taký dostal moc nad štátom alebo národom, a to tak, aby mu poddaní slúžili tak, ako chcel, aby mu doma všetci slúžili, už by sa neskrýval ako zbojník po jaskyniach, ale povýšil by sa na kráľa, hoci by v ňom zostala tá istá žiadostivosť a zlosť. Každý chce mať pokoj so svojimi, ktorý chce žiť podľa svojej vôle. Ba aj tých, s ktorými bojujú, chcú ľudia urobiť svojimi, ak len môžu, a podrobeným chcú dať zákony svojho pokoja.

Lež predstavme si nejakého človeka, o akom spievajú básnici a spisovatelia, ktorého by pre jeho spoločenskú hrubosť chceli nazvať skôr poločlovekom ako človekom. Hoci jeho kráľovstvom by bola drsná samota jaskyne a akési bezprikladné zlo, že by sa podľa toho aj menoval zlým, keď sa po grécky zlý volá kakos; hoci ten Kakos nikdy nepočul láskavý hlas manželky, ani sám nikdy tak neprehovoril; hoci nikdy nepoznal radostnú hru so svojimi malými deťmi, ani väčším nikdy nerozkazoval; nikdy nemal potešenia z priateľských rozhovorov, ani z rozhovorov so svojím otcom Vulcanom, od ktorého bol len tým šťastnejší, že sám nesplodil takú obludu; hoci nikdy a nič nikomu nedal, ale sám, od koho mohol a čo chcel, kedy mohol a koľko chcel, sobral, predsa v tej svojej opustenej jaskyni, kde, ako opisuje básnik, zem bola ustavične teplá od novej krvi (Verg. Aen. 8, 195), cieľom jeho túžob nebolo nič iného, jedine pokoj nikým nerušený, aby mu pokoj neporušilo nijaké násilie alebo hrozba. Napokon chcel mať pokoj aj so svojím vlastným telom a len natoľko bol spokojný, nakoľko ho mal. Rozkazoval aj svojim údom, ktoré ho poslúchaly. Aby zas utíšil búriace sa túžby nedostatočnej, smrteľnej ľudskej prirodzenosti a utíšil hlad, podpichujúci dušu, aby pretrhla spoločenstvo s telom a opustila ho, lúpil, čo mohol, zabíjal, požieral a hoci bol ukrutný a divý, predsa sa staral, aby mal pokoj pre svoj život a zdravie, pokoj, zabezpečený násilným a zverským spôsobom. Keby teň istý pokoj, ktorý vedel zachovať vo svojej jaskyni sám so sebou, chcel zachovávať aj s ľuďmi, nemenoval by sa zlým, obludou a poločlovekom. Keby jeho telesná podoba a chrlenie ohňa neodstrašovaly ľudskú spoločnosť, možno by sa ukázalo, že tie ukrutnosti robil nie z túžby niekomu škodiť, ale z nevyhnutnosti, aby si udržal

život. Našťastie, on vôbec nejestvoval, alebo aspoň, čo je pravdepodobnejšie, nebol takým, ako ho predstavila obrazotvornosť básnikova. Keby Kakus nebol taký zlý, potom ani Hercules by nebol taký slávny. Múdrejšie je veriť, ako som už povedal, že taký človek alebo poločlovek vôbec nežil, ako aj iným básnickým výmyslom netreba veriť. Najdivšie zvieratá, ktorým sa Kakus blížil svojou divosťou (pomenovali ho aj polozverom), chránia zachovanie svojho rodu istým pokojom, pohlavným stykom, plodením a rodením, opatrovaním a kŕmením mláďat, hoci niektoré z nich nie sú stádovité, ale samotárske. Nie tak ako ovce, jelene, holubice a včely, ale ako levy, líšky, orly a sovy. Či aj tigrica nemručí spokojne nad svojimi mláďatmi a nehrá sa s nimi, krotiac svoju divosť? Alebo sup, hoci samotársky vyhľadáva svoju korisť, či sa nepári, či nerobí hniezdo, nevysedí mláďatá, nekŕmi ich a či sa so svojou ako by manželkou nedelí v domácom živote v najprikladnejšej shode a pokoji? O čo viac nesie zákon ľudskej prirodzenosti ľudí tvoriť spoločnosť a uzavierať pokoj s ľuďmi, a nakoľko to od nich závisí, spoločnosť všetkých ľudí, lebo aj zlí bojujú za pokoj svojich a všetkých chcú spraviť svojimi, ak by to mohli, aby všetci a všetko slúžilo jednému, aby všetci súhlasili s jeho pokojom, či už v láske alebo strachu. Takto ľudská pýcha prevrátene nasleduje Boha. Nenávidí rovnosť so spoločníkmi pod Bohom, ale chce spoločníkom nanútiť svoju vládu miesto Boha. Nenávidí spravodlivý boží pokoj, a miluje svoj vlastný, nespravodlivý pokoj. Nijaký pokoj nemilovať, to nedokáže, lebo niet takého hriechu proti prírode, ktorý by zničil aj posledné stopy prírody.

Taký človek, ktorý vie, že dobrým veciam treba dať prednosť pred zlými a usporiadaným pred prevrátenými, zbadá, že pokoj zlých ľudí v porovnaní s pokojom dobrých sa ani najmenej nemôže nazvať pokojom. Čo je prevrátené, to sa musí shodovať v niektorej, s niektorej alebo s niektorou čiastkou vecí, z ktorých je alebo sa skladá. Ináč by nebolo ničoho. Napríklad, keby niekto visel hlavou dolu, prevrátená je tu poloha tela a usporiadanie údov, lebo to, čo má byť podľa prirodzenosti nad inými údmi, je pod nimi, a čo má byť pod nimi, je nad nimi. Prevrátenosť porušila telesný pokoj, a preto je bolestná. Súčasne aj duša zostáva v pokojnej shode so svojím telom a stará sa o zdravie tela, a preto vlastne ona cíti bolesť. Keď duša, bolesťami odlúčaná od tela, odchádza, kým zostáva spojenie údov, nie je bez istého druhu pokojnej shody v častiach svojich to, čo zostáva (telo), a preto ono ešte visí. Keď zemské telo smeruje k zemi a udržuje sa len na povraze, na ktorom je zavesené, tým spôsobom smeruje ku svojmu pokoju a svojou váhou sa domáha miesta, kde by spočinulo a hoci je už bezdušné a bezcitné, neustupuje od prirodzeného poriadku svojho pokoja, či to už vtedy, keď ho už má, alebo vtedy, keď po ňom túži. Ak sa použijú lieky a ak sa zodpovedne zasiahne, aby sa nedovolil rozklad a uvoľnenie mŕtvoly, zatiaľ ešte určitý pokoj spája rozličné časti tela so sebou a celú váhu tela púta k zemi, miestu najvhodnejšiemu a pokojnému. Ak sa však nevenuje nijaká starosť, aby sa telo zachovalo od rozkladu, ale ponechá sa prirodzenému behu, tak dlho sa zmieta v najrozmanitejších výjavoch, našim smyslom nepríjemných (je to nepríjemný zápach, ktorý zapríčiní našim smyslom hniloba), kým sa nespojí s prvkami sveta a pomaly a po čiastkach nevstúpi do ich pokoja. Nijako sa tým neruší zákon najvyššieho Stvoriteľa a Riaditeľa, ktorý riadi pokoj vesmíru. Hoci sa z mŕtvol väčších stvorení rodia malé živočíchy, predsa podľa toho istého Stvoriteľovho zákona všetky drobné ústrojenstvá slúžia svojim malým dušiam v pokoji. Hoci telá mŕtvych požerú iné živočíchy, všade nájdu zákony na zachovanie rodu všetkých smrteľníkov, upokojujúc vhodné vhodnými, kamkoľvek by sa dostaly, s akýmikoľvek vecami by sa spojily a na akékoľvek veci by sa obrátily a premenily.[6])

19.13. Všeobecný pokoj, ktorý nemôže zničiť nijaká vzbura. (Obsah.)

Pokoj v hmotnom svete je vlastne v usporiadanom súlade častí. Pokoj nerozumných duší v usporiadanom pokoji pudov, pokoj rozumnej duše v usporiadaní poznania a činnosti, pokoj

tela a duše v usporiadanom živote, pokoj medzi ľuďmi a Bohom v usporiadanej poslušnosti večného zákona, pokoj medzi ľuďmi v usporiadanej svornosti, pokoj rodiny v usporiadanej svornosti jednotlivých členov rodiny, pokoj v štáte v usporiadanej svornosti občanov pri rozkazovaní a poslúchaní, pokoj nebeského štátu v celkom sporiadanom a svornom spoločenstve užívania Boha a v Bohu. Konečne pokoj všetkých vecí je pokoj poriadku. Poriadok je zas rozloženie rovných a nerovných vecí, ktoré dáva každej veci svoje miesto. Aj zatratení nie sú v pokoji, lebo nie sú účastní na pokoji poriadku, v ktorom už niet porušenia. Nešťastní sú preto, že musia byť tam, kde trpia. A ešte nešťastnejší sú preto, že sú nespokojní so zákonom poriadku. Ako môže byť život bez utrpenia, ale nemôže byť utrpenie bez života, tak môže byť pokoj bez vojny, ale nemôže byť vojny bez nejakého pokoja. Môže byť taká bytosť, v ktorej niet nijakého zla, a môže byť taká, v ktorej nemôže byť nijakého zla. Lenže nemôže jestvovať bytosť, v ktorej by nebolo nijakého dobra. Preto aj prirodzenosť diabla, nakoľko je prirodzenosťou, nie je zlou, ale len prevrátenou. Pri treste, ktorým postihuje Boh diabla, neobracia sa proti dobru, ktoré je v diablovi, ale proti hriechu, ktorý spáchal. Keď vo večnom treste hriešnici a bezbožníci oplakávajú v mukách stratu prirodzených dobier, je to správne. Až teraz uznávajú Boha, ktorým predtým opovrhovali. Boh dal ľuďom časné dobrá, potrebné na dosiahnutie pokoja pod podmienkou, že ich budú správne užívať, a tak dosiahnu väčšie dobrá: nepominuteľný pokoj a tomu zodpovednú krásu a slávu vo večnom živote. Kto ich zneužije, nedostane večné, a dočasné stratí.

19.14. Poriadok a zákon, či už božský alebo ľudský, slúži spoločnosti.

Všetko užívanie časných vecí smeruje k užívaniu pozemského pokoja v pozemskom štáte. V nebeskom štáte smeruje zas k užívaniu večného pokoja. Keby sme boli nerozumnými stvoreniami, nežiadali by sme si nič, okrem usporiadanej, patričnej pomernosti jednotlivých častí tela a upokojenie žiadostí. Nič iného teda, okrem telesného pokoja a hojnosti rozkoše, aby pokoj tela osožil pokoju duše. Keď prestane pokoj tela, poruší sa aj pokoj nerozumnej duše, lebo nemôže dosiahnuť upokojenie žiadostí. Oboje teda spoločne slúži tomu pokoju, ktorý majú medzi sebou duša a telo, t. j. pokoj života a zdravia. Ako živé bytosti ukazujú, že milujú pokoj tela, keď utekajú pred bolesťou, aj pokoj duše, keď nasledujú rozkoš pre ukojenie žiadostí, tak útekom pred smrťou dostatočne naznačujú, ako milujú pokoj, ktorý udržuje shodu duše s telom. Avšak človek, majúci rozumnú dušu, všetko to, čo má spoločné so zvieratmi, podriadi pokoju rozumnej duše, aby mysľou niečo uvážil a podľa toho konal, a tak aby bola shoda medzi mysľou a skutkom, čo sme vlastne pomenovali pokojom rozumnej duše. Pre ten cieľ musí chcieť, aby ho bolesť netrápila a smrť neničila, lebo vtedy môže niečo užitočného poznať a podľa toho poznania zariadiť život a obyčaje. Lenže aby v snahe o poznanie neupadol do nejakého bludu pre slabosť ľudského ducha, potrebuje božie poučenie, ktoré by poslúchol, a božiu pomoc, aby slobodne poslúchol. Kým je v tomto smrteľnom tele, putuje ďaleko od Pána, kráča vierou, nie videním (II. Kor. 5, 6). Lež tým všetok pokoj, či tela, či duše, či súčasne tela aj duše, podriaďuje tomu pokoju, ktorý má smrteľný človek s nesmrteľným Bohom, aby jemu bola podriadená poslušnosť vo viere pod večným zákonom. Keď Boh Učiteľ učí dvoje hlavných prikázaní: lásky k Bohu a bližnému, v ktorých človek nachodí trojaký predmet svojej lásky: Boha, seba samého a bližného, a ten neblúdi v láske k sebe, kto miluje Boha, z toho vyplýva, že sa má starať, aby aj bližný miloval Boha, ten bližný, ktorého je povinný milovať ako seba samého. Takto sa má starať o ženu, deti, o domácich a z ostatných ľudí, o koho len môže. Aj sám bude vymáhať tú starosť od bližného pre seba, nakoľko bude potrebné. Tak bude v pokoji, nakoľko to od neho závisí, so všetkými ľuďmi. Bude to ľudský pokoj, čiže usporiadaná svornosť. Jej poriadok je ten, ponajprv, aby nikomu neškodila, a potom, aby osožila, komu len môže. Najprv sa má teda starať o svojich. Ku nim má totiž ľahší a vhodnejší prístup, aby sa mohol o nich starať, či už podľa prirodzeného a či

podľa spoločenského poriadku. Preto aj apoštol hovorí: »Veď ak sa niekto nestará o svojich, najmä o najbližšiu rodinu, ako keby bol vieru zaprel: taký je horší ako neveriaci« (I. Tim. 5, 8). Tak vzniká aj domáci pokoj, usporiadaná svornosť spolubývajúcich v rozkazovaní a poslúchaní. Rozkazujú tí, ktorí sa starajú, muž žene, rodičia deťom, páni sluhom. Poslúchajú tí, o ktorých sa iní starajú, ženy mužov, synovia rodičov, sluhovia pánov. Ale v dome spravodlivého, žijúceho z viery a dosiaľ ešte putujúceho mimo nebeského štátu, aj rozkazujúci slúžia tým, ktorým len naoko rozkazujú. Nerozkazujú z túžby po ovládaní, ale z povinnosti pomáhať. Ani nie z pýchy byť prvým, ale z milosrdenstva starať sa o iných.

19.15. Sloboda má príčinu v prirodzenom zákone a otroctvo v hriechu. (Obsah.)

Prirodzený poriadok vyžaduje slobodu človeka. V písme sa hovorí: »Nech vládne nad rybami mora a nad vtákmi nebeskými a nad všetkými plazmi, plaziacimi sa po zemi« (Gen. 1, 26). Boh chcel, aby človek, obdarený rozumom, vládol najmä nad nerozumnými bytosťami, a nie človek nad človekom. Preto na počiatku boli spravodliví len pastiermi, teda vládcami nad zvieratmi, a nie nad ľuďmi, lebo neboli kráľmi. Otroctvo je trestom za hriech. Preto aj v Písme sa to slovo používa len od vtedy, ako Noe vyslovil kliatbu nad svojím synom (Gen. 9, 25). Nie je to teda chyba prírody. V latinčine sa dá pôvod slova servus odvolať od slovesa servari, čo značí toľko ako zachovávať, alebo zachovať tých, ktorých podľa vojnového práva mohli zabiť. Otroctvo národa môže byť trestom za hriech alebo aj príležitosťou k náprave, ako o tom hovorí Daniel, ktorý hriechy národa označuje za príčinu zajatia (Dan. 9, 5). Otroctvo teda má svoju poslednú príčinu v hriechu. K nemu môže dôjsť len z božieho dopustenia a u Boha niet nespravodlivosti, lebo prideľuje jednotlivé tresty podľa previnenia vinníkov. Vo svätom Písme sa hovorí: »Každý kto hreší, je otrokom hriechu« (Ján 8, 34). Čestnejšie je byť otrokom človeka, ako otrokom žiadostivosti, ktorá sa stáva človekovi najhorším tyranom. Nikto nie je podľa prirodzenosti otrokom človeka alebo otrokom hriechu, lebo otroctvo má ráz trestu. Otroctvo však a všetko, čo súvisí s vládou jedného človeka nad druhým, pominie vtedy, keď Boh bude všetkým vo všetkých.

19.16. Spravodlivé právo na vládu.

Hoci naši spravodliví otcovia mali sluhov, predsa tak riadili domáci poriadok, že vzhľadom na časné dobrá bolo iné položenie detí, a iné sluhov, ale vzhľadom na chválu božiu, z ktorej vyplýva nádej na večné dobrá, rovnakou láskou sa starali o všetkých členov celého domu. Prirodzený poriadok to tak požaduje, že meno otec rodiny (pater familias) sa tak rozšírilo a zovšeobecnelo, že aj nespravodlivo vládnuci vo svojom dome sa menujú otcom. Opravdiví otcovia rodiny sa starajú o všetkých v rodine ako o svojich synov, najmä vo veci uctievania Boha a získania zásluh. Sami túžia a usilujú sa kedysi dôjsť do nebeského domu, kde sa už nebude treba starať o blažených v krajine nesmrteľnosti. Kým to však príde, otcovia musia s väčšou trpezlivosťou rozkazovať, ako sluhovia slúžiť. Ak sa niekto prehreší proti domácemu pokoju neposlušnosťou, pokarhá sa buď slovom alebo bitkou, alebo akýmkoľvek spravodlivým a dovoleným trestom, nakoľko to ľudská spoločnosť dovoľuje pre dobro karhaného, aby sa pridružil k pokoju, od ktorého sa odtrhol. Ako nie je znakom dobročinnosti napomáhať, aby niekto stratil väčšie dobrá, tak isto nie je znakom bezúhonnosti dovoliť a dopustiť, aby upadol do väčšieho zla. Patrí teda k povinnosti bezúhonného, aby nielen nezapríčinil zlo, ale aby aj prekazil hriech, alebo potrestal. To preto, aby sa potrestaný napravil, poučený skúsenosťou, a iní aby sa odstrašili, poučení príkladom. Keďže dom jedného človeka musí byť začiatkom a časťou štátu, a každý začiatok zodpovedá určitému cieľu svojho druhu, a každá časť zas celku, ktorého je časťou, z toho vyplýva, že domáci

pokoj má zodpovedať štátnemu pokoju, t. j. usporiadaná svornosť spolubývajúcich v rozkazovaní a poslúchaní má zodpovedať usporiadanej svornosti spoluobčanov v rozkazovaní a poslúchaní. Tak sa stáva, že otec rodiny si musí zo štátneho zákona brať predpisy na riadenie svojho domu, aby ho tak prispôsobil štátnemu pokoju.

19.17. Odkiaľ je pokoj a nesvornosť zemskej a nebeskej spoločnosti? (Obsah.)

Rodina, ktorá nežije z viery, hľadí si získať pokoj z dobra a príjemných stránok tohto života. Avšak rodina, ktorá žije z viery, stavia všetku svoju nádej na večných dobrách, prisľúbených v budúcnosti, a časné veci používa len ako pútnik na tejto zemi. Časnými dobrami sa nedá odtiahnuť od svojho úsilia dostať sa k Bohu. Používa ich len ako podporu a pomoc, aby mohla ľahšie niesť »ťarchu pominuteľného tela, ktoré zaťažuje dušu« (Múdr. 9, 15). Obe rodiny používajú dobrá, potrebné k životu, ale rozdiel je v účeli a cieli používania. Aj pozemský štát sa usiluje o pokoj na zemi, chce, aby občania zachovávali rozkazy o veciach potrebných k životu. Putujúca časť nebeského štátu používa pokoj pozemského štátu a poslúcha jeho rozkazy vo veciach, potrebných pre spoločný smrteľný život na zemi. V pozemskom štáte boli múdri, ktorí podľa svojich predstáv alebo podľa vnuknutia a pokynov démonov boli presvedčení, že si treba nakloniť množstvo všelijakých bohov pre priazeň a šťastie v ľudských záležitostiach. Nebeský štát však pozná úctu len jediného a pravého Boha, a pevne verí, že len jemu treba preukazovať úctu, pomenovanú latreia, ktorá patrí jedine Bohu. Preto nemohol nikdy mať spoločné náboženské zákony s pozemským štátom. Musel sa od neho odchýliť, čím pritiahol na seba hnev, nenávisť, útoky a prenasledovania. Nebeský štát za svojho putovania na zemi uzatvára v sebe všetky národy a reči, bez ohľadu na rozdiel v životných zvyklostiach, zákonoch a zariadeniach, ktorými sa udržuje pozemský pokoj. Tieto rozličné zariadenia neničí a nestavia sa proti nim, ale udržuje ich a usiluje sa s nimi súhlasiť, kým len neurážajú zbožnosť a náboženské presvedčenie veriacich. Pozemský pokoj dáva do súladu s nebeským pokojom, ktorý jedine môže byť označený tým menom, totiž ako dokonale usporiadaná a najsvornejšia pospolitosť, ktorá užíva Boha a seba v Bohu. Takýto pokoj má nebeský štát, kým putuje na zemi, len vo viere a z tejto viery vedie spravodlivý život, keď všetko, čo dobrého robí voči Bohu a bližnému, použije na dosiahnutie toho pokoja.

19.18. Istota kresťanskej viery a pochybovačnosť novej Akadémie. (Obsah.)

Boží štát odmieta nesmyselné pochybovanie, ktoré je základom filozofie akademikov. O veciach, ktoré chápe rozumom a duchom, má celkom istú vedomosť, aj keď obmedzenú pre pominuteľnú telesnosť, ktorá zaťažuje dušu. Verí svojim smyslom, ktorými vníma vonkajší svet. Väčšiemu bludu podliehame, keď si myslíme, že im nikdy netreba veriť. Verí aj svätému Písmu, knihám Starého aj Nového zákona, ktoré menujeme kánonickými. Z nich sa čerpá viera, z ktorej žije spravodlivý. Okrem tej viery sú veci, ktoré ani rozumom, ani smyslami nechápeme, ktoré nám kánonické knihy nevysvetlily, ani sme sa o nich nedozvedeli od svedkov hodných viery. O takých veciach spravodlivo pochybujeme.

19.19. Kresťanské zvyky a mravy.

Štátu nezáleží na tom, akým zvykom alebo spôsobom života niekto uskutočňuje vieru, ktorou prichádzame k Bohu, len nech je to nie proti božím prikázaniam. Preto aj filozofov, keď sa stali kresťanmi, nenúti zmeniť ich zvyky alebo obyčaje výživy, čo sa netýka náboženstva, ale núti ich zmeniť bludné náhľady. Ba nestará sa ani o ten rozdiel, ktorý uviedol Varro u cynikov, ak sa len niečo nekoná mrzkého, hanebného. Z troch spôsobov života: rozjímavého, činného a z oboch spoločného, hoci každým z nich môže človek žiť a zachovať si vieru a tak

dôjsť k večnej odmene, záleží predsa na tom, čo robí z lásky k pravde a čo z povinnosti k láske. Nik nemá byť natoľko rozjímavý, aby vo svojom pokoji nemyslel na úžitok bližného. Ani nik nemá byť zas natoľko činný, aby sa nestaral o rozjímanie o Bohu. V rozjímaní nás nemá tešiť vonkajšia nečinnosť, ale hľadanie alebo nájdenie pravdy, aby v nej každý postupoval, a čo nájde, aby podržal a druhému nezávidel. V činnom živote sa netreba sháňať za slávou a mocou, lebo všetko je márne pod slnkom, ale treba sa usilovať o dielo samo, ktoré sa tou slávou a mocou deje, ak sa správne a užitočne koná, totiž ak smeruje k tomu blahu občanov, ktoré je podľa Boha. Lež o tom sme už hovorili. (Hl. 6.) Preto apoštol hovorí: »Kto si žiada biskupstvo, dobré dielo si žiada« (I. Tim. 3, 1). Chcel tým vysvetliť, čo je biskupstvo, že je to »dielo«, a nie »sláva«. Slovo je grécke a pochádza odtiaľ, že ten, ktorý je predstavený, prizerá na tých, ktorým je predstavený, čiže stará sa o nich. V gréčtine epí značí nad a skopos značí hľadenie, pozeranie, a teda po latinsky superintendere, čiže dozerať, prizerať. Tým chcel apoštol ďalej povedať, že nie je biskupom ten, kto chce byť len predstaveným, a nechcel by osožiť. Nikomu sa teda nebráni v hľadaní pravdy, čo patrí k rozjímaniu hodnému chvály. Mrzko je to, keď sa niekto sháňa za vyšším miestom, bez ktorého nemožno spravovať národ, aj keby ho niekto tak mal a spravoval, ako sa patrí. Tak teda láska k pravde hľadá svätý pokoj a spravodlivú činnosť prijíma povinnosť lásky k bližnému. Ak nám nik neukladá toto ťažké bremeno, treba sa venovať uvažovaniu a chápaniu pravdy. Ak ho na nás kladú, treba ho prijať z povinnosti lásky k bližnému. Ale ani vtedy sa netreba celkom zrieknuť potešenia z pravdy, aby sme sa celkom nepozbavili potechy z rozjímania o pravde, aby nás v práci nezničila povinnosť lásky k bližnému.

19.20. Spoluobčania svätých sú v tejto časnosti blažení nádejou. (Obsah.)

Najvyšším dobrom božieho štátu je večný a dokonalý pokoj, ničím neohraničený, nie taký, aký je v živote, ohraničenom narodením a smrťou. Preto je posmrtný život dokonale šťastný, a pozemský život so všetkými dobrami tela aj ducha sa mu vôbec nemôže vyrovnať. Keď však život na tejto zemi má zameranie k večnému cieľu, už aj tento život v istom smysle možno nazvať šťastným. Kto žije bez viery a nádeje v posmrtný život, toho šťastie, aj keby bolo aké, je falošné. Jeho dobrá sú nie opravdivé a jeho múdrosť nesmeruje k tomu cieľu, kde Boh bude všetkým vo všetkom, v nepominuteľnej večnosti a dokonalom pokoji.

19.21. Či možno podľa Scipiovej definície Rím nazvať štátom?

Tu je miesto, aby som krátko a jasno vyložil, čo som sľúbil dokázať v druhej knihe tohto diela (hl. 21), že podľa definícií, použitých Scipiom v Cicerónovej knihe »De republica«, rímsky štát nikdy nejestvoval. Krátko totiž definuje štát ako záležitosť národa. Ak je táto definícia správna, vtedy nikdy nebolo rímskeho štátu, lebo nikdy nebol záležitosťou národa. Národ definoval ako združenie množstva, spojeného súhlasným právom a spoločným úžitkom. Čo rozumie pod súhlasným právom, vysvetľuje v rozprave, kde ukazuje, že nemožno riadiť štát bez spravodlivosti. Kde niet opravdivej spravodlivosti, tam niet ani práva. Čo sa deje podľa práva, to sa deje iste spravodlivo. Čo sa nedeje spravodlivo, to sa nemôže diať podľa práva. Nemožno nazvať právom alebo za právo pokladať nespravodlivé nariadenia ľudí, hoci oni pokladajú za právo to, čo vyviera zo žriedla spravodlivosti, a za falošné, čo niektorí prevrátení pokladajú za právo, totiž to, čo osoží mocnejšiemu. Kde niet ozajstnej spravodlivosti, tam nemôže byť ani spoločnosti ľudí, spojených súhlasným právom. Preto niet ani národa podľa Scipiovej, či Cicerónovej definície, a ak niet národa, potom niet ani záležitosti národa, ale akéhokoľvek davu, ktorý nezaslúži meno národa. Ak je teda štát záležitosť národa, ani národ nie je to, čo nie je spojené súhlasným právom; práva zas niet, kým niet spravodlivosti. Z toho je teda jasné, že tam, kde niet spravodlivosti, niet ani štátu. Spravodlivosť je čnosť, ktorá dáva

každému to, čo mu patrí. Aká je to však spravodlivosť človeka, ktorá samého človeka odoberá od pravého Boha a podriaďuje nečistým duchom? Či to je dávanie každému, čo mu patrí? Či ten, kto odníme pozemok právoplatnému majiteľovi, a odovzdá ho takému, ktorý nemá naň práva, je nespravodlivý, a ten, kto sám odoberie Bohu, svojmu Pánovi, ktorý ho stvoril, a oddá sa službe nečistým duchom, ten je spravodlivý?

V tom spise De republica sa veľmi prudko a dôrazne vystupuje proti nespravodlivosti a za spravodlivosť. Keď sa na začiatku bránila nespravodlivosť proti spravodlivosti a povedalo sa, že štát môže ostať a zveľadiť sa jedine nespravodlivosťou, ako najsilnejší dôkaz toho sa uviedlo, že je nespravodlivé, aby ľudia slúžili ľuďom, a ak vraj mocný štát, akým je veľký štát, nepoužije nespravodlivosť, nemôže vládnuť nad provinciami. Spravodlivosť na to odpovedá, že také poddanstvo jedných ľudí druhým je vlastne spravodlivé, lebo je tým ľuďom užitočné a deje sa len na ich úžitok, keď sa deje dobre, t. j. keď sa ničomným ľuďom odníme možnosť krivdiť iným. A tak podrobení sa budú mať lepšie, ako sa mali nepodrobení. Na posilnenie toho dôvodu udáva sa vhodný príklad, vzatý ako by z prírody v slovách: »Prečo teda Boh človekovi, duch telu rozkazuje, rozum zas vášňam a ostatným hriešnym častiam duše?« Týmto príkladom sa dostatočne ukazuje, že aj otroctvo je časom užitočné, a čo sa týka služby Bohu, je iste vždy užitočné, lebo duch, slúžiaci Bohu, dobre spravuje telo a v samom duchu rozum, poddaný Bohu, dobre vládne nad vášňami a nad inými chybami. Ak človek neslúži Bohu, čo môže byť v ňom spravodlivého? Keď teda duch neslúži Bohu, ani nad telom nemôže spravodlivo vládnuť, ani ľudský rozum nad ľudskými chybami. A ak niet v človeku spravodlivosti, potom celkom určite nebude ani v spoločnosti ľudskej, zloženej z takých ľudí. Niet tam súhlasného práva, ktorým robí množstvo ľudí národom, ktorého záležitosť sa volá štátom. Čo mám povedať o úžitku, lebo, ako chce definícia, národom sa menuje spoločnosť ľudí, spojená spoločným úžitkom. Tak teda, ak si dôkladnejšie všimneš, nemôžu mať nijakého úžitku ľudia bezbožne žijúci, ako žije každý, kto neslúži Bohu, ale démonom, tým bezbožnejším, že si vymáhajú obety, ako by boli bohom, hod sú len nečistými duchmi. To, čo sme povedali o súhlasnom práve, myslím že stačí, aby bolo zjavné, že táto definícia nezahrnuje národ, ktorého záležitosťou je štát, ak niet v ňom spravodlivosti. Lež ak povedia, že nie nečistým duchom, ale dobrým a svätým bohom slúžili Rimania vo svojom štáte, či by sme opäť museli dokazovať to, čo sme už toľko ráz, až veľa ráz hovorili? Kto prečítal všetky predchádzajúce knihy až potiaľto, ako by mohol pochybovať, že Rimania slúžili zlým a nečistým duchom? Iba ak je naozaj hlúpy alebo bezočivo škriepny! Radšej nejdem hovoriť, akí to boli bohovia, ktorých uctievali obetami. V zákone pravého Boha je napísané: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynožený, ak len nie samému Pánovi« (Exod. 22, 20). Ten, ktorý to s toľkou hrozbou nariadil, nechcel, aby sa obetovalo dobrým, ani zlým bohom.

19.22. Je kresťanský Boh opravdivým Bohom? (Obsah.)

Na otázku, kto je ten Boh, ktorého majú Rimania poslúchať a ktorému jedinému majú obetovať, nevie len slepý odpovedať. Je to ten Boh, ktorého predpovedali proroci. Je to ten Boh, ktorý sľúbil Abrahámovi požehnanie v jeho semene, čo sa naplnilo, v Kristovi. Jeho božský Duch hovoril v proroctvách, ktoré sa splnily. Je to ten Boh, ktorého Varro volá Jupiterom, lebo nevie, čo hovorí. Je to ten, ktorého zarytý nepriateľ kresťanstva, Porphyrius, pokladá za veľkého Boha podľa výroku tých, ktorých on pokladá za bohov.

19.23. Proroctvá bohov o Kristovi, podľa Porphyria.

Porphyrius v knihe En logion filosofias, v ktorej podáva a opisuje ako by božské odpovede o veciach, patriacich do filozofie, hovorí (uvediem tu jeho vlastné slová, ako boly preložené z

gréčtiny do latinčiny): »Pýtajúcemu sa, ktorého boha má usmieriť, aby mohol odviesť svoju ženu od kresťanstva, odpovedá Apollo v týchto veršoch«. Potom nasleduje odpoveď Apollonova: »Skôr budeš môcť písať písmená na vode, alebo pripnúť ľahké krídla a lietať vo vzduchu ako vták, než odvrátiť myseľ bezbožnej a poškvrnenej ženy. Nech len pokračuje, ako chce, v hlúpych klamstvách a nech ospevuje v najklamnejších lamentáciách mŕtveho Boha, ktorého odsúdili spravodliví sudcovia a bol zabitý najhanebnejšou smrťou, spojenou s ukrutnosťou«. Po týchto Apollových veršoch, v preklade podaných prózou, takto dodáva: »V tých veršoch ukázal ich nevyliečiteľné zvrátené náuky, hovoriac, že Židia väčšmi ctia Boha, ako oni«. Hľa, tak zneucťuje Krista a dáva prednosť Židom pred kresťanmi, lebo priznáva Židom, že ctia Boha. Tak vysvetlil verše Apollove, kde sa hovorí, že spravodliví sudcovia zabili Krista, ako by spravodlivo súdili a Kristus bol podľa zásluhy potrestaný. Nech len pozrie Porphyrius, čo povedal o Kristovi lživý veštec Apollov,[7]) a on to uveril, alebo možno si len sám vymyslel, že veštec povedal, čo vôbec nepovedal. Neskôr uvidíme, či si neprotirečí a ako sa usiluje priviesť do súladu veštby medzi sebou. Tu však správne hovorí o Židoch, ako ctiteľoch Boha, že odsúdili Krista, lebo ho pokladali za hodného najpotupnejšej smrti na kríži. Ale mal počuť Boha, o ktorom vydáva svedectvo, ako hovorí: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynožený, ak len nie samému Pánovi« (Exod. 22, 20). Poďme ešte ďalej a viďme, aký veľký je Boh Židov podľa tvrdenia Porphyriovho. Vráťme sa teda k veciam, na ktoré sa spytoval Apolla, čo je lepšie, či slovo, rozum alebo zákon a tvrdí, že »odpovedal, vo verši hovoriac«. Potom uvádza verše Apollove, medzi ktorými sú aj tie, z ktorých vyberám, koľko treba. »V Boha, sploditeľa a kráľa nad všetkými vecami, pred ktorým sa trasie nebo, zem, more a priepasti pekelné, ba aj samé božstvá. Ich zákonom je Otec, ktorého veľmi uctievajú svätí Hebrejci«.[8]) V tejto Apollovej veštbe menuje Porphyrius židovského Boha tak veľkým, že sa ho boja aj božstvá. Keď teda tento Boh povedal: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynožený«, čudujem sa, že sa nebál Porphyrius a prinášal bohom obety bez obavy, že bude vykynožený.

Tento filozof hovorí aj dobre o Kristovi, ako by bol zabudol na urážky, ktoré sme práve spomínali. Alebo ako by jeho bohovia v spánku zlorečili Kristovi a keď sa zbudili, pokladali ho za dobrého, ba ho aj chválili. Napokon, ako by chcel povedať niečo nezvyčajného a neuveriteľného, tak hovorí: »Nečakaným sa môže nejednému zdať to, čo teraz povieme. Bohovia vyhlásili Krista za najzbožnejšieho a nesmrteľným učineného a po dobrom ho spomínajú. Kresťanov však pokladajú za poškvrnených, skazených a zamotaných do bludov. A mnoho takých urážok proti nim používajú«. Potom pripojuje ako by veštby bohov, urážajúcich kresťanov. Pokračuje: »Tým, ktorí sa pýtali, či je Kristus Bohom, odpovedala Hekate: »Poznal si, že duša je nesmrteľná, keď odchádza od tela; od zdravého rozumu odtrhnutá zas blúdi; tá duša je dušou muža, vynikajúceho zbožnosťou; túto ctia sebe cudzou pravdou«. Po tých slovách, ako by veštby, pripája svoje vlastné: »Pomenovala ho teda najzbožnejším mužom, a jeho dušu, ako aj duše iných zbožných, po smrti obdarenú nesmrteľnosťou, a túto že nevedomky ctia kresťania.« Keď sa spytovali bohyne, prečo odsúdili Krista, veštbou odpovedala: »Telo sa vždy stavia na odpor zoslabujúcim ho mukám, duša pobožných zasadne na nebeský trón. Tá duša dostala od osudu, že uviedla do bludu iné duše, ktorým osud nedoprial dosiahnuť dary bohov, ani dar poznania nesmrteľného Jupitera. Preto ony nenávidia bohov, lebo im osud nedoprial poznať Boha, ani prijať dary od bohov, tento (Kristus) zas osudom urobil, že sa zamotaly do bludov. Sám však zbožný, ako aj iní zbožní, dostal sa do neba. Tomuto nemáš čo nadávať, ale poľutuj ľudské šialenstvo. Z toho je teda v nich ľahké a náhle nebezpečenstvo.«

Kto by bol taký hlúpy, aby nevedel, že tie veštby vymyslel prefíkaný človek a kresťanom veľmi nepriateľský, alebo s jednakým úmyslom nečistí démoni, aby sa im preto, že chvália

Krista, uverilo, že právom hanobia kresťanov. Takto chcú, ak by sa im dalo, uzavrieť cestu večnej spásy, na ktorej sa každý stáva kresťanom. Myslia si, že to nemôže škodiť ich tisícnásobnej prefikanosti, ak sa im verí, keď chvália Krista, len aby sa im verilo, aj keď hanobia kresťanov. Z človeka, ktorý by uveril jedno i druhé, chcú urobiť takého velebiteľa Krista, že nechce byť kresťanom. Hoci teda Krista chváli, ten ho nevyslobodí zpod vlády démonov. Najmä však, že Krista tak chvália, že ktokoľvek by uveril v takého Krista, akého oni hlásajú, nebol by opravdivým kresťanom, ale fotinianom, bludárom, ktorý uznáva Krista za človeka, ale nie za Boha. Preto nemôže byť od neho ani spasený, ani nemôže uniknúť z osídel falošných démonov, alebo pretrhať osídla. My zas nemôžeme uznať ani Apolla, hanobiaceho Krista, ani Hekatu, chváliacu Krista. Apollo chce, aby Kristus bol uznaný za vinného, ktorého podľa neho zabili spravodliví sudcovia, Hekate zas za najzbožnejšieho, ale len človeka. Cieľom oboch je tá istá vec, totiž, aby ľudia nechceli byť kresťanmi, lebo kým nebudú kresťanmi, nebudú sa môcť vymaniť zpod ich moci. Tento filozof, alebo skôr tí, ktorí veria takým ako by veštbám proti kresťanom, ak môžu, nech najprv to dokážu, aby Apollo a Hekate súhlasili so sebou v náhľade o Kristovi, nech ho obaja alebo hanobia, alebo vychvaľujú. A keby to aj dokázali urobiť, aj tak sa budeme vyhýbať tým božstvám, či už hania alebo chvália, ako by podvodným démonom. Kým však ich boh a bohyňa nesúhlasia v náhľade o Kristovi kým ho jeden haní, a druhý chváli, zatiaľ im ľudia neuveria, keď hanobia kresťanov, ak len trochu zdravo rozmýšľajú.

Keď Krista chváli, či už Porphyrius alebo Hekate, a tvrdí o ňom, že Kristus osudom uviedol kresťanov do bludu, predsa len poukazuje na príčiny toho, ako si on myslí, bludu. Prv, ako by som vyložil príčiny podľa jeho vlastných slov, najprv sa spýtam: Ak Kristus zamotal kresťanov do bludu, urobil to dobrovoľne, alebo nedobrovoľne? Ak dobrovoľne, ako môže byť spravodlivý? Ak nedobrovoľne, ako môže byť blažený? Ale čujme už o príčinách bludu: »Sú pozemskí duchovia, veľmi nepatrní na určitom mieste a podrobení moci zlých démonov. Pre nich mudrci hebrejskí, z ktorých jedným bol aj Ježiš, ako si počul božské slová Apollove, vyššie uvedené, pre zlých démonov teda a pre menších duchov Hebrejci nedovoľovali uctievať zbožných a zakazovali im také očakávať. Odporúčali ctiť nebeských bohov, najväčšmi Boha Otca. To isté nakazujú aj bohovia a už sme prv poukázali, ako napomínajú obracať ducha k Bohu a všade ho kážu uctievať. Ale neučení a bezbožní, ktorým osud nedoprial prijať dary od bohov, ani poznať nesmrteľného Jupitera, nepočúvajúci bohov ani božích mužov zavrhli všetkých bohov, zakázaných zas démonov nie nenávidieť, ale uctievať (chceli). Tvária sa, ako by Boha uctievali, ale nerobia to, čím sa Boh uctieva. Veď Boh, ako Otec všetkých, nepotrebuje nikoho, ale nám je dobre, keď ho ctíme spravodlivosťou, čistotou a inými čnosťami, a sám život meníme ako by na modlitbu k nemu, nasledovaním ho a rozmýšľaním o ňom. Rozmýšľanie očisťuje a nasledovanie zbožňuje cit k nemu v činnosti«. Dobre teda kázal o Bohu Otcu a poukázal na spôsob, ako ho treba ctiť. Takých prikázaní sú plné prorocké knihy Hebrejcov, kde sa život svätých alebo chváli, alebo haní. O kresťanoch podáva toľko klamstva, koľko len chcú démoni, ktorých pokladá za bohov, ako by bolo veľmi ťažko pripomenúť si, aké hanebnosti a nečestnosti, nehodné dôstojnosti božstiev, sa ukazovaly v divadlách a chrámoch, a porovnať s tým, čo číta, hovorí a počuje v kostoloch, alebo čo sa obetuje pravému Bohu, a z toho pochopiť, kto pozdvihuje a kto kazí mravy. Kto mu povedal alebo vnukol takú nehoráznu lož, ak nie diabolský duch, že kresťania radšej uctievajú démonov, ktorých úctu Židia zakazovali, ako by ich nenávideli? Boh, ktorého uctievali židovskí mudrci, zakazuje obetovať aj nebeským anjelom a mocnostiam božím, ktoré si ctíme a milujeme v tomto našom smrteľnom putovaní ako najblaženejších občanov, zakazuje to vo svojom zákone, ktorý dal svojmu židovskému ľudu a výhražne hovorí: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynožený«. Aby si niekto nemyslel, že len zlým démonom a zemským duchom, ktorých Porphyrius volá malými alebo menšími, je zakázané obetovať,

keď sa aj oni vo svätých knihách menujú bohmi, nie však bohmi Hebrejcov ale pohanov, čo jasne vyslovili v žalme sedemdesiati prekladatelia, hovoriac: »Všetci bohovia pohanov démoni« (Žalm 95, 5), aby si nikto nemyslel, že len tým démonom neslobodno obetovať, preto ihneď Boh dodal: »Ak len nie samému Pánovi«, to značí, že len Pánovi. Dodajme, aby časom niekto v tých slovách »Nisi Domino soli« (ak len nie samému Pánovi) nerozumel, že tu ide o Pána — Slnko (Soli), a že takému Pánovi možno obety prinášať. Z gréckeho textu sa ľahko pochopí, že tomu tak nemožno rozumieť.

Boh Hebrejcov, ktorému tak slávny filozof vydáva také závažné svedectvo, dal svojmu židovskému ľudu zákon, písaný po hebrejsky, nie temný a neznámy, ale známy už medzi všetkými národmi. V tom zákone sa píše: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynožený, ak len nie samému Pánovi.« Či v jeho zákone a v jeho prorokoch treba ešte viac hľadať? Hľadať veru niet čo, lebo nie sú to skryté veci, ani zriedkavé, treba len tie jasné a početné svedectvá posbierať a použiť v tomto mojom výklade a ukáže sa nad slnko jasnejším, že opravdivý a najvyšší Boh chcel, aby sa nikomu inému neobetovalo, jedine jemu. Tento jediný výrok, povedaný krátko, hoci slávnostne a hrozne, ale predsa len pravdivo vypovedaný tým Bohom, ktorého ich učenci tak premúdro vychvaľujú, ten jediný výrok nech dôjde k sluchu, nech rozseje strach a nech dôjde splnenia, aby neposlušných nezastihlo vykynoženie: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynožený, ak len nie samému Pánovi«, nie preto, ako by on potreboval nejaké veci, ale nám je potrebné, aby sme boli jeho vecami. Preto sa spieva vo svätom Písme Hebrejcov: »Povedal som Pánovi: Si mojím Bohom, lebo nepotrebuješ moje dobrá« (Žalm 15, 2). Najkrajšou a najväčšou jeho obetou sme my sami, t. j. jeho štát a tajomstvo tej veci slávime vo svojich obetách, ktoré veriaci poznajú, ako sme o tom hovorili v predošlých knihách (Kn. 10, hl. 6). O zápalných obetách, ktoré maly prestať, ktoré prinášali Židia ako tieň budúcnosti, o tom, že národy od východu slnka po západ budú prinášať jednu obetu, čo vidíme, že sa už spĺňa, o tom hovorily božské veštby hebrejských prorokov. Už sme z nich veľa povyberali, koľko sme uznali za potrebné a uviedli sme v tomto diele. Kde niet zatiaľ tej spravodlivosti, aby jediný a najvyšší Boh rozkazoval podľa svojej láskavosti poslušnému štátu; aby sa nikomu neprinášali obety, jedine jemu; a vo všetkých ľuďoch patriacich do štátu, poslušného Bohu, aby duch v pravom poriadku vládol nad telom, a rozum nad vášňami; aby tak isto ako spravodlivý jednotlivec, aj pospolitosť a národ spravodlivých žily z viery, ktorá účinkuje láskou, ktorou človek miluje Boha tak, ako ho treba milovať, a bližného ako seba samého; kde teda niet tejto spravodlivosti, tam celkom určite niet ani pospolitosti ľudí, spolčených súhlasným právom a spoločným úžitkom. A keď tohto niet, niet ani národa, ak je správna definícia národa. A tak potom niet ani štátu, lebo niet záležitosti národa tam, kde niet nijakého národa.

19.24. Meno národa a štátu možno dať aj iným národom okrem Rimanov. (Obsah.)

Ak by sme vypovedali inú definíciu národa, nie tú, ktorú sme spomínali, napríklad túto: Národ je spolčenie rozumného množstva, spojené svornou účasťou na veciach, ktoré miluje, bolo by sa vždy treba pýtať, čo miluje, aby sme sa dozvedeli, aký je národ. Národ je tým lepší, čím je jednomyseľnejší v dobrých veciach, a tým horší, čím je jednomyseľnejší v zlých veciach. Podľa tejto definície je rímsky národ naozaj národom a jeho štát štátom. Čo tento národ miloval v počiatkoch svojho jestvovania a čo v neskorších časoch, o tom sme už aj my dosť hovorili a hovoria o tom dejiny tohto národa. Nepovedal by som, že ten národ nie je národom, alebo jeho štát nie je štátom, kým jestvuje len akékoľvek spolčenie rozumného množstva, spojeného svornou účasťou na milovaných veciach. To isté, čo som povedal o rímskom národe a štáte, to tvrdím aj o štáte a národe Grékov, Egypťanov, Asýrčanov alebo o

ktoromkoľvek národe. Všeobecne v štáte bezbožných, ktorý neplní rozkazy Boha, aby sa neobetovalo nikomu inému, okrem neho, a preto v ňom nerozkazuje duch telu a rozum vášňam, v takom štáte niet ozajstnej spravodlivosti.

19.25. Niet pravých čností tam, kde niet pravého náboženstva

Akokoľvek je chvályhodné, že duch rozkazuje telu a rozum vášňam, predsa ak duch a rozum neslúžia Bohu, ako sám Boh rozkazuje, aby sa mu slúžilo, potom nemôžu dobre rozkazovať telu a vášňam. Veď akým pánom tela a vášní môže byť taký rozum, ktorý nepozná pravého Boha a nepoddáva sa jeho moci, ale vydáva sa napospas nerestným démonom. Preto ani čnosti, ktoré sa zdá mať, ktorými rozkazuje telu a vášňam, aby niečo dosiahol alebo udržal, ak ich nevzťahuje na Boha, sú skôr neresťami ako čnosťami. Hoci niektorí myslia, že čnosti sú vtedy pravé a počestné, keď sa uskutočňujú len pre ne same a keď sa nepožadujú pre nič iného, aj vtedy sú len nadutými a pyšnými, a aj vtedy sú skôr neresťami ako čnosťami. Tak ako nie je z tela, ale nad telom, čo dáva telu život, tak isto nie je z človeka, ale nad človekom, čo dáva človekovi blažený život. A nielen človekovi, ale aj ktorýmkoľvek nebeským mocnostiam a silám.

19.26. Pokoj bezbožníkov slúži aj božiemu štátu.

Ako je životom tela duša, tak je blaženým životom človeka Boh, o čom sväté knihy Hebrejcov hovoria takto: »Blahoslavený národ, ktorého Pánom Boh jeho« (Žalm 143, 15). Nešťastný je ten národ, ktorý je ďaleko od Boha. Aj taký národ miluje svoj pokoj nie hanebný, ktorý však nebude mať na konci, lebo ho nepoužíval dobre pred koncom. Ale aj nám na tom záleží, aby ho užíval aspoň na čas v tomto živote, lebo kým sú pomiešané oba štáty, aj my užívame pokoj Babylonu. Národ boží sa vyslobodzuje z Babylonu, ale načas musí s ním putovať. Preto napomínal apoštol Cirkev, aby sa modlila za kráľov Babylonu a mocných jeho, a dodal: »aby sme žili tichým a pokojným životom, vo všetkej zbožnosti a počestnosti« (I. Tim. 2, 2). Aj prorok Jeremiáš, keď predpovedal starému národu božiemu budúce zajatie, a v mene božom rozkazoval, aby Židia išli poslušne do Babylonie, že aj tou trpezlivosťou budú slúžiť svojmu Bohu, tiež napomínal, aby sa modlili za Babylon, a hovoril: »Lebo v jeho pokoji je pokoj váš« (Jer. 29, 7). Zjavne len časný pokoj, ktorý je spoločný dobrým i zlým.

19.27. Pokoj sluhov božích a jeho nedokonalosť na tejto zemi. (Obsah.)

Náš vlastný pokoj na tejto zemi je s Bohom vo viere a vo večnosti vo videní Boha. Pokoj na zemi je skôr útechou v nešťastí, ako radosťou v blaženosti. Aj naša spravodlivosť je skôr odpúšťaním hriechov, ako dokonalosťou čnosti.[9]) Svedčí o tom modlitba celého božieho štátu, putujúceho na zemi. »Odpusť nám naše viny, ako i my odpúšťame svojim vinníkom«. Táto modlitba je neúčinná pre tých, ktorých viera bez skutkov je mŕtva (Jak. 2, 26), a účinná pre tých, ktorých viera je činná láskou. Modlitba je potrebná, lebo rozum nemá dokonalú vládu nad vášňami. Ovláda ich len po boji. Aj dobrému bojovníkovi sa však stane, že spácha hriech, aj keď nie skutkom, ale azda slovom alebo myšlienkou. Nieto dokonalého pokoja dovtedy, kým neovládame vášne. Kým ich neprevládzeme, treba s nimi zápasiť a keď ich prevládzeme, treba ich držať na uzde. V takých pokušeniach, o ktorých hovorí súhrnne Písmo: »Či nie je pokušením život človeka na zemi?« (Jób 7, 1), mohol by len pyšný a nadutý človek tak žiť, aby nepotreboval volať k Bohu: »Odpusť nám naše viny«. A potom: »Pyšným sa Boh protiví, a pokorným dáva milosť« (Jak. 4, 6; Peter 5, 5). Spravodlivosť na tejto zemi je v tom, že Boh vládne nad poslušným človekom, duch nad telom, rozum nad vášňami, podrobí

si ich alebo proti nim bojuje, a že prosíme Boha o milosť zásluh a odpustenie viny a ďakujeme za prijaté dobrá. Vo večnom pokoji rozum nebude musieť viac ovládať vášne. Nebudú. Ale Boh bude vládnuť nad človekom a duch nad telom. Príjemnosť a ľahkosť poslušnosti bude práve taká, aké bude šťastie života a kráľovania. A ten pokoj bude večný pre všetkých a pre každého osobitne a bude trvať naveky. Tak pokoj toho šťastia a šťastie toho pokoja bude naveky najvyšším dobrom.

19.28. Koniec bezbožných.

Pre tých zas, čo nepatria do božieho štátu, bude naopak: večné nešťastie, ktoré sa menuje aj druhou smrťou. Nemožno totiž hovoriť, že duša tam žije, keď je odlúčená od života božieho, ani že telo žije, keď je vystavené večným mukám. Táto druhá smrť bude ukrutnejšia preto, že sa nemôže skončiť smrťou (Zjav. 2, 11; 20, 6; 21, 8). Ako je nešťastie oprotivné šťastiu a smrť životu, podobne aj vojna sa zdá oprotivná pokoju, preto sa právom pýtame: keď sa hovorí s pochvalou o pokoji v krajine dobrých, opačne potom, aká to vojna bude v krajine zlých? Kto sa tak pýta, nech uváži, čo je vo vojne škodlivého a nebezpečného, a zbadá, že je to nepriateľstvo a srážka vecí medzi sebou. Aká ťažšia a príkrejšia vojna sa môže pomyslieť nad tú, v ktorej vôľa je nepriateľom utrpenia a utrpenie nepriateľom vôle tak, že nepriateľstvo oboch sa nekončí víťazstvom ani jednej, a kde sila bolesti tak naráža na samu prirodzenosť, že ani jedna nechce ustúpiť druhej? V tomto živote, keď sa prihodí taká srážka, to alebo bolesť zvíťazí, a smrť odníme človekovi cit, alebo prirodzenosť víťazí, a zdravie premôže bolesť. Lež zostane aj bolesť, aby trápila, aj prirodzenosť, aby cítila. Oboje neprestáva preto, aby neprestal ani trest. Do týchto cieľov, dobrých i zlých, jedných žiadaných, druhých obchádzaných, dôjdu ľudia súdom, dobrí do prvých, zlí do druhých. O tom súde, nakoľko Boh pomôže, budem rozprávať v nasledujúcej knihe.

1.

Všelijakých filozofických škôl bolo 288. Líšia sa v metóde a spôsobe, ale shodujú sa v náhľade na cieľ. Totiž v tom sa shodujú, že chcú človekovi zabezpečiť dobro a chrániť ho od zlého. (Gs 194.)

2.

Cieľ vedenia, vedomosti a poznania je šťastie, blaženosť. Hľadať poznanie znamená najmä hľadať predmet, ktorý ukojí a zasýti hlad človeka po poznaní, a tým vedie človeka k šťastiu. Poznanie a vedu možno dvojako chápať: poznanie pre poznanie, teda vlastne poznanie bez cieľa, lebo nikdy nepríde chvíľa, aby poznanie pre poznanie dosiahlo konečnú hranicu poznania. Druhá možnosť je poznanie pre šťastie a blaženosť. V tomto prípade má poznanie cieľ, určitú medzu a hranicu, ku ktorej sa treba dostať. Tento náhľad vedie človeka po určitej ceste a k určitému cieľu a nedovolí mu tápať sem i tam. (Gs. 193.)

3.

Miernosť udržuje na uzde telesné chúťky a nedovolí premôcť myseľ. Nedovolí, aby sme niečo žiadali proti duchu, a tým pripravuje dosiahnutie múdrosti. Avšak len pripravuje, lebo na zemi nik nie je natoľko múdry, aby vedel vyriešiť víťazne každý spor medzi telom a duchom.

4.

Definícia spravodlivosti: Ustavičná a pevná vôľa dať každému, čo je jeho. (Mg 629.)

5.

Aké je postavenie kresťana v štáte? Skutočným cieľom občianskej pospolitosti je svornosť a pokoj. Na ochranu týchto zákony zakazujú občanovi pomstu, t. j. zlo odplácať zlým. Je to preto, aby sa posilnila vláda dobra nad zlom, najdôležitejší základ každého poriadku v štáte. Medzi oboma štátmi nemôže prísť k zrážke až dotiaľ, kým sa svetský štát dobrovoľne podriaďuje vyšším zákonom spravodlivosti. Štát, ktorý by mohol mať kresťanských vojakov, kresťanských úradníkov a vôbec občanov, oddaných kresťanskému ideálu, nemohol by si želať nič lepšieho. Čo však vtedy, keď svetský štát porušuje zákony a spravodlivosť? Občania božieho štátu, ktorí sú súčasne aj občanmi svetského štátu, zachovávajú ďalej občianske zákony, ktoré štát porušuje. V tomto neporiadku, pochádzajúcom z neúcty k zákonu, mnoho vytrpia spravodliví. Čo môžu zlepšiť, nech zlepšia, čo nemôžu, nech trpezlivo znášajú a nech vytrvalo zachovávajú zákon, ktorým iní pohŕdajú. Teraz je už zásadný rozdiel oboch štátov celkom zjavný. Kým občania svetského štátu zachovávali zákony, zatiaľ sa zdalo, že aj občania božieho štátu, ktorí s nimi žili, zachovávali zákony z toho istého dôvodu. Všetko malo taký ráz, ako by obom záležalo jedine na poriadku a pokoji svetského štátu. Teraz však pohnútky zachovávania zákonov sú celkom odlišné. Občania svetského štátu videli v zachovávaní zákonov svoj cieľ, kým spravodliví sa usilovali zachovávať zákony ako prostriedok na dosiahnutie a uskutočnenie božieho štátu. Pri páde svetského štátu je už jasné, že spravodliví, ktorí s inými občanmi zachovávali zákony, neslúžili vlastne štátu. Veď zákony zachovávajú aj teraz, keď už svetský štát skoro nejestvuje a nenúti na zachovávanie vlastných zákonov. Teda občania božieho štátu slúžili čomusi inému, vyššiemu, mravnému záväzku voči Bohu. A keď aj ďalej uskutočňujú čnosti ako miernosť, zdržanlivosť, žičlivosť, spravodlivosť, svornosť a všetky iné čnosti, a to v štáte, ktorý ich od toho oslobodil, potom to značí, že čnosti nikdy neuskutočňovali jedine pre štát, hoci aj na jeho úžitok. Kresťan je takto najspoľahlivejším zachovávateľom zákona, lebo ho zachováva z vyšších dôvodov, ako sú svetské ciele štátu. Na čo sa však môžu obmedziť spory Cirkvi a štátu? Boh sám dal normu: Dajte cisárovi, čo je cisárovo, a Bohu, čo je božie. Keď cisár žiada to, čo mu patrí, kresťan mu to dáva nie z lásky k cisárovi, ale z lásky k Bohu. Dobrí ako aj zlí vládcovia dostali svoju moc a vládu od Boha. Keď si však cisár nárokuje to, čo patrí jedine Bohu, kresťan mu to odoprie nie z nenávisti voči cisárovi, ale opäť z lásky k Bohu. Svetský štát sa nemá čo obávať kresťana, ktorý, ako poslušný občan, radšej znáša nespravodlivosť, ako by sa mal ozbrojiť násilím, a radšej znáša nezaslúžené tresty, ako by mal zabudnúť na božský zákon lásky. (Gs 314—317.)

6.

Každá spoločnosť, najmä pospolitosť ľudí, žije pre nejaký cieľ. Aspoň jediný cieľ je spoločný všetkým spoločnostiam, a to je pokoj. Ba aj vojny, či už medzi národmi alebo občanmi, majú vlastne pokoj za cieľ. Opravdivý pokoj musí tak veľmi upokojiť ľudskú vôľu, že netúži už po nijakom inom pokoji. Keď sa ľudia bijú, nie je to preto, aby pokoja vôbec nebolo, ale aby pokoj bol podľa ich vôle. Aká je podmienka pokoja? Je to poriadok. Ak spoločnosť, složená z mnohých častí a z mnohých všelijakých vôlí, má súhlasiť v jednom cieli, každý jej člen musí byť na svojom mieste a svoju úlohu musí konať tak, ako sa má konať. To platí o každom živom organizme, o ľudskom tele, duši a ľudskej spoločnosti. Telesný pokoj záleží na rovnováhe telesných orgánov. Pokoj rozumnej duše záleží na súlade rozumu a vôle. Pokoj

štátu je súlad svornosti medzi zákonmi a poslušnosťou. Pokoj kresťanského štátu je dokonale usporiadaná spoločnosť ľudí, ktorí požívajú Boha a vzájomne sa v Bohu milujú. Sú dva druhy poriadkov, podľa ktorých sa utvárajú dva druhy štátov. Jeden žije podľa tela, a druhý podľa milosti. V jednom sú bezbožní, ktorí nesú v sebe obraz zemského človeka od začiatku až po skončenie sveta. Tento štát sa usiluje utvoriť svoj vlastný poriadok, jeho cieľom je ovládanie a užívanie zemských dobier. Poriadok tohto štátu je v základe vlastne len nepodareným obrazom poriadku. Aj bezbožní žijú v pokoji, ale ich pokoj sa nedá ani len porovnať s pokojom spravodlivých. Boží štát zas všetko tak usporaďuje, aby zaistil svojim občanom kresťanskú slobodu, t. j. používanie všetkých dobier, ktoré vedú k užívaniu Boha. Jeho poriadok a jednotu môžeme chápať ako rozšírenie poriadku a jednoty, ktorá vládne v duši každého spravodlivého. Tento štát, založený na opravdivom poriadku, jediný môže poskytnúť opravdivý pokoj. On jediný zahrnuje v sebe národ, hodný toho mena. On jediný je opravdivým štátom. Takto sa oba štáty líšia a stoja proti sebe len rozdielnosťou a opačnosťou svojich cieľov, ku ktorým sa viažu. Možno by sa zdalo, že len boží štát má svoje oprávnenie, a svetský štát by mal hádam zmiznúť. To však nie je správne. Boží štát dosiahne svoje splnenie vo večnom živote. Tu na zemi obyvatelia oboch štátov žijú vedľa seba, nie vyhraneno, ale pomiešane, preto musia nájsť nejaký spôsob, nejaký modus vivendi, aby mohli spolu žiť. Obyvatelia božieho štátu na zemi sú ľudia, ako aj druhí. Majú účasť na hmotných dobrách, pre ktoré sa organizuje zemský štát. Zúčastňujú sa na jeho pokoji, poriadku, používajú všetky jeho výhody, ale nesú aj všetky jeho bremená. Hoci obyvatelia oboch štátov zdanlivo spolu žijú, predsa sa skutočne nikdy nesmiešajú. Obyvatelia božieho štátu žijú pospolu s druhými, a predsa nežijú ako druhí. Aj keď konajú tie isté úkony, ako tí zo svetského štátu, predsa ich konajú v inom duchu. Tým, ktorí žijú životom pozemského Adama, pozemské dobrá sú cieľom. Tým však, ktorí žijú vo svetskom štáte ako noví, z milosti zrodení ľudia, tým sú pozemské dobrá len prostriedkami, ktoré ich môžu doviesť k pravému a správnemu cieľu — Bohu.

7.

Totiž Pythia.

8.

Tomuto je podobná iná veštba, ktorú spomína Justinus. Ktosi na otázku, ktorí boli zbožní mužovia od začiatku, dostal odpoveď: Len Chaldejci a Hebrejci dosiahli múdrosť, lebo zo seba narodeného kráľa sväto uctievali — Boha. (Mg 651.)

9.

Tomu netreba tak rozumieť, ako by naša spravodlivosť bola len v odpustení hriechov. Slovo potius, skôr, nevytvára dokonalosť čností, ale predpokladá odpustenie hriechov. Smysel je potom taký, že naše ospravedlnenie, ktoré je čiastočne v odpustení hriechov a čiastočne v dokonalosti čnosti, väčšmi spočíva v odpustení hriechov ako v dokonalosti čností. (Mg 657.)

Kniha dvadsiata

Prehľad dvadsiatej knihy

Posledný súd, ktorý je vstupnou bránou do večnej radosti, alebo do večného zatratenia, je predmetom dvadsiatej knihy. Tento súd sa volá posledný preto, že sa s konečnou platnosťou a na všetky veky rozhodne o dobrých a zlých. Dôkazy o poslednom súde sú uvedené najprv z Nového zákona a potom aj zo Starého. Podľa svedectva sv. Matúša posledný súd vykoná sám Ježiš Kristus, a to tým, že rozdelí dobrých od zlých. Zmŕtvychvstanie, ktoré bude na konci sveta, sa volá druhým zmŕtvychvstaním, lebo prvé zmŕtvychvstanie je na tejto zemi, keď človek vstáva z hrobu hriechov, t. j. keď zanecháva hriechy a dušu si očistí spasiteľným pokáním. Druhé zmŕtvychvstanie bude k životu len pre tých, ktorí za života na zemi prešli a prechádzali prvým zmŕtvychvstaním, t. j. zmŕtvychvstaním duše. V Zjavení Jánovom je reč o tisícročnej ríši Kristovej. Nebude to tisícročná ríša po zmŕtvychvstaní, ako chceli chiliasti, ale vzťahuje sa to na neviditeľnú božiu cirkev od príchodu Krista až po koniec sveta, zatiaľ, čo je diabol priviazaný. Myslí sa na pospolitosť vyvolených na zemi, v ktorých vládne Kristus, zatiaľ čo je diabol proti nim bezmocný, lebo je sviazaný. Sviazanie a priviazanie diabla neznamená úplné zrušenie diabolskej moci, ale značí len silné obmedzenie. Bezprostredne pred súdom bude diabol odviazaný, pustený, aby s celou svojou silou a zúrivosťou útočil na všetkých ľudí, ale Cirkev bude vtedy už vnútorne posilnená, takže len málo od nej odpadne, ba bude ešte rásť v čase veľkého odpadu od Boha. Počas tisícročného kráľovstva vládnu svätí a vyvolení s Kristom. Písmo spomína pozemské nebeské kráľovstvo Cirkev, v ktorej účasť na vláde s Kristom majú len takí členovia, ktorí patria k Cirkvi nielen navonok, ale aj vnútorne. Na konci tisícročia bude posledné veľké prenasledovanie Antikristovo, ktorý bude zúriť proti Cirkvi vo všetkých národoch. Všetkých tých, ktorí budú zúriť proti Cirkvi, zožerie oheň, pravda, ešte nie ten pekelný, ale oheň hnevu a nenávisti nad stálosťou príslušníkov Cirkvi. Toto prenasledovanie bude trvať tri a pol roka. Potom príde súd a odmena pre dobrých a trest pre zlých, ktorí nebudú zapísaní v knihe života. Pre spravodlivých dá Boh nové nebo a novú zem, zatiaľ čo stará zem bude zničená ohňom aj so svetom. Tí spravodliví, ktorí na zemi tvoria boží štát, budú po súde tvoriť nový Jeruzalem, s novým životom, prispôsobeným novým podmienkam. O poslednom súde a všetkom, čo s tým súvisí, hovorí sv. Peter vo svojom liste, sv. Pavol v druhom a prvom liste Solúnčanom, zo Starého Zákona Izaiáš, Daniel, Malachiáš, Zachariáš, Dávid v žalmoch a ešte iní, ktorých všetkých nemožno spomínať pre obmedzenosť diela. V Starom zákone nie je tak presne a zjavne povedané, že Kristus príde súdiť, ale predsa z niektorých miest sa dá celkom dobre dokázať, že aj v Starom zákone sa vlastne mienil Kristus ako sudca posledného súdu. Pred posledným súdom sa ukáže aj Eliáš a svojimi kázňami obráti mnohých Židov ku Kristovi.

20.1. Hoci Boh stále súdi, predsa v tejto knihe chce byť reč o poslednom súde.

Keď sa chystám hovoriť o dni posledného súdu, čo Boh láskavo dovolí, a brániť tento deň proti bezbožníkom a neveriacim, najprv ako základ budovy musím uviesť božie svedectvá. Tí, čo nechcú veriť svedectvám, usilujú sa proti nim vystupovať ľudskými falošnými a klamlivými dôvodmi, aby dali iný smysel svedectvu svätých kníh, alebo popreli ich božský pôvod. Myslím si, že niet nikoho medzi smrteľníkmi, kto by tým slovám porozumel tak, ako boly povedané a veril by, že ich vypovedal najvyšší Boh prostredníctvom svätých duší, a predsa by sa im nepodvolil a nesúhlasil s nimi. Nezáleží na tom, či by to vyznal ústami, a či by sa pre nejakú ohybu hanbil vyznať, alebo bál vyznať; alebo by sa s úpornosťou, podobnou šialenstvu, usiloval zo všetkých síl brániť to, o čom by bol presvedčený, že je falošné, proti tomu, o čom by dobre vedel a veril, že je pravdivé.

Kristov príchod na súd nad živými a mŕtvymi, ako to vyznáva a hlása celá Cirkev pravého Boha, voláme posledným dňom božieho súdu, t. j. posledným časom. Nie je známo, za koľko dní potrvá súd. Každý, kto čítal sväté Písmo, hoci aj povrchne, vie o tom, že Písmo má vo

zvyku hovoriť deň miesto času. Keď hovoríme o dni božieho súdu, preto dodávame o poslednom, konečnom, lebo Boh aj teraz súdi a súdil od začiatku ľudského pokolenia, keď vyhnal z raja prvých ľudí a odstránil ich od stromu života, páchateľov veľkého hriechu. Ba nepochybne ešte prv súdil Boh, keď neodpustil hriešnym anjelom, ktorých knieža, sám od seba padnutý, zo závisti priviedol aj ľudí k pádu. Nie je to bez jeho spravodlivého a vznešeného súdu, že život démonov, vo vzdušnom priestore a život človeka na zemi je taký ťažký, plný omylov a námah. Ba aj keby nikto nebol zhrešil, to by dobrým a spravodlivým výrokom svojho súdu udržal vo večnej blaženosti všetky rozumné stvorenia, ktoré by mu zostaly verné, ako svojmu Pánovi. Boh nesúdi len všeobecne celé pokolenie zlých duchov a celé ľudské pokolenie, aby ľudia trpeli pre viny prvých hriešnikov, ale súdi aj každého jednotlivca pre jeho vlastné skutky, ktoré vykonal slobodnou vôľou. Veď aj démoni prosia, by ich netrápili (Mat. 8, 29) a iste je to spravodlivé, keď sa im muky alebo zmierňujú, alebo každý musí trpieť podľa stupňa svojej bezbožnosti. Ba aj ľudia často zjavne, vždy však skryte trpia za svoje hriechy alebo v tomto živote alebo po smrti. A tak isto, ako nikto nerobí správne, ak mu len nepomáha Boh, tak nik z démonov alebo ľudí nerobí nespravodlivo, ak to len nedovolí Boh vo svojom najspravodlivejšom súde. Tak isto hovorí apoštol: »Niet neprávosti u Boha« (Rim. 9, 14) a inde: »Nevyspytateľné sú jeho súdy a nepochopiteľné jeho cesty« (Rim. 11, 33). V tejto knihe sa nebude rozprávať o prvých, ani o tých stredných, ale, nakoľko Boh dopraje, o poslednom súde, keď Kristus z neba príde súdiť živých aj mŕtvych. Ten deň sa volá dňom súdu, lebo nebude už miesta k žalobám, prečo je nespravodlivý šťastný a spravodlivý nešťastný. Vtedy sa ukáže jedine pre dobrých opravdivé a úplné šťastie a jedine pre zlých zaslúžené a najväčšie nešťastie.

20.2. Rozdielnosť ľudských osudov má príčinu v božom súde. (Obsah.)

V tomto dočasnom živote sa učíme znášať zlo, ktoré si vytrpia aj dobrí a nekladieme veľkú váhu na dobrá, na ktorých majú účasť aj zlí. Nevieme, aké úmysly má Boh, keď dobrý je chudobný, a zlý bohatý; keď zlý a nemravný si žije v radosti, kým dobrý a bezúhonný žije v starostiach a trápení; keď nevinného nespravodlivo odsúdia hoci aj na smrť, a darebáka a zločinca oslobodia, ba tento sa ešte aj vysmieva; keď je bezbožník zdravý a zbožný sa svíja v chorobe; keď dospelí zdraví idú lúpiť, a nevinné deti trpia nedostatkom a chorobami; keď ľudia, osožní ľudskej spoločnosti, zavčasu zomierajú, a ničomníci dlho žijú. Keby aspoň to bolo pravidlom, že zlí dostanú odplatu už tu na zemi, keď ju nebudú mať po smrti, a dobrí si zas tu musia vytrpieť časné zlá aj za najmenšie previnenia, aby nemuseli potom trpieť! Ale ani to sa nedeje. Zlým sa vodí len niekedy dobre, a dobrým zas zle. Preto nepochopujeme v tom Boha, lebo jeho súdy nepoznáme a cesty jeho spravodlivosti sú nám neznáme. Vieme však, že všetko robí v svojej najvyššej múdrosti. Na poslednom súde sa dozvieme a porozumieme, že všetky božie súdy sú spravodlivé, aj keď niektoré jednotlivosti a príčiny božej spravodlivosti zostanú na zemi skryté a nepochopiteľné.

20.3. Šalamúnova mienka o dobrých a zlých z knihy Kazateľ. (Obsah.)

Najmúdrejší izraelský kráľ Šalamún, začal svoju knihu slovami: »Márnosť nad márnosti a všetko je márnosť« (Kaz. 1, 2). K tomu pripája ďalšie myšlienky o ľudskom živote, v ktorom nie je nič stáleho a trváceho. Múdry s bláznom majú často rovnaký osud na zemi. Ba dobrým sa často na zemi vodí zle, ako by boli zlými, a zlým sa často vodí dobre, ako by boli dobrými. Všetko je teda márnosť. Uprostred márnosti sa stráca aj človek, ktorý sa stal podobný ničomu. Záleží vždy na tom, či sa človek protiví pravde, alebo ju poslúchne, či je opravdivo zbožný, alebo nie. To nie pre pominuteľné dobro, alebo zlo, ale pre budúci súd, ktorým sa stane účastným na večnom dobru alebo zlu. Múdry končí svoju knihu takto: »Boj sa Boha a

zachovávaj jeho prikázania, lebo to je celý človek; lebo všetko, čo sa deje, privedie Boh na súd« (Kaz. 12, 13—14). To je najkratšie, najpravdivejšie a najlepšie, čo možno povedať.

20.4. Svedectvo Starého i Nového zákona o poslednom súde.

Svedectvá o poslednom súde zo svätého Písma, ktoré som si zaumienil uviesť, treba vybrať najprv z Nového a potom zo Starého zákona. Hoci knihy Starého zákona sú časovo prvšie, predsa treba dať prednosť knihám Nového zákona s ohľadu na ich hodnosť, lebo staré sú hlásateľom nových. Najprv uvedieme nové, a aby sme im dodali väčšiu silu, uvedieme potom staré. V starých knihách sú Zákon a Proroci, v nových evanjeliá a listy apoštolské. Apoštol hovorí: »Zo zákona je len poznanie hriechov. Teraz sa však zjavila spravodlivosť božia, nezávisle na zákone. Svedčia o nej Zákon i Proroci. Táto spravodlivosť božia je z viery v Ježiša Krista (určená) pre všetkých bez rozdielu« (Rim. 3, 20—22). Táto božia spravodlivosť patrí do Nového zákona a má svedectvo kníh Starého zákona, t. j. Zákona a Prorokov. Najprv treba určiť vec, a potom uviesť svedkov. Sám Ježiš Kristus ukázal, že treba zachovať takýto poriadok a povedal: »Každý učiteľ (zákona),

zbehlý v náuke kráľovstva nebeského, podobá sa hospodárovi, ktorý zo svojej komory vynáša nové i staré (veci)« (Mat. 13, 52). Nepovedal »staré i nové«, čo by bol iste povedal, keby nebol chcel zachovať poriadok skôr podľa hodnoty ako podľa času.

20.5. Spasiteľove výroky o poslednom súde.

Sám Spasiteľ, keď vyčítal mestám, v ktorých robil veľké divy a ony predsa neverily, a pred ktorými dal prednosť cudzincom, hovorí: »No hovorím vám, že Tyru a Sidonu ľahšie bude v súdny deň ako vám«. A trochu ďalej inému mestu hovorí: »Ale vravím vám, krajine sodomskej bude v súdny deň ľahšie, ako tebe« (Mat. 11, 24). Tu celkom zreteľne predpovedá, že súdny deň príde. Na inom mieste hovorí: »Mužovia z Ninive povstanú proti tomuto pokoleniu pri súde a odsúdia ho; lebo konali pokánie na Jonášove kázanie, a tu je predsa niečo väčšie ako Jonáš. Kráľovná juhu povstane proti tomuto pokoleniu pri súde, a odsúdi ho; lebo ona od kraja sveta prišla vypočuť Šalamúnovu múdrosť, a hľa, tu je niečo väčšie ako Šalamún!« (Mat. 12, 41—42.) Dve veci sa učíme na tomto mieste: že súd príde a že príde so vzkriesením mŕtvych. Keď hovoril o Ninivčanoch a kráľovnej juhu, iste hovoril o mŕtvych, o ktorých predpovedá, že v deň súdu vstanú zmŕtvych. Nepovedal preto »odsúdia«, že by oni sami mali súdiť, ale v porovnaní s nimi budú tamtí zaslúžene odsúdení.

Na inom mieste zas, keď hovoril o pomiešaní dobrých a zlých ľudí a o neskoršom rozdelení, ktoré príde na súdny deň, použil podobenstvo o zasiatej pšenici a kúkole, zasiatom do nej, a keď to podobenstvo vysvetľoval apoštolom, tak hovoril: »Syn človeka je ten, ktorý rozsieva dobré semeno. Roľou je svet. Dobrým semenom sú synovia kráľovstva, kým kúkoľ sú synovia zlého. Nepriateľ však, ktorý ten (kúkoľ) zasial, je diabol. Žatvou je koniec sveta a žencami sú anjeli. Ako teda sbierajú kúkoľ a pália ho na ohni, tak bude i na konci sveta. Syn človeka vyšle svojich anjelov, aby vysbierali z jeho kráľovstva všetkých zvodcov a zločincov a hodili ich do ohnivej pece. Tam bude plač a škrípanie zubami. Vtedy sa zaskvejú spravodliví ako slnko v kráľovstve ich Otca. Kto má uši (na počúvanie), nech počúva!« (Mat. 13, 37—43.) Kristus tu nespomenul »súd« alebo »deň súdu«, ale okolnosťami omnoho výraznejšie naznačili a predpovedal, že bude na konci sveta.

To isté povedal aj svojim učeníkom: »Veru, vravím vám, pri obnovení (sveta), keď Syn človeka zasadne na trón velebnosti svojej, vtedy i vy, čo ste ma nasledovali, zasadnete na

dvanásť trónov a budete súdiť dvanásť kmeňov izraelských« (Mat. 19, 28). Tu sa učíme, že Ježiš bude súdiť spoločne so svojimi učeníkmi. Preto na inom mieste povedal Židom: »Lebo ak ja vyháňam diablov pomocou Belzebuba, pomocou koho potom vyháňajú ho vaši synovia? Preto oni budú vašimi sudcami.« (Mat. 12, 27.) Keď povedal, že budú súdiť na dvanástich stoliciach, z toho si nemáme myslieť, že len dvanásť ľudí bude s ním súdiť. Číslom dvanásť sa naznačuje akési celé množstvo súdiacich, a to preto, že dvanástka je složená z dvoch častí sedmičky, ktorou sa obyčajne naznačuje všeobecnosť. Tie dve časti zas, trojka a štvorka, spolu znásobené dajú dvanástku. Možno sa však nájde aj iný vhodný dôvod na číslo dvanásť. Ináč totiž, ako čítame, že miesto zradcu Judáša vyvolili za apoštola Mateja, Pavol apoštol, ktorý pracoval viac, než všetci, nemal by kde zasadnúť na súd. A on predsa celkom jasno dokazuje, že súčasne s inými svätými patrí do počtu sudcov, keď hovorí: »Či neviete, že budeme súdiť anjelov?« (Sk. 6, 3.) Podobný prípad s počtom dvanásť je aj v počte súdených. Keď sa hovorí o dvanástich kmeňoch izraelských, to ešte neznamená, že kmeň Levi, ktorý je trinásty, že nebude súdený, alebo že len židovský národ bude súdený, a ostatné národy nie. Keď hovorí o »obnovení«, iste tým mienil vzkriesenie mŕtvych. Naše telo sa tak obnoví neporušiteľnosťou, ako je obnovená naša duša vierou.

Vynechávam mnoho vecí z Písma, ktoré sa zdajú tak vypovedané o poslednom súde, že pozornejšie uvážené, ukázaly by sa dvojsmyselné, alebo týkajúce sa niečoho iného. A to alebo toho príchodu Spasiteľovho, ktorý sa teraz uskutočňuje stále v jeho Cirkvi, t. j. v jeho údoch, čiastočne a pomaly, lebo celá Cirkev je jeho telom; alebo pádu zemského Jeruzalema, lebo aj o ňom hovorí tak, ako by hovoril o konci sveta a o poslednom a veľkom dni súdu, takže by sa celkom nedalo rozpoznať, o čom je reč, keby sa neporovnaly texty, ktoré u troch evanjelistov, Matúša, Marka a Lukáša, podobne hovoria o tej istej veci. Niektoré z tých textov niektorý evanjelista uvádza temnejšie, iný zas jasnejšie, takže sa ukazujú veci, ktoré patria k tomu istému, a prečo ta patria. O to som sa postaral už aj v liste blahej pamäti mužovi Hesychiovi, salonitskému biskupovi, ktorý list má nadpis »O konci sveta«.

Tu poviem to, čo sa číta v Matúšovom evanjeliu o rozdelení dobrých a zlých na poslednom a najvýznačnejšom Kristovom súde. »Keď príde Syn človeka vo svojej velebnosti a všetci anjeli s ním, vtedy zasadne na trón velebnosti svojej. I shromaždia sa pred ním všetky národy. A oddelí ovce od kozlov. A tak ovce si postaví zprava, kým kozlov zľava. Vtedy povie Kráľ tým, ktorí budú zprava: »Poďte, požehnaní od môjho Otca, zaujmite kráľovstvo, ktoré vám bolo pripravené od ustanovenia sveta. Lebo hladný som bol, a dali ste mi jesť; smädný som bol, a dali ste mi piť; ako hosť som prišiel, a pritúlili ste ma; nahý som bol a priodeli ste ma; chorý som bol, a navštívili ste ma; v žalári som bol, a prišli ste ku mne.« Vtedy mu povedia spravodliví: »Pane, kedy sme ťa videli hladného, a nasýtili sme ťa, a pritúlili sme ťa, alebo nahého, a priodeli sme ťa, alebo kedy sme ťa videli chorého, alebo v žalári, a prišli sme k tebe?« Kráľ im odpovie: »Veru, vravím vám, čo ste jednému z týchto mojich najmenších bratov urobili, mne ste urobili.« Potom povie i tým, čo mu budú zľava: »Vzdiaľte sa odo mňa, zlorečení, do večného ohňa, ktorý je pripravený diablovi a jeho anjelom« (Mat. 25. 31—41). Potom vypočíta podobne aj týmto, čo nespravili, ako tým zprava, čo urobili. A keď sa ho budú podobne spytovať, kedy ho videli v núdzi, odpovie im, že čo jeho najmenším neučinili, to jemu samému neučinili. A tak dokončí svoju reč: »A pôjdu títo do večného trápenia, spravodliví však do večného života« (Mat. 25, 46). Evanjelista Ján zas celkom otvorene hovorí, že Kristus predpovedal posledný súd pri zmŕtvychvstaní zomretých. Keď najprv povedal: »Ba Otec (sám) nikoho ani nesúdi, ale všetok súd odovzdal Synovi, aby si všetci ctili Syna tak, ako si ctia Otca. Kto si nectí Syna, nectí si ani Otca, ktorý ho poslal«, hneď dodáva: »Veru, veru, hovorím vám, kto počúva moje slovo a verí tomu, ktorý ma poslal, má večný život a nebude súdený, lebo už (prišiel zo smrti do života« (Ján 5, 22—24). Hľa, tu hovorí, že

jeho verní neprídu pred súd. Akože ináč môžu byť však súdom oddelení od zlých a postavení na jeho pravicu, ak len na tomto mieste nepoužil slovo súd miesto slova odsúdenie? A na taký súd predsa neprídu tí, ktorí počúvajú jeho slová a veria tomu, ktorý ho poslal.

20.6. Prvé a druhé zmŕtvychvstanie. (Obsah.)

Slová Kristove: »Veru, veru, hovorím vám, blíži sa hodina, a už je tu, keď mŕtvi počujú hlas Syna Božieho, a tí, čo ho počujú budú žiť. Lebo ako Otec má v sebe život, tak dal aj Synovi, aby mal v sebe život« (Ján 5, 25—26) sa nevzťahujú na druhé zmŕtvychvstanie, t. j. tiel, ktoré bude na konci sveta, ale na zmŕtvychvstanie duší, ktoré je už teraz. Lebo aj duše majú svoju smrť, ktorá je v hriechoch. Tou smrťou zomreli tí, o ktorých hovorí Pán: »Nechaj mŕtvym pochovávať mŕtvych« (Mat. 8, 22), aby mŕtvi na duši pochovávali mŕtvych na tele. Pre takýchto mŕtvych platia slová »blíži sa hodina, a už je tu, keď mŕtvi počujú hlas Syna Božieho, a tí, čo ho počujú budú žiť.« Povedal, že »tí, čo počujú«, to znamená, že tí, ktorí uveria a vytrvajú až do konca. Za všetkých mŕtvych v hriechu zomrel jediný živý, t. j. ktorý nemal nijakého hriechu, a to Kristus. Ten preto zomrel, aby ostatní žili, t. j. aby umreli hriechom a žili jedine tomu, ktorý zomrel za všetkých.

O druhom zmŕtvychvstaní hovorí: »Nedivte sa teda, že sa blíži hodina, keď všetci v hroboch počujú jeho hlas; a tí, čo dobre robili, budú vzkriesení k životu, tí však, čo zlo páchali, budú vzkriesení k odsúdeniu« (Ján 5, 38, 29). Tieto slová vlastne značia, že každý, kto prvým zmŕtvychvstaním ožil, t. j. zmŕtvychvstaním z hriechu, len ten môže čakať, že aj druhé zmŕtvychvstanie ho privedie k životu a vyslobodí ho od zatratenia, druhej smrti. Takto sú teda dve zmŕtvychvstania: jedno zmŕtvychvstanie tela, ktoré sa uskutoční na konci sveta a po ňom búde nasledovať večný život pre tých, ktorí dobre robili, a večný trest pre tých, ktorí robili zle.

20.7. Čo hovorí Zjavenie Jánovo o dvoch zmŕtvychvstaniach a o tisíc rokoch?

O týchto dvoch zmŕtvychvstaniach hovorí apoštol Ján v knihe Zjavenia (Apokalypsis) tak, že niektorí z našich prvé zmŕtvychvstanie nepochopili, ale premenili ho na akési smiešne bájky. V spomenutej knihe hovorí apoštol Ján: »A videl som sostupovať s nebies anjela, ktorý mal kľúč podsvetia a veľkú reťaz v ruke. Uchopil draka, toho starého hada, to je čert a satan, sputnal ho na tisíc rokov a hodil do podsvetia, ktoré zatvoril a zapečatil nad ním, aby viac nezvádzal ľudí, kým sa nedovŕši tisíc rokov. Potom má byť na krátky čas vypustený. Uzrel som aj prestoly, na ktoré sadli tí, čo dostali právo súdiť. (Videl som) aj duše tých, čo boli sťatí pre svedectvo Ježišovo a pre slovo Božie; aj tých, čo sa neklaňali šelme, ani jej obrazu a neprijali jej znak na čelá alebo na ruky. Tí ožili a kráľovali s Kristom tisíc rokov. Ostatní mŕtvi neožili, kým sa nedovŕšilo tisíc rokov. To je prvé vzkriesenie. Blahoslavený je a svätý, kto má podiel na prvom vzkriesení! Nad tými druhá smrť nemá moci, lež budú kňazmi Boha a (jeho) Pomazaného a budú s ním kráľovať tisíc rokov.« (Zjav. 20, 1—6.)

Pre tieto slová knihy niektorí pripúšťali, že prvé zmŕtvychvstanie bude telesné a z ostatného ich zaujal najmä počet tisíc rokov, ako by bol potrebný tak dlhý sobotný odpočinok, totiž sväté prerušenie práce po námahách šesť tisíc rokov, odkedy bol stvorený človek a pre veľký hriech vyhnatý z raja rozkoše do bied smrteľného života, a keďže je napísané: »Jeden deň u Pána ako tisíc rokov a tisíc rokov, ako jeden deň« (II. Petr. 3, 8), po uplynutí šesť tisíc rokov, ako by šesť dní, má prísť siedmy deň odpočinku za posledných tisíc rokov, v ktorých majú vstať zmŕtvych svätí, aby slávili ten odpočinok. Táto mienka by bola napokon prijateľná, keby sa verilo, že svätí za tohto odpočinku budú požívať nejaké duchovné potešenia, plynúce

z prítomnosti božej. Aj my sme kedysi zastávali túto mienku. Ak však povedia, že tí, čo vtedy vstanú zmŕtvych, budú sa oddávať nemiernym hostinám, na ktorých bude toľko jedenia a pitia, že účastníci nielen nezachovajú nijakú mieru, ale ešte prekročia všetku uveriteľnú mieru, takým veciam môžu veriť len telesní ľudia. Tí zas, čo sú duchovní, tamtých telesných volajú gréckym slovom chiliastai, čo my doslovne preložené by sme povedali tisícnici (milliarii). Bolo by veľmi zdĺhavé vyvracať ich v podrobnostiach. Miesto toho treba ukázať, ako sa má slovám Písma rozumieť.

Sám Pán Ježiš Kristus hovorí: »Nik nemôže vkročiť do domu silného a ozbíjať ho o všetko, čo má, ak len prv nesviaže toho silného, a až potom mu vykradne dom« (Mar. 3, 27). Tým silným chcel tu rozumieť diabla, lebo ten mohol držať v zajatí ľudské pokolenie. A všetkým, čo má, majú sa rozumieť veriaci, nad ktorými, pohrúženými v hriechoch a bezbožnostiach, vládol. Aby silný bol sviazaný, preto videl apoštol Ján v Zjavení »sostupovať s nebies anjela, ktorý mal kľúč podsvetia a veľkú reťaz v ruke. Uchopil draka, toho starého hada, to je čert a satan, sputnal ho na tisíc rokov«, to znamená, že skrotil a prekazil jeho moc nad pokúšaním a vládou nad tými, čo mali byť oslobodení. Tisíc rokov, ako sa mi zdá, možno dvojako vysvetliť. Buď tak, že sa to bude diať v posledných tisíc rokoch, t. j. v šiestom tisícročí, ako by v šiestom dni, ktorého posledné chvíle teraz ubiehajú, po čom má prísť odpočinok (sabat), ktorý nemá večera, čiže odpočinok svätých, ktorý nemá konca. Takže to tisícročie, ako by poslednú časť dňa, ktorá zostala do konca sveta, pomenoval tisíc rokami a použil ten spôsob reči, ktorým sa označuje časť menom celku. Buďto aj tak, že tisíc rokami označil všetky roky tejto dočasnosti, aby najvyšším číslom označil plnosť času. Číslo tisíc je číslo desaťnásobené trikrát sebou samým. Desaťkrát desať dáva sto, čo je číslo štvorcové, ale rovinné. Aby smerovalo aj do výšky a nebolo len na šírku v rovine, ale aj plné, treba ho násobiť ešte desiatimi, a dostaneme tisíc. Niekedy sa číslo sto používa na označenie všetkého, ako vtedy, keď Pán sľuboval tomu, ktorý všetko opustí a bude ho nasledovať: »Dostane stonásobne v tomto živote« (Mat. 19, 29; Mar. 10, 30). To vykladajúc, nejako apoštol hovorí: »Ako by nič nemali, a predsa všetko mali« (II. Kor. 6, 10), lebo už prv sa povedalo: »Vernému človekovi patrí celý svet bohatstva« (Prísl. 17, 6). Tým skôr sa môže použiť číslo tisíc na označenie všetkého, keďže je zdokonalené násobením desiatich. Preto aj slová žalmu: »Večne pamätal na svoj odkaz, na slovo, ktoré dal tisíc pokoleniam« (Žalm 104, 8), nemožno lepšie chápať, ako že dal všetkým národom.

Hovorí »vhodil ho do podsvetia«, a rozumie, že diabla vhodil. Slovo »podsvetie« značí nespočetné množstvo bezbožných, ktorých srdcia sú bezodné v nenávisti proti božej Cirkvi. Nie preto, ako by predtým tam diabla nebolo, ale preto sa hovorí, že vyhodený zo sídc veriacich, ešte väčšmi zavládol nad bezbožnými. Ešte väčšmi diabol vládne nad takým, ktorý nielen Boha zanechal, ale ešte bez príčiny nenávidí božích sluhov. »I zatvoril a zapečatil nad ním, aby viac nezvádzal ľudí, kým sa nedovŕši tisíc rokov.« Zatvoril nad ním, t. j. zakázal mu vyjsť, zakázal mu prestúpiť zákaz. Zapečatil nad ním, značí, ako sa mi zdá, chcel, aby zostalo skryté, kto patrí na diabolskú stranu, a kto nepatrí. V tomto živote zostáva nacelkom skryté, lebo aj ten, čo sa zdá stáť, nevedno, či nepadne, a zas ten, čo sa zdá upadať, nevedno, či nevstane. Diablovi sa putom zákazu a zátvoru zabraňuje zvádzať tie národy, ktoré zvádzal predtým, keď patrily Kristovi, alebo ktoré mal vo svojej moci. Tých si vyvolil Boh pred založením sveta, aby ich vytrhol z moci tmy a preniesol, ako hovorí apoštol, do kráľovstva Syna svojej lásky. Že diabol aj dnes zvádza národy a strhuje do večného trestu, avšak nie národy predurčené do večného života, o tom vie každý veriaci. To nech nikoho nemýli, že diabol často zvádza aj tých, ktorí sa už znovuzrodili v Kristovi a nastupujú na cestu Pánovu. »Pozná Pán, ktorí sú jeho« (II. Tim. 2, 19), z týchto diabol nezvedie nikoho do večného zatratenia. Tak i poznal Pán Boh, ktorému nie je nič neznáme z budúcich vecí. Nie tak, ako

človek, ktorý vidí človeka v prítomnosti (ak ho vidí, ale srdce jeho nevidí), ale aký bude v budúcnosti, to nevidí ani len sám seba. Preto je diabol sputnaný a zatvorený v podsvetí, aby už nezvádzal národy, z ktorých sa Cirkev skladá, a ktoré mal v moci predtým, než bola Cirkev. Nehovorí sa, aby nezvádzal nikoho, ale aby nezvádzal národy, ktorými chcel rozumieť Cirkev. Kým sa nedovŕši tisíc rokov, teda to, čo zostane zo šiesteho dňa, ktorý sa skladá z tisíc rokov, alebo všetky roky, za ktoré má svet v budúcnosti ešte potrvať.

Slová »Aby nezvádzal národy, kým sa nedovŕši tisíc rokov« netreba tak rozumieť, ako by mal zvádzať len tie národy, z ktorých sa skladá Cirkev predurčená a ktoré zvádzať mu bolo zabránené spútnaním a zátvorom. Je to alebo taký spôsob vyjadrovania, aký nájdeme tu i tam v Písme, ako napríklad v žalme: »Tak oči naše k Pánovi Bohu nášmu, kým sa nezmiluje nad nami« (Žalm 122, 2). Predsa aj vtedy, keď sa už zmiluje, neprestanú byť oči jeho sluhov k Pánovi. Alebo aspoň poriadok slov je taký: »A zatvoril a zapečatil nad nim, kým sa nedovŕši tisíc rokov.« A vsuvka »aby už nezvádzal národy« tak sa má k celku, ako by bola celkom samostatná a mala sa osobitne rozumieť, takže celá veta by potom takto vyzerala: »A zatvoril a zapečatil nad ním, kým sa nedovŕši tisíc rokov, aby už nezvádzal národy«, t. j. preto zatvoril, kým sa nedovŕši tisíc rokov, aby už nezvádzal národy.

20.8. Priviazanie a odviazanie diabla.

»Potom má byť na krátky čas odviazaný« (Zjav. 20, 3). Či je diabol preto priviazaný a zatvorený, aby nemohol škodiť Cirkvi, a odviazaný preto, aby mohol? Božechráň! Nikdy nezvedie Cirkev, predurčenú a vyvolenú pred ustanovením sveta, o ktorej platia slová: »Pozná Pán, ktorí sú jeho.« A predsa Cirkev tu bude aj do toho času, keď bude diabol odviazaný, ako bola tu od svojho založenia a bude po všetky časy, avšak v novonarodených členoch, ktorí prichádzajú po zomretých. Preto o niečo ďalej hovorí, že odviazaný diabol strhne národy zvedené sebou, na celom okruhu zeme do boja proti Cirkvi a počet jej nepriateľov bude ako morského piesku. »Vyšli na šíru zem a obkľúčili tábor svätých a milované mesto, lenže od Boha sostúpil oheň s neba a pohltil ich. Tu čert, ich zvodca, bol s vrhnutý do jazera ohnivej síry, kde bola aj šelma a falošný prorok. Tam budú mučení dňom i nocou, na veky vekov.« (Zjav. 20, 9—10.) Tie slová sa už týkajú posledného súdu, ale preto ich teraz spomínam, aby si niekto nemyslel, že v tej krátkej dobe, keď bude diabol odviazaný, nebude na tejto zemi Cirkvi, že on už alebo nenájde tu Cirkev, keď bude odviazaný, alebo ju zničí, keď ju bude všetkými možnými spôsobmi prenasledovať. A nie za celý ten čas, ktorým sa zaoberá táto kniha, totiž od prvého príchodu Kristovho až do konca sveta, keď príde jeho druhý príchod, je diabol priviazaný na taký spôsob, aký sa rozumie priviazanie za úsek času, ktorý sa tu volá tisíc rokov, aby nezvádzal Cirkev, keď ju nezvedie ani ako odviazaný. Lež ak jeho priviazanie znamená, že nemôže zvádzať alebo sa mu to nedovoľuje, teda oslobodenie neznamená nič inšie, ako že môže, alebo sa mu to dovoľuje. Toto však neobstojí. Priviazanie diabla značí nedovoliť mu vykonávať celé pokušenie, ktoré môže konať násilne alebo úskokom, aby zviedol ľudí, keď ich núti násilím alebo klamstvom. Keby mu to bolo dovolené za taký dlhý čas a pri toľkej ľudskej slabosti, to by veľmi mnohých, ktorých Boh chce od toho uchrániť, Satan alebo odvrátil od viery, alebo by im prekážal pristúpiť ku viere. Aby však také niečo nemohol urobiť, preto bol priviazaný.

Odviazaný bude potom, keď bude krátky čas (lebo čítame, že za tri roky a šesť mesiacov bude diabol zúriť celou svojou silou a silou svojich prívržencov) a ľudia, s ktorými bude bojovať, budú takí, že ich nebude môcť premôcť ani tak veľkým náporom a úkladmi. Keby však nikdy nebol odviazaný, menej by sa ukázala jeho zločinná moc, menej by sa osvedčila silná trpezlivosť božieho štátu. A neukázalo by sa dosť jasno, ako Všemohúci využil dobre veľkú

zlosť diablovu, že ho celkom neodstránil od pokúšania svätých, aby sa utvrdili v čnosti, keď premáhajú diabla, udierajúceho na nich zvonku. A v tých, nad ktorými má väčšiu moc, ho sviazal, lebo hoci zlo všade rozsieva a robí toľko zla, koľko len môže, predsa len mnoho slabých ľudí, rozmnožujúcich a zaplňujúcich Cirkev, nevedel ani odstrašiť od prijatia viery, keď si ju zaumienili prijať, ani ju zničiť, keď ju už prijali. Na konci ho odviaže Boh, aby boží štát na veľkú chválu svojho Vykupiteľa, Osloboditeľa a Pomocníka uvidel, nad akým mocným nepriateľom zvíťazil. Čím sme v porovnaní s tými budúcimi svätými a veriacimi? Na ich skúšanie bude odviazaný tak silný nepriateľ, s ktorým my, hoci teraz je priviazaný, zápasíme uprostred toľkých nebezpečenstiev. Avšak aj v tomto časovom úseku, v ktorom my žijeme, boli a nepochybne sú takí rozumní a udatní bojovníci Kristovi, že hoci by žili aj vtedy, keď bude diabol odviazaný, s veľkou múdrosťou by sa uchránili pred všetkými jeho útokmi a nástrahami a vytrvali by s veľkou trpezlivosťou.

To odviazanie diabla sa uskutočnilo nielen vtedy, keď Cirkev prekročila hranice Judey a začala sa šíriť medzi národmi, ale deje sa aj teraz a bude trvať až do konca sveta, keď bude diabol celkom odviazaný. Veď aj teraz sa vracajú ľudia z nevery, v ktorej ich držal diabol, a nepochybne až do konca sveta sa budú vracať. A ten silák je pre jedného každého vtedy priviazaný, keď mu je človek, ako by nejaký predmet, vychytený. A podsvetie, v ktorom je zatvorený, sa nevzťahuje len na tých zomretých, čo žili vtedy, keď diabol začal byť zatvorený. Po nich totiž prišli iní novonarodení a aj teraz prichádzajú až do konca sveta, t. j. všetci tí, ktorí nenávidia kresťanov. To v ich zaslepených a priepastných srdciach, ako by v podsvetí (priepasti), nech bude zatvorený na každý deň (diabol). Či za tie tri roky a šesť mesiacov, za ktoré odviazaný diabol bude zúriť zo všetkých síl, či za ten čas pristúpi niekto ku viere, kto predtým v nej nebol, to je veľmi otázne. Ako by sa potom udržaly slová: »Kto vkročí do domu silného, aby mu odňal majetok, či nes viaže najprv silného?«, keby sa aj odviazanému mohol odňať majetok? A tak spomenuté slová, zdá sa, napomáhajú mienku, že v tom krátkom čase nikto nepristúpi ku kresťanskému národu, ale diabol bude bojovať s tými, ktorí už boli kresťanmi. A niektorí z nich premožení, budú ho nasledovať, lebo nepatrili k predurčenému počtu božích synov. Nie nadarmo píše ten istý apoštol Ján, ktorý aj Zjavenie napísal, v svojom liste o niektorých: »Z nás vyšli, ale neboli z nás; lebo keby boli bývali z nás, boli by s nami vytrvali« (I. Ján 2, 19). Ale čo bude s maľučkými? Je neuveriteľné predpokladať, že v tom čase nebudú narodené, alebo aspoň ešte nepokrstené deti kresťanov, alebo, že sa v tých dňoch nijaké nenarodia. Alebo ak aj budú, že ich rodičia nedonesú na krst. Keď však budú pokrstené, ako budú odňaté odviazanému diablovi ako jeho majetok, keď nikto nevstúpi do jeho domu, aby mu vzal majetok, ak ho len prv nes viaže? Radšej treba veriť, že hoci v tom čase budú takí, ktorí odpadnú od cirkvi, predsa sa aj takí nájdu, ktorí do nej pristúpia. V tom čase budú silní aj rodičia, ktorí dajú svoje deti pokrstiť, aj tí, čo budú v tom čase chcieť pristúpiť do viery, aby premohli silného a odviazaného siláka, to značí, aby sa usilovali poznať všetky jeho dovtedy nepoužité úklady a násilia, aby ich trpezlivo znášali a nedali sa ním vychytiť, najmä nie ním odviazaným. Či nebude potom nesprávny výrok Písma: »Kto vkročí do domu silného, aby mu odňal majetok, či nesviaže najprv silného?« Podľa pravdy tohto výroku je zachovaný poriadok, aby najprv bol sviazaný silák, a keď sa mu odníme majetok, naširoko a ďaleko tak sa rozmnoží Cirkev vo všetkých národoch zo silných a slabých, že zo samej mohutnej viery vo veci božské predpovedané a splnené aj odviazanému môže odobrať jeho majetok.

Treba priznať, že láska chladne, keď neprávosť vystupuje zo svojich brehov, že mnohí odpadnú pre neobyčajné a veľmi ťažké prenasledovania a klamstvá už odviazaného diabla, takí, ktorí nie sú zapísaní v knihe života. Treba si preto myslieť, že budú silnejší vo viere v to, čo neverili, a že budú silnejší, aby premohli diabla aj nesviazaného, nielen dobrí veriaci,

ktorých ten čas zachytí, ale aj takí, čo budú zatiaľ vonku a s pomocou božej milosti z Písma, v ktorom sa podobné veci aj sám koniec predpovedá, ktorý už cítia prichádzať, nadobudnú vieru. Keď to bude tak, treba povedať, že sviazanie muselo predchádzať, aby len po ňom nasledovalo olúpenie sviazaného, ale aj odviazaného, lebo o tej veci je povedané: »Kto vkročí do domu silného, aby mu odňal majetok, či nesviaže najprv silného?«

20.9. Tisícročná ríša svätých s Kristom.

Kým je diabol priviazaný za tisíc rokov, svätí vládnu s Kristom za tisíc rokov, lebo nepochybne tak to treba rozumieť, že to kráľovstvo trvá v čase jeho prvého príchodu. Netýka sa to toho kráľovstva, o ktorom hovorí na konci: »Poďte požehnaní môjho Otca a vládnite kráľovstvom vám pripraveným« (Mat. 25, 34), ale už teraz vládnu s ním jeho svätí, ktorým hovorí: »Ja som s vami až do skončenia sveta« (Mat. 28, 20), ináč by sa totiž nemenovala už teraz Cirkev jeho kráľovstvom a kráľovstvom nebeským. Teraz totiž, v tom čase sa vzdeláva pisár, ktorý vyberá zo svojho pokladu nové i staré veci, ako sme vyššie hovorili. Aj z Cirkvi budú ženci vyberať kúkoľ, ktorému dovolí rásť spolu so pšenicou až do žatvy. Toto vysvetľujúc, takto hovorí Pán: »Žatva je koniec sveta, a ženci sú anjeli. Ako teda sbierajú kúkoľ a pália ho na ohni, tak bude i na konci sveta. Syn človeka vyšle svojich anjelov, aby vysbierali z jeho kráľovstva všetko pohoršenie.« (Mat. 13, 39—41.) Či by to z toho kráľovstva, kde niet nijakého pohoršenia? Avšak z toho jeho kráľovstva, ktorým je tu Cirkev, z toho posbierajú pohoršenia. Okrem toho Spasiteľ hovorí aj to: »Kto by teda zrušil jediné najmenšie prikázanie, a tak by vyučoval ľudí, ten bude najmenší v kráľovstve nebeskom. Ale kto ich zachová a tak bude aj vyučovať, ten bude najväčší v kráľovstve nebeskom« (Mat. 5, 19). Hovorí, že jeden i druhý bude v nebeskom kráľovstve: aj ten, ktorý nezachová prikázania, ktorým vyučuje (lebo rozviazať značí nezachovať, nečiniť), aj ten, ktorý vyučuje aj zachováva, lenže ten bude najmenší, a tento najväčší. A v ďalšom hneď dodáva: »Hovorím vám, ak nebude vaša spravodlivosť väčšia ako zákonníkov a farizejov«, teda väčšia ako spravodlivosť tých, ktorí učia, ale nekonajú. O zákonníkoch a farizejoch na inom mieste hovorí: »Lebo hovoria, a nečinia« (Mat. 23, 3). Ak teda vaša spravodlivosť nebude väčšia, t. j. aby ste neprestupovali, ale radšej činili, čo učíte, nevojdete do kráľovstva nebeského. Ináč teda treba chápať to kráľovstvo, nebeské, kde sú obojí pospolu, aj tí, čo nezachovávajú, čo učia, aj tí, čo zachovávajú, čo učia. Lenže jeden najmenší, druhí najväčší. A ináč zas to kráľovstvo nebeské, kam nevkročí len ten, kto zachováva. Kráľovstvo, v ktorom sú oba druhy ľudí, je Cirkev taká, aká je teraz. A kde bude len jeden druh ľudí, to je Cirkev taká, aká bude, keď nebude v nej ani jedného zlého človeka. Aj teraz je Cirkev kráľovstvom Kristovým aj kráľovstvom nebeským. Kráľujú s ním aj teraz svätí, ale ináč, ako budú potom vládnuť. Nevládne však s ním kúkoľ, hoci v Cirkvi rastie spolu s pšenicou. Vládnu s ním tí, ktorí činia to, čo hovorí apoštol: »Ak ste povstali s Kristom, usilujte sa za tým, čo je hore, kde je Kristus, sediaci na božej pravici: hľadajte, čo je hore, nie čo je na zemi« (Kolos. 3, 1—2). O takých hovorí, že ich obcovanie je v nebi. Napokon s ním vládnu tí, ktorí sú tak v jeho kráľovstve, že sú aj oni jeho kráľovstvom. Ako však sú Kristovým kráľovstvom tí, čo — iné nespomeniem — hoci sú tam, kým nebudú z jeho kráľovstva na konci sveta posbierané všetky pohoršenia, hľadajú svoje záujmy, a nie to, čo je Kristovo?

O tom teda bojovnom kráľovstve, kde sa dosiaľ bojuje s nepriateľom a časom sa bojuje s odporujúcimi neresťami a časom sa nad nimi vládne, kým sa nedôjde do kráľovstva úplného pokoja, kde sa bude vládnuť bez nepriateľa; o tom teda bojovnom kráľovstve a o tom prvom zmŕtvychvstaní, ktoré je teraz, tá kniha tak hovorí: Keď povedala o poviazaní diabla za tisíc rokov a potom hovorí o jeho uvoľnení na krátky čas, zopakuje, čo bude robiť Cirkev za tých tisíc rokov, alebo čo sa v nej bude robiť: »Uzrel som aj prestoly, na ktoré si sadli tí, čo dostali

právo súdiť.« Netreba si myslieť, že je tu reč o spoločnom súde, ale o prestoloch predstavených, a za predstavených treba pokladať tých, ktorí teraz spravujú Cirkev. Tento súd nemožno lepšie vysvetliť, ako to čo sa hovorí: »Čo sviažete na zemi, bude sviazané aj na nebi; a čokoľvek rozviažete na zemi, bude rozviazané aj na nebi« (Mat. 18, 18.). Preto hovorí apoštol: »Čože má súdiť tých, čo sú mimo nás? Nesúdite predovšetkým tých, čo sú medzi vami?« (I. Kor. 5, 12.) »Aj duše tých, ktorí boli sťatí pre svedectvo Ježišovo a pre slovo božie« — a už tu cítiť, že povie: »Vládly s Kristom tisíc rokov« (Zjav. 20, 4). Totiž duše mučeníkov, ktorým sa dosiaľ nevrátily telá. Veď aj duše zbožných zomretých nie sú oddelené od Cirkvi, ktorá je aj teraz kráľovstvom Kristovým. Ináč by sa o nich nediala zmienka pri božom oltári pri vysluhovaní Tela Kristoviho (sv. omši). Ani by nič neosožilo, v nebezpečenstvách sa utiekať k jej krstu, aby sa bez neho nedokončil život. Ani by neosožilo nič smierenie, ak sa niekto či už za pokutu alebo pre zlé svedomie odlúčil od toho istého tela Kristovho. Prečo sa toto deje, ak len nie preto, že aj zomretí veriaci sú jej údmi? Hoci dosiaľ ešte nie s telami, ale ich duše predsa vládnu s Kristom za tých tisíc rokov. V tej istej knihe na inom mieste čítame: »Blahoslavení sú už teraz tí, ktorí zomreli v Pánovi. A Duch Svätý hovorí, nech si odpočinú od námah, lebo ich skutky sú s nimi.« (Zjav. 14, 13.) Cirkev prvý raz vládne s Kristom v živých a mŕtvych, preto, lebo, ako hovorí apoštol: »Kristus zomrel, aby vládol nad živými i mŕtvymi« (Rim. 14, 19). Preto však spomenul len duše mučeníkov, lebo títo zvlášť mŕtvi vládnu, pretože až do smrti bojovali za pravdu. Ale časť rozumie aj o celku a tak, že aj ostatní mŕtvi patria do Cirkvi, ktorá je kráľovstvom Kristovým.

Čo nasleduje ďalej, to máme rozumieť o živých aj mŕtvych. »Ktorí sa neklaňali šelme, ani jej obrazu a neprijali jej znak na čelá alebo na ruky.« Hoci by bolo treba podrobnejšie vyšetriť, aká je to šelma, predsa sa neprieči pravej viere, keď sa ňou rozumie bezbožný štát a národ neveriacich, stojací proti národu veriacich a božiemu štátu. Jeho obraz vidím v tých ľuďoch, ktorí naoko vyznávajú vieru, ale žijú ako neverci. Ukazujú sa čímsi, čím nie sú, a nemenujú sa pravým menom, ale falošným menom kresťana. K tejto šelme patria nielen otvorení nepriatelia mena Kristovho a jeho presláveného štátu, ale aj kúkoľ z Kristovho kráľovstva, z Cirkvi, bude posbieraný na konci sveta. A tí, čo sa neklaňajú šelme, ani jej obrazu, sú zas tí, ktorí sa riadia výstrahou apoštola: »Neťahajte cudzie jarmo s neveriacimi« (II. Kor. 6, 14). Neklaňajú sa, t. j. nesúhlasia, nepoddávajú sa. Ani sa nedajú označiť nápisom na čele, znakom to zločinu, pre svoje presvedčenie, ani na rukách pre svoje skutky. Keďže sú prostí zla, čo už žijú v tomto smrteľnom tele alebo už zomreli, už teraz vládnu s Kristom, spôsobom zodpovedným tomuto času, za celý ten čas, označený počtom tisíc rokov.

Ostatní z nich nežili. Je teraz hodina, keď mŕtvi uslyšia hlas Syna Božieho, a ktorí uslyšia, tí ožijú; ostatní však neožijú (Ján 5, 25). Dodanými slovami, »kým sa nedovŕši tisíc rokov«, treba rozumieť, že v tom čase, keď mali žiť (životom milosti), nežili, prechádzaním totiž zo smrti do života. Preto aj keď príde deň zmŕtvychvstania tiel, nepôjdu z hrobov do života, ale na súd, t. j. na odsúdenie, ktoré sa menuje druhou smrťou. Kým neuplynie tisíc rokov, ktokoľvek nežil, najmä v celom tom čase, v ktorom prechádza prvé zmŕtvychvstanie, kto neposlúchal hlas Syna Božieho, a prešiel zo života do smrti, ten celkom určite aj pri druhom zmŕtvychvstaní, t. j. pri zmŕtvychvstaní tela, prejde aj so svojím telom do druhej smrti. Lebo ďalej sa takto hovorí: »Toto je prvé zmŕtvychvstanie. Blahoslavený a svätý, kto má podiel na prvom zmŕtvychvstaní« (Zjav. 20, 5), to znamená, kto je jeho účastníkom. A ten je jeho účastníkom, kto sa nielen vracia do života zo smrti, ktorú zapríčinia hriechy, ale kto vytrvá v tom návrate do života: »Nad tými nemá druhá smrť moci«. Má však nad inými, o ktorých sa vyššie povedalo: »Ostatní z nich nežili, kým neuplynie tisíc rokov«, lebo za celú tú dobu, pomenovanú tisíc rokmi, každý z nich, akokoľvek dlho žil v tele, nevrátil sa do života zo

smrti, v ktorej ho držala bezbožnosť. Nevrátil sa, aby sa znovuoživením stal účastníkom na prvom zmŕtvychvstaní, a aby druhá smrť nemala nad ním moci.

20.10. Zmŕtvychvstanie sa vraj týka len tela, a nie duše. (Obsah.)

Mnohí si myslia, že možno hovoriť len o zmŕtvychvstaní tela. Preto tvrdia, že aj pri prvom zmŕtvychvstaní ide vlastne len o vzkriesenie tela. Každé povstanie predpokladá pád. Pri smrti padne telo, ktoré sa ako mŕtvola volá »cadaver«, od slova cadere, padnúť. Takáto mienka sa celkom protiví slovám apoštolovým, ktorý hovorí o zmŕtvychvstaní duševnom. »Keď ste povstali s Kristom, myslite na to, čo je hore.« Podobne tvrdí ešte na mnohých iných miestach, napríklad: »Kto stojí, nech dá pozor, aby nepadol« (I. Kor. 10, 12). Tu apoštol celkom iste nemyslí na telesný pád, ale na duševný. A keď je duševný pád, musí byť aj duševné zmŕtvychvstanie. Slová Zjavenia: »Nad tými druhá smrť nemá moci, lež budú kňazmi Boha a jeho Pomazaného a budú s ním kráľovať tisíc rokov« (Zjav. 20, 6), nevzťahujú sa len na biskupov a kňazov, ale na všetkých veriacich, lebo sú údmi jedného Kňaza, Krista, ako to naznačuje aj apoštol Peter: »Svätý národ a kráľovské kňazstvo« (I. Petr. 2, 9).

20.11. Gog a Magog sa pričinením diabla ukážu na konci sveta, aby prenasledovali Cirkev.

»Keď sa dovŕši tisíc rokov, Satana vypustia z väzenia; vyjde zvádzať národy na štyroch stranách zeme, národy Gog a Magog, aby ich shromaždil do boja. A počtom ich bude ani piesku v mori.« (Zjav. 20, 8.) Nato ich teda zvedie, a zatiahne ich do vojny. Veď aj predtým ich zvádzal, ako len mohol, najrozmanitejšími zlami. Hovorí sa, že »vyjde«, totiž vytiahne sa zo skrýš nenávisti do otvoreného prenasledovania. To bude posledné prenasledovanie pred posledným súdom, prenasledovanie, ktoré zasiahne svätú Cirkev po celom svete. Celý Kristov štát ho bude znášať od celého diabolského štátu, pokiaľ len budú siahať hranice oboch štátov na zemi. Národy, pomenované tu Gog a Magog, netreba tak vysvetľovať, ako by to boli nejakí barbari, zostávajúci v niektorom kúte sveta, alebo ako niektorí myslia Geti a Masageti pre prvé písmená ich mena, alebo nejaké iné, nepodliehajúce rímskemu právu. Povedané je o nich, že sú na celom svete, lebo sa hovorí: »Národy na štyroch stranách zeme« a dodáva, že sú to Gog a Magog. Výkladom mien sa dozvedáme, že Gog značí »strechu« a Magog »zo strechy«, tak ako dom a ten, čo vychádza z domu.[1]) Sú to národy, v ktorých, ako sme to vyššie spomenuli, diabol bol zavretý ako by v priepasti, a teda sám diabol sa z nich akosi vydvihuje a vystupuje; tak oné národy sú strecha a on je zo strechy. A ak oba názvy vzťahujeme na národy, t. j. nie tak, aby Gog bol národ a Magog diabol, vtedy aj strecha sú národy, lebo v nich sa zatvára a nejako skrýva starý nepriateľ; a aj zo strechy budú, keď vybuchnú zo skrytej nenávisti do otvorenej. »Vyšli na šíru zem a obkľúčili tábor svätých a milované mesto« (Zjav. 20, 9). Nehovorí sa, že prišli na jedno miesto, alebo prídu, ako by tábor svätých a milované miesto bolo na určitom mieste. Veď je to Cirkev Kristova, rozšírená po celom svete. Preto kdekoľvek vtedy bude, keďže je u všetkých národov, čo sa naznačuje celou šírkou zeme, tam bude tábor svätých, tam bude mesto, Bohom milované, tam bude obkolesené všetkými svojimi nepriateľmi, lebo aj oni budú súčasne s božím štátom uprostred všetkých národov. Boží štát bude obkolesený najzúrivejšími prenasledovaniami, t. j. bude sa zmietať v úzkostiach utrpení, bude potlačovaný a zatváraný. Neopustí však svoje vojsko, ktoré sa tu menuje táborom.

20.12. Podľa Zjavenia oheň sostúpi s neba, aby zničil bezbožných. (Obsah.)

Keď je napísané »Lenže od Boha sostúpil oheň s neba a pohltil ich« (Zjav. 20, 9), nemá sa tým rozumieť posledný trest, vyslovený Pánom: »Odíďte odo mňa zlorečení, do ohňa večného.« Ohňom treba chápať oheň, ktorým sa rozpália Kristovi nepriatelia pre stálosť svätých, ktorí sa nepoddajú zúreniu a neustúpia od viery. Svätí sú od Boha, jeho milosťou premenení na nepremožiteľných, a to pripravuje ich nepriateľom muky. Aj keď ohňom s neba rozumieme navštívenie nepriateľov Cirkvi, nebude to ich posledný trest. Posledným bude trest, ktorý si vytrpia po vzkriesení tela.

20.13. Nevedno, či Antikristovo prenasledovanie treba pripočítať k tisíc rokom.

To prenasledovanie, ktoré rozpúta Antikrist (ako sme povedali, že je o tom aj v tejto knihe, totiž Zjavenie 10 a 11, aj u proroka Daniela 12), bude trvať tri roky a šesť mesiacov. A či tento čas, hoci veľmi krátky, má sa pripočítať k tisíc rokom, zakiaľ je diabol sviazaný a svätí vládnu s Kristom, alebo sa tento krátky čas pridá k nim tak, že je po nich, je naozaj neisté. Keby sme povedali, že ten krátky čas sa počíta v tisíc rokoch, z toho by nasledovalo, že vláda svätých s Kristom nepotrvá tak dlho, ako s viazanie diabla, ale dlhšie. A naozaj, svätí budú so svojím kráľom vládnuť najmä v dobe prenasledovania, premáhajúc zlá, keď diabol už nebude priviazaný, takže ich môže prenasledovať zo všetkých svojich síl. Ako teda sväté Písmo označuje tisíc rokami jedno i druhé, totiž spútanie diablovo aj vládu svätých, keď sviazanie diabla prestane o tri roky a šesť mesiacov prv ako vláda svätých s Kristom za tisíc rokov? Lež keď povieme, že tento krátky čas sa nemá započítať do tisíc rokov, ale len k nim pridať, potom by sa to mohlo tak rozumieť, ako by sa povedalo: Kňazi boží a Kristovi budú vládnuť s ním za tisíc rokov, a potom by nasledovalo: A keď sa dovŕši tisíc rokov, pustený bude Satan z väzenia. Takto by sa naznačilo, že aj vláda svätých, aj sputnanie diabla by naraz prestalo a doba prenasledovania nepatrí ani k vláde svätých, ani k sputnaniu diabla, ktoré trvajú súčasne za tisíc rokov, ale že je pridaná a treba ju osve počítať. Boli by sme teda nútení vyznať, že svätí za prenasledovania nebudú vládnuť s Kristom. Kto sa však opováži povedať, že jeho údy nebudú s ním vládnuť vtedy, keď sa k nemu najväčšmi a najsilnejšie túlia, v čase, keď je čím prudší útok, tým väčšia sláva nepadnutia a tým hustejší veniec mučeníctva? Ak sa má povedať, že nebudú vládnuť pre súženia, ktoré vytrpia, nasledovalo by, že ktokoľvek zo svätých bol za tisíc rokov trápený, v čase svojho trápenia nevládol s Kristom. Podľa toho ani tí, ktorých duše videl pôvodca tej knihy (Zjavenia) zabité pre svedectvo o Kristovi a pre božie slovo, nevládli s Kristom, keď trpeli prenasledovania, ani tí neboli Kristovým kráľovstvom, hoci ich Kristus mocnejšie ovládal. Je to najväčší nesmysel, proti ktorému sa treba postaviť! Víťazné duše preslávnych mučeníkov, keď prestály a pretrpely všetky bolesti a námahy, keď uložily svoje smrteľné údy, vládly s Kristom a budú vládnuť, kým neprejde tisíc rokov, aby potom už vládly v nesmrteľných telách. Teda aj za tie tri a pol roka duše zabitých pre jeho svedectvo, aj tie, ktoré predtým opustily telá, aj ktoré zahynú v poslednom prenasledovaní, budú s ním vládnuť, kým nepominie smrteľný svet a neprejde sa do toho kráľovstva, kde už nebude smrti. Rokov vlády svätých s Kristom bude viac, ako rokov sputnania a väzenia diablovho. Veď oni budú vládnuť so svojím kráľom, Synom Božím, aj za tie tri a pol roka. Zostáva teda, keď počujeme: Kňazi boží a Kristovi budú vládnuť s ním za tisíc rokov a keď sa skončí tisíc rokov, vypustený bude Satan zo svojho žalára, máme rozumieť, buď že trvanie kráľovstva svätých sa neskončí tisíc rokmi, ale len sputnanie a väznenie diabla, takže každá časť by mala tisíc rokov, t. j. všetky svoje roky do konca v rozličnom a sebe vlastnom trvaní. Dlhšie trvanie kráľovstva svätých a kratšie väznenie diabla; buď, nakoľko čas troch rokov a šiestich mesiacov je veľmi krátky, Písmo sväté nechcelo počítať, či otoľko kratšie bude trvať sviazanie diabla, okoľko dlhšie kráľovstvo svätých, ako som už o tom rozprával, keď som hovoril o štyristo rokoch v šestnástej knihe (hl. 24) tohto diela. Tých štyristo rokov trvalo

niečo dlhšie, a predsa ich menuje štyristo rokmi. Podobných vecí sa nájde vo sv. Písme aj viac, ak si toho niekto všimne.

20.14. Odsúdenie diabla a telesné zmŕtvychvstanie všetkých zomretých. (Obsah.)

Po zmienke o prenasledovaní Zjavenie nakrátko podáva všetky muky, ktoré podstúpi diabol a s ním aj jeho štát. »Tu čert, ich zvodca, bol svrhnutý do jazera ohnivej síry, kde bola i šelma a falošný prorok. Tam budú mučení dňom i nocou, na veky vekov« (Zjav. 20, 10). Šelmou sa rozumie bezbožný svetský štát a falošným prorokom alebo Antikrist, alebo pokrytectvo. Nato hovorí o poslednom súde: »A videl som veľký, biely prestol a toho, ktorý na ňom sedel. Pred jeho tvárou unikla zem i nebesá a nebolo viac pre ne postate.« (Zjav. 20, 11.) Zmena neba a zeme sa nestala pred súdom, ale len po ňom. Svet zanikne zmenou vecí. »Pretože terajšia tvárnosť sveta sa už pomíňa; chcel by som, aby ste boli bez starosti« (I. Kor. 7, 31). Potom opisuje otvorenie istých kníh a knihy života. Knihy sú asi knihy Písma s božími prikázaniami. Nejde tu iste o skutočné hmotné knihy, lebo kniha života by musela byť veľmi obrovská, keby v nej mal byť zapísaný život každého človeka. Má sa tu iste rozumieť božia sila, ktorá pripomenie ľudskej pamäti všetky dobré aj zlé skutky. Pripomína ďalej, že aj mŕtvi budú súdení. »More vydalo mŕtvych, ktorí boli v ňom, a tak isto aj smrť a podsvetie vydaly svojich mŕtvych, ktorí boli v nich« (Zjav. 20, 13). Potom príde súd jedného každého osobitne. »A každý bude súdený podľa svojich skutkov« (Zjav. 20, 13).

20.15. Kto sú mŕtvi, ktorých vydá more, smrť a podsvetie? (Obsah.)

Kto sú mŕtvi, ktorých vydá more? Nemožno chápať reč o mori a podsvetí tak, ako by v mori boli dobrí, a v podsvetí zlí. Niektorí však dosť presvedčivo vykladajú slovom more svet. Ľudia, ktorých nájde príchod Kristov pri živote, volajú sa mŕtvymi, či sú už dobrí alebo zlí. Preto ich možno nazvať mŕtvymi, lebo budú v smrteľných telách. Keď vydá more svojich mŕtvych, to značí, že svet vydá svojich ľudí, ktorí sú v ňom, lebo v čase súdu ešte nezomreli. More vydá mŕtvych, lebo sa dostavia tak, ako budú zastihnutí. Smrť a podsvetie vydá, lebo už zomreli, a teraz sa vrátia k životu. Smrť možno značí dobrých a podsvetie zlých. Aj starozákonní svätí boli v podsvetí, v predpeklí, ale na inom mieste ako bezbožní. Kristovou obetou a krvou a jeho vlastným príchodom boli odtiaľ vyslobodení. Odvtedy vykúpené duše nevstupujú do podsvetia. »A každý bude súdený podľa svojich skutkov. Smrť a podsvetie boly potom svrhnuté do ohnivého jazera.« (Zjav. 20, 14.) Výrazy označujú diabla, ktorý je pôvodcom smrti a pekelných trestov. Ďalej označujú aj celú jeho spoločnosť zlých, ktorí sa spolu s ním dostanú do ohnivého jazera. Ďalej je to jasnejšie povedané: »Ak niekto nebol zapísaný v knihe života, bol svrhnutý do ohnivého jazera« (Zjav. 20, 15). Kniha života nemá ten účel pripomínať skutky ľudí, aby sa azda nepozabudol a nepomýlil, ale kniha naznačuje vševedúcnosť božiu, v ktorej sú zaznačené mená, tých, ktorí budú mať účasť na večnom živote.

20.16. Nové nebo a nová zem.

Keď skončil o súde, ktorým predpovedal odsúdenie zlých, zostáva ešte, aby prorok povedal niečo aj o dobrých. Už vyložil, čo krátko povedal Pán: »A pôjdu títo do večného trápenia.« Treba teda vysvetliť aj to druhé: »Spravodliví však do večného života« (Mat. 25, 46). »Uzrel som nové nebesá a novú zem, lebo prvé nebesá a prvá zem sa pominuly a ani mora už nebolo« (Zjav. 21, 1). Stane sa to podľa toho poriadku, čo už predtým povedal, že videl sediaceho na tróne a pred jeho tvárou zmizlo nebo i zem. Po odsúdení tých, ktorí nie sú

zapísaní v knihe života a uvrhnutí do večného ohňa (aký je to oheň, alebo kde na svete bude, myslím, že nikto z ľudí nevie, iba ak by niekomu ukázal Duch Svätý), zanikne podoba tohto sveta, spálená ohňom zeme, ako potopa sa stala záplavou zemských vôd. Tým svetovým ohňom, ako som povedal, nacelkom zaniknú vlastnosti porušiteľných prvkov, vhodných pre naše smrteľné telá. Lenže sama podstata zázračnou zmenou nadobudne také vlastnosti, ktoré budú vyhovovať nesmrteľným telám. Svet, obrátený na lepší, sa prispôsobí ľuďom, telesne obnoveným na lepších. A čo sa hovorí: »A ani mora už nebolo«, ťažko o tom povedať, či sa more vysuší od veľkej horúčavy, alebo sa tiež premení na lepšie. Čítame, že bude nové nebo a nová zem, nepamätám sa však, že by som niekde bol čítal o novom mori. Len to, čo je v samom Zjavení: »A pred prestolom bolo ako by sklené more, podobné kryštalu« (4, 6; 15, 2). Avšak tam sa nehovorí o konci sveta. Ani sa nehovorí o mori, ale len ako by mori. Hoci aj teraz, ako sa to robieva v prorockých rečiach, možno miešať vlastný význam s preneseným a tak akosi kryť ozajstný smysel, aj teraz by mohla byť reč o tom mori: »A ani mora už nebolo«, o ktorom prv povedal: »Vydalo more mŕtvych, ktorí boli v ňom«. Potom už nebude pre život smrteľníkov tohto búrlivého a zmäteného sveta, ktorý označil slovom more.

20.17. Večné oslávenie Cirkvi po konci sveta.

»Videl som sostupovať s nebies od Boha aj sväté mesto, nový Jeruzalem, vystrojené ako nevestu, ktorá sa vyzdobila pre ženícha. A počul som mohutný hlas od prestola hovoriť: »Hľa, stánok boží je medzi ľuďmi! Boh bude medzi nimi prebývať. Oni budú jeho ľudom a Boh sám bude s nimi. Sotrie im s očú každú slzu, a nebude viac ani smrti ani zármutku, ani bolesti viac nebude, lebo prvé stvorenie sa pominulo«! A ten, ktorý sedel na prestole, povedal: »Hľa, všetko robím nové!« (Zjav. 21, 2—5.) Hovorí sa, že mesto sostupuje s neba, lebo je nebeská milosť, ktorou ho Boh stvoril. Aj u Izaiáša sa hovorí: »Ja som Pán, ktorý som ťa stvoril« (Iz. 45, 8). S neba sostupuje od svojho počiatku, odkedy v čase trvania tohto sveta milosťou božou, prichádzajúcou shora krstom znovuzrodenia v Duchu Svätom, soslanom s neba, jeho občania sa stále rozmnožujú. Na poslednom súde, konanom Synom Božím, Ježišom Kristom, zjaví sa v takej veľkej a novej sláve z božej milosti, že nezostane najmenšej stopy po starom bytí. Veď aj telá, prv porušiteľné a smrteľné, prejdú do nového stavu neporušiteľnosti a nesmrteľnosti. Videlo by sa mi byť bezočivým tvrdenie, že to platí o čase tisíc rokov, keď vládne so svojím kráľom, lebo sa jasno hovorí: »Sotrie im s očú každú slzu, a nebude viac ani smrti ani zármutku a ani náreku ani bolesti viac nebude.« Kto by bol natoľko hlúpy a úporne zaťatý, aby sa opovážil tvrdiť, že v trápeniach tohto dočasného života, nehovorím všeobecne o božom národe, ale že jeden každý z členov toho národa, ktorý žije, bude žiť alebo žil, nepoznal nijaké slzy a bolesti, keď vlastne, čím je niekto svätejší a plnší svätých túžob, tým hojnejšie sú v modlitbe jeho slzy. Či to nie je hlas horného Jeruzalema? »Slzy moje sa mi staly chlebom vo dne i v noci« (Žalm 41, 4). »Po nociach obmývam svoju posteľ a slzami máčam svoje lôžko« (Žalm 6, 7). »Moje vzdychy nie sú skryté pred tebou« (Žalm 37, 10). »Moja bolesť sa obnovila« (Žalm 38, 3). Či to nie sú jeho deti, ktoré »vzdycháme ako pod ťažkým bremenom, lebo nechceme si ho vyzliecť, ale naň si obliecť iný, aby život pohltil to, čo je smrteľné« (II. Kor. 5, 4)? Či nie sú to tí, »ktorí máme prvotiny Ducha, aj my sami v sebe steneme a očakávame synovstvo božie i vykúpenie svojho tela« (Rim. 8, 23)? Či nebol občanom horného Jeruzalema sám apoštol Pavol, ba ešte vo väčšom stupni bol, keď mal »v srdci veľký žiaľ a neprestajnú bolesť« (Rim. 9, 2) nad svojimi rodnými bratmi, Izraelitmi? Smrti nebude v tom meste jedine potom, keď sa povie: »Smrť bola víťazne zničená! Kdeže je, smrť, tvoje víťazstvo? Kdeže je, smrť, tvoj osteň? Osteň smrti, to je hriech.« (I. Kor. 15, 55—56.) Hriechu potom celkom určite nebude, keď sa povie: »Kde je?« — Ale teraz nie nejaký slabý občan toho mesta, ale sám Ján volá vo svojom liste: »Ak tvrdíme, že nemáme hriechu, sami seba klameme, a nieto v nás pravdy« (1. Ján 1, 8.). V knihe Zjavenia sa mnoho hovorí

zahaleno, aby sa cvičila myseľ čítajúceho a málo je takého jasného, z čoho by sa dalo ostatné s námahou vy skúmať. Najviac preto, že tie isté veci mnoho ráz opakuje, takže sa zdá, ako by vždy o inom a inom hovoril, zatiaľ čo hovorí o tom istom, ale len ináč. V slovách: »Boh im sotrie s očú každú slzu, a nebude viac ani smrti ani zármutku a ani náreku ani bolesti viac nebude«, sa tak jasno hovorí o budúcom svete, o nesmrteľnosti a večnosti svätých (len vtedy a jedine tam nebude tých vypočítaných vecí), že vo svätom Písme by sme nesmeli hľadať čítať nijaké jasné miesta, ak by sme ešte toto pokladali za nejasné.

20.18. Slová apoštola Petra o poslednom súde.

Všimnime si, čo napísal apoštol Peter o tom súde: »Predovšetkým vedzte, že v posledných dňoch prídu posmievači, žijúci podľa vlastných žiadostí, a budú posmešne hovoriť: »Čože je s jeho prisľúbeným príchodom? Veď otcovia už pomreli, a všetko trvá, ako bolo od počiatku stvorenia!« Zabúdajú, — a sami to chcú! — že slovom božím dávno povstaly nebesá aj zem, ktorá sa vynorila z vody a nad vody, a tak isto niekdajší svet zahynul v potope vôd. To isté slovo božie zachováva aj teraz nebesá a zem a udržuje ich, aby zbĺkly v deň súdu a skazy bezbožných ľudí. Na to jedno však nezabúdajte, milovaní, že jeden deň je Pánovi ako tisíc rokov, a tisíc rokov ako jeden deň! Nemešká Pán so splnením svojho prísľubu, ako sa poniektorí nazdávajú, že mešká, lebo to je len zhovievavý kvôli vám. Nechce totiž, aby niektorí zahynuli, ale aby sa všetci kajali. Ako zlodej príde deň Pánov! A nebesá sa s rachotom pominú, živly sa páľou rozplynú a zem so všetkým činom zbĺkne. Keďže sa všetko takto rozplynie, ako sväto a bohabojne musíte žiť vy, ktorí nedočkavo očakávate príchod božieho dňa, keď sa nebesá v ohni roztopia a živly páľou rozplynú? Podľa jeho prísľubu očakávame totiž nové nebesá a novú zem, na ktorých spravodlivosť prebýva.« (II. Petr. 3, 3—13.) Ani slova nepovedal o vzkriesení mŕtvych, ale dosť o skaze sveta. Keď spomína skutočnosti pred potopou, zdá sa, že nás chce napomenúť, aby sme verili v budúcu záhubu sveta na konci časov. Veď aj vtedy zahynul svet, ten, ktorý bol vtedy. A to nielen okruh zemský, ale aj nebesá, ktorými rozumieme nebesá vzdušné, ktorých priestor vtedy zaplavila voda. Vtedy celé alebo skoro celé vzdušné priestranstvo (ktoré volá nebom alebo nebesami, pravda, najnižšími nebesami, nie tie, kde je umiestené slnko, mesiac a hviezdy) sa premenilo na akúsi vlhkosť a tak naraz aj so zemou zahynulo, lebo predošlú podobu zeme zničila potopa. »To isté slovo božie zachováva aj teraz nebesá a zem a udržuje ich, aby zbĺkli v deň súdu a skazy bezbožných ľudí.« Preto nebesá i zem, čiže ten svet, ktorý na miesto toho, ktorý zahynul v potope, z tej istej vody bol vyložený a zachováva sa poslednému ohňu na deň súdu a skazy bezbožných ľudí. Neváha hovoriť ani o budúcej skaze ľudí, zapríčinenej akousi veľkou zmenou, hoci aj vo večných trestoch im zostane ľudská prirodzenosť. Niekto sa azda opýta, či bude po súde horieť tento svet prv, ako sa na jeho miesto položí nové nebo a nová zem, kde budú včase požiaru svätí, keď musia byť nevyhnutne niekde v hmotnom priestore pre svoje hmotné telo? Môžeme odpovedať, že budú vo vyšších priestoroch, kam nevystúpia plamene požiaru, ako nevystúpily vlny potopy. Vtedy budú mať svätí také telá, že budú môcť tam byť, kde budú chcieť byť. Ale ani toho požiaru sa nezľaknú tí, ktorí sa stanú nesmrteľnými a neporušiteľnými, keď už smrteľné a porušiteľné telá troch mládencov mohly žiť v ohnivej peci (Dan. 3, 24).

20.19. Pavol apoštol hovorí o Antikristovi.

Vidím, že budem musieť vynechať mnoho slov apoštolov a evanjelistov o božom súde, aby som priveľmi nešíril rozsah tejto knihy. Nijako však nemôžem vynechať Pavla apoštola, ktorý v liste Solúnčanom takto hovorí: »Žiadame vás, bratia, aby ste sa vo veci príchodu Pána nášho Ježiša Krista, keď sa my všetci vôkol neho shromaždíme, nedali tak ľahko vo svojom

presvedčení sklátiť a zastrašiť, ani nijakým duchom, ani nijakou náukou ani nijakým listom údajne naším, ako by deň Pánov už nastával. Nedajte sa nijako nikomu oklamať! Prv totiž musí prísť odpadnutie od viery a zjaviť sa človek neprávosti, syn zatratenia, ktorý sa bude protiviť Bohu a povyšovať sa nad všetko, Čo nazývajú Bohom a čo uctievajú. Ba posadí sa aj do chrámu božieho a bude sa vyhlasovať za Boha. Vari sa už nepamätáte, že som vám o tom hovoril, keď som bol u vás? A teraz hádam viete, čo ho zadržuje, aby sa hneď zjavil. Tajomstvo neprávosti už účinkuje, ale prv ešte musí byť odstránený ten, čo je tomu na prekážke. Len potom sa zjaví ten bezbožník, ktorého Pán Ježiš zahubí dychom svojich úst a zničí pri svojom slávnom príchode. Tamten so Satanovou pomocou príde so všetkými prejavmi moci, znameniami, lživými zázrakmi a so všetkými nešľachetnými klamstvami k tým, čo majú zahynúť, lebo nemali lásky k pravde, ktorá ich mala spasiť. Preto Boh na nich dopúšťa zvodnú moc, aby uverili lži a boli odsúdení všetci tí, čo neverili pravde, ale obľúbili si neprávosť.« (II. Tes. 2, 1—12.)

Niet pochyby, že apoštol hovorí o Antikristovi a že deň súdu (volá ho dňom Pánovým) nepríde dotiaľ, kým sa nezjaví Antikrist, ktorého volá odpadlíkom, pravda, od Pána Boha. Ak tak možno pomenovať všetkých bezbožných, tým skôr jeho. Ale v ktorom božom chráme bude sedieť, to sa nevie. Či azda v zrúcanom Šalamúnovom chráme alebo v Cirkvi? Chrám nejakej modly alebo démona by apoštol nenazval chrámom božím. Preto niektorí chcú pokladať za Antikrista nielen samé knieža, ale celé jeho telo, t. j. množstvo ľudí, patriacich k nemu, aj so svojím vodcom. Myslia si, že aj po latinsky sa lepšie povie, ako je v gréčtine, a to nie »v chráme božom«, ale »za chrám boží si sadne«, ako by on sám bol chrámom božím, ktorým je Cirkev. To je tak isto, ako keď sa povie »sedí za priateľa«, t. j. je ako priateľ, alebo keď sa niečo iného hovorí na tento spôsob reči. Slová apoštolove: »A teraz hádam viete, čo ho zadržuje«, značia, že viete, čo je príčina odkladania jeho, aby sa zjavil vo svojom čase. Keď povedal, že oni o tom vedia, nechcel to otvorene povedať. My však, keď nevieme o tom, o čom oni vedeli, s námahou sa usilujeme prísť na to, čo má apoštol na mysli, ale jednako to nedokážeme. Najmä preto, že aj to, čo dodal, ešte väčšmi zatemňuje smysel. Lebo čo majú značiť slová: »Tajomstvo neprávosti už účinkuje, ale prv ešte musí byť odstránený ten, čo je tomu na prekážke. Len potom sa zjaví ten bezbožník«? Priznávam sa, že celkom nič nerozumiem, o čom tu apoštol hovorí. Avšak nezamlčím mienky ľudí, o ktorých som počul alebo čítal.

Niektorí myslia, že sa tu hovorí o rímskej ríši, a preto vraj apoštol Pavol nechcel písať otvorene, aby neupadol do podozrenia, že nežičí rímskemu štátu, keď skoro očakáva večný štát, takže slovami »tajomstvo neprávosti už účinkuje« chcel naznačiť Neróna, ktorého skutky vyzeraly ako Antikristove. Niektorí aj to myslia, že Nero vstane zmŕtvych a bude Antikristom. Iní zas mienia, že nebol zabitý, ale skôr niekam odstránený, aby sa myslelo, že je zabitý. Živý sa vraj skrýva v tej životnej sile, akú mal, keď sa myslelo, že zomrel, až sa raz po určitom čase zjaví a chopí sa vlády. Mne sa však pozdáva veľmi čudným taký predpoklad. Výrok apoštolov: »ale prv musí byť odstránený ten, čo je tomu na prekážke«, nezdá sa byť nerozumne povedaný o rímskom štáte, ako by bolo povedané, že bude odstránený. »Len potom sa zjaví ten bezbožník«, že oné slová značia Antikrista, o tom nik nepochybuje.

Iní však tie slová »viete, čo ho zadržuje« a »tajomstvo neprávosti už účinkuje« pokladajú, že sú povedané o zlých a len naoko verných, ktorí sú v Cirkvi, kým ich nebude toľko, že utvoria veľký národ, poddaný Antikristovi. A to že je tajomstvo neprávosti, lebo je skryté. A apoštol napomína veriacich, aby vytrvali vo viere, ktorú majú: »Ale prv ešte musí byť odstránený ten, čo je tomu na prekážke«, t. j. kým nebude z Cirkvi odstránené tajomstvo neprávosti, ktoré je teraz skryté. Tvrdia, že toho istého tajomstva sa týka, čo hovorí evanjelista Ján v liste:

»Dietky, tu je posledná hodina! A ako ste počuly, že príde Kristov protivník, teraz sa skutočne vyskytlo veľa Kristových protivníkov. Tak poznávame, že je tu posledná hodina. Títo zpomedzi nás vyšli, ale neboli z nás. Keby boli bývali z nás, boli by ostali s nami.« (I. Ján 2, 18—19.) Ako vtedy pred koncom, v tej hodine, ktorú Ján menuje poslednou, vyšlo veľa bludárov z Cirkvi, ktorých menuje mnohými Antikristami, tak aj potom vyjdú z Cirkvi všetci, čo budú patriť nie Kristovi, ale Antikristovi, a potom sa aj on zjaví.

Jeden tak, druhý ináč vykladá nejasné slová apoštolove. Čo je však bez akejkoľvek pochybnosti, je to, že apoštol povedal, že Kristus prv nepríde súdiť živých i mŕtvych, kým prv nepríde jeho protivník Antikrist zvádzať duševne mŕtvych. A to už patrí ku skrytým božím súdom, že ich zvedie. Povedané je aj to, že »príde so Satanovou pomocou, so všetkými prejavmi moci, znameniami, lživými zázrakmi a so všetkými nešľachetnými klamstvami k tým, čo majú zahynúť«. To značí, že potom bude odviazaný Satan a v Antikristovi bude účinkovať celou svojou silou podivne, ale predsa len podvodne. Mienky sa o tom rozchádzajú, či znamenia a zázraky sa preto menujú lživé, lebo vidinami zvedie smrteľné smysly tak, aby sa zdalo, že robí, čo vôbec nerobí; alebo tak, že hoci zázraky budú skutočné, predsa do bludu privedú tých, čo budú veriť, že také zázraky len Boh môže robiť, lebo nepoznajú diabolskú moc, najmä vtedy, keď Satan dostane toľkú moc, akej nikdy predtým nemal. Predsa to neboly nijaké vidiny, keď spadol oheň s neba, jednou ranou zničil hojný majetok svätého Jóba s početnými stádami a víchor zúril a vyvrátil dom a pritom zabil jeho synov. A bola to práca Satanova, ktorému vtedy Boh dal toľkú moc. Pre ktorý z povedaných dôvodov znamenia a zázraky sa menujú lživými, to sa potom ukáže. Či to bude pre ten alebo onen dôvod, je isté, že znameniami a zázrakmi budú zvedení tí, čo si zvedenie zaslúžia, lebo »nemali lásky k pravde, ktorá ich mala spasiť.« Apoštol neváhal dodať aj to: »Preto Boh na nich dopúšťa zvodnú moc, aby uverili lži.«[2]) Boh na nich dopúšťa, lebo dovolil diablovi, aby to urobil, Boh podľa spravodlivého súdu, hoci diabol to vykoná so zlým zámerom. »Aby boli odsúdení všetci tí, čo neverili pravde, ale obľúbili si neprávosť.« (II. Sol. 2, 10—12.) Preto odsúdení budú zvedení a zvedení odsúdení. Odsúdení budú zvedení podľa súdu Božieho skryte spravodlivého a spravodlivo skrytého, podľa ktorého Boh nikdy neprestal súdiť, od začiatku hriechu rozumnej bytosti. Zvedení budú však odsúdení pri poslednom všeobecnom súde Ježišom Kristom, najspravodlivejšie odsúdeným, ktorý bude súdiť najspravodlivejšie.

20.20. Apoštol Pavol hovorí o zmŕtvychvstaní.

V druhom liste Solúnčanom apoštol nič nehovorí o zmŕtvychvstaní. Avšak v prvom liste Solúnčanom takto hovorí: »Nechceme, bratia, aby ste nevedeli, ako je to so zosnulými, žeby ste sa nermútili, ako tí, čo nemajú nijakej nádeje. Ak veríme, že Ježiš zomrel a vstal zmŕtvych, tak veríme, že Boh tých, čo zosnulí v Ježišovi, privedie s ním. A hovoríme vám slovami samého Pána: My, čo zostaneme nažive až do príchodu Pánovho, nepredídeme tých, čo už zosnulí. Keď totiž sám Pán sostúpi s nebies, len čo zaznie povel a hlas archanjela a hlahol božej trúby, najprv vstanú zmŕtvych tí, čo zosnulí v Kristovi, a my, čo budeme uchvátení do vzduchu v ústrety Pánovi. Potom budeme navždy s Pánom.« (I. Tes. 4, 13—17.) Tieto slová apoštolove celkom jasno ukazujú na budúce zmŕtvychvstanie, keď príde Kristus súdiť živých i mŕtvych.

Je zvyčajná otázka, či tí, ktorých Kristus nájde ešte živých, ktorých apoštol predstavil vo svojej osobe a v osobe tých, čo spoločne s ním žili, či tí celkom a nikdy neumrú, a či len vtej chvíli, keď spolu so vzkriesenými »budú uchvátení do vzduchu v ústrety Pánovi« a nesmiernou rýchlosťou prejdú smrťou k nesmrteľnosti? Nemožno povedať, ako by to bolo nemožné, aby v čase, keď budú nesení priestorom, nezomreli, a ihneď aj zmŕtvychvstali.

Slová: »Potom už budeme navždy s Pánom«, netreba tak chápať, že zostaneme na výšinách, v priestore, lebo on sám tam nezostane, ale len prejde pri príchode. Ide sa v ústrety prichádzajúcemu, nie zostávajúcemu. Potom už budeme navždy s Pánom, to značí, že budeme s večnými telami, kdekoľvek s ním budeme. Na tú mienku, ako by tí, ktorých Pán nájde živých, mali v krátkej chvíli aj zomrieť aj nadobudnúť nesmrteľnosť, zdá sa, núti nás aj sám apoštol, keď hovorí: »V Kristovi všetci ožijú« (I. Kor. 15, 22) a na inom mieste výslovne hovorí o vzkriesení tela: »Čo ty seješ, neožije, ak nezomrie.« Ako teda v ňom ožijú nesmrteľnosťou tí, ktorých nájde Kristus živých, keď nezomrú? Vidíme, že preto povedal: »Čo ty seješ, neožije, ak nezomrie.« Ak správne hovoríme len o tých telách, že sú zasiate, ktoré sa po smrti akýmkoľvek spôsobom vracajú do zeme (taký bol aj výrok boží, vypovedaný nad priestupníkom, praotcom ľudského pokolenia: »Zem si a do zeme pôjdeš« (Gen. 3, 19), potom treba priznať, že tí, ktorých nájde Kristus ešte v ich telách, sú nie zahrnutí ani v slovách apoštolových, ani v slovách knihy Genezis. Predsa keď sú vychytení hore do oblakov, nie sú zasiati, lebo nejdú do zeme a nevracajú sa z nej, buď že nezakúsia nijakú smrť, alebo ak hej, na chvíľu umrú v povetrí.

Je tu však aj iné, čo hovorí ten istý apoštol, keď vysvetľuje Korinťanom vzkriesenie tiel: »Všetci vstaneme zmŕtvych«, alebo ako majú iné rukopisy »Všetci usneme« (I. Kor. 15, 51). Keďže sa nemôže hovoriť o zmŕtvychvstaní, ak nepredchádzala smrť, ani usnutie na tom mieste, nemožno rozumieť ináč, ako smrť, ako potom všetci zomrú alebo vstanú zmŕtvych, keď mnohí z tých, ktorých nájde Kristus nažive, ani nezomrú, ani nevstanú zmŕtvych? Ak sa teda budeme držať toho, že svätí, ktorí pri príchode Kristovom budú ešte nažive a budú v oblakoch uchvátení do vzduchu v ústrety Pánovi, a počas toho uchvátenia opustia svoje smrteľné telá a ihneď sa vrátia do tých istých tiel, ale už nesmrteľných, potom v slovách apoštolových nebude nič nesrozumiteľného, či to už hovorí »Čo ty seješ, neožije, ak nezomrie«, alebo »všetci vstaneme zmŕtvych«, alebo »všetci usneme«. Lebo ani tí nebudú oživení nesmrteľnosťou, ktorí čo len nakrátko nezomrú, a nebude im cudzie zmŕtvychvstanie, ktoré bude predchádzať usnutie, hoci krátke, ale predsa len usnutie. Prečo by sme nemali veriť, že množstvo tiel bude rozsiate vo vzduchu a naraz ožije nesmrteľnosťou a neporušiteľnosťou, ak veríme, čo ten istý apoštol najjasnejšie hovorí, že vzkriesenie bude v okamihu (I. Kor. 15, 52) a že prach najdávnejších mŕtvych navráti sa do údov, ktoré majú žiť bez konca, s takou ľahkosťou a takou rýchlosťou? Nemyslíme, že vtedajší svätí budú zachránení od výroku, ktorým sa človekovi povedalo »Zem si a pôjdeš do zeme«, preto, že po ich smrti ich telá nepôjdu do zeme, ale v uchytení zomrú, takže vstanú zmŕtvych za vznášania sa v povetrí. Lebo »pôjdeš do zeme« značí: po strate života pôjdeš do toho, čím si bol prv, než si prijal život, čiže: budeš tým istým bezdušným, akým si bol, kým si nebol oživený (veď do tvári zeme vdýchol Boh dych života, keď bol človek učinený dušou živou); ako by hovoril Boh: si zem, oživená dušou, čím si nebol; budeš zemou bezdušnou, akou si bol. Tým sú aj všetky telá zomretých prv, ako sa rozpadnú. Tým aj budú, keď zomrú, a kdekoľvek zomrú, vo chvíli, keď budú pozbavené života, ktorý majú ihneď prijať nazpäť. Teda do zeme pôjdu, lebo sa stanú zo živých ľudí zemou, tak isto, ako ide do popola, čo sa stáva popolom; ako ide do staroby, čo sa stáva starým; ako ide do hlinenej nádoby, čo sa stáva z hliny nádobou. Tak hovoríme pri tisícich veciach. Ako to všetko bude, o čom teraz podľa síl svojho slabučkého rozumčeka robíme len predpoklady, až potom sa dozvieme celkom, keď to príde. Že zmŕtvychvstanie zomretých bude v telách, keď príde Kristus súdiť živých i mŕtvych, to musíme veriť, ak chceme byť kresťanmi. Keď však nemôžeme celkom pochopiť, ako sa zmŕtvychvstanie uskutoční, preto ani najmenej nie je naša viera nerozumná. Avšak treba poukázať aj na to, čo staré prorocké knihy predpovedaly o poslednom súde — ako sme to boli sľúbili —, nakoľko je to potrebné. To myslím, nebude treba tak obšírne vykladať, ak si čitateľ len nechce vziať na pomoc to, o čom sme dosiaľ hovorili.

20.21. Izaiáš hovorí o súde a zmŕtvychvstaní.

Prorok Izaiáš hovorí: »Vstanú zmŕtvych mŕtvi a vstanú tí, ktorí boli v hroboch: a tešiť sa budú všetci, ktorí sú na zemi; rosa, ktorá je od teba, je ich zdravím, zem bezbožných padne« (Iz. 26, 19). Všetko, čo je tu povedané, týka sa zmŕtvychvstania blažených. A slová »zem bezbožných padne« sa majú rozumieť, ako by bolo povedané, telá bezbožných nasleduje pohroma odsúdenia. Ak chceme starostlivejšie a podrobnejšie preskúmať, čo bolo povedané o zmŕtvychvstaní dobrých, to musíme na prvé zmŕtvychvstanie vzťahovať slová »mŕtvi vstanú« a na druhé »vstanú, ktorí boli v hroboch«. A ak chceme nájsť v tom proroctve aj tých svätých, ktorých Pán nájde živých, na nich sa správne bude vzťahovať, čo doložil: »Tešiť sa budú všetci, ktorí sú na zemi, lebo rosa, ktorá je od teba, je pre nich zdravím.« Za zdravie na tom mieste najvhodnejšie pokladáme nesmrteľnosť. To je najplnšie zdravie, ktoré sa nenasycuje potravou ako každodenným liekom. Aj o dni súdu ten istý prorok najprv dáva nádej dobrým a potom hrozí zlým, tak hovorí: Toto hovorí Pán: Hľa, ja obraciam na nich ako rieku pokoja a ako prúd, zalievajúci slávu národov. Ich synovia budú nosení na ramenách a na kolenách sa budú tešiť. Tak, ako keď niekoho matka teší, tak vás budem tešiť. V Jeruzaleme sa budete tešiť a uvidíte a zaraduje sa vaše srdce a vaše kosti vyrastú ako tráva. A poznajú ruku Pánovu tí, čo ho ctia a hroziť bude zátvrdlivým. Hľa, Pán príde ako oheň a jeho vozy ako búrka; oddávať v hneve pomstu a spustošenie v plameni ohňa. V ohni Pánovom bude súdená celá zem, a v jeho meči všetko telo. Mnohí budú ranení od Pána.« (Iz. 66, 12—16.) V prisľúbení, danom dobrým, v »prúde pokoja« máme chápať bohatstvo toho pokoja, nad ktorý niet väčšieho. Týmto pokojom budeme zaplavení na konci. Hovorili sme o ňom až dosť v predošlej knihe (XIX, 11). Rieka sa obráti na nich — hovorí prorok. A sľubuje im tak veľké šťastie, že z toho máme rozumieť, že v onom kraji šťastia, ktorý je v nebi, všetko sa tou riekou zasýti. Ale pretože odtiaľ stečie aj na zemské telá pokoj neporušiteľnosti a nesmrteľnosti, preto povedal prorok, že sa rieka obracia, aby tečúc s výšin, aj nížiny nejako zaliala, aj ľudí urobila rovných anjelom. Jeruzalemom máme rozumieť nie ten, ktorí slúži so svojimi synmi, ale slobodnú našu matku, večnú v nebesách, ako hovorí apoštol (Gal. 4, 26). Tam po namáhavých prácach a dočasných trápeniach sa budeme tešiť ako deti, nosené na ramenách a kolenách. Prijme nás nových a nezručných, prijme nás do seba oná blaženosť, nám neznáma, najláskavejšou pomocou. Tam to uzrieme, a naše srdce sa poteší. Prorok nepovedal jasne, čo uzrieme, ale čo by sme, ak nie Boha? Aby sa splnil na nás prísľub evanjelia: »Blahoslavení čistého srdca, lebo oni uvidia Boha« (Mat. 5, 8), aj to všetko, čo teraz nevidíme, ale vierou si predstavujeme podľa slabých síl ľudského chápania, isteže v menšom stupni, ako sú tie veci vo svojej bytosti. »A uzriete, a poteší sa vaše srdce.« Tu veríte, tam uzriete.¶

Keďže povedal »rozveselí sa srdce vaše«, aby sme azda nemysleli, že tie dobrá Jeruzalema sa vzťahujú len na dušu, dodáva: »A vaše kosti vyrastú ako tráva«, v čom nakrátko naznačil zmŕtvychvstanie tiel, dodávajúc, čo nedopovedal; lebo ono nenastúpi, keď už uzrieme, ale po jeho uskutočnení uzrieme. O novom nebi a novej zemi už prv bol povedal, hovoriac neraz a rozlične o tých veciach, ktoré sú sľúbené na konci svätým: »Bude nové nebo a nová zem a nebudú pamätať na prvšie veci a nevstúpi do ich srdca, ale radosť a plesanie nájdu v ňom. Hľa, ja urobím Jeruzalem plesaním a národ môj radosťou a plesať budem v Jeruzaleme a radovať sa budem v ľude mojom; a viac sa v ňom nebude počuť hlas plaču« (65, 17—19). Ešte aj iné slová, ktoré sa niektorí usilujú pripočítať do tisíc rokov telesných.[3]) Prenesené významy slov sa miešajú s vlastnými, ako aj v proroctvách, aby triezva myšlienka došla duchovnému pochopeniu s užitočnou a spasiteľnou námahou. Telesná lenivosť alebo pomalosť nevycibrenej mysle uspokojí sa s povrchným vzhľadom písmeny a nehľadá hlbšie. Toto som dosť povedal o prorockých slovách, ktoré sú napísané pred týmto miestom. Na

tomto mieste, odkiaľ sme došli k tomu, kde povedal »a vaše kosti vyrastú ako tráva«, aby tak poukázal na vzkriesenie tela, ale len dobrých, dodal: »A poznajú ruku Pánovu tí, čo ho ctia.« Čo je to, ak nie ruka, rozlišujúca ctiteľov od opovrhovateľov? O tých dodáva: »A hroziť bude zátvrdlivým«, alebo ako hovorí iný prekladateľ »neveriacim«. A nielen bude hroziť, ale to, čo sa teraz hovorí výhražne, vtedy sa aj účinne splní. »Hľa Pán príde ako oheň a jeho vozy, ako búrka; oddávať v hneve pomstu a spustošenie v plameni ohňa. V ohni Pánovom bude súdená celá zem, a v jeho meči všetko telo. Mnohí budú ranení od Pána.« Ohňom, búrkou a mečom naznačuje prorok trest súdu. Keď hovorí, že sám Pán má prísť ako oheň, to sa rozumie: pre tých, pre ktorých jeho príchod bude trestným príchodom. A vozy jeho (lebo v množnom počte je tu povedané) nie bez dôvodu pokladáme za anjelskú družinu. V tom výroku, že celá zem a všetko telo v jeho ohni a meči je súdené, nebudeme rozumieť ľudí ducha a svätých, ale zemských a telesných, o ktorých je povedané: »Ktorí myslia len na to, čo je zemské« (Filip. 3, 19) a inde: »Telesné smýšľanie vedie k smrti« (Rim. 8, 6) a ktorých Pán všeobecne volá telom: »Nezostane môj duch v tých ľuďoch, lebo sú telo« (Gen. 6, 3). Slovami: »Mnohí budú ranení od Pána« sa naznačuje, že touto ranou bude druhá smrť. Pravda, môžu sa aj oheň a meč aj rana rozumieť v dobrom smysle. Veď Pán povedal, že chce poslať na svet oheň (Luk. 12, 49), a keď sostúpil Duch Svätý, ukázaly sa rozdelené jazyky ako by ohňa (Skut. 2, 3), a ten istý Pán hovoril: »Neprišiel som na zem doniesť pokoj, ale meč« (Mat. 10, 34), a reč Pánovu menuje Písmo dvojsečným mečom (Žid. 4, 12) pre dvojaké ostrie dvoch Zákonov, a v Piesni piesní hovorí o sebe Cirkev, že je zranená láskou, ako by zasiahnutá strelou od útočiacej lásky (Pies. 2, 5). Na tom mieste, kde čítame, že Pán príde ako pomstiteľ, je jasné, ako tomu treba rozumieť.

Potom Izaiáš krátko spomína tých, ktorí budú súdom zničení, označujúc dobrých a hriešnikov pod menom pokrmov, zakázaných v Starom zákone, od ktorých sa nezdržovali, zopakuje od začiatku milosť Nového zákona od prvého príchodu Spasiteľovho až po posledný súd, o ktorom teraz hovoríme. Hovorí preto, ako Pán ohlasuje svoj príchod, aby shromaždil všetky národy a ako ony prídu a uzrú jeho slávu: »Lebo všetci zhrešili a nemajú slávy božej« (Rim. 3, 23). A že zanechá na nich znamenia, ktoré budú obdivovať a uveria v neho. A že pošle z nich zachránených ku rozličným národom a na ďaleké ostrovy, ktoré nepočuly jeho meno, ani nevidely jeho slávu. A budú zvestovať jeho slávu medzi pohanmi a privedú bratov tých, ku ktorým hovoril, t. j. bratov vybraných Izraelitov vo viere pod Bohom Otcom. Privezú zo všetkých národov dar Pánovi na mladých zvieratách a vozoch (čím sa rozumie božia pomoc, prejavená akoukoľvek službou božou a či anjelskou alebo ľudskou) do svätého mesta Jeruzalema, ktoré je teraz roztratené vo svojich veriacich po rozličných krajinách. Kde majú ľudia od Boha pomoc, tam veria, a kde veria, tam prichádzajú. A porovnal ich Pán ako by podobenstvom so synmi izraelskými, obetujúcimi mu obety uprostred žalmov v jeho dome, čo Cirkev už všade robí. Prisľúbil, že vezme od nich kňazov a levitov, čo vidíme, že sa teraz uskutočňuje. Nie podľa tela a krvi, ako to bolo podľa poriadku Áronovho, ale ako bolo treba v Novom zákone, kde najvyšším kňazom podľa poriadku Melchizedechovho je Kristus. Vidíme, že aj teraz sú vyberaní kňazi a leviti podľa osobitnej hodnoty každého, hodnoty, ktorú naň vliala milosť božia; a tí majú byť hodnotení nie podľa samého titulu, ktorý často dosahujú aj nehodní, ale podľa tej svätosti, ktorá nie je spoločná dobrým aj zlým.¶

Toto keď povedal o božom milosrdenstve, tak zjavnom a tak dobre známom, ktoré býva teraz udeľované Cirkvi, prisľúbil aj hranice, ku ktorým sa dôjde po oddelení dobrých od zlých pri poslednom súde, hovoriac ústami proroka (alebo radšej prorok hovoriac o Pánovi): »Ako totiž nové nebo a nová zem zostanú predo mnou, povedal Pán, tak bude stáť vaše semeno a vaše meno; a bude mesiac z mesiaca a sobota zo soboty. Každé telo príde pred mojou tvárou klaňať sa do Jeruzalema, povedal Pán. Vystúpia a uvidia údy ľudí, ktorí vystúpili proti mne.

Ich červ nezomrie a ich oheň nevyhasne a budú na videnie každému telu.« (Iz. 66, 22—24.) S týmto skončil prorok knihu, s tým sa skončí aj svet. Niektorí prekladali nie »údy ľudí«, ale »mŕtvoly mužov«, označujúc mŕtvolami viditeľný telesný trest. Avšak mŕtvolou všeobecne menujeme len bezdušné telo a tie telá budú mať duše, ináč by nemohly cítiť nijaké muky. Iba ak by sa preto mohly menovať mŕtvolami, že to budú telá mŕtvych, t. j. tých, čo zomrú druhou smrťou. Odtiaľ aj reč toho proroka už vyššie uvedená »a zem bezbožných padne«. Kto zas nevie, že od padania sa menuje mŕtvola. (V latinčine cadaver od cadere.) Že výraz »mužov« použili prekladatelia miesto »ľudí«, to je jasné. Nikto predsa nebude tvrdiť, že ženy, ktoré sa prehrešily, nebudú potrestané, ale tu pod menom dôležitejšieho pohlavia — najmä keď aj žena bola z neho stvorená — rozumejú sa obe pohlavia. Čo však najviac k veci patrí, že aj o dobrých sa hovorí: Príde každé telo, lebo z ľudí každého druhu sa bude skladať národ (hoci mnohí budú v treste, ale predsa všetci tam nebudú), ako som povedal, ak sa hovorí o dobrých: telo, a o zlých: údy a mŕtvoly, tak potom po zmŕtvychvstaní tela, viera v ktoré sa posilňuje týmito menami vecí, vyjasní sa, že to, čím budú dobrí a zlí od seba ohraničení, to bude súd boží.

20.22. Príchod svätých, aby uvideli potrestanie zlých. (Obsah.)

Ako si máme predstaviť príchod svätých, aby uvideli potrestanie zlých? Či azda hmotným pohybom opustia blažené sídla? Isteže nie! Bude to len duchovné poznanie. Tí, čo sú potrestaní, nevedia, čo sa robí okrem nich, v blaženosti. Tí zas, čo sú v blaženosti, vedia aj to, čo sa deje mimo nich, v treste. Keď to mohli poznať už proroci, tým viac môžu svätí, ktorým je Boh všetkým vo všetkom. Výklady o nevyhasínajúcom ohni a stále živom červe sú rozdielne. Niektorí to vzťahujú len na telo, iní zas len na dušu, ešte iní oheň vzťahujú na telo a červa na ducha. To je aj pravdepodobnejšie.

20.23. Danielovo proroctvo o Antikristovi a súde. (Obsah.)

Daniel vo svojom proroctve vidí najprv štyri zvieratá, na smysel ktorých sa pýta kohosi, stojaceho pri ňom, ktorý mu tak odpovedá: »Tých štvoro veľkých zverí je štvoro kráľovstiev, ktoré povstanú na zemi. Ale svätí Boha Najvyššieho prijmú kráľovstvo, a obdržia kráľovstvo až na veky, a na veky vekov. Potom som sa chcel usilovne učiť o štvrtej zveri, ktorá bola veľmi nepodobná všetkým a veľmi hrozná: mala zuby a pazúry železné, žrala a drvila a čo zostalo, pošliapala svojimi nohami. A o desiatich rohoch, ktoré mala na hlave, a o inom rohu, ktorý bol vyrástol, pred ktorým spadly tri rohy; a o tom rohu, ktorý mal oči a ústa, hovoriace veľké veci, a bol väčší nad iné. Videl som, a hľa, ten roh viedol vojnu proti svätým a premáhal ich, kým neprišiel starý vekom a nedal súd svätým Najvyššieho, a nenastal čas, a svätí neobdržali kráľovstvo. A riekol takto: Štvrtá zver bude štvrté kráľovstvo na zemi, ktoré bude väčšie nad všetky kráľovstvá, a zožerie všetku zem, a pošliape a pomrví ju. Desať rohov toho kráľovstva je desať kráľov; po nich povstane iný, a ten bude mocnejší nad prvých, a troch kráľov pokorí. On bude viesť reči proti Najvyššiemu a zahubí svätých Najvyššieho. A domnievať sa bude, že môže premeniť časy a práva a vydaní budú do jeho ruky až do času a časov a polovice času. A zasadne súd, aby mu bola odobratá moc a potretá a vyhladená až do konca. Ale kráľovstvo a moc a sláva kráľovstva pod celým nebom bude daná ľudu svätých Najvyššieho, ktorého kráľovstvo je kráľovstvo večné, a všetci králi mu budú slúžiť a jeho poslúchať. To bol koniec reči. Ja, Daniel, trápil som sa mnohými myšlienkami a moja tvár sa mi premenila; ale tú reč som zachoval vo svojom srdci.« (Dan. 7, 17—28.) Štvoro kráľovstiev vysvetľujú niektorí tak, ako by to malo byť kráľovstvo asýrske, macedónske, perské a grécke. Tak to vykladá aj kňaz Hieronym. Je isté, že proti Cirkvi bude najväčšmi zúriť Antikrist. O desiatich kráľoch ťažko povedať, či je reč o skutočných desiatich, alebo sa nimi označuje len

množstvo. Na inom mieste hovorí: »A mnohí z tých, ktorí spia v prachu zeme, prebudia sa; jedni k životu večnému, a iní k potupe, aby večne na ňu hľadeli« (Dan. 12, 2). Toto miesto veľmi pripomína slová Jánove o zmŕtvychvstaní (Ján 5, 28).

20.24. Proroctvo Dávidových žalmov o konci sveta a súde. (Obsah.)

V žalmoch je veľa povedané o poslednom súde, pravda, nie nejako výnimočne, ale len tak mimochodom. Nechcem však vynechať to, čo je povedané o konci sveta: »Na počiatku si, Pane, založil zem a dielo tvojich rúk sú nebesá. Ony pominú, ale ty zostaneš. Ony všetky zostarnú ako rúcho a ako odev ich premeníš a budú premenené. Ale ty si ten istý a tvoje roky neprestanú.« (Žalm 101, 26—28.) Je teda nesmyselné, keď ten istý Porphyrius, ktorý chváli Hebrejcov, že uctievajú pravého Boha, ako to, že ten istý sa vysmieva kresťanom, že veria v zahynutie sveta? Nechže si teda prečíta aj toto svedectvo. Veď v knižkách svätých, ktoré sú výlučne naše, a nie spoločné s Hebrejcami, môžeme mnoho podobného čítať. Napríklad aspoň toto: »Nebo a zem pominú« (Mat. 24, 35). O božom súde sa zas hovorí v žalme štyridsiatom deviatom: »Boh zjavne príde a nebude mlčať. Oheň sa zapáli pred jeho tvárou a okolo neho prudký víchor. Zavolá nebesá hore a zem a bude súdiť svoj ľud. Shromaždite mu jeho svätých, ktorí kladú zákon nad obety.« (Žalm 3, 5.) Tieto slová celkom rozumieme o príchode Ježiša Krista, ktorý príde súdiť svet, živých i mŕtvych. Kristus, ktorý mlčal, keď ho viedli pred sudcu, keď ho viedli na smrť, ten nebude mlčať v deň posledného súdu, ale bude oddeľovať dobrých od zlých, aby každému dal podľa zásluhy. Svätých na konci majú shromaždiť anjeli. Takých svätých, ktorí kládli zákon nad obety, to značí, ktorí dávali prednosť zachovávaniu božieho zákona pred obetami. A tí potom odídu s Kristom do kráľovstva, pripraveného im od ustanovenia sveta, do večnej blaženosti.

20.25. Proroctvo Malachiášovo o poslednom súde. (Obsah.)

Aj prorok Malachiáš, alebo Malachiel, Malachi, menovaný aj anjelom, asi Ezdrášov kňaz, predpovedal posledný súd: »Hľa, príde, hovorí Pán zástupov. Ale kto môže pochopiť deň jeho príchodu, a kto obstojí, keď sa ukáže? On je ako oheň rozpúšťajúci a ako bylina umývajúcich. A sadnúc bude rozpúšťať a prečisťovať striebro a prečistí synov Leviho, a precedí ich ako zlato a ako striebro, a budú obetovať obety Pánovi v spravodlivosti. A ľúbiť sa bude Pánovi obeta Judova a Jeruzalema, ako za dní pred vekami a ako za rokov starodávnych. A pristúpim k vám v súde, a budem rýchlym svedkom zločincom a cudzoložníkom a krivoprísažníkom a proti tým, ktorí útiskom zadržujú mzdu nájomníkom, a ktorí utláčajú vdovy a siroty a cudzincov, a neboja sa ma, hovorí Pán zástupov. Lebo ja som Pán a nemením sa.« (Mal. 3, 1—6.) To čistenie a cedenie by sa mohlo azda tak rozumieť, že na poslednom súde budú dobrí oddelení od zlých tak, že už nikdy s nimi nebudú pomiešaní a teda akosi znečistení. Oddelením sa teda očisťujú. A očistení spravodliví sa budú potom už celkom podobať Pánovi, lebo kým žili v svojej nespravodlivosti, nepodobali sa mu. Pod menami Leviho, Judu a Jeruzalema netreba rozumieť len Hebrejcov, ale celú Cirkev Kristovu, ktorá bude na poslednom súde očistená tak, ako keď sa na holohumnici zbožie veje, aby sa oddelilo zrno od plevy.

20.26. Obety, ktoré prinesú svätí.

Boh chcel ukázať, že jeho štát v deň súdu nebude mať ten istý zvyk, ako teraz, preto povedal, že synovia Leviho budú prinášať obety v spravodlivosti, teda nie v hriechu, a preto ani nie za hriech. Podľa toho možno rozumieť v slovách, ktoré dodal: »A ľúbiť sa bude Pánovi obeta Judova a Jeruzalema ako za dní pred vekami a ako za rokov starodávnych«, že Židia si márne

sľubujú návrat dávnych čias svojich obiet podľa práva Starého zákona. Vtedy neprinášali obety v spravodlivosti, ale v hriechoch, keď hlavne a predovšetkým obetovali za hriechy až tak, že sám kňaz, o ktorom môžeme predpokladať, že bol spravodlivejší ako iní, podľa božieho príkazu mal najprv obetovať za svoje hriechy a potom za hriechy ľudu (Levit. 16, 6). Preto musíme vyložiť, ako treba rozumieť slová »ako za dní pred vekami a ako za rokov starodávnych«. Možno tu prorok hovorí o tom čase, keď prví ľudia bývali v raji. Vtedy totiž čistí a nepoškvrnení nijakou špinou hriechu, sami seba obetovali Bohu ako najčistejšiu obetu. Keď potom pre prestúpenie príkazu boli odtiaľ vyhnatí a ľudská prirodzenosť sa v nich skazila, vtedy okrem jedného Prostredníka a všetkých malých detí, obmytí krstom, »nikto nie je čistý od špiny, ani nemluvňa, ktorého život na zemi je len jeden deň« (Jób 14, 4). Ak by niekto povedal, že aj o tých, ktorí obetujú vo viere, možno povedať, že obetujú v spravodlivosti (veď »spravodlivý žije z viery«, hoci by sám seba klamal, ak by hovoril, že nemá hriechu, preto nech nehovorí, že žije z viery), či predsa povie, že tento čas viery môže sa porovnať s tým koncom, keď ohňom posledného súdu budú očistení ľudia, aby prinášali obety v spravodlivosti? Z toho pretože treba usudzovať, že po takom očistení spravodliví nebudú mať nijaký hriech, to iste ten čas, ktorý značí nemať hriech, nemôže sa porovnať s nijakým iným časom okrem toho, keď prví ľudia pred pádom žili v raji v najnevinnejšej blaženosti. Správne sa teda verí, že to je myslené v slovách »ako za dní pred vekami a ako za dní starodávnych«. Aj Izaiáš, keď dal prísľub nového neba a novej zeme, medziiným, čo sa tam vykladá o blaženosti svätých obrazne a v hádankách, ktorých príslušný výklad nám zabránila obava pred rozvláčnosťou, tak hovorí: »Podľa dní stromu života budú dni môjho národa« (Iz. 65, 22). Kto už mal dočinenia s Písmom, a nevie, kde zasadil Boh strom života, pritom bola neskôr postavená ohnivá a prísna stráž, keď tí ľudia pre vlastnú neprávosť boli vyhnatí z raja a boli oddialení od požívania ovocia z toho stromu.

Ak niekto chce dni stromu života, ktoré spomína prorok Izaiáš, pokladať za dni, ktoré teraz prežíva Cirkev, a že sám Kristus je prorocky pomenovaný stromom života, lebo je múdrosťou božou, o ktorej hovorí Šalamún: »Je stromom života pre všetkých, ktorí si ju osvoja« (Prísl. 3, 18) a že prví ľudia neboli v raji za niekoľko rokov, lebo odtiaľ ich tak rýchlo vyhnali, že ani len syna nesplodili, a preto sa nemôže ten čas rozumieť v slovách »ako za dní pred vekami a ako za rokov starodávnych«, radšej túto otázku nechávam stranou, aby som nebol nútený všetko roztriasať, žeby niečo z toho jasná pravda potvrdila. Vidím tu iný smysel, aby sme si azda nemysleli, že »dni pred vekami a roky starodávne« telesných obiet nám prisľúbil prorok ako veľkú odmenu. Obety Starého zákona, z akýchkoľvek zvierat boly, musely byť obetované nepoškvrnené a bez akejkoľvek chyby, a označovaly svätých ľudí, akým bol nájdený jedine Kristus, ktorý nemal ani najmenší hriech. A pretože po súde, keď budú ohňom očistení tí, ktorí si to očistenie zaslúžia, a nijaký hriech sa nenájde vo všetkých svätých a tak sa budú sami seba obetovať v spravodlivosti, aby tie ich obety boly celkom nepoškvrnené a bez akejkoľvek chyby, potom to určite budú obety ako v dňoch pred vekami a v rokoch starodávnych, keď sa ako tôňa tejto budúcej veci obe to valy najčistejšie obety. Vtedy bude táto čistota v nesmrteľnom tele a duchu svätých, ktorá bola obrazne predpovedaná v telách oných obiet.

Tým, ktorí nie sú hodní očistenia, ale odsúdenia, tak hovorí Boh: »A pristúpim k vám v súde a budem rýchlym svedkom zločincom a cudzoložníkom« a tak ďalej, po čom, keď vypočítal neresti, hodné odsúdenia, dodal: »Lebo ja som Pán a nemením sa«, ako by tým povedal: Keď vás vaša vina premenila na horších a moja milosť na lepších, ja sa nemením. Menuje seba budúcim svedkom, lebo na svojom súde nepotrebuje svedkov. Rýchlym svedkom preto, lebo náhle príde a jeho súd pre náhly príchod bude veľmi rýchly, hoci sa zdal veľmi ďalekým. Buď aj preto, že bez dlhých rečí doženie k priznatiu ľudské svedomie. Napísané je: »V

myšlienkach bezbožného bude otázka« (Múdr. 1, 9) a apoštol Pavol hovorí: »Myšlienkami, ktoré ich obviňujú aj obraňujú v ten deň, keď Boh skrze Ježiša Krista bude súdiť skryté činy ľudí, a to podľa môjho evanjelia« (Rim. 2, 16). Aj tak možno chápať Pána ako budúceho rýchleho svedka«, keď razom a náhle každému pripomenie to, čo dopomôže k priznaniu a potrestaniu svedomia.

20.27. Oddelenie dobrých od zlých pri poslednom súde. (Obsah.)

Aj nasledovné slová, ktoré uvediem z proroka Malachiáša, treba rozumieť o poslednom súde a o rozdelení dobrých a zlých podľa zásluh. Slová sú tieto: »A tí budú, hovorí Pán zástupov, v deň, ktorý ja učiním, mojím zvláštnym ľudom; a budem ich šetriť tak, ako muž šetrí svojho syna, ktorý mu slúži. A obrátite sa a uvidíte, aký je rozdiel medzi spravodlivým a bezbožným; a medzi tým, ktorý slúži Bohu, a tým, ktorý mu neslúži. Lebo hľa, príde deň, horiaci ako pec; a budú všetci pyšní a tí, ktorí páchajú neprávosť, ako strniska; a zapáli ich deň, ktorý má prísť, vraví Pán zástupov, ktorý im nenechá ani koreňa ani ratolesti. Vám však, ktorí sa bojíte môjho mena, vyjde slnko spravodlivosti a zdravie bude na jeho krídlach; a vyjdete a budete mu v ústrety poskakovať ako vykŕmené telce. A pošliapete bezbožných ako popol pod pätou svojich nôh v deň, ktorý ja učiním, hovorí Pán zástupov.« (Mal. 3, 17—18; 4, 1—3.)

20.28. Mojžišov zákon treba chápať duchovne. (Obsah.)

Keď prorok dodáva: »Pamätajte na zákon Mojžiša, môjho sluhu, ktorý som mu dal na Horebe pre všetkého Izraela, ustanovenia a súdy« (Mal. 4, 4), je to poukaz, aby zákon chápali duchovne a aby porozumeli, že Kristus príde rozdeliť dobrých a zlých. Nie nadarmo vyčituje Kristus Židom: »Keby ste Mojžišovi verili, aj mne by ste uverili, lebo on o mne písal« (Ján 5, 46). Židia chápali Zákon telesne, a len to ich mohlo priviesť ku takým uzáverom, ako hovorí Písmo: »Márny je, kto slúži Bohu; aký úžitok máme z toho, že sme zachovávali prikázania a že sme chodili v smútku pred Pánom zástupov?« (Mal. 3, 14.) Preto musí prorok predpovedať posledný súd a všetko, čo s ním súvisí, totiž odplatu dobrých a zlých, aby sa nezdalo, že naozaj sa lepšie vodí tým, ktorí Bohom pohŕdajú. Po poslednom súde sa ukáže na viditeľnej biede zlých a na viditeľnom šťastí dobrých, kto mal pravdu, kto robil múdrejšie, či ten, kto Bohu slúžil, alebo ten, kto si Boha nevšímal.

20.29. Eliášov príchod pred súdom a obrátenie Židov.

Keď napomenul Boh Židov, aby pamätali na zákon Mojžišov, lebo predvídal, že ešte dlho ho neprijmú duchovne, ako to bolo potrebné, ihneď dodal: »Hľa, ja vám pošlem Eliáša tesbitského prv, ako príde deň Pánov, veľký a hrozný. A obrátiť srdce otcov k synom a srdce ľudské k svojmu bližnému, aby som pri príchode nezničil zem úplne« (Mal. 4, 6). Je rozhlásené v rečiach a mysliach veriacich, že skrze Eliáša, proroka veľkého a podivuhodného, keď vyloží Židom Zákon krátko pred súdom, že Židia uveria v pravdivého Krista, t. j. v nášho Krista. Nie bez dôvodu myslíme, že prorok, príde pred príchodom sudcu Spasiteľa, ako aj nie bez dôvodu myslíme, že prorok ešte teraz žije. Predsa bol vzatý zpomedzi ľudí na ohnivom voze, o čom jasno svedčí sväté Písmo (IV. Kráľ. 2, 11). Keď teda príde a duchovne vyloží zákon, ktorý chápu Židia telesne, »obrátiť srdce otca k synovi«, čiže srdce otcov k synom. Septuaginta totiž miesto mnohých používa jednotné číslo. Smysel slov je ten, aby aj synovia, t. j. Židia, tak chápali Mojžišov zákon, ako ho aj otcovia chápali, t. j. proroci, medzi ktorými bol sám Mojžiš. Vtedy sa totiž srdce otcov obráti k synom, keď spôsob pochopenia otcov prejde na spôsob pochopenia synov. A srdce synov ku ich otcom, keď s tým, čo tamtí rozumeli, aj títo súhlasia. Septuaginta má: »A srdce človeka ku svojmu bližnému.« Veď

otcovia a synovia sú si veľmi blízki. V slovách Septuaginty možno nájsť aj iný a lepší smysel, keď ich budeme tak chápať, že Eliáš obráti srdce Boha Otca k Synovi, nie však pôsobením, aby Otec miloval Syna, ale poučením, že Otec miluje Syna, aby si aj Židia zamilovali toho, ktorého predtým nenávideli, ktorý je naším Kristom. Lebo u Židov (podľa ich terajšej mienky) má Boh odvrátené srdce od nášho Krista, keď oni tak myslia. U nich vtedy bude srdce Otca navrátené k Synovi, keď sami obrátia svoje srdcia a poznajú lásku Otca k Synovi. Nasledovné slová: »A srdce človeka ku svojmu bližnému«, čiže Eliáš navráti aj srdce človeka k bližnému, či možno lepšie rozumieť, ak nie tak, že srdce ľudí navráti ku človekovi Kristovi? Keď bol Boh náš v podobe Boha a prijal aj podobu sluhu, ráčil sa stať naším bližným. To teda urobí Eliáš. »Aby som pri príchode nezničil zem úplne.« Zemou sú tí, čo zemsky chápu, ako telesní Židia až podnes. A z tej neresti skrsly aj spomenuté reptania proti Bohu, ako: »Zlí sa mu páčia« a »Márny, kto Bohu slúži«.

20.30. V Starom zákone nie je celkom zreteľne povedané, že súdiť bude Kristus, ale z niektorých výpovedí sa dá celkom určite uzatvárať na Krista.

Je ešte mnoho svedectiev Písma o poslednom súde, ale bolo by veľmi zdĺhavé uviesť všetky. Nech stačí to, čo sme dokázali, že súd predpovedaly knihy Nového aj Starého zákona. V Starom zákone nie je tak zjavne vypovedané ako v Novom, že súdiť bude Kristus, t. j. že sudca Kristus príde z neba; to preto, lebo keď tam Pán Boh hovorí, že sám príde, alebo keď sa hovorí, že Pán Boh má prísť, z toho ešte nevyplýva, že to musí byť Kristus. Pánom Bohom je totiž aj Otec, aj Syn, aj Duch Svätý. Avšak nemôžeme to nechať bez dôkazu. Najprv musíme dokázať, ako v prorockých knihách hovorí Ježiš Kristus, ako by hovoril Pán Boh, a predsa sa jasne ukazuje, že je to Kristus. Ba aj keď sa to tak jasne neukazuje, a keď je reč, že na posledný súd má prísť Pán Boh, aby bolo možno rozumieť Ježiša Krista. Je isté miesto u proroka Izaiáša, ktoré jasne potvrdzuje to, čo hovorím. Hovorí tam Pán Boh skrze proroka: »Počuj ma, Jakub a Izrael, ktorého volám. Ja som prvý a naveky, moja ruka založila zem a pravica moja upevnila nebo. Zavolám ich, a postavia sa spolu a shromaždia sa všetci a budú počúvať. Kto im to zvestoval? Milujúc ťa, urobil som tvoju vôľu nad Babylonom, aby som zničil semeno Chaldejcov. Povedal som a ja som zavolal. Priviedol som ho, a užitočnou som urobil jeho cestu. Pristúpte ku mne a počujte to: nie od počiatku som hovoril v skrytosti. Keď sa stávaly bol som tam. A teraz ma poslal Pán a jeho Duch.« (Iz. 48, 12—16.) Tu ten, ktorý hovorí, hovorí ako Pán Boh. Avšak nebolo by možno rozumieť Krista, keby nebol dodal: A teraz ma poslal Pán a jeho Duch. To povedal podľa podoby sluhu, používajúc o budúcej veci slovo v minulom čase, ako u toho istého proroka čítame: »Ako ovca na zabitie bol vedený« (Iz. 53, 7). Nepovedal »bude vedený«, ale miesto toho, čo malo byť v budúcnosti, použil slovo minulého času. V proroctve sa tak obyčajne hovorí.

Je aj iné miesto u Zachariáša proroka, ktoré hovorí, že Všemohúci poslal Všemohúceho. Kto koho, ak nie Boh Otec Boha Syna? Tak je totiž napísané: »Toto hovorí Pán Všemohúci: Po sláve ma poslal nad národy, ktoré vás olúpily. Lebo kto sa vás dotkol, ako by sa dotkol zrenice jeho oka. Hľa, ja vystriem svoju ruku nad nich a budú korisťou tým, ktorí im slúžili. A poznáte, že ma poslal Pán Všemohúci.« (Zach. 2, 8—9.) Hľa, hovorí Všemohúci Pán, že je poslaný od Všemohúceho Pána. Kto by sa tu opovážil rozumieť niekoho iného, ak nie Krista, hovoriaceho ovciam, ktoré zahynuly z domu Izraelovho? V evanjeliu totiž hovorí: »Bol som poslaný len k ovciam, ktoré zahynuly z domu Izraelovho« (Mat. 15, 24), prirovnáva ich tu ku zrenici božieho oka pre výnimočnosť lásky. Z toho druhu oviec boli aj sami apoštoli. Ale po sláve zmŕtvychvstania, pred ktorým, podľa slova evanjelistu: »Ježiš ešte nebol oslávený« (Ján 7, 39), bol vo svojich apoštoloch poslaný aj k pohanom, aby sa tak vyplnilo, čo čítame v žalme: »Vytrhneš ma z protirečenia národa a postavíš ma na čelo národov« (Žalm 17, 44), aby

tí, ktorí Izraelitov olúpili, a tí, ktorým Izraeliti slúžili, keď boli pohanom poddaní, neboli tak isto olúpení, ale aby sa predsa stali korisťou Izraelitov (sľúbil to apoštolom, hovoriac: »Učiním vás rybármi ľudí« a jednému z nich povedal: »Odteraz už budeš ľudí loviť«), aby sa tak stali korisťou, ale na svoje dobro, podobne ako majetok vychytený silákovi, ale mocne sviazanému. (Porovnaj hl. 8.)

Podobne hovorí Pán ústami tohože proroka: »A bude v tom dni, budem hľadieť zničiť všetky národy, ktoré idú proti Jeruzalemu, a vylejem nad dom Dávida a nad obyvateľov Jeruzalema Ducha milosti a milosrdenstva. A vzhliadnu ku mne, pretože sa posmievali a budú plakať nad ním plačom ako by nad najmilejším a žiaľom budú žialiť ako by nad prvorodeným.« (Zach. 12, 9—10.) Či niekto iný, okrem Boha, môže zničiť všetky národy, nepriateľské svätému mestu Jeruzalemu, ktoré idú proti nemu, t. j. sú proti nemu, alebo, ako iní vykladajú, prichádzajú naň, aby si ho podrobily. A jedine Boh môže vyliať nad dom Dávida a nad obyvateľov mesta Ducha milostí a milosrdenstva. Toto patrí Bohu a skrze proroka hovorí z božej osoby. A predsa tým Bohom, ktorý robí také veľké a božské veci, ukazuje sa Kristus, ako vidno z dodania nasledovných slov: »A vzhliadnu ku mne, pretože sa posmievali a budú plakať nad ním plačom ako by nad najmilejším a žiaľom budú žialiť ako by nad prvorodeným.« Budú ľutovať v ten deň Židia, aj tí, čo majú prijať Ducha milosti a milosrdenstva, že za Kristovho umučenia sa mu vysmievali, budú ľutovať, keď budú hľadieť na neho, prichádzajúceho v svojej sláve a keď poznajú, že je to ten, ktorého kedysi vysmievali vo svojich rodičoch (ich rodičia ho vysmievali). Ba aj ich rodičia, pôvodcovia takej bezbožnosti, budú po svojom zmŕtvychvstaní naň hľadieť, avšak už určení na potrestanie, a nie na polepšenie. Nie na nich sa vzťahujú slová: »A vylejem nad dom Dávida a nad obyvateľov Jeruzalema Ducha milosti a milosrdenstva«, ale o pochádzajúcich z ich rodu, ktorí v tom čase uveria pre Eliáša. Ako hovoríme Židom »vy ste zabili Krista«, hoci to ich predkovia urobili, tak aj tí budú ľutovať, že učinili to, čo vlastne urobili tí, od ktorých oni pochádzajú. Hoci po prijatí Ducha milosti a milosrdenstva už ako veriaci nebudú odsúdení so svojimi bezbožnými predkami, predsa budú ľutovať, ako by sami urobili, čo vlastne urobili tamtí. Nebudú ľutovať, ako by boli vinní zo zločinu, ale z vedomia zbožnosti. To, čo je podľa Septuaginty napísané »A vzhliadnu ku mne, pretože sa posmievali«, je podľa hebrejského textu preložené tak: »A hľadieť budú na mňa, ktorého prebodli.« V týchto slovách sa ešte zjavnejšie ukazuje ukrižovaný Kristus. To vysmievame, ktoré spomína Septuaginta, nechýbalo za celého jeho umučenia. Lebo naozaj, vysmievali sa mu aj vtedy, keď ho zajali a po viazali, keď ho súdili a obliekli do potupného rúcha, keď ho tŕním korunovali a trstinou bili po hlave, keď si pred ním posmešne kľakali, aj vtedy, keď niesol kríž a keď už visel na kríži. Preto keď nenasledujeme len jeden preklad, ale spájame jeden i druhý, keď čítame, že sa mu posmievali aj ho prebodli, lepšie poznávame pravdu Pánovho umučenia.

Keď teda v prorockých knihách čítame, že Boh príde na posledný súd, hoci sa tu presne nerozlišuje, predsa len s ohľadu na samotný súd treba rozumieť, že to bude konať Kristus. Bo hoci aj Otec bude súdiť, bude súdiť v príchode Syna človeka. Lebo svojou zjavnou prítomnosťou »nesúdi nikoho, ale všetok súd odovzdal Synovi« (Ján 5, 22), ktorý sa ukáže človekom, majúcim súdiť, ako bol predtým človekom odsúdeným. Lebo ktože je ten, o ktorom Boh hovorí skrze Izaiáša pod menom Jakuba a Izraela, z ktorého semena prijal Syn telo? Je totiž tak napísané: »Jakub, môj sluha, prijmem ho. Izrael, vyvolený môj, prijala ho duša moja. Dal som Ducha môjho naňho, vynesie súd národom. Nebude kričať, neprestane, ani nebude navonok počuť jeho hlas. Nalomenú trstinu nezlomí a tlejúci knôt nezahasí, ale v pravde vydá súd. Bude sa blyšťať, a nezláme sa, kým nevykoná súd na zemi. A v jeho mene budú dúfať národy.« (Iz. 42, 1—4.) V hebrejskom texte niet výrazov »Jakub« a »Izrael«; miesto toho čítame tam »sluha môj«. Septuaginta, chcejúc ukázať, ako treba chápať tie

výrazy, že sa tak hovorí najmä s ohľadu na »podobu sluhu«, pre ktorú sa Najvyšší stal najnižším, uviedla aj meno, označujúce toho človeka, z ktorého rodu prijal »podobu sluhu«. Daný bol Duch Svätý, čoho dôkazom je holubica, ako svedčí evanjelium (Mat. 3, 16). Vyniesol národom súd, lebo predpovedal budúci súd, ktorý bol národom skrytý. Vo svojej miernosti nekričal, ale neprestal hlásať pravdu. Jeho hlas nebolo počuť navonok, ani ho nepočuť, lebo tí, čo sú vonku, odrezaní od jeho tela, neposlúchajú ho. A samých svojich prenasledovateľov, Židov, ktorí po strate svojej celistvosti sú porovnaní s trstinou nalomenou a knôtom tlejúcim, nedolomil a neuhasil, ale im odpustil, lebo neprišiel, aby ich súdil, ale aby oni súdili jeho. V pravde vyniesol súd, lebo im predpovedal, kedy budú potrestaní, ak by zotrvali vo svojej zlosti. Zažiarila na hore jeho tvár (Mat. 17, 1) a vo svete jeho povesť. Nezlomil sa, čiže nezničili ho, keď ani v sebe, ani v svojej Cirkvi neustúpil prenasledovateľom, aby prestal jestvovať. Preto sa ani nestalo, ani sa nestane, čo hovorili, alebo hovoria jeho nepriatelia: »Kedy zomrie a zahynie jeho meno?« (Žalm 40, 6.) Kým nevykoná súd na zemi. Hľa, tu je zjavné, čo sme ako skryté hľadali. Je to vlastne posledný súd, ktorý vykoná na zemi, keď sám príde z neba. A to, čo je na konci jeho proroctva: »A v jeho mene budú dúfať národy«, vidíme, že sa to už splnilo. Keďže toto nemožno poprieť, preto by sa malo aj to za pravdu pokladať, čo sa tak bezočivo popiera. Kto by sa bol nazdal, že aj tí, ktorí nechcú veriť v Krista, už s nami vidia a keďže nemôžu popierať, škrípajú zubami a schnú od zlosti? Kto by sa nazdal, že národy budú dúfať v mene Kristovom vtedy, keď Krista chytili, poviazali, bili, vysmievali a križovali? Keď už aj sami jeho učeníci stratili nádej, ktorú už v ňom začali mať? Vtedy sotva jeden lotor na kríži v neho dúfal, a teraz dúfajú národy po všetkých krajinách rozídené, a aby azda naveky nezomreli, žehnajú sa znakom toho kríža, na ktorom on zomrel. Nech teda nik nepopiera, ani nech nepochybuje, že Ježiš Kristus tak vykoná posledný súd, ako to predpovedajú sväté knihy. Iba ak by niekto neviem z akej nenávisti alebo zaslepenia neveril svätým knihám, ktoré už celému svetu dokázaly svoju pravdorečnosť. Na tom súde, alebo krátko pred ním, alebo po ňom, stanú sa tie veci: príchod Eliáša tesbitského, príchod Kristov na súd, zmŕtvychvstanie zomretých, oddelenie dobrých od zlých, spálenie sveta a jeho obnovenie. Musíme veriť, že to všetko naozaj príde. Ale ako a v akom poriadku tie veci prídu, to nás potom lepšie naučí skúsenosť, ako to, čo teraz nevie preklenúť ľudská myseľ. Predsa však myslím, že prídu v takom poriadku, ako som uviedol.

Zostávajú nám ešte dve knihy z toho to diela, aby sme s božou pomocou dokonali to, čo sme sľúbili. Prvá z nich bude o treste zlých, druhá o blaženosti spravodlivých. V nich, ak Boh dá, vyvrátia sa tie ľudské námietky, ktoré nešťastníci, mudrujú proti predpovediam a božím sľubom, ako by žuvali, a pohŕdajú pokrmom spasiteľnej viery, ako by falošným a smiešnym. Tí zas, ktorí smýšľajú podľa Boha, za najväčší dôkaz všetkého toho, čo sa ľuďom zdá neuveriteľným, — ale jednako je to v Písme svätom, ktorého pravdivosť bola už rozlične dokázaná — pokladajú pravdomluvnú všemohúcnosť Boha, o ktorom sú presvedčení, že nijako v tých veciach nemohol klamať a že má moc urobiť to, čo sa neveriacemu zdá nemožným.

1.

Podobne vysvetľuje aj sv. Hieronym.

2.

Toto miesto o Židoch vykladá sv. Ambróz, sv. Ján Zlatoústy, sv. Hieronym.

3.

Sv. Hieronym hovorí: »Hoci si Židia myslia, že bude opäť vystavaný zlatý a drahokamami vyzdobený Jeruzalem, obnovená bohoslužba a obety, manželstvá svätých a kráľovstvo Spasiteľa na zemi, s čím sa my, pravda, nestotožňujeme, ale predsa to nechceme zavrhnúť, lebo mnoho cirkevných mužov a mučeníkov tak hovorilo. Nech každý zostane pri svojej mienke a všetko nech sa ponechá súdu Pánovmu.« (Mg. 691.)

Kniha dvadsiata prvá

Prehľad dvadsiatej prvej knihy

Posledné dve knihy chcú hovoriť jedna o treste zatratených a druhá o odmene svätých. Táto hovorí o treste zatratených a vysvetľuje možnosť večného trestu. Neverci sa nad tým pozastavujú, ako môže ľudské telo v ohni večne horieť a pritom nikdy nezhorieť, alebo ako môže telo večne trpieť, a tiež nezomrieť. Skúsenosť učí, že telo, poddané bolesti, je smrteľné, že raz musí zomrieť. To však neznamená, že aj po zmŕtvychvstaní budú mať telá také isté vlastnosti, ako majú terajšie telá. Ba je isté, že telá budú mať potom celkom iné vlastnosti. Napokon aj v ríši prírody sú mnohé úkazy a zjavy, ktorým by človek neveril, keby sa o nich nepresvedčil na vlastné oči, alebo mnoho je vecí veľmi zázračných, ktoré nás však nijako neprekvapujú, lebo sú už všedné, zvykli sme si na ne. Ba niekedy aj ľudský duch vie previesť veci, ktoré nie sú pochopiteľné na prvý pohľad, a tým skôr vie také veci urobiť démon. Avšak všetky sily vložil do prírody a vecí sám Boh, a len niektorý človek ich objavil, zakiaľ druhý o nich nevie, a preto sú mu nevysvetliteľné niektoré úkazy. Boh tým, že oznámil niektoré veci, už tým vlastne vyhlásil dôvod ich jestvovania. Tak isto je to aj s večnými trestami. Tie Boh vyhlásil, a preto ich jestvovanie je skutočné a pravdivé. Akého druhu budú večné tresty, to je známe jedine svätým. Lež tí svoju vedomosť nenadobudli zo skúsenosti, ako by sami na sebe boli skúsili tie tresty, ale Boh im zjavil. Isté je, že aj telo bude trpieť ohňom. Nemožno hovoriť, že je nespravodlivé, aby človek za krátky hriech musel trpieť dlhý, veľmi dlhý trest. Je v tom vraj nepomernosť. Môžeme povedať, že aj svetské zákony sú také isté. Pre krátky priestupok, totiž, ktorý trvá len chvíľku, dáva sa dlhý trest, trvajúci niekoľko rokov, a nikomu nepríde ani na um obviňovať zákon z nespravodlivosti. Totiž pri priestupkoch a zločinoch sa nemeria dĺžka, ale akosť priestupku a zločinu. A kto môže vedieť, ako hľadí Boh na hriech? Za aký priestupok ho pokladá? Isteže za veľký, keď ho tak veľmi trestá! Život na zemi musí znášať veľa utrpenia. Aj tí, ktorí hovoria, že boli cez celý život šťastní, aj tí vlastne trpia, keď nie iným, aspoň smrťou. Preto všetka kresťanova nádej je namierená na druhý život, večný život. Kým žije človek, musí bojovať so všelijakými strasťami a aj svojimi vlastnými vášňami. Boj s vášňami môže človek víťazne skončiť len v tom veku, keď už nadobudol užívanie rozumu. Niektorí ľudia, a sú medzi nimi aj kresťania, ktorí z akejsi pomýlenej sústrasti alebo milosrdenstva myslia, že tresty pekla nebudú večné, ale že po istom čase sa všetci ľudia vyslobodia zo zatratenia. Podľa veľkosti svojich hriechov tam budú vraj dlhšie alebo kratšie. Ba Origenes šiel v tomto náhľade tak ďaleko, že učil, že vraj aj démoni sa raz vyslobodia. Iní zas tvrdili, že na príhovor svätých sa všetci ľudia po poslednom súde vyslobodia. Iní ešte, že vraj tí, ktorí boli v Cirkvi katolíckej pokrstení, tí sa vraj všetci zachránia. Ešte iní, že vraj len tí sa zachránia, ktorí v Cirkvi požívali Telo Pánovo. Napokon aj taký boli, čo silu vyslobodenia pripisovali modlitbe Otčenáša a skutkom milosrdenstva, almužnám. Priznať vyslobodenie démonov, bolo by celkom zjavne sa postaviť proti slovám Písma. A tak isto sa nevyslobodia ani zlí zatratení. Veď Cirkev sa nikde nemodlí za diablov alebo zatratencov, ale modlí sa len za zomretých. Miesta Písma, ktoré by chceli niektorí vysvetľovať o milosrdenstve, platnom aj pre zatratených, hovoria vlastne o božom

milosrdenstve, ktoré trvá a je vlastne nekonečné, ale len kým človek žije. Po smrti si nik nemôže získavať zásluhy. Tak isto sviatosti, alebo prijímanie Tela Pánovho samo vsebe nikoho nezachráni, ale musí aj svoj život zariadiť podľa príkazov božích, ak sa chce zachrániť. Napokon ani skutky milosrdenstva samy osebe nikoho nezachránia, lebo potom by sa mohol aj najväčší zločinec celkom ľahko vykúpiť majetkom. Potrebné je tiež žiť podľa Krista, mať Krista za základ, t. j. cieľ a príčinu života. Človek musí najprv sebe preukázať milosrdenstvo, totiž svojej duši, musí zanechať hriechy, a potom mu môžu osožiť almužny a skutky milosrdenstva, ktoré preukázal voči bližným. Modlitba Otčenáša má pripomenúť, že sme všetci hriešni. A odpustenie hriechov na základe modlitby Otčenáša môžu čakať len spravodliví, totiž tí, ktorí nemajú veľké hriechy, ale len všedné. Modlitba a dobré skutky môžu človeka zachrániť, avšak len pred súdom, po ňom už prestane čas zásluh a nápravy.

21.1. O čom bude reč v tejto knihe? (Obsah.)

V tejto knihe bude reč o treste zatratených, ktorý musia podstúpiť po súde Ježiša Krista. Hovorím najprv o treste zatratených preto, aby potom lepšie vynikla a skôr sa uverila blaženosť dobrých, o ktorej budem hovoriť v poslednej knihe.

21.2. Ako môžu telá v ohni večne žiť?

Na čo poukážem, čím by som presvedčil nevercov, že oživené a žijúce ľudské telá nielen že smrťou nezaniknú, ale môžu aj trvať v mukách večného ohňa? Nechcú, aby sme sa v tom odvolávali na moc Všemohúceho, ale žiadajú, aby sme ich presvedčili nejakým príkladom. Keby sme im odpovedali, že jestvujú bytosti porušiteľné, lebo sú smrteľné, ktoré jednako v ohni žijú; že istý druh chrobákov žije v prameňoch horúcej vody, ktorej horúčavu človek neznesie; a tie chrobáky nielenže tam žijú, ale mimo tej horúčavy ani nemôžu žiť, to nám alebo neuveria, ak im to nemôžeme ukázať, alebo, ak by sme im to mohli aj ukázať, alebo hodnovernými svedkami dokázať, budú tvrdiť, že je to nedostatočný dôkaz, lebo spomenuté živočíchy nežijú ustavične a v takej horúčave žijú bez bolesti, lebo žijú v podmienkach, vhodných ich prirodzenosti. Ako keby nebolo neuveriteľnejšie žiť v takých podmienkach, ako v nich trpieť. Iste je čudné trpieť v ohni, a predsa žiť; ale čudnejšie je žiť v ohni, a netrpieť. Ak sa verí jednému, prečo by sa nemalo veriť aj druhému?

21.3. Či po telesných bolestiach nasleduje vždy telesná smrť? (Obsah.)

Hovoria niektorí, že niet takého tela, ktoré by mohlo trpieť, ale nemohlo by zomrieť. Táto námietka nehovorí nič iného, len to, že ľudia takúto skúsenosť nadobudli na zemi, teda o zemských telách. Ináč je to námietka, že nejestvuje to, o čom sa nemôžem presvedčiť. A keďže nepoznajú telá, aké budú po vzkriesení, nemôžu vlastne o nich vynášať nijaké súdy. Bolesť je znakom života, lebo všetko, čo trpí, nevyhnutne žije. Príčina, že bolesť zabíja telo, je v tom, že duša je s telom tak spätá, že pred veľkou bolesťou ustupuje a odchádza. Duša môže trpieť bolesť, ale zomrieť nemôže.[1]) Rovnako bude s telami zatratených. S telom bude trpieť aj duša, hoci príčina bolesti je v tele. Samotné telo bez duše netrpí. Ak by sa príčina smrti odvodzovala od bolesti, smrť by sa týkala viac duše, lebo duša viac trpí. Keď teda duša, ktorá viac trpí, nemôže zomrieť, prečo by malo zomrieť telo, ktoré bude trpieť? Prečo by bolo neuveriteľné, že večný oheň môže pôsobiť telu bolesť, a nie smrť, ak telo zapríčiňuje duši bolesť, a nenúti ju zomrieť? Bolesť teda nie je nevyhnutnou príčinou smrti.

21.4. Príklady z prírody, že aj v mukách môže telo žiť.

Ak podľa prírodovedných bádateľov salamandra žije v ohni, a niektoré vrchy na Sicílii od nepamäti až dodnes neustále horia plameňom, a predsa sa nezmenšujú, to sú dostatočné dôkazy, že nie všetko zhorí, čo horí; a ak aj duša dokazuje, že nie všetko musí zomrieť, čo trpí, prečo sa od nás žiadajú ešte dôkazy, že telá odsúdených na večný trest ani v ohni nestrácajú svoju dušu a horia bez zhorenia a cítia bolesť beztoho, aby musely zaniknúť? Takú vlastnosť bude mať potom podstata tela, danú jej od toho, ktorý tak podivne a rozmanito dal toľkým veciam vlastnosti, na ktoré sa dívame, ale pretože sú početné, nevzbudzujú v nás obdiv. Lebo kto, ak nie Boh, dal telu mŕtveho páva vlastnosť, že nehnije? Keďže sa nám to videlo neuveriteľným a naskytla sa príležitosť, že nám raz v Kartágu predložili na stôl pripraveného toho vtáka, kázali sme odseknúť časť z jeho pŕs a odložiť. Po uplynutí toľko dní, keď sa každé mäso začína kaziť, toto mäso sa vôbec nekazilo, ba ani nezapáchalo. A nepokazilo sa ani za tridsať dní a ani po roku sa neskazilo, len sa vysušilo a scvrklo. Kto dal plevám toľko chladu, že sneh nimi posypaný sa zachová, alebo toľko tepla, že v nich dozreje nezrelé ovocie?

Kto vypočíta divy ohňa? V ňom všetko spálené černie, hoci oheň je jasný. Hoci je najkrajšej farby, predsa pozbavuje všetky veci farby a zo žeravého uhlíka robí čierny uhoľ. Ale ani to nie je vždy tak, lebo napríklad rozpálené kamene obelejú a čím je oheň červenší, tým sú ony belšie, a biele sa podobá viac svetlu a čierne zas viac tme. Keď oheň v horiacom dreve rozpaľuje kamene, nemá opačný účinok v sebe opačných veciach. Hoci kameň a drevo sú rozličné veci, predsa nie sú si opačné, ako napríklad biele a čierne, z ktorých oheň dáva jedno kameňom a druhé drevu. Sám jasný dáva jasnosť kameňom a zatemňuje drevo, keď ho opustí, hoci ho zjasňoval, keď v ňom žil. Či aj pri uhlí nie je podivná krehkosť, že sa pri najslabšom údere láme a pri najmenšom tlaku rozmrví, ale má zas aj takú trvácnosť, že mu nijaká vlhkosť neuškodí, ani neviem aké veky ho nezničia. Preto dávajú uhlie aj pod hraničné kamene (medzníky) na poliach, aby sa predišlo sporom, ktoré by mohly po čase vzniknúť, v ktorých by sa tvrdilo, že zasadený hraničný kameň neoznačuje správne medzu. Kto to urobil, aby uhlie tak dlho vydržalo vo vlhkej zemi, kde drevo hnije? Urobil to ničiteľ všetkých vecí, oheň.

Pozrime sa aj na podivné vlastnosti vápna. Okrem toho, čo sme už spomenuli, že od ohňa obelie, od čoho iné veci očervenejú, okrem toho berie do seba aj oheň a uchováva ho aj vtedy, keď pre iných, čo sa ho dotýkajú, je už len chladnou hrudou, a nijaký telesný smysel vtedy už nepocíti skrytý oheň. Keď ho skusmo zistíme, hoci ho aj nevidíme, predsa jestvuje vo vápennom kuse akosi uspaný. Preto hovoríme, že vápno je živé, ako keby skrytý oheň bol neviditeľnou dušou viditeľného tela. To je však pri ňom čudné, že keď ho hasíme, vtedy horí. Ak chceme vápno pozbaviť skrytého ohňa, ponoríme ho do vody alebo vodou zalejeme, a hoci bolo dosiaľ studené, začína vrieť teraz od toho, od čoho všetky iné veci chladnú. Tak teda keď kus vápna zomiera, ukazuje sa v ňom skrytý, ustupujúci oheň a potom ako by po smrti, tak ochladne, že už aj pri dotyku s vodou nebude horieť a keď sme ho predtým volali živým, teraz ho už voláme zahaseným. Azda sa už nič iného nedá povedať o divných vlastnostiach vápna? Dá sa, aj povieme. Ak miesto vody použiješ olej, ktorý je predsa veľkým napomáhateľom ohňa, vápno sa nezapáli, hoci by si ho neviem ako hrúžil alebo polieval. Keby sme taký div počuli alebo čítali o nejakom indickom kameni a nemohli by sme sa o tom presvedčiť, iste by sme to pokladali za klamstvo, alebo by sme sa aspoň veľmi čudovali. Keď máme dôkazy takých vecí každodenne pred očami, zovšednejú nám, nie preto, že by boly menej divné, ale svojou ustavičnou prítomnosťou zovšednejú. Tak sme sa prestali čudovať niektorým veciam, dovezeným k nám z ďalekej Indie, veciam tiež veľmi čudným.

Diamantový kameň majú u nás mnohí, najmä zlatníci a znalci perál. Tento kameň nemôžu ničím obrobiť, ani železom ani ohňom ani ničím iným, ale len krvou capa. Tí, ktorí ho majú a

poznajú jeho vlastnosti, či sa mu tak čudujú ako tí, ktorí prvý raz poznali jeho silu? Ktorí ju nepoznajú, azda ani neveria, alebo ak aj veria, predsa sa čudujú, že je to neobyčajná vec. Ba aj keď sa im prihodilo, že to sami skúsili, jednako sa ešte čudujú nad neobyčajnosťou, ale každodennosť skúsenosti pomaly stiera príčinu obdivu. O magnete vieme, že priťahuje železo. Keď som to videl prvý ráz, zhrozil som sa. Videl som, ako magnetový kameň pritiahol k sebe železný prsteň, ktorý na ňom zostal visieť. Potom ako by železu, sebou prichytenému, dal zo svojej sily, to prichytilo zas druhý prsteň, ako magnet prichytil prvý prsteň. Potom sa tak isto pripojil tretí prsteň, potom štvrtý a viac a boly pospájané nie vnútorne, ale zvonku, len ako by prilepené a tvorily reťaz prsteňov. Kto by neobdivoval moc magnetu, ktorá nebola len v ňom, ale prechádzala aj do toľkých ďalších telies a spájala ich neviditeľným sväzkom? Ale ešte čudnejšie je to, čo som sa dozvedel o magnete od svojho spolubrata a spolubiskupa Severa Milevitana. Hovoril, že keď bol u Batanriusa, niekdajšieho správcu Afriky, že videl, ako vytiahol magnet, držal ho pod striebrom a na striebro položil železo. Potom keď pohyboval pod striebrom rukou, v ktorej mal magnet, tak isto sa pohybovalo železo, položené na striebre, a striebro uprostred zostalo nepohnuté. Povedal som, že to on videl, že som to od neho počul a ja som uveril, ako by som to bol sám videl. Uvediem aj to, čo som čítal o magnete. Keď sa položí vedľa neho diamant, už nepriťahuje železo a ak má železo pritiahnuté a priblíži sa diamant, ihneď železo pustí. Magnet rozposiela India. Keď už my, keď sme ho poznali, prestali sme sa čudovať, o čo viac tí, od ktorých ho máme, ak ho môžu ľahko získať, tak isto ako my vápno, ktoré hoci vrie od studenej vody, slúžiacej obyčajne na zahasenie ohňa, a nevrie od oleja, oheň obyčajne roznecujúceho.

21.5. Príčinu mnohých úkazov nemožno spoznať, a predsa ich skutočnosť je nepochybná.

Neverci, ktorí žiadajú od nás vysvetlenie božích zázrakov, či už minulých alebo budúcich, ktoré im ohlasujeme, ale skúsenosťou nemôžeme dokázať, nakoľko presahujú silu ľudského umu, naše tvrdenie pokladajú za falošné. Nech nám teda oni sami vysvetlia toľko rozmanitých úkazov, ktoré môžeme vidieť alebo vidíme. Ak zistia, že to človek nemôže vysvetliť, musia priznať, že ak niečo nemožno pochopiť a vysvetliť, to ešte nie je dôvod, aby to nemohlo jestvovať v minulosti alebo v budúcnosti, najmä keď aj v prítomnosti sú veci, ktoré tiež nemožno pochopiť a vysvetliť. Nehovorím o množstve tých vecí, ktoré sú v rozličných knihách opísané, alebo ktoré sa staly a minuly, ale o tých, ktoré ešte aj dnes sú na niektorých miestach. Ak by ta niekto chcel a mohol ísť, môže sa na vlastné oči presvedčiť o ich pravdivosti. Spomeniem len niektoré. Hovoria, že soľ z Agrigentu na Sicílii sa v ohni topí a vo vode praští ako v ohni. V krajine Garamantov je vraj prameň, vo dne tak studený, že sa nedá z neho piť, a v noci tak horúci, že sa ho nemožno dotknúť. Iný prameň v Epire je taký, v ktorom zapálené sviece zhasínajú ako aj v iných prameňoch, ale čo je zas nie ako v iných, zhasnuté sa zapaľujú. Asbest, arkádsky kameň, má od toho meno, že raz zapálený sa už nedá zahasiť. (Asbestos — neuhasiteľný.) V Egypte drevo z určitej figy nepláva na vode ako iné drevá, ale sa ponára, a čo je ešte čudnejšie, keď za istý čas bolo na dne, vypláva na povrch, hoci by sa zdalo, že premočené bude ešte ťažšie, pre vlhkosť, ktorú uzatvára v sebe. V sodomskej krajine sa rodia jablká a celkom sa podobajú zrelým, ale keď sa do nich zahryzne alebo ak ich niekto stisne a koža praskne, rozprášia sa na dym a popol. Pyrit, perský kameň, ak ho v dlani mocne tlačíme, páli ruku, podľa čoho je vlastne aj jeho meno. (To pyr — oheň.) V Perzii sa vyskytuje kameň selenit, ktorého lesk rastie alebo sa umenšuje súčasne s mesiacom. (É seléne — mesiac.) V Kapadocii sa vraj kobyly oplodňujú vetrom, ale ich žriebätá žijú len tri roky. Tylon, indický ostrov, má tú prednosť pred všetkými krajinami, že tamojšie stromy nikdy nestrácajú svoje lístie. (Asi Ceylon.)

Tí neverci, čo nechcú veriť svätému Písmu, nech mi vysvetlia, ak môžu, tie divy a nespočetné iné, ktoré nie už ako dávne a minulé činy sú opísané v dejinách, ale ktoré trvajú stále na mieste, a ktoré ja, inou vecou zaujatý, nemôžem všetky vypočítať. Písmu neveria, lebo ho nepokladajú za božské, nakoľko spomína veci ťažko uveriteľné, ako sú aj tieto, o ktorých teraz hovoríme. Hovoria, že to nik nepochopí, aby telo horelo, a nezhorelo, — trpelo, a nezomrelo. Veľkí sú to mudrci, ktorí vedia vysvetliť všetko, o čom sa všeobecne vie, že je nepochopiteľné a čudné, nech nám teda vysvetlia tých niekoľko vecí, ktoré sme uviedli. Keby o tých veciach nevedeli a my by sme im povedali, že sa kedysi stanú, ešte menej by tomu určite verili, ako tomu, o čom im teraz hovoríme, že bude. Ktorý z nich by nám uveril, keby sme mu, ako teraz, hovorili o telách, že budú žiť a stále horieť a trpieť, a nikdy nezomrú, keby sme povedali, že v budúcom živote bude taká soľ, ktorá sa bude v ohni topiť ako vo vode a vo vode prašťať, ako v ohni; alebo že bude taký prameň, ktorý je za nočného chladu taký horúci, že sa ho nemožno dotknúť, a za dennej horúčavy taký chladný, že nemožno z neho piť; alebo že bude taký kameň, ktorý bude páliť ruku toho, kto ho bude v ruke držať, alebo iný taký, ktorý zapálený nezhorí; alebo iné také divy, ktoré som uviedol, zakiaľ som mnoho iných vynechal; keby sme nevercom povedali, že také veci budú v budúcnosti a oni by nám nato odpovedali: »Ak chcete, aby sme tomu verili, vysvetlite nám všetky tie veci« — museli by sme sa priznať, že to nedokážeme, lebo slabý ľudský rozum nevie vysvetliť tieto a podobné božie divy. Predsa však pevne veríme, že Všemohúci nestvoril tie veci bez príčiny, hoci ich ľudský rozum nevie vysvetliť a nie sme istí, čo chcel. V tom sme si však celkom istí, že Bohu nie je nič nemožné, čo by chcel, a my mu veríme všetko, čo nám hlása, a nemôžeme veriť že je nemohúci a klamlivý. A tí ohovárači viery a vymáhajúci, aby sme im všetko vysvetlili, čo povedia na tie veci, ktoré ľudský rozum nevie vysvetliť, a ktoré predsa jestvujú a zdajú sa odporovať prirodzenosti? Keby sme povedali, že tie veci ešte len budú, aj vtedy by tí neverci od nás vymáhali vysvetlenie, ako aj teraz vymáhajú vysvetlenie toho, o čom im hovoríme, že bude. A keďže aj vo veciach jestvujúcich rozum náš a reč naša sú nedokonalé, aby ich obsiahly a vysvetlily, a predsa jestvujú, tak isto aj tie budúce veci nebudú nejestvovať preto, že ich rozum náš tak isto ako tie prvé, nechápe.

21.6. Nie všetky divy sú prirodzené: niektoré sú dielom ľudského ducha, niektoré zas diabla. (Obsah.)

Mnohí nám budú namietať, že neveria v divy, ktoré im predkladáme na verenie a povedia: »Ak máme my veriť vašim divom, verte aj vy našim.« A potom nám predložia naozaj niektoré svoje. Je kdesi chrám Venušin, pri ňom svietnik, na ktorom horí svetlo. Hoci je svietnik pod holým nebom, predsa nijaký vietor ani dážď ani búrka ho nezhasí. Preto sa aj lampa volá »nezhasínajúca lampa«, po grécky lychnos asbestos, podobne ako ten kameň.[2]) Na to len toľko povieme, že ak skutočne taký chrám niekde jestvuje a ak skutočne je tam ten svietnik so svetlom, môže to byť buď nejakým tajomným zariadením, buď aj použitím nami spomínaného asbestu, alebo azda aj pomocou démona sa môže niečo takého diať. Podobne sa spomínalo, že v nejakom chráme akési božstvo sa vznášalo v priestore pod klenbou chrámu, vraj svojou mocou. Ale v skutočnosti to bolo urobené pomocou dvoch magnetov,[3]) jedného v podlahe a druhého v klenbe a socha božstva bola železná. Tak možno teda mnoho pohanských divov vysvetľovať pomocou rozličných, ľuďom neznámych zariadení, alebo aj pomocou diablov, ktorí chcú čím viac ľudí zviesť od úcty pravého Boha.

21.7. Božia všemohúcnosť je dostatočnou príčinou viery v neobyčajné veci.

Prečo by nemohol Boh urobiť, aby aj telá mŕtvych ožily a večný oheň trápil telá zatratených, keď ten Boh učinil svet, plný nespočetných divov na nebi, na zemi, v povetrí a vo vode, keď

už aj svet je nepochybne väčším a významnejším zázrakom ako všetko to, čoho je plný. Naši protivníci, hoci veria, že je Boh, ktorý stvoril svet a že sú bohovia, ktorých Boh učinil a pomocou ktorých vraj riadi svet, hoci nepopierajú, ba ešte tvrdia, že jestvujú mocnosti, schopné robiť divy, či už z vlastnej vôle alebo pomocou kultu alebo obradov, alebo že jestvujú pozemské mocnosti, schopné robiť magické divy, predsa keď im pripomenieme divné úkazy uprostred iných vecí, ktoré nie sú ani rozumnými bytosťami, ani duchami, obdarenými rozumom, ako napríklad niektoré vyššie spomínané, odpovedajú: »To je celkom prirodzená vec, prirodzenosť tých vecí je už taká, tie úkazy sú vlastnosťou tých prirodzeností.« Dôvod, že soľ z Agrigentu sa v ohni topí a vo vode praští, je v tom, že je to prirodzenosť tej soli. A predsa sa to zdá proti prirodzenosti, ktorá nie ohňu, ale vode dala moc roztápania, a nie vode, ale ohňu moc sušenia. Ďalej tvrdia, že prirodzenosť tej soli je práve v protivách. Tak vysvetľujú aj čudné úkazy garamantického prameňa, v ktorom tá istá žila tak chladí vo dne a tak páli v noci, že to nemožno vydržať. Tak isto hovoria aj o inom, ktorý hoci je chladný na dotyk a hoci ako aj iné pramene hasí doň vloženú sviečku a zapálenú, ale rozdielny od iných v tom, že zapaľuje zhasenú sviecu. To isté vravia o kameni asbestu, ktorý nemá vlastný oheň v sebe, ale raz zapálený tak horí, že ho nemožno zahasiť. To samé napokon hovoria o iných veciach, ktoré sa už neoddá vypočítavať a ktoré, hoci majú v sebe neobyčajnú moc, a ako sa zdá, opačnú prirodzenosť, to už nevedia ináč vysvetliť, len výpoveďou, že taká je už prirodzenosť tých vecí. Priznám sa, že je to krátke vysvetlenie, ale stačí. Keďže je však Boh pôvodcom všetkých prirodzeností, prečo nechcú pristať na našu odpoveď, keď chcú, aby sme im vysvetlili to, čo sa im vidí neuveriteľné, a my odpovedáme, že aká je vôľa všemohúceho Boha. Boh sa predsa pre nič iného nemenuje všemohúcim, len preto, že môže spraviť všetko, čokoľvek chce. On mohol stvoriť toľko vecí a takých, ktoré keby sa zjavne neukazovaly, alebo by o nich nehovorili, hodnoverní a žijúci svedkovia, iste by sa pokladaly za nemožné. Nehovoríme len o tých, čo sú nám celkom neznáme, ale aj o tých, ktoré ako dobre známe, som spomenul. Tie veci medzi nami nemajú iného svedka, okrem tých svedkov, ktorých knihy, o tých veciach napísané, čítame; a písali o tých veciach tí, čo neboli poučení od Boha a ako ľudia mohli prípadne aj poblúdiť. Každý teda môže v tie veci neveriť a nikoho nemožno zato haniť.

Ani ja nemienim veriť opovážlivo všetkým divom, ktoré som uviedol. Ani neverím v ne natoľko, aby som nemal o nich nijakú pochybnosť, okrem tých, o ktorých som sa na vlastné oči presvedčil a ktoré môže každý potvrdiť. Medzi také veci, napríklad, patria: o vápne, ktoré vrie vo vode a v oleji zostane chladné; o magnete, ktorý akousi neznámou a smyslami nepostihnuteľnou príťažlivou silou nepohne slámkou, ale priťahuje železo; o mäse páva, ktoré sa neskazí, hoci aj Platónovo telo podľahlo skaze; o plevách, ktoré chladia tak, že sa sneh pod nimi netopí, ale aj hrejú tak, že ovocie v nich dozrieva; o jasnom a svietiacom ohni, ktorý súhlasne so svojou jasnosťou vybieli vypálené kamene, a oproti svojej jasnosti zas veľa iných vecí začadí a očierni. Podobná je vlastnosť oleja, ktorý je jasný a robí čierne škvrny, alebo bieleho striebra, ktoré robí čierne čiary. Alebo aj uhlie: oheň mení pekné biele drevo na mrzké a čierne uhlie, avšak tvrdé drevo, ktoré podlieha hnilobe, mení na krehké uhlie, ktoré však nikdy nehnije. Niektoré z tých vecí sú známe mne, ale aj iným ľuďom, niektoré zas všetkým ľuďom sú známe. Podobných vecí je ešte ďaleko viac, ale bolo by zdĺhavé uvádzať ich všetky v tej knihe. Čo sa týka tých divov, ktoré som sám nevidel, ale som ich uviedol, lebo som o nich čítal, nemohol som nájsť vážnych svedkov, od ktorých by som sa bol dozvedel, či sú tie divné úkazy pravdivé. Okrem tých dvoch: jeden o prameni, v ktorom horiace sviece hasnú a zhasené sa zapaľujú, druhý o sodomských jablkách, navonok dozretých a vnútri majúcich dym a popol. Čo sa týka prameňa v Epire, nestretol som v skutočnosti takých, ktorí by ho videli, ale taký sám prameň poznali v Galii, neďaleko mesta Gratianopolis (Grenoble). O sodomskom ovocí nielen celkom hodnoverné knihy hovoria, ale aj veľmi mnohí ľudia

svedčia, že ho videli, preto nemôžem mať o tom nijakú pochybnosť. Čo sa iných vecí týka, taký pomer mám k nim, že ich nemôžem ani popierať, ale ani nemôžem potvrdiť ich pravdivosť. Uviedol som ich predsa preto, lebo som o nich čítal u spisovateľov toho odboru, s ktorými vlastne zápasím. Chcel som tým ukázať, ako mnoho z našich protivníkov verí tomu, čo je v ich knihách napísané, bez toho, aby to dokázali. Keď však my hovoríme, že všemohúci Boh má urobiť také veci, ktoré prevyšujú ich skúsenosť a rozum, nechcú veriť, ani keď sa im tie veci vysvetlia a dokážu. Lebo aký lepší a presvedčivejší dôvod možno udať nad ten, že Všemohúci môže také veci urobiť a že ich urobí, lebo tak predpovedal v tých istých knihách, kde sa rovnako predpovedaly iné veci, a tie sa už splnily, čo možno celkom hmatateľne dokázať. Splní, čo predpovedal, hoci sa to zdá nepochopiteľné a nemožné, tak isto, ako napríklad, splnil to, čo bol predpovedal, že neveriaci pohani uveria v neuveriteľné veci.

21.8. Nie je protiprirodzené, ak v nejakej veci, ktorej prirodzenosť je známa, začne byť niečo odlišné od toho, čo je známe. (Obsah.)

Naši nepriatelia nechcú uznať, aby mohli telá v treste stále horieť a nezhorieť a trpieť a nezomrieť, lebo vraj nemožno zmeniť prirodzenosť akejkoľvek veci, ktorá musí byť len taká, aká je. Keby uznali naše sväté knihy a to, čo je v nich, našli by tam, že napríklad ľudská prirodzenosť bola iná pred hriechom a iná po ňom a celkom iná bude po zmŕtvychvstaní. Musíme preto z ich kníh dokázať, že nejaká vec môže mať v sebe niečo iného, čo predtým nemala. Nejdem spomínať všetko, ale aspoň niečo. V knihe Marca Varra, nadpísanej »De gente populi Romani« — O pôvode rímskeho národa — sa tvrdí, že raz sa ukázal na hviezde Večernici zvláštny znak, akého nebolo nikdy predtým ani potom, totiž zmenila svoju farbu, beh, rozmery, vlastnosti. Teda môžme povedať podľa toho, že zmenila svoju prirodzenosť, lebo nadobudla vlastnosti, ktorých predtým nemala. A tak by sme mohli pokračovať. Nám však stačí vedomie, že nič nemôže byť protiprirodzené, čo sa stalo podľa božej vôle. A Boh môže zmeniť aj prirodzenosť vecí, totiž dať im také vlastnosti, ktorých predtým nemaly, lebo ak vedel a mohol stvoriť prirodzenosť vecí, iste tým skôr je v jeho moci, aby zmenil prirodzenosť vecí. A tak aj telám vo večnosti môže dať nové vlastnosti, ktoré predtým nemaly a ktoré sú nám podľa nášho náhľadu pozemského čudnými, ba zdajú sa nám aj nemožnými.

21.9. Peklo a večné tresty.

To, čo povedal Pán skrze svojho proroka o večnom treste, že »Červ ich nezomrie a oheň ich nevyhasne« (Iz. 66, 24), to sa splní, celkom isto sa splní. Aby nám to ešte dôraznejšie pripomenul, sám Pán Ježiš, hovoriac o údoch, ktoré nás pohoršujú — vlastne o ľuďoch, ktorí sú nám natoľko milí, ako naše najbližšie údy —, rozkazuje ich odťať a hovorí: »Lepšie ti bude zmrzačenému vojsť do života, ako mať obe ruky, a ísť do pekla, do neuhasiteľného ohňa, kde ich červ neumiera ani oheň nehasne.« Rovnako hovorí o nohe: »Lepšie ti bude kuľhavému vojsť do večného života, ako by si mal obe nohy, a tak ťa hodili do pekla s neuhasiteľným ohňom, kde ich červ neumiera ani oheň nehasne.« A nie ináč hovorí o oku: »Lepšie ti bude jednookému vojsť do kráľovstva božieho, ako by si mal obe oči, a tak ťa hodili do ohnivého pekla, kde ich červ neumiera ani oheň nehasne« (Mar. 9, 42—48). Nemrzelo ho trikrát opakovať tie isté slová na jednom mieste. Koho nepostraší opakovanie a pohrozenie trestom, tak dôrazné ústami samého Boha?

Tí, ktorí chcú oba tresty, t. j. oheň aj červa, rozumieť len o treste duše, a nie tela, hovoria, že vytvorení z božieho kráľovstva neskoro a bezvýsledne ľutujú vnútornou bolesťou, ktorú možno priliehavo pomenovať horiacim ohňom, odtiaľ aj výrok apoštolov: »Kto trpí

pohoršenie, aby to aj mňa nepálilo?« (II. Kor. 11, 29.) Tá istá bolesť duše sa má rozumieť červom. Lebo aj tak — hovoria — je napísané: »Ako moľ šaty a červík drevo, tak sožiera zármutok srdce muža« (Prísl. 25, 20). Tí však, ktorí nepochybujú, že v tom treste bude trest duše aj tela, veria, že telo sa bude páliť a dušu bude trýzniť červ smútku. Akokoľvek je tento náhľad pravdepodobnejší, lebo je nerozumné hovoriť, že buď telo alebo duša nebude tam trpieť, ja by som predsa len skôr tvrdil, že oba tresty zasiahnu telo, ako že by ani- jeden telo nezasiahol. Preto sa v tých slovách nič nehovorí o utrpení duše, lebo to vyplýva samo od seba, bez hovorenia, že ak telo bude trpieť, vtedy aj duša bude trpieť, hoci pohrúžená v ľútosti, ale jalovej. Aj v Starom zákone čítame: »Pomsta tela, bezbožného, oheň a červ« (Sir. 7, 19). Spisovateľ mohol kratšie povedať »pomsta bezbožného«. Prečo však povedal »pomsta tela bezbožného«, ak nie preto, že jedno aj druhé, t. j. oheň a červ, budú trestami tela? Možno aj preto povedal »pomsta tela«, lebo v človekovi bude to potrestané, čo žilo podľa tela (preto človek dôjde do druhej smrti, o ktorej hovorí apoštol: »Ak budete žiť podľa tela, zomriete« (Rim. 8, 13)). Nech si každý vyberie, čo chce. Alebo vzťahuje oheň na telo a červa na dušu, prvé vo vlastnom význame, druhé v prenesenom; alebo jedno i druhé na telo, vo vlastnom význame. Vyššie som dostatočne poukázal, že živočíchy môžu aj v ohni žiť, horieť, a nezhorieť, trpieť, a nezomrieť, a to zo zázračnej moci všemohúceho Stvoriteľa. Kto by to Stvoriteľovi popieral, ten nevie, od koho pochádza všetko, čo sa v prírode obdivuje. Boh stvoril na tomto svete všetky malé i veľké divy, ktoré sme uviedli, a omnoho viac tých, ktoré sme neuviedli, a všetko umiestil na svete, ktorý je sám najväčším zázrakom. Nech si teda každý vyberie, čo chce: či sa červ vzťahuje vo vlastnom smysle na telo, či v prenesenom smysle na dušu. Ktorá z tých mienok je pravdivejšia, to sa jedine potom dokonale ukáže, keď bude vedomosť svätých taká dokonalá, že nebudú potrebovať skúsiť tie tresty, aby ich náležite poznali, ale pochopia ich potom pomocou dokonalej, plnej múdrosti (teraz poznávame len zčiastky, kým nepríde, čo je dokonalé). Nijako si však nemôžeme myslieť, že budúce telá budú také, že nebudú cítiť nijaké bolesti, zapríčinené ohňom.

21.10. Či pekelný oheň páli aj zlých duchov, ktorí nemajú tela?

Tu sa naskytá otázka: Ak to nebude netelesný oheň, ako je napríklad bolesť duše, ale oheň telesný (fyzický), ktorý pri dotyku páli, aby mohol trápiť telá, ako potom môže byť trestom pre zlých duchov? Veď ľuďom a diablom má byť určený za trest ten istý oheň, o ktorom hovorí Kristus: »Odíďte odo mňa, zlorečení, do ohňa večného, ktorý je pripravený diablovi a jeho anjelom« (Mat. 25, 41). Možno, že diabli majú nejaké svoje telá, ako pripúšťalo mnoho učencov, telá utvorené z hustého a vlhkého vzduchu, ktorého náraz cítime pri zadutí vetru. Keby ten živel (vlhký vzduch) ohňom nepálil, potom by nepálil, ako páli napríklad v kúpeli (parnom). Aby mohol vzduch páliť najprv sa sám musí zohriať, aby dal to, čo sám prijíma. Ak však niekto tvrdí, že diabli nemajú telá, netreba si s tým hlavu lámať a viesť úporné škriepky. Prečo by sme nemohli povedať, že aj netelesní duchovia môžu akýmsi zvláštnym, ale určitým spôsobom trpieť tresty večného ohňa, keď ľudské duše, ktoré sú určite netelesné, mohly byť aj teraz uzavreté do telesných údov, aj potom budú môcť byť nerozlučne spojené so svojimi telami? Aj duch diablov, alebo radšej duchovia diabli, hoci by nijaké telá nemali, teda netelesní, spoja sa s ohňom, aby ich mučil, nie, pravda, tak, ako by plamene, ktoré ich obchvátia maly spojením s nimi oživiť a stať sa bytosťami z tela a duše, ale, ako som už povedal, diabli sa divným a neopísateľným spôsobom spoja s ohňom, a prijmú od neho trest beztoho, aby mu oni dali život. Aj ten druhý spôsob spojenia, podľa ktorého sa spoja duchovia s telom a stanú sa živými bytosťami, složenými z tela a duše, je tiež divný a nepochopiteľný človekovi, hoci sám človek je tiež takou bytosťou.

Povedal by som, že duchovia bez tela tak budú horieť, ako horel v pekle ten boháč, ktorý hovorí: »Hrozne sa trápim v tomto plameni« (Luk. 16, 24), keby som nepredvídal hneď odpoveď, že plameň bol taký, aké boly aj oči, ktoré pozdvihol, aby videl Lazára; aký bol aj jazyk, pre ktorý chcel aspoň kvapku vody; aký aj prst Lazárov, ktorý mu to mal dať. A to boly predsa len duše bez tela. Preto takým istým netelesným bol aj plameň, ktorý ho páli, aj kvapka vody, po ktorej túžil. Také sú videnia spiacich ľudí, alebo aj tých, ktorí v úchvate vidia netelesné veci, ktoré majú podobu tiel. Ba aj sám človek, hoci je vo videniach v duchu, a nie v tele, vidí samého seba tak podobného vlastnému telu, že celkom nemôže rozoznať (skutočné telo od zjavu). Lež peklo, ktoré sa menuje jazerom ohňa a síry, bude telesným ohňom a bude trápiť telá zatratencov. Buď ľudské telá aj diabolské, ľudské pevné a diabolské vzdušné. Buď ľudské telá spolu s dušami, diablov len ako duchov bez tiel, ale tak, že sa budú stýkať s ohňom, budú z neho brať trest, ale neodovzdajú mu svoj život. Jeden oheň bude spoločný pre jedných i druhých, ako povedala Pravda (Mat. 25, 41).

21.11. Či spravodlivosť žiada, aby dĺžka trestov bola toľká ako dĺžka hriechov?

Niektorí, proti ktorým bránime boží štát, pokladajú za nespravodlivé, aby za hriechy hocako veľké, ale vykonané v trvaní krátkeho času, mal byť každý potrestaný večným trestom. Ako keby kdekoľvek a akékoľvek právo vymáhalo, aby len za taký čas bol každý potrestaný, za aký sa dopustil viny, ktorou si trest zaslúžil. V zákonoch, podľa Tullia, je osem druhov trestov: peňažný trest, väzenie, bičovanie, odveta, verejné zahanbenie, vyhnanstvo, smrť a otroctvo. Ktorý z týchto trestov môže byť vykonaný v takom istom čase, v akom trvalo previnenie, aby čas znášania trestu zodpovedal dĺžke času, v ktorom sa hriech spáchal, okrem odvety? Lebo trest odvety spočíva v tom, že vinník musí znášať to isté, čo sám urobil.[4]) Podľa toho bol aj zákon: »Oko za oko, zub za zub« (II. Mojž. 21, 24). Je možné, aby vinník v takom istom krátkom čase stratil oko, podľa výroku spravodlivosti, ako on bezbožnosťou a hriešne vybil oko druhému? Ak pobozkanie cudzej ženy sa podľa spravodlivosti má trestať bičovaním, ten, kto dal bozk v okamihu, netrestá sa aj hodinovým bičovaním a sladkosť nepatrnej rozkoše sa netrestá dlhou bolesťou? A väzenie? Či sa vinník posiela do väzenia alebo do pút len na tak dlho, ako dlho trvala jeho vina? Či podľa spravodlivosti musí znášať otrok mnohoročné tresty v putách za to, že slovom alebo jediným úderom, čo pominie v krátkej chvíli, potupil alebo uderil svojho pána? A čo peňažitý trest, zahanbenie, vyhnanstvo, otroctvo, ktoré sa pravidelne tak ukladajú, že sa pri nich nedáva milosť, nepodobajú sa primerane s týmto životom večným trestom? Nemôžu byť večnými, lebo ani život nie je večný, a predsa hriechy, trestané tak dlhými trestami, môžu sa spáchať vo chvíli. Nebolo človeka, ktorý by tvrdil, že tresty vinníkov sa majú tak chytro skončiť, ako chytro sa spáchalo vraždenie, cudzoložstvá, zneuctenia alebo hocktorý iný zločin, ktorý sa nemá merať podľa dĺžky času, ale podľa rozmerov neprávosti a bezbožnosti. Ak niekoho trescú smrťou za niektorý veľký zločin, či čas smrti, ktorý je nepatrne krátky, pokladajú zákony za trest, a či nie radšej to, že vinníka odstraňujú natrvalo z ľudskej spoločnosti? Ako sa trestom prvej smrti vylučujú ľudia z tohto smrteľného štátu, tak isto sa trestom druhej smrti vylučujú ľudia zo štátu nesmrteľného. Ako zákony smrteľného štátu nedopúšťajú, aby si mohol niekto zabitý doň navrátiť, tak isto zákony druhého štátu nedopúšťajú, aby niekto odsúdený na druhú smrť, mohol sa vrátiť do večného života. Naši protivníci ďalej hovoria: Ako môže byť pravda, čo povedal váš Kristus: »Akou mierou totiž vy budete merať, takou aj vám namerajú« (Luk. 6, 38), keď za dočasný hriech sa trestá večným trestom? Nechápu, že čo sa tam hovorí o rovnakej miere, netýka sa dĺžky času, ale rovnakej miery zlého, totiž, kto zlo urobil, aj trpieť musí zlo. Hoci sa to vlastne týka tej veci, o ktorej vtedy Pán hovoril, totiž o posudzovaní a odsudzovaní bližných. Kto súdi a odsudzuje nespravodlivo, bude spravodlivo súdený a

odsúdený t. j. hoci nie to isté, čo dal, ale v tej istej miere dostane nazpäť. Súdom sa prehrešil, súdom aj trpí, hoci to urobil odsúdením, ktoré je nespravodlivé, musí teraz trpieť odsúdením, ktoré je spravodlivé.

21.12. Pre veľkosť prvého hriechu všetci zasluhujú večný trest. (Obsah.)

Večný trest sa zdá ľudskému smýšľaniu preto nespravodlivý a čudný, lebo v tomto živote nemáme múdrosť, ktorou by sme pochopili, aké zlo je v hriechu, najmä aké zlo bolo v prvom ľudskom hriechu. Čím väčšmi prvý človek užíval Boha, tým väčšia bola jeho bezbožnosť, keď dobrovoľne odpadol od Boha. Tým si zaslúžil zlo a zničil dobro, ktoré mohol mať naveky. Tak sa celé ľudské pokolenie stalo odsúdenou masou, ľudské pokolenie zostalo potrestané v prvom človekovi, ako by vo svojom koreni. Každý mal byť potrestaný tým trestom, ak by ho len neoslobodila nezaslúžená milosť a božie milosrdenstvo. Tak sa rozdelilo ľudské pokolenie, aby sa na niektorých ukázalo, čo zmôže milosť a milosrdenstvo, a na niektorých, čo znamená spravodlivý trest. Na všetkých sa nemôže ukázať oboje, aj trest aj milosť, lebo ak by všetci podľahli trestu, nemala by sa na kom ukázať milosť, a naopak, ak by všetci obsiahli milosť, nemal by sa na kom ukázať trest.

21.13. Niektorí myslia, že vinníci trpia po smrti len preto, aby sa očistili. (Obsah.)

Hoci platónici učia, že nijaký hriech nezostane bez trestu, myslia, že trest je len nato, aby polepšil vinníka. Teda vlastne by chceli utvrdiť náhľad, že tresty aj v druhom živote majú len smysel očisťujúci. My hovoríme, že aj na tomto svete sú tresty, ktoré očisťujú ľudí, ale len tých, ktorí sa trestami naozaj polepšia. Všetky časné tresty posiela Boh, buď za minulé hriechy, alebo za hriechy súčasného života, alebo tiež aj preto, aby sa človek cvičil v čnosti. Dočasné tresty trpia niektorí v tomto živote, niektorí po smrti, niektorí aj teraz aj po smrti, ale všetci len do času posledného súdu. A je isté aj to, že nie všetci tí, ktorí si zaslúžili v tomto živote trest a ktorí si ho aj odpykali, že všetci tí budú zas aj vo večnom treste. Ráz očisťujúceho trestu majú teda len časné tresty, či už v tomto živote alebo po smrti, avšak večný trest už nikoho neočisťuje.

21.14. Časné tresty tohto života. (Obsah.)

Hoci každý človek vlastne túži po tom, aby zakúsil čím menej bolesti a trápenia na tejto zemi, predsa je len veľmi málo ľudí, ktorým sa podarí viesť na zemi celý svoj život bez väčších bolestí a utrpenia. Veď už aj Písmo upozorňuje, že ťažký je život človeka na zemi. »Či nie je pokušením ľudský život na zemi?«, hovorí Jób (7, 1). A naozaj. Mnoho vecí v živote pociťuje človek ako trest. Aj nevedomosť a neskúsenosť je trestom. Mladým ľuďom aj učenie a chodenie do školy je trestom, a často radšej znášajú telesné tresty, ako by sa mali učiť. Ba sám začiatok ľudského života je v plači, ako by sa už tým chcelo poukázať na ťarchy života. Krátko je to povedané v knihe Písma: »Ku veľkému trápeniu je stvorený každý človek, a bremeno ťažké leží na synoch Adamových odo dňa, v ktorom vyšli zo života matky až do dňa, v ktorom budú pochovaní do zeme, matky všetkých« (Sir. 40, 1).

21.15. Milosť božia, ktorá nás vytrhuje zo starého zla, súvisí s novým životom. (Obsah.)

Máme si uvedomiť, že ťažkosť tohto života je len následok hriechu, spáchaného v raji. Na zemi sa máme usilovať, aby sme žili duchom a umŕtvovali žiadosti tela, aby sme boli synmi božími, nie podľa prirodzenosti, ale len podľa milosti. Synom Božím podľa prirodzenosti bol jediný, a to Ježiš Kristus. Vzal na seba ľudskú prirodzenosť, aby sme my pomocou neho sa pozbavili toho, čo nás robí hriešnikmi a smrteľníkmi, a súčasne, aby sme zachovali to, čo dobrého máme v sebe. Ako sme skrze jedného človeka došli do najhoršieho zla, tak zas skrze jedného človeka, Boha Ježiša Krista, dosiahneme najvyššie dobro, večnú blaženosť Kým žijeme na zemi, nemôžeme byť nikdy istí so svojím dobrom a svojou dokonalosťou, len potom, keď dôjdeme ta, kde už niet nijakého pokušenia.

21.16. Zákony milosti pre jednotlivé vekové stupne znovuzrodených.

Tak veľké je milosrdenstvo božie »na nádobách milosrdenstva, ktoré predurčil na slávu« (Rim. 9, 23), že už prvé roky ľudského života, t. j. detstvo, ktoré podlieha telu bez odporu, a ďalšie, ktoré voláme chlapčenským vekom, keď sa ešte rozum nepodobral na boj a poddáva sa skoro všetkým hriešnym príjemnostiam, hoci už vie aj rozprávať, a preto ako by už stratil detstvo, alebo slabá myseľ nie je ešte schopná chápať zákon, predsa ak prijal Prostredníkove sviatosti, aj keby skončil dočasný život v tých rokoch, prenesený z moci mrákav do kráľovstva Kristovho, nielen že nebude určený na večný trest, ale nevytrpí po smrti nijaký očistcový trest. Jedine duchovné znovuzrodenie stačí, aby neškodilo to, čo pritiahlo telesné zrodenie so smrťou. Keď sa už dôjde do toho veku, keď už možno chápať prikázania a možno podliehať rozkazu zákona, potom treba nastúpiť boj s nerestami a treba ho viesť úporne, aby nepriviedol do hriechov hodných odsúdenia. Ony ak sa neposilnily zvykom svojich víťazstiev, ľahšie sa dajú premôcť a ustupujú. Keď si však navyknú na víťazenie a rozkazovanie, len veľmi ťažko sa dajú premôcť. A to sa nedeje opravdivejšie a úprimnejšie, ak len nie zamilovaním si pravej spravodlivosti, ktoré je jedine vo viere Kristovej. Ak jestvuje rozkazujúci zákon a chýba pomáhajúci duch, nakoľko samým zákazom vzrastá a vzmáha sa túžba po hriechu, pristupuje aj vina z prestúpenia. Aj to sa niekedy stáva, že zjavné neresti sa premôžu inými skrytými nerestami, ktoré majú zdanie čností, medzi ktorými prevláda pýcha a istá hriešna vysokomyseľnosť páčiť sa sebe samému. Len vtedy treba pokladať neresti za premožené, keď sú premožené láskou Boha, ktorú jedine Boh udeľuje, a nie ináč, len skrze Prostredníka Boha a ľudí, človeka Ježiša Krista, ktorý sa stal účastným na našej smrteľnosti, aby nás urobil účastnými na svojom božstve. Veľmi málo je takých šťastných, ktorí by od svojej mladosti nespáchali nijaký smrteľný hriech, či už nejakou hanebnosťou, či zločinmi alebo nejakou bezbožnosťou, ale že by akousi veľkou štedrosťou ducha potlačili všetko, čím by ich telesná záľuba mohla ovládať. Omnoho viac je takých, ktorí keď dostali príkaz zákona, ak keď predtým podľahli nerestiam a stali sa priestupníkmi zákona, teraz sa utiekajú k pomáhajúcej milosti a s jej pomocou aj vrúcnejšie ľutujú aj hrdinskejšie bojujú, keď myseľ svoju podriadili Bohu a telo pod vládu mysli, a tak sa stali víťazmi. Kto chce vyhnúť večným trestom, musí sa nielen pokrstiť, ale aj v Kristu ospravedlniť a tak prejsť skutočne od diabla ku Kristovi. Očistcové tresty nebudú v budúcnosti nijaké iné, okrem tých, ktoré budú pred posledným a strašným súdom. Nemožno ani to poprieť, že aj večný oheň bude podľa zásluh, hoci aj zlých, pre jedného ľahší, pre druhého ťažší, či už sila a pálčivosť ohňa bude rozdielna podľa toho, ako si kto zaslúžil; či už bude oheň jednako páliť, ale všetci nebudú jednako cítiť bolesť.

21.17. Niektorí si myslia, že nikto nebude naveky zatratený. (Obsah.)

Boli a sú niektorí veľmi milosrdní ľudia, ktorí hovoria, že tresty v pekle nebudú večné, alebo aspoň nie večné pre všetkých, ktorí tam budú, ale po uplynutí nejakého času sa odtiaľ

vyslobodia. Najmilosrdnejší zo všetkých sa ukázal Origenes, ktorý učil, že po istom čase sa aj diabli dostanú z trestu a prejdú do spoločenstva božích anjelov. Cirkev zavrhla túto jeho mienku ako aj mnoho iných.[5]) Niektorí aj to tvrdili, že po poslednom súde budú potrestaní len dočasne a po odpykaní si istého času v treste všetci prejdú do blaženosti. Lež takéto náhľady sa priečia jasným výrokom božím, ktoré sme už tu spomínali.

21.18. Mienka niektorých, že na poslednom súde nebude nikto odsúdený pre príhovor svätých. (Obsah.)

Niektorí zas tvrdia a pripúšťajú, že zlí zaslúžia trest za svoje zlo, ale vraj pri poslednom súde zvíťazí božie milosrdenstvo a na príhovor svätých všetci dosiahnu odpustenie. Lebo ak sa vraj svätí modlili a prosili za nich, keď im boli nepriateľmi, keď ich mučili a trápili, či by nemohli prosiť za nich, keď ich uvidia pokorených? A zas tí, čo hovoria, že aj zlí dôjdu milosrdenstva a po vytrpení trestu za určitý čas, aj keď veľmi dlhý, radi sa odvolávajú na slová žalmu: »Či sa Boh zabudne zmilovať, alebo vo svojom hneve zadrží svoje milosrdenstvo?« (Žalm 76, 10.) Všetci však, ktorí takto vravia, nevzťahujú už širokosť božieho milosrdenstva aj na diablov, ale len na ľudí. V podstate ide v takých mienkach vlastne o to, aby upokojili svoje svedomie, aby si mohli nejako vzbudiť nádej a ospravedlnenie svojho zlého života. Chcú si nahovoriť, že Boh odpustí všetkým, a teda aj im samým.

21.19. Niektorí aj bludárom pripisujú beztrestnosť všetkých hriechov. (Obsah.)

Niektorí tvrdia, že nie všetci ľudia budú z trestu vyslobodení, ale len tí, čo boli pokrstení a účastnia sa na prijímaní Tela Kristovho, nech už vraj akokoľvek žili, alebo v akejkoľvek heréze. Pritom sa odvolávajú na Kristove slová: »Ale je chlieb, ktorý sostupuje s neba a kto bude z neho jesť, neumrie. Ja som ten živý chlieb, ktorý som sostúpil s neba. Ak niekto je z tohto chleba, bude žiť naveky.« (Ján 6, 50—52.)

21.20. Niektorí sľubujú odpustenie len tým, ktorí boli po katolícky pokrstení.

Opäť niektorí sľubujú odpustenie vecného trestu nie všetkým tým, ktorí majú krst Kristov a sviatosť jeho Tela, ale len samým katolíkom, hoci, by aj zle žili, lebo nielen vo sviatosti, ale skutočne požívali Telo Kristovo, umiestení v jeho tele, o ktorom hovorí apoštol: »Jeden chlieb, jedno telo sme mnohí« (I. Kor. 10, 17). Takí, hoci by neskôr upadli do bludu alebo do nejakej pohanskej modloslužby, keď len v tele Kristovom, čiže v katolíckej Cirkvi prijali krst Kristov a požívali Telo Kristovo, nezomrú naveky, ale prv alebo neskôr dosiahnu večný život. A všetka tá bezbožnosť, nech už bude koľkákoľvek, nezapríčiní im večnosť trestu, ale len jeho dĺžku a veľkosť.

21.21. Mienka, že spasení budú len tí, ktorí vytrvali v katolíckej viere. (Obsah.)

Sú aj takí, ktorí zo slov: »Kto vytrvá, bude spasený«, chcú dokázať, že každý, kto vytrvá v katolíckej viere, bude spasený, bez ohľadu na to, či bol zlý, alebo dobrý. Túto svoju nesprávnu mienku odvodzujú zo slov Písma: »Lebo nikto nemôže položiť iný základ, ako ten, čo je položený, a to je Ježiš Kristus. Či na tomto základe stavia niekto zo zlata, striebra, drahokamov, dreva, sena, slamy, každého dielo vyjde najavo. Ukáže sa to v ten deň, ktorý sa zjaví v ohni, a v tom ohni bude preskúšané dielo každého, aké je. Ak niekoho dielo, ktoré

postavil, zostane, dostane odmenu; ak niekoho dielo zhorí, utrpí škodu. On sám sa zaiste zachráni, ale iba ako z ohňa.« (I. Kor. 3, 11—15.)

21.22. Náhľad, že zlé skutky, konané súčasne so skutkami milosrdenstva, nebudú predmetom súdu. (Obsah.)

Počul som aj o takých, ktorí hovorili, že len tí budú trpieť vo večnom ohni, ktorí zanedbali robiť skutky milosrdenstva za svoje hriechy, podľa slov apoštola: »Súd zas bez milosrdenstva tomu, kto nečinil milosrdenstvo« (Jak. 2, 13). Podľa toho vraj každý, nech už viedol akýkoľvek život, len nech konal skutky milosrdenstva, nech dával almužny, bude pozbavený večného trestu, buď tak, že mu bude celkom odpustený, alebo mu bude skrátený. Preto vraj aj sudca na poslednom súde pripomína najmä skutky milosrdenstva, a ony sú tam príčinou spasenia, alebo zatratenia. Na všetky dosiaľ spomenuté námietky chcem odpovedať a tým s pomocou božou zakončiť túto knihu.

21.23. Vyvrátenie mienky, že trest nebude večným ani pre diablov, ani pre ľudí.

Najprv treba hľadať a dozvedieť sa, prečo sa Cirkev ani len do reči nemôže dávať s takými ľuďmi, ktorí by chceli diablovi, hoci aj po neviem akých dlhých a ťažkých trestoch očistných, sľubovať odpustenie. Predsa toľkí svätí a oboznámení dokonale so svätými knihami Starého a Nového zákona nezávideli anjelom, akýmkoľvek a koľkýmkoľvek, očistenie a nebeská blaženosť po odpykaní najťažších a najdlhších trestov. Videli, že sa nemôže zrušiť ani zmeniť výrok, o ktorom sám Boh povedal, že ho ohlási a vypovie: »Odíďte odo mňa, zlorečení, do ohňa večného, ktorý je pripravený diablovi a jeho anjelom« (Mat. 25, 41). Celkom jasno tu ukázal, že vo večnom ohni bude horieť diabol a jeho anjeli. Alebo videli aj to, čo je napísané v Zjavení: »Tu čert, ich zvodca, bol svrhnutý do jazera ohnivej síry, kde bola i šelma, i falošný prorok. Tam budú mučení dňom i nocou, naveky vekov.« (Zjav. 20, 10.) Čo sa u Matúša hovorí »večný«, to je u Jána povedané slovom »naveky vekov«. Tými slovami Písmo vyjadruje to, čo nemá konca časov. Preto nemožno nájsť spravodlivejšiu a zrejmejšiu príčinu, pre ktorú sa pokladá za pevné a nemeniteľné, že diabol a jeho anjeli nikdy nebudú mať prístup do spravodlivosti a života svätých, ak len nie to, že Písmo, ktoré nikdy neklame, hovorí, že Boh im neodpustil (II. Petr. 2, 4) a že už teraz ich odsúdil na temné väzenie pekla a tam ich vhodil, a na poslednom súde majú byť potrestaní, keď ich prijme večný oheň, v ktorom sa budú trápiť na večné veky. Keď je to tak, keby sa ľudia, či už všetci a či len niektorí, keby sa po istom čase mali nejako vyslobodiť z večného trestu, tým by sa ihneď zoslabila viera vo večnosť trestu, prichystaného pre diabla. Lebo ak by tí, ktorým sa povie: »Vzdiaľte sa odo mňa, zlorečení, do večného ohňa, ktorý je pripravený diablovi a jeho anjelom«, či už všetci, či len niektorí, mali tam nie navždy zostať, prečo by potom nebolo možno rovnako veriť, že aj diabol a jeho anjeli nebudú tam navždy? Či výrok boží, vyslovený rovnako na zlých anjelov ako aj na ľudí, mal by byť pravdivým len vzhľadom na anjelov, a falošným vzhľadom na ľudí? Tak by to bolo, keby viac platily ľudské domnienky, ako božie slová. Keďže je to nemožná vec, preto tí, čo sa chcú vyhnúť večnému trestu, nemajú hľadať dôvodu proti božím výrokom, ale skôr, kým je čas, majú poslúchať božie prikázania a plniť ich. Ďalej, ako možno večný trest pokladať len za dlhotrvajúci a večný život za život bez konca, keď Kristus na tom istom mieste jednako hovorí o jednom i druhom: »Tak pôjdu tí do večného trestu a spravodliví do večného života« (Mat. 25, 46)? Ak je jedno i druhé pomenované večným, potom je zjavné, že alebo bude jedno i druhé len dlhotrvajúce, ale s koncom, alebo jedno i druhé bude trvať ustavične, bez konca. Ako rovný s rovným sa uvádzajú: na jednej strane večný trest, na druhej večný život. Lenže toto vysvetľovať tak, že večný život bude bez

konca, ale večný trest bude mať koniec, je naozaj nesmysel. A keďže večný život svätých bude bez konca, tak isto aj večný trest, pre tých, ktorých zastihne, rovnako nepochybne bude bez konca.

21.24. Vyvrátenie mienky, že pri poslednom súde budú všetci oslobodení na príhovor svätých. (Obsah.)

Ako sme už spomenuli, niektorí chceli, že vraj na poslednom súde sa budú svätí prihovárať za všetkých odsúdených a príhovor svätých bude mať ten účinok, že Boh odsúdeným odpustí. Prečo sa však svätí teda neprihovárajú aj za anjelov, o ktorých iste vedia, že sú zatratení? Či sa azda nájde niekto, kto povie, že sa na poslednom súde budú aj za tých prihovárať? Toto predsa nikdy nikto netvrdil. Prečo by sa potom Cirkev nemodlila aj za diablov, veď sa podľa rozkazu svojho Majstra modlí aj za svojich nepriateľov? Tak isto sa nebude modliť ani pri poslednom súde za odsúdených, ktorí budú jej nepriateľmi. Teraz sa preto modlí za svojich nepriateľov, ľudí, aby sa ešte obrátili k Bohu, kým je čas na pokánie. Napokon, ak by mala na tomto svete istotu o niekom, že je určený na zatratenie s diablom, iste by sa zaň nemodlila tak isto, ako sa nemodlí za diabla. Pre tú istú príčinu sa Cirkev nemodlí ani za zomrelých nevercov a bezbožníkov. Modlitba za zomrelých býva vyslyšaná vtedy, keď nežili tak zle, aby neboli hodní milosrdenstva, ale ani tak dobre, aby milosrdenstvo nepotrebovali. Avšak po jasných slovách sudcových »vzdiaľte sa zlorečení« a po slovách »títo pôjdu do večného zatratenia, spravodliví však do večného života«, bolo by opovážlivosťou tvrdiť, že predsa niektorí budú takí, čo nebudú potrestaní večným trestom. Aj žalm 76, 10 treba vysvetľovať tak, že hnevom božím sa rozumie tento život a len v tomto živote preukazuje Boh milosrdenstvo. Žalm totiž hovorí: »Či sa Boh zabudne zmilovať, alebo vo svojom hneve zadrží svoje milosrdenstvo?« Tento výrok sa teda nevzťahuje na tých, ktorí nie sú príslušníkmi božieho štátu. Aj mienku tých, ktorí sa domnievajú, že slová »Vzdiaľte sa odo mňa, zlorečení, do večného ohňa« ako aj iné podobné slová sú v Písme povedané len na výstrahu a nemajú sa brať doslovne, mienku tých celkom dokonale vyvracia samo Písmo. Darmo sa odvolávajú, že v Písme je reč o Ninive, kde Boh sľubuje, že vyvráti toto mesto, a predsa ho vraj nevyvrátil, lebo jeho múry a domy zostaly stáť. Tie slová treba chápať tak, že Boh vyvrátil Ninive hriešne, totiž že to Ninive, ktoré hrešilo, prestalo jestvovať a zostalo len to Ninive, ktoré sa obrátilo k Bohu v pokání. Tak isto aj slová Písma, ktoré nasledujú, treba správne chápať. »Lebo Boh všetkých zavrel pod neposlušnosť, aby sa nad všetkými zmiloval« (Rim. 11, 32). Tieto slová neznamenajú, že sa Boh raz nad všetkými ľuďmi zmiluje a všetkým odpustí, teda aj zatrateným. Smysel slov pochopíme z predchádzajúceho textu. »Ako ste totiž vy kedysi neposlúchali Boha, a teraz ste dosiahli jeho milosrdenstvo — a to ich neposlušnosťou — tak ani oni teraz neposlúchli — a to pre milosrdenstvo, ktorého vám (Boh dožičil) — aby takto aj oni dosiahli milosrdenstvo. Lebo Boh všetkých zavrel pod neposlušnosť, aby sa nad všetkými zmiloval.« (Rim. 11, 30—31.) Teda tu všetkými rozumie tých, o ktorých vyššie hovoril, totiž Židov a pohanov.

21.25. Vyvrátenie námietky, ako by sviatosti samy vsebe mohly zachrániť človeka pred zatratením.

Odpovieme teraz tým, ktorí nielen diablovi a jeho anjelom, ako tamtí, ale ani všetkým ľuďom nesľubujú vyslobodenie z večného ohňa, iba tým, ktorí, umytí krstom Kristovým, stali sa účastnými na Tele a Krvi Kristovej akokoľvek už žili, alebo v akejkoľvek heréze alebo bezbožnosti boli. Avšak apoštol im protirečí, keď hovorí: »Telo sa prejavuje skutkami, ako sú cudzoložstvo, smilstvo, nečistota, nehanebnosť, modloslužobníctvo, čary, nepriateľstvá, sváry, nenávisti, hnevy, zvady, rozbroje, rozkoly, závisti, vraždy, opilstvá, obžerstvá a iné im

podobné. A vopred vám hovorím, ako som už aj povedal, že tí, čo pášu takéto veci, nestanú sa dedičmi kráľovstva božieho.« (Gal. 5, 19—21.) Keby takí, hoci neviem po akom čase vyslobodení z múk, dosiahli božie kráľovstvo, falošným by sa ukázal výrok apoštolov. Ale nakoľko nie je falošný, takí nedosiahnu božie kráľovstvo. A ak nikdy nebudú mať božie kráľovstvo, budú vo večnom treste, lebo niet stredného miesta, kde by mohol beztrestne prebývať ten, čo nebude prebývať v božom kráľovstve.

Právom sa aj to pýtame, ako treba rozumieť to, čo povedal Pán Ježiš: »Toto je chlieb, ktorý sostupuje s neba a kto bude z neho jesť, neumrie. Ja som ten živý chlieb, ktorý som sostúpil s neba! Ak niekto je z tohto chleba, bude žiť naveky.« (Ján 6, 50— 52.) Porozumenie tohto miesta tými, ktorým teraz treba odpovedať, zničia tí, ktorým máme neskoršie odpovedať. Teraz máme dočinenia s tými, ktorí vyslobodenie z večného trestu nesľubujú všetkým, čo prijímajú krst a sviatosť Tela Pánovho, ale len katolíkom, hoci aj zlým. Hovoria, že katolíci nielen sviatostne, ale skutočne požívali telo Kristove, lebo boli doň vlúčení, o ktorom tele hovorí apoštol: »Jeden chlieb, jedno telo sme mnohí.« Kto je teda v jednote jeho tela, t. j. údom kresťanského spoločenstva, ktorého sviatosť Tela spoločne prijímajú veriaci s oltára, o tom možno právom povedať, že je Telo Kristovo a pije jeho Krv. Preto bludári a rozkolníci, odlúčení od jednoty toho tela, môžu túto sviatosť prijímať, ale bez úžitku pre seba, ba ešte na svoju škodu, lebo budú skôr prísnejšie súdení, ako by mali byť po čase z trestu vyslobodení. Nie sú totiž vo sväzku pokoja, ktorý vyjadruje tá sviatosť.

Lež tí, ktorí správne chápu, že o takom, ktorí nie je v tele Kristovom, nemožno povedať, že je (jesť) Telo Kristovo, nesprávne sľubuje kedysi vyslobodenie z trestu večného ohňa tým, ktorí z jednoty tela Kristovho vypadli, či už prešli do bludárstva, alebo do pohanských povier. Najprv sa musia zamyslieť nad tým, ako veľmi je neznesiteľné a prieči sa zdravej náuke, že tí mnohí a skoro všetci, ktorí pozakladali bezbožné herézy a odpadli od katolíckej Cirkvi a stali sa hereziarchami (hlavami bludu), že by mali lepšie podmienky ako tí, ktorí nikdy nepatrili do katolíckej Cirkvi, keď padli do osídel zakladateľov bludu. A tak by to bolo, keby tá okolnosť uvoľnila hereziarchov od pekla, že boli v katolíckej Cirkvi pokrstení a niekedy prijali v Kristovom tele sviatosť Tela Kristovho. Predsa je horší ten, ktorý odpadol od viery a stal sa zjavným nepriateľom tej viery, než ten, ktorý vieru nikdy neopustil, lebo nikdy v nej nebol. Okrem toho ani apoštol takých nevynecháva, ale vo vyššie uvedených slovách, keď vypočítal skutky tela, v tej istej pravde hovorí: »Lebo ktorí také robia, neobsiahnu nebeské kráľovstvo«.

Preto ani zlí a neporiadni ľudia nemôžu byť istí, hoci až do konca vytrvali v jednote a spoločenstve s katolíckou Cirkvou, keď sa odvolávajú na slová: »Kto vytrvá až do konca, ten bude spasený«, a bezbožnosťou svojho života zavrhli samu spravodlivosť života, ktorou je Kristus. Zavrhli ju smilstvom, alebo inými nečistými skutkami, ktoré apoštol nechce ani spomínať, alebo spustlou náruživosťou, alebo niečím takým, o čom hovorí apoštol: »Ktorí také robia, neobsiahnu božie kráľovstvo.« A keďže tí, čo robia také veci, nemôžu byť v božom kráľovstve, teda kde inde budú, ak nie vo večnom treste? Keď zotrvávajú v takých veciach až do konca tohto života, nemožno o nich tvrdiť, že vytrvali v Kristovi až do konca, lebo vytrvať v Kristovi značí vytrvať v jeho viere. A tá viera, ako hovorí apoštol, »je činorodá v láske« a láska zas, ako hovorí inde, »nerobí zlé«. Nemožno o nich povedať, že jedia Telo Kristove, lebo sa nepočítajú medzi údy Kristove. Ak iné nespomeniem, predsa nemôžu byť naraz aj údmi Kristovými, aj údmi smilnice (I. Kor. 6, 15). Napokon keď sám Kristus hovorí: »Kto je moje Telo a pije moju Krv, zostáva vo mne a ja v ňom« (Ján, 6, 57), ukazuje, čo znamená nielen sviatostne, ale skutočne jesť Telo Kristovo a piť jeho Krv, t. j. zostať v Kristovi, aby aj Kristus zostal v ňom. To je tak, ako by povedal: Kto nezostáva vo mne a v kom ja nezostávam, nech nehovorí alebo sa nedomnieva, že je moje Telo alebo pije moju Krv.

Tak nezostávajú v Kristovi, ktorí nie sú jeho údmi. Avšak nie sú údmi Krista, ktorí robia zo seba údy smilnice, ak len ľútosťou nezanechajú to zlo a smierením sa nevrátia k dobru.

21.26. Čo znamená mať Krista za základ?

Hovoria však, že kresťania-katolíci majú za základ Krista, od ktorého jednoty neodstúpili, aj keď na tom základe nadstavili hoci najhorší život ako by drevo, seno, slamu. Pravá viera totiž, pre ktorú je Kristus vlastne ich základom, hoci aj so škodou, lebo nadstavba zhorí, tá viera ich predsa bude môcť raz vyslobodiť od večného trvania ohňa. Nech im odpovie krátko apoštol Jakub: »Keď niekto tvrdí, že má vieru, ale nekoná podľa toho, môže ho viera spasiť?« (2, 14.) A kto je ten, pýtajú sa, o ktorom hovorí apoštol Pavol: »On sám sa zaiste zachráni, ale iba ako z ohňa?« (I. Kor. 3, 15.)¶

Hľadajme teda naraz, kto je taký! Iste to nebude ten, koho myslia, lebo by sme uviedli do protikladu výroky dvoch apoštolov, z ktorých by jeden hovoril, že hoci má niekto aj zlé skutky, zachráni ho viera skrze oheň, a druhý by povedal, ak nemá niekto skutkov, či ho môže viera zachrániť? Kto sa môže zachrániť skrze oheň, zistíme, ak sa najprv dozvieme, čo znamená mať Krista za základ. To si všimneme zo samého podobenstva: Na stavbe niet ničoho dôležitejšieho ako základy. Ktokoľvek má teda Krista vo svojom srdci tak, že nedáva pred ním prednosť nijakým pozemským alebo časným veciam, hoci aj prístupným a dovoleným, ten má Krista za základ. Lež im dáva prednosť, hoci by sa aj vydával za takého, že má Kristovu vieru, niet v ňom základu Krista, keď takým veciam dáva prednosť. Tým väčšmi nemá taký základ v sebe, ak pohŕda spasiteľnými prikázaniami a dopúšťa sa nedovolených vecí, lebo tým ukazuje, že nielen nie nad ne, ale pod ne stavia Krista, ktorého rozkazy a dovolenia má za nič, keď proti jeho rozkazom a či dovoleniam volí si radšej ukojenie svojej vlastnej rozkoše. Keď teda kresťan miluje smilnicu a spája sa s ňou v jedno telo, už nemá za základ Krista. Ak však niekto miluje svoju manželku, pravda, ak len podľa Krista, nikto nepochybuje, že taký má za základ Krista. Ak však podľa tohto sveta miluje manželku, telesne a v chorobe žiadostivosti, ako aj pohani, ktorí nepoznajú Boha, aj to len ako dopustenie dovoľuje apoštol a skrze apoštola aj Kristus. Teda aj taký môže mať Krista za základ. Ak totiž tie city a rozkoše nestavia nad Krista, hoci nadstavuje len drevo, seno a slamu, predsa má za základ Krista a bude zachránený skrze oheň. Sladkosti a pozemské lásky, ktoré v manželskom sväzku nie sú hriešne, spáli oheň utrpenia. Takým ohňom sú aj rozlúčenia a rozmanité nešťastia, ktoré nivočia príjemnosti. A tak tomu, kto takú budovu staval, bude ona na škodu, lebo nebude mať to, čo nadstaval, a žialiť bude nad stratou toho, z čoho sa tešil, keď mal. Skrz oheň bude zachránený pre zásluhy základu, lebo ak by sa ho prenasledovateľ pýtal, čo si volí: či tie veci, alebo Krista, nedal by prednosť tým veciam pred Kristom. Viď v slovách apoštola človeka, ktorý stavia na základe zlato, striebro a drahé kamene: »Kto nie je ženatý, môže sa starať o veci Pánove, ako by sa páčil Pánovi« (I. Kor. 7, 32). Viď teraz iného, ktorý stavia drevo, seno a slamu: »Ale ženatý sa stará o veci tohto sveta, aby sa páčil žene«. »Každého dielo vyjde najavo, deň ukáže« (isteže deň súženia), »lebo sa zjaví v ohni«. (To samo súženie volá ohňom, ako to inde čítame: »Nádoby hrnčiarove vyskúša pec a spravodlivých ľudí skúšky súženia« (Sir. 27, 6)); »Bude preskúšané dielo každého, aké je. Ak niekoho dielo zostane (zostane vtedy, ak niekto rozmýšľa o veciach božích, ako sa páčiť Bohu), »ktoré postavil, dostane odmenu« (to značí, že vezme to, o čom rozmýšľal); »Ak niekoho dielo zhorí, utrpí škodu« (keď nebude mať to, čo miloval), »ale sám bude zachránený« (lebo ho nijaké súženie neodlúčilo od vytrvania pri základe), »ale len ako by skrze oheň« (lebo čo mal z nedovolenej lásky, to musí stratiť v pálčivej bolesti). Tu sa mi zdá, že sme našli ten oheň, čo nikoho nezatracuje, jedného obohatí, druhému škodu prinesie, ale oboch skúša.

Ak by sme chceli oheň pokladať za ten istý oheň, o ktorom povie Pán tým na ľavici: »Odíďte odo mňa, zlorečení, do ohňa večného«, tak že by ku ľavým patrili aj tí, čo na základe stavajú drevo, seno a slamu, a že po istom čase, určenom na trest za ich zlé skutky, budú vyslobodení z ohňa pre dobré zásluhy svojho základu; to za stojacích po pravici a počúvajúcich slová: »Poďte, požehnaní Otca môjho, zaujmite kráľovstvo, ktoré vám bolo pripravené«, musíme pokladať tých, ktorí stavali na základe zlato, striebro a drahé kamene. Ale do ohňa, o ktorom je povedané: »ale tak, ako by skrze oheň«, — ak ho máme tak rozumieť, — majú byť vhodení jedni i druhí, aj tí po pravici, aj tí po ľavici. Oboch má totiž vyskúšať oheň, o ktorom bolo povedané: »Deň ukáže, lebo sa zjaví v ohni a každého dielo, aké je, oheň preskúša«. (I. Kor. 3, 13.) Ak teda oheň má oboch tak vyskúšať, že ak čie dielo zostane a oheň nespáli, čo kto nadstaval, ten dostane odmenu; a čie dielo zhorí, ten bude mať škodu, ale to celkom určite nie je oheň večný. Po poslednom súde budú uvrhnutí do večného ohňa totiž len sami tí, čo budú po ľavici, a ten druhý oheň aj pravicových vyskúša. Jedných z nich tak vyskúša, že budovu, ktorú nájde nadstavenú na Kristovi ako základe, nezničí a nespáli; iných však ináč, totiž to, čo nadstavili na základ, spáli a oni utrpia škodu, ale sa zachránia, lebo sa láskou držali Krista, ktorého mali za pevný základ. Ak budú zachránení, iste budú na pravici a počujú slová: »Poďte, požehnaní Otca môjho, zaujmite kráľovstvo, ktoré vám bolo pripravené«, nie na ľavici, kde budú tí čo sa nezachránia a preto počujú: »Vzdiaľte sa, zlorečení, do ohňa večného.« Nikto z týchto sa nevyslobodí z ohňa, lebo všetci pôjdu do večného trestu, kde ich červ nezomrie a oheň nezhasne, ktorý ich bude trápiť vo dne i v noci a naveky vekov.

Po smrti tela, kým nadíde posledný deň trestu a odmeny po zmŕtvychvstaní tiel, či za ten čas duše zomretých podliehajú tomu ohňu, ktorý nepocítia tí, čo v tomto živote nemali také mravy a lásky, ktoré by strávil oheň ako drevo, seno a slamu, avšak pocítia tí, ktorí niesli so sebou takú stavbu, a či tú dočasnú stavbu, nezasluhujúcu odsúdenia, nájde spaľujúci oheň prechodného súženia len tam, či tu aj tam, alebo tu preto, aby nie tam, — o tom nehovorím nič, lebo aj tak, aj tak môže byť. K tomu súženiu sa môže počítať aj smrť tela, ktorá sa začala pri prvotnom hriechu, aby každý podľa toho, čo vystaval, pocítil čas, ktorý po nej nasleduje. Tak isto prenasledovania, ktoré korunovaly mučeníkov, aj tie, ktoré skusujú všetci kresťania skúšajú obe stavby ako oheň. Jednu budovu ničia aj so staviteľmi, ak nemá základ Krista; druhú bez staviteľov, ak má za základ Krista, lebo títo sa zachránia, hoci aj škodu utrpia; iné budovy nezničia, lebo ich také nájdu, ktoré majú trvať naveky. Na konci sveta, za Antichrista bude také súženie, akého nikdy predtým nebolo. Koľko vtedy bude budov, buď zlatých, buď slamených, vystavaných na najlepšom základe, ktorým je Ježiš Kristus! Oheň bude skúšať budovy obojeho druhu, z jedných urobí radosť, z druhých škodu, ale nezatratí nikoho, v kom nájde niektorú zo spomenutých budov, a to pre pevný základ. Ktokoľvek by telesne miloval, nehovorím už manželku, ktorú užíva pri telesnom spojení na ukojenie telesnej rozkoše, ale iné osoby, nemajúce nič spoločného s rozkošou, ale milé a drahé každému človekovi a dával by im prednosť pred Kristom, potom taký nemá Krista za základ, a preto nebude ani ohňom zachránený, keď nemôže byť s tým Spasiteľom, ktorý povedal: »Kto viac miluje otca alebo matku ako mňa, nie je ma hoden. A kto viac miluje syna alebo dcéru ako mňa, nie je ma hoden.« (Mat. 10, 37.) Kto miluje svojich najbližších tak telesne, že ich nedáva nad Krista a radšej by ich chcel opustiť ako Krista, keby na to prišlo, taký bude zachránený skrze oheň, lebo pre stratu tých drahých osôb ho musí taký bôľ páliť, aká veľká bola jeho láska. Kto miluje otca, matku, synov alebo dcéry podľa Krista, aby ich mohol doviesť k dosiahnutiu kráľovstva Kristovho, alebo ich preto miluje, že sú údmi Kristovými, o takej láske nemožno predpokladať, že zhorí ako drevo, seno a slama, ale skôr sa ocení ako budova zo zlata, striebra a drahokamov. Ako môže milovať viac ako Krista tých, ktorých miluje pre Krista?

21.27. Vyvrátenie náhľadu, že odpustenia hriechov možno dosiahnuť len skutkami milosrdenstva, bez nápravy vlastného života.

Zostáva odpovedať ešte tým, ktorí hovoria, že vo večnom ohni budú horieť len tí, ktorí zanedbávali udeľovať patričné almužny za svoje hriechy, preto vraj, lebo apoštol Jakub hovorí: »Súd bez milosrdenstva tomu, kto nečinil milosrdenstvo« (2, 13). Kto však činil, tvrdia, hoci ani nepolepšil svoje zlé mravy, ale hanebne a bezbožne žil pri svojich skutkoch milosrdenstva, nad tým bude súd milosrdný, takže buď nebude vôbec zatratený, buď po istom čase bude vyslobodený zo zatratenia. Preto veria, že Kristus pri poslednom súde rozdelí ľudí len podľa konania alebo zanedbávania skutkov milosrdenstva, jedných napravo, druhých naľavo, jedných pošle do večného kráľovstva, druhých do večného zatratenia. Aby zas každodenné hriechy, ustavične páchané, hoci by boly akékoľvek a koľkokoľvek by ich bolo, mohly byť odpustené almužnami, k tomu, pomáha, ako hovoria, modlitba, ktorú naučil sám Pán a ktorá je svedkom toho. Ako niet dňa, hovoria, v ktorom by sa kresťania nemodlili tú modlitbu, tak niet ani každodenného akéhokoľvek hriechu, ktorý by sa nedopustil, keď hovoríme »Odpusť nám naše viny«, ak sa len usilujeme splniť, čo nasleduje »ako i my odpúšťame svojim vinníkom« (Mat. 6, 12). Tvrdia, že Pán nehovorí: Ak odpustíte ľuďom hriechy, aj vám odpustí Otec každodenné malé hriechy, ale hovorí: »Odpustí vám vaše hriechy.« A akékoľvek by vraj boly, hoci aj najväčšie a denne páchané, a hoci by sa nik nestaral napraviť sa, môžu sa vraj odpustiť almužnou, ktorá je v ochotnom odpustení bližnému.

Dobre, že napomínajú, aby sa za hriechy dávaly vhodné almužny, lebo ak by povedali, že akékoľvek almužny dosiahnu u Boha milosrdenstvo za každodenné hriechy, aj ťažké a za všetky zlé skutky a že za akúkoľvek almužnu sa dostáva každodenné odpustenie, zbadali by sa sami, že hovoria nesmyselne a smiešne. Takto by museli priznať, že nie je vylúčené, aby sa boháč nevykúpil dennou almužnou niekoľkých halierov hoci aj z vraždy, cudzoložstva a hocakých zločinov. Niečo také tvrdiť by bolo iste veľmi nesmyselné a nadmieru hlúpe. Na otázku, ktoré almužny sú vhodné na odpustenie hriechov, o ktorých už predchodca Kristov hovoril: »Prinášajte teda vhodné ovocie pokánia« (Mat. 3, 8), to iste nie tí robia, ktorí celý svoj život až do smrti poškvrňujú každodennými hriechami. Alebo zaberajú cudzí majetok a väčšiu časť si z neho ponechajú pre seba a sotva len čiastočku udelia z neho chudobným a myslia si, že si takto získali Krista a zdá sa im, že si takto od neho kúpili povolenie na konanie svojho zla; alebo skôr, že ho (povolenie) denne kupujú a spokojne a bezpečne páchajú zlé skutky. Ak by za jeden taký skutok rozdali hoci všetok svoj majetok núdznym údom Kristovým, nič by im to neosožilo, ak by len súčasne neprestali zle konať a nemali by lásky, ktorá »nesprávne nekoná«. Kto teda dáva vhodné almužny za svoje hriechy, nech ich začne od seba dávať. Je iste nehodné, aby sa dávalo bližnému, čo sa nedáva sebe, lebo Pán hovorí: »Milovať budeš bližného svojho ako seba samého« (Mat. 22, 39) a ďalej: »Zmiluj sa nad vlastnou dušou, keď sa páčiš Bohu« (Sir. 30, 24). Kto nedáva tú almužnu, totiž aby sa Bohu páčil, svojej duši, ako možno o ňom myslieť, že dáva vhodné almužny? O takom je vlastne napísané: »Kto je sebe zlým, komu môže byť dobrým?« (Sir. 14, 5). Almužna podporuje modlitbu a treba prihliadnuť aj na to, čo čítame: »Synu, zhrešil si, nerob to viac a za predošlé odprosuj, aby ti bolo odpustené« (Sir. 21, 1). Preto máme dávať almužny, aby sme boli vyslyšaní, keď odprosujeme za spáchané hriechy, a nie zotrvávať v hriechoch a myslieť si, že udeľovaním almužny dosiahneme povolenie na konanie zla.

Preto Pán predpovedal, že tým, čo budú zprava, pripočíta almužny, udelené nimi, a tým, čo budú zľava, pripočíta zanedbané, aby ukázal, ako veľmi osožia almužny na zahladenie predošlých hriechov, ale nie na beztrestné a ustavičné páchanie hriechov. Nemožno hovoriť,

že také almužny dávajú tí, ktorí nechcú zanechať svoje zlé skutky a nechcú sa napraviť. Lebo v tých slovách: »Čokoľvek ste neurobili jednému z týchto najmenších, ani mne ste neurobili« (Mat. 25, 45), Pán chce dať najavo, že takí ani vtedy, keď si myslia, že dávajú, vlastne nedávajú. Ak by totiž hladnému kresťanovi dali chlieb ako kresťanovi, neodopreli by sami sebe chlieb spravodlivosti, ktorým je Kristus, lebo Boh nehľadí na to, komu sa dáva, ale skôr, v akom duchu sa dáva. Kto miluje v kresťanovi Krista, v takom duchu mu dáva almužnu, aby sa priblížil ku Kristovi, nie aby sa od neho beztrestne vzdialil. Tým väčšmi niekto zanecháva Krista, čím väčšmi miluje to, čo je protivné Kristovi. Čo komu môže osožiť krst, ak nie je ospravedlnený? Či ten istý, ktorý povedal: »Ak sa niekto nenarodí z vody a Ducha Svätého, nemôže sa dostať do božieho kráľovstva«, či nepovedal aj to: »Ak len vaša spravodlivosť nebude väčšia ako spravodlivosť farizejov a zákonníkov, nevojdete do kráľovstva nebeského« (Mat. 5, 20). Prečo sa toľkí boja prvého, a ponáhľajú sa dať pokrstiť, a neboja sa druhého, a nestarajú sa, aby sa ospravedlnili? Ako nehovorí svojmu bratovi »blázon« ten, kto aj keď to vypovie, nie je zaujatý proti bratstvu, ale proti bratovmu hriechu (ináč by si totiž zaslúžil pekelný oheň). Tak isto ten, kto dáva almužnu kresťanovi, a nemiluje v ňom Krista, ten nedáva kresťanovi. A nemiluje Krista ten, kto sa nechce ospravedlniť v Kristovi. Keby niekto mal hriech, že by svojmu bratovi bol povedal »blázon«, nie aby brata napravil, ale ho nespravodlivo urazil, vtedy by nestačilo dávať zato len almužny, ale musel by ešte použiť iný prostriedok, aby zlo napravil, najmä ten, o ktorom hovorí Písmo v ďalšom. Tam je totiž toto: »Keď teda prinášaš svoj dar na oltár a tam ti príde na um, že tvoj brat má niečo proti tebe, nechaj dar pred oltárom, odíď sa najprv smieriť so svojím bratom a potom sa vráť a obetuj svoj dar« (Mat. 5, 23—24). Teda nijako nestačí udeľovať hocktoré almužny, a pritom zotrvávať v hriechoch.

Každodenná modlitba, ktorú nás naučil sám Pán, preto sa aj menuje modlitbou Pána, zahladzuje každodenné všedné hriechy, keď sa každodenne modlíme »odpusť nám naše viny«, ale keď aj plníme, čo nasleduje »ako aj my odpúšťame svojim vinníkom«. Pretože sa páchajú hriechy, preto sa tak hovorí, a nie aby sa preto páchali, že sa tak hovorí. Touto modlitbou nám chcel Spasiteľ ukázať, že akokoľvek spravodlivo žijeme v tôni a slabosti tohto života, nebudeme bez hriechov, za ktorých odpustenie sa musíme modliť, a tým, ktorí sa proti nám prehrešili, máme odpúšťať, aby aj nám bolo odpustené. Nie preto povedal Pán: »Ak odpustíte ľuďom ich hriechy, aj váš otec vám odpustí vaše hriechy« (Mat. 6, 14), aby sme posmelení touto modlitbou páchali každodenné hriechy, buď sme natoľko mocní a nebojíme sa ľudských zákonov, buď sme natoľko prefikaní, aby sme ľudí klamali, ale preto, aby sme sa tou modlitbou naučili, že sme nie bez hriechu, hoci by sme boli veľmi vzdialení od veľkých zločinov. Podobne Boh napomenul kňazov Starého zákona o obetách, aby najprv obetovali obety za svoje a len potom za hriechy ľudu (Lev. 16, 6). Ba aj slová nášho Učiteľa a Pána treba starostlivo skúmať. Nehovorí totiž: Ak odpustíte hriechy ľuďom, aj váš Otec vám odpustí akékoľvek hriechy, ale hovorí: »Vaše hriechy.« Učil totiž každodennú modlitbu a hovoril svojim ospravedlneným učeníkom. A slová »vaše hriechy« čo iného znamenajú, ak nie hriechy, bez ktorých ani vy nebudete, hoci ste ospravedlnení a posvätení? Tam, kde tí, ktorí v tej modlitbe hľadajú príležitosť ospravedlnenia svojich každodenných zlých skutkov, a hovoria, že Pán chcel označiť aj veľké hriechy, lebo vraj nepovedal »odpustí vám malé«, ale len »odpustí vám hriechy«, tam my uvažujeme, komu Pán hovoril a keď počujeme povedať »hriechy vaše«, nemôžeme rozumieť iné hriechy, okrem malých, lebo hriechy takých poslucháčov iste neboly veľké. Ale ani veľké hriechy, po zanechaní ktorých sa treba vrátiť k lepšiemu životu, nemôžu sa odpustiť modliacim sa, ak len neuskutočnia, čo sa hovorí ďalej »ako aj my odpúšťame svojim vinníkom«. Ak totiž ani najmenšie hriechy, bez ktorých nemôže byť ani život spravodlivých, nemôžu byť ináč odpustené, tým skôr ľudia, omotaní mnohými a ťažkými zlými skutkami, aj keby ich prestali páchať, nedosiahnu odpustenia, ak

by sa ukázali neúprosnými a neodpustili svojim bližným, ktorí sa prehrešili proti nim. Veď Pán hovorí: »Ak však neodpustíte ľuďom, ani Otec váš vám neodpustí« (Mat. 6, 15). Na to sa vzťahuje aj to, čo hovorí apoštol Jakub, že súd bez milosrdenstva tomu, kto neuskutočňoval milosrdenstvo (Jak. 32, 13) Na myseľ prichádza aj ten sluha, ktorému ako dlžníkovi jeho Pán odpustil desaťtisíc talentov a neskôr ich od neho žiadal nazpäť, lebo sa nezľutoval nad svojím spolusluhom, ktorý mu dlhoval len sto denárov (Mat. 18, 23). O tých, ktorí sú synovia prisľúbenia a nádoby milosrdenstva, platí to, čo hovorí ten istý apoštol: »Milosrdenstvo prevyšuje súd« (Jak. 2, 13). Alebo aj tí spravodliví takého svätého života, že mohli prijať aj iných do večných stánkov, ktorým sa stali priateľmi z nespravodlivej mamony (Luk. 16, 9), takými sa stali preto, že ich vyslobodilo milosrdenstvo toho, ktorý ospravedlňuje bezbožného a dáva plácu podľa milosti, a nie podľa musenej patričnosti. V počte týchto je aj apoštol, ktorý hovorí: »Dosiahol som milosrdenstvo, aby som bol verný« (I. Kor. 7, 25).

Tí však, ktorých takí prijali do večných stánkov, treba priznať, že nie sú tak dobrých mravov, že by im na vyslobodenie stačil ich sám život bez príhovoru svätých, a tým samým milosrdenstvo v nich veľmi prevyšuje súd. Ale nemožno myslieť, že každý, aj najzločinnejší, ani trocha nemeniaci svoj život na lepší, alebo len trocha, bude prijatý do večných stánkov už preto, že slúžil svätým mamonou nespravodlivosti, čiže peniazmi alebo bohatstvami, ktoré neboly spravodlivo nadobudnuté, alebo ak aj spravodlivo nadobudnuté, predsa také bohatstvá nie sú pravými bohatstvami. Neprávosť to pokladá za bohatstvo, lebo nepozná, čo je opravdivé bohatstvo, ktorým oplývali tí, čo aj iných prijímajú do večných stánkov. Je aj taký spôsob života, ktorý nie je natoľko zlý, aby tým, ktorí ho žijú, na dosiahnutie nebeského kráľovstva nič neosožila štedrosť almužien, ktorými sa podporuje chudoba spravodlivých a stávajú sa priateľmi, ktorí prijímajú do večných stánkov; ani nie natoľko dobrý, aby sám stačil na dosiahnutie takej blaženosti, ak by len pre zásluhy tých, ktorých si spravili priateľmi, nedosiahli milosrdenstva. (Neraz sa zamyslím nad tým, že aj u Vergilia je tá istá myšlienka, kde Pán hovorí: »Robte si priateľov z nespravodlivej mamony, aby vás prijali do večných stánkov« (Luk. 16, 9). Tejto je podobná, kde hovorí: »Kto prijíma proroka v mene proroka, dostane odmenu proroka, a kto prijíma spravodlivého v mene spravodlivého, dostane odmenu spravodlivého« (Mat. 10, 41). Keď básnik opisoval Elyzejské polia, na ktorých vraj bývajú duše blažených, umiestil na ne nielen tých, ktorí sa tam dostali pre svoje vlastné zásluhy, ale dodáva, že tam sú aj tí, ktorí »pamätali na seba a o iných sa zaslúžili«, t. j. ktorí sa o iných zaslúžili a pre svoje zásluhy si ich zaviazali, aby na nich pamätali. Celkom ako by im povedali, ako často hovoria kresťania, keď niektorý z nich sa obracia s pokornou prosbou na niektorého svätého a hovorí: »Pamätaj na mňa!« Aby sa to mohlo stať, zásluhou si to uskutočnil). Aký je to spôsob života a ktoré sú to hriechy, ktoré tak hatia prechod do božieho kráľovstva, že by predsa na základe zásluh božích priateľov dosiahli odpustenie, ťažko dať na to odpoveď a veľmi nebezpečné to definovať. Ja až doteraz, kým sa s vecou zaoberám, nemohol som ju vysliediť. Možno je aj preto pred nami skrytá, aby sme neochabli v úsilí ustavične sa vyhýbať hriechom. Keby sa vedelo, ktoré a aké sú to hriechy, čo by aj ustavične trvaly v človekovi a napravením života by sa neodstránily, ale bolo by možno dúfať na ich odstránenie na príhovor spravodlivých, len potom by sa ľudská lenivosť bezpečne oddala hriechom, nedbajúc na nijakú čnosť, aby sa z nich dostala. Hľadala by oslobodenie na základe cudzích zásluh, t. j. zásluh tých ľudí, ktorých si urobila priateľmi pomocou almužien z mamony nespravodlivosti. Keď je teraz tak, že nepozná spôsob odpustiteľnej neprávosti, aj keby zostávala, hoci sa starostlivejšie používa snaha na postup v lepšom nástojením na modlitbu, predsa sa nezanedbáva starosť robiť si priateľov z nespravodlivej mamony.

To vyslobodenie, ktoré sa dosahuje na základe modlitieb alebo na príhovor svätých, má ten výsledok, že nik sa nepošle do večného ohňa, a nie, že keď už bol poslaný, neskoršie sa odtiaľ

vyslobodí po istom čase. Lebo aj tí, ktorí si myslia, že tak treba rozumieť to, čo je napísané, že dobrá zem dá hojné ovocie, jedna tridsaťnásobné, druhá šesťdesiatnásobné a tretia stonásobné, chcú to tak rozumieť, že svätí podľa svojich rozdielnych zásluh, jedni tridsať ľudí vyslobodia, iní šesťdesiat, iní zas sto, tí pripúšťajú, že sa tak stane v deň súdu, a nie po súde.

Podľa toho náhľadu si niektorí ľudia sľubovali úplnú beztrestnosť, lebo sa im zazdalo, že tak by sa mohol každý pripočítať k vyslobodeným (od nejakého spravodlivého). Ktosi, kto si to rozmysle}, veľmi jemne odpovedal vraj takým ľuďom, že skôr treba žiť dobre, aby sa každý radšej našiel medzi tými, ktorí sa zastávajú za vyslobodenie iných, lebo ak tých spravodlivých nebude veľa a chytro dôjdu do svojho počtu tridsať, šesťdesiat, sto, ešte aj tak dosť zostane takých, ktorí už nebudú môcť byť vyslobodení zásluhami dobrých a medzi tými zostávajúcimi sa nájde každý z tých, ktorý s ľahkomyseľnou opovážlivosťou počítal s tým, že sa zachráni na cudzí účet. Nechže stačí táto moja odpoveď tým, ktorí nepohŕdajú vážnosťou svätých kníh, ktoré máme spoločné, ale ich zle porozumeli a myslia, že bude nie to, čo predpovedajú knihy, ale to, čo by oni chceli, aby bolo. Touto odpoveďou končíme knihu ako sme to vyššie boli sľúbili. (22).

1.

Nie je tak nesmrteľná, ako by predtým žila od večnosti, alebo ako by nemohla byť nijakou silou zničená. Je však tak nesmrteľná, že raz Bohom stvorená, nikdy nezahynie tak, aby prešla do nebytia. Predsa však môže podstúpiť takzvanú prvú smrť, keď pácha hriech, a druhú smrť vo večnom utrpení, kde nezomrie, ale bude stále trvať v utrpení. (Mg. 712.)

2.

Sv. otcovia spomínajú, že raz bol otvorený hrob, v ktorom sa našla horiaca lampa, vložená ta — podľa nápisu na hrobe — pred tisíc päťsto rokmi. Keď sa jej však dotkli, rozpadla sa na prach. (Mg 717).

3.

Rufinus v knihe **Historia eclesiastica,** hovorí, že v chráme Serapis neďaleko Alexandrie bolo takéto klamstvo: Podoba slnka, v ktorej bol umiestený silný magnet, sa pohybovala ponad sochu, v ktorej bolo zas železo. Keď prišlo slnko ponad sochu, magnet nadvihol sochu, takže sa zdalo, ako by sa socha od ničoho vznášala vo vzduchu. (Mg. 717.)

4.

V zákone **Duodecim tabularum** bolo, že každý, kto druhému násilne odtrhne nejaký úd, sám musí stratiť svoj úd, zodpovedajúci tomu. Napríklad, ak niekomu niekto oko vykole, sám musí stratiť svoje oko. (Mg 725.)

5.

Hieronym svedčí, že bludy Origenesove zavrhol pápež Anastazius. Tak isto urobil aj piaty všeobecný snem. (Mg 731.)

Kniha dvadsiata druhá

Prehľad dvadsiatej druhej knihy

Nebeskú blaženosť božieho štátu zachová všemohúci Boh, ktorý už veľa dobrého sľúbil aj splnil. Vôľa božia je večná a nemeniteľná. Niektorí, ktorí sa pokladajú za múdrych na tejto zemi, hovoria, že nie je možné, aby telo mohlo niekedy vojsť do neba, lebo vraj svojou váhou by sa tam neudržalo. Spojenie tela a duše je predsa omnoho zázračnejšie, a je možné. Prečo by Boh nemohol teda aj telo pozdvihnúť do neba? Keby to bolo naozaj neuveriteľné, potom by bol veľký zázrak to, že svet uveril v nanebevstúpenie Kristovo, a to len na zvestovanie niekoľkých málo vzdelaných rybárov. A oni svoje ohlasovanie potvrdzovali zázrakmi, čo bol ešte väčší zázrak. Svet uveril, pravda, aj v božstvo Romulovo, ale je veľký rozdiel medzi okolnosťami, v ktorých sa šírila viera v Krista a viera v božstvo Romulovo. Na oslabenie zpráv o zázrakoch nepriatelia Krista poukazujú na to, že v súčasnom svete sa už nedejú zázraky. Vraj zázraky sa dialy len v minulosti, čo sa dnes nedá dobre dokázať, ale v novšom čase sa už nič takého nedeje. A predsa zázraky sa dejú stále, čo môžeme dokázať mnohými prípadmi, napríklad len, koľko zázrakov sa stalo pri relikviách sv. Štefana! Chyba je len v tom, že nie sú natoľko známe všetkým ľuďom. A všetky zázraky sú dôkazom a potvrdením viery v zmŕtvychvstanie Kristovo a v jeho nanebevstúpenie. Zázraky bohov, ktoré sa spomínajú, sa nedajú ani len porovnať so zázrakmi mučeníkov. Najmä preto nie, že my mučeníkom preto nepreukazujeme božskú úctu, ale spolu s nimi jedine pravému Bohu, ktorý je pôvodcom všetkých zázrakov. Proti vystúpeniu a vzatiu ľudského tela do neba uvádza Platón váhu telies a poriadok živlov vo svete, ktoré vraj musia nevyhnutne zachovávať svoj poriadok a nemôžu ho obrátiť alebo meniť. Aj toto tvrdenie sa patrične vyvráti. Podobne nepriatelia viery vysmievajú všelijako a napádajú vieru v zmŕtvychvstanie tiel. Hovoria o tom, ako vraj vstanú všelijaké netvory, ako deti, v akom tele, v akom pohlaví, v akej veľkosti tela, či aj s telesnými chybami a mnoho iných vecí namietajú. Na všetky tie námietky môžeme s istotou len toľko povedať, že Bohu je nič nemožné, Bohu, ktorý vedel stvoriť celý svet z ničoho, nebude ťažkým, aby vzkriesil telá, a to tak, aby mohly byť veľmi dokonalé a večne blažené, kdekoľvek ich len pri vzkriesení nájde. Aké bude ľudské telo po vzkriesení? Opäť nemožno presne určiť všetky jeho vlastnosti. Isté je, že telo bude duchovné a bude veľmi dokonalé. Keď božia dobrota už na tejto zemi vedela ľudstvo zahrnúť toľkými darmi a najmä ľudské telo vedela urobiť tak krásnym a dokonalým, iste duchovné telo vo večnej blaženosti bude omnoho dokonalejšie. A keď aj máme mnoho dobrodenia na tejto zemi, predsa si musíme uvedomiť, že žijeme tu v stave zavrhnutia po Adamovom hriechu. Svedčia o tom všelijaké nepríjemnosti životné, ktoré človeka postihujú od mladosti až do neskorej staroby. Od tých nepríjemností nás neoslobodí nijaká filozofia. Dobrí ľudia pritom musia ešte stále bojovať proti svojim náklonnostiam v úsilí za dokonalosťou. Jednako je v tomto živote mnoho dokonalosti, mnoho krásy, mnoho poriadku a účelnosti, kamkoľvek sa len obrátime. Keby sme dali do istého súladu učenie Platónovo, Porphyriovo a Varrovo o zmŕtvychvstaní, došli by sme ku kresťanskému náhľadu o tejto veci. Čo budú robiť blažení v nebi? Iste sa budú niečím zamestnávať, aj keď to nebude telesná práca ako na zemi. Ich prácou bude stále videnie Boha a z toho plynúca blaženosť. Je otázka, či budú Boha vidieť aj očami svojho duchovného tela. V Písme na to nenájdeme odpoveď. Videnie Boha bude spojené s neprestajnou oslavou a chválou Boha. Telo bude celkom poddané duchu, nebude viazané na miesto. Blažení budú požívať úctu a slávu, hoci aj nie jednakú, predsa si nebudú závidieť, lebo každý bude spokojný s tým, čo dostane od Boha. Ba aj to dostane, aby bol spokojný s tým, čo dostane. Vôľa bude celkom slobodná, lebo bude oslobodená aj od možnosti hrešiť. Na zlo minulého života sa bude možno rozpomínať, ale len tak, aby sa ešte väčšmi oslavovalo božie milosrdenstvo. Napokon všetko spočinie v Bohu, začne sa siedmy deň všeobecného

sviatočného odpočinku, začne sa večný sabbat, ktorý nebude mať nikdy večera, v ktorom všetci vyvolení budú žiť večne blaženým životom.

22.1. Položenie anjelov a ľudí.

Ako sme sľúbili v predchádzajúcej knihe, táto posledná kniha bude obsahovať rozpravu o večnej blaženosti božieho štátu. Blaženosť to sa nemenuje preto večnou, ako by po mnoho a mnoho vekoch mala predsa len niekedy skončiť, lež preto, že je v evanjeliu napísané: »A jeho kráľovstvu nebude konca« (Luk. 1, 33). Ani tak sa to nemá rozumieť, že kým jedni zomierajú, druhí nastupujú rodením a tak vzniká zdanie večnosti, ako napríklad pri strome, ktorý sa neustále zaodieva novým lístím, zdanlivo zostáva tá istá zeleň, kým jedny listy opadávajú a druhé znovu rastú a zachovávajú tú istú tiennosť; ale v tom štáte všetci obyvatelia budú nesmrteľní a dosiahnu tam to, čo svätí anjeli nikdy nestratili. Urobí to všemohúci Boh, zakladateľ toho štátu. Sľúbil to a nemôže klamať a dosvedčil to aj tým, že už uskutočnil mnoho sľúbeného aj nesľúbeného.

On je to, ktorý na počiatku stvoril svet, plný všetkých dobrých vecí viditeľných a chápateľných, v ktorom nestvoril nič lepšieho nad duchov, obdarených rozumom, schopných rozjímať o Bohu a vládnucich nad sebou, spojených do jediného spoločenstva, ktoré menujeme svätým a najvyšším štátom, v ktorom to čím sa udržujú a stávajú blaženými, je im sám Boh, ako by spoločný ich život a pokrm. On je to, ktorý dal rozumnej bytosti takú slobodnú vôľu, že ak chce, môže zanechať aj Boha, svoju blaženosť, po čom hneď nasleduje bieda. On je to, ktorý keď predvídal, že niektorí anjeli z povýšenosti opustia tak veľké dobro, lebo si budú chcieť byť sami sebe dostatočnými ku blaženosti, nepozbavil ich tej moci (t. j. slobodnej vôle), usudzujúc, že je mocnejšie a lepšie, keď sa aj zo zla urobí dobro, ako by sa nemalo dopustiť jestvovanie zla. (Zla by vôbec nebolo, keby meniteľná prirodzenosť, hoci dobrá a najvyšším Bohom, nemeniteľným dobrom, ktorý je pôvodcom všetkých dobier, stvorená, si ho nebola hriechami sama zapríčinila. Lež tento hriech ju usvedčuje a presvedčuje, že bola stvorená dobrá. Keby sama nebola veľkým dobrom, hoci nie rovným svojmu Stvoriteľovi, potom útek od Boha, svojho svetla, nemohol by byť pre ňu niečím zlým. Slepota je vadou oka a už sama vada ukazuje, že oko je stvorené na videnie svetla a už tou samou vadou sa ukazuje, že úd, schopný vidieť svetlo, je vznešenejší nad ostatné údy a niet vlastne inej príčiny pre vadu, len neschopnosť prijať svetlo. Tak isto aj prirodzenosť, ktorá požívala Boha, ukazuje, že bola stvorená ako najlepšia, ukazuje to vlastne tou vadou, pre ktorú je preto nešťastná, lebo nepožíva Boha.) On je to, ktorý dobrovoľný pád anjelov zasiahol najspravodlivejším trestom večného zatratenia a tým zas, ktorí vytrvali pri najvyššom dobru, aby v budúcnosti mali istotu vo svoje trvanie bez konca dal za odmenu večné trvanie. On je to, ktorý stvoril aj človeka rovnako dobrého, tou istou slobodnou vôľou obdareného, zemskú bytosť, oživenú dušou (animal), ale hodnú neba, ak by vytrvala pri svojom Stvoriteľovi; ak by ho však opustila, mala ju postihnúť bieda, patričná a vhodná len pre ňu. (Podobne aj tu predvídal Boh, že človek prestúpením zákona vzdiali sa od Boha a zhreší, a jednako ho nepozbavil slobodnej vôle, lebo súčasne predvídal aj to, koľko dobrého urobí z ľudského zla.) On je to, ktorý zo smrteľného pokolenia, právom a spravodlivo odsúdeného, svojou milosťou shromažďuje taký početný národ, aby ním doplnil a nahradil časť padnutých anjelov, aby tak milovaný a horejší štát nebol pripravený o počet svojich občanov, ale aby sa ešte mohol tešiť z ich hojnejšieho počtu.

22.2. Večnosť a nemeniteľnosť božej vôle. (Obsah.)

Všelijako sa usilujú zlí útočiť na božiu vôľu. Lež božia múdrosť a moc je taká veľká, že všetko, aj to, čo sa deje proti jeho vôli, smeruje k tomu cieľu a koncu, ktorý on uzná za dobrý a spravodlivý, ktorý on už vopred poznal. Keď sa predsa o Bohu tvrdí, že mení svoju vôľu, napríklad, že sa hnevá, tak možno povedať, že skôr sa oni menia, ako on. Slnko sa nemení, a predsa zdravému oku je príjemné, a chorému nepríjemné. Božou vôľou rozumieme aj vôľu, ktorou Boh vzbudí poslušnosť v srdciach svojich verných, o čom hovorí apoštol: »Boh je to, ktorý spôsobuje vo vás chcenie« (Filip. 2, 13). Mnoho chcú svätí boží vôľou. Bohom v nich vzbudenou, a predsa sa to vždy neuskutoční. Modlia sa, napríklad, za mnohých, a Boh predsa nesplní to, o čo prosia, hoci sám v nich vzbudil vôľu, aby sa modlili. Keď sa teda svätí modlia, aby každý bol spasený, a predsa nie každý bude spasený, po ľudsky by sme mohli povedať, že to Boh chce, ale neurobí. Tak je to podľa nášho pochopu. Podľa božej vôle, v ktorej je spojená predvedomosť a predvídavosť a je večná, Boh vlastne už všetko vykonal na nebi i na zemi, nielen minulé a prítomné, ale aj budúce. My hovoríme: »Stane sa, ako Boh chce«, ak ešte nenadišiel čas, aby sa niečo stalo, čo Boh už predtým dávno vedel. Ak nepoznáme nielen čas nastúpenia veci, ale aj skutočnosť, hovoríme: »Stane sa, ako sa bude Bohu ľúbiť«. Nehovoríme to preto, ako by Boh mal mať v budúcnosti novú vôľu, ale že v určitom čase sa ukáže, čo Boh pripravil od večnosti vo svojej nemeniteľnej vôli.

22.3. Prisľúbenie večnej blaženosti svätým a zatratenia bezbožným.

Ponechajúc ostatné stranou, ako teraz vidíme splňovať sa na Kristovi, čo Boh sľúbil Abrahámovi: »V tvojom semene budú požehnané všetky národy« (Gen. 22, 18), tak sa splní aj to, čo sľúbil tomu semenu, najmä to, čo hovorí skrze proroka: »Zmŕtvych vstanú, ktorí boli v hroboch« (Iz. 26, 19), a »Bude nové nebo a nová zem a nebudú pamätať na predošlé veci, ani nevstúpia do ich srdca, ale radosť a veselosť nájdu v nej. Hľa, ja urobím Jeruzalem veselosť a ľud môj radosť, a budem sa tešiť v Jeruzaleme a radovať v mojom ľude, a nebude v ňom viac počuť hlas plaču« (Iz. 65, 17), aj to čo skrze iného proroka predpovedal, keď hovoril prorokovi: »V tom čase bude spasený všetok tvoj národ, ktorý bude nájdený zapísaný v knihe. A mnohí z tých, ktorí spia v prachu zeme (alebo ako niektorí vykladajú v násype), vstanú zmŕtvych. Jedni k životu večnému, druhí do zatratenia a večnej svojej hanby« (Dan. 12, 1—2), a na inom mieste tohože proroka: »Ale svätí Boha najvyššieho prijmú kráľovstvo a obdržia kráľovstvo až na veky, a na veky vekov« (Dan. 7, 18), a o niečo nižšie: »Jeho kráľovstvo je kráľovstvo večné« (Dan. 7, 27). Sú ešte aj iné veci, sem patriace, ktoré som uviedol v dvadsiatej knihe (Hl. 21), alebo aj ktoré som neuviedol, ale sú napísané v Písme, prijdú, ako prišly aj tie, o ktorých si neveriaci mysleli, že neprídu. Ten istý Boh prisľúbil oboje, predpovedal, že oboje príde, Boh, pred ktorým sa trasú pohanskí bohovia, ako svedčí aj Porphyrius, najvznešenejší z pohanských filozofov.

22.4. Vyvrátenie námietky, že sa ľudské telo nemôže preniesť do neba.

Učení a múdri ľudia proti váhe toľkej autority, ktorá obrátila všetky druhy ľudí do viery a nádeje v tie veci, podľa svojej predpovede, veľmi vtipne, ako sa im zdá, napádajú zmŕtvychvstanie tiel a odvolávajú sa na Cicera, ktorý vo svojej knihe De republica spomenul čosi o tej veci. Lebo keď spomenul, že Hercules a Romulus sa stali bohmi z ľudí, dodal: »Ich telá neboly prenesené do neba, lebo prirodzenosť by nedovolila, aby to, čo je zo zeme, nezostalo v zemi.« Toto je veľký dôvod mudrcov, ktorých myšlienky poznal Pán, že sú márne (Žalm 93, 11). Keby sme boli len dušami, t. j. len duchami bez tela a prebývajúc v nebi, by sme nepoznali pozemské bytosti a povedalo by sa nám, že sa raz akýmsi čudným sväzkom spojíme so zemskými telami, ktoré majú byť oživené dušou, či by sme, nechtiac tomu veriť, ešte väčšmi nedokazovali, že to prirodzenosť nedovolí, aby netelesná vec mohla byť spojená

telesným sväzkom? A predsa zem je plná duší, oživujúcich pozemské údy a spojených s nimi podivným spôsobom a spletených. Prečo by teda vôľou ten istý Boh, ktorý stvoril bytosť, obdarenú dušou, nemohol pozemské telo povýšiť na nebeské telo, keď duch, vyšší nad všetky, a teda aj nad nebeské telá, mohol sa spojiť s pozemským telom? A či pozemská čiastočka, taká nepatrná, mohla mať v sebe niečo lepšieho ako nebeské telo, aby mala smysly a život, a ju, cítiacu a žijúcu, nebo by nepokladalo za dôstojné prijať, alebo už prijatú udržať, keď cíti a žije pôsobením lepšej veci, ako je akékoľvek nebeské telo? Preto sa to teraz nedeje, lebo ešte nenadišiel čas, v ktorom Boh chce, aby sa to dialo, Boh, ktorý urobil omnoho čudnejšie veci ako tie, ktorým oni neveria, ktoré nám zovšednely preto, že ich často vidíme. Prečo sa väčšmi nečudujeme, že netelesní duchovia, vyšší aj nad nebeské telá, sa viažu so zemskými telami, ako tomu, že pozemské telá majú byť prenesené do príbytkov, hoci nebeských, ale telesných? Len preto, že to vidíme každý deň a toto už sme, ale tamto sme ešte nie a dosiaľ sme to nikdy nevideli. Triezvy rozum nám možno povie, že je omnoho podivnejším božím dielom telesné veci votkať do netelesných, ako hoci odlišné telá, jedny nebeské a druhé pozemské, ale predsa len telá s telami spojiť.

22.5. Niektorí neveria v zmŕtvychvstanie tiel, hoci skoro celý svet v to verí.

Taká neuveriteľná vec sa už kedysi stala: hľa, svet uveril, že pozemské telo Kristovo bolo vzaté do neba; že v zmŕtvychvstanie tela a vstúpenie do horných príbytkov, okrem veľmi málo ostávajúcich a čudujúcich sa, či už učených alebo neučených, aj učení aj neučení už uverili. Ak uverili vec uveriteľnú, nech vidia tí, čo neuverili, akí sú hlúpi. Ak však uverili vec neuveriteľnú, už aj to je neuveriteľné, že uverili vec neuveriteľnú. Tie dve neuveriteľné veci, zmŕtvychvstanie nášho tela na večnosť a to, že v tak neuveriteľnú vec svet jednako uveril, predpovedal ten istý Boh, že obe veci sa stanú, keď sa ešte ani jedna z nich nebola stala (Mat. 26, 13). Jedna z tých neuveriteľných vecí sa už stala, ako vidíme, totiž že svet už uveril v to, čo bolo neuveriteľné. Prečo by sme mali pochybovať, že sa uskutoční aj to druhé, v čo, hoci je neuveriteľné, svet uveril, keď sa už stalo to, čo bolo tiež neuveriteľné, že v tak neuveriteľnú vec svet už uveril? Veď obe tie veci neuveriteľné, z ktorých jednu už vidíme a v druhú veríme, sú predpovedané v tých istých Písmach, skrze ktoré uveril svet. Ak by sme ešte uvážili aj spôsob, akým svet uveril, bude to ešte neuveriteľnejšie. Kristus posiela na more tohto veku niekoľkých rybárov, so sieťami viery, nevzdelaných vo vedách, čo sa učenosti týka nevycvičených, neskúsených v gramatike, nevyzbrojených dialektikou, nenadutých výrečnosťou, a tak chytá mnoho rýb každého druhu, tým podivnejších, čím zriedkavejších, ba aj samých filozofov. Ku tým dvom neuveriteľným veciam, pridajme túto tretiu, ak sa niekomu páči, ale musí sa páčiť. Sú už teda tri neuveriteľné veci, ktoré sa staly. Neuveriteľné je, že Kristus vstal zmŕtvych v tele a s telom vstúpil do neba. Neuveriteľné je, že svet uveril v takú neuveriteľnú vec. Neuveriteľné je, že obyčajní ľudia, nízkeho pôvodu, malá hŕstka, mohli tak účinne presvedčiť svet aj učených o tak neuveriteľnej veci. Z tých troch neuveriteľných vecí v prvú nechcú veriť tí, ktorým teraz odpovedáme; na druhú musia voľky-nevoľky hľadieť; odkiaľ sa však vzala druhá, nepochopia, ak neuveria v tretiu. Kristovo zmŕtvychvstanie a nanebevstúpenie v tom istom tele, v ktorom vstal zmŕtvych, sa rozhlasuje a verí na celom svete. Ak by to bolo neuveriteľné, kde sa vzala viera v to na celom svete? Ak by mnohí vznešení, vzdelaní a učení povedali, že to videli a čo videli, usilovali by sa aj rozšíriť, nebolo by nič čudného, že im svet verí a bolo by veľmi tvrdohlavým ešte neveriť. Ak však — ako bolo v skutočnosti — len niekoľko ľudí neznámych, naoko bezvýznamných, neučených hovorilo a písalo o tom, že to videli, a svet im predsa uveril, prečo potom niekoľkí najtvrdohlavejší, ktorí ešte zostali, samému veriacemu svetu nechcú dosiaľ veriť? Svet preto vlastne uveril nepatrnému počtu nevznešených, slabých a neskúsených ľudí, lebo skrze tých svedkov, naoko hodných opovrhnutia, veľmi zázračne prehovorilo samo božstvo. Reči, ktoré

svedkovia hovorili na presvedčenie ľudí, boly vlastne zázračné skutky, a nie slová. Keď tým, čo nevideli Krista vstať v tele zmŕtvych a vstúpiť na nebo, verili tým, ktorí hovorili, že to videli, lebo tí prví nielen že svoje videnie potvrdzovali slovami, ale aj zázračné znaky robili. Poslucháči napríklad, ktorí poznali hovoriacich, že hovoria len jedným, najviac dvoma jazykmi, naraz ich počuli zázračne hovoriacich jazykmi všetkých národov (Skut. ap. 2). Videli, že chromý od narodenia na ich slovo v mene Krista vstal po štyridsiatich rokoch celkom zdravý; že šatky, vzaté z ich tela, uzdravovaly trpiacich; že na cestu, ktorou mali ísť, pokládli ľudia nespočetných chorých do radov, aby sa ich dotkol aspoň tieň predchádzajúcich, čo zapríčiňovalo často náhle uzdravenie chorých; že mnoho iných zázračných vecí vykonali v mene Kristovom, ba že aj mŕtvych kriesili (Sk. ap 3, 4). Ak súhlasia, že tie veci sa staly tak, ako je o nich napísané, hľa, koľko neuveriteľných vecí pridávame ku tým trom predošlým! Na to, aby sa uverilo hoci jednej z tých neuveriteľných vecí, najmä zmŕtvychvstaniu a nanebevstúpeniu tela, nakopili sme mnoho svedectiev o početných neuveriteľných veciach, a predsa ešte nemôžeme zlomiť hroznú úpornosť neveriacich. Ak však neveria, že sa staly tie zázraky, ktoré apoštoli konali, aby sa im verilo, keď hlásali zmŕtvychvstanie a nanebevstúpenie Kristovo, potom nám stačí ten jediný veľký zázrak, že apoštolom uveril, bez zázrakov, celý okruh zeme.

22.6. Rím vyhlásil Romula, svojho zakladateľa za boha. Cirkev však miluje Krista pre jeho božstvo. (Obsah.)

O Romulovi hovorí Cicero: »Pri Romulovi, je to tým čudnejšie, že kým sa iní, ako sa hovorí, stali z ľudí bohmi, žili ešte v časoch, keď boli ľudia ešte málo vzdelaní a náklonnejší do uverenia bájok keď sa neskúsení ľahko dajú povzbudiť ku viere, Romulova doba pred menej ako šesťsto rokmi bola už vtedy, keď prekvitalo písomníctvo a veda a keď už vymizol starý blud zo zaostalého života ľudí. Z toho môžeme vyrozumieť, že Homér žil dávno pred Romulom, za ktorého ľudia už boli vzdelaní a doba bola osvietenejšia, takže sa ťažko našlo miesto na nejaké básne. Starovek prijímal všetky bájky, niekedy aj dosť neohrabane složené: lež táto doba, už osvietená, vysmievala všetko, čo sa nemôže stať a odmietala.« (De republica 2, 10) To povedal najučenejší a súčasne najvýrečnejší Riman o Romulovi. Na začiatku len Rím, a to Rím veľmi malý veril v božstvo Romulovo. Potomci sa držali podania predkov a keď sa rozrástlo mesto, rozrástla sa aj povera s vládou toho mesta nad národmi. Iné národy, keď aj neverily v božstvo Romulovo, predsa ho menovaly bohom, aby neurazily mesto, ktorému boly poddané. V Krista zas, hoci je zakladateľom nebeského a večného štátu, ten nie preto verí v neho, že je jeho Zakladateľom, ale skôr preto je založený že verí v Krista Rím už založený a vybudovaný uctil svojho zakladateľa ako boha, Jeruzalem však svojho zakladateľa Krista položil za základ svojej viery, aby sa na ňom mohol vystavať. Rím z lásky ku svojmu zakladateľovi uveril, že je bohom, Jeruzalem zas veril, že je Bohom, a preto miloval svojho Zakladateľa. Romulovo božstvo je len vecou viery, a nie ozajstnou, dokázanou skutočnosťou. Zvláštnosť pri jeho záchrane vlčicou ešte nie je dôkazom božstva. Ani jeden iný národ by nebol Romula uznal za boha, keby sa nebol strachoval Rimanov. Kto však spočíta zástupy tých, ktorí radšej išli na smrť, ako by boli zapreli božstvo Ježiša Krista? Strach priviedol mnohé národy, aby uverily v božstvo Romulovo, strach však nevedel odvrátiť množstvo mučeníkov, aby sa zriekli viery v božstvo Kristovo. Putujúci boží štát na zemi sa jednako nepodujal na boj za časné blaho proti bezbožným prenasledovateľom, ale pre večnú spásu sa radšej vzdal boja. Vyznavačov Kristových väznili, putnali, pálili, trhali, mučili, vraždili, hromadne stínali, a predsa ich bolo stále viac. Nemysleli na to, aby bojovali o svoj život, ale pohŕdali životom pre Spasiteľa. Cicero vo svojej knihe (De republica 23) hovorí, že štát sa dáva do vojny alebo pre vernosť, alebo pre záchranu. Keď štát padne, zhynie, prestane jestvovať, to ako by sa zrútil celý svet. Teda záchrana štátu je trvanie štátu. Možno preto

právom nadhodiť otázku, či Sagunťania konali správne, keď radšej vydali svoje mesto skaze, ako by mali porušiť vernosť Rímu. Zato ich chvália národy. Lež neviem, ako mohli zostať verní zásade, že vojna sa vedie alebo pre vernosť, alebo pre záchranu, keď oboje bolo v nebezpečenstve a keď len jedno sa dalo vybrať. Sagunťania si zvolili vernosť, ale sa vzdali záchrany. Záchrana božieho štátu je v tom, že len vo viere a s vierou ho možno dosiahnuť a udržať. Stratou viery sa stráca aj boží štát. Len takáto viera mohla zrodiť toľkých mučeníkov.

22.7. Viera v Krista je dielom božím. (Obsah.)

Je až smiešne hovoriť súčasne o falošnom božstve Romulovom a o božstve Kristovom. Romulus žil šesťsto rokov pred Cicerom a jeho doba bola už veľmi pokročilá, odmietala a vysmievala všetko nemožné. Za čias Augustových, Tiberiových bola vzdelanostná úroveň ešte vyššia. Ľudský duch by sa vtedy bol ešte silnejšie postavil proti viere v zmŕtvychvstanie a nanebevstúpenie Kristovo, keby sa pravdivosť tej veci nebola dokázala zázrakmi, ktoré videli ľudia na vlastné oči. Len tak sa mohlo stať, že túto vieru prijalo mnoho ľudí a nevedelo ju vykoreniť nijaké prenasledovania. Viera v zmŕtvychvstanie a v nesmrteľnosť tela v novom svete sa rozšírila po celej zemi. Čítaly sa proroctvá a ich spĺňanie len podporovalo vieru v Krista, až sa veriacim vzdala celá zem, ktorá len nedávno proti nim zúrila prenasledovaním.

22.8. Zázraky sa staly preto, aby svet uveril v Krista, ale neprestávajú sa diať aj ďalej.

Vyčitujú nám, prečo sa vraj teraz nedejú zázraky, o ktorých hlásate, že sa staly? Mohol by som povedať, že zatiaľ, kým svet uveril, boly potrebné, aby svet uveril. Kto ešte aj teraz žiada zázraky, aby uveril, už to samo je zázrakom, že niekto neverí, keď svet verí. To len preto hovoria, aby sa nemuselo veriť, že aj vtedy sa dialy zázraky. Odkiaľ je to, že celý svet s toľkou vierou ospevuje nanebevstúpenie Kristovo v tele? Ako to, že v pokrokových časoch, ktoré zavrhovaly všetko nemožné, bez akýchkoľvek zázrakov omnoho zázračnejšie uveril svet neuveriteľné? Či azda preto sa uverilo, že tie pravdy boly uveriteľné? V takom prípade, prečo oni sami neveria? Krátko shrnieme svoje dôvody. Alebo neuveriteľné veci, ktoré sa staly a videly, pripravily vieru neuveriteľnej veci, ktorá sa nevidela; alebo bola vec natoľko uveriteľná, že nepotrebovala nijaké zázraky na presvedčenie ľudí, potom však usvedčuje hanbou neveru tých ľudí. Toto by som mohol povedať na zavrátenie tých najmárnejších. Zázrakov bolo veľmi mnoho a všetky vydávaly svedectvo veľkému zázraku a tak vážnemu, aby nebolo možno poprieť, že Kristus v tom istom tele, v ktorom vstal zmŕtvych, v tom aj do neba vstúpil. V tých istých knihách, ktorých hodnovernosť je nad všetku pochybnosť, napísané je všetko: aj to, čo sa stalo, aj na potvrdenie čoho sa to stalo. Tie zázraky sa staly známymi, aby upevnily vieru a skrze vieru, ktorú upevnily, staly sa ešte známejšími. Čítajú ich národy, aby v ne uverily, a neboly by čítané, keby sa v ne neverilo. Veď aj dnes sa dejú zázraky v mene Kristovom buď sviatosťami, buď modlitbami alebo pamiatkami jeho svätých, ale nebývajú tak rozhlásené, aby požívaly toľkú slávu ako tamtie. Kánon svätých Písem, ktorý musel byť určený, zapríčiňuje, že o tých zázrakoch sa všade nahlas číta a tak vnikajú do pamäti všetkých ľudí na svete. Lenže tieto zázraky (t. j. nové) sú známe iba tam, kde sa stanú, sotva v tom istom meste alebo na blízkom okolí. Lebo aj tam nie mnohí vedia o nich, mnohí o nich nepočujú, najmä keď je to veľké mesto. Okrem toho, ak sa o tom hovorí inde a iným, taká povesť nemá už tej sily, aby sa tomu verilo ľahko a bez pochybovania, hoci by to hneď hovorili praví kresťania pravým kresťanom.

Zázrak, ktorý sa stal v Miláne, keď sme tam bývali, keď slepý nadobudol náhle zrak, mohol sa stať známym veľa ľuďom, lebo aj mesto je dosť veľké a aj cisár vtedy tam bol a svedkom

bolo veľké množstvo ľudu, ktorý prišiel uctiť pozostatky mučeníkov Gerváza a Protáza. O tých pozostatkoch nikto predtým nevedel, ani miesto bezpečne nepoznal, len keď sa biskupovi Ambrózovi vo sne oznámilo, pozostatky sa našly. Pri nich sa ten slepý pozbavil dávnych temnôt a uvidel denné svetlo.[1])

Kto vie napríklad o uzdravení Inocencia, úradníka zastupiteľskej prefektúry, okrem niekoľkých ľudí, pričom sme aj my boli a na vlastné oči videli? Keď sme sa vracali z námorných ciest, prijal k sebe mňa a brata Alypia,[2]) lebo bol s celým svojím domom veľmi pobožný, hoci sme ešte neboli v duchovnom povolaní, ale sme už Bohu slúžili, a bývali sme vtedy u neho. Liečili ho lekári z vredov, ktorých mal plno na zadnej a spodnej časti tela, už mu ich prerezali a ďalej liečili liekami svojho umenia. Pri rezaní vytrpel mnoho dlhých a prudkých bolestí. Jeden vred však uprostred mnohých záhybov bol tak skrytý, že sa ho ani nedotkli, hoci ho mali tiež prerezať. Keď sa vyliečily tie ostatné otvorené, zostal len jeden a márne sa ho usilovali vyliečiť. Chorého znepokojovalo dlhé utrpenie, veľmi sa strachoval opätovnej operácie (predpovedal mu ju iný lekár, jeho domáci, ktorého tamtí nepripustili, aby len videl prvú operáciu, toho podráždený chorý vyhodil z domu, ale ho čoskoro opäť prijal) a vybuchol a kričal na lekárov: »Opäť ma chcete rezať? Má sa splniť to, čo povedal ten, ktorého ste nechceli pripustiť k mojej prvej operácii?« Lekári sa vysmiali z toho neskúseného lekára a chorého upokojovali chlácholivými slovami a sľubmi. Prešlo zas mnoho dní a neosožil nijaký liek. Lekári vytrvali pri svojom sľube, že vred vyliečia nie nožom, ale liekami. Pribrali si ešte jedného staršieho a veľmi vychýreného Ammonia, vtedy ešte žijúceho, ktorý sľuboval to isté, ako oni, spoliehajúc na ich starostlivosť a skúsenosť. Jeho vážnosťou ubezpečený, chorý začal, ako by už bol zdravý, veselo žarty strúhal zo svojho domáceho lekára, ktorý bol predpovedal druhú operáciu. Čo ďalej? Uplynulo veľa dní márnych námah, až napokon unavení a zahanbení lekári museli priznať, že bez noža nijako nemožno chorého vyliečiť. Chorý sa preľakol, zbledol od strachu a keď prišiel k sebe a mohol prehovoriť, kázal lekárom odísť a neukazovať sa mu viac na oči. Zmučenému plačom nezostávalo iné, keď ho už nevyhnutnosť tlačila, len aby zavolal akéhosi lekára z Alexandrie, pokladaného vtedy za zázračného chirurga, aby mu on urobil to, k čomu z hnevu nechcel pripustiť tamtých. Keď ten chirurg prišiel a odborným okom pozrel na prácu lekárov na jazvách, — bol to človek dobrý — prehovoril chorého, aby tí užili výsledok svojich námah, ktorí sa už predtým o chorého tak veľmi starali, že to aj sám obdivoval, keď sa na to pozrel. Dodal aj to, že chorý sa nemôže uzdraviť bez operácie, ale že sa to nijako neshoduje s jeho mravmi, aby pre maličkosť, ktorá zostala ešte na dokončenie, mal odoberať zásluhu ľuďom, ktorých odbornú prácu, dôkladnosť a svedomitosť obdivoval, keď prezrel jazvy. Chorý nadobudol opäť dôveru ku svojim lekárom a rozhodol, aby oni v prítomnosti lekára z Alexandrie otvorili nožom to miesto, ktoré podľa náhľadu všetkých sa ináč nedalo už vyliečiť. Odložili si to však na nasledujúci deň. Keď lekári odišli, v celom dome zachvátila taká bolesť všetkých pre smútok pána domu, že sme sotva mohli upokojiť plač ako na nejakom pohrebe. Denne ho navštevovali svätí mužovia: vtedajší biskup uzalský, blahej pamäti Saturninus, kňaz Gelosus a diakoni kartaginskej cirkvi. Medzi nimi bol jediný dosiaľ žijúci biskup Aurelius, na ktorého spomíname s patričnou úctou a keď sme s ním spomínali podivuhodné diela božie a hovorili o tejto veci, videl som, že sa veľmi dobre pamätá na to, čo spomínam. Tí, keď ho podľa svojej obyčaje večer navštívili, prosil ich úpenlivým plačom, aby na druhý deň ráno radšej ráčili byť prítomní na jeho pohrebe, ako byť svedkami jeho bolesti. Taký strach sa ho zmocnil pri spomienke na predošlé útrapy, že bol presvedčený, že zomrie v rukách lekárov. Potešovali ho a povzbudzovali, aby dôveroval v Boha a mužne prijal jeho vôľu. Potom sme sa začali modliť. Keď sme si podľa zvyku pokľakli na kolená a padli na tvár, chorý tiež padol na tvár s takou silou, ako by ho niekto povalil na zem a začal sa modliť. Ako sa však modlil, s akou vrúcnosťou, s akým dojatím, s akou záplavou sĺz, s akým vzlykotom a vzdychaním,

otriasajúcim všetkými údmi tela a takmer zastavujúcimi dych, kto to môže slovami opísať? Či sa iní modlili a či si všímali jeho modlitbu, to neviem. Ja som sa vôbec nemohol modliť, a len tak krátko som si v mysli povedal: »Pane, aké prosby svojich vypočuješ, ak tieto nevypočuješ?« Nič som už nemohol dodať, len aby zomrel v modlitbe. Vstali sme a rozišli sme sa s biskupským požehnaním. Inocencius prosil, aby ráno zas prišli, aby ho povzbudzovaním uspokojili. Svitol obávaný deň, sluhovia boží prišli, ako sľúbili. Vošli lekári a začalo sa chystať všetko potrebné, priniesly sa zlovestné železá, strach popadol všetkých v silnom napätí. Vážnejší z prítomných potešovali a na duchu posilňovali chorého. Chorého položili na posteľ tak výhodne, aby sa lekárovi dalo dobre rezať, rozviazali obväzy, obnažili choré miesto. Lekár s nožom v ruke prezerá to miesto, kde má rezať a napnuto skúma. Očami bedlivo skúma, dotýka sa prstami, všetkými možnými spôsobmi skúma a nájde — najlepšie zahojenú ranu. A už sa valí radosť, vzdáva sa chvála a vďaka milosrdnému a všemohúcemu Bohu a všetci plačú od radosti. To všetko sa nedá opísať, dá sa to skôr pomyslieť ako vypovedať.

V tom istom Kartágu mala Inocencia, veľmi zbožná žena, jedna z najpoprednejších v meste, rakovinu na prsníku, nemoc, ktorú podľa náhľadu lekárov nemožno ničím vyliečiť.[3]) Obyčajne sa taký úd, ktorý napadla choroba, odreže a odlúči od tela, alebo podľa náhľadu, ako hovoria, Hypokratovho, aby človek ešte dlhšie požil, hoci aj tak musí zomrieť, ale trocha neskoršie, lepšie je vraj, keď sa vôbec choroba nelieči. Toto sa dozvedela chorá od skúseného lekára a priateľa svojho domu, a preto sa v modlitbe obrátila jedine na Boha. Keď sa približovala Veľká noc, chorá dostala vo sne napomenutie, aby pri krstiteľnici stála na tej strane, kde ženy dostávajú krst, a aby jej pokrstená, ktorú prvú stretne, prežehnala choré miesto znakom Kristovým.[4]) Urobila tak a hneď sa uzdravila. Lekár, ktorý jej povedal, že ak chce trocha dlhšie žiť, aby sa neliečila, keď ju neskôr prehliadol a videl, že je celkom zdravá, — vedel dobre z predošlých prehliadok, že mala strašnú chorobu — s veľkým záujmom sa vypytoval, aké lieky užívala, lebo chcel poznať liek, ktorý vyvracia mienku Hypokratovu. Keď sa od nej dozvedel, ako sa to stalo, s pohrdlivou tvárou a hlasom začal, takže sa aj ona bála, aby nepovedal niečo urážlivého o Kristovi, predsa však nábožnou slušnosťou odpovedal: »Myslel som, že mi povieš niečo veľkého.« Keď sa však ona už začala obávať, povedal: »Čo veľkého urobil Kristus, ak uzdravil rakovinu, keď predtým vzkriesil mŕtveho, ktorý bol štyri dni v hrobe?« (Ján 11.) Keď som sa o tom dopočul, veľmi ma popudilo, že v tej obci a na osobe nie neznámej sa stal veľký zázrak, a nevie sa o ňom, pomyslel som si, že tá žena si zasluhuje nielen napomenutie, ale aj pokarhanie. Ona odpovedala, že predsa o tom nemlčala. Pýtal som sa potom jej priateliek, či o tom počuly. Povedaly, že o tom vôbec nevedely. Povedal som jej: »Akože nemlčíš, keď ani tvoje najbližšie priateľky o tom nevedia?« Keďže som sa jej predtým len krátko opytoval, teraz musela vyrozprávať všetko po poriadku, ako sa to stalo, a jej priateľky, keď to počuly, sa čudovaly a zvelebovaly Boha.

V tom istom meste bol aj istý lekár, majúci podagru (dnu v nohách), ktorý mal byť pokrstený. Deň pred krstom videl vo sne čiernych kučeravých chlapcov — pokladal ich za diablov —, ktorí mu bránili, aby prijal krst v tom istom roku. Keď ich nechcel počúvnuť, dokopali ho do nôh tak bolestne, že nikdy predtým neskúsil takú prudkú bolesť. Ale keď jednako, chcejúc ich tým väčšmi premôcť, sviatostným kúpeľom znovuzrodenia, neodriekol krst, lež ako bol prisľúbil, ku krstu aj pristúpil, nielen že sa pri krste stratila bolesť, ktorá ho do toho času veľmi trápila, ale aj podagra sa navždy stratila a hoci potom ešte dlho žil, nikdy ho nohy nebolely. O tomto my dobre vieme a niekoľkí bratia, ku ktorým mohla o tom dôjsť zpráva.

Istý Kurubitanec, bývalý herec, pri krste sa uzdravil nielen z paralýzy, ale aj chorobného zväčšenia pohlavných údov. Pozbavený obojeho utrpenia, odišiel od krstu, ako by bol býval

zdravý. Okrem mesta Kuruby a niekoľkých ľudí, ktorí sa to mohli niekde dopočuť, nikto viac o tom nevie. Keď sme sa o tom dozvedeli, na rozkaz svätého biskupa Aurelia sme doviedli spomenutého do Kartága, hoci sme predtým o tom počuli z úst takých ľudí, o ktorých hodnovernosti sme nemohli pochybovať.

Je medzi nami bývalý tribún Hesperius, ktorý má svoj majetok, pomenovaný Zubedi, na území fussalskom. Keď sa dozvedel, že sila zlých duchov prenasleduje jeho domáce zvieratá aj sluhov, poprosil našich kňazov za mojej neprítomnosti, aby ta niektorý zašiel a modlitbami zahnal zlých duchov. Jeden z kňazov ta zašiel, obetoval tam obetu Tela Kristovho a modlil sa podľa svojich síl, aby prestalo to súženie. Boh sa ihneď zmiloval a súženie prestalo. Hesperius bol dostal od svojho priateľa posvätnú zem z Jeruzalema, kde pochovaný Kristus vstal tretieho dňa zmŕtvych. Zem si zavesil vo svojej izbe, aby aj sám neutrpel nič zlého. Keď dom očistil od znesvätenia, rozmýšľal, čo má urobiť so zemou. Z úcty ju totiž nechcel dlhšie u seba prechovávať. Náhodou sme boli vtedy blízko, ja a môj kolega Maximinus, biskup sinitskej cirkvi. Prosil nás, aby sme ho navštívili, a my sme prišli. Keď nám všetko vyrozprával, prosil nás, aby sa zem niekde zakopala a postavila sa na tom mieste modlitebňa, kde by sa mohli kresťania schádzať k bohoslužbám. Neodporovali sme, a tak sa aj stalo. Bol tam vtedy chromý dedinský mládenec. Keď sme sa o tom dopočuli, prosili sme jeho rodičov, aby ho na to sväté miesto čím skôr zaniesli. Keď ho tam priniesli, modlil sa a ihneď odišiel odtiaľ uzdravený na vlastných nohách.

Nie celých tridsať míľ od Hyppo-Regius leží dedinka Victoriana. Sú tam relikvie mučeníkov milánskych, Gerváza a Protáza. Priniesli ta akéhosi mladíka, ktorý kúpal koňa cez letné poludnie v hĺbke rieky a pritom ho obsadil zlý duch. Keď tam ležal ako by zomierajúci a vyzerajúci skôr na mŕtveho, prišla ta majiteľka pozemku podľa svojho zvyku vykonať večerné spevy a modlitby so svojimi slúžkami a Bohu zasvätenými pannami. Začaly spievať hymny. Ten (totiž zlý duch) v tele obsadeného ako by hlasom pichnutý, celý sa triasol a s hrozným krikom objal oltár, nesmejúc ho alebo nemôžuc ním pohnúť. Držal sa oltára, ako by bol oň priviazaný alebo prilepený a s veľkým vreskom prosil, aby mu odpustili, pričom povedal, kde, kedy a ako obsadil mládenca. Vyhlásil, že vyjde z mládenca a menoval jednotlivé údy tela, o ktorých sa vyhrážal, že ich vytrhne, keď bude z tela odchádzať. Naraz, ako to hovoril, opustil mládenca. Lež oko mládencovo viselo na líci len na tenučkej žilke a jeho zornička, ináč čierna, obelela. Keď to videli prítomní (a sbehlo sa ich niekoľko na jeho krik a všetci sa pobožne modlili), hoci sa tešili, že už prišiel k sebe a vstal, predsa sa zarmucovali pre jeho oko a chceli poslať po lekára. Bol tam jeho švagor, ktorý ho priniesol, ten povedal: »Boh, ktorý na modlitby svätých vyhnal diabla, môže aj zrak navrátiť.« Vtedy, ako mohol, visiace a vytrhnuté oko vmestnal nazad do očnej jamky, obviazal šatkou (orario)[5]) a myslel, že ju treba odviazať len o sedem dní. A keď tak urobil, oko bolo celkom zdravé. Aj iní sa tam uzdravili, ale písať o všetkých by bolo veľmi zdĺhavé.

Poznám hypponské dievča, ktoré sa pozbavilo zlého ducha tak, keď sa pomazalo olejom, do ktorého nakvapkal zo svojich sĺz kňaz, modliaci sa za ňu. Viem aj o takom prípade, že biskup sa modlil za mládenca, ktorého ani nevidel, a mládenec sa v tej chvíli pozbavil obsadenia zlým duchom.

Tu v Hyppo žil starček Florentius, človek zbožný a chudobný. Živil sa krajčírstvom. Raz akosi stratil svoj plášť a nemal si za čo kúpiť nový. Veľmi nahlas prosil o odev dvadsať mučeníkov, ktorých pozostatky sú v našom meste veľmi slávne. Jeho hlasnú modlitbu počuli tam prítomní mladíci — posmeškári a keď vyšiel, šli za ním a uťahovali si z neho, že prosil mučeníkov, aby mu dali po päťdesiat medenákov (folles)[6]) na šaty. Starček mlčky šiel ďalej a

naraz uvidel na brehu hádzať sa veľkú rybu. S pomocou a ochotou mladíkov ju chytil. Zaniesol ju potom do obchodnej kuchyne nejakému kuchárovi Catosovi, dobrému kresťanovi, ktorému všetko vyrozprával a predal mu rybu za tristo medenákov. Zamýšľal si kúpiť za tie peniaze vlny, aby mu žena z nej urobila aké-také šaty. Keď kuchár rozrezal rybu, našiel v jej žalúdku zlatý prsteň; dojatý milosrdenstvom a pohnutý náboženským citom, odovzdal prsteň starcovi so slovami: »Hľaď, ako ťa priodelo dvadsať mučeníkov.«

Do mestečka Aquae Tibillitanae prenášali pozostatky slávneho mučeníka Štefana. Niesol ich biskup Praejectus za prítomnosti veľkého množstva ľudí. Tam prosila istá slepá žena, aby ju priviedli k biskupovi, nesúcemu relikvie. Kvety, ktoré mala so sebou, odovzdala biskupovi a keď ich zpät prijala, priložila si ich na oči, a ihneď uvidela. Potom kráčala pred čudujúcimi sa prítomnými, jasala a kráčala cestou sama bez sprievodcu.

Relikvie spomenutého mučeníka, ktoré sú uložené na hrade sinitskom, susediacom s osadou Hyppo, niesol raz tamojší biskup Lucillus za účasti ľudu, ktorý kráčal pred ním a za ním. Už dlhší čas ho prenasledoval vred, ktorý mu mal operovať jeho priateľ lekár. Naraz sa však vred vyliečil pri nesení zbožného bremena, a nebolo ho viac.

V Kalame býva kňaz Eucharius, pochádzajúci zo Španielska, ktorý bol už dávnejšie chorý na kamene. Uzdravil sa pri pozostatkoch Štefana mučeníka, ktoré ta priniesol biskup Possidius. Neskôr ten istý kňaz, prevládaný inou chorobou, bol už mŕtvy, aj mu už palce sviazali. Keď potom jeho tuniku, predtým položenú na relikvie svätého mučeníka, položili aj na telo zomretého kňaza, za pomoci svätého mučeníka sa opäť prebral do života.

Tam bol aj muž, vynikajúci vo svojom postavení, menom Martialis, muž vysokého veku, ktorý veľmi nenávidel kresťanov. Mal dcéru kresťanku a zaťa v tom istom roku pokrsteného. Keď ho chorého tí dvaja prosili, aby sa stal kresťanom, odmietol a oboch vyhnal od seba vo veľkom rozhorčení. Vtedy prišlo zaťovi na um ísť k relikviám sv. Štefana a tam sa čím najvrúcnejšie modliť za chorého, aby Bohom osvietený, neodkladal návrat ku Kristovi. Prosil s plačom a vzlykotom úprimnou a hlbokou zbožnosťou. Keď odchádzal, vzal si niekoľko kvetov s oltára, ktoré tam mal naporúdzi a v noci ich potom položil ku hlave chorého. Všetci odišli spať. Ráno na svitaní volal chorý, aby išli po biskupa. Biskup bol práve vtedy u mňa v Hyppo. Keď sa chorý dozvedel, že biskup nie je doma, žiadal si, aby prišli kňazi. Keď prišli, osvedčil sa, že verí a prijal krst za všeobecnej radosti a čudovania sa všetkých prítomných. Kým žil, mal vo zvyku vzdych: »Kriste, prijmi môjho ducha«, hoci nevedel, že to boly posledné slová svätého Štefana, keď ho Židia kameňovali. Boly to aj jeho posledné slová, lebo krátko nato zomrel.

Tam sa vyliečili aj dvaja chorí na lámku v nohách, jeden domáci a druhý cudzinec. Domáci celkom a cudzinec však dostal poučenie v zjavení, čo má robiť, keď prídu naňho bolesti. Keď to urobil, bolesti prestaly.

Audurus sa volá miesto, kde je kostol sv. Štefana a v ňom relikvie. Akéhosi malého chlapčeka, ktorý sa bavil na nádvorí, prešly voly s vozom, ktoré sa uchýlily s cesty a chlapček ihneď v bolestiach zomrel. Matka ho uchytila a položila vedľa relikvií. Nielen že ožil, ale ukázalo sa, že je celkom zdravý.

V susednej obci Caspaliana ochorela istá mníška. Už sa prestalo dúfať v jej život. Jej odev zaniesli ku spomenutým relikviám. Kým sa však vrátili, chorá zomrela. Rodičia však prikryli telo zomretej prineseným odevom, a nebohá ihneď ožila.

Neďaleko Hyppo istý Sýrčan, Bassus, modlil sa pri relikviách toho mučeníka za svoju veľmi nebezpečne chorú dcéru a priniesol so sebou aj jej šaty. Vtom pribehli z domu chlapci, ktorí mu chceli oznámiť, že chorá zomrela. Keďže sa on vtedy modlil, jeho priatelia po vypočutí chlapcov zabránili im hovoriť mu o tom, aby na verejnom mieste nahlas neplakal. Keď sa vrátil domov, kde sa už rozliehal plač domácich, prineseným odevom prikryl telo zomretej, a ona ihneď ožila.

U nás sa stalo, že po ťažkej chorobe zomrel syn istého pokladníka Irenea. Keď už bezduché telo ležalo a všetci sa chystali na pohreb za veľkého plaču a žiaľu, ktorýsi z priateľov domu navrhol, aby telo namastili olejom mučeníkovým. Urobili tak, a mŕtvy ožil.

Aj to sa stalo u nás, že bývalý tribún Eleusinus, položil na hrob mučeníka, ktorý je v predmestí, svoje umreté dieťa. Po vrúcnej modlitbe, za hojného plaču, odniesol si domov dieťa živé.

Čo mám robiť? Dolieha na mňa sľub ukončiť dielo, takže nemôžem tu pospomínať všetko, čo viem. Nepochybujem, že mnohí z našich, keď budú toto dielo čítať, budú sa mrzieť, že som povynechával toľko vecí, o ktorých vedia tak, ako ja. Už teraz ich prosím, aby mi odpustili. Nech pomyslia, koľko by bolo treba vynaložiť námahy na opísanie všetkého, čo predsa v tomto diele musím vynechať. Keby som mal, vynechajúc iné, opísať len tie zázraky, ktoré sa týkajú uzdravení na príhovor sv. Štefana, a to len na okolí kalamenskom a našom, bolo by na to treba mnoho kníh napísať. Ba ani všetky zázraky nemohly byť posbierané, len tie, ktoré boly pospisované, aby sa mohli čítať na shromaždeniach ľudu. Rozhodli sme sa také dôkazy pospisovať, keď sme videli, že aj za našich čias sa dejú zázračné znamenia božej sily, podobné tým, ktoré sa stávaly v starých časoch, a aby tie súčasné zázraky nezahynuly v úkryte pred ľuďmi. Ešte nie sú ani dva roky od vtedy, ako sú relikvie v Hyppo Regius a okrem toho, že veľmi mnohí — ako s určitosťou vieme — nenechali písomné záznamy o svojich zázrakoch, predsa počet napísaných dochodí do čísla sedemdesiat vo chvíli, keď o tom píšem. V Calame zas, kde sú relikvie už dávnejšie, sú aj zápisy hojnejšie, a preto je ich aj väčšie množstvo.

Vieme tiež o mnohých zázrakoch, ktoré sa staly na príhovor toho istého mučeníka v Uzale, neďaleko Utiky. Tam omnoho prv ako u nás zaviedol relikvie toho mučeníka biskup Evodius. Tam však nemali vo zvyku vydávať zápisy o zázrakoch, ale aspoň prv nevydávali, lebo teraz možno už vydávajú. Keď sme tam nedávno boli a keď vtedy istá známa žena Petronia sa uzdravila z dlhej a ťažkej choroby, na ktorej vyliečenie sa ukázaly márnymi všetky lekárske zásahy, vrúcne sme ju prosili so súhlasom tamojšieho biskupa, aby urobila o tom záznam, ktorý by sa potom čítaval ľudu. Ona to poslušne aj urobila. V tom písomnom zázname sa zmienila o skutočnosti, ktorú nemôžem nijako vynechať, hoci sa náhlim dokončiť dielo. Najmä spomínala, že akýsi Žid jej poradil, aby na vlasovú retiazku navliekla prsteň a tou retiazkou aby sa opásala na holom tele pod šatami. Prsteň mal pod očkom kamienok, ktorý sa našiel v ľadvinách vola. Touto retiazkou opásaná, ako by liekom, došla ku chrámu sv. mučeníka. Vyšla z Kartága a zastavila sa na svojom majetku pri rieke Bagrade. Keď chcela pokračovať v ceste, našla pod svojimi nohami spomenutý prsteň. Hneď prezrela vlasový pás, na ktorom bol prsteň upevnený. Keď videla, že uzly sú pevné, myslela, že prsteň sa prelomil a tak vypadol. Avšak aj prsteň bol neporušený. Tento čud pokladala za záruku svojho uzdravenia, preto chytila pás aj s prsteňom a hodila ich do vody. To neuveria tí, ktorí neveria aj to, že Pán Ježiš prišiel na svet, zachovávajúc pritom neporušené panenstvo svojej matky, aj to, že vkročil ku svojim učeníkom zatvorenými dverami. Ale o tomto povedanom sa sami môžu presvedčiť, a keď sa presvedčia, že je to pravda, nech uveria aj v iné zázraky. Veď je to

známa žena, zo vznešenej rodiny, manželka vznešeného muža, býva v Kartágu. Mesto je známe, osoba tiež, a sama odpovie každému, kto sa jej bude pýtať. Mučeník, na ktorého príhovor sa uzdravila, iste veril v Syna Panny, v toho, ktorý zatvorenými dverami vošiel k svojim učeníkom. Ten veril aj v to, prečo vlastne všetko rozprávame, že Kristus vystúpil do neba v tom tele, v ktorom vstal zmŕtvych. Preto sa aj skrze toho mučeníka dejú také veci, ktorý za vieru v to dal svoj život. Aj teraz sa teda dejú zázraky, ktoré koná ten istý Boh. Dejú sa skrze tých ľudí, ktorých on chce a ako on chce. On urobil aj tie zázraky, o ktorých sme čítali, len to je, že tieto sú nie natoľko známe a nevbíjajú sa tak do pamäti častým čítaním, aby sme na ne pamätali stále. Veď aj tam, kde sa tomu venuje pozornosť, ako sa to začalo u nás zavádzať, že sa ľudu čítajú písomné záznamy tých, ktorí prijali dobrodenia, počujú to raz, keď sú pritom, a za niekoľko dní im to vyvetrie z hlavy. Mnohí zas nechodia na shromaždenia a z tých, ktorí tam boli, sotva sa nájde niektorý, ktorý by vyrozprával vec takému, ktorý nebol na shromaždení.

Ešte jeden zázrak sa stal u nás, nie väčší ako tie, čo som spomenul, ale taký jasný a rozšírený, že podľa mojej mienky niet Hypponca, ktorý by ho nebol videl, alebo o ňom nebol počul, a nikto nemohol naň zabudnúť. Desať súrodencov, z toho sedmoro chlapcov a troje dievčat, pochádzajúcich z Cezarey Kappadockej, z dosť zámožnej rodiny, následkom kliatby matkinej, opustenej po smrti muža, ktorá ťažko znášala krivdy svojich detí, tak bolo od Boha potrestaných, že všetci dostali akúsi strašnú chorobu trasenia všetkých údov. V takomto stave sa nechceli ukazovať na oči svojim spoluobčanom, a preto sa porozchodili po celom obrovskom rímskom svete. Dvaja z nich prišli aj k nám, a to Pavol a Palladia, veľmi známi so svojím nešťastím na mnohých miestach. Prišli asi pätnásť dní pred Veľkou nocou, každý deň navštevovali kostol a v ňom relikvie sv. Štefana a modlili sa o božie milosrdenstvo a zdravie. Aj tam, aj kdekoľvek sa obrátili, oči celého mesta sa na nich dívaly. Niektorí ľudia, ktorí ich už niekde inde boli stretli a vedeli o príčine ich triašky, hovorili o tom iným, kde len mohli. Nadišla Veľká noc a v samú veľkonočnú nedeľu, ráno, keď už veľa ľudí bolo v kostole a keď sa chorý mládenec pri modlitbe pred relikviami mučeníka chopil zábradlia svätého miesta, náhle padol na zem a zostal ležať ako by v spánku, ale triaška, ktorá ho predtým ani v spánku neopúšťala, náhle prestala. Na prítomných to veľmi zapôsobilo. Niektorých pochytil akýsi strach, iní zas ľutovali. Jedni ho chceli zdvihnúť, iní v tom zas bránili, aby sa vraj vyčkal nejaký výsledok. Naraz chorý sám vstal a viac sa netriasol, uzdravil sa. Postavil sa ako zdravý človek a hľadel na ľudí na neho zahľadených. Či sa môže niekto zdržať, aby nahlas nechválil Boha? Celý kostol zahučal hlasnými výkrikmi vďaky a blahoželania so všetkých strán. Ľudia pribehli ku mne, ešte som sedel, ale som sa už chystal vyjsť. Doslova sa rútili jeden po druhom ku mne a každý mi zvestoval novinu, ktorú som pred chvíľou počul od predchádzajúceho. Radoval som sa a v duši ďakoval Bohu, keď prišiel aj sám uzdravený s veľkým zástupom. Sklonil sa k mojim kolenám a hneď sa narovnal, aby som ho pobozkal. Vydali sme sa do kostola, preplneného ľuďmi a burácajúceho výkrikmi: »Bohu vďaka! Bohu chvála!« Nebolo tam takého, kto by nebol chválil Boha svojím hlasom. Keď som pozdravil shromaždený ľud, ozývaly sa ešte hlasnejšie výkriky. Napokon sa všetci utíšili a čítal sa zvyčajný odsek z Písma. Keď nadišlo miesto kázne, povedal som niekoľko slov, vhodných na ten čas a na takú veľkú radosť. Chcel som, aby prítomní skôr hľadeli na to zjavné dielo božie, ako by o ňom len mali počúvať. Uzdravený potom s nami poobedoval a vyrozprával nám obšírne smutný prípad aj svojej matky i svoj a svojich súrodencov. Druhý deň po kázni som sľúbil, že na druhý deň prečítam písomný záznam o udalosti. Na tretí deň veľkonočných sviatkov, keď sa čítal zápis, kázal som obom stať si na stupne trónu, odkiaľ som povyše nich zaujal miesto, a rozprával. Všetok ľud obojeho pohlavia ich mal pred očami. Jeden z nich stál pokojne, bez hroznej triašky tela a druhá sa triasla na celom tele. Takto tí, čo predtým nevideli uzdraveného, mohli posúdiť, čo na ňom vykonalo božie milosrdenstvo, keď sa dívali na jeho

sestru. Videli, prečo mu majú blahoželať a o čo sa majú za ňu modliť. Medzitým som prečítal písomný záznam a tým dvom som kázal odísť. Sám som začal o tej udalosti dosť obšírne rozprávať. Naraz za mojej reči sa začaly rozliehať nové výkriky a chválospevy od relikvie mučeníka. Moji poslucháči sa obrátili na tú stranu a začali sa ta hrnúť. Ukázalo sa, že dievča, sestra uzdraveného, keď odišla so stupňov, išla sa modliť ku sv. mučeníkovi. Keď sa dotkla zábradlia, spadla bez seba, podobne ako to bolo s jej bratom, potom vstala ako by zo sna, celkom zdravá. Keď sme sa pýtali, čo sa stalo, odkiaľ ten radostný krik, vošli už s ňou do baziliky, kde sme čakali a celkom zdravú ju priviedli od relikvie sv. mučeníka. Ešte len potom vybuchol výkrik počudovania a zdalo sa, že hlasy a radostný plač nebudú mať konca. Priviedli ju na to isté miesto, kde len pred chvíľou stála a triasla sa na celom tele. Prítomní, ktorí len pred chvíľou ľutovali brata, že mu sestra zostala ešte chorá, teraz s radosťou videli, že aj ona je zdravá ako jej brat. Videli tak rýchlo vyslyšané svoje modlitby za ňu, ktoré ešte ani nemali kedy vykonať, ale si ich len zaumieňovali. Prítomní tak radostne chválili a zvelebovali Boha, bez srozumiteľných slov, že to až v ušiach zaliehalo. Čo však bolo v srdciach tých ľudí, ak nie viera Kristova, za ktorú vylial sv. Štefan svoju krv?

22.9. Zázraky na príhovor mučeníkov sú svedectvom viery v Krista. (Obsah.)

Všetky zázraky, ktoré sa staly na príhovor mučeníkov, vydávajú svedectvo o viere mučeníkov v Krista, ktorou sa hlása, že Kristus vstal zmŕtvych v oslávenom tele a v takom tele aj vstúpil do neba. Mučeníci sa stali mučeníkmi pre túto vieru, a preto sú svedkami viery. Pre tú vieru brali na seba nenávisť a krutosť sveta a svet premohli nie vojnou, ale svojou smrťou. Keby nebolo Kristovho zmŕtvychvstania, alebo keby sa nebolo splnilo to, čo o ňom predpovedali proroci, ako by sa mohly také zázračné veci diať na príhovor mŕtvych, ktorí za tú vieru položili život? Je ľahostajné, kto priamo robí tie zázraky, či Boh sám, či anjeli alebo duch mučeníkov. Hlavné je to, že všetky zázraky sú dôkazom viery v zmŕtvychvstanie Kristovo.

22.10. Zázraky mučeníkov si zaslúžia skôr úctu ako zázraky démonov. (Obsah.)

Protivníci môžu namietať, že aj bohovia urobili dosť zázrakov. Je to potešiteľné, že svojich bohov porovnávajú s našimi zomretými ľuďmi. Napokon pripustia, že bohovia sú len zomretí ľudia. Nám sú mučeníci nie bohmi, lebo my poznáme len jediného pravého Boha, ktorého aj mučeníci poznali. Zázraky, ktoré sa staly v chrámoch bohov, sa nijako nemôžu vyrovnať zázrakom, ktoré sa staly pri hroboch a relikviách mučeníkov. Mučeníci sú tak nad bohmi, ako bol Mojžiš nad magmi (Exod. 8). Démoni konali svoje diela z nečistej pýchy, aby ich ľudia pokladali za bohov. Zázraky na príhovor mučeníkov sú na posilnenie viery v Boha. Napokon pohani postavili svojim bohom chrámy, oltáre, ustanovili kňazov a prinášali obety. My nestaviame mučeníkom chrámy, ale len pomníky (memorias), a oltáre nestaviame preto, aby sme na nich obety prinášali mučeníkom, ale jedinému Bohu, ktorý je spoločným Bohom nás aj mučeníkov. Kňaz obetuje len Bohu, a preto je božím kňazom, a nie mučeníkovým. Obetným darom je Telo Kristovo, a preto sa nemôže obetovať mučeníkom, lebo aj oni sú obetou. Komu teda veriť? Či tým, ktorí chcú byť pre zázraky pokladaní za bohov, alebo tým, ktorí všetko podivné konajú len preto, aby sa verilo v Boha, ktorým je aj Kristus? Či takým, ktorí aj svoje hanebnosti chcú mať oslávené, a či takým, ktorí všetko dobré a slávne na sebe vzťahujú na Pána a jedine v ňom sa chvália? Verme teda mučeníkom, ktorí za pravdu položili život, za pravdu, že Kristus vstal zmŕtvych a že telo, ktoré vstane zmŕtvych, je nesmrteľné.

22.11. Platónici myslia, že udržanie zemského tela v nebi je neslučiteľné s prirodzenou váhou. (Obsah.)

Podľa Platóna dve najvzdialenejšie veci na svete sú spojené dvoma strednými: vzduchom a vodou. Poriadok živlov ide tak: najprv zem, voda, nad ňou vzduch a potom nebo. Telo nemôže byť v nebi, lebo každý živel musí zaujímať vymedzené miesto, aby bola rovnováha medzi živlami. Je opovážlivé stavať sa proti všemohúcnosti božej, najmä keď sú aj telesá, ktoré by podľa svojej vlastnosti maly byť v jednom živle, a môžu byť predsa aj v druhom. Napríklad olovo sa dá tak spracovať, že pláva na vode. Okrem toho vtáky lietajú vo vzduchu a vznášajú sa, hoci podľa svojej váhy patria na zem. Prečo by teda všemohúci Boh nemohol urobiť to, aby sa ľudské telo mohlo dostať do neba a tam prebývať? Aj duša, napríklad, svojou hodnotou stojí nad celým poriadkom prirodzeným. Aristoteles ju pomenoval piatym živlom a Platón jej priznával nehmotnosť. Keď je nehmotná, čo teda robí v zemskom tele? Či azda práve jej prítomnosť v tele nemá byť zárukou, aby svoje telo pomohla vziať do neba?

Aj ich zázraky, ktorými sa vystatujú, keď ich pozornejšie prezrieme, hovoria vlastne za nás. Podľa Varra k ich najväčším zázrakom patrí prípad, keď obžalovali vestálsku pannu z hriechu a na dôkaz svojej čistoty musela niesť vodu v site z Tibera až pred svojich sudcov a vraj ani kvapka vody jej nevytiekla. Kto teda zabránil, aby voda nevytiekla? Boh, alebo démon? Keď Boh, tak len Stvoriteľ sveta. Keď démon, tak len nejaký anjel, ktorý slúži Bohu, Stvoriteľovi sveta. Ak teda nejaký menší boh, alebo anjel, alebo aj démon môže zabrániť, aby voda svojou prirodzenou váhou nevytiekla, ako by nemohol všemohúci Boh urobiť, aby telo nemohlo byť v nebi?

Keď sa potom umiesťuje vzduch do stredu medzi oheň a vodu, prečo je často medzi vodou a vodou, alebo medzi vodou a zemou? Kam treba umiestiť dažďové mračná? Medzi nimi a morom je vzduch. Nie je to proti vlastnej váhe, ak zurčiace potoky a množstvá vôd, prv ako tečú pod vzduchom, visia nad vzduchom, kým sú len mračnami? Vzduch je aj nad suchou zemou, a predsa má byť medzi vzduchom a zemou najprv voda.

Ak má byť podľa Platóna poradie živlov také, že dvoma strednými živlami, vzduchom a vodou, sú spojené dva krajné živly, zem a oheň, pričom oheň je hore v nebi, zem dolu ako podklad sveta, a ak to má byť dôvodom, že pozemské telá nemôžu byť v nebi, ako to, že oheň je na zemi? To by predsa nemalo byť. A oheň je nielen na zemi, ale je aj pod zemou, a toľko ho je tam, že ho až vrchy vyhadzujú. Napokon oheň vlastne vzniká zo zeme, t. j. z dreva a kameňa. Ak niekto namieta, že pozemský oheň je iný ako ten v nebi, ten je vraj pokojný, kým zemský je planúci, pohyblivý, teda zemi prispôsobený, potom prečo by sa nemohli pozemské telá tak isto prispôsobiť životu v nebi, ako sa prispôsobuje oheň svojmu životu na zemi? Teda váha a poradie živlov nie je nijakým nevyhnutným dôvodom, aby naše telá nemohly prebývať v nebi, najmä keď božia všemohúcnosť môže urobiť všetko a môže aj telá prispôsobiť životu v nebi.

22.12. Neverci sa vysmievajú z viery v zmŕtvychvstanie.

Puntičkársky sa vyzvedajú a vysmievajú z našej viery v zmŕtvychvstanie a vypytujú sa, či vraj aj predčasne narodené (abort) deti vstanú zmŕtvych? A keďže Pán povedal: »Veru, hovorím vám, ani vlas sa vám nestratí s hlavy« (Luk. 21, 18), či vraj všetci budú mať rovnakú postavu a silu po zmŕtvychvstaní, alebo budú rozdielnej veľkosti? Ak by boly všetky telá rovnaké, kde vezmú to, čo nemaly na zemi, napríklad, predčasne narodené deti, keď aj tie vstanú zmŕtvych? Alebo ak nevstanú zmŕtvych, lebo sa vlastne nenarodily, ale len boly vyvrhnuté, potom obracajú otázku na malé deti, odkiaľ vraj vezmú telesnú veľkosť dospelých ľudí, ktorej nemaly, keď zomieraly ako nemluvňatá? Nemôžeme povedať, že nemluvňatá nevstanú zmŕtvych, veď sa mohly aj narodiť aj znovuzrodiť sa môžu. Ďalej sa vypytujú, ak vraj všetky

telá budú rovnaké, aké rozmery budú mať tie telá? Hovoria, ak vraj budú všetci takí veľkí a vysokí, ako boli na zemi najväčší ľudia, potom už nielen malé deti, ale aj väčšina ľudí odkiaľ vezme to, čo sa im na zemi do tých veľkých rozmerov nedostáva, a každý má predsa tam mať to, čo mal aj na zemi? Ak zas všetci, ako hovorí apoštol, máme sa stretnúť »v miere plného vzrastu Kristovho«, a ak iný výrok tohože apoštola: »Tých aj predurčil, aby sa stali podobnými obrazu jeho Syna« (Efez. 4, 13; Rim. 8, 29), ak to treba tak rozumieť, že všetky ľudské telá budú mať v božom kráľovstve postavu a podobu tela Kristovho, potom — hovoria naši protivníci — nejednému človekovi treba ubrať z jeho veľkosti a výšky. Ako potom budú mať platnosť slová: »Ani vlas sa vám s hlavy nestratí«, keď sa nejednému tak mnoho stratí z jeho veľkosti? Nakoľko sa vlasov týka, mohlo by sa spýtať, či sa aj tie vlasy vrátia, ktoré pri strihaní odpadly. Keby sa však aj tie vrátili, aký netvor by bol z človeka? To isté by sa muselo povedať aj o nechtoch, aby sa vrátilo to, čo sa pri ošetrovaní tela muselo odstrániť. Kde bude potom krása, ktorá má byť v nesmrteľnosti väčšia, ako v tejto porušiteľnosti? Ak sa tie časti nevrátia, to znamená, že zhynú Ako potom ani vlas s hlavy nezhynie? Tak isto hovoria o chudých a tučných. Ak majú byť všetci rovnakí, potom nebudú jedni chudí a druhí tuční. Preto jedným bude treba niečo dodať, iným zas odobrať. Tak sa potom nevráti všetko tak, ako bolo, lebo niekde bude treba niečo odobrať a niekde zas pridať. Hovoria aj o skaze a rozklade mŕtvych tiel, z ktorých niektoré sa obráti na prach, iné zas sa vysuší. Niektorých ľudí roztrhajú divé zvery, iných spáli oheň. Mnohí zahynú pri stroskotaní alebo niekde vo vode a ich telá zhnijú a rozplynú sa na tekuté látky. Nechcú veriť, žeby sa všetky čiastočky mohly opäť spojiť a nanovo utvoriť. Pripomínajú aj niektoré špatnosti a vady, či sa už človek s nimi narodil, alebo ich neskôr nadobudol. S hrôzou a posmechom pripomínajú narodené netvory a pýtajú sa, aké bude zmŕtvychvstanie týchto znetvorených bytostí? Ak povieme, že nič takého sa nevráti do ľudského tela, ihneď povedia, že vyvrátia našu odpoveď poukazom na to, čo hlásame o ranách Kristových po zmŕtvychvstaní. Zpomedzi všetkých tých námietok najťažšia otázka sa kladie tá, v čie telo sa obráti také telo, ktoré sa stalo pokrmom iného, donúteného k tomu hladom?. Premenilo sa totiž na telo toho, ktorý sa z neho živil a svoju chudosť doplnil telom zjedeného. Nad tým si hlavu lámu, či telo bude patriť prvému svojmu majiteľovi, a či len neskoršiemu. To všetko sa vypytujú, aby sa vysmiali z viery v zmŕtvychvstanie. Miesto toho sľubujú ľudskej duši, podobne ako Platón, striedavo raz skutočné nešťastie, potom zas neskutočné šťastie. Alebo tiež podľa Porphyria hovoria, že po mnohých blúdeniach duší v rozličných telách niekedy sa predsa skončí dočasná bieda a duša sa do nej nikdy viac nevráti. Lež duša už nebude mať nesmrteľné telo, ale zavrhne akékoľvek telo.

22.13. Či vstanú zmŕtvych aj predčasne narodení? (Obsah.)

Chceme odpovedať na túto otázku protivníkov. O potratoch, ktoré žily v materskom živote, ale tam aj zomrely, nechcem tvrdiť, ani že vstanú zmŕtvych, ani že nevstanú. Predsa ich však treba zarátať ku vzkrieseniu mŕtvych, keď ich nechceme vynechať zpomedzi mŕtvych. Alebo totiž nie všetci smrteľníci vstanú zmŕtvych a niektoré duše zostanú naveky bez tiel, alebo všetky ľudské duše dostanú svoje vzkriesené telá, ktoré predtým maly, bez ohľadu na to, kde ich maly. Nevidím však nijaký dôvod, prečo všetky duše zomretých, hoci aj v živote matkinom, nemaly mať pri zmŕtvychvstaní svoje telá. O takýchto deťoch treba to isté veriť, čo poviem v ďalšom o narodených deťoch.

22.14. Aké telo budú mať deti pri zmŕtvychvstaní? (Obsah.)

Pri deťoch vôbec nepochybujem, že nevstanú zmŕtvych v tom slabučkom a malom tele, v ktorom zomrely. Dostanú zásahom božím naraz také telo, aké by im bolo pomaly narástlo v neskoršom veku. V slovách Pánových: »Ani vlas sa vám s hlavy nestratí« je len potvrdenie

toho, že sa nič nestratí z toho, čo bolo. Lenže tými slovami sa nepopiera, že nepribudne nič, čo nebolo. Keď zomrelo nemluvňa, nebolo v ňom ešte dokonalosti telesnej, ktorá sa nadobudne vlastne vtedy, keď telo prestane rásť. Tú dokonalosť v zárodku majú všetci, ale nie všetci v dokonalosti. Len rokami sa uskutoční to, čo bolo dané už v zárodku. Keď máme pred očami tú vrodenú možnosť rastenia, nemusíme sa obávať zmŕtvychvstania, lebo Boh bude vedieť urobiť, aby každý dorástol náhle na patričnú mieru, keď vedel z ničoho stvoriť všetko.

22.15. Či telá vzkriesených budú mať rozmery tela Pánovho? (Obsah.)

Kristus vstal zmŕtvych v takej telesnej veľkosti, v akej zomrel. Nemožno predpokladať, že telo Kristovo pri všeobecnom zmŕtvychvstaní bude mať inú veľkosť, ako malo. Keby sme povedali, že telá všetkých ľudí musia byť privedené na mieru tela Kristovho, potom niektorí, ktorí boli väčší, ako bol on, museli by niečo zo svojho tela stratiť, a tak by nebolo pravdou, že ani vlas s hlavy sa nestratí. Každý dostane svoje vlastné telo, aké mal v mladosti, aj keď zomrel ako starec, alebo aké by bol mal v mladosti, ak zomrel prv. Slová o »miere plného vzrastu Kristovho«, ak sa vzťahujú na zmŕtvychvstanie, treba tak rozumieť, že telá vstanú v dospelom veku, v takom, ako bol Kristus, keď zomrel a vstal zmŕtvych.

22.16. Ako treba rozumieť podobnosť vzkriesených s obrazom Syna Božieho? (Obsah.)

Slová apoštolove o podobnosti s obrazom Syna Božieho (Rim. 8, 29) sa dajú rozumieť o vnútornom človekovi. To má na mysli, keď na inom mieste hovorí: »Nepripodobňujte sa tomuto svetu, ale premeňte sa a obnovte si myseľ« (Rim. 12, 2). Čím sa teda premeníme, aby sme neboli podobní tomuto svetu, tým sa vlastne stávame podobní Synovi Božiemu. Možno slovám aj tak rozumieť, že ako sa nám Kristus pripodobnil v smrteľnosti, tak sa mu my máme pripodobniť v nesmrteľnosti. Ak však predsa chceme rozumieť slová o zmŕtvychvstaní, týkajú sa nie rozmerov tela, ale veku. Všetci teda vstanú zmŕtvych v takých rozmeroch tela, aké mali v dospelosti, alebo aspoň aké by boli mali v dospelosti. Pravda, ani na tom by nebolo nič zlého, keby všetci mali potom také telá, v akých zomreli, teda aj detské, alebo starecké, lebo veď potom nebude nijakej nedokonalosti ani v týchto telách.

22.17. Či ženy vstanú vo svojom tele, rozdielnom podľa pohlavia? (Obsah.)

Slová apoštolove: »Kým všetci nedospejeme k jednote vo viere a v poznaní Syna Božieho, v muža dospelého, k miere plného vzrastu Kristovho« (Efez. 4, 13) niektorí vykladajú tak, že pri zmŕtvychvstaní nevstanú ženy vo svojom pohlaví, ale všetci ľudia vstanú v mužskom pohlaví, lebo Boh stvoril muža zo zeme a ženu len z muža.[7]) Podľa mojej mienky treba dať za pravdu tým, ktorí veria, že oboje pohlavia budú vzkriesené. Veď tam potom už nebude žiadostivosti, a tak sa stratí aj príčina hanby. Pred hriechom boli muž a žena nahí a predsa sa nehanbili. Vzkriesené telo bude bez všetkých slabostí a nedokonalostí. Ženská pohlavnosť nie je nedokonalosťou, ale je celkom prirodzená, pre prvý hriech náklonná však k žiadostivosti. Potom už nebude pohlavného styku s mužom ani rodenia, a všetky telesné údy nebudú príčinou k žiadostivosti, ale budú ozdobou tela a nebudú vzbudzovať žiadostivosť očú. Stvorenie ženy z boku mužovho naznačuje prorocký Krista a Cirkev. Spánok mužov zobrazoval smrť Kristovu na kríži, z ktorého otvoreného boku vyšla krv a voda. To sme poznali ako tajomstvo, na ktorom sa buduje Cirkev. Tie slová používa aj Písmo, keď hovorí o žene, že ju Boh nie stvárnil (formavit), nie stmelil (finxit), ale vybudoval (aedificavit), preto aj apoštol hovorí o budovaní tela Kristovho, označujúc tým Cirkev (Efez. 4, 12). Obaja sú teda stvorením božím, muž i žena, a preto aj pri zmŕtvychvstaní obe pohlavia ožijú. Odpoveď

na to dal aj Kristus Saducejom, ktorí neverili v zmŕtvychvstanie a pýtali sa ho, komu bude patriť žena, ktorú malo za manželku sedem mužov. Povedal: »Blúdite, lebo nechápete ani Písmo, ani moc božiu. Pri vzkriesení nebudú sa totiž ani ženiť, ani vydávať, ale sa budú podobať anjelom božím v nebi« (Mat. 22, 29—30). Podobať sa budú anjelom, pravda, len nesmrteľnosťou a blaženosťou, ale nie telom. Povedal teda Kristus, že potom nebude manželských sväzkov, ale nepovedal, že žien vôbec nebude, hoci bola na to príležitosť a iste by bol zdôraznil, že po vzkriesení nebude už žien, ale budú len mužovia, keby to naozaj tak malo byť.

22.18. O dokonalom mužovi Kristovi a o jeho tele, Cirkvi.

Teraz musíme pouvažovať o okolnostiach, v akých to apoštol povedal, že všetci máme »dospieť v muža dospelého«. »A ten, čo so stúpil, je ten istý, čo aj vystúpil nad všetky nebesá, aby všetko naplnil svojou milosťou. On ustanovil jedných za apoštolov, druhých za prorokov, iných za evanjelistov, niektorých zasa za pastierov a učiteľov, aby náležite pripravovali svätých na dielo služby, totiž na budovanie tela Kristovho, kým všetci nedospejeme k jednote vo viere a v poznaní Syna Božieho, v muža dospelého, k miere plného vzrastu Kristovho. Potom už nebudeme ako deti, ktoré hocaká náuka ako vietor sem a tam hádže a zmieta ľudskou úskočnosťou a chytráctvom a zvádza na cestu bludu. Budeme vyznávať pravdu a láskou budeme všemožne rásť v tom, ktorý je hlavou (Cirkvi), v Kristovi. On totiž sčleňuje a spája celé telo kĺbmi ústrojenstva a dáva telu rásť, ako si to vyžaduje primeraná činnosť každého jedného údu, aby sa veľadilo v láske.« (Efez. 4, 10—16.) Hľa, on je teda dospelým mužom, hlavou i telom, ktoré sa skladá zo všetkých údov, ktoré sa majú doplniť vo vhodnom čase. Každodenne pribúdajú do svojho tela, keď sa buduje Cirkev, ktorej sa hovorí: »Vy však ste telom Kristovým a jeho údmi«, a opäť na inom mieste: »Za jeho telo, ktorým je Cirkev«, a ešte na inom: »Jeden chlieb, jedno telo sme mnohí« (I. Kor. 12, 27; Kol. 1, 24; I. Kor. 10, 17). O budovaní toho tela sa aj tu hovorí: »Aby náležite pripravovali svätých na dielo služby, totiž na budovanie tela Kristovho« a potom sa dodáva, prečo teraz konáme: »Kým všetci nedospejeme k jednote vo viere a v poznaní Syna Božieho, v muža dospelého, k miere plného vzrastu Kristovho.« Potom nám ukáže, v akom tele máme rozumieť tú mieru, keď hovorí: »Budeme všemožne rásť v tom, ktorý je hlavou (Cirkvi), v Kristovi. On totiž sčleňuje a spája celé telo kĺbmi ústrojenstva a dáva telu rásť, ako si to vyžaduje primeraná činnosť každého jedného údu, aby sa veľadilo v láske.« Ako je teda miera každej časti, tak je aj miera celého tela, ktoré sa skladá zo všetkých častí, je to miera plnosti, o ktorej sa hovorí: »K miere plného vzrastu Kristovho«. O tej plnosti spomína apoštol aj na tom mieste, kde hovorí: »Všetko mu podrobil pod nohy a urobil ho nad všetkým hlavou Cirkvi, ktorá je jeho telom, plnosťou toho, ktorý všetko vo všetkom naplňuje« (Efez. 1, 22). Keby sa to miesto malo rozumieť o postave, aká každý bude mať pri zmŕtvychvstaní, prečo by sme vo výraze »muž« nemohli rozumieť aj ženu, keď môžeme povedať, že výraz »muž« je na tom mieste užitý miesto človek, tak isto, ako napríklad, v slovách: »Blahoslavený muž, ktorý sa bojí Pána« (žalm 111, 1), je predsa reč aj o ženách, ktoré sa boja Pána.

22.19. Pri zmŕtvychvstaní sa stratia všetky telesné vady.

Čo mám povedať o námietke, týkajúcej sa vlasov a nechtov? Keď raz porozumieme, že tak sa nič nestratí z tela, aby nebolo ničoho znetvoreného na tele, ihneď chápeme, že to, čo malo znetvoriť telo, pripadá sa k hmote, ale nie na miesto kde by to znetvorilo údy. Tak isto, ako keď sa z hliny urobí nádoba, tá sa roztlčie a z roztlčenej sa urobí nová nádoba, nie je nevyhnutne potrebné, aby sa hlina z ucha dostala opäť na ucho, alebo hlina zo dna opäť na dno. Hlavné je, že sa celok opäť premení na celok, teda všetka hlina na celú nádobu a pritom

sa nič nestratí. Preto aj vlasy a nechty toľko ráz strihané, nevrátia sa na svoje miesto, lebo by ho znetvorily. Nebudú však po zmŕtvychvstaní nikomu chýbať, lebo bez ohľadu na to, aké miesto si v tele nájdu, premenia sa v to isté telo zmenou látky, pri zachovaní pomeru čiastok. Pravda, slová Pánove: »Ani vlas na vašej hlave sa nestratí« (Luk. 21, 18) by sa maly skôr rozumieť o počte vlasov ako o ich dĺžke, lebo aj na inom mieste hovorí Pán: »Vlasy na vašej hlave sú všetky spočítané« (Luk. 12, 7). Nehovorím to preto, ako by som myslel, že z niektorého tela sa niečo stratí, čo bolo na ňom od prírody. Ale to, čo sa narodilo znetvorené (nie pre iné, len preto, aby sa ukázalo, že dočasný život smrteľníkov je trestom), navráti sa tak, aby úplnosť podstaty zostala a stratila sa len znetvorenosť. Aj umelec môže roztaviť sochu pre nejakú chybu a utvoriť novú krásnu sochu, pritom sa však nič nestratí z hmoty sochy, ale stratí sa chyba. Ak v tej prvej soche niečo neprimerane vystávalo a neharmonizovalo s ostatnými časťami, nepotrebuje také časti odtrhovať a odlučovať, ale pretaviť a pomiešať s celou hmotou tak, aby nezmenšil množstvo hmoty a neobnovil ošklivosť. Keď to môže urobiť človek, čo potom povieme o všemohúcom Umelcovi? Či azda nebude môcť odstrániť a zničiť akékoľvek znetvorenie tela nielen obyčajné, ale aj zriedkavé a obludné, ktoré sa v tomto biednom živote dá ešte pochopiť, ale nijako nepatrí do budúcej blaženosti svätých, či by ich nemohol odstrániť a zničiť tak, aby tie znetvoreniny, ktoré povstanú z mrzkých, hoci aj prirodzených výrastkov, odstránil a pritom nezmenšil telo?

Preto sa nič nemusia báť chudí alebo tuční, že budú tam takí, akí by nechceli byť tu na zemi, keby mohli. Všetka telesná krása sa zakladá na súlade jednotlivých častí ako aj na príjemnosti farby. Kde niet vzájomného súladu častí, tam čosi bije do očú, alebo že je zlé, alebo primalé, alebo priveľké. Nijaký nesúlad častí nebude tam, kde aj to, čo je krivé, bude narovnané, a čo je malé, Stvoriteľ uvidí, z čoho má doplniť. Z toho zas, čo je priveľké, sa odoberie časť, ale tak, že z celosti hmoty sa nič vlastne nevezme. Aká príjemnosť farby bude tam, kde spravodliví sa budú skvieť ako slnko v kráľovstve svojho Otca. (Mat. 13, 43.) Jasnosť tela Kristovho po zmŕtvychvstaní bola skrytá pred očami učeníkov — tak treba veriť — a nie, ako by jej vôbec nebolo. Nebol by ju zniesol slabý ľudský zrak, keby sa boli museli pozerať na Krista jeho učeníci, aby ho poznali. O to poznanie išlo vlastne aj vtedy, keď dotýkajúcim sa ho ukazoval jazvy svojich rán, alebo keď prijímal pokrm a nápoj, nie, pravda, z nevyhnutnej potreby na udržanie života, ale aby ukázal, že aj to môže. Ak sa nevidia, niektoré veci, hoci sú pred očami, a iné sa zas vidia, ako napríklad jasnosť Kristovu nevideli učeníci, hoci ona bola a hoci iné veci videli, taká vlastnosť sa volá po grécky aorasia. Naši prekladatelia nemohli na to nájsť v latinčine vhodný výraz, v knihe Genesis (19, 11) preložili to slovo caecitas, slepota. Tou slepotou boli zasiahnutí Sodomci, keď hľadali dvere spravodlivého muža, a nemohli ich nájsť. Keby to bola opravdivá slepota, keď sa už celkom nič nevidí, nehľadali by už dvere, ktorými chcú vojsť, ale skôr by hľadali sprievodcov, ktorí by ich odtiaľ odviedli.

Neviem, prečo je to, že takou láskou horíme k svätým mučeníkom, že by sme radi aj v tom druhom kráľovstve videli jazvy rán na ich tele, ktoré dostali pre meno Kristovo. Možno to aj uvidíme. Nebudú nejakou znetvoreninou, ale skôr dôstojnosťou a bude z nich žiariť krása čnosti, a nie tela, hoci budú aj na tele. Ak sa mučeníkom niektoré údy odťaly alebo odňaly, po zmŕtvychvstaní nebudú im chybovať tie údy, lebo aj o nich je povedané: »Ani vlas sa vám s hlavy nestratí«. Ak však to bude žiadúce v tom novom svete, aby boly viditeľné stopy rán na nesmrteľných telách, potom budú jazvy tam, kde boly údy udreté alebo odrezané. Údy však budú na svojich miestach, nebudú chýbať. Hoci všetky chyby, ktoré telo muselo na zemi vytrpieť, potom nebudú už jestvovať, ale nemožno nazvať chybou to, čo je znamením čnosti.

22.20. Pri zmŕtvychvstaní sa k telu vráti všetko, čo k nemu patrilo.

Preč s takou myšlienkou, že všemohúcnosť Stvoriteľova nemôže na vzkriesenie tiel a ich oživenie shromaždiť všetky čiastky tela, ktoré strávily divé zvery alebo oheň, ktoré sa rozpadly na prach a popol, alebo sa zmenily na tekutinu alebo vyparily do vzduchu. Preč s myšlienkou, že by bol nejaký skrytý záhyb alebo tajomstvo prírody, čo zostalo neprístupné našim smyslom, čo by sa mohlo skryť pred zrakom Stvoriteľa všetkých vecí a vymknúť sa akosi zpod jeho vlády. Cicero, ich veľký spisovateľ, chcel Boha definovať, ako len mohol, tak hovorí: »Je myseľ akási nespútaná a voľná, vylúčená od všetkého, čo je smrteľné, všetko cítiaca a hýbajúca, sama však vlastní večný pohyb« (Disp. Tusc. 1, 27). To našiel Cicero v náukách veľkých filozofov. Aby som hovoril teda podľa nich, ako môže byť niečo skryté tomu, ktorý všetko cíti, alebo ako môže niečo neodvratne uniknúť tomu, ktorý všetkému dáva pohyb?

Teraz už môžeme pristúpiť k riešeniu otázky, ťažšej od iných: Ak sa telo zomretého človeka stane telom iného živého človeka, ktorému sa prisúdi v deň zmŕtvychvstania? Stáva sa, že niekto prinútený a donútený hladom, živí sa mŕtvolami ľudskými, čo sa už skutočne stalo, o čom svedčia dejiny a podaly nám dôkazy aj neblahé skúsenosti našich čias.[8]) Či by mohol niekto naozaj myslieť, že nič sa nepremenilo v telo človeka jediaceho, ale všetko len prešlo črevami, keď už sama chudosť je dostatočným dôkazom — ktorá predtým bola, a už jej niet, — že ten pokrm vyplnil nedostatok v tele jediaceho? Už som niečo vyššie spomenul, čo poslúži na rozviazanie tohto uzla. To, čo hlad vyčerpal, z tela sa vyparilo niekam do vzduchu a povedali sme, že všemohúci Boh môže posbierať to, čo uletelo. Telo (zjedené) sa odovzdá tomu človekovi, u ktorého začalo mať svoje ľudské bytie. Pre toho druhého bolo ono akosi len požičané, a ako každý dlh musí sa vrátiť ta, odkiaľ bolo vzaté. Tomu druhému, ktorý hladom vycivel, jeho vlastné telo vráti ten, ktorý má v moci aj vyparené veci posbierať a vrátiť. Napokon hoci by akokoľvek to telo zahynulo a nezostala by z neho nijaká čiastočka nikde v prírode, Všemohúci by ho nahradil, odkiaľ by chcel. Ak máme však na mysli výrok Pravdy: »Ani vlas na vašej hlave sa nestratí«, bolo by nesmyselné predpokladať, že keď ani len vlas sa nemôže stratiť, malo by sa stratiť celé ľudské telo, hladom strávené.

Z toho všetkého, čo sme podľa svojich síl uvažovali, vyplýva záver, že pri zmŕtvychvstaní telesná veľkosť bude mať tie rozmery, aké mala, alebo by bola mala v dospelom veku jedného každého pri zachovaní vhodného pomeru všetkých údov. Ak sna zachovanie telesnej krásy sa ukáže potreba odobrať niečo z tela alebo z jeho údov, tak tá odobratá čiastka sa potom rovnomerne rozloží po celom tele, tak, aby sa nič nestratilo a súčasne aby sa zachoval súlad medzi časťami. Nie je tiež nesmyselné, že z tej príčiny môže byť aj postava vyššia, keď na zachovanie telesnej krásy treba na všetky jeho časti rozložiť to, čo keby zostalo len v jednej časti, nezvyčajne veľkej, zapríčinilo by znetvorenie. Ak by niekto chcel zostať pri náhľade, že každý vstane v takom tele, v akom zomrel, netreba tomu húževnate odporovať. Jedine s tým nemožno súhlasiť, aby vo vzkriesenom tele mohla byť nejaká znetvorenina, nejaká chorobnosť, nejaká chabosť, nejaká skaza, alebo čokoľvek iného, čo nesvedčí kráľovstvu, v ktorom synovia zmŕtvychvstania a prisľúbenia sa budú rovnať božím anjelom, nie však vekom, ale blaženosťou.

22.21. Nové duchovné telo, na ktoré sa zmení telo svätých.

Čokoľvek ubudne z tela, či už za života, alebo po smrti, všetko to sa vráti a súčasne s tými časťami tela, ktoré zostaly v hrobe, sa premení zo staroby živočíšneho tela na novosť duchovného tela, ktoré vstane odeté do neporušiteľnosti a nesmrteľnosti. Ak by však nejakou náhodou alebo ukrutnosťou nepriateľov celé telo zostalo spopolnené a rozhádzané do vetra alebo do vody, ako sa len dá, aby nikde z neho mnoho nezostalo, aj tak podlieha

všemohúcnosti Stvoriteľovej, ani vlas s hlavy sa mu nestratí. Bude teda telo, poddané duchu, zduchovnené, ale telo, nie duch, tak isto, ako telu podliehal duch, hoci telesný ale predsa duch nie telo. Skúsenosť tej veci máme v smutnom stave nášho trestu. Telesnými podľa ducha, a nie podľa tela boli tí, ktorým apoštol hovorí: »Nemohol som vám hovoriť ako duchovným, ale ako telesným« (I. Kor. 3, 1). V tomto živote duchovným voláme človeka, ktorý je podľa tela telesný a »vidí iný zákon vo svojich údoch, ktorý odporuje zákonu jeho mysle« (Rim. 7, 23). Ale v tom čase bude človek aj podľa tela duchovným, keď telo vstane zmŕtvych také, o akom je napísané: »Seje sa telo živočíšne (telesné), a vstane telo duchovné« (I. Kor. 15, 44). Akou a akou veľkou milosťou bude obdarené to zduchovnené telo, to, nakoľko je to ešte nie preskúšané, sa obávam, aby všetko, čo sa dá o tom povedať, nebolo azda prismelé. Pretože chvála božia si žiada, aby sme neskrývali radosť, ktorú v nás vzbudzuje nádej, a z hĺbky srdca, horiaceho svätou láskou, sú povedané slová: »Pane, zamiloval som si okrasu tvojho domu« (Žalm 25, 8), môžeme už zo samých tých darov, štedro udelených v tomto strastnom živote dobrým aj zlým, uzatvárať podľa svojich síl a s pomocou božou, aké veľké je to, o čom sme sa ešte osobne nepresvedčili a čo nevieme ani dostatočne vypovedať. Nehovorím už o tom, ako sa ukázala božia dobrota na stvorení prvého spravodlivého človeka, nehovorím o šťastlivom živote manželskej dvojice v rajskom blahobyte, ktorý bol tak krátky, že ho už nepožívali, keď boli rodičmi. Avšak v tomto nám známom živote, ktorý ešte teraz žijeme, ktorého pokušenia, ba radšej jedno veľké pokušenie ktorým je vlastne život, ustavične skusujeme, kým sme tu, hoci by sme neviem ako postupovali v dobrom, v tomto teda živote, kto vypočíta množstvo prejavov božej dobroty voči ľudskému pokoleniu?

22.22. Bieda a zlo, do ktorého upadlo ľudské pokolenie po hriechu.

Tento život, ak ho možno životom pomenovať, plný toľkými a takými biedami, svedčí o tom, že ľudské pokolenie bolo na začiatku odsúdené na trest. Čo iného naznačuje akási hlboká priepasť nevedomosti, z ktorej pochádza každý blud, ktorý všetkých synov Adamových zahaľuje akýmsi temným závojom, ktorého sa človek nemôže pozbaviť bez námahy, bolesti a strachu? Odkiaľ je láska k veciam márnym a škodlivým a z nej pochádzajúce mučivé starosti, zmätky, smútky, nepokoje, nezdravé radosti, nesvornosti, spory, vojny, úklady, hnevy, nepriateľstvá, klamstvá, podlizačstvá, podvody, krádeže, lúpeže, vierolomnosť, pýcha, ctižiadosť, závisť, vraždy, otcovraždy, krvižívnivosť, krutosť, podlosť, hýrivosť, bezočivosť, nehanebnosť, necudnosť, smilstvo, cudzoložstvo, krviprznenie, nečistoty proti prírode oboch pohlaví, o čom je hanba aj hovoriť, ďalej svätokrádeže, bludy, zlorečenia, krivé prísahy, utláčanie nevinných, ohováranie, klebety, prestupovanie prikázaní, krivé svedectvá, nespravodlivé súdy, násilie, zbojstvo a toľko všetkého zla, ktoré ani nepríde na um, a predsa neopustí ľudí v tomto živote? Pravda, tie neresti patria len zlým ľuďom, avšak pochádzajú všetky z toho koreňa bludného a prevrátenej lásky, s ktorým sa rodí každý potomok Adamov. Kto by nevedel, s koľkou nevedomosťou o pravde vstupuje človek do tohto života už od detstva, alebo koľko márnych túžob možno vidieť v chlapčenskom veku? Keby sa dovolila človekovi žiť, ako chce, robiť, čo chce, to by iste upadol ak nie do všetkých nerestí, ktoré som vypočítal, alebo už nevládal vypočítať, tak isto do veľmi mnohých z nich.

Keďže však riadenie božie neopúšťa celkom odsúdených a keďže Boh vo svojom hneve nezadržuje svoje milosrdenstvo, v samých ľudských smysloch sú na stráži zákaz a výchova proti tým temnotám, s ktorými prichádzame na svet, a odporujú ich útokom, pričom sú (zákaz a výchova) plné námahy a bolesti. Načo sú mnohotvárne strašenia malých detí, aby sa chránily hlúpostí? Načo učitelia, vychovávatelia, palica, remeň, prúty, načo prísnosť, ktorú spomína Písmo, aby sa ňou rozbíjaly boky milovaného syna, žeby nenarástol neskrotený, lebo ak raz stvrdne, sotva ho možno skrotiť, alebo len veľmi ťažko? Načo slúžia všetky tieto tresty,

ak nie na to, aby premáhaly neskúsenosť a krotily zlú žiadostivosť, zlá, s ktorými prichádzame na svet? Odkiaľ je to, že len ťažko si niečo zapamätáme, ale veľmi ľahko zabúdame? Ťažko sa niečo naučíme, ale ľahko nič nevieme. V práci sa stávame čulí, bez práce leniví. Či nie je z toho zjavné, kam sa kloní ako by svojou váhou skazená ľudská prirodzenosť a akej pomoci potrebuje, aby sa z toho vymanila? Ochablosť, lajdáctvo, lenivosť a nedbanlivosť sú neresti, ktoré sa vyhýbajú práci, práca však, aj tá užitočná, je trestom.

Okrem detských trestov, bez ktorých sa nedá naučiť, čo žiadajú starší, ktorí to nežiadajú pre seba, koľkými a akými trestami je postihnuté ľudské pokolenie? Nehovoríme o trestoch, ktoré pochádzajú od zlých a nešľachetných ľudí, ale ktoré patria k spoločnému údelu a biede ľudskej. Koľký strach, koľká nehoda z osirelosti a žiaľu, zo škody a ukrivdenia, z klamstva a falošnosti, z falošného upodozrievania, zo všetkých násilenstiev a cudzích zločinov! Z nich pochádzajú olúpenia a zajatia, putá a väzenia, vyhnanstvá a trýznenia, pozbavenie údov, pozbavenie smyslov, znásilnenie tela na vyplnenie hanebnej žiadostivosti a ešte mnoho iných hrozných vecí. A čo strach, ktorý hrozí zvonku telu, čo horúčava a mráz, búrky, lejaky, záplavy, blýskavice, hromobitia, ľadovec, blesky, zemetrasenie a pukanie zeme, zasypanie, potknutie sa záprahu alebo preľaknutie, prípadne aj jeho divosť, toľké otravy rastlín, vôd, vzduchu a jedovatých zvierat, uhryzenia od zvierat či už bolestné alebo smrteľné, zbesnenie, pochádzajúce od besného psa, ktorého milého a priateľského zvieraťa sa neraz musí aj jeho vlastný pán báť viac ako nejakého leva alebo hada; ba ak ešte náhodou uhryzie aj človeka, urobí ho v tej strašnej chorobe tak šialeným, že sa ho musia aj jeho vlastní rodičia, manželka a deti väčšmi báť, ako nejakého divého zvieraťa. Koľkým nebezpečenstvám sú vystavení plavci na mori, koľkým cestujúci na zemi? Ktokoľvek kráča, či nie je na každom kroku vystavený nepredvídaným nehodám? Ktosi sa vracal domov z fóra s celkom zdravými nohami. Naraz spadol, zlomil nohu a na to aj zomrel. Čo sa pokladá za bezpečnejšie ako sedenie? A predsa kňaz Heli spadol so stoličky, a zomrel (I. Kráľ. 4, 18). Koľko sa ustrachujú roľníci a všetci ľudia o svoje siatiny a úrodu pred nehodami, pochádzajúcimi či už s neba, zeme, alebo od škodlivých zvierat. Ako tak sa uspokoja, keď už úrodu posvážali a uložili. Predsa vieme o takých, ktorým náhla povodeň aj najkrajšiu úrodu pobrala zo stodôl a odplavila, keď ľudia museli utekať pred povodňou. Proti tisícim všelijakým nápadom a útokom zlých duchov, kto sa môže spoľahnúť na svoju nevinnosť? Veru nemožno sa spoľahnúť, lebo zlí duchovia trápia aj malé deti, od ktorých nie je nič nevinnejšieho, aby sa z dopustenia božieho na nich ukázala žiaľna bieda tohto života a túžobné šťastie budúceho života. Ba aj samo telo podlieha toľkým chorobám, že nie sú všetky pospomínané ani v lekárskych knihách. V nejednej z chorôb, ba vo všetkých samé lekárske spomáhanie a lieky sú vlastne novými mukami, ktorými sa zachraňujú ľudia od záhuby. Či už horúčava nedonútila smädných k tomu, že pili ľudský, ba aj vlastný moč? A hlad či nedonútil ľudí, že sa nemohli zdržať jedenia ľudského tela, a to nie nájdených mŕtvol, ale úmyselne zabitých, a to nie cudzích, ale stalo sa aj tak, že matky s neuveriteľnou krutosťou, ktorú zapríčinil hlad, pojedly svoje vlastné deti. Ba aj spánok, ktorý predsa voláme odpočinkom, ako často býva znepokojovaný snami, a ako ťažký strach neraz dusí biednu ľudskú dušu a smysly, strach pred vecami neskutočnými, ale tak živo predstavenými vo sne, že ich nemožno rozoznať od skutočných. Tieto neskutočné predstavy prenasledujú aj bdelých ľudí v niektorých chorobách a užívaniach jedov. Lež niekedy aj zlí duchovia mnohorakými klamstvami aj zdravých ľudí šialia v takých predstavách, a keď ich aj nevládzu predstavami celkom zviesť, jednako chcú ľudské smysly dráždiť túžbou po čomsi falošnom.

Od tohto biedneho, ako by pekelného života nás nik nevyslobodí, len milosť Spasiteľa Krista, Boha a Pána nášho. To totiž značí meno Ježiš, ktoré sa vykladá: Spasiteľ. Najmä, aby nás po tomto živote nezastihla ešte biednejšia a večná smrť, a nie život. Hoci v tomto živote sa

dostávajú veľké útechy v uzdraveniach pomocou svätých vecí a svätých božích, predsa neudeľujú sa tieto dobrodenia vždy ani prosiacim, aby sa náboženstvo nevyhľadávalo len pre ne, ale skôr pre iný život, kde už nebude nijakého zla. Preto aj v spomenutých zlách zas pomáha milosť božia dobrým, aby ich mužnejším srdcom znášali, čím je ono vernejšie. Na ten cieľ, ako hovoria učení toho sveta, slúži aj filozofia, ale opravdivou filozofiou, ako tvrdí Tullius, bohovia obdarili len niekoľkých. Nijaký väčší dar od nej nebol, ani nemohol byť daný ľuďom. Takto aj naši protivníci boli nútení priznať, že nie ktorákoľvek, ale pravá filozofia je z božej milosti daná. Ak len niekoľkí dostali od Boha pravú filozofiu ako pomoc proti utrpeniam tohto života, už z toho dostatočne vyplýva, že ľudské pokolenie je odsúdené na odpykanie trestov. Ako zas oni sami tvrdia, že nemôže byť väčšieho daru Božieho nad ten, tak isto treba veriť, že ho nemohol dať nijaký iný boh ako ten, ktorého aj oni sami, ctitelia mnohých bohov, pokladajú za najvyššieho.

22.23. Zvláštne útrapy spravodlivých, okrem tých, ktoré majú dobrí a zlí spoločné. (Obsah.)

Okrem útrap tohto života, ktoré sú spoločné dobrým aj zlým, dobrí majú ešte zvláštne svoje ťažkosti v boji proti hriechom uprostred pokušení a nebezpečenstiev. Telo sa ustavične búri proti duchu a duch proti telu a toto ustavičné napätie núti mať sa na pozore, aby človek nepodľahol žiadostivosti. A v tomto ustavičnom pokušení k všelijakým väčším-menším nedostatkom a chybám musíme sa mať na pozore, aby sme svoje prípadné víťazstvá nepripisovali svojim silám, ale milosti toho, o ktorom hovorí apoštol: »Vo všetkom tom slávne víťazíme pomocou toho, ktorý nás miloval« (Rim. 8, 37). Aj keď víťazne bojujeme proti chybám a nedokonalostiam, ešte vždy máme príčinu prosiť: »Odpusť nám naše viny.« V budúcom živote nebude nijakých bojov, nijakých chýb a nedokonalostí, ktorých by vôbec nebolo, keby ľudská prirodzenosť bola zostala taká neporušená, aká bola stvorená na začiatku.

22.24. Aj tento biedny pozemský život obdaroval Boh mnohými dobrami.

Uvažujme teraz o tom, že biedny život ľudského pokolenia, v ktorom sa ukazuje spravodlivosť trestajúceho Boha, je naplnený mnohými a mnohorakými dobrami, danými nám dobrotou Boha, ktorý riadi všetko svoje stvorenie. Ponajprv nechcel odvolať po hriechu to požehnanie, ktoré vyhlásil ešte pred hriechom, keď povedal: »Rastnite, množte sa a naplňte zem« (Gen. 1, 28). A tak aj v odsúdenom pokolení zostala darovaná plodnosť. Skaza hriechu nemohla v nás zničiť tú prepodivnú silu semien, a ešte podivuhodnejšiu, ktorou sa semená v nás utvárajú, silu vloženú a ako by votkanú do ľudského tela, čím nám je súčasne vtlačená aj nevyhnutnosť smrti. Oboje plynie ako by jedným prúdom a tokom v ľudskom pokolení. Zlo si priberáme od svojho rodiča, dobro zas nám udeľuje Stvoriteľ. V prvotnom zle sú dve veci: hriech a trest. V prvotnom dobre iné dve veci: množenie a stvárňovanie. Treba sa však držať predmetu, o ktorom sme začali hovoriť, keď sme už o zlých veciach, z ktorých jedna pochádza z našej opovážlivosti, t. j. hriech, druhá z božieho výroku, t. j. trest, nadostač hovorili. Veď sme si zaumienili hovoriť o božích dobrodeniach, ktoré udelil Boh aj skazenej a odsúdenej prirodzenosti a ešte aj udeľuje. Keď odsúdil ľudskú prirodzenosť na trest, nevzal jej všetko, čo jej predtým dal, lebo už by jej vôbec nebolo, ale ju ani nevyňal zpod svojej moci, hoci za trest dal aj diablovi istú moc nad ňou, lebo ani samého diabla nevyňal zpod svojej vlády. Totiž aj to, aby sama prirodzenosť diablova jestvovala, môže len ten urobiť, ktorý má najdokonalejšie bytie a dáva bytie všetkému, čo jestvuje akýmkoľvek spôsobom.

Dvojaké dobro, o ktorom sme vyššie hovorili, vyviera ako by z prameňa božej dobroty aj na prirodzenosť, skazenú hriechom a odsúdenú na trest. Najprv podaroval množenie,

požehnávajúc prvé svoje diela, po učinení ktorých odpočinul siedmeho dňa. Stvárňovanie je zas v tej jeho práci, ktorou až doteraz účinkuje (Ján 6, 17). Keby odňal svoju tvorivú moc veciam, nemohly by vôbec pokročiť a svojimi pohybmi by nemohly utvoriť čas, ba vôbec by nemohly zostať tým, čím boly stvorené. Boh teda tak stvoril človeka, že mu dal plodnosť, ktorou môže plodiť iných ľudí a súčasne vložiť do nich možnosť plodenia, ale nie nevyhnutnosť. Niektorým ľuďom Boh odňal takú možnosť a urobil ich neplodnými. Avšak celému ľudskému pokoleniu neodňal možnosť plodenia, ktorú raz bol uštedril prvým manželom. Samo množenie, aj keď nebolo hriechom odňaté, predsa nie je také, aké by bolo, keby nik nebol zhrešil. Preto aj človek, v úcte postavený, ak zhrešil, rovná sa dobytku (Žalm 48, 13), rovnako plodí. Predsa však v ňom nezhasne celkom určitá ako by iskierka rozumu, ktorou je stvorený na obraz boží. Keby rozmnožovanie nemalo stvárňovania, nemohlo by sa rozmnoženie rozvíjať do tvaru a spôsobu svojho rodu. Keby ľudia pohlavne nežili spolu, a Boh by predsa chcel naplniť zem ľuďmi, mohol by všetkých stvoriť tak isto, ako stvoril jedného bez spojenia muža a ženy. Tí, čo sa pohlavne spoja, nemôžu byť rodiacimi, ak len Boh nestvorí. Podobne, ako hovorí apoštol o duchovnom stvárnení človeka v zbožnosti a spravodlivosti: »A tak ani ten, čo sadil, ani ten, čo polieval, neznamená niečo, ale Boh, ktorý dáva vzrast« (I. Kor. 3, 7), tak aj tu možno povedať: »Ani ten, kto telesne žije, ani ten, kto zasieva, je niečo, ale Boh, ktorý utvára. Ani matka, ktorá plod nosí, a po narodení kŕmi, je niečo, ale Boh, ktorý dáva vzrast.« Svojou činnosťou, ktorou až dosiaľ účinkuje, on robí to, že semená rozširujú svoj počet a z akýchsi skrytých a nepostrehnuteľných zárodkov rozvíjajú sa vo viditeľné tvary tej krásy, ktorú vidíme. On, viažuc netelesnú prirodzenosť ako hlavnú a telesnú ako podriadenú, dáva život. To jeho dielo je tak veľké a podivuhodné, že nielen v človekovi, ktorý je živočích rozumný, a preto nad všetky pozemské živočíchy význačnejší a prvší, ale aj v najmenšej muške vzbudzuje úžas a zapríčiňuje chválu Stvoriteľa.

Dal teda Boh ľudskej duši myseľ, v ktorej rozum a chápavosť v detskom veku sú akosi uspané, ako by ich vôbec nebolo. Majú sa vzbudiť a prejaviť až v neskoršom veku, schopnom náuky a vedy a súcom na chápanie pravdy a na lásku k dobru. Takou schopnosťou vyzbrojená ľudská myseľ nech načerpá múdrosť a nech sa ozdobí čnosťami, pomocou ktorých rozvážne, mužne, mierne a spravodlivo nech bojuje proti bludom a iným vrodeným chybám a nech ich nepremáha ničím iným, ako túžbou po najvyššom a nemeniteľnom dobre. Keby to človek aj neuskutočnil, už sama schopnosť vykonať také dobré veci, schopnosť, daná rozumovej prirodzenosti od Boha, kto vhodne vypovie alebo uváži, koľkým je dobrodením, alebo akým zázračným dielom Všemohúceho? Okrem umenia dobre žiť a umenia dôjsť do večnej blaženosti, umení, ktoré sa volajú čnosťami a len z milosti božej, ktorá je v Kristovi, bývajú darované synom prisľúbenia a kráľovstva, či ľudský um nevynašiel a neuskutočnil toľko a takých umení, z ktorých niektoré slúžia na potešenie, iné na nevyhnutnú životnú potrebu? Tá vynikajúca sila ľudskej mysli a rozumu aj vo veciach nepotrebných, ba nebezpečných a škodlivých, ľuďmi požadovaných, či nesvedčí o tom, koľko dobra je v ľudskej prirodzenosti, že mohla toľko vecí vynájsť, naučiť sa a v toľkých sa vycvičiť? Aké až zázračné a podivuhodné diela utvoril priemysel tkáčsky a staviteľstvo? Čo dokázal ľudský um v obrábaní pôdy a námorníctve? Čo vo výrobe všemožných nádob, najmodernejších sôch a malieb? Čo zázračného sa vynašlo v divadlách pre divákov a neuveriteľného pre poslucháčov? Koľko rozmanitých spôsobov sa vynašlo na chytanie, zabíjanie a krotenie divých zvierat? Ba proti samému človekovi koľko sa vynašlo jedov, zbraní, strojov a na záchranu smrteľného zdravia koľko sa vynašlo liekov a pomôcok? Na zvýšenie chuťových rozkoší koľko sa vynašlo rozmanitých príprav a korení do jedál? Na oznamovanie a šírenie svojich myšlienok inému aké množstvo najrozličnejších znakov sa vymyslelo, najmä však slov a písmen? Na potešenie ducha koľko rečníckych ozdôb a koľko najrozmanitejších básní sa zložilo? Pre pôžitok ucha koľko hudobných nástrojov sa sostrojilo, koľko preutešených piesní sa zložilo? Koľkú

skúsenosť nadobudol ľudský um v meraní a v počítaní? S akou presnosťou vypočítal pohyby a dráhy nebeských telies? Aký pokrok urobil v poznaní prírody? Kto by to všetko mohol vypovedať, najmä ak by sme nechceli hovoriť veľmi všeobecne, ale zastaviť sa pri jednotlivostiach? Napokon aj pri obrane bludov a neprávd koľko vynikajúcich umov filozofov a heretikov sa zaskvelo, kto to môže všetko zhodnotiť? Teraz hovoríme o prirodzenosti ľudskej mysli a umu, ktorými je ozdobený tento smrteľný život, a nehovoríme o viere a ceste pravdy, ktorými sa získava život nesmrteľný. Zakladateľ tejto vynikajúcej prirodzenosti, keďže je Boh opravdivý a najvyšší, ktorý všetky stvorené veci spravuje a vykonáva nad nimi najvyššiu moc a spravodlivosť nikdy by nebol dopustil, aby prirodzenosť upadla do tej dočasnej biedy a z nej mala ísť ešte do večnej, — okrem tých, ktorí sa zachránia, — keby nebolo bývalo úžasného hriechu prvého človeka, z ktorého pochádzajú všetci ľudia.

Už aj v samom ľudskom tele, ktoré v smrteľnosti je rovnaké s telom zvierat, hoci je od mnohých slabšie, koľká božia dobrota sa javí a koľká prozreteľnosť Stvoriteľova? Či miesta, kde sú umiestené smysly a ostatné údy tela, či nie sú tak rozložené a sám vzhľad, tvár a postava celého tela či nie sú tak uspôsobené, aby poukazovaly, že sú učinené na službu rozumnej duše? Človek nie je stvorený na podobu nerozumných zvierat, ktoré sú nachýlené k zemi, ale dohora vzpriamený telesný tvar napomína, že sa má usilovať za tým, čo je hore. Ďalej obdivuhodná pohyblivosť jazyka a rúk, vhodná a prispôsobená na hovorenie a písanie, na uskutočňovanie rozmanitých umeleckých diel a konania rozmanitej činnosti, či nie je dôkazom, aká je to duša, ktorej má také telo slúžiť? Keď už nehovoríme o užitočnosti jednotlivých telesných častí, je toľký súlad medzi jednotlivými časťami a taká krása v úmernosti jednotlivých častí, že nevieš, či pri stvorení tela sa hľadelo väčšmi na účelnosť alebo na krásu. Naozaj, na tele nevidíme nič stvorené pre účelnosť, čo by nebolo súčasne aj krásne. Ešte väčšmi by sa nám to ukázalo, keby sme mohli poznať mieru, podľa ktorej sú všetky údy pospájané a vhodne začlenené. Možno, že niektoré z nich môže vypozorovať ľudská hĺbavosť pri usilovnom bádaní vonkajších častí. Čo však je skryté a nedostupné nášmu zraku, ako je napríklad spletitosť žíl, nervov a vnútorností, ako aj tajomstvo života, to nemôže nikto objaviť. Hoci niekedy krutá horlivosť lekárov, ktorých menujeme anatómami, reže telá mŕtvych alebo aj zomierajúcich, v rukách režúcich a skúmajúcich a tak dosť neľudsky všetko prekutajú v ľudskom tele, aby sa naučili, čo, ako a na ktorom mieste treba liečiť. Úmernosť však, o ktorej hovorím, v ktorej vlastne spočíva vhodnosť, alebo ako Gréci hovoria harmónia, vhodnosť všetkých častí vnútorných a vonkajších ako by v jednom stroji, v celku ľudského tela, či možno povedať, že niekto objavil, alebo sa aspoň opovážil objaviť? Keby sme ju mohli poznať aj vo vnútornostiach, ktoré nie sú nijako zvlášť krásne, predsa by nás potešila rozumová krása natoľko, že by sme jej dali prednosť pred každým krásnym tvarom, ktorý potešuje oči. Sú predsa na ľudskom tele niektoré veci, ktoré slúžia len na okrasu a nie na nejaký úžitok. Také sú napríklad mužské prsia, alebo brada na tvári. Že brada nie je na obranu tváre, ale len na ozdobu mužskej tváre, to dokazujú hladké tváre ženské, ktoré, ako slabšie bytosti, by tým skôr maly mať obranu tváre. Keď teda každý viditeľný úd ľudského tela je tak uspôsobený na účelnosť, — o čom nik nepochybuje, — že popri tom slúži súčasne aj na okrasu človeka, a okrem toho sú aj také údy, ktoré slúžia výlučne na okrasu a neslúžia účelnosti, potom ľahko možno uzatvárať, že pri stvorení človeka sa väčšmi dbalo na telesnú krásu ako na užitočnosť údov. Užitočnosť predsa pominie a príde čas, keď sa budeme tešiť len z krásy, bez akéhokoľvek hnutia žiadostivosti. Zato máme chváliť predovšetkým Stvoriteľa, o ktorom sa hovorí v žalme: »Chválu a krásu si si obliekol« (Žalm 103, 1).

Aká ľudská reč vypovie, koľko krásy pre oči a koľko úžitku vo všetkých iných stvoreniach dostal z božej štedrosti človek, hoci odsúdený na dočasné biedy a útrapy? Koľko krásy je v pestrej a rozmanitej farebnosti neba, zeme a mora? V tom množstve svetla a v jeho

obdivuhodnom zjave; v slnku, mesiaci a hviezdach; v tienistých hájoch, vo farbe a vôni kvetov, v množstve štebotavých a pestrých vtákov, v množstve najrozmanitejších druhov zvierat, z ktorých najpodivuhodnejšie sú najmenšie (viacej nás totiž udivuje, napríklad, práca mravcov alebo včiel ako obrovské telo veľryb), v utešenom pohľade na more, ktoré sa oblieka do rozmanitých farieb ako by do šiat, raz do zelených všetkých odtieňov, inokedy do červených a opäť zas do belasých? Aký to čarovný pohľad, keď sa búri a pení, keď poskytuje príjemnosť na seba hľadiacemu, ale nehádže a netrápi plávajúceho? Koľko je všelijakých pokrmov proti hladu? Koľká rozmanitosť v ich chuti, aby sa nám neprejedly, rozmanitosť, pochádzajúca z bohatstva prírody, a nie z umenia a práce kuchárov? Koľko všelijakých prostriedkov používame na záchranu alebo nadobudnutie strateného zdravia? Aké milé striedanie dňa a noci? Aký príjemný je čerstvý vzduch? Koľko látky na zhotovenie šiat poskytujú rastliny a zvieratá? Kto by to mohol všetko pospomínať! Toto všetko, čo som len ako by na hŕbu nahádzal, keby som to chcel ako nejaký batožtek rozväzovať a o všetkom po jednom hovoriť, koľko času by som potreboval na každú vec, ktorá každá v sebe mnoho uzaviera? A toto všetko, čo som pospomínal, to všetko je len na potešenie biednych odsúdencov, a nie je to ešte odmena blažených. Aké budú tie budúce dobrá a krásy, keď už týchto je toľko a takých! Čo dá Boh tým, ktorých predznačil na blažený život, keď už toľko dobra dal aj tým, ktorých predznačil na smrť? Aké dobrá dá požívať v druhom blaženom živote tým, za ktorých v tomto biednom živote chcel, aby jeho jednorodený Syn toľko zla vytrpel až na smrť? Preto aj apoštol takto hovorí o tých predznačených do večného kráľovstva: »Keď on neušetril vlastného Syna, ale vydal ho v obeť za nás všetkých, akože by nám s ním nebol všetko daroval?« (Rim. 8, 32.) Keď sa splní toto prisľúbenie, akí to budeme? Aké dobrá dostaneme v tom budúcom kráľovstve, keď sme už toľko dostali ako záloh v smrti Kristovej za nás? Aký bude ľudský duch, slobodný od akejkoľvek chyby, ktorej by sa poddal, ktorej by ustúpil, alebo proti ktorej by hoci aj záslužne bojoval, dokonalý v trvalej čnosti? Tam poznanie všetkého, aké krásne, aké isté, bez akéhokoľvek bludu alebo námahy, lebo tam bude čerpať ľudský duch zo svojho prameňa, z božej múdrosti, v najvyššom šťastí bez akejkoľvek ťažkosti. Aké to bude telo, ktoré bude celkom poddané duchu a od neho živené a nebude potrebovať nijaký pokrm? Nebude to už telo živočíšne, ale duchovné, bude mať telesnú podstatu, ale bez akejkoľvek telesnej porušiteľnosti.

22.25. Zanovitosť tých, ktorí nechcú uveriť v zmŕtvychvstanie. (Obsah.)

V tom sa shodujú s nami vynikajúci filozofi, že blaženosť duše v budúcom živote bude spočívať v duchovných dobrách. Avšak veľmi zanovito popierajú zmŕtvychvstanie tiel. Mnoho ľudí vzdelaných aj nevzdelaných, sa obrátilo s veriacim srdcom ku Kristovi, ktorý svojím vlastným zmŕtvychvstaním previedol to, čo tých niekoľko popiera. Svet teda uveril v to, čo Boh predpovedal, ktorý aj to predpovedal, že svet uverí. Nestálo sa to nejakým čarodejníctvom Petrovým. Je to Boh, ktorého sa aj podľa Porphyria boja božstvá a ktorého on menuje Bohom Otcom a kráľom. Či azda Boh nebude môcť vykonať, aby telo vstalo zmŕtvych? Či viera v zmŕtvychvstanie je niečo nedôstojného a zlého a nerozumného? Chceli by azda protivníci nájsť niečo, čo Boh nemôže? Ak chcú niečo také nájsť, pomôžem im a poviem: klamať nemôže. Ak teda neveria, že Boh môže klamať, potom majú uveriť, že Boh splní to, čo sľúbil. Ak by malo byť pravdou, že zmŕtvychvstanie je zlom, to by museli najprv dokázať. Predsa tam nebude nijakej skazy ani porušenia, ktoré sú zlom pre telo. O iných vlastnostiach tela v budúcom živote sme už dosť popísali (kn. 13, hl. 20, 23), preto prosíme, aby si to naši protivníci tam prečítali.

22.26. Porphyriov náhľad, že blažení duchovia nemôžu mať telo, vyvracia Platón. (Obsah.)

Radi sa odvolávajú na Porphyria, ktorý tvrdí, že duša ku svojej blaženosti sa musí strániť tela. Nie je teda potrebná nesmrteľnosť tela, ak je duša blažená bez tela. Treba azda opraviť aj diela Platónove, ktorý učil, že najvyšší Boh, ktorý stvoril božstvá a bohov, sľúbil im, že nikdy nestratia svoje telo, t. j. že budú nesmrteľní? Podľa Platóna totiž Boh vraj takto povedal: »Nakoľko ste vznikli, nemôžete byť nesmrteľní a nepominuteľní. Predsa však nepodľahnete skaze, smrť vás neuchváti, nič nebude mocnejšie ako moje rozhodnutie, ktoré je mocnejšou zárukou vašej stálosti ako sväzky medzi vami.« Ak nie sú hlúpi, ale ani hluchí, isteže vidia, že v tých slovách sľúbil Boh to, čo je nemožné. A ten istý Boh, ktorý podľa Platóna sľúbil urobiť to, čo je nemožné, ten istý vzkriesi telo neporušiteľné, nesmrteľné a duchovné. Preto aj duša sa nepotrebuje strániť tela, ale dostane telo neporušiteľné. A v tom neporušiteľnom tele bude omnoho vhodnejšie požívať večné radosti ako v tele porušiteľnom, v ktorom túžia len po večnej radosti.

22.27. Platón a Porphyrius by boli našli pravdu, keby sa boli shodli v tom, čo ich rozdeľuje. (Obsah.)

Platón a Porphyrius vypovedali také pravdy, ktoré keby si boli vzájomne vymenili, boli by ľahko kresťanmi. Platón učil, že duša nemôže naveky zostať bez tela. Porphyrius zas učil, že dokonale očistená duša, ak sa raz vráti k Otcovi, nikdy sa už nevráti do zemskej biedy. Keby si obaja svoje náhľady doplnili v jeden náhľad, iste by boli prišli na to, že duše sa vrátia do svojich tiel a telá budú také, aby v nich mohli viesť večne blažený život.

22.28. Keby sa náhľady Platóna, Varra a Labea doplnily v jeden náhľad, došlo by sa k viere v zmŕtvychvstanie. (Obsah.)

Niektorí pripisujú Platónovi pre jeho sloh, že vraj mal taký náhľad o zmŕtvychvstaní ako my. Robí to, napríklad, Cicero v knihe De republica, ale pripomína, že Platón spomína len vymyslený prípad, a nie skutočný.[9]) Uvádza totiž človeka, ktorý sa vrátil do života a hovorí reči shodné s náhľadmi Platónovými. Aj Labeo spomína dvoch ľudí, ktorí zomreli v ten istý deň a stretli sa na križovatke. Keď dostali rozkaz vrátiť sa do svojich tiel, rozhodli sa vraj žiť ako priatelia a svoje rozhodnutie aj dodržali až do smrti. Oni teda hovoria o ľuďoch, ktorí sa vrátili do života, ale opäť zomreli. Zaujímavý náhľad podáva Marcus Varro vo svojej knihe »O pôvode rímskeho národa.« Hovorí, že jestvuje akési znovuzrodenie, po grécky paliggenesia, keď sa to isté telo a tá istá duša stretnú spolu po štyristo štyridsiatich rokoch. Hoci aj nemajú pravdu v takých tvrdeniach, jednako len podporujú našu mienku o zmŕtvychvstaní, lebo predpokladajú, že rozpadnuté telo sa opäť stane tým, čím už bolo. Ak opäť sjednotíme mienky Platóna, Porphyria a Varra, dostaneme kresťanský náhľad. Platón učil, že duše sa vrátia do nejakého tela, Porphyrius zas že duše dostanú také telá, ktoré sa už nikdy neskazia, Varro napokon, že duše sa vrátia do svojich tiel, v ktorých už predtým boly. Keď teda tie náhľady spojíme, dostaneme kresťanský náhľad o zmŕtvychvstaní.

22.29. Spôsob a podstata videnia Boha v blaženom živote.

Pozrime sa teraz, čo budú robiť svätí v nesmrteľných a duchovných telách keď ich telo s pomocou božou začne žiť nie telesne, ale už duchovne. Ak mám pravdu hovoriť o tom, aký odpočinok a pokoj, alebo akú činnosť budú prevádzať v budúcom živote, musím priznať, že neviem. Nikdy som sa o tom nepresvedčil svojimi smyslami. Ak by som povedal, že som to videl mysľou, čiže rozumom, čímže je alebo aký je náš rozum v porovnaní s toľkou vznešenosťou (nebeskou)? Tam je, ako hovorí apoštol: »Pokoj boží, ktorí prevyšuje každú predstavu« (Filip. 4, 7). Čiu predstavil? Isteže našu, alebo možno predstavu anjelov, ale

celkom iste nie božiu predstavu! Ak teda svätí majú žiť v božom pokoji, isteže budú žiť v tom pokoji, ktorý prevyšuje každú predstavu. V tom, že prevyšuje našu predstavu, niet naozaj nijakej pochybnosti. Ak však prevyšuje aj predstavu anjelov, takže by slová »každú predstavu« vytvárały aj anjelov, potom by sme to museli tak rozumieť, že boží pokoj, ktorý sám Boh požíva, nemôžeme ani my ani anjeli poznať tak, ako ho pozná Boh. »Prevyšuje každú predstavu« nepochybne znamená, že každú, okrem svojej vlastnej. Keďže aj my sme účastní na jeho pokoji, spoznáme najvyšší pokoj v sebe, medzi sebou a s Bohom tak isto, ako ho poznajú boží anjeli, ľudia však omnoho nedokonalejšie ako anjeli, hoci by vynikali neviem akou bystrosťou umu. Považme len, aký veľký muž povedal nasledovné slová: »Lebo len zčiastky poznáme, len zčiastky prorokujeme, ale keď príde, čo je dokonalé, pominie sa, čo je zčiastky. — Aj my teraz vidíme (Boha) len ako by v zrkadle, ako by v nejasnej hádanke, ale potom z tváre do tváre« (I. Kor. 13, 9, 10, 12). Takto už vidia svätí anjeli, ktorí sú vlastne našimi anjelmi, lebo my, vytrhnutí z moci temnôt a so zálohou Ducha Svätého prenesení do kráľovstva Kristovho, začali sme patriť ku tým anjelom, s ktorými budeme mať spoločný boží štát, o ktorom sme už napísali toľko kníh. Tak isto sú boží anjeli našimi anjelmi, ako je boží Kristus aj naším Kristom. Sú boží, lebo neopustili Boha, sú naši, lebo nás začali mať za spoluobčanov. Pán Ježiš povedal: »Hľaďte, aby ste neopovrhli ani jedným z týchto maličkých! Lebo vravím vám, ich anjeli v nebi ustavične vidia tvár môjho Otca, ktorý je na nebesách«. (Mat. 18, 10.) Ako teda anjeli vidia, tak aj my budeme vidieť, ale teraz ešte nevidíme. Preto hovorí apoštol, čo som pred chvíľou spomenul: »Teraz vidíme (Boha) ako by v zrkadle, ako by v nejasnej hádanke, potom z tváre do tváre«. Ako odmena za vieru sa pre nás uschováva to videnie, o ktorom aj apoštol Ján hovorí: »Vieme keď sa to ukáže, že budeme podobní jemu, lebo ho uvidíme takého, aký je« (I. Ján 3, 2). Slovami »božia tvár« treba rozumieť videnie Boha, a nie nejaký telesný úd, ako my máme a tým slovom menujeme.

Keď sa ma teda pýtajú, čo budú robiť svätí v duchovnom tele, nehovorím to, čo už vidím, ale to, v čo verím, a to podľa toho čo čítam v žalme: »Uveril som, preto som hovoril« (115, 10). Hovorím teda: uvidia Boha vo svojom tele. Či však tým telom budú vidieť tak, ako teraz vidíme napríklad slnko, mesiac, hviezdy, more, zem a všetko, čo je na nej, to nie je malá otázka. Bolo by azda pritvrdé povedať, že svätí budú mať také telo, že nebudú môcť podľa ľubovôle oči zavrieť alebo otvoriť. A ešte tvrdšie by bolo povedať, že tam neuvidí Boha, ktokoľvek tam oči zavrie. Keď už prorok Elizeus, hoci neprítomný telesne, videl, ako jeho sluha Giezi prijíma dary od Naamana Sýrskeho, ktorého prorok predtým očistil od malomocenstva, a ničomný sluha si myslel, že to skryje pred svojím pánom, ktorý sa práve v tej chvíli naňho nedíval (II. Kráľ. 5, 26), tým skôr budú svätí v duchovnom tele vidieť všetko, nielen keď oči zatvoria, ale aj keby neboli pri niečom telesne prítomní. Potom už príde to dokonalé, o čom hovorí apoštol: »Lebo len zčiastky poznáme, len zčiastky prorokujeme, ale keď príde to, čo je dokonalé, pominie sa, čo je zčiastky«. Potom, ako mohol, aby nejakým podobenstvom ukázal, aký je rozdiel medzi budúcim a terajším životom nie hocakých ľudí, ale vynikajúcich sa tu na zemi neobyčajnou svätosťou, povedal: »Keď som bol dieťa, hovoril som ako dieťa, smýšľal som ako dieťa, usudzoval som ako dieťa. Keď som sa stal mužom, zanechal som detské spôsoby. Aj my teraz vidíme (Boha) len ako by v zrkadle, ako by v nejasnej hádanke, ale potom z tvári do tvári. Teraz ho poznávam len zčiastky, ale potom ho poznám jasne, ako jasne on poznal mňa.« (I. Kor. 13, 11—12.) Keď už v tomto živote, ktorý v proroctve božích mužov v porovnaní s budúcim životom je v takom pomere ako dieťa k mužovi, už Elizeus videl svojho sluhu, ako prijíma dary, hoci sám tam osobne nebol prítomný, či vtedy, keď príde, čo je dokonalé, keď už porušiteľné telo nebude obťažovať dušu, ale neporušiteľné telo nijako nebude prekážať, opakujem, či vtedy svätí boží budú potrebovať oči na videnie, keď ich neprítomný Elizeus nepotreboval, aby uvidel svojho sluhu? Podľa Septuaginty totiž povedal prorok Giezimu: »Či moje srdce nešlo s tebou, keď sa

muž obrátil so svojho voza k tebe a ty si prijal peniaze«? (IV. Kráľ. 5, 26.) Z hebrejského textu to preložil kňaz Hieronym takto: »Či moje srdce nebolo prítomné, keď sa obrátil človek so svojho voza ku tebe?« Prorok hovorí, že videl svojím srdcom, samozrejme so zázračnou božou pomocou. Ale o koľko hojnejšie budú oplývať ľudia tým darom, keď bude Boh všetko všetkým! Aj telesné oči budú mať svoju úlohu, budú na svojom mieste a bude ich používať duch v duchovnom tele. Veď ani prorok Elizeus nepotreboval oči, aby videl neprítomného sluhu, hoci používal oči, aby videl prítomné veci. Prítomné by jednako bol mohol vidieť aj duchom, hoci by bol oči zavrel, ako videl aj neprítomné, pri ktorých osobne nebol. Vôbec je teda nemožné, aby sme hovorili, že svätí v blaženom nebudú vidieť Boha zatvorenými očami, lebo veď duchom ho budú stále vidieť.

Lenže je otázka, či ho uvidia aj telesnými očami, keď ich otvoria. Ak tie isté oči, hoci už duchovné, budú mať len takú moc, akú majú teraz naše telesné oči, to celkom určite nebude môcť nimi vidieť Boha. Budú mať teda celkom inú moc, keďže budú vidieť netelesnú prirodzenosť, ktorá nie je ohraničená miestom, ale je všade celá. Zato, keď hovoríme, že Boh je na nebi i na zemi (sám totiž hovorí ústami proroka: »Nebo i zem ja naplňujem« (Jer. 23, 24)), netvrdíme tým, že má jednu časť svoju na nebi a druhú na zemi, ale celý je v nebi a celý je na zemi. Ani nie raz tu a raz tam, ale súčasne na nebi i na zemi, čo nemôže nijaká telesná bytosť. Sila očú v budúcom živote bude značne mohutnejšia, pravda, nie v tom smysle, že budú ostrejšie vidieť ako, povedzme, na tejto zemi hady a orly (tie zvieratá hoci by maly aký ostrý zrak, predsa nevidia nič, okrem tela), ale v tom smysle, že budú vidieť aj netelesné veci. Možno takú istú prenikavosť zraku dostal na chvíľu aj svätý muž Jób, keď hovoril Bohu: »V počutí ucha som ťa počul prv, teraz však ťa vidí moje oko; preto som pohŕdol sám sebou, rozplynul som sa a pokladal som sa za zem a popol« (Jób 42, 5, 6). Hoci tu nič neprekáža, aby sa okom rozumelo oko srdca, o ktorom hovorí apoštol: »Osvietené oči vášho srdca« (Efez. 1, 18). Že vlastne takými očami budeme vidieť Boha v budúcom videní, o tom nepochybuje nijaký kresťan, ktorý si dobre vykladá to, čo hovorí božský učiteľ: »Blahoslavení čistého srdca, lebo oni uvidia Boha« (Mat. 5, 8). Avšak či aj telesnými očami tam budeme vidieť Boha, to je ešte stále nezodpovedaná otázka.

Slová Písma: »A každé telo uzrie spásu božiu« (Luk. 3, 6) možno bez akejkoľvek ťažkosti rozumieť tak, ako by sa povedalo: »A každý človek uzrie božieho Krista«, ktorý predsa bol v tele aj viditeľný aj bude viditeľný, keď príde súdiť živých i mŕtvych. Mnohé svedectvá Písma zas svedčia o tom, že on je spása božia. Ale najvýraznejšie to potvrdzujú slová ctihodného starca Simeona, ktorý keď vzal dieťa Krista na ruky povedal: »Teraz prepustíš, Pane, svojho sluhu v pokoji, podľa slova svojho, lebo moje oči videly tvoju spásu« (Luk 2, 29, 30). Podobne aj tým, čo hovorí spomínaný Jób a čo v kódexoch, preložených z hebrejčiny, tak znie: »A vo svojom tele budem vidieť Boha« (Jób 19, 26), nepochybne predpovedal zmŕtvychvstanie tela. Nepovedal však: Svojím telom, ale vo svojom tele.[10]) Keby bol tak povedal, bolo by možno rozumieť Boha Krista, ktorý telom bude videný v tele. Aj tak možno rozumieť povedané: »Vo svojom tele budem vidieť Boha«, ako by sa povedalo: »Budem vo svojom tele, keď budem vidieť Boha«. A to, čo hovorí apoštol, »z tváre do tváre«, nemá sa rozumieť tak, že budeme vidieť Boha tou tvárou, na ktorej sú telesné oči, lebo Boha budeme vidieť ustavične duchom. Ak by nebolo aj tváre vnútorného človeka, ten istý apoštol by nepovedal: »A my všetci s nezaclonenou tvárou zrieme ako by v zrkadle slávu Pánovu a mocou Ducha Pánovho premieňame sa v ten istý obraz, zo slávy v slávu« (II. Kor. 3, 18). A nie ináč sa má rozumieť slovám žalmu: »Pristúpte k nemu a osvecujte sa, a vaše tváre sa nezahanbia« (33. 6). K Bohu sa však pristupuje vierou a viera, ako je známe, je vecou srdca, nie tela. Keďže však nevieme, aké »prístupy« k Bohu bude mať duchovné telo (hovoríme totiž o veci, ktorú sme ešte neskúsili), a nenachádzame nijaké také miesto vo svätom Písme,

ktoré by nám pomohlo a ktoré by sa ináč dalo rozumieť, musí sa na nás vzťahovať to, čo čítame v knihe Múdrosti: »Myšlienky smrteľníkov bojazlivé a neisté sú naše predpoklady« (Múdr. 9, 14).

Keby mohlo byť pre nás celkom isté rozumovanie filozofov, že chápateľné veci zrakom mysle a smyslové t. j. telesné smyslami tela len tak môžu vidieť, že ani chápateľné telom, ani telesné myseľ nemôže vidieť sama sebou, potom by bolo celkom isté, že očami tela, hoci aj duchovného tela, nijako nemožno Boha vidieť. Ale takému rozumovaniu sa vysmieva nielen zdravý ľudský rozum, ale aj vážnosť prorokov. Kto by bol natoľko vzdialený od pravdy, aby sa opovážil povedať, že Boh nepozná telesné veci? Či však má telo, aby ich mohol poznať telesnými očami? A to, čo sme nedávno hovorili o prorokovi Elizeusovi, či dostatočne nedokazuje, že nielen telom, ale aj duchom možno vidieť telesné veci? Keď sluha prebral dary, to bola telesná činnosť, a predsa to prorok videl duchom, a nie telom. Je teda známe, že telesné veci vidíme duchom. Prečo by teda aj duch nemohol byť videný potom telom, keď duchovné telo bude obdarené veľkou mocou? A duch je Boh. Napokon aj tento život, ktorý žije vo svojom tele a ktorým oživuje dočasne svoje údy a udržuje ich pri živote, každý človek poznáva vnútorným smyslom, a nie telesnými očami. Naopak zas, telom vidí iných ľudí, hoci aj vzdialených. Akože rozoznávame živé od neživého, ak nie tak, že súčasne vidíme aj telo aj život (tých tiel), a nevidíme to ináč, len telom? Avšak život bez tela telesnými očami nemôžeme vidieť.

Preto je možné a veľmi pravdepodobné, že na druhom svete budeme vidieť všetky telá nového neba a novej zeme tak, že budeme vidieť súčasne všade prítomného Boha, riadiaceho všetky telesné veci, budeme vidieť v tele, ktoré budeme mať, a to s prejasnou prenikavosťou všade, kamkoľvek obrátime oči. Nie teda tak ako teraz »neviditeľná jeho bytnosť dá sa totiž od počiatku sveta vybadať a spoznať zo stvorených vecí«, alebo »ako by v zrkadle a nejasnej hádanke a zčasti«, kde viac účinkuje viera, ktorou veríme ako tvár vecí, ktorú môžeme telesnými očami vidieť. Keď hľadíme na ľudí živých a konajúcich životné pohyby, na ľudí, medzi ktorými žijeme, to, že žijú, neveríme, ale vidíme. Avšak ich život bez tiel (ich) by sme nemohli vidieť, ale s pomocou tiel nepochybne zbadáme v nich život. Tak isto kamkoľvek obrátime duchovné svetlá svojich tiel, telom budeme vidieť aj netelesného Boha, ktorý všetko riadi. Buď budú oči tak vidieť Boha, že pre svoju vynikajúcosť sa budú podobať nejako mysli, čím budú môcť vidieť aj netelesnú prirodzenosť — objasniť to nejakými príkladmi, porovnaniami alebo svedectvami z Písma je vec veľmi ťažká a nemožná, — alebo tiež, a to sa dá už ľahšie pochopiť, Boh sa nám dá tak poznať a tak nám bude zjavný, že bude duchom videný od každého z nás a v každom z nás, bude videný od jedného v druhom, videný v sebe samom, videný v novom nebi a na novej zemi, aj v každom stvorení, ktoré bude potom žiť. Bude videný telom v každom tele, kamkoľvek sa len obrátia prenikavé oči duchovného tela. Ba aj myšlienky si budeme navzájom poznať. Vtedy sa splní, čo povedal apoštol: »Nesúďte predčasne«, a hneď dodal: »Kým nepríde Pán, ktorý osvetlí to, čo je skryté vo tme, a zjaví úmysly sŕdc. A vtedy každý dostane od Boha svoju pochvalu«. (I. Kor. 4, 5.)

22.30. Večná blaženosť a večný odpočinok božieho štátu.

Koľká to bude blaženosť, kde už nebude nijakého zla a nijaké dobro nebude chybovať, kde sa bude len Boh vychvaľovať, Boh, ktorý bude všetkým vo všetkých! Neviem, čo iného by sa malo robiť tam, kde nebude nijaká nečinnosť, a predsa nebude nijaký dôvod na prácu. Napomína ma k tomu aj svätá pieseň, kde čítam alebo čujem: »Blahoslavení, ktorí bývajú v tvojom dome, Pane, na večné veky ťa budú chváliť« (Žalm 83, 5). Všetky údy a vnútornosti neporušiteľného tela, ktoré teraz vidíme podelené podľa rozmanitých potrieb, keďže už

nebude nijaká potreba, ale len úplná, istá, bezpečná a večná blaženosť, budú slúžiť len na oslavu Boha. Všetky tie pomery a podmienky telesného súladu, o ktorých som už hovoril, ktoré sú teraz skryté, potom sa nám ukážu. Rozložené po celom tele vnútorne a so všetkými inými vecami, ktoré sa nám tam ukážu ako veľké a zázračné, poslúžia na to, aby vzbudily potešenie rozumných duší z duchovnej krásy na chválu takého Umelca. Aké pohyby budú mať tie telá, to sa neopovážim určiť, ba ani len pomyslieť. Predsa aj postava, aj tvár, aj pohyby budú krásne, nech už budú akékoľvek, lebo tam nebude nič ošklivého. Isté je, že telo bude v tej chvíli tam, kde bude chcieť duch, a duch nebude chcieť nič takého, čo by nepristalo duchu alebo telu. Tam bude pravá chvála, kde sa nebude chváliť ani z omylu, ale ani z lichotenia. Tam bude opravdivá úcta, ktorá sa neodoprie nikomu hodnému, ale ani sa nepreukáže nikomu nehodnému. Ba ta sa ani nedostane nijaký nehodný, kde nemôže byť len hodný. Opravdivý pokoj, kde nikto neutrpí nič protivného ani sám od seba, ale ani od druhého. Odmenou za čnosť bude sám ten, ktorý čnosť dal a sľúbil jej seba samého, nad ktorého nemôže byť nič lepšieho. Čo iného je to, čo hovorí prorok: »Ja im budem Bohom a oni mi budú ľuďom« (Levit. 26, 12), ak len nie to: Ja im budem tým, čím sa nasýtia, ja im budem tým, čokoľvek budú čestne od ľudí požadovať, bude im životom, zdravím, pokrmom, dostatkom, slávou, cťou, pokojom a všetkými dobrami? Tak sa rozumie lepšie aj to, čo hovorí apoštol, »aby bol Boh všetko vo všetkých«. On bude cieľom našich túžob, budeme ho neprestajne vidieť, nespríkrene milovať, neúnavne chváliť. Táto úloha, tento cit, tento úkon bude spoločný všetkým, tak ako aj večný život.

Aké budú stupne cti a slávy podľa zásluh jedného každého, kto to čo len pomyslí, a tým skôr vypovie? Že stupne budú, o tom niet pochybnosti. Ešte aj to veľké dobrodenie uvidí onen blažený štát, že nijaký nižší nebude závidieť vyššiemu v sláve, ako teraz nezávidia anjeli archanjelom. Tak isto nikto sa nebude dožadovať toho, čo nedostal, lebo s tým, ktorý dostal (viacej), bude sviazaný spojivom dokonalej svornosti. Podobne ani v ľudskom tele nechce byť prst okom, lebo oba údy sú spojené v jednom celku. Tak teda bude mať jeden väčší dar a druhý menší, ale súčasne aj taký dar, aby nechcel väčší.

Nie preto nebudú mať slobodnú vôľu, lebo ich hriechy nebudú môcť zvádzať. Ba vôľa bude ešte slobodnejšia, lebo bude slobodná nielen od záľuby v hriechu, ale bude mať neotrasiteľnú záľubu v nehrešení. Prvá slobodná vôľa, ktorú dostal človek, keď bol stvorený na začiatku spravodlivý, mohla nehrešiť, ale mohla aj hrešiť. Táto nová slobodná vôľa bude od prvej mocnejšia tým, že nebude môcť zhrešiť. Ale to nebude pochádzať z jej prirodzenosti, ale bude to boží dar. Čosi iného je predsa Boh, a čosi iného zas účasť na Bohu. Boh nemôže hrešiť zo svojej vlastnej prirodzenosti, účastník na Bohu nemôže hrešiť preto, lebo od Boha dostal, že nemôže hrešiť. Bolo treba zachovať stupňovité poradie v božích daroch. Najprv dostal človek takú slobodnú vôľu, ktorou mohol nehrešiť. Na konci dostane takú, že nebude môcť hrešiť. Prvá slúžila na získanie zásluhy, druhá na odmenu za zásluhy. Keďže však tá prirodzenosť, ktorá mohla zhrešiť aj zhrešila, býva oslobodená hojnou milosťou, aby dosiahla takú slobodu, v ktorej by nemohla hrešiť. Podobne ako prvá nesmrteľnosť, ktorú stratil Adam hriechom, bola v možnosti nezomrieť, a druhá bude v nemožnosti zomrieť, tak aj prvá slobodná vôľa je v možnosti nehrešiť a druhá v nemožnosti hrešiť. Tak isto vôľa ku zbožnosti a spravodlivosti bude nestratiteľná, ako nestratiteľná bude aj blaženosť. Hriechom sme si neudržali ani zbožnosť ani blaženosť, avšak túžbu po blaženosti sme nestratili ani vtedy, keď sme stratili blaženosť. Či azda zato, že Boh nemôže hrešiť, či mu preto treba odoprieť slobodnú vôľu? Teda v onom štáte bude slobodná vôľa jedna vo všetkých a nerozdelená v jednotlivcoch, oslobodená od každého zla a plná všetkým dobrom, požívajúc neprestajne potešenie z večných radostí, zabudne na svoje viny a tresty, ale nezabudne na svoje vyslobodenie, aby nebola nevďačná oproti svojmu Vysloboditeľovi.

Čo sa týka rozumovej vedomosti, bude pamätať na svoje minulé aj zlé skutky, čo sa však týka skutočného smyslového pociťovania (minulosti), vôbec sa nebude pamätať. Aj najskúsenejší lekár pozná skoro všetky choroby podľa lekárskej vedy, ako ich však telo cíti nepozná len tie, ktoré sám prekonal. Je teda dvojaké poznanie zla. Jedno, ktoré je prístupné len chápaniu mysle, druhé, ktoré sa pociťuje smyslami (ináč sa poznávajú neresti v náuke o múdrosti, a ináč v pohoršlivom živote nemúdreho). Tak isto aj zabúdanie zla je dvojaké. Ináč zabúda na ne človek vzdelaný a učený a celkom ináč, kto ich skúsil na sebe a vytrpel. Prvý, ak ich zanedbal, druhý ak bolesť pominula. Ak máme na mysli to druhé zabudnutie, svätí nebudú pamätať na minulé zlá. Tak veľmi budú pozbavení tých ziel, že nacelkom vymiznú z ich smyslov. Miesto toho silou vedomosti, ktorá bude vo svätých veľká, poznajú nielen svoje minulé biedy, ale aj večnú biedu zatratencov. Ak by nevedeli, že boli kedysi biedni, ako by, ako hovorí žalm, »Milosrdenstvo Pánovo spievali naveky« (88, 2). Tomu štátu nebude nič slastnejšieho nad pieseň na oslavu milosti Kristovej, ktorého krvou sme boli vykúpení. Tam sa vyplnia slová: »Uspokojte sa a viďte, lebo ja som Boh« (Žalm 45, 11). To bude naozaj najväčší sabbat (sviatočný odpočinok) bez večera, na ktorý poukázal Pán pri stvorení sveta, o čom čítame: »A odpočinul Boh v deň siedmy od všetkých svojich diel, ktoré učinil. A požehnal Boh deň siedmy a posvätil ho, lebo v ňom odpočinul od všetkých svojich diel, ktoré Boh začal robiť« (Gen. 2, 2—3). Siedmym dňom budeme aj my sami, keď budeme plní a zasýtení jeho požehnaním a posvätením. Tam prebývajúc uvidíme, že on je Boh, čím sme chceli byť my sami, keď sme od neho odpadli, počúvajúc na zvoditeľa, »Budete ako bohovia« (Gen. 3, 5), a vzďaľujúc sa od pravého Boha, ktorého pričinením by sme sa boli stali bohmi, a to pre účastenstvo na pravom Bohu, a nie útekom od Boha. Veď čo sme bez neho dosiahli, ak len nie to, že sme upadli do jeho hnevu (Žalm 89, 9)? Ním utužení a ešte väčšou milosťou privedení k dokonalosti, budeme prebývať naveky a vidieť, že on je Boh, ktorý aj nás naplní, keď bude všetko vo všetkých. Ba aj naše dobré skutky, ktoré budeme pokladať skôr za jeho skutky ako za svoje, pripočítajú sa nám na dosiahnutie toho odpočinku (sabbatu). Keby sme si ich pripočítali, boly by to služobné práce. A predsa o sobotnom odpočinku sa hovorí: »Nekonajte v ňom nijakú služobnú prácu« (Deut. 5, 14). Preto sa hovorí aj u proroka Ezechiela: »Dal som im svoje soboty na znamenie medzi mnou a nimi, aby vedeli, že ja som Pán, ktorý som ich posvätil« (Ezech. 20, 12). Dokonale to potom poznáme, keď budeme dokonale odpočívať a dokonale vidieť že on je Bohom.

Ak počet časových úsekov, ako by dní, nasledujúcich po sebe, vyrátame podľa tých časových ohraničení, ktoré sú vyznačené v Písme, potom sa nám ukáže sabbatizmus (odpočinok sobotný) ešte zreteľnejšie, lebo sa ukáže ako siedmy. Prvý časový úsek, ako by prvý deň, je od Adama až po potopu, druhý odtiaľ až po Abraháma. Nie sú jednaké v trvaní času, ale jednaké v počte pokolení. Oba úseky majú po desať pokolení. Odtiaľ, ako určuje evanjelista Matúš, až po príchod Krista je troje časových oddelení, z ktorých každé má po štrnásť pokolení, a to: prvé od Abraháma až po Dávida, druhé od Dávida až po zajatie babylonské, tretie až po narodenie Krista. Takto je všetkých pätoro. Šieste oddelenie je to, ktoré teraz žijeme a nedá sa vymedziť nejakým určitým počtom pokolení, lebo je povedané: »Nie je vašou vecou poznať časy, ktoré uložil Otec vo svojej moci« (Skut. ap. 1, 7). Po tomto časovom úseku ako by na siedmy deň odpočinie Boh, keď aj ten istý siedmy deň, ktorým budeme my, dá odpočinúť v sebe samom, v Bohu. Hovoriť podrobne o jednotlivých časových údobiach nateraz by bolo veľmi zdĺhavé. Stačí, že siedmy deň bude naším sabbatom, ktorý nebude mať na konci večera, ale bude deň Pána (nedeľa), ako by ôsmy večný deň, posvätený zmŕtvychvstaním Kristovým, večná nedeľa, ktorá je prorockým obrazom odpočinku nielen ducha, ale aj tela. Tam budeme odpočívať a vidieť, vidieť a milovať, milovať a chváliť. Hľa, čo bude na konci bez konca! Akýže inakší máme cieľ, ak len nie dostať sa do kráľovstva, ktoré sa nikdy neskončí?

Myslím, že som s pomocou božou splnil svoju povinnosť, na ktorú som sa podobral pri začatí tohto rozsiahleho diela. Komu sa bude zdať pristručné a komu zas priobšírne, nech mi prepáči. Lež kto ho pokladá za vyčerpávajúce, nech radostne ďakuje nie mne, ale aj so mnou Bohu. Amen.

1.

Porovnaj Vyznania, kn. 9, hl. 7.

2.

Porovnaj Vyznania, kn. 6, hl. 10 a 12.

3.

Keď sa už rakovina veľmi rozmohla.

4.

V kresťanskom staroveku bol predpísaný čas krstu, okrem súrneho prípadu, na Bielu sobotu alebo svätodušnú sobotu. Svedčí o tom Tertulian v knihe **De Baptismo**. Cap. 19.

5.

Orarium je ľanová šatka, ktorou sa zakrývaly ústa.

6.

Folles, mince sa menovaly od vrecka, v ktorom sa nosievaly. Bývaly strieborné alebo medené. Tu je reč o medených.

7.

Tento blud hlásal Origenes.

8.

Pravdepodobne má na mysli hlad, ktorý zúril v Ríme za obliehania Alarichom r. 409 po Kr. Sv. Hieronym v liste **ad Principiam** píše, že hlad bol toľký, že ľudia si jedli údy, ba matky jedly svoje vlastné deti, ktoré pridájaly.

9.

Heros Pamphylius, ktorý zomrel od meča, ožil vraj na desiaty deň po smrti. Spomína to Platón v knihe **De Republica**, na konci.

10.

V liste **ad Pammachium** hovorí sv. Hieronym, že po Kristovi nikto nehovoril o zmŕtvychvstaní tak otvorene ako Jób pred Kristom.